אבהן לבניהון יחוון גבורתך ויודון
למימר דכל אילין קשוט: ייי
למפרקנא אמר וניגון תושבחתיה
ננגן כל ימי חיינא על בית מקדשא
דיי: ואמר ישעיה יסבון דבלת תיינין
וישורטון על שיחנא ואיתסי: ואמר
חזקיה מה את ארי אסק לבית
מקדשא דיי: בעידנא ההיא שלח
מרודך בלאדן בר בלאדן מלכא
דבבל איגרין וקורבנין לות חזקיה
כד שמע ארי מרע ואתסי: וחדי
עליהון חזקיה ואחזינון ית בית גנזוהי
ית כספא וית דהבא וית בוסמנא וית
משחא טבא וית כל בית מנוהי וית
כל דאשתכח בגנזוהי לא הוה
מידעם דלא אחזינון חזקיה בביתיה
ובכל שולטניה: ואתא ישעיה נביא
לות מלכא חזקיה ואמר ליה מה
אמרו גברייא האילין ומנן אתו לותך
ואמר חזקיה מארעא רחיקא אתו
לותי מבבל: ואמר מה חזו בביתך
ואמר חזקיה ית כל די בביתי חזו לא
הוה מידעם דלא אחזיתינון בגנזי:
ואמר ישעיה לחזקיה קבל פתגמא
דיי צבאות: הא יומיא אתן ויתנטיל
כל די בביתך ודי גנזו אבהתך עד
יומא הדין ויתובל לבבל לא ישתאר
מידעם אמר ייי: ומבנך די יפקון מינך
בהיכלא מלכא דבבל: ואמר
חזקיה לישעיה תקין פתגמא
דיי דמלליתא ואמר ארי יהי שלם
וקשוט ביומי: נביא
אתנבו תנחומין על עמי אמר
אלהכון: מלילו על
לבא דירושלם ואתנבו עלה ארי
עתידא דתתחמלי מעם גלותא
ארי

וצוה לב לבניה יודע אל אמתך אם לא היו לו בנים ותחיהו ויהיו לו בנים ויודיע אמתך כמו שאנו אומרים אני. והף אם יהיו לו בנים כל זמן שיחיה עמהם ילמדם ויודיע. אם כן הוא טוב שתתריך להם. והם תלה שתרפאהו מחליו ויודה לך הטובה שנתת לו ויודיע לבניו אחריו. וכן אמרו רז"ל כי לא היו בנים לחזקיהו תלה על אחר חליו. והף על פי שהודיעה והודעתי לא תועיל לו ולא תסכן. כמו שאמר אם נדקת מה יסכן לו. אע"פ כן אחר שהוא רפה וברוח בני אדם אם כן הוא רולה בקיומו. ובלבת בדרך טובה ושיהיה בהם דעת להבין בחסדי הבורא ולהודו. לפניו עליהם כי זה מהדרך הטובה וכאשר לנפש נכון הוא מסייע אותה. ועוזרם בזה: אל אמתך. כמו את אמתך. וכן יבא את במקום ש. כמו והרתה את הכהן. והדומי לו. וכן יבא אל במקום את. כמו אספרה אל תוך. וירדפו אל מדין. הו פי. ידיעתם הדרך שיביאם אל אמתך והחסד שעושה אל עם בני אדם אמת הוא מגל עצמו כי הוא רב חסד. וזהו מדרכיו א"כ הוא אמת. וגרתה כי יגמלן תרגם אל זה כמו בגר"י. כמו הארלות האל שתרגם הבין לבנן יחזון נבורתך ויודון למימר דכל אילין קשוט. וכן פי' החכם רבי אברהם אבן עזרא. וזהו לשון פירשו אם לבניה יודע אלה האמונות. ואני תמה בזה כי לא ראיתי בשום ספר אלא אל נקוד סגולה וסמיך במקום עם אמתך כמו אמתך. והנסרה אל אמתך שניה. ואם אלה השני אחר אם בפסוק כי לא שאול תודך ובפסוק מי חי: ה' להושיעני. ה' אמר להושיעני מן החלי. וכן עשה שהושיעני. וכמו לא"ל להרגנו בערמ"ל לשכב את בית יעקב. והדומים להם. וגנינותי ננגן. ואל הקשורה שהושיעני אודה לפניו תמיד וגנגן אני וחברי בגנינותי על התשועה כל ימי חיינו ננגן אותו: ועל בית ה'. כמו בבית ה' כי יבא על בענין בי"ת השמוש. כמו ועל תרבך תחיה שהוא כמו בחרבך. ונתת אותם על אל אחד כמו בסל. המלט על נפשך כמו בנפשך: ויאמר ישעיהו. זה הפסוק והפסוק שאחריו אינם מהמכתב ולא מלאתי להם טעם למה נכתבו הנה אחר המכתב. כי מספטם למעלה אחר וגנותי על העיר הזאת. וכן הם בספר מלכים: דבלת תאנים. זה היה גם בתוך גם כי החאנים מזיקים לשחין: ויאמרו. ענין חביבה וחתול: ויחי. ורפא. כמו עד חיותם: ויאמר חזקיהו. מה שאמר למעל שאמר ישעיהו וזה לך האות חזקיהו שאלו מישעיהו ואמר לו מה אות כי תעלה בית ה'. רולה לומר שתרפא ותעלה בית ה' כמו שאתה אומר: בעת ההיא. גם זו הפרשה פירשתיה בספר מלכים בחר היטב: נחמו נחמו. כל אלה הנחמות עתידות לימות המשיח והכפל לחזק. תרגם יונתן נביאיה אתנביאו על עמי אמר אלהכון. נחמו. וכן דברו כמו שפירשנו בפסוק חזקו ידים רפות: דברו. נבאה. זמנה. וכן הלא נבא לאנוש על ארן. ופירוש הפלימה שם זמנה והגה רולה לומר זמן שהיה לה להיות בגלות. ויונתן תרגם מרי עתידה לתתמלי מעם שבי גלותהא. תרגם נבאה כמשמעה מן לנבא נבא:

ומאין ה' וסימ' נמסר בספר יהושע סימן ט': באצרתי ג' חס' וסימ' נמסר בסדר האזינו ובמלכים חלק כ' סימן כ': יקחו י' בקריא' וקמצין וסי' נמסר בריש סדר אמר אל הבהגים:

אבן עזרא

עיני כל אלין ישברו ורבים יתמהו איך כתב הנביא כדברי האלה שמבחיים בתחיית המתי' ויש להשיב כי הגוף אין לו כח ולא דעת בלתי הנשמה ולמה יתמהו והנה גם בהיות הנשמה דבקה עם הגוף אינם מבין ואף כי במותו: מי חי. פעמים והנשמה מי שחי כמוני או שיחיה אחרי חלוי הוא חייב שיודה והטעם בפה שבו תרמה חבור הנשמה עם הגוף בדרך ההולמות ויש לומר כי חי הרמשון הוא הנפש ואין נורך: אחב לבנים יודיע. אמר לו יאמר לו יאמר: הנגינותי. שאחבר אנגנם אני והמשוררי שהם בביח הנפש כל ימי חיינו: ויאמר. זה פלא כי התאנים הם מזיקים לשחין וזה שאמר יש אומרים כי הם במגות דבלת תאנים נפתחים דבקי' ויחתכו כמחבלת: ויאמרו. קרוב בלשון קדר וטעמו ידוע: ויאמר. הטעם וכבר אחר חזקיהו מה אות וכבר הזכירו למעלה וזה לך האות מאת יי': נחמו נחמו עמי. נלבקה זאת הפרשה בעבור שהזכיר למעלה כי כל אוצרות המלך גם בניו יגלו לבבל על כן אחרי זאת הנחמו הרמשונות מחלי הספר על דעת רבי משה הכהן כ"ע על בית שני ולפי דעתי הכל על גלותינו רק יש בתוך הספר דברי גלות בבל לזכר כי כורש ששלח הגולה ואולם באחרית הספר דברים הם לעתיד כאשר אפרש ודע כי מעתיקי המלות ז"ל אמרו כי ספר שמואל והוא אמת על וימת שמואל והנה דברי הימים יוכיח ששם דור אחר לפני זרובבל והעד מלכים ירחו וקמו ברים ושתחוו ויש להשיב כאשר ישמעו שם הנביא ואם היינו אם לנביאו אם לגדולי העם וטעם פעמים דרך מהירות אם רגע אחרי הרגע: לבו. לעולם דבור על לב להפיר העצב והדאגה שעבר' וכן וידבר על לבם. וטעם ירוש' כנסת ישראל: כי מלאה צבאה. מלאו ימיה וכמוהו כל ימי צבאי ליחל הלא נבא לאנוש והמפרשי אמרו שהוא כמשמעו והראשון הוא הנכון:

אורים ותומים

נעת הסיה שלא וגו' הנה פלה בידינו מהמכת' אשר שלא לאוקיהו הוא' על תעזה ה' בחלותו ויחי מחליו כי נ"ח הוא ויהנן מן הכנע אם לעבלה פעמו אמנם מרוקן בפי פעם הפשו לא הכין הסול הנו' ותחנו אנין טנפי בחו' כאן ויעשה כי חלה וגו' ירלא ידע כי הוסיף לו הפל אחרי תות שנתו אלא שחלה ויחזק וכזה טעה חזקיהו שלא ספר מעשה גדלו של הקב"ה הכל הרחה לו קנייה אחר פקים הפל לו פחיל בחדיב והוא הרחה אותו לנס כאלו היה שלו וגם בכתבים וכן ג"כ טעה בסמיות בלעם בחוש מתרן מרחק גו' לא הפסיקו ג"כ בעלי הטעם ולכן נעבע בעונש הוא שזכר: ויאמר חזקיהו ונית' ידוע כי שלב' דברים הפלם עומד על הדין ועל האמת ועל הפלו' ומעתה ירכה תמיד הדין עליו ולכ"ח שזה טוב אם יקייתו ג"כ בו עמולים מתרים בפס הפתת והפלנס: נחתו נחתו כבר ידוע כי' קנות הגלות בנו' בעתה אחרינה וכנגדם אחר כ' נחתו ופי' אותה ואמר דברו על לב ירושלים וגו' והזכיתה כי בגרש עונה זהו אחרינה אחר שנכר זמן ונרנה עונה וגם בעבר שלקחה מיד ה' כפלים בכל המצות וזהו מתרן הגלות עד כ' קנין שנגרו כי כל מ' אם היה הרחי מיה מי שכל מ' יאמר על מטתתו כי יאמרו ישוב מ"כ בגלות בעון חביו אם אלא יפסיקו עונותיו להגלותו מגלגלה כפלים:

אורים ותומים

ה' להושיעני כו' הנה גדלה מדו' כי עכין חולי חזקיהו היה קודם להגלות ירושלם מבחרב ושבל כן הוא ית' אחרי או' הנני יוסיף אחר לו וגנותי על העיר הזאת כו' הנה כי הוא ית' עשה עיקר מחיי חזקיהו ואח"כ אנבו אחר שיגן גם על ירושלים אחר עתה חזקיהו אחי אחרי הישיעה כי אעשה עיקר אבה מ' ו"ל ה' להושיעני כו' לאחר הנה ה' עושה עיקר להושיעני יותר מהגלות בה"מ ואני לא אגיה אם עיקר רק מנית ה' כי כל גנותי לא יהיה רק על מה שנגנן כל ליום ישראל כל ימי חיינו על בית ה' שהגלו ה' מיד הבלהיב מלך אשור. לאחר נחתו נחתו עמי ונו' כי בהיסב כלאחר ואחרתי לגלה עמי עמי אתה והוא ואמר אלהי אחר עתה נחתו כתיו כי לא ייחל שתעמו אחרינו אחרי או' עמי שתעמו ותאמרו אלהי כ"ל הוא מעמו ואמר הכל שהוא ואחר עמי וגם ואחר אלהיכם מה שאין כן בתחלה ע"י הושע שלא ייעד רק שהו' את יקרים ואחר עמי ובעבור אחרינו אלהי ולא יצרכנו לבקרים אך בם הוסיף ואחר שהוא ואחר הכל: אז ואחר נחמו חדית לאשין ונחתו חדית שני ובמה תנחתו ואחר אלהיכם שהוא ע"י שני בתי מקדש' כבמו ע"י בן אדם שבחרנו ואחר אלהיכם כי הוא אלהינו ובמה הבית השלישי לעמו ובזה תנחתו. דברו דברי נחמה על לב ירושלי' כי הרבה לו אופני' גאולה והם אז כי מלאה צבאה כשנתמלא העת המוגבל לזה והוא בעתה. אז כי כלים מאחרנו ואחר אלהיכם כי הוא אלהינו ובמה הבית השלישי לעמו ע"י הקב"ה עמו ובשם שהוא קיים לעולם כך יהי' הב"ה קיים לעולם וא"כ בחמה גדולה יש על חרבן שני בתי ומקדשי' שבחרנו ואחר אלהיכם כי הוא אלהינו ובמה הבית השלישי לעמו ע"י הקב"ה עמו ובזה תנחתו. דברו דברי נחמה על לב ירושלי' כי הרבה לו אופני' גאולה והם אז כי מלאה צבאה כשנתמלא העת המוגבל לזה והוא בעתה. אז כי כלים עונה ע"י תשובה ומבשים עונים יחיסנה להביא קודם זמנה. אז כי לקחה מיד ה' כפלים שהם בה שולח להם יסורין קשים ומכבד עליהם עול הגלות כדי שתלו הייסורין והגלות שהי' באו עליהם בדוב השנים הוא מחיר להביאם כדי שיקבל מי' כ' קן הגאולה וכעין שאחרו ז"ל שהי' הקב"ה כתן בלב פרעה לשעבד ביתראל שפבוד ימהר יציאתם וע"כ הלכו חשם בר"ו שני' בחקוש ארבע מלו' שנה ע"י שנשפבדו בהם להביאם כדי שיקבל מי' כ' קן הגאולה ובמה הבית השלישי לעמו ע"י הקב"ה עמו ובזה תנחתו. דברו דברי נחמה על לב ירושלי' כי הרבה לו אופני' גאולה והם אז כי מלאה צבאה כשנתמלא העת המוגבל לזה והוא בעתה. אז כי כלים עונה ע"י תשובה ומבשים עונים יחיסנה להביא קודם זמנה. אז כי לקחה מיד ה' כפלים שהם בה שולח להם יסורין קשים ומכבד עליהם עול הגלות כדי שתלו הייסורין והגלות שהי' באו עליהם בדוב השנים הוא מחיר

מהקעקוים לכך אם כן בשורה גדולה היא כי נראה עונה כיון שלא קבלו עליהם עונם כשיעור
מקביל וז"ש בכל חטאותיה נבי"ת שהכפלים חוזר אל העונות שיש בו כפלים בעונם לא אל העונש
שיהיה כפלים על החטאת אלילה והרחבתי כאן על הנזכר בכלי חמדה: ושמעתי בש"ם דברו על
לב ירושלים ע"ד מ"ש חז"ל בפסוק ישושום מדבר וציה וגו' שלא יאות להרלות הטובה בבת אחת
פן יפוג לבם ויגע רוחם שלזה אמר מה נאה על ההריס רבלי מבשר כי הוא משמיע שלום בתחילה
ואחר כך משמיע ישועה וא"כ הו' מלך אלהיך מגלה היטובה באופן שיוכלו לסבלה: וז"ש כאן
דברו על לב ירושלים תחלה דברים המחזיקים את הלב ואחר כך וקראו אליה כי מלאה צבאה וגו'
ואמר כי נראה עונה כי הסב מאהבה זדונות נעשות לו כזכיות כמ"ש חז"ל שהסב מאהבה זדונות
נעשות לו כזכיות והסב מיראה זדונות נעשות לו כשגגות ז"ם כאן כי נראה עונה ר"ל שהעון שלה
בעקבה רצון וכזכיות כי תשוב מאהבה ע"כ: ואמר כי לקחה מיד ה' שבחינת היות הלקיחה מידו
יתברך ויתעלה שהוא רחמן ונתחכזר עליהם והיה כ'כאויב בילע ישראל דרך קשתו כאויב מזלת
הבחינה הנו' כי לקחה מיד ה' בזה נלטערה מאד כאילו הוא כפלים בכל חטאהיה הא' מלכות
הרע בעצמו והב' מלך הכועל היות יד ה' עשתה זאת היא נפלאת בעינינו ונלטערה מאד ע"כ:

קול קורא וגו' עיין רש"י ז"ל והרא"בע והרד"ק ומהרי"ח ז"ל אחר שזכר הנחמה השני' התלוי
בתשובה במ"ש וקראו אליה שהוא זמן הגאולה הספרי ועליו חוזר ואו' קול קורא במדבר
כי הנה קרא והמשיל את האומה במדבר החרב והשמם ובערבה היבשה אין קול יאמר הע"י
שלתם הרבים ושממים כמדבר וכערבה קול ה' קורא אתכם שתשובו דרכיכם כדי שימהר את
הקץ גם אתם לא תשרידו דרכו ולא תעקשנוהו ואמר פנו דרך ה' על האמונות ישרו בערבה על
המעשים טובים ונותן להם בפיקון מעשיה' עלת שיעץ הפילוסוף שאמר שבהיות האדם נוטה לא'
מהקצוו' יטה עצמו אל הקצה האחר כדי שיחזור אל המיצוע כמו שיקרה לשייסרי המקצו'המעוותו'
שיעו לותם הרבה אל הצד ההפכי כדי שיעמדו על הפשוי והיושר במיצוע ואל זה רמז כל גיא ינשא
וגו' והיה העקוב למישור וגו' שהכל משל אל המעשים והמידות בעלם בהיותם נעשים אל הקצה
מהקצוות מהתוספת והחסרון שיעתקו עצמן מן הקצה אל הקצה כמו הנעתק מן קצה הספלות אל
קצה הגובה לו בהפך וכאשר תעשו זה לו יהיה העקוב למישור והרכסים לבקעה כי ישארו בשווים
מבלי תוספת חסרון וכאשר יעשו כן לו ונגלה כבוד ה' ע"כ: ולפי מובן לא"ד למישור כי די
שיאמר העקב מישור אלא אמר שהעקוב בהכליתו להכיליתו למישור כעין המקלו' הנזכרות שיעמקו
אל ההפכיי כדי שיבואו למישור אל קו היושר: ולע"ד"ן שכוונת הכתוב לו' המקום שבו מדריו
קול קורא שהוא במדבר והוא דרך לאות שכיון שאין קריאתו נשמע רושם אל השומעי' הרי הוא אם
כן כאילו אינו קורא ביסוד אלא כאילו הוא קורא שם במדבר שאם אשר אין שם שומע: ואמר
ה' קורא פנו דרך ה' על דרך מ"ש בתורה והורית להם הדרך ילכו בה שהכוונה שיעשו העבודה
אלהית בדרך כשושה ר"ל שיתמידו בה ז"ש כאן פנו דרך ה' מכל פנייה בפרישה והסרק מכשול מדרך
עמי וזהו פנו דרך ה' מסלו אל סור מרע המוכן כנגד עשה טוב ואמר ישרו בערבה מסילה לאלהינו
ע"י עשה טוב ואמר דרך מסלו בתו שיאות שהנשי לבה המלך ילכו בדרך והמלך נבוה מכל הבשר
במסילה ז"ש ישרו בערבה מסילה לאלהינו והפסר לפי שבלתתם ממצרים הלבו במדבר ולעתיד
בתיב והולכתיה במדבר נו' לזה אמר קול קורא וקריאתו היא שלו' במדבר פנו דרך ה' אשר ענרו
בו ישראל בלתתם ממצרים כדי שיעברו בו עתה גם כן וכן ישרו בערבה שנא' שם במסילו' נעלה:
עתה ישרוה שהמסילה לאלהינו היא והין מעבב כמלו שעבב מלך אדום שהמסילה לאלהינו הוא
וזכה בה ולא השאיר ממלכות הנזכר שריד ופליט אם כן המסילה לאלהינו הוא:

כל גיא ינשא וגו' עיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל וכן הרד"ק ז"ל ומהרי"ח ז"ל כבר כתבתיו
בפסוק קול קורא: ולע"ד"ן כפשוטו על דרך מה שאחז"ל בלתתם ממצרים שהיה הענן
מסיה ההרים הגבוהים: וכיונא בזה לפסר שאמר לעתיד כל גיא ינשא וכל הר וגבעה ישפלו וגו'
לו יהיה משל כל גיא ינשא על ישראל שהם בשפלות ינשא והעובדי אלילים שהם גבוהי' כהר וגבע'
ישפלו: ולחז"ל כל גיא ינשא כפשוטו כמו שאזכור בסמוך בס"ד בפסוק ונגלה וגו':

ונגלה כבוד ה' וגו' כל גיא ינשא עתידה כנסת ישראל לו' לפני הקב"ה רבש"ע הריני רואה
מקומות שקלקלתי בהם ובוסני מהם שם נ' רחי דרכך בגיא לו' לה הב"ה הריתי מעביר'
שנא' כל גיא ינשא וגו' לומרת לפניו הרי עדי קיימין שנא' העידותי בכם היום את השמים ואת
הארץ אמר לה הריני מעבירם שנא' כי הנני בורא שמים חדשים וארץ החדשה הרי אתם קיים אמר
לה הריני מעבירו שנ' והסרותי את שמות הבעלים מפיה א"ל אעפ"כ בני ביתי מזכירים אותם
א"ל לא יזכרו עוד בשמם ונגלה כבוד ה' כי פי ה' דבר והיכן דבר ראו עתה כי אני הוא ע"כ:
ולע"ד"ן לדקדק מהו לומרו הריני רואה מקומות שקלקלתי בהם ובוסני מהם לא היה לו לומר
הבוסה אבל היה לה לו' מלך הירלה מקטרונס: ועוד קשה מהיכן יליף מפסוק דלו
עתה כי אני הוא שיחדיו יגלה כבוד ה' בשוה לכל וכעליו נאמר כי פי ה' דבר ואפסר במ"ש
קו"ל שהמתכיים מעבירה שבידו הקב"ה מוחל לו ז"ל הריני רואה המקומו' שקלקלתי בהם ובוסני
מהם שנא' רחי דרכך בגיא וכיון שאני בוסה מהם רחו שימחו כשכן ולזה מעיד הקב"ה כל גיא
ינשא כדי שלא ימשך ליך קטרוג וזה יהיה בסיבת הבוסת שלת בוסה מרחות אותם ולזה חוזרת
ונאמרת הרי עדי קיימין שלף על פי שהמקוס נתקן עכ"ו עדות העדים קיימת בו' ומתוך המאמר
הזה מתבאר הבנת כי פי ה' דבר שאינו כאן שדבר ה' אל ישעי' דא"כ מיותר הוא דהלא ידוע הוא
הדברים האלה נבואה מאת הבי"ת היא שאמר כי פי ה' דבר ואם עתה
שהוא בתורה פה אל פה אדבר בו וזהו כי פי ה' על הכתוב בתורה שנתנה על פי ה' פה אל פה:
ובזה מובן אומרו כי אני הוא כפול שמכפל זה לומדו רז"ל מהפסוק ההוא שיראו כל בשר יחדיו
הקטנים עם הגדולים וזהו אני הוא בשוה ואל כל בשר יחדיו מבני הפרס ביניהם נמצא שענין
זה של ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר יחדיו כי פי ה' דבר כן בתורה הענין כולו בשלימות: ועיין
הרא"בע והרד"ק ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל וקרא הגאולה כבוד ה' לפי שבגלות שמו מחולל ולזו יתקדש
שמו: והנה בלו כל הלשומות בלשון עבר בהיותם עתידים כי מלאה צבאה עונה כי נרצה עונה כי לקחה
וגו' להורות על אמתת הדברי' וכאלו עברו הדברים ונגלו מן הכח אל הפועל ע"כ:

ולע"ד"ן כמ"ש חז"ל בפסוק וכל העם רואים את הקולות רואים את הנשמע: מה שאין כן בקולו
של נ"ז וזה יאמר ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר יחדיו וכי' הכתוב מה שראו והוא כי
פי ה' דבר כלומר מה שפיה' יבבר יראהו כדרך רואים את הקולות והוא הסגה בנועם קולו: ואני
שמעתי וראו כל בשר יחדיו ר"ל בשוה ואף על פי שהראו הוא שכל אחד יש"ג כפי הבנתו עכ"ז כן
יהיה כי פי ה' דבר שיראו כן שראו כל בשר יחדיו ואף על פי שאין ההבמות שוות עכ"ז יהי כן כי פי
ה' דבר ונגזר כן:

ואני הצעיר מרדכי הכהן יצ"ו נלע"ד לקשרו עם מ"ש קול לו' קרא והכוונה שאמר הנביא אני
אמרתי בתחילת דברי ואשמע את קול ה' לו' אלי את מי אשלח להנבא כל הנבואות הללו
ועתה אמר כי כאשר יגלה כבוד ה' לו וראו כל בשר כי פי ה' דבר אותו קול לו' שמעתי ולא מלבי
כי אם ה' שלחני לבשר ענוים ומ"ש ואמר מה אקרא הוא נגד מ"ש לו יעשיה ואו' עד מתי ה' ואמר
כי' מה אקרא כלומר כיצד אקרא הדבר שאוש לעולמי עד לו אפרש עד עת קץ ולזה השיב לו הבי"ת
עד אם שלו ערים מאין יושב כלומר שלא יהיה שוש לדיק שישב לאותם ובתים מאין שוש אדם כשר
לזו וריחק ה' וגו' זה שהשיב לו לשאלת מה אקרא פי' שהקריאה היא שכאשר יהיה כל הבשר חצירו וכל
חסדו כלין השדה שלא יהיה בהם גם אחד עושה חסד לזו יהיה יבש חציר ונבל כי רוח ה' נשבה
בו והשליכו מעל פניו וזהו פירושו למ"ש וריחק ה' וגו' ואמר גם שתרד כ"ל לא תירה כי עוד בה
עשיריה ושבה וגו' וז"ש לכן חציר העם שגם שנעשה חציר ויבש חציר עכ"ז העם כלומר עדיין הוא
העם אשר בחר בו ה' כי דבר אלהינו יקום לעולם שהעם הנו' עמו ולכן מרעיתו וכל זה יתלמת
אליהם בהגלות נגלות אליהם כבוד ה' שלזו יראו ויודעו כי פי ה' דבר וכל מה שאמרתי היה מפי
השמועה קול לו' לו' אלי קרא ע"כ: למניה הצעיר לוי לאמר"לזו יצ"ו ולע"ד"ן שאמר וראו
כלומר שידלו גם הפלא ופלא הלא זה יחדיו כי פי ה' דבר כלומר כי בבת אחת מדבר כל דבריו על
דרך אחת דבר אלהים שתים זו שמעתי כי עוז זה דורא לאלהים מה שאין פה שלב"ז יכולה לדבר
לכן גם שאמר כל בשר אמר יחדיו שאינו חוזר לראייה כל בשר אלא וראו כי פי ה' דבר יחדיו בבת
אחת את כל הדברים שאמרה אחת כמו שהיה בסיני ע"כ:

קול אומר קרא וגו' יבש חציר וגו' עיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק ז"ל והרא"בע ז"ל ומהרי"ח ז"ל
אי' קול לו' קרא שמודיע שמסיבת הגלות והסתלקות השכינה מתוך ישראל הפסיק הנבואה
ועתה לנא קול נבואה בסוד ה' את סיבת כיון ויאמר שתחזור הנבואה אל הנביא מה אקרא כי כל הבשר חציר
כלומר ישראל כפר שולל מכל כבוד ומכל מעלה והם כמו החציר וכל המלאית והמתבשים טובי' שהם
עושים בגלות לא יועילו להם להביא גאולתם והם אומרו כל הבשר חציר וכל חסדו כלין בשדה
וכי אי אפשר לחזקן כדמיון הבנה כלו' יבש חציר ונבל כלין שהם ומעשיהם כולם יבשים וכולם מתילים כי

רוח ה' נשבה בו ר"ל לפי פרוש חרון אף ה' נשבה בעמו ולכן הם כלים מהצד הכבוד ומה להם לפ
כן לנבואה כי בהיותם כלים ונכשלים לא ירחו עוד הטובה והוא מו' הכן הציר העם: והיהה
הטובה הבשר ר"ל יבש חציר נבל לקבלה ודבר אלהינו יקום לעולם ר"ל הע"פ שיבש הציר נבל כין
כמו שאמרת הנה דבר אלהינו יקום לעולם ולא יבוטו לידי כליה כי עתידים הם לגאלל עכ"ש:
ולע"ד"ן פנש זה תלוי במה שהקדמנו' כי כל נחמו נחמו וגו' גם דברו וגו' וקראו לו וגו' מלאה צבאה'
על שני מיני הגאולה בעתה דהיינו לא זכו הו הם זכו תחיסה כי לא יהיו הנחמו' שוות
כי בהיותם מצד זכותם תתעלה הנחמה מצד מצד עה"כו מכפלה זכו: ולזה אמר קול הו' קרא
וגו' כי כוונת הלה הכתובי' להודיענו שהם יהיה זכו לחיסנה זכו להיות המבשר זכר נביא מבשרי
ה' ככתוב מה נאוו על ההרים רגלי מבשר משמיע שלום מבשר טוב משמיע ישועה לו' לציון מלך
אלהיך שכל הכתו' בלשון זכר מבשר משמיע לו' וגו' ובסמוך בלון נק' על הר גבוה עלי לך מבשר'
ציון הרימי בכח קולך וגו' הכל בלשון נקבה מורה שהמבשרת נקבה ולא זכר וכיצד יתקיימו שני
כתובים הלו המכחישים זה לת זה אלא ודאי כדברשית הם יזכו ישראל יהיה המבשר כזכר קורא
בכח והם לא יהיה אלא בעיהה שח"ו לא יזכו שיין להם כח כך המבשרת תהיה בהשה ולא הם והכו
על הר גבוה עלי לך מבשרת ציון: ובאה מובן שהקב"ה כותב בזכות וקול לו' קרא מדבר לאים
שיהיה מבשר והוא מה משיב ולו' מה אקרא כי אין להם לישראל כדי שתהיה הקריאה ע"י הם זכר
והוא מה אקרא כי כל הבשר חציר וכל חסדו מתייחס אליו כלין השדה שאינו מתעיר אלא כלין ינא
וימל כן חסדו כשכן בקר וכעל מסכים הולך שאינו מתמיד בו אמי' יוסי שלם שכיון שכלא יש בוש
בשורה כלל לבשרם כמ"ש מה אקרא משיב הב"ה ולו' אין המשל שהמשלת את ישראל לחציר ולכין
דומה לנמשל כי יבש חציר נבל אין כי רוח ה' נשבה בו ויבשהו לכן החציר שלו העם
אלילה להדמות אליו ז"ש לכן חציר העם כלומר אף על כי שבעינינו הוא כחציר אבל עכ"ז הע"פ
שיבש חציר מלאות התורה ונבל אין בכלות מעשות חסד עכ"ז הע"פ שלא זכו יש להם להבטן על
הטיהם שבשמים שגזר להם הגאולה והם לא תהיה אחיסנה הנה בעיתה הן הסר הן יתר
ז"ש לכן חציר העם הו מהסגולה שהע"פ שיבש חציר נבל אין עם כל זה דבר אלהינו יקום לעולם
והע"פ שלא זכו לא תבטל הגאולה אלילה כי היא דבר ה' ולא תשוב לאחור לכן יעשה כשרה שלא
יהיה המבשר אים זכר שיקרא בקול דם אבל הבשר מבשרת מדה כנגד מדה כיון שהעם כחם
מן מעשה המצות שלא אחרו כנגד מלכם לעשות מצות מרובות וז"ש על הר גבוה עלי לך מבשרת
ציון שזהו כשלא לבשרם כמ"ש מה אקרא כם"ד בפ' על הר גבוה וגו' ושם אבאר לך מי אלה הולת
המבשרת: ולקח מזה כתבתי בכלי חמדה לאחר שכתבתי זה מצאתי סעד לדברי מדרש"י ז"ל
מתה שכתב בפסוק על הר גבוה עלי לך מבשרת ציון שהוא כשלא זכו ושמחתי כמוצא שלל רב
ובעל על הון: עוד אפשר כפ' קול לו' קרא מקובר עם פ' ונגלה כבוד ה' והכוונה שבהגלו' נגלות
כבוד ה' לעתיד יבטשים שלא יהא עוד גלו' אחר הגאולה והתשובה הבא אלא תתמיד לעולם ז"ש
ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר יחדיו ר"ל יחדיו וסמוך אל ההגלות כבוד ה' הנו' וראו כל בשר כי פי
ה' דבר ואלו ברוח מלפניו קול לו' קרא ובכר ענוי' ויסיב לותו שא"ל קרא ואמר מה אקרא כי חוסשני
פן ישובו לגלות עוד ז"ש כל הבשר חציר כחציר גנות שקדמת שלף יבש וכיון שהוא כן חוסשני שכל
חסדו כלומר החבר שיעשו עמו לא יובל להתמיד בו לאסרון הכנתו לחיותו כחציר ז"ש וכל חסדו
כלין השדה אלא בהתמד' ישובו אל הגלות והם כן למה כל הטרדה הזאת כיון שסופה בטלה לזה
מעיד ואו' כי אינו דומה חציר העם ר"ל העם הקדוש לה' העם בחר לנחלה לו אינו נכלל הבשר
חציר כי אם יבש חציר נבל אין כי רוח ה' נשבה בו ומרוח אפו יכלו כל חציר של הלומות לכן חציר
העם לה' יש בו סגולה מכל שאר הבשר חציר כי לעפ"י שהתה רוחה אותו יבש חציר נבל אין עכ"ו
ודבר אלהינו יקום בלי סוס ביטול עוד לעולם ז"ש ודבר אלהינו יקום לעולם בחופן שלא תכסד ולא
ירך לבנך בן יהיה חסדו שיעשו עמו כלין השדה לפי שעה אבל יתמיד ויעמיד לעולם יקום: וחז"ל
אמרו במדרש שחר טוב יבש חציר נבל אין על הרשעי' שבעודם לומחים הצדיקים בסדרי' וכשיבוש
חציר נבל אין הם הרשעים מיד הצדיקים שהם דבר אלהינו יקום לעולם על שם שקיימו דבר אלהינו
יהיו לעולם עוד לחז"ל בתחומא ובב"ר יבש חציר נבל אין ר' אחא הגדו' פתח מל"ה ד' למלך אחי'
לו אוהב וא"ל בא לך עמי ואתן לך מתנה הלך עמו ומת אמר המלך וגו' עיין בכלי חמדה כי כשם
ביאורתיו:

על הר גבוה וגו' עיין רש"י ז"ל וכן הרא"בע ז"ל והרד"ק ז"ל ומהרי"ח ז"ל בזה מבשרת בלשון
נקבה על שם הנבואה שהיא תבוא לבשר ציון וירושלם בגלותם ועליה אמר הרימי אל
תירא ר"ל אל תירא אמה תכוד הבטחתך ע"כ: ולע"ד"ן שיעת רש"י ואליה כוונתי
בעיוני ולפי שהיא לשה קולה דק ותם אמר לה שתעלה על הר גבוה ותלאתי שהיא אמו של מבשה
מבני בה ולזה נה לומה שתעלה על הר גבוה ואמר הרימי בכח קולך ואל תירא מאיזה קטרוג על
גאולתם שלכך הה"ל בוחרה לבשר בשתיקה אל תירא אלא הרימי בכח קולך לפי שאת המבשרת
העיר ירושלם ע"ד מה שפירשו הרשעים ז"ל בפסוק ציון במשפט תפדה כי ציון לא חטא' והמשפט
מתיב שתפדה אחנם שניה בהורה אדק' כי שומותיהם היינו הגלות וז"ש הרימי בכח קולך מבשרת
ירושלם העיר בעצמה וכן אמרי לערי יהודה הנה אלהיכם ר"ל הקב"ה עושה למענכם ולא נתתו
את ארצו ז"ש הנה אלהיכם רואה לו' הנה אליתו הוא לחיותו אלהיכם וכתם עליכם הוא בא וכיון
שלמענכם הוא עושה אין כאן קטרוג ולכך הרימי בכח קולך ונתן עוד טעם למ"ש אל תירא במ"ש
הנה אלהיכם בחזק ידוא ר"ל בחזק יד וכן וזרועו משלה לו ע"ל מה שעשה במצרים דכתיב בגלות
בזרוע נטוי ודחז"ל בטרוניא ר"ל אף על פי שלא היו כדאים אלא בכח הזרוע נשאתם כן אמר כיוצ'
בזה בחזק ידוא וזרועו משלה לו: ופמ"ש בכח קולך בפת"ח תחת הבי"ת הוא כמו בבכח הידוע
כמו קול ה' בכח אשר אתו"ל בכחו של כל מ' וא' כפי הכנתו מהלשון שאמר בכח מלבד
הכרח הענין שלא יתכן בכחו אשר אתו"ל בכחו של כל מ' וא' כפי הכנתו מהלשון שאמר בכח מלבד
מתחול הקול של הבי"ת בכלי המקבל כל מ' וא' כפי הכנתו וז"ש בכח בפתח תחת הבי"ה וכיונא
בזה יאמר כאן הריתי בכח קולך ר"ל כפי כחם והכנתם של המקבלי' כך תרימי בכח קולך ר"ל בכח
של המקבלים והכנתם ע"כ:

הנה ה' אלהים בחזק יבוא חז"ל אמרו הנה ה' אלהים בחזק יבוא לשון לימות המשיח לבל
לישראל הנה שכרו אתו ופעולתו לפניו וגו' וכן הביא רש"י ז"ל בחזק יבוא על הלומות
לישראל הנה שכרו אתו מזומן אתו לצדיקים ופעולתו פכר פעולה שעליו ליתן להם עד כאן:
ולע"ד"ן מדוקדק בדבריהם לומרו הנה אלהים וגו' הנה שכרו אתו וגו' ככל הלשון והנה הנה
מורה על חילוק הענשים והילוק הענינים: ועי' הרא"בע ז"ל והרד"ק ומהרי"ח ז"ל
בי"ת בחזק שהוא בית הכלי כאילו אמר ביד חזקה יבוא ולכך סמך אליו זרועו משלה לו אם הבי'
בית בחזק כמו ה"ח כמו שהבית רבינו יונה ז"ל הפיומים הזה והיה מהם בסמכה בקיר כי הייס
יקרם בכלי אם עוד רבות בסנים ואמר הכתוב בזה הנה ה' אלהים בחזק יבוא ר"ד הו' יבוא
ויוסיעכם ואמר שעם היות ישראל בגלות בלי כח להלחם בו' ויבאיכם שהנה זרועו של הב"ה משלה
לו והוא יולחם להם והוא ע"ד ודביש ואין עוזר ולהתומם וגו' וכנגד הנקמ' אמר הנה שכרו אתו
ופעולתו לפניו כלומר שהוא ית' מבלי לאמצי יחרימם כמו שהיה ענין מכת בכורות לאמנם לישראל
ברועה עדרו וגו' עד כאן: ולע"ד"ן מה שזכרתי בפסוק הקדוש עיין עליו: ולפשר עוד
שהוא כנחינת טעם למה תהיה מבשרת ולא מבשר אים זכר ואו' כפי הכנתו ה' אלהים בחזק יבוא
בזרוע לגאלם ולא על פי שאינם כדאים וזרועו משלה לו ולא זכויות ישראל אלא בזרוע נטוי אים
לכך המבשרת לשה תשת כח: ומדקתו"ל הנה ה' אלהים בחזק יבוא הוא הלדיק שהוא חזק
שמתחזק על התורה והענוה שבשמתרו הלוחות נגזר שלא יהיו לומדים אלא מתוך לצר ודוחק
ע"כ ולזה אמר הכתוב שיגיאהו עמו וזרועו של הקב"ה משלה לו לחזק הנגזר נותנת לו המשל הנמ
שכרו אתו ית' ופעולתו לפניו שבשכר הלמתיו הוא היותו אתו נהנה מדו הבכינה ז"ש הנה שכרו של
החזק הוא בהיותו אתו עמו ית' ופעולתו פנה שכר ומתן כמ"ש מתן שכרן של צדיקים בעולם' פרם
שני עניניים ואהו ופעולתו לפניו: לו אומר הנה שכרו אתו של החזק הצדיק המזכר אבל
בעה"ז ובעה"ז ופעולתו לפניו לעתיד כמ"ש והלך לפניך צדקך וגו': והכוונה הכתו' בכלנו
בכפל הנה הנה: גם חילוק הענינים שכאן רמז על כלל מ"ש נחמו נחמו וכל הפסוקי המיסיים
על שתי חלוקות של זכ' לו ולא זכו ועל לא זכו אמר הנה ה' אלהים בחזק יבוא כדברשית בחזק ידו
ובכח זרוע וזרועו משלה לו ולא ע"פ שאינם כדאים ואם יהיה אחיסנה שכרו אתו וגו':

כרועה עדרו וגו' עיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל והרד"ק ז"ל ומהרי"ח ז"ל הביא כדברי הרא"בע
וכלה"ה של הרד"ק והרמוב הענין יותר שכוונת זה הכתוב מבשר עם ת"ש בפסוק
הקדוש הנה ה' אלהים בחזק יבוא לכבן נדחי ישראל לקבן נדחי ישראל ואינו כדושה שכיר המבקש שכרו כי הנה הוא
יתברך שכרו אתו ופעולתו לפניו שאינו מבקש שכר מאולהו אלילה אבל הוא כריתה עדרו של מלכו
שמרחם עליו בזרועו ולא כרועה שכיר בשכר שאינו מדדדק כ"ב בעיין שהיו אתם אלהי: ומפני
אלשתם מהגלות המשלם לפלים ועלות ולא המשלם בשר לו כשב לו וכן ע"כ:

ולע"ד"ן לדקדק תיבת זרעה לומר כי ראיה שכיר בעם ת"ש בשכר בראייה זעשם מבטל הראיה
ע"ה הכשר

מהקעקוים לכך אם כן בשורה גדולה היא כי נראה עונה כיון שלא קבלו עליהם עונם כשיעור
מקביל וז"ש בכל חטאותיה נבי"ת שהכפלים חוזר אל העונות שיש בו כפלים בעונם לא אל העונש
שיהיה כפלים על החטאת אלילה והרחבתי כאן על הנזכר בכלי חמדה: ושמעתי בש"ם דברו על
לב ירושלים ע"ד מ"ש חז"ל בפסוק ישושום מדבר וציה וגו' שלא יאות להרלות הטובה בבת אחת
פן יפוג לבם ויגע רוחם שלזה אמר מה נאוו על ההרים רגלי מבשר כי הוא משמיע שלום בתחילה
ואחר כך משמיע ישועה וא"כ הו' מלך אלהיך מגלה היטובה באופן שיוכלו לסבלה: וז"ש כאן
דברו על לב ירושלים תחלה דברים המחזיקים את הלב ואחר כך וקראו אליה כי מלאה צבאה וגו'
ואמר כי נראה עונה כי הסב מאהבה זדונות נעשות לו כזכיות כמ"ש חז"ל שהסב מאהבה זדונות
נעשות לו כזכיות והסב מיראה זדונות נעשות לו כשגגות ז"ם כאן כי נראה עונה ר"ל שהעון שלה
בעקבה רצון וכזכיות כי תשוב מאהבה ע"כ: ואמר כי לקחה מיד ה' שבחינת היות הלקיחה מידו
יתברך ויתעלה שהוא רחמן ונתחכזר עליהם והיה כ'כאויב בילע ישראל דרך קשתו כאויב מזלת
הבחינה הנו' כי לקחה מיד ה' בזה נלטערה מאד כאילו הוא כפלים בכל חטאהיה הא' מלכות
הרע בעצמו והב' מלך הכועל היות יד ה' עשתה זאת היא נפלאת בעינינו ונלטערה מאד ע"כ:

קול קורא וגו' עיין רש"י ז"ל והרא"בע והרד"ק ומהרי"ח ז"ל אחר שזכר הנחמה השני' התלוי
בתשובה במ"ש וקראו אליה שהוא זמן הגאולה הספרי ועליו חוזר ואו' קול קורא במדבר
כי הנה קרא והמשיל את האומה במדבר החרב והשמם ובערבה היבשה אין קול יאמר הע"י
שלתם הרבים ושממים כמדבר וכערבה קול ה' קורא אתכם שתשובו דרכיכם כדי שימהר את
הקץ גם אתם לא תשרידו דרכו ולא תעקשנוהו ואמר פנו דרך ה' על האמונות ישרו בערבה על
המעשים טובים ונותן להם בפיקון מעשיה' עלת שיעץ הפילוסוף שאמר שבהיות האדם נוטה לא'
מהקצוו' יטה עצמו אל הקצה האחר כדי שיחזור אל המיצוע כמו שיקרה לשייסרי המקצו'המעוותו'
שיעו לותם הרבה אל הצד ההפכי כדי שיעמדו על הפשוי והיושר במיצוע ואל זה רמז כל גיא ינשא
וגו' והיה העקוב למישור וגו' שהכל משל אל המעשים והמידות בעלם בהיותם נעשים אל הקצה
מהקצוות מהתוספת והחסרון שיעתקו עצמן מן הקצה אל הקצה כמו הנעתק מן קצה הספלות אל
קצה הגובה לו בהפך וכאשר תעשו זה לו יהיה העקוב למישור והרכסים לבקעה כי ישארו בשווים
מבלי תוספת חסרון וכאשר יעשו כן לו ונגלה כבוד ה' ע"כ: ולפי מובן לא"ד למישור כי די
שיאמר העקב מישור אלא אמר שהעקוב בהכליתו להכיליתו למישור כעין המקלו' הנזכרות שיעמקו
אל ההפכיי כדי שיבואו למישור אל קו היושר: ולע"ד"ן שכוונת הכתוב לו' המקום שבו מדריו
קול קורא שהוא במדבר והוא דרך לאות שכיון שאין קריאתו נשמע רושם אל השומעי' הרי הוא אם
כן כאילו אינו קורא ביסוד אלא כאילו הוא קורא שם במדבר שאם אשר אין שם שומע: ואמר
ה' קורא פנו דרך ה' על דרך מ"ש בתורה והורית להם הדרך ילכו בה שהכוונה שיעשו העבודה
אלהית בדרך כשושה ר"ל שיתמידו בה ז"ש כאן פנו דרך ה' מכל פנייה בפרישה והסרק מכשול מדרך
עמי וזהו פנו דרך ה' מסלו אל סור מרע המוכן כנגד עשה טוב ואמר ישרו בערבה מסילה לאלהינו
ע"י עשה טוב ואמר דרך מסלו בתו שיאות שהנשי לבה המלך ילכו בדרך והמלך נבוה מכל הבשר
במסילה ז"ש ישרו בערבה מסילה לאלהינו והפסר לפי שבלתתם ממצרים הלבו במדבר ולעתיד
בתיב והולכתיה במדבר נו' לזה אמר קול קורא וקריאתו היא שלו' במדבר פנו דרך ה' אשר ענרו
בו ישראל בלתתם ממצרים כדי שיעברו בו עתה גם כן וכן ישרו בערבה שנא' שם במסילו' נעלה:
עתה ישרוה שהמסילה לאלהינו היא והין מעבב כמלו שעבב מלך אדום שהמסילה לאלהינו הוא
וזכה בה ולא השאיר ממלכות הנזכר שריד ופליט אם כן המסילה לאלהינו הוא:

כל גיא ינשא וגו' עיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל וכן הרד"ק ז"ל ומהרי"ח ז"ל כבר כתבתיו
בפסוק קול קורא: ולע"ד"ן כפשוטו על דרך מה שאחז"ל בלתתם ממצרים שהיה הענן
מסיה ההרים הגבוהים: וכיונא בזה לפסר שאמר לעתיד כל גיא ינשא וכל הר וגבעה ישפלו וגו'
לו יהיה משל כל גיא ינשא על ישראל שהם בשפלות ינשא והעובדי אלילים שהם גבוהי' כהר וגבע'
ישפלו: ולחז"ל כל גיא ינשא כפשוטו כמו שאזכור בסמוך בס"ד בפסוק ונגלה וגו':

ונגלה כבוד ה' וגו' כל גיא ינשא עתידה כנסת ישראל לו' לפני הקב"ה רבש"ע הריני רואה
מקומות שקלקלתי בהם ובוסני מהם שם נ' רחי דרכך בגיא לו' לה הב"ה הריתי מעביר'
שנא' כל גיא ינשא וגו' לומרת לפניו הרי עדי קיימין שנא' העידותי בכם היום את השמים ואת
הארץ אמר לה הריני מעבירם שנא' כי הנני בורא שמים חדשים וארץ החדשה הרי אתם קיים אמר
לה הריני מעבירו שנ' והסרותי את שמות הבעלים מפיה א"ל אעפ"כ בני ביתי מזכירים אותם
א"ל לא יזכרו עוד בשמם ונגלה כבוד ה' כי פי ה' דבר והיכן דבר ראו עתה כי אני הוא ע"כ:
ולע"ד"ן לדקדק מהו לומרו הריני רואה מקומות שקלקלתי בהם ובוסני מהם לא היה לו לומר
הבוסה אבל היה לה לו' מלך הירלה מקטרונס: ועוד קשה מהיכן יליף מפסוק דלו
עתה כי אני הוא שיחדיו יגלה כבוד ה' בשוה לכל וכעליו נאמר כי פי ה' דבר ואפסר במ"ש
קו"ל שהמתכיים מעבירה שבידו הקב"ה מוחל לו ז"ל הריני רואה המקומו' שקלקלתי בהם ובוסני
מהם שנא' רחי דרכך בגיא וכיון שאני בוסה מהם רחו שימחו כשכן ולזה מעיד הקב"ה כל גיא
ינשא כדי שלא ימשך ליך קטרוג וזה יהיה בסיבת הבוסת שלת בוסה מרחות אותם ולזה חוזרת
ונאמרת הרי עדי קיימין שלף על פי שהמקוס נתקן עכ"ו עדות העדים קיימת בו' ומתוך המאמר
הזה מתבאר הבנת כי פי ה' דבר שאינו כאן שדבר ה' אל ישעי' דא"כ מיותר הוא דהלא ידוע הוא
הדברים האלה נבואה מאת הבי"ת היא שאמר כי פי ה' דבר ואם עתה
שהוא בתורה פה אל פה אדבר בו וזהו כי פי ה' על הכתוב בתורה שנתנה על פי ה' פה אל פה:
ובזה מובן אומרו כי אני הוא כפול שמכפל זה לומדו רז"ל מהפסוק ההוא שיראו כל בשר יחדיו
הקטנים עם הגדולים וזהו אני הוא בשוה ואל כל בשר יחדיו מבני הפרס ביניהם נמצא שענין
זה של ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר יחדיו כי פי ה' דבר כן בתורה הענין כולו בשלימות: ועיין
הרא"בע והרד"ק ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל וקרא הגאולה כבוד ה' לפי שבגלות שמו מחולל ולזו יתקדש
שמו: והנה בלו כל הלשומות בלשון עבר בהיותם עתידים כי מלאה צבאה עונה כי נרצה עונה כי לקחה
וגו' להורות על אמתת הדברי' וכאלו עברו הדברים ונגלו מן הכח אל הפועל ע"כ:

ולע"ד"ן כמ"ש חז"ל בפסוק וכל העם רואים את הקולות רואים את הנשמע: מה שאין כן בקולו
של נ"ז וזה יאמר ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר יחדיו וכי' הכתוב מה שראו והוא כי
פי ה' דבר כלומר מה שפיה' יבבר יראהו כדרך רואים את הקולות והוא הסגה בנועם קולו: ואני
שמעתי וראו כל בשר יחדיו ר"ל בשוה ואף על פי שהראו הוא שכל אחד יש"ג כפי הבנתו עכ"ז כן
יהיה כי פי ה' דבר שיראו כן שראו כל בשר יחדיו ואף על פי שאין ההבמות שוות עכ"ז יהי כן כי פי
ה' דבר ונגזר כן:

ואני הצעיר מרדכי הכהן יצ"ו נלע"ד לקשרו עם מ"ש קול לו' קרא והכוונה שאמר הנביא אני
אמרתי בתחילת דברי ואשמע את קול ה' לו' אלי את מי אשלח להנבא כל הנבואות הללו
ועתה אמר כי כאשר יגלה כבוד ה' לו וראו כל בשר כי פי ה' דבר אותו קול לו' שמעתי ולא מלבי
כי אם ה' שלחני לבשר ענוים

אֲרִי אִשְׁתְּבִיקוּ לָהּ חוֹבָהָא אֲרֵי
קַבִּילַת כּוֹס תַּנְחוּמִין מִן קֳדָם יְיָ
כְּאִילוּ לָקַת עַל חַד תְּרֵין בְּכָל
חַטָּאָהָא: קָל דְּמַכְלֵי בְּמַדְבְּרָא פַּנּוּ
אוֹרַח מִן קֳדָם עֲמָא דַיְיָ כְּבִישׁוּ
בְּמֵישְׁרָא כִּיבְשִׁין קֳדָם כְּנִישְׁתָּא
דֶאֱלָהָנָא: כָּל חֵילַיָּא יְרָאמוּן וְכָל טוּר
וְרָמָא יִמְאַכּוּן וִיהֵי כַּפְלָא לְמֵישְׁרָא
וּבִיהָ גִידּוּדִין לְבִקְעָה: וְיִתְגְּלֵי יְקָרָא
דַיְיָ וְיַחֲזוּן כָּל בְּנֵי בְסָרָא כַּחֲדָא אֲרֵי
בְּמֵימְרָא דַיְיָ גְּזַר כֵּן: קָל דַּאֲמַר אִתְנַבֵּי
וּמְתִיב וַאֲמַר מָה אִתְנַבֵּי כָּל דַּשְׁיעֵיָא
כְּעִשְׂבָּא וְכָל תּוּקְפֵהוֹן כְּמוֹצָא
דְּחַקְלָא: יָבֵשׁ עִסְבָּא נְתַר נְצִיָּה אֲרֵי
רוּחָא מִן קֳדָם יְיָ נְשַׁבַת בֵּיהּ בְּכֵן
כְּעִסְבָּא חֲשִׁיבִין דַּשְׁיעֵיָא בְּעַמָּא: מִית
דַּשְׁיעֵיָא אֶבְרוּ עֶשְׁתּוֹנוֹהִי וּפִיתְגָּמָא
דֶאֱלָהָנָא קַיָּם לְעָלְמִין: עַל טוּר רָם
סָקוּ לְכוֹן נְבִיָּא דִי מְבַסְּרִין לְצִיּוֹן
אָרִימוּ בְּחֵילָא קָלְכוֹן דִּי מְבַסְּרִין
לִירוּשְׁלֶם אָרִימוּ לָא תִדְחֲלוּן אִמְרוּ
לְקִרְוָיָא דְּבֵית יְהוּדָה אִתְגְּלִיאַת
מַלְכוּתָא דֶאֱלָהְכוֹן: הָא יְיָ אֱלָהִים
בְּתֻקְפָּא מִתְגְּלֵי וּתְקוֹף דְּרַע גְּבוּרְתֵּיהּ
שָׁלְטָא קֳדָמוֹהִי הָא אַגַּר עֲבָדֵי
מֵימְרֵיהּ עִמֵּיהּ דְּכָל עוֹבְדֵיהוֹן גָּלֵן קֳדָמוֹהִי: כִּרְעָיָא דְּעִדְרֵיהּ רָעֵי בְּדְרָעֵיהּ מַכְנֵיש
אִמְּרִין וּבְחֵינֵיהּ מְסוֹבַר רַכִּיבִין מְיַנְקָתָא כִּינִיחַ מְדַבַּר: מָן אַמַּר אִילִין קַיָּם אֲמַר
וַעֲבִיד דְּכָל מֵי עָלְמָא חֲשִׁיבִין קֳדָמוֹהִי כְּטִיפָא בִּשְׁעוֹלָא וּמִישְׁחַת שְׁמַיָּא כְּאִילוּ
בְּזֵרְתָּא מְתַקְנִין

ע׳ כי נרצה עונה נשלם עונה כמו אז תרצה הארץ את שבתותיה. וכן עונה ענשה
כי נרצה עונה. נשלם ענשה כמו אז תרצה הארץ את שבתותיה. ויונתן תרגם אשתביקו לה חובהא: כי לקחה
כמו כי לא שלם עון האמרי וגומר. ויונתן תרגם אשתביקו לה חובהא: כי לקחה
מיד ה׳ כפלים בכל חטאתיה. הכפל יוכל להיות פעמיים שתים או יותר כמו ותכפל
חרב שלישיתה רולה לומר שלש פעמים תכפל: ובתמרו כפלים רולה לומר שתים

ע׳ כי בכפלים לתהיה

ע׳ הלי

ע׳ ומל׳

ע׳ ו׳ מל׳

ע׳ ג׳ נבפים

ע׳ נבפים

ע׳ ר׳ ר׳ ח

ע׳ ר׳ ר׳ ח

ע׳ נבפס׳ ל׳ דנס

ע׳ ר׳ ר׳ ח בעלאים ה׳

ע׳ ר׳ ר׳ ר

ומתעסק בקבץ מלאים ובנהל עלות אבל הפי"ת הוא כרועה עדרו של עלמו שיעמ' כל הפעולות
בכח אחת כלי הפסק ז"ם ידעה וגם כן בזרועו יקבץ טלאים וגו' באופן שתהיה הרעיה בימין
והזרועו הממשל יקבץ טלאים וכו' ולא יבטל הרעייה מפני הטלאים שלא ימותו מרדיפת הטלאן
ברעיה כי הוא יקבץ אותם בחיקו:

מי מדד בשעלו מים חז"ל אמרו מכאן אתה למד שאין לפניו ית' אכילה ושתיה שהרי כל מימיו
שבעולם מדתם בשעולו לבד והשותה לפחות יש"ת בשתי כפיו פעמי' שלם אם כן לא שאל
ליסוך המים חלי הרין אלא לזכותך שלוך ועשית רצונו ויעיין רש"י ז"ל והרל"ב ז"ל והרד"ק ז"ל
וכן מהרי"ח ז"ל מי מדד וגו' כדרש" והרד"ק לומר שקל בעיני ה' להשיע את ישראל שהרי ברא
העולם מאפס המוחלט וזכר מים ושמים במקום אם לפי שיסוד האש קרוב שם אל השמים ועפר
הארץ ותכן את רוח ה' יסוד הרוח כדעת הי"מ הנז"ל ואמר הכן ביסוד האש וברוח לפי שהם יסודו'
קלים אמנם במים ובעפר שהם יסודות גסים אמר בהם מדידה ומשקל להורות שעשאם במדה
ובמשקל שלא יגבר האחד על חבירו ויסיבוהו לעבנו ושעולו ושלים שמות מדות (כנז"ל) ובזרת
המאמרים של מי מדד וכל בשלש וגו' ושקל וגו' מי תכן את רוח הכל עשה ה' יתברך ית' שמו והורה
בזה שהכל נעשה בחכמה נפלאה שלא לעשות העולם כולו מיסור ולא כולו הריס שלא כפי מה שגזר'
חכמתו עשה הריס ומה שגזרה עשה גבעות כאילו נעש' הכל במשקל ועל כל זה אמר בדרך התול
ושחוק האש היה לו יתברך יועץ אילה שנתייעץ עמו ז"ם ואים עצתו יודיעמו ע"כ:

ולע"דן שאומר מי מדד וגו' וכל שאר הפרטים הנזכרים מהמידה ומהמשקל הכל מכוון למ"ם
בסוף דבריו הן גויים כמר מדלי כנגד המדידה של המים שהיא בשעלו מידה בנזכר מן
בשעולי שעורים שהוא כמו דלי שכל הגויים לא יהיו בערך שיעור המים הרביה כי אם כמר מדלי
כלומר עפה בים ואם באתה להעריכם במאזנים אשר שקל בפלס הריס וגבעות במאזני' לא יבואו
הגויים כשחיקת עפר היולא מן המאזנים ואם כן איפה על הר גבוה עלי לך מבשרת ציון וגו' הרימי
קולך אל תירא מן הגויים כי הן גויים כמר מדלי וגו': או יאמר מי מדד בשעלו וגו' לפי שהפסוקי'
מתחילת הפרשה של נחמו נחמו עמי מיוסדים על שני העמודים של אני ה' בעתה אחישנה לא זכו
בעתה זכו אחישנה וכמו שכתבתי מדמהרי"ח ז"ל הרחבתי בכלי חמדה וכאן כיל ה' המובה עלי
ובזה יאמר להודיע איך ראוי שישתדלו לזכות כדי שיחישו הגאולה וז"ם מי מדד בשעלו מים שכמו
שבעולם מדתם בשעולו לבד והשותה לפחות יש"ת בשתי כפיו פעמי' אחת כדי שתחישו
הגאולה קודם עתה: ותהיו זכו אחישנה: והנה הפסוקים האלה ברומו של עולם עסוקים בענין
האכילות מ"י שהיא הני"נה בחמשים שעריה במספר מ"י חמשים הרומו לשם אלהים אשר בפ'
בראשית שהוא היה המודד בשעלו מים של החסד בשעלו כמו בשעלו בכח החכמה: או בשע"לו
ע"ב ס"לו שהם"סד העולה ע"ב שלו היה מהני"נה יצא כדכתיב מבטן מי יצא הקרח: ושמים
סוד התפ"ארת חסד ורחמים המכריע בין חסד וגבורה שמים אם ומים בזרת תכן כי בזרת ימלא
ה' הגבעות כן שמים בזרת תכן בסוד הת"ת חב"ה מה בי"נה חס"ד גבור"ה הם החמשה הגבעות
והם הזרת בהם תקן ותכן שמים וכל בשלש עפר הארץ היא המלכות ארץ החיים שכל ומדד אותה
ביסוד שהוא הג' בין כלה והוד ומכריע ביניהם שעפר הארץ שהוא ארץ החיים שעליה אמר שע"ה
הכל היה מן העפר והכל שב אל העפר הוא כל ומדד עפר הארץ: והוא שקל בפלס התפ"ארת
שהוא יו"ד כמו הפלס ארוך בו שקל הדריס אין דריס אלא אבות חס"ד גבור"ה ותפ"ארת אברהם
בח"סד יצחק בגבור"ה יעקב בתפ"ארת מכריע ראשון בפלס וגבעו' נל"ח ו"הוד במאזני' של היסוד
שהוא מכריע שני מי תכן את רוח ה' מי הני"נה היא תכן את רוח ה' בסוד תרין ה"ה ואים עצתו
אתפ"ארת הני"נה יודיענו כי התפארת את מי עם הני"נה שנקראת מי נועץ ויבינהו הנאיל בו
איזה ממנה וילמדהו באורח משפט התפ"ארת בקרא משפט והכל נמשך לו מהני"נה אמנם קיום
הנוים הוא ע"י תחלית האור נגה עליהם כטיפת הולי שהיא מאחורי הדלי אלא מתוכו וזהו הן גוי'
כמר מדלי וגו' כי אין להם חוך אלא קליפה ומתוך טיפה ומר מדלי הם קיימים: ואעפ"י שאין
לי מבוא בחכמה הזו עכ"ז כתבתי לך זה להודיע כי הכתובים האלה ברומו של עולם ה' ירחמנו
נפלאות אמן:

מי תכן את רוח ה' וגו' עיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל וכן הרד"ק ז"ל כהר"הבע ורש"י ז"ל:
ומהרי"ח ז"ל את מי נועץ מקושר עם שיטתו הנז"ל שהזכיר ד' יסודות בפסוקים הקודמים
בנז"ל וכנגד הד' יסודות שזכר אמר ד' לשונות מהלמוד הראשון את מי נועץ ויבינהו הנני וילמדהו
באורח משפט הג' וילמדהו דעת הרביעי וארך תבונות יודיענו ואם הוא ית' ברא כל זה מבלי דבר
אלא בכחו הכ"בת כל שכן שיעשה רצונו בתומות והוא לו' מיד הן גוים כמר מדלי וגו' עד כאן:

ולע"דן מה שזכרתי כבר בפסוק מי מדד וגו' ואפשר עוד מי מהנבראים יתכן שתכן את רוח
ה' שהרי אפי' אים עצתור"ל אים שהנ"ה מתייעץ עמו כמו אברהם שהיה אים עצתו של
הב"ה שמוטל עצה ממנו כאברהם שנתייעץ עמו על סדום וכמשה ע"ה שנטל עצה ממנו כמו שאמר
הנ"ה לי ויתר אפי כמוטל עצה ורשות ממנו הנה זה מדרך ענוה הוא כי אחרבה לאים עצתו יודיענו
הנ"ת דעה להשכל וממנו ית' מוסיפ לו לאים עצתו הדעת ואם כן איך יתכן שיהיה נברא מתכן
את רוח ה' בורא אלילה אמנם מהלוה ילדק אם מעשהו יטהר גבר את מי שנועץ הש"ת וכשל
וממנו עצה לא ללמוד הוא אלא ללמדו הוא בא ז"ם את מי נועץ הש"ת הנזכר ויבינהו נתן לו ביבה
ומשכנו הוספעה לו וילמדהו וגו' כהנהו דאחרי הנמר רבה לחדודי לא ביי תלמידו כן הש"ת כשמוטל
עצה מאברהם משה הוא כדי לתת בהם תבונה שיאחרו אלו אלילה לך מעשות רונז כזה כמו שאמ'
אברה אלילה וגו' וכן אמר משה למה ה' יחרה אפך בעמך וגו' וז"ם וילמדהו באורח משפט באות'
השאלה של עצה שבאל מהם הודיעם שיאחרו לפניו סניגוריא ואל זה כוון בהודעה אליהם לא שהו'
ית' יצטרך אלילה לא לעצה ולא לשום דבר ממעשה ידיו שהרי הכל מוטפע מאתו ובהכרח מחויב
הוא שיאמר במשפיע עצ"כו מהמוטפעים ומעתה כל הגוים כאין נגדו וגו':

הן גוי' כמר מדלי וגו' עיין רש"י ז"ל וכן הרא"בע והרד"ק ז"ל והנ"לעד כתבתיו מקום למעל':
ולבנון אין די בער וגו' חז"ל מכילתא מאחר שכ' ולבנון אין די בער אם כן למה נאמר יבער
עליה הבכן עצים בבקר בבקר אמר אלא כדי שתקבל שכר כיולא בו אתה אי' את הכבש
האחד תעשה בבקר למה נאמר והלא כבר נאמר ואחיתי אין די עולה אלא כדי שתקבל שכר ע"כ:
ויהיה זה מקושר עם מה שזכרנו בכיונת הפסוקים הקודמים את מי נועץ וגו' שמה שהנ"ה נוטל
עצה ורשות ממעשה ידיו כנון כניחה לי ויתר אפי הוא כדי ללמדם ולתת להם תבונ' והשכל לתפוש
בו ית' ולעבוד הפורענות כי כן כיולא בזה היית'הכוונה במה שאל"ל ענין הקרבן עם היות שהלבנון
אין די בו לבער וכן בכל החיות אין די בהן לעולה אם כן למה צוה כבש אחד בבקר לא עשה אלא
כדי שתקבל שכר לא משום צורך נבוה אלילה אלא שרצה לזכות את בריותיו: ועיין רש"י
ז"ל וכן הרל"ב ז"ל והרא"בע ז"ל ומהרי"ח ז"ל ולבנון אין די בער ר"ל שתחשבו שבמ"ם שביערתי
הלבנון בחם בומר' הלבנון הוא משל לירושלם כאו' די בבער הלבנון וכן חיתו אשר בירושלם הוא
משל לעם אשר בתוכה שעשיתי בהם הפשע ותיתוה כעולה היתכו שלו' די בזה ח"ו כי דעו נאמנה
שהבער יבי' כללי שגם על האומות המרעים תעבור כוס ההבער והסריפה כלה ונחרלה:

כל הגוים וגו' עיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל והראשונים ז"ל קיימו בדרשותיהם דברי הבאין
מפלת היות בני אדם בעלי בחירה ורצון עושים רצון קונים בלי מכריח אמנם המלאכים
העושים בהכרח לא יאות להחזיק להם עובה על יוצר פעולתם כי ההכרח לא יאבה: ועוד לשון
מלין שנשמ' הלדיק מחלבת מעולה מאד מהמלאך והכתובים האלה לא דברו ביושבים לפני הש"ת
כי כעת אמר ליעקב ולישראל מה פעל אל שיעשו המלאכים מה הלדיקים מה פעל אל כמו שאחז"ל
אם כן מחלתם לפנים מתחילת המלאכים ועל הבלתי עובדים את ה' ובלתי מאמינים בו אמרו
הפסוקים אל הגוים וגו' וכדמסיק הפסל וגו': וכן הרד"ק ז"ל ומהרי"ח אם ירושלם שהיא כמו
הים אמרו להקיר ולבנון אין די בער וגו' הגוים שהם בערכה כערך האין אל היש עא"מו והם
האומות העובדי אלילים שהם מגולים בעבודתם כפלי כפלים והוא כמאמר הש"ת לירמיהו והיי'
כי יתאמו לקחת הגוים מידך ואמרת אליהם כה אמר ה' לאלהות שתו תשתו כי הנה בעיר אשר
בארא שמי עליה אנכי מחל לארע ואתם הנקה הנקו לא תנקו כי חרב אני קורא וגו' ובזה מובן
הב"ל את פסוק ולבנון אין די בער וגו' בין פסוק הגוים כמר וגו' לבין פסוק כל הגוים וגו' ת"כ:

ולע"דן לדקדק כפל כל הגוים וגו' מאפס ותהו וגו' ונראה כי כל הגוים העובדים אלילים אם

כאין ואעפ"י שהם נגדו מנגדים אמונת מציאותו ועבודתו וכיון שהם באין אין להם תשובות כל
זאת כן איך יתשיב אותם להבינם במשפט ובייסורים לז"ל מהפס ותהו"ל מגד האסיפ' והתורה
ובוהו שהרעו לעולם כולו במעשיהם ובמשך מהם כל כך פ רעמות עד שמזאת הבחינה נחשבו לא
להעלותם לזכרון לפניו לפקוד עליהם על האפיסה והתוהו נחשבו לו: או יאמר כל הגוים כאין
הם נגדו אבן מאפס ותהו שעשו ישראל גרמו שנחשבו לו ונעשו הגוים חשובים לפניו יתברך ית'
זהו שאומר מאפס ותהו נחשבו לו:

ואל מי תדמיון אל וגו' הפסל נסך חרש זנו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל ומהרי"ח
ז"ל הבינה בכל הנז' ודעתו לכתוב בסמוך נס"ד: **ולע"דן** בכפל ואל מי תדמיון
וגו' כי הפושה פסל וכל תמונה הוא באחד משני פנים באחד שיחשבו שאותה התמונה היא דמות
האל אלילה ע"ד מ"ם הנביא על הסכלים האלה האומרים לעץ אבי אתה ולאבן את ילדתנו וגו' על
זה אמר ואל מי תדמיון אל כי האל אין לו דמות אלילה ואם תעשו אינו נורה מכוונת לאינו נבא
מרום כדי שתהיה ערוכה ומסודרת לקבל השפע הראלי כמו המונת הסמשהירה הו תמונת כל
נבא השמים לעשותו אמצעי ביניכם על זה אמר ומה דמות תמונת כל נבא הערכו לו שיהי' ערוך
לו לקבל שפע תמנו שאין ערוך לו' שאין ראוי לעשות דמיון לאל הלא אפי' לערוך לו דמות תמונת
כל אין ראוי כי הכל הבל הפסל נסך וגו' מעשה ידי חרש ונורף: ואמר הפסל נסך חרש אמר כי
הפסל יעשהו לו נסך לאחרש שאם הוא של מתכ' יעשהו נסך המתיך ואם הוא של אבן הו ע' יעשהו
חרש הכם בחרוטת אבן או בעץ והנורף בהב ירקעהו וכדי ליפותו בזף הנלם והפסל יעשה מזהב
אמנם הטלאלות כדי לנוטלו בהן יהיו של כסף נורף ואזהו ורהוקות כסף נורף אבל מה ממשות יש
בדבר הנכף ע"י נסך או עשוי ע"י חרש:

המסוכן תרומה עץ לא וגו' עיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל והרד"ק ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל פירש
המסוכן על המסכן ולל שיעשהו מעצי ממה ידו ודעת מהרי"ח ז"ל יתבאר הכל
בסמוך בס"ד: **ולע"דן** שהעשיר יריס תרומה מהזהב או מהכסף ואותה התרומה יקדישה
אל עשיית פסל ומסכה אמנם הענין המסכן נבא לידו עצים רבים יפרים מהם תרומה העץ אשר
לא יוקב יבחר להפרים תרומה מהמובחר כי כן ראוי להיות התרומה של קדש המבדיל מהמובחר
בכתוב בהרימכם את חלנו תמנו: ואמר המסוכן ולא אמר המסכן לו' כי אמונתיו הכוזבות
והנכריות הן הן הגורמות לו המסכנות והעניות ולזה אמר המסוכן שהוא פעול מהמסכנות
שהעלותיו גרמו לו ומנעו הטוב ממנו ולדלו אותו:

הלא תדעו וגו' היוסד וגו' עיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל וכן הרד"ק ז"ל ומהרי"ח ז"ל הבינה כן
בשם המפרשים ז"ל והרחיב בשמם בא"ם היוסד על חוג הארץ שהוא יתברך המניע
הגלגל העליון וזהו היוסד על חוג הארץ והוא מאמר המשלי על יוסדי עלו והנעתו שהמניעו הוא
הנורא יתברך ויתעלה וזהו הנוטה כדוק שמים וגו' וכת"י היוסד על חוג הארץ דאשרי בתקוף רומא
שכינת יקריה בעבור שהוא מניע את הגלגל העליון ע"כ: והוא ז"ל הקשה על שיעתם זו כי
אין יחס לשכל אזה עם דרוש הגאולה אשר הוא עסוק בו: ועוד כי העובדים אלילי' לא יכחישו שיש
לעולם נורא ולא נפל במקרה אבל יאמרו כי יש לכוכבים כח ושליטה לחייכם בעלים בשפלים ולכך
יעשו להם צורות ותמונות והבנייה לא אמר על זה שום טענה לפשוט הדשת הזה: גם קשה לי לפי
פירושם יאמר היוסד על חוג הארץ על הבעת הגלגל ויושביה כחגבים על הגמלאים הפלאי' ואזל
לדבר בגלגלים באומרו הנוטה כדוק שמים ואחריו דבר מהפלאים הנותן רוזנים לאין וגו' ואח"כ
חזר לדבר בגלגלים שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה כל זה ממה שיורה שלא כיון הנביא אל
מה שפירשו בו: אבל הנ"ל הוא שאחרי שזכר הנביא שהאומות לא יעלו בדעתם כי הם כולם כלפש
בחוקו וכנגדו בא לבאר עוד שאלהיהם והם הארים של מעלה אשר לכל אומה ואומה כמו שנאמר
בספר דניאל שר מלכות פרס שר מלכות יון שהם גם הם לא יוכלו להגיל האומות מידו ולהושיעם
כי עם היות בעליונים כחות להשפיע בתחתונים הנה הכח והאלהות ההוא אינו להם מעצמ' כי אם
מהש"ית אלכן כבר ירדה יחדל כחם ולא יוכלו להשפיע בארצותם לבוייהם ועל זה אמר ואל מי
תדמיון אל ומה דמות תערכו לו ר"ל הלא הוכלו לדמות הל המוחלט העליון לשום דבר ואם תוכלו
לעשות לזה נערכת ומתייחסת אליו כמו שתעשו לאלהיכם בראמה זה אי אפשר בו אמנם באלהות
שלכם תוכלו לעשות דמויים נערכים לעניינם והוא שהפסל נסך חרש ונורף וגו' המסוכן תרומה
וגו' ובחכמת המשל הזה באר דברים רבים ראשונה שאין כל הארים העליונים שוים במדרגותיהם
אבל זה למעלה מזה בקבלת השפעה כמו שבפסילים יש יתרון מעלה לאחד על חבירו כי יש מהם
מעץ ויש ממנו מכסף ויש ממנו זהב: השנית שכולם בין שיהיה מכסף או מזהב או מעץ הם מעשי
ידי אומן כמו כן שהארים העליונים מהמדרגה העליונה ומהקטנה הם ברואים מעשה ידי יוצר
הב"ה: והשלישית שבכל פסל מאלה תמצא הרכבה ורבוי עניינים מעץ או מאבן מבפנים ומזהב
או מכסף מבחוץ ואף בפסילי העץ תמצא בהם החומר והצורה המלאכותיה וכן הארים העליונים
כולם תמצא בהם הרכבת מה בפי עצמם וכפי ציור עלתה ועצמם ולין בהם מי שיאמר בו האחד
פשוט כי אם הש"ית: הנה מכל הנחיות האלה הפסילים דומים ונערכים לארים העליונים
המשפיעים ולא המצא צורה נערכת ומדומה לאל העליון לפי שלא יתצא בו דבר מהאמונות האלה
ועל זה אמר הפסל נסך ר"ל ממנו שיהיה מנחושת או מברזל והוא מין פחות ממין הדוממים והוא
מפעל החרש שיתיך אותו ויעשהו כצורתו: וממנו שיעשהו מזהב לא כולו מזהב כי מעץ או מאבן
ונפחו זהב אלא הכסף וזהו ורתוקות כסף נורף שהם שרשרות שמלפים בהם הנה מאיזה מתכת
שיהיה צריך לו פועל ואף שיהי' מעץ כאשר האיש הדל והרש יריס תרומתו שיבחר עץ לא ירקב עכ"פ
יצטרך אל הפועל כי חרש חכם יבקש לו וכל אלה בין מזהב או מכסף או עץ הכל הבה שבהם
שכוונתם והשתדלותם להכין פסל לא יתוע כלומר שתהיה מלאכת הפסל קיימת ויומל שלא המוע
וגם זה מורה שהאדים העליונים אשר הפסילים מוריעליהם אין הוראתם והשפעתם הכרחית
תמיד כי פעמים תמוע ותחדל אם לא ירצה החרש הפועל שהוא הש"ית שנתן בהם הכח הזה
ואחרי שבחר שלדות הפסילים בערכות ודומת לצורות העליונים הם בחר ההבדל הגדול שיש
ביניהם לשם יתברך ועשה ביאורו כולל באומרו ג' העולמות שהם העולם השפל והעולם האמצעי
והעולם העליון שהם ג' מדרגות הנמלאות והרביעית היא המדרגה הב"ה מהסבה הראשונה ית'
ולכן זכר כנגד ד' מדרגות האלה ואל עולם הגלגלים אמר הלא תדעו לפי שיש בהם ידיעה קיימת
מהקדמות הנפשיות ואל עולם הרוחני העליון אמר הלא שמעת להיות ההשגה האמיתית בהם
מדרך השמיעה והקבלה ואל ההשגה האלהית אמר הלא הונד מראש לכם ר"ל הונד ע"פ הנביאים
בדרך הנבה מדרך ראש העולם ושיבחו שהוא הש"ית ואל עולם השפל אמר הלא הבינות' מוסד ת
הארץ וזכר העולם השפל באחרונה כדי להמשיך בו הדיבור והוא לאמרו היוסד על חוג הארץ ולא
קרא חוג הארץ הגלגל (כדעת המפרשים) כי אם יסוד הארץ כי על כל דבר כדורי יאמר חוג
כמו חוק חג על פני מים עד שהדבר מלאכותיי בדמותו בצלמו נקרא כן כמ"ש ובתחונה יתארכו
ואמר שהש"ית הוא היוסד על חוג הארץ ומתמידה כי הוא יוסד וזן מקרני ראמים ועד ביני כנים
ועם היות הכבבים ושרי מעלה משפיעים על הארץ הנה הם כלים ומצעיים ממנו ית' אבל הוא
אלהימו ואין עוד אחר יוסד על חוג הארץ שאין הטבע נוהג מנהגו תמיד כי הוא יוסד על טבע
הארץ לשניהו כרצונו בממשלה עליונה בב"ת ולכן אמר ויוסביה כחגבים ר"ל שהם בערכו כחגבים
ונם רצה בזה שעם היות יוסביה כחגבים לקוטן ערכם ושפלות עכ"ז הנה הוא ית' יוסד על הארץ
עיניו מטוטות בה חזר ג"כ ממשלתו על השמים שהוא העולם האמצעי ואמר הנוטה כדוק שמי'
ומתחס כאהל לשבת ר"ל שהם כלים למעשהו והוא יתברך יוסב עליהם כי הוא נוטה לוהם כאדם
הנוטה לאהל לעבוד עבודתו וכמו שהאהל אינו דבר קיים מתמיד כנית כן המערכה השמימית
המתוחה כאהל להיות מנד אל נד כרצונו כי על כן נקרא שדי להיותו משלד מערכות ומסיעם
ומסבה אותם ואל העולם העליון אמר הנותן רוזנים לאין וגו' וכבר ידעת מה שכתב הרב המורה
ז"ל שנקראו שופטים אלהים כמו שנא' והגיעו אל האלהים ואמנם השכלים הנבדלים נראלו
אלהים להיותם שופטים ומשפיעים בשפלים ועל דרך זה אמר הנביא כאין עליהם רוזנים ושופטים
כי רוזנים הוא שם לשרים כמו ורוזנים מוסרו יחד ושופטים יאמר על הנפלאים המסודרי' ומשפיעים
ומנהיגים את אמרים בסדור מיגבל עד שמזה הלד נקרא הש"ית שופט ובשרי מעלה נאמר
ובאלהיהם עשה ה' שפטים הנה אם כן על הרוזנים אמר הנותן רוזנים לאין שאפשי ארץ בהויו
עשה ר"ל אותם השרים העליונים הש"ית מסיר מתשלתם כראוי ונותן רוזנים לאין שהוא בעיני
הנהגתם וזה לפי שאותם השרים שהם שופטי ארץ ומנהיגי האומות נראה אותם מהלשם הם הלש
אלכן מי שבראם ילמל לשמות סלדם וזהו שופט ארץ כהוהו עשה כלומר בתחילה הבריאה ועליהם
אמר לא בל נטעו לא בל נזרעו וגו' ר"ל מהודשים בשאר הדברים כי קודם בריאה הם לא נטעי
במציאותם ובל זרעו ופרדו להבנת הנרמים השמימיים לא בל שרש בארץ נזעם ר"ל ונם לא
הייתה הנהנתם ומתשלתם בארץ כמו שהוא היום ונם פעמים לאחרות כבר שדד הב"ה מערכותיהם
והשפעתם אם בימי המבול ואם בילת מצרים ועל זה אמר ונם נשף בהם ויבשו בזאתי הסופה

וְעַפְרָא דְאַרְעָא כְּאִילּוּ בְּמִכְיְלָא אִתְכַּל וְטוּרַיָּא כְּאִילּוּ מִתְקַל תְּקִילִין וְרַמְתָּא כַּד בְּמוֹזְנָיָא: מַן תַּקִּין יַת רוּחַ קוּדְשָׁא בְּפוּם כָּל נְבִיָּא הֲלָא יְיָ וְצַדִּיקַיָּא עָבְדֵי מֵימְרֵיהּ פִּרְגְּמֵי רְעוּתֵיהּ הוֹדְעִינוּן: לְהוֹן דְּבָעוּ מִן קֳדָמוֹהִי אִסְכַּר חוֹכְמָא וְאַלִּיפִינוּן אוֹרְחָא דִּדִין וְיַהֲב לְבְנֵיהוֹן אוֹרַיְתָא וְאוֹרַח דְּסוּכְלְתָנוּ לִבְנֵי בְנֵיהוֹן הוֹדְעִינוּן: הָא עַמְמַיָּא כְּטִיפָּא מִידּוֹל וּכְעִיוּל מוֹזְנָיָא חֲשִׁיבִין הָא נַגְוָותָא כְּדוּקָא דְּפָרַח: וְאִילָנָא לֵיבְנַן לָא יְסַפְּקוּן לְאַדְלָקָא וְחֵיוָתָא דְּבָהֲלִית הִיא כְּמִיסַת לַעֲלָתָא: כָּל עַמְמַיָּא כְּלְמָא עוֹבְדֵיהוֹן גְּמִירָא וְשִׁיצָאָה אִינּוּן חֲשִׁיבִין קֳדָמוֹהִי: וּלְמָאן אַתּוּן מְדַמֵּן לְמִדַּן קְדָם אֵל וּמָה דְּמוּת אַתּוּן מְסַדְּרִין קֳדָמוֹהִי: הָא צִילְמָא נַגָּרָא עָבִיד וְקַנְאָה בִּדְהַב מְחַפֵּי לֵיהּ וְשִׁילְשִׁלִין דְּכַסְפָּא קַיְנָאָה מְאַחִיד לֵיהּ: אוֹרָן בְּרִי אָעָא דְּלָא אָחִיד בֵּיהּ רִיקְבָא בָּחַר נַגָּר אוּמָן בָּעֵי לֵיהּ לְאַתְקָנָא צֵלֶם דְּלָא יְצַטְּלִי: הֲלָא יְדַעְתּוּן הֲלָא שְׁמַעְתּוּן הֲלָא אִתְחַוֵּא כְּן אֲוֹלָא עוֹבַד סִדְרֵי בְּרֵאשִׁית לְכוֹן הֲלָא תִּסְתַּכְּלוּן לְמִדְחַל קָדָם מַן דִּבְרָא יְסוֹדֵי אַרְעָא:

בפלס · הוא מטה הברזל שהוא מסומן בנקודות לדעת בהם המשקל: מאזנים · ידוע · ואחר וכן עפר הארץ הוא כאילו הוא מדוד אצלו וכן ההרים והגבעות כאלו הן שקולין אצלו וכולם ברשם בשיעור טוב ומדה נכונה · כמו שאחר וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד ומי שעשה כל זה בלי עוזר יוכל להוציא ישראל מיד חזקים מהם וזכר מהרבע יסודו'

הבלם כי שמים זכר במקום יסוד האש כי הם לדע' רבים מיסוד האש ואפי' יהיו יסוד חמימי כדברי הרשטי זכרן במקום יסוד לפי שהיא סמוך לגלגל הלבנה ולא זכר יסוד הרוח לפי שאינו נראה ואף על פי שהוא מורגש · ועניין הפסוק לא כאחר אלא כנגד הסכלי · שהם לא יאמינו אלא מה שירצו: לפיכך זכר שלא היסודות הגראי' אבל החכמים לא יתמהו בזה אם יוציא האל ישראל מהגלות כי ידעו בחכמת' כי לא קדרה יד הש מהושיע

ויש מפרשי' כי זכר גם כן הרוח הו' מי הכן את רוח ה' כי מפרשי' מלת ה' תשובה לשאלה ואינו נסמך רוח אל ה' · והחכם רבי אברהם אבן עזרא פירש על זה בענין סמוך כמו ורוח אלהים מרחפת · ולפי דעתי כי שמים שזכר הוא במקום שני היסודות העליונים' כי שמים במקום יסוד האש כמו שפירשנו וכן במקום יסוד המים שבתו' ויקרא אלהי לרקיע שמים · וסמך הש לעלמו שאמ' בשפלו וגבורת לפי שהש עליונים · והף על פי שהמים תחתונים פעמים יעלו כמו העבים · אבל יסוד העפר שהוא התחתון שבהש והכבד סמך לותו לדבר חוץ מעצמו בשלים ובפלס ובמאזני · והף על פי שזה וזה דרך משל כמו שפירשנו: מי תכן את רוחו

כשעשה כל זה מי תכן את רוחו כמו ונפשו אותה ויעש אין מלאך וכל שכן אדם שיתקן את רוחו ושיודיעהו עצתו כשעשה העולם ואחר לו כן תעשה וכן אחר נוטה שמים לבדו · ומי שזכר עומד במקו' שני כאלו אחר ומי אים עצתו יודיענו · וכפל הענין עוד ואמר · את מי נועץ ויבינהו · בארח משפט · פירוש בדרך תכונת העולם מי למדהו · וכן ותרמון על משפטו יסד פירוש על תכונתו · וכן כמשפט הראשון והדומים להם: הן גוים · ואחר שכל זה עשה אחין עוזר ומאין מלאך איך יוכלו העמים למונעו ההוציא ישראל מתוכם · והלא כולם הן לפניו כמו הטיפה מדלי שהוא דבר מועט כנגד מי הדלי וזכר הדלי לפי שהטיפה נופלת מהדלי כשמוציאין: לא כשחק מאזנים · שהוא דבר מועט מן המעט כי בנפילתה מעוטה יצא הנפר הדק ההוא אשר במאזנים: הן איים כדק יטול · כשירצה כל האיים ישאם ויטלם ויהפכם כמו הדבר הדק · ויונתן תרגם הא נגוותא כדוקא דפרח פירוש יטול פעל עומד הם כן הוא מכנין נפעל מתרגם טיל · וכן כתבו רבי יהודה חי"ג: ולבנון · לרשעים שחושבים עלי ואומרי' שאין לי יכולת להוציא לישראל מידם לא יכופר להם בשום עולה שיקריבו לפני אחר שירצו שאוציאם ויתחרטו במה שאמרו · כל עצי הלבנון להדליק אש וכל חית הלבנון לשרפ' לעולה לפני לא יספיקו להם · ואם שאחר לבנון דבר על ההוה לפי שהיה יער בארץ ישראל: כל הגוים מאפס · פחות מאפס על דרך המה מהבל יחד: זאל מי · אתם חושבים כי כמו שהאלוהות שלכם אין בהם כח להציל כך הוא חלילה אתדמו או תערכו אותם לו כי הפסל שאתם עושים אלוה מעשה ידי אדם הוא: הפסל נסך · ענין כסוי כלומר שעושה הפסל מאבן או מעץ ואחר כך מכסהו בזהב · או בכסף · או פירוש גסך ענין החכה ועגינו על הכסף ועל הזהב · ירקענו · כמו וירקעו פחי הזהב: ורתיקות כסף · שלשלאות כסף כמו עשה הרתוק ואם אינו מתשקלו: צורף · הצורף נותן בו שלשלאות של כסף · ויונתן תרגם שלשלן דכסף קינאה מאחיד ליה: המסכן תרומה · מסכן כמו ילד מסכן כי זכר למעלה זהב וכסף והם העשירים עושים הפסילים בזהב ובכסף · אבל העני שלא יוכל לעשות בזהב ובכסף יבחר לו עץ טוב שלא ירקב וממנו יעשה פסלו כל כך הוא בתחומם בפסל: הלא תדעו · אמר כנגד עובדי הפסל איך תוכלו לטעות בזה ולעבוד הפסל וכי הוא אדון העולם הלא תדעו הודעתכם מי הוא אדון העולם ואם לא תדעו מדעתכם הלא תשמעו ממה שקורא בספרים ואם לא זה וזה הלא הגד מראש לכם והיא הקבלה לא שמעת' דרך קבלה שהיא מראש מימים קדמונים כי באלה השלש ידע האדם או יבין מעצמו או ילמד ממי שילמדהו או ישמע מן המגידים דרך קבלה · ואזר ואמר הלא הבינותם מוסדות הארץ · כלומ' אם יש לכם דעת להבין תוכלו להבין ממוסדות הארץ · ונאריך מעט בזה הענין ונאמר כי עובדי הפסילים חושבים שהאבן הה' או העץ ההוא או הזהב או הכסף ברא את העולם ושהוא אדון העולם לא יעלה על הדעת שיש שפל בעולם שיאמין זה אלא הפסילים נעשו מתחילה לשם כוכב מן הכוכבים או צורה מן הצורות העליונות · דמו העושים מתחילה שהם מורידים כח הכוכב ההוא ושעובד הצורה בחלו את הכוכב · והכוכבים מנהיגי' העולם התחתון אם כן ראוי לעבדם על שנשתקע דבר זה בלבות בני אדם לעבוד את הצורות ולא נתנו לב למה שעשו בתחילה אלא מושבים שהצורה הזאת הנעשה מאבן או מעץ או משוש דבר כיון שנעשת בצורה הזאת מטיבה ומריעה ואחריה בצורה אחרת · והנה הראשונים טעו בדעתם והאחרונים טעו מבלי דעת · ועליה היו מוכיחים אותם הנביאים כמו שאמר ישיב אל לבו וגומר · מגיד שרפתי במו אש ואומר · וכן אומר מקומו לא ימים · וכן אמר אף להם ולא ירימון וגומר · כראה שהם היו חושבים כי הצורות ההם ייטיב וירעו והיו מקריבים להם ומנסכים ומקטרים להם ולא נתנו אל לבם שיש לעולם בורא והוא מנהיג העולם ומשגיח בו לטובים ומריע לרעים אלא העולם הזה כמו שהוא הוה ויהיה מאין מנהיג כמו הדבר שיפול במקרה · והדברים האלה שאנחנו עובדים ומכבדים בן עשו אבותינו ובעבודה זו הין מגליחים וכן אנחנו אחריהם · וכן חשבו בדברי' רבים ובמעשים שיעשו אותם ואמר שהדבר ההוא יועיל או יזיק יחלה או יבריא ואין הדברים שהם לא מדרך חכמה ולא מדרך לפוהה ולא מדרך כח מן הכחות הידועים אלא כמו שהורגלו דור אחר דור וחושבים כי הדברים ההם הם עקר ואין לדרוש בורא או מנהיג או מכוין ואלו

אורים ותומים

פי תכן את רוח ה' תו' זה פשט מוזר אל כל האומר מי פעל פועלו עשה את כל זאת כי' אמנם את' כי אחרי שזאת בתכונה וכשונה עשה אלהים מוייב שהפעולה תגל יהיה לנם זה הפעיזנ בכי מוזנו ידעם האל וז"ש ואיש עצתו יודיענו ר"ל לכל אים יודיענו יתכרן עצתו רצוני ידע כל פס מיתיען אחים בפעולותיו ויודיענו האל כי הוא עשנם ע"ל כי ידעתי את ינרו וזה ענינו יהיה מופת על אברה' כי הוא ידע עצתם ואת כל מעשנותם: את מי כופן ויבינהו אחר שאחר שכל מלאכת שמים וארץ הוא יות' מעשה אולי חכמת המלאכ' סביה ידעה מאחר מד מיקרה אותו המאחר פועל בעצם כמו שנעשה זה מהנגר הפעלי הנעצה בשכלו ראשונה כשכין הרופא שהוא מרפא עם היות שאינו עשתדל בדיים כלל אלא יועז לבד לכן אמר את מי כופן ויבינהו אחר שהוא ידוע שהפעולה כשני אתו יתכרן אמור מעמתה נם הענה על אים אם נתנה אחר: הן גוים כמר מדלי יר' אין הפסר שכני אחם יעבוהו כי בערן אל העולם בכלל ר"ל בני אדם אשר הם יורכנו אין ארקן עפר ומי' והם כמר מדלי כי מיעיהם מועטי' כערן אל הכל ועפרם אבל הכל כשאין הנשאר בעאזנים אבל כל הקל הנשאר בעאזנים אבל כל הקל כו אם יאמר לזה אי יאמר שהגוים הם דמיון נגוה מעלה וכשנאמר שהגוים שהם נגדת הכולל לא יאמרהו מ"כ גם הכולל כן וזה כי הכוונה הנשיאית אשר בסיפה הנשיאית חוק כ"כ ל ורת מי אים אחר שהאדם בגוו מנעשות בעליונים ואחר הנעלים נגדת הכל בו אם הוא נכלל אבלי גם הכל כן ולכן הנים אבל מעמו ומו שהם אבל הכל כשאין בעאזנים לגבי הקל ואים כי הן אים בדק יטול ומעמו נלמוד אל בעלאכים ואל אחר כי הכ"ם ואחתי לי לאם בגמיאתם לגבר כם ותנין לא יספיקו ובאים להעלות עולה וזהו ולבנון אין די בער: כל הגוים כאין נגדו וגו' יר' אמנם" שאמרנו' שנורת הכולל בפנאת בנו אין הכונה ב"כ שכן מורתו ית' כי אין בנו דבר הנעבנה בו ולא דמיון בכל אלת וזהו כל הגוים כאין נגדו וכן הוא כי אם אפסם ותוהו נחשבו לו ירגה שהתחלתו היא הפעל הגמו' ומחתו הוא מנים תו ושמו נגל' אלו בכר' אנם מ"כ אם נגל' אלו בכר' אנם מ"כ אם אבאים ואין ידמה זה דמיונו על זה וזהו ואל מי תדמיון אל ירג' אל מי אנגרמים תדמה אל כי אין דמיון בגבראים אלו בכאתר בתאמר אחוקר ות"ת אמם" שאינו לוקח לעטנאו אמר לגאות בתלמוד דמותי גם זה הכל ומה דמות תערכו לו: הפסל נסן וגו' יר' הת"ם לו הפסל הפלאכות' אין תוהב כין פעל פז שנחש' אחסוכן תרומה אין לא ירקב וגו' הלא תדעו אמר כי אין הפעל אל הכל אמר אמר אם אמר אמר אמר

לקנאתו מהבטל כי גם עתה הסערה תפלים כקש ויהי' כקל בעיני ה' לבטל כחותיה' והסכעותיה' ולהורות שהם דברים מחודשים המעולם בדבר זרע זרע שיבש חציר נבל ציץ ודבר אלהינו יקום לעולם ולכן היתה התולדה היונקה מכל זה ואל מי תדמיוני ואשוה יאמר קדוש ז"ל כמו שמלאתם צורה בערכת לאלהותכם התמלא דומה אלי זה באמת בלתי אפשר כי הוא יתב' קדוש ונבדל מכל דבר ונברא ולפי עזכר ענין הכלים הנבדלים במשל הרוצים ושופטי ארץ ובמשל הדבר הנזרע בתר אותו הענין כפי הכמשל ועליו אמר שאו מרום עיניכם וראו מי ברא שאמר זה על הכלים הנבדלים ואמר שאו מרום עיניכם על עיני הכל שיביטו בעולם העליון המדומה וירואו שהלה הם עולם ברוחים והם מורים על גודל בוראם כי הוא מוציא במספר צבאם לעולם בשם יקרא ר"ל בפרטיותם כמו שעושה האדון עם עבדיו שיקראם בשמותיו לעבדו והם ראויים שהם נמחיים אין זה מפלת עצמם כי אם מפלת שבת הבורא יתברך שמכחו הבב"ה ברואים נהיים וזהו מרוב אוני ואמיץ כח הש"ית אים לא נעדר אבל היו יתדיו קיימים כאיתם: וכבר הביאו חז"ל בספרי ובתנחומא הפסוק הזה על הכלים הנבדלים: ואפשר לפרש הנותן רוזנים לאין וגו' על הנמלאים הספלים כי אחרי שזכר שהוא ית' היושב על חוג הארץ ויושביה כחגבים: והוא נוטה כדוק שמים וגו' נתן המשפט בכל לי' אם בספלים התחתוכי' אמר הנותן רוזנים לאין ולביאור זה צריך לעורך עוד מה שאמרו"ל במס' חולין פרק גיד הנשה אמר רב חננאל אמר רב ג' כתות של מלאכי השרת אומרים שירה בכל יום אחת אומרת קדוש קדוש קדוש ואחת אומרת ברוך כבוד ה' מקומו ואחת אומרת כי הנה העיר זה שהנמלאים הספלים יובדלו מהבורא בב' הבדלים הראשון בשהוא נמחי והם נפסדי' והשני בשהם נשמיים והוא בלתי נשם והשלישי שהוא ית' בורא והם נברים והעולם הנמלאי נבדל נשמים והם בשהוא יתב' בלתי נשם והשמים נשמיים: ושהוא בורא והם נברים ולא יתלא ביניהם ההבדל השלישי בשהוא נמחי לפי שאין השמי' נפסדים והעולם הרוחני העליון נבדל ממנו ויתברך בהבדל אחד בשהוא יתברך בורא והם נברים כי בשאר ההבדלים לא יובנו כיון שהמלאכים אין להם גשמות ולכם נפסדים ולזה ר"ל חנגאל בשם רב שכת אחת אומרת קדוש והיא העולם הרוחני שהש"ית נבדל מהם בהבדל אחת כמו שזכרתי וכת אחת אומרת ברוך ר"ל כנגד העולם הנמלאי שיבדילו השמים מהסבה הראשונה בשני הבדלים כנ"ל: וכת אחת אומרת קדוש עולם הבדל שבו יובדל בב' ההבדלים: ולהיות הש"ית נבדל מכל המלאכים לז"ל הנה אין קדוש כה' כי אין בלתיך ר"ל אין נבדל כמוהו יתב' שלא ישתתף עם שום נברא: והנה ישעיהו זכר כאן הב' עולמות וזכר הראשונה העולם השפל והמלאכי כמו שזכרתי וזכר מיד שהבדלים המיוחדי' בכל אחת מהם וכנגד העולם השפל אמר המתנוזרוזנים לאין והוא ההבדל הראשון שהם נפסדים והש"ית הוא נצחי ועל ההבדל השני בשהוא ית' בורא והם נברים אמר שופטי ארץ כתוהו עשה ר"ל שעשה מתוהו ויחזירם לתוהו כראשונה והזכיר ההבדל הב' מהיותם נשמיים באומרו לא כל נטעו וגו' שהוא מאמר באמרה בתמיהה בחילו אמר עוד מלבד מ"ש הלא לא נטעו הלא זרעו בדברים שפלים בהוייתם בל שורש בארץ גזעם בחלת אינו כן כי הם נטעו וזרעו ושרש בארץ גזעם והוא האות על גשמותם ומתנו ימשך הפסד וזהו וגם נפח בהם וייבשו ונשערה בקש תשאם על דרך מ"ש למעלה יבש חציר נבל ציץ: ואחר שזכר הבדלי הספלים זכר הבדלי השמים והבדלי הכלים המניעים אותם ולפי שהם נלחיים חשש הנביא אולי יחשוב חושב שים בהם אלהות ולהשיב על זה אמר ואל מי תדמיוני ר"ל שאם תדמיוני לאחד מן הגרמים השמימיים וגם כן הלא אשוה לאותו בת האומרת קדוש פעם אחת בלבד שהם הכלים הנבדלים ולבאר שלא יתדמה הש"ית יתברך לא לגלגלים ולא למניעיהם הרוחניים לזה אמר שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה ר"ל הם השמים המתנועעים והם הרוחניים המניעים אותם וראו נא בשכליכם שהם כולם נברים ואני ברא זה המתנועעים שלינו מחוייב המציאות והם אפשרי המציאות ועוד זכר ההבדל השני אשר נברים הבדל עצמי שלינו מחוייב המציאות והם אפשרי המציאות ועוד זכר ההבדל השני אשר נברים בשמים בשהם גשמים ועליו אמר המוציא במספר צבאם וגו' והמספר לא ידלק אלא במה שהם בשמיים: הנה הם כן בספלים יש ג' חסרונות ובשמים שנים ובשכלים אחד ואמנם לענין נלחיות' ראוי הסיב שבזה לא יתהלל המתהלל כי הנלחיות אשר בהם מורה מרוב אונים ואמיץ כח הבורא יתברך ויתע' מזה כמשך שלים לא נעדר והם נלחיים והיונה מכל זה שהבורא ית' הוא היכול בב"ת ואין אחר מפרי מעלה שיהיה לו יכולת מוחלט מבלעדיו ואין מי שיאמר לו מה תפעה ע"כ:

ולע"ד אין שכל תכלית כוונת הפסוקים האלה להודיע בה ויכולת אלהי לקיים כל הבטחותיו ואעפ"י שיפלא בעיני העם גדולתם אחרי הושתם במדרגה שפלה לא יפלא מהש"ית דבר ועל זה אמר על הר גבוה עלי לך וגו' כי הנה אלהיכם בחזק יבוא וגו' והיכולת שלו בב"ת כי כל העולם כולו כאין כי מי מדד וגו' ומעתה תוכלו להבין שהן גויים כמו מדלי וגו' וכל הגויים כאין נגדו וגו' ואגב אורחיה בדרוש הזה שהוא עסוק לדבר בחולשת כל הנמלאים שהם כאין נגדו ואם יחזור לדבר ואמר ואל מי תדמיון אל וגו' שמלד היותם מדמין לורות והמינות עשויות מעשה ידי מרם אל הבורא הם הביאום לידי הפקפוק ביכולתו ולז"ל והוכיחם בתוך הויכוח הזה ואל מי תדמיון אל וגו' הפסל וגו' המסוכן וגו' עם היות שאין הדרוש שלו על ההבדל הע"ח כי דרושו העיקרי הוא ביכולת האלהי ועליו סובב כל דבריו וחוזר אליהם אחר תדעו מדעתכם הלא השמעו מפי ביכולת האלהי ולא בתחילת הדברות הוגד לכם יכולתו ז"ם הלא הוגד מראש לכם אולתכם ענין היכולת האלהי אמר לכלכם בזמן מתן תורה שש נאמר אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ כלומר בדיבור הראשון לו מראש בזמן מתן תורה שש נאמר אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים עם היות העבד הנכנס שש נמנע לצאת לחירות וזהו מבית עבדים מקום מוכן לעבדים לחירות: וזהו הלא הוגד מראש לכם מפי ה' כי אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמעונים: הלא הבינותם מוסדות הארץ שהם בלי מה שאין להם על מה שיסמוכו ולא נכח הלל ושמו הגדול אשר מעמיד העולם כמי שנושא דבר על זרועותיו בכתוב ומתחת זרועות עולם וזהו הלא הבינותם מתבוכתכם מוסדות הארץ האם הוא זולת היכולת האלהי: ואפשר עוד שהכתוב מפרש זה בא' היושב על חוג הארץ שהוא ביאור למוסדות הארץ שמוסדותיה הוא היושב על חוג הארץ שהוא ביאור למוסדות הארץ שהוא כולם לפי' העוסקים בישובו של עולם הם כחגבים שהוא נוטה אותו ומעמידו בעל יסודות ויושביה הם הם כחגבים והוא ית' הנוטה כדוק בי הכלתי בסדרים כאין ואפס ותוהו נחשבו לו אבל יושביה הם הם כחגבים כמו שפי' בידיע' לו כדק עפר כ"ז לאורות היכולת האלהי כי בו עוסק וזהו הדרש שלו בפסוקים האלה ושעשה כפל שאעפ"י שהוא נטה אותם כדוק וכיריעה הזאת של אורג שמתחת כאהל וכך היו השמים נמתחים ביכולת בדרך' כמ"ש חז"ל עד שאמר להם די וזהו זימתתם כאהל לשבת כשיעור מספיק אהל לשבת יושבי העולם כפי מה שגזרה חכמתו: ואמר ג"כ מסכים לדריזו הנותן רוזנים לאין לו' שהנזי לאין נגדו שלפי' הרוזנים הם לאין גו' ולהוכיח הדרוש הזה אמר שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה המוד' על כחו ונבורתו במה שברא וג"כ במה שמוליא בספר צבאם תמיד בכל יום ויום שזה בלי ספק מרוב אונים ואמיץ כח שלא יעדר א' מהם מלאת להאיר על הארץ וסבוב גלגל גדול כזה שתלויים בו כל כבודי מרום ואמרוב אונים ואמיץ כח אים לא נעדר מהם מלאת להאיר. נמלא המשך הכתובים על הוכחת היכולת האלהי בב"ת. ואיכם עסוקים בביטול עבודת אלילים כמו שהביאו המפרשים ז"ל:

הנותן רוזנים לאין וגו' דעת המפרשים כתבתיו בפסוק הלא תדעו וגו': ולע"ד לדקדק הרל"ק: ונראה שכוונת הכתוב לו' שמעת שנתן להם הש"ית מהנה זו מעשות לות' רוזנים והתכלית הוא כדי להשפילם וז"ש הנותן רוזנים ותכלית הכתיבה ועשותם רוזנים הוא לאין ר"ל לעשותם אין אח"כ כמין המן שנאמר כדי שתהא נפילתו גדולה מאינגר רס לבירה עמיקתא וכן שופטי ארץ מתחילת עשייתם שופטים כדי לעשותם תוכו ז"ש שופטי ארץ כתוהו לתכלית כתוהו עשה כן ע"ד מה שפירשתי כי שמת מעיר לגל שמעת שמת לעיר התכלית היה לגל לאבדה כאל' ועשה כן ע"ד מה שפירשתי כי שמת מעיר לגל שמעת שמת לעיר התכלית היה לגל לאבדה כאל' בזה הוא מו' כאן הנותן רוזנים לאין וגו' ואמר אף בל נטעו וגו' שבכתוב הקודם דבר על הרוזנים מאחריכו ברזונותם וכו' השופטים ולא"כ מדבר בתין רוזנים שלא יאריכו אלא בן לילה הוא וכן לילה לאחרי"ם אף בל נטעו שלא נעשו נטיעה לו שלא הגיעו ליזרע אף בל שורש בארץ גאנם שלא קלטה בארץ ולא די זה אלא וגם כשף בהם ברוח קדים ויבשו ואמר כך וסערה כקש תשאם כל זה לאמר לאפל העולם כאין נגדו: ואל מי תדמיוני וגו' פירש הרא"ש ז"ל שאמר אל אל מי תדמיוני ואשוה לפי דעתכם אבל תדעו ואמרתם כי לוחו לאל תדמיוני אין הוא עצמו יאמר לפניו קדוש כי יכיר קוטן ערכו ואפי' היה מגדא מרום יאמר לו קדוש ע"ש: ואני הצעיר הרלי הכהן יצ"ו נלע"ד פ"ד תשחו"ל נבי כי מי בשחק יעריך לה' אין גשה' אבל אם ידמה לה' כלו' אם לפשר שימלא מי שדומה לה' הוא נבנים לים כי צריה מופלאות אלוים זה לע"ד שאמר ואל מי תדמיוני ויהיה דמיון לזה שאמר לו יאמר קדוש כלו' כשתדמיוני לאיש אשר הקדוש יאמר לו אמר' ואנה דמיון אמתי אבל בשחק אין דומה לו.

עיאו מרום ונוסר מז"ל בתנחומא מי ברא אלה בזכות מי בזכות אלה העדות והחוקים ע"כ בספרי בזכות אלה שמות בני ישראל ואלה בזכות מי בזכות אלה העדות והחוקים ע"כ בספרי תיר מסוס רבי יוסתאי כתוב אחד אומר מוציא מספר לצבאם לכולם שמות יקרא ובתוב אחד אומר המוציא במספר צבאם לכל' בשם יקרא כיצד יתקיימו שני כתובים אלו מגיד שאין שם שנוי לא השם שנקרא עכשיו נקרא לאחר זמן וכה"ל ויאמר אליו מלאך ה' למה זה תשאל לשמי ואיני יודע לאיזה שם אני מתחלף ע"כ והבנה המאמר שלכולם יש לו שם מיוחד מעת יצירתו ועליו אמר לכולם בשם יקרא שם מיוחד וא"חכ כפי שליחותו יקרא לו ופעם אחרת יתנהג בשם אחר על שם שליחותו וכן מידי פעם בפעם ויעוב אחרי גמרו השליחות אל שמו הראשון כי השם חדש פי' יקבנו על שם שליחותו ולפי שעה יקרא כן כמו שנקרא מלאך שמשון פליא ע"ש הגזירות שנאמר בו אים כי יפליא וגומר והוא בא בשליחות הגזירות לשם פועלי אור אלהים יהיה הנעשה מן הבטן עד יום מותו: עוד לחז"ל בתנחומא כתוב אחד אומר לכולם בשם יקרא וכתוב אחר אומר לכולם שמות יקרא הם שמות לאה שם ואם שם למה שמות אלה כשם"בה מבקש הוא קורא לכולם כאחד וכשהוא מבקש קורא לכל אחד בשמו נברי"אל מיכאל ע"כ: ולע"ד לדקדק יקור הלשון הם שמות לאה שם ואם שם למה שמות כי דיבקשיית כתוב אחד לאמר לכולם בשם וכתוב אחד לאמר שמות יקרא ובנ"ג מלי קא משני לקושיא זו: ונראה שהקשו שתי קושיות הראשונה היא למה כתוב אחד לאמר בשם בני"ת וכתוב אחד לאמר שמות יקרא ולא כתיב בשמות אחי קושיתו במ"ש כתוב אחד לאמר בשם וכתוב א' אומר שמות אמנם אמ"כ הקשה קושיא שנית והיא הם שם למה שמות וגומר שהיה שנוי שם לשמות מיחיד לרבים ותירץ השתי קושיות יחדיו והוא כשה"בה מבקש לכלם יש לו שם שבהותו השם יקרא לה כולם כאחד וזהו כתוב לכולם בשם יקרא וכשהוא מבקש קורא לכל אחד בשמו וכנגד זה בא כתוב שמות יקרא בלשון רבים שכיון שיש להם לכל אחד שמו מיוחד וכשהו' מבקש קלתם יקרא הרבעה לו המשה שמות יקרא כפי הצרוכים להוהו השליחות וזה שאמר לכולם שמות יקרא לה כולם בשמות כלומר לכל מקצתם והיה הפשר בהפך שפסוק שמות יקרא עליו אמר בשם"בה מבקש הוא קורא לכולם כאחד וזהו בא אלהי שיקרא שמות רבים כאחד מה שאין ב"ו יכול לדבר שני ענינים כאחד לכל האלהים אחת דבר אלהים שתים זו שמעתי וכשהוא מבקש אחד קורא לכל אחד בשמו מיכאל גבריאל וזהו כתוב לכולם בשם יקרא שלכל אחד ואחד בשמו"אל לו גבריאל יקרא וכן הובא בילקוט בשם המדרש בשם"בה קורא והכל עונים מה שהי אפשר לו לב"ו לקרוא שני שמות כלאחת וכן הוא אומר וידבר אלהים את כל הדברים ואומר אנכי אלהים שתים זו שמעתי אנכי זה נכון הוא: עוד אפשר לפרש שכוונת המאמר בפשוטן של דברים להקשות כתוב אחד לו' לכולם בשם יקרא וכתוב אחד אומר לכולם שמות יקרא וגומר שהם מנגדים זה לזה ולפי שהייתי יכול לתרץ לו' שפסוק בשם יקרא כפשוטו שיש שם לכל אחד ואחד אמנם כתוב שמות יקרא מודיע לנו חדוש גדול ונפלא שלאחת דבר אלהים ויקרא שני שמות כלאחד מה שהי אפשר לו לכתוב ודם לקרוא שני שמות כלא' וכה"ל ויאמר אלהים וגומר כנ"ל בסמוך לזה הוסיף כאן רבי יוסתאי ע"ה בלשונו והלרוך לשלוח הפי' הזה והוא אומר לם שם שמות ולם שמות למה שם ר"ל ולהקשות הקושיא ראשונה יותר והוא לו' שם עדיף שבשם לא' יקרא לה כולם יקרא ה"כ למה שמות ולם שמות עדיף בנו' שאין בשר ודם יכול לקרוא שני שמות כאחד ה"כ יאמר הכתוב לכלם שמות יקרא ולמה יזכור בשם יקרא ומשני הלא כשה"בה מבקש וגומר ובדפרשת לעיל בסמוך וזה נתבארו השני מאמרי' האלה לקוצר דעתי אשר הביאם מהרי"ח ז"ל ואמר שראוי שיעויין בהם הביאם בע"ע ויעיין רש"י ז"ל וכן הרא"בע ז"ל וכבר זכרתי דבר"דק ז"ל למעלה מלוסר עם פסוק הלא תדעו ושם זכרתי שהוא שמספר הכוכבים העקריים אלף ול"ח אבל אין מספר לכל שאר הכוכבים כי אם הכל הבורא יתברך ויתעלה וכן הבאתי בפסוק הלא תדעו דמהר"ח ז"ל: ולע"ד מה שכבר כתבתי בכלי חמדה להזכיר חלק מה מגדלתו שאו מרום עיניכם וראו מי ברא כל אלה הנמלאות העליונים מהשמים ומהגלגלים והמוליא במספר צבאם ולכולם יחדיו בשם יקרא ד"ל בשם הש"ית בשמו יקראם בשמו הגדול כולל את כולם מרוב אונים והכחות בשמו הם נכללים כי בו כל הכחות והוא אמיץ כח וכתיב לכלם שמות יקרא הוינו שיש להם שם ידוע לכל אחד ואחד מהם מזר' השם שלו על איכותו וכפי המדרשים הנ"ל. ואם אים לא נעדר שאים מכם לא יהיה נעדר מהשיג היכולת הלאי והשגחתו מחוץ שיגיע אים ורדו מי ברא אלה כי ירדה שיש ברא יתברך ויתעלה אשר ברא אים והוא המוליא אותם במספר ובסדר נכון מורה שלא נעלו במקרה חלילה. ובספר הזוהר פירש שאו מרום למעלה בעולם האצילות נעשר הספירות בלי מה דאית עלמא דאתכסיא שלא הראשונות ועלמא דאתגלי בערכם והם הסבע אבל מצד עצמם נסתרות כי האחרונה נקראת מה לו' מה דאית מה הסגה ועל השלש ראשונות חשובות כאחת בסנכלות בני"נה הנקראת מי על זה אמר שאו מרום עיניכם וראו מי הכיבה בחמשים ספירה כענין מי בר' אלה. אלה על הסבעה הנמשלות בסבעת הגרות ולז"ח אלה בלשון נגלה ומהלטרפות ולחדות שלה עם מי נעשה יחדיו שם שלים יתברך ויתעלה והוא המניע הכל והמוליא במספר צבאם לכולם ההתחתוני' שהכל מכוון אה לעומת זה תשלובות הטה של האותה כל העולמות יחדיו הלילות והבריה' והיצירה והעשיה יתברך ויתעלה יותר בראשית:

למה תאמר יעקב וגומר עיין רש"י ז"ל והר"הבע ז"ל והר"דק ז"ל ומהרי"ח ז"ל מתוך דרשותיהם יאמרו מה זאת עשה אלהים לנו בגלות הארוך הזה אין זה כי אם לאח' משני דברים אם להעדר ידיעתו בפרטים שהוא לבד יודע המיגים לא הפרטי' ולכן לא יעשה מספט בלומות המתנבדו' עלינו ואם להעדר ההשגחה שלפעל מי שנאמר שהוא יודע ויש הדברים הוא עוזב אותם למאסו אותם ולכן אמר למה תאמר יעקב בן דעתו ישראל אסר בך להפרד למה תאמר נסתרה דרכי מה' רוצה לומר שלינו יודע שהו' בהפך כי יודע ב' דרך לדיקים ולעניים אעפר ההשגחה שהיו לו' ומלאכי משפטי יעבור ר"ל מהמהיג אמנם מתשפטי יעבור ר"ל שלא יחוש להשגיח בו ופתי פנות אלו מהידיעה וההשגחה מפסוק הלא ידעת וגו' ע"כ: ועל מי שיסתו מוכל להרחיב שבחלוקה הראשון' של נסתרה דרכי מה' שהיא סברה מקולקלת לכך תלה סברה א ביעקב אמנם בישראל לא תלה סברה רעועה כזו אבל אמר ותדבר ישראל ומלאכי משפטי יעבור שמורה הוא בהשי"ת יודע אבל מצד עינותיהם מעביר משפטם מלפניו למאסו בהם. ובכלי חמד כתבתי מה שכתבתי שם דרך דרשה בלתי נוטה אל הפשט יעויין שם:

הלא ידעת וגו' עיין רש"י ז"ל והר"הבע והר"דק ז"ל ומ"ש בורא קצות הארץ להודיע שהארץ עגולה והב"ה מעמידה בכחו בהמצע בלי שום סמיכה כמ"ש תולה ארץ על בלימה ואין ה' מקצותיה נוטה לאחד משם הפלות אלא כולה בהמצע מכל צד ומכל הצד והוא לות' בורא קצות הארץ ואם תאמרו כי הוא אלהי עולם ובראו ומשגיח בו אבל לא יוכל להשגיח בו בכל עת מפלת היגיעה וכלאות לפיכך אמ' לא ייעף ולא ייגע שהרי אתה רואה שהו' מסבב הגלגלים והם סובבי' שבי שאין לו הפסק וזה בכח מהסיב' שאין הפסק לכחו לפי שאין הפסק לסבוב הגלגלי' שהם סובבי' בכח שאין לו הפסק אם כן אינו מצד לאות מה שאינו עושה דין ברשעים המרעים ליבראל כי מה שמאריך אפו לאם הוא מצד שאין שכר לתבונתו ואין אנו יכולים לחקור בתבונתו ית' ויתע' שהוא יודע הטוב וכלאות אנו: ולע"ד לדקדק דהי"ל הלא ידעת הלא שמעת למה זה ואמר הם לא שמעת. אבל אמר שהגלות הוא בענייני הטבע מלאות הי' שיכיר המאוכנת מבלאותו יתבר' ומלאו' הסבתתו מקובלת אים מפי אים כי אז לא יסור מרבוד' שהוא המקובל לא כן בהיות אמוג' זו עפ"י המיפה לפס' שיבוא אחר ויסתור טענתו ובטל מנפתי ותבונתו המבתו הלילה לז"ל שהעיקר הוא לשמוע אבל הם לא שמעת היה לך לדעת אותו מצד החקירה זה שאמר הלא ידעת הם לא שמעת פרש לא שמעת לפחות יש לך לדעת מציאות הבסם והשגחתו ז"ש אלהי עולם שהוא אלוה על העולם הלא אמר מסגיח בו ה' והרחיב לזה בורא קצות הארץ שאמרו בפרקי רבי אליעזר כמו שהוא בילקוט ירמיה סימן רס"ג מנסון תפתח הרעה אדבעה רוחות נברא בעולם נו' רוח פנת נסון ברא ולא נמרו שאמר כל מי שיאמר שהוא אלוה יבוא ויגמוד הסינה הזאת שבנתתי ה"הד מוסר נסון על הוהו והם הוא מדורן של מזיקין ורוחות ונדרין ומשם יורדים לעולם שנאמר מנסון תפתח הרעה עכ"ל ולזה דרשו דורשי הרוחות אלילים אין להם יכולת לבנות ירך מנסון: וז"ש בורא קצות הארץ ל"ל בכוונה מכוונת ברא לה קצות לא מצד עייפות ולא מצד יגיעה עשה כן כי מי שברא העולם בדברו בקל היה לתקן אותו הקלה של נסון אבל עשה כן מרוב תבונתו שאין חקר לתבונתו ידיע מראשית אחרית כי יבוא מי שיראה לעשות עצמו אלוה ולזה בורא קצות הארץ מצד שאין חקר לתבונתו ובתבונה עשה כן כדי להעיר מסגול הכפירה מדרך העולם וכנ"ל בבלי חמ"ד. ואפשר עוד שמאמר בורא קצות הארץ הוא כדי לו הקשה הוסיף על דבריו שאמר אלהי עולם ה' וכי תימה היותו בורא קצות הארץ מנגד למאמר אלהי עולם ה' שאם היה אלהי העולם ה' והוא בראו היה ראוי שיהיה התיחסות לפעולה עם הפועל מה הוא בלתי בעל הכלית כך היה ראוי להיות פעולתו זה שאמר בורא קצות הארץ אין זה בנגוד בי לא ייעף ולא ייגע אבל עשה כן בחכמה עכלה לא ידעה אלא הוא שברי כמנדרשים שהם בתבהם להיות עוד הם נמדדים והולכים כמו שאמרו"ל אלה שאמר הב"ה די בזה הסיעוד ולא בקרא שדי ע"ש שאמר לבנאמו די אב שאמר לא ייעף ויגע אבל היה מצד חכמה ותבונה שאין אנו יכולים להשיגה ולחקור בה ז"ש אין חקר לתבונתו:

רדק ישעיה מ

ואם הם דברי האמרי שזכרו רז"ל ומי שהוא מסתפל בדפתו להבין העולם בכלל ובפרט יבין כי לעולם מנהיג ומליו הוא לדרוש לפיכך אמר הנביא כנגד עובדי הפסל הלא
הבינותם מוסדות הארץ: כלומר אם יש בכם דעת להבין תוכלו להבין ממוסדי הארץ ומהשמים כמו שאמר הנוטה כדוק שמים וכמו שאמר גם כן אחר זה מן הבכבים
אחר הנביא מכל זה תוכלו להבין כי ברור יש לעולם שמנהיגו וברור לא נפל כך במקרה: ומוסדות הארץ הם ארבע יסודות האש והרוח והמים והעפר וכל
הנברתי אשר בארץ הם מארבע יסודות אלה נמזגים ובין היסודות האלה מחלוקת וטבעם משונה זה מזה והנה האש חם ויבש והמים בהפך קרי ולחי ושניהם סדורי זה

אבן עזרא

היושב: חוג. מגזרת ובמחוגה והטעם הכלי העושה החוג והוא הקו הסובב בעגול
והנה לעל כי הארץ עגולה לא רבועה ואם אין נורך לפסוק כי הדבר ידוע ברחיות
גמורות וטעם היושב שהכל מלא כבודו: כדוק. כטפריר והוא קרוב מחבנית האהל
ואלה השמים אינם אמופני: וימתחם. כמו ויפרשם: לשבת. תחתיו והטעם כי
הסם הוא היושב על חוג הארץ: המתן רוזני. סגני כמו מחתת רזון כי שמו התואר
ישתנו: אף. הטעם כעניים שאבדו בחלו לא נטעו מבנין נפעל זרעו ונבנין שלא
נקרא שם פועלו: בל שרש. פעל מבנין פעל הקל: וגם נשף. כמו לשפת ברוך
ונטעם וגם כמו עוד: ואל. הטעם יאמר לעובדי הפסל היש בבני אדם בעיניכם
ככבדים מהרוזנים והשופטים הלא תדעו שהשם ישמידם כרגע: ואשוה. אהיה שוה
עמו ונטעם קדוש כי השם קדוש מהשתוו עם אחד ממעשיו אף כי עם מעשה ממעשיו
שלו. מי ברא אלה. הבריאו שהם שם ומי הוא המוציא בכל יום במספר לבאים וזה
כנגד הרוחי גם יתכן להיותו רמז לכוכבי לכת שיש מספר אחת ידוע לכל אחד אבל
השם רק בני קדם וכל חכמי התולות עד היום לא יוכלו לעמוד על אמונת מספר אחת
כל אחד אז ידבר על מספר הכוכבים שהם בגלגל העליון כי אין יכולת בחכם לדעת
מספרם: מרוב אונים. שיש לשם ושהוא אמתן כח: איש לא נעדר. והטעם על
המספר או על עצם כל כוכב כי אינו מת לעולם והנה אינם כתו עצם וכן והמים
גנריאל:

למה

רשי

חוג. לשון מחוגה עוגל קומ"פס בלע"ז. ויושביה. לפניו כחגבי: כדוק. כיריעה טו"ילא בלע"ז: הנ"ה בל נטעו. אף הרי הם כמי שלא נטעו: אף בל זורעו. ועוד יתיר מכאן שיסורשו ויעקרו כאילו לא זורעו זריעה פחותה מנטיעה: בל שורש. בארץ גזע. לכשיעקרו לא ישרים הגזע בארץ שיהא כה מחליף כל שורש שבמקרא טעמו בחות ראשונה ונקודה הריש"ש פתח וזה טעמו למטה ונקוד קמץ לפי שהוא לשון פועל אירלי"ן בלע"ז: מי ברא אלה. כל הנלבה אשר תראו במרום: מרוב אוני. שיש לו ושהוא אמתן כח אים מן הגב' לא נעדר שלא יקרא בשם:

למה

אבן עזרא

ויושביה. ו' וסימ' היושב על חוג הארץ. כמו כן ימותון. העיר ההללה. היו לי כלם כסדם. וישתמר חקות עמרי. אשר עשיריה מלאו. צבאם ז' וסימ' נמסר לעיל בריש סימן לה':

דאשרי בתקוף רומא שכינת יקריה וכל יתבי ארעא חשיבין קדמוהי כבקמצין דמתחכזעיר שמיא ופרסינון כמשכן יקרא לבית שכינתא: דמסר שלטונין לחולשא דייני ארעא כלמא עביד: אפילו יפשון אפילו יסגון אפילו יתרבון בארעא בגיהון ואף רוגזיה ישלח בהון ויבהתון ומימריה כעלעולא לקשא יבדר יתהון: ולמן תדמון קדמיותשוון ימר קדישא: זקופו לרומא עייניכון וחזו לכדהל קדם מן דברא אילן דאפיק במנין חילי שמיא לכולהון בשמהן קרי מסני גבורן ותקוף חיל חד מסדריה לא מתעכב: הישב על חוג הארץ ויושביה כחגבים הנוטה כדק שמים וימתחם כאהל לשבת: הנותן רוזנים לאין שפטי כמשפט יקרא לבית שכינתא: אף בל נטעו אף בל זרעו אף בל שרש בארץ גזעם וגם נשף בהם ויבשו וסערה תשאם: ואל מי תדמיוני ואשוה יאמר קדוש: שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה המוצא במספר צבאם לכלם בשם יקרא מרב אונים ואמץ כח איש לא נעדר:

למה

ל' ב' ל' ב' ל' ב'

נוחך ליעקב כח וגו' ויעקב וגו' וקוי וגו' עיין רש"י ז"ל והרא"בע והרד"ק ז"ל ומהרי"א ז"ל אחר שבאה פנת הידיע' במ"ש הלא ידעת אם לא שמעת כדברד"ק ז"ל הלא ידעת מדרך העיון אם לא שמעת מדרך הלמוד שהשי"ת מלבד מה שהוא סיבה שומרת העולם על דרך הטבע ועליו אמר אלהי עולם ה' הנה הוא לו עוד סבה פועלת והוא פועל העולם וברא אותו על דרך הפועל שזה מורה בהכרח על היותו מחוסם בכוחו' ורמון וכמו שביארתי בראבה במאמר שמי' חדשי' אשר עשיתי בעיון השני ממנו ועל זה אמר בורא קצות הארץ ואין קצות (כדברד"ק ז"ל) להורות על בדוריתה ונגולה שהיא כנקודה בתוך עגולת הגלגל המקיף והשי"ת בראה להיותו מרכז העולם ואם כוח יתברך בראה איך לא ידע עניינה כמ"ש המשורר הנועע אזון הלא ישמע וגו' ואין לך שתאמר שבתחילת הבריאה היה ידע ועתה לבד ידיעתו כי הוא יתברך לא יעף ולא ייגע ובכחו אז כחו עתה וזה ממה שיוד' שאין חקר לתבונתו' ואפשר לפרש הקב"ה בראו קצות הארץ ר"ל סוף' ותפלתה הלא לא היתה הארץ יותר גדולה ממה שהיא עתה לא היה להעדר היכולת חלילה כי לא יעף ולא יגע אלא שכן גזרה חכמתו וזהו אין חקר לתבונתו' ולבאר הענה השנית שהיא ההשגת' אמר נותן ליעף כח ר"ל הלא תדע' בכל יום ויום נותן ליעף כח ולאין אונים שהוא יותר מהיעף לא לבד יתן כח מה שבל עצמה ירבה והיא החוזק העצום ירבה לו ויוסיף לתת תמצא בעול' ויעפו נערי' וגו' עם סיות הגיעה בלתי נמצא' בהם לחוזק חומם ושמירת להות' הטבעי יתרלה עם זה שהות' שהם קוי ה' יחליפו כח יעלו עד שירולו ולא יגעו ילכו ולא ייעפו וזו ראיה גמורה על ההשגחה כיון שלותם המקוים אליו ומייחלים לחסדו שיעשה עמהם להפליא בתתו להם כח חוץ מהמנהג הטבעי ובהפך לרשעים שבגעורתם ובגחרות' שהעומן להם טבעי ייעפו ויגעו וכבר דרשו חז"ל זה על ישראל ופרעה על הים להודיע שלא אמר הנביא זה כמייעד אלא כמודיע מדותיו יתברך ויתעלה להיותה טענה ברורה על השגחתיות' אמנם מה שהמשיל לנערי' כדרבינו סעדיה הגז"ל כדברד"ק ז"ל' וכפי הפשט המשילם לנערים לפי שיעופו יותר מכל העופות ולא ייגעו ע"כ :

ולע"ד מקושר עם מה שזכרתי בתכלית בריאת קצות הארץ אמרה שהוא יתב' הבורא וירך לפוני לעד שהם שום נמצא יעשה עצמו אלוה כח יתקן אותו הירך הלפוני מהתחו' ובוהו שבו ובזה מדוקדק אומרו בורא בלשון הווה ולא אמר ברא קנו' הארץ לו' שקנו' הארץ ובריאת' ע"ז האופן על ולאות שבריאת' בורא העולם ולז"ה כי בבריאת' קצות הארץ כבר ל"ל הנה הוא ית' נותן ליעף כדרושים הנז' ממליאות ה' והשגחתו הנה הוא נותן ליעף כח לאין בטעה חזקה מקצות הארץ כבר ל"ל ולמי שלא יסיג דעתו להבין כן מהגמלאות העליונו' כמ"ש שלו מרום עיניכם נו' אשר מתיב' יוכל להבין אדם מלאופן שבת' במהירות עם היותם גדולים באופן נפלא וזה רמז בהמליץ במספר לבאם וגו' שאין זה אלא מרוב אונים ואמץ כח אשר לבורא ית' ית' הוא שאים לא נבדר מהקיף סבובו והקיפו ונאתו בעתו בלי מגרעת ותוספת אלא בכיון עתו אשר נתן לו בראתו ולעות' זה אמר כאן ולאין אונים ולמי שלא יבין הלימוד הנז"ל מדוע אונים וגו' הנה עצמה ירב' מבדברים המתחזקים אשר הלבש ירחה לעיניהם עין בעין לו יהיה דברים כפשטן נותן ליעף כח אז ישראל שבכל יום ויום נותן לו ליעף הלא כח לסבול עול הגלבים גדול הרועה וז"ש נותן בלשון הווה ולעתיד ג"כ ולאין אונים כשיצטרך אונים וכח גדול עצמה ירבה כי לא הקצר יד ה' וז"ש ירבה ולא אמר מרבה והחזיקים לה' ייעפו ונערים ייגעו ובחורי' כשל יכשלו כנערים הנז' שייעפו וייגעו יכשלו הבחורים במרוצתם כנערים הנזכרי' שכשלו וייעפו וז"ש לשון על הנעריים כך יכשלו הבחורי' וזה טעם הבפל וקוי ה' יש להם סגולה נפלא' והיא שבחיות להם כח טבעי לא יגלחו אבל בהליף אותו הכח הטבעי אל ההשגחי הנקרא באמצעות תעניות לוס ובכי ומספד יחליפו חליפין הכח הטבעי בהשגחי והוא לודק מאד בזה אל מה שהמשילם שיעלו אבר כנערים לעוף השמים כענין הנז"ל בדברד"ק בשם רבינו סעדיה ע"ה שעלייתם ושמים והתקרבו אל אלם. בהשילה גרם לו הבריאה לגולה שלו ומזה נמשך לו ההתחלפות לעלות אבר מעולה וחדש כן כיולא בו וקוי ה' יחליפו כחם הטבעי וישרפו לאותם הבדרי בתענית ולוס ויעופו להתקרב לשמים כדרך נשר יעוף השמים וע"י זה יתחדש בכח אלהי השגחיי עד שירולו ולא ייגעו במרוצתם ואחר המרוצה נרלותם לם ירלו ילכו ולא ייעפו ואעפ"י שרלו מקולם המרוצה עכ"ו לם ירלו אחר כך ילכו ולא ייעפו וזה מתיקון אחין חלוקת ילכו ולא ייעפו זו ואין ל"ל זו כיון שהיא אחר הרילה ומלאתי בדחו"ל במסכת קדושין פ"ל וקוי ה' יחליפו כח תאני ר' כהורחי או' מניח אני כל אומות שבעולם ואינו מלמד את בני אלא תורה שכל אומנות שבעולם עומדות לאדם בשעת ילדותו ולעת זקנתו מת ומוטל בקבר הבל התורה עומדת לאדם בימי ילדותו ונותנת לו אחרית ותקוה לעת זקנתו בילדותו מהו או' וקוי ה' יחליפו כח ובזקנותו מהו או' עוד ינובון בשיבה : פוד לחז"ל תנא דבי אליהו לדיקים שעתיד הקב"ה להחיות שוב חיכם מוזרין לעפרן שנא' והיה כל וגו' קדוש יאמר לו מה קדוש לעולם קיים אף הם לעולם קיימים וא"ת אותם אלף שנים שהב"ה עתיד לחדש את עולמו שנא' ונשגב ה' לבדו ביום ההוא מה הם עושים הקב"ה עושה להם כנפים וטסין על פני המים והוא שנא' על כן לא ירא בהמיר הארץ ובמוט הרים בלב ימים ושמא תאמר יש להם לגבר תלמוד לומר וקוי ה' יחליפו כח עד כאן :

הראשון ולע"ד אלי חיים וגו' עיין רש"י ז"ל והרא"בע והרד"ק ז"ל ומהרי"א ז"ל : המרישו אלי חיים לאיות סרים אל משמעתי ואל עבודתי ולאומי יחליפו כח שיחליפו הכח הנשמי אשר להם בכח אלהי שיקנו בהתקרבם אלי ואל עבודתי ז"ש יגשו אי אז יהי להם פתחון פה לדבר עמי משפט ויוכח יחדיו כי המתקרב אל הש"ת זוכה להיותו כמוהו כמ"ש חז"ל בדרוש הנבר אשר יבעת בה' וזוכה והיה ה' כבר יכול יהיה שוה אל הש"ת ע"כ : והראיה לזה מאברהם מי העיר ממזרח צדק וגו' ואמר ר' אחיה מבגדתו לאברהם בענין הבנים כנז"ל בתמר דמים שבת אב"ו בשאר ההצלחות היה המזל צדק מאיר לו ומצליחו אמנם רבי ראובן פי' צדק יקראהו לרבנו לצדק כפשוטו לשון צדקה . והקדק יקראהו על שם שהיתה לוחת אם אין אברהם עושה אותי אין מי שיעשה אותי ובזה מובן ג"כ פי' לרבנו שהיא לסיבתו כמו . ויבדל ה' אותה לרבנו לצדק קוראה לאות שהלוק אם היא כמלא הנה הוא לסבתו של אברהם שעושה צדקה בכל עת : עוד לחז"ל שם ב"בר' יהודה ברבי בחמיה ר' יהודה אמר אברהם היה מלך מלכים עפר והוא נעשה חרבות הם ונעשה חנים זר' נפתחה אז' יתן ספר לא נאמר אלא כעפר הם היו מלכים שהיה מלך בחמד

ביאתיו בכלי חמדה בסדר לך לך עיין עליו : ועיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל והרד"ק ז"ל והוא דעת ר' נחמיה הנז"ל ב"בר : וכן מהרי"א ז"ל והוסיף וקרא לאברהם נדק לכי בהיה אברהם עשה הצדק באמת והעיד ה' אותו ממזרח ויקראהו שילך לבנו מארצו ומולדתו אל הארץ אשר הראהו ע"כ : ולע"ד שהאר שאמר וקוי ה' יחליפו כח שבא לבאר להיות קוי ה' הב"ה שייב אותו ויחליפו כח יעלו אבר כנשרים לעוף אל המושכלות אשר בשמים ממעל כדרך אנשר בשמים ולזה אמר אל כלבי הלבים ולאומים החריבו אלי ואל עבודתי ויחליפו כח ויגבו אלי ואל עבודתו לז ידברו כי יהיה להם כח מהנבאה ובנבואה אל המשפט אמ"כ לא יהיה להם לב רגז אלא יחדיו למשפט נקרבה כאילו אנו שוים במדרגה אחת ומביא ראיה מאברה' אור ממנו חולכו אלהיות במזרח מקדיק בצדק ובא לבאר מעוב הסכלתו ופיאתו אצין עליו הב"ה והעיר אותו ממזרח יקראהו לרגלו ר"ל לעשות אותו רגל ראשון מרגלי המרכבה כמו שאמר לו לך לך וגו' והעשך לגוי גדול זהו שאומרים אלהי אברהם וגו' דבריהם הבראת סכינה עליו כי האבות הם הם המרכבה ודוד רגל דביעי ז"ש יקראהו לרגלו לעשות רגלו של הש"ת המעורר אותו כלומר רגל מרכבתו והב"ה יתברך ויתרש מפניו אויב ואחר כך רדפם אברהם באופן שנבדרין קטילין מהש"ת קטל אברהם וכן כי' בפסוק ויברם מפניך אויב ר"ל מפניך קודם בילך שם ואחר כך ויאחר השמד בדי לכבדך בעיני הרואים שירואו שאתה העושה ולין הדבר כן אלא שהוא יתברך ברם מכניך אויב ז"ש יתן לפניו והש"ת נתן ומסר לפניו הגוים והמלכים הרם ירד והשליטו בהם . ואחר כך נתן כעבר הרבו כרם נדק בנקל כן היא קשתו מניף חנים בנקל להרות העמים כח גבור' אברהם כאילו בהילו עבר ההיל והנלחון הבוא : לו יאמר בהפך יתן הש"ת לפניו גוים ומלכים ירד כי הוא יהב' עבר הכל אבל חרבו של אברהם היתה כעבר שאין בו כח להבות וכן קשתו אם היותו בקש נדף בערך המלך הכנד הוא שבא עליו ועכ"ז הש"ת בהשגחתו יתן לפניו גוים ומלכים ירד והשלים אברהם עליהם לא בחיל הנוסי ולא בכח כי כעבר היה חרבו וכקש נדף קשתו אבן נרוחה' ומשם רדפם אל העתיד לעשות עם בני אברה' יצחק ויעקב . והוא דקדוק נכון כאו' יתן יענבר עתיד במקום עבר סמשם לעבר ולעתיד כנז"ל בדהרד"ק ז"ל כי כן עיינתי : ונסמוך בפסוק ירדפם יענבר נו' לבלר טעם נכון לזה שאמר הכל בלשון עתיד עיין שם : עוד לפשר במ"ש מי העיר ממזרח צדק בת"ש חז"ל בב"ר פ' מ"ג מלבי צדק ירושלם נקראת צדק ילין בה אדוני צדק ע"כ זהו לפשר שאמר מי העיר את אברהם ממזרח שיבוא לצדק ירושלם הבוא רגליו לרגלו כי הבשים

סעל ירושלם כסאי והארץ למטה שהיא ביחוד ירושלים הבוא רגליו :

ירדפם יענבר שלום וגו' ב"ר ירדפם יענבר שלום אורח ברגליו לא יבואה' לו' ור' אלעזר בר' ר' יוסי בן זמרא אמר פסיעות של אברהם היו ג' מילין . ר' יהודה בר ר' אמר מיל שלא אורח ברגליו לא יבואה' בשם ר' נחמיה ר' אינו אמר לא נתאבקו רגליו אלא כזה שהולך מביתו לבית הכנסת עכ"ל : ופרש"י ז"ל אר"א ג' אותיות כנגד ג' מילין מהלא כתיב אורח בוי"ו ור' יהודה דרש אורח לשון עבר מיל שהוא אורח שתם . ור' נחמיה שאורח ברגליו לא יבואה מלבד הלא נתאבקו רגליו בלל אפי' התאבקו ולזה דייק יענבר שלום כמי שהולך מביתו לבית הכנסת : ופיין רש"י ז"ל והרא"בע והרד"ק ז"ל וכן מהרי"א ז"ל : ולע"ד שאמר יענבר שלום ולא בשלום ויובן ג"כ מה שבאו יתן ודוד יענבר בלשון עתיד לו' כי הב"ה מעת שהעיר ממזרח לאברהם כשאמר לו לך לך מארצך וממולדתך הבטיחו שלא יפחד מהגוים כי רבו ולא מלכים ולא על שי שאתה במתי מעט כי תעשך לגוי גדול שתבנה אותם כאילו אתה לגוי גדול זהיינו למ"ל לגוי כאומר ואעפ"י שאתה מתי מעט עכ"ו ואעשך לגוי גדול ו"ש מי העיר ממזרח צדק שמלו הובטח על העתיד לעשות עמו כשיקומו הגוים והמלכים שיתן לפניו גוים ומלכים ירד ושיבנבר שלום שלא יקרה אותו שום מקרה רע . ואמר יענבר שלום דרך הלכה שלא הלך בשרת השלום אבל נכנס לו הב"ה לפניו ולפנים משרת השלום וזהו לשון יענבר שלום שלא די שלא בשלום

ואחר הלא שבר שרת השלום כדרבי נחמיה שאפי' אבק האורח ברגליו לא יבא :

מי פעל ועשה וגו' תורת כהנים ר"ש או' זימן לדור הבא שיבואו ישראל ויברכו מהם שנא' כמעשה ארץ מצרים וגו' וכמעשה ארץ כנען וגו' מהיכן המדרש הזה מוכן שכוונת הכתוב לו' שכאשר בישראל עם מצרים והכנעניים עשה הב"ה גם כן עם אברהם בזמן וקרא לו מרחם אל הגוים והמלכים הבאים כדי שיבוא אברהם ויפרע מהם בנקל . ומתוך מדרש הנחומא מובן שאילו זכו הדורות היה הקב"ה קורא הדורות לכל אחד ואחד בשמו כמו שקרא לאברהם ולאברה' והיה שמך אברהם ולא יקרא אחר ויקראת שמו יצחק וזהו מרחם כמו שהיה עושה כן מרחם ומתוך הגוים היו יכולים לידע מה מעשה לעתיד ע"כ הורף דבריו כי הבטחות יוכיחו על הפעולות שהיה דבר מאיר בדיק בשמות . והשייכות שיש לזה כאן הוא לפי שהב"ה קרא אברהם מרחם אברהם כי אב המון גוים נתתיך ויהיה בכלל זה שנתן לו הש"ת ג"כ שליטה על המון גוים ומלכים ירד . ועיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל והרד"ק ז"ל ומהרי"א ז"ל מי פעל אינו דרך שאלה כמו שכתבו המפרשי' אבל הוא הודעה כי אותו הא' שפעל ועשה כל זה לאברהם לא עשאו בעבורו כי אם להיותו קורא הדורות מרחם כי להיות אברהם רחום והתחלתה הרבה הש"ת עמו כשלחתו וכאילו מימי אברהם היה הקב"ה קורא הדורות בולם מאותו רחם שהוא אברהם וא"כ מה שעשה אז יעשה עתה גם כן וזהו פי' אני ראשון ר"ל אני ה' עם הלב הראשון אברהם וכן אני ה' עם האחרונים בניו אשר בגלות וכאילו גילה בעצמה זו שכל מה שאירע לאבות שי' לבנים כי כמו שהעיר ממזרח צדק את אברהם לצאת מארצו ללכת לארצה כנען כן יעיר בניו לצאת מהגלות וללכת אל הארץ הנבחר אמנו שנתן לו כח בהיותו יחידי להתגבר על מלכי' הרבה כן יתן לבניו להתגבר על אויביהם ומה שבאו דברי הנבואה הזאת עתיד במקום עבר להורות שמדברים על אברהם גם על בניו לעתיד (כדה"דק כנז"ל) ע"כ : ולע"ד בכפל מי פעל ועשה כנז' למעלה שמה שאירע לאבות שי' לבנים לזה אמר מי פעל עם אברהם בכל הנסיונות ועשה אותו שי' לבניו הוא ית' שהוא קורא הדורות מרחם ויודע כל דור ודור ומה שיארע לו כי אני ה' מעת שהייתי ראשון בלוי לבני לא בעת ההיא מה שאני עתיד להיות את האחרונים וז"ש ולזה אחרונים בכר אני הוא שהוא מעת שאני ראשון לבני לא תיראה הב"ה לאדם שבו דור ודורו ומנהיגיו דור ומנהיגיו ונו' ובזה נוכל לו' עוד פעל לאדם הראשון ועשה בו כל הנמלאים תלויים בו כנז"ל בשם חז"ל שים מי שהיו הלויים בלוזניו ים מי שהיו תלויים בעיטו וכן בכל אבר מאיבריו כמו שלמדו מכסוק ליפה הית בימי הרן ליפה שלך היכן הייתה בראשון וז"ש מי פעל ועשה קורא הדורות מרחם הבריאה מעת בריאת אדם הראשון :

ראו אים וירחו וגו' אים וגו' ויחזק וגו' בראשית רבה אל תירא אברהם כמי שתירא דבי אברהם ושם מסויימין בעולם ירחו זה שתירא מזה וזה שתירא מזה אברם שתירא משם תלמר שם בלבו עלי שהברתי בניו ושם אברהם שמא תאמר שם בלבו עלי שהשת הדי הדשים הנית הארץ זה שרוי ביקולו של עולם וזה שרוי ביקולו של עולם הרבו ויתתיון זה הרב אבל זה וזה הרב אבל זה שם לת רעהו יעזורו זה עוזר לזה בברכות וזה עוזר לזה במתנות זה עוזר לזה בברכות ויברכהו ויאמר בריך אברם לאל עליון וזה עוזר לזה במנות ויתן לו מעשר מכל . ויחזק אברם זה נח שעשה את התיבה את לורף זה אברהם שברמ"ה הב"ה בכבשן האש מחליק פנים את הולם פעם שהחליק פנים והלם לא כל בני העולם בדרך אחה למקום לו לדבק טוב הוא אלו אות ת העולם שהן לו מועד להדבק בהלהו של אברהם ולא נדבק בש"ל נמרוד ויחזקהו במסמרים החזיר לאברהם את שם במנות ומעשים טובים ולא יחוש אברהם עכ"ל : והחכם הבלם כמה"ר לאברהם ז' אבר ז"ל ביאר מאמר זה יעוויין בספרו . ורש"י ז"ל הביא כפיעת המדרש הנזכר והביא אדם זה שם בן נח גם בת"ש לורף זה אברהם כתב שרף את הנדיות לקרבן לעשיה . הולם פעם זה אברהם

שהלם את המלכים הללו פעם אחת ובפעם לנז"ל במדרש :

ולע"ד שהכרית לחז"ל להוציא הפסוק מפשוטו משום דכתיב ראו אים ויחרדו אפסי ארץ קרבו ויגשו וגו' גם אחרו ראו אים יחרדו אפסי ארץ הלא אין לשון אים אל אים אלא אים אל אים אלא אים אל אים אלא

ישעיה מא

רדק

לָמָּה תֵּימַר יַעֲקֹב וְתַדַּבֵּר יִשְׂרָאֵל נִסְתְּרָה דַרְכִּי מֵיהוָה וּמֵאֱלֹהַי מִשְׁפָּטִי יַעֲבֹר׃ הֲלוֹא יָדַעְתָּ אִם לֹא שָׁמַעְתָּ אֱלֹהֵי עוֹלָם יְהוָה בּוֹרֵא קְצוֹת הָאָרֶץ לֹא יִיעַף וְלֹא יִיגָע אֵין חֵקֶר לִתְבוּנָתוֹ׃ נֹתֵן לַיָּעֵף כֹּחַ וּלְאֵין אוֹנִים עָצְמָה יַרְבֶּה׃ וְיִעֲפוּ נְעָרִים וְיִגָּעוּ וּבָחוּרִים כָּשׁוֹל יִכָּשֵׁלוּ׃ וְקוֵי יְהוָה יַחֲלִיפוּ כֹחַ יַעֲלוּ אֵבֶר כַּנְּשָׁרִים יָרוּצוּ וְלֹא יִיגָעוּ יֵלְכוּ וְלֹא יִיעָפוּ׃ הַחֲרִישׁוּ אֵלַי אִיִּים וּלְאֻמִּים יַחֲלִיפוּ כֹחַ יִגְּשׁוּ אָז יְדַבֵּרוּ יַחְדָּו לַמִּשְׁפָּט נִקְרָבָה׃ מִי הֵעִיר מִמִּזְרָח צֶדֶק יִקְרָאֵהוּ לְרַגְלוֹ יִתֵּן לְפָנָיו גּוֹיִם וּמְלָכִים יַרְדֶּה יִתֵּן כֶּעָפָר חַרְבּוֹ כְּקַשׁ נִדָּף קַשְׁתּוֹ׃ יִרְדְּפֵם יַעֲבֹר שָׁלוֹם אֹרַח בְּרַגְלָיו לֹא יָבוֹא׃ מִי פָעַל וְעָשָׂה קֹרֵא הַדֹּרוֹת מֵרֹאשׁ אֲנִי יְהוָה רִאשׁוֹן וְאֶת־אַחֲרֹנִים אֲנִי־הוּא׃

אבן עזרא

רש"י

אורים ותומים

למה תאמר. עם יעקב ותדבר בגלות: נסתר' דרכי מיי' העלי' מנגד עיני כל מה שעבדוהו והמשיל עליהם אותם שלידעוהו: ומאלהי משפטי יעבור. העביר מלפני משפט הגמול הטוב שהי' לו לשלם להבותיהם ולמו: בורא קצות הארץ ואין חקר לתבונתו ומי שיש לו כח כזה וחכמה כזו הוא יודע את מחשבות לתה הוא מאחר שיבחכם אלה כדי לכלות את הפשע ולהתם את החטאת על ידי היסורין: נותן ליעף כח. וסופו להחליף כח לעייפותיכ': ויעפו נערים. גבורות אויביכם המנוערים מן המלחמה חיעף: ובחורים כשול יכשלו. אותם שהם עכשיו גבורי' וחזקי' יכשלו ואותם קויי יי' תחליפו כח חדש וחזק: אבר. כנף: החרישו אלי. לשמוע דברי: איים. רשעים: יחליפו כח. יתקשמו ויתחזקו בכל גבורת אולי יעמדו בדין בכח: יגשו הלום. ואז משיגו ידברו: למשפט נקרב. להוכיח על פניהם: מי העיר ממזרח. אותו שלדק יקראהו לרגלו מי העיר את מדבר להכיתו מארם שהוא במזרח ולדק שהיה עושה היא היתה לקראת רגליו בכל אשר הלך: יתן לפניו גוי. מי שהעירו ממקומו להסיעו הוי נתן לפניו ארבע מלכי ומי ילוסי: ירד. ירדה: יתן כעפר חרבו. רמאה כעפרה קטילין קדם חרבו ונתן את קשתו נתן מרבה הרוגים ונופלים כקש נדף: ירדפם יעבור שלום. הלך כל מעברותיו בשלום לא נכשל אותם: ארח ברגליו לא יבא. דרך אשר לא בא קודם לכן ברגליו. לא יבא לא היה רגיל לבא: מי פעל ועשה. לו את זאת מי שהוא קורא הדורות מראש. לאחרון הראשון הוא עשה לאברהם גם את זאת: אני יי' ראשון. להפליא פלא ולעזור ואת אחרוני אני הוא. לא עתיד בנים אחרונים אהיה והעזור אתכם:

רש"י

למה תאמר. עם יעקב ותדבר בגלות: נסתר' דרכי מיי'. העלי' מנגד עיני כל מה שעבדוהו והמשיל עליהם אותם שלידעוהו: ומאלהי משפטי יעבור. העביר מלפני משפט הגמול הטוב שהי' לו לשלם להבותיהם ולמו: בורא קצות הארץ ואין חקר לתבונתו ומי שיש לו כח כזה וחכמה כזו הוא יודע את מחשבות לתה הוא מאחר שיבחכם אלה כדי לכלות את הפשע ולהתם את החטאת על ידי היסורין: נותן ליעף כח. וסופו להחליף כח לעייפותיכ': ויעפו נערים. גבורות אויביכם המנוערים מן המלחמה חיעף: ובחורים כשול יכשלו. אותם שהם עכשיו גבורי' וחזקי' יכשלו ואותם קויי יי' תחליפו כח חדש וחזק: אבר. כנף: החרישו אלי. לשמוע דברי: איים. רשעים: יחליפו כח. יתקשמו ויתחזקו בכל גבורת אולי יעמדו בדין בכח: יגשו הלום. ואז משיגו ידברו: למשפט נקרב. להוכיח על פניהם: מי העיר ממזרח. אותו שלדק יקראהו לרגלו מי העיר את מדבר להכיתו מארם שהוא במזרח ולדק שהיה עושה היא היתה לקראת רגליו בכל אשר הלך: יתן לפניו גוי. מי שהעירו ממקומו להסיעו הוי נתן לפניו ארבע מלכי ומי ילוסי: ירד. ירדה: יתן כעפר חרבו. רמאה כעפרה קטילין קדם חרבו ונתן את קשתו נתן מרבה הרוגים ונופלים כקש נדף: ירדפם יעבור שלום. הלך כל מעברותיו בשלום לא נכשל אותם: ארח ברגליו לא יבא. דרך אשר לא בא קודם לכן ברגליו. לא יבא לא היה רגיל לבא: מי פעל ועשה. לו את זאת מי שהוא קורא הדורות מראש. לאחרון הראשון הוא עשה לאברהם גם את זאת: אני יי' ראשון. להפליא פלא ולעזור ואת אחרוני אני הוא. לא עתיד בנים אחרונים אהיה והעזור אתכם:

אבן עזרא

למה. נסתרה דרכי. אין הש"ם רואה מה אני עושה וכמה משפטי: יעבר. והטעם יעבור ממני משפטי ולא יפטרני על דרכי: הלא ידעת. בשקול הדעת כי ברחיות נמורות ידע המשכיל את בוראו: אם לא שמעת. שיהיה מחמין בדברי המשכילים: אלהי עולם. אלהי נצח והטעם כאשר היה כן הוא ולא יפנה: בורא קצות הארץ. כבר פרשתי בסדר בראשית כי בורא קרוב מגזרת בוזר וטעם קצות הוא הקו הסובב ועל דעת אנשי תושיה כי הקו אינו גוף ואחר שהו"ש עומד לעולם והנה הארץ לעד שהוא מעמיל אותה תמיד בתוך הגלגלים על בלימה לא יעף ולא ייגע ואין חקר לתבונתו והנה לעולם לא תמוש נבורתו וחכמתו. ויש אומרים כי נסתרה דרכי רמז על הגלות שישראל יחשבו כי הש"ם לא ידעם או אם ידעם לא יגבל להושיעם: נותן. הוא אך ייגע והוא הנותן ליעף כח ולאשר אין אונים לו ירבה עצמה על משקל חכמה: ויעפו. והנערים פיש להם כח ויעפו והבחורים יכשלו: וקויי יי' יחליפו. קודם תוש הכח הראשון יבא כח אחר מהש"ם להם וכמוהו אם יכרת ועוד יחליף וזאת הלשון-קרובה בלשון קדר: יעלו אבר. כמו כנף מי יתן לי אבר ויתכן היות זה הטעם כי ישראל שקוו הש"ם הוא יחזיקם ויסיבם אל ירושלם והבדלים שהם נבורים יחלפו: החריש. כאילו אמר החריש ושמעו אלי: יחליפו כח. אם יש בהם יכולת: יגשו. ואחרי שיחליפו כח אז ידברו ונקרב למשפט לדעת מי זה נבור: מי העיר. הקדמונים אמרו כי זה רמז על אברהם שהתנבר על המלכי ושבר הגלמים והראיה שאמר אחר כן זרע אברהם אוהבי גם זה נכון ולפי דעתי שהוא רמז על כורש כי כל הפרשה היא דבקה וכן כאוב קורא ממזרח עיט והנה אחריו העירותי מלפון ויבא ממזרח שמש יקרא בשמי ובפרשה כולה מפורש שם כורש ממזרח. כי עולם לפונית מזרחית בכל: לדק יקראהו לרגלו. יפגע אז לדק יקראהו בכל מקום לכתו: ומלכים ירד. יסליט אחריו על מלכים כי זאת המלה מבנין הפעיל והטעם כמו וירד מיעקב: יתן כעפר חרבו. חרב כל מלך וי"א כי היו לו חרבות רבות וקשתותיו תעופינה בקש נדף: ירדפם. ירדף אחרי המלכים ויעבר בשלום ולא יועף כאילו לא בא ברגליו האורח: מי עשה. כדרך תקון כמו וימהר לעשות אותו והטעם מי פעל זה הש"ם עשהו שהוא קורא הדורות מראש קודם שיהיו ועד כל הדורות הבאים ויקרא כל דור לעמוד בעתו: אני יי'. הראשון לכל הדורות שעברו ועם אחרונים אני הוא:

אורים ותומים

למה תאמר יעקב. אתה בנגד ישראל שהם בגלות למה תאמר זה כי בעבור אורך הגלות תאמר כי נסתרה דרכך מה' ולא יפגיח עליך ועל ערות הגלות שאתה סובל: דרכי. רוצה לומר עניני שהיו בו. וכן מדוע דרך רשעים צלחה והדומים לו רבים: מאלהי משפטי יעבור. מאלהי עולם ה'. אלהי שופט כמו פרד ולא יהיה לפניו לזכרון כי תוכני הש"ם בו ולא תאמר זה: הלא ידעת. מדרך השכל תדעהך. אם לא שמעת. ממלמד ומורה: כי אלהי עולם ה'. אלהי שופט כמו פרד המלהים יבא דבר שניהם. וכן כל אלהים שהוא על ההל יתברך רוצה לומר שופט העולם ומנהיגם בו ושופט כל אחד לפי מה שהוא אלה שאין הנהגו משיגים דעת משפטו בכל מקום לפיכך אמר הוך תתשוב כי לא יפגיח עליך והוא מפגיח על כל העולם כמו כי הוא ברואו וכיון שמעש ידיו הוא בחמת מפגיח עליו ואמר שהוא שופט העולם בחמת יקח משפטיך מן העובדים כך. ומה שאמר בורא קצות הארץ להודיע שברית הארץ ענולה בהמצע הגלגלים המקיפים סביבותי והיא כנקיל בתוך הענולה והקלוש כריך הוא מעמיל בכחו בהמצע בלי שום סתיכה כמו שאמר תולה ארץ על בלימה ואין אחת מקלותיה מוט לאחד משם הפחות אלא כולה בהמצע מכל צד ומכל קצה וזה שאמר בורא קצות הארץ. ואם תאמרו הנה כי הוא אלהי עולם ובורא אותו והפגיח עליו אבל לא יוכל בכל עת לשפוט כי ייגע לפעמי' ויאלה לפיכך אחר לא ייעף ולא ייגע שהרי אתה רואה כי הוא מסבב הגלגלים והם סובבי' סבוב שאין לו הפסק וזה בכח מסבב שאין הפסק לכחו ולפיכך אין הפסק לסבוב הגלגלים שהם סובבי בכח שאין לו הפסק אם כן אתה רואה כי לא ייעף ולא ייגע אם כן אינו מגל לאות ויגיעה בחשר אינו עושה משפט ברשעים המעבידי' ישראל ואת מחשר שברא העולם ומעמידו בכחו הגדול ומפגיח בו ושופטו והכח בידו לשפוט בכל עת ואין לכחו הפסק לומה רואה זה הזמן האורך בגלות ישראל בגלות ולא יוציאם מצרתם ולא יעשה משפט ברשעים התשובה אין חקר לתבונתו אין חכמתו יודעים ויודעים וזהו: ולדבות אותה אבל הוא יודע מה יעשה אלא שאין חכמתו מכירים ויודעים וזהו: נותן ליעף כח. והוא יתן כשירלה כח ועצמה לישראל שהם בגלות ויעפי' ונגעים מאין לאונים: ויעפו נערים ויגעו. רשעי העולם שמוסיפים כח בכל יום כמו הנערים ויעפו כשיהיה רצון האל ייגעו ויפסקו כחם ולא יהיה להם אפילו כח נערים ובחורים ורשעי העולם שהם גם כן כבחורים שהם בכחם כימי הבחרות לא יועיל כחם כשירלה האל הלא כשול יכשלו: וקוי ה'. וקוי כתיב בי"ד אחת לבד והיא עי"ן הפעל וי"ד הרבי כעלמתם מהכתב ובשהרה במבטא. אמר הכותי' כשל יכשלו אבל ישראל שהם קווי ה' בגלות ואפשר כחם עוד יחליפו כמו העץ הם יכרת ועוד יחליף והוא ענין התחדשו הדבר בתמור' הדבר שחלף ועבר: יעלו אבר כנשרי'. כתב רבי' שעדיה כי הנשר יעלה לי' שנים נבוה מאד על פני רקיע השמים ויקרב לחוש האש ויפיל עצמו ליש תרוב חומו וימרט ויתחדש אחר כן ויעלה אבר ויסוב לימי עלומיו וכן כל י' שנים עד מאה בשנת המאה יעלה כמנהגו ויפול בים וימות: ירצו. בשוב לאחרנם ולא יגעו ילכו בדרך ולא יעפו: החרישו אלי איים. אחרישו אתקו והאזינו אלי כי המדבר לא יחזין. יפירוש איים שוכני איים: יחליפו כח. יתחמלו בטעמות אם יוכלו להשיבני: יגשו אלי. לשמוע דברי: אז ידברו. אז אחר שישמעו דברי ידברו אם יש להם טעם: יחדו. אני והם נקרב למשפט על טעמות וטעמות' כי הם מתחברי' כתי ויכולתי ואומרי' שאין בי כח להניל ישראל מידם ועובדים פסילי' שאין בהם ממש יאמרו לי: מי העיר ממזרח. והוא אברהם הביאו שהעיר אותו האל לצאת מארץ מזרח שהיתה ארץ חולדתו כמו שאמר ארלה בני קדם והעיר אותו האל מבין עובדי פסילים: לדק יקראהו לרגלו. לדק מקום שהיה הולך זהו לרגלו בכל מקום שהיה רגלו שם היה קורא לדק ולאמת כמו שאמר ויקרא שם אברהם בשם ה' וכנוי יקראהו לדק זהו הצדק והאמת שהיה אומר להם עובו עבודת האלילים כי אין בהם ממש ועבדו מי שברא העולם והיה מלמד אותם דרכי האמונה. הש ומי הוא שנתן לפניו גויים והרדה אותו במלכים והם ארבעה מלכים כדרלעמר ומי הוא שנתן לפניו גויים ומלכים אשר הם ארבעה עשר אים והכם והכיל מהם והמלכים אשר הנו רדפם אברהם בשלש מאות ושמנה עשר אים והכם הכיל מהם כל השבי וכל הרכוש אשר לקחו וזה היה ברוב בטחונו בו: ירד. ענין ממשלה והוא ורשעי העולם שהם גם כן כבחורים שהם בכחם כימי הבחרות לא יועיל כחם כשירלה האל הלא כשול יכשלו: וקוי ה'. וקוי כתיב בי"ד אחת לבד והיא עי"ן הפעל וי"ד הרבי כעלמתם מהכתב ובשהרה במבטא. אמר הכותי' כשל יכשלו אבל ישראל שהם קווי ה' בגלות ואפשר כחם עוד יחליפו כמו העץ הם יכרת ועוד יחליף והוא ענין התחדשו הדבר בתמור' הדבר שחלף ועבר: יעלו אבר כנשרי'. כתב רבי' שעדיה כי הנשר יעלה לי' שנים נבוה מאד על פני רקיע השמים ויקרב לחוש האש ויפיל עצמו ליש תרוב חומו וימרט ויתחדש אחר כן ויעלה אבר ויסוב לימי עלומיו וכן כל י' שנים עד מאה בשנת המאה יעלה כמנהגו ויפול בים וימות: ירצו. בשוב לאחרנם ולא יגעו ילכו בדרך ולא יעפו: החרישו אלי איים. אחרישו אתקו והאזינו אלי כי המדבר לא יחזין. יפירוש איים שוכני איים: יחליפו כח. יתחמלו בטעמות אם יוכלו להשיבני: יגשו אלי. לשמוע דברי: אז ידברו. אז אחר שישמעו דברי ידברו אם יש להם טעם: יחדו. אני והם נקרב למשפט על טעמות וטעמות' כי הם מתחברי' כתי ויכולתי ואומרי' שאין בי כח להניל ישראל מידם ועובדים פסילי' שאין בהם ממש יאמרו לי: מי העיר ממזרח. והוא אברהם הביאו שהעיר אותו האל לצאת מארץ מזרח שהיתה ארץ חולדתו כמו שאמר ארלה בני קדם והעיר אותו האל מבין עובדי פסילים: לדק יקראהו לרגלו. לדק מקום שהיה הולך זהו לרגלו בכל מקום שהיה רגלו שם היה קורא לדק ולאמת כמו שאמר ויקרא שם אברהם בשם ה' וכנוי יקראהו לדק זהו הצדק והאמת שהיה אומר להם עובו עבודת האלילים כי אין בהם ממש ועבדו מי שברא העולם והיה מלמד אותם דרכי האמונה. הש ומי הוא שנתן לפניו גויים והרדה אותו במלכים והם ארבעה מלכים כדרלעמר ומי הוא שנתן לפניו גויים ומלכים אשר הם ארבעה עשר אים והכם והכיל מהם והמלכים אשר הנו רדפם אברהם בשלש מאות ושמנה עשר אים והכם וה

מהמעשיות אסר בחיים ולקחת מלירותיהם כך בהיות כל העולם כיס זוכף רב מצולה בחמינות
כוזבות ותעות נפסדות אם עם זכרהם ואם בן נח ימוחו יגיעי כח וז"ש מסויימים בעולם שהי' כל
מבקש ה' ישכון בהלבי אם ואם הם העברי • וירלו זה בתירת מזה וגו' שמהומרו שאם נתירת
מלברהם ומאמר שים בלבו עלי ש זעדתי רשעים • ומלת קלמר וקנות בוי"ו התוספת מור' שעל
אלו החיים עלמם מדבר זה שרוי בקנו של עולם וזה שרוי בקילום"ע ונתקרב זה אל זה וזה קרב
אל זה דמדקאמר ויאתיון מורה על בקריבה של קרבו שהיה מהשני לדדין כי שניהם יחדיו רצו
בקריבה זה קרב אל זה וזה קרב אל זה לים לת תרעהו יעזורו שתכלית הקריבה זה אל זה הימו
לפיום שזה בלבו על זה וזה בלבו על זה בכנו' אבל התכלית הוא שכיון שזה מדבר לזה עזרו שמור'
אל אמונת דרושיו היותם דרושים לכל הפלגים האמת והצדק וזה עזר לזה ג"כ במתנות שנותן לו
מורה שלים חיל הוא בכל פמותיו ובזה לים לת רעהו יעזורו על האמונות שהם נו שלים ונתנים
שהם עיקר משלם ומתנם שעליהם נקרלו לייים מסויימין וזה טעם כפל הלשון שאתם תחילה זה
עזור לזה בברכות הם עזור לזה במתנות והדר מכרם ואו' זה עזור לזה בברכות ויברכהוגו' וזה
עזור לזה במתנות שנת' ויתן לו מעשר מכל שהכוונה להורות על שני מיני העזר אסר עזר זה לזה
בברכות האחד מצד עצמם ותועלת הברכות והעזר השני עזרו במה שרלו העולם מברכו ידעו כי
האמת לת אברהם כי יגיד עליו רעו שם בן נח וכן אברהם עזרו לשם בן נח במתנות העזר ההדד
תתועלת המתנה ומהותה מהתוכלת והעזר השני מלוכותה ומהיות אברהם מורה על מעלתו של
שם וכי לים אלהי' הוא תמים בדרושיו • וא"כ זהו לים לת רעהו יעזורו ולאחיו יאמר חזק בדרושיך
ובעבודת הבי"ת : ולהיות שהעולם היה מקולקל מדור המבול כי הפחית כל בשר לת דרכו על
הארץ בחמונות כוזבות כמו שאמ"ז"ל הנה הבי"ת ראה והתקין שיעשה נח התיבה כתרם הזה שע"י
פטיעת הארזים וכשיראותם הו שוחלים הרואים ואומרים מה זה ועל מה זה והיה נח מודיעם
שעתיד לבא מבול והם הו מקללים אותו ומזלזלים בו אבל כשבא המבול הנשארי' מבניו ויוצאיו
אלפיו נשאר רושם בלבם לדעת כי מהבי"ת יצא הדבר כיון שהגיד מראשית אחרי' ומקדם אסר לא
פעשו נמצא כי שהוא תרם תכם בתעשה התיבה מחזיק כח בפועל מעשה התיבה וז"ש זה נח שעשה
התיבה שבזה החזיק לת אברהם שלרף אותו הקב"ה בכבשן האש כי בזה החליק פטיש
חזק והלק והלם לת כל בלי העול' שילכו בדרך ישרה כיון שרלו גם הצלתו מכבשן האש ופעם לשון
פעמיך בנעלים וזהו פעם לשון דרך לת לת למקום שלו כל העולם אמרו פה לת מוטב להדבק
בחלוהו של אברהם המסזיב ומליל ולא נדבק בע"ז של נמרוד ואף על פי שנמרוד רודף אותנו •
ויחזקהו אברהם לשם במסמרים מלות ומעשי' טובים נלה דרש ובהגרת שיהיה נלה מקיי' אברהם
שלא ימוט כלל אברהם כי זה מחזיק לזה וזה מחזיק לזה • הנה הפי' הזה שמפרשים חז"ל הפסוקי'
על אברהם ושם כדומתם בקרוב יתפרשו על העתיד בצלת ישראל מן המצר ויגלהו בני אדם לת
אויביהם כמו שעשה אברהם כי על כן בלשון עתיד יתן כעפר גרבי' כנ"ל לת יכירו כל בלי
העולם מי פעל ועשה הוא קורא הדורות מראש שלת אחרונים אני הוא לאמיתם ולא כי אזלת ידם
ואפס עצור ועזוב ואז ידלו לייים וגו' ככל הנז' במדרש על אברהם' לים לת רעהו יעזורו לעבוד לת
ה' שכם אחד כיוצא בזה על בניו דמה שהיה לאחבות פי' לבנים • ועיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל
והרל"ק ז"ל וכן מהרי"ל ז"ל והוסיף בזה"ם מחליק פטיש לת הול' פעם הוא לדעתי כפל ענין במילו'
שוכות כי החרש הוא מחליק פטיש והצורף הוא הולם פעם שהולם פעמי' מופטות לא רבו' כי החרש
בריב מלאכתו מחליק פטיש והצורף שמלאכתו מוטעו' אמר עליו הול' פעם וכבי המפ' מחליק פטיש
והולם פעם הכל נא' על הצורף ואפשר רלו לייים ורלו על זמן הגאול' שיקחו פחד ורעדה רבה
ויתקבצו אלו עם אלו עליה' אלמ' לים לת רעהו יעזורו וכן יצעקו לת אלהיה' ויעשו הפסילי' והם
הטלמסאו' להוריד ולהזיל רוחניו' הכבדים עליה' להליה במלחמותיה' ולהעם מזה ועל מה זה כי
יפלא הדבר בעינהם ולכן יאמר לדבק שהוא להדבק באלהיהם עוד הוא וכן יחזקהו במסמרי' כדי
שלא ימוט ויהיה סי' להם שלא ימוטו ממלכותם ומעלתם הנה ת"כ היה כלל טענת הנביא כמו
שהיה ענין אברהם בהיותו יחידי כן יהיה ענין ישראל לעתיד שם מיעוט בערך עמים רבים ע"כ :
והנ"לעד כתבתי לעיל ואחרינ עוד עתה שאמר רלו גוים ויירלו לת הבי"ת הנכבד והנורא ירלו
ממנו ועם היותם עתה קצת מהם בקצות הארץ רחוקים מעבודתו הנה קרבו אל הבי"ת ועבודתו
להאמין בהבי"ת ויאתיון אל עיר קדשו והר קנתה ימינו לים לת רעהו יעזורו לשוב אל הבי"ת
ולאחיו יאמר חזק ואמץ בתורת ה' תמימה ויחזק לפי' החרש שרלוי לו להביא רפיון בעבוד' הבי"ת
כי תבוטל מלאכתו וכריה עבודתו עכ"ז לא יחוש אל ביטול פרנסתו ולדבקה יחזיק חרש והמחליק
פטיש שהיה לו ריוח בזמן הלילים יחזיק לת ההולם פעם אחר"י שמצד החיזוק הזה הנזכר שהוא
בעבודתו הבי"ת יעסק לאלו ואלו בטלו ממלאכתם כי הלילים כרות יכרתון עכ"ז לא יאמנו מלים
אחרעהו יעזורו בממון ובדברים ג"כ ולאחיו יאמר חזק וכן ויחזק חרש לת לרף מחליק פטיש לת
הולם פעם אשר היה חו' לדבק אליל טוב הוא ויחזקהו וגו' בעת ההיא יתנאתו ממה שעשו ושונו
אל הבי"ת ועבודתו ויחזק זה לת זה בה :

ואתה ישראל עבדי וגומר עיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל וכן הר"ק ז"ל ומהרי"ל ז"ל (כדר"ש)
ואתה ישראל עבדי דמה העם לענין אברהם אביהם ואתה ישראל עבדי אסר בחרתי
בך כמו שבחרתי באברהם הנה להיותך זרע אברה' אוהבי כתה העשה לך כאסר עשיתי לו כי כמו
שקראתי אותו ממזרח והצלתיו מיד נמרוד והבאתיו אל ארמתי ככה אתחזקתיך מקצות הארץ בהיותך
בגלות בקצות הארץ מפוזר ומפורד בין העמים ומאצילי הארץ ומלכיה קראתיך לצאת משם כמו
שיצא אברהם מאור כשדים ע"כ : ולע"ד כן נכון מאד מה שכתבתי בכלי חמדה בהגנת הכתוב
במה שאמרו חז"ל בפ' כה אמר ה' אל בית יעקב אסר פדה את אברה' שכשהביל נמרוד את אברהם
לכבשן האש לא כיצל אלא בזכות יעקב משל ונומר וזהו אסר פדה את אברהם שיעקב פדה אותו
בזה אבין אומר ואתה ישראל עבדי יעקב אסר בחרתיך מימי עולם ושני' קדמוניות מעת היותך
בכח בזרע אברהם אוהבי קודם לאתך בפועל בחרתיך שהרי הצלתי אברהם בשבילך ולא בשביל
יצחק עם היותו שלם לפי שיצא ממנו עשו לו יאמר במ"ש הכתוב כי ביצחק יקרא לך זרע ביצחק
ולא כל יצחק דהיינו יעקב וז"ש אסר בחרתיך להיותך זרע לאברהם אוהבי כי ביצחק נקראת אתה
יעקב זרע לאברהם אוהבי :

אשר החזקתיך וגומר עיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל והר"ק ז"ל וכן מהרי"ל ז"ל ותכלית
הפסוקים לדמות אסיפת ישראל מהגלות יהיה מעין העזרה שעשה הב"ה עם אברהם
במלחמת התלכים ע"כ : ולע"ד כאסר כתבתי בכלי חמדה שהכוונה על דרך מה שזכרתי
בפסוק בורח קצות הארץ שעל ידי אותם הקצות שעשה ובפרט בדרך הצפוני שבו אותו נזה יתחזק
המאמין בהבי"ת שאם יעשה אזה יאמרו לו תקן הדרך הצפוני זה שאמר אסר החזקתיך שהחזקתיך
בעבודתי מסיבת קצות הארץ ז"ש מקצות הארץ ואחר כך ומאצילי קרלתיך ממיושבי ומאצילי
בני ישראל קרלתיך בשם כבוד ותפארת וכי תימא לם כן ליפה שאני מאצילי הארץ ומחשוביה לם
כן למה זה תקרלני בשם עבד כמ"ש ישראל עבדי כי יותר טוב הוא שתקרלני בן ממה שתקרלני
אותי עבד שזה מורה שמאסת בי לז"א ואומ' לך עבדי אתה בחרתיך ולא מלשתיך בכנויי שם עבד
אליך והרלתיה שאו' לך עבדי אתה ולילו היה גנאי לא הייתי לומרו לך ז"ש שאומר לך עבדי אתה
תבין שבחרתיך ולא מלשתיך רק הענין הזה שאני ליני מחזיק לותך במדרגת העבד אלא
בדרגת הבן יקיר לי אבל מה שאמרתי לך עבדי הוא מענותנותך שאינך עצמך כבן אלא
כעבד ז"ש ואומר לך עבדי אתה ר"ל אתה הוא המחזיק עצמך כעבדי לשפלותך ועקב ענוה שבך
וזהו שלא אמר ואומר לך עבדי אתה בחרתיך לו' תיבת אתה מורה על מה שאמרתי שבחרתיך
ולא מלשתיך כלומר :

אל תירא כי עמך אני וגומר ב"בר והובא בילקוט בנוסח זה אמר רבי אושעיא בשעה שאמר
יצחק ליעקב בשה נא ואמושך נשפכו מים על שוקיו והיה לבו רפה כשעה וזמין לו הקדוש

ברוך הוא שני מלאכים אחד מימינו ואחד משמאלו והיו אוחזין אותו במרפקיו והיה בעצמו אל
אל תירא ואל תשתע אמצת אך במיכאל עזרתיך בגבריאל רק תמכתיך בימין צדקי כב ל: מוכן
מזה המאמר כי אל תשתע בשוה לשון פעיה ומוכן בכבד המכתיך רק עזרתיך עם מיכ"ל וגבר ל
ועיין רש"י ז"ל והר"הבע ז"ל והר"ק ז"ל וכן מהרי"ל ז"ל בהאל תשתע מלשון רפיון ומלשון שוטה
אמלתיך בדברים טובים אף עזרתיך בחומק כלב אף תמכתיך וגו' בחוזק ה' ויברים ולזה אמר
בימין צדקי והמגם בהתלים הרוב אמר הן יבושו ויכלמו כל הנחרים נך כי בהתלים בחוב ראומן
לבב בהתם בזה יבבר חיים ע"כ : ולע"דן לדקדק בכל אל תירא תשתע ונומר ושם לשונות
אמלתיך אף עזרתיך אף תמכתיך וגו' לזה : ובראה כי בהתם הפי בעת הגלתו שהם
יתברך עמו ורחוי לו לירא אמת בתמעטו זכיותיו על דרך קבעתי מכל ההסדים בתמעטו זכ ותי
וכן נאמר בהברהם אל תירא הברם שהני מגן לך שעל מתמעטים זכיותיך כי בכבד הרבה פלד
מעתה אל תירא כיוצא בזה נאמר בהן אל תירא מגד שעמך הני כן יתמעטו זכיותיך זו בעיתת
טובה ורם במידת מרעמות הבורכת כלם כמו הבטוה בהם מגד כי הני אלהיך והין אלהיך הלא
דין זו מידת יסורין אמת תפהד בן הכלך לעומת זה אמר לו גם בן אל תשתע כי הני אלהיך והעשם
כי כשהני עמך ויתן לך שלוה אמצתך עוד בעבודתי כי בקב לגדיקים הנלה להם והבלה לעולם
זה כנגד מידה טובה וכנגד מידת מרעמות אף ומיומה שעליה אמר אל תשתע לה נותן עשם ואומר
אף עזרתיך רולה לומר בלף שהבהתי עליך עזרתיך לעזור לותך לעשות מלות כי הים מוריס רין מוריס
הטלי' בדרך מלות וגם בן ים בהם תושלת שני להקל מעליך עונות אסר כמלת כבד יכבדו ממך
והיית נוכל מפני כבדם ואתה על ידי היסורין אף תמכתיך שלא הטילה בתמר רק תמכתיך
רולה לומר על ידי הרף עזרתיך שלא יעזרו כח להלחם בך וזה שאמר יהיו כהין ובלהם הנשי
מלחמתיך והתבונן יופי מלית הנבוה וסמיך לשונו שאמר בענין אחד בלבה לשונות הנשי ריבך
הנשי מלותך הנשי מלחמתיך ואמר כי הפס יתברך הרוח' לך אל תירא ואל יגמס הלא אני עזרתיך
ולע"דן לדקדק ד' הנזקות אלו הנחרים בך • הנשי ריבך הנשי מלותיך הנשי מלחמתיך ולבשו
מהולקים בענבם יבושו ויכלמו • כהין ויאבדו • הבקשם ולא תמצאם כהין וכרכם
ויתור הלומר לך אל תירא בבבר נאמר בהחילה הענין אל תירא כי עמך אני :

ונראה כי חלק לופן לאיניים להרבעה הלזקות הלאחד הנחרים בך שמעלים חיון לן ופנים של
זעם בנדיפה אבל לא ידברו אלי' דבור קל ולא יגיעם הבושה והכלימה מדה כנגד מידה
הם הטלו בפנים זועפות יבושו פניה דלא זל סומך' ולאתי תירא מעין כני הזשיב רמגם המוזן לנשי
ריבך המבדרים בריבם דברי ריב והרב' ובדופין ובנפש יהבר גדול מהקודמים ויהיו כהין ויאבדו
לנשי ריבך המגם לנשי מלותיך הם המכים בהבן לו בלגרוף כמו כי יגנו רגשים ובגבו אבה הרה
שני הנשים עברים בגים ויאמר ליסע למה תכה רעך וכן לריב ולמלה לריב בפה ולמלה בהכלות
ואמר שלא לפילו תבקשם ולא תמצאם כיון שהיו לנשי מלותיך המגם לנשי מלחמתיך שהיו חפצי'
להכותך נפש להסמיד ולהרוג ענשם יותר גדול שיהיו כהין וכלם לנשי מלחמתך שהוא הכלית
הלפיסה והעבר כיון שרדפיך נפש ובמלחמה בהו עליך : ולפסר כי הן יבושו ויכלמו כל הנחרים
בך על גלות מצרים היו כהין ויאבדו לנשי ריבך כנגד בבל כי כשדים זה העם לא היה הבקשם
ולא תמצאם לנשי מלותיך בגלות זהו אחרי הגאולה כשיגבשו גוים ולאומים יהבו ריב יתיילבו
מלכי הרץ ורוזני' נוסדו יחד עלה' ועל מעיחו לאמר נגתקה את מוסרותימו כי לא יוכלו לקבל עול
מעים על המלחמה הגדולה ההיל הוא לומ' יהיו כהין וכלם שהו' תכלית הרבים לנשי מלחמתך
שיתקבצו עליך במלחמה באחרות הימים כי לנים' אלהיך מחזיק ימינך ונומר אמר כי בנוהג
שבעולם כשמדם לומר לחבירו אל תירא מזה הענין כי לא ירלה לך נזק כלל הסומע כן ידלגו שמבין
הוא מתוך דבריו שים קצת מקום לירא מהענין ההוא ולא יסמוך לבו על בטומי מילי של חבירו
המבטיחו ואומר לו אל תירא לא כן בם"ת המבטיח ואומר לאם אל תירא כי באומר לו אל תירא
נוזר לומר הוא שיעזרהו ולהיו לשון הוצע' כלשון בן אדם הלילה ז"ש כי הני' אלהיך מחזיק ימינך
האומר לך אל תירא באמירה זו הני עזרתיך כי הני ה' אומר ושוטה ע"י האמירה שלי שהרי בדבר
ה' שמים נעשו וז"ש האומר לך אל תירא שאין הכוונה לומר פעם שנית אל תירא והוא במלאירת
אל תירא נגזר אומר שהני עזרתיך ז"ש האומר לך אל תירא הני עזרתיך ובזה מתוקדק לשון האומר
עוד אפשר שאמר האומר לך אל תירא בלשון הוו' כי בעוד שהני אל' לך אל תירא אבר הגיע אליך
תועלת העזר שהני ה' עזרתיך כי הלא כה דבר ה' אסר יצא מפיו עוטה ומצליח מיד וז"ש האומר
לך תירא ולפסר עוד מיסוד דת"ל כי בראשונה הבטיחו הנלחון אל אל האומר והוא אל' אל תירא
כי עמך אני אל תשתע גו' אמלתיך אף עזרתיך גו' עד שיהיו כהין וכלים אמנם עתה סוגרך
להבטיח שני ולו' לם פעם שנית אל תירא כי אפשר שתירא מן בבל הלה האוכל שיש יגבדו לנשי
חסד ולדיקים ותירא פן בחת נדמי נקיים לדיקים שכן כיוצא בזה נתירא לאברהם במלחמת המלכי'
שהם כמשמ"ל אל תירא מעונם לאברהם כי אהרבא שכרך הבנה מאד על הרינתם כי קוצים כסיתי'
הם נלם יצתו ויתמו ז"ש כהן ג"כ אל תירא מכל אלה הנזכרים שהיו לאפם ותיהו והין פן ידרם
דמם מידך כי פי האומר לך אל תירא כלל זאת ועוד כי אני עזרתיך אני ההורג ובוכך דמשמי'
לא אתה זה ג"כ הקדמת כי אני ה' אלהיך מחזיק ימינך ונומר מעתה אל תירא כי אני עזרתיך
ולא יקרך עון אסר הטא' כי לא אבי' תלם על ידך כי הצדיק לא יגיע עליך למלחמה אלא ילך לו :

אל תירא תולעת יעקב מכילתא אל תירא תולעת יעקב מה תולעת זו אינה מכה את הארזים
אלא בפיה כך ישראל אין להם אלא תפלה והביטו פסוקיהו ע"כ : וכן הרש"יונקר"ק
ועיין הרא"בע ז"ל ומהרי"ל ז"ל אל תירא תולעת יעקב אלהה תכיב בתולעת הזו בתולעה ואכיך
כמתים חשובים ולז"ל מתי ישראל לרמון אל רמו מיהה ותא' כי שתיבת מתי בסגל"ת בהיה לשון
הנשים עכ"ל אמר תיבת מתי אלא אמר לנשי להורות על חולשת' שהם כמתים ועכ"ז יעזרו הם לת
אני עזרתיך בעזר אלהי ע"כ : ולע"דן מה שכתבתי בכלי חמדה בהשמ"ל תולעה על שם
שכתן בכיה' ול"ת אל תירא במה שאני קורא לותך בשם תולעת יעקב שמת ההבני שהיה ריבך
מרבה וביזוי כי דעי נלחמנם שלהם בעיני מתי ישראל ואנשים לתם בעיני שבנחיבר הסגולה
קרלתיך תולעת והוא לני שהנה שמתך למורג הרוק בעל פיה ת כך לתם כהנם בכיכם בכוכית
המרוק הלוש הריס לם כן כבוד גדול הזה קרלתיך בשם תולעת ובזה מובן מ"ש דוד
ואנכי תולעת ולא איש ר"ל אני מימין התולעת והיים לאבר כהו בכיו פיהמו לותו לתולעת דרך
תשובות שכתו בפיו יהודיע לך זכו לכחם בפיהם בהוה להיותם עוסקים בתורה ובתפילה בפיהם
ז"ש אני עזרתיך נאם ה' כלומר שבעזר הוא בתת לך נאם ה' שלמת קדולה נו בגלים הנשי הבדך
בפיך ונולליך למען קדם שמי בך כי בך אתפאר וז"ש ונולליך כדי שלהיה קדוש ישראל ולא
יתהלל שמי בגוים באומרם עם ה' אלה ואלה אם כן מלרנו ילולו בגלות :

הנה שמתיך למורג ונומר עיין רש"י ז"ל והר"הבע ז"ל והר"ק ז"ל וכן מהרי"ל ז"ל והריטב
שכתי שהמורג עם היותו יחידי מגלה הטיין מקליכרן כו גם לת שמתיך למורג חרוץ לא
שלת תדוק הרי' ונבעות רק לת הבי' הסבה והנשי יתבדך העשי כל יהריס ובנעו' אבל כב' ל' ע"כ :
ולע"דן

חָזוּ נִגְוֹרָה וְיַחְדָּלוּן דְּבִכְפֵי אַרְעָא
יְזוּעוּן יִתְקָרְבוּן וְיֵתוּן: גְּבַר־יַת חַבְרֵיהּ
יְסַעֲדוּן וּלְאָחוּהִי יֵימַר תַּקִּיף: הַלָּא
יְבַהֲתוּן בְּעוֹבְרֵיהוֹן דְּמִתְקַיִּף נַגָּרָא
עִם קַנְאָה מָחֵי בְּפַטִּישָׁא עִם דְּמִטַּפַּח
בְּקוּרְנֵסָא זִימְנָא אֲמַר עַל דְּבָקָא תַּקִּין
הוּא וּמַתְקִיף לֵיהּ בְּמַסְמְרִין דְּלָא
יְצַטְּלֵי: וְאַתְּ יִשְׂרָאֵל עַבְדִּי יַעֲקֹב
דְּאִתְרְעֵיתִי בָךְ זַרְעֵיהּ דְּאַבְרָהָם
רַחֲמָי: דְּקָרִיבְתָּךְ מִזַּרְעֵית אַרְעָא
וּמִמַּלְכוּתָא בְּחַרְתָּךְ וַאֲמָרִית לָךְ
עַבְדִּי אַתְּ אִתְרְעֵיתִי בָךְ וְלָא
אַרְחִיקְנָךְ: לָא תִּדְחַל אֲרֵי בְסַעֲדָךְ
מֵימְרִי לָא תִּתְבַּר אֲרֵי אֲנָא אֱלָהָךְ
אִתְקַפְּינָךְ אַף אֶסְעָדִינָךְ אַף אַחֲדִינָךְ
בִּימִין קוּשְׁטִי: הָא יִבַהֲתוּן וְיִתְכְּנְעוּן
כָּל עֲמַמַיָּא דַּהֲוֹו כְּתִגָּרִין בָּךְ יְהוֹן
כְּלָמָא וּיְבַרְדּוּן אֱנָשֵׁי רִיבָךְ: תְּבַעְיְנוּן
וְלָא תַּשְׁכְּחִינוּן לְאַנְשֵׁי מַצּוּתָךְ יְהוֹן
כְּלָמָא וּכְלָא מִדַּעַם גַּבְרִין דַּהֲוֹו
מִתְגָּרִין לְמֶעְבַּד עִמָּךְ קְרָב: אֲרֵי אֲנָא יְיָ
אֱלָהָךְ מַתְקִיף יְמִינָךְ דַּאֲמָרִית לָךְ לָא
תִּדְחַל מֵימְרִי בְּסַעֲדָךְ: לָא תִּדְחַלוּן
שִׁבְטַיָּא דְּבֵית יַעֲקֹב זַרְעֵיתָא דְּיִשְׂרָאֵל
מֵימְרִי בְּסַעֲדְכוֹן אָמַר יְיָ וּפְרִיקֵיכוֹן
קַדִּישָׁא דְּיִשְׂרָאֵל: הָא שַׁוִּיתֵיכוֹן לְמוֹרַג תַּקִּיף חֲדַת מְלִי סְמִפּוֹרִין

רָאוּ אִיִּים וְיִרָאוּ קְצוֹת הָאָרֶץ יֶחֱרָדוּ
קָרְבוּ וַיֶּאֱתָיּוּן: אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ יַעְזֹרוּ
וּלְאָחִיו יֹאמַר חֲזָק: וַיְחַזֵּק חָרָשׁ אֶת־
צֹרֵף מַחֲלִיק פַּטִּישׁ אֶת־הוֹלֵם פָּעַם
אֹמֵר לַדֶּבֶק טוֹב הוּא וַיְחַזְּקֵהוּ
בְּמַסְמְרִים לְא יִמּוֹט:
וְאַתָּה יִשְׂרָאֵל עַבְדִּי יַעֲקֹב
אֲשֶׁר בְּחַרְתִּיךָ זֶרַע אַבְרָהָם אֹהֲבִי:
אֲשֶׁר הֶחֱזַקְתִּיךָ מִקְּצוֹת הָאָרֶץ
וּמֵאֲצִילֶיהָ קְרָאתִיךָ וָאֹמַר לְךָ עַבְדִּי־
אַתָּה בְּחַרְתִּיךָ וְלֹא מְאַסְתִּיךָ: אַל־
תִּירָא כִּי־עִמְּךָ אָנִי אַל־תִּשְׁתָּע כִּי־
אֲנִי אֱלֹהֶיךָ אִמַּצְתִּיךָ אַף־עֲזַרְתִּיךָ
אַף־תָּמַכְתִּיךָ בִּימִין צִדְקִי: הֵן יֵבֹשׁוּ
וְיִכָּלְמוּ כָּל הַנֶּחֱרִים בָּךְ יִהְיוּ כְאַיִן
וְיֹאבְדוּ אַנְשֵׁי רִיבֶךָ: תְּבַקְשֵׁם וְלֹא
תִמְצָאֵם אַנְשֵׁי מַצֻּתֶךָ יִהְיוּ כְאַיִן
וְכְאֶפֶס אַנְשֵׁי מִלְחַמְתֶּךָ: כִּי אֲנִי יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ מַחֲזִיק יְמִינֶךָ הָאֹמֵר לְךָ אַל־
תִּירָא אֲנִי עֲזַרְתִּיךָ:
אַל־תִּירְאִי תּוֹלַעַת יַעֲקֹב
מְתֵי יִשְׂרָאֵל אֲנִי עֲזַרְתִּיךְ נְאֻם־יְהוָה
וְגֹאֲלֵךְ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל: הִנֵּה שַׁמְתִּיךְ
לְמוֹרַג חָרוּץ חָדָשׁ בַּעַל פִּיפִיּוֹת
תָּרוּשׁ
תָּקְטִיל

ויראו ו׳ רפין בקריא׳ וסימ׳ וכל העם ישמעו ויראו ולא יזידון · והנשארים ישמעו ויראו · וכל ישראל ישמעו ויראו דבן סורר · ראו איים ויראי · יראו רבים ויראו · ירא: צדיקים ויראו · וחד המה ואביהם ויראו: צירף ד׳ תס׳ וסימ׳ הפסל נסך חרש וצרף קדמא דפסלי׳ · ויחזק חרש את צרף · הובש כל צרף מפסל · ויוצא לצירף כלי: ויאבדו ב׳ וסימ׳ הן יבשו ויכלמו כל הנחרים בך · בשוב אויבי אחור: פיפיות ב׳ ומל׳ וסימ׳ הנה שמתיך למורג חרוץ חדש · וחרב פיפיות בידם:

רָאוּ אִיִּים · יוֹשְׁבֵי הָאִיִּים הָהֵם כְּשֶׁרָאוּ וְשָׁמְעוּ זֶה הַדָּבָר הַגָּדוֹל שֶׁעָשָׂה יְרָאוּ יִפְחֲדוּ גַּם כֵּן קְצוֹת הָאָרֶץ שֶׁשָּׁמְעוּ זֶה הַדָּבָר מִפִּי הַמַּגִּידִים מֵרָדוּ לָזֶה הַדָּבָר: קָרְבוּ וַיֶּאָתָיּוּן · הַלָּלוּ כְּשֶׁרָאוּ הַגְּזֵרוֹת הַלָּלוּ עַל פִּי כֵן הִיא אֶת רֵעֵהוּ קָרְאוּ וְכִחוּ לְפִי מַה שֶׁהָיָה לְאַבְרָהָם כְּמוֹ מֶלֶךְ סְדוֹם שֶׁיָּצָא לְקָרְאָתוֹ וְאַף עַל פִּי כֵן הִיא אֶת רֵעֵהוּ יַעְזֹרוּ לַעֲשׂוֹת הַפְּסִילִים וְלֹא נָתְנוּ אֶל לִבָּם לֵדַעַת וְלֹא תְבוּנָה אֵיךְ הָיָה זֶה הַדָּבָר בְּאַבְרָהָם שֶׁלֹּא הָיָה אֶלָּא בְּשֶׁלֹּשׁ מֵאוֹת וְי״ח אִישׁ וְגַם הַרְבֵּה מַלְכֵי גְּדוֹלִים וְזֶה דָּבָר פְּלֵאתָם שֶׁהַמַּלְכִים הָיוּ אֲלָפִים הַרְבֵּה וְגָלוּ מִתַּחְתָּיו הַרְבֵּה שֶׁהָיוּ אַרְבָּעָה וְגָלוּ מִתַּחְתָּיו מַחֲנֶה מְלָכִים וְהִכּוּ כָּל הָאָרֶץ אֵם כֵּן הָיָה לָהֶם לָתֵת לֵב לָמָה הָיָה זֶה הַפְּלֵאת עַל יְדֵי אַבְרָהָם אֶלָּא שֶׁהַמּוֹנָתוֹ גְּדֹלָה מֵאֵת כָּל הָעַמִּים וְהָאֵל אֶשֶׁר דָּבַק בּוֹ וְעָבַר אוֹתוֹ הוּא עֹזְרוֹ עַל הַמַּלְכֵי הָאֵלֶּה וְלֹא דַּי שֶׁלֹּא לָמְדוּ זֶה אֶלָּא שֶׁהֶחֱזִיקוּ זוֹת בְּפַסִּילִים וְאָמְרוּ מֵהַמַּעַם הַגָּדוֹל אֶשֶׁר רָאוּ כִּי הַחֹזֶק וְהַגְּבוּרָה בְּעַבּוֹד הַפְּסִילִים וְאֶת אֲשֶׁר לְבָבוֹ כֻּלּוֹ אֶל אֱלֹהָיו וְעָזְרוּ אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ וְלַאֲחִיו יֹאמַר חֲזָק · אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ יַעְזֹרוּ לַעֲשׂוֹת הַפְּסִילִים וְלֹא נָתְנוּ אֶל לִבָּם לֵדַעַת וְלֹא תְבוּנָה אֵיךְ הָיָה זֶה הַדָּבָר בְּאַבְרָהָם שֶׁלֹּא הָיָה אֶלָּא בְּשֶׁלֹּשׁ מֵאוֹת וְי״ח אִישׁ וְגַם הַרְבֵּה מַלְכֵי גְּדוֹלִים וְזֶה דָּבָר פְּלֵאתָם שֶׁהַמַּלְכִים הָיוּ אֲלָפִים הַרְבֵּה וְגָלוּ מִתַּחְתָּיו הַרְבֵּה שֶׁהָיוּ אַרְבָּעָה וְגָלוּ מִתַּחְתָּיו מַחֲנֶה מְלָכִים וְהִכּוּ כָּל הָאָרֶץ אֵם כֵּן הָיָה לָהֶם לָתֵת לֵב לָמָה הָיָה זֶה הַפְּלֵאת עַל יְדֵי אַבְרָהָם אֶלָּא שֶׁהַמּוֹנָתוֹ גְּדֹלָה מֵאֵת כָּל הָעַמִּים וְהָאֵל אֶשֶׁר דָּבַק בּוֹ וְעָבַר אוֹתוֹ הוּא עֹזְרוֹ עַל הַמַּלְכֵי הָאֵלֶּה וְלֹא דַּי שֶׁלֹּא לָמְדוּ זֶה אֶלָּא שֶׁהֶחֱזִיקוּ זוֹת בְּפַסִּילִים וְאָמְרוּ מֵהַמַּעַם הַגָּדוֹל אֶשֶׁר רָאוּ כִּי הַחֹזֶק וְהַגְּבוּרָה בְּעַבּוֹד הַפְּסִילִים וְאֶת אֲשֶׁר לְבָבוֹ כֻּלּוֹ אֶל אֱלֹהָיו וְעָזְרוּ אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ וְלַאֲחִיו יֹאמַר חֲזָק · אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ יַעְזֹרוּ לַעֲשׂוֹת הַפְּסִילִים וְלֹא נָתְנוּ אֶל לִבָּם לֵדַעַת וְלֹא תְבוּנָה אֵיךְ הָיָה זֶה הַדָּבָר בְּאַבְרָהָם שֶׁלֹּא הָיָה אֶלָּא בְּשֶׁלֹּשׁ מֵאוֹת וְי״ח אִישׁ וְגַם הַרְבֵּה מַלְכֵי גְּדוֹלִים וְזֶה דָּבָר פְּלֵאתָם שֶׁהַמַּלְכִים הָיוּ אֲלָפִים הַרְבֵּה וְגָלוּ מִתַּחְתָּיו הַרְבֵּה שֶׁהָיוּ אַרְבָּעָה וְגָלוּ מִתַּחְתָּיו מַחֲנֶה מְלָכִים וְהִכּוּ כָּל הָאָרֶץ אֵם כֵּן הָיָה לָהֶם לָתֵת לֵב לָמָה הָיָה זֶה הַפְּלֵאת עַל יְדֵי אַבְרָהָם

ולע"ד התפילה למורג חרוץ חדש בעל פיפיות להיות שהתפילה בפסוק הקודם לתולעת שכתה בפיה וזה מתייחס במורג חרוץ חדש בעל פיפיות שכל כחו במידוד הפיפיו' ולפי שהמורג חדש לא די שידוש להסיר קליפת הגר הלא לפעמים כמו גרעיני תבואה ידוק אותה לשנים ולשלשה לזה אמר שמתיך למורג חרוץ בעל פיפיות שבהיותך כמו המורג חדש שעושה דיש וגם כן ידוק התבואה כן תדוש הרים ותדוק לא דיסה בלבד כי אם הדק היטב והגבעות כמוך דק תשים • ודבר בתחילה בלשון נקבה בעוד זמן הגלות שאין כחנו אלא בפינו לבד אבל אולת זה אנו אלופים ותפי' כח לנקבה ולזה אמר אל תראי וגו' הנה שמתיך למורג חרוץ חדש בעל פיפיות והפילו בזמן הגלות כח בפיך לעשות חיל אבל לעתיד יהא כחך זה יותר חזק תדוש הרים כזכר ותדוק וגבעות כמוך תשים ולזה לא אמ' תדושי תדוקי השימי הרים גו' הכל בלשון זכר כי אחרי גאולה יתליף כחך ולהין לוכים אלא בנקבה עלמה ידבה:

הזרם ורוח תשאם וסערה תפיץ אותם החיטין והקש והתבן מדיינין אז עשאו החיטין אומרים בשבילנו נזרע השדה והתבן אומר בשבילי נזרע השדה אומרים החיטין תבואת השדה נוטל את הקש ושורפו את התבן ומשליכו והחיטין מעמידין כרי והתחילה הכל מנשקין אותו כך ישראל אל"ה מדיינין אומות העולם אז' בשבילנו נברא העולם אומרים ישראל תבואת השדה אתם אז' בשבילי נברא העולם שנא' תזרם ורוח תשאם וסערה תפיץ אותם ובקדוש ישראל תתהלל כל"ל הנה כוונתם מבוארת שרצו לייחס כבוד חלוקות אז תזרם ורוח תשאם וסערה תפיץ אותם שהו' על אומות העובדי' אילים שיהיו מהם כתבן ועליהם אמר תזרם ואל היותר רשעים שהם במדרגת קליפת החיטין אמר ורוח תשאם ועל הגאים ורעי' לשמים ולבריות כמוך שאין בו תועלת אלא רוח סערה תפיץ אותם ואל ירחי ה' ותוסבי שמו אמר ואתה תגילנו' ומה נכון בהו דבריהם ז"ל מהעניין הזה של החיטין והקש והתבן שבפסוק הזה מתייחס עם הפסוק הקודם לפי שבו המשיל את ישראל למורג חרוץ חדש כמלים ומדיק התבואה ומסיר הקליפה והתבן והקש לגרר החיטין ולעשותם כרי לזה אמר ואמר תזר' ורוח תשאם וגו' שאודע להם במעט מדיינות התבן והקש והחיטין • ועיין רש"י ז"ל והר"הבע ז"ל והרד"ק ז"ל ומהר"יא ז"ל תזרם ורוח תשאם משל להפלגת התרבן בסיבת ישראל לא שישראל יעשוהו וזהו ואת תגיל בה' בקדוש ישראל תתהלל ע"כ: ולע"ד לפי שהראוי לשלם שלא להיו' שמח לאיד כי שמח לאיד שוש נגר' לא ינקה וכן למדו מפ"ויחד יחדו על כל הטובה אשר עשה ה' לישראל אשר הגילו מיד מצרים לומר שלא שמח יחדו מסיפור פורענות המצריי' מבחינת הפורענו' בעצמה כי אם מצד התועלת והטובה שנמשכ' לישראל אשר הגילו הש"ית מיד מצרים וסבה טובה וכיוצא בזה נראה לי שאמר כאן ביתר שאת אמר תזרם ורוח תשאם וסערה תפיץ ואין ל"ל שלא תשמח ולא תגיל מבחינת פורענות אלא אפילו מצד הצלתך ונאולתך מהם לא תשמח לאידם מפורענותם מבחינה זו אבל תהיה שלם בעידותיך הכבוניות שאתה תגיל בה' ונשמו שהיה הש שלם וכן בקדוש ישראל תתהלל מצד קדוש שמו תהיה כל הגולה שנתקדש שמו על ידך בזה השמח ותגיל לא מבחינת הפורענות עצמה הבאה עליהם • אז יאמר לם תזרם ורוח תשאם ואתה תהיה בדד הכה ירחה שיהיו מיי לעבר בהיותך בדד כי האדם מדיני בטבע וצריך חברת אנשים כי לא תהו ברואה לשבת ישרה לו ואתה אעפ"י שהיה בדד לא תהיה עצב כי אתה תגיל בה' ובקדוש ישראל תתהלל וזהו מה שאמ' הן עם לבדד ישכון שאע"פי שיהיו לבדד יהיו שמחים בשנים ורעננים השוכן בחברת רבים ונכבדים וזהו שאמר ישכון ואף על פי שיהיה לבדד:

והעניים והאביונים וגו' עיין רש"י ז"ל והרא"בע והרד"ק ז"ל ומהר"יא ז"ל אחרי שדיבר על מיעוט כחם בגלות ומולשתם ושיהיו מתי מעט דבר על דלותם וחוסר כל ושפלם יתברך יענם גם הניא דרש"י ז"ל עד כאן: ולע"ד לדקדק יתור אלהי ישראל לא אעזבם שהוא מיותר שכבר אמר אני ה' אענם ודי • ונראה שאמר שיענם לתען שמו וכב"ל ונאלף קדוש ישראל ואומר ובקדוש ישראל תתהלל שלתען שמו וקדושתו יעשה עמהם נפלאות וזהו אני ה' אענם אלהי ישראל רוצה לומר ישראל סבלו אשר הובטח עם הש יתברך ונאמר לו כי לא אעזבך אלא ועוד אלהי ישראל רוצה לומר ישראל סבלו אשר הובטח עם הש יתברך ונאמר לו כי לא אעזבך עד אשר אם עשיתי את אשר דברתי לך ואח"ל שזה הבטחה על הפרנס' שנאמ' כאן אעזבך ונאמ' ולא רחיתי לדיק נעזב וזרעו מבקש לחם וזה מוכן אומרו אלהי ישראל שלהיות אלהי ישראל אביהם הזקן לא אעזבם לקיים דברי שלא לדיק נעזב וזרעו מבקש לחם: ובמה שאמרו חז"ל גם"ה לקיים נער הייתי גם זקנתי ולא רחיתי לדיק נעזב וזרעו מבקש לחם: בפסוק ונתן לי לחם לאכול ובגד לבוש שלא התפלל בן יעקב אלא על בניו בגלות שלא יחסר להם ההכרחי כלחם לאכול ושתיה בכלל אכילה היא ובזה יהיה אם כן אני ה' אענם במים אלהי ישראל לא אעזבם בפרנסה ולחם כאשר שאל ישראל אביהם ופ"י שיטת רש"י ז"ל והמתרגם שתרגם מבקשים מים אין מים אלא תורה מובן היותר שהם מתענים עד שנשונם בצמא נשתה על בקשתם מים זו תורה: ואפשר שזו יאמרו להם חוסר מים לשון בצמא נשתה מים לגוף ומבקשים מים זו תורה על נפש עייפה כי באחרית יהיו הגוף והנפש צמאים אמ' ה' אענם במים אלהי ישראל לא אעזבם ממים גופניים לצמאתם וכנגד מי התורה אמר לפתח על שפיים נהרות ובתוך בקעות מעיינות שבעים חכמה וכנגד הצמא טבעית שיארע להם בגולה דרך המדבר על זה אמר אשים מדבר לאגם מים וארץ ציה מוצאי מים:

אפתח על שפיים ונזמר עיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל וכן הרד"ק ז"ל ומהרי"א ז"ל שעם היות המקום בלתי מוכן אתן שם נהרות ומעיינות וגם הוא משל כמו שהמים במקומות הנמוכים בלתי מוכן אתן שם נהרות ומעיינות בהגלותה ותכלית התענוג בקיבוצגליות:

ולע"ד הם הכתובים מדברים דרך משל כדרש" והמתרגם יאמר כיה"נה יהב חכמתא לחכימין כי הלים המוכן יקבל כפי הכנתו ולזה אמר כי הלבנים המוכנים שהם שפיים ובקעות שם יפתח הש"ית על שפיים נהרות ובתוך בקעות מעיינות לאגם הלבנים השומים המדבר שמם ובור קרקע הים מדבר לאגם מים וארץ ציה למוצאי מים:

אתן במדבר ארז וגומר הנחומא אמר רבי שמואל בר נחמני כ"ד מיני ארזים הם ובכולם לא נבחרו אלא שבעה שנאמר אתן במדבר ארז ונומר ומכלם לא נבחר למשכן ואילו בלבד ולמה קורא אותם שיטים כדי לסתום מה שעשה ישראל בשיטים וקרו בשיטים כדי לסתום מה שעשה ישראל בשיטים שבזה מובן שבחרו בשיטה ולא נאמרים להיות לשון נופל על הלשון שיטה בשיטים על זה הניא הבחלה של למה קורין אותו שיטים ותשובתה בלבה כדי לסתום וגו' שבזה מובן למה בחרו בשיטה למשכן ולא בארז: ואפשר עוד שתיבת ולמה נפרדת והיא שאלהינו לומר ולמה בחר בשיטה עם היות שניה ומשיב קורין לאותה שיטי' כמו שקורין לאותה שיטים כדי לסתום ולמה שעשה ישראל בשיטי' והראשון עיקר • ואמר כי אופן הסתימה שסותמין על מה שחטאו ישראל בשיטים הוא בשני דברים האחד בהעלות זכרון מה שלקו בשיטים שהקעוראותם בעצים ואל זה בשיטים עלי השיטים של משכן והסנינוריא שנית הוא במה שיוכלו להתגלל במים הרעים ההם שהיו יזכירו עלי השיטים ומה וזכות כמו שאח"ל ולזה לעתיד יתרפאו בקדושה מים הילאין מן המקדש מקום מים מרבים זמה וזכות כמו שאח"ל כן מימי קדש לעפ"י שיצא עליכם שם הש הן ארם • אתם לי לו' יחיד מכל העמי' ה' בלשון יוני הן אתם מתן מהגויים שנ' כל הגוי' כלין זכל פעולות טובות ונחמות שעתיד הב"ה לעשות עמכם שבזה מובן הו' ופעלכם ולא יגדל ופעולתכ' הנה הכל הזכו בהם מלפע מסיב' לותם פעי' שמרת' כל אשר דבר ה' נעשה כי אתעשה שלכם שנכרך לפניו שלא עשית' אתם העגל נמלא שתזכו מלפע מסיב' לותם פעי' לכל פעולות טובות שיפעל לכם הש"ת בכמה מה רב טובך אשר צפנת לירא לך פעל' לחסים בו' ובזה הבין מ"ש הכי' תועב' יבחר בכם לותה תועבה שעשיתם עגל מסכה מלותו המין הגילו לפני הרבי ולני לבדר בכם ר"ל לפי שנלוי לפני שתבעת' ומלאתם בעגל להיותו מסכה מעשה ידי אדם נתך ז"ם תועב' שעשיתם עגל מסכה כלומר לפי שעשית העגל תוכב' על כן ינאץ בכם ביחוד כי יתן שהמרד רב הם עשאוהו ולא' לי שנאלה שעל כן אמר הן אתם מאין בתחלת הערב רב ולזה הגילה' לוי מעל להודיע שישראל לא הטאו כלל בעגל ולפי' נעשה רלם לכל הקורבנות שהיה לדם יותר בעמם' לוי לפי' נעשה רלם לכל הקורבנות מלבד מה שנעשה כזרלם להרלות העמים שאין לישראל מנין ל מלבד זה מתוייב חלק הזכות שלה' שתבכו בי שלדרגה ע"י זה יבחר בכם בחרה נוספת וז"ם לפי' נעשה רלם גו': עוד לזה' לכן אתם מאין מליחה שרוחה ופעולכם מלכם מלה"כם מלה פעולת

על שפיי' גו' וכן אתן במדבר שפם בלי תורה ארז שיטה והדס גו' שהכל מעל לת"ח פרים מעיני' סונים ועיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל והרד"ק ז"ל:

למען ידעו וידעו גו עיין הרא"בע ז"ל והרד"ק ז"ל וכן מהרי"א ז"ל למען ידעו (כדהרא"בע וכדהרד"ק) העניי' והאביונים והדומות ידעו וישימו לב ויסכלו כי יד ה' עשתה זאת וקדוש ישראל בראה ר"ל שהוא פועל נסי' אמי שברא העולם ברא הפלילה הזאת עד כאן:

ולע"ד לדקדק כפל למען ידעו וידעו וישימו ויסכלו ותיבת יחדיו מיותרת וכבר קדם לה"ק ביאור תיבת יחדיו וג"כ כפל כי יד ה' עשתה זאת וקדוש ישראל בראה • ונראה לפי שאמר ב' מדרגות הלא הם הענייים והאביונים והענייים הם חסרי הדעת ומן התורה המנ' האביוני' הם התלמי' הלוה כמו האביון ההלב לכל מאכל ועל ב' הכתוב הנז' אמר למען ידעו הענייי' החסרי' מכל ידעו וידעו ידיע' מה שפועל כזה של ארז ושיטה והדס גו' במדבר שמים יד ה' עשתה זאת אמנם האביונים התלמי' אל כל דבר חכמה ולינגו תלה אליה אלא מי שטע' טעמ' כי טוב סחר' הנה בהמצעות הפלילה הנזכר ישימו על לבם זאת אשר עשה ה' לבבוד ישראל ז"ם וישימו ר"ל וישימו על לבם זה ומתוך כך יסכלו יחדיו ר"ל תכף ומיד תבא ההשכלה כי בשום ירחת ה' ויכולתו בלב ילך הוטם וטמטום הלב ויסכלו יחדיו ופי' לכל ל' החלוקה אלא לעניים ידעו כי יד ה' עשתה זאת והאביונים ישימו ויסכלו שקדוש ישראל עשה כן ז"ם וקדוש ישראל בראה שלבבודן של ישראל בראה הש"ת זה יתחדש לאביונים הבל כי יד ה' עשתה זאת כבר יהוא אלם שיגיע מסוג הענייים:

קרבו ריבכם גו' עיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל וכן הרד"ק ז"ל ומהרי"א ז"ל קרבו ריבכם ר"ל אמרו ריבכם ורבותיכם אשר נגלתי עליכם עתידים לבא בקרוב והעפ"י שלמת' ריבכם בלשון יחיד דהי"לל ריבותיכ' על הגרות רבות וכיון שקרבו כבר ריבכם רלוי שהפקרתו הניסו עצמותיכם בכל החוזק וההתעצמות הרפשרי כדי להגלל מהם ולא נגילכם מבטיחים ריבכם שלא יהיה ולא יקום כאשר נגלתי יגיסו אלינו ויגידו לנו לת אשר תקרינ' כי כמו שאני בשם ה' מלך יעקב נגלתי כל העתידות האלה ככה יגיסו בשם אלוהיהם מה שיהיה ולא עכ"ז יהי' קרבו ריבכם בלשון נוי בעבור הו' ריבכם בלשון יחיד יאמר אליה הקרבו מלחמתכם הגיסו חזקו' והתעלמותה' יאמר מלך ישראל ע"ד התיגב והכן לך ולא יש קושמי' לו מגידי העתידות שיאמרו בהפך זה יגיסו ויגידו לנו לת אשר תקרינה ולפי שידיעת הדברי' הנעלמים הוא לם מהדברים הפוגרים שמנו יפעלו על העתיד שידיעת העבר סיב' ומתוך הסיבה ייכל לדעת המסובב לעתיד והידיעה מן העתיד אל העבר היא ידיע' ראיה מהמאוחר אל הקוד' ז"ם הראשונות מה המה הגידו שהם הדברי' שכבר עברו ולא נשימה לבנו ונדעה אחריתן כי מבלתי הסיבה יודע המסובב לו הבאו' המשיגונו והם הדברים ולא יהי' כאילו תגידו האותיות לאחור כלו' שלא הם יגידו העתיד הנה בלתי הוא הידיעה מהאותיות ר"ל מהדברים הבאים העתידים להיות העתיד שלהם אחר לדעה שבהו שכבר היה והיה ה"ת הגידו האותיות משמשת וכבר הגיה רבינו יונה השמוש ואותיות מלשון לתת בקר הדברים העתידים לבא ולאחור הוא מה שכבר עבר כי כמו שיקרא העתיד לפני' יקר' העבר לאחור באופן שכאשר יגידו כשילים הדברים העוברים לו העתידים לו יודע שים בהם הורה אלהות לבל בלתי' כל זה שקר כי אין בהם ידיע' העבר ולא העתיד וז"ם הן אתם מאין ופעלכ' מלפע וגו' ע"כ:

ולע"ד כי יש ג' מיני ריבות האחד כל ריב וכל נגע אשר יש בו דברה דממונא לו ריבור והחר אשר זה יהיה עפ"י הפופטים ודייני' הריב הבני להורלת שעה לא שהדין כך אלא שהשע' צריכה לכך זה הריב מיוחד למלך כי אליו יאות לעשות הורלת שעה • לז"ל קרבו ריבכם ר' לעתיד שיקרבוהו לפניו על הדין והאמת והם הוא דין שסובל הורל' שעה ג"כ הגיסו עצמותיכם יאמר לעתיד מלך יעקב כי גם לי יאמ' שכבר מלך ומלכותו בכל משלה וז"ם מלך יעקב כי לעתיד יהיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא:

יגישו ויגידו וגו' הגידו וגו' עיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל וכן הרד"ק ז"ל: ולע"ד לדקדק מה טעם להזכיר יגישו די באומרו יגידו לנו וגו' ועוד כפל התלוקות לת אשר תקרינה הראשונות מה הנה לו הבאות השמיעונו כי אמת מהנ' מספקת • ועוד קשה לדעת המפרשים הראשונות על העבר איך יש"ל הודעה בעבר ומהראשונו' אחרי שכל העתידות אשר תקרינה ונראה כי הנגיד מדבר עם העובדי הלילים בין שיהיה מישראל לו מהלומות ואמר כמה לוכן עליהם יגישו ויגידו לנו להורות שאפי' כח להגם אין להם כ"ש להגיד עתידות פה להם אלא ידברו וגו' רגלים ולא יהלכו גו' ז"ם יגישו ויגידו לנו וגו' ושאל מהם שיגידו העתידות ולא אשר באחרית הימים כי אם העתידות לבא הראשונות ז"ם ויגידו לנו לת אשר תקרינה הראשונות ר"ל לת אשר תקרינה לותנו הראשית הימים ולא באחרית הימים יגידו לנו מה הנה ובהגדה אז לתנו נשימה לב להסכיל ולדעת תכלית ואחרית הלו הראשונות ז"ם ונדעה אחריתן לו הבאות השמיעונו ר"ל כלל הבאות לעתיד הראשונות והאחרונות הם ותכליתן הכל השמיעונו ולא נצטרך לשים לב להבין ולדעת אחריתן אלא הבאות כלם השמיעונו • ואחר שדבר עם העובדי' דבר עם הלילים עצמם ואמר להם פה אל פה הגידו האותיות לאחור ר"ל קודם בולם • ודרך הלשון אמר הגידו האותיות לאחור כשהם לוגע על חבירו אז' אתן לך כך וכך ואמר לה ביאו לאחור שאין תקום ולא תהי' וז"ם הגידו אותיות לאחור לגלות כי אינו אז' הגידו כי אם מן הספ' ולאחר ולא ונדעה כי אלהים אתם אף תטיבו ותרעו ולא כשהגידו כן כבר יחדיו ונראה יחדיו לי ואתם אבל בעוד שאינכם מגידים לם נאמין בכם אלילה ותקיים בנו קללה דע"ה בר"ה כמוהם יהיו עושיהם מה הם אינם יודעים ולא מדברים כך עושיהם אבל הם תגידו העתידות כהי' מדברים ורוחי' אנו ואתם יחדיו וז"ם ונספתי' ונראה יחדיו ונשתע' לשון ונספר' (כדרש") ותיבת יחדיו חוזר גם אל ונשתע' • ואחר שאמר דרך לילנות מהלילים הגידו האותיות אמר לאמת הבדור שבכל המה ועוכיהם יחדיו והוא אז' הן לתם מאין והעושה אתכם ופעלכ' מלפע ומי שינחר בכם תועבה הוא כי אם לא היה נתעב לא היה בוחר בכם (כדרש") אז יאמר הבחירה שראוי לבחור בכם אין ראוי לבחור בכם אלא התיעוב וז"ם תועבת להתעי' לתכם הוא הראוי לבחור בכם ולהר אחיכם כיון שאתם מאין ופעלכם מלכם:

הן אתם מאין וגו' אז"ל אמרו במדרש הן אתם לשון יוני הן אחד אמר אתם לי מכל הלומות שקרויין אין שנא' כל הגוים כאין נגדו ופעלכם מלפע ה"ר לוי כל פעולות טובות ונחמות שעתיד הב"ה לעשות לישראל אינם אלא בשביל פעי' אתם שפעו בשבילי ואמרו כל אשר דבר ה' נעשה תועבה יבחר בכם אות' תועבה שעשיתם עגל מסכה מלותו מין הגילו לפני הרבי ולני לבדר בכם • שור לו כשב לו עז ה"ר לוי משל למערוכה שיצא עלי' שם רע עם ה' מגדולי המלכי' בדרך המלך הדברים ולא מצא בהם ממש מה עשה המלך עשה סעודה והושיבו ברגם המסובין להוציא שבדק הדברים ולא מצא בהם ממש כך לפי שהיו ה' לו' לישראל אם עשית' העגל ונדק הב"ה לת הדברים ולא מצא בהם ממש לפיכך נעשה רלם לכל הקרבנות שנ' שור לו כשב לו עז' הינה בשבר' לידי בשר' שמואל בר נחמני לו' מולים היו ישראל מלוהו מעשה שלילו עשו ישראל לת העגל היה להם לו' אלה אלהיכו ישראל אלה הגוים שנלו עמהם מחריבים עשו לותו ע"ל ולע"ד לדקדק מלי קשיל ליה לי' לי שדרש הפ' בזה הלופן • ועוד כיון דלר' לוי ולר' הונא בשבר' שמואל ב"כ ישראל לא עשו העגל ה"כ יקשה דהיכי קאמר כל פעולות טובות וגו' בשביל פעי' אתם והלי' אלמים הם בשבר מרע ועשה טוב ועוד יקשה לותם תועב' שעשי' עגל מסכה גו' והלא בכל הנזכר מוסכמים שלא עשו ישראל דבר כמו שמוכיר במשל ובר"ר שמואל בר נחמני ה"כ היכי קאמר תועב' שעשיתם עגל מסכה גו': ונראה שהוקשה לר' לוי בפ' אמרין ג"מים ו"מים מלפע דהי"לל הן אתם מין ופעלכם אפע ותהו ופעלכם היל"ל ופעולתכ' לכפ' ולא' תועבה יבחר בכם אין לו הבנ' לז"ל שהפ' מדברי' קרבו ריבכם גו' כמ יסר' יתוכח ולו' לתם הן אתם גו' כלו' מה זה שהה אתם נכשלי' באלילים לא כן מימי קדם לעפ"י שיצא עליכם שם הש הן ארם • אתם לי לו' יחיד מכל העמי' ה' בלשון יוני הן אתם מתן מהגויים שנ' כל הגוי' כלין וכל פעולות טובות ונחמות שעתיד הב"ה לעשות עמכם שבזה מובן הו' ופעלכם ולא יגדל ופעולתכ' הנה הכל הזכו בהם מלפע מסיב' לותם פעי' שמרת' כל אשר דבר ה' נעשה כי אם שעשה שלכם שנכרך לפניו שלא עשית' אתם העגל נמלא שתזכו מלפע מסיב' לותם פעי' לכל פעולות טובות שיפעל לכם הש"ת בכמה מה רב טובך אשר צפנת לירא לך פעל' לחסים בו' ובזה הבין מ"ש הכי' תועב' יבחר בכם לותה תועבה שעשיתם עגל מסכה מלותו המין הגילו לפני הרבי ולני לבדר בכם ר"ל לפי שנלוי לפני שתבעת' ומלאתם בעגל להיותו מסכה מעשה ידי אדם נתך ז"ם תועב' שעשיתם עגל מסכה כלומר לפי שעשית העגל תוכב' על כן ינאץ בכם ביחוד כי יתן שהמרד רב הם עשאוהו ולא' לי שנאלה שעל כן אמר הן אתם מאין בתחלת הערב רב ולזה הגילה' לוי מעל להודיע שישראל לא הטאו כלל בעגל ולפי' נעשה רלם לכל הקורבנות שהיה לדם יותר בעמם' לוי לפי' נעשה רלם לכל הקורבנות מלבד מה שנעשה כזרלם להרלות העמים שאין לישראל מנין ל מלבד זה מתוייב חלק הזכות שלה' שתבכו בי שלדרגה ע"י זה יבחר בכם בחרה נוספת וז"ם לפי' נעשה רלם גו': עוד לזה' לכן אתם מאין מליחה שרוחה ופעולכם מלכם מלה"כם מלה פעולת

ישעיה מא

תַּרְמִיל עַמְמַיָּא וּתְשִׁיצֵי וּמַלְכְוַיָּתָא
כְּמוּצָא תְּשִׁוִי: תִּידְרִינוּן וּרְוַחָא
תִּיטוֹלִינוּן וּמֵימְרֵיהּ כְּעֵלְעוּלָא לְקַשָּׁא
יְבַדֵּר יַתְהוֹן וְאַתְּ תִּבְוּעַ בְּמֵימְרָא דְיְיָ
בְּקַדִּישָׁא דְיִשְׂרָאֵל תִּשְׁתְּבַח: עֲנָוָתָנַיָּא
וְחַשִׁיכַיָּא דְּמִחַמְּדִין לְאוֹלְפָנָא הָא
כְצַחְיָא לְמַיָּא וְלָא מַשְׁכְּחִין רְוַחְיָהוֹן
בְּסִגּוּפָא מִשְׁלַהְיָא אֲנָא יְיָ אֲקַבֵּיל
צְלוֹתְהוֹן אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל לָא
אַרְחַיְקִינּוּן: אַקְרִיב גְּלוּתְהוֹן מִבֵּינֵי
עַמְמַיָּא וְאִידְבָּרְנוּן בְּאוֹרַח תַּקְנָא
וְאֶפְתַּח לְהוֹן עַל גַּנְדִּין נַהֲרִין וּכְנוּ
מַשְׁרְיָין מַבּוּעִין אֲשׁוּי מַדְבְּרָא לַאֲגַמִּין
דְּמַיִן וְאַרְעָא בֵּית צַחְיוּנָא לְמַבּוּעֵי מַיָּא:
אֶתֵּן בְּמַדְבְּרָא אַרְזִין שִׁטִּין וַהֲדַסִּין
וַאֲעִין דְּמִשְׁחָא אֵירַבֵּי בְּמִישְׁרָא בִּירְוָוָן
מוֹרְנִין וְאֶשְׁכְּרוּעִין כַּחֲדָא: בְּדִיל
דֶּיחֲזוּן וַיְדְעוּן וְיִשְׁוּן וְדַחֲלִתִּי עַל לִבְּהוֹן
וְיִסְתַּכְּלוּן כַּחֲדָא אֲרֵי גְבוּרְתָּא דְיְיָ
עֲבָדַת דָּא וְקַדִּישָׁא דְיִשְׂרָאֵל בְּרָא
יָתָהּ: קְרִיבוּ דִינְכוֹן אָמַרְיָ אָעִילוּ
חִוְוָתְכוֹן אָמַר מַלְכֵּיהּ דְיַעֲקֹב:
יִתְקָרְבוּן וְיִחְוּוּן לָנָא יַת דְּעַרְעַיְנָא
קָדְמֵיתָא מַה אִינוּן חַוּוּ וּנְשַׁוִּי לִבְּנָא
וְנִדַּע סוֹפְהוֹן אוֹ דַּעֲתִידִין לְמֵיתֵי
בְּסַרְוָנָא: חַוּוּ דְאַתְיָין לְסוֹפָא וְנִדַּע
אַם לְטַעֲוָן דְּאִירַת בְּהוֹן צְרוּךְ אַתּוּן
פְּלְחִין אַם יָכְלִין אִינוּן לְאֵיטְבָא וּלְאַבְאָשָׁא וְנִסְתַּכַּל וְנִידוֹן כַּחֲדָא: הָא אַתּוּן לְמָא
וְעוּבָדֵיכוֹן לָא כְּדַעַם תִּיעֵיבָא דְאַתְרְעֵיתוּן בֵּיהּ לְכוֹן: אֲיַתִּיתִי בְגַלְאֵי מִלְּקָדְמָא דְתִקְוָף
מִרוּחַ צִפּוּנָא וַיְתֵי כְּמִפַּק שִׁמְשָׁא בְּגִבּוּרְתֵּיהּ מִמַּדְרִינְחָא אַגְבְּרִינִיָּה

כמץ ב׳ וחס׳ וסים׳ ונבעית כמץ תשים׳ כי אם כמץ אשר תדפנו רוח: תניל ב׳ ופימ׳ ואתה תניל ביי׳ בקרוש ישרא׳ תתהלל: ונפשי תניל ביי׳: תתהלל ב׳ סי׳ בקרוש ישרא׳ תתהלל׳ אשה יראת יי׳: לא ג׳ פתחי׳ וסי׳ לעיל כסים׳ לה׳: וישימו ג׳ רפי׳ בקריאה׳ וסים׳ ויתנו לנו שני׳ פרים ויבחרו להם׳ למען יראו וידעו׳ וישימו באלהים כסלם: ונדעה ה׳ בקריא׳ וסים׳ הוציא׳ אלינו ונדעה אותם׳ ינישו ויגידו לנו׳ הגידו האותיו׳ לאחור: ונדעה בשלמי הרעה הזאת׳ ונדעה התצליח דרכינו דפסל מיכה׳ וחר פליגי וסים׳ ונדעה נרדפה לרעת׳:

תָּדוּשׁ הָרִים וְתָדֹק וּגְבָעוֹת כַּמֹּץ
תָּשִׂים: תִּזְרֵם וְרוּחַ תִּשָּׂאֵם וּסְעָרָה
תָּפִיץ אֹתָם וְאַתָּה תָּגִיל בַּיהוָה בִּקְדוֹשׁ
יִשְׂרָאֵל תִּתְהַלָּל:
הָעֲנִיִּים וְהָאֶבְיוֹנִים מְבַקְּשִׁים מַיִם
וָאַיִן לְשׁוֹנָם בַּצָּמָא נִשְׁתָּה אֲנִי יְהוָה
אֶעֱנֵם אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לֹא אֶעֱזָבֵם:
אֶפְתַּח עַל־שְׁפָיִים נְהָרוֹת וּבְתוֹךְ
בְּקָעוֹת מַעְיָנוֹת אָשִׂים מִדְבָּר לַאֲגַם־
מַיִם וּאֶרֶץ צִיָּה לְמוֹצָאֵי מָיִם: אֶתֵּן
בַּמִּדְבָּר אֶרֶז שִׁטָּה וַהֲדַס וְעֵץ שֶׁמֶן
אָשִׂים בָּעֲרָבָה בְּרוֹשׁ תִּדְהָר וְתַאְשׁוּר
יַחְדָּו: לְמַעַן יִרְאוּ וְיֵדְעוּ וְיָשִׂימוּ
וְיַשְׂכִּילוּ יַחְדָּו כִּי יַד־יְהוָה עָשְׂתָה
זֹאת וּקְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל בְּרָאָהּ:
קָרְבוּ רִיבְכֶם יֹאמַר
יְהוָה הַגִּישׁוּ עֲצֻמוֹתֵיכֶם יֹאמַר מֶלֶךְ
יַעֲקֹב: יַגִּישׁוּ וְיַגִּידוּ לָנוּ אֵת אֲשֶׁר
תִּקְרֶינָה הָרִאשֹׁנוֹת מָה הֵנָּה הַגִּידוּ
וְנָשִׂימָה לִבֵּנוּ וְנֵדְעָה אַחֲרִיתָן אוֹ
הַבָּאוֹת הַשְׁמִיעֻנוּ: הַגִּידוּ הָאֹתִיּוֹת
לְאָחוֹר וְנֵדְעָה כִּי אֱלֹהִים אַתֶּם אַף־
תֵּיטִיבוּ וְהָרֵעוּ וְנִשְׁתָּעֶה וְנִרְאֶה יַחְדָּו:
הֵן־אַתֶּם מֵאַיִן וּפָעֳלְכֶם מֵאָפֶס
תּוֹעֵבָה יִבְחַר בָּכֶם:
הֶעֱרַרְתִּי מִצָּפוֹן וַיָּאֹת מִמִּזְרַח־שֶׁמֶשׁ יקרא
פֹּלֵחַ אֶקְרָא בְשִׁמִי וְיָבֹא סְגָנִים כַּחֹמֶר
וּכְיוֹצֵר יִרְמָס־טִיט: מִי הִגִּיד מֵרֹאשׁ
וְנֵדָע וּלְפָנִים וְנֹאמַר צַדִּיק אָמְנָם אֵין
גַּם־מַגִּיד גַּם־שֹׁמֵעַ אֵין אַף־שֹׁמֵעַ
אִמְרֵיכֶם: רִאשׁוֹן לְצִיּוֹן הִנֵּה הִנָּם
וּלִירוּשָׁלִַם מְבַשֵּׂר אֶתֵּן: וְאֶרְאֶה וְאֵין
מִן־אֵלֶּה וְיוֹעֵץ וְאֶשְׁאַל דָּבָר וְיָשִׁיב
דָּבָר: הֵן כֻּלָּם אָוֶן אֶפֶס מַעֲשֵׂיהֶם
רוּחַ וָתֹהוּ נִסְכֵּיהֶם:

תדוש הרים מסל לבבליים: תזרם· רמז שיאבדו רוב הבבליים גם ישראל שגלו הבבליים: העניים· כאשר תשובו מבבל אל ירושלם: נפתה· חרבה כמו ונפתו מים מהים: אני יי׳ אענם· אני אלהי ישראל כי אני מוסף לחר עמו כמשפטי׳ אפתח· שפיים· הם גבוהים הפך בקעות גם זה פלא להיות נהר על שפי׳: אשים מדבר· שאין שם ייעוד: אתן במדבר ארז שטה· חסר יו׳ו ארז ושטה כמו שחם וירח עמד: תדהר ותאשור· אילנים וכל אלה סביבות הנהרים כי בכל מקום שהות חסר מים לא ינמחו: למען יראו· האבויים ירחו בעיניהם וישימו לב: וקדוש ישראל בראה· כפי דעתי כמו גזר זאת ולפי דעת רבים שהשם יביא מים ולא מים: קרבו· ציוי מהבנין הכבד הדגוש על משקל ברכו יי׳: עצומותיכם· כמו ריבכם וכן וכן עצומים יפריד ויתבן היותו מגזרת עצום והנה הוא תואר הרבים: יגישו· סגלתים והנה פעם קרבו עם ישראל שלא היו מאמינים והיו עובדים גם בבבל גלמים ופעם ריבכם עד שנראה מי זה עוב: הגידו· מדבר עם הגלמים: האותיות מגזרת אתה בקר ופעם העתידו הבאות לאחור הוא הזמן הבא כי הזמן שעבר יקרא לפנים אז בקל כי יש בכם כח להטיב ולהרע: ונספר ותרגום ויספר משה באמרתי׳ והי שתעו ים לומרים כמו ואל תשתע: הן אתם· סימן לגלמים: מאפע· כמו אין והבל ואין ריע לו בכל המקרא: תועבה· הפעם מים תועבה יבחר בכם או לתועבה יבחר בכם עובד אתכם: העירותי· נפתח הה״א בעבור העי״ן שהוא אחריו מלפון· כי עולם כפוכית מזרחית לבבל ותחסר מלת מים וכן הוא העירותי מים מלפון והוא פירוש: ויאת· מלה זרה בעבור שהם״ח והלמ״ד מאותיות הכח והיה ראוי להיותו על משקל ויתן וכאשר נעלם האל״ף הרחיבו מה שיש לפניו כמשפט אותיות הגרון על כן נפתח הי״ו׳ל והנה הוא מבכיר הקל: ויבא

אבן עזרא

ונעשה תדוש הרים מסל לבבליים: תזרם· רמז שיאבדו רוב הבבליים גם ישראל שגלו הבבליים: העניים· כאשר תשובו מבבל אל ירושלם: נפתה· חרבה כמו ונפתו מים מהים: אני יי׳ אענם· אני אלהי ישראל כי אני מוסף לחר עמו כמשפטי׳ אפתח· שפיים· הם גבוהים הפך בקעות גם זה פלא להיות נהר על שפי׳: אשים מדבר· שאין שם ייעוד: אתן במדבר ארז שטה· חסר יו׳ו ארז ושטה כמו שחם וירח עמד: תדהר ותאשור· אילנים וכל אלה סביבות הנהרים כי בכל מקום שהות חסר מים לא ינמחו: למען יראו· האבויים ירחו בעיניהם וישימו לב: וקדוש ישראל בראה· כפי דעתי כמו גזר זאת ולפי דעת רבים שהשם יביא מים ולא מים: קרבו· ציוי מהבנין הכבד הדגוש על משקל ברכו יי׳: עצומותיכם· כמו ריבכם וכן וכן עצומים יפריד ויתבן היותו מגזרת עצום והנה הוא תואר הרבים: יגישו· סגלתים והנה פעם קרבו עם ישראל שלא היו מאמינים והיו עובדים גם בבבל גלמים ופעם ריבכם עד שנראה מי זה עוב: הגידו· מדבר עם הגלמים: האותיות מגזרת אתה בקר ופעם העתידו הבאות לאחור הוא הזמן הבא כי הזמן שעבר יקרא לפנים אז בקל כי יש בכם כח להטיב ולהרע: ונספר ותרגום ויספר משה באמרתי׳ והי שתעו ים לומרים כמו ואל תשתע: הן אתם· סימן לגלמים: מאפע· כמו אין והבל ואין ריע לו בכל המקרא: תועבה· הפעם מים תועבה יבחר בכם או לתועבה יבחר בכם עובד אתכם: העירותי· נפתח הה״א בעבור העי״ן שהוא אחריו מלפון· כי עולם כפוכית מזרחית לבבל ותחסר מלת מים וכן הוא העירותי מים מלפון והוא פירוש: ויאת· מלה זרה בעבור שהם״ח והלמ״ד מאותיות הכח והיה ראוי להיותו על משקל ויתן וכאשר נעלם האל״ף הרחיבו מה שיש לפניו כמשפט אותיות הגרון על כן נפתח הי״ו׳ל והנה הוא מבכיר הקל: ויבא

רדק

מנחה גדולה

העניים והאביונים וגו׳ הם כתבנו לתעלה כי עיקר ביאת הגאולה היא ע״י זכות התורה ועיקר זכות התורה הוא בהיות העוסק בה מתוך הדוחק ויסורים כי לא ישות לב האדם אל דוחקו כי אם אל עסק התורה ועי״כ כגאל· וז״ם העניים והאביונים לא יסיתו לב אל רעב לחם ומים לחוס כי אם לשמוע אל דברי התורה לדעת עניניה ולחפש בחידושיה שהיא מבקשים מים היא התורה שמחשלת לחים ואחי ה׳ לעגם בחים לרוות בתענוגים בתורה וגם אחי׳ להם בעגם לאלוה שלא לעזבם בגלות כי אם לגאלם· או ירצה העניי׳ וגו׳ כלומר שהם עניים ואביונים מוחלים לחם ומים ולא לבד שאין להם חזקות הביקת בכסף לא אחי׳ מבקשים מים שהם הפקר בעולם אך הם הם חברים ואין לא תלוי שהם מבקשי׳ מים לבשל מאכל ולתענג בשם בהם אלא אחי׳ הדרך על פי הסכרת לרוות צמאונו ולשתות מים בחשורה אף גם חזה הם חברים ולשונם בצמא אני ה׳ תענם לתן להם מה שהם מבקשים והוא מים כמ״ש מבקשים מים ועוד מוסף אחי׳ מה שלא שאלו לא זאת כל צרכיהם אשפיק להם ולא אעזבם; ולא אתן להם כל זה בדרך שבע כי אז לא יהי׳ הדבר גם מפרסם לעיני כל העמים כי אם אפתח על שפיים וגו׳ ואתן במדבר וגו׳ לבריים נגדיים לשבע בהפוכם למען ירחו וידעו וגו׳ כי יד ה׳ פעה זאת: קרבו ריבכ׳ וגו׳ להיות כי לא על זמן יסעי׳ ידבר כי אם כל הדורות הבאים אחר החורבן׳ אחר הבניה כי עתיד לוחר ה׳ בגלות האחרון קרבו ריבכם ורצה כחדבר ה׳ ית׳ עמנו ואזר׳ הלא ידעתי כי ריב לעמות יש לכם על רבוכם ותקן אפשיכם לכן קרבו לבכ׳ לפני והגישו טענו׳ הגלומות שלכם והנו הגישו עצומותיכם· ואל יעלה על רוחכם כי להיותכם בלתי כשרים בעבלתי בכם ולא אחוס לטובותיכם כי הם אני מלך יעקב שהוא מלכם גם בהיות תואל שלכם לעקב ולא ישראל שהוא בהיותכם בלתי לדיקים כי תחיד מלכם אני ועמי אתם והן אלה עצומותיהם ועיקר סגנותיה׳ נאומרם יגישו וינידו וכו׳· והוא כי הנה אלה דברי המין כם בני ישראל לתת טעם לבנם המזכר הוא העדל ולהיות לשון עד ה׳ והוא אומרים מי יעגני כיתי קדם בזמן שהיו בבבלים בישראל מגיבי הבתידות שישמיעוכו ויאמרו לנו את אשר תבאה מגדות שלא יבאו ח״ו ואז נדע דנים בנגד עשות בלון אבינו שהם יודעים לאמר מי לאך מה נעשה ואין עוד בגיא ולא תתנו יודע עד מה כי נעשה כפנים קיל וידעו ידיעו כי לא נדע מה נעשה ומחה בשחר ובפרס והן אלה עצומות טעמת ישראל אשר ישרך הבניה מאז בשחו ית׳ שהוא מגדות ישראל לאמר מי אין ינישו מאתו ית׳ בבבלים מגידי לנו את אשר תקרבה מגדות התרגשות שבדע ובתקן עדים תבאה או לפחות הראשונות אשר לא ידעמו שהם מקרים אשר היו בימים בראשונים הראשונות ההן מה הנה הגידו לנו לאחר שבאהל לבבל ונדעה אחריתן כי נדע כי הראשונות ההם היו כהתרגשות על קשות מהם כיוצא בהן ומהו ונדעה אל״ף לו לפחות גם אלה ישיגו לאחר המקרים הבאות הלא יקרבו כמלך ונשיחה לנגנו הלא יקרבו הלא יקרבו הלא יקרב

בלא מעשה ואחת לא"ל שהלשה מעה בפיוסבת על המסבר הועבה לעפ"י שהה מק יולא מלובלך
בלם ורדין הכל מבקשין מותו ע"כ: ועיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל והרל"ק ז"ל ומהרי"ח ז"ל פי'
כי בלתם מחין על העוסקים במלאכת הזלמסיות להוריד הספע מהרוחות הפליונות אסר בכל
מין ומעולתם לעע ואפס והכל במה שמתעסקים בהורדת ספע מהבכבים על העובדים לות' לים
מופבה יבאר בכם ולא לים יסר הבכל והתבוה ע"כ: ולע"ד לדקדק מ"ם מחין ומאפע
מהי"לל אין מפע. אבל אמר על ההשתעבדים אל הלילים בין שיהיה מישראל כמו שהוכיחו רז"ל
אבל אלו הפסוקים בישראל ובין לדבת התפרש ס שיהרסו' על הלומות עליהם ואחיו יאמר ראה זו
דעת ומסכלות גדולה לבותה' מזועבדים ועבדים קנויים מחין לדבר שאין בו ממש ז"ם הן אתם
מחין שאתם מביחים רב מחולל כל ואתם מחין וכן פעולבם מלפע שהרי אתם משתלי' שהתועבה
יבאר בכם עם היותו בלתי משכיל ובלתי מרגיש לו הוא שהוא יבאר בכם ולא הסי"ת כי הם מלהם ימלסכם:
מזועבדים כאין ונקרלים על שמו הלא שהוא יבאר בכם ולא הסי"ת כי הם מלהם ימלסכם:

והעירותי מלפון ויאת וגו' עיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל והרל"ק ומהרי"ח ז"ל העירותי מלפון
לפי שלמר שאין בעובדי אל ליש יודע עד מה מהעתידות לא כן בישראל שהרי
הודעתי העתידות על ידי עבדי הנביאים איך העירותי למלך אשור מלפון לבוא על שמרון ולכדה
וז"ם העירותי מלפון ויאת בלשון עבר כי מלפון תשתה הרעה וגו' וכבר נחרבה שמרון כשנבא זאת
בבבואה: וכן לעתיד במלך המשיח שיתגיל מפלת מזרח עליו הוא לו' ממזרח שמש יקרא בשמי
אלהון ואתיד על המשיח: ויוכתן תרגם איתיתי בגלוי מלך תקיף וגו' ונר' שהוא מפרש העירותי
מלפון ויאת על מלכי בית דוד שגלו לבבל וממזרח שמש יקרא בשמי כל המלוכה העתידה לחזור
לבית דוד באחרית הימים ומזרח שמש משל על התוקף שיהיו מלכי בית דוד מתחזקים בגבורה
ותוקף כמרן כלית השמש בגבורתו מן המזרח: ואפשר עוד לפרש ויבא סגנים כדי שלא תחסר
תיבת על בחומרו ויבא סגנים יאמר ממזרח שמש יקרא בשמיר"ל שמלך המשיח מפלת המזרח
יקרא בשמו ה' ויבא משם סגנים כמו חומר ר"ל הסגנים ומלכי האומות יהיו בימי' הרשע כמו חומר
רפש ומיט והוא כמו היאור שרמס טיט כך ירמסם הגה מ"כ זכר הנביא בשם הרשע רש שייעד
אל ישראל ויעוד עוד מהעתידות לא כן בלומות כי מי בהם שיגיד עתידות והוא מ"ם מי הגיד
מראש כמו שיבוא עד בלון:

ואני הלעיר מרדכי הכהן ז"ל בלע"ד במ"ם חז"ל קמחה טחיב' טחין בברא הטילה קעיל אפס'
ע"ה ויבא סגנים במו חומר כי כאשר יבא כבר יהיו הסגנים אשר בישראל' כמו חומר וכל
שכן אשר העם שיהיו כמו חומר וכמו יוצר ירמס טיט כעשו כמו כך ירמסום כטיט שכבר עבו
לבבורה הטילה קטיל ע"כ: ולע"ד על פי שיטת רש"י ז"ל ומהרי"ח ז"ל שמדבר על נבוכד
נצר שם כלפון פתח הרעה על ירושל' אמר כי לא מלבו אלא הפי"ת העירותי ומ"ם העירותי מלפון ויאת
ממזרח שמש עד מבואו מיד יקרא זה שבא מלפון בשמי מפחדתו שי ממה שראה שעשיתי בשמריב
ס"ה הוא מן הנעתרי' במחנהו יתר פליטה ויבוא הוא עם סגנים ולא מלבד שלא במו חומר ביד היוצר
עשה עושה בו כפלונו ככתוב בי כחומר ביד היוצר כן אתם בי בית ישראל ו"ם כמו חומר כלומר
אשה עושה בו ומעשהו וכמו יוצר ירמס טיט כן ידע שפופי לבות מרמס אתם ידיכם של ישראל לו אמר
מוכרח במעשהו וכמו יוצר ירמס את ישראל ויתנם למסיסה ובזאת הסיבה בלי מובן הבבל שלכמו
ובמו יוצר ירמס טיט כך ירמס את ישראל ויתנם למסיסה ובזאת הסיבה בלי מובן הבבל שלכמו
חומר וכמו יוצר וגו' ומובן אומרו מלבון ומזרח זמן ארוך לידחק בלפונית מזרחית כמו שנדחקו
המפרשים ז"ל:

כי הגיד וגו' עיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל וכן הרל"ק ז"ל ומהרי"ח ז"ל מי בגיד מראש מי
מלהי הלומות וכוכביהם הגיד מראש ר"ל מלומתו הנזכר שיבוא מזרח שהוא הראש לו
אמר"ל נראה שמים ונטה רקיע לז"ח כי הכוונה לו' בעוד שהיה בארץ שמים רוקע הארץ ובעודו
רוקע הארץ היה בארץ השמים אם בן יחדו נגרלו ונזה מובן גם כן שלא אמר ורוקע הארץ שהיה
מורה לז קדימה בשמים ואיחור בארץ אבל עתה שהשכל בבת אחת לכך לא אמר ורוקע לו' שבעודו
רוקע הארץ היה נוטה שמים ל"כ לא אלדקוי' תוסשת מלאחר על הקודם: אמנם מוסיף שבשמי'
עצמם שהם כמשל הספינה שיש לה מנהיג אמר הכתוב בארץ שמים ונוטיהם הכל יחדיו שהמנהיג
בארץ בלשון ערבי נוח"טי וזהו ונוטיהם ונוטי"הם דהיינו מנהיגיהם: ועיין רש"י ז"ל והרא"בע
ז"ל והרל"ק ז"ל ולפי' במ"ם שנשמת של האדם ורוח חיים על הבעלי חיים יקרא הלא הי"לל נשמת
בחי"ם שהוא שמוך הלא נשמה ב"הא שהוא נכרת: ומהרי"ח ז"ל גם זאת הפרשה מדברת במלך
המשיח לפי שאמר בו הן עבדי וגו' שיתן הרוח עליו ובהוא יפשוט בין הגויים זכר עתה שלא יהי'
דבר בקול כי אם שלא עליהם כפי מצב העם והוא ממין הבריאה ולכן אמר כה אמר האל ה' ר"ל האל
העליון מהווה העולם שברא השמים ונוטיהם שהם הגלגלים יולאי המרכז ונלגלי ההקפה וכולם
מתוקים כאוהל לו ירמוז בנוטיהם הכלים הנבדלים המניעים לוהם וכבר פירשו בן בנ"ר לדעת
ריש לקיש ואמר רוקע הארץ שטחה אמרי כדוריתה לשבת עליה וכן שרקע הפשיט עליה נאצלתה
והם המורכבים כולם למיניהם ואשר יסד הנשמ' הכללית בהדם והוא אומרו נותן נשמה לעם עליה
ואשר הבכין הרוח נגזרתי על בשר ודם שהוא התיחדות נפלא כמ"ם היום הזה ראינו כי יתבר שלא'
את האדם ואי ופליו אמר הרוח להולכים בה ואמר על הנשמה לעם עליה ועל הרוח להולכים בה
כדברש"י כי נשמת חיים נתנה לכל העם בשוה לכל רוח נבואתו לא נתנה רק להולכים בה כלומר
למתהלכים לפניו והבינו הבינה כדברש"נע והרל"ק ז"ל נשמה לעם עליה על בני האדם ורוח להולכי' בה
על הבעלי חיים והכלל שהוא יתברך עשה הכל ולכן אמר בשוף לני ה' עושה כל ע"כ:

ולע"ד לפי שבשעת בריאת העולם היו כל הדברים בתקון ומצליחין בהסד אל שברא בכתוב
אמרתי עולם חסד יבנה ולעתיד בבריאת מלך המשיח יחזור העולם לתהו ובוהו
והקלקלת שנתקלל יתוקנו ברחמים גדולים הקבלך רחמים גדולים כמו שפי' בס"ה עלמת
דהריך לזה אמר עתה כדברו על ענין המשיח אמר האל ה' אשר ברא העולם בחסד אל שעתיד
לחדשו כנשר ע"י המשיח ובזכותו וזהו שייכות בריאת העולם עם ענין המשיח ואמר בורא שמים
רוקע בלשון הוה לו' שיהיה זה הענין שיזכר כאילו הפי"ת בורא עתה שמים ונוטיהם מעין מה
שעשה בעת הבריאה וכן רוקע הארץ ואצאצאיה וכן נותן נשמה חדשה קדוש' ושהוה לעם עליה ורוח
להולכים בה וזה כי יהיה ע"י מה שתעשה שאני ה' קראתיך וגו' על המשיח ושיחזיק בידו להנצירו על
כל ממלכות הארץ ואצרך והתנך לברית עם שכולם ישתעבדו אליו ומרוב חכמתו שכתוב בו ירוס
ונשא וגבה מאד וכמו שדברשיהו ה"ל בחכמתו יהיה מאיר בני העולם שיראו האמת ויושבי' בחושך
יראו אור גדול ז"ם לאור גויים לפקוח עיניים וגו' שלא על פי שלון על הגויים ויהיה לעמי'
גו' עכ"ז הרבה החכמה והדעת בימיו כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים וכדי שלא
יטעו בו הטועים אמר לני ה' הוא שמי ביחוד הלי וכבודי לאחר לא אתן וגו' להוציא תלבם נמצא
שעל ידי לני קראתיך וגו' לו יאמר לפי שע"י הים הכלם שפיע הבי"ת מאירו על כל הנמלאות
מלם ויחיו חסדו יהיה כמשך מלחמו יה' עד התהיכי' ויהנו מזה העומדי' ביני ביני לז"ל כה אמר
האל ה' בורא השמים וגו' על כלל הבריאה מדבר במה שהיה בשת הבריאה אכן אמר בלשון הוה
בוראלו לו' כי ע"י הכלם הנפשו במעשיו לשמוך עלין נשמה שהיא המשובחת מהרוח והרוח
משובח מהנפש ולזה אמר כל הנו' בורא שמים וגו' רוקע הארץ וגו' הוא ע"י היותו נותן נשמ' לעם
עליה ר"ל העם הנבדל מהעמוני העולם והוא העומד עליה ולא בה בהוכה ובקרב ובריגה אוכה הוא
לנשמה קדושה אמנם ההולכים בה בתוך עפרה לא יזכו אלא לרוח שהיא מדרגה שנית לנשמה
(אמר הצעיר מרדכי יצ"ז בס"ה מצאתי כדברי מורי הרב ז"ל בה הפ' עמי שהלדיקים הם עם
עליה שאין להם דבקות עמה יזכו לנשמה והשאר שהם הולכי' בה ועמה לא יזכו כי אם לרוח ע"כ)
נמצא שע"י הרוחו נותן נשמה לעם עליה ורוח להולכים בה הרי הוא כהילו הפי"ת בזכותם בורא
השמים בהוה כי השלם במעשיו מחקן העולמות כהילו מחדשם בכתוב ובכל ידי כסיתיך לנטוע
שמים ולייסוד ארץ וגו' וחז"ל למדו מתיבת לעם שהה שנא"ל מובטח לה שהיא בת העולי
הבא אם כן פי' רוקע הארץ על לי ביחוד ונאמר שנאצלתה היא ה"ל ועפ"י דבריהם יבוא על נכון
נותן נשמה דורא לעם עליה ורוח להולכים בה דבה"ל בנפש דו:

אני ה' קראתיך וגו' לפקוח וגו' עיין רש"י ז"ל ובן הרא"בע ז"ל והרל"ק ז"ל ומהרי"ח ז"ל פי'
קראתיך על המשיח שקראתי נפש ע"י הנביאים ואחזק בידך להנביר אותך על כל הלבבי'
ואצרך ואתנך לברית עם הלו ישראל לאור גויים הלו האותות להוציאם מעיניהם שמעיניהם שהמשיח
יגיהם ז"ם לפקוח עיניים עורות למלי דסליק עיניה ובכנד לברית עם לבתה בית לאמר שבוציא
מהסתר לאסר וגו' על הגויים ומלגלה שילהו ישראל מגלות ומבניה כלה עד כאן:

ולע"ד עפ"י שיטת מהרי"ח ז"ל שמדבר על המשיח כלשון הזכר ולאחר הן עבדי וגו' אבל
לני ה' קראתיך בשבור הלדק שבד שלתה לריה ו"ם בלשון הבני"ה בשבור ויתן
שבמלא בך הלדקה ואחזק בידך כי בא לסחר מסיעין אותו ומחזיקין בידו: ולפי לפי יעיה
ותקון לורת שלימות וזהו ואצרך שתהיה שלם מאד בלרה ולא דמות כוך וכן ורבנם ייעלו אליך
ואתקיינך: ואתנך לברית עם שכל עם ועם יבא בברית עמך מדות פתחו לאור גויים לאור לעם
ברוח חכמתו כי תמלא הארץ בידיו דעה את ה': ולפי שיש בו' שבבר יש לעם עיני' לעבוד
הבוכה ית' ויה' שמריבים קלת הארה לבעוב על קלה המגומים שיש לעם עליה אמר לאור גוים
לעמים

דבים לא יצעק וגו' קנה רצון הכל כהלר"ל כנו"ל: ובמ"ם פשתה כהה לא יכבה לאמת יוציא
משפט הודיע קלות עיזבו די רוח הלהין קדישין ביה שבשיעור קל להוה שיעור הכשתה כהה הטוה
ליכבות לא יכבה שבעד שיעור קל כזה יוציא לאמת משפט בלי בוש עשות ושיעור זה כרגע קטן
כזה מהתחלת בבוי הפשתה הכהה שהו' מכבה לותה ולא יכבה לא שבבר הוציא המשפט לאמיתו:
ואמר עוד לא יכהה ולא ירוץ בלא יעטרך לעמול ולגבע מאד ולא ללכת מעיר לשיר על המשבט לפי
שהמומות עלמן יקוו ללמוד תורתו ומבלי עמל וגיעת דרכי יכבסו לתורתו ו"ם לא יכהה ולא יחזק
עד יסים בארץ משפט ר"ל שיסים בארץ משפט לפי פלתורתו הים ייחלו כלומר לפי' הים הרחוקי'
ייחלו ללמוד תורתו כמו שאמר בתחלת הסבר הלכו עמים רבים וגו' ויורנו מדרכיו ונלכה
באורחותיו כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלם כ"ז מבריח שבל המשיח מדבר ומ"ם בתורתו אין
הכוונה שהמשיח יעבה תורה חדשה כי אם שבאר הלומות יבוכו לל התורה תורתו שתלמדין בה
שהיה תורת משה לו אמר תורתו על הורתו ולמודו (כהרל"ק עד כאן):

ולע"ד על פי שיטת מהרי"ח ז"ל בעל מלך המשיח מדבר הן עבדי אל בעבדי הוא
ואתמוך בידו להכניע כל העוים לכניו לתמוך בו שלא ירגל מרבנית עם אשר סביב
ישיתו עליו וכי' מי הוא זה ואמר שהוא בחירי רצתה נפשי בו וכבר גזר הפי"ת לתת עליו רוח קדשי
אם כן הוא עניין לאחר הרוח הניתן עליו מהפי"ת ויעשה משפט בגויים המרשים לישראל הוא שלו לגלן
שלא כראוי ה"ם משפט לגויים יוציא משפט נקמה לגוי' יוציא ואף על כ"כ לא יצעק בזדון אל הבעני
ולא ולא ישא פני לעבור ולא ישמיע בחוץ קולו מדיניו היגורלה שיבא לו מסוקול בחוץ כיכל מעביר
לבם שמים הם: לא ולא ישא גם כן קולו כרש"י ז"ל כי הוא בין הדברים בין לא יצעק ובין לא
ישמיע בחוץ קולו ויקשה הכפלים ולהודיע איך לא ישא כנים אמר קנה רצון וגו' כתרגומו מכל
על הבלים שלא יכניעם כמהגיף את הגדול אבל ידין האמת ולאמיתו כמו שבארתי בכלי חמדה
בשם המפרשים ז"ל בהוה הבדן דין אמת לאמתו בעשה שהקב"ה שלריך לקבל האמת ולהבליע
האמת והוא לאמתו שלם יצא הבעיר זכרי בדין ושמח להיותו עשיר לו להיותו להוכו הפפ"י בדן
אמת לימו לאמיתו: ז"ם לאמת יוציא משפט בדין יסר ולאמת כמו לאמתו: ולפי שאמר למעלה
משפט לגויים יוציא לרצון רוחם בלאותו המשפט אמר כי לא ילקה לותם עד שיתרה הוא' בהילה על
דרך אין מלקין אלא אם כן מתרין ז"ם לא יכהה ולא ירוץ לרצון עד שיסים ויסדר לכניהם המשבט
כתו לאבר תשים לפניהם ולאחר שיסים המשפט ויסדרו העובר יכהה לותו ורצון לותו ז"ם עד יסים
בארץ משפט וגם המלך המשיח יאמר מידוסי תורה מלא נשמעו לא מבין בעת הבית ז"ם ולתורתו
איים ייחלו והוא ע"ד תורת משה עבדי שנקראת על שמו על שנתן נפשו עליה כן המשיח תקרא
על שמו לפי שיהיה מידוסי תורה ז"ם ולתורתו איים ייחלו והוא על דרך מה שפירשתי בכלי המדה
בפסוק כי אם בהודת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה בתור' אל הים המלוכר בסיה תורתו
המדברים בתור' ה' לא סח"ויתן הוא תורה אלת הורת ה' תמימה:

כה אמר האל ה' בראשית ברבר' יחנן ורים לקים מלך בשר ודם בונה פלטרין בשנה
את התחתונים אחר כך בונה את העליוני' אבל הקב"ה הוא בונה את התחתוני' העליונים
בבת אחת ריש לקים אמר מלך בשר ודם בונה ספינה בתחילה מביא קורות ואחר כך מביא ארזים
ואחר כך מביא הנגרים ואחר כך מביא עליהם נוטים אבל הקב"ה בורא הם ומנהיגיהם הכתיב
בורא השמים ונוטיהם ופיוטיהם כתיב ע"כ: ולע"ד לדקדק מהיכן יליף בבת אחת והם
מפני שהקדים השמים לארץ הם בן ביליף מכלן שהקב"ה בורא העליונים תחילה ואח"כ התחתוני'
והיא גבורה יותר גדולה: ונראה שדקדק אומרו לשון בורא בלשון הווה וכן רוקע הארץ ולא אמר
הי"לל ברא שמים ונטה רקיע לז"ח כי הכוונה לו' בעוד שהיה בורא שמים רוקע הארץ ובעודו
רוקע הארץ היה בורא השמים אם בן יחדו נגרלו ונזה מובן גם כן שלא אמר ורוקע הארץ שהיה
מורה לז קדימה בשמים ואיחור בארץ אבל עתה שהשכל בבת אחת לכך לא אמר ורוקע לו' שבעודו
רוקע הארץ היה נוטה שמים ל"כ לא אלדקוי' תוסשת מלאחר על הקודם: אמנם מוסיף שבשמי'
עצמם שהם כמשל הספינה שיש לה מנהיג אמר הכתוב בורא שמים ונוטיהם הכל יחדיו שהמנהיג
בארץ בלשון ערבי נוח"טי וזהו ונוטיהם ונוטי"הם דהיינו מנהיגיהם: ועיין רש"י ז"ל והרא"בע
ז"ל והרל"ק ז"ל ולפי' במ"ם שנשמת של האדם ורוח חיים על הבעלי חיים יקרא הלא הי"לל נשמת
בחי"ם שהוא שמוך הלא נשמה ב"הא שהוא נכרת: ומהרי"ח ז"ל גם זאת הפרשה מדברת במלך
המשיח לפי שאמר בו הן עבדי וגו' שיתן הרוח עליו ובהוא יפשוט בין הגויים זכר עתה שלא יהי'
דבר בקול כי אם שלא עליהם כפי מצב העם והוא ממין הבריאה ולכן אמר כה אמר האל ה' ר"ל האל
העליון מהווה העולם שברא השמים ונוטיהם שהם הגלגלים יולאי המרכז ונלגלי ההקפה וכולם
מתוקים כאוהל לו ירמוז בנוטיהם הכלים הנבדלים המניעים לוהם וכבר פירשו בן בנ"ר לדעת
ריש לקיש ואמר רוקע הארץ שטחה אמרי כדוריתה לשבת עליה וכן שרקע הפשיט עליה נאצלתה
והם המורכבים כולם למיניהם ואשר יסד הנשמ' הכללית בהדם והוא אומרו נותן נשמה לעם עליה
ואשר הבכין הרוח נגזרתי על בשר ודם שהוא התיחדות נפלא כמ"ם היום הזה ראינו כי יתבר שלא'
את האדם ואי ופליו אמר הרוח להולכים בה ואמר על הנשמה לעם עליה ועל הרוח להולכים בה
כדברש"י כי נשמת חיים נתנה לכל העם בשוה לכל רוח נבואתו לא נתנה רק להולכים בה כלומר
למתהלכים לפניו והבינו הבינה כדברש"נע והרל"ק ז"ל נשמה לעם עליה על בני האדם ורוח להולכי' בה
על הבעלי חיים והכלל שהוא יתברך עשה הכל ולכן אמר בשוף לני ה' עושה כל ע"כ:

ולע"ד לפי שבשעת בריאת העולם היו כל הדברים בתקון ומצליחין בהסד אל שברא בכתוב
אמרתי עולם חסד יבנה ולעתיד בבריאת מלך המשיח יחזור העולם לתהו ובוהו ולבבבו
והקלקלת שנתקלל יתוקנו ברחמים גדולים הקבלך רחמים גדולים כמו שפי' בס"ה עלמת
דהריך לזה אמר עתה כדברו על ענין המשיח אמר האל ה' אשר ברא העולם בחסד אל שעתיד
לחדשו כנשר ע"י המשיח ובזכותו וזהו שייכות בריאת העולם עם ענין המשיח ואמר בורא שמים
רוקע בלשון הוה לו' שיהיה זה הענין שיזכר כאילו הפי"ת בורא עתה שמים ונוטיהם מעין מה
שעשה בעת הבריאה וכן רוקע הארץ ואצאצאיה וכן נותן נשמה חדשה קדוש' ושהוה לעם עליה ורוח
להולכים בה וזה כי יהיה ע"י מה שתעשה שאני ה' קראתיך וגו' על המשיח ושיחזיק בידו להנצירו על
כל ממלכות הארץ ואצרך והתנך לברית עם שכולם ישתעבדו אליו ומרוב חכמתו שכתוב בו ירוס
ונשא וגבה מאד וכמו שדברשיהו ה"ל בחכמתו יהיה מאיר בני העולם שיראו האמת ויושבי' בחושך
יראו אור גדול ז"ם לאור גויים לפקוח עיניים וגו' שלא על פי שלון על הגויים הוא לעמי'
לעמים

אַגְבְּרִינֵיה בִּשְׁמִי וַיְהִי וְיִדּוּשׁ שִׁלְטוֹנִי
עַמְמַיָּא כְּמָא דְּדָיְשִׁין יַת עַפְרָא
וּכְפַחֲרָא דַּעֲרִיךְ יַת טִינָא: מַן חַוִּי מִן
אֵלָּא וּנְדַע וּמִלְּקָדְמִין וְנֵימַר קְשׁוֹט
אַף לֵית דִּי מְחַוִּי אַף לֵית דְּמְבַסֵּר אַף
לֵית דְּשָׁמַע לְמִלֵּיכוֹן: פַּרְנָמִי נַחְמָתָא
דְּאִתְנַבִּיאוּ נְבִיָּיא מִלְּקָדְמִין עַל צִיּוֹן
הָא אִתּוֹן וְלִירוּשְׁלֵם מְבַשֵּׂר אִתֵּן: וּגְלִי
קָדְמַי וְלֵית גְּבַר דְּלֵיהּ עוֹבָרִין טָבִין
וּמֵאִילֵין לֵית דְּמַלִּיל דְּמִלְּקָדְמִיל וּשְׁאֵלְתִּינוּן
אִם יְתִיבוּן פִּתְגָם: הָא כּוּלְּהוֹן לְמָא
וְלָא מְדַעַם עוֹבָדֵיהוֹן בִּיצָא וְתִבְרָא
עֶשְׁתּוֹנֵיהוֹן: הָא עַבְדִּי מְשִׁיחָא
אֶקְרְבִּינֵיה בְּחִירִי דְּאִתְרְעֵי בֵּיהּ
מֵימְרִי אֶתֵּן רוּחָא דְּקוּדְשִׁי עֲלוֹהִי דִּינִי
לַעֲמָמִין יְגַלֵּי: לָא יִצְוַח וְלָא יִכְלֵי וְלָא
יְרִים לְבָרָא קָלֵיהּ: עֲנוּתָנְיָא דְּמָן אִינּוּן
לְקָנֵי רָעֵיעַ לָא יִתְבַּר וַחֲשִׁיכְיָא
דְּכִבּוּצִין עִמֵּה לָא יִטְפֵי לְקוּשְׁטָא
יַפִּיק דִּינָא: לָא יִלְהֵי וְלָא יִלְאֵי עַד
דְּיַתְקֵן בְּאַרְעָא דִּינָא וְלְאוֹרַיְתֵיהּ נַגְּוָן
יְכַתְּרוּן: כְּדֵנָן אָמַר אֱלָהּ עַלְמָא יְיָ דִּי בְרָא שְׁמַיָּא וּתְלָנוּן שַׁכְלִיל אַרְעָא וּדְיָרְהָא
יַהֵב נִשְׁמָתָא לְעַמָּא דִּי עֲלָהּ וְרוּחַ לְדִמְהַלְּכִין בָּהּ:

ד׳ פסוקים מיחדין דכל חד וחד לית זונה וסימ׳ אין קדוש כיי׳ אין אין ואין • מדוע באתי ואין ואין אין • מי דג׳ד מראש וגדעה אין אין אין • יש אחר ואין אין ואין: וישיבו ג׳ רפין בקריא׳ וסימ׳ נבריא שאילו למיכל • ופירושן בסדר דברי׳ • ד׳ מל׳ בקריאה בליש׳ שבירה וסימ׳ אחרי שכור חנני׳ • קנה רצון לא ישבור ופשתה כהה • וקשת וחרב מלחמה אשבור מן הארץ • ואוכלי פת בנו ישברוהו:

ויבא סגנים • ויבא על מלך בבל ועל שריו כאשר בא לרמוס על חומר וכמו יוצר חרסים ירמוס טיט לכלי חרס כן ירמוס הוא סגנים: מי • מנביאי הבעל הגיד כמוני דבר העתיד לבא • ומי מלפני הגידה ולכשתבא נאת׳ שהוא נדיק נבואתו נדק: אף אין שומע אמריכ׳ • שיעיל בבא העתיד׳ פליני נביא הבעל ויבא אותה מלפני׳: ראשון לציון הנה הנם • מלך ראשון שיתן לב לציון הנה זה הוא שאמרתי ואע״פ שלא חנמר הגאולה על ידו הוא יהיה המתחיל מי בכם מכל עמו: הנם • זקני ישראל יהיו נכוני׳ על פי דברו לעלו׳ מן הגולה ולהתחיל: ולירוש׳ מבשר אתן • באותן הימים תגי זכריה אשר יזדרזו לבנות בימי דריוש הסגיסי לפרס: ואתה אין אים • תמיד אני הבעל ואין אים מגיד דבר עתיד: ומאלה • מכל אלה העתידות לבא ואין מהם יוצן שעמד בסוד יי׳ וידע אותם: ואשאלם ויביאו דבר • אשר יביאו דבר אם אשאלם: הן כולם און • יש לכם לדעת שכל נביאי עבודת אילי׳ און ואפס כל מעשיהם נסכיהם • גלמי מסכותם הפסל נסך חרס ויונתן תרג׳ בענין אחר ראשון לציון וגו׳ • פתגמי גאמת דאיתנביאו נביאי דמלקדמין לציון הא אתו ולפי התרגום כל הענין מדבר במלך המשיח ובגאולה אחרונה אבל אני רואה נבואה שנתנבא ישעיה על כורש כולה בלשון הסיגנון של פרשה זו אני יי׳ העירותיהו בצדק קורא ממזרח עיר האותיות שאלוני מגיד מראשית אחרית כולה מוטה אחר ענין פרשה זו: הן עבדי אתמיך בו • הן עבדי יעקב אינו כמותכם כי אתמיך בו: בחירי • ישראל קרוי בחירי כי יעקב בחר לו יה ואומ׳ למען עבדי יעקב וישראל בחירי אותו רצת נפשי • עליו נתתי רוחי להודיע נביאיו את סודו וסופו מעשה לגויים יוציא שנאמר והלכו גוים רבים ויורנו מדרכיו וגו׳: ולא ישא • לא יגביה קול לא יצטר׳ להוכיח ולהתנבאו׳ אל הגויים שהם מעצמ׳ יבואו ללמוד מהם כענין שנאמ׳ נלכה עמכם כי שמענו אלהים עמכם: קנה רצון לא ישבור • תרג׳ יונתן עינות כיה דאינון כקניה רעיעה לא יחברון וחשיבית דאינון כבוצין עמי כגר כבה לא יטפי פשתה כהה לחה שקרובה ליפבות מלך שלהם לא יגזל את הדליס ולא ירצץ את העניים ואת החלשים: לאמת יוצן • כמו לא ירצץ כי מלחה הארץ דיעה ויטמעו להם כענין שנאמר כי אז אהפוך אל עמים וגו׳ וזהו ולתורתו איים ייחלו כולם ישמעו: האל יי׳ • בעל הדין ובעל הרחמים: בורא השמים • תחלה כמין פקיע של שתי ואחר כך נטה אוחס כדאיתא במסכת חגיגה: ונאצאיה • ובורא את היוצאים ממנה: נותן נשמה • נשמת חיים לעם עליה • לכולם בשוה: ורוח קדושה • להולכים בה • למתהלכים לפניו: קראתיך

אבן עזרא

ויבא • בארצות: סגנים • או במחנה סגנים וירמסם: מי • ונאמר לדיק • לדקו דבריו והפך הכזב והנה אין משמיע ואין מי שישמע אמרי הגלמים כי פה להם ולא ילבדו: לאשון • ראשון אחר ראשון וזה תאר המבשר: הנה • הם שיאמר המבשר לציון והנה בניך והנם להכפל להורות על המהירות: ואראה • והנה אין איש מאלה הגלמים שיגידו זאת: הן כולם • על הגלמים יש אומרים כי וי״ן און תחת י״וד כי אותיות יהו״ה מתחלפות ויתכן היותו כמשמעו הם הבל ואף כי מעשיהם: נסכיהם • יש אומרי׳ מנזרת ענל ומסכה והנכון בעיני הנסכים שיסכו להן עובדיהם • הן רוחי המפרשים אמרו כי עבדיהם לדיקי ישראל ויאמר הנאון כי הוא כורש והנכון בעיני שהוא הנביא והוא מדבר בעד נפשו כאשר הזכי׳ ונתתיך לאור גוים ואתנך לברית עם • נתתי רוחי • רוח נבואה: משפט • אלה העתידות כל אשר יקרה לכל גוי יוציאו ולפי דעת הנאון כי כורש יהיה מלך לדק: לא יצעק • כאשר יעשה השופט בתוך שיתחברו אל השופט אנשים: קנה רצון • נקר׳ על שם סופו וכפה ובגדי ערומים תפשים והטעם הוא לא ישבר קנה והטעם לא יכריח: ופשתה • לא יכבה • שהוא דבר קל עד שתהיה כהה כמו והנה כהה הנגע ויש הפרש ביניהם בדקדוק כי כהה שלא תורה פועל עבר ונזת כהה תואר השם והטעם הוא לא יזיק גוי בעבור גבורתו רק יאמר מה שהיה באמת: לאמת יוציא משפט • כל גוי כאשר הוא עתיד להיותו בגזרת השם: לא יכהה • הגביה רמז על הדבק כרוח בגוף: ולא ירוץ • גופו מפעלי הכפל מגזרת רצון כמו ירון ושמח והטע׳ לא יתות אז טעמו אדם לא יכריתנו כטעם הנזכר למעלה והוא הנכון: עד ישים בארץ משפט • שתתגלה גבורתו וזה טעם ולתורתו אים ייחלו: כה אמר האל • הנכון: הנגע • לאדם והם העם אשר עליה: ורוח • לחות ההולכים ואמר עליה הקו״ף בעבור העי״ן הנוטע. אזן הלא ישמע: ונאצאיה • הם הצמחים שעל פני האדמה: בעבור הליכתו בקומה זקופה:

אדם ותומים

כן בגדי אתתין בויכו׳ דגה בזה שהגביה נדיך ביסיס כוח רמוי שיתדבק בו לגון בורמו כמו שאמר הרמ״כם ז״ל ובבאן אינו נדיך לעבו׳ פופתי׳ נשפי׳ בארץ יכן כיס פעשה רבני׳ ע״ה והו כן בגדי פעשה רמוי לתפין בו ולא טוד אלא שהוא בחירי ורמתה נפשי נתתי רוקי עליו ומעשי לגוים יוציא ירמוז לב״ביני בגיאס אז לגורן שנתה אז לזלתו ולפי פעשה רבינו ע״ה נקד׳ אבד ה׳ אפר אז בגדי ולפי שאינו נדיך אחרי זה פופתים וגם לא היה אוש דברי׳ אפר לא ינשה ולא יעשן על לא אוש דבריים ועל פה שלא היה נדיך אל פופת אפר בגה רבנו ולפי שנאמ׳ עליו לא כתתה אינו אפר לא יכבה ולא יעשן אל אדמה בארץ ישים באמת פעשה ותורתו אויים ייחלו וזאת היא ההקדמה לאתה שרגש לגוי׳ אחרי׳ יהוה שמנבואת פעה נדבקה בו רוח הקודש כדרך אמר הנביאים לרמ״ל וזהו שאמר אליו אני ה׳ קראתיך יגו׳ כה אמר האל ה׳ בורא השמים ונטיהם ירקע ע״ל פעשה ירקע ע״ל אחרי׳ אנחנו אמר ונו׳ ופעשה ידיך כולנו שר״ל אמר ונם כלי הנוף ואו׳ נתן נשמה יגו׳ ר״ל על בריקים השולטי׳ ביגרים נותן להם נשמה ו״ל לעם עליה שהם השולטים על מוערים אמנם לשאר העם שהולכי׳ אחר המיתה ותדותיו הוא נותן רוח לגבר:

מנחה גדולה

ראשון לציון וגו׳ • הוא תשובת ה׳ ית׳ הנה לתרעמתם בני ישראל על כי אין ביניכם נביא להגיד לכם את אשר תקריבה להזהירכם לתקן מעשיכם ואחרתי כי אינכם מריכים לכך אבל הבינו עצמכם כי הנה תוכיים לכם לתהיגים גדולים ומתתיים אתכם והוא כי הנה מי שהוא ראשון לציון אחז הוא לוד המלך כי ציון עיר לוד תקרא הנה מוכן להמיגכם כי דוד הוא המשיח כנודע ממה שאמרו אדם דוד משיח נאמר שהנה הנם עד׳ נעשו ג׳ וגם עמי המבשר הוא אליהו כי ירושלי׳ מבשר אתן כלומר הרי לכם מבשרים גדולים וגם מי שיקדים לבשר ולחזק לבכם מקוד׳ ולתה תתרכו מהתשובה ותאחרו אותה ומה אעש׳ לכם כי ראה ואין איש בכם שיקרא איש בחמת לתקן אתכם ושמא תאמרו שלא נמו את אליה הנואו וייעצו אותנו לשוב בתשובה ולהורות איך נתקן מעלתנו הנה מה שתראו ותאלה ואין יועץ הנה ראיתי כ״א אשאלם הסיבו דבר לי לאמר כי לחה ילנו לייעץ את ישראל כי הלא הן כלם אין במצות לא תעשה אדם מעשיהם במצות כשה בחלא כי רוכם פיומות ואפי׳ מי שמחזיק לעשות מחלנו ומחלנו להיות חנייס זכאים וחנייס חיינים אינם לשם שחים כי אם רוח נתהו נסכיהם שהם המזינה ומיסוך כמלא שבאוכן שעל העגל הנה וכשלון בכם אין בעים אליכם ואם תאמרו א״כ למה בחרת בו אם לא שיבא ליסר אורחותינו לא כן הוא כי אם • הן עבדי אתמך בו הוא מלך המשיח שמרוב נדקו הוא מלכיה אלי והו אתמך בו כי בחרתיו מכל מלאכי מרכבתי והיה בחירי מאז רצתה נפשי שלי רצתה בו כי השלימה ואת נתתי רוחי עליו שהוא רוח הבא אחר שלמות הנפש והנה זה לא הכינותיו ללחוד מעשים לגוים יוציא לך ישראל ולהכשיר את מעשיהם כי אם משפט לגוים יוציא לך ישראל כדרך ישתלחו בכשרון חטרים יבא הוא אחר שכל הנפשאר בגיון והכונתר בירושלים קדוש יאמר לו ושמא תאמר האם כל השלמות הגדול הכינותיו ללחוד מעשים את ישראל ולהכשיר את מעשיהם כי אם משפט לגוים יוציא לך ישראל כדרך ישתלחו בכשרון חטרים יבא הוא אחר שכל הנפשאר בגיון והכונתר בירושלים קדוש יאמר לו ושמא תאמר האם כל השלמות הגדול הכינותיו ללחוד מעשים את ישראל ולהכשיר את מעשיהם כי אם משפט לגוים יוציא לך ישראל כדרך ישתלחו בכשרון חטרים יבא הוא אחר שכל הנפשאר בגיון והכונתר בירושלים קדוש יאמר לו ושמא תאמר האם כל השלמות הגדול

מנ

לחלנסעל הבלתי מכירים כלל המשיל לעורי מהעינים ועליהם אמר לפקוח עיני עורות להוציא
מהסגר אסיר על היושבים בגלות כנ"ל • וכן מבית כלא יושבי חושך על החשאים היושבי בחשך
שהיה במחשך מעשיהם והוא שגרם להם מבית כלא יצאו:

אני ה' הוא שמי וגו' תנחומא הוא שמי שקרא לי אדם הראשון הוא שמי שהתניתי ביני לבין
עצמי הוא שמי שהתניתי ביני לבין מלאכי השרת ע"כ • והכוונה שאד' הראשון קרא שמות
לכל הנמצאי' ככתוב וכל אשר יקרא לו האדם הוא שמו ואחז"ל שאמר לו הב"ה ואני מה שמי אמר
לו אדנ"י שאתה אדון הכל ולזה אמר כאן הוא שמי לדקדק תיבת הוא • הוא שמי שקרא לי אדם
הראשון שכוון אדם הראשון אל האמת שהוא שמי שהתניתי ביני לבין עצמי באצילו' ובריאה כי שם
הבורא כודע שדרו כמו שסדרו המקובלים ז"ל י"ד בחב"מה וקוקלה של י"ד בחר ה"ה בני"מה ו"ו
בתפ"ארת ה"מ במלכות • ובמ"ם הוא שמי גו' לבין מלאכי השרת הוא על עולם הילדה שסם
אותיות השם ד' על ארבע מחנות שכינה בכל מחנה אות אחת משם ההוי"ה • ובמ"ם אדם הראשון
היה אפשר להעמיק ע"ד הסוד רק אין רשות לגלות ובמה שלא ידעתי מה אדבר ומה או' ודי בזה •
ואל יקשה בעיניך כי אדם הראשון שם אדנות היה לו לקראתו על שהזה אדון הכל וכאן נאמר שם
ה' ההויה זה יובן במ"ם הוא שמי נשמ"ד ברוך שם כבוד מלכותו • גם במה שכתב רש"י כאן מתורגם
זה ע"ם ועיין הרא"בע ז"ל והרד"ק ז"ל ומהרי"ח ז"ל לפי שעד עתה האומות לא יכירו אלא בשם
אלהים לזה אמר אני ה' הוא שמי המיוחד לי שיכירו כן לעתיד בשם ה' ואז ישלים המשיח תכלית
הבריאה שברא אתי שמים וארץ להשלי' המין האנושי כמו שאמר נותן נשמה לעם עליה ורוח להולכי'
בה על ידי מלך המשיח משלם כל זה עד כאן: ולע"ד אמר אני ה' הוא שמי מקושר עם
הפסוק שאחריו אשר' הראשונות וגו' והענין לפי שביאלת מצרים נאמר לכן אמור לבני ישראל אני
ה' והוצאתי את הכם וגו' לזה אמר גם כן כאן אני ה' הוא בתקפו ותעצומו' לקדמו ולהראות שכבודי
לאחר לא אתן שהוא הכח עליון ורוחני מלבד השמים ועליו אמר אחר לו על סטרא אחרא אמר
וכבודי לאחר לא אתן לאחר דייקא כדי שלא ימשך שיהנו תהילתי לפסילי' אשר יפסלו בדמות
ותמונת האחר כמנהגם הייס והטעם שנהכניע האחר יבוטלו הפסילי' ותהילתי תדוס מתתה
לפסילים • ואני ה' אחר עשה הראשונות הנה באו מיציאת מצרים הוא שמי ככתי אז כתי עתה
והלאה אני מגיד וג"כ שמך לשמיתתן לעתיד אשמיע אתכ' קודם ושמוך לשמיתתן כדי שיהא לבבם
שמוך בהם ובזה מובן שאמר אני מגיד בלשון הווה ואמר אשמיע בלשון עתיד מלבד הכפל ומובן
אומרו בטרם תצמחנה שהוא שמוך לשמיתתן:

הראשונות הנה באו גו' ע"י ר"ש ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל: ועיין הרד"ק ז"ל והגלע"ד
לתבתיו בפסוק הקודם עיין עליו ואפשר עוד הראשונות על גלות מצרים
והלאה אני מגיד על גלות בבל ועל גלות זה אמר בטרם תצמחנה אשמיע אתכם רמז שישמיע
להם ע"י נביאים האחרונים על הגלות הזה:

שירו לה' שיר חדש תהלתו וגו' חז"ל אמרו השיר של עתיד לבא לשון זכר הו' לפי שאין אחריה
עוד גלות אמנם במצרים היתה השירה נקבה לפי שבאו אחריה כמה גלות: ועיין רש"י
ז"ל וכן הרא"בע ז"ל והרד"ק ומהרי"ח ז"ל מאחר שעסוק בענין המשיח שיבוא להדריך כל העולם
על דרך האמת לזה אמר שעל החסד הזה ישירו שיר חדש כמו שהדבר הזה יהיה חדש כן יאות לו
שיר חדש ובפרטיים שמזכיר הכוונה לו' שרוב העולם לא כולו ישוררו בשיר חדש הנזכר עד כאן:

ולע"ד שאמר שירו לה' שיר חדש לנוכח על ישראל מלה אותם שירו לה' שיר חדש כי לכם
הטובה בעלם וגם כן מהאומות מקלה הארץ ירדי הים וגו' יהללו להשם יתברך כלול
כללי כי השיר לישראל ביחוד:

ישאו מדבר וגו' ספרי ירונו יושבי סלע מנין שעתידים שמים וארץ לקלס לפני ישראל שנא' ורונו
שמים כי עשה ה' הריעו תחתיות ארץ ומנין שא"ה עתידים לקלס לפני ישראל שנאמר
הרריעו גוים עמו ומנין אף ההרים שנא' ההרים והגבעות יפצחו לפניכם רנה ומנין אף המלכיות
שנא' ובל עצי השדה יחמאו כף ומנין אף אבות ואמהות שנא' ירונו יושבי סלע מראש הרים יצוחו
עכ"ל: ולע"ד לדקדק הראשונה מאחר שהזכיר שמים וארץ הנה בכלל הארץ ההרי' והגבעות
א"כ מה כ"ל ומנין אף הרים וגבעות וגו' ועוד אחר שאמר אומות העולם עתידים וגו' א"כ מה צרך
אף המלכיו' רבי בכלל א"ה הוא ועוד ומנין שאף אבות וגו' פשיטא שהאבות והאמהו' ירונו ישמחו:
ונראה לפי שלעתיד ע"י האמונה האלהית והעבודה אלוי יתברך הברוא כורדת שפע האלהי
על כל הנמצאות כולם העליוני' והתחתונים גי"א שפתידי' שמים וארץ לקלס לפני ישראל
לפי שהם קבלו תועלת ומ"ם ומנין שאומות העולם עתידי' וגו' ר"ל האומות הראשונות שלא נשלו
ואתמו עם ישראל ולא הרעו להם שנא' הרגינו וגו' שזה הכתוב בפי' או' הרגינו גוים עמוד ר"ל
בכשלו עם ישראל בהדע להם שנא' הרגינו וגו' שזה הכתוב בפי' או' הרגינו גוים עמוד ר"ל
הרגינו גוים על הגלות עמו ישראל וגם כן הרגינו על כי לם עבדיו יקום ולא יגיע לכם הגוים
בקמה כיון שלא שלכתם דם מעבדיו אין לו מה להנקם מכם ובזה מובן מה שאמרו אחר כך מנין לף
המלכיות שהם האומות אשר ים להם מלכות ומשל' ושלטו בישראל שלף הם יודו וישבחו לשם
ויתברך על האמת ולע"פ שיגיעם עונם על מה שהרעו ג"כ יקבלו שכר טוב על מה שהטיבו ג"כ
עמהם ולמה שמים הילוס מיד עושקיהם ז"ם ומנין לף המלכיות וגו' שנא' וכל עני השד' שהם
המלכיות שהם מכים את ישראל על דרך הוי אשור שבט אפי ומטה הוא בידם שעמי • ובזה מובן
אומרו בסוף הכל ומנין לף אבות וגו' שזה נמשך מת"ם ומנין שאף המלכיות וגו' כי המלכיות
המלכות נענשות לון שהם יפתי חלני אברהם ויצחק לא היו מרננין כיון שבניהם נחבלים אמנם
אחרי שלמד שג"כ האומות והמלכיות ירננו לזה אמר באחרונה ומנין שאף האבות ואמהות ירננו שנ'
ירונו יושבי סלע על האמהות כי האבות עליהם הוא מראש הרים יצוחו ואין הרים אלא אבות
שנא' שמעו הרים את ריב ה' וא"ם ומנין שאף ההרים והגבעות וגו' הוא לפי שיעד הכתו' לעתיד
בכל ביאת יבשה וכל הר וגבעה ישפלו ואף על פי שבכתוב מתפרש דרך משל עכ"ז דברים כפשוטן
ובמשמען לזה אמר התינה הארץ שתרנן אבל מנין שאף ההרים והגבעות שירננו לעתיד ולעפ"י
שיתפרשו אלא אמר בהן לפני ישראל כי בבחינת עונת ישראל כבר נכללו גם ההרים בכלל הארץ
האחרונות אלא אמר בהן לפני ישראל אבל עתה הוא לו' על מה שתרנן על כבוד בורא שיתכבד בהשפלת גובה
כשרננה לפני ישראל אבל עתה הוא לו' על מה שתרנן על כבוד בורא שיתכבד בהשפלת גובה
ההרים והגבעות מעין מה שעשה כן ביציאת מצרים שהיה הענן משוה ההרים הגבוהים
וגבעות מעין מה שעשה כן ביציאת מצרים שהיה הענן משוה ההרים הגבוהים
ילכו בדרך ישרה וז"ם ומנין ההרים והגבעות ולא הזכיר לפני ישראל וכן כאלה בזה מ"ם ומנין
כלי המלכיות וגו' שלא ירונו לפני ישראל מלד ישראל אבל ירונו מלד שמחת' של כבוד שמי שיתקדש
אף המלכיות ולזה לא הזכיר גם בזאת החלוקה לפני ישראל • גם בחלוקה מנין שאף האבות וגו' לא
בהכנעתם ולזה לא הזכיר גם בזאת החלוקה לפני ישראל • גם בחלוקה מנין שאף האבות וגו' לא
הזכיר בה לפני ישראל כי פשיטא שירונו לפני ישראל בשמחה וטוב לבב אבל אמר שאף האבו' ירונו
מלד קבלת המלכיות עול מלכות שמים ורננם על כבוד השי"ת שיתקדש בעולמו על ידי דיבוק שדן
אותם בצדק וסוף שיתחם עליהם על מה שהטיבו לישראל כאמור למדנו מהמאמר הזה פירוש מ"ם
מראש הרים יצוחו שההרים הם האבות יצוחו בקול רינה • ועיין רש"י ז"ל והרא"בע:

ולע"ד יצאו מדבר וערי ציון מדבר הייתה חרבה אותה שהיתה קדר כאהלי קדר לובש
קדרות • ירונו הצדיקים היושבים סלע כובשים את יצרם הנמשל כסלע • והקדושים
שהם כהרים כעין האבות וכיולא שאין הרים אלא אבות כנ"ל בדחז"ל הנה הם ירננו מראש ר"ל
בתחילה וקודם כל המרננים ז"ם מראש הרים יצוחו ואין מקרא יוצא מידי פשוטו יצאו מדבר וגו'
וכן ירונו יושבי סלע הסלעים מהסה לשפנים והרים הגבוהים ליעלים עליהם הוא לו' שאותם יושבי
סלע ירונו ממושבם וכן היושבים בראש הרים חיות ועופות משם יצוחו בקול הודה ורנה ושבח
להשם יתברך ויתעלה:

ישיתו לה' כבוד וגו' ה' וגו' • עיין הרא"בע ז"ל והרד"ק ומהרי"ח ז"ל מדבר וגו' ב"כ
דרך משל על האנשים הנעדרים מכל ידיעה והכרה אלהית אם נים ואם ביבש שהגוי
יכירו וידעו כל כך אלהותו יתברך שגם הם ישימו לה' כבוד ותהלתו בחיים יגידו והתהלה אשר
יגידו לה' אומרים ה' כגיבור יצא וגו' לתשועת ישראל כאים ובגבור מלחמות יעיר קנאת ישראל
מחריבים ומי הגבור המנצח המלחמה כן יריעו אף יצריח בקול רם על אויביו יתגבר עד כאן:
ולע"ד לדקדק שענין התהלה כבר הזכירה בפסיקי' הקודמים שאמר תהילתו מקצה הארץ מ"ב
מה צורך לו' עוד ותהלתו בחיים יגידו • גם קשה אומרו ה' כגיבור כי אין לו צורך ולא
דמיון כי אם בגבורתו ומי יכיל: ונראה שבתחילה הזכיר שישראל ישירו שיר חדש והתהלתו
ישלחו החיים מקצה הארץ לרוממם אל בני ישראל וז"ם תהילתו מקצה הארץ ולא אמר בקצה הארץ
אלא שמשם מקצה הארץ ישלחו לו כתב תהילתו לעיר הקדש • אבל בפ' הזה מגיד ששם בחיים
ובמ"ם דברות הנו' שימו לה' כבוד נגד פניהם ושם בחיי' עלמם תהילתו יגידו תמיד בינם לבין
עלמם והוא שנה גדול תהילה וכבוד ביל' לבין עלמם • ומסבר מה שיעשה הש"ית לעתיד שהילו
היה מראה מתחילה רעם גבורותיו מי יעמוד לפניו אמרו אבל אחר שהש"ית משגיח לנרש

ויאבדם והוא שבהתחלת צאתו למערכת המלחמה יגמר דעת האויבים להחזיק לבם כמו במצה
לפרעה במצרים וזהו לו' ה' דעלמה כגיבור יצא ה' דעלמה כגיבור מלחמה יצא כלים בעלמה כב יכול
כך יעיר בתחילת התעוררות המלחמה כך בחיים מלחמות יעיר קנאת ישראל הבורה כל דהו ולזה
ירעו אף יצריח אף הלו מהסגיאות שישגיא אותם להטעות אותם שלין כהו הלא בכיו ולכך
ידיע אף יצריח בתחלה כדי שיתחזק לבם להכנס במלחמה ואחר שיכנסו בעובי הקרב אז שלל
אויביו כולם יתגבר יתגבר ויתעלה שמו ויראה להם רעם גבורותיו וכדמשיק ההריב הריס וגו'
ומלבד זה אפשר עוד כי ההתחלות קטות כי אין לישראל זכות שיעיר ה' גבורותיו מיד ולכך בתחל'
כגיבור יצא לפי שלו' ילדך תשי כב יכול והסכח הל מהולליך ולזה כלים מלחמו יעיר קנא התעוררו
כל דהו ואמר כלים מלחמות כלים שרה' מלחמות רבות שהוא מזרז כך במצרי' נלחם ובבבל ג"כ
ולעתיד ולז"ל כלן כלים מלחמות אמנם במצרים אמר ה' איש מלחמה ה' כי היה הראשונה לו
יאמר לפי שלעתיד ייעד כי רוותה בשמים חרבי הנה על אדום שהם שהי מלחמות האחד רוחנית
בגלגל מרוח והשנית על אדום תרד למעה לז"ל כלן כלים מלחמות שהיה אמנם במצרים לא היתה
כי אם ה' והיה השלכת הסר של מצרי' בים העליון וממילא נפלו התחתונים בים התהתון כי לא
נלחמו בחרב וחנית לכך אמר ה' איש מלחמה כדמפר"ש ולא זיל מרכבות כרעה והילו מרכבת כתיב
על העליונה ולז"ל בים סתם ולא"כ אמר ומבחר שליש טובעו בים סוף ההתחונה וכן גילו שם ה'
וכל זאת ההתחלה בחולשה לכי שלין זכות לישראל ולזה בתחלה כגיבור יצא כב יכול וכן כלים
מלחמו' יעיר קנאת שמו הגדול ועל אויביו יתגבר מלד היותם אויביו ומתרכין שמו ה' יתגבר
כחו ית' לאין תכלית מבחינת היות אויביו לעפ"י שמבחינת היותם אויבי ישראל לא יתגבר עליה'
ז"ם על אויביו יתגבר • עוד אמר כגיבור יצא בפ"תא ולא אמר כגיבור בפ"נה לו' פה"נה בעין
הגיבור היוצא ממחנה האויבים כך בדמותו כללמו ואופן כלי זיינו כך יצא לקראתו הפי"ת וכל זה
להסביאו להטעות אותו שיחשוב ויאמר כמוהו כמוהו וז"ם כגיבור יצא ר"ל כהגיבור הנה לקראתו
כך בדמותו יצא הפי"ת וכלמו • ואפשר שאמר יריע אף יצריח על אויביו יתגבר כמו שהז"ל
במצרים שבאו מ"ה לו' שירה ואמר הב"ה מעשה ידי טובעים בים ואתם אומרים שירה בזכון
שהקב"ה מצר על דמן של רשעים ובזה יאמר שבשהקב"ה מתגבר על אויביו העפ"י שהוא שמח
מכלה נקמתו מהם ומקנאתו עכ"ז מגיר הוא לכי שמעשה ידיו כלים ז"ם יעיר קנאה לנקם מהם
וכשעל אויביו יתגבר יריע תרועה הכנעה אף יצריח בחר צרח עליהם מכני שסיף סיף מעשה
ידיו הם ולזה יריע אף יצריח כמצר כשעל אויביו יתגבר:

החשיתי מעולם ונומר אחריב ונומר מכילתא החשיתי מעולם אחרים אתאפק אה"ד מי
כמוך באלים ה' דומה בעלבון בנוך ושותק שנאמר החשיתי מעולם אחרים אתאפק
מכאן ואילך כיולדה אפעה אחריב הריס ובבעות עכ"ל: ולע"ד לדקדק דלבריהם ז"ל לא
הי' לל אחרים אתאפק בלשון עתיד אלא בלשון עבר • ונראה דלא דרבה זה הוקשה לח"ל שתחילת
הפ' אומר החשיתי כיולדה אפעה אשום ואשאף אחריב הכל בלשון עתיד לזה אמר ה"הר מי כמוך
באלים ה' דומה בעלבון בנוך ושותק דורש באלים לשון אלימות כלילו אמר מי כמוך באלמים ה'
ז"ם החשיתי מעולם לשעבר כך דרכי שמה אמר שלוחו דרכי זה גם עתה ואחרים אתאפק עוד
לשמוע עלבון בני והשתוק זה לא יאות שכבר נתמלא סאתם ומכאן ואילך כיולדה אפעה אחרוב
הריס וגומר שהוא משל לריס הגבוהי' כהריס כדרש"י ז"ל נשמוך ופשבם הם נלחמים
בם אויביו וה"כ אחרים אתאפק בלשון שלא תמיהה הם עוד לח"ל החשיתי מעולם שמעת שחרב
בית המקדש אין שמוק לפני הקב"ה ז"ם החשיתי ובדביעית שהיה משחק עם לחתן מלא עניד
יוסב ומלמל תינוקות ומעיקרא מט"טרן היה מלמדם ובינעית לימה הקדוש ברוך הוא דלא הוא
הוה עניד עד כאן: ועיין רש"י ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל וכן הר"ד ז"ל והרא"בע ז"ל:

ולע"ד לפי שהיולד' כל ימי עבר' שותקת ונם בהריב לידתה ובלו לה הבלים כב"ז אתאפק'
עד בא עת לדתה לא תוכל להתאפק אלא על כרחה תחיל תזעק בהבליה זה שאמר
החשיתי מעולם בזמן העבר וגם כן אחרים עוד לעתיד ואתאפק ואסבול מהאומות מה שעושים
לי הבעסות כיולדה אפעה בהתרגש היסוריה שהלידה הוא משל להבולה וזה אשום שמה ואשאף
רוח כתנין וכיולדה הזו שסוקפת רוח מהבליל של הבלי' כן אעשה גם אני ואחריב הריס וגומר
ואפשר שהנמשל הוא החשיתי מעולם במצרים וגם כן בבבלות זה כל בבל אחרים ובבלות אלוס
אתאפק ואחר כך אפעה כיולדה ועל כל זה יבוא המאמר אלה הדברים עשיתים לעבר וגם
לעתיד לא עזבתים מעשות כיול' בהם כי כמו שהחשיתי מעולם במצרי' כן אחרים ואתאפק לעתיד
ואמר אחריב הריס וגומר בזכר שהוא משל שיבוא פורענות על הגויים על הסם יתברך וב"כ
ושמתי נהרות לאיים ר"ל הגויים שעד עתה לא היו להם מים ממימי הגמים אעיב להם
לסיבה כבודם שיכבדוני כנ"ל ישימו לה' כבוד ותהילתו בגויים יגידו בלשון עלמו של שימה
אמר ושמתי נהרות לאיים שיהיו להם נהרות מושכים אל האיים הנז' והגמים שלהם שהמים
רעים אוכים אותם כדי שהיה להם למקום ארע לזרוע מעדנים ויבריא הפי' היה לח"ד לאיים
שנקודה קמץ והיה לה לינקד שב"א או בלי לח"ד ושמתי נהרות איים והוא היותר נכון עוד הכרח
שני שאם איים נהרות שיעמו איים קלמ' כמו שפירשו המפרשים ז"ל א"כ מהו אומר שלגמים יוציש
הלא הגמים קלים מנהרות וא"כ החלוקות זו ואין ג"ל הן ובפסוקים זו אף זו דוחק גדול אלא
ודאי ושמתי נהרות לאיים ונומר לעובה שיהיו להם נהרות וכן והולכתי ונומר:

והולכתי עורים ונומר פסיקתא והולכתי עורים בדרך לא ידעו ז"ם והיה ביום ההוא לא
יהיה אור יקרות וקפלון דברים שהם מכוסים מכם בעולם הזה עתידים הם להיות
נפים לכם כהדין כולום (פי' מראה של זכוכית) הב"ד והולכתי עורים בדרך לא ידעו בנתיבות
לא ידעו אדריכם הנים מחשך לפניהם לאור ומעקשים למישור אלה הדברים העשה אין כתי' כאן
אלא עשיתים כבר עשיתים לרבי עקיבא וחבירו דא"ר אחא דברי' אלא נגלו למשה מסיני נגלו
לרבי עקיבא וחבירו וכל יקר ראתה עינו זה רבי עקיבא עד כאן לשונו: ולע"ד לדקדק מאי
קשיא ליה לנעל המאמר הזה בפסוק הזה שדרש כן • ונבין ג"כ או להיות נפים לכם כהדין כולום
מה שייכות המראה שהמשיל בה יותר מזולתה מהדברים המחירים ויובן ג"כ שמתיה בעל
המאמר של הפסוק של והולכתי עורים • ויותר קשה מה שאמר רבי אחא דברים אלא נגלו למשה
מסיני נגלו לרבי עקיבא היתכן שמשה אדון הנביאים וקטול משה כנגד כל ישראל הנמצאי' אז
בדורו וגם בכל העתידי' לבא הדבר קשה שיגל' ממנו דבר והלא אמרו חז"ל כל מה שתלמיד ותיק
עתיד לחדש נגלה למרע"ה: ונראה דהוקשה לח"ל בכל העניינים שבפסוק הזה שאמר
והולכתי עורים בדרך לא ידעו בנתיבות לא ידעו אדריכם די בזה וכופל ואומר אשים מחשך
לפניהם לאור ומעקשים למישור אבל קושית אלה הדברים עשית

הנני ה׳ · אומר לישראל אני ה׳ שעשיתי כל זה יכול להוציאך מהגלות ואני הוא שקראתיך בצדק כשהגיע זמנך לגאת שתצא ולא תירא בצאתך כי אני אחזיק בידך : ואצרך · אשמרך מן הרשעים שלא ירעו לך : ואחזק · בצר״ו והחי״ת בשוא לבדו : לברית עם · לקיום כל עם ועם כי בעבורה מתקיים כל העולם וכל ברית היא ענין קיום וכן תהיה גם כן לאור גויים · כמו שאמר והלכו גויים לאורך · והאור היא התורה שתצא להם מציון · וישראל יהיו קיום העמים על שני פנים האחד שיהיה שליח בעבורם בכל הגויים כמו שאמר על המשיח ודבר שלום לגויים · ואמר והוכיח לעמים רבים · וכתתו חרבותם לאתים וגומר · והשנית כי בשבת ישראל יהיו הגויים שומרים שבת מלאת

וילכו בדרך טובה כמו ויורנו מדרכיו ונלכה באורחותיו וגומ׳ · לפקח אני ה׳ קראתיך לפקוח עינים עורות כלומר עיניכם שהם עורות בגלות מרוב הצרות · וכן להוציא ממסגר אסיר · אתה שאתה אסיר בגלות ובבית כלא ויושב בחשך : אסיר · בלגש : אני ה׳ הוא שמי · הוא שמי המיוחד לי לא כשם הפסילים אף על פי שעובדיה ישתחוו אותם עמי בשם אלהים ולא יוכלו לשתפם עמי בזה השם כי אני הוא אדון על הכל ועוד לא אתן כבודי לאחר כמו שעשיתי על הנה שלא עשיתי משפט הרשעי׳ על כן לא הכירוני וגטו אחרי האלילים ואחרי הוציאי ישראל מהגלות ואעשה עמהם נפלאות גדולות יכירוני כל העמים כי אין בלעדי אחרי עשותי משפט ברשעי׳ · כמו שאומר והיו כל זדים וכל עושי רשעה קש ולהט אותם היום הבא וגו׳ : ותהלתי לפסילים · ולא תהלתי · ולא שזכר עומד במקו׳ שני׳ וכן תקות עניו׳ תאבד ורבים כמוהם : הראשונות הנה באו · אמר הנביא הנבואות הראשונות שנבאתי על סנחריב הנה באו כי בימי ישעיהו הנביא באו : וחדשות אני מגיד · ועתה אני מגיד לכם נבואות חדשות שלא שמעתם ואשמיע אותן אתכם בטרם תצמחנה ותדעו כי כמו שנתקיימו הראשונו׳ כן יתקיימו האחרונות · ואלה הם העתידות שאומר להוציא ישראל מגלות זה ואמר תצמחנה על דרך משל · וכן אצמיח קרן לדוד אצמיח קרן לבית ישראל כי הדבר החדש הוא כמו הצמח שיתחדש ויחגלה על פני הארץ אחרי הסתרו בן תהיה תשועת ישראל: שירו לה׳ · בעת גאולת ישראל : מקצה הארץ · תהלתו ינידו העמים מקצ׳הארץ כי ממזרח שמש ועד מבואו ידעו בגאולת ישראל כי הם מפוזרים בכל פאות והעמים בראותם הנפלאות ההם ישירו תהלתו : וכן יורדי הים באניות כלומר בים וביבשה ישירו לה׳ · ואמר ומלואו · על דגי הים שהם מלא הים והוא על דרך משל כמו וכל עני השדה ימחאו כף · וכן איים ויושביהם באלו המקומות ישאו : ישירו קול · מדבר ועריו על דרך משל כאלו ישאו קול בשירה המדבר והעריס · כי יש מקומות במדבר שיש שם עריס : חצרים תשב קדר · וכן ישאו קול החצרים שתשב קדר בהם כי בני קדר שוכנים במדבר באהלים שהם כמו החצרים שהם הכפרים · כמו ובתי החצרים · כי בני קדר אינם יושבים כאחד אלא מפוזרים במדבר שהם בו הנה והנה כמו הפרזים · ופירוש תשב קדר · עדת קדר כמו ותהי ישראל ותהי ארם · וזכר מדבר ובני קדר כי דרך מדבר יצאו ישראל מהגלות : ירונו יושבי סלע · ר״ל המגדלים הבנויים על הסלע׳ ועל ההרי׳ ירונו וילוחו ושניהם ענין צעקה · וזכר יושבי סלעים והריס שהם רוחים הולכי מדבר והערבה מרחוק : ישימו · יתנו לו בפיה׳ הכבוד והתהלה : יהוה כגבור יצא · לתשועת ישראל כמו הגבור שיצא למלחמה בלא פחד : יעיר קנאה · קנאת ישראל שהעבידום בגלות כמה שנים : יריע אף יצריח · הכל דרך משל למלחמי׳ במלחמה שהם מריעי׳ ומצריחי׳ להתגבר על אשר כנגדם : ויצריח · כמו יריע · ובאמרו אף יצריח כי הצריחה יותר והגבהת קול מהתרועה ויתגבר עלאויביו: החשיתי · אמר הלא יתברך מזמן רב החשיתי ושתקתי בצער ישראל בגלות והתאפקתי בסבל לחלש כאל׳ המתאפק ולא ירחה לאחרי׳ מה שבלבו ומתחזק להסתיר רגזו · כמו ויתאפק ויאמר שימו לחם ויתאפק המן : כיולדה אפעה · עתה אצעק כמו היולד׳ שלועקת בחבליה כן אזעק על רשעי ישראל שהם אויבי כמו שאמר בפסוק שלמעלה מזה כי יותר מדאי התאפקתי ולא אוכל עוד לסבול בצער : אחוש ואשאף יחד · אשימה ואבלע׳ יחד כל אויבי · וכן כי שאפני אנוש שאפה רוח · שמות ושאוף עני׳ בלועה והשחתה : אחריב הרי׳ וגבעות · משל על מלכי ז׳ אומות וכן עשב׳ משל על ז׳ אומות · וכן נהרי׳ ואגמי׳ משל על ז׳ אומות שהם מלאי׳ כל טוב כמו הנהרו׳ והאגמי׳ עתה יחסרו כל הטוב ההוא ויהיה כמו הנהרו׳ והאגמי׳ שיבשו ושבו אי״ם שהם מקומו׳ לשבת : אחריב · ענין חרבן : והולכתי · אפל ישראל שהם כעורים בגלות אוליך אותם בדרך לא ידעו שאוליכ׳ לארצ׳ דרך מדבר העמים : לאור · כי ההולך בחשך או בדרך לא ידע כאילו הולך בחשך או במעקשי׳ וישרא ילכו כהולך באו׳ ובדרך מישור:

עשיתים

אני יי׳ רביתך בקשוט ואחזיקיפית בידך ואתקינינך ואתנינך לקיים עם לניהור עממין : לפתחא עיני בית ישראל דאינון כסמין מן אוריתא לאפקא גלותהון מבני עממיא דאינון דמן לאסירין ולמפרקהון משעבוד מלכותא דאינון עגינין באסירי קבל : אנא יי׳ הוא שמי ויקרי דאתגלית עליכון לעם אוחרן לא אתן ותושבחתי לפלהי טעותא : קדמיתא הא אתאה וחדתן אנא מחוי עד לא אתיין אבסר יתכון : שבחו קדם יי׳ תושבחתא חדתא אמרו תושבחתיה מסיפי ארעא נחתי ימא ומלה ונגוון ויתביהון: ישבח מדברא וקיריון דיתבין ביה פציחין יתבין מדבר ערבאי ישבחון מיתיא כד יפקון מבתי עלמיהון מרישי טוריא ירימון קלהון : ישוון קדם יי׳ יקרא ותושבחתיה בנגוון יחוון : יי׳ למעבד גבורן אתגלי למעבר גבורא מתגלי ברגז כמלול אף בזיע על בעלי דכבוהי מתגלי בגבורתיה : יהבית להון ארכא מעלמא דאם יתובון לאוריתא ולא תבו כחיבלין על ילדתא יתגלי דיני עליהון יצדון ויסופון כחדא: אחריב טורין ורמן וכל אסביהון אייבש ואשוי נהרין לנגוון ואגמין אייבש : ואדבר לבית ישראל דרמין כסמן באורח דלא ידעו בשבילין דלא אליפו אדריבינון אישוי קבל קדמיהון לנהור וכפלא למישרא אילין פתגמיא אעבדינון

אני יי׳ קראתיך בצדק ואחזיק בידך ואצרך ואתן אותך לברית עם לאור גוים : לפקח עיני עורים לצאת מן הכלא יושבי חשך מבית כלא : אני יהוה הוא שמי וכבודי לאחר לא אתן ותהלתי לפסילים : הראשונות הנה באו וחדשות אני מגיד בטרם תצמחנה אשמיע אתכם : שירו ליהוה שיר חדש תהלתו מקצה הארץ יורדי הים ומלואו איים וישביהם : ישאו מדבר וערים חצרים תשב קדר ירנו ישבי סלע מראש הרים יצוחו : ישימו ליהוה כבוד ותהלתו באיים יגידו : יהוה כגבור יצא כאיש מלחמות יעיר קנאה יריע אף יצריח על אויביו יתגבר : החשיתי מעולם אחריש אתאפק כיולדה אפעה אשם ואשאף יחד : אחריב הרים וגבעות וכל עשבם אביש ושמתי נהרות לאיים ואגמים אוביש : והולכתי עורים בדרך לא ידעו בנתיבות לא ידעו אדריכם אשים מחשך לפניהם לאור ומעקשים למישור אלה הדברים עשיתם

עינים כ״ח בקריא׳ וסי׳ הנה הוא לך כסות עינים · ותשב בפתח עינים אשר · חכלילי עינים מיין · מכלות עינים דבחקתי · נופל ונלוי עיני׳ וחברי · וכליון עינים דכי תבא · עם יפה עינים · שמענא נא זאת עם סכל · וגבותם מלאות עינים סביב · וכל בשרם וגביהם · כתוך בית המרי אתה יושב : ומשקרות עינים טהור עינים דתריסר · נגשה כעורים קיר · לפקוח עינים עורות · על אבן אחת שבעה עינים · ברה מאירת עינים · גבה עינים ורחב לב · עינים להם ולא יראו · וחברו · ושח עינים־יושיע · עינים הייתי לעור · עינים רמות לשון שקר · מאור עינים ישמח לב · רום עינים ורחב לב · למי חכלילות עינים · טוב מראה עינים מהלך נפש : מחשך ב׳ וסימ׳ אשים מחשך לפניהם לעור · מיודעי מחשך : למישור י׳ מלאים וסימ׳ נמסר במלכים חלק א׳ סימ׳ ב׳:

אורים ותומים

ה׳ כנבור יצא וגו׳ יר׳ לי שדרך הפלכים לצאת נגורים בראשונ׳ והתלכים הולכים בתחרונה חות׳ הכתוב שהיתה בספק גם כי דרך הפלכים שיוצאים עורר׳ התלחמ׳ עד שיכאו עליהם אבל הש״י בספק הוא יעיר הקנאה גם ירוע וגו׳ גם דרך המלכי׳ אלא יכאו עד שילחמו אבל הש״ם מעשה שיתעורר יתנבר אז ירד׳ שהש״ית יצא כגבור להלחם עם ישראל׳ אבל בחחרונה יפסוק מעתו אל הארעות עכ״ום ות״ם על אויביו יתנבר וגו׳ :

מנחה גדולה

כה אמר האל ה׳ לומר כי הוא יי׳ האל הוא בעל החסד וגם הוא ה׳ בעל הרחמים שסיתף מדה זו לנבא העולם וע״י מדות אלה היה בורא השמים והוא כדי להיות רוקע הארץ ונלאלתיה שיהיו פרושים על על הארץ שהם לריכי׳ חסד ורחמים משא״כ העליונים אין בהם לא חטא ולא עונשים ואינם צריכי׳ לא לחסד ולא לרחמי׳ ובעיקר הבריאה היה בשביל התחתונים והראי׳ מתן נשמה לעם כליה שהיא נשמה עליונ׳ מלמעלה יש׳ אשר לא נתנה בעוד לאדם׳

בתשובתה וגו' ואמר משה יהי רצון שלא מהלני אמר לו הקב"ה וכשם שאמר לו ישראל גו' הרי שהודיע
לו הקב"ה מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש לכל בשמו והיינו דאמר רבי אחא דברים שלא נגלו
למשה מסיני מסיני ולא בסיני כי הכל נגלה לו בסיני אבל שיהי' נגלו למשה עצמו כשלא' שהזכיר'
גדולה להש"ית עמוקים עמוקים' שלא נגלו לזולתו ולא לו לבדו מהכנתו העצום' מסיני מלמעלו'
מכמה כל"ז במ"ש משה קבל תורה מסיני עליה' הוא אומר עשיתם לרבי עקיבא וחבריו מבחינ'
קדושת נפשם ויסוריהם שעל ידם השיגו סודות מפה שעלה במחשבה עליונה כמו שפי' הרשב"ם
ז"ל במ"ש חז"ל כך עלה במחשבה שע"י כך בישורין קשין עלה ונתעלה במחשבה עילאה הכמה
עילאה וע"י כך השיג דברים עמוקים וגילה אותם הב"ה למשה שיאמר אותם בשם רבי עקיבא
אבל לא בשמו של משה עצמו כיון שלא נגלו למשה מסיני ומפלת עצמו אפ"י שידעם משה מפי
הש"ית כך יאמר ר' עקיבא וחבריו צריך לאומרם בשם אומרו כיונא בדברים עמוקים אחרים
שנגלו לכל ת"ח ותיק שג"כ יאמר אותם בשם אומרם ז"ש וכל יקר ראתה עינו זה ר' עקיב' שהשיג
דברים עמוקים ויקר מאד מפלת בחינת עצמו מה שמשה רבינו ע"ה לא השיג אותו היקר הנזכר
שהשיגו מפלת הודאה שהודיעו אליו הש"ית אבל לא מפלת עצמו כלומר ומזה לא הזוז ' ועיין
רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל והרד"ק ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל ומ"ש עשיתי' במצרי' ולא עזבתי' לעתיד לבא:
ולע"דן כי אין עור כי אם רואתו אסר לו עינים ואל פיעל ה' לא יביטו ולזה אמר והולכתי עורי'
בדרך ישרה שלא ידעו להעיב ובתיבות מצות לא ידעו אדריכם ומהאורה במוסכלו'
יתחייב שהחושך אסר יכסה ארץ כמו שייעד הנביא לעתיד וערפל לאומים מעין יציאת מצרים
שהוכו בחושך ולכל בני ישראל היה אור במושבותם של המצריים כך לעתיד אפים מחשך שעל
כפושעים לפניהם יהיה לאור בהיר ויהיה פלא להיות אור לישראל במושבותם ומבקשי' למישור כמו
שהיה ביציאת מצרים שענן השי"ת מייאיר לפניהם כל הר גבוה וכל גיא ינשא וכל הר וגבע' יסכלו
אלה הדברי' עשיתים וגו' ומהרי"ח ז"ל עשיתים כבר במצרי' ולא עזבתים כי אשוב לעשות לעתיד:
נסוגו אחור וגו' עיין הרא"בע ז"ל והרד"ק ז"ל ומהרי"ח ז"ל נסוגו ר"ל יסוגו אחור יבושו
בושת הבוטחים בפסל שיבד להם הפסע באמצעות הפסילי' והטלמסלות ואז יראו
שהכל הבל ואין בם מועיל ע"כ: ולע"דן אמר נסוגו אחור בלשון עבר על מצרים כמ"ש
עשיתים ולא עזבתים ומבאר עשיתים במצרים נסוגו אחור ולא עזבתים לעתיד כי יבושו בושת
הבוטחי' בפסל והיה די שיאמר יבושו הבוטחים בפסל אבל אמר יבושו בושת ר"ל שלפי' שהבושת
הגדול הוא בושת הגנב כי ימצא כמו שהגזים הנביא ואמר כבושת גנב וגו' דמשמע שאין בושת
זולתו ולז"א כאן כי זה יותר חמור כי לא יבושו לגנב כי יגנוב למלא נפשו כי ירעב אבל יבושו
לבוטחים בפסל שלא עזר ולא להועיל לזה אמר יבושו בושת אמיתי וגדול אסר לא יגלו מלותו
הבושת לעולם הבוטחים בפסל האומרים למסכה ואפ"י שהיא יחידה אומרים לה אחים אלה אמו
בלשון רבים ואין אומרים את אלהינו לפי שהם מחברים אל תמונת המסכה הנבא מרו' אסר נעשית
המסכה כדמותו כלומר הנשמע או הירח או זולתו מלבדי מעלה ולזה על שניה' יחדיו הביאו תמונת
הנבא מרוס ותמונת המסכה אסר בדמות' ונלמד אמר עליהם יחדיו האומרי' למסכה אתם אלהינו
בלשון רבים ולא אמרו את אלהינו: ואני הנעיר מרדכי הבהן יצ"ו נלע"ד דרך הלזה מקושר
עם מ"ש האומרים למסכה וכו' ואמר שגם החרשים שהם אלהיהם אין להם הביטו לראות בעינים
שלהם שלא יראו ח"ל הביטו לראות ולנביא אומרי' שהוא העור והחרש ז"ש מי עור וכו' הכל מקושר
לתיבת האומרים הנז' בתחלה ע"כ:
הראשונים שמעו וגו' מי וגו' עיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל והרד"ק ז"ל ומהרי"ח ז"ל לפי
שאמר למעלה התשיתי מעולם אחרים בגלות ישראל גם עתה לתת שבח למה היה
מוכנות ולא די שלא היו שומעים אבל היו מחרפים לנביאי' ואומרים לנביא אתה העור כנז"ל
במפרשים מי עור כי אם עבדי וחרש כמלאכי וגו' שהם דברי גידופי ישראל לנביאיהם ולפשר
לפרש החרשים שמעו וגו' על הנביאים שבשעת נבואת' היו בעלי' נחשיהם החיצונים כחרשים
וכעורים שלא היו שומעי' מה שהיו מדברים אליהם ולא רואים כי כן היו ישראל קוראים אותם
חרשי' ועורים וכמו שכתוב אויל הנביא משוגע איש הרוח והשי"ת מוכיח כי היה זה בהם לשבח ולכן
היה מוכיח את ישראל עתה שישמעו את החרשים ויקבלו דבריהם ואת העורי' הביטו לראות
במעשיהם ולא דו לעשות במעשיהם ובאיזה מי הם החרשים והעורים הנזכר שלזה לישראל שישמעו
בקולם ואמר מי עור כי אם עבדי וגו' ובאיזה שלא היה העורין ההוא מסרון בהם אלא אדרבה שלימו'
וזהו אומרו מי עור כמשולם ועור כעבד ה' כי להיותו שלם ועבד הש"ת הוא עור וכן חרש בעת
הבנואה להתבודדותו כי ראות ראיות רבות הוא רואה ולא חשמור אות' הראיות מפלת התבודדותו
וכן כחרשות שבנביא אינו להסרון בי פקוח אוזנים הוא ועכ"ז אלא ישמע מהתבודדותו ובשם הרב
המורה הביא דרך אחר ואחרים מלשון ראות רבות ר"ל ראות בחוש השכל רבות רואה הנביא
בנבואתו בשכלו ובנפשו כאשר לא תשמור הדברי' המוחשים ח"כ אין ראוי לקרותו עור כיון שרואה
דברים נפלאי' וכן אין ראוי לקרותו חרש כיון שהוא פקוח עינים במושכלות ואעפ"י שלא ישמע
בחושים הגשמיי' עכ"ז כיון שפקוח עינים הוא במושכלות אין לקרותו חרש ע"כ:
ולע"דן כפשוטו של מקרא כדרש"י ז"ל החרשים האוטמים אוזנם משמוע תורה והעורי' מראות
הדרך ישרה הביטו לראות ואמר הביטו לראות ר"ל לא תביטו בדברי' הנזרמים עורין
כמשמ"ל ולשיני רשעים תבלינה מוטב לרשעים שהיו סומין בעיניה' ז"ש הביטו בדבר שיהי' לראות
ומהו הדבר אסר תשמעו ותראו הוא שמי עור כי אם עבדי שעושה עצמו כעור מראות המתלעגי'
עליו וחרש כמלאכי אשלח שאיני שולח לכם אלא נביא שגיון נתן למכים ולחיי למורטי' כ"ש שישמע
עליו וחרש כמלאכי אשלח כחרש לא ישמע וכאלם לא יפתח פיו וזהו וחרש כמלאכי אשלח כי זה דרכו
עבודתו ואינו מביא אלא כחרש לא ישמע וכאלם לא יפתח פיו וזהו אומרו מי עור כמשולם לשון שלימות שהיה
שלם האיש השלם להיות עור להעביר עיניו מראות שוא וז"ש מי עור כמשולם לשון שלימות שהיה
השלם עושה עצמו כעור וכן ועור בעבד ה' שלהיות עבד לה' צריך ג"כ להיות כעור להעביר עיניו
מראות שוא וז"ש ראות רבות שמתלוצצים ממנו ולא תשמור בלב שלא תאמרו שוא בלבו
לשמוע חירופו כדי לידע לאותם ליזהר מהם אבל לא יתפעל מדבריהם להקפיד ולהיות שוגה בלבו
וז"ש ולא ישמעו אף על פי שאוזניו פוקח אותם תמיד ז"ש פקוח אוזנים וא"ה הרי הוא כאילו לא
ישמע ז"ש ולא ישמע שבלי ספק אים שלם כזה ה' חפץ בחילו הנידופין אסר מחרפין אותו לא
מבחינת החירופין עצמן אלא דרגא מיצר הוא בב יכול ומצטער בצערו של צדיק אבל שמח הוא
מבחינת שלימות הצדיק שסובל ושומע חרפתו ואינו משיב עושה מחאבה עליו וכו' הכתוב לו'
ואוהביו כלאת השמש בגבורתו ז"ש ה' חפץ בכל הנזכר לעיל למען צדקו של הצדיק הנז' ושמח הוא
וחפץ למען צדקותו שסובל ושומע חרפתו פקוח אזנים ועכ"ז עושה עצמו כלא ישמע כי בזה יגדיל
ויאדיר אותם שכל הבריות אומרות אים פלוני שלמד תורה ראו כמה סבלן הוא כמה
תורה שבו ויאדיר אותם לאי שלמד תורה וכשהוא עז ומידות רעות מחלל תורתו ז"ש יגדיל תורה ויאדיר כמלא
ענין אסריו למי שלמד תורה וכשהוא עז ומידות רעות מחלל תורתו ויאדיר אותה והעם המחרפים ומגדפים
שהשלם המבוזה מתמר ועולה בצדקו יגדיל תורה ויאדיר אותה והעם המחרפים ומגדפים
אותו אדרבה הוא הוא הנבזה ז"ש והוא עם בזוי ושסוי וגו' מעוכם הביזוים שביזו את השלם ואת
עבד ה' ויזנחו חרגם מי עור הלא אם יחוזנון וגו' שהכוונה מי עור והוא הרשע הנז' החרשים שמעו
וגו' כי אם ישוב יקרא עבדי וכן הרשע החרש תשמוע מוסר אם ישוב כמלאכי אשלח יחשב גם הוא
מי שהוא עור שתמיד הוא לשלם פורענות חובותיו וז"ש כמשולם לשון תשלומין והעור הנז' בשובו
בתשובה כעבד ה' יחשב ' רעות רבות ועכ"ז לא נתתם לבכם לשמרם לחפשה אודניכון ולא
קבלתון אוזנכון והשי"ת עושה כל אלה הרבות שחרתו ותקחו מוסר ולא שוה לו עמכם כי כל הפלא
והשתדלותו הוא למען צדקו לזכות את ישראל יגדיל תורה ויאדיר אותה ע"ל יגדיל לומדי התורה ויאדיר אותה ע"כ:
ראות רבות וגו' עיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל והרד"ק ומהרי"ח ז"ל כבר נזכר מקושר בפסו'
הקודם ובעניות דעתי ג"כ כתבתיו בפסוק הקודם:
ה' חפץ למען צדקו יגדיל וגו' ר' חנינא בן עקשיא אמ' רצה הקב"ה לזכות את ישראל
לפיכך הרבה להם תורה ומצות שנא' ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר עכ"ל:
ופירשו הראשונים ז"ל שלא על פי שבשכל אנושי נוזר שאילו היו המצות מעוטות היה נקל לשמרן
לאמנם עתה עול כבד ונכשל האדם ברובם כן חטאו לי עכ"ז האמת הוא שרבוי המצות היו לזכות
את ישראל שרואן יזכה באחת ושמפון בזולתה ולו בזולתה כי יזדמן לראובן אחת יותר בנקל
ולשמעון האחרת: ובכלי חמדה פירשתי שכל המצות יחדיו הוצרכו לתיקון הנפש שלם חסרה ח"ו
אחת מהמצות עשה הייתה הנפש חסרה מאותה השלימות כי כמו שהגוף רמ"ח איברי המצוות רמ"ח
לאברים הגוף ולהשלים הנפש המתפשטת בהם בר"מח בחינותיה כמו שאמרו המקובלים ז"ל: וכן
בשם"ה מצות לא תעשה אם אחד מהם לבד הנה הייתה נפגמת הנשמה באותה העבירה שהיה
עובר האדם באותו שרש"ח מצוות עשה ושם"ה לא תעשה הוצרכו כולם לשלימות הנפש וז"ש רצה
הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות וגו' הלא הוא זה דומה לאולה שאינו
הרופא עלי' דברים שמזיקי' לו מתיתים אותו כל אחד מהם שאפי' ישמור התשעה ויאכל העשירי
אותו שפה תועיל לו שמירת התשעה כך לאיותה כל השם"ה מוכרחים לשמירת בריאות הנפש

ושלימותה לפיכך הרבה להם תורה ומצות במספר במשקל הכל מנוי שכול' היו הכרחי לתיקון
הנפש כמ"ש אספר במ"ש הרבה להם תורה ומצות שבמה מצוות יש בתורה הפר החדש היה מקיים
אותם מסברה וכלהם הוא חו' מה תועלת יש לצוות אותן הדברים שהיה החדש מקיים אותם
מעוב עצמו והשכל מחייבן בכבוד לב והם ובגזל ומבוטת שוא אסר עליהם אמר רבה ה' בה לזכות
את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות עם היות שלא היה צריך לצוות אלה הדברים והמצות
שאין לשכל האומרי מבנה בהם כמו החוקים וז"ש הרבה להם תורה ומצות כדי שיקיימו אותן לתמן
טוב אלהי ויקבלו שכר הרבה: עוד אספר הרבה להם ע"ד ה' אלהיכם הרבה אתכם שאמרו חז"ל
הרבה אתכם על דייניכם ר"ל רבה הב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות ר"ל
הנזים והגדיל להם עניני התורה ואפי' הדברי' הקלים שבה כמו הכילת הדם בכסוי כל אדם קלה
בו ומצינו שהרבה בה כמה מיוס עם היותה דבר מתים לא עשה כן אלא כדי להגדיל שכרה וז"ש
הרבה להם תורה ומצות שנא' ה' חפץ למען צדקו כל ישראל יגדיל תורה ויאדיר כמו שאמרתי
בענין הדם כאמור ' ומכל זה תלמוד הבנ' הפ' כמ"ש יגדיל תורה ויאדיר ' ועיין רש"י ז"ל
והרא"בע ז"ל והרד"ק ז"ל ומהרי"ח ז"ל ה' חפץ למען צדקו של ישראל יגדיל תורה ויאדיר ליה
היה מצוים ושלח להם את כל עבדיו הנביאים השכם ושלח ולא שמעו ולזה הוא עם בזוי וססוי
ועם היותו בחורים ומחבולות שהם המצרים עכ"ז לא שבו הם אבל נכהבו כלב לעוים ולזה הכח
לבין כלב כמו מפח נפש ובי"ת בחורים שמוש והוא מלשון חור פתן נקב שכולם בעבר גדול היו
לבז ואין מציל כדי שיתנו לב לשוב על ידי הסורין ועכ"ז ואין לומר הבב לשוב בתשובה ע"כ:
והוא עם בזוי וגו' עיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל והרד"ק ז"ל ומהרי"ח ז"ל זכרתיו בפסוק הקודם
ואין לו' הבב לשון חשובה שאין לו' כשוב אלי ה' כי הוא ערף ויכלמנו ' וכי' שוד בחורי'
ממש (כדרש"י והמתרגם) ויאמר שהוא עם בזוי כ"כ עד שאפי' הבחורים שלהם אינם נחשבים
אלא כפיה הכבשן וזהו הפח בחורי' כולם שלא תמצאם לומדים בבית המדרש אבל תמיד נבחי
כלים החבלו והוא מלשון מכלאות אין שהוא מקום הרועים והבחורים שם נבחי כלים הבלו
ולהיותם מרוחקים מהתורה והשלימות לכך היו לבז ואין מציל משיסה ואין לו' הבב להשיב הרבו
לשי"ת ע"כ: ולע"דן והוא בפרטות הבדילו השי"ת לרבה מכל העמי' שהוא בזוי וססוי מכל
העמים היו לבז ממונם ועכ"ז ואין מציל את נופן משיסה בנופן ואין לו' הבב:
מי בכם וגו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל והרא"בע ז"ל ומהרי"ח ז"ל כי' מי בכם יאזין זאת
התוכחה יקשיב כלו ויסתבר מה שהודע לאחור לעבר מגלות סמרון שלא יאמר שכל זאת
הנבואה אמת ויציב: ולע"דן לאחור הוא דרך לעג כאדם שו' פלוני יסמע הדבר הזה ומראה
בידו לאחורי גבו לו' כי אותם דברים ישליך אחרי גוו ולא יתבה ולא יסמע ע"ד מה שפירשתי
כיונא בזה בפסוק הנידו הראותיו לאחור ' כי בודאי מי בכם יאזין זאת יקשיב ויסמע בבודאי
לאחור ולא לפניו יהיה כל אדם שבכם אין שומע ואין מאזין:
מי נתן למשיסה יעקב וגו' שנו רבותינו מעשה בר' יהושע בן חנניה שהלך לברך בגדול של רומי
אמרו לו יום תינוק אחד בבית האסורין יפה עינים וטוב רואי וקוילותיו סדורות לו תלתלים
הלך ועמד על הפתח ואמר מי נתן למשיסה יעקב ענה אותו תינוק ואמר הלא ה' זו חטאנו לו ולא
אבו בדרכיו הלוך אמר מובטח לבי בזה שמורה הוראה בישראל העבודה לבי זו מכלן עד שרבינו
בכל ממון שיפסקו עלי אמרו לא זו משם עד שפלאו בממון הרבה ולא היו ימים מועטי' עד שהורה
הוראות בישראל ומה ר' ישמעאל בן אליעזר ע"כ: ולע"דן מה חכם' יתירה ראה בזה נמה
שהשיב ואחר הלא ה' זו חטאנו לו: ונראה כי מהיותו תינוק ונתן לבו לדעת שהיה זה
בהשגחת השי"ת בתוכחות על עון זו הוראת חסידות והשער' גדולה ' עוד אספר שר' יהושע בן
חנניה לא דבר עם הנער אבל בינו לבין עצמו דבר כן ר' יהושע שכן מורה הלשון דקא' ועמד על
הפתח ואמר מי נתן גו' דלא קאמר ואמר לו אלא ואמר מי נתן שעם היות שלא דבר עמו היתה
הסכלי' יתירה בנער שיבא ויאמר הלא ה' זו חטאנו לו וז"ש נענו' אותו תינוק שלא אמר ענה לו הוא
תינוק לו ענהו אלא נענה אותו תינוק דלעצמו אמר כן מלדיק דין שמי' היותר נכון הוא לפי שקש'
בפ' ואמר בלשון שאלה מי נתן למשיסה ומשיב הלא ה' זו חטאנו לו דהי"ל ה' נתן למשיסה יעקב
זו חטאנו לו גם הוקשה לו לו' לנוכח זו חטאנו ולא"כ לו' שלא לנוכח ולא אבו בדרכיו הלוך וכל אלו
הדקדוקים הבין ע"י זה התינוק כי הוא נקב ליפנה דקדק מי נתן למשיסה יעקב וגו' וכשהתינוק
השיב הלא ה' זו חטאנו לו ולא אבו הבין הכתוב כמין חומר שהכתוב לו' לם יתמהו העול' ושלול
יפלטו ולא"מ' מי נתן למשיסה יעקב וישראל לבוזזי' התשובה היא שהקטני' אין להם כ"כ אמה
כמ"ש התינוק מדבר בעדו הלא ה' זו חטאנו לו אני ואחדי אסר כגלי חטא קל אמנם הגדולים
ורבי' העם גדלה אשמת' וזהו ולא אבו בדרכיו הלוך ולא שמעו בתורתו שנסוף הפ' דבר על רבים
נסתרים שגדלה אשמת' מעון ופשע ובזה הותרו כל הדקדוקים הנז"ל ומ"ז הבין היותו מור' הוראו
ולכך פלאו יותר על כדי דמיו והעפ"י שהדין הו' כדתנן ואין פודין את השביין יותר על כדי דמיו'
מפני תיקון העולם זה התינוק יקר מפנינים וכל חפצי' לא ישוו בו ובזעקה בזה שמעתי בהנו' עובדא
דהנה רוכל שהיה מכריז מלון בעיר פס חיים לודיקו עליה כולי עלמא אמר להם נגור לשוקך וגו'
עכ"י אותה הכרזה הינן הפ' של מי האיש החפץ חיים שהיתה הכרזה שלא לנוכח ולא"כ לו' לנוכח
נגור לשוקך וגו' ולא אמר יגור לשונו אבל הכתוב עלמו קורא בגרון כרוכל ואו' מי האיש החפץ חיי'
וידוע שכל העולם יתקבצו ברגע לקנות פס חיים ולכך מדבר להם לא לנוכח קיבונה ולו' להם
נגור לשוקך וגו' פה אל פה ' ועיין רש"י ז"ל גם הוא ז"ל תירץ למה אמר לא אבו ולא אמר לא הביטו
לפי שמדבר על האבות ' ועיין הרא"בע ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל ' וכן הרד"ק ז"ל:
ולע"דן לפי שהוא עדיך שאלה כאילו יסאלו על מה נעשה ככה ליעקב היותו למשיס' על כלני
הפס וישראל שהם היותר משוזים לבוזזים התשובה היתה על יעקב בחטאים וזהו הלא
ה' זו חטאנו לו כי דלת העם חטאם קל אמנם ישראל היותר מיוחדים שנעשה חטאה יותר גדול כי
סביביו נסערה מאד והגד לעמי פשעם אלו ת"ח שסגנת תלמוד עולה זהון ועליהם הוא לו' ולא
אבו בדרכיו הלוך ולא שמעו בתורתו כי הגדול מחבירו יצרו גדול ממנו: וחטאו ויצרו גדול ממלא
הולמי מודים ומתוודים חטאנו על עצמ' ועל הראשים והחשובים לו' שלא לנוכח ולא אבו ' :
ולפשר עוד והוא שהכתוב לו' סיבת כל המשיסה והבז יהיה על שאינם מכירים ערך חטאם שהם
פושעים והם בעיניהם כאילו חטא חטאו ז"ש מי נתן למשיסה יעקב וישראל וגו' הלא אומרים ה'
זו חטאנו לו ר"ל מודים בחטאם אמנם אתה לעמי פשעם אלו ת"ח שסגנת תלמוד עולה זהון ועליהם הוא לו' ולא
אבו בדרכיו הלוך ולא שמעו בתורתו כי הגדול מחבירו יצרו גדול ממנו: וחטאו ויצרו גדול ממלא
הולמי מודים ומתוודים חטאנו על עצמ' ועל הראשים והחשובים לו' שלא לנוכח ולא אבו ' :
ולפשר עוד והוא שהכתוב לו' סיבת כל המשיסה והבז יהיה על שאינם מכירים ערך חטאם שהם
פושעים והם בעיניהם כאילו חטא חטאו ז"ש מי נתן למשיסה יעקב וישראל וגו' הלא אומרים ה'
זו חטאנו לו ר"ל מודים בחטאם אמנם אתה לעמי פשעם אלו ת"ח שסגנת תלמוד עולה זהון ועליהם הוא לו' ולא
אבו בדרכיו הלוך ולא שמעו בתורתו והנה החטא הקל ואומרים בפיהם זה חטאנו לו והם בעיני
בו שלא אבו בדרכיו הלוך ולא שמעו בתורתו והנה החטא הקל הוא מכיר ערך הטאנו גדול עינו
מכשול ' ואמר בתחילה חטאנו לו ולא"כ עבירה קלה נוגרת חמורה שלא אבו בדרכיו הלוך וממנ'
ולא שמעו בתורתו כי עבירה נוגרת עבירה ולפי זה צריכים אנו לו' כדרד"ק שהכתוב לבעמים
מדבר בעדו ופעמים בלשון נסתר כמו"ה' תננו וגו' היה ראוים לבריים ינו' :
וישפוך עליו וגו' עיין רש"י ז"ל והרא"בע והרד"ק ז"ל ומהרי"ח ז"ל ותלטשהו לם
מסביב שאש פורענות על האומות בסביב ישראל כדי שיראו ישראל ויקחו מוסר
כענין שנ' הכרתי גוי' כשמו פנותם אמרתי אך תראי אותי תקחי מוסר ולא יכרת לם חס להבין זאת
לשוב מרשעו ותבער בו לאחר פורענות האומות בוער' בעצמו ולא ישים על לב ע"כ ולפי זה ה"ה
ותלטשהו בכנוי הי"לל ותלטש לם מסביב: ולפי' הרד"ק שאמר ותלטשהו לם מסביב על ערי
יהודה שתפס סנחריב ניחא שאמר בכנוי ותלטשהו אבל ה"ק לדרד"ק לשון ותבער בו כאשר בא
מילו על ירושל' שאין זו תבערה בו בישראל ולפי' רש"י ז"ל ניחא לשון ותבער בו ישראל:
ולע"דן לפי שהזכיר ג' גדרים חטאנו ולא אבו ולא שמעו לכך אמר כנגדם ויפיך עליו חמה
אפו לא אמר חמת אפו סמוך אלא אחר אפו מוכרת לו' שאלה חמה בכך עליו אבל אמר
עדיין במקומו עומד ליפך רוחו כלומר אבו אבו כי חטאנו לו שהוא קל אמנם כנגד ולא אבו לאמר
ועזוז מלחמה על שלא אבו בדרכיו הלוך נס הוא כן חמה כנגד מדה לא אבה להוכיחם בלמו לאבל
הפילם ביד איביהם ז"ש ועזוז מלחמה ותלטשהו המלחמה הנזכרת מסביב ולא ידע כי מה' היתה
זאת להקיש לו מסבי' להלחם בו וכנגד ולא שמעו בתורתו שהיא אם הלא כה דברי כלם ותבער בו
ולא ישים על לב וגם זו מדה כנגד מדה ידעו אז תורה אם לא למו שלא שמעו בתורתו ואם
תהלים ותבער בו:
ועתה כה אמר ה' וגו' ב"ר ר' פנחס בשם ר' לוי אמר ' אמר ה"ב לישראל מילאי מילאי
מי ברך אותך מי ברך מי ברך מי ברך יעקב ברך יעקב ברך ' ברך יעקב ויברך ' ברך
ישראל ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי אמר בהמות לא נברא אלא בשביל יעקב דכתיב הנה נא
בהמות אשר עשיתי עמך ר' יצר נחמן בשם ר' חנן בר יצחק אמר אמי' ואין לא נברא אלא בשביל
יעקב מה טעם ויקח עדות ואין עדות אלא שמים ואין שמים ואין בשם הים את הנשים ואת
הארץ ' ר' ברכיה אמר לא נברא אלא בשביל יעקב שנאמר ישראל שנא' ברא אלהים את השמים ואת הארץ ואין ישראל אלא בשביל יעקב שנא' ישראל לי' אלהים תבל אל
ואין לא נברא הכל אלא בשביל ישראל שנא' לא כאלה אלה יעקב כי ייצר הכל הוא עכ"ל:
ולע"דן לדקדק מנין להם לחז"ל לדרוש וגו' שהקב"ה אמר לכולמו עולמי מי ברך מי יעקב

הנה לשלום אמרתי אלה שתהיו נוגעי לישראל ושיאכלו הלומות אין התמצית עשה בהכן לעתן אל הבדים לבריך לגוייהם בתנאים והתהלה שהיה אמר אלהי אותי כל כל הנשיב הנאלה עליהם הם מהלנים לבסילים דאמר ואודו לשם שהנה נם הם לא תלחמו שאין לשלום שתהי' תהלתי הרחוי ליתן לי שתתן לבסילי ' החשיתי מנוגם הנה אמר"ל כל מה שיהי' ודמיל אל אחד לא אחר רק הנדול והנורא ולא הנני זא' לא אמר והנורא כי לאחרו גוים מרקדי בהיכלו אין נגורתי ואין הן הן נגורתי ואין הן מורלותו כי אין נגור' גדולה מהתלבקת לשבול ו"ש המשיחי מעולם וגו' לוחר מעולם היו אוסרים אצלו לקיים מהם ולא קנרה ידי חלילה אלא מה שהחש' מעולם הוא להראות גבורתיו ואת תלמת שאני בעל הכנס ומכל לנכנס כעשי והן הן נגורתי כחלדה שלא תזעק עד עת לידה כן כיולדה אכנה שהנ' בעת הגאולה אז אסם ואשאף יחד ' ונם בזה אני אכנים כעשי לבלתי כלותם בעת אחת אלא אחריה הרים ונבעות מישור אילנותיהם ואחרי כן וכל כשנם אוזים וע"ד זה ושמתי הרות לאיים ואח"כ נם אנחים אותם ובעת עשותי רוגז אעשה רחמים כי והולכתי עורי בדרך לא ידעו כאשר היה במדבר וכן אעשה מחשך לפניהם לאור שהוא עכן שעשו חשך יהיה לפניהם לאור כעשוד כנגן שהיה ה' הולך לפניהם בעמוד עכן יוחס וגו' כי אלה הדברי' אעשיתי כבר עשיתי שהוא בלשת ישראל מחצרים לא בחנתים חלעשות להם סרים בעת הגאולה כי לא עכשי וכבתי אז בשובו לאחר הגו' ויעת כי ירצו מה שבתנו התהלה לפסילי' זה היה דרכם כשל לאו ויעת כליחה להאיחרי לחבבה לאתם אלהים שהיו מתיחסי' התהלה להם ובעתה ירצו כי הבטינו לעשות: המרשש

אֲעַבְּדִינוּן וְלָא אַרְחִיקִינוּן: יִסְתַּחֲרוּן לַאֲחוֹרָא יִבְהַתוּן בְּהַתָּא פַּלְחֵי צִילְמַיָּא דְּאָמְרִין לְצַלְם מַתְכָּא אַתּוּן טַעֲוָתְנָא: רַשְׁיָעֵי דְּאִינּוּן כְּחַרְשִׁין הֲלָא אוּדְנִין לְכוֹן שְׁמָעוּ וְחַיְּבַיָּא דְּאִינּוּן כְּסָמָן הֲלָא עַיְנִין לְכוֹן אִסְתַּכְּלוּ וַחֲזוֹ: הֲלָא אִם יְתוּבוּן רַשְׁיָעֵי יִתְקְרוּן עַבְדֵי וְחַיְּבַיָּא דְּיִנְבְּיֵי שְׁלָחִית עֲלֵיהוֹן אֶלָּא רַשְׁיָעֵי עַתִּידִין לְאִישְׁתַּלְמָא פּוּרְעָנוּת חוֹבֵיהוֹן כְּרַם אִם יְהוּבוּן יִתְקְרוּן עַבְדַיָּא דְּיָי: חֲזִיתוּן סַגִּיאָן וְלָא נְטַרְתּוּן אִתְפַּתְחָא אוּדְנָכוֹן וְלָא קַבִּילְתּוּן אוּלְפָּן: יְיָ רְעֵי בְּדִיל לְזַכָּאוּתֵיהּ יִשְׁרָאֵל יַרְבֵּי לְעַבְדֵי אוֹרַיְתֵיהּ וַיִתְקִיף יַתְהוֹן: וְהוּא עַם בָּזִיז וְאָנִיס אִתְחַפְּיוּ בַּהֲתָא עוֹלִימִין כּוּלְּהוֹן וּבְבָתֵּי יִסּוּרִין עֲנַנְהוֹן הֲווּ לְעַדִי וְלִית דְּמִשְׁזִיב לְבִיזָא וְלִית דְּאָמַר אָתִיב: מַן בְּכוֹן יַצִּית דְּאִיקַבִּיל וְיִסְבַּר לְסוֹפָא: מַן מְסַר לְעַדֵי יַעֲקֹב וְיִשְׂרָאֵל לְבִזּוּזִין הֲלָא יְיָ מִן קֳדָם דְּחָבוּ קָרְמוּהִי וְלָא אָבוּ לְמֵהַךְ בְּאוֹרְחָן דְּתִקְנָן קָדְמוֹהִי וְלָא קַבִּילוּ אוּלְפָּן אוֹרַיְתֵיהּ: וּשְׁפַךְ עֲלֵיהוֹן חֵימַת רוּגְזֵיהּ וּתְקוֹף עָבְדֵי קְרָבֵיהּ אֲיַתִּי עֲלֵיהוֹן וְקָטְלוּ בְּהוֹן וְלָא שַׁוְיוּ דְּחַלְתֵּיהּ עַל לִבָּא:

ג׳ וכ״כ

ד׳ ל׳

ה׳ ל׳

ו׳ ל׳

ז׳ ל׳

ח׳ ל׳

ט׳ ל׳

י׳ ל׳

יא׳ ל׳

יב׳ ל׳

יג׳ ל׳

יד׳ ל׳

עֲשִׂיתֶם וְלֹא עֲזַבְתִּים: נָסֹגוּ אָחוֹר יֵבֹשׁוּ בֹשֶׁת הַבֹּטְחִים בַּפֶּסֶל הָאֹמְרִים לְמַסֵּכָה אַתֶּם אֱלֹהֵינוּ: הַחֲרִשִׁים שִׁמְעוּ וְהַעִוְרִים הַבִּיטוּ לִרְאוֹת: מִי עִוֵּר כִּי אִם־עַבְדִּי וְחֵרֵשׁ כְּמַלְאָכַי אֶשְׁלָחַ מִי עִוֵּר כִּמְשֻׁלָּם וְעִוֵּר כְּעֶבֶד יְהוָה: רֹאִית רַבּוֹת וְלֹא תִשְׁמֹר פָּקוּחַ אָזְנַיִם וְלֹא יִשְׁמָע: יְהוָה חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר: וְהוּא עַם־בָּזוּז וְשָׁסוּי הָפַח בַּחוֹרִים כֻּלָּם וּבְבָתֵּי כְלָאִים הָחְבָּאוּ הָיוּ לָבַז וְאֵין מַצִּיל מְשִׁסָּה וְאֵין אֹמֵר הָשֵׁב: מִי בָכֶם יַאֲזִין זֹאת יַקְשִׁיב וְיִשְׁמַע לְאָחוֹר: מִי־נָתַן לְמִשּׁוֹסָה יַעֲקֹב וְיִשְׂרָאֵל לְבֹזְזִים הֲלֹא יְהוָה זוּ חָטָאנוּ לוֹ וְלֹא־אָבוּ בְּדַרְכָיו הָלוֹךְ וְלֹא שָׁמְעוּ בְּתוֹרָתוֹ: וַיִּשְׁפֹּךְ עָלָיו חֲמָה אַפּוֹ וְעֹז מִלְחָמָה וַתְּלַהֲטֵהוּ מִסָּבִיב וְלֹא יָדָע וַתִּבְעַר־בּוֹ וְלֹא יָשִׂים עַל־לֵב:

ט׳ וכ״כ

ט׳ ל׳

ט׳ ל׳

ט׳ ל׳

ויעקב ישראל הוא הבורא והיוצר ואיך יתכן זה שיכון מסדר העולם עד שיאמרו הסז"ל שבוראך
סוד לעולם והפשט של הפ' הוא שחוזר אל ישראל ויעקב שברא ה' את יעקב ישראל שהם בראו
העולם ואין כפל הבריאה והיצירה ועוד מלי ביציהו בין מ"ד עולמי עולמי וגו' ובין מ"ד בשביל
יעקב ובין מ"ד בשביל עמו ישראל ובין מ"ד לא נברא הכל אלא בשביל ישראל: והמאמר
הזה הו' דורשני על דרך הקבלה והסוד ועולמי עולמי שני עולמות הוא עולם הבריאה והיצירה
אמו' מי ברא אלה מי יצרך על עולם הבריאה והיצירה שגם הם בשביל ישראל הם ויוכיח כן היות על
דרך הסוד לומרו בהמות לא נברא בשביל יעקב והיא בהמות בהרבי אלף שאחז"ל שאוכלת בכל
יום אלף הרים והוא סוד בהמה ב"ה מ"ה מלכות שמים המתייחדת עם יעקב הוא ישראל: ורבי
אליעזר אומר כל לסיבת ישראל והוא אומרו לא נברא הכל על כל העולמות הנזכרי' ושמים
וארץ שהוא גם כן בגלוי הראשונות מהג' ראשונות הכל בשביל ישראל לו אמר הכל על יסוד עולם
שנברא כל שבו ככללו חמשים שערי הבינה כמספר כ"ל כמ"ש המקובלים: ל' ובי' אחדו תקרא כלה
אתי מלבנון כלה: אמנם לפי הפשט נאמר כי להיות השלם והדיק יסוד עולם ומניע כל העולמו'
להשפיע עליהם מסיבת כל הסיבות ועילת כל העילות ית' וית' שמו לעולמי עד מולת הבחינה
יקרא השלם ברא עולם ומלאו ככתוב ובכל ידי כסיתיך לנטוע שמים וליסוד ארץ: עוד יקרא
כן מסיבת שהיה גלוי לפניו ית' שעתיד להיות בעולמי לים שלם כמוהו שלאות הסיבה נתעורר
אהבי"ת לברא' עולמו וזה יהיה ביחוד כ"ש בלומה שלימה כישראל הנמשכים משורש טהור נטוע
שורק כולו זרע אמת מיעוהו שלימה לא כאברהם שלא ממנו ישמעאל ולא כיצחק שלא ממנו עשו
אבל יעקב כולו זרע אמת שלזה רחוי לתלות בו ענין בריאת העולם יותר מכל האבות עם היות
שמצינו שגם בשביל אברהם נברא שעולם ככתוב בהבראם בהבראם בזכות אברהם זהו שבזכות
אברהם מפלת עצמו רחוי שיברא אבל להיות ביוצרי חלציו פנומי' לא נא' בו בהחלט שאברהם
ברא ועוד אפשר שהו' באברהם הוא על יעקב הנכלל באברהם וז"ש בהבראם ולא
לאברהם הנזרע להיות יוצאים ממנו ישמעאל ויצחק עשו וז"ש עשו ומי ברא לו' לך מי
ברא לך מי יצרך מלבד מה שרמזתי לך והוא הנכון ומובן בו בכל עולמי עולמי גם לאומרו מי ברא לך
מי יצרך על עולם הבריאה ועולם היצירה עכ"ז נוכל לו' לפי הפשט שרמז אל הפני עניני' שעושה
הלדיק בעולם הא' במה שהיה הוא סיבת בריאתו של עולם להיות גלוי וידוע לפני הבורא יתברך
שעתיד זה להיות בעולם והשפי מפלת השלימות שנותן בעולם ע"י מעשיו והוא מ"ש לשון בריאה
על הבחינה הראשונה עולמי עולמי מי ברא לך מי יצרך לו' לך מי ברא לך להיות הבחינה הראשונה
מהיותו סיבת הבריאה לו' לך מי יצרך כנגד הבחינה השניה של לתיות בעולמות
כולם עליה אמר מי יצרך ולו' יעקב ברא לך יעקב יצרך ביחוד מבחינת יוצאי חלציו היו' מעשו
שליאה בלי שום פסולת לז"ל כו זה יותר מבשאר הלבות עליה ולמדו כן חז"ל מהפ' הזה מאומרו
ועתה כה אמר ה' מהו לשון ועתה ועוד מה טעם ברא לך יעקב ויצרך ישראל שהרי כל העולם כולו
ברא ויצר ח"ל יגאל נא את כולם שהרי כולם ברואיו ויוצריו לזה דרשו מתיבת ועתה שזאת הנבואה
מקודמת עם הקודמת שיה שאמר כה אמר ה' בורא השמי' ונוטיה' וגו' כמו שפירשנו שלהיותו
בורא השמים בהכרח ברוך לחדש מעשה בראשית ע"י גאולתן של ישראל וע"י קדוש שם שמי' בם"ש
אני ה' קראתיך בצדק אני ה' הוא שמי וכבודי לאחר לא אתן ולא ישירו שיר חדש כי יעיר קנאה
לנקום לם עבדיו כמ"ש שירו לה' וגו' הסיתי מעולם וגו' ולזה סיים ואמר הרשים שמעו לאחר
את הקן לעשות תיקון העולם הנזכר ולעומת מ"ש כה אמר האל ה' בורא השמים ונוטיהם אמר
ועתה כה אמר ה' וגו' ר"ל מה שאמרתי לך כה אמר האל ה' בורא השמי' ונוטיהם וגו' והוא דברי'
בהויתן בעת הבריאה לשעבר ומלי דהוה הוה אמנם ועתה לודיעך עולמי עולמי הנז"ל שהאמת
הוא שיעקב ברא לך כיון שהוא היה סיבת הבריאה הרי הוא כאילו הוא ברא לך וזהו ברא יעקב וכיון
שבאילו תלוי תיקון העולם ע"י שלימות מעשיו יתן לו כח שלימה בכל המלאכות כאמור והוא הבחינ'
השניות וז"ש ויוצרך ישראל וגו' כי הוא הנותן בך כח וכיון שכל מציאות העולם פלוי בך מעתה
אל תירא וגו' אמנם ר' יהושע בשם ר' לוי אמר אף בהמות בזכותו של יעקב ונם בתו בנרא והוא
מ"ש אשר עשית' עמך ר"ל עמך שאתה שותף עמי בבריאת הבהמות הנזכרות כיון שבזכותך
שאתה תולדיו נברתי וכחי ועולם ידי תקרא בעולם ישראל אשר בך אתפאר וגם ע"י בהמות
בהרבי אלף יודע גודל כחו ית' וית' וז"ש אשר עשיתי עמך שאתה היית סיבת בריאתם לו כדי
לאחכילה ליוצרי חלצי יעקב כמ"ש שמחנה יהיה בשר הסעודה העתידה והדגים מליחא' וית"ל
שמים וארץ לא נברא אלא בשביל יעקב שיהיו עדים עליו ויל העדים תהיה בו בראשונה להמיהו
ברעב ובצמא כלתוב ועצר את השמים ולא יהיה מטר והאדמה לא תתן וגו' וז"ש ויקם עדות ביעקב
דהיה לו לו' ויעד עדות ביעקב אומרו ויקם ר"ל לשון קיום ופעמדה שהעמידה לשמים וארץ לפי
שהם בעלי העדות של הערותו וגו' וזהו ויקם עדות ביעקב ר"ל בעבור יעקב שני"ת ביעקב
כי"ת בשביל היה: אמנם ר' ברכיה חולק על הקדם שלא יתכן כי בשביל העדות שיעידו ביעקב
כדי שיל העדים תהיה בו בראשונה כנז"ל שבעבור דבר קל כזה יברא שמים וארץ אבל בריאתם
כדי שיל העדים תהיה בו בראשונה ומיישרים אורחותם לעבודת האל יתב'
היתה כדי שימלאו ישראל השלימים שמבטלים כל עוקבא ומיישרים אורחותם לעבודת האל יתב'
וז"ש לא נברא שמים וארץ אלא בשביל יעקב ששמו ישראל ר"ל שבטל יעקב המורה על עוקב' והיה
שמו ישראל ישר אל שנא' בראשית בשביל ישראל לה' בראשית תבואתו: אמנם ר' אברהו חלק על
אלא ישראל המקדשים עצמם שנא' קדש ישראל לה' בראשית תבואתו: אמנם ר' אברהו חלק על
הקודם שלא יעקב המורה עוקבא לשבח הוא ולא לגנאי שעושהו עוקבה לעשו וכיוצא בו ז"ש לא
בחלה חלק יעקב כי יעקב היה חלק כמשחז"ל הן עשו וגו' ואכני היה חלק ר"ל היה חלקה' שמו
כי יוצר הכל הוא גם בזה הגדיל שבחו של יעקב לו' שהוא סיבת בריאת הכל ל' מזאת הבחינה
השמים שלהתפאר בו ביעקב ברא הסי"ת כולם ה"כ כיון שיעקב היה הסיבה כנז"ל מזאת הבחינה
יאמר עליו שיעקב יצר הכל הוא: ית' וית' היוצר האמיתי: ועיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל והרד"ק
ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל כדרש"י והרד"ק: שהפרשה מדברת בגאולה עתידה וז"ש לא אל תירא כי
גאלתיך לשעבר וכימי לאחר מארץ מצרים לרלך כפלאות ולא קראתי על שמי שאתה תהיה לי
תלבת כהנים וז"ש קראתי בשמך שלי אתה אם כן לגאלך לעתיד כאשר גאלתיך לשעבר ויותר
לא"כו למאי דלא הוה הוה מאי דהוה לא כ"ש: ולע"ד ועתה כה אמר ה' לדקדק לשון ועתה
גם לאמרו בוראך ויוצרך מה שייכות יש לדברים האלו והלא יוצר הכל הוא ית' וית' אבל אמר ועתה
בעת הזאת לודיעך מה שהיה מעת שנתן הסי"ת במחשבתו להיות בוראך והא"כ כשאר אותך והנה
יוצרך מאז נגלו לפניו כל גלותך וצרותך ונתן לבו לגאלך ולהיות חלקו וגורלו בתוכן שהיה הבטחה
בכונה בלי שום פקפוק אל תירא כי גאלתיך מאז מעת היותי בוראך ויוצרך וז"ש לשעבר
זה עכ"י יען קראתי בשמך להיותו כי אני אל ושמי זה לבד בשמך ועמך אני נמצא בכל
צרותיך ז"ש קראתי בשמך להיותו מורה שלי אתה באופן שכי תעבור במים אתך אני כי שם אל לדוק בך בכל
מובלע בשמך להיותו בו וזהו קראתי בשמך לי אתה ובזה מובן מה שהזכיר יעקב ויישראל לפי שבא בשם
מעבר שתעבור בו וזהו
ישראל שם אל לפרש מ"ש לי אתה:

כי תעבור במים אתך אני וגו' עיין רש"י ז"ל וכן הרא"בע ז"ל וכן הרד"ק ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל
במ"ש כי תעבור על ים סוף (כדרש"י והמתרגם) ובנהרות לא יטשפוך על הירדן ובאדם
בעת המאחרים תלך במו אש לא תכוה ולהבה לא תבער בך שהגלות הזה כמשל באש ואולי לז"ל
בארת המאחרים תלך במים ובאש ותוליאנו לרויה: והביא דרש"י ז"ל ושעיקר הפרשה על העתיד בחבלי
המשורר באמו בהם ובמים ותוליאנו לרויה:
ולע"ד סכל הפסוק הזה לעתיד הוא כי תעבור במים אתך אני ובנהרות ר"ל
מעמים ע"כ: אמנם בנהרות אתך אני שלא יטשפוך וזה מובן בי"ת ובנהרות שהוא נמשך אל כי
גם כאשר תעבור לאל"כ הי"לל ונהרות לא יטשפוך ואמר להך אני על שם אל המשוהף לשם ישראל ממש
תעבור לאל"כ הי"לל ונהרות לא יטשפוך כמשל המפתח קטן שקשור לו שלשלת גדול
אתך עמך אמוכי בצרה אם בו כמנע הוא שיטשפוך שם ביהוסע עיין עליו וכהן עוד טעם שני והוא
ככתוב ומה תעשה לשמך הגדול כאשר פירשתיו שם ביהוסע עיין עליו וכהן עוד טעם שני והוא
כי אני ה' אלהיך וגו' כמו שיבא: ומה שתראה שאילך מהמים ונהרות שהוא משל אל האומות
ממנו מקום מופת אל הנסתר והוא אמר המות שכי תעבור באש בהיכם ותלך במו אש לא תכוה
ולהבה לא תבער בך פלל לו' שאין אש של גהינ'ם שולטת בכם כלל ועיקר כי יש בך אחדה ונדון לה"ל
שבמו אש לבת"ח שאין אור של גהינם שולט בהם ק"ו ממזבח האהב ואם מזבח האהב שאין בו אלא
כעובי דיר אחד לא שלטה בו אש ת"ח לא כל שכן ולולי רמז לא תבער בך אל כ"כ אותיות של אור'
כמגין ד"ד' עיל אפשר שאמר כי תלך במו אש וגו' לפי שיעד הנביא אמר ואמר והיה בית יעקב אש
ובית יוסף להבה וגו' אמר כי תלך במו אש לבעור בתוכיו הסי"ת לא תכוה שהעמ"ש שלהה נמשל בו
לא לכוות את עצמך כמו שדקדקתי בפ' והיה בית יעקב אש ובית יוסף להב' לא שתלק גם להם
עמהם כמשפט האש כדולק בהם שמדליק ונדלקו אלא ודלקו בהם ואכלום אבל אתם לא תהיו
כדלקים ונאכלים אל לה וכיוצא בזה אמר כאן ולהבה על בית יוסף לא תבער בך אבל תבעיר
בהם בחרבי ה'

כי אני ה' אלהיך וגו' עיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל והרד"ק ז"ל ומהרי"ח ז"ל ומ"ש מ"ל
יקרת בעיני הנה כמו שעשיתי כן בימים ההמה כן אעשה לעתיד שאתן כל הדר נכלים
במין אדם תחתיך ז"ש ואתן אדם תחתיך ואמר יקרת בכבדת ואהבתיך ב' מלות כנגד ג' זכויות
שיש לישראל לשיגאלו אהבת אבות ואליו אמר מאסר יקרת: והשני זכות התורה שקבלת
בשיני שנקראת כבוד ואין כבוד אלא תורה שנא' כבוד חכמים ינחלו ועל זה אמר בכבדת והשלישי
זכות הגליות שעם כל צרותיהם לא זזו מאהבת הסי"ת כמ"ש המשורר כל זאת באתנו ולא שכחנוך
שהוא עולם ההבה וז"ש ואני אהבתיך עד כאן:

ולע"ד מתן טעמה מספקת להבטיחם על נכון שיהיה לבם שמוך לא ירדה והוא כי אני ה' אלהיך
ר"ל כיון שהוחזקתי בעיני כל העולם שאני אלהיך מעת' מוכרח הני מלך קדוש בתי
להיותי מושיעך שלא יאמרו כמ"ש המן יצנו על הסי"ת שבתיישן ותשם כחו אלילה לאל ז"ש קדוש
ישראל מושיעך ר"ל כדי להיות קדוש ישראל מוכרח הוא להיות מושיעך והחזקה הנזכר שהוחזקתי
להיות אלהיך הוא במה שרחו העולם שלעבר נתתי כפרך מצרים לשעבר לרש"י כדאית ליה ולהר"ד
כדאית ליה כנ"ל ו' הו יהיה כדברי שמיהם יחדיו נזכר בפסוק נתתי כפרך מצרים ביציאת מצרים
כדרש"י וגו' עתה בזמן שנתריב בעונין תרהקה מלך כוש נתתי וגו' כוש וסבא תחתיך ובזה מתבן
לומרו תחתיך ולא נכלל הכל במאמר אחד אל נתתי כפרך זה מודה היותו בזמנים מוחלקים כלות'
והוא הנכון ובזה אבין הו' ב"מ ב"מ ז"ש במצרי' לשון כפרך ותחתיך כי לא ביציאת מצרים שעדין לא
קבלו ישראל תורה שיך לומר כמה שהיו המצריי' כפר' כי הללו עובדי ע"ז והללו נבלתי קבלת
התורה כמו אלו ה"ב פפרך הם רלויים להיות לפרס כי בערך אח' בקדוש הם אמנם עתה שכבר
קבלו ישראל תורה לא יצדק בהם לשון כופר כי אין אומה מערך מקבלי התורה וז"ל כוש וסבא
אסר נפלו עתה בימי סנחריב תרהקי' מלך כוש לכך אמר כוש וסבא תחתיך ולא אמר כפרך וכן
ואתן אדם תחתיך: ולאומים תחת נפשך לא הזכיר כאן כופר עוד: והמר שמעבר נקה מוכה על
העתיד שג"כ ואתן אדם תחתיך וכמו שהרשו חז"ל אדום מהכרחיות שנים הם' שאתם קרויים אד'
ואין ה"ה קרויים אדם והשני שאמר ולאומים רבים מה יתכן לומרו אדם יחידי תחתיך ואמר
שאע"פי שבעת אינך כדאי לגאולה זו אתת אדם תחתיך ולאומי' גו' עכ"ז זכרתי לך חסד נעוריך
אהבת פלגותיך ומאסר יקרת לעבר במעשיך היקרים בהנגע לבת לפני ובעיני ולא בעיני
הבריות נמשך לך שנכבדת בעיני הבריות כי כל ברוח המקום נוחה הימנו הוא מתייב לברות
הבריות נוחה המנו ולזה הוסף לסימן מה שרוח הבריות נוחה מהאדם להיות לות ומופת לעבר"ם
רוח המקום נוחה הימנו ז"ש מאסר יקרת בעיני נכבדת מכל הבריות ואני אהבתיך לשעבר על כן
ואתן אדם תחתיך לעתיד

כי אני ה׳ קדוש ישראל. אני הקדוש ישראל אביכם ואני מושיע אותך: נתתי כפרך מצרים כוש וסבא תחתיך. כאשר בא חיל סנחריב וסם פניו לירושלם שמע ל׳ תרהקה מלך כוש לאמר יצא להלחם אתך וסב לו ונלח׳ עם כוש וסבא ומצרי׳ וסב לו כוש הבני ההוא להלחם בירושלם וסם נגף האל מחנהו ועתה אומר כי כוש וסבא ומצרים כמנ׳ האל כופר לישראל ונתנו ביד מלך אשור תחת ישראל ואע״פ שסבא בן כוש כלל בכוש הבנים האחרים. ואם היא עתידה יהיה הענין מה שנאמר בנבואת דניאל כי בא מלך הצפון ברכב ובפרשים ובאניות רבות וישלח ידו בארצות וארץ מצרים לא תהיה לפליטה. ואמר ומשל במכמני הזהב והכסף וכל חמודות מצרים ולובים וכושים במלעדיו. ואומר

אורים ותומים

אל תירא כי אתך אני מפזרתי אביא זרעך על אבריהם מדבר אליו אמ׳ מי פעיר מפזרתי ארץ מעם ינמ שבזרעית זרע ואמרו מפזרתי אביא זרעך לאחי קדי בדק במערב מוכיל לנא ליה לאזרם וזהו ומפעבר מקבצן ונגד האבריהם שבכל אחר מופר לנפון תני: כל הנקרא בשמי וגו׳ אמ׳ מוד קם דרוש אחר אבל מי שיש לו מם על פני חוץ הוא יתן לו כל הפלאות התנוים בל׳ סגיתיו אלה והוא פעל ופעה אמ בכל בזולת אחר שהנביא אמן בכלל והוא הענין נעיניים יש כי הכתורה אינה ביד יתנ׳ ומונו של זה הוא ביד אדם כי ע״כ אמר ביצירתו ויאמר ה׳ אלהים אמ אדם בצלמנו ובדמותנו ויתנו לו אדם בעצמו לרוח ובמלאה:

מנחה גדולה

כי תעבור בתים וגו׳ הנה עתידי בית יעקב בתבלי חסית שיגזרמו עליהם האומ׳ בחבלי חסית האומ׳ חבלי חסית לעבור על דתן לו לעבירם בלם ובמים ע״כ אחר תאסר לאית בים פ״ם שעבות בתים עד חוסאך והייתי עמך וכן בירדן כי נשבלו רגלי הכהנים ובאית כי אתך אני כך בנהרות תבטח אלא יסטפון וכאשר כי אתך בתו אם שהיו תכנים וחבריו מהלכין בגו נורא ולא תכוה בזה תבטח פגם ולהבה לא תבער בך אך נאמת אלא תעשה ע״ם שיאיך כי אם שתעשה כ״ח שתעבר ותקדש שם ה׳ כאשר עשו תגיים מישראל ובזריה מישאל והן לא כלומר אלא יגיל ידיע לאמר לך אלהיך ד׳ אלהיך וכו׳ ואמ׳ אלהיך ודאי כי אני ה׳ אלהיך קדוש ישראל מקודש על ידך ואו אני מושיעך ולא עוד אלא אלא שתקדישו שמי אבל הגלותך אתן תחתי׳ כפרתך תתך כאשר בחלנים שע״י שקדשתם שמי בקשור הפלא בגדרי המעה ואתו׳ להם בלבוחתו הייתם עושים לשם ה׳ עם היות שהוא אלהיו והערתם לחות כשבשם לי כן חנתו את תועבת מצרי׳ ולא יסקלום ועי״כ נתן ית׳ בגוריהם כפרם תחת ישראל כן אעשה עתה והוא כתתי וגו׳ כי כאשר נתתי כפרך מצרים נגאלתכם חשם שהוא בחכת בארות והבטבעים פים כך עתה כוש וסבא אתן תחתך לאחת הדין שישלו בעבם עליהם בתקומך: גאלכם קדוש ישראל אל תדאו בנפשיכם שלהיות השגחתי על בכל בתתי לתכם בדם לא כן הוא כי אמי גאלכם קדוש ישראל שאין שמי נקרא בכם ועליכם השגחתי תמיד להטיב לכם. אלא לאעבכם בשביל תעלתכ׳ שלחתי לתכם בבלה לא מלחמת בכל. ואחר גאלכם קדוש ישראל בבנו׳ הייתי קדוש מיכי׳ ובמיין גלאין. ומשמע הכתוב גאלכם קדוש ישראל אל תתיראו מן הסרחים כי הנה הוא ית׳ גאלכם קדוש ישראל לתקרים שהורדתי נשבילכם לתנרי׳ בתקנ׳ השמחתם כמ״ל וסם היה ג״כ עתי מנחות חלחים ביתי מלוחרת

אני אנא ייי אלהך קדישא דישראל מושיעך נתתי כפרך מצרים כוש וסבא תחותך: מדאת חביב קדמי ומסרית איתיקרתא ואנא רחימתך ומסרית עממיא תחותך ומלכותא חלף נפשך: לא תדחל ארי בסעדך מימרי ממדינחא אייתי בנך ובמערבא אקריב גלותך: אימר לצפונא אתא ולדרומא לא תעכיב אתו בני מרחיקו וגלות עמי מסיפי ארעא: כל דאבדיל אברהם כון צדיקא דאתקרי שמי עלידון וליקרי בריתינון אתקנית גלותהון אף עברית להון נסין: דאפיק עמא ממצרים ראינון כסמן ועינין להון וכחרשין ואודנין להון: כל עממיא יתכנשון כחדא ויתקרבון מלכוון מן כהון יחוי דא וקדמיתא יבסרונא יתנון סהדיהון ויזכון וישמעון ויימרון קשוט: אתון סהדין קדמי אמר ייי ועבדי משיחא דאיתרעיתי ביה בדיל דתידעון ותהימנון קדמי ותסתכלון ארי אנא הוא דמלקדמין אף עלמי עלמיא דיליאינון ובר מיני ליית אלה: אנא אנא ייי ולית בר מיני פריק: אנא חייתי לאברהם אבוכון מה דעתיד למיתי אנא פרקית יתכון ממצרים כמא דקיימית ליה בין בתריא ואנא אשמעית יתכון אולפן אורייתי מסיני ועד אתון קיימין ולית בכון נוכרי ואתון סהדין קדמי אמר ייי ואנא אלהא:

כי אני יהוה אלהיך קדוש ישראל מושיעך נתתי כפרך מצרים כוש וסבא תחתיך: מאשר יקרת בעיני נכבדת ואני אהבתיך ואתן אדם תחתיך ולאמים תחת נפשך: אל־תירא כי אתך אני ממזרח אביא זרעך וממערב אקבצך: אמר לצפון תני ולתימן אל־תכלאי הביאי בני מרחוק ובנותי מקצה הארץ: כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו אף־עשיתיו: הוציא עם־עור ועינים יש וחרשים ואזנים למו: כל־הגוים נקבצו יחדו ויאספו לאמים מי בהם יגיד זאת וראשנות ישמיענו יתנו עדיהם ויצדקו ישמעו ויאמרו אמת: אתם עדי נאם־יהוה ועבדי אשר בחרתי למען תדעו ותאמינו לי והבינו כי־אני הוא לפני לא־נוצר אל ואחרי לא יהיה: אנכי אנכי יהוה ואין מבלעדי מושיע: אנכי הגדתי והושעתי והשמעתי ואין בכם זר ואתם עדי נאם־יהוה ואני־אל: גם

וממערב ג׳ בקריא׳ וסימ׳ וממערב אקבצך: כי לא ממוצא וממערב ומארצות קבצם: ועינים ג׳ בקריא׳ וסימ׳ ולא נתן יי׳ לכם לב לדעת. הוציא עם עור ועינים יש. ועינים רמות השפיל. אנ״ך: אנכי אנכי ג׳ בקריא׳ וסימ׳ הוא מוחה פשעיך למעני. אנכי אנכי יי׳. אנכי אנכי הוא מנחמכם מי את:

רשי

נתתי כפרך מצרים. הם הם לפדיון לך שבמצרי׳ מתו ואתה בני בכורי נגלת והייתם חייבים כלייה כמו שנאמ׳ ביחזקאל והוא׳ לשפוך חמתי עליה בארץ מצרי׳ ואתן אדם תחתיך. תמיד לתי רגיל בכך: אומר. גרות לצפון תני הגליות שבצפון: ולתימן שהיא רוח חזק׳ אל תכלאי מלכבוד בחזקה להביא גליותי ומן צפון לצפון ובאי תימן מתוך שהרוח בפזנית חלשה ברכה חיזוק לכך כתו׳ עורי תני אבל דרומי שהרוח ברכה חיזוק כתוב בתי בתות שהיא וכן אל תכלאי: כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו. כל הגדיקים הנקראים בשמי וכל העשוי לכבודי יצרתיו אף עשיתיו תכנתיו בכל הצריך לי והבנתי הכל כלומ׳ אע״פ שעבדת בגולה ובצרה כבר הכנתי לכם כל צרכי גאולתם: הוציא עם עור. הוציא כמו להוציא מן הגולה אותם שגלו על שנשבו כשורים ועינים להם ולא יראו: כל הגוים נקבצו. אם כל הגוים נקבצו יחדיו מי בהם ובגמ״ליהם יגיד עתידה ויאמרו בה הראשונות שכבר עברו ישמיעונו. לאחר תגמר הגדנו אותם קודם שבאו: יצדקו. עדיהם. שישמעו מנכאו עליהם קודם לכן וילדקו אבל אני יש לי עדים שאתם עדי שהבטחתי לאברהם אביכם הגליות ובאו ועבדי יעקב אשר בחרתי. גם הוא יגיד שהבטחתיו בלכתו לארם נהרי׳ ושמרתי הבטחתי למען תדעו וגו׳. כל זה בשבילי למען תתנו לב לדע׳ אותי: אני הנדתי. הגליות לאברהם: והושעתי. לקיים דברי בעת קץ: והשמעתי. הראשונות: ואין בכם זר. באותן הימים שעשיתי כל אלה לא נראה בכולכ׳ שהראה גדולתו ואלהותו בפני: ואתם עדי. שפתחתי לכם שבעה רקיעים ולא ראיתם כל תמונה: גם

אבן עזרא

כי. נתתי כפרך מצרי׳. שמלכי מדי יעשו להם רעה: מאשר. ואתן אדם. שאתה ברתתיים כאשר ברתתיך: אל. ממזרח. היא בבל. וממערב היא מצרים ואשור וכתי׳ והסב לב מלך אשור: אומר. תני. בני: ולתימן. ימין והנה יקבצם מארבע כנפות הארץ בני ובנותי מגשים ונסים: כל. יש אומרים כי נקרא בשמו קורא ולהבא נכון רק הוא כמשמעו כל הנקרא בשמי שהם עם יי׳: ולכבודי. להיות כבוד לשמי ברתתיו. זה העם: אף עשיתיו. הטעם ומקנתיו ורבי שלמה בעל השירים השקולי׳ ל פירש בו כי זה סוד העולם ואינמו דבק בטע׳ הפרשה: הוציא. עם הפועל. עם עור. שהיו כן בתחילה ואף על פי שיש להם עיניים והנה כל הפרשה דבקה: כל. ומה יאמר אדם כי ישראל לא ידעו אלה העתידו׳ כי הם עוריים שאלו יש בבני ישראל ובחכמיהם מי שידע׳ מי בכם יגיד אלה העתידו׳ ויאמיתם ראשונות שעברו הן קודם היותם שתהינה: יתנו עדיהם. מי שישמע זה אז יהיו צדיקי פה. ישמעו העדים כן ויאמרו אמת כן היה: אתם. עם ישראל ידבר ועבדי הוא הנביא: כי אני הוא. זה הייחוד שאין למעלה ממנו כי כל יש אינמו הוא בעצמו: לפני לא. נוצר אל. יש אומרים לפני מעמוד הר סיני ואחרי אחרי המעמוד ואין נוצר רק הוא אין לפני אל ואחרי לא יהיה והטע׳ כי הוא ראשון ואחרון ונזכר נוצר עם אל כי אין אל מבלעדיו כי אם נוצר ועורי לב יחשבו שלא מדברי הנביא שהם נוצר אחילה אחילה אין לם יבינו האמת: אנכי אנכי. הטעם אנכי פעמים שלא אמתה כהשתמות בגאות מעלה בגבר המולך והתחתיים בעצם ובתבונת על כן אושיע בכל עת. אנכי הגדתי במגרים להושיעכם: והושעתי והשמעתי. אתכם קולי בהר סיני: ואין בכם זר. כי ישראל לבדם היו: ואתם עדי. והטעם שמעתם כן מפי אבותיכם: ואני אל. תמיד. כמו אם אני יי׳ לא שניתי: גם

הגדתי. הגליות לאברהם: והושעתי. לקיים דברי בעת קץ: והשמעתי. לכם

הגוי עלמת' כי אם הבט יתברך עושהו כל זהו ברלתיו ויצרתיו הוא מלשון ברה ומלשון יצר לעבדך
כמו אני הוא שהצירותי בכל לרותיו ולכן כמו שהצרתיו כן הצרתי לו בכל ברתם ז"ש יצרתיו אף
עשיתיו מלשון קנין והסיפה כמו ותעש הארץ אשר עשו בחרן כלומר אף לני המקבץ ומאסף אותו
ע"ל מחאתי והני חרפה ולכן אמר בעשיתיו שהוא הקיבוץ אמר אף כשיהיו שהוא ענין מקבל וכפי
הפיקוס הזה יהיו המילות האלה ברלתיו יצרתיו אף עשיתיו מיוחדי' לישראל ולא לשאר האומות
ע"כ (וקשה עלי להוליה המילות מפשוטם) ומפי החכם השלם כמהר"ר שלמה ן' אלקבץ הלוי ז"ל
שמעתי שהיה אומר לפי שהעולמות בסוד הב"יע שהם ארבעה מילות בריאה יצירה עשיה אמר
הנקרא בשמי על עול' האצילות והשלשה ברלתיו יצרתיו אף עשיתיו ברלתה שהוא לבוש לאצילות
יצירה לבריאה ועשיה ליצירה כי בעולם הזה ואפילו שהוא בשמי ברלשו רוחניות ולא"ל כי כל
העולמות אחלו ומה שבהם כולם נברלו לכבודו הוליה כלו' הוליה מן הכלל הזה עם עור ועיניים
יש שלא נברלו לכבודי כיון שעיניים להם ולא ירלו כבודי בשלא תיבת הוליה כמו אחוז מעם עור
ועיניים יש שלינם בכלל הזה ואפשר שהו הסוד שאמר רבי שלמה שכתב כמו שכתב הרא"בע ואין
קושי לפירוש זה מה שהקשה הרא"בע שאמר ואינו דבק בפרשה כי לפירוש זה דבק הוא בענין
הפרשה כאמר: ולע"דן שאמר כל האדם השלם שהוא נקרא בשמי שאומר לני עבד להב"ית
ע"ל זה יכתוב ידו לה' כל הנקרא בשמי ולכבודי ר"ל שנקרא ג"כ לכבודי הנה כיון שקבל עליו עול
עבודתי לרות נקרא בשמי ולכבודי הנה ברלתיו מלד הטפעתי בו נשמה קדושה יצרתיו ברוח נכון
תחורה בקרבו אף עשיתיו בנפש כי השלם יושלם בשלשתן ושוב לא יוכל לא יזכה לנשמתא דנשמתא
ולאמר הוליה עם עור ועיניים יש ותרשים ואזניים למו אמר הלוחי יהיו עורים לראות שובה ורעה ילא
הפסדו בשכרו הבל אלו שם עור לראות הטוב ועיניים יש לראות רע וחרשים לשמוע דבר ה' ואזניים
למו כלומר למול תועלתם ולהגלותיהם יש להם אזניים ולא לשפוע הצות ותורותי:

כל הגוים נקבצו ונאספו לאמים מז"ל אמרו כל הגוים נקבצו יחדיו ויאספו לאומים דרש ר'
שמלאי לעתיד לבא מבי' הב"ה ס"ת ומניחו בחיקו ואמר כל מי שעוסק בתורה יבא ויטול
שכר ומתקבצים ובאים כל לאומות העול' בערבוביא שנאמ' כל הגוים נקבצו יחדיו אמר להם הב"ה
אל תכנסו לפני בערבוביא אלא תכנס כל לאומה ולאומה ושופריה שנאמר ויאספו לאומים אין לו'
אלא מלכות שנאמר ולאום מלאום יאמץ ומי מיחה ערבוביא קמי שמיא אין כי היכי דלא ליערבו
ויכנו לשמיעו מלי דאמר להו בכנסה מלכות רביעית שחילה משום דחשיבה דכתיב ותיכול כל
הארעא ס"ר זו מלכות רביעי' שעתיד יולא בכל העולם כולו ומ"ל דמלון דמשיח עייל בריאה דשתי'
לעשות משפט עבדו ומשפט עמו ישראל ואמר רב חסדא מלך ומלך ונכנס החילה לדין דלמו
אורח הרעא למיקס מלכא מלברלי אמר ה"בה במה עשקתם אומרים לפניו רב"ש הרבה שוקי
תקנו הרבה מרחצאות עשינו כסף והב הרבינו וסולת לא הפסיקו אלא בשביל ישראל כדי שישבקו
בתורה אמר להם הב"ה כל מה שעשיתם לצורך עצמכם עשיתם שוקים להושיב בהם זונות מרחצאות
לענדן עצמיכם כסף והב שלי הוא שנא' לי הכסף ולי הזהב כלום יש בכם מגיד זאת ואין אלא אלא
תורה שנא' ואת התורה מיד יצאו לפניו בפחי נפש בכסות מלבות פרס לאמיר ההשיבה הבורה
שנא' אחרי חויא אחרי תנינא למיא לאוד הני רב יוסף אלו פרס"ים שהובלים עשוים בזוב ובגדלי
בשר כלוב ומסורבלים בשר כלוב ואין להם מנוחה כלוב או' לכם הב"ה במה עסקתם אומרים
לו כמה נסרים עשינו כמה כרכים בבנינו הרבה מלחמות עשינו ובולם לא עשינו אלא בשביל ישראל
כדי שישבקו בתורה א"ל הב"ה כל מה שעשיתם לצורך עצמכם עשיתם נסרים ליטול מכם כרכים
ל ג זות אנכרי' מלחמות אני עשיתי' שנא' ה' איש מלחמה כלום יש בכם מגיד זאת וגו' כי מלחר
דעייל מלכות רביעי' ולא זכיה היהי מ"ש אתיא סברי היהו סתרו בית המקדש ואנן מיבנא בנינא
אבן כל אומה ואומה ומאי שנא הני דלא קאמיר מסו' דהנך מסכא מלכותייהו עד דאתי משיחא וכי
מלחר דעייל הני תרתי ולא זכיין למה להו לאחריני דעייל סברי היהו אישתעבודי בישראל ואנן
לא אישתעבדינן אמרי לפניו רב"ש כלום נתת לנו ולא קבלנוה ולא יהבה להו והא כתיב ה' מסיני
בא וגו' מאי בעי בשעיר ומאי בעי בפארן א"ר יוחנן מלמד שחזר הב"ה על כל אומ' ולשון שיקבלו
את התורה ולא קבלו' עד שבאו ישראל וקבלוה אלא כך אומרים לפניו רב"ש כלום כשית עלינו
הר כגיגית דכתיב ויתיצבו בתחתית ההר ואמר רב דימי בר חמא מלמד שכפה עליהם את ההר
כגיגית א"ל אם תקבלו את התור' מוטב ואם לא שם תהא קבורתכ' אמר להם הראשונו' אמיתונו
סבב מצות שקבלתם היכן קיימתם ומנא לן דלא קיימו שנא' דאתיאתר נאיסו וגו' עכ"ל: כוונתם
ז"ל מבוארת להקן קושי הכתוב דמאחר שאמר כל הגוים נקבצו יחדיו הרי הכל בכלל ולמה אמר
עוד ויאספו לאומים ובלשון למה אמר בלשון עוד ויאספו לאומי' לזה אמרו שכולם נקבצו יחדיו לו'
שמה זכותא דרבים עדיף ויבולו רחמיו ית' על קבון הגדול ההוא והב"ה מצוה ואו' ויאספו לאומי'
אחד לאחד למצוה חשבון כי לא רצו זה כרצו זה ולזה לתועלת' כדי שלא יתערבבו הם בטעמותיהם
והב"ה תופס ס"ת בחיקו ומסל"ל הדבר הכתיב שמשיב האד' בחיקו כמו בחקו תשכב משוכבת חיקך
וגו' ואו' כל מי שעוסק בתורה יבא ויטול שכרו לו' שרחמי הש"ת על נמצאיו שלא דוקא יש מתן שכר
לאותלי בתורה אלא אפי' מי שעוסק בתורה להיינו אפי' מי שעושה מצה ומתן ועוסק כל דהו וכמו
שלמדו חז"ל מעוסק עץ חיים היה למחזיקים בה שאינו אמר עץ חיים היה לאומדים בה לא היתה
תקומה לעולם אבל מחזיק כל דהוים לו שכר עץ חיים ז"ש כאן כל מי שעוסק בתורה יבא ויטול
שכרו ובזה מובן שהאומות חשבו שיש להם עסק בתורה שישראל לומדים אותה והם סיבה אליה וזהו
שבענה מלכות הרביעית שה"בה שאלם במה עסקתם ר"ל באיזו בחינה עולה בדעתכם לבא אלי
לקבל שכר ואתם לא עסקתם בתורה והם מתיבים שעשקו בה בבחינת מה שהחזיקו בידם של ישראל
הרבה שוקים תקנו ובשוקים מזונות מוכנים לישראל שיקנו מיד ויחזרו אל למודם וכן מרחצאות
כדי שישבו עצמם וילמדו תורה בטהרה ואעפ"י שאין ד"ת מקבלים טומאה עכ"ו תורה בטהרה
עדיפא לו יהיו המרחצאות לעזן הבשר ולהחזיקו ללמוד תורה אם כן גם מצד המרחצאות יש לו
תסק בתורה. וכן כסף והב הרבינו כדי שיהיה מצוי להספקתם של הלמידים בתורה ה"כ
בזאת הבחינה ראוי שנתחשב בכלל עוסקי' בתורה כיון שכולם לא עשינו אלא בשביל ישראל כדי
שישבקו בתורה לו' להם הב"ה כל מה שעשיתם לא עשיתם אלא בשביל עצמיכם והכל הולך אחר
התכלית ואפי' שמשך מלאת מה להם לישראל בטל הוא במיעוטו כיון שלא כוונתם אליו ז"ש
לא עשיתם אלא בשביל שלו בשעת המעשה לא כוונתם ולא נתתם דעתיכם שלא בשביל עצמיכם
אלא שעתה אתם תולים בשביל ישראל עשיתם ולא ישוה לבם שוקים וגו' מרחצאות וגו' אמנם
בכסף אמר לי הכסף וגו' ר"ל אעפ"י שיש לכם כשון מה שטענתי לכם שגם בשביל עצמכם
עשיתם אבל נקט עדיף' מינה כי לי הכסף לי הזהב ולבן לא אמר בכסף והזהב לעצמיכם עשיתם
כי לי הכסף והיה סברה ואתנגה קדם לה' לי הכסף ולי הזהב בכל מקום שהיה שלי היה א"כ מהו
כסף והזהב הרבינו ואם מפני שהשתלו בהולאתו ממוצא הכסף כי יש לכסף מוצא ולזהב יוצקו לא
עשיתם כלום כי שלי הוא בכל מקום שהוא מה לי הכא מה לי התם בתוך מוצאו בכל המקומות שלי
הוא אם כן לא עשיתם כלום: או אמר שמיון שלי כסף ולי הזהב ובמו לתתו לאמר לאחר לאחר
מרים ומעשיר מספיל לף מרותם ואף ע"פ שהרבותם הכסף והזהב אלא כי בהריק לכם ברכה
כן לא עשיתם כלום בשביל ישראל שאין הדבר תלוי ברבוי הכסף והזהב אלא כי בהריק לכם ברכה
על בני לי. ועל זה הדרך מסיבה מלכות פרס לזכות בלומרה הרבה בשרים נשרנו והם בשביל
ישראל הבולים למקום תורה ונעברים דרך שם בתותם הנשרים שם כן הרי עסקנו בתורה מלד
הנשרים שנשרנו וכן הרבה כרכים בבנינו שהיו מפחדים ישראל לעבור דרך שם לעסוק בתורה ועי'
כביות הכרכים הם הולכים בעת דרך שם וכן כיוצא בזה ע"י הרבה מלחמות שעשינו שלילו לא
עשיכם היו ישראל עוסקים בקריאת התורה והקב"ה דומה שבעת עשיתם גלוי לפניו אלא הייתי'
בוכתם כלל לזאת התורה ובמאמר הזה מובן ב"ב מ"ש מי בכם יגיד זאת על זאת התורה ומ"ש
אריאזות ישמיענו אל ז' מצות הראשונות אל בני נח. ולפי שהאומות עוטנים על ישראל שכם
שם לא קיימוה לכך או' יתנו עדיהם אל ישראל אל השמים שהם מעידים עליהם לעדים בכתוב
בעדותי בכם היום את השמי' ואת הארץ וילדקו להקוקי מה שאתה"ל עטונים הלומים אל השמי'
שהם נגנעין בעדותן הם שהם לא ברעתי יומסולילה מוקות שמים וארץ לא שמתי לכך או' ילדקו
אלא כלי שלא יהיה פתחון פה כולה הקב"ה שיבולו מהשמו' נלמס להעיד כמו שאמ"ל יבא נמרוד
ויעיד בחברהם שלא נחשד בע"ז יבא לבן ויעיד ביעקב שלא נחשד על גזל הבא אשת פוטיפר
ויעיד בחנניה שלא נחשד בעריות יבא נבוכד נצר ויעיד על חנניה מישאל ועזריה שלא השתחוו
ותשתל על יוסף שלא נחשד בשלא נחשד על התפילה יבא אליפז התימני ובלדד השוחי ויעיד
לנגלים יבא דניאל ויעיד על דניאל שלא נחשד על התפילה יבא אליפז התימני ובלדד השוחי ויעיד
הנעמתי אליהו בן ברכאל ויעידו ישראל שקיימו את התורה כולה שנא' יתנו עדיהם וילדקו
אמת ויאמרו אמת שמיחור ישמעו ויאמרו אמת ילף הכי לו יאמר שיתנו עדיהם ר"ל
לאותם שהיו שמים בכל דבר בנגן נבוכד נצר על חנניה ומישאל ועזריה ישראל ויחברו ליחד
על כלל ישראל שקיימו התורה יתנו עדיהם ולדקו: ועיין רש"י ז"ל וכן הרא"בע ר"ל
וכן הרד"ק ז"ל ומהרי"א ז"ל הביא בשם המפרשים ככל הנו"ל. ואשר ר"ת הנה הלומות הלומרות
אינם להם דת ודיינונו התקלותה אין אם נתבלטו המקום הבריאה הבראשית. בחורה אמר יתנו

עדיהם וילדקו ישמעו המקבלים הנעדות ויאמרו אמת כמו שיתנו עדיהם הורת משה וז"ש אתם
עדי נאם ה' וגו' אמנם אומרו לא נוצר אל קשה מאד בגמ"ל כי בשי"ת אשר אין לו ראשית ואחרית
לא ילדק בלשון הזה ועתה אגיד לך את הרשום בדעתי כבר הודעתיך שבזמן ההתי' יקומו הכפרי'
מכל לאומה ולומה כדי שהיו מעידים לבני אדם בהרצותם איך תורת משה אמת ועל זה הענין
אתשוב שאמר כאן הגניה כל הנקרא בשמי כל האומות והעמים והקדמונים והיודעים לא נעבו
מאיליהן כי אם בשמי ולכבודי ברלתיו שלא נברלו לבעל' כי אם לעבו' את הש"ת לכבודו ולעבדו
ולכן יצרתיו פעם ראשונה בעולם הזה אף עשיתיו בעולם הבא כי אני ה' הוליה מבטן הלדמה
ומקבר אותם עם שהיה עור ועתה יהיה לו עינים ועם שהיה חרש ועתה יהיה לו אזנים וכל
הגוים יקבצו יחדיו ויאספו בזמן ההוא ולפי שלא יזכו כי אם הראויים והמפורסמי' יוהר לכן אמר
מי בכם יגיד ר"ל יקבצו ויאספו אותם הראויים להגיד זאת ואז אותם הקמים בתשיה הראשונות
ישמיעונו ר"ל ישמיעו לכל בני העולם לאמתת הדברים הראשונים אשר קדמו בבריאת העולם
ומעלת התורה ואמתת האומות הלומות ועל זה אמר יתנו עדיהם וילדקו ר"ל שהאומות בזכר נתנו
עדיהם שיהיו ממתיהם בכל מקום ומקום שיעידו להם אמיתת הש"ת והתורה והם ילדקו בדבריהם
שלא אמלא נפיהם לשון תרמית ואז ישמעו האומות כולם נקבצו והלאומי' כולם ויאמרו הו לאמת
ושאר הדברים שקר נאלו לבותיהם הבל ואין בם מועיל ועליהם יאמר הש"ת אתם עדי אל האומו'
הקמים בתחיה ועבדי אשר בחרתי על ישראל כמ"ש ואתה ישראל עבדי יעקב אשר בחרתיך לפי
שהקמים מהלומות וישראל יסכימו בלומה אחת ולא ולא ישיבו בלומה אחת ויהיה כל אה
כדי שתהיה האמת ויגיע מוסכם בין כל הנבראי' פה אחד לאמנם נמ"ש לפני לא נוצר אל ונו' ואחרי
ג' דרכים הדרך האחד שבפנים נאמר על השכלים הנבדלים שהם לבני ה' כמו שהרגם לנקלוס
ופני לא ידלו ודקדמוהי לא יתחזון ואחוריים נאמר על הנמצאות כולם העליונות בשמי' והשפלות
ועליהם אתר אחרית את אמרי שהם הדברים המתפרים ממני וכמו שבאר הרב המורה וי"אמר
הכתוב שהנמצאים שהם לפני ונמה שהם אחרי שהם העליונים והשפלים לא היה ולא יהיה אל
שלא יהיה נוצר שכולם נברלו' ויהיה שיעור הכתו' לפני ואחרי אל לא נוצר כי לא יאמנה בכל הנמצאים
זולת הבורא ית' אל שלא נוצר אין אלא אחד מהשכלים הנבדלים אשר לפניו להקרא
אל על דרך האמת כי הם יוצרו לעבוד את רבונם ולכשפיע בתקבלים כפי רצונו יח' לא להיותם
אלוהים שיעבדוהו בגוים לשם אלוהות וזהו לפני מאשר לפני לא נוצר אחד מהם לשיהיה אל ו
בלשה לא נמצאתי בבריאתם מענין אלוהות כ"ש וכ"ש בשאר שהם השפלים שלא יהיה בהם אל ו
והדרך השני הוא שלא נוצר אל שלא נוצר בשם ית' מציאות אשר לו בעצמו והמציאות אשר לו נדברי'
והנה מציאותו בעצמו לא יכילהו רעיון ולא יעלוה בו לשון והוא הנקרא בדברי מסר י"ו ה"ת
ו"ו ה"ת כי הוא מלשון מציאות ומולל זה הבט כל הזמנים היה והוה ויהיה ועניינו המציאות
העליון שתבטו כי מציאותו ית' בעצמו והוא תמידי לא סר ולא יסור ואין בהתחדשו המשכו' זאתי
לך הוא מציאות מתחדש ואז הוא שם המפורש שהיה נקרא נמקדש בכתבו ובמדינה בכנרו ואמנם
מציאות בדברים הוא במה שהוא כולל ומהווה אותם ונקרא גם כן י"ד ה"ו ו"ה ה"ת כלו' מהוה
ובנרא ולפי שהם שתי בחינו' במציאות ית' היו שתי השמות האלה נכתבו' האחד בל' אותיות להיותו
הנראה בהם ענין מציאותו ית' אם לא שהראשון הוא מציאותו בעצמו ולכן הטיבו אשר דברו שהוא
שם העצם והשם הזה לא יסמך ולא יצרף לדבר מה כי הוא שם המפורש והגדול מכל הדברים
ולכן בחר בשם העצם לא יסמך לפי שהעצמות האלהי אינו מתייחס לדבר מה אמנם השם השני
להיותו מתייחס לנבראים כיולם הנראה לנבראיו היה נסמך ומצורף אליהם ונקרא ה' אלהי
הצבאות ה' אלהי ישראל שלילו יאמר המיוו' ונראה לבריות מעלה ונבראות מטה וישראל וז"ש הנביא
השע זה' אלהי הצבאות ה' זכרו לו' שהשם הנכבד הוא מאלי' הנבראות השכלית והשמיות ומזה
הלד שבראים ה' זכרו ר"ל שנו' ונקרא בשם ה' ומזאת הבחינה השנית אמר כאן לאמון ותאמינו
לי ותבינו כי אני ה' הוא ר"ל שאני הוא השם שנתתי העליוני' והתחתוני' ולהיותו נקר' ה' כפי בחינת
הבריאה ויצירת הנמצאות לכן אמר מהבחינה הזאת לפני לא נוצר אל ר"ל קודם היותי בורא ויוצר
הנמצאות שהיה הבחינה הזאת ואחרי לא יהיה ר"ל אחרי היותי נקרא בשם ה' המהווה והבורא
והענין הוא שקודם שנקרא ה' והוא בבריאת העולם לא נוצר אל יכול מעצמו על הדברים כמו
שיורה עליו שם אל ואחרי הבריאה לא יהיה וז"ש אני אני ה' ואין מבלעדי מושיע. עוד
ראיתי מדברי החכם המאירי דרך ג' כפי' הפסוק והוא שרמז הפסוק בזה אל אמונת הבניות אז
השלוש וזה כי בעלי הבניות אומרים יאמינו שמן הנמנע יעמוד האלהי בטל ומתבטל ומם
האמינו' שהעולם כולו עם השמים ואלהי עליון הכל בנבראה שקודם זה לא סר מהיותו פועל בעצמו
והפעולה ההיא קדומה בקדמותו אין לו עליה רק קדימת סיבה ויקדמוהו נוצר אף על פי
שלא סר היותו מנד היותו מסובב אצלו וגם בעלי השלוש נתבעים לקנת עניני הבחינה
הזאת ולפי' אמר לפני ואחרי לפני כמו על פני כמו שותעבור המנחה על פניו פי' לפניו
לו בפניו וכן נאמר וירקה בפניו שעניינו כמו לפניו הן פנים נפנים שהוא כמו פנים אל
פנים ובבר ידעת פי' לא יהיה לך אלהים אחרים על פני שפי' לא תיחס אלהות נמצא
עם מציאותי כי הפנים יאמרו במקום מציאות כמו שפי' הרב המורה וכן נאמר בבני הבית בקיום
הבית ובמציאותו ועל כן אמר אמנם תדעו ותבינו כי אני הוא כלומר לבדי אחדות נמור' מבלי
שניות ולא רבוי כלל ובמציאותי לא נמצא דבר עמי מסובב ממני קדמון בקדמותי ואחרי לא יהיה
ר"ל וגם אחרי מציאותי שתאמרו שלזמן הנראה לפני נתחדש דבר באלהותי מהבגשמה וקבלת
הגשות בעצמותו מציאה אלהי"ת ע"כ:

ולע"דן הפסוקים מקישרים יחדיו מתחילה כשאמר או' לנפון תני ולתימן אל הבלתי הביאי בני
מרחוק ובנותי מקצה הארץ וכל הנקרא בשמי וגו' אפי' שהוא בולה מרחוק ובקבוצות
הארץ הנה נקרא בשמי ולכבודי שעל כן קראתים בני ובנותי לכבודם לכל אלה או' לנפון הבי
חוק מעם עור ועיניים יש ותרשים ואזניים למו שלות' העורים לא יביאם לפון ותימן לבל יבואו הם
מתבלים לאמם מעט וז"ש הוליה עם עור וגו' כמו חוק מעם עור כדפרשתי בשם החכם ז"ל ואמר
כי אז בקיבוץ גליות כל הגוים נקבצו דלת העם והממלכות הסבלות יתקבצו החילה ואח"כ ויאספו
הלאומים הלמיים וממלכות הגדולות אשר יהיה להם שם בעולם ז"ש ויאספו בלשון עתיד להודיע
שאשר שקדמו ונקבצו כל הגוים יאספו הלאומי' בהחרונה שכן דרך ארץ בהקבץ קבוץ לבא הנכבדי'
יותר בהחרונה והנמי' אחרון אחרון הביא מי בהם יגיד זאת שלו' לך בסמוך כדמסיק למען תדעו
ותבינו כי אני הוא וגו' כמו שאמרתם בש"ר ודרשותם ז"ל הדברות הראשונות שהם לנכי ולא יהיה
לך ישמיעונו הלאמים כי זהו תכלית הקיבוץ ההוא והסיבת הלאומי' כדי שיהנו עדיהן עדותן
וראיתיה' להגדיל מציאות ה' ואחדותו והשגחתו יתנו עדיהן וילדקו בני הנו' המקובצי' שישמעו
הגוים והעמים ויאמרו אמת הוא עדות כן זה שהעדתם והשמעתם אלינו הראשונות ר"ל הדברות
הראשונות שהשמעתם אותנו כדבריכם כן הוא ז"ש ויאמרו ויאמרו אמה כי כמת מתי מספר
שבישראל לבד אתם עדי ועבדי הבניה אשר בחרתי לכך לעשות זאת לעתיד למען תדעו והאמינו
לי ותבינו כי אני הוא ר"ל אני ראשון ואני אחרון שאילו יאמיר אליה אליה שקדמני אלוה כיה
מחייב ומזכרת שהיה נוצר כיון שפנה והלך אלוה לו ובן אליה אליה מזכרת שאחרי יהיה עוד
אלוה ואני אפנה ואחליף כמו שאחלף הראשון הקודם אלי כמשפט המת אמת אבינו שמזכרת בם הוא
להחליף הר. מתו ובנה עתו יסוד אל הלדמה אשר ממנה לוקח אליה אל אל ית' ועלו רב מכל
זה ז"ש למען תדעו ותבינו שלפני לא היה אל שאם בחיתם מגידים כך יתחייב שתגיד ר"כ טעית
אשר שהאל ההוא היה נוצר מאלהו אבל עתה שאני הוא ר"ל ראשון ואחרון לאין קץ והכליה מעתה
לפני לא נוצר אל ואחרי לא יהיה. או יאמר כי אני הוא ר"ל אני הוא הדן לאתכם בשבוד הגלות

ואני הוא המגיד לכם להושיעכם מחנו וכתו שידתיב זה בפסוקים שאחרי זה:

אנכי אנכי ה' ואין מבלעדי וגו' אנכי וגו' גם מיום וגו' מכילתא ואתם עדי נאם ה' ואני
אל כל מי שסומר שבת מעלין עליו כאילו מעיר לפני מי שאמר ויהי העול' שברא עולמו
לששה ימים וגם ביום השביעי עכ"ל: ולע"דן מאי הקשה לו בפסוק שבאו לדרוש דרשה זו
בשבת מאן דמר שמת בפסוק זה. וירזקק לומרו לפני מי שאמר ויהי העולם ולא אמר לפני
הקב"ה. ומקום שברא עולמו לשמה וגם בשביעי והוצרך להגיד אמרליה לזה שנא' ויגח ביום השביעי
כי המפורסמות איגן ברכות רליה כי זאל קרי בי רב הוא: ונראה שהוקשה להם ז"ל יתיר ואתם
עדי שכבר נזכר למעלה אתם עדי נאם ה'. עוד הוקשה להם לומרו ואני אל הי' אל אני בלא
וי"ו כי הוא נאת העדות אשר אתם עליו אתם עדי נאם ה' אני אל. לעומת זה הבריתו שהעדות
הראשונה הוא על מציאות ה' שאתם עדי נאם ה' ועבדי וגו' כי אני הוא לפני וגו' אמנם בלומה
שנית ואתם עדי וגו' הוא עדות על חדוש העולם שכל מי שסומר שבת מעלין עליו כאילו מעיד
לפני מי שאמר ויהי העולם ר"ל שאף על פי שהאמת הוא שבריאת העולם במאמר נברא בכתוב
בדבר ה' שמים נעשו וז"ש לפני מי שאמר בתחילה לבד שאמר ויהי העולם שבת עולמו
לשמה

לשבת מחללי ויחשב ובטל מלאכה שלו כאילו מעיד לפני מי שאמר ויהי העולם שבת עולמו

ישעיה מג

רדק

גם מיום · מרס שהיה יום · כלומר קודם שהיה העולם · וטעם גם לפי שאחר הגדתי והשמעתי ר"ל בימים הקדמונים בימי אבותיכם אחר כי גם קודם זה אני הוא :
ועוד קודם שיהיה העולם גם כן אני הוא · וכן מעולם ועד עולם אתה אל מטרם שהיה העולם : ואחר שאני כן אין מידי מציל כשאראה להשיב עם מעשה אז אראה להרע
לכם : אפעל ומי ישיבנה · וכאשר אפעל דבר מי ישיב אותה הפעלה לאחור · ויש לפרש גם כן מיום אני הוא מזמן רב אני הוא עמכם · כמו שאחר כי מעולם שברתי
עולך ונומר : ר"ל מזמן רב ובכל אשר הייתי עמכם והושעתי אתכם מיד פריעה אין מידי מציל : פה אמר ה' · מבואה זו על גלות בבל : בשלחכם · מגלות בבל : קדוש

ישראל · אביכם וכבר פירשנו
בפסוק כי ברחותו טעם אחרו
קדוש ישראל · ואחר אומו
כמה פעמים בזה הספר · ר"ל
כי בזכותו הוא מטיב להם
בגלותם · כמו שאחר אבריתי
את בריתי יעקב : למענכם
שלחתי בבלה · בעבוריכם כלי
שתבאו מהגלות שלחתי כורש
לבבל להתריבם ולהוציא אתכם
מתוכם ולהשיבכם לארצכם :
והורדתי בריחים כולם · אוריד
יושבי בבל ממעלותם ויברחו
להם בבלה כורת · בריחים אחר
כמו בריחים עד מוער אלה שזה
מן הדגוש ובריחים מן הרפיס :
וכשדים באניות רנתם · וכשדי
יברחו באניות · ונעקתם
כלו נעקת הבכי · וכמוהו קומי
רני בלילה ויש מפרשים בריחים
כמו באניות · והכי"ת לשמוש
ורית ס"ם האניות לפי שהולכי
ברות · ויונתן תרגם כמשיטין
ואני תמה מהחכם רבי אברהם
אבן עזרא שכתב פירוש שלחתי
כאלו הוא קורא אותו שולחתי
בקבוץ שפתי הס"ן מבנין פעל
שלא נזכר שם פעלו וכך הוא
לשון פי' · והנה הטעם כ"כ
באתי במהרה לגאול אחכ"כ אילו
שלחתי · וקפס גדול בספרד
אחר כי הנבוא ידבר עם הגביה
ושר ישראל · וזה לשונו · ואני
לגאול ישראל · וזה לשונו · ואני
מקיבל כי קריאתו שלחתי בחורק
הס"ן מבנין פעל הדגוש · וכן
מצאתי בכל הספרים המדוייקי'
אשר ראיתי · והמתרגם ידמה גם
כן שכן היה קורא אותו שחרגם
בדיל מוביכין אחגלתון לבבל ·
הנה שתין פירושו כפי רוסני כי הוא ר"ל שלחתי אתכם בגלות לבבל · אבל לפי מה
שמצאנו בדברי רבותינו ז"ל ידמה שהם היו קורמין שלחתי בקבוץ שפתים הס"ין
שהמרו כל מקום שגלו ישראל שכינה עמהם שנאמר ואמתי כשאני בעולם :
למענכם שלחתי בבלה · גלו לעולם שכינה עמהם שנאמר אני אלהי קדושכם · שאני מקיים אתי בכם · כמו שאמר כורש כל ממלכות הארץ נתן
אלי ה' קדושכם · אמר יי' אלהיו עמו ויעל: בורא ישראל · כמו שפירשנו בורא אדם
יעקב : מלככם · הוא מלככם באמת ולא יעזבכם ביד מלכי העמים : כה אמר ה'
הנותן בים דרך · מי שנותן לעמו ישראל דרך בים סוף הוא יושיעכם מהגלות הזה
כי הענין דבק למעלה · וכפל הענין במלות שונות ואמר ובמים עזים כמים · הו
אמר מים עזים על הילדן : המוציא · ואחר שזכר הנס שעשה להם בים סוף זכר גם
כן הנס שעשה להם בדבר סנחריב · כלומר מי שעשה לכם הניסים האלה יעשה לכם
עוד בבבל ואמר המוציא שהוא הוציא חיל מלך אשור ברכב וסוס והביאו לארץ ישראל ·
כמו שכתוב ישרוק ה' לזבוב אשר בקצה יאורי מצרים ולדבורה אשר בארץ אשור וגו' ·
ואמר אשור שבם אפי והנה הוא הוציאם והוא הפילם בירושלים : יחדו ישכבו בל
יקומו · כשישכבו בלילה לא קמו · כמו שאמר ויבאימו בבקר והנה כולם פגרי מתים ·
זהו שאמר דעכו כפשתה כבו : כלומר כי כרגע מתו כמו הפשתה שדולקת שכבה
במהרה · ודעכו כמו כבו : אל תזכרו ראשונות · אמר הנה אלה הנפלאות הראשונות
אל תזכרו אותם בקבוץ גליות כל כך תהיה הפליטה היותר גדולה · וכפל הענין במלו'
שונות : ואמר וקדמוניות אל תתבוננו · וכן אמר ירמיהו הנביא לא יאמרו עוד חי
ה' אשר העלה וגומר · ור"ל אל תזכרו ראשונות זהו שעבוד מלכיות · וקדמוניות
אל תתבוננו : זה יציאת מצרים : הנני עושה חדשה · הנני עושה פליטה חדשה ·
והוא אומר על קבוץ גליות : עתה תצמח · ובאמרו עתה וענין המלה הזאת על זמן
קרוב לפי שהגאולה קרובה לבא אם ישובו ישראל בתשובה וזה כמה הגיע זמנה אם זכו ישראל · כמו שאמרו רז"ל · ובשובותינו שרבו יצאו מהם מה שיצאו · או אמר עתה
כאילו עתה תצמח · כלומר תהיו בטוחים כה כאילו תראו אותה בעיניכם : הלא תדעוה · זאת הישועה הלא תדעוה מקדם כי כתובה היא בתורת משה · שנאמר ושב ה'
את שבותך ורחמך ושב וקבצך מכל העמים וגומר · וזה לא נאמר על גלות בבל כי לא היו נפוצים בכל העמים ולא יצאו מן הגולה כי אם גולי בבל כי עשרת השבטים לא יצאו
מגלותם · ועוד לי אמר כי תשוב אל ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך · והשבים לבבל לא שבו אל ה' בכל לבבם ובכל נפשם שהרי היו בהם מחללי שבת וטוטפי כשרים בברית ·
יעקב : מלככם · הוא מלככם באמת ולא יעזבכם ביד מלכי העמים : כה אמר ה'
הנותן בים דרך · מי שנותן לעמו ישראל דרך בים סוף הוא יושיעכם מהגלות הזה ·
כי הענין דבק למעלה :

לשמה ומן הבשביעי ואף ע"פ שדבר כזה זר מאד ל' שהקב"ה שבל בזמן ויובר קשה ואר מאד לו' שנח
ביום השביעי כי לא שייך מנוחה אלא לגייעא ע"כ: ביון שזה שומר שבת מעלין עליו כאילו היה כן
ר"ל כאילו זה האדם גורם לו המנוחה ביום השביעי מה שאין הבה יכולה לו' כן אלא שהב"ה הכתיר
כן לעצמו וז"ש שבת' ונח ביום השביעי להרבות שכר האיש הלזה השומר שבת שיחשוב לו הש"ית
ויכניל שכרו כאילו הוא גורם לו מנוחה כב יכול מבל למה הדבר דומה לאדם שיבע בפעולה אחת
אלא קורת רוח ממנה יקל טרחו ועמלו בעיניו כיון שהגיע למבוקשו ותכליתו המכס אם ח"ו אינם
שומרים שבת הרי הוא כאילו לא נח ביום השביעי כיון שלא מלא קורת רוח במה שברא בעולמו
ויהיה זה על דרך שונעתם את ה' כב יכול וז"ש מעלין עליו כאילו וגו' ונח ביום השביעי שכיון
שנברא אדם שלם בזה השומר שבת כאלו הוא לשלמי' היתה לבניו ית' כב יכול יגיעת שבת ימים
כאלו הוא לו כיון שיצא פרי אחד כמוהו ומעלין עליו כאילו נח בשביעי מהנחת רוח שיקבל
הש"ית בשביתת השלם הזה ושמירתו השבת. ובזה מובן כל הדקדוקים הנז"ל ואתם עדי בדבר
שהיה נאם ה' פעל פי אמירתו שאמר היה העולם וז"ש ג"כ ואני אל בו"ו שאילו אמר ואתם עדי
נאם ה' אני אל היתה העדות על מציאות אלהות לבד אמר ואני אל בו"ו לו' שהעדות הזאת היא
על תגיאות השבת המורה על חידוש העולם שעדות זאת מיוחדת לישראל. והעדות הראשונה על
אתם עדי נאם ה' ועבדי וגו' שהיא עדות האלהות כוללת לכל המלאכים יחדיו ולז"ה ואני אל שעשה
היותי אל לו' ועוסה בהמירה בלי עמל ויגיעה כלל עכ"ז הכתבתי לעצמי עמל בשבת ימי' ומנוחה
ונח ביום השביעי להרבות שכר השומר שבת הגורם מנוחה ונחת רוח לאדוני העולמים. ואולי רמז
במ"ש נאם ה' ר"ל אתם עדי בדבר קשה שלא אלא מקרא כתוב ונאם ה' שאמר כן ונח ביום השביעי
אלמלא כתיב כן אי אפשר לאומרו. עוד לזה"ל בספרי ד"ל כשאתם עדי ואני אל ובשאין אתם
עדי כב יכול איני אל כי לא בדבר אתה לו' זה אלי והנה כשאני מודה לו הוא נאה וכשאין אני
מודה לו כב יכול בשמו הוא נאה ביאלה בו אליך נשאתי את עיני היושבי בשמי' אלמלא אני לא היית
יושב בשמים יכן הוא לו' הבונה בשמים מעליותיו ואגודתו על ארץ יסדה עכ"ל:

ולע"ן לדקדק לאומרו כב יכול איני אל והדבר קשה לאומרו חלילה. ומהו לו' אלמלא אני לא
היית יושב בשמים: ונראה לפי שהש"ית מלך עצמו נשתר והוא מושב מלך פעולותיו
אשר לעומת זה ע"י העדות שיעידו ישראל בספיר עזהו ונפלאותיו שביאלת מצריים וכן בכל ביו'
תמיד ע"י זה מתפרסם אלהותו בעולם ז"ש אתם עדי ואני אל בו"ו לו' דאל בהא תליא והו' לאומרו
כשאתם עדי להעיד לפני בני העולם אני אל מפורסם ונכר לכם ובשאין אתם עדי כב יכול איני
אל שאינכם מכירים אותי העולם כלו ומשגיחים ויוצא בדבר הוא זה אלי כשאני מודה לי בשלות
ומרחה לעולם פעולותיו שמלדם מושב מחשבתו כאילו עין בעין יראוהו וז"ש זה אלי ש"ל הודה זו
ואנוהו בעיני העולם יהיה נאה כיון שהוא מבטיח על עבדיו ומשרתיו עושי רצונו. ואמר כיון
צו אליך נשאתי את עיני היושבי בשמי' דקדקוי "וד היושבי המיותר ודרשו לו' אלמלא אני המשכרת
חסדך ואלהותך ע"י התורה והמצות הנה בבר חזר העולם לתוהו ובוהו שכל המצלות היו תלויים
בקבלת התורה ככתוב אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי ואלמלא קבלו ישראל
התורה העולם היה חוזר לתוהו ובוהו וז"ש אלמלא אני לא היית יושב בשמים כי לא היו מקיימים
אלא חזרו לתוהו ובוהו היושבי. לו יאמר כי ע"י נפלאות עין אליו ית' ומשיך האדם שפע רצון
מהסיבה ראשונה וכל העולם נהנים בגורם דבקות אלהי עם האדם הנושא עיניו אליו ית' ומלא
מת קשרים כל העולמות שבנתים וז"ש אליך נשאתי את עיני וע"י זה אני גורמת לך שתהיה יושב
בשמים מתקשר ומתדבק עמהם וזהו הורה באומרו הבונה בשמים מעליותיו וכל אלה המעלות
והבנין אשר בעשה בשמים הוא נמשך מלך האגודה והקשר אשר אגודתו על ארץ יסדה ע"י המצות
ונשק התורה שע"י ישראל: עוד לזה"ל בפסיקתא אני הגדתי והשמעתי ואין בכם זר אני הגדתי
במצרי' ויגד משה ואהרן את כל דברי ה' והשמעתי בסיני משמי' השמעת דין ואין בכם זר זה יתר
נאתם עדי ואני אל תני רשב"י אם אתם עדי אני אל עכ"ל: כוונתם מבוארת שתקנו בכל הגדתי
והשמעתי ומה שהפסיק בתיבת והושעתי בנתים הני"ל הגדתי והשמעתי והושעתי לכך אמרו
הגדתי והושפתי שזה היה בתשועת ממצרים ויגד משה ואהרן את כל דברי ה' וגו'. שנא' שם לשון
הגדה וז"ש כאן ג"כ לשון הגדה הגדתי והושעתי ואחר התשועה הגאולה ממצרים והשמעתי בסיני
ככתוב תשמעת דין ואין בכם זר זה יתרו בשיעת מ"ד לאחר מתן תורה אפשר שאמר עליו ואין בכם זר
בכם שיעידו לי על מה שהיה אלא אתם ולא מ"ד קודם מתן תורה אפשר שאמר עליו ואין בכם זר
שלא היה יתרו בכם זר אבל מאמין וסבר ואבל בכם במוהו. והנה רשב"י וגו' מבולר במה שקדם
בנאחור מאמר ספרי כנו"ל: ועיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל וכן הביא הרד"ק ז"ל בשם הרא"בע
ז"ל ומהרי"ל ז"ל הביא כדאז"ל הנזכר וכנגד ישראל אמר ואין בכם זר וכנגד האומות אמר ואתם
עדי שאני אלו"ל שאני אל המחלט וי"ו ואני אל בתקוס שי"ו כמו שזכר רני' יונה ומתנו ואל
יעצרכה הגשם ומהנחיכה הנזכר למעלה מלך פעולותיו הוא מ"ש גם כן מיום אני הוא ואין מידי
מציל אפעל ומי ישיבנה לפי שכל זה נאמר בערך פעולותיו לא כפי עצמותו ומזה נאמר אני אל אשון
ואני אחרון כפי זמן המציאות העולם ובריאתו לא בערך עצמו שלא יצטרך לדבר ולא יתייחס לשום
במלא וזמן. עוד אמר עפ"י הפיטה הנז"ל שבנין הפרשה מדבר כל הגויים נקבצו בעת התחיה ראו
אם כן שיעידו עליהם הקמים בתחיה. כי ה' הוא האלהים אין עוד מלבדו והוא לו' אני אני ה'
ואין מבלעדי מושיע אנכי הגדתי הישועות הוד' בזלם והשמעתי תחית המתים ואין בכם זר ר"ל
אלוה זר ולפי שהיו בזה שתי כתות עדים כת ישראל בתשועה וכת האומות בתחיה ועל הראומו' אמר
ואתם עדי נאם ה' ואני אל ר"ל שאני אל האמיתי. ולאומרו גם מיום אני היא ירמוז ליום התחי'
שהוא יום ה' הגדול והנורא ואמר גם מהיום ההוא והלאה אני בהאלט אהיה ה' ואין מידי מציל
ואפעל ומי ישיבנה הכל יהיה בידי כאומר ביד היולר ע"כ:

ולע"ן בכפל אנכי אנכי ר"ל אנכי שאמרתי בסיני אנכי ה' וגו' אפר נהלמת שם שלין
מבלעדי מושיע שהרי הושעתי אתכם ממצרים כור הברזל. לו יאמר אנכי הושע
לאמר אנכי ה' ר"ל לאמרני ולמען עמי ולא לאמרכם וז"ש ואין מבלעדי מושיע שלא נשתתפתם
בי מעשיכם הטובים בתשועה אלא ואין מבלעדי מושיע ואמר אנכי הגדתי לכם הצרות ולא"כ
והושעתי והשמעתי לכם התשועה כדי שיהיה לבבכם נכון לו אנכי הגדתי התשועה מתחיל' קודם
בואה כדאז"ל ואחר כך והושעתי בהופן ודרך כבוד גדול בלחות ובמופתים בשמים ובארץ שע"י
כך והשמעתי לחפצי ארץ התשועה הבאה במופתיה. וע"י כך כולכם נתחרבתם אלו ואין בכם זר
אלא לבני ישראל עם קרובו כמו שדרשו לשון קורבה ממש ואתם בני ישראל עדי ואני אל בפי' שלא
תעידו וזה עשה וי"ו ואני אל שלא אחר אתם עדי אני אל גם מיו' קריעת ים סוף שנעבדו המצריי'
בתפרסם שאני הוא שאין מידי מציל מהרי כל התחבמות כרעה שנתחכם לדונם במים לפי שנשבע
ה' מהיו' עוד מי נח על הארץ לא שוב לו להבל בהתחבמותיו כי הביב חכמי' אחור ולא הביא עליה'
המבול אבל הוליכם אל המבול ואל יש סוף ז"ש ואין מידי מציל לו יאמר גם מיום לפי שעתה הוא
ליל כמ"ש חו"ל בפ' ליני הלילה שהוא בגלות שהוא בלילה והתשועה העתידה יהיה בביקר כולו
יום בזה יאמר אנכי הגדתי והושעתי לשעבר במצרים וגם מיו' אני הוא ר"ל גם מיו' שהוא לעתיד
שיהיה הכל יוסר גם ממנו יתפרסם שאני הוא ואין מידי מציל כשאנקם מצרי ואפעל רב טוב
למתהלכים לפני ולבית ישראל ומי ישיבנה:

כה אמר ה' וגומר אני וגומר עיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל שהר"אנע מבדש שלחתי כאילו הש"ין
בקובץ כמו שולחתי בבלה: עיין רש"י ז"ל והר"דק ז"ל וכן מהרי"ל ז"ל אלא שפי' בריחי שלבד
ושבר בריחיה של בבל ונפתחו לכורש לאמנם בכוונת הפרשה חולק על כל המפרשים הנ"ל שמהרי"ל
ז"ל מפרשה על הגאולה העתידה ועליה אמר כה אמר גואלכם קדוש ישראל אני הוא שלמענכם
שלחתי את כורש ומחנהו על בבל ובריחיה נפתחו אליו והכשדים הלכו לועגים ובוכים בתניה כי
רנתם צעקתם (כהר"דק) כמו רוני בלילה ויכרע שלעתיד מדבר לאומרו הנותן בים דרך שזה לא
היה בגאולת בבל שהרי הינה לתוף הים אבל בהיותו מדבר על הגאולה העתידה והזכיר על ענין
בבל שהיא אחרונה שגאלם להבית ראיה ממנה. ואמר הפלא הזה זכר קדמוניות יש סוף והוא לאומרו
הנותן בים דרך על יש סוף שעברו בו גאולים ובמים עוזים נתיבה על קריעת הירדן ואחר כך זכר
גם כן שנים שנתריב והו' לאומרו המוציא רכב וסוס חיל ועזוז יחדיו יכבדו בל יקומו כלומר שהוליא
מחרלם לעלות על ירושלם יכבדו בל יקומו גו' ר"ל בלילה ת' שכבו ולא קמו ודבכו כמו הפסתה
כבה שכבה כמו הנה כל הפליאו' הראשונות הללו אל תזכרו לאחם וגם הראחונות שעשיתי עם
האבות ועם שרות הקדמוניים אל תתבוננו ואל תשימו אליהם לב בערך אל הפליאה העלומה
מהגאולה העתידה שהיא חדשה עתה תצמח ואין הכוונה עתה תצמח חדוש אל הגאולה הבי' אלמח
כי הנה אלכנו הימים שבשעה אחת והוא חלק הקטן מהמזמן הלמח בעולם הלא תדעו שהרי ישראה
הנביאים ונבי סנגון הדברים שאמר אל הזכרו הראשונות ונומר אין ספר שאמר זה בבחינת תחיית
המתים שתהיה בזמן הגאולה כי מזאת הבחינה תהיה הפליאה היותר עלומה בהעבית תשבת ימי
בראשית ועליה אמר הנני עושה חדשה שהקדוש ברוך הוא בעצמו יעשה לאחה מבלי האמצעי ותלמח

בעתה כי בקבת בחכם שהלוח' תחולנה בנמים בעתה לא בזמן לף אנים בתחר הדר"ל וכם
זה הקבן גליות כי הדרך שיעשה במדבר הוא לקבן נדחי ישראל ובמונות יחודה: בנבות הדרך ובכי
שלה ילמהו אנים בהרות במלה שהתחוייה והקבון גליות יה ה בזמן ה' ובכ"ר דברכות רב תוכרו
ראשונות זו שעבוד מלכיות וקדמוניות של ההבינמו זה שעבוד מצרי' הנני עושה חדשה פתה הנשת
זו מלחמת גוג ומגוג הנה עשו הדמוי בצרות וכי הכסף יהיה בתשועות והנחמות ומ"מ מדבריהם
הבין שהנינו הברשה כמו שבראתיה לני לענין הגאולה העתידה עד כאן: ולע"ן לכי שנאמר
המלאך הנוגל הוהי מכל רע והוא מלאך הברית מלכות שמים אבר הוא היה נוהל את יעקב הבינו
תמיד מכל צרה ונוקה והיא אור השכינה שנאמר בו גלו לבבל שכינה עמהם גלו לאילם שכינה
עמהם וכמ"ש בס"ה ולכי בתוך הגולה על השכינה שנקרה לני ועוד המרו בסוכים והרא והרא
שגיבה יחזקא כדי לחזק לבם לפי שהיה למיסולה נסו בהלה כי היו בבלה הבקש והיצרך לבודיעם
והר' ולר' כדי שיהי' לבם נכון ולא ימאנו מעבוד ה' והוא אומרו והרא הת רבכון שמכון והמרכבה
קדוסה עמו בתוך הגולה עמכם על כן חזקו וילמן לבבכם כל המיחלים לה' וזה לפשר שאמר
כאן לה אמר ה' דעו נא כי גואלכם קדוש ישראל שהוא מגרש הברית שהוא גואלכם המלאך הגוא
והוא קדוש ישראל שבלא יעקב הבינו ע"ה שהוא היה גואלו וקדוש יאמר לו מכי ישראל הבינם בכל
הגלה והגלה הנה אותו גואלכם שלחתי אותו לבבלה שיגלה אותם בם ולכי זה כי' הכסוף כאילו הו'
מסורם בה אמר ה' למענכם גואלכם קדוש ישראל שלחתי בבלה והורדתי כמו בריחים כולם ר"ל
כל המלכי' שהם הבריחי' ומבריחים את מהנית שכינה והמבשר אותם כבריח הוא את תוכין בתוך
מקרפים המבריח מן הקלה הל הקלה כן כיוצא בזה הם הד' מלאכים ראלי המרכב' כל הרבע
מחנות שכינה המכוונים כנגד הרבע אותיות שבשם הדנית המכוונים כנגד ל' אותי ת שבשם
הוי"ה וז"ש והורדתי בריחים כולם שכולם ירדו ואפילו הנסתרים כלולים בכלל אלו כל ד' מחנות
שכינה ירדו וכשדים לזאת השכינה הם בחניות ובאותם הספינו' הקטנות ההולכות על יד הילוך
פרת הם מרגניים ריגה ושמחה דהע"בב דאיהו לא חזו מזלה קא חזי סזכו שתנה השכינה הלאם נלא
ידעו מה הוא והם באוניות רנתם הבנין הנזכ' פירשו בלו' הני ה' שלני בתוך הגולה היא השכינ'
שם לדמות היבל לשם ה' יהדיו לני ה' הולך עמכם לבבל לשמור אהכם מכל צרה הנוף ולשמור
אתכם גם כן מכל צרת הנפש שלא הטמעו בגויים ז"ש קדושכם בורא ישראל שלא בדל אתכם אלא
כדי שתהיו קדושים כי קדוש הוא: מלכם מדת המלכות לני ה' הנזכר בחיבת לני:

כה אמר ה' ונומר המוציא ונומר עיין רש"י ז"ל והרא"דק ז"ל וכן מהרי"ל ז"ל
כנ"ל בכסוק הקודם כה אמר ה' ונומר והכריע הי' כל זה רהיה מקריעת יס סוף לגאולה
עתידה כדמסיק אל הזכרו ראשונות בערך העתידה כי בבבל לא יש אלא מים עזים:

ולע"ן שהוה מביא ראיה לפי בה המשניה שלון ימים שלון בליהם הוא ג' כ יש בזה סרון המון
לאומים הוי עמים כהמות מים רבים יהמיון והליהם נמשלו ולזה אמר הנותן בים דרך
מלשון הווה שהוא נותן תמיד בכל יום בים דרך לספינות בכל הים ובמים עזים מקומות שבים שיש
בם גנוב המים המחוקים שבם המים עזים אלו לקרהה אלו המלוחים לקרלת המתוקים בנודש
עכ"ז במים עזים ההם הק"בה נותן בתיבה לספינ' עוברת הים בצער גדול ובנתיב הכר לכך אמ'
בים לשון דרך לא כן במים עזים אמר בתיבה להורות על דוחק המעבר ההוא שהיה בתיב דק מאד
וקצר. לו כדא"ל הנותן בים דרך כל השנה ובמים עזים בימות החורף והסתיו שבמים עזים לא
ועכ"ז נותן הש"ית תמי' בתיבה בזה הענין הזה מתיהם הוא שמה מבניא לת שרון הלאומי'
ומשביח המון לאומים הוא לאומרו המוציא ובאמר שהוא דומה בדומה לל המיית המים רבים כך
הק"בה נותן דרך לישראל בין האומות ולאמר המוציא רכב וסוס חיל ועזוז יחדיו ישכבו בל יקומו
דע"לאמו לעתיד שכן מדה תיבת ישכבו בלשון עתיד בענין גוג ומגוג כמו שהיה לשעבר בענין
סנחריב כשבתה כבו כל מ חנ' סנחריב כן יהיה לעתיד גוג ומגוג ישכבו ולא יקומו ממיתת דעבו:

אל תזכרו ראשונות ובנים' כש"ה דברכות אמרו אל הזכרו ראשונות זו שעבוד מלכיות וקדמוניו'
זו שעבוד מצרים הנני עושה חדשה זו מלחמת גוג ומגוג מלה"ד לאדם ובאמר ע"כ קראנו
ראשונו' לשעבוד מלכיו' לפי שהם ראשונו' בערך מלחמת גוג ומגוג שיתלסו על המשיח וקדמוניו'
על שעבוד מצרים לפי שהיה מזמן קדמון ביותר כי בערך הגלה"ם מן מלחמת גוג ומגוג לא יזכרו
לא הראשונות ולא הקדמוניות ובזה הרגו כפל החלוקות והיותם במילו' שונות ועיין רש"י ז"ל
והרא"בע ז"ל והר"דק ז"ל וכן מהרי"ל ועוד פירשם על תחיית המתים הנזכר לעיל בכסוק כה אמ'
ה' גאלכם ונומר עיין שם: ולע"ן לפי שה"בה תמיד טרם מכה איקרפוהה כרת כיולא בזה
בגלות הזה כפי מה שהודיעו חז"ל במדרש איכה שנו ביום שנחרב המקדש נולד הגואל ונמח אלא
שהעונות מעכבים הגאולה לז"ה הנני עושה חדשה עושה בלשון הווה ולא אמר אעשה לומר שכב'
הוא עושה ומכין וז"ש עתה הצמח תצמח הביא כל הנבואה שבהתקיים הפורענות בעתה תצמח
צמח שמו ומנחם שמו וז"ש עתה הצמח ובריא הוא שתהיה בעת החרבן איך תצמח הגאול' וכמו שנ'
באיכה רבתי שבעל הערבי ליהודי החורש מהחריבה בנשרת חדבן המקדש ובה שעתה אמר לו
שיבוא להריסתו שבבר נולד הגואל כנזכר שם בלמיות וז"ש הלא תדעו שתיבת הלא על בריות
הדבר שתדעה בלי ספק וכמו שבעת יציאת מצרים הלך העמוד ענן לנגדם הדרך כן גם כן לפי
לעתיד במדבר דרך ונומר כמו שבמתי לשעבר זה מורה בלומרו לא אשים רואה לומר כמו שבמתי
לשעבר גם כן אשים לעתיד בגאולה העתידה שכל הפרשה בה מדברת כמו שלבאר בש"ד:

תכבדני חית השדה ונומר עיין רש"י ז"ל והר"בע ז"ל ומהרי"ל ז"ל הכבדני
הרשעים שהם כחנים וכנו' יעבה כלם יהיו כבוד לבעלי' ויודו לה' ועם זו יצרתי לי ישראל והם
העיקר בבריאה ההלתי יסדו ע"כ: ושמעתי בשם הראשונים ז"ל שאמר תכבדני חית השדה וגו'
כבשמו ולא ע"פי שלא מזונתי להטיב עמהם כי נתתי במדבר מים בשבילם לשון
בהיגה הבינו להשמיע עמי בחירי ועכ"ז שלא כוונתי לל חית השדה ולל תנים ובנות יענה כיון
שנהנו מהמים הנבדני נימר וכיון שכן עם זו יצרתי לי לשמי ולכבודי בעצם ותלכונה על לע"כ
שתהלתי יספרו ואתה לא עשית כן אלא ולא לותי תקרא יעקב אלא יעגת בי כמה יגיעת כמו
שאמר בסוף הוגעתני בעונותיך ונומר: ולע"ן שלעתיד מדבר כדמהר"ל ורש"י ז"ל
כדא"ל מלומר תכבדני בלשון עתיד ואמר להשקות עמי בחירי על ישראל הבאים מן הגולה מיבש
מים נבחר מהשם יתברך כיון שהוא מקבלים ועושה עמהם נפלאות:

עם זו יצרתי לי וגו' אלא מתוך דת"ל קרלת לשון מקרה לפי' בחיקה ויצרתי אלא לותי קרלת ובת"י
קרלת ערעתון עוד להם לשון קרלים ומזומנים לסיעודה לכל אתה מזמן ולא ריתי קרלת'
יעקב עוד להם כדרש"ז ז"ל ועיין הרא"בע ז"ל והר"דק ז"ל ומהרי"ל ז"ל לותו קרלת יעקב
אתה יבאר הבינה שבגאולה עתידה לא תהיה בזכותם כי הם לא קדמו פני בורא"ם כדאמר הבל
יעשה לותה הש"ית למען שמו לבלתי היותו מחולל בגויים ז"ש אלא לותי קרלת יעקב לפילו בעת
צרותיך לא לותי קרלת אלא התפלת לי כי יגעת ובומר לשון דילמא והוא אחד מהבלשיות בלשון
כי משמש ל' אלא יגעת בי בהיחד בלי בחמת אינו כן כי אתה לא הבלת לי מה עזלותיך ונומר
ע"כ: והדרשנים אמרו אלא לותי קרלת אמר יעקב לשון עיקבה כיון שאיקבה קורא לותי לבל כאם'
יגעת בי ובעבודתי ות"ת לא אתה ישראל לשון חשיבות כי שרית עם אלהים ועם אנשים ותוכל:

ולע"ן לאמר מלבר שהעם הזה יצרתי לי לשמי הם מחיתי לספר תהלתו כיון שיצרתים לי הם
חייבים לספר תהלתי על הילדה זו לאמרה זו לאמרה אינה לי אם יהיה אינה זו מדה על ההלתי"ל
אם לא אזכי' לך יצרתי לי הלא היא זו תהלתי יספרו כי זה הכלית כל הילדה וכל המלות ומעשי'
טובים לבל סיבב על התלת ויסבח הבורא יתברך ית' ובזמן שלין מקדש שתפילות כנגד תמידים
תקנו' ולא לותי קרלת להתוודות בפיך לשלם פרים שפתיך לפילו כאשר יגעת בי כיון הוגעתי
במזונתיך לפילו כי יגעת בי ישראל לא לותי קרלת להתוודות ולקרות לי ובזמן שבית המקדש
קיים לא הבלת לי שה עולותיך כמו שאמרתי בשם רבנו לבי שבל"ל ורבינו ע"ל

לא הבלת ונומר לא ונומר הז"ל לא הבלת לי שה אחד בבקר וכנם אחד בערב דבר מועט
הוא ובזמיך לא כבדתני אלו קדשי הדשים לא העבדתיך במנחה עבודה קשה כי
כלה מלעבר היא מעט סולת ומעט שמן ולא הובעתיך בלבונה כי לי בזמן לבונה ולזר דבר
מועט שאין בו יגיעה לא קנית לי בכסף קנה כי בירושלם היה קנמון בהל ועזים ולבונים היו
חוקלים ממנו אם כן לא הוקרבת לקנות ולגב ובחיך לא הרויתני אלו אמרים קדשים אלא
העבדתני בחטאתיך שגרמו להרוג ביתי ולשרוף היכלי ולגלות בני בין האומות כעבדים וז"ש
העבדתני בלשון עבדות והוגעתני ונומר כפשוטו לשון יגיעה כי ותקלר נפשו בעמל ישראל והעיין
רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל ומהרי"ל ז"ל אמר עלו אלא טוב קרבן כלל ל"כ לא עשיתי אלא למעני כדמסיק
הנבי הנני הוא מחה פשעיך למעני ונומר שהרי בבל לא הבא' לי שה עולותיך ונומר שיעם
נהבים ונכ"ז לבלתך ל"כ בהכרח שהוא למעני זה פשע בדבר"לבינ ז"ל ולא הביא על הדרוש כלל
ועיין הר"דק ז"ל וכן מהרי"ל ז"ל להבינה כהחז"ל לא הבית בכסף הנה לבי שבי' בדל בא"הרא"בע

ישעיה מד

רדק

לא אַיִתְיָא קָדְמַי אִיתְרִין לְעַלְתָּא
וְנִיכְסַת קוּדְשָׁךְ לָא אִיקַרְתָּא קָרְמַי לָא
אַסְגִּיתִי עֲלָךְ בְּקוּרְבָּנִין וְלָא אַתְקִיפִית
עֲלָךְ בְּלִבּוּנְתָּא: לָא זַבִּינְתָּא קָדְמַי
בְּכַסְף קְנֵי בְּסַם וּתְרַבִּי נִיכְסַת קוּדְשָׁךְ
לָא רְהֵינְתָּא עַל מַרְבְּחֵי בְּרַם
אַסְגִּיתָא קָדְמַי בְּחוֹבָךְ אַתְקִיפְתָּא
קָדְמַי בְּעַוְיָתָךְ: אֲנָא אֲנָא הוּא שָׁבִיק
לְחוֹבָךְ בְּדִיל שְׁמִי וְחִטְאָךְ לָא אֶדְכָּרוּן:
אֵיתַר כְּעַן נִידִין בַּחֲרָא אִישְׁתָּעֵי אַת
בְּדִיל אִם תֵּיכּוֹל וְתִזְכֵּי: אָבוּךְ קָדְמָאָה
חָטָא וּמַלְּפָךְ מָרְדוּ בְּמֵימְרִי: וְאָפִיס
רַבְרְבֵי קוּדְשָׁא וְאֶמְסַר לְקִטְלָא יַעֲקֹב
וְיִשְׂרָאֵל לְחִסּוּרִין: וּכְעַן שְׁמַע יַעֲקֹב
עַבְדִּי וְיִשְׂרָאֵל דְּאִתְרְעֵיתִי בֵּיהּ: כִּדְנָן
אָמַר יְיָ דַּעֲבָדָךְ וְדַאֲתַקְנָךְ מִמְּעֵין
יִסְעַדְנָךְ לָא תְּרַחֵל עַבְדִּי יַעֲקֹב
וְיִשְׂרָאֵל דְּאִתְרְעֵיתִי בֵּיהּ: אֲרֵי כְּמָא
דְּמִתְיַהֲבִין מַיָּא עַל אַרְעָא בֵּית צַחֲוָנָא
וּמִתְנַגְּדִין עַל יַבֵּשְׁתָּא כֵּן אֶתֵּן רוּחַ
קוּדְשִׁי עַל בְּנָךְ וּבְרַכְתִּי עַל בְּנֵי בְנָךְ:
וְיִתְרַבּוּן צַדִּיקָיָא רַכִּיכִין וּמְפַנְּקִין
כְּלִבְלַבֵּי עֵשֶׂב כְּאִילַן דְּמִשְׁלַח
שָׁרְשׁוֹהִי עַל נַגְדִּין דְּמַיִין: דֵּין יֵימַר מַרְחֲלָיָא דַּיְיָ אֲנָא וּדֵין יְצַלֵּי בְּשׁוּם יַעֲקֹב וְדֵין
יִקְרֵיב קוּרְבָּנֵיהּ קָדְמַי יְיָ וּבְשֻׁמָא דְּיִשְׂרָאֵל יִתְקְרֵיב:

לֹא־הֵבֵאתָ לִּי שֵׂה עֹלֹתֶיךָ וְזִבְחֶיךָ
לֹא כִבַּדְתָּנִי לָא הַעֲבַרְתִּיךָ בְּמִנְחָה
וְלֹא הוֹגַעְתִּיךָ בִּלְבוֹנָה: לֹא־קָנִיתָ לִּי
בַכֶּסֶף קָנֶה וְחֵלֶב זִבְחֶיךָ לֹא הִרְוִיתָנִי
אַךְ הֶעֱבַדְתַּנִי בְּחַטֹּאתֶיךָ הוֹגַעְתַּנִי
בַּעֲוֹנֹתֶיךָ: אָנֹכִי אָנֹכִי הוּא מֹחֶה
פְּשָׁעֶיךָ לְמַעֲנִי וְחַטֹּאתֶיךָ לֹא אֶזְכֹּר:
הַזְכִּירֵנִי נִשְׁפָּטָה יָחַד סַפֵּר אַתָּה
לְמַעַן תִּצְדָּק: אָבִיךָ הָרִאשׁוֹן חָטָא
וּמְלִיצֶיךָ פָּשְׁעוּ בִי: וַאֲחַלֵּל שָׂרֵי
קֹדֶשׁ וְאֶתֵּן לַחֵרֶם יַעֲקֹב וְיִשְׂרָאֵל
לִגְדּוּפִים:
וְעַתָּה שְׁמַע יַעֲקֹב עַבְדִּי וְיִשְׂרָאֵל בָּחַרְתִּי
בּוֹ: כֹּה־אָמַר יְהוָה עֹשְׂךָ וְיֹצֶרְךָ
מִבֶּטֶן יַעְזְרֶךָ אַל־תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב
וְיְשֻׁרוּן בָּחַרְתִּי בּוֹ: כִּי־אֶצֹּק־מַיִם
עַל־צָמֵא וְנוֹזְלִים עַל־יַבָּשָׁה אֶצֹּק
רוּחִי עַל־זַרְעֶךָ וּבִרְכָתִי עַל־צֶאֱצָאֶיךָ:
וְצָמְחוּ בְּבֵין חָצִיר כַּעֲרָבִים עַל־
יִבְלֵי־מָיִם: זֶה יֹאמַר לַיהוָה אָנִי
וְזֶה יִקְרָא בְשֵׁם־יַעֲקֹב וְזֶה יִכְתֹּב
יָדוֹ לַיהוָה וּבְשֵׁם יִשְׂרָאֵל יְכַנֶּה:
כה

אורים ותומים

אכיך ברחמון ונוח' ולא
סלחתי מדרכה ואחלל שרי
קדש ומולם כי רבני שלא
יכנסו לארץ נלו ישראל והו
ואתנה לחרם יעקב ואתה לא
כן והיה ואתי ישראל אחר
כי עשה עמהם לטובה אתו
אלא שנ"כ עיר לכם זכות
אבותיכם יזה כם מת ה' עושך
ויוצרך מבטן הוא אברהם
יעזרך אל תירא עבדי יעקב:
כי מנוק מים על נמא ונו'
אחר כי לא אתתין אל זכותך
כלל אלא כארץ שאני מתפיל
על כל מקום נמא ועל יבשה
והיא התפוקה הטבעית
מהמים לארץ אל אותו ירן
מבני מנוק מים על נמא
ומנוק רוחי אלין ובכתי על
אחאין לא כ"י זכות וזהו
כ"ל כי מי כת הרמו וכבי יבר
לב המרם רע מבטוריו:
ונתמו נכון מנין כי כל הבטר
מנין ע"ל שבועת הבריאים
אל יבלי מים: זה יאתר לא
מני אחר כי לפי זה התפל
הוא תלוכב' דברים כחמל
אחרים הא' בזכותו אל מקום
נהב בזכות הבטות אחר כי
יאבנא מי שיתלה הכל בזכותו
אל מקום ויש שיתלה הכל
בזכות האבות ויש שיאתר
בזכות שניהם ואהו זה יכתוב
ידו לה' אחר בשם ישראל יכנה:

מנחה גדולה

כי הלא אז יותר היו
מחזיקי' לי טובים חיות
הבדה תנים ובהמות ועכם
ומכבדים אותי אל שבתי
בהלבר מים להרות
ביסחין עם היות שלא
בשבילם עשיתי כי אם
להשקות עתי בחירי ומם
זו ינתרתי לי כדי שתלתי
שפרו שבי' להם להוליך
עוכה בעצם אחרכה ולא
אותי קרלת יעקב
להחזיק לי טובה והיית
בתי כשר מכונה בתוחל
יעקב ופיון תלחר כי
ובכת בי אחר שוכך אלי
ונקרלת בשם ישראל אחר
העבות המשכן שנעבת
בשבילי שהנעתך ותהיה
הגבעה תחזות אשר
קבלת מחכי הבה לא
הבא ונו' כלומר לי
בשבילי שאהבה אליה
רק בשביל שתתלבר על
עון מחשבה לו על עשה
לו על לאי שיתק לעשה:
זה יאתר קדוש אני אני
הקודם לשמים עיקר
בקדושה בסולות התוכ'
זה הקדש בשם יעקב
שיבשה עיקר מן הלמוד
בלבד שיקרא בשם יעקב
שהיה יוסב אחלים וזה
יכתוב ידו לה' שיקרים
ילו לעוסיהם להשתלם
בחכמה יותר מהקדם
ויהיה התעשה שלם
בטוהר לב מוב ישר וזהו
ובשם ישראל הוא על
יוסר יכנה שעל שם יעקב
יכנה על קדושת ידיו גם
תאר ישראל שהיא ישרת
לבב לעבות הטוב והיסר
ובמ"ל ל' נקראו בשמו
של הקב"ה צדיקים
ומשיח וירושלים צדיק'
לבתיב כל הנקרא בשמי
ונו' ואחר כי אשר
יכתוב ידו לה' שהוא
צדיק לא יהיה לו ישראל
בשם כי אם לכמי אך
שהיו גדול היומו שהוא
ה' וזהו ובשם ישראל
יכנה: ובמכילתא פרשת
חשפטים כי"ח וכן אתה
מוצא בל' כיתות שהן עוכות
ואחורות לפני מי שאחר והיה העולם לה' אני שב' זה יאתר לה' אני ואל יתערב בי חטא וזה יקרא בשם יעקב אלו גרי צדק ומם
הכ זוב ידו לה' אלו בכלי תשובה ובשם ישראל יכנה אלו יקלי שמים עכ"ל ובפרושי על ספר הי"ל כתבתי דקשה ליה לאם אחר ד' לשונות אלו לכך אחר שחבבר בל' כתות וקח ל שאת זה לעומת זה שניהם כלאחד טובים · הלדיק
ובכל תשובה · והגר והיקרא אלקים: וזה שלאחר יאתר לה' אני בל' תבבה בתי שלא חטא אחר בו ה' וזה הנעל תשובה ויכתוב ידו לה': שבשניהם נאחר מדה"ר כדאי' בר"ה ה' קדים שיחטא · ה' לאחר שיחטא

ישעיה מד

לא הבאת לי · וזה היה בימי אחז שבטל עבודת המל מבית המקדש כמו שכתוב עליו והסור את לחמות בית ה' ויעש לו מזבחות בכל פנה בירושלים ובכל עיר ועיר בנה בית
לקטר · לאלהי אחרי · וכן התולה עליו חזקיהו בנו והמ' כי מעלו המבותיו ויסבו פניהם ממשכן ה' ויתנו עורף גם סגרו דלתות האולם ויכבו הנרות וקטר לא הקטירו ועולה
לא העלו בקדש לאלהי ישראל · וזבחיך · כמו וכזבחיך חסר בי"ת השמוש וכמוהו רבים: לא העבדתיך · כי אם עבדתני · וחמ' בקר' לא קנית לפי שלא
יגעת ולא עבד' תינני מעביד ומיגע: בלבונה · כי לבוד זכה הית' בקטר' והסלא הקטירו: לא קנית קנה · קנה הוא קנה בשם שהיה בקטר' · וחמ' בקר' לא קנית לפי שלא

רשי

לא הבאתי לי שה עולותיך · לי
אם לע"ה: לא העבדתיך · עבוד'
רבה במנחה קומן מעט עולה
לגבוה וגם היא לא מחלתי לך
להקריב לך חובה אלא כדבה:
לא קנית לי בכסף קנה · לקטרת
לא הוצרכת לקנותה בכסף לפי
שהיתה מצויה בהרצאם הרבה
אמר רבי אבא קימנית היתה
בגבילה בארץ ישראל והיו הוכלין
אותה עזי' ובני' במדרש מיכה:
העבדתני בחטאתיך · אחת
גרמתם לי להיות שמש לעובדו
פסילים כמו שרמה יחזקאל והנה
רוח סערה באה מן הצפון שהיתה
מוזרת מרכבת השכינה מבבל
שהלכה לבבוש את כל העולם
תחת ידו של נבוכד נצר שלא
יאמרו ביד אומה שפלה מפל
את בניו כדאיתא בחגיגה:
אנכי אנכי · אני הוא שמחיתים
ממז ואני מוחה אחב' גם עתה:
למעני · ולא בזכותך ולא בצדקת
אבותיך: הזכירני · כל הגמול
שיש לך ולאביתיך עלי: נשפטה
יחד · נבא למשפט: אביך הראשון
חטא · בהמרו בתה אדם
ומליציך פשעו בי · חין לך בכל
מליצים שהתה סומך על זכותם
שלא מנחתי בו פעם ילחק אבל
את שנאי: ואחלל שרי קודש
בשביל עונותיכם: ועתה שמע
לטוב לתורתי יעקב עבדי: כי
הנך מיס על נמא · כמו שאני
יוצק מיס על נמא כן אנכי רוחי
על זרעך: וצמחו בבין חציר · בתוך יין על ידי גרי' שיתפסו עליהם · בין חציר הוא
יין שנאמר על יין והיתה מה תציר לבנות יענה: זה יאמר ליי' אני יהלו צדיקים
גמורים: וזה יקרא בשם יעקב · אלו קטנים בני רשעים: וזה יכתיב ידו ליי · אלו
בעלי תשוב': ובשם ישראל יכנה · אלו הגרי' כך שנויה בתבות דר' נתן:

אבן עזרא

לא הבאת לי · עולתיך בבבל: ולא כבדתני · בזבחי שלמים ולא בקשתי מחך
שתעבדני במנחה · ולא הוגעתיך בלבונה שתקנה לי: לא קנה · הוא קנה
בכסף: וחלב · זבחי חטאת לא הרויתני בה' והנה הוא חסר בי"ת כמו ששת ימים
אך העבדתני · דברה חזרה בלשון בני אדם והטעם כי בעבור חטאותיך שבתי בעיני
הגוים כעבד שאין לו כח וכן טעם הוגעתני: אנכי · והנה למעני שלא יחולל שמי
מחמה פשעיך: הזכירני · והם תאמר שלא חטאת לי בהיותך בהרגך וחג' הגליתיך
הזכירני: נשפטה יחד · נעמד למשפט: ספר · דבריך אתה למען תצדק: אביך
הראשון · הוא ירבעם שבחרו ישראל למלך נגד על פי הסם: ומליציך · הם הסרו
מליצי המלך או הגויים מליצי הכהנים ויש אומרים שהביך הם המלמדים כמו אבי אבי
רכב ישר' ויש מי לאב לפרעה אבי כל תופש כנור ועובד והמליצי' הם המלמדים
והוא מגזרת כי המליץ: ואחלל · הם הכהנים וכן כתיב כי היו שרי קודש: ואתכה
ועת' זאת הרעה עשיתי לך בעבור מעשיך: ועתה · שמע את הטוב': כה · ויצרך
מבטן · רמז ליעקב כטעם בבטן עקב את אחיו ושם הפרשנו אז הוא על דרך משל
ומבטן מיום היות' לעם לפם: ישורון · מגזרת ישר והוא תאר השם והפם על
משקלו: כי אצק · כמו שהנק מים על המקום נמא כן אצק רוח קדשי אז רוח ישעיו
ונדגש צד"י אצק לאחרון היו"ד וכמוהו בתרס אצרך בבטן: ונמחו · רוחי וברכתי
כמו אחיר ורבים אמרו על הצמחים וכן ונמחו כאילו הם יוסבים בין החציר והטעם
שיפרו וירבו: זה · יהיו רבים ורבים מוהבי השם לשוב אל ביתו: וזה יקרא בשם
יעקב · להתפאר לעיני הגוים שהוא מזרע קדוש: וזה יכתיב ידו · אשר בי"ת וכן
הוא יכתוב בידו לבוא אל מקדש השם: יכנה · כמו יקראו רבים פירשוהו על הגרים
כפעם והחזיקו עשרה מגשים: כה

מה

אמר ה' גאלך ויצרך מבטן אני ה' עשה כל נטה שמים לבדי רקע הארץ מי אתי: מפר אתות בדים ומקסמים ישגע אחור יסיג חכמים
אחור ודעתם יסכל: המקים דבר עבדו ועצת מלאכיו יפר האמר לירושלים תושב ולערי יהודה תבנינה וחרבותיה אקים: האמר לחרבה סוף
והיבשתיך אוביש: האמר לכורש רעי וכל חפצי תשלם לאמר לירושלים תבנה והיכל תיסד: כה אמר ה' לכורש משיחו אשר החזקתי בימינו לרדת
לפנו גוים ומתני מלכים אפתח לפתח דלתים ושערים לא יסגרו: אני לפניך אלך והדרים אישר אגיע נחשתים אשבר ובריחי ברזל אגדע:
ונתתי לך אוצרות חשך ומטמני מסתרים למען תדע כי אני ה' הקורא בשמך אלהי ישראל: למען עבדי יעקב ובחיר ישראל אקרא לך אכנך ולא
ידעתני: אני ה' ואין עוד מלבדי אין אלהים: אאזרך ולא ידעתני: למען ידעו ממזרח שמש וממערב כי אין מבדי אני ה' ואין עוד: יוצר אור
ובורא חשך עשה שלום ובורא רע אני ה' עשה כל אלה: הריעו שמים מעל וגו' אל תקרא אל תדרש: אל תקרא אל תדרש: אל תקרא אל תדרש:
אל תקרא אל תדרש: אל תקרא אל תדרש: אל תקרא אל תדרש: אל תקרא אל תדרש: אל תקרא אל תדרש: אל תקרא אל תדרש:

ז"ל נמשך ר"ז כתב שכוונת הכתובים לשלול שלא נחשוב ענין הקרבנות שהם סבר ושחל שיו יתברך כמו המלכים המתפייסי' בעבודת מתנה וזה אומר לא הבאת לי שה עולותיך שכל מה שעשו מהקרבנות לא היו לי ולתועלתי כלל כי היה יתברך לא נהנה מהם עד שהמר שתגיע המחילה מעונותיהם חלף מה שקבל מהם מהעבודה וממתנות הקרבנות רק מה שהגיע לפ"ית מהם היה הגיע והלו' בחטאת ובעונותיה' בלי שום תועל' והנאה כלל ואם תאמר ה' כ' במה מתכפרים אמר אנכי אנכי הוא מוחה פשעיך למעני ומה שכבר עשה כבר אנכי לו' הני לגי הוא שמחיתי לא למען שום דבר שיחובר אלי בלשם הייתה המחילה מחיריית היתה משובבת מבניכו אבל כשל' הייתה שום תמור' לא נעבי' כי אם למען נקי והנה חטאתיך אשר זכרתי לא אזכר פרט עתה כדי שלא להלבין פניך אבל אם תרצה אתה הזכירם ונשפטה יחד ספר אתה מה שתרצה אם למען תצדק: ולע"ד מה שהתבאתי בכלי חמדה בסדר ויקרא וסדר לו שלא ירצה ה' בשלמי אלים מצד עצמה אלא מצד ההתפעלו' שיתפעל האדם ברחמו הנתיה בנתחיו ושרפ' הקרבן שהיה ריחוי להעשות בו כן אלה שה"בה החלוף והמיר אותו בש"ח הנה והוא הסד אלהי ולזה נאמר כל הקרבנות לה' לב' ולה לאלהים שאין אלהים בכל מקום אלא דיינים הדין נותן שתהיה נהמה אמור' היש נמצא שבאמצעו' הבהמה לו הבעוף ההוא מקריב האדם את קרבנו' ל קרבן עצמו אל הש"ית ולזו"ל לא הבאת לי שה עולותיך שמכמ' עולות שהעלית לא בא לי אפילו שה אחד מהן ובאמת זו ע"י המחשבה הטהור' והכונע' הלב ולזה לא כתב ל' הקרבת שהרי הקריב כמה קרבנות אבל התדעומת הוא שלא הבאת לי אפי' שה א' מכמה עולות ובזה מדוקדק שה לשון יחיד ועולותיך לשון רבות לו ילמר לא הבאת לי שה אח' שיהיה מסוגף בו עולותיך פתים האחד שה תמיד והשני' תמימות לבך ומחשבתך הטהורה ועל כן אמר ג"כ ובזבחיך ר"ל הפר זבחת במקום לא נכבדתני בהם שאין הכבוד תלוי בזביחתן אלא בכוונתך לכוון כאילו אתה נזבח הו כאילו אתה זבח ולרך הדע פת"ם חז"ל בפסוק זבח תודה יכבדנני הזבח ירו כאילו כבד לה"בה לא העבדתיך גו' להבי' הדיה שאין כוונת הפס יתברך להתכבד בקרבנות ועבודות והשתעבדות הרבה שהרי במקו' לא הטרחתיך בדבר עבדות וכונד מקל שבדבר מעט מהסולת ובגדבה מספיק וכן קומץ לבונה בזכר אם כן אין התכלית השתעבדות בך ולא ליגעך לא קנית לי בכסף קנה ר"ל היה מהראוי לקנות לי לשמי קנה בושם חשוב מאד עד שיותן משקלו כסף זה שאמר לא קנית לי בכסף קנה ר"ל משקל במשקל ויכריח כן יתור בכסף ג"כ שהי"לל לא קני' לי קנה בכסף ואמר קני' אבל הנה לדבר אחר' לשון קנין נופל על לשון קנה והנה הקרבנות שלך היו מפוללים מכל כוונ' טובה והלולי יהיה כן ג"כ בענין החטאי' לעשותם בלי כוונה שלא תפסם כ"כ ראל לא היה כן לדוקא בלשון מיעט אבל ורקי' מיעוטי' הס ז"ש אך העבדתני בחטאתיך שהיו בלוון' רעה וכבדו עלי והעבדתני בהם והפסר שאמר העבדתני כב יכול עשיתני עבד בחטאתיך שכתוב והוא אסר בזיקים והוא כמו אני אבל הוסיעה נא שהם שמות הסי"ת ולא היה לך תכלי' לא' אלא זה להעבידנו ובדבע ומרד עשית וכן הוגעתני בעונותיך לא כוונת לבד להנאה עצמך אלא להכעיסני כב יכול כאילו להכעיס אותי מגמ' פניך אסר לעומת זה מלמו ה"כ חוטא נשבר שאנכי אנכי הוא מוח' פשעיך למעני אסר הוגעתני בהם כנז' וכן ג"כ וחטאתיך לא אזכר הכל למעני כלו' כדי שלא אתיגע ולא אהיה כביכול עבדי:

אנכי אנכי ונאמר עיין רש"י ז"ל והרא"בע וכן הרד"ק ז"ל ומהרי"ל ז"ל למעני (מהר"לבע) שלא יחולל שמי ואיני מזכיר אלא כלל עונותיך אבל לא בפרטות וחטאתיך לא אזכור אלהים שלא לבייסך כי רבו ע"כ והוא הרחב"ע ז"ל כנ"ל בפ' הקוד': ולע"דן מה שכבר זכרתי בפ' הקודם אזכיר עוד כי סליחת העון ופשע והטא תלוי בעלמא כתימ' בפיד הני"ם תשובה תחזיר הרשונה שבשם והוא סוד יום הכפורים הה' ענוייס בהכילה ובפתי' ובדחקי' ובסיכה ובנעיל' הסנדל ובתשמיש המטה וכנגד ה' תקנו חז"ל ס' הפלות לו"ה הוא מוח' פשעיך הוא נשתר וכן מוח' שלא אמר למחה לפי ברומז בדינה שהוא עלמה סתימה כלומר למחה אמנם בזכרון אמר לא אזכור ולא אמר לא יזכור כי עלמה דאיתגלי' פיו המדבר ולפי שהפשעים הם המרדי' לא

מנחה גדולה

כה אמר ה' מלך ישראל וגואלו. כי בסיגלגלו יהיה הוא מלך ישראל לבדו פלא יהיו ברשות מנבי העמי' והוא הדין נבואות מעלה הצוחדים פלא יסרגו רק לחם לחי והנני מרבלו לחי דהכין רק לנבואות מעלה הצוחדים פלא יסרגו רק לחם לחי והנני ברמתיים ולחי מחרון הם יכלו והנני ריים ומפלעדי הון תלחים נבטל המוכת העובדי כסתם ילדת ולכבדי הון בהחל מהם בהוה הלחים הלא במלוותי ובדכיתי הם מגהיגים מה שמגהגים: ומי כמוני ומי שהוא הלחים כמוני יקרא הגיבורות והעתידו ויגידה ויערכה לי מה שהי' משומי עם עולם כלו' מבריה העולם והנה יאמר משומי כלו' כי מתי מתי הגברתי כבו הלחים כל הדר והחד בנבולו העליונים למעלה והתחתוני' למטה וכן יאמר לי הלחים' אשר תבאנה' לומו כפל לשון מלה פירו' המוחיות העתידו לבא בזמן קרוב ואשר עתידות לבא בזמן רחוק ולמו הרב' יונתן כמו לנו ויש בפרשו כמשמעו ופי' בעבור' כלומר יגידו כדי לבדק עצמם ויש מתרגמים והודיעו' דבר עצמם וה"ה יגיל' ויערב' על ההוה מיפ' ה"ה יגיל' ויערב' השולם על הנה: כבר מבדיה' הלא תפחדו. אמר לישראל הלא תפחדו מלאים מחרים ולא תירלו מהם וכן אמר ירמיהו הלא תיראו מהם כי לא ירעו וגם הטיב הון מהם: ולא תירלו פי' לפי מקומו מתם: כמו הלא הפחדו ויונתן תרגם לא תדחלון ולא תתברון כמו לא תירלו ולא תהם הלא מתו שהשמעתיך והגדתי העתידו' לבא ובו ולא' כלו' כי לבם בלהתי נבהי ועמכ' עשיתי נסים ונפלאות ואתם יודעים אם יש אלוה מבלעדי כמו שאמר משה רבינו לו הנסה אלהים לבא לקח לו גוי מקרב גוי במסות ובאותות וגומר לעיניכם כמו שאמר והנה אתם עדי: ואין צור שאמר בל ידעתי כי אין לי מעלה ממני ידוע כי כל הילודי כולם הלני לו פירוש אין צור שלא ידעתי ואם אינם יודעי' אותי' על האמת כי הינם אלוה. ואמר זה על המלאכים ועל הגלגלים. וי"ל ולית דתקיף אלא מן קדמי מתיהב ליה הקף: יגדי פסל. האומנים שעושים ויוצרים הפסל כולם תהו כי מעשיהם תהו והפסילים שהם ממריהם שהם חומדים ואוהבים אותם והם לא יועילו להם לתה הומלים אותם: ועדיהם המה. ואם תתרדו אין אנו יודעים שלא יודעים שלא יועילו עדיהם המה הפסילים הם עדי' בעצמם שלא יועילו כי לא ידעו ולא ידעו וכיון שאינם רואים ואינם שומעים ויודעים היאך יועילו לאחרים: למען יבושו. יזכרו זה למען יבושו מעבודתם אותם. וי"מ ועדיהם המה ר"ל הם מעידים על עצמם כי אין להם כח כי אם חרפה לא יוכלו לעלם עצמם כל שכן אחרי': מי יצר אל. מי יעשה מעשה תהו כזה שיהיה לתהו ויש כפי להבל היש שבעון כזה. נסך. כתמעו שהפסל תהו והמתעסקי' בו הם תהו כמוהו כמו שאמר יוצרי פסל כולם תהו הנה הם הבדי' לפסל בדבר תהו: ואמרים המה תמדם. אינם מלאכים ושרפי' העושים זה הלא לא אומנים מבני אדם שעושים שאר מלאכות ועושי' אותו אל. זה דבר תימה: כולם יתקבצו. פירוש כל עובדי הפסל יתקבצו' ויעמדו ויתנו במעשיהם מהו ויתכלו בו אם יועילו זה יש להם שיפחדו מהם על מה שעשו ויבשו מעצת' ממעשיהם שהוא תהו שיתבוכנו בו: חרש. סמוך לברזל כי הרי"ם פתוחה. ספר עתה במעשה הפסל איך עורמים להבל מי שהוא אומן ברזל יעשה מעצר ויעשה המקבות איזן צריך לכלי ברזל יעשו הפסל מעץ. או מתכת. או מחבן. או מברזל. או בדיל. או כסף. או שאר מתכות בכלי ברזל יעשו אותם: מעצר. כלי ברזל שחוהך בו חרש עצים והוא שקירין דולדו"רה בלעז. או מי"ש: ופעל בפחם ובמקבות. אותו החרש פעל בפחם שנוכח בו לחתם הברזל שיעשה המון הכלי ופעל במקבות שיעשה אותם שיצור בהם הפסל זהו שאמר יצרהו ופעל במקבות שיצרהו בהם. יצרהו. שרשו יצר ופ"ה הפעל נבלעת בדגש: ויפעלהו בזרוע כחו. בכל כחו הו' פועל בו כי יקיה בפעלתו שכר טוב ועניו בזרוע בכחו. וב"ת בזרוע משמשת במקום שכים. או פירושו כמו הפוך בכח זרועו וכן מקו' שם קבר: גם רעב ואין כח. על שמרוב חשקו במלאכ' כשיגיע עת האכילה לא יוכלה לקו' מהמלאכה והוא רעב ופועל על שלא ישאר בו כח וכן אמה ולא יקו' אפילו לשתות והנה הוא עיף ונמלא ורעב וגם כל זה פועל מרוב חשקו במלאכ': חרש עצי. גם כן סמוך והריש פתוחה. נטו קו התלה: יתארהו. יגבלהו כלומר ישי' בגבול בעץ בשרד והוא חוט הנבע שמסמן בו הנגר מה שרוצה לגרות. מן העץ וכן ותאר הנגבול. והנבע ההוא יקרא שרד והקו שאמר הוא החוט שנובע אותו בשרד: יעשהו במקצועות. ואחר שסמן אותו יחקנהו במקצועות ומקצועות הם שני כלים דומין במלאכתם לאח' קורין לו פלה"נה ולאחר סימ"נו ממקלף בהם הנגר פני העץ ומחליקו. ותרגו' המלוייר' ואת הבית יקליע יקלף ותרגם יונתן במקצועות ואל הכלי' עשויין כמו אזמילא. ותרגם יונתן כתפארת אדם כתוסבחתא אתתא למתב ית אתרהו הרמשין מ"לף בחטף פתח והשני הא"לף בחטף קמץ: כתפארת אדם. כי צורתו נאה ומפוארת משאר בעלי חיי' ותרגם יונתן כתפארת אדם כתוסבחתא אתתא למתב בביתא כלומר כמו שהוא תפארת אדם ולמה לשבת בית לא לצורך אחר כי הוא ממקומו לא ימוש:

ויעשהו בתבנית איש כתפארת אדם ולמה לשבת בית לא לצורך אחר כי הוא ממקומו לא ימוש:

רש"י

ומי כמוני יקרא. ומי יקרא שהוא כמוני ויגיד ויערוך לי את כל מה שרי' משומי עם עולם ועל מתה: עם עולם כל בריו: ואותיות. דברי מופת: ואשר תבואנה. ואת המתידו' לבא יגידו כמו שהוא עושה עתה שעדיין לא חרב הבית ולא גליתם ולא מולד כורש והני מבשר המכסה עליו: ואל תרהו. אין לו דמיון ופתרונו לפי עניין כמו הל תתהו להודיע את שמי לבין המומות: הלא מאז השמעתיך. מהר סיני והגדתי לכ' שם שאין אלוה מבלעדי: ואתם עדים. שפתחתי לכם שאין אלוה מבלעדי והראיתי אתכם שאין אלוה מבלעדי: אין צור. אין לו דמקדמי מתיהב ליה חקוק הילכין דמקדמי מתיהב ליה חקוק כל ידעתי לשון אלהעדך בשם הני ידעתיך במדבר ידע לכתך: ועליהם המה. הפסילי הם עדי' על בוש עובדיה' שהלי מנו רוחין שאינם לא דוהין ולא יודעין ואלו עובדין להם: נסך. לתען יבושו. העובדי להם: נסך. לשון יציקה ומסכה והג"ון בתיב יסוד הנופל ממנו כגונ"ון של נסך ושל נגף: הן כל חבריו. שלאותו יוצר ונוסך פסילים המתחברי' אליו לעבוד את יצירתו ונסכו יבושו: וחרשים המה. אותם יוצרי ונוסכים ומבני אדם הפסל ואומר ליצירתם שהיא הבל: חרש ברזל. חרש של ברזל: מעצ' הוא אחד מכלי הנפחי' ופעל. הפסל בפחם. קרב"ון בלע"ז: ובמקבו'. סמרטי"ל בל"עז: יתארהו. לשון ציור: ויפעלהו בזרוע כחו. גם רעב וגומר. גם הוא היוצר חסר כח ואלם הוא שאם ירעב אין בו כח אז אם לא שתה מים ויעף לשאר קל ואומר שפעולתו אין בה תועלת לעזור: חרש עצים. ואם בא לעשותו שלעץ וחרש עצים הוא כך דרכו: נטה קו. כדרך הנגרים ועל פי הקו יתארהו בשרד מיישר אותו במוס שקורין דלאו"רה בל"עז יתארהו. ייפהו: יעשהו במקצועות. ומחליקו ברהיטני ואיזמל. מקצועות תירגם יונתן מיזמלון: ובמחונה יתארהו. לשון ותאר הגבול אם בא לעשות בו ביותים עגולים מסבב אותן במחונה קונ"פס בלע"ז: כתפארת אדם. היא האשה שהיא תפארת בעלה: אבן עזרא

אבן עזרא

כה. מלך ישראל. בהיותם בארצם והם נואלים מהגלות: יי' צבאות. כי לעולם הוא מלך והעדים לבאות השמים: אני. מלך ראשון: ומי. ומי שיאמר שהוא כמוני יקרא כאמר קולו: ויגיד. כל העוברות ויערכם לי: משומי. העם הראשון ועם עולם בזמן שעבר: ואותיות. פעל שלם: ואשר תבאנה. יגיד לנפשם שידעום אל תרהו. אין לו ריע והמחליפי באל"ף אינם נכון במקום הזה בעבור חסרון הי"ד מהמכתב שהוא פורש. ועם אל תפחדו כאשר חבאנה אלה הגדות אל בבל אל תפחדו אתם הלא מאז הודעתי אתכם ואתם עדי והנה תראו היש אלוה מבלעדי ואין צור שלא ידעתי אין אומרים שהוא כמו ויודע בהם כעם בם אנשי סוכות והנכון שהוא רמז להמון מעלה: יוצרי פעל כולם תהו. הם ופסיליהם תהו: וחמודיהם. שיצירום במשכיות עד שיהיו נחמדים לעין והם הפסילים ועדיהם המה. כי הפסילים לא יראו ולא ידעו. למען יבושו דבק עם ועדיהם המה: מי. היש שבעון כמו מי שיצר אל וקראו כפי מחשבתו: נסך. כמו עגל מסכה לבלתי הועיל: הן כל חבריו. הם כהני הבעל או האומנים והוא הנכון יתקבצו כלם. ויבלמו: חרש. כאשר הוא סמוך הוא פתוח הרי"ם ויש במקום מוכרת לעולם הוא בקמץ גדול ואין מלה זרה במקרא: מעצר. כלי ברזל שיחתכו בו ובמקבות. כלי העושה נקב: יצרהו. מגזרת צורה והנכון מגזרת יצירה: גם רעב. תאר החרש: חרש. הזכיר פסילי האבן והברזל והנה גם פסילי העץ: נטה קו. כי כן משפטם: יתארהו. יעשה תארו והנכון שהוא כמו ותאר לכם הגבול כלמות רוחם: בשרד. מין ממיני לבעונים ואין ריע לו: יעשהו במקצעות. יתקן ויאמר ר' יונה ז"ל כי המקצוע רמז לשרטים: במחונה. מגזרת חוג הוא הכלי שיעשה בו העגול: כתפארת אדם. יש אומרי' נקבה ואין צורך רק הטעם כפול: לשבת

יעשהו בשרד: יעשהו כתפארת אדם. היא האשה שהיא תפארת בעלה: תאר

כה אמר יהוה מלך
ישראל וגאלו יהוה צבאות אני
ראשון ואני אחרון ומבלעדי אין
אלהים: ומי כמוני יקרא ויגידה
ויערכה לי משומי עם עולם ואותיות
ואשר תבאנה יגידו למו: אל תפחדו
ואל תרהו הלא מאז השמעתיך
והגדתי ואתם עדי היש אלוה
מבלעדי ואין צור בל ידעתי:
יוצרי פסל כלם תהו וחמודיהם בל
יועילו ועדיהם המה בל יראו ובל
ידעו למען יבשו: מי יצר אל ופסל
נסך לבלתי הועיל: הן כל חבריו
יבשו והרשים המה מאדם יתקבצו
כלם יעמדו יפחדו יבשו יחד: חרש
ברזל מעצד ופעל בפחם ובמקבות
יצרהו ויפעלהו בזרוע כחו גם רעב
ואין כח לא שתה מים ויעף: חרש
עצים נטה קו יתארהו בשרד יעשהו
במקצעות ובמחוגה יתארהו
ויעשהו כתבנית איש כתפארת
אדם
לשבת בית:

כדנן אמר מלכא דישראל ופרקיה
צבאות אנא הוא דמלקדמין אף
עלמי עלמיא דילי אינון ובר מיני לית
אלה: ומן כהידי ארע נאויתונה
ויסדרינה קדמי משיותי עמא דמן
עלמא ודאתיון דעתידין למיתי יחוון
לנא: לא תידחלון ולא תתברון הלא
מכבן בסרתך חויתי ואתון סהדין
קדמי האית אלהא בר מיני ולית
דתקיף אילהין ומן קדמי מתיהב ליה
תקיף: עבדי צלמיא כולהון לבא
ופלחיהון דלא יהנון להון וסהדין
אינון בנפשתיהון דלא חזין ולא ידעין
בדיל דיבהתון: מן עבד דחלא
וצילמא אתיך בדיל דלא להנאה:
הא כל פלחיהון יבהתון ואומנין
עבדונין מבני אינשא יתכנשון כולהון
יקומון יתבדון יבהתון כחדא: נפחא
מברזלא חציצא עביד ונפח נור
בשיחורין ובמקוכין מתקיף ליה
ועביד ליה בתקוף חיליה דאם יכפן
עברייה ולא ייכול לא יהי ביה חיל
ואם צחי ולא ישתי מיא יהי משלהי:
בשקולתא מגיי ל ה באזמילא
גבר כתושבחת

ראשון ה' וסימ' נמסר בסדר בא ובשמואל חלק ב' סימן י"ט: המה חר מן ד' נקודות בנביאי' נמסר בסדר מדבר סיני: חברי ד' ג' חס' וא' מל' וסימניהון הקל חבריו יבשו: קח לך עין אחד וכתב עליו כ"מו ושלאחריו דבר אלידם כה אמר ר"פ. קדמא מל': חרש ג' פתחין יסימ' מעשה חרש אבן פתוחי חתם הרש ברזל מעצד ופעל בפחם. חרש עצים נטה קו. וסימ' עוברא דקיסא פרולא:

אבן עזרא

כה. מלך ישראל. בהיותם בארצם והם נואלים מהגלות: יי' צבאות. כי לעולם הוא מלך והעדים לבאות השמים: אני. מלך ראשון: ומי. ומי שיאמר שהוא כמוני יקרא כאמר קולו: ויגיד. כל העוברות ויערכם לי: משומי. העם הראשון ועם עולם בזמן שעבר: ואותיות. פעל שלם: ואשר תבאנה. יגיד לנפשם שידעום אל תרהו. אין לו ריע והמחליפי באל"ף אינם נכון במקום הזה בעבור חסרון היו"ד מהמכתב שהוא פורש. ועם אל תפחדו כאשר חבאנה אלה הגדות אל בבל אל תפחדו אתם הלא מאז הודעתי אתכם ואתם עדי והנה תראו היש אלוה מבלעדי ואין צור שלא ידעתי אין אומרים שהוא כמו ויודע בהם כעם בם אנשי סוכות והנכון שהוא רמז להמון מעלה: יוצרי פעל כולם תהו. הם ופסיליהם תהו: וחמודיהם. שיצירום במשכיות עד שיהיו נחמדים לעין והם הפסילים ועדיהם המה. כי הפסילים לא יראו ולא ידעו. למען יבושו דבק עם ועדיהם המה: מי. היש שבעון כמו מי שיצר אל וקראו כפי מחשבתו: נסך. כמו עגל מסכה לבלתי הועיל: הן כל חבריו. הם כהני הבעל או האומנים והוא הנכון יתקבצו כלם. ויבלמו: חרש. כאשר הוא סמוך הוא פתוח הרי"ם ויש במקום מוכרת לעולם הוא בקמץ גדול ואין מלה זרה במקרא: מעצר. כלי ברזל שיחתכו בו ובמקבות. כלי העושה נקב: יצרהו. מגזרת צורה והנכון מגזרת יצירה: גם רעב. תאר החרש: חרש. הזכיר פסילי האבן והברזל והנה גם פסילי העץ: נטה קו. כי כן משפטם: יתארהו. יעשה תארו והנכון שהוא כמו ותאר לכם הגבול כלמות רוחם: בשרד. מין ממיני לבעונים ואין ריע לו: יעשהו במקצעות. יתקן ויאמר ר' יונה ז"ל כי המקצוע רמז לשרטים: במחונה. מגזרת חוג הוא הכלי שיעשה בו העגול: כתפארת אדם. יש אומרי' נקבה ואין צורך רק הטעם כפול: לשבת

יעשהו בשרד: יעשהו כתפארת אדם. היא האשה שהיא תפארת בעלה: תאר

אבן עזרא

כה. מלך ישראל. בהיותם בארצם והם נואלים מהגלות: יי' צבאות. כי לעולם הוא מלך והעדים לבאות השמים: אני. מלך ראשון: ומי. ומי שיאמר שהוא כמוני יקרא כאמר קולו: ויגיד. כל העוברות ויערכם לי: משומי. העם הראשון ועם עולם בזמן שעבר: ואותיות. פעל שלם: ואשר תבאנה. יגיד לנפשם שידעום אל תרהו. אין לו ריע והמחליפי באל"ף אינם נכון במקום הזה בעבור חסרון היו"ד מהמכתב שהוא פורש. ועם אל תפחדו כאשר חבאנה אלה הגדות אל בבל אל תפחדו אתם הלא מאז הודעתי אתכם ואתם עדי והנה תראו היש אלוה מבלעדי ואין צור שלא ידעתי אין אומרים שהוא כמו ויודע בהם כעם בם אנשי סוכות והנכון שהוא רמז להמון מעלה: יוצרי פעל כולם תהו. הם ופסיליהם תהו: וחמודיהם. שיצירום במשכיות עד שיהיו נחמדים לעין והם הפסילים ועדיהם המה. כי הפסילים לא יראו ולא ידעו. למען יבושו דבק עם ועדיהם המה: מי. היש שבעון כמו מי שיצר אל וקראו כפי מחשבתו: נסך. כמו עגל מסכה לבלתי הועיל: הן כל חבריו. הם כהני הבעל או האומנים והוא הנכון יתקבצו כלם. ויבלמו: חרש. כאשר הוא סמוך הוא פתוח הרי"ם ויש במקום מוכרת לעולם הוא בקמץ גדול ואין מלה זרה במקרא: מעצר. כלי ברזל שיחתכו בו ובמקבות. כלי העושה נקב: יצרהו. מגזרת צורה והנכון מגזרת יצירה: גם רעב. תאר החרש: חרש. הזכיר פסילי האבן והברזל והנה גם פסילי העץ: נטה קו. כי כן משפטם: יתארהו. יעשה תארו והנכון שהוא כמו ותאר לכם הגבול כלמות רוחם: בשרד. מין ממיני לבעונים ואין ריע לו: יעשהו במקצעות. יתקן ויאמר ר' יונה ז"ל כי המקצוע רמז לשרטים: במחונה. מגזרת חוג הוא הכלי שיעשה בו העגול: כתפארת אדם. יש אומרי' נקבה ואין צורך רק הטעם כפול: לשבת

יעשהו בשרד: יעשהו כתפארת אדם. היא האשה שהיא תפארת בעלה: תאר

ולו שיקרא בשם יעקב ושוקבה אלה זה יכתוב ידו לה' ולשון שבשם ישראל יכנה ע"כ ויקרא וי"ו
מה שיקרא בשם יעקב והענין קשה שיבאר שיהיו בהם הכפים לאחד כפה ולאחד בלב: עוד הכית
מחרי"ת ז"ל מאמר המכילתא זה לשונו חביבין הגרים שבכל מקום מכנן בישראל נקראו ישראל
הגרתים שנת' ואתם מגרתי ה' תקראו וכן נקראו הגרים שנת' וכני הנכר הלנים על ה' לשרתו
נקראו ישראל עבדים שנת' כי לי בני ישראל עבדים וכן הגרים שנת' לאהבה את שם ה' להיות לו
לעבדים נקראו ישראל אוהבים שנת' להנחיל אוהבי ים ונקראו הגרים אוהבים שנת' ואוהב גר
רשב"י אוהבו הרי הוא אוהבו ואוהבו כלשון השמש וכי מי הוא גדול מי שאוהב את המלך או מי שהמלך
אוהבו הוי אוהבו מי שהמלך אוהבו והרי הוא אוהב גר: נאמר בישראל ברית והיתה בריתי
בבשרכם ונאמר ברית בגרים ומחזיקים בבריתו נאמר בישראל רצון שנת' לרצון לכם ונאמר בגרים
רצון עולותיכם וזבחיכם לרצון על מזבחי נאמר בישראל שמירה הנה לא ינום ולא ישן שומר ישראל
ונאמר בגרים שמירה ה' שומר את גרים: אברהם קרא עצמו גר שנת' גר ותושב אנכי עמכם
דוד קרא עצמו גר שנת' כי גרים ותושבים אנו כי גר אנכי עמך וגו' חביבין הגרים שלא מל אברהם
אבינו אלא כן מ"ם שנה שאילו מל כן ל"ט שלא תגעל לא היה גר יכול להתגייר מכן ל' ומעלה לכך
היה הקב"ה מגלגל עמו עד שהיה מגיע כן ל"ט שלא תגעל לא כפני גרים הבאים ליחן שכר ימי
נעים לרבות שכר עושים רצונו לקיים מה שנא' אם כן אתה עד' כתות בהם
עונות ואומרות לפני מי שאמר והיה העולם שנת' זה יאמר לה' אני לה' ולא יתערב בי חטא
זה יקרא בשם יעקב אלו גרי הצדק וזה יכתוב ידו לה' אלו בעלי תשובה ובשם ישראל יכנה אלו
ירא שמים עכ"ל:

וראוי שנרגיש במאמרם זה רשומה בשם זכרו ששה דברים האלה בלבד מפרתים ענדים
אוהבים ברית רצון ושמירה ולא זכרו דבר אחר: שניה למה שמנו עניניהם לאברהם
ודוד ולא למשה שאמר ב"כ גר הייתי בארץ נכריה ושלישית למה יתחייב אם ימול לאברה' בן עשרים
או שלשים שלא ימולו הגרים ביותר מאלה השנים: ורביעית מה הם הארבע כתות: כי בהיות
הכת האחת גרים והכת השנית חסידי' גמורים הנה הכת האחרת מהשבים בתשובה הם הם הגרי'
ואמנם הד' שהיא ירא שמים לא ידעתי במה יבדל מהצדיק גמור לובשב בתשובה: והכ"ל בזה
שהגרים שזכרו כאן אינם משאר העמים כי כבר קיימו וקבלו שאין מקבלים גרים לימות המשיח
אבל כוונו אל פושעי ישראל שיצאו מכלל הדת המה ואביתיהם והבנות לבותיהם והם נולדו בגיות
ושבו אל ה' כי הלה באמת הם גרי הצדק אשר יבדקו בישראל בזמן הגאולה: וידוע שלה בהיותם
בגיות היו מרוחקים משם מעלות שהיו להם בהיותם בקרב ישראל המעלה האחד מהלוי' והכהנים
שהיו בהם מפרתי ה' ועתה בהיותם משוללים ממנה השנית בקיום המצות שהיו עובדי' את הע"ז
ועתה משוללים מהעבודה הב' שהיו אוהבי ה' ועתה בכפרותם ליראי ה' ומזבחי תרומו' הד'
הברית שהיה בשרם ועתה נשלה מהם בכפרותם ולא נתן להם לות ברית קדם החמישית הרצון
שבהיותם ביהדותם היו ממעשיהם לרצון לא כן עתה מכעיסים לזהו הששית שבשעת יהדותם היו
תחת השגחתו ונאסר סרו ממנו היו בהסתר פני' ולכן אמרו שהשבים אל ה' גרי הצדק יהיו מפרתי
ה' כי הכהנים הלויים שבשם יתוב למעלתם והיה המעלה הראשונה הנ"ל ויעשו המצות ויהיו
עובדי ה' והיה השנית וידבקו בו ובהתבתו והיה הב' ויכנסו בבריתו והיה הד' ומעשיה' יהיו לרצון
והיה החמישית ויזכו לשמירתו והיה השנית ולפי שהיו בהם שתי בחינות הלחת במה שיחרו להסו'
תחת כנפי השכינה והשלית במה שהיו מפושעי ישראל ומעמו שבו בתשובה מחטאתם לזה יחסו
להם שני אבות אברהם שהוא אב הנכנסים תחת כנפי השכינה ומצאו בו השמה מעלות כולם כי
הוא הקריב עולות וזבחים בכהן וכן אמר דוד ע"ה אתה כהן לעולם והוא עשה וקיים מצותיו בעבד
נאמן ולפי' עירובי תבשילין ונקרא אוהב ארא אברה' אוהבי הוא נכנס במילה המילה היכל מעשיו
לרצון לפני האל ונמרו אל מכל אויביו מפרעה ומאבימלך ומהמלכים שנלחם ולהיותו אב הגוים
אמרו שאילו מל כן עשרים או ל' לא היה גר מל יוהר מאותו זמן לכי שהיו כולם עושי' כמעשיו ולכן
מל בן ל"ט להיות למוד נמשל לבאים אחריו ודין לבא מן הדין להיות כנדון: והיא השני דוד
בתחינת התשובה שהוא היה מישראל ואבותיו וחטא לשון הוסב בתשובה ולכן אמ' כי גר אנכי עמך
ר"ל בתי לעשות כגר עם האמת שלכי תושב ככל אבותי שהיו מבני ישראל וכן היו ענין הגרים
האלה שהיו מזה העם וחטאו ושובו אל הש"ת ומכני זה לא זכרו כי אם אברהם ודוד מפני חלה
הבחינות ואמנם הד' כתות שמצאו בכתוב הם הלחד זה יאמר לה' אני ה' והשנית זה יקרא בשם יעקב אלו
רמוז בזה אל היהודים שעמד שעמם כם ותמיד אמרו לה' אני ה' והשנית זה יקרא בשם יעקב אלו
גרי הצדק שעבר עליהם מהעובדה ועתה שבו לתשובה ואחר שעשה שתי כתות מהיהודים נמצאים
וזבי פסא שיצאו מהדת וחזרו: עוד עשה מהיהודים שני חלקי' החלק הלחד מהשבים בתשובה
ועליו אמר זה יכתוב ידו לה' שהוא הבעל תשובה מהיהודים הנמצאים ואין זה מכלל הגרי' כי אם
מחלק היהודים ולזה אמר בהם זה יכתוב ידו לה' כמו שאמר על היהודים הנמצאים זה יאמר לה'
אני ופי' הכתיבה על הבעל תשובה לפי שהאיש הנלמן שסיק הדיבור וה"ל כתיבה לאנס הלוש
שחטא ובגד ארץ עמו כתיבה לזה אמר שיכתוב ידו לה' ועל היהודי שהוא לדיק גמור שלא חטא
מימיו שהוא הנקרא אנשים ירא שמים אמר ובשם ישראל יכנה כלומר שלא יכנה לשון
עוקבה כי לא עשה חטא כי אם בשם ישראל שר עם אלהים ועם אנשים ויוכל ובאמת הוא
פי' נאה בכתובים ואולי שעל זה אמר שמע אלי יעקב עבדי וישראל בחרתי בו וכן אל הירא עבדי
יעקב וישורון בחרתי בו שקרא יעקב לאותו הכת מפושעי ישראל לאותו הכת הפושעי' שיצאו מכלל
התורה וישראל וישורון ליהודים הגמורים ועל אותם הפושעים אמר כי אצק מים על צמא ונוזלים
על יבשה אצק רוחי על זרעך והיא רוח התשוב' אל ה' והתעוררות שיש וקראם צמא להיות משוללי
מלתורה והמצות ומהאיש אליהם כצמא ואמר על בת היהודים וברכתי על צאצאיך כי לא יצערו
כי אם לברכה והרבני לא אל הרוח לשוב אל הש"ת ואל תורתו לפי שלא פרקו עול מעולם ולפי
בהיותם בגולה ועל אותם הגרים אמר ונמתו בדין חציר כערבים על יבלי מים ר"ל שיתגלו בין
החציר שהוא משל אל המומות ויהיו ביניהם ערים וגדולים כערבים על יבלי מים ועכ"ז יתעוררו
לשוב אל הש"ת והוא אומרו זה יאמר לה' אני ונו' ויהיו הד' כתות הנז"ל נמדרש הנז"ל ויסיף לזה
מ דרש"י ז"ל שפי' חלק על עצו: והבינה זה יאמר לה' אני אלו צדיקים וזה יקרא בשם יעקב אלו
קטנים בני רשעים זה יכתוב ידו לה' אלו בעלי תשובה ובשם ישראל יכנה אלו הגרים כך היא
שכויה בחלבות דד' נתן ע"כ ודאה בסדרה כי מה שדרשו במכילתא על זה יקרא בשם יעקב אלו
גרי הצדק דרשוהו בחלבות דד' נתן אלו קטנים בני רשעים הוא מה שזכרתי שהוא רמז אל האנוסים
ועל ביניהם הקטנים מדבר שיסודו אל ה' בכל לבבם ולפי זה כשאמר יעקב רמז לאותם מישראל
שפשעו ועל כן אמר עליהם ועתה שמע יעקב עבדי שמע יעקב לשוב לתורתי וכן אל תירא יעקב
מהעוכות שעוית הבל הצדיקים הגמ ריש כנה בשם ישראל ויעקב לאמרו בארתי בו שלא
הוצרך להבטיחם אל תירא ולא לצוות אותם שישמעו כי שומעי' הם תמיד ולפי שייעד ולמהו בדין
חציר דרך משל שיסודו בתשובה מתוך המומות יחד אבות ובנים ונם מהמומות כמו שאמר ונם
מהם אקח ונו' לזה אמר עליהם זה יקרא לה' ונו' ולא דיי שיסודו הם אלא שג"כ יסודו אם
בתשובה ולפי' מהמומות בשם ישראל יכנה לזולתו שלא אמר בשם ישראל עומד
הבל אל' יכנה הוא פועל יולא שיכנה לזולתו מהבדים עמו ובחבריו בשם ישראל יכנה אותו הבל
עכ"ל. וק"ל על דבריו במה שבחינת הגרים מפשטן גרים ממש ופי' אותו על המשתמדים
והם נקראים גרים. ומה שכתבתי הוא הנכון לפי פשטן של גרים ושודם. והבנת הכתוב כבר
קדם בדאמרו בפסוק הקודם עיין עליו:

כה אמר ה' ונו' ויקרא רבה אני ראשון ונו' ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי מאני של בשר ודם
אתה למד אני של הב"ה שאמר אני ראשון ואני אחרון עכ"כו עכ"ל: ולע"ד שהכוונה
הוא לכשיבוא אני של ה"בה שאמר אני ראשון ואני אחרון עכ"כו עכ"ל: ולע"ד שהכוונה
שאני פרעה פי' אני פרעה נאמן שאקיים דברי שלכי לו' לך שלים מבלעדיך לא ירים את ידו ואת
ונגו כי דבר מלך לא ישוב אחור כיוצא בזה הוא פי' של אני ראשון ואני אחרון שאני של ב"ו ובין
פי' לאני של ה"בה שהכוונה נאמן לקיים דברו וז"ש אני ראשון כלו' שקיימתי דברי ראשון בגלות
ראשון שלמצרים ואני אחרון נאמן לקיי' בגלות אחרון להביא בנים לגבול לו לפס' במ"ש המדרש'
באני פרעה שר"ל בגולתי גדולתי מדרגה אחת עליך שיוסף באיכו שאתה תהיה לי למשנה ואני מלך
ח"כ מאני של ב"ו המורה על מדרגה אחת על יוסף שע"י זכה לכל הכבוד ההוא ממנו נלמוד לאני
שלה"בה שר"ל אני ראשון שהיה מעלתי גדולה עליכם הכל כבר הנמתם אל מדרגי עליונה מלך
עד שאני אמרתי אלהים אתם ובני עליון כולכם לולי חטא האדם הראשון מכל שמנוד ועד' ביטול
וכן באחרונה אמרתי אני אחרון שאהיה אני גדול עליכם ומכלל זה מובן שאת' ב"כ גדולים וז"ש
אני של הב"ה נו' עכ"כו ואמר אם פרעה הרשע נו' שמלבד הקולה והאמרה המבולר' והיה
מלך פרעה היותו ב"ו והב"ה יוצר בראשית והוא מה שכיון בדיבור באני מאני של ב"ו ראתה למד
אני של הקב"ה הוסיף עוד בחינת קולה ואמרה מבחינת פרעה מהייתו רשע גזר ובלתי מקיים
לא כן הוא ית' שהוא אמר ולא יעשה ז"ש מאני של ב"ו וכו' ומה אם פרעה הרשע שעשה כל דעותו

גם כל זה ע"י שאמר ליוסף אמירה פעלמה בפה ולא בלב עכ"ל ע"י שאמר אני פרעה זכה לכל
הכבוד עכ"כו אני שלהקב"ה הנוזר ומקיים. ועיין הרח בע ז"ל והרד"ק ז"ל ומהרי"ה ז"ל מלך
ישראל בימים הראשונים (כדהר"הבע ז"ל) וגואלו לעתיד ה' צבאות מעלה ומטה מטל' שהשכלי'
הנבדלים ב"כ הם בכלל צבא מעלה וישראל גם כן למטה צבאותיו בכתוב יצאו כל צבאות ה' ונו'
באופן שהוא אדון הכל וכיון שכן יהי' נכון לבשם שיגאלכם ואמר הני ראשון לו' שהוא ית' שנאלם
ממצרים בראשונה הוא יגאלם באחרונה לה שיאמר שהוא ית' מתל תחת הזמן ולא שיאמר עליו
שהוא ראשון לו אחרון כי אם שהיה מלך ראשון ונאגלו הי' צבאות ראשון ב"כ יהיו כהוארים בשלה
עצמן אחרון. ואפשר לפרשו עליו ית' שהיה ראשון קודם שנברא העולם ואחרון לאחר הפסדו
(קרוב לדהרד"ק ז"ל) ע"כ: ולע"ד אם אני ראשון ואני אחרון שכמו שהגאולה הראשונה היתה
על ידי הב"ה בעצמו ובכבודו כמו שנא' הניה' ואחז"ל ועברתי בארץ מצרים ונו' אני ולא מלאך
אני ולא שרף ונו' וז"ש אני ראשון אני ממש כמו לכן אמור לבני ישראל הנ"ה כן כיוצא בזה אני
אחרון אני ממש ולא על ידי זולתי ויהיה תוספת עובה בגאולה אחרונה כי הראשונה הפע"י שהית'
ע"י הב"ה עכ"ז היה המצעי עמו הוא מלאך ע"ה כמו שנא' וישלח מלאך ויוציאנו ואמר בו ראה
נתתיך אלהים לפרעה ואהרן אחיך יהיה נביאך הרי שעשה אלהים למשה וכתיב ובידך את המטה
אשר עשה למשה שבב יכול עשה אלהים ועשה לישראל שיהיו לו לעם סגולה ז"ש ישראל עמו אמר
לעתיד לא יהיה המצעי כלל וז"ש ומבלעדי אין אלהים שלא יהיה נביא ה' בתחלת משה שיהיה
המצעי בינינו שיהיה נמ רגת אלהים כמשה שנא' בוראה נתתיך אלהים ונו' כאמור וכן אמר ז"ל
שהגאולה עתידה שתהיה ע"י הש"ה לבדו אין אחריה שעבוד וז"ש ופדויי ה' ישובון שיהיו כדויי ה'
ועל שמו כיון שאין שום המצעי ולפי' נביא לא כן בראשונה שהיתה ע"י המצעי כאמור ומזה ימשך
שמחת עולם על ראשם שידעו שתתיר הם עם הגיל לעולם במצא שלף על פי שבלבד הבוא בשתי
הגאולות שנעשו ע"י הש"ת כמ"ש הני ראשון ואני אחרון עכ"ז לא ראי זה כראי זה כי בראשונה
היה למשה יד ואחיזה בה כאמור ומאמר מוליך לימין משה זרוע הפארהו אמנם בעתידה ומבלעדי
אין אלהים הכל על ידו ית' ויות' והעפ"י שדרשו חז"ל מה שהיה הוא שיהיה משה היה והוא שיהיה
היינו שגאלה אליהם לעתיד אחרי הגיאולה הכל בגאולה נשגב ה' לבדו להושיעם נמהרה בימינו:
ובזה אפשר שאמר בה אמר ה' מלך ישראל וגואלו שלעבר היה אם יתברך הגואל ומשה מלך
כמו שנאמר ויהי בישורון מלך ונו' אמנם לעתיד הוא הגואל והוא המלך זה שאמר מלך ישראל
וגואלו ה' צבאות ונו':

ומי כמוני יקרא ונו' עיין רש"י ז"ל וכן הרא"בע ז"ל והרד"ק ז"ל ומהרי"ה ז"ל ומי
אליה כמוני שיקרא ויגיד ויערוך מהעבר ומ"ש כמו כהרד"ק ולמו בעבור להגדיק דבריה'
ע"כ: ולע"ד אם לדקדק למה בשוברות אחר ויערכה לי ובעתידות למו ולמה לא יגידו כולם
לו לו לו לו: ונראה כי על העבר שאפשר לנגדות מלבם ולו' כך וכך היה ולזין מכחיש לות'
ולזה דבריהם לכך אמר ומי כמוני ומי שיאמר שה"ה כמוני נא יגיד לי ויערוך לי מה שהי' לפני לפעבר
ולא כל העבר מעת הבריאה אלה מעת יציאת מצרים בשמתי לי לעמי לעם סגולה את ישראל אשר
הוצאתי ממצרי' ז"ש מבשמי עם עולם לשון שומה מעת בשמתי עם בעולם שתיבה עם מבוחנת אל
אלוה ואדון עליו לו אמר עב עולם שבשמתי אותו להיות לי לעם לעד לעולם ז"ש עם עולם את זה
לבד האגלה ממנו יגיד לי מהעבר כי רבי לכחים לוהו נכון אמנם בעתידות מהלותיות ואשר
הלאכה לין לורך שיגידו לי אבל יגידו למו לעובדיו ומספיק בזה כי הלאמת יורה דרכו בעתידות כי
כאשר לא יתקיימו הלותיות והם אשר לזמן קרוב כדהרד"ק ז"ל מהם יוקח מוכח אל אשר הנוגעים
באחרית הימים שבכל שנה ודבר כזב. לו יאמר יגידו למו לעצמם כי באמת לינם יודעי' מלומה
מהלותיות ואשר הנוגעים לעתיד והלוחי יגידו למו לעצמם שאריכים הם להגדה והוא מאמר בלעיי
ובלא ת שמהעתיד לינם יודעים מלומה והלוחי יגידו למו לעצמם אם ידעו בעתידות מה שהוא
בתנע שהרי אריכים הם בידיעתם ובהגדה למו לעצמם כי לינם יודעי' מלומה ולדעת יונתן שהרב'
למו כמו למו ערך לומר שאמר למו דרך כבוד כלפי מעלה והבר הכתוב בכנוי כמו ועלה שהוא
כמו ועלינו:

אל תפחדו ונו' עיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל והרד"ק ז"ל וכן מהרי"ה ז"ל בת"י אין צור כל
ידעתי והשפעתי בו חוזק ותוקף. לו כל ידעתי כשפעתו אין צור שאין ידעתי מקפת בו
המרוס במרוס לעת מצוה צורך להכניעו: ולע"דן שזה יעוד על הגאולה העתידה כמו שאמר
מלך ישראל וגואלו ונו' ולזה אמר אל תפחדו ואל תחתו מהגלות אמר הארוך פן יקראכם לשון בו
ח"כ הלא מאז השמעתיך והגדתיר"ל הנה מעת ששרת' שרת היש לו יסיר משה מלו השמעתיך
הנה הגדתי לכם גלוי דעת על הגאולה העתידה יסיר משה בלשון עתיד כמ"ש ה"ל אר לא נאמר
אלא יסיר ונו' ז"ש הלא מלו שהשמעתיך על הגאולה הזאת הנה הגד הגדתי לך על הבחיד והשם
עדי בדבר זה ולשם כן למה תפחדו ולמה התתו הים אלוה מבלעדי שיתחה בידי ואין צור כל ידעתי
וכיון שכן הוא יהיה לנבשם נכון בי כי אנכי ה' מדבר ועושה נוצר ומקיים:

יוצרי פסל ונו' עיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל והרד"ק ז"ל ומהרי"ה ז"ל לפי שהתועים הוסבים
שהאומן הוא המועיל להורדת השפע על ידי אותו הפסל להיות אותו האומן נולד ביום
פלוני ובמזל פלוני יגלה יותר מסדר האומנים וחכמים יותר ממנו וכנגד זה אמר יוצרי פסל כולם
יהיו תוהו: אמנם יש אותם שכל מבטם הוא במזל העליון שבאשר יעשה אותו הפסל בתמונת
כל אחד מצבא המרום יוריד עליו רוחניותו וכחו ויגלה לאותם הדברים שהוא ערוך אליהם וכנגד
זה אמר וחמודיהם בל יועילו על הכחות העליונים בכחי מרום וקראם חמודיהם על שם שהומדים
הורדת רוחניותם ואמר ועדיהם המה שהפסילים המה עדיהם של חמודיהם שאין בהם הועלת
שהרי אם הם בהם תועלת הורדת שפע מאחר שיורד עליהם על הפסילים היה להם ה"כ להועיל
לפסילים לשרתו יהיו מאחר שהם מקבלים אותו הכח העליון ואינו כן כי הם בל יראו ובל ידעו
שכל זה מורה שאין בהם קבול שכע ובושו בזה עובדיהם עד כאן: ולע"דן יוצרי פסל כולם
הוהו על דרך עלוה עשה שהנחתם מעיד עליה ז"ש יוצרי כסל המצירים לוהם הם עצמ' כולם
יחדיו יודעים שהם תוהו וחמודיהם בל יועילו ר"ל החמדה הגורמת לכם לעשות פסלים לנמוד
דעת הבריות להשתדר בהם אותה החמדה אין בה הועלה ז"ש וחמודיהם בל יועילו כולם תוהו
כי מאירה ה' במעשה ידיהם. ויוצרי פסל המה מעידים על הפסילים עצמם שאין צורך לבריות
אלהים להעיד על פסילותם והבלם וכיון שכן הנה לעפ"י עצמם להם ליוצרי פסל הנה באמת בל
ירא ובל ידעו כי אם מראות עיניהם מהשכל לבותם כיון שאינם מתבוננים מפושל בזה להפסיל
ולהטעות העולם שהו' שהם עושים אל הוא היעצה לו אלהים ז"ש בל ירא ובל
ידעו בעיני השכל ומדע כי הוצרי פסל אינם רואים ואינם יודעים לאין יבוטו ויכלמו מתביהם
כי עיניהם לרע ירא ולבם לא לעובד להתבייש מהעשיהם המבוארים כמ"ש דוד המלך ע"ה אחר
שאמר עיניהם לאם ונו' כמוהם יהיו עושיהם כלי עיניהם ונלי ראיה ואין בהם כי מי פתי
ועור ועיניהם יש לעשות שבוה גדולה כזו אין זה כי אם המהון לבב ועורון בדול ונפסוק מי יצר אל
הוסיף לך ביאור במ"ש יוצרי פסל כולם תוהו עיין עליו כי הוא מקושר עם פסוק מי יצר נו':

מי יצר אל ונו' עיין רש"י ז"ל וכן הרא"בע ז"ל וכן הרד"ק ז"ל: ומהרי"ה אכתוב מקובר
בכסוק הן כל חבריו בם"ד: ולע"דן שהכתוב מדבר בשני מיני עושה אלילי' אחד
הפתי האל' לעצן אבי אתה בחיבב שהאליל עצמו הוא אלוה והשני העובד אל אלוה הרוחנית
השמש לו הדת לו תמונה לבל מצבאי מרום ותכבד אל אלוה הזאת אשר בלעם ודמוה הרוחני
הוא לכבוד הרוחני לא שיתן ממש בעץ ואבן ההוא אשר לנגד עיניו לזה אמר לו בין מי יצר אל
הוא הפתי הטועה שהוא יצר האל שהרי בכהו ועולם ידו הוליכו מהכח אל הפועל מהעץ לו אל אלהן
לו מהתחכ' ההוא לעשותו אלוה וזהו מי יצר אל ובין מי שיש לו הבנה יותר הוא אינו יוצר לו אל
כי היעשה לו אלהים אבל מה שעשה הוא פסל נסך כשל תמונה כל אלה הזה שבהם הוא
שהוא לבלתי הועיל כי יחדיו שתי הסברות בטילות ואולי על זה אמר למעלה יוצרי פסל כולם תוהו
לבלול בין העושה הפסל עצמו אלוה ובין העושה בצבא המרום הרוחני אלוה והפסל דוגמתו
הנה הזה שבהם פסל כולם תוהו כולם דייקא:

הן כל חבריו ונו' עיין רש"י ז"ל וכן הרא"בע ז"ל וכן הרד"ק ז"ל ומהרי"ה ז"ל לפי שהתועים הוסבים
באלילים הוסבים שמזל הכוכבים כי נולד בשעה פלונית לו מזל צבא המרום המלאיך
באותו הפסל הוא הגורם לו בשעת מעשה הפסל גורם בעשיתו לוהו בעתי' ידועות ועל ביטול
הדעת הראשון אמר יוצרי פסל כולם תוהו בנו"ל שאין מיל היוצרי פסל מעלה לו מדרגה כלל והדע'
השני מזל צבא המרום גורם אמר ומחמדיהם בל יועילו כדבר' ונגד הדעת הנ"ל שבעת המעשה
גורם אמר מי יצר אל ופסל נסך בהיותו סומך על בחירת השעה הראויה לכך לבלתי דבר בלתי
מועיל ולהר שיכר זה דרך כלל הלה לפרש בוזבידור' ואמר על הראשון במזל הלומי הן כל הבריות
יבינו ר"ל הבעלים כתתהבדרים עם הלומן במעשה הפסל בדלות' שהם לא ידעו במלאכתו ונהם
הלהב יאמרו שהוא עמק אל אמנו כי אם הלומן הידוע הנה הם בלתי יבינו מוב ומרשי' לאמנם

לכרות לו ארזי׳ · עד הנה סבר היתה הפסל מעץ הטוב עתה אומר כי עוד ישרת עושה הפסל בהילך אל היער לכרות לו ארזי׳ לעשות מהם פסל · ועוד פורח יותר מזה
מעיצ נטיעה ויגדל אותה על מתהיה רחוי לכרו׳ מחנה עצי׳ לעשות פסל · רחו על היכן הגיע כח עבודת׳ והכל נקל בעיניה׳ בחסד לקבל שכר טוב על זה והם טורחים
לתהו ובהו והכל לא יתבוננו במעשיה׳ · ובאמרו ארזי׳ מבקש המשובח שבה׳ לכרותו : תרזה · הילן מהילני סרק · ופירשו בו בהיות מקורין לו בערבי סנה׳בר : מלון · הוא
ערמין : ויחזק לו בעצי יער · לבקש מהם הטוב : נטע מלון · שם מילן ג׳כ טוב למלאכה · ובדברי רבותינו ז׳ל עצי ארזי׳ ארני׳ וברושי׳ : ונשם יגדל · יש מפרשי׳ גשם גיף

רשי

אדם לשבת בית: לכרת־לו ארזים
ויקח תרזה ואלון ויאמץ־לו בעצי־
יער נטע ארן וגשם יגדל: והיה
לאדם לבער ויקח מהם ויחם אף־
ישק ואפה לחם אף־יפעל־אל
וישתחו עשהו פסל ויסגד־למו:
חציו שרף במו־אש על־חציו בשר
יאכל יצלה צלי וישבע אף־יחם
ויאמר ד־אח חמותי ראיתי אור:
ושארית לאל עשה לפסלו יסגוד־
לו וישתחו ויתפלל אליו ויאמר
הצילני כי אלי אתה:
לא ידעו ולא יבינו כי טח מראות
עיניהם מהשכיל לבתם: ולא
ישיב אל־לבו ולא דעת ולא־תבונה
לאמר חציו שרפתי במו־אש ואף
אפיתי על־גחלו לחם אצלה בשר
ואכל ויתרו לתועבה אעשה לבול
עץ אסגוד: רעה אפר לב הותל כ
הטהו ולא־יציל את־נפשו ולא
יאמר הלוא־שקר בימיני:
זכר־אלה יעקב וישראל
כי עבדי־אתה יצרתיך עבד־לי
אתה ישראל לא תנשני: מחיתי
כעב פשעיך וכענן חטאתיך שובה
אלי כי גאלתיך: רנו שמים כי־
עשה יהוה הריעו תחתיות ארץ
פצחו הרים רנה יער וכל־עץ בו כי־
גאל יהוה יעקב ובישראל יתפאר:
בה

איתא יתבת ביתא: למיקץ ליה ארזין
ונסיב תרז ובלוט ומתקיף ליה באעי
חורשא נצב אורנא וכטרא מרבי:
והוי לאנשא לאדלקא ונסיב מנהון
וישחין אף אנא ואפא לחם אף עבדיה
דחלא וסגיד אתביה צלמא ובעא
מיניה: פלגיה אוקיד בנורא על
פלגיה בשרא אכיל טוה טוי ושבע
אף־שחין ואמר אח שחינה חזיתי נור:
ושאריה לדחלא עבד לצלמא סגיד
ואשתעבד ליה ובעא מיניה ואמר
שזבני ארי דחלתי את: לא ידעין ולא
מסתכלין ארי מטמטן מלמחזי
עינהון מלאסתכלא בלבהון: ולא
מתיב ללביה ולא מדע ולא סוכלתנו
למימר פלגיה אוקדית בנורא ואף
אפיתי על גומרוהי לחים טויה בשרא
ואכלית ושאריה לתועבא אעביד
לבלי אנא אסגוד: הדחלתיה
פלגיה קטמא לביה שטיא אטעיה
ולא ישיזיב ית נפשיה ולא יימר הלא
שיקרא עבדה ימיני: אידכר אילן
יעקב וישראל ארי עבדי את תקינתך
למהוי עביד פלח קדמי את ישראל
לא תתנשי דחלתי: מחיתי כעיבא
חובך וכענן עדי כל חטאך תוב
לפולחני ארי פרקתך: שבחו שמיא
ארי עבד יי פורקן לעמיה יבעו יסודי
ארעא בוען טוריא תושבחתא
חורשא וכל אילניא דביה ארי פרקיי
יעקב ובישראל ישתבח: כדנן

ארן ג׳ון זעירא והיא חד מג׳ נונ״ון זעירין ופשם׳ נטע ארן · ונבושבן · ונרגן מפריד אלוף ואינון מן אלפא
ביתא דאתון זעירין וגמסרו בריש ספר ויקרא: ויתפלל ג׳ רפין בקריא׳ וסי׳ ועתה השב אשת האיש כי
נביא היא · יסגיד לו ויתפלל אליו · ויחי ויהן לו מזהב שבא · אנ״ך : שובה ה׳ מלרע בקריאה וסימ׳ ובנחה
יאמר שובה יי׳ רבבות · מחיתי כעב פשעיך וכענן חטאתיך · שובה יי׳ הלצה נפשי · שובה יי׳ עד מתי ·
שובה יי׳ את שביתנו:

הדזה ואלון · מיני אילני סרק: ויאמץ לו בעצי יער · עושה לו חיזוקים בין למיזוק בין לכוי במיני יצלים המשופים זה מזה במרהיקן: נטע אורן · כשמול׳ ייהור ונטע הרחוי לכך כוסמנו לכך והגשם מגדלו · אורן לשון נטע יונק פרנס״ון בלע״ז: והיה לאדם לבער · והיה אותו עץ מקנה ולגרכי אל לבער: ויקח מן העצים ויחם נופו לגגדם: אף יסיק · מהם תנור ואופה לחם: אף יפעל אל · מן הנותר ולא יסיב אל לבו · חציו שרפתיו במו אש: לא דעת ולא תבונה בו לאמר זאת: לבבו עץ · לרקבון עץ · רועה אפר לב הותל הטהו לבו אפר אותל הטהו לעשות לו רועה אל הפר · הגורה הנשרפת חציה ונעשה אפר · השוטה הזה אומ׳ שהוא לו לרועה ולמפרנס ל״א רועה אפר לשון ריעו׳ עובל ע״א ומחבר אליו את ע״ת שהוא אפר: ולא יציל · הנתעה את נפשו לאמר הלא שקר בימיני ויפרד מעליו: לא תנשני · לא תהיה שכוח מירחמי · מחיתי כעב פשעיך · במלרים ובמדבר גם עתה שובה אלי · פלאו · לשון פתחון פה · ויאלך

אבן עזרא

לשבת בית · כאדם שיושב בביתו: לכרות · הטעם יש מי שיפסול אלהיו מארזים ויש מי שיקח תרזה מין ממיני אולנים: ויאמץ לו · יעשהו: אורן · שם אילן הו פירושו שורש: וגשם · נופ גם כן תרגום ארמית בגשין קדר ויש אומרים הוא יונק אורן והגשם יגדלנו: והיה לבער · להדליק והנה פירש יש שיסוקו כמו ואם נשקה כלתות בעור: ויסגוד · ידועה בארמית ובלשון קדר · הלין · האח · אלה יאמר אדם אותה כאשר ימצא תענוג ובמוהו האח ראתה עיניו: רואתי מור · כמו אור לו בגיון ראיתי כמשמעו ורב סעדיה ל״ע אמר כי טעמו רואתי בלי רע: ואחריתו לאל עשה · כפי מחשבתו · לפסלו פירוש לאל עשה: הדפה בנקביס הקרובים אל המצח והביטה בנקב האמצעי שהוא בתוך הראש: כי טח · כמו וטח את הבית והוא פועל יוצא והפועל הוא הטח: עיניהם · כל אחר וכמוהו רבים: ולא ישיב אל לבו · רמז לשכל שהוא העקר · מ״ש עם וי״ו כמו טסף כמלת כמו: ויתרו · הנותר: לבול · אין רע לו יש אומרים לפסל אז לצורה ור׳ משה הכהן אמר כי כמהו כי בול הריס והטעם למח: רעה · כאדם שרועה אפר שיוק ולא יועיל אז טעמו כמו רועה רוח: הותל · אחר הטח כי שמות האחר מטחנים על מטקל והגל מועדת: לב · הטפש: הטהו · וזאת המלה לגנאי בכל המקרא כי הוא כוכה מהדרך הישרה ומלת להטות פירשתיה: זכר אלה · שעשיתי בהיותך בארצי ומעשי עבד וטעם אתה לבדך: תנשני · מבנין נפעל ולפי דעתי שהוא כן לא חגם׳ ממני זכרני ואני אזכרך: מחיתי כעב · העוברת בלאת השמש אינגה: רנו · דרך משל כי שמחה גדולה תהיה בישראל כי בעבור ישראל שיגאלו תגלה לכל העולם תפארת הטח:

כה

אדם לשבת בית · כאדם שיושב בביתו: לכרות · הטעם יש מי שיפסול אלהיו מארזים ויש מי שיקח תרזה מין ממיני אולנים: ויאמץ לו · יעשהו: אורן · שם אילן הו פירושו שורש: וגשם · נופ גם כן תרגום ארמית בגשין קדר ויש אומרים הוא יונק אורן והגשם יגדלנו: והיה לבער · להדליק והנה פירש יש שיסוקו כמו ואם נשקה כלתות בעור: ויסגוד · ידועה בארמית ובלשון קדר · הלין · האח · אלה יאמר אדם אותה כאשר ימצא תענוג ובמוהו האח ראתה עיניו: רואתי מור · כמו אור לו בגיון ראיתי כמשמעו ורב סעדיה ל״ע אמר כי טעמו רואתי בלי רע: ואחריתו לאל עשה · כפי מחשבתו · לפסלו פירוש לאל עשה: הדפה בנקביס הקרובים אל המצח והביטה בנקב האמצעי שהוא בתוך הראש: כי טח · כמו וטח את הבית והוא פועל יוצא והפועל הוא הטח: עיניהם · כל אחר וכמוהו רבים: ולא ישיב אל לבו · רמז לשכל שהוא העקר · מ״ש עם וי״ו כמו טסף כמלת כמו: ויתרו · הנותר: לבול · אין רע לו יש אומרים לפסל אז לצורה ור׳ משה הכהן אמר כי כמהו כי בול הריס והטעם למח: רעה · כאדם שרועה אפר שיוק ולא יועיל אז טעמו כמו רועה רוח: הותל · אחר הטח כי שמות האחר מטחנים על מטקל והגל מועדת: לב · הטפש: הטהו · וזאת המלה לגנאי בכל המקרא כי הוא כוכה מהדרך הישרה ומלת להטות פירשתיה: זכר אלה · שעשיתי בהיותך בארצי ומעשי עבד וטעם אתה לבדך: תנשני · מבנין נפעל ולפי דעתי שהוא כן לא חגם׳ ממני זכרני ואני אזכרך: מחיתי כעב · העוברת בלאת השמש אינגה: רנו · דרך משל כי שמחה גדולה תהיה בישראל כי בעבור ישראל שיגאלו תגלה לכל העולם תפארת הטח:

כה

הדזה ואלון · מיני אילני סרק: ויאמץ לו בעצי יער · עושה לו חיזוקים בין למיזוק בין לכוי במיני יצלים המשופים זה מזה במרהיקן: נטע אורן · כשמול׳ ייהור ונטע הרחוי לכך כוסמנו לכך והגשם מגדלו · אורן לשון נטע יונק פרנס״ון בלע״ז: והיה לאדם לבער · והיה אותו עץ מקנה ולגרכי אל לבער: ויקח מן העצים ויחם נופו לגגדם: אף יסיק · מהם תנור ואופה לחם: אף יפעל אל · מן הנותר ולא יסיב אל לבו · חציו שרפתיו במו אש: לא דעת ולא תבונה בו לאמר זאת: לבבו עץ · לרקבון עץ · רועה אפר לב הותל הטהו לבו אפר אותל הטהו לעשות לו רועה אל הפר · הגורה הנשרפת חציה ונעשה אפר · השוטה הזה אומ׳ שהוא לו לרועה ולמפרנס ל״א רועה אפר לשון ריעו׳ עובל ע״א ומחבר אליו את ע״ת שהוא אפר: ולא יציל · הנתעה את נפשו לאמר הלא שקר בימיני ויפרד מעליו: לא תנשני · לא תהיה שכוח מירחמי · מחיתי כעב פשעיך · במלרים ובמדבר גם עתה שובה אלי · פלאו · לשון פתחון פה · ויאלך

אבן עזרא

לשבת בית · כאדם שיושב בביתו: לכרות · הטעם יש מי שיפסול אלהיו מארזים ויש מי שיקח תרזה מין ממיני אולנים: ויאמץ לו · יעשהו: אורן · שם אילן הו פירושו שורש: וגשם · נופ גם כן תרגום ארמית בגשין קדר ויש אומרים הוא יונק אורן והגשם יגדלנו: והיה לבער · להדליק והנה פירש יש שיסוקו כמו ואם נשקה כלתות בעור: ויסגוד · ידועה בארמית ובלשון קדר · הלין · האח · אלה יאמר אדם אותה כאשר ימצא תענוג ובמוהו האח ראתה עיניו: רואתי מור · כמו אור לו בגיון ראיתי כמשמעו ורב סעדיה ל״ע אמר כי טעמו רואתי בלי רע: ואחריתו לאל עשה · כפי מחשבתו · לפסלו פירוש לאל עשה: הדפה בנקביס הקרובים אל המצח והביטה בנקב האמצעי שהוא בתוך הראש: כי טח · כמו וטח את הבית והוא פועל יוצא והפועל הוא הטח: עיניהם · כל אחר וכמוהו רבים: ולא ישיב אל לבו · רמז לשכל שהוא העקר · מ״ש עם וי״ו כמו טסף כמלת כמו: ויתרו · הנותר: לבול · אין רע לו יש אומרים לפסל אז לצורה ור׳ משה הכהן אמר כי כמהו כי בול הריס והטעם למח: רעה · כאדם שרועה אפר שיוק ולא יועיל אז טעמו כמו רועה רוח: הותל · אחר הטח כי שמות האחר מטחנים על מטקל והגל מועדת: לב · הטפש: הטהו · וזאת המלה לגנאי בכל המקרא כי הוא כוכה מהדרך הישרה ומלת להטות פירשתיה: זכר אלה · שעשיתי בהיותך בארצי ומעשי עבד וטעם אתה לבדך: תנשני · מבנין נפעל ולפי דעתי שהוא כן לא חגם׳ ממני זכרני ואני אזכרך: מחיתי כעב · העוברת בלאת השמש אינגה: רנו · דרך משל כי שמחה גדולה תהיה בישראל כי בעבור ישראל שיגאלו תגלה לכל העולם תפארת הטח:

כה

שלמים מה יותר מלדס הזה האומן הנבחר לזה כמעשה מלך שעת מולדתו עם היותו
בלתי אומן בהם ולזה יבושו הנה יתקבצו כולם ויעמדו יפחדו מלשון יד בהותו הפסל בעת גמר
מלאכתו ונזה יבושו יחד הבל האומן הידוע אם הוה עושה הפסל מברזל הוה בידו עושה המעצר והוה
הפועל בפחם ובמקבות ירחה שהוה הפטיש ויפעלהו בזרוע כחו ר"ל שאומרים שהוה בעל הכח
והשכלי לעשותו ואין איש לעשותו כמעשהו הבל רואה אני ביעולים חזקים בדעת הזה האחד
שהאומן הנבחר הזה אם ירעב אין כח בו אם לא יתחה מים ייעף ואם היה בו כח להות לעשותו
אותו הפועל קושר איך ירעב ואיך ימאס ולא יעמר כח בעצמו ולא יתן לו הכלם ההוה כח • וכן אם
הוה חרש ועושה פסל מעץ רואה אני שיתאחרהו בדרך והוה החוט הכבוע ואחר כך יעשהו בהותה
המדה במקומות ובמחוג' שהם כלי אומנותו ואם היה כח עליון למה לא יעשה להם העניינים
מבלי אותם הכלי' הבל הוה יעשה המלאכות כלים והומן אחר שאין בו כח כלל אולת הטבעי הנהוג
עוד אני רואה שיעשה הפסל כתבנית איש והוה תימה למה לא יעשה צורה אחת נפלאה מצורות
העליונים כי הוה אינו עושה כי אם כתבנית איש והוה המורה שעניינו הדמיון המורגל לא קדושה
וכח עליון כלל עוד אני רואה שתמיד עושה הפסל כתפארת אדם לשבת בית ולמה לא יעשהו
מתנועע אם היה בו כח עליון לעשות בו דבר פלא הלא משה רבינו ע"ה המגדיל כמה הגדלות
עשה המשה שהוה כח מתנועע כנחש בכח קדושתו וכן היה ראוי לאומן הזה אם היתה בו קדושה
שיעשה פסלו מתנועע לא תמיד לשבת בית שלא ימיש ממקומו והמתרגם פי' כתפארת אדם על
הלשה שהיה תפארת בעלה ויושבת תמיד בבית ולא תלא ממנו ואמנם כנגד הדעת השני שהוה
בהורדת רוחניות העליונים אמר לכרות לו ארזים ר"ל לינו אמת שהוה כורת הארזים להורדת
הספע והשפעת המזל והכוכב והסר אסר לפעלה כי הוה מכוון לעצמו לבד ז"ם לכרות לו הרזים
ר"ל לכרות לבלעצמו מכוון ולא לזולתו ויקח תרזה ואלון שהם מיני עצים ויאמץ לו בעצי יער ר"ל
שאין הכוכב והסר נותן בו כח ומאמצו הבל האומן עצמו הוה המאמץ לו בעצי יער כי הוה נוטע
אותם במקום המים כדי שיגדלו בחוזק ואומן הנגשם יגדל שיעשה גוף ונשם גדול וכל זה מורה
שאין בפסל דבר מכח העליונים כי אם ממלאכת מחשבה האומן ההוה ואמנם כנגד הדעת הג'
האומן שצריך שעה ידוע לכרות עץ הפסל לו הברזל ובמפני השעה יתקדם הפיד הנגיה והיה
לאדם לבער והיא טענה מספקת מאד כי אם היתה השעה מתיינת הקדושה באותו העץ איך היה
שיתלק מאותו עץ שנכרת באותה שעה היה לפסל ועי' הוא לו ותלק ממנו הי' לבער בהם וזהו אומרו
והיה לאדם לבער ויקח מהם ויחם אף ישיק שהוא כמו ינגיר ואפה לחם כי הנה יעשה כל זה
מתחיבות העץ אשר יכרות וגם חלק מאותו העץ יעשה פסל ויסגד למו ולמה חלק אותו עץ ישרף
לגבוה הקדושה רבה וחלק יגהג בו מנהג בזיון כ"ם וכל שכן שראינו שיותר תועלת נמשך מהחלק
הנגזה מהתועלת הנמשך מהחלק הנעבד כי הנה מאותו הני שרף אמו אם יעלה עליו אלי בשר
ויאכל ויסבע אף יחם ואמר רחה חמותי ראיתי אור ואלה הם התועלות המגיעות מאותו חלי אמ'
שריפתו לאל עשה ר"ל שאמת שמיחד אותו לאלוהו אותו אשר לו הכוכב ולפסלו של אותו אלוה שר
שאריתו לאל עשה ר"ל שאמת שמיחד אותו לאלוהו אותו אשר לו הכוכב ולפסלו של אותו אלוה שר
ומזל יסגוד ויתחוה ויתפלל אליו כי אלי אתה • ואתה רואה שפעמים קורא את הפסילים
בשם יחיד ופעמי' בשם רבים כמו שאמר בל ידעו ולא ידעו ויסגוד למו ועל זה הדרך אחשוב
שאמר לא ידעו ולא יבינו כי שם מראות עיניהם על הפסילים עצמם כי הם מהפלים להם אלי
כי אלי אתה והיה תפלת שוא כי האלוהות והפסילים הם לא ידעו ולא יבינו ולפי שהיה בזה ג' שבושים כמו שזכרנו
לכרות אמר כנגד שלשתם ולא ידע אל לבו ולא דעת ולא תבונה ר"ל ולא ישיב אל לבו כי קדושת
לכך אמר כנגד הזר ולא דעת בהם לדעת שהורדת הרוחניות על הפסל הוה שקר מבואר ולא
האומן בענין השעה שהוה לאמר חצי שרפתי במו אם וגו' והנה חזר וכפל הטעם הזה חצי
הבונה בענין המקבל מוכן אליו אבל קדושת הפסל בעצמו זו היא מחשבה ריקה וסכלה אין לה על
מה שתסמוך ולכן אמר עליה בפרט ולא תבונה לאמר חצי שרפתי במו אם והפסדתי צורתו וגם
נשתחוה בו שאפיתי על גחלי לחם ואכלה בשר ואוכל הנותר ממנו לעשה לדבר תועבה בעיני
אלהים ואדם בעל שכל ואסגוד והשתחוה לגוף עץ יבש זה בלתי אינו פועל הנפש המשכלת כי אם
פועל הגוף החסר וזהו רועה אפר לב הותל הטהור ר"ל האדם הרועה עפר מן האדמה חסר מבלי
כח והשכל לב הותל ומלא מהתלות ושקרי' הטהו ולא יציל נפשו הסכלית ולא יאמר הלא שקר בימיני
ר"ת הלא לתליה פלגיה קטמה יפרש האפר על החצי מהפסל אשר שרף ויהיה פי' הכתוב ע"פ
דרכו כך בהיותו רועה אפר ושרף חלקי הפסל וגם כולו בהיותו ישן נוטן לב הותל הטהו לעשותו
אמו' גו' לבו הלא העץ הוה בחם ישרף ועכ"ז שבותן לו לבו קלת אחר הוה לא יעלה כח להציל את
נפשו ולאמ' הלא שקר בימיני • אז יהיה רועה הוה הפסל והטהו מוסב אל הרועה כדפרש"י ע"פ
הכתוב ולאמ' הלא שקר בימיני • אז יהיה רועה הוה הפסל והטהו מוסב אל הרועה כדפרש"י ע"פ
ר"ב ז"ל בשער ל"ג כתב חרש ברזל גו' ידלה כי החרש העושה צלמי' מהברזל החזק ושאר
המתכו' הקיימים מבואר שהוה חזק מהם עד כי בפחם יפעל בו להפסי' חזקו ונמקנו' ישרהו
ויפעלהו בזרוע פחו הנה שהחרש הוה יתר הכח עליו בלי ספק ועוד מעט יגיע אל החרש הזה
המעצלות בפעולתו עד כי ירעב ואין כח בו כי יאמר שאם לא שתה מים יעף ואם אלהי' הוה מצד
חזקו וקיימו ראוי היה שיחזיק ויקיים אל החרש ההוה הפועל אותו ולא עשה כן רק החליטו (וקרוב
אלה בדמהרי"ח ז"ל) אמנם בחרש העצים שמעפ"י שלא יסיגהו כ"כ עמל כי הוה נוטה קו המד'
ותתאחר בדרך ובמחוגה שהם מלאכות נעשות בלתי עמל ויגיעה הבל עכ"ז יגיענו עמל בעת
בריבת החרש ז"ם לכרות לו ארזים גו' בלופן שיסיגהו העמל של חרש ברזל • והסבת שהוה רואה
שהעץ ההוה הנכבר יסיגהו הפסל והכלי מהר שהוה כבר ירדה שעץ אחר שכורתו מהיער מקצתו
היה לבער להתיחם בו ולאפות לחם ומקצתו יעשה ויפעל אל ואיך יתכן כמלא מקצתו נתן לאכלה
מקצתו אלהים ויתפלל אליו כי אלי אתה והרי חסרון האכול והכלי בעת שלא יהיה כן בזן
אדם כי לא ימות אלי והלא יהיה ולזה אמר הלעג לאמר לא ידעו ולא יבינו וגו' :

ולע"ד לפי שהחרשים יעמדו ג' או ד' חברים עם אדם ה' חרש חכם מתלמידי' עמו ולזה אמר
כי כשיגמר ה' מתלמידים יותר אל מעץ ואם כולו אל מתכת ופסל נסך וגו' הנה בגלת
תקלה זו מתחת ידו הנה כל מפיריו אשר למדו יחדיו האומנות הבינה מהחרש חכם הן כל חבריו
יבושו מתמעותו כיון שלמדו כולם יחדיו מרב ה' ז"ם וחרשים המה יחדיו הוה וחבריו מאדם ר"ל
שכולם למדו מלאכת החרשות מאדם אחד שלמדם יחדיו ולזה יבושו יחד בהכשל אחר ה' אם
ע"ל מ"ם חז"ל בפסוק אלוהינו מסובלים אין פרץ ואין יוצאת וגו' וכיון שכן ראוי שהם
היה קבצו כולם יעמדו לנקם על נפשם וראוי הוה שיפחדו מן יבושו יחד לפני הש"ת אלהים חיים כי
לא מת אחד מן החבורה תלוג כל החבורה ועל"כ אם יעלה אחד מן החבורה לעשות אלי' שרדי
נמחוב שתלוג כל החבורה וחבריו אשר למדו יחדיו האומנות הוה יתקבצו להפרע ממנו וליסר
אולי יעוד וכיחם מרעתו ז"ם יתקבצו בלשון אלי יעמדו יפחדו פן יבושו יחד כאמיר :

חרש ולע"ד ברזל וגו' עיין רש"י ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל : ועיין הרל"בע ז"ל וכן הרל"ק ז"ל :
לפי שהדברים של קדושה אלהית המבדיל כחה הבדלות ראוי הוה שיעשו מאליהן וכמו
שהוכמנו בכלי חמדה במלאכת המשכן בסדר ויקהל שהיו נעשים מאליהן שבת ימים
תעשה מלאכה מאליה בלי עמל ויגיעת האומנים ולכי שבחרש של עץ לא הוצרך לפח כמו החרש
של ברזל וזהב וכסף וכיוצא בו שבתלאכי' צריכה כח ואיש לכך לא הצריך בו כל כך להרחו' חולשת
הפסל שכיון שהוה של עץ חלוש הוה כי הרי הוה מבואר לצריכה ולרקבון לבל הפסל של ברזל
הרבה שהוה חזק מלך חומרו שהוה ברזל רחה להיריע חולשתו ופחיתותו מכל הכלים והוה שאמר
אלה"ב ופעל בפחם הוא פחיתות שהאלוה יתפעל ע"י הפחם הבחר • וגם ע"י הכלות שיהו שני
חלקים ופעל בפחם הוא פחיתות שהאלוה יתפעל ע"י הפחם הבחר • וגם ע"י הכלות שיהו שני
חלקים יחד כנודע ממלאכת הברזל שמכין סביב יחד זה בתחת אינו מופל וז"ם ובמקבות שתי' הלומן
המקבים יחד ובקי יצרהו שהיה נעבד המלאכות שהרי עשת ברזל היה ומתוך ההכלות שיעשו מאליהם אלה ויפעלהו בזרוע
יעשה מאליו כמספר הדברים הקדוסי' המבדיל כמה הבדלות שיעשו מאליהם אלה ויפעלהו בזרוע
כמו אם שמרוב הטורח גם רעב ואין כח כי הפס כחו ובזה יוכן מ"ם בזרוע כחו שלא אמר בכח
זרועו אלא בזרוע כחו כלומר שהכח כחו חלף הלך לו מסיבת הרעבון שנרעב ואין כח בחוסן שלא
בשלר כי אם נוית זרועו בתנועותיה בלי שום כח וזהו בזרוע כחו ולא חסרה בי"ת בתיבת בכחו
כמו שכתב הרל"ק ז"ל ככז"ל • ועפ"י שיטת מהרי"ח ז"ל לבין לו הרחו חרש ברזל מעצר שלא אמר
חרש ברזל במעצר לו' שלין שיטת ממשות ביוצרי פסל אל הבל המה יחדיו כי חרש ברזל לפי הלמת
המעצר והוה הכלי ראוי שיקרא חרש ברזל לפי הלמ' שהרי המעצר הוה הפועל אל הומן ולא מזלו
כי הבל הוה :

חרש עצים נטה קו ובומר עיין רש"י ז"ל וכן הר"בע ז"ל ויהרל"ק ז"ל ומהרי"ח ז"ל בהבהיר
בפי' הכל חבריו יבושו וגו' : ולע"ד לדקדק שהיה ראוי לחרדים פסוק לכרות
לו ארזים ובומר כי הוה קודם ואח"כ ינטה הקיר שהרחו בדרך גו' יחר"ק ז"ל פירש שהם' הרשון
לאשר אריתו לאל עשה גו' הכוונה כי בתחילה יכפל אל במחשבתו הלא היה התמונה הרוחני' אשר
בעצמו לכרות לו ארזים כמו שיבוה נם"ד בכסוק לכרות לו ובומר : ונראה כי הרולה לעשותלו
פסל תמונת אדם יבחר לו ארז חזק בעבעו הלא הוה הדזה והאלון שהוה חזק מאשר מיני העני' שלא
ירקב מהר וזו פתיחות גדולה לבקש העץ שלא ירקב שזה מורה על תולשת החלהות הנטפעת על
אותה התמונה כיון שאינה כח להפסיע הזוק וקיום אליה ואפילו שהיה מחיזה מין שיהיה • והענין
השני הוה שהאומן הזה צריך הוה למדוד בקו המיד' את עובי האילן ההוה שיהי' בו שיעור מספיק
לבשיהלום אותו שיתאחרהו בדרך וכן יעשהו במקלעות ובמחוגה יתאחרהו יהיה בו שיעור מספיק
שלא תתמעע הצורה ההוה שתהיה כדמות נער קטן אם בעצמו ולא יבחר בו בעצמו אבל יבחר עץ עב
ביותר שיהיה בו בשיעור שאחר שיעשה כל התקונים הצריכים לעשות לו יהיה בלם בהמונת פניו
ובגודלו מהאורך זה שאמר הרש עצים נטה קו בעצים עצמם שיהיה בו שיעור לשיתאחרהו בדרך
יעשהו גו' כל זה בכח ולא בפועל ואחר כך יעשהו בפועל כתבנית איש ולא תיבוק ונער ולא המונה
מלומלמת הלא כתפארת אדם שיותר מפואר בתכלית בעיגול פניו ובעוביו ושמנו ולוגע הנגיה על
כל זה ואומר שכ"ז העמל פועל בעל ויגיעה יתירה ללא צורך כיון שהוה לשבת בית שלא יצא הפסל
לחוץ מה צורך יש בדקדוק המונהו בפה' הזה שאילו יצא לחוץ הי' ראוי שיהקדקו בו לבבוד ולתפאר'
אמנם לשבת בית נמצא שנטיית הקו הנזכר הוה בעוד היות העץ במחונר מה צורך יש בו שיתדוד
אותו החרש בקו אם יהיה בו שיעור כדי לקבל אותה הצורה המצוירת בדעתו וזה מורה שיתאחרהו
שלא אמר ויתאחרהו בשרד ויעשהו במקלעות כמ"ם ויעשהו כתבנית וגו' באופן שכל המיזה הוא
בעל ידי נטיית הקו הנה היא כדי לכרות לו ארזים וקוחים הכרתתן מדוד באמור :

לכרות לו ארזים ובומר עיין רש"י ז"ל והר"בע ז"ל והר"דק ז"ל והוצרך לומר ובפס יגדל כי
יתוב הוא כי כל נומח יגדל אותו הבפס אלא אמר לף על פי שהוה נוטע העץ בפס
ע"ה הבפס יגדל אותו הרי הבפס בסליחות הלל בא והיה ראוי שלא יתעיר עינו עכ"ז עולם
כמנהגו נוהג כמ"ם חז"ל ביומא בזה הענין שנזל שלא הטיח ודעה דין הוה שלא הצמח אלא עולם
כמנהגו נוהג ושוטין שקלקלו עתידין ליתן את הדין : ולע"דן מה שכבר זכרתי בפסוק הקוד'
עיין שם ואפשר עוד מקומר עם מ"ם לשבת בית והוה שהכהוב מדבר בהרש עצים שיינו עוכה
הצלמים של עצים בשכירות אבל הנה עושה אותם ומוכרם בחנות אשלי שיסבר הכהוב דרך לשנ
שאחר שיתאחרהו בתבנית איש כתפארת אדם לא יוליכוהו להנות לשבר אבל יבחר מכירתו
והולכתו להנות ויתעבב הבלם ההוה לשבת בית החרש שלא יוליכוהו להנות לחיות החרש ברוך
לכרות לו ארזים ובומר ומצד זה יסאר בנוו שם לשבת בית ימי מספר עד כרות הארזים הם ואם
ימצא תרזה ואלון כרותים יהעבב בלקיחתם וזהו ויקח תרזה ואלון ומצא שעבודה כל דהו הסכיק
לעבב הבלם ההוה ממכירתו בחנות לשבת בית כדי לאמץ לשבת בית ואם אמר לא הבטבת כח רוחני לא
היה ראוי לבהוג בו מנהג בזיון בזה לשבת בית שתתעבב עבודתו ולא די טרדות כאלו לכרות ארזי'
ויקח ובומר אלא אפילו שאר עצי יער הבלתי חשובים ובמצאים המיד עכ"ז ההרש הזה מניח הצלמי'
אשר עבה בקרן זית כאמור לשבת בית כדי לאמץ עצמו בעצי יער מרובים לעשות צלמי' רבים
להרוים ולהשתחוות שזהו אומן לבדו של הרש בהיות לו עצי' רבים לעשות מהם אלהותו והוא ויאמץ
לו לעצמו החרש בעצי יער לו הם יזדמן זמן נטיעה יעבר אורן כדי שיהיה נוטע בשם טומלה אילי'
מעת נטיעתו שתהול עליו שפע רוחני אלהי מיוחד יותר ביוקר לכי שהיה מעת נטיעתו לשם ע"ה
והנה לא ישימו לב שהבשם נדבות יגדל אותו ואילו לא יהיה בשם תיבם הנטיעה ההוה והם הל
עליה שפע אלהי כפי דעתם היה לה להתגדל מינה ובה ולא על ידי בשם :

והיה לאדם לבער וגו' אלו וגו' שאריתו וגו' עיין רש"י ז"ל והרל"בע ז"ל והר"דק ז"ל והמהר"ח
גו"ל בפסוק הן כל חבריו : ולע"דן לדקדק יותר והי' לאדם לבער שבבר מזכיר
אחר כך ויקח מהם ויחם ואף ישיק וגו' ולשון ויקח מהם ויחם מורה על ענין אחלת הטבר ושאינו פי'
אל והיה לאדם לבער ושלא כדהר"בע ז"ל : ועוד קשה כי כאן מזכיר ואפה לחם ההמרחי לנך ולא
הזכיר בשר לי כלל ואחר כך מזכיר שניה שרף במו אם ומזכיר על הני בשר יאכל אלה אלי
ושבע ומהו הסמיכה הזאת על דבר קל של תמימות עד שיאמר הלא המותי ראיתי אור ולמה אמר
יסגוד לו ויתחוו ויתפלל אליו בלשון יחיד ובתחילה אמר אף יפעל אל ויתחוו עשהו פסל ויסגד
למו בלשון רבים : ונראה שאמר והיה לאדם לבער לפי שהזכיר בפסוק הקודם עני יער ואולת
עצים אשר לקח מהם לעשות אותה עליהם ראוי שיהיה מוכן לזה הפועל של אלהות אלא להסך
והבער זה שאמר והיה זה העץ שעשה ממנו פסל היה לאדם לכלל לאדם לבער היה לשון עבר
מתחילתו מיוחד להבער וגם באחריתו עדי לאובד ויקח מהם ויחם ובומר כמו שהיה מעותד כן
מתחילתו שהיה להבער הזמנה מילתה היא בסופו היה בסריפה ואפילו שנעשה אלה ממנו אלוה •
עוד אפשר דרך הלא והיה לאדם לבער ראוי לומר להבעיר את האדם הנכשל בו במפשט פסילי
אלוהיהם הצרפון בדרך וכתיב כמוהם יהיו עושיהם ובומר והיו והיה לאדם לבער לבער האד' עצמו
וסימנך שלקח מהם ויחם אף ישיק ובומר ויסמח ויאמר הלא המותי ובומר כן ראוי שיסרף לכתיד
ובער בסינת עובדו אליל ואמר ויחם אף ישיק ואפה לחם כי ענין האפיה להם קודמת בעוד
היותו מסיק ההיינו אחרי כלות הלהב מיד ידבקו הבת בתנור בעוד הגחלי' לוהטות וזהו אף ישיק
ואפה לחם בעדיין הלם בתקפו • וכן בסמוך אפיתי על גחליו ר"ל בעודם לוהטות הו על גחליו
עליהם ממש הרה על גבי גחלים • אמנם אחר כך כשנעשו הגחלים עוממות ונטל הקבן הו יצלה
הבשר ולא קודם כי יש בהם כל בשר מחוס הגחלים הלוהטות וז"ם חצי שרף במו אם שאחרי שנשרף
חצי במו אם כל שעמדו הגחלים וכבר נשרף חצי הו על הני בשר יאכל יצלה אלי ושבע ואפפ"י
שעמדו הגחלים עכ"ז יחוס בו ז"ם אף יהוס לשון אף מורה שאפ"י שעמדו הגחלים שארי אילן
שם בבר עכ"ז אף יחוס ואעפ"י שאינו כחוס הרשון בעודו מסיק שהו הקדים ויחס לחיתו חוס
חזק ואמר אף ישיק ואפה לחם נמצא עשיית הלחם בזמן וגליות הלאי בזמן מתאחר • ותרוב הסקו
בע"ה עד שלא ידע ולא יבין ויאמר כי החמימות ההוה אלהי אלילה כיתלי ראוי מראות אלהי' ומחבו
כמשך החמימות כי לא יתן אל לבו לקבין שהחמימות ההוה שבעי מהגחלים הוא עורון כזה ז"ם אף
יחוס ויאמר הלא המותי ראיתי אור שיסמח ויאמר הלא שהחמימות בשתח' גדולה לפי שבוש' בו
שהוסב שהוה חמימות מאש אלהי כי לא יתן אל לבו שהוה מחני הכרוח אלא ויאמר המותי ראיתי
אור רוחני ובדרך כראות פני אלהים וזה שעם ראיתי אור לשון מראה וזה העורון והתהון לבב גורם
לשאחריתו לאל עשה גו' הכוונה כי בתחילה יכפל אל במחשבתו הלא היה התמונה הרוחני' אשר
בעמים ממעל לבא מלבאי המרוס במרוס והכסל בתמונתו על הארן מתחת וז"ם אף יפעל אל
ויתחוו עשהו פסל אמר עשהו אל על הרוחני' ויהשתחוייתו ועבודתו ועשהו פסל על הארן מתחת
וסגידתו כולה לפניהם אל הכסל ואל האלוה ז"ם ויסגוד למו בלשון רבים לפניה' יחדיו במו שפי'
בפסוק בעד החיים אל המתים בשם הר"מע ז"ל שבעבור החיים והם הרוחות העליונים הרוחניים
חולקים כבוד אל המתים הבפסילים אשר הם כמתים אבל עיקר הדרישה היא אל אלוהיו הרוחני
העליון אמנ' אחר כך עוד מעט כשהלו אדם ואם אל חצי ואל בשר יאכל בשר יטעבו יצרו הרע שהבשר
הנני להיותו נגלה בעצים טמאים שהיו מחוברים אל האילן ים לחם סגולה להשגיב במעט מהנני
ז"ם יצלה אלי ושבע תיבת אלי מיוחדת אלא ודאי"ב יצלה מעט אלי אלי כל דהו ושבע בדרך
טבע אין זה אלא ברכת האילן שהרתה במעיו עד שבאלי כל דהו שבע לף יחוס וגו' כדפרשית
שהכל זה יבוא לטעות בטעות יותר גדול לעשות הפסל אלוה ולסגוד לו לפסל ז"ם ושאריתו לאל
מהם עשה לפסלו היא האחרית הנז' יסגוד לו ולא נבזה מובן אלא אשר ולפסלו בו"ו החוספת
שאינו מוסיף על ענין הרשון שאמר ושאריתו לאל עשה אלא הוא שלפסלו לו ויסתחו ויתפלל
אליו לא כתחילת פיהו שכלות נאמר בו אף יפעל אל ויתחוו לאל הרוחני שהוא לאלוהו העץ כפל
ויסגוד למו יחדיו כדפרשית אמנ' אחרית פיהו ומעשיו הוללה ורעה אחר שאכל הבשר אלי ונפתחו
שבע שלא בדרך טבע אז ושאריתו לאל עשה לבשאר מהעץ הוא הפסל שיעשהו אל ופסל אלי לפסל
יסגוד ושתחו ויתפלל אליו ואמר הצילני כי אלי אתה ואין לי אלוה מבלעדיך ריקני אבנר המרו'
והיא סברת הטועים האומרים לעבד אחי אתה ולאבן את ילדתנו : עוד אפשר בהבנת הפסוקים
והיה לאדם לבער וגו' כי זה הלילו אשר לקח לעשות ממנו הפסל יש לו מנפי' נחלים והפסל אינו
נעשה כי אם מגוף האילן באופן שיתנו שני מיני מהאילן הזה לבריפת אם האחד מהצעפים
המתרים והשני מעצם גוף האילן בבות החרש לתחרנו לתרמו במלאיות ובמהונה להבילו אל הצל
הפתרת אדם אותו הנסירת של חרשים והיוצא ע"י המקלעות' וזה המין השני יותר טמא אל החרש
לביותו קרוב אל האילן ההוה ועל כן בזו שני כתובי' כל בתוב מדבר על מין אחד מהמינים הנזכרי'
הכתוב הרשון והיה לאדם לבער וגו' מדבר על העצים המרוים עליהם הוא אי' ויקח מהם אף
ישיק ואפה לחם ולא להזכיר בשר לפתי בחינות אחת להיות אדם ההוה מוסר אם הזה מעצים של
ענפי האילן לא כן בסמוך שמדבר בנסירת ומה שמרלבין המרלזות אשר בהם יצלו בשר אלא
שרפוה ולא יאות בהם לפיית לחם כי לא יספיק לאפות לחם כי אם מל נגי אם הוא מעצים בסיס
והבחינה הנסית כי החרש עשים דרך פריצות והסידות לא יאכל בשר אלי ועידון ורד' עשיהו הבסל
כי אם לחם לבדו ז"ם ואפה לחם כי הוא קודם עשיית האל והבפסלו ז"ם לה"כ אף יפעל אל ויתחוו
עשהו פסל ויסגד למו כדפרשית תיבת למו על העלון והתהון ותהני וגמתי יחל אל ופסלו המשם

כִּה־אָמַר יְהוָה נֹאֵלְךָ
וְיֹצֶרְךָ מִבֶּטֶן אֲנֹכִי יְהוָה עֹשֶׂה כֹל
נֹטֶה שָׁמַיִם לְבַדִּי רֹקַע הָאָרֶץ מִי אִתִּי:
מֵפֵר אֹתוֹת בַּדִּים וְקֹסְמִים יְהוֹלֵל
מֵשִׁיב חֲכָמִים אָחוֹר וְדַעְתָּם יְסַכֵּל:
מֵקִים דְּבַר עַבְדּוֹ וַעֲצַת מַלְאָכָיו
יַשְׁלִים הָאֹמֵר לִירוּשָׁלִַם תּוֹשָׁב
וְלְעָרֵי יְהוּדָה תִּבָּנֶינָה וְחָרְבוֹתֶיהָ
אֲקוֹמֵם: הָאֹמֵר לַצּוּלָה חָרְבִי
וְנַהֲרֹתַיִךְ אוֹבִישׁ: הָאֹמֵר לְכוֹרֶשׁ
רֹעִי וְכָל־חֶפְצִי יַשְׁלֵם וְלֵאמֹר
לִירוּשָׁלִַם תִּבָּנֶה וְהֵיכָל תִּוָּסֵד:
כֹּה־אָמַר יְהוָה לִמְשִׁיחוֹ
לְכוֹרֶשׁ אֲשֶׁר־הֶחֱזַקְתִּי בִימִינוֹ לְרֶדֶת
לְפָנָיו גוֹיִם וּמָתְנֵי מְלָכִים אֲפַתֵּחַ
לִפְתֹּחַ לְפָנָיו דְּלָתַיִם וּשְׁעָרִים לֹא
יִסָּגֵרוּ: אֲנִי לְפָנֶיךָ אֵלֵךְ וְהֲדוּרִים
אִישַׁר דְּלָתוֹת נְחוּשָׁה אֲשַׁבֵּר וּבְרִיחֵי
בַרְזֶל אֲגַדֵּעַ: וְנָתַתִּי לְךָ אוֹצְרוֹת
חֹשֶׁךְ וּמַטְמֻנֵי מִסְתָּרִים לְמַעַן תֵּדַע
כִּי אֲנִי יְהוָה הַקּוֹרֵא בִשְׁמֶךָ אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל: לְמַעַן עַבְדִּי יַעֲקֹב
וְיִשְׂרָאֵל בְּחִירִי וָאֶקְרָא לְךָ בִשְׁמֶךָ
אֲכַנְּךָ וְלֹא יְדַעְתָּנִי: אֲנִי יְהוָה וְאֵין עוֹד
זוּלָתִי אֵין אֱלֹהִים אַאַזֶּרְךָ וְלֹא יְדַעְתָּנִי:
למען
בדיל

כִּירְנָן אָמַר יְיָ דְּפַרְקָךְ וּדְאַתְקָנָךְ
מִמְּעַיָּן אֲנָא יְיָ עָבִיד כּוֹלָא תָּלִית
שְׁמַיָּא בְּמֵימְרִי שַׁכְלִילִית אַרְעָא
בִּגְבוּרָתִי: מְבַטֵּל אַתְוָות בִּידִין
וְקָסוֹמִין מְשַׁגֵּשׁ מֵתִיב חַכִּימַיָּא
לַאֲחוֹרָא וְדַעְתְּהוֹן מְקַלְקֵל: מְקַיֵּים
פִּתְגָּמֵי עַבְדּוֹהִי צַדִּיקַיָּא וּמֵילַךְ
שְׁלוּחוֹהִי מְשַׁלֵּים דַּאֲמַר לִירוּשְׁלֵם
תִּתּוֹתַב וּלְקִרְיָוָיָא דְּבֵית יְהוּדָה
יִתְבְּנַיָּן וְחָרְבָתְהָא אֲקוֹמֵם: דַּאֲמַר
עַל בָּבֶל תֵּחָרוֹב וְנַהֲרָהָא אֵיבֵשׁ:
דַּאֲמַר עַל כּוֹרֶשׁ לְמִיתַּן לֵיהּ מַלְכוּ
וְכָל רְעוּתִי יְקַיֵּים וּלְדַאֲמַר לִירוּשְׁלֵם
תִּתְבְּנֵי וְהֵיכְלָא יִשְׁתַּכְלָל: כִּדְנָן אָמַר
יְיָ לְמִשִׁיחֵהּ לְכוֹרֶשׁ דְּאִתְקַיְּפִית
בִּימִינֵיהּ לְמִימְסַר קָדָמוֹהִי עֲמָמִין
וְחַרְצֵי מַלְכִין אֵישְׁרֵי לְפַתָּחָא קָדָמוֹהִי
דְּשִׁין וְתַרְעִין לָא יִתְאַחֲדוּן: מֵימְרִי
קָדָמָךְ יְהַךְ וּמִישְׁרָיָא אַכַּבֵּישׁ דְּשִׁין
דְּנְחַשׁ אֶתְבַּר וַעֲבָרִין דְּבַרְזֶל אַקְצִץ:
וְאֶתֵּן לָךְ אוֹצְרִין דְּחֶשׁוֹךְ וְסִימַן
דְּמִטְמָרָן בְּדִיל דְּתֵדַע אֲרֵי אֲנָא יְיָ
דְּרַבִּיתִי בִּשְׁמָךְ אֱלָהָא דְּיִשְׂרָאֵל:
בְּדִיל עַבְדִּי יַעֲקֹב וְיִשְׂרָאֵל בְּחִירִי
וּקְרֵית לָךְ בִּשְׁמָךְ אַתְקִנְתָּךְ וְלָא
יְדַעְתָּא לְמִדְחַל קָדָמָי: אֲנָא יְיָ וְלֵית
עוֹר וּבַר מִנִּי לֵית אֱלָהָא סְעַרְתִּיךְ וְלָא יְדַעְתָּ לְמִדְחַל קָדָמָי:

מלאכיו ד' ב' מל' וב' חס' וסימ' ועצת מלאכיו ישלים · גם איביו ישלם אתו · וכל חפצי ישלם · כי ישלים חקי · קרמא' ובתרא' מל': אוצרות י"א מל' וסימ' במסר' רבת':

מנחה גדולה

שהוא יתי' בדא הלדם להתפאר בו כל"א כגר מעשי וגו' לא יתקייס כי ישוב אליו ריק וקיימתו כאשר נה בדא אדם שנגנל עקבו היה מכסה גלגל חמה ואפי' מלאכי השרת בקשו לומר לפניו הימנון כמ"ש ז"ל בב"ר ואא וכישראל יתפאר שע"י תיקון חיין שהוא ההפשטת זוהמת כחש כלם לא בשם ישראל יכנו ולא יתפאר גם בזיו וקומה כמדובר: כה אחר ה' לאשיחו וגו' · ירצה שכל הגדולה והכבוד והעושר אשר נתתי לך לא למענך אני עושה שאליך אני חלילה כי אם למען תדע כי אני ה' בעל היכולת שע"כ תשי' משיחי לדבר זה ליתן רשות לבני הגולה אשר המה תחתיך לעלות לירושלי' לבנות ביתי · אך לא שתחשוב כי אני אליך וע"כ התשבתיך כי לא כן הוא כי גם שקראתי בשמך אלא אני ישראל אני בקרא ולא אליך והשע' שאני עושה כל אלה לך על ידך ולא ע"י עצמי הלא הוא כי אין זכות שום לישראל כי אם למען עבדי יעקב שזכות אביהם הם מריכין לישראל · שקראתיו כן לחיותו בחיבי כלומר אך לא בזכות עם בני ישראל כי לא שלחים הנה אלא למען עבדי יעקב וישראל בחירי שחכו לאחות כעב כשעם וכעכן חסלקס בחלוכר ואז ידע לעיני כל כי אני ה' ואין עוד ואנו אלא לבד שאין עוד כי מי יעריך לי להיותי לראשון ואין אחרון כהורא' שם הפלס היה הלא ויהיה אפי' בתולדי בשם אלהי שהוא לשון שרה ואלהות גם בזה אולתי אין אלהי' כי אין לשום בכרא שרה וגדול אולת מה שקיבל מאבי ע"י שנזרתי עליו ולא הפקתו לו מזלת מלכי:

כה אמר ה' · ויוצרך מבטן · פירשתיו: עושה כל · עשיתי כל העולם בעת הבריאה ולא היה אלא אני לבדי וכבר יום אחי עשה שאני מעמידו בכחי: נוטה שמים · רוקע הארץ פירשתים · יבאמרו גבדי ומאתי ר"ל כי אני ראשון לכל הגברתי: וכעת הבריאה לא היה אלא אני לבדי ומאתי ומכחי היה הכל · ובברראשית רבה הכל מודים שלא נברא מלאכי' ביום ראשון שלא היו אומרי מיכאל היה מותח בזרועו של רקיע וגבריאל בגפוגו והקדוש ברוך הוא ממדד באמצעיתו אלא אני ה' עושה כל נוטה שמים לבדי רוקע הארץ מאתי · מי אתי · כתוב לומר מי היה שותף עמי בבריאתו של עולם: מפר אותות בדים · וכיון שהוא מלון הכל הוא מפר ומבטל כשירצה המעשי' מהחכמי' שהיו בבבל שהיו בוחני' באותות שהם אותות השמים · כמו שאחר ואותות השמים אל תחתו · או פי' אותות שעות היום · כמו שאחר והיו לאותת שלא הכירו הרעה שתבא להם · כמו שאחר יעמדו נא ויושיעוך הוברי שמים וגו': וקראתי בדי' לפי שהם כוזבי' במשפט המזלות לפעמים · ובדי' מן בדיך מתים יחריבו שפי' לזבדיך וכן פי' קוסמי' הם המוזיס כמו בלעם בן בעור הקוסם · בי חוזה בכוכבים היה ובדי' וקוסמי' וחכמים הם כפל ענין במלות שונות · והחכם רבי אברהם בן עזרא פי בדים מגזר' בדד כי יש נשמות שיש להם כח להתבודד וינידו העתידות ולא בדרך חכמה · וקוסמים הם חכמי המזלות וחכמי' הם הרואי' בכבד ובכתף: מקים דבר עבדו: הנה ישעיהו ומלאכיו שאר הנביאים שנתנבאו על בנין בית שני: לירושלם · בעבור ירושל' וכן ולערי: תובב · שיסובו יושביהם עליה: תובב · שרשו יסב משלא נזכר פועלו מהנוסף: וחרבותיה · טעמו על ירושלם שזכר: האומר לצולה · היא בבל המשיל אותה לתהום יש לשני דברים האחד שהיא מלאה מים והשני לפי שהיתה בקעה: חרבי · כלומר יבשי · כלומר שלא ישאר כל טוב בה אלא תחרב על ידי כרש · וכן ונהרותיך אוביש דרך משל · והנה ביד האל הכל כי הוא אמר לירושלם שהיתה חרבה שתבנה ואומר לבבל שהיתה בנויה שתחרב: האומר לכרש · בעבור כרש אומר שהוא רועה שלי כלומר שינהג את עמו והוא ישראל · וכל חפצי ישלים · בבבל ובירושלם · והיכל תוסד · הנה נמלא היכל זכר ונקבה כי כמלא והיכל ה' לא יסד · ואפשר כי התי"ו תי"ו הנכח · ואמר תוסד כי בימי כרש לא עשו אלא היסוד כי בטלו העמונים את מלאכתם והיתה בטלה עד שנת שתים לדריוש: כה אמר ה' למשיחו לכורש · כמו שקראו רועי כן קראו משיחי · כלומר מלכי כי אני המלכתיו להחריב את בבל והמלך הוא משוח או לפי שמלוכה היתה על ידי משיחה נקרא המנוי שממנה האל' על איזה דבר בלשון משיחה · וכן ומשחת את חזאל · תמשח לנביא תחתיך · יען משח ה' אותי · וכן למשיחו לכרש הממונה שלו כי האל מנה אותו למלך: לרד לפניו · מקור מן הקל בשקל כסף יוקשים · והוא מגזרת הרודד עמי תחתי · והוא עניין פרישה ורקיעה כתרגום וירקעו ורדידו: מפתח · שלא יהיה בהם כח לפני כרש כי האוזר חוזק המתנים: לפתוח · כאלו הם פתוחות · וכן לא יסגרו כאלו לא יסגרו שהרי אמר דלתות נחושה אשבור אני לפניך · כלומר עזרי ילך לפניך: והדורים · דרכים מקלקלות אישרם לפניך · והוא על דרך משל שלא יכשל בבאו לבבל בשום ענין ודומה להדורים בדברי רבותינו ז"ל הדורא דכנתא: אושר · כתוב בוי"ו וקרי איש ביו"ד · והענין אחד כי אותיות אהו"י מתחלפות: אשבר · אגדע · כי בעזרתי תלכד בבל אף על פי שדלתותיה נחושה ובריחיה ברזל: ונתתי לך אוצרות חשך · כי מה שאדם אוצר מכסף וזהב ואבני' טובות תחת הקרקע יאצור אדם אותם במקו' שהוא חשך ומסתרים ובבבל הין אוצרות רבות כמו שקורא אותה מדהבה · כלומר בעלת הזהב: ומטמוני · ושור"ק המ"ם השניה: למען תדע כי אני ה' · כי זה הגלות שאתה עושה באוצרות להכניע מלכי הארצות תחתיך לא בחיל ולא בכח כי אם הגלות שאתה עושה באוצרות והעד דבר כורש: מאחזרך · מחזקך ואף על פי שלא עבדתני למען

אבן עזרא

כה · עשה כל · אני עושה כל חפצי והעד כי נטיתי שמים לבדי: מאתי · מכחי כי אין האל גוף וכתו' מי אתי והנה הוא כמו לבדי ודע כי הכתוב אמר נוטה קשתים ורוקע הארץ כי עמידתם תמיד בשם: מיכר · בדים הם הבודאים מלבם וכמוהו בדיך מתים יחריבו ויותר נכון להיותו מגזר' בדד כי יש נשמות שיש להם כח להתבודד: וקוסמים · הם חכמי המזלות והטעם גוזרי' האומרי' כן יהיה והנה הבדי' הם האומרי' כן יהיה לא בדרך חכמ': משיב חכמים · הם רואי' הכבד והכתף וחכמי העתיד: מקים עבדו · הוא הנביא והטעם עצמו ומה הוא דבר הנביא שתושב ירושלם מגזר' ישיב' כמו תורד וחרבו' כל עיר ועיר או הה"ה סימן ירושלם: האומר לצולה · כמו מצולה במצולות יש וזה הטע' רמז על בבל שהיתה מלאה חלש וכון כמצולת ים: האומר · ולאמר לירושלם תבנה · הנה זאת הראיה גמורה שבבנת ירושלם בימי כורש ורמז תוסד על בית השם שלזה שיבנה וכאשר יסדו ידי זרובבל נזה כורש שלא יבנה והנה התבדר שלא טעה דניאל בחשבונו כאשר פירשתי במקומו: כה אמר יי' · יש אומרי' כי משיחו הוא הנביא ויש אומ' כי הוא כורש ואליהם נכונים כי הנביא אמר יען משח יי' אותי גם מלאנו ומשחת את חזאל: לרד · שם הפועל מגזרת הרודד עמי תחתי וכמוהו ליום קומי לעד: אני · הטעם עזר השם אז רמז לשר פרס ככתו' בספר דניאל: והדורים · הפך אישר ויש אומ' מגזרת הדר והטעם ההרים והוא שם התאר או פעול: דלתות נחושה · הם בשערי המדינות: ונתתי אוצרות חשך · שיבוזו המדינות: למען תדע · כי בתחילה לא היה ידוע השם: למען כל זאת הגדולה לא תעשה בשבילך רק בעבו' יעק' שתשלח הגולה גם תבנה ירושל' אחרך · כמו אקרא בשמך לי אתה: ולא ידעתני · כי עוד לא ידבר לנבראה: אני יי' לבדי שאדע העתידות והעד דבר כורש: מאחזרך · מחזקך ואף על פי שלא עבדתני למען

ויולרך מבטן · מאז ויתרצלו הבנים בקרבה הייתי לך לעזרה ובמרחיך: לכה עמים לבדי · מפר אותות בדי' · לפי שאני נטיתי שמי לפיכך הני יכול להפר אותות הבדים · הם החוזים בכוכבי' על ידי אותות השמים ועל שם שפעמים הרבה שקרם מכזבין קורן אותם בדי' · שאני מחליף הערי' שלמעלה וטוענין אלו הבשאלין בהם ולפי שאינלטנגיני בבל היו חוזים בכוכבי' כמו שהוא אומר יעמדו נא ויושיעוך הוברי שמי לכך הוא אומר שיפר אותות בדיה · כי אני הוא שהפרתי אותות בדי מגזרי' מקיים דבר עבדו · משה: ועצת מלאכיו · מלאך אחד אומ' ליעקב ישראל יהיה שמך וקיימתי דבריו אף כאן אקיים עצת מלאכיו האומר על ירושלם תושב האומר לצולה חרבי · האומר לבבל האיבשי · לפי שהיא יושבת על נהרות מדמה הריגת אוכלוסיה לייבש נהרות · רועי · מלך שלי · למשיחו · כל שם גדולה קרוייה משיחות כמו לך לתתיש למשחה ורבותינו אמרו למלך המשיח אומ' הק"ב הא קובל אני לך על כורש כדאיתא במס' מגילה: ערד לפניו גויים · להרקיע ולרדד לפניו גויים · ערד לשמות · ומתני מלכים אפתח · לשון חלשות הוא זה ושבר כח כי חגור · מתני הוא זירוז כח כמו אזור נא גבר חלציך · ואתה תאזור מחניך ומזיח אפיקי ריפה לשון שברון כח: לפתוח לפניו · דלתי שערי בבל שערי הוא חלל פתח השער דלתי' הם הפותחי' ונועלין בהן את השער: והדורים אשר · תירגם יונתן ושוריא אכבש כמו הדר הדרגא על שם שסובבת החומה את העיר · ויש לפרש הדורים הורחו עקלקלות הישר לפניו: הקורא בשמך · עליון לא נולדת ואני קורא לך שם כורש: למען עבדי יעקב · שחוליהם מגלות בבל: ולא ידעתני · לא עשית רצוני כי אני אמרתי הוא יבנה עירי והוא כשעמד אמר מי יזכר

מור

בכם מכל עמו רשות כתן להם ליולך וכל הטורח פרק מעל צוארו:

כה · עשה כל · אני עושה כל חפצי והעד כי נטיתי שמים לבדי: מאתי · מכחי כי אין האל גוף וכתו' מי אתי והנה הוא כמו לבדי ודע כי הכתוב אמר נוטה קשתים ורוקע הארץ כי עמידתם תמיד בשם: מיכר · בדים הם הבודאים מלבם וכמוהו בדיך מתים יחריבו ויותר נכון להיותו מגזר' בדד כי יש נשמות שיש להם כח להתבודד: וקוסמים · הם חכמי המזלות והטעם גוזרי' האומרי' כן יהיה והנה הבדי' הם האומרי' כן יהיה לא בדרך חכמ': משיב חכמים · הם רואי' הכבד והכתף וחכמי העתיד: מקים עבדו · הוא הנביא והטעם עצמו ומה הוא דבר הנביא שתושב ירושלם מגזר' ישיב' כמו תורד וחרבו' כל עיר ועיר או הה"ה סימן ירושלם: האומר לצולה · כמו מצולה במצולות יש וזה הטע' רמז על בבל שהיתה מלאה חלש וכון כמצולת ים: האומר · ולאמר לירושלם תבנה · הנה זאת הראיה גמורה שבבנת ירושלם בימי כורש ורמז תוסד על בית השם שלזה שיבנה וכאשר יסדו ידי זרובבל נזה כורש שלא יבנה והנה התבדר שלא טעה דניאל בחשבונו כאשר פירשתי במקומו: כה אמר יי' · יש אומרי' כי משיחו הוא הנביא ויש אומ' כי הוא כורש ואליהם נכונים כי הנביא אמר יען משח יי' אותי גם מלאנו ומשחת את חזאל: לרד · שם הפועל מגזרת הרודד עמי תחתי וכמוהו ליום קומי לעד: אני · הטעם עזר השם אז רמז לשר פרס ככתו' בספר דניאל: והדורים · הפך אישר ויש אומ' מגזרת הדר והטעם ההרים והוא שם התאר או פעול: דלתות נחושה · הם בשערי המדינות: ונתתי אוצרות חשך · שיבוזו המדינות: למען תדע · כי בתחילה לא היה ידוע השם: למען כל זאת הגדולה לא תעשה בשבילך רק בעבו' יעק' שתשלח הגולה גם תבנה ירושל' אחרך · כמו אקרא בשמך לי אתה: ולא ידעתני · כי עוד לא ידבר לנבראה: אני יי' לבדי שאדע העתידות והעד דבר כורש: מאחזרך · מחזקך ואף על פי שלא עבדתני למען

אחן אזור בתחניך עד שלא ידעתני כי כבר דברתי על ידי עבדי הנביאים עליך שאתן לך כח על ממלכות הארץ ועל בבל: למען

בפסוק הלזה וגו' דבר הוא בנסורת הארם היולא מגוף הלילן סכן מורה הלין ארף במו לם סמורה
על הנסורת סהייתה דבקה עם הפסל עצמו ובחלית תמנו ועליו הוא לו' על הלין בסר יאכל מה
שלא היה לאכל בסר קודם העשות לגם הפסל לא כן עתה על חלין בסר יאכל בסר שליק לו אלי ולא
יסתפק בו במיעוט הכל יאלה אלי ויבנע לעובע אכילה בסמתה רבה לף יחוס וגו' כדפרשת
ולא הסמתה הזאת ולין סמתה אלא בבסר אלי לרוב הוא לפי שבבר נגתרה מלהכתו ולגמרה עשה
סעורה ח"ם וסלריתו לאלל עשה בלשון בבר לפסלו שבבר נגתר יסבוד לו אחר הסעורה והאכילה
הנזכר דרך שבילה והולאה המבדיל כברכת המזון ויסיר אלל הגיו הכל כדפרשת בשיטות
הקודמות:

לא ידעו וגו' ולא וגו' רועה וגו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל וכן מהרי"ל ז"ל והרחיב לפי
ולע"ן לדקדק כפל לא ידעו ולא יבינו וגו' ולא דעת ולא תבונה ולמה לא אמר לא ידעו ולא יבינו
לשון רבים ואחר כך ולא יביב וגו' בלשון יחיד ולמה אמר הפיתי בלשון עבר ואמר
אללה בבר ולא אמר נלאיתי בבר: ונראה שלא אמר לא ידעו ולא יבינו על העובדים לרוחו שלא ידעו
ולא יבינו כי זה העובד פסל הכסילים בחלקת לשונו והוא טח לא עיניהם מראות וזהו טח בלשון
יחיד ולא אמר טחו על עיניהם בלשון רבים ושמש בראשו של זה הארם ואמר ולא ידעו ולא ידעה
הוא הדבר המקובל מהזולת ובינה הוא המבין מסבלו ובזה מובן שלא אמר לא ידעו בלשון עבר ואמר
ולא יבינו בלשון עתיד שלא אמר ולא הבינו לו' שבית לו שלא יבינו לפי' בעתיד ובכלל לו' שלין
תקוה בעתיד הוא העבר שלא הבינו: ואחר שדבר על העובדי' דבר על הארם שכם להרע אחר
טח לא עיניהם של העובדים כדפרשת ולא שת אל לבו להשיבו למוטב לבלתי החטיאו רבים ז"ם
ולא דעת ולא תבונו' לאמר ר"ל לאחר לאחריהם העובדים חלו שרפתי במו לם ולף לפיתי על גחליו
לחם אמנם הבשר אחר זמן מה כשיתעממו הגחלים הללה בשר כדי שלא יתחרך הבשר בלם תקיף
וכדפי' לעיל בפסוקי' ויהיה לחלם לבעי וגו' חליו וגו' לאמרו ויאמרו לתוענה העשה לבול עץ לסנוד
מורה כמו שפירש"י בפסוק ומלריתו לאל עשה שעועה טעות גדול לאמיר שהוא הלא הלוה
על דרך לאומרים לעץ אבי אתה וגו' וז"ם כאן ויאמרו לתוענה רעשה שהוא בתירת אלהות וזהו לשון
תועבה בכנוי לו לשון הועבה תועבה בה שתועבה הוא בזה בעשות לותו אלוה וסעד לו לבול עץ
נמלה כל עבודתו נכריה לבול העץ ולא כתן חלק לרוחני לפי' נבא מרוס דאמר רועה אפר על הארם
שים לו אלילים רבים כאילו הוא רועה לאסס וקראם אפר ע"ם חליו שרף במו לם כי כל הארית ראלוי
ליקרא בם כן אפר ולב הותל מעבודת אלילים הוא הטהו לארם הזה אל הלומות הזאת להכסיל
העולם במעשה ידיו ולא די שלא יכיל לם לארים סחרי מעשה לותם אלא לפי' לת עצמו וכפשו
אינו מכיל ז"ם ולא יכיל לת נפשו ולא יאמר לעצמו הלא שקר בימיני ואיך אתן בשקר לי ובימיני
אני יאמר רועה אפר על הארם עלים שהוא חיעה לת בני האדם בהספיק להם אלילים כדי לכסם
ברועה הזה הרועה עדרו במרעה טוב ועל מבועי מים ינהלהו לזה אמר אל הארם רועה אפר ר"ל
רועה שעתיד להיות אפר שיסרף בנהינם ונשמתם רשעים כי יהיו אפר תחת כפיכם לב הותל הלב
שלו הרע אסר הותל במהתלות ה"ל הוא שהטהו בחלילו שלא נפשו לא יכיל המליל שהרי
הוא של עץ ולם עבול במקומו שריפת לם לריך להבריחו ולהלילו מפני הדליקה אלא שרף ז"ם ולא
יכיל לת נפשו על המליל והרועה הנז' לא יאמר כיון שלין זה מכיל לת נפשו מ"כ הלא בודאי שקר
בימיני לם לנפשו לא יכיל כ"ם ליולהו:

זכר אלה יעקב וגו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל וכן מהרי"ל ז"ל והרחיב לפי
שהוכיח לת הלומות העובדות אלילים ומשך מזה בשם לישראל כי גם המה נפשלו בזמן
מלכי ישראל ובזמן מלכי יהודה לכך אמר לאחר מוכחת הלומות זכר אלה יעקב וישראל כאילו
אמר הרשעים והבוגדים זכרו אלה כי יעקב הוא לשון עוקבא ויעקבני ישראל הנופים כולם
יחדיו יזכרו אלה הנז"ל כי אני ארתיך עבד ליולה עבד למזלות ובנה שמים לא תנשני ר"ל לא תהא
שכוח ממני כי אין זו לך לשכוח אל מחוללך מאחר שאני לא אשכחך אלא מחיבי כעב פשעיך ונו':
ולע"ן זכר אלה ההוכחות הנז"ל אל אלון מעיניך כי עבדי אתה שהוצאתיך מבית עבדי ונם
כי לי בני ישראל עבדים מעת ילדתו בשבון עקב לת אחיו ולקח לו לחלבו וגורלו לת
הש"ת ז"ם כי עבדי אתה קניתיך מיד פרעה וגם כן ילדתיך מעת ילדת ישראל לשבה בשבון ובבר
אמר ילדתיך עבד לי אתה לא תנשני כלומר לא תכז' לותי תמיד לו מה שהכעסתני לא הניח אותי
להשאר לותו אלא זכור לותם תמיד כי ע"י זה שלא תנשני תעיל לך סמחיתי כעב פשעיך ולכפר
שאמר דרך דמז זכור אלה ר"ל זכור אלה אלהיך ישראל שאמרת על דרך אלה עשית והחרשתי
ספירשוהו חז"ל אלה אלהיך עשית והחרשתי וגו' ולמר אתה ישראל שתיבת אתה מיוחדת ר"ל אתה
ישראל חשוב כשלא תנשני אבל לם מ"ו תשכחני אינך ישראל חשוב:

מחיתי כעב וגו' עיין רש"י ז"ל ומהרי"ל ז"ל ועם זה יאמר כי נאלתיך במצרים עם היותך
ולע"ן אלא עוכית לו יהיה נאלתיך עבר במקו' עתידע"כ: ועיין הרל"ם בע ז"ל והרד"ק ז"ל:
מה שפי' בכלי חמדה כי העב כשמו עב חלד מהענין ועל כן המשיל הפשעים אלו
המרדים שהם עבים וחמורות כעב מחיתי לותם לאמם החטאות הם הסוגנין וכתנן
שהוא קלוש יותר ובקל הוא כמחה כן החטאות הקלין והסוגנין לינו: מהם עד שמוחלין לו מעתה
שובה אלי כי ע"י כך נאלתיך מיד הקטגורים הנעשי' מהפשעים והעונות שכל העובר עבירה אחת
קנה לו קטגור ר' והאדם נמסר בידו כמ"ם ולין לתה בא לידי עבירה ממש וכתיב וחמוגנני ביד
עונכו וזהו כי נאלתיך ע"י המחי' הזו נאלתיך מיד העבירות שהי' נמסר בידם לו יהיה נאלתיך
נאולה העתידה במהר' בימינו ואמר בלשון עבר נאלהיך מהטעם שיזכיר בפסוק שלאחר זה ויוכיח
כן הכתוב הבא לאחריו האומר רנו שמים וגו' כי הנאולה העתידה תהיה גלויה וכוללת בעליונים
ותחתונים שכולם ירונו:

רנו שמים וגו' עיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל וכו הרד"ק ז"ל ומהרי"ל ז"ל רנו שמים כי עם
נאולתי יוספעו הכחות העליונות ויספיעו עליך ולא באמצעות הפסילים ונם הדברים
הפסלים יהיו לתועלתן ועל זה אמר הריעו תחתיות ארץ פצחו רנה ואמר יער וכל עץ בו כנגד מה
שזכר מעני הפסילים שישמחו עני היער בנאולת ישראל שלא יקחו אלהים לעלמי עבודת אלילים
וזהו כי גאל ה' את יעקב וישראל יתפאר ע"כ: ולע"ן לפי שהשמים גלוי לפניהם שהנאולה
העתידה הרי היא כאילו נעשית כבר ואעפ"י שהיא עתידה כי לא יחל הש"ת דברו ולפי שלא יזכו
תבא בעתה וז"ם רנו שמים ריגה כאילו כבר עשה הש"ת שלזה גם כן אמר כי נאלתיך בלשון עבר
אמנם בתחתיות הארץ הריעו נקול תרועו' שהוא התחלת התעוררות רנה אבל לא רנה שלים' אמנם
ההריס היותר גבוה' פצחו רנה לפי שיש לכל הר והר סר כמ"ם בגמרא לגדל דבר ולא רנה שלימה
אלא פתיחה כל דהו וזה שאמר פצחו הריס רנה שאינם ממדרגת השמים לרנו מעתה: ואמר טעם
הריגה והשמחות הנזכרות משתי בחינות האחת מפלת רועלת יעקב שנאלו הש"ת וז"ם כי נגל ה'
יעקב ורמז גם כן לנאולת השכינה שע"י תשובת ישראל יהיה הש"ת נוסף כבוד יכול הוא נוסף
מהגלות ככתוב ושב ה' את שבותך כבוד יכול הוא שב וכמ"ם חז"ל נגלו לבבל שכינה שמהם ז"ם כי
נאל ה' יעקב שהבבר שקול כי נאלה ה' יעקב ישראל ה' יה' נאל ישראל: ובחינה השנית
היא קדוש הש"ת ובישראל יתפאר על מה שנגיל לעשות בישראל או בישראל יפאריהו ומתוך הנז'
בספרי כמו שהביא בילקוט ס' שט"ו בפסוק ירונו יושבי סלע מנין שעתידים שמי' וארץ לקלס לפני
ישראל שנאמר רנו שמים כי עשה ה' הריעו תחתיות ארץ מנין שלומית העול' עתידים לקלס לפני
ישראל שנאמר הרינו נים עמי ומנין לף ההרים והגבעות שנאמר ההרים והגבעות יפצחו לפניכ'
רנה ומנין לף המלכיות שנאמר וכל עצי השדה ימחאו כף ומנין לף האבות ואמהות שנ' ירונו יושבי
סלע מראש הרים ילוחו עכ"ל: מובן מתוך דברי המאמר שרנו שמים וגו' הוא לעתיד שעתידים
לקלס לפני ישראל בשלותן של ישראל כי בשלומם יהיה להם שלום כי לא נגרעו שמים וארץ אלא
בשביל ישראל שנאמר בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ ואין ראשית אלא ישראל שנאמר
קדש ישראל לה' ראשית הבואתו ולם תבטל סיבת בריאתם שהם ישראל ונבטל המסובב וז"ם רנו
שמים כי עשה ה' ולפי שגם הלומות הם מרבלין הועלת מהמקדש בשבעים פרי החג ותמיד בהני'
בריאת המובה עלינו גם עלומי תשוף ככתוב רללו את ה' כל גוים שבחוהו כל הלומים כי גבר
עלינו חסדו כמו שפי' הרב כתה"ר ישראל לי קורי"ל ז"ל שבה הגבר עלינו הסדו ומשך להם
מהתגבורת מלחתו התמלית ישיבו משוך הנמומיה על כן זה לאפשר שאמר כאן ומנין שא"ה עתידין
לקלס לפני ישראל שנאמר תחתיות ארץ אמר כאן על הלומות אלא שהשבעדו בישראל שלותם
הלומות לא נגרם מלכותם כלות' שהשבעדו בישראל שנגרו חלק מפני כבודם של ישראל שלא
יאמרו שהשבעדו לותה אבל כנז"ל לח"ל לתיגכם שלחתי בבלה בהלך הש"ת על עד קל לכניס
כל הת לכיות תחת בבל מפני כבודו של ישראל שמשתבדלי בבבל ז"ם ח"כ ומנין שלף לומו העולם
וגו' שנאמר הרינו נים עמי ר"ל לתם הגוים שלהרתם לת עמו ישראל לו גוים שהיתם עשו
במה שלא הרגתם נפש מישראל כי דם עבדיו יבוקש ולין לו עמכם מה לירום כי לא היה לכם עסק
עתם ואתור דבריהם אלה היינו יכולים ללמוד לפרש תחתיות ארץ ר"ל לותם הלומות התחתית
ארץ ר"ל הלומות שפלות תחתיות ארץ שלא עלה במעלה ותחתיות לשון הסבלה הוא ולת"כ לאמר

ומנין שלף המלכיות וגו' שלעפ"י שעלו במעלה גדולה ונעשו מלכיות לכבוד השתעבדות מיוחדת
כלאמר מפני כבודם של ישראל לו"ה ומנין לף המלכיות וכ"ן לא אמר בשביל ישראל כי המלכיות
לא ירונו בשביל ישראל לאדרבה יצטערו כי כשזה קם זה מיכל הגל לאמר שתם ר"ו על שיכירו
וידעו כל יושבי תבל כי לך תכרע כל ברך תשבע כל לשון ועליהם נאמר וכל עני הסדה הוא הסל'
לאר מיוחד להם כמו שנת' ואנה עשו מן הסדה והוא עוף וכן אמר מנין שלף הלבות והמהות
שלעפ"י שנמשך תועלת לקלת מבניהם שיעלו במעלה רמה הנה נמשך נהם הכסד מבחינה לחרת
כי הלא לת עשו ליעקב ויסמעאל ליצחק וכשזה קם זה נוסל לזה אמר כי לף הלבות יסמחו מלך
קדוש הש"ת והחרסמות יחוד אלהיותו והעפ"י שמלך אמר קינה יעוררו וז"ם ירונו יושבי סלע
מרחש הריס הם הלבות אין הריס הלא הבות שנאמר במעו הריס לת ריב ה' והריחני מוסדי ארץ
כמו שאמר יושבי סלע אשר עליהם אמר מראש הריס ואמר יצחו לרמוז שמלך מרעונות בניהם
עשו ויש שעאל יצחו וע"ם מדרש זה ופירושו הפסר שאל כל הנזכר רמז כאן בפסוק זה רוכו שמים
ותחתיות ארץ כפשטו אל ההלוקה הראשונה של שמים וארץ: וכנגד הלומות רמזתי בתחתיות
ארץ לשון שפלות וכנגד ומנין ההרים גו' אמר כלאו הריס וכנגד ומנין לף המלכיות שנאמ' וכל עני
השדה ימחאו כף אמר כאן יער וכל עץ בו לו אמר יער על הומות העולם וכל עץ בו על המלכי ת
והתחתיות ארץ כפשטו וכאן ביאר הטעם שזכרנו למלכיות בשמחתם שהוא מלך קדוש שם הש"ת
והתפארותו ז"ם ובישראל יתבאר:

כה אמר ה' וגו' מפר לותות וגו' ב"ר לימתי בבראו המלאכים רבי יוחנן אמר בשני נבראו
הם"ד המקרה במים עליותיו וכתיב עושה מלאכיו רוחות ר' חנינא אמר בחמישי נבראו
דכתיב ועוף יעופף וכתיב ובשתים יעופף ר' לוי בר טיבדים בשם ר' יצחק בן על דעתיה דר'
יוחנן ובן על דעתיה דר' חנינא הכל מודים שלא נברא ביום ראשון כלום שלא יאמרו מיכאל ה"ה
מותח בדרומו של עולם וגבריאל בצפונו והב"ה במצע אלא לרבי ה' עושה כל דוקא הארץ מלתי
מי לתי מי היה לתי שיקף בבריאתו של עולם מלך בבר ודם מתקלס במזינה ובגולי המדינה
מתקלסים עמו למה לפי שנוכלים לתו במשלו לכל הקב"ה לימו כן נברא את עולמו הוא לבדו
מתקלס בעולמו הוא לבדו וכו' הוי כי גדול לתה וכו' עושה נפלאות לתה לבדך עכ"ל:
ולע"ן לדקדק כי לו הוצא שהיה בורא לת המלאכים ביום ראשון לשון אין מקום לעשות
מותפים בנבראה חלילה מאחר שהם נבראים מהש"ת אין יהכן שהוא יה' לעבדך עזר
וסיוע מברואיו הלם למעשה ידיו יכסוף: ונראה מקום הטעות היה מצד דומותו ית' ויתי'
ושלות כל הנמלאות בערך גדולתו היה מקום לטעות ולומר שברא המלאכים בהם שכל נברא כדי
שהם יהיו המלעיים בינו לבערך ובין הנמלאות כי אל זה כיון באומרו הכל מודים שלא נברא ביום
ראשון כל ס שלא יאמרו מי"כאל היה מותח בדרומו שהוא שר ההסד לכך לו נתן הדרוש ובנגרי"אל
שהוא שר הגבורה נתן לו הכפון כי מצפון תפתח הרעה וגו' ונתן הרמצע אל הפי"ת מבחינ' שהוא
סיבת כל הסיבות והמלאכים הבל היו המלאכים המצעיים בינו ית' לבריאת הנמלאות ומזה היה
נמשך גם כן בעת הסבת שיסבחו הנמלאות כולם ב"כ ע"י המצעיים ממלאכים ומצבאי מרום כי
מהו הסבת הבוא לשיכל האדם לימלה פיו תהיליתו ומי ומי יאמל בבריאת הפי"ת הוא בעצמו לם
לא ע"י המצעי ולולי לזה עכב הסם יתברך בריאת המלאכים לב"ע בלא היו ולא נברא בראשון
להודיע כי הוא יתברך עושה כל הוא הסיבה והוא בעצמו המסבב ולא ע"י המצעי כלל כמו כן
הסבת יעריך להסם יתברך בלי שום המצעי וזהו הכתוב כי גדול לתה ושוה' נפלאו יה' לעתרך עוזר
לתה ר"ל לתה יחיד שלא במצל מצוי עמך לא המצעי כמו כן לתה אלהים לבדך יסבחוך בלי שום
המצעי וזה שאמר לתה אלהים לבדך לו אמר כי גדול לתה לבדך יגאלוך בלי שום המצעי כי כן
בעבורך נפלאות לתה לבדך תעשה לותם וז"ם ועושה נפלאות לתה אלהים לבדך וז"ם מלתי וכתי'
מי לתי כי הכל מלתי ולפי' ע"י המצעי לא נעשה כי מי לתי שברי לא נמצא בעת בריאת העולם
ביום ראשון אלא לבי לבדי ומי לתי: ועיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל וכן הרד"ק ז"ל ומהרי"ל ז"ל
שפסוקים הללה הקדמה למה שיזכיר מענין כורש ולכך מבטיחם שיהיה נוחלם עכ"פ בחפול בבל
וימלוך כורש וז"ם כה אמר ה' נוחלך ויולרך שמי שלרך הוא יגאלך והוא עושה כל ר"ל שלא היה
חומר קדוש שממנו ברא חלילה אבל הוא יוצר כלר"ל מלכם המוחלט וכו רוקע הארץ שבריהה
מנולה עשה בה שטחים ישרים לשבת עלי' וגם שרקע אותה על המים כדברי המשורר לרוקע
הארץ על המים ואמר רוקע נוטה בלשון הווה (כהרא"בע והרד"ק) לפי שבכל יום מעמידו
יקרא נוטה רוקע: ואמר מפר לותות בדים וגו' שלעפ"י שלותם הסופטים עפ"י הלוהות היה
משפטם משפט לדק וכו הקוסמים החוזים בכוכבים בראותם בכוכבים שפטו משפט לדק ומה שלא
יתקיים ויהיו בדים לא יהיה מחסרון ידיעה אלא מצד הש"ת משדד מערכות השמים והראותיהם
בטלות ז"ם מפר לותות בדי' בחינת שלנו ראים המלאות שהם מופרות הבל מצד עצמו היו
קיימו' ושרירות אלא הוא ית' הפרם בכחו הגדול וכן הקוסמים עם היותם עודקים יהולל לפי
שיחשבו עליהם סדרי בראשית ולא יצא משפטם לפועל והכי' הזה מוכרח שאל"כ מה הודיע בכח
האלהי להפר לותות הבדים שקרנים הלא מיפר הוא מליו ע"כ: ובדהר"ב בשער נ"ו בא כיצאל
בזה כמו ס"ל זכור בסמוך בכלל דבריו בפסוק מקום דבר עבדו וגו':
ולע"ן לפי שיעקב יעשו היו בבטן רבקה ויתרוצצו הבנים בקרבה ומשם מן הבטן נאלו הש"ת
מיד חזק ממנו הבא לרגלו בקנה רמון לז"ל נוחלך ויולרך מבטן שתיבת מבטן חוזרת
ב"כ לנאלך שמן הבטן נאלו וזה סימן לבניו ב"כ שיבאלם ויולרך להלקי ובורלי מן הבטן והי' כל זה
מן הבטן לפי שאני ה' עושה כל בשבילך כמרמר בראשית ברא אלהים בשבילך שנקרא ראשית
חבואתו כדי שתקבל התורה שנקראת ראשית דרכו וזה לפשר שאמר דרך רמז אנכי ה' עושה כל
בשביל אנכי ה' אלהיך וגו' עשיתי כל ע"ד מ"ש חז"ל נמוגים הרקוכל יושבים שהיה מוזר להוהו
ובוהו אלא שאנכי תכנתי עמודיה אנכי ה' אלהיך וגו' העמיד עמודיה וכמ"ם מלתי וכתיב מי
לתי מי רמז לחמשים שערי בינה שבהם נברא העולם בחכמתו יסד הארץ בהבונתו כן שמים
ככתוב מי ברא אלה כמו שפי' בם ה ע"ה: ואמר מפר לותות בדים שלעפ"י שהם בדי' כדפרש"י
ז"ל לפי שרוב הפעמים מכוזבים עכ"ז לפעמי' כשיאמרו מצד ראותם לותות בדיות מיסבב למיתה
לא כשיראה הב"ה מפר לותם הלוהות כמ"ם בדמהרי"ל ז"ל ע"י שהשם יתברך מבדל לת מבדכות
השמים בעד ישראל וכן הקוסמים מתהוללים בראותם שעם היות להם לוהות לודקים במשפטם
אשר שפטו ולא היה ולא נתקיים כי מתהוללים כי לא ידעו מה כי מה' יצא הדבר ולזה בראות
החכמים ההמה שלא נתקיימו דבריהם יסונו לאחור מהתרפה ונוסה מלותם שהגידו להם העתיד
ובפנעם עמהם יסונו לאחור והם נעשים סכלים מדעתם ומתהוללים מה"ל ועל מה זה כי לא מצאו
דבר מחייב ביטול המחזה ההוא אשר חזו בעבר ונעשה מחזה שוא ומדוח ס: עוד לפשר שאמר
מ"ב חכמים לאחור מקשר עם מ"ם מקום דבר עבדו וגו' הבינו במה שלזכיר נסמוך בפסוק
למשיחו לכורש למהרי"ל מדברי הימים אשר זכרו מענין כורש שהוא לשון כלב עיין עליו: כי
כמעט נהרג כורש אלו נתן זקנו המלך הפרסי לב מה לו לשלחו אל מעונות לדיות עד שאמר הה
סיבה שנדל הילד והרג זקנו אין זה שכל אלא סכלות מאת כשי"ה בסכל עצת זקנו של כורש וז"ם
מפר וגו' מסיב חכמים אחור וגו' כדי להיותו מקום דבר עבדו הנבואה במה שנבא על כורש הא'
לירושל' הושב וגו' שביין ארלה ודע כורש שמפלת בלשצר היתי' בידי על משחה בכלי בית המקדש
ראה הוא והריוס חמיו לבנו' בית המקדש ונבדרו כן ונמות דריוס נוה בעת מותו אל כורש כשהמליכו
על בבל וזו הייתה סיבה ב"כ להחריב את בבל שהיתה אולה ולכורש שעשלו רועה על כל זה נמצא
שכל זה גרם להסיב חכמים אחור חכמי יוונים זקנו של כורש שלא הרגו בידים אבל שלחו אל הישר
ושם נתנבל וכמו ס"ב נוה נם"ד בפסוק כה אמר ה' למשיחו לכורש:

מקום דבר עבדו וגו' האומר לצולה וגו' עיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל
והרד"ק ז"ל וכן מהרי"ל ז"ל עבדו שבשיבו ומלאכיו אלה הנבדלים ויתב' כמו סיבה
על כורש מלתים שנה קורש נולו לעולה ויהיה רועי ליסראל וכל חפצי יפלים מחרבן בבל ומנין
ירושלם: עוד פי' מהרי"ל בשמוך שאמר כורש רועי לפי שהבלבים הם שומרי הלאי מהחיר ויה
אמר רועי ומפני זה יהרלו הבלבים בהדבת לשיז רועים כמו והבלבים עזי נפש לא ידעו שבעים
והמה רועים ומפני זה נקרא כורש רועי ר"ל הבלב שרעה לאני ע"כ: ויהרב"ן ז"ל בשער נ"ו
כתב כי ההשגחה בלומות בלחד מבני פניס הלדד מזני לזמן בדור המדיל והבני בני ישראל בכל
זמן כמו שרעה וכיולא שיסגיח הש"ם יתברך בהם לאהבתו כל ישראל וז"ם מפר לותות בדים וגו'
והנמשכים יאמר כי בעשותו מילות לרייס דברי עבדו הנבדים בחר שיעשו לבל הינבד הנהנו
המבנית כי לו יפר ה' לותות בדים ויהולל הרים ויהולל הרים היודעים בכדרים השמיים כי לותם לא
יתקיימו בדים ועם יסיב חכמים לאחור ויסל דעתם ממלה מעשים לבריאן עניינים הבנים
אל מה שיתיינהו הטבע כנוה הלאמר לאולה חרדי לו הלי לירם רועי כי הם רוחי מקלות
הרבדות לא ישראל בכ"ר בעבדי לאן הרים לותו לרועה מהבה יתוביל לעמו ישראל ולשלים
חכמו ירל נו לאמר לירושל' תבנה והיכל היסד עד הי': ולע"ן להבדר בשני הלשונות שלת'
מקום ואמר יפלים ובה לו לומר מפלים כמו שלמר מרים לא יקום לאמר שלים שמ

בדיל דירעון ממדנח שמשא
וממערבא ארי לית בר מיני אנא יי
ולית עוד: דאתקין ניהור וברי חשוך
עביד שלם וברי ביש אנא יי עביד כל
איליו: ישמשון שמיא מלעילא ועננא
יגרון טובא תתפרתח ארעא וייחון
מיתיא וזכותא תתגלי כחדא אנא יי
ברית: ווי די מדמי למידן לקביל
פתגמי ברוהי ורחיץ דיוטבון ליה
צורת פחרא דעבדין מעפר ארמתא
האיפשר דיימר טינא לעבדיה לא
עבדתני ועובדך ליתידין ליה: ווי
דאמר לאב מה תוליד ולאיתתא מה
תעדן: כדנן אמר יי קדישא דישראל
ורתקניה אתייא דעתידין למיתי
אתון שאלין מן קדמי על עמי ועל
עובד גבורתי תפקדונני: אנא במימרי
עבדית ארעא ואנשא עלה בריתי
אנא בגבורתי תלית שמיא וכל
חילהון שכליליה: אנא אתיניה בגלי
בקשוט וכל אורחתיה אתקין הוא
יבני קרתי וגלוות עמי ישלח לא
בדמין ולא בממון אמר יי צבאות:
כדנן אמר יי ליאות מצרים ותגרי
כוש ואנשי סבא גברין דסחורא עלך
יעידון ודילך יהון כתר פתגמך יהכון
כשלשלן יעדון וליך יסגדון מיניך
יבעון ויודון למימר בקושטא ביך
אלהא ולית עוד אלהא בר מינך:

ט למען ירעו ממזרח שמש
וממערבה כי אפס בלעדי אני יהוה
ואין עוד: יוצר אור ובורא חשך
עשה שלום ובורא רע אני יהוה
עשה כל אלה:
יז הריעפו שמים ממעל ושחקים יזלו
צדק תפתח ארץ ויפרו ישע ויצמיח
יחד אני יהוה בראתיו:
יט הויריב את יצרו
חרש את חרשי אדמה היאמר חמר
ליצרו מה תעשה ופעלך אין ידים
כ הוי אמר לאב מה תוליד ולאשה מה
תחילין:
כא כה אמר יהוה קדוש ישראל
ויצרו האתיות שאלוני על בני ועל
פעל ידי תצוני: אנכי עשיתי ארץ
ואדם עליה בראתי אני ידי נטו
שמים וכל צבאם צויתי: אנכי
העירתיהו בצדק וכל דרכיו אישר
הוא יבנה עירי וגלותי ישלח לא
במחיר ולא בשחד אמר יהוה
צבאות:
כב כה אמר יהוה יגיע מצרים וסחר כוש וסבאים
אנשי מדה עליך יעברו ולך יהיו
אחריך ילכו בזקים יעברו ואליך
ישתחוו אליך יתפללו אך בך
אל ואין עוד אפס אלהים:

אכן בקושטא

ישע ה׳פתחי׳וסים׳תפתח ארץ ויפרו ישע׳כי הלבישני בגדי ישע׳וכהניה לביש ישע׳יקרי׳שנבי ישע׳ ירחקו בניו מישע ויהבאו: וכל צבא׳ד׳בקריא׳וסים׳ויכלו השמי׳והארץ׳ונמקו כל צב׳ השמי׳׳ונגלו כספ׳ השמי׳ אנכי עשיתי ארץ ואדם׳ אתה הוא יי׳לבדך: צבאם ז׳וסים׳נמס׳לעיל בסיפרא בראש סימ׳ל״ד:

מלכות שמים: מנשי מדה׳ גיבה קומה: מלאי׳ לבדו:

אבן עזרא

למען׳ ועוד אזרתיך להיות שמי נודע בכל העולם כי אני לבדי ואין עוד: יוצר הזכיר דבר והפכו: ובורא חשך׳ מגזרת בריאה כטע׳ נזירה כי החשך אינו כלום רק העדרת האור: ובורא רע׳ כמוהו והנה רע מלחמה הפך שלום או חולי בגוף כן אדם שהוא נלחם עם התולדת והזכיר זה בפרשה האחת שהוא יחזק כורש הפך מלך בבל: הרעיפו׳ לשון ניוחי למלאכים שרעיפו הצדק ויפרו ישע ואחת: אני ברתיו׳ צדק הוי׳ו סימן כורש והטעם שיעשה צדק בעולם: הוי׳ לשון קריאה והטעם על אשר לא יאמינו בדברי האם שאמר אלה העתידות: רב׳ יעשה עם יונאו מריב׳ וזה היוצר כמו ככלי יוצר חנפלס: חרש׳ שהוא נחשב בחרש ומחרשי אדמה: היאמר חמר ליוצרו מה תעשה׳ זה לא יתכן רק היוצר יעשה מפנו מי יאמר פעלך אין ידים או יאמ׳ ליוצר זה שעשית לא עשוהו ידיך והנכון שהטעם כפול והטעם פעלך בלא ידים נעשה׳ כי אין לך מתשלה בו לעשות רצונך: הוי׳ מי יאמר׳ הבן לאביו קודם שיולד מה תוליד ולאם׳ שהיא אמו מה תחילין כמו כי חלה גם ילדה ליוך: כה׳ אני הוא יוצר ישראל: שאלוני׳ לשון ניוחי כמו שמעוני ופגעו לי בעבור אות הבנין׳ בתמיה הלא כאשר יודע היוצר מה יעשה הלא ישראל הם בני והלא אבותי עם אומות העולם ידבר: אנכי׳ ואיך תצוני על בני וכל העולם שלי הוא כי אנכי עשיתי ארץ ואדם אני הו׳ שילי נטו שמים׳ וכל צבאם צויתי׳ והעמדתי לדבוק וכן כתיב כי הוא צוה ונברא׳: אנכי׳ זי׳ו העירותיהו על כורש׳ ובל דרכיו אישר׳ ולמה זה כי הוא יבנה עירי: כה יגיע מצרים׳ גם זה לאות שכורש יבנה מצרים ויהיו נכבשים וידוע כי ארכם על ארץ ישראל כי היא אמצעית בין שילם ובין מצרים: אנשי מדה׳ הטעם גדולה כי כל איש מדה יש לו וכתוהו וחזקת והיות לאיש ויולדו ואחרו אך כך אל זה היה אחרי שוב הגולה׳ אכן

יוצר אור׳ לצדיקים׳ ובורא חשך׳ לבבל וכן עושה שלום ובורא רע׳ הרעיפו שמים׳ ונומר׳ צדק ההמור במקרא מוסב על הגזל ועל הרעיפה הרעיפו שמים צדק ושחקים יזלו צדק כלומר מאתי יבא הצדק להיטיב להם מן השמים׳ ברחתיו׳ ברחתי את הדבר הזה׳ הוי רב את יוצרו׳ כתבא ישעיה על תבקוק שעתיד לעתוד ולקרות חגר על חורך הבלחתו׳ של נבוכד נצר עד אחה יי׳ שוטאי׳ ונומר׳ ותעשה אדם כלגת הים׳ והקב״ה אמר ליעשיה למה זה בא לריב אתי׳ סבור הוא שאני׳ יש על לב להושי׳ את עמי לעת הלאת׳ אשר אהלה האדון את׳ שבהוקיה׳ אין ידיש לו׳ אין מקום לו׳ הוי אומר לאב מה תוליד׳ כשבור הוא להיות מרחם על הבן יותר מאביו׳ ד״א הוי בן האומר לאב למה הולדת לומר׳ הוא לזה שהוא רב את יוצרו׳ האותיות שאלוני׳ ובו״ה מקוד׳ קמן למדתה שאינה חמוהה׳ וכן פירושו אם באת׳ לשאול לי אתם הבניאי׳ שאלוני על אותות הבנים׳ ומופתי׳ אשר אתם רואים כיל לי׳ בארץ עליה׳ הוו שואלי׳ אותי׳ מה הם אבל על בני ועל פועל ידי ישראל שבשבילם יצרתי את הכל אתם באים לנאותי ולקרוא לפני׳ תגר׳ תלוכי׳ תמוה הוא ולי עליכי׳ לצוות על בני אני כבר ברחתי׳ להם הישוע׳ במחשב׳ שעלה לפני׳ כיצד אנכי העירותיהו בצדק׳ על כורש הוא אומ׳: אנכי עשיתי׳ ארץ׳ ונתתיה לאם׳ יסר בעיטי׳ יגיע מצרים וגומ׳ הרי הודעתי׳ טו אתכם במה אושיע את בני מיד׳ בבל כי כורש לבך העירותיהו׳ בצדקי ועוד אני מוליעל׳ תשוב׳ סנחריב שבימי חזקיהו׳ לאשר׳ ישוב מעל תרהקה מלך כוש ישלח לירושלם ומחדת כל אומות כוש ומצרי׳ שילכו לעזור את כוש בירו׳ ויבא עם אותו הסלם ויפול בירושלם ויחזקיהו ועמו יבוז אתו הכל כן מפורש בסדר עול׳ שעל סנחריב נאמ׳: עליך׳ ירושלם׳ בויקים יעבורו׳ שהביאם עם סנחריב שלוים בקולרי׳ ולאחר מפלתו עמד חזקיהו ופטר את כל השבויים ונתן לידו והכירו אך בך אל׳ יהיו מודיס שאין אלוה אכן

למען׳ ועוד אזרתיך להיות שמי נודע בכל העולם כי אני לבדי ואין עוד: יוצר הזכיר דבר והפכו: ובורא חשך׳ מגזרת בריאה כטע׳ נזירה כי החשך אינו כלום רק העדרת האור: ובורא רע׳ כמוהו והנה רע מלחמה הפך שלום או חולי בגוף כן אדם שהוא נלחם עם התולדת והזכיר זה בפרשה האחת שהוא יחזק כורש הפך מלך בבל: הרעיפו׳ לשון ניוחי למלאכים שרעיפו הצדק ויפרו ישע ואחת: אני ברתיו׳ צדק הוי׳ו סימן כורש והטעם שיעשה צדק בעולם: הוי׳ לשון קריאה והטעם על אשר לא יאמינו בדברי האם שאמר אלה העתידות: רב׳ יעשה עם יונאו מריב׳ וזה היוצר כמו ככלי יוצר חנפלס: חרש׳ שהוא נחשב בחרש ומחרשי אדמה: היאמר חמר ליוצרו מה תעשה׳ זה לא יתכן רק היוצר יעשה מפנו מי יאמר פעלך אין ידים או יאמ׳ ליוצר זה שעשית לא עשוהו ידיך והנכון שהטעם כפול והטעם פעלך בלא ידים נעשה׳ כי אין לך מתשלה בו לעשות רצונך: הוי׳ מי יאמר׳ הבן לאביו קודם שיולד מה תוליד ולאם׳ שהיא אמו מה תחילין כמו כי חלה גם ילדה ליוך: כה׳ אני הוא יוצר ישראל: שאלוני׳ לשון ניוחי כמו שמעוני ופגעו לי בעבור אות הבנים׳ בתמיה הלא כאשר יודע היוצר מה יעשה הלא ישראל הם בני והלא אבותי עם אומות העולם ידבר: אנכי׳ ואיך תלוני על בני וכל העולם שלי הוא כי אנכי עשיתי ארץ ואדם אני הו׳ שילי נטו שמים׳ וכל צבאם צויתי׳ והעמדתי לדבוק וכן כתיב כי הוא צוה ונברא׳: אנכי׳ זי׳ו העירותיהו על כורש׳ ובל דרכיו אישר׳ ולמה זה כי הוא יבנה עירי: כה יגיע מצרים׳ גם זה לאות שכורש יבנה מצרים ויהיו נכבשים וידוע כי ארכם על ארץ ישראל כי היא אמצעית בין שילם ובין מצרים: אנשי מדה׳ הטעם גדולה כי כל איש מדה יש לו וכתוהו וחזקת והיות לאיש ויולדו ואחרו אך כך אל זה היה אחרי שוב הגולה׳ אכן

מנחה גדולה׳ הרעיפו שמים׳ ואחר׳ ונו׳ אחר אחרו ענין הגאולה בא ואל׳ ענין תחיית המתים׳ והיה ידוע כי על מעתיד הקב״ה להחיות בו את המתים הוא עליון חלקי משמים ורוחניים עליונים׳ וזהו הרעיפו שמים׳ מעל׳ ואח״כ בדרך הטל מונע בשחקי׳ הוא הרקיע העליון שמה מלאכים שוחקים הן לצדיקים לע״ל׳ וגם הם יהיו מלאכות על הגן כל״ן ובדרך הטל האחור על הגן הזה יתכן יהיה פירוש אחר כי על אחרות אלך שהוא השמים מחטל ועל אור שחקים ועל הא׳ אחר הרעיפו שמים׳ מחטל ועל הארץ׳ אחר ושחקים יזלו צדק שהוא בתורת צדקה ואז בדרתן תפתח אחר לעומתן כ״ל כפתח את קבריהם ואז בטל ב׳ אחרות אלו יפרו ישע שיתבטל עפר המת בטל האחרות הם ויפרו ישע שיעשו פרי כל״ן כרו ורבו ויהיו של ישע כי בבריאה ראשונה היה העפר מתבטל מהים תחתונים ע״כ מנה הנחש מקום להטיל זוהמת מש״ל לעתיד בעת התחיה יהיה העפר בטבל כם מים עליונים לא תמשל עוד בה חלאת הזהומה׳ וזהו ויפרא ישע כי הפרי פישעה ע״י הטלים המוכר יהיו של הפת מלחטול בו עוד הנחש הרע ואי״כ לא תהיה מיד חות וגם כן ע״י הצדקה צדקה תעיל מחות ע״ש תצמיח יחד שיצמרף הפס אלו יחד ובמתחד מלשון יעחד חי אחי לעולם׳ כי מל העליון הוא מלאכות הנפחה ואשר יזלו שחקי׳ הוא ע״י מלאכין הקרקעים רוחות בנגד הרוח׳ והצדק בנגד הכסף׳ ואומר הוא׳ת אל נא תחשוב דבר זה כי הלא אין כל חדש כי הוא אני ה׳ ברתיו׳ים מאין לאם מאין אני ברתיו אחלת הבריה כ״ם עתה שים בידי לעשותו מעבר אמיס בריה׳ חדשה׳ בחמאל ל׳ אחר בפרק אלק׳ וע״כ אחר ברתיו שהוא על אדם הראשון שנבר׳ים מאין׳ הנה עדין׳ לא יבנל מקשני אחנה אים יאחר מלאך הקיסר ויחתיך מלאתו׳ לומר כי גם שמאחר קדון אדם יותר עשה הוא הנלא אחר מזתו׳ וסב אל העפר כי ידמה הדבר אל אלי תרם הנעשה מחומר וכאשר בנבר אין לו תקנה לעשות מחנה כלי כך הלא כחו זר נחשב אלית

מחוב לאות אחר שמת ונסבר אחרו הלא הזה בלא אלהי׳ להתרים נגלו ולומר הוי רב את יוצרו ולבדי ריבו עמו הוא לומר תרם את חרשי אדמה׳ כלומר איך אמר אלהי׳ להחיות מתים מעפרם אחר הרוחם

דבר עלת עבדו מלאכיו דה"ל עבדיו לו מלאכיות ועוד תוסב תבנינה כלילו הדברים מאליהם
ומחר כך לקומם שהשי"ת יקומם חותם ולא אמר יתקוממו מהי שנת . וכן קשה מרבי לובים דהי'
לו לו התכ"ש לו יבשו . ועוד קשה וכל חפצי יצאו' ומצינו שכורש בטל הבנין אחרי הוסדו כנז"ל
עד בת דריוש : ונראה כי הנביא ישעיה ע"ה הוא עבדו אשר נפש על מפלת בבל וגלות
ישראל דהא בהא תליא ועליו קאמר מקים דבר עבדו שהרי הש"ת בהווה עומד הוא ומקים דבר
עבדו במה שהוא מכין בוי ומלכות לכורש קודם הולדו כדי להכיל מלכו' נבוכד נצר ובבל וכשדים
זה העם לא היה ולא יהיה אלא תחרב וז"ש מקים דבר עבדו אמנם עצת מלאכיו היא העל' הנכונה
מה"ב מיעץ את ישראל שובו בנים שובבים הסכם ושלוח ע"י כל עבדיו הנביאים כולם שוי' בעצה
אחת וכן אמר שע"ה לא אבו לעצתי ותוכחתי לא אבית' ולכך אמר ועצת מלאכיו שכל נביאיו אשר
הם מלאכיו באים בעצה זו במלאכות ה' ישראל באחרית הימים יקבלו עצה זו כמו שנת' בתורה
ושבת עד ה' אלהיך והם יתחילו בעצה זו וקיומה וה"ב ישלים כמו שנ' ושב ה' אלהיך את שבותך
וגו' ורחמך שובו אלי ואשובה אליכם וזהו ועצת מלאכיו ישלים לא יהיה הוא יתברך המתחיל כי אם
ישראל הוא יתבדך ויתי' ישלים . ומפרש דבר עבדו הנז' מקים דבר עבדו שהוא עבדו האחר
לירושלם תוסב וגו' והב"ה מקים בעצמו וז"ש וחרבותיה אקומם אני אקומם בעצמיו וכן חלק דבר
עבדו אשר דבר בפורענות בבל האו' לגולה מהיליה תחרב הב"ה בעצמו מקים ג"כ
דבר עבדו בחלק הזה וז"ש הובים אני בעצמי הוביש כמ"ש אקומם ובחלק הפורענו' של בבל אמר
עליו האו' לכורש רועי וכל חפצי ישלים בפורענות בבל לא ישלים כל חפצו בשלו' ישראל לא אמר
יאמר מעצ מחפצי ולא כל חפצי ז"ש ולאמר לירושלם תבנה כולם אמנם והיכל תוסד בזה לבד
יעשה חפצי אך לא כולו : והפשר עוד כי גם זאת מה' יצאה לב מלך כיר ה' לאחר בנין הבית ע"ד
זמן דריוש בן אסתר עד מלאת ימי טהרת ישראל ושונים אל הש"ת בפתיגה על הקץ והפילה כמו
שעשה דניאל כל ימים חמודות והאר פניך על מקדשך השמם וגו' וז"ש וכל חפצי ישלים בכורענו' בבל
וכן בבלל כל חפצי יעשה הוא ולאמר לירושלם תבנה והיכל תוסד כך היה חפצי כאמור אם כן וכל
חפצי ת' ליס הוא נ"כ על היכל תוסד ולא יגמר בנינו עד שנתים לדריוש :

כה אמר ה' למשיחו ונאמר מגילה פ"ח דרש רב נחמן בר רב חסדא אמר רב כורש משיח הוא אלא
אומר הב"ה למשיח קובל אני לך על כורש אני אמרתי הוא יבנה ביתי ויקבץ גלותי והוא
אומר מי בכם מכל עמו יהי אלהיו עמו ויעל עכ"ל : שבוה מובן אמרו למשיחו לכורש שלא אמר
למשיחו כורש ויהיה הכרח לשון מלבד הכרח הענין שהכריחו לאמר כורש משיח הוא . ושעם ארקה
אשר בתיבת למשיחו מורה כדה"ל הנזכר שמפריד שבת למשיחו מתיבת לכורש : ומאמר"ל ז"ל
שמה שקובל הש"ת ומתרעם אל המשיח משיח אלהי יעקב על כורש הוא כדי שהמשיח בעצמו
יקיים דבר האל להשיב שבות ישראל ולעלותם מהגלות ולבנות המקדש ולא יעשה כורש שלא
קיים דבר האל אשר אמר עליו הוא יבנה וגו' ולכך נתרעם הש"ת עליו לודיעו כי מה שעתידה
פרס שתפול ביד כרך גדול באחרית הימים לא למענם יהיה כן אלא על עונם כורש שהגדיל הש"ית
לעשות עמו נפלאות וכמו שיבא בסמוך בדברי מהרי"ל שנקרא כורש בלשון פרסי כלב ע"פ והוא
לא זכר חסדי הש"ת אשר עשה עמו ולכך יצקה ויפול ביד כרך גדול ע"כ : ותיין רש"י ז"ל
ונהרא"בע ז"ל והרד"ק ז"ל ומהרי"ל הביא (כהר"אבע) שמשיחות הוא על הנביא ועל המלך
שהוא שם כולל על כל מין מנוי ושררה מלכות ומשח' את מושל למלך נביא ואת ליעשה תפשת
לנביא משה ה' אותי ואמר כי העכ"ם נדחקו בפי' נבואה זו לפי שהם חושבים שלא יקרא משיח
אלא המושיע הנפשות והגופים וכבר הוכחנו שהשם הזה של משיח משותף לכל מנוי לו על שם
שמנהג המלכים למשחם וזהו שפורש הכתוב ואמר אשר החזקתי בימינו וגומר שמלך המנוי הזה
נמנזק ידו שהחזקתיו קראתיו משיח . ומ"ש לרד לשון ירידה כמו והיום רד ומ"ש לפניו דלתים
שבראה מתנו שהם סגורות וכן דלתות נחושה אשבר ואח"כ אומר לא יסגרו שהם מלמדים שהרי'
זה את זה אמר כי כשהש"ית יפתח לפניו דלתי' שהיו סגורות בעיר בבבל דלתים ובריח ונכנשה
ארץ לפניו בכח אלהי והשגחתו מעתה שוב השערים לא יסגרו כי מה יועילו בסגירה שהרי נפתחו
הדלתים ולפי שהגלחון היה ע"י רוב עם אמר לרד לפניו גוים לשון ירידה ואם מלך התיקף בתיל
ובח אמר ומתני מלכים אפתח אמר לפניו דלתים ואמר מה אני מניח כל ממון זה לזרע עמך
ואם בחזקה בלתי ברזל אמר לפתוח לפניו דלתים וגומר והביא טעם לקריאתו כורש שהוא
בלשון פרסי כלב לפי שזקנו של כורש לא היה לו בן כי אם בת יורשת המלכות הבת נשאת לבר
מהרי המלכות שלא ברשות אביה וכתעברה ותזרה לאביה עד מות ונזר יחסרו את התנו דמות
במאסר וכן לבתו ובעת לדתה בן נזר לאחד מעבדיו יוליכהו למקום בדודי חיות מעוזות לריות
מהרי כמריס וכן עשה ועזרו הש"ית ונזן לו כלבה אחת להניקו ונתגדל עמה כנס ועל כן נקרא
כורש שהוא כלב על שינק חלב מהכלבה . וינגדל הילד וינמל ויהלקחו אין אנשי דקיס ובא על מלכות
פרס זקנו ויהרגהו וימלוך תחתיו ומלך מדי לא היה לו כי אם בת אחת יורשת מלכותו והשיאה אל
הבחור הזה כי לו יד ושם ולזה הבחור אמר לחמיו מה לי ולך להיותינו משועבדים אל הבלעדר בלשצר
זה הרע ארע מרעים ומרדו בו ונלחמו עמו ונביה בלילה קטיל בלשצר ומלך נבבל ע"כ :

ולע"ד שברצות ה' דרכי איש גם אויביו יכניע ויסלים אתו שלום לא יריס את ידו כלל ולזה
אמר אשר החזקתי בימינו וגומר לפניו דלתים לפניו דלתים הסגורות בדריחי ברזל ואחר
כ"כ אמר לתת רדייה ומתנה לגוים אחר שכבש ופתח הדלתים לסגורים פן יקומו הלוחמים
מתוך ויבואו עליו למרוד בו כי יהיה ידו תקיפה כל כך ואתהו עליהם ושערים לא יסגרו עוד
בימיו כי נכון לבו בטוח מאד . עוד אפשר החזקתי בימינו לכמה דברים האחד לרד לפניו גוים
ומלכים לפניו ובחברתו לתן להם רדייה ומתנה זה שאמר לרד לפניו גוים אמנם המלכים אני
בעצמי מתני מלכים אפתח למעלה שהם הבחות העליונים לפתוח לפניו דלתים ושערים שבמרום
לא יסגרו אלא בכל עת שיתפלל תשמע תפילתו לפניו ואח"כ אני לפניך אלך והדורים שה' המלכי'
אשר למטה שהם הדורים אישר אותם בדרך ישרה שיהיו נכנעי' לך דלתות נחושה גו' הכל למשה
ות"ש בפ' הקודש לפתוח לפניו דלתים הוא דלתות הש"ת אשר במרום וזהו אשרי אדם שומע לי
לשקוד על דלתותי יום יום דלתותי למעלה במרום שיקד' תפל' ושקוד עליה' ולשמור למשה
מזוזות פתחי' וכזה כתיב הגיגוד שבשני הפסוקים ובסמוך כפ' אני לפניך בס"ד אנרר מהרוך
דח"אל תירון נכון בפסוקים האלה שלא יהיו מכחישים זה את זה עיין עליו :

אני לפניך אלך וגומר עיין רש"י ז"ל והרא"בע ומהרי"ל ז"ל הדורים לשון זה הדור בלבישו
וקרא לגוים אשר יקבלו עול מלכותו של כורש בהדר ותפארת ושמחה וז"ש מדהרים הנה
הש"ית יכלישם וז"ש אישבר עניין' והחכם אבן כספי פי' הדורים אישבר פל ישראל שישובו לירושלם
ואיים' אותה שיבואו ליון ברינה וכלי מכשול זהו אישבר והאדנים בכל דלתות נחושה אשבר ובריחי
ברזל אגדע ע"כ והדורי' כמו הדרי' כי : ולע"ד להבין פסוק זה במ"ש במדרש מגילת אסת'
בפסוק בהראתו מהיכן העשיר אותו ר"מ אמר רבי מנחומא נבוכד נצר שתיק מחיק סיגל כל ממונו
של עולם והיתה עינו ארה בממונו כיון שנטה למות אמר מה אני מניח כל ממון זה לזרע עמך
ובא זר ועשה ספינות גדולה של נחושת מילא אותם ממון וחפר והטמינם בארה והפך פרת עליהם
ויום שעמד כורש אגר שיבנה בית המקדש בילה אותן הב"ה הה"ד כה אמר ה' למשיחו לכורש אשר
החזקתי בימינו לרד לפניו גוים וגומר ע"כל שבלומרו והפך עליהם פרת נראה שחפר חוץ לארת והפך עליהם
ומטמוני מסתרים וגומר ע"כל שבלומרו ומהדר שלא במקומו ות"ש והטמינם בארה הינו על שם
פרת במלא שעשה באופן שילך פרת חוזר ומהדר שלא במקומו ות"ש והטמינם בארה הינו על שם
סופו שנעשה דרך שם למי פרת וזה נכון והדורי' אישבר על המים ההם של פרת שהשב אותם
ושם הדורים ומקיפים על האוצרות אותם הדורים אישבר שיחזרו המים ללכת דרך ישרה ולא
שקלתון על הספינות הם אמר דלתות נחושה אשבר ובריחי ברזל אגדע כמנהג לפי זה כי
פגירות בדלתים ובריח ועליהם ומ"ש הם דלתי המדינה אמנם דלתות נחושה אשבר וגומר על
פסוק לפתוח לפניו דלתים ושערים וגו' הם דלתי המדינות אמנם דלתות נחושה אשבר וגומר על
דלתות התיבות והספינות אמנם דשל נחשת היו כנ"ל בדח"ל :

ונתתי לך אוצרות חושך וגומר מתוך מאמר חז"ל אשר זכרתי בפסוק הקודם יובן אוצרות
חושך על מה שבנו נבוכד נצר שהיו אוצרות של חושך ולא אור שהשם כל העולם כולו
ומטמוני מסתרים על שם שהטמינם בארה בסתר בלא ידע בהם אדם ובזה הבין אומרו
למען תדע כי אני ה' המכנה מראשית אחרית הקורא בשמך קודם לידך מאחים שנה והיתה נבוכ
בשם מדרש הוא בלבן בלשון פרסי כמו שזכרתי זה ירה הפלא יותר גדול ואשר לבני ישראל לא
יתרון כלב לשונו ותולי אליה רמז הש"ית מעת גאולה מצרים לגאולת בבל בא"ש לא יחרון כלב
לבני והתכלית שיש בתתי לך אלו האוצרות והיקר הוא מבמינת היותי אלהי ישראל ולהבטחם
אני אתן לך אלו האוצרות כשתתן רשות לבנין בית המקדש בילה אותם אלהי ישראל אני ניתן
ויום שעמד וגזר שיבנה בית המקדש בילה אותו ה"בה וגו' זה יורה שלהיותי אלהי ישראל אני ניתן
לך האוצרות אלהי ע"י שבשבת לתת רשות לבנין בית ה' אלהי ישראל . ויעין רש"י ז"ל והרא"בע

ז"ל והרד"ק ז"ל וכן מהרי"ל ז"ל שקריאת שמו כורש קודם לידתו מאתי' שנה הוא בחל שהל
מאתי' ית' למען תדע כי אני ה' המשפיל לפ מדותם ולא הטעה בסנחריב ונבוכד נצר ולפי שבנות
הלוביים על העיר ישמינו הזהב המקיש חושך ומסתרים להטמין מכני חוב הנר על העיר לכך
אמר ונתתי לך אוצרות חושך אשר ישמינו אנשי בבל בבוחך על העיר כי רבו כי שם העיר מהבבה
כלומר בעלת הזהב ולפי שכורש היה עיקר בנפילת ארם נבוכד נצר ונפילת בבל שם היות דרחש
חמיו עמו עכ"ז אלה הכתוב הכל בכורש ולו נתן הסכר והממשלה ע"כ : והגלע"ד זכרתיו במונן
מתוך דח"ל ותוח נכון :

למען עבדי יעקב וגו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל ומהרי"ל ז"ל ומ"ש למענ עבדי
יעקב ולא למענך אך מ"ש ולא ידעתני פי' ולא בזכותך ובלדקתך כי עדיין לא ידעתני
שהרי לא נוצרת עדיין ח"כ אין זה אלא למען עבדי יעקב כי דאיתי מבלוני בבבל והמרתי להקים
להם נוקם על עלוותם לנוהלם מיד חזק : ולע"ד אמה שכבר קדם היות שם כורש כלב בלשון
פרסי ובפ' הקודם אמר כי אני ה' הקורא בשמך קודם יצירתך מאתים שנה זה היה לחרות שאני
מחשב את הקץ קץ גרת ישראל תחיל' ורהם לפדות בכשם וז"ש שלחי ישראל כדכרסיה ולא"כ אמר למען
עבדי יעקב וגו' לתת שעם נכון לבנוי זה של כורש כי בנוי דע הוא ע"ד המכל' שסרע לחבירו לזה
הוא בבבוד גדול ולהשיבו אל א"י רק אמר מי בכם מכל עמו וגו' ז"ש ואקרא לך בשמך אכנך
ר"ל קראתי לך בשמך לך דייקת ר"ל שם כלב המתיחס לך מבחינת שמיך בכל הדוניך
בלשונו ובינלה לתרוב בו ואתך בנוי הרע הזה שם רע זה שהוא בנוי שרבנך בו כמו המכנה שם
רע לחבירו אלא שם תפארת אלה כורש כלב בלשון פרסי לפי שלא ידעתני אתך בעזת מנך בכלב הזה
שהכלב עז בכם הוא והיית כפי בעיבתי אשר בלתך והרמותיך מאשמות . ולא ידעתני לפלות
אתה בעצמך עם תמי בחירי ולבנות ביתי . עוד הפשר שאמר ולא ידעתני שהי"לל כי לא ידעתני
אבל אמר רבנך בנוי המורה לך שלא תהיה כפי בטוחתי והוא שם כורש שהוא כלב בלשון פרסי
שהכלב אם תתן לו מעט לחם אינו כמי טובה ולכי קראתיך בשם זה ותכנך הבנוי הזה ולא שיה לי
ז"ש ולא ידעתני בכל זאת שהיה לך לקחת מוסר הכבל שלא להיות כפי טובה כמי הכלב שאינו
כפר טובה . (ולפי הלשון מרדכי הכהן י"ל ולע"ד שאמר ואקרא לך בשמך כלומר הייתי רוצה
לקרוא על שמך בניין עדי ואתה לא עשית כן אלא לא ידעתני כדרש"י ע"כ) וע"פ ז"ל אם כורש
לשון כפרות המלך כפר היה אלתי בדבר הזה אשר חטא שלא בנה הוא עצמו בית המקדש ולא
העלה הוא בבבודו את הגולה וז"ש ואקרא לך בשמך לך שתהה מלך כפר קראתיך בשמך הנלית
לך כפי כפרותך ולפי זה היה ראוי שיהיה שמך כוסר לא כפר לבל לכנך שהרי קראתיך כורש לפי
שלא ידעתני שהרי אמרת מי בכם מכל עמו ויעל ולא העליתם אחה בעצמך ולא בניה מדרשי כי
כן היה ראוי לך לירא לאתי בשלימות כשיעור הטובה אשר נתלתיך כמה טובות ולפי שלא ידעתני
בשלימות לכך הקראתיך כורש ולא כוסר הוא כוסר שהוא כמו בנוי וזהו אכנך וגו' :

ואני ה' ואין עוד וגו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל ומהרי"ל ז"ל נטע כבל אכנך ולא ידעתני
אחזרך ולא ידעתני ר"ל כי כאן ב' ענינים כפלאי הא' מהנד' הענינות הקדם ביאת
יותר ממלאתים שנה שהרי קראו נשמו כורש עד שלא ידע את הש"ת גלה נולד ז"ש ואקרא' לך בשמך
אכנך ולא ידעתני והתנון הש"ל אמר אמנם לנוהלנס מיד חזק : ולע"ד אמה שכבר קדם היות שם כורש כלב בלשון
פרסי ובפ' הקודש אמר כי אני ה' הקורא בשמך קודם יצירתך מאתים שנה זה היה לחרות שאני
מחשב את הקץ קץ גרת ישראל תחיל' ורהם לפדות בכשם וז"ש שלחי ישראל כדכרסיה ולא"כ אמר למען
עבדי יעקב וגו' לתת שעם נכון לבנוי זה של כורש כי בנוי רע הוא ע"ד המכל' שסרע לחבירו לזה
הוא בבבוד גדול ולהשיבו אל א"י רק אמר מי בכם מכל עמו וגו' ז"ש ואקרא לך בשמך אכנך
ר"ל קראתי לך בשמך לך דייקת ר"ל שם כלב המתיחס לך מבחינת שמיך בכל הדוניך
בלשונו ובינלה לתרוב בו ואתך בנוי הרע הזה שם רע זה שהוא בנוי שרבנך בו כמו המכנה שם
רע לחבירו אלא שם תפארת אלה כורש כלב בלשון פרסי לפי שלא ידעתני והעזת מנך בכלב הזה
שהכלב עז בכם הוא והיית כפי בעיבתי אשר בלתך והרמותיך מאשמות . ולא ידעתני לפלות
אתה בעצמך עם תמי בחירי ולבנות ביתי . עוד הפשר שאמר ולא ידעתני שהי"לל כי לא ידעתני
אבל אמר רבנך בנוי המורה לך שלא תהיה כפי בטוחתי והוא שם כורש שהוא כלב בלשון פרסי
שהכלב אם תתן לו מעט לחם אינו כמי טובה ולכי קראתיך בשם זה ותכנך הבנוי הזה ולא שיה לי
ז"ש ולא ידעתני בכל זאת שהיה לך לקחת מוסר הכבל שלא להיות כפי טובה כמי הכלב שאינו
כפר טובה . (ולפי הלשון מרדכי הכהן י"ל ולע"ד שאמר ואקרא לך בשמך לומר הייתי רוצה
לקרוא על שמך בניין עדי ואתה לא עשית כן אלא לא ידעתני כדרש"י ע"כ) וע"פ ז"ל אם כורש כורש
לשון כפרות המלך כפר היה אלתי בדבר הזה אשר חטא שלא בנה הוא עצמו בית המקדש ולא
העלה הוא בבבודו את הגולה וז"ש ואקרא לך בשמך לך שתהה מלך כפר קראתיך בשמך הנלית
לך כפי כפרותך ולפי זה היה ראוי שיהיה שמך כוסר לא כפר לבל לכנך שהרי קראתיך כורש לפי
שלא ידעתני שהרי אמרת מי בכם מכל עמו ויעל ולא העליתם אחה בעצמך ולא בניה מדרשי כי
כן היה ראוי לך לירא לאתי בשלימות כשיעור הטובה אשר נתלתיך כמה טובות ולפי שלא ידעתני
בשלימות לכך הקראתיך כורש ולא כוסר אם כוסר שהוא כמו בנוי וזהו אכנך וגו' :

למען ידעו ממזרח וגו' יראו אור וגו' עיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל והרד"ק ז"ל ומהרי"ל ז"ל
ממזרח וממערבה כי באהו שטח יסודו של עולם כי אם מבלעדי אני ה' ואין עוד
סלין כח במלאכים להביא לאומותיהם כי אם ע"פי רצונו וסלני יוצר אור ובורא חושך וגו' ולא
אמר כאן אור וחושך על הארץ המאיר על הארץ ועל חושך הלילה לבל הוא דבר המסלק בעלמן
אור יכלול הבלים והשמש יהחשך כנוי אל הרע והמלחמות והחרבן ע"ל הבטח הם לכים בחושך הלו
אור בדול ולכן אמר יוצר אור ובורא חושך ובורא רע לרשעים עד כאן ומתוך
דברי המקובלים מתכן שחושך הזה הוא חושך סטרא אחרא וחושך הקליפה ועליהם נאמר
ובבל אלהים בין האור ובין החושך כי קץ שם לחושך והוא חושך מלא מזשה שלום מלא הקדושה ובורא רע
מהקליפות והתכלית בברילתי הרע להיותו רלופת הדין להשיב את הכלים אל הדרך הישרה ע"
רלונות הדינים :

הרעיפו שמים וגו' עיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל : ולע"ד שבמו שהמטר יפריון ומרדתו
על הארץ מלמיה כל הצדק כן המשיל הספר הלהי ברדתו מן השמים העליונים
הנקראים שמי השמים לפי שהם עליונים עליהם והם מרעיפים עליהם עלני ברכה וטובה אני ה"ש
בלשון מדי אל השמים הרוחני' העליוני' ההם ואמר הרעיפו אתם שמים לשר מעל ר"ל העליוני'
הרוחניים הרעיפו על השמים התחתונים שהם שמים שהם הספר הגלוי ויזלו מלהה הרעילה
המרוב' כמטר אשר הרעיפו שמים יזלו השחקים הם שמים כעל הארץ ליתי
יזלו לדק כשתפתח ארץ לשחזק ידה לעני ואביון ולעשות צדקה אז יזלו השחקים שם רצון ולדקה
ולא בין השחקים שבין הארץ ופרו ז"ש ויפרו בלשון רבים לא אמר ויפרו אל השחקים
בהאל' לדק ויפרו ביחד ולדקה שבשתה הארץ כמו שרמזנו במ"ש תשתח ארץ כמו כחת תפלת
יוך לולדקה שבושים התחתונים תלמיח יחד שם הם סיזלו שחק' על דרך אמת מארץ תצמח לדק
משמים נשקף ז"ש ולדק' תלמיח יחד שבהתפרדות הלדקה הנמתה בארץ יחד תפרה ביחד מלמעל
אני ה' בדלתיו הכנוי לה הרקיע הנקרא שחקים הנזכר בשחקים יזלו לדק הרמוז על
שיהיה מזל לדק השמים בשמים ולא כנשמיים ושם ולא מיני ברכות ושמים ארץ מחנות ותפרה
הישועה לישראל : והשה שמים התפארת לין ורחמים בשם שמים לא ורחמים ושמים
הוא מבני"נה המרכבת חיים אל התפ"ארת שהוא כין חיים שחקים הם נלה"ת ר"ל הרי מלאכי ע"
הי"סוד לל"ד מ"לבות והפתח ארץ חיים הוא"לבות ויפרו ויפע בהתלדה שם הי"ס ה"ס
ז"ש ולדקה תלמיח יחד ר"ל ע"י היחוד בל הי המ"לבות עם ה' בלבות והבריאה יחד שבריאה

הילל

יכל לא נתפלגות בהדין קומלא דלבוסיה מניה: ובמסכת תענית פ"ר חתלא בר חנינא גדול
יום הנשמים כיום שנברהו שמים וארץ שנא' הרעיפו שמים ממעל ושחקים יזלו צדק תפתח הארץ ותני
ה' צדקתיו ברחתיים לא נתמר אלא ברחתיו: אמר רב הונא עתיד הגשמים מלפני ישועה
ברה ורבה בו שנא' תפתח הארץ ויפרו ישע ע"כ: ופרש"י ז"ל ברחתיים לא נתמר דמשמע השחקים
יזלו אלא הלא הני ה' ברחתיו לשל ומטר ש"מ שמשתבח ומתפאר בו הקב"ה ע"כ: וכן התוספות
בקידוש ישועה ברה ורבה בו מלאי זכות נכנסים לפניו כיום הגשמים שנאמר לישועה מתוך עת
רצון הוא לשנא דקרא ויפרו ישע ואומתי בזמן שהשחקים יזלו צדק ע"כ: עוד שם ה"ר לוי אמים
העליונים זכרים והתחתונים נקבות והם אומרים אלו לאלו התם ברותיו של הקב"ה והנו שלותיו
קבלו אותנו מיד הם מקבלים אותם הה"ל תפתח הארץ כנקבה הזאת שהיא פותחת לזכר ויפרו ישע
שהם פרים ורבים ולדקה תצמיח אני ה' ברחתיו לתקונו של עולם ע"כ:

דהוי רב את יוצרו וגו' חז"ל פירשוהו על חבקוק על קרחו תגר על מדותיו יתב' ית' ועליו אמר
הוי רב את יוצרו: וכן הביא רש"י ז"ל הוי רב וגו' כתבנא יסעיה על חבקוק שעתיד לקרות
תגר על אורך גלותו של נבוכד נצר עד אנה ה' שועתי ולא תשמע וגו' ותעשה אדם כדגי הים
והקב"ה אמר ליסעיה למה זה בא לריב עמי סגר הוא שאיני שם על לב להוסיע את עמי נעת
מלחה אשר תרגה הארץ את שבתותיה: ופעלך אין ידים לו: אין אור' לאב מה תוליד
כשבור הוא אדם על הבן יאמר מאביו: ל"א הוי בן האו' לאב מה תוליד דומה הוא לזה שהוא
רב את יוצרו ע"כ: ועיין הרא"בע ז"ל והרד"ק ז"ל וכן מהרי"א ז"ל הביא כתוז"ל הוי רב
את יוצרו על חבקוק שנתרעם על הש"ת שהאריך אפו על נבוכד נצר מלך בבל הוי או' לאב זה
הקב"ה שהוא אב הרחמן ולאשה מה תחילין זו כנסת ישראל למה שבני חיל פיולדה בגלות והראוי
לכם הנביאים הוא שהאותיות העתידות לבא ראוי לכם ליעשל ממנו כי אני ואפסי עוד המגיד
העתידות אבל על בני ועל פועל ידי תצוני זה דבר תימה: כי אנכי עשיתי ארץ וגו' כל צבאם
צויתי אים אים על עבודתו ואנכי העירותיה לכורש הנז"ל וכל דרכיו אישר הוא יבנה עירי וגו' זה
דחז"ל זהוא פי' הכתובים מקושרים עם מ"ש הרעיפו השמים וגו' ולפי שנבוכד נצר נהגלה לבטל
מה שסדר הש"ת בעולמו מהמלכיות זו אחר זו כמו שהורה בחלום הצלם ונבוכדנצר חשב להמשיך
מלכותו עד סוף כל הדורות לכך אמר עליו שהכבשים ממשילותם ילחמו עם נבוכד נצר להורות
עליו ההשפלה והבזיון וז"ש הרעיפו שמים ממעל שפע על כורש וחורבה וסמחה להכניע את
נבוכדנצר ושחקים יזלו צדק ומשפט להרשיע את הרשע נבוכדנצר ולהחריבו לפי שהיה לו' השמים
לעלה ראוי שהשמים ירעיפו על כורש ולא למען כורש כי לא בשביל ישראל שתפתח ארץ ויפרו
ישע ולדקה תצמיח לישראל אני ה' ברחתיו אל הדבר הזה להחריב בבל ולגאול עמי ולפי שזה הגאולה
בזה הגאולה בנפילת בבל ונבוכד נצר אם כן דבר אחד הוא וזהו ברחתיו: והכפר עוד לפרש
שיאמר הכתוב שמלעלה ולמטה ולהמו עמו כיון שהתגלה על הש"ת שהרי הוא אחד מאותם
שנעשו עצמם אלוהות ולזה ראוי שירעיפו השמים מעל וגו' ארץ מתקוממה לו מתחת תפתח ארץ
ויפרו ישע לישראל ולדקה תצמיח כי אני ה' ברחתיו לנבוכד נצר ואינו אלוה כמו שנתגלה אלא
נברא אני ה' ברחתיו לנבוכד נצר הוי ואבוי עליו שהוא רב את יוצרו שחשב לבטל הגזר' השמימית
ומפני זה היה רב ומריב את יוצרו בהיותו שפל ונבזה הרס מהרסי אדמה ולפי שהיה במחשבתו שכח
ידו עשה ולא הש"ת פעל כל זאת לכן אמר היאמר חומר ליוצרו מה תפעל ר"ל החומר שהו' מקבל
ואין לו פועל כלל מעצמו וכל עמידתו הוא בצורתו האם יאמר חומר ליוצרו מה תפעל כלומ'
שאינו פועל אותו ושהוא נברא מעצמו והוא אומרו ופעלך אין ידים לו כלומר אלא נפעלה
פעולתו ע"י ידים אלא הוא מעצמו מאין יוצר אלילה וזהו ופעלך ואין ידים לו אלא נעשה ע"י
אחר ואין זה אלא כמחשיב פעל האב והאם וזהו הוי או' לאב מה תוליד ולאשה מה תחילין כי כן הי'
נבוכד נצר בהכחשתו הסבה הפועלת האמיתית ית' ויתש"ם הנביא היתפאר הגרזן על החוצב
בו: והכפר לפרש מה תוליד מה טרחת בי לגדלני מלשון יולדו על ברכי יוסף וכן יאמר כה אמר
ה' קדוש ישראל ויוצרו האותיות שאלוני איני כשאר אלוהות שאינם יודעים העתידות לי נאה לשאל
האותיות העתידות גם גאולת בני ויסועתם לי נאה שאתם הנביאים ואתם הצווי בתפל' ותמיון
שלמה כי לי יכולת בכ"ת להוסיעם ומביא ראיה אל יכולתו אנכי עשיתי הארץ וב"ו ובאותיות יכולת
הגדולה בעליונים ובתחתונים העירותיה בצדק לכורש (כדהרד"ק והרא"בע) הנז"ל וכל דרכיו
אישר לפי שהוא יבנה עירי וגו' לא במחיר ולא בשוחד יגלה גלותי כי אם לעשות הפצי: והכפר
עוד הכל על כורש הרעיפו השמים וגו' שפע ברכה והצלחות על כורש שנזכר ושחקי' יזלו צדק ומשפט
להסרת נבוכד נצר מהמלכות ותת אותו לכורש וכן תפתח ארץ כלומר שתפתח לתיה ויבא כורש
לכבשה ואז יפרו ישע לישראל ולדקה תצמיח יחד לשרר האומות שיסיר מעליהם עול נבוכד נצר
לפי שלכי ה' ברחתיו (כדהר"אבע) חוזר לכורש לו יחזור ברחתיו לצדק: ואמר כנגד
אעצר"אנים זקנו של כורש שקלף על הביו של כורש ועל אמו בעבור הולדתו וכנז"ל אמר הוי רב
את יוצרו ר"ל ג' שתפיים בהדם הביו ואמו והקב"ה ואתה אין סכל הטחת דבריך ומעשיך כנגד
שלשתן אם כנגד המוליד האמתי שהוא הש"ת אמר הוי רב את יוצרו על אעצר"אנים שהטיח
דברים כלפי מעלה על לידתו של כורש וחשב להרגו ולא ידע כי הוא חרס מחרסי אדמה שנחפש יד
נסבר ומת אחר כך בידיו וז"ש אמר ליוצרו מה תעשה ופעלך אין ידים לו ר"ל שהיה חומר כנגד
האלוה שמה תעשה בלידת כורש היה לריק ולבטלה לפי שהוא יצר להרגו ולזה לא היה ידים ולא
מקום לפעולה ולא היוס וכנגד מה שעשה לאביו של כורש על שאר הולדו ז"ש הוי או' לאב ולאשה
תוליד וכנגד מה שעשה לאמו של כורש בהו של אסטרגי"ש אמר ולאש מה תחילון ואמר על זה הוי
כאילו אמר אוי לך שכל כי אילו ידעת משפט הנצר ומעשה ומה שעתיד להיות מכורש לא היית
אז כזה האותיות שאלוני על בני וגו' ר"ל שאל ממני העתידות להיות בכורש וגם כן העתיד להיו'
מבני ישראל בני הם ובפועל ידי לזודיעך כי אנכי עשיתי ארץ וגו' בעת הבריאה וכן אני ידי
נטו שמים וגו' והזכיר הארץ תחלה לפי שהתחהוני' יותר מוסגים אלינו והיה הכלית המאמר כמו
שאני עשיתי ארץ מחרס המחלט כן היה ענין כורש בהיותו חרס עפר ועזוב כיער בין אחי ערב
אנכי העירותיהו בצדק ואעפ"י שהוא מטבע הכלבי שנתגדל בחלב כלבה כנז"ל הנה הוא במעשיו
יהיה כחכם ויסריזהו וכל דרכיו אישר הוא יבנה וגו' עכ"ל:

ולע"דן אמר הוי רב את יוצרו בין שיריב על חבקוק כדעת חז"ל או על נבוכדנצר וזלתו וכיולא
בהם מהרב ומריב את יוצרו כמו החומר ביד היוצר כי בעודו חי הוא כבלי חרס הפל' ובמותו ככלי חרס שנשבר
שאין לו תקנה כי עפר הוא ומחומר נוצר ואל העפר ישוב וז"ש חרס את חרסי אדמה ואינה את
אתו עם שסופו להיות חרס נשבר וישוב עם חרסי אדמה להתחבר עם חרסי אדמה היאמר בעת
צרה ובזמן בא הפרענות היאמר על זה הרב את יוצרו אבי לשברו ולעשותו חרס נשבר היאמר
אחר ליוצרו מה תעשה ר"ל אם הפועל האלהי היה נעשה בידים ובזמן רב היה ביני מקום
וזמן לאומר שיאמר ליוצרו מה תעשה לשוז עתיד למחות לו להתחנן אבל פעלך אין לורך ידים לו
בדי לפעול אותו אבל הוא נפעל בלי ידים אלא בדברו וברגע קטן אשר אין אמר לאומר שיאמר
ליוצרו מה תעשה שהרי כבר נעשה ברגע קטן ואבא הדבר פתאם וז"ש מה תעשה לשון עתיד ולא
אמר מה עשית: לו יאמר ופעלך פשוט וידוע הוא אין ידים שיקומו לו ונגבדו לבטלו כי
אים לא יוכל להרי' ידו נגד פועל הש"ת כי זה נמנע הוא אבל החידוש הוא שאמרה בעלמא
כיתכן שאתם לו בהמירה היאמר חומר ליוצרו מה תעשה כי ופעלך שלם וחזק הוא אין ידים לו
לנגדו ולבטלו אלילה כי אדם להבל דמה: לו יאמר היאמר חומר ליוצרו מה תעשה כי האדם הזה
שהיא פעולך כתיב פעלך בקרב שנים חייבו אין ידים לו לעבב ע"י מ"כ איך יאמר חומר ליוצרו
מאחר שאין לו ידים השתיקה יפה ישב בדד וידום ויקבל שכר כמו וידום אהרן ונתייחד אין הדבור
בשכר השתיקה:

דהוי אומר לאב בי' דעת המפר' חז"ל בפסוק הקודם ל"עד אמר לאב מה תוליד
ולא אמר ולאם מה תחולין אלא ולאשה לומר לגב אורחיה כי מעת שהוליד כבי'
הפצר לקרותו אב אמנם לאשה לא על פי שנתעברה לא תקרא אם עד שיולד ולכך אמר ולאשה
מה תחילין והטעם שלומר הוי על האומר כן לפי שראה בקרא תגר על מדותיו יתברך מהגלות
עד שמתרעם ואומר לאב מה תוליד בנים להגלותם בצר ובמלוק האויב וכן לאשה מה תחילין שזה
בעצם הוא הוי ואבוי לו לאומר כן אבל ראוי שיסא על הגלות וישמין דכל מאי דעבדין מן שמיא
לטב הוא וז"ש כה אמר ה' קדוש ישראל ובומר על בני ועל פועל ידי תצוני תימה גדול כוח כי
מי יראה להסחית בניו אין זה אם כן אלא דבר מוכרח לטובתם להטיבם באחריתם: ועל פי מה
שזכרתי לעיל בסמוך למהרי"ח ז"ל הוי אומ' לאב על אסטרלני"ש זקנו של כורש אומר לאב אבין
של כורש מה תוליד ולאשה מה תחילין על בתו אמו של כורש ע"כ אבין שאמר לאב כי ראוי הוא
לייחס אותו לאבין של כורש לפחיתותו שנשא בת מלך בלי רשות אביה והיה בוגד במלך לאחס על
אמו של כורש לפי שסיף סוף כבודה בת מלך הי' ולא על פי שבגדה באביה ואין לה עם הולד כורש
אבר נקב בעם בלב כנ"ל לזה אמר ולאשה מה תחילין לאשה ולא לאם כי אין ראוי ליחס אחריו

ולא לו לאריה ולף על כי שהיא לאמו אין סניגור בלא ברשות לאביה בפיסוקיה:

בה אמר ה' עיין רש"י ז"ל והר"אבע ז"ל וכן הר"דק ז"ל והמהר"יא ז"ל בפסוק הוי רב
ונומר עיין שם: ולע"דן לפי שבישראל נמלאו שתי סגולות הא' שהם פועל ידי
ובזה נשתתפו עם כל האומות שהרי הפילו במצרים נתמר עליהם מעשה ידי טובעים ביה וההם
אומרים שיראה שלא תהא דעתו בבליון פועל ידיו והכניה שהם סגולה מכל העמים שהם בניו מלך
קדושת נפשם בניה התם לה' אלהיכם לא תתגודדו ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת כי עם קדוש
אתה לה' והין מיתה בנפש הקדושה כי אם בגוף והם כן לא תהות קרחה למת שבזה תהיו מודים
שיש כניון בנפש הקדוש' חנילה לה כי היה חנק הלוה ממעלזה שיאמר כה אמר ה' קדוש ישראל
כנגד בחינת הנפש אשר מבחינתה הוא קדוש ישראל מתקדש מהם והם בו וגרו שהם פועל ידי
האותיות כהנוכי כנ"ל מדהמקרים ז"ל על בני היה בחינת הנשמה הקדושה הרמוזה בקדוש
ישראל ועל פועל ידי בחינת הגוף הרס עליהם צריך שתצוני וזה רמז נמ"ש ויאמרו כאמר הו המי
קדוש ישראל שסוף סוף צריך הוא יתברך לעשות לקדושת שמו בהם ובזה שהוא יוצרו שהם פועל
ידיו בניו והין צריך לצוותו על בניו ופועל ידיו:

אנכי עשיתי ארץ ונומר ב"ר וכל צבאם צויתי אמר רבי יוחנן תנחומא בקדוש ברוך הוא
עם כל מעשה בראשית נומר: ועיין הרא"בע ז"ל והר"דק ז"ל והמהרי"א ז"ל:

ולע"דן שמחזיק מ"ש בפסוק הקודם שישראל והם עיקר הבריאה שהם בני ופועל ידי והין צריך
לצוות הוא עליהם כי אנכי עשיתי ארץ והתכלית בבריאתה לפי שאדם עליה ישראל
קדוש והוא לאדם אם הם קדוש אדם ואמר עליה ר"ל שיהיה בעצם הוא לבלתי היותו האמרי
וכנ"ל בפסוק נותן נשמה שהיא קדושה ביותר לעם עליה ולא בה שהילכים בה ובעניניה לא
יזכה לנשמה אלא ארוח לבד וזהו ורוח להילכים בה וזה שאמר כרן ואדם עליה בראתי שהבלית
בריאת האדם להיותו עליה הנה נמצא הכלית בריאת הארץ בשבילה וגם כיוצאי ידי נטו שמים
וכל צבאם צויתי אות' על ישראל שלא יזעו ולא יפחיתו את ישראל בהוראתם כי יתהו הגוים מכל
גוים יתהו ולא ישראל כי הם תחת רשות ההשגחה הנזכרת ומשדרת השמים ומצבאותיהם וזהו וכל
צבאם צויתי לשון צווי הזהרו בישראל כי אלקי ה' עמו ונומר ולזה אמר בבריאת הארץ אנכי עשיתי
הארץ כהילו הוא יתברך עשה עיקר מבריאת הארץ שהוא בעלמו עשה הארץ הבא ועיקר וכן ואדם
עליה בראתי אמנם בשמים אמר אני ידי נטו שמים כידים עסקיות כמתעסק בעלמה ידי נטו
שמים ולזה הקדי' בראת הארץ לומר פשוט המעשה התלה המתבבה ולזה בבריאה כתיב בראשית
ברא אלהים את השמים ואת הארץ וכתיב ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים כאמור: הוא יאמר
לוהים שיהיה מאמר מסולם חוזר אל כל הפרעים הנזכרי' עשיתי ארץ ואדם עליה בראתי אני ידי נטו
שמים וכל צבאם שבולם נטו ידו ועל כל הנזכרות אמר צויתי כלו' על דרך הכתוב כי הוא אמר ויהי
על כלל הנמצאות שבאמירה ודבר ה' שמים ואדם וכל הנמצאי' נעשו אבל לא הים להם קיום כיצאם
על ידי המצוה והתיר' והוא הוא צוה מצו' ותור' ויעמד וזה שאמ' כרגזותי לרמוז לזה ויעמוד כאמרו
אנכי העירותיהו ונומר עיין רש"י ז"ל וכן הרא"בע ז"ל וכן הר"דק ומהרי"א ז"ל נ"ל:

ולע"דן אנכי העירותיהו לכורש כנ"ל ולא בזכותם של ישראל כי אם בהורת צדקה והוא בצדק
לו בצדק לרחוף הצדק מבלי נעיה לשום פניה לכך העירותיהו וכל דרכיו אישר הוא יבנה עירי
טעמו בהיותו יסר הוא יבנה ונומר לא שלחי עושה ע"מ כך אלא הוא יבנה עירי וגלותי ישלח ומה
שאמרתי העירותיהו בצדק הוא לפי שלא העבה כן במחיר היזה כבוד שהישראל מיישראל מקדושת
שמי לו היה שוחד מצות לו מעשים טובים שבהן לו שיעשו ישראל על דרך מ"ש חז"ל לא יסלח
פנים ולא יקח שוחד של מצות לכך אמר מסכים לזה לא במחיר ולא בשוחד אמר ה' צבאות רוצה
לומר מה שאמר לעשות כנז' לא במחיר ולא בשוחד אמר ה' צבאות כך אלא בצדק ומשפט שרוצה
צדק הוא כאמור ודאי כדהרא"בע שאמר לפי שהוא יבנה עירי דא"לכ כי הי"ל כי יבנה עירי ונומר
הומרו הוא מורה על מה שפירשתי ופשוטו לא במחיר ולא בשוחד חוזר לכורש שלא יעשה כן במחיר
לו בשוחד אלא לפי שאמר ה' צבאות לקיים מאמרו והזכיר צבאות לומר לפי שהשם יתברך שהוא
אלהי הצבאות שהם ישראל צבאותיו למטה לכך יעשה כורש כל הנז' ולא במחיר ונומר אלא
להפיק רצון האל:

בה אמר ה' ונומר אכן ונומר מלכים בשמים ר"ל הביא הילקוט בשם סדר עולם יציע מצרים
זה פרעה מלך מצרים ושחר כוש זה תרהקה מלך כוש וסבאים אנשי מדה אלו חיילו שלהם
עליך יעבורו זו ירושלם ולך יהיו מושלמי' לך אחריך ילכו זה מזקיהו בזיקי' יעבורו זו בבל ומבקיה
אליך יתהלכו ואליך יתפללו שהם מתנים שבחו של הקדוש ברוך הוא אומרים אך בך אל ואין עוד
אפס אלהים ע"כ: וכן הביא רש"י ז"ל ע"ש וכן הר"דק עיין הרא"בע ומהרי"א ז"ל הביא כן גם
כן בשם מפרשי הנז' והקשה על זה הש"י אליך יתפללו אך בך אל ואין עוד אפס אלהים שהי' אפשר
שיפורש על כורש ע"כ והנה הרא"בע ז"ל הירץ זה ב"מ ויאמרו אך בך אל וזה היה אחרי מות
הגולה ע"כ: אמנם עדין קשה לשון אחריך ילכו בזיקים ואליך יתחוו הכל בלשון נוכחה קשה
דבשלמא עליך יעבורו על ירושלם כמו שנא' בתוך דברי הרא"בע ז"ל כי דרכם על ארץ ישראל
ומהרי"א ז"ל הכריע מהיותה אחר ענין כורש יתחייב היותה אחריה בזמן ותהיה אם כן בזמן בית
שני כי לפי שאמר הוא יבנה עירי וגו' הודיע הנביא מעלתם של ישראל שבבית שני והוא אחוזה
יציע מצרים ונומר כי התנבאו בני יהודה והיו מביאים אליהם יציע מצרים ושחר כוש וסבאים
ובאו אומות להלחם עמה' בימי יונים ומשלו בהם בני יהודה ועל זה אמר אנכי אמר אליך יעבורו
אלך יהיו אחריך ילכו בזיקים שהוא כולו בזמן הגלות החשמונאים ולפי שמלכי הארם' ונם מלכי
רומי רבים מהם היו שולחים דורונות ומנחות לבית הבית ומודים לה אלהותו כמו שכתוב בספר בן
נוריון לכך אמר אליך יתפללו אך בך אל ואין עוד אפס אלהים ויאמרו אכן אתה אל מסתתר
בעצמותך ומהותך הבל בפעולתך ההה אלהי ישראל מושיע עד שאותם האומות בושו וכלמו
מאמונותיהם ויודו שישראל נושע בה' תשועת עולמים בעה"ז והבא ועוד היה נכון מבני עליה
שהמיר ויסלולהו ריעיו מענין הדחות הסיב כי בהיות ישראלי היה ברלה ולא רולה כי לא ידלבו
הדם ואי ועכשיו עולם הפוך רולה ואינו ברלה זע"ד אמר הנביא אכן אתה אל מסתתר לי
לא ידלך אדם אלהי ישראל מושיע ואין כן בעובדי אלילים בושו וגם נכלמו ונומר והביא הראיה
דסדר עולם הנ"ל והקשה עליהם מסדר הענין שבא ענין זה של סנחריב מובלע בין ענין כורש
ותירץ שכוונת הכתובים להרץ קושי אחד שיש בענין כורש והוא איך ההיה תשועת ישראל והגלתה
ע"י מלך ממלכי האומות ומלחמותיהם לזה הביא ראיה מענין סנחריב שהלך להלחם במצרים
וכוש ושלל שלם והביאו לירושלם וזכו בו חזקיהו והיה שבח והתפלה לש"ית שהגיים הם ברלונם
מפלת סנחריב הודו למעלתו יחדו' כן כיולה בו ענין כורש שילחם עם מלך בבל שונא הש"ית
ויחריב לה בבל בהמלעות זה יגאלו ישראל וכורש וגם רבים מעמי הארץ ודו לש"ית בהלהוחם
ויבלתו וזהו ואומרו אחרי ענין כורש כה אמר ה' יגיע מצרים ושחר כוש יגיע מצרים שה לא כל
ממולותיו ושחר כוש שהם הדברים הנחמדים הבאים בשחורה מכוש וסבאים שהם אנשי מדה
שהדברים הלה כולם עליך יעבורו שעם היות שהה לא תעשה עמהם מלחמה הנה פר' ואומרה
עליך יעבורו ולך יהיו לך אחריך ולטובתך יהיו עד שהם בניי' ביציאת סנחריב מהם אחריך ילכו בזיקים
יעבורו ויאמרו לך אך בך אל גו' ברלוה' הלאתך כן כיולה בזה ענייניך נמשך מענין כורש לפי שבעל
היחס בנבל אתה אל מסתתר מסתיר פניו מבית יעקב והנה הוא יסבב סבוב להיותו אלהי ישראל
מושיע ע"י כורש וכל האומות יכירו וידעו כי מה' הייתה זאת ו' בושו וכלמו ע"כ:

ולע"דן מהכרח הסדר של יגיע מצרים גו' אחרי ענין כורש שהוא מוכרח שיהיה מאוחר גם כן
בזמן כמו שהכריע מהרי"א ז"ל שפי' בבית שני לכן עדין יקשה לפיטתו שלעפ"י שבבית
שני היו שולחים מנחות ודורונות מהקרסים לירושלם קשה לו' אך בך אל בלשון מישוע אך בך גו'
ובלשון שלילה ואין עוד אפס אלהים שיעבו ויאמר כן האומות והקרסים בבית ב' שזו
הודאה באלהות הש"ית לבדו ושלילת שתוף זולתו לכך לו' אמי אלהו הנבואה המתהלת כה אמר ה'
קדוש ישראל מדברת היא לעתיד בגאולה הגליות ויורה על זה מ"ש הסוף הענין ישראל נושע בה
השועת עולמים כי בבית שני לא נושעו כי אם ע"י כורש ועזרא ומנ' לעתיד ופדויי ה' ישובון ובאו
נושע בה' והוא אומרו לא תבושו ולא תכלמו עד עולמי עד כי לא יהיה עוד לישראל בושה
וכלימה מגלות ושביה ובבית שני לא יתבו זה מהרי בלינו מאדרינו ובושנו יכלמנו הכלית
הרפה ובושה וכלימה זה הפסוק וגם כל הפרשה הבאה אחריה מודה שמדבר על הגאולה
העתידה שאין אחריה שעבוד כלל: וגם מהרי"ל ז"ל אמר הפסוק עד עולמי עד שרומז
גם כן על הגאולה העתידה הנה שהוא ז"ל ארבה מהרי רבני והכנון שמדברות יחדו
בגאולה העתידה בלבד כאמיר גם הפרשה שאחר זאת והוא אומרו כי כה אמר ה' לא תוכו
ברלה כיון שהיא עתה תוכו ובוהו כי ישראל בגלות ושביה ומ"י תוכו ובוהו לשבח ישרה וזהו לא
אמרתי לזרע יעקב תוכו בקשוני חלילה לי לו' לזרע יעקב שיהיו בתוכו ובוהו תמיד ובקשוני אבל
יבקשוני בישוב ובשלוה ושוכה ונחה ולא כיון שמדבר באחרית הימים אמר הקבלו
ובוזו התנגשו יחדיו פליטי הגוים שהם הנמלטים אחד מעיר ושנים ממשפחה באחרית הימים
ויבינו

רשי

אכן אתה אל מסתתר · וכן יאמרו להקב"ה אכן הבטחתו כי לגבות חובותיהן של עמך אתה מסתתר מלהרמות בגחוך בכיכול אין בך יכולת ובהתעורר רחמיך אתה אלהי ישראל מושיע כך מפורש במכילתא: חרשי צירים· אומני ציורים של צורות עובדי עבודת אלילים: לא לתוהו בראה · כי לשבת ישרה: לא בסתר דברתי · כשנתתי את התורה ולא אמרתי על תהו ועל חוכם לזרע יעקב בקשוני כי אם לקבל שכר גדול: אני יי' דובר צדק · מאחר שפתחתי להם בדבר צדקי להודיעם מתן שכרן אחרי כן הגדתי להם מישרים חוקי ותורותי שקודם מתן תורה באמר להם ועתה אם שמוע וגו' והייתם לי סגולה ממלכת כהני' וגומר: התנגש · לשון הנשה והכון טפילה מ כאשר יאמר התכנפו יתכנפו: פליטי הגויים · אשר כשארו מחרבו של נבוכד נצר: לא ידעו הנוסאים את עץ פסלם · להבין דעת: השמיע זאת מקדם · מי בפסיליכם אשר השמיע מקדם תשועה איש אלהיכם לעובדיו: הלא אני יי' ואין עוד · שאני מודיע מה שאני עתיד לעשות לעמי ואקיים דברי פנו אלי · והניחו פסיליכם כל מפסי ארץ ובכך חוסנו: כי אני אל · ולא מפי צדקה כשבעתי לקבל כל השבועה לי דבר דברתי ולא ישוב ומהו הצדקה אשר יצאה מפי כי לי תכרע כל ברך ואני אקבלם כענין שנאמר כי אז אהפוך אל עמים וגומר: אך ביי' לי אמר · המקרא זה מסורם וכן פתרונו אך לי ביי' אמר צדקות ועוז אף על פי שכל ז'אומות ישתחוו לפניו אך לי לבדי כנסת ישראל ביי' הובטחת לי לצדקות ועוז ולא יבאו שבעה אומות לבלל כבודי: עדיו יבאו ויבושו וגו' · כל הנחרים בהקב"ה יבאו עדיו להתחרט על מה שעשו בחייהם ויבושו · הנחרים · הנתגרים: ביי'

אבן עזרא

אכן · אז יודו בשם ויאמרו אמת כי אתה אל מסתתר מהנוי אשר לך חפץ בו ואתה אלהי ישראל מושיעם ומפרשים אחרו כי מסתת' כמו נסתר ונראית בעבור ישראל שהושעתם וזה איננו נכון בדקדוק כי מסתתר מבנין התפעל: בושו · הלכו בכלימה · החרשים שפסלו הפסילים והם הלכו בכבוד אל המשלחים בשבילם כי צירים שלוחי' וכן ציר בגויים שולח ושעם הלכו שילכו אל מקומם: ישראל נושע ביי' · על כן לא יבושו כאשר יבושו החרשים שעשו תהו שלא הושיע בעת צרה עד שלא יוכל אדם לספר: כי · הוא כוננה · באדם ובבהמה: לא תהו בראה · לשון: לא · והנה לא ברא אתי האדם לתוהו ואיך אומ' לזרע ישראל תהו בקשוני ורבים פירשוהו לא בסתר דברתי על מעמד הר סיני והנכון בעיני שהוא רמז על אלה העתידות שבילה סודם לבניהו ונביאו לישראל ולגויים על כן אמר מגיד מישרים: הקבצו ובאו · לשון צווי: פליטי הגויים · הם הבבליים והטעם כן קראתי מקדם ולא ידעו זה הנוסאים: הגידו · והגישו · חכמיכ': אך יועצו · מבנין נפעל: פנו · טעם והושעו ותהיו נושעים והנה הרשות בידכם: כי · טעם כי שהוא קיים וכל מקום שם שבוע' היא גזירה שנגזר' ולא תבטל': יצא מפי · דבר צדקה כמו צדקה ממני והשע' דבר אמת: כי לי · והטעם שאלה העתידות אעשם על שתכרע לי כל ברך תשבע כל לשון להיות' לי כי לי ימשוך אחר עמו כמשפט וכמוהו ובשמו תשבע: אך אלה דברי הנביא באומר לא ידעתי אלה העתידות בדרך חכמה אך ביי' לבדו שאמר לי אלה הנביא באומר לא ידעתי אלה העתידות והעוז והנכון אך ביי' לבדו לצדקות ועוז ונכנסה מלת לי אמר והטעם בשם שדבר עמי: עדיו · ולא שבתי' עדי: ביי'

אכן אתה אל מסתתר אלהי ישראל מושיע: בוּשׁוּ וְגַם־נִכְלְמוּ כֻּלָּם יַחְדָּו
הָלְכוּ בַכְּלִמָּה חָרְשֵׁי צִירִים: יִשְׂרָאֵל
נוֹשַׁע בַּיהוָה תְּשׁוּעַת עוֹלָמִים לֹא־
תֵבֹשׁוּ וְלֹא־תִכָּלְמוּ עַד־עוֹלְמֵי עַד: יחיד' מייחדים
כִּי כֹה אָמַר־יְהוָה בּוֹרֵא הַשָּׁמַיִם הוּא
הָאֱלֹהִים יֹצֵר הָאָרֶץ וְעֹשֵׂהוּ הוּא
כּוֹנְנָהּ לֹא־תֹהוּ בְרָאָהּ לָשֶׁבֶת יְצָרָהּ
אֲנִי יְהוָה וְאֵין עוֹד: לֹא בַסֵּתֶר
דִּבַּרְתִּי בִּמְקוֹם אֶרֶץ חֹשֶׁךְ לֹא אָמַרְתִּי
לְזֶרַע יַעֲקֹב תֹּהוּ בַקְּשׁוּנִי אֲנִי יְהוָה
דֹּבֵר צֶדֶק מַגִּיד מֵישָׁרִים: הִקָּבְצוּ
וָבֹאוּ הִתְנַגְּשׁוּ יַחְדָּו פְּלִיטֵי הַגּוֹיִם
לֹא יָדְעוּ הַנֹּשְׂאִים אֶת־עֵץ פִּסְלָם
וּמִתְפַּלְלִים אֶל־אֵל לֹא יוֹשִׁיעַ:
הַגִּידוּ וְהַגִּישׁוּ אַף יִוָּעֲצוּ יַחְדָּו מִי
הִשְׁמִיעַ זֹאת מִקֶּדֶם אָז הִגִּידָהּ הֲלוֹא
אֲנִי יְהוָה וְאֵין־עוֹד אֱלֹהִים מִבְּלְעָדָי
אֵל־צַדִּיק וּמוֹשִׁיעַ אַיִן זּוּלָתִי: פְּנוּ־
אֵלַי וְהִוָּשְׁעוּ כָּל־אַפְסֵי־אָרֶץ כִּי אֲנִי־
אֵל וְאֵין עוֹד: בִּי נִשְׁבַּעְתִּי יָצָא מִפִּי
צִדְקָה דָּבָר וְלֹא יָשׁוּב כִּי־לִי תִכְרַע
כָּל־בֶּרֶךְ תִּשָּׁבַע כָּל־לָשׁוֹן: אַךְ
בַּיהוָה לִי אָמַר צְדָקוֹת וָעֹז עָדָיו
יָבֹאוּ וֵיבֹשׁוּ כָּל הַנֶּחֱרִים בּוֹ: בַּיהוָה יִצְדַּק וְיִתְהַלְּלוּ כָּל־זֶרַע יִשְׂרָאֵל:

בקושטא את אלהא אשריתא
בתקוף רומא שכינתך אלהא
דישראל פריק: בהיתוואך אתכנעו
כולהון כחדא אזלו בבאתכנעו פלחי
צילמיא: ישראל יתפריק במימרא דיי
פורקן עלמיא לא תבהתון ולא
תתכנעון לעלם ולעלמי עלמיא: ארי
כדנן אמר יי דיברא שמיא הוא
אלהים דשכליל ארעא ועבדה הוא
אתקנה לא לריקנו ברה אלהין
לאסגאדה עלה בני אנשא אתקנה
אנא ייולית עוד: לא בסיתרא
מלילית באתר ארעא קבל ולא
אמרית לזרעא דבית יעקב לריקנו
תבעו דחלתי אנא יי ממליל קשוט
מחוי כיונן: אתכנישו ואיתו אתקרבו
כחדא משיזבי עממיא לא ידעין
דנסבין ית אעי צילמיהון ובען מן
רחלא דלא יפרוק: חוו ואתקרבו אף
אתמליכו כחדא מן בשר דא
מלקדמין מכבן חויה הלא אנא יי
ולית עוד אלה בר מיני אלה דזכאי
ופריק ליה אלא אנא: אתפנו למימרי
ואתפריקו כל דבספי ארעא ארי
אנא אלהא ולית עוד: במימרי
קיימית נפק מן קדמי בזכו פתגם ולא
יתוב ארי לי תכרע כל ברך תקיים כל לישן: ברם במימרא דיי עלי אמר
לאיתאה זכון ותקוף במימריה יודון ויבהתון כל עממיא דהוו מהגרן
בעמיה: במימרא דיי יזכון

מסתתר ד'וסימ' נמסר בשמואל חלק א' ריש סימ' כ"ו: נושע ג'ב' פתח וא' קמ"ץ וסי' אשריך ישר' מי כמוך · ישראל נושע יי' תשועת · אין המלך נושע ברוב חיל · וחד צדיק ונושע הוא · וסימ' ישראל פתחי' מלכיא קמצין · הקבצו ד' בקריא' וסימ' הקבצו שמעו בני יעקב · הקבצו ובאו התנגשו · הקבצו כלכם ושמעו מי · הקבצו ובאו האספו מסביב: הלוא אני ג' וסימ' אף יועצו יחדיו · הלא אני מחשה · הלה אני אמרתי למנות בעם:

כשדברתי במעמד הר סיני לא היה בסתר ובמקום ארץ חשך שלא ראה ולא שמע אדם כי אנו נגלתי על הר סיני לזרע יעקב בקולו' וברקי' וענן כבד וקול שופר חזק מאד ושמעו וראו הקולות המקומות הסמוכים להר סיני ומהם שמעו אחרי' ואחרים מאחרי' · כי אי אפשר לענין גדול כזה שלא היה נודע בכל העולם וכל זה לא עשיתי לתהו אלא לזירך כדי שידעו כי אני הוא האלהים ואמרתי לזרע יעקב שיבקשוני · כמו שאמר אנכי ה' אלהיך · ולא יבקשו אחר זולתי · כמו שאמר לא יהיה לך אלהים אחרים על פני · ואמרתי לזרע יעקב והוא הדין לכל בני אדם אלא הם והביתם היו דבקים בי יותר משאר הגויים ולקחתים סגולה מכל העמים והיה להם לשאר העתי' ללמוד מהם ולא לבקש אלהים אחרים כי לא יועילום · כמו שזכר כי לא הועילו ולא הושיעו הפסילים שהיו במחנה אשור: אני ה' דובר · מה שדברתי והגדתי להם לזרע יעקב צדק ומישרי' הוא הכל: הקבצו · התנגשו · תהיו נגשים בלבם אלי · פליטי הגויים · הפחותים שבעמים והם עובדי הפסילים שאי אפשר פלין בעמים חכמי' ומכירים כי הכל הוא עבודת הפסילים ואם הם רבים קורה אותם פליטי · רוצה לומר פחותים · וכן פליטי הפרים אתם פירושו הפחותי' שבאפרי' לא ידעו אלה הנוסאי' את עץ פסלם לא ידעו ולא יבינו איך הוא אליל והוא נוסא אותו ומתפלל אליו · ובאמת הוא אל שלא יושיען: הגידו · אים להבדו והגישו זה את זה לפני גדוליכ' ומנהיגיכם: אף יועצו יחדו · הם אם ידעו זה ויאמרו מי מכל אליליה השמיע זאת מקד' טרם בואה ומי מכל פסיליה הגידה מאז לפני שתבא זאת הגזרה שהבאתי על מחנה אשור · וכן הגזרה שהבאתי על בבל · ואמ' זאת כי על שת יהן דבר בפרשה שלמעלה מזו: הלא אני ה' · אני הוא שהגדתי על ידי עבדי הנביאים הגזרה הזאת טרם בואה: ואין עוד אלהים מבלעדי · שהגידה ואני הוא אל צדיק · כלומר נאמן בדברי ומושיע שהושעתי ירושלם ממלך אשו' והושעתי ישראל מגלות בבל: פנו אלי · כמו שראיתם ישראל שהם נושעים בי לפי שהם פונים אלי כן אתם כל הפסי הארץ · כלומר כל הגויים מקצות הארץ ועד קצות הארץ פוני' אלי גם כן והתיו נושעים בי גם כן ותדעו כי אני אל ואין עוד: בי נשבעתי · השבועה היא הגזרה שלא תשוב · אמר בי נשבעתי שזה יהיה באחרית הימים שיפנו אלי ויושעו כל קצי ארץ · וזאת שאמר יצא מפי צדקה דבר ולא ישוב · רוצה לומר יצא מפי בצדקה ולא ישוב לאחור לתוהו הדבר · ומה הוא כי לי תכרע כל ברך תשבע כל לשון · כמו שאמר בפני' הנביא כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כלם בשם ה' ולעבדו שכם אחד: תשבע כל לשון · כמו שאמר ובשמו תשבע · רוצה לומר שלא יזכירו שם אלילים ולא יכרעו לפניה אלא לפני האל יכרעו ויתפללו ובשמו ישבעו באמת: אך בה' לי אמר צדקות · המפרשים פירשו כי אלה דברי הנביא · ויש מפרשים אמר הנביא אלה העתידות לא ידעתי בדרך החכמה אך בשם שאמר לי אלהי הצדקות והעוז · והחכם ר' אברהם בן עזרא אך בה' לבדו לצדקות ועוז ונכנסה מלת לי · והטעם בשם הדבר עמי · ולדעתי הבי ז"ל פירש אמר הנביא אני נשבע בה' כי לי אמר צדקות ועוז:

אדרים והוספה

אכן אתה אל מסתתר אלהי ישראל מושיע · ר' נ' בשם ר' אמי אמר מגי מגירים לאל יש ומין אמי הלים אתו רבי בכי מנד פסילתיו שאת מיעים לישראל כיצר פרים אלהי ישראל מוריד' אמר ר' אבא מסתתר כביו מישראל בשהם מ מסיים אם ל"ה מנד שהוא אלהי ישראל הוא ישעיה אתם אמר אמר שהוא בכשם שלהם:

מנחה גדולה

כה אמר ה' בורא השמים וגו' הנה ברא הקדוש מתודת ה' נגלה אלא עתק מכיהם לדבר אחר כי רק ה' אלהים בא בארץ הלוא הבטחה ויאמרו כי הוצרי הכמי' וכסיליהם לרם לגרם ביאתה הארץ ולא לאלהה על פיהם תלו ועל פיהם יצאו והמה לא ידעו כי שמים כאחד ברא ה' ואלו ידוע הבטחתו לא רוצותו גם השוהם כאין לשכון רק אלקים ולא בדת ולא תבוה לאמר כי הן הן מוראותיו שלא יעלהו הנשם אבל לעולם הבכל להבנים בכל כרטו כי הכל חשובבד לחכמתו ית' · וזה שאמר הנביא כה כי כה אמר ה' בורא השמי' כו' ל אמר הלא אומרתי כי ישראל נושע בה' תשועת עולמים שהוא תשובה של ב' העולמות עולם הזה והעולם הבא ואלא יאמרו הגוים כי רם ה' ועל השמים כבודו אך לא ישגיח באדם חלילה ובעל כן הגוים מועלים מהודרי השמים אשר בגלן יחסו חשל"ב עם בני ישראל ושע"ב רוב יחיהם משגגים לאלכיות ואיכה יאמר אלהי' ישראל נוסרים גם בעולם הבא לא אשר אמרתי שהוא ית' יושיב לישראל גם בעה"ז אלא הוא כי כה אמר ה' כי בורא השמים

אמר אמרתי אל מסתתר אלהי ישראל מושיע: בוּשׁוּ וְגַם־נִכְלְמוּ כֻּלָּם יַחְדָּו
הָלְכוּ בַכְּלִמָּה חָרְשֵׁי צִירִים: יִשְׂרָאֵל
נוֹשַׁע בַּיהוָה תְּשׁוּעַת עוֹלָמִים לֹא־
תֵבֹשׁוּ וְלֹא־תִכָּלְמוּ עַד־עוֹלְמֵי עַד: יחיד' מייחדים
כִּי כֹה אָמַר־יְהוָה בּוֹרֵא הַשָּׁמַיִם הוּא
הָאֱלֹהִים יֹצֵר הָאָרֶץ וְעֹשֵׂהוּ הוּא
כּוֹנְנָהּ לֹא־תֹהוּ בְרָאָהּ לָשֶׁבֶת יְצָרָהּ
אֲנִי יְהוָה וְאֵין עוֹד: לֹא בַסֵּתֶר
דִּבַּרְתִּי בִּמְקוֹם אֶרֶץ חֹשֶׁךְ לֹא אָמַרְתִּי
לְזֶרַע יַעֲקֹב תֹּהוּ בַקְּשׁוּנִי אֲנִי יְהוָה דֹּבֵר צֶדֶק מַגִּיד מֵישָׁרִים: הִקָּבְצוּ
וָבֹאוּ הִתְנַגְּשׁוּ יַחְדָּו פְּלִיטֵי הַגּוֹיִם
לֹא יָדְעוּ הַנֹּשְׂאִים אֶת־עֵץ פִּסְלָם
וּמִתְפַּלְלִים אֶל־אֵל לֹא יוֹשִׁיעַ:
הַגִּידוּ וְהַגִּישׁוּ אַף יִוָּעֲצוּ יַחְדָּו מִי
הִשְׁמִיעַ זֹאת מִקֶּדֶם אָז הִגִּידָהּ הֲלוֹא
אֲנִי יְהוָה וְאֵין־עוֹד אֱלֹהִים מִבְּלְעָדָי
אֵל־צַדִּיק וּמוֹשִׁיעַ אַיִן זּוּלָתִי: פְּנוּ־
אֵלַי וְהִוָּשְׁעוּ כָּל־אַפְסֵי־אָרֶץ כִּי אֲנִי־
אֵל וְאֵין עוֹד: בִּי נִשְׁבַּעְתִּי יָצָא מִפִּי
צִדְקָה דָּבָר וְלֹא יָשׁוּב כִּי־לִי תִכְרַע
כָּל־בֶּרֶךְ תִּשָּׁבַע כָּל־לָשׁוֹן: אַךְ
בַּיהוָה לִי אָמַר צְדָקוֹת וָעֹז עָדָיו
יָבֹאוּ וֵיבֹשׁוּ כָּל הַנֶּחֱרִים בּוֹ: בַּיהוָה יִצְדַּק וְיִתְהַלְּלוּ כָּל־זֶרַע יִשְׂרָאֵל:

בקושטא את אלהא אשריתא
בתקוף רומא שכינתך אלהא
דישראל פריק: בהיתוואך אתכנעו
כולהון כחדא אזלו בבאתכנעו פלחי
צילמיא: ישראל יתפריק במימרא דיי
פורקן עלמיא לא תבהתון ולא
תתכנעון לעלם ולעלמי עלמיא: ארי
כדנן אמר יי דיברא שמיא הוא
אלהים דשכליל ארעא ועבדה הוא
אתקנה לא לריקנו ברה אלהין
לאסגאדה עלה בני אנשא אתקנה
אנא ייולית עוד: לא בסיתרא
מלילית באתר ארעא קבל ולא
אמרית לזרעא דבית יעקב לריקנו
תבעו דחלתי אנא יי ממליל קשוט
מחוי כיונן: אתכנישו ואיתו אתקרבו
כחדא משיזבי עממיא לא ידעין
דנסבין ית אעי צילמיהון ובען מן
רחלא דלא יפרוק: חוו ואתקרבו אף
אתמליכו כחדא מן בשר דא
מלקדמין מכבן חויה הלא אנא יי
ולית עוד אלה בר מיני אלה דזכאי
ופריק ליה אלא אנא: אתפנו למימרי
ואתפריקו כל דבספי ארעא ארי
אנא אלהא ולית עוד: במימרי
קיימית נפק מן קדמי בזכו פתגם ולא
יתוב ארי לי תכרע כל ברך תקיים כל לישן: ברם במימרא דיי עלי אמר
לאיתאה זכון ותקוף במימריה יודון ויבהתון כל עממיא דהוו מהגרן
בעמיה: במימרא דיי יזכון

מסתתר ד'וסימ' נמסר בשמואל חלק א' ריש סימ' כ"ו: נושע ג'ב' פתח וא' קמ"ץ וסי' אשריך ישר' מי כמוך · ישראל נושע יי' תשועת · אין המלך נושע ברוב חיל · וחד צדיק ונושע הוא · וסימ' ישראל פתחי' מלכיא קמצין · הקבצו ד' בקריא' וסימ' הקבצו שמעו בני יעקב · הקבצו ובאו התנגשו · הקבצו כלכם ושמעו מי · הקבצו ובאו האספו מסביב: הלוא אני ג' וסימ' אף יועצו יחדיו · הלא אני מחשה · הלה אני אמרתי למנות בעם:

אמר אמרתי אל מסתתר אלהי ישראל מושיע: בוּשׁוּ וְגַם־נִכְלְמוּ כֻּלָּם יַחְדָּו
הָלְכוּ בַכְּלִמָּה חָרְשֵׁי צִירִים: יִשְׂרָאֵל
נוֹשַׁע בַּיהוָה תְּשׁוּעַת עוֹלָמִים לֹא־
תֵבֹשׁוּ וְלֹא־תִכָּלְמוּ עַד־עוֹלְמֵי עַד: יחיד' מייחדים
כִּי כֹה אָמַר־יְהוָה בּוֹרֵא הַשָּׁמַיִם הוּא
הָאֱלֹהִים יֹצֵר הָאָרֶץ וְעֹשֵׂהוּ הוּא
כּוֹנְנָהּ לֹא־תֹהוּ בְרָאָהּ לָשֶׁבֶת יְצָרָהּ
אֲנִי יְהוָה וְאֵין עוֹד: לֹא בַסֵּתֶר
דִּבַּרְתִּי בִּמְקוֹם אֶרֶץ חֹשֶׁךְ לֹא אָמַרְתִּי
לְזֶרַע יַעֲקֹב תֹּהוּ בַקְּשׁוּנִי אֲנִי יְהוָה דֹּבֵר צֶדֶק מַגִּיד מֵישָׁרִים: הִקָּבְצוּ
וָבֹאוּ הִתְנַגְּשׁוּ יַחְדָּו פְּלִיטֵי הַגּוֹיִם
לֹא יָדְעוּ הַנֹּשְׂאִים אֶת־עֵץ פִּסְלָם
וּמִתְפַּלְלִים אֶל־אֵל לֹא יוֹשִׁיעַ:
הַגִּידוּ וְהַגִּישׁוּ אַף יִוָּעֲצוּ יַחְדָּו מִי
הִשְׁמִיעַ זֹאת מִקֶּדֶם אָז הִגִּידָהּ הֲלוֹא
אֲנִי יְהוָה וְאֵין־עוֹד אֱלֹהִים מִבְּלְעָדָי
אֵל־צַדִּיק וּמוֹשִׁיעַ אַיִן זּוּלָתִי: פְּנוּ־
אֵלַי וְהִוָּשְׁעוּ כָּל־אַפְסֵי־אָרֶץ כִּי אֲנִי־
אֵל וְאֵין עוֹד: בִּי נִשְׁבַּעְתִּי יָצָא מִפִּי
צִדְקָה דָּבָר וְלֹא יָשׁוּב כִּי־לִי תִכְרַע
כָּל־בֶּרֶךְ תִּשָּׁבַע כָּל־לָשׁוֹן: אַךְ
בַּיהוָה לִי אָמַר צְדָקוֹת וָעֹז עָדָיו
יָבֹאוּ וֵיבֹשׁוּ כָּל הַנֶּחֱרִים בּוֹ: בַּיהוָה יִצְדַּק וְיִתְהַלְּלוּ כָּל־זֶרַע יִשְׂרָאֵל:

בקושטא את אלהא אשריתא
בתקוף רומא שכינתך אלהא
דישראל פריק: בהיתוואך אתכנעו
כולהון כחדא אזלו בבאתכנעו פלחי
צילמיא: ישראל יתפריק במימרא דיי
פורקן עלמיא לא תבהתון ולא
תתכנעון לעלם ולעלמי עלמיא: ארי
כדנן אמר יי דיברא שמיא הוא
אלהים דשכליל ארעא ועבדה הוא
אתקנה לא לריקנו ברה אלהין
לאסגאדה עלה בני אנשא אתקנה
אנא ייולית עוד: לא בסיתרא
מלילית באתר ארעא קבל ולא
אמרית לזרעא דבית יעקב לריקנו
תבעו דחלתי אנא יי ממליל קשוט
מחוי כיונן: אתכנישו ואיתו אתקרבו
כחדא משיזבי עממיא לא ידעין
דנסבין ית אעי צילמיהון ובען מן
רחלא דלא יפרוק: חוו ואתקרבו אף
אתמליכו כחדא מן בשר דא
מלקדמין מכבן חויה הלא אנא יי
ולית עוד אלה בר מיני אלה דזכאי
ופריק ליה אלא אנא: אתפנו למימרי
ואתפריקו כל דבספי ארעא ארי
אנא אלהא ולית עוד: במימרי
קיימית נפק מן קדמי בזכו פתגם ולא
יתוב ארי לי תכרע כל ברך תקיים כל לישן: ברם במימרא דיי עלי אמר
לאיתאה זכון ותקוף במימריה יודון ויבהתון כל עממיא דהוו מהגרן
בעמיה: במימרא דיי יזכון

מסתתר ד'וסימ' נמסר בשמואל חלק א' ריש סימ' כ"ו: נושע ג'ב' פתח וא' קמ"ץ וסי' אשריך ישר' מי כמוך · ישראל נושע יי' תשועת · אין המלך נושע ברוב חיל · וחד צדיק ונושע הוא · וסימ' ישראל פתחי' מלכיא קמצין · הקבצו ד' בקריא' וסימ' הקבצו שמעו בני יעקב · הקבצו ובאו התנגשו · הקבצו כלכם ושמעו מי · הקבצו ובאו האספו מסביב: הלוא אני ג' וסימ' אף יועצו יחדיו · הלא אני מחשה · הלה אני אמרתי למנות בעם:

שכירו האמת שלא ידעו המוסלמי' את עקפסלם וגו' ולא יכירו גדולת הש"ת אשר הביא זאת מראש
וז"ש מי השמיע זאת הלא אני ה' וגו' והוא כי לי תכרע כל ברך לין זה כי אם בהתרית הימים והוא
לומרו בה' יצדקו ויתהללו כל זרע ישראל יצדקו במה שהיו אומרים בעודם בגלות ויתהללו מפי
בלומו כל זרע ישראל ר"ל שיאמרו שבחה של זרע ישראל שלא דברו עולה וכזב בכל מה שדברו בימי
עולם וזהו יצדקו ויתהללו כל זרע ישראל זרע ישראל לייקר כבהו כל זרע ישראל לא ידברו עולה וגו'
הבעל על כל זה מעניין כל ע"ת אשר בבבל שכרע כל קרס נבו שהוא בגפילת נבוכד נצר כן כיולה
בזה יהיה לעתיד ועת"כו ולזה סמך ענין הגאול' העתידה אחרי ענין כורש וגפילת בבל כמו שאמר
הוי רב את יוצרו על נבוכד נצר כמו שפירשו המפרשים ז"ל שהוא רב את יוצרו והחריב ביתו והגל'
את בניו והוא היה אז' לאב מה תוליד ולאשה מה תחילן שהרי כולם השחית וכלה כי בעבור זאת
העתיד הש"ת את כורש לנקום שם עבדיו הספוך ואחר שהזכיר ענין בית כני הזכיר ענין בית
לאחרון וזהו שסמך כה אמר ה' קדוש ישראל כי אז לעתיד יתגדל ויתקדש שמו על ישראל עמו ויזרו
לעתיד כבייה חדשה לכבוד לשם ולתהלה ולתפארת ולזה אמר האותיות הבאות לעתיד שאלוני
מה יהיה באחרית וכפי אשר השמעו כך תצוני על בני ועל פועל ידי שאם אגיד לכם מעט מזער
בהגלות בני אז תצוני להוסיף וכ"ש אם אז"ת אשר בשמעו פורענות כי דעו כי אנכי עשיתי ארץ ואדם
עליה בראתי אדם הראשון הוא בשוא ח"ש דם דו"ד מש"ת בשותיות אדם שהוא עתיד לגאול ישראל
ולתקן עולם במלכות שדי וז"ש אנכי העירותיה בצדק על אדם הנ' שהוא המשיח וכל דרכיו אישר
לפני עולם ובנה עירי תחילה ככתוב בונה ירושלים ה' ואחר כך נדחי ישראל יכנס ז"ש הוא יבנה
לפנינו הוא יבנה עירי תחילה ואח"כ וגלותי ישלח לא במאחר ולא בשוחד כי כל מעשיו של המשיח יהיו לש"ש ועל זה
עירי תחילה ואח"כ וגלותי ישלח לא במאחר ולא בשוחד כי כל מעשיו של המשיח יהיו לש"ש ועל זה
יעד בזמנו שכל טוב מצרים הקרוב לירושלים להם יהיה כל יגיע מצרים וגו' עליך ולשמך יעבדו
הסבאים את גבולם ותחומם שהם לנסי מדה בקומת' וגבהם מה שלא עברו עד הנה לעתי' עליך
ובעבורך לרחוקך את הדרך יעבורו ולך יהיו משעבדים ומושלמים לך אחריך ילכו בזיקי' כעבדי'
האלה האסורים בזיקים יעבורו כל התחומים שבינם לבינך שלא ישימו הזיקים בגולם אל שערי
ירושלים ולא יבוסו ולא יכלמו בגולם בזיקים מעוד בחירת' להשתעבד אליך כי אם יתפארו
בהשתעבד' אליך ואליך ישתחוו אליך יתפללו הכל על ירושלים ויאמרו אין ההשתחוי' הזאת
אליך מלך עמך ולא ההשתעבדות אך בך אל אך בלשון מיעוט לו' שאין הדבר הזה אלא יען כי
בך אל וגו' שלהיות בך האל יכבדוך כבוד גדול והנה באחרית הימים יודו כולם שאין אלהים כי
אם בישראל וזהו אך בך אל ואין עוד אל ויאמרו אם אלהים שלא יהיה עוד דין בישראל ואין
אלהים בכל מקום אלא דיין וז"ש אם אלהים וכמו אפי' הראשונים ז"ל בפסוק אין ישועתה לו
אלהים שלה שמדת הדין מתוחה עליו אלא אם כן אין ישועתה לו אכן תהיה תמיד מתנהג
לפי שבאלהים אלה שמדת הדין מתוחה עליו אלא אם כן אין ישועתה לו אכן תהיה תמיד מתנהג
עמהם בחסד אל כל הייס מסתתר דין ישראל ז"ש אכן אתה אל חסד מסתתר אמנם כנגד
האויבים להושיע את ישראל מידם יהיה נוהג אלהות שהוא דין ז"ש אלהי ישראל מושיע שלהושיע'
ינהג אלהות ודיינות נגד אויביהם: לו יאמר בך אל גדול ואין עוד מלבדו אל ומתוך כך האומות
כולם יקבלו אלהות יתב' אפס אלהים גם עליהם שיבטלו האלילים ואלהים אחרים זה אפס אלהי'
ישראל אלהי ישראל בפרהסיה מושיע לעין כל האומות וכן אחז"ל גבי בלעם ויקר אלהי' אל בלעם:

בושו וגם נכלמו וגו' עיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל והרל"ק ז"ל וכן מהרי"א ז"ל:
ולע"ד כי הע"ה מתחלקת בג' פנים כאשר זכרתי כמה פעמים אם היודעים בטיב ה"עה
שעושים אותו בתמונת הגבה מרוש והגבה מרוש אחלבי בינם לבין הבורא והבינוני
שהוסב שהתמונה העליונה לגבה מרוש הללה והתמונה הזאת אשר בארץ מתחת אחלבי הטעה
בתוך הוא המוסב שהתמונה התחתונה הלזה הוא לז"ת הנביא על כולם בושו ונם נכלמו כול' יחדיו
כל החלוקות הנו' העובדים כולם יחדיו הלכו בכלימה' אפי' אותם שהם הרשי' אירים ר"ל שעושים
האלילים לצירים שלוחים בינם לבורא ית' אף הם הלכו בכלימה וכ"ש הטועים בנמורי' שמוסבים
שהאלילים הם אלהות ואמר הלכו בכלימה חרשי צירים כי אין קונה מרם כי בעלה עבודת אלילים
בהחרית הימים כאמר אפס אלהים כאפי' יהיו אם כן חרשי צירים לאלהות כמו הלשון הסוב על
צירה לו אמר חרשי צירים על האלילים ועל שם סופם קראם צירים שישתמשו במקום נבזה לצר
הלשון שתסוב עליהם וזהו חרשי צירים:

ישראל נושע בה' וגו' עיין הרא"בע ז"ל והרל"ק ז"ל ומהרי"א ז"ל עולמים שני עולמות
הע"ז והע"הב: ולע"ד לדקדק שהי' אמר במקרי' ידעתי את מכאוביו כי הרגיז ונצטער מהכאב כב יכול
בכבוד עמו אנכי בצרה כב יכול מלך עמו ולזה אחלצהו ואכבדהו ואראהו ביאועתי כב יכול ישועתי
אלהי נושע עמו ויחדיו וז"ש ישראל נושע בה' נושע עם הש"ת כב יכולאזה הענין נוהג הוא בשני
מבוגות בתשועת העולם הזה ונצרותו כלומר והשני לעתיד ככתוב כי תעבור במו אם לא תכוה
שפי' חז"ל באם של בהיום לעתיד שכל אומה תרד ואלוהיה עמה לגהינם ישראל מפקדי' והקב"ה
מבטיחם שלא ישרפו אלא יגלו כמלא שתשועת עולמים נושע ישראל בה' בע"הז ובעולם הבא
ובראותיכם כי תעבור בחיים אתך אני להושיעך וכי תבוא במו אם לא תכוה אז לא תבושו ולא
תכלמו עד עולמי עד שהוא עולמות קיימים ונצחיים של עד עין לא ראתה כמו שגילה בס"ה
בפסוק עד תאות גבעות עולם שתאות גבעות עולם שהם כ"לח ו"הוד מתאוים אל עד עולמא
עילאה וסתימא עולם הבא: וז"ש לא תבושו לנוכח דברי הגבוה למהרי"ל ז"ל ולי לפסר שאמר
ישראל נושע הוא לשעבר השועת עולמים בעולמי אשר לפנינו בתמרים ובזמני העוברי'
כי בכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו אלא שהקב"ה מצילנו מידם ומעבה מהעבר בדרן לכם
לעתיד שלא תבשו ולא תכלמו עד עולמי עד כי המושיעכם לשעבר הוא יושיעכם לעתיד:

כי כה אמר ה' וגו' עיין רש"י ז"ל והרא"בע והרל"ק ומהרי"א ז"ל שהמרשה הזאת כולה לעתיד
ובנוכד נצר ומפלתו ואמר כי כל בגורות סנחריב ובנוכד נצר היו בחטאות ישראל ולכן הית' המפלה
בהם וגם לעתיד בעובדי אלילים באחרית הימים תהיה מפלה גדולה בחטאם והקדים ואמר ענין
בריאת העולם כי כה אמר ה' בורא השמים הוא האלהים ר"ל הוא האלהים האמר בפ' בראשית
לא אמר הוא האלהים (כהרל"ק) הוא האלהים המנהיג והאדון והמביא הגלגל העליון וג"כ
יוצר הארץ ועשה יוצר הראשיות קיים ועושה (כהרל"ק) היקבם בריותה מצולה מהמים וכוונה
בשם חיות שעשה כה שהיו היתה בדורות כנגד החמישי לא היה במלא מקום לשבת בו אים אבל
בריות יש מקום בארץ שטח ומקום הרים נעשה בה הישוב וכל זה ממה שיורה שלא תהו בראה
לשבת יהיה לא להיותה ריקה מבני אדם אלא התכלית היה לשבת כדי שישבו שאני ה' ואין עוד
וגם כן בתחילת התור' לא בסתר דברתי כי אם בקולי קולות כי ה' חפץ למען צדקו לגדיל את העולם
ישמעו ולמדו ליראה את ה' וכם לא נתנו לב לא לזה ולא לאותו הענין ולזה תבא תפלה באחרית
הימים ויתר הפלטה להם אמר הקדוש ברוך הוא כמו שהיו אומות הגוים שהכעיסו ישראל
לתת בגלל ארצו כאמרו ית' הנוהן ההודה ולמולם אומלין דעת הנותן לזה אמר לא אמרתי לזרע
יעקב שהכוונה לאלו אני נותנה דוקא ולא לאומות שהרי הלכתי לפארן ושעיר אלו יקבלה ואני
תוכו פי' לותה בהילו תיבת לא אמרתי ונו' מוסבת גם כן לתוכו ולא תוכו בקשוני ר"ל לך ולא
במחשבתי לגזור עליכם דברים של תוכו ובקשוני בהם ואעפ"י שאין בהם ממש חליל' אבל אמת
הוא שלהיות כל דברי אשר אני דובר אלך ומספר ומשפט ומדברים לכך אמרתי בהשוני לפי שהם דברים
שלא שעים ויסרים באופן שמלא הגותו היה רלוי להם לקבלם שפשה בהשתדלות הפרבוים בכל הלבם
כדי שהבולו וחזקו גם הוא הלך אחריכם לשעיר ופארן ולא שוה לו ועניינים מלא עצמם הם נ"ל
נלוהים מלא אשר כל זה מחייב פורענות לעתיד לעובדי אלילים והשועת עולמים לישראל בכל
בפרשה הקודמת וכלו הודיעו הז"ל כדברי חכמי"ל ז"ל הנז"ל בפסוק הקודם שנזכיר עתה: יתיין
רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל והרל"ק ז"ל וכן מהרי"א ז"ל שהכתוב עשה מעבר מהו' שבעשה
בפרסים גדולי בחולי קולות לא בסתר דברתי עד שנודע הדבר לכל העולם ולותם הדברי' יתורה
שבתתי לא היו דברים רבים כי לא דבר רק הוא ונו' וזהו לא אמרתי לזרע יעקב תיבת הקול קול ה' בקשוני ר"ל
לא אמרתי להם דברים של תוכו לשבקשוני בהם לבל בהפך כי אני ה' דובר לדק ומגיד מישרים
כי כל חוקותי ותורתי לדק ומשפט ומישרים והיה תכלית זה המאמר לו' שמאחר שתכלית הבריאה
כדי שיעבדו שלימותם ודבר עשהם מן השמים להדריכם אל השלימות א"כ למה זה היו עמי בארץ
העובדים

בארץ ועשה כי ידוע כי בראם העולם הזה יש בו חופן אחד בארץ שמו שנלפון וכה מלאכי ס
מבבחים ומפארים ליוצרם ע"ש בכבוד מלכותו וזהו יוצר הארץ בבחינת הרוחניות הבוא אמר' אמ
ועשה בבחינת המציאות הע"הז הספל שכולו עולם העשיה כיון אבי"ע וזהו ועשה וזה וזה היה
ועשה בבחינת המציאות הע"הז הספל שכולו עולם העשיה כיון אבי"ע וזהו ועשה וזה וזה היה
מלא עון אדם הראשון פאל"כ שמים וארץ היו סוים במדרגה אחת קודם מיעוט הירח וזה לאמר
שלא תהו בראה כלומר כשלא היה תהו בעולם הוא י"ראה תוהו ובוהו וחשך על פני תהום
שלא תהו בראה אלא כשלא היה תהו אז בראה בריאה היתה ג"כ בארץ ככתוב בראשית
שמחשיך פניהם של בריות אז כשלא היה התהו אז בראה בריאה היתה ג"כ בארץ ככתוב בראשית
ברא אלהים את השמים ואת הארץ אלא אחר כך והארץ היתה תוהו ובוהו ואחשך על פני תהום וגו'
אז הוקרך ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים עשיה ולא בריאה ויצירה כי הילדה היתה בראשית
העולם לגד במקו' הראוי לו' אלהים ארץ ושמים ז"ל ז"ש לא תהו בראה אבל בשביה תוהו ובוהו וחשך ר"ל בד
שמחשיך פניהם של בריות לא היתה כראית הארץ אבל ליצירה אלא שהב"ה עשה כן כדי לבריות בם
ישוב ע"י רוחניות הילדה שבה וז"ש לשבת יצר' פתח בבריא' וסיים ביצירה ומובן בזה לאמרו לא
תהו בראה שה"ל לא תהו בלא"ד אבל במה שכתבתי מהוקדק הכל והוא מה שסיים לבי ה' ואין
עוד אני הוא שכוונתי לעשות קיום והעמדה לשבת יכיבת העולם הנזכרת בחופן מעולה היתי בכבוד
בריאה ואחר כך ידה אל מדרגת יצירה:

לא בסתר דברתי וגו' מכילתא מ"ר יוסי אמר הב"ה בתחילה לא נתתי התורה לא במקום ארץ
חושך ולא במקום סתר ולא במקום הפלה אלא במדבר נתנה במקום הפקר שאלו כתבה
התורה בא"י היו אומרי' לשם לאומות העולם אין לכם חלק בה לכך נתנה במדבר ומשם בפרהסיי
בקול ה' ויהי ביום הג' בהיות הבקר
במקום הפקר לו' כל הרואה לקבל ישוה ויקבל יכול נתנה בלילה ה"ל ויהי ביום הג' בהיות הבקר
יכול נתנה בשתיקה ת"ל ויהי קולות וברקים יכול לא היו שומעים את הקול ה"ל קול ה' בכח קול
ה' בהדר קול ה' שובר ארזים וגו' ה' לבדו יש' אמר בלעם לכל העומדים עליו' עוז לעמו יתן
לא אמרתי לזרע יעקב לבלו הייתי נותנה ולא לאומות העולם שבא' ה' מסיני בא וזרח מסעיר לתו
לא תוהו בקשוני לא נתתיה כנגם וכה"ל ה' אני ה' דובר צדק מגיד מישרים עכ"ל:

ולע"ד לדקדק לומרו אמר הב"ה בתחילה לא נתתי כי מלמר בתחילה מיוחד ולא הוה לו לא
אלא לא נתתי את התורה ונו' ולע"י שמאמר בתחילה הוא בלילור של הפסוק כמ"ש לא
מראש עכ"ז אל הפסוק עצמו נקשה למה אמר לא מראש הי"לל לא בסתר דברתי ואעפ"י שכבר הזה
לא כתיב מראש הנה בסמוך ביעשיה כתיב קרבו אלי שמעו זאת לא מראש בסתר דברתי וגו' ושם
יפול הקושי הזה כי משם מרכיבו חז"ל אמר הקב"ה בתחילה וגו' כי על פשוק זה יגיד עליו ראשו
כלקמן: ועוד יקשה ג' חלוקות אלו חוסך הפלה סתר ובפסוק לא נזכר אלא עתים בסתר ארץ
חשך ואין לו' דתחילה למד מתוהו בקשוני שהרי תיבת תוהו דרים לא לפנגש: ועוד קשה לומרו
שלילו נתנה בארץ ליישראל ר"ל אומרים להם לאומות העולם וגו' דלי משום הוא חנתן בחול לארץ
ויובן ג"כ יתור לומרו לכן נתנה במדבר דימום בפרהסיא במקום הפקר לו' כל הרואה לקבל ישוה
ויקבל שהוא מיותר שכבר אמר מתחילה במדבר נתנה במקום הפקר' ועוד מלי אמר הוא אומרים
להם לאומות העול' ואיך יאמרו כן ישראל לאומות העולם לתהות נפשותם מעבוד' הש"ת אלילה להם
מרשע ונבין ג"כ להם לאומות העולם כי די באומרו הוא אומרי' לאומות' העול' ועוד מסו לא אמרה
פנגם ונבין אומרו וכן הוא אל' אלהי ה' דובר צדק מגיד מישרים מלי קאמר: ונראה שהוקשה לבעל
המאמר הסגנות הסני כתובי' האחד כאן לא בסתר והאחר בסמוך לא אמרתי בסתר דברתי וגו' ל"ל
דרשו חז"ל הסני כתובים יחדיו ומתוך הסני כתובי' למדו הג' פרשים הנו' ז"ש בתחילה לא נתתי
את התור' וגו' שהכוונה לפי שבתחילת התור' היו פעמי' בלוחות הראשונות בקולי קולות אמנם בלוחות
שניות נתנו בצנעה מהטעם שאחז"ל הראשונו' שהיו בקולות שלטה בהם עין הרע ולזה הסליות בהנו
בצנעה' ובזה מובן מ"ש לא אמרתי בסתר דברתי אמרתי הוא לא בסתר דברתי אבל בסוף בסתר
דברתי בלוחות שניות וזהו מ"ש בעל המאמר בתחילה לא נתתי את התורה וגו' בתחילה לא
בסתר אבל בסוף בסתר ואעפ"ב שבעל המאמר מזכיר הוא ולו' בתחילה לא נתתי לה אמרתי לה
במקו' ארץ חושך וגו' שבזאת החלוקה הינו אומר בתחילה לו' בתחילה כי בינו בתחילה ובין בסוף לא דבר בארץ
חושך עכ"ז לא קשה מ"ד כי בודאי אלא אמר תיבת בתחילה אלא על חלוקת ולא במקו' סתר ובכל
אלא תעשה בדברי שהו' בתחילה חוזר גם אל מ"ש לא במקום ארץ חושך הקלוקה הסתולה
אליה והנזכר' דהשונה לזה הוסיף תיבת לא במקו' ארץ וגו' כי היה די שיאמר לא נתתי את התור'
במקום ארץ חושך תיבת לא להפרידה ממ"ש לא נתתי את התורה שהינו חוזר אל במקו' ארץ חושך
אלא אל החלוקה האמצעית וכי תימה ויקדים האמצעית והיה מקצר תיבת לא ויאמר בתחילה לא
בסתר אבל בסוף בסתר ואעפ"ב שבעל המאמר מזכיר הוא ולו' בתחילה לא נתתי לה אמרתי לה
בסתר דברתי בלוחות שניות וזהו מ"ש בעל המאמר בתחילה לא נתתי את התורה וגו'

מו

יצדקו ויתהללו. בהבטחת משען להבתו ימצאו לדקה ויתפארו במעוז. ויתהללו. ברחמנויר בלע"ז: כרע בל קורס נבו: אלוהות היה של בבל כרעו קרסו לשון שחוק של ע"ז הוא כמי שיש לו חולי מעים ואינו מספיק ליסב על מושב בית הכסא עד שהוא ניתרז: כרע בל קורס נבו: מי שקרו"פיר בל קונקי"לה נבו כך שמעתי משמו של רבינו גרשון מאור הגולה: היו עליהם. דמות צורותם של בל ונבו היו לחיה ולבהמה נדמו להיות כחיה וכבהמה שמזהימין ותלכלכין עצמן בדעי שלהם: בשוחותיכם עמוסות משא. ריעי שבמעיכם כבידות הם לעמוס כמשא לאדם עיף לפיכך קרסו כרעו יחדיו הקרים עם הכריע: ולא יוכלו מלט משא. להפליט הצורה שבמעיה' כשאר המוניחין להוגן. מלט לשון הוצאה ממקו' בלוע וכן שמה קנ"קפוד ותמלט הוציאה ביצתה וכן והמליטה זכר ויונתן לא כן תרגם המקראות הללו: העמוסים מני בטן. מאז בולדות' בני' לבן הארמי עמסתי ה אתכם על זרוטותי כי מאז עמדו עליכם קמים בכל דור ודור ולא כשבעה חומות העומדי' ומסאר את אלהיהם כמו שאמור למעלה אבל אתם עמוסים וגשוים בזרועותי: ועד זקנה. אסר זקנת' ובלה כאבם שאין לכם זכות אני הוא ברחמי ובמל' טובי להושיעכ' ולעמוס ולסאת' ולמלט לפי שאמר כל ע"ז שהיא נסבלת וגם משא' אינה יכולה למלט אני הסובל אתכם ואת משאי אמלט: ותמשילוני. כמו ואתמשל כעפר ואפר לשון דמיון: ונדמה. ונהיה אני והוא דומין זה לזה: הזלי זהב מכים. לשון יזלו מים: בקנה ישקילו. הוא קנה המאזני' מקורין פל"יל בלע"ז: זכרו זאת. אשר אני אפץ לומר: והתאוששו. והתחזקו כמו לאשיבי קיר חרש: השיבו. על לב ומה אני אומר לבם לזכור ולהשיב על לב: זכרו ראשונות מעולם. אשר ראיתם כי אנכי אלהים ואין עוד אנכי אלהים ואפס כמוני: מגיד מראשית אחרית. גלות מצרים וגאולתה הודעתי בבין הבתרי' לפני היותה:

קורה

אבן עזרא

בוי' ינדקו. שהיו מאמיני' בשם: כרע בל. עבודה זרה לבבליים גם כן נבו ויש אומרים שהוא כוכב חמה: קורס. מגזרת קרסים והטע' ידוע ואין ראוי לכתבו: לחיה ולבהמ'. שיאת אדם עליהם על כן נשואותיכם עמוסות משא לעיפה תואר הבהמה הנוסאת: קרסו כרעו. הנוסאי': ולא יכלו מלט. עליהם: נפשם. הנשואים כי גם הם נשבו ויש אומרים כי כרעו קרסו כל העגלים שהיו בבבל שלא הזכירם ולא יכלו העגלים למלט משא כי הם בעצמם הלכו בשבי: שמעו. אלהי בבל היו נשואים ואני אלהי ישראל נשאתים: מני בטן. מיום שהיו. ועד. דרך משל מיום שהיו עם העם עד עולם: אני עשיתי. ישראל ולא כאלהי בבל שהבבליים יעשו אלהים ואני אעשה ואמלט ולא כמוהם שלא יכלו למלט משא: למי. ותשוו. אותי. ונדמה שניו: אליל. עם עובדי עבודה זרה ידבר הזלים רבים הוליאו מגזרת אז זל מכלינו והוא חסר אל"ף והנכון שאין רע לו כי אזל פועל עומד וטעמו הכותבים זהב מכיסם והנה בתורה אבני' בכים והנה הוא במאזנים גם קנה כן טעמו ואין רע לו: ישאוהו. תחתיו. במקומו: לא ימיש. פועל יוצא לא יוכל להמיש כפשו ממקומו אז הוא פועל עומד והרמשון הוא הנכון: יצעק. מושך אחר עמו וכן הוא ומצרתו יצעק: זכרו. והתאוששו. י"א כמו והוסדו כמו אשיתיה ואושיא יחיטו ודביבו היי נאמן ז"ל אמר שהוא מגזרת אם כאילו הוא התחרדו והנאמן רב סעדיה ז"ל אתלי שהוא מאש והטעם הוקדו כסעם והיה בלבי כאש בוערת והשיבו זאת על לב: זכרו ראשונות. שעברו על כן אמר מעולם אז תדעו כי אני לבדי אל: מגיד. פי הגלתי האחרית מראשית והטע' קודם היותו כי מי יוכל לבטל' גזרותי בי לעולם עצתי תקום וכל חפצי אעשה:

קורה

בל ג'יסי'ופקדתי על כל בבל. כרע בל קרס נבו. הוביש בל חת מרודך: רחם ה' ג' קמצין וב'פתחין וסי' הלא ימצאו יחלקו שלל הנשאי'מני רחם ואסמא אתם במתנת' שאול ועצר רחם: וא' ברכו שדי'ורחם: ולא יענה ה'בקריא'וסים' מעקתם ביום ההוא. אז יזעקו אל יי' דמיכה. ישאהו על כתף יסבלהו. שם יצעקו ולא יענה. לעבדי קראתי ולא יענה: מראשית ח' בקריאה וסים' נמסר בסדר שלח לך:

יזכון וישתברון כל זרע ישראל: חמיט בל אתקטף נבו הוו צלמניהון דמות חיוא ובעירא מטולין טעיהון יקרין על נטליהון ואנון משלהן: אתקציצו ואתקטפו כחדא ולא יכילו לשיזבא נטליהון ופלחיהון בשביא אזלו: קבילו למימרי דבית יעקב וכל שארא דבית ישראל דרחימין מכל עממיא ומחביבין מכל מלכותא: ועד עלמא אני הוא ועד עלם עלמיא מימרי קיים אנא ברית כל אנשא ואנא בדרית יתהון לבני עממיא אף אנא אשבוק לחוביהון ואסלח: למן תדמון קדמי ותשוון ותכוונון קדמי בקשוט: הא עממיא נכון דהב מכיס וכספא במאזניא תקלין אגרין קינאה ועביד ליה דחלא סגדין אף משתעבדין: נטלין ליה על כתפיהון סבלין ליה מחתין ליה באתריה וקאים מאתריה לא אפשר ליה דינוד אף יבעי מיניה לא יתיביניה מעקתיה לא יפרקיניה: ארכרו דא ואתקפו ואתיבו מרודין על לב: אדכרו קדמיתא דמן עלמא ארי אנא אלה ולית עוד אלה בר מיני: מחוי מן רעותי

אולא לסופא ומלקדמין דלא אתעבידא אימר מלבי יתקיים וכל

והגמלים: משא לעיפה. עיפה. תאר לבהמה שהיא עיפה מכובד משאה: נשואותיכם. כמו משואותיכם. והוא תאר. ויש לפרש נשואותיכם תאר לבהמות הנוסאות: ואמר עמוסות שהם טעונות יותר מדאי. וכנוי נשואותיכם כנגד העגלים ללגן הבהמות הנוסאות אותם עמוסים הם ועיפות. ויונתן תרגם חטוט בל יתקטף נבו ונומר. ועוד שנה הענין ואמר: קרסו כרעו. מלט משא. למלט עצמם מן המשא שלא יסאו אותם הבהמות. ונפשם הם עצמם הלכו בשבי כל שכן שלא הגילו עובדיהם. ונפשם עצמם. כמו ברזל באה נפשו. או אמר נפשם לפי מחשבת עובדיהם. ויונתן תרגם לא יכילו לשיזבא נטליהון ופלחיהון בשביה יהבון: שמעו. אמר וכל שארית על גלות בבל שהיו שארית עשר השבטים שגלו ראשונ'הם לא שבו בשוב גלות בבל: העמוסים מני בטן. אחם עמוסים ונשואים עלי מבטן ומרחם אמכם. וכן אשא ואסבול אתכם עד שיבה. כלומר כל ימיכם כי לא אטוש אתכם. או אמר ועד שיבה שצריך יותר סבל וסעד. רוזה לומר כי בכל עת שתהיו בצרה אני אסבל אתכם. וכן אמר דוד עליך השלכתי מרחם. ואמר ועד זקנה ושיבה אלהים אל תעזבני: ועד זקנה. שיבה יותר מזקנה. וכן אמרו בן שנים לזקנה בן שבעים לשיבה: אני הוא. אני הוא עמכם: אני עשיתי. וכיון שעשיתי ונדלתי אתכם עלי לשאת ולסבול אתכם והמשא והסבול עליו יתברך היא דרך משל: ואמלט. אמלט אתכם מגלות בבל: למי תדמיוני. ונדמה. ואהיה נדמה. אמר זה כנגד בני בבל שהיו בוטחים בפסיליהם ומעבידים ישראל ואומרים לא יוכל אלהיהם להגיל אותם מידינו כי אלהינו מסרם בידינו: לפיכך אמר איך תדמו אותם אלהים לי כי אותם הם מזהב וכסף ומעשה ידי אדם הם: הזלים. ענין זול כדברי רבותינו ז"ל מוליאין הזהב בזול אף על פי שהזהב ביוקר הם עושים אותו לפסילים כזול ומוליאים הרבה ממנו מכיסם: בקנה. הוא קנה המאזנים: אף ישתחוו. השתחוואה יותר מהסגידה. לפיכך אמר אף כמו שפירש בפסוק יסגוד לו וישתחו: ישאוהו. אחר שיעשהו הצורף ישאוהו לביתם כי לא יוכל ברגליו: התתיו. במקומו: ויעמוד. יעמוד שם במקום שיניחוהו: לא ימיש. פועל עומד מבנין הפעיל. וכן לא ימיש מתוך האהל: זכרו זאת והתאוששו מבנין היש אנשים ולא בהמות שלא יבינו ולא יסכילו. ויש מפרשים התחזקו בענין אשיבי קיר מרשת שעניני יסודות שהם מוזק הקיר. וכן תרגם יונתן אתקפו. ואדוני אבי ז"ל פירש מענין אם הכוו והשרפו. כלומר הבלמו ממעשיכם הרעים: זכרו ראשונות מעולם. שהוכחתי ישראל מאבני' בעל כרחן יבאלהיהם עשיתי שפטי' בזה תוכלו להכיר כי אנכי אל ואין עוד אלהים: ואפס. כמו אין: מגיד. כי כל הנבואות האלה הגדתי טרם

אמר

בוחס שיבא כורש ויחריב בבל ואלהיה ויוליא ישראל מתוכה:

הגליות ע"ב בהקבצו וגו' בקיבוץ גלויות ובאו פליטי הגוים הפלטים אשר אדם ואת עשו כי הם לא ידעו המושיעים את עץ פסלם על שכמם והיו מתפללים אל אל לא יושיע ובוטרים היו אתם ולא ידעו ראיות ההסגחה שאמרתי לכם. גם סגיאו אף יועצו מי בהם הנביא ואת מקדש זאת הגאולה הראשונה ומי מאז הגידה מימי אבנה שהראה לו שעבוד מלכיות וגאולתן כמודם הלא אני ה' ואין עוד אלהי' מלבדי סלם ת"ו היה אלהי' אולתי לא היה מקדים לאמר לאמר קן יתעוררו כגדו לבל יוכל הימיא את עזו מה אשר המה אלהיהם ושמא תאמרו ע"כ איפה אלהי' הוא הגלם ונם מאריך בגלותם אחר שהוא עתיד להושיעם מתחת מעבודתם הלא הוא כי הוא אל צדיק עושה משפט צדק ו"ל לאמר אמתם והנם מאלתם הגלם ומיכנם עד עת ליגונה ואח"כ הוא מושיעם ותהו אל צדיק ומושיע ולא ידעתי כן יתאחדו אלהי' הגויים נגדי אחד שהמעתי מעתה אשר אלהיהם מתחת ידם כי הלא אין זולתי גם

אודת מהם:

העובדים אלילים תועים מן הדרך לא ידעו את ה' ולא יביטו אל תכלית שלימותם אשר בעבורו
נוצרו ולזה גזרה חכמתו לעשות כלה ונחרכה באחרית לימים בעת הגאולה כדי שיכירו וילמדו
אלהותו ועל זה אמר הקבצו ובואו וגו' :

ולע"ד עפ"י שיעת חז"ל ורש"י והרד"ק ומהרי"ח במדבר נמתן תורה כמ"ש ליאמר לא בסתר
דברתי וגו' כי האדם ידבר בסתר ובארץ חושך לא' מסתי שבות הו להיותם הפן לגלות
בעוד הזמן להחזיר אשר נכפשו על דרך סור ה' לריק היו וגו' הו להיותם דבר רע ופתוהו ורה ויבוש
תלמוד' בפרהסיא על דרך הוי המעמיקים מה' לסתיר עצה והיה במחשך מעשיהם מפחדים מי
ראינו מי יודעינו לזה אמר לא בסתר דברתי בסקוי ארץ חושך לפי שלא היה שם שום אחת מהשתי
בחינות הנזכרות לפי שלא אמרתי לזרע יעקב תוהו בקשוני ר"ל לא אמרתי כן ביחוד לזרע יעקב
בחינות עד שאומר בסוד ובסתר וגם לא היו דבר תוהו בארץ חושך זה שאמר לא
אמרתי לזרע יעקב ביחוד תוהו בקשוני עד שמסיבת הסתי בחינות ההלה הדבר דברי בסתר מלד
בחינה הלחת ובמקום ארץ חושך מהבחינה הפנית כי אני ה' דובר בקול המון מיסרבים בקול
שלי בדברו קול ה' בכח וגו' והוא הפך הבחינה הראשונה של בסתר כי אני ה' דובר ובשמע בכל
העולם פתגם המלך • וכנגד הבחינה הב' אמר לדק ומגיד מישרים כי היכי מדבר תוהו עד שהעלי'
דברי לדבר' בארץ חושך וזה מדוקדק שלא אמר ולא אמרתי לזרע יעקב וגו' כו"ל ההוספ' הבל
אשר לא אמרתי וגו' לפי שהוא כתיב' עשה למ"ש לא בסתר וגו' לו יאמר זה הענין באופן מתחלף
הבל הוא לא בסתר דברתי וכן לא אמרתי לזרע יעקב תוהו בקשוני ר"ל בקשוני במקום תוהו כי
אמת הוא לא בסתר דברתי שם יאמלאוני לבדר עמהם דבר בקול גדול ולא יסף • ואמר
שיבקשוני במקום תוהו כי שם יאמלאוני לדבר דבר בקול גדול ולא יסף • ואמר
והדברים כיולא בחלה לא יפשרבו למקום סתר ותוהו כי הם לדבר דבר בקול גדול ולא יסף • ואמר
לזרע יעקב לרמוז אל מה שאמרה התורה כי שם נמעאד הר סיני וגם בכריתת הברית שבפרשת
נצבים נמצאו כל הדורות העתידים לבא כמו שאמר את אשר ישנו וגו' ואת אשר איננו וגו' וזה
רמז לזרע יעקב לומר שהדיבור היה כללי עם הנמצאים בפועל וגם עם הנמצאים בכח בזרע יעקב
שעתידים לצאת מחלציו שלא יאמרו עדין מן הכח אל הפועל ר"ל לזרע יעקב ע"ד מה שפי' בחר תיך
ארע אברהם אוהבי שבחרתיך מלז בהיותך כלול בזרע אברהם אוהבי שלא יצאת מהכח אל הפועל :

הקבצו ובואו וגו' הגידו וגו' עיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל והרד"ק ז"ל וכיול' בזה פי' מהרי"ח
ז"ל אלה שפי' הפסוקים לעתיד והוס ף אל לדיק בחורבן האומות העובדות אלילים
ומוציא את ישראל ואת העובדים אותו ע"כ : ולע"ד כדבריו ז"ל שכן מורה לשון פליטי הגוים
שמדבר על אותם שפלטו מהגזעם אשר באחרית הימים בזמן הגאולה והם מתי מספר הפליטי' כי
הרבים ימותו ואליהם אמר הקבצו ובואו התנגשו יחדיו פליטי הגוים הקבצו ובואו והנגשו אל דת
האמת והיו יחדיו ככם כהם • ואתם פליטי הגוים אשר הגוים הם לא ידעו לא הפליטים כי
הגוים הם היו יודעים הטב שאין ממש באלילים והפליטים הם היו המוסלים את עץ פסלם אל
הגוים בע"כ אבל בעיני הפליטים לא היה פסל שהיו יודעי' שהוא עץ בעלמא ואין בו ממש וכשהיו
מתפללים לא היו עושים כו שום באליל ממש אבל היו מתפללים אל אל ע"מ שלא יושיע ואעפ"כ
היו מתפללים אליו ואעפ"י שגלוי להם שלא יושיע היו עושים כן מפני הירלה מהרואים ולכך יהיו
פלטים כי כשרים היו והם אשר אמר פליטי הגוים וה"ל של המוסלים עץ פסלם ונם אומרו פסלם
שלא לנוכח מוכיח שחלוקות שתים הם ההתה לא ידעו והשנית המוסלי' את עץ פסלם וגו' שהפלטי'
היו מוסלים עץ פסלם אל הגוים כי להם היה פסלם אבל לפלטים עץ הוא ועל הפלטים אמר הגידו
לא גבורה ה' ועזוזו וכפלאותיו הגישו את אחרים השומעים לחכמים במצות ובעבודת השי"ת
יגעו יחדיו אלו הנגשים ע"י הפליטים וזה מובן אומרו אף יועצו ולא אמר אף הועצו לנוכח כמו
יגעו יחדיו אלו הנגשים ע"י הפליטים אף יועצו יחדיו מדבר עם הפליטים אל אל המוסלים ע"י
שאמר הגידו והגישו לנוכח כי הגידו מדבר עם הפליטים אף יועצו יחדיו מדבר על המוסלים ע"י
מה שמעו מהפליטים שהם יועצו יחדיו ביניהם לבין עצמם ויאמרו מי השמיע זאת וגו' לו אף
יועצו יחדיו אלה הנגשים עם הפליטי' יחדיו איך יעבדו את ה' המגיל והמותן להם פליט לפליטי'
שזכו להנשם אלה' ובמה יכופר להם העון הזנר ואף ע"פ שלא היו אדוקים בשלילי' לא הפליטים
ולא הנגשים ואמר שלא יאמרו ביניהם מי השמיע זאת מקדם וגו' ואז יבינו שאני אל לדיק
(כדהרד"ק) לדק בדברי שדברתי ועשיתי לא אל לדיק בדיני שמה שהרגתי הגוים (כדמהרי"ח)
על העובדים אלילים ומוציא לפליטי הגוים שלא עבדום בלב שלם אלא לפנים כלאור : לו אמר
אל לדיק ומוציא על הפליטים שמה שהוציאם ונפלטו לא היה בקרי והזדמן אבל היה בלדק כי אל
לדיק הוא שהפליטי' לא היו עובדים בלב שלם אלא לפנים • ואמר מי השמיע זאת מקדם על ישעי'
עצמו שלעתיד יאמרו מי השמיע זאת מקדם וכן יאמר מלז הגידה מבה ע"ה רמזה בלז ישיר משה
שר לא נאמר אלא ישיר לעתיד בתפלת עובדי אלילים בעין פגילת פרעה העובד אלילים ז"ש מלז
הגידה שמ"ל ישיר הגידה אלא אבכי ה' ואין אלה ס שאין שם אלהים מבלעדיה' אלא הכל מיוחד
זה בזה רחוס בדין יחדיו בלי פרוד וכמי שברחבתי למעלה בפסוק אני ה' ואין עוד זולתי אין אלהים
בדפרסית כס וז"ש הנה אני ה' ואין אלהים מבלעדי שאני אל לדיק עושה הדין ומוציא אין זולתי
אלא השתי פעולות אני עושה אותם יחדיו :

פנו אלי והושעו וגו' איידס"י ז"ל והרא"בע ומהרי"ח ז"ל כמו אלו והושעו על פליטי הגוים
שיבקשו פסיליהם ויהיו נושעים כי התשועה האמיתית היא באמונה ואלו לעשות כן כי
אני אל ואין עוד ע"כ :

ולע"ד כמאן אין צורך לומר להם לפליטי הגוים פנו אלי והושעו כי פונים הם אליו אבל אמר
פנו אלי אל הרחוק ארץ אשר אין להם עבודת אלילים אבל אין להם פניה אל עבודת
ה' אמתיו להם אמר פנו אלי והושעו ואעפ"י שהפניה אל השי"ת בעת הזאת היא מוכרחת
מידלת העונש וההכרח לא יעובה עכז' והושעו כי אני אל בעל החסד ומקבל שבים אפילו בעת כזאת
בזאת הרעים :

כי נשבעתי וגו' ליה פ' המפלת כי לי תכרע כל ברך השבע כל לשון מדבר בולר שלימו יוצא
ממעי אמו עד שמשביעים אותו שנאמר כי לי תכרע כל ברך זה יום המיתה שנאמר לפניו
יכרעו כל יורדי עפר תשבע כל לשון זה יום הלידה שנאמר אשר לא נשא נפשו ולא נשבע
למרמה ומה שבוע' משביעין אותו אמרי' לו הוי לדיק ול תהי רשע ואפילו כל העולם אומרי' עליך
לדיק אתה הוי בעיניך כרשע והוי יודע שהב"ה טהור ומטרתיו טהורים ונשמה שנתתי לך טהורה
אם אתה משמרה בטהר' מושב ואם לאו הרי הוא נוטלה ממנו תנא דבי ר' ישמעאל משל לכהן חבר
שמטר תרומ' לכהן עם הארץ אם הארן את' לו אם אתה משמרה בטהר' מושב ואם לאו הרי היא שרופה בפניך
פר כהן לשון המאמר : ואני הצעיר מהרבי הבהן י"ו נלעל שבחונת הז"ל לדרוש סמוכין עם
הפ' הנמשך אך בה' כלומר מה שתשבע כל לשון הוא מה שמשביעין אותו הוי לדיק ואל תהי רשע
וזהו אך בה' בו הדבק להיות לדיק ולא רשע וא"ל ר"ש ז"ל ומהרי"ח ז"ל שפי' אחרות
ב"כ סוף הפסוק שאמר לי אמר לדקות וגו' הכוונה שאלו ב"כ דברי הנשבע שאומר בשבועתו אפילו
כי גם לי אמר ר"ל שהכל יאמרו עלי לדקות ועז שים לי שאני לדיק גמור מ"ה לא אחזיק עצמי
לדיק אלא אלעתיד כן יהיה דברי אמר יגמור מלז שבחונת הגדה מבה ע"ה רמזה בלז ישיר משה
עצמו שלעתיד יאמרו מי השמיע זאת מקדם וכן יאמר מלז הגידה מבה ע"ה רמזה בלז ישיר משה
שר לא נאמר אלא ישיר לעתיד בתפלת עובדי אלילים בעין פגילת פרעה העובד אלילים ז"ש מלז
הגידה שמ"ל ישיר הגידה אלא אבכי ה' ואין אלהים מבלעדי שאני אל לדיק עושה הדין ומוציא אין זולתי
בדפרסית כס וז"ש הנה אני ה' ואין אלהים מבלעדי שאני אל לדיק עושה הדין ומוציא אין זולתי
אלא השתי פעולות אני עושה אותם יחדיו :

פנו אלי והושעו וגו' איידס"י ז"ל והרא"בע ומהרי"ח ז"ל כמו אלו והושעו על פליטי הגוים
שיבקשו פסיליהם ויהיו נושעים כי התשועה האמיתית היא באמונה ואלו לעשות כן כי
אני אל ואין עוד ע"כ :

ולע"ד כמאן אין צורך לומר להם לפליטי הגוים פנו אלי והושעו כי פונים הם אליו אבל אמר
פנו אלי אל הרחוק ארץ אשר אין להם עבודת אלילים אבל אין להם פניה אל עבודת
ה' אמתיו להם אמר פנו אלי והושעו ואעפ"י שהפניה אל השי"ת בעת הזאת היא מוכרחת
מידלת העונש וההכרח לא יעובה עכז' והושעו כי אני אל בעל החסד ומקבל שבים אפילו בעת כזאת
בזאת הרעים :

כי נשבעתי וגו' ליה פ' המפלת כי לי תכרע כל ברך השבע כל לשון מדבר בולר שלימו יוצא
ממעי אמו עד שמשביעים אותו שנאמר כי לי תכרע כל ברך זה יום המיתה שנאמר לפניו
יכרעו כל יורדי עפר תשבע כל לשון זה יום הלידה שנאמר אשר לא נשא נפשו ולא נשבע
למרמה ומה שבוע' משביעין אותו אמרי' לו הוי לדיק ול תהי רשע ואפילו כל העולם אומרי' עליך
לדיק אתה הוי בעיניך כרשע והוי יודע שהב"ה טהור ומטרתיו טהורים ונשמה שנתתי לך טהורה
אם אתה משמרה בטהר' מושב ואם לאו הרי הוא נוטלה ממנו תנא דבי ר' ישמעאל משל לכהן חבר
שמטר תרומ' לכהן עם הארץ אם הארן את' לו אם אתה משמרה בטהר' מושב ואם לאו הרי היא שרופה בפניך
פר כהן לשון המאמר : ואני הצעיר מהרבי הבהן י"ו נלעל שבחונת הז"ל לדרוש סמוכין עם
הפ' הנמשך אך בה' כלומר מה שתשבע כל לשון הוא מה שמשביעין אותו הוי לדיק ואל תהי רשע
וזהו אך בה' בו הדבק להיות לדיק ולא רשע וא"ל ר"ש ז"ל ומהרי"ח ז"ל שפי' אחרות
ב"כ סוף הפסוק שאמר לי אמר לדקות וגו' הכוונה שאלו ב"כ דברי הנשבע שאומר בשבועתו אפילו
כי גם לי אמר ר"ל שהכל יאמרו עלי לדקות ועז שים לי שאני לדיק גמור מ"ה לא אחזיק עצמי
לדיק אלא אלעתיד כן יהיה דברי אמר יגמור מלז שבחונת הגד

ולמקום אותם הדורים בהיכליהם בכבוד ומעלה הנה בעת הרננה היו עליהם לחיה ולבהמה
ועל נבואותיהם שהיו משחית פוגה ומחזיק לאמר נבואותיכם ומוסות משא לעייפה שהיו נבואותיו
ומוסות מכיחי הסקר והיו משא לעייפה ר"ל לבבל ספופה להיות עייפה מבלי חוזק לפי שקרסו
כרעו יחדיו לאותם האלהות ולא יכלו מלט נבואותיה ולאותם ונפשם בשבי הלכה ר"ל שגם הוא
אלהות שלהם הוא הדבים הלכו בשבי והנה כמו שכל זה קרה לבבל כן יקרה לעתיד לעובדי האלילים
וזהו שסמך ואמר שמעו אלי בית יעקב וכל הפרשה שמדבר על ענין האלילים כמו שיבואר ע"כ:
והר"בע ז"ל בשער ק' כרע בל וגו' חשב על הנוסאים עין פסלם וגו' שזכר הנבואה אמר כרע בל
קורס נבו שהם עבודות מיוחדות בל לבבל ונבו למזרח ועל כולם אמר שאין בהם ממש ושעבדיה
לא היו בהם שום תועלת אלא משא עורת הבהמות וזהו היו לחיה ולבהמה לעורת אחר ישאון ולזה
הבחות והרלוי הוא לפרוק עולם מעליכם אתם ישראל אמר' בעבודת האל אין ראוי לעשות כן למנו'
עולה מתשא מלך ושרים לתנוע בתיבת הצדקה לזה אמר נבואותיכם ומוסות שים עליכם משאות
מלך ושרים מסים וארנוניות שעליהם אמר נבואותיכם ומוסות ועכ"ז עשו נדקות ונדבות שהוא
שול משא מעבודת הבי"ת כי זה דומה למשא שנותנים על המשא שים לבהמה מוסיפים עליה עוד
משא המספוא אלא שתוציל לה לעת היותה עייפה תאכל ותתחזק בה והם לא היו נותני' עלי' המשא
הבוא של מאכלה תמות ברעב כן ביולא בזה לעפ"י שנבואותיכם ומוסות צריך לתת עוד משא
נדקות לנפש עייפה על דרך אם שלמים וכן רבים המנם הם כרעו קרסו יחדיו לא יכלו מלט משא
ונפשם בשבי הלכה עד עולם ואתם לא כן אלא שמעו בית יעקב המוסיסים מני בטן מעול תיבה
ומלות יזכו להיותם נשאים מני רחם כאשר יש האומן את היונק כמו שעשה להם מתחילה וגם
עד זקנה ושיבה לא ייעף ולא ייגע כי הוא עשה הגליות והוא יסבול אותם וימלט אתכם ע"כ:
ובזה מובן אומרו למופת נבואותיכם למופת ואחר הפסוקים שלא למופת. והוא ביאור נכון בכל
העמוסים הנבואים ות"ש לני עשיתי על הגלות ולני אסבול העול עמכם להלילכם:

ולע"ן שאמר כי בבל אלוהיהם עשה הם שפשים תחיל' ואח"כ בהם כעין המצריים וז"ש כרע
בל קורס נבו כנ"ל שהם אלילי בבל ואחר כך ברחו עובדיהם והלכו להם בראותם כי
האלת יד בל ונבו באופן שהיו עליהם הנוסרים או עליהם הנוסרים והלכו להם בראותם כי
הגדולים וכרע וקורס נשאו עליהם עליהם לחיה ולבהמה לנהות בהם אלוהותם שהרי אין בני
אדם בבבל להיות להם לעבדיסכי מהם אכלה חרב השונה והנשארים ברחו להם ואמר שלהיותם
מאת לכים וחסים על ממונם החביב להם יותר מנופש עשו ממשואות שלהם כנדות מלך ומוסות
באופן שלא יכלו שאתם נמלט שלא היה תועלת באותה המשא הכבד לפליטה והמלט רק לעשות
אותם יעפים ז"ש המשא לעייפה כי היו הנוסאות עמוסות כנוסר לשהנוסאים אותם קרסו כרעו
יחדיו מכובד המשא והיותם עמוסות יחדיו עד שלא יעזרו לים את אחת באופן שלא יוכלו מלט
משא ולפלט אבל גרם להם שנפשם של הנוסאים הנשואות העמוסות הנזכרות בשבי הלכה והילו
לא נשאום מתחלה היו המלט נפשם מהשבי דכולהו איתנהו ביה חרב ורעב וכל רעות וזהו דרך
בעבור ומאחר עליהיה כי היו לחיה ולבהמה לשמה כי נושאותיכם עמוסות מבל ונבו הנזכר' אבל לא
בבוד ומאחר עליהיה היו נשאותיכם הפמוסות להגיל אלא משא לעייפה לחתים כחכם לבד כדפרש'
לעזר ולא להועיל היו נשאותיכם כנבו וכרע בלכן הנוסאים אותם קרסו כרעו יחדיו ר"ל יחדיו הנוסאי
והוליכו סכן היה שכמו שקרס נבו וכרע בלכן הנוסאים אותם קרסו כרעו יחדיו ר"ל יחדיו הנוסאי
והנוסאים ולא יכלו למלט משא אחד מחלק מה מבל ונבו האלילים הנז' שכולם שלוח האוניים
ונפשם של הנוסאים בשבי הלכה זה יגרום להם אלילים אמנם אתם ישראל לא כן שאין לכם אזה
שתשאוהו אבל הוא נושא אתכם בעודכ' בבטן אמנם אתם מני בטן וכשלקח יעקב בטנות לבן כי רועות הצאן
משאתם עמוסים שלא רצו נשאו ז"ש העמוסים מני בטן וכשלקח יעקב בטנות לבן כי רועות הצאן
ורוכות רטה ושוב כמרא' הבזה לרעות הצאן ולפקח על עסק ביחס ולעפ"י שיעקב היה הרועה
הילדים רבים הרכים הצאן רבו לז"ל הנוסאים מני רחם אמהותכם רחל ולאה ובלהה וזלפה נשאים
שלא יכלו מן הרחם הנוסאים ממנו יתברך ומהבטחתו מני רחם כי ה"בה מונה עפר יעקב ומספר
רביעית ישראל שלא יוכל לדעת כל מספרם והעתידים לצאת ממני וכמ"ש הפסיק מי מנה
עפר יעקב ומספר את רובע ישראל וכשתזקינו ג"כ וגם עד זקנה שלכם אני הוא ועד שיבה אסבול
אסבול כפירד יעקב למצרים והיה זקן ושב ובא בימים ואתם לא אסבלוני אני עשיתי שכולכם
מעשה ידי ואני אשא ואני אסבול ואמלט כדרש"י ז"ל כמו שיבוא בסמוך לא כאלילים הנזכרי' שהיו
בנשואים מעובדיהם ולא יכלו מלט משא מעתה למי תדמיוני ואל' זה המשך ויסר הפסיקים. לו
אמר ועד זקנה ושיבה ר"ל וגם כשנראה לכם שיש לי השות כח כעין זקנה ושיבה חלילה עכ"ז אני
הוא בכחי ועוכם ידי אלא שאני עשיתי כן לשורת הדין ע"ד הביב אחור ימינו מכני לויב ומלינו
בתורה שבשי"ת אמר ואני זקנתי מלעשות נסים:

שמעו אלי בית יעקב וגו' ועד זקנה וגו' עיין רש"י ז"ל וכן הרא"בע ז"ל והרד"ק ז"ל וכן
מהרי"ח ז"ל והוסיף ושהרית בית ישראל הנשארים מן הגלות האחרון הם ואמר זקנה
ושיבה וגו' שהוא משל זקנה ושיבה אל תורך הגלות ואעפ"י שבבל נראתם של ישראל לו ית' נר עכ"ז
אני אסבול כי יקוב הדין את הרר ושונות ישראל הטו אלה הנרות והדרך אמים לעוברי רצונו ואמ'
אני עשיתי כנגד גלות מצרי' וגו"ח בלשון עבר שהוא עשה הגלות ונראותיו ונפלאותיו ואני בלבו'
אני שעדיין לא היה בא בזמן הגאולה וגו"ח בו בלשון עתיד ואני אשא ולפי שלא היה כבר כ"כ אמ'
בבל שעדיין לא היה בא בזמן הגאולה אמר בו ואני אסבול אסבול יותר מאשא ואסוף אמלט
בו ואני אשא אמר' אל הגלות ולא יכלו מלט משא מעתה למי ומליצה דרך משל ומליצה אבל הוא ועד עלמא לבא הוא ועד עולם
ע"כ תורף דבריו: וי"ת ג"כ זקנה ושיבה דרך משל ומליצה כמו שיש לי עיין עליו. והר"בע ז"ל ע"ש
בלמיה ממרי קיים וגו': והבלע"ד כתבתיו בפסוק כרע בל עיין עליו. ודבר"בע ז"ל ע"ש
שהיה הבנה בפסוק העמוסים מני בטן הם עמוסים מעול תור' ומלוות ובשבר זו הם נשואי'
מהמ"ת מני רחם שה"בה מקדים נושאים מני בטן בעול המלוות ותורה לגב אמן בעשותה מלוות
רחם לפי שיהו עמוסים הח"כ עמוסים מני בטן ולדקותיה והפילוהיה:

למי תדמיוני וגו' עיין רש"י ז"ל וכן הרא"בע ז"ל והרד"ק וכת"י בלהלומות נפ' הזלים הא
עמתיה וכן מרגלה מהרא"בע ז"ל נפ' הזלים. ומהרי"ח ז"ל לפי שתחילת הפרש' אמר
שמעו אלי בית יעקב וגו' מורה הוא שאמר למי תדמיוני ותשוו הוא מדבר לישראל שבזמן בית
ראשון היו עכ"ז ולהם אמרו למי תדמיוני דמוי שיהיה בו השואה לא דמוי ע"ד הענבה וכפל
והמשילוני ונדמה כלומר דמויו השואה ע"כ:

הזלים זהב מכיס וגו' עיין רש"י ז"ל והרא"בע והרד"ק ז"ל ומהרי"ח ז"ל כוונת הפ' לבאר
ברעון האלילים מלרבעה בהיכית אם מהחומרית החומר שלהם הוא מתכת הזלי' והב
וגו' והפועל הוא הים לורף שהיה יעשהו אל הבל מלד עצמו אין בו תורת אלהות כלל והלודיית
ישעשהו אל התכליתיית לשעבהו ואין קול ואין עונה כי אף ילעק אליו ולא יענה וגו':
ולע"ן ממדבר בגלגל האלילים הנשאים שהזהב הזה לא יקחו ממולאו שיקחוהו מעפרו' הזהב
ושמקס יציקתו קודם שיסתם תשמים חול אבל אלו הזלים שכבר הוטבע ונתם' מטבע
וגם כן הולכים לקנות בו דבר ויין וכל מאכל ומשקה והם זלים אותו מכים שהיה מטבע טביע מיכן להולכה גם
הזלים לשון גלגל (כדהרד"ק) מבחינת הרחון ז"ל מכים שהיה מטבע טביע מיכן להולכה גם
שהזהב המוטבע נוראין ממנו בזיקוק פלינו מזורה בד' ושרים הדלטי"ם כי אם בכ"ג ובזמנינו
זה הפי' בלחד ועשרים ואמר וכסף בקנה יש קולו שהוא בזוי ליגלל שהרי הבסר אין מוכרים את
נשרו בלילא ולשר' לקרוא אותו אלא בלומר זה הכסף בקני יקקולו הנלרף בשכירות בזוי כי אינו

היה בו ממשות אלהות הים שבר לפעולתו ד"ש יסברו לחרף ולאמר כי בהיות פנים שקר ידם מפסי
בל לחד אלוה בבני עצמו יסתפו בו ויעשוהו עיקרו מכסף בקנה יקקולו והזהב יהיה נקודות
דבר מועט לפחרו וז"ש הזלים יקקולו בלשון רבים בבין בני' יעשוהו יחלוהו בין כנעניים ובין סביהם
יסברו לחרף והלחרף יעשהו אל ובני הבותפים יסבדו אף יסתחוו והולי מ"ש יסבדו אל בלא הנה אף
יסתחוו אל הנבה מרוס שבאלם הזה בדמות וזהו לשון אף כי זהו עיקר העבודה' לו אפשר שמתלוצן
הנביא עליהם על שמיהרו הסבידה והעמד' קודם שיעלוהו ויסבלוהו אל מקומו שהי' ראוי יעלוהו
אל ביתם אל מקומו ואח"כ יסבדו לו לפחות הבתהויה יניחוה לבבוד מיומו במקומו לא בבית
הלורף והם לא כן לעשו אלא יסבדו ולא נתרצו בזה בלבד אלא אף יסתחוו קודם שיעלהו אל כתף
יסבלהו: **ישאוהו** אל כתף וגו' עיין הרא"בע ז"ל וכן הרד"ק ז"ל ומהרי"ח ז"ל יעלוהו
על כתף לבבוד ולתפארת על כתף אבל הוא. לא ילך מעצמו אלא יסבלוהו ואמר כי יצעק
אליו העובד ולא יענה אותו מכי' עניה בדברים. ולא בעבור כי מצרהו לא יושיענו ע"כ:
ולע"ן אמר יעלוהו יסבלוהו בלשון רבים על הבני שתפים בנו"ל נפ' הקודם כדפרשית הזלים
יקקולו יסברו יסבדו אף יסתחוו הכל בלשון רבים וכן אמר עתה יעלוהו על כתף זה
סעה אחת וכשיעף יעלהו מבירו לכך אמר יעלוהו בלשון רבים ואמר על כתף ולא אמר על
כתפים כי לא יעלוהו במוט בפנים כי הוא דרך בזוי רק על כתף אחד בעה וכן הבירו ואמר
יסבלוהו לו שלא יעלו מסלים מוסלים אבל הם יסבלו סבלותיו וכובד משאו ויניחוהו תחתיו במקומו ויעמוד
ולא יזוז אבל בעמידה והיא ליגנות דע"ח ממקומו לא יזיע כדהרא"בע והרד"ק ז"ל ואמר יצעק
אליו בלשון יחיד כי לא יתכן שכל הבותפין בו תבא להם צרה יחדיו על כן אמר בכל הענינים
הנזכרים בלשון רבים אבל כאן אמר יצעק אליו האחד מהם ומזה יתבר שהבירו הבני בנה עליו
צרה לא יצעק כי מה נהנה הבירו בצעקתו לכך יסב בדד ודוס שמה תאמר לעכ"ש שלא יצעק
יושיע מצרהו לא יושיענו לבני ויברים כן שלא אמר ומצרתו לא תושיענו אבל אמ' מצרתו לא יושיענו
שלינו מדבר על הקודם אלא על הבירו: פוד הפסר באמר אף יצעק אליו ר"ל מלבד הדברים
הנזכרים שכולם מורים על האליל כי הבל הוא מעשה תעתועים אף ג"כ יש הוכחה יותר מבוארת
והוא יצעק אליו ולא יענה בהתמדה בכמה פעמים יצעק שהרי לא אמר לעק אליו ולא ענה אבל
אמר יצעק אליו ולא יענה זה גרם שמצרתו לא יושיענו כלומר בבא צרה ולוקה אל הבלא מגיעה
לו גזילה שבלו לגזלו לו מפולת לו שריפה שהיה צרתו של האליל הנזכר מצרתו לא יושיענו כיון
שהוא לעק אליו כמה פעמים ולא יענה גם הוא בלילו יסתק ילעב בצרתו ולא יושיענו ולעכ"ש
עשה כסף וזהב יניחהו בצר ומליק מלה כנגל מלה ותכדיע כן הבריע הוי"ל הנז"ל וכוד שבו"ז ולין
צריך לומר זו שלא לא יענה לין ל"ל שלא יושיע:

זכרו זאת וגו' זכרו וגו' עיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל והרד"ק ז"ל וכן הבי' מהרי"ח ז"ל ובמ"ש
זכרו זאת על כל הנז"ל מענין בבל וכורס שמהוכם תרהו מעשה ה' כי גורלה הוא ולבב
זאת זכרו הראשונות ענין יציאת מצרים ובאלהיהם עשה ה' שפטים שמתוך זכרונם תדעו כי אנכי
אל ואין עוד וגו' ע"כ: ולע"ן שמדבר עם הגדולים אמר בידם כח לדבר ולהשיב רבים
ופוסעים משון ולז"ח זכרו זאת הענין הנז"ל מתשות כח האלילים והתחזקו והשיבו כוחכי' ואמרים
אמר אין להם לב לדעת את ה' הנה ע"י זכרון זאת תזכו והשיבו הפוסעי' על לב וזכרו ג"כ דאמרו'
מעולם ר"ל מעולם מבריאת העולם אמר מתוכם הבינו נפלאות אמר עשיתי מראשית בבריאה
שמתוכם תבינו כי אנוכי אל ואין עוד אלהים:

מגיד מראשית וגו' קודם וגו' עיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל ומדוקדק לפי' כפל האלוקי' לדבריה
ולשון יצרתי מורה על הדברים שהם בצורה ובכח בשמים ואעפ"ש מור' על העשיה שהיה
בפועל בארץ. וכן הרד"ק ומהרי"ח ז"ל הביה בשם חז"ל מגיד מראשית אחרית על מראה בין
הנתרים כי גר יהיה זרעך וגו' ומקד' אשר לא נעשו על ד' מלכיו' אשר הרא' שם לת אחרית' ועליכ'
אמר עצתי תקום וכל חפצי אעשה וכפי דרכם ראוי לפרש עיש על מלך המשיח כי כן נא' לאברהם
וירד העיש על הפגריים ור' אליעזר הגדול הרשו על מלך המשיח ועליו אמר הנביא כאן קורא ממזרח
עיש מארץ מרחק איש עצתי ולפי שזו תהיה הגאולה האחרונה לאחר גאולת מצרים ולאחר גאולת בבל
לכן אמר אף דברתי אף הביאתי אף אעשנה יצרתי אף אעשנה כלומר בראתיה מראה בין הנתרים דבר גלות
מצרים וז"ש אף דברתי והראתי גלות בבל וז"ש אף הביאתי על גלות בבל לפי שהיה עתיד לבא
אמר אף הביאתי ועל הגאולה האחרונה אמר יצרתי אף אעשנה:

ולע"ן לדקדק כפל מגיד מראשית אחרית הינו ומקדם אשר לא נעשו אומר עצתי תקום וכל
חפצי אעשה דהיינו הך ומהו לשון עלה דקאמ' עצתי. ודבוד קורא ממזרח עיש מהו עיש
זה ולמה יקראהו ממזרח ולא ממערב מצפון ומים. ומהו איש עצתי זה את מי נוטען ובינתה ועוד
כפל אף דברתי אף הביאתי אף אעשנה הרבה לשונות ולמה אמר בשלשתם אף אף ויצרתי
לא אמר אף יצרתי ונראה כי בענין הגדת העתידות יש שתי חלוקות הראשון הגדת דבר יסודה
ורחמים וזה לא יצער מהתקיים כי מעולם לא יצת' מכי הש"ית דבר לטובה וחזר בו אלא כעם אחת
אמנם בדבר הפורענות כשאות' יהיה כך וכך ע"י התשובה תבוטל הגזירה והעד ענין ממש ואבלע
שלדק' תגיל ממות והחרינו' אמת בלדק' יכונן והנזר' בטלה ועל ב' חלוקות אמר כנגד הראשונה
מגיד מראשית מה שיהיה באחרי' עכ"פ בלי שום גרעין זו מדה טובה אמנם כנגד החלוק הב'
ממדת פורענות אמר ומקד' אשר לא נעשו ר"ל מגיד ג"כ מקד' הדברי' אשר לא נעשו כלו' שלא
בזו לבבל קיום ומעש' מסיב' התשוב' גרמ' להם אשר לא נעשו אבל כשהגיד אותם היו מעותדי'
לעשות אלא שהתשובה ומעשים טובים כתרים לפני הפורענות לבלתי יעשה ואזו שפירש הבני
עניינים הלא הנזכרים ואמר אומר עצתי תקום כנגד עצת התשובה אשר הש"ית מייעץ תמיד אל
האדם לשוב וניחם אל האלהים כמאמר שע"ה ותפרעו כל עצתי והוכחתי לא הביאתם שהם ב'
הפכים שמי שאינו רואה להוסר בתוכחות צריך לקיים עצתי עצת התשובה אבל אם תפרעו כל
עצתי ותוכחתי לא הביאתם והוא נמנע נמלא שנעש' שהיה מגיד מקדם אותם דברים אלא נעשו
אחר כך אומר היה בלבו עצתי תקום שהיה התשובה כנזכר וינוטל הגדה זו של מקדם שהיה על
דבר פורענות וזהו לשון אומר וכנגד מגיד מראשית אחרית זו מדה טובה שהיה היא אשר היה הכלו
רב חסד ומרבה להטיב וז"ש וכל חפצי אעשה לני בעצמי לטיב ובתחומא אומר עצתי תקום אין
הק"בה חפץ לחייב פוס בריה שנאמר כי לא אל חפץ רשע אתה וכתיב כי לא לחפוץ במות המת
ומה הקדוש ברוך הוא חפץ לדקדק בדבריהו שנאמר' ה' חפץ למען צדקו עכ"ל: ולע"ן כפיעה מלי
קמ"ל המאמר דזה המלך ע"ה שאמר כי לא להחפץ במות המת. ועוד קשה מלו אומרו
ותה הנ"ל וכי לא יש דבר שיחפוץ בו הש"ית אלא לחייב בריותיו עד שהוקשה לו ומה הנ"ה חפץ
אחרי שנאמר שאמר אין ה"בה חפץ לחייב פוס בריה ונראה שכוונת המאמר שלא"פי שהש"ית גוזר על
הרשע שימות ומת אינו חפץ במיתה עצמה שהיה חייב שהרי כתיב כי לא אל חפץ רשע אתה אלא כן
מה חפץ במות הרשע שממית הוא ולזה אמ' שהחפץ הש"ית בה מבחינ' שנמשך ממנה לדקדק בריותיו
לא תפלת עצמה וזה שאמר ה' חפץ בצדקות הנזכ' הי עוד כי אם עבדי ונומר ה' חפץ כן שיהיה
עבדו בצדקות רבות לא תפלת עצמן אלא מפני לדקו שנמשך מהיסורין וז"ש למען צדקו שלא אמר
ה' חפץ לדקו אלא למען לדקו מורה שהדבר על יסורין לו מיתת היזה רשע שחפץ בה למען לדקו
וזה שאמר ומה הקדוש ברוך הוא חפץ ונומר לדקדק בריותיו וז"ש כאן וכל חפצי אעשה ומביא הכסו'
ומביא רחיה הענין הבריהם כשנראה אליו במראה בין הבתרים והדלה לו הגלות ונהנים ונחד
לישראל הגלות כי נודם מכרם זה לאברהם כמ"ש חז"ל לזר ממנו הוצאו ה' הסגירה ביד האומו'
אחר רלו לאברהם ומדעתו ואמרו חז"ל ירד העיש על הפגרים זה דוד המלך שנקרא לעקוד
המלכיות כולם ושבר אותם לאברהם כדי שיהפכנו ישראל בגלות ויכופרו עוניתיהם להגלל מנהיג'
וסוף שיבה העיש הוא מזד הוא משיח בסוד ה"דס דוד מש"ח וז"ש קורא ממזרח ר"ל בבר הש"ת
עותד וקורא בלשון הווה מזמן מזרח הוא לאברהם אבר העיר ממזרח לדקו ז"ש קורא ממזרח אל
העיש זה דוד משיח יהיה להם בשיא לכול' קורא ע"ד הי' אם בחלי תבמעו ז"ש קורא ממזרח
פיש סורד על הפגרים כמו שהיה רולה לעבות מתחיל אלא שלא הניחו לאברהם ויבב לות' לגרים
מארץ מרחק כלומר שהוא איש רחוק מהומרות הארץ כי הוא מלא רוח חכמה ובינ' ודעת ודעת
ה' אם כן מארץ מרחק הוא זה הלוש המשיח שקיים עצתו לו פירוש מארץ מרחק היה לאברהם איש
עצתי איש שנתן לי עצה זו לאריך לאמו עם המלכיות להועלתם בל ישראל אזהו שבחוב עצתו בו"ז
ואברהם נקרא כן איש מארץ מרחק כמו שלא"ל אל תהה ידעה שבתי זה לדם הרלשין בבתי בנן
עדן וקומי משם שנעדתי והבל איה בזכות הנה מרחוק והבו בנת לרבי מרחוק על לאברהם הראל
מרחוק ויהו מארץ מרחק איש עצתי ואמר אף דברתי על גלות מצרים ז"ש אף יכן גלות בבל אמר
כנגדו אף הביאתי. אף אעשנה ע"ז הגלות ובל הוסעה ומרוחיה שהדים לאמר אמ' יצתיך ל
עם ד' הרמה התשועה יצרתי לי תהלתי יספרו לגלות. ולזה הקדים יצרתי אף אעשנה ולא אמר
אף יצרתי ואפר לפרש בהכך אף דברתי אף אמרי' בגלות מצרים אף ואחר ומכות גדולות
ונלמנות אף הביאתי בבבל ובקדתי על בל בבבל אף ואמר כזה ויהו אף הביאתי אף אעשנה ובתר הגלות
הוה אף אעשנה בארץ גדול ואמר יצרתי על מיתת בל ישראל יצרתי לי תהלתי יספרו לפלאי הבל

אומר עלתי תקוס · אני אומר ועוזה ועלתי שאמרתי תקוס ואין מפר ופל חפצי אעשה ואין מוח׳ בידי׳ : קורא · אמר זה על כור׳ שיבא מארצו שהי׳ מזרחית לבבל ויב׳ אל
מהרה כמו העוף לפי׳ קראו עיט : איש עצתי · שקיי׳ מה שיעלתי על בבל דברתי זאת הגזרה ואביאנה · ובאמרו אף לרבות המעשה על המלא׳ · והראשון לרבו׳ הקריאה
שזכרו והקריאה היא שהעיר את לבבו כאלו קרא לו והדבור הוא ע״י הנביא · ואדוני אבי ז״ל פירש זה הפסוק על מלך המשיח וקראו עיט שיעוף במהרה בזמנו · וכן שני
הפסוקים שאחר זה על גאולת הגלות הזה · וכן תרגם יונתן על הדרך הזה דאמר לכנשת גלותא וגו׳ : שמעו · אמר לאנשי בבל שהם אבירי לב ואכזרים לישראל : הרחוקים

רעותי אעביד: דאמר לכנשא גלותא
ממדינחא לאיתאה ביגלי בעוף
קל ל מארע רחיקא בני אברהם
רחימי אף מלילית אף אייתנה
אתקינתה אף אעבדינה: קבילו
למימרי תקיפי לבא דרחיקין
מזכותא: קריבא אזכותי לא תתרחק
ופורקני לא יתעכב ואתן בציון פריק
לישראל תושבחתי: חותיוהיבי על
עפרא מלכו כנישתא דבבל תיבי
לארעא לית כורסי יקר מלכות
כשדאי ארי לא תוסיפין דיקרון לך
רכיבא ומפנקא: קבילי מרועא ועולי
בישעבוד גלא יקר מלכותיך אתברו
שילטוניך אתבדרו עם כשריתיך גלו
כמי נהרא: תהגלי בהתתיך אף יתחזי
קלניך פורענות גמירא אתפרע
מיניך ואשני דיניך מבני אנשא:
פרקנא יי צבאות שמיה קדישא
דישראל: תיבי שתקאועולי בקבלא
יקר מלכות כשראי ארי לא תוסיפין
דיקרון ליך תקיפת מלכון: רגזית על
עמי אפיסית אחסנתי ומסרתינון
בידיך לא אתמלית עליהון רחמין על
סבא אתקיפת מרותיך לחדא:
ואמרת לעלם אייהי תקיפת מלכון
עד לא שוית אילין על לביך לא
אדכרת לסופא: וכען שמעידא
מפנקתא דיתבה לרוחצן דאמרה
בלבה אנא ויליה בר מיני עוד לא אתיב ארמלו ולא אידע תכלו: ויתין ליך תרתין
אילין זמן ביומא אחד תכל וארמלו כד שלמן ייתון עלך

חפצי אעשה: קרא ממזרח עיט
מארץ מרחק איש עצתו אף דברתי
אף אביאנה יצרתי אף אעשנה:
שמעו אלי אבירי לב
הרחוקים מצדקה: קרבתי צדקתי לא
ירחק ותשועתי לא תאחר ונתתי
בציון תשועה לישראל תפארתי:
רדי ושבי על עפר בתולת בת בבל
שבי לארץ אין כסא בת כשדים כי
לא תוסיפי יקראו לך רכה ועגגה:
קחי רחים וטחני קמח גלי צמתך
חשפי שבל גלי שוק עברי נהרות:
תגל ערותך גם תראה חרפתך נקם
אקח ולא אפגע אדם:
גאלנו יהוה צבאות שמו קדוש
ישראל: שבי דומם ובאי בחשך בת
כשדים כי לא תוסיפי יקראו לך
גברת ממלכות: קצפתי על עמי
חללתי נחלתי ואתנם בידך לא
שמת להם רחמים על זקן הכבדת
עלך מאד: ותאמרי לעולם אהיה
גברת עד לא שמת אלה על לבך
לא זכרת אחריתה: ועתה שמעי
זאת עדינה היושבת לבטח האמרה
בלבבה אני ואפסי עוד לא אשב
אלמנה ולא אדע שכול:
ותבאנה לך שתי אלה רגע ביום
אחד שכול ואלמן כתמם באו עליך
ברב

תאחר ד׳ בקריאה וסי׳ מלאתך ודמעך לא תאחר · כי תדר נדר ליי׳ אלהיך לא · קרבתי צדקתי לא תרחק · כאשר הדר נדר לאלהים לא תאחר : ישיבה לארץ ד׳ בליש׳ וסימ׳ נמסר בריש האי סיפרא סוף סימן ג׳ : ובאי ד׳ ג׳ חס׳ וא׳ מל׳ וסימ׳ נמסר בריש מלכים · וסי׳ רמל׳ הרוצה להעשיר יצפין : ולא אדע ג׳ בקריא׳ וסי׳ ועתה שמעי זאת עדינה · מי זה מעלים עצה · ואני בער ולא אדע :

רשי

קורא ממזרח עיט · מארץ ארם שהי׳ במזרח קראתי לי את אברהם להיות כמלך בעצתי · עיט כמו התיב עיטה וטעיס לתיעטו כל סרבי מלכותא וגם יש לפותרו בלשון עוף קראתי למהר אחרי כעוף הפורח ונודד ממקומו · ומארץ מרחק קראתי לאיש עצתי ועמו יעצתי בין הבחריס הרבע מלכיות כמו שמפורש בברא׳ רבה והכה לימה חשיכה גדולה וגו׳ : אף דברתי · עמו הגלות ונגאלתן אף אביאנה : אבירי לב : אבר אמלתם לבבכם בין האומות ונדבקתם בי : הרחוקי מצדקה · אשר מרכו לבם הימים ולא הראיתי אתכם צדקתי לגאול · קרבתי צדקתי מעתה ולא תרחק : אין כסא · אין מלכות כי לא תוסיפי שיקראו לך עוד אין רכה ועגוג׳ : קחי רחיים · הוא לשון עבודה קשה כלומר השתעבדי מעתה למלכי מדי ופרס · דבר אחר וטחני קמח לגדה לדרך גלותך : גלי למתך · זרועך ושוקיך דבריס המלומת וקשור ומכוסה : חשפי שובל · גלי הסבילים מן המים שעליהם כי דרך שם תלהי בגולה הו גלי שוקך ועברי נהרות : ולא אמנם אדם · לא אבקש פני אדם לקחת נקמתי : גואלינו יי׳ צבאות שמו · הגביה אומר כל זה הקדוש ברוך הוא עושה לגאלינו משם : על זקן הכבדת עולך · על הזקנים שלא היו יכולים לסבול עורת הכבדת עולך : ותאמרי · בלבך לעולם אהיה גברת ואין פורענות בא עלי והדבר הזה השיאך עד לא שמת אלה המכות שיבואו עליך אל לבך : ולא זכרת אחריתה · של רעתך שעשית : עדינה · ת״י מפנקתא : ואפסי עוד · ואפס מאותי כמו אין זולתי : שתי אלה · שאמרת שאלמן שכול · מיושביך · ואלמון ממלכך כתומם · כולם שלמים בגזרתם

חבריך

אבן עזרא

קורא ממזרח עיט · הוא כורש וקראו עיט כאילו יעוף לאלות רצוני : אף דברתי זאת הגזירה אף אביאנו׳ יצרתיה בגזיר׳ שמים אף אעשנה בארץ : שמעו אבירי לב · שאינם מאמינים בדברי השם כטעם חזקי לב : קרבתי צדקתי · להראותה וזה טעם לבא : לא תאחר · עלמה עמו מבוא דרך משל בעבור שהו׳ פועל יוצא : ונתתי · מושך אחר עמו וכן הוא ונתתי ליש׳ תפארתי או טעמו לישראל שהם תפארתי והוא הכנון אשר בך אתפאר : בתולת בת בבל · הטעם שהיא כמו בתולה שלא יצאו דמי בתוליה בת כמו קהלת : אין כסא · לא יהיה לך כסא לעולם : ענוגה · שם התאר כמו אדומה : קחי רחיים · כי כן מנהג השפחו׳ והטעם שתלך בשביה : קמח · לא יפכן רק נקרא על שם סופו וכמוהו ובנדי ערומים תפשיט : גלי שמתך · הוא השיער שהוא לפנים בראש : שובל · הוא השיער היורד על הלחיים ונקרא על דרך משבולת הנהר : עברי נהרות · מבנין נפע׳ : חגל · מבנין נפע׳ : ולא אפגע אדם · ולא אקבל פגיעת בי״ת יהיה הוא הפושל פיום כמו ואל תפגעי בי והנה אם היה אחר מלת פגיעת בי״ת יהיה הוא הפושל ויש אומ׳ נקוס אקח ממך ולא אפגע אדם כמו ויפגעו את משה ואת אהרן שיעמוד לי בדרך או שיאמר לי אל תעשה או לא אפגע אדם שלא אשמח : גואלינו · אז יאמרו ישראל זה הוא גואלינו : שבי · יקראו לך הקוראים כמו אשר ילדה אותה וכן רבים : קצפתי · הנה הטעם באשר קצפתי על עמי לא רחמת אותם והזכיר הזקן לאחרון כיחו ובעבור כבודו : ותאמרי · בלבך והיה ראוי שתשימו אלי שעשיתי לעמי : על לבך לא זכרת אחריתה · של גאותך או לא זכרת מה היתה אחרית כאשר קצפתי עליה : ועתה עדינה · שם התואר מנג׳ היתה לי עדנה : ואפסי · הו״ל נוסף כתוספת יו״ד מני אפרי׳ הבעל הוא המלך : שכול · שם על משקל דק ברכפור חרב שפוט : ותבאנה · חסרון המלוכה ותות הבנים : כתומם · כאשר היו הרעות שלמות והוא שם הפועל וכל זה בעבור כספיך :

ותבאתי

תשבי אלמנה ולא תדעי שכול תבאנה לך פתאום : כל קבורת בניס וגלות בני הארץ קרוי שכול : השכול והאלמנות :

מאד הגלות ביד אויבך בת בבל כי לא תוסיפי יקראו לך גברת ממלכות נס כי תגלחי : הנה היו בקש בעה״ו שלא הולך להנה לשורפם בגן עד שלא נחלים לגדה לא תשרפנו בגלים כאשר בארות אם לאבה משל״כ הקש כי הם לגדה תשרפנו ונם כל זה לא תהיה שרפת מלרת נופש בחקוש בחיים לנפשם כי הנה דיה לא ינילו נפשם מיד לגבה בנהרים והשם כל הרשם מלהטיב את זולתם כי אפילו הנחלת שהיו שם לאפית לחמם לא היו מניחים את זולתם יתהמו לשבת בגדו להתחמם והו אין נחלת לחמם

מנחה גדולה

גואלנו אחרי אחרו שיקס מהכשדים על אשר הכבידו עול על ישראל נקס אקח ולא אפגע אדם שיקס מהם כ״א ע״י עצמו׳ ע״כ אל עליון חוכת החזיק שונה לה׳ על עשותו בקמה עמו ע״י עצמו ח״ם הגביה בער עמו ישראל גואלנו ה׳ הוא בעצמו עם היות לו ית׳ גבלות כי ה׳ גבלות שמו ולין זה כ״א לריותו קדוש ישראל שקדושתו מתייחסת אל ישראל כל״א קדושים תהיו כי קדוש אני ה׳ והוא כי ישראל אלוה ממעל מצא״כ המלכים כי על כן שבנו רז״ל את הפליקים יותל מתלאכי השל׳ וזה אומרו קדוש ישראל · אז יאמר ה״ל אמרת נקס אקח אבל ה׳ מהרה תוסה לתכון כבודך כי הלא ע״י איתך · גואלנו ונדק איתך ה׳ גבלות בעצם מ״ל״כ קודש גאולתנו כי כל כחלי של מעלה שהם גבלותיך הם בגלות עם הבכיכה בחקוש תגיעם ועוד לבוא שני כי אז ע״י גאולתינו תתייחס בעצם אל איתך קדוש ישראל כי אז בתקדש ונהיה קדושים כי קדוש אתה ויאות ובכון יהיה איתך בקרא קדוש ישראל והו גואלנו ה׳ גבלות שהיא הא׳ · קדוש ישראל שהיא הבית · אז תבין זה אל תתוס ה׳ על הכונע אלינו רק על בחינת כבוד שמך כי ע״י איתך גואלנו ה׳ גבלות שהו גם קדוש ישראל כתרובר בקודש : שני דומם אחרי דאותו ית׳ כי הכביל דבר שלא על לבת ישראל הם מקוים הגאולה כי אם על דבר כבוד ה׳ אז הגאוה ית׳ על דבר כבוד ישראל ואומר כמדבר אל הכשדים אשר הכבידו עול שבלם על ישראל ואומר שני דומם ואל תלאתו כ״א בוא׳ בחושך הגלות ביד אויבך בת בבל כי לא תוסיפי יקראו לך גברת ממלכות נס כי תגלחי : הנה היו בקש בעה״ו שלא הולך להנה לשורפם בגן עד שלא נחלים לגדה לא תשרפנו בגלים כאשר בארות אם לאבה משל״כ הקש כי הם לגדה תשרפנו ונם כל זה לא תהיה שרפת מלרת נופש בחקוש בחיים לנפשם כי הנה דיה לא ינילו נפשם מיד לגבה בנהרים והשם כל הרשם מלהטיב את זולתם כי אפילו הנחלת שהיו שם לאפית לחמם לא היו מניחים את זולתם יתהמו לשבת בגדו להתחמם והו אין נחלת לחמם

ברב

ולזה לא אמר אף יצרתי:

ישמעו אלי אבירי לב וגו' קרבתי צדק וגו' ברכות פ"ב הרחוקים מצדקה רב ושמואל ואמרי לה רבי יוחנן ורבי אלעזר חד אמר כל העולם כולו ניצולים בצדקה והם נצולים בזרוע. ואיכא דאמר כל העולם כולו ניצולין בזכותן של צדיקים ואפילו הם בזכות עצמן אינם ניצולים כדרב דאמר רב בכל יום ויום בת קול יוצאת מהר חורב ומחרשת כל העולם כולו ניצולין בשביל חנינא בני חנינא בני די לו בקב חרובין מערב שבת לערב שבת ופליגא דרב יוסף דאמר רב יוסף מאי אבירי לב אלו גוזלי אמר רב יוסף תדע דלא מגיירי גיורא מבינייהו אמר רב אסי בני בני מתא מחסיא אבירי לב נינהו דקא חזו יקרא דאוריתא תרי זמני בשתא ולא קא מגייר גיורא מנהון עכ"ל. עלה מתוך דברי המאמר שכל העולם ניצולים בצדקה שעושה הבי"ת צדקה עם כל העולם והצדיקים אבירי לב בעבודת הש"ית יתברך אבירי ע"ד אבירי הרועים הם רחוקים מלקבל צדקה שאינם רועים אלא בזרוע ולא צדקה. והפי' השני הוא כי הצדיקים רחוקים הם מצדקה ר"ל מצדקות מעשיהם שהרי אינם נהנים מזכות עצמן שמשתפקים הם במועט קב הרובין והפירות הצליחו הוא כעשוי על הרשעים אבירי לב הרחוקים מצדקה מעשיהם בתשובה והרעה. לו יהיה כי שכוון בהם אבירי וקשי לב מתגייר ומשיב בתשובה גורמת להם להיותם מרוחקים מצדקתי עתיד לעשות עמהם והיינו דמסיק קרבתי צדקתי: ועיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל והרד"ק ז"ל ומהרי"ח ז"ל אבירי לב על ישראל מדבר שהיו אבירי לב משמוע דברי הנביא שלעתיד רחוקו: הוא ניצא (ובויקרא רבה מוכיח כן דקאמר לאומות העולם נקראו אבירים עדת אבירים ויש"ל נקראו אבירי לב הרחוקים מצדקה) ואמר הרחוקים מצדקה רחוקים מעשות צדקה ומשפט הבל אני מרחיק צדקתו אלא קרבתי צדקתי מה שגזרתי על בבל בחרבנה הבל בצדק ואמת. ותשועתי לישראל מהבבליים לא תאחר ועל הגאולה העתידה אמר שתהיה כוללת גאולת ישראל בעשרת השבטים וגאולת יהודה ועל זה אמר ונתתי בציון תשועה על יהודה הדרים שם ולישראל תפארתי רמז לעשרת השבטים: ולע"דן במ"ש קרבתי צדקתי לא תרחק שהוא כפול והם מחמרים מנגדי' זה את זה שקרבתי הוא קרוב ממש ולא תרחק שולל הריחוק ואינו מחייב הקירוב. ונראה לפי שאבירות לב בורח הוא בהתרחקות מהצדק כי הליש הרגל את ה' רך הלבב הוא והוא מ"ש אבירי לב הרחוקים מצדקה שמעו לא דברי שאומר והוא קרבתי צדקתי שאני רוצה לעשו' עמכם מלידי קרבתי ואתם ומצדק' לפחות לא תרחק ומתני ומכם תגמר הגאולה ונתתי בציון תשועה לישראל ותשועתי אתה ישראל אל תאחר אותה כמו לא תאחר לשלמו וכמו מלאתך ודמשך לא תאחר: שתבלית נתינת הישועה בציון היא לישראל שיהיה נושע בה והוא כדי שתהיה לבני מתאחר בעולם שהושעתי עם דך ודל מיד חזק ממנו והגדלתי והתקדשתי וז"ש תפארתי כדי שיהי' תפארתי והגלתי בעולם לכך כתתי בציון הישועה לישראל. ויקריא כן שלא אמר ולישראל בוי"ו: ולקשר עוד שדבר על שני מיני הגאולה העתידה זכו אחיסנה לא זכו בעיתה וז"ש קרבתי צדקתי ואחיסנה לא זכו ולא לא זכו לא תרחק וגו' ונתתי בציון תשועה בשלא זכו לעשה בזכות עיר ציון עלמה ולא זכו יהיה לישראל תפארתי להם התשועה והם תהיה נתלית:

רדק"י ושבי על עפר וגו' עיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל והר"דק ז"ל ומהרי"ח ז"ל:

זלע"דן בכפל ושבי על עפר שבי לארץ ובמילות שומות האחד לירידה לפילו ממשלה כל דהו ולזה אמר רבי על המשלה הגדולה ושבי על עפר שפילו ממשלה כל דהו לא יש ולעומת שבי לארץ כאבל ככתוב ושבו לארץ ידמו וגו':

קרבי רחיים וגו' תגל וגו' חז"ל אמרו טחני חטים לא נאמר אלא קמח כשסרף נבוכד נצר את הכיכל ואלליך בית גורה דרכוניה משמיה שנאמר את דרך ה' הוה קא זיחה דעתיה נפק אלא הפירות כאן בחרבנה של בבל להזכיר הבת קול של ירושלם לומר לו זכור נא מה שנתגאית על ישראל כאילו כחך ועוצם ידך עשה לך חיל ועתה בחורבנך תכיר אמות בת קול שאמר מאז קחי רחיים וטחני קמח שהרי כשפקדו עליך ממרום לא עלה בידך להגיל עצמך אלא בלי למחך וגו' תגל ערותך בעל כרחך שלא בטובתך כי גם את כמוה חלית וטחנית קמח והבא עליך כורש טוחן קמח הוא כי מה' יצא הדבר. לו פירוש מה שלקחת רחיים וטחנת קמח לישראל לא היסיפי עוד לעשות כי דעי שעל כל אלה יביאך האלהים במשפט וסופך גלי סוף. ולפי שהבבואה הזאת נאמרה על בבל בעודה בתוקפה וגבורתה גברת ממלכות וישראל בשעבודה נטחנים על ידה לכך אמר קחי רחיים וטחני קמח משמש לעתיד וגם הארלה על העבר בשעבר שגברת קשילא קשילי וקמחא שחינו וכן כל מה שיעשו לעתיד בישראל יהיה אל זה האופן בטוחן קמח ולא חיטה ודעי ורמי כי ע"כ שאין את נעשה אלו מעט מזער עם כל זה יפקוד ה' עליך כאילו את עשית הכל: ועיין רש"י ז"ל והר"דק בע ז"ל וכן הרד"ק ז"ל וכן מהר"ח ז"ל והוסיף הגל ערותך בבבל בנפלך הרלה חרפתך בשאר ארצות אשר תלכי בשביה נקם ישראל וירושלם לקח ממך ולא לקבל פגיעה מלדם כדהר"דק: לו הם דברי הנבי' לפי שאמר שכורש יעשה כל זאת התשועה אמר בשם ישראל לא לפגע פגיעה ונקם' לאדם דהיינו כורש לא הנקם ממנו שיביע עמנו כי אם מהש"ית לבדו כי הוא גואלינו ה' צבאות וגו': ולע"דן קחי רחיים וטחני קמח ע"ד מה שפירשתי בקמח סולת שהוא גם מעט אבל הוא המשובח שבחיטה חוזרים לטוחנו לך ברחיים של יד והוא מלאכת השפחות הטוחנות ואופות ולזה אמר כאן קחי רחיים וטחני קמח שאמר שנעשה קמח טוחנין אותו שניה עד שיהיה הלק היטב. ולענין הכניסה שהיא מלאכת השפחות ובזויות רוחצות בנהר והם חשופות שובל שהו' ירך גלי שוק ערני הרות לרחוץ שם שהרי אסרו חז"ל לעמוד שם על הכניסה שתסתכל ברוחצות שהם גלויות לחם וחשופות שובל וירך. והוא משל אל חרפתך תגל ערותך כשפחה הזאת שתגלה יהיה שגלית לחם וחשופות שובל וירך. ואמר נקם לקח עד שתשם נבל ולא לפגע אדם בה כמו ויפגע במקום כי מהם שהרגו ומהם גלו. או לפשר שהוא מלשון פן יפגענו בדבר (כנז"ל) והכוונה שלא לפגע אדם אלו ישראל נאני נאן מרעיתי אדם אתם שיפגע"ו שהם בתוך בבל לא יקרה להם פגיעה כלל וכן היה כורש בבבל וישראל נפגע אפילו אדם אחד כלל וזהו לו גואלינו ה' צבאות שמו קדוש ישראל דברי הנביא ישראל האומרים כן גואלינו ה' ית' וית' קדוש ישראל שיתקדש שמו בעולם מצד ישראל משתי בחינות האחת מלקיחת נקמתם ונקמת ירושלם והשנית שלא ימשך להם

גואלנו פוסק מנגילת בבל כאמור:

ה' צבאות וגו' עיין רש"י ז"ל וכן הר"בע והר"דק: ולע"דן מה שכבר כתבתי מקושר בפסוק הקודם ואפשר עוד שהם"ית נקרא ה' צבאות לא בבחינת צבאות מעלת המלאכים כי אם גם בבחינת ישראל ככתוב יצאו כל צבאות ה' שנכללו בתחנת כל עליונים ותחתונים ולז"א כאן גואלנו ישראל הדבר המסייע לפירוש הש"ת גואלינו הוא מצד היות שמו ה' צבאות ושמו זה הוא ג"כ מצד היותו קדוש ישראל אשר הם צבאותיו ולא מצד צבאותיו העליונים לבד וזהו ה' צבאות שמו נקרא. כן מפלאת היותו קדוש ישראל:

שבי דומם וגו' עיין הר"בע והר"דק ז"ל: ולע"דן לדקדק שבי ז"ל להקדים שבי בחושך כאין בבת כשדים ולמעלה בחולת בת בבל ובפסוק דדי ושבי לא תוסיפו יקראו לך הי"לל לא יוסיפו יקראו לך גברת וגו': ונראה כי אמר בת כשדים בהיותם מלאכת המכשפות שהיו הכשדים עושים כנודע מתוך דברי הגיל שהיה בחוקם להיותם מגידים במכשפות: והגיל מהר"יא ובת בבל היא על כלל המדינות של בבל ולז"א שבי דומם על כלל בבל ובת בבל הנזכרת שתשב דומם כלבל אתמם לומרו ובוא בחושך החוסכת הזה על הגיאות היה לבת כשדים המכשפים עמדי בחושך כי לא תוסיפי בכשפיך כלומר שלא יועילו שיקראו לך גברת ממלכות כמו שעשית עד עתה לפי דעתיך שהגלתך עד עתה היו בכשפיך לבת כשדים והיורה מ"ש בפסוק דדי שבי על עפר בתולת בת בבל שבי לארץ אין כסא בת כשדים שהיתה חוסכת שבכשפיה וניחושיה לעמים ובסיבתם ידעו אמר לא תוסיפי שתהה בה הענוי שלא תוסיף לעשות כשפים להחזיר

קמ"ר עטרת כבודה ליוסכה כי לא יועילו הכשפים:

על עמי וגו' הנחמתי קצפתי על עמי חללתי נהלתי יכול מחוללין על הכל ת"ל על זקן הכבדת עולך מאד לעתיד לבא הב"ה יוסב בדין על מלכות ז' ולומר לה למה סמרתי בני היה לומרת לה מסרתם בידינו והקדוש ברוך הוא לומר לה בשביל מלכות עד לא אין סוף עד כאן לשונו: ולע"דן לדקדק מהו יכול מחוללין על הכל ת"ל על זקן וגו' אחר כל אין סוף עד כאן לשונו: ולע"דן לדקדק מהו יכול מחוללין על הכל ת"ל על זקן בידינו וגו' לשון גלגלה ובהמי' די שלמת' לתה מסרת' בידינו. זע דמה טעם' הוא שטעון הב"ה ונראה פרש"ל לפשר שדקדקו שבכלל אומרו לא שמת עליהם רחמים נכלל על זקן הכבדת

עולך שנם היא הבזויות להכניע עול על הזקן. ושוד למה אמר על זקן בלי וי"ו התוכחת שהי"לל ועל זקן וגו' לזה אמר קצפתי על עמי חללתי נהלתי יכול על הכל רומה לומ' יכול על הכל שהיתי רשות ותילול נחלתי לזה אמר ת"ל על זקן הכבדת עולך שעל זה לא נתתי לך רשות חילול על נחלתי רשות ותילול נחלתי לזה אמר ת"ל על זקן הכבדת עולך שעל זה לא נתתי לך רשות חילול על הזקן ת"כ החילול אינו כללי לכל לבחורים ולזקנים שקנו הכמה כדמסיק עלרבי עקיבה ולזה אמר לעתיד וכו' ולומר להם למה היית משתעבד בבני כי הזקנים כמשמען לו שקנו הכמה בנים לה' ועליהם מתרעם ולומר למה היית משתעבד בבני והיא לומרת לא אתה מסרתם בידינו כלומר כי אתה הינדע עתידות סגרת וקבילת זה שאמר לא אתה אתה דייקא כלו' לא אתה שהיית יודע כן מסרתם בידינו אם כן סברה וקבילת הב"ה משיב ע"ד אני קבלתי מעשו וגו' ר"ל בשביל מעשה שמסרתם בידינו אם כן אני מסרתי אותם לך לא אמת עליהם רחמים כלומר הרפתי על זקן לא נתתי לך רשות ז"ש בשביל שמסרתי אותם לך לא אמת עליהם רחמים כלומר הרפתי על זה אלא על זקן הכבדתי עולך זה רבי עקיבה ומזוקדק לומרו בלשון יחיד זהו הדרוש התכם עד לין סוף ובזה מובן כפל לא אמת עליהם רחמים על זקן הכבדת עולך שהחלוקה הראשונה הוא מה בסבר והבינל מעשה שנתן אותם ביד ז"ש ותתנם ביד ולא אמת עליהם רחמים המנם על זקן הכבדת עולך זה מאד ודבר גדול הוא יוצא מן הכלל אם אמר לין סוף לגרם ממך והיינו אלא כתב מאד הכבדת עולך. וניחא נמי אלא אמר ו' ועל זקן הכבדת עולך לפי שהם שתי חלוקות האחת של הרעות' לומרו עתה לא אמת עליהם רחמים כי אני קצפתי מעט לאמר על עול על בחור על זקן: ועיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל והר"דק ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל הכתובי' מתניה ג' שנות למכלה האחת קצפתי על עמי וגו' ולא רחמה אותם לפי' זקן כך לא ירחמיך מדה כנגד מדה והשנית הגלות אלא תפילך וזהו ותאמרי לעולם אהיה גברת וכ"כ היתה גלותך עד אלא מדה והשנית הגלות אלא תפילך ז"ש ותאמרי לעולם אהיה גברת וגלות אדם הסכלנו והנ' רובי אמת אלה על לבך ר"ל לא אמת על לבך שכמילתך אמרית וגלות אדם הסכלנו והנ' רובי אמת אלה על לבך ר"ל לא אמת על לבך שכמילתך אמרית וגלות אדם הסכלנו והנ' רובי כספיה וחבריה ע"כ: ולע"דן שבהיות' המקדש קיים הנקרא נחלה כמ"ש כי לא נחלה עד כספיה וחבריה ע"כ: ולע"דן שבהיות' המקדש קיים הנקרא נחלה כמ"ש כי לא נחלה עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה מנוחה זה שילה נחלה זו בית עולמים לא תשלוט לומר ולבוז בישראל. לבל כשהשיב לאחר ימינו כך יכול לז שלטו בהם זה שאמר קצפתי על עמי לז חללתי קדושת נחלתי זה בית המקדש ואתנם בידך את עמי ולא נתלתי וזה שהמר בלבוזרבים ותתנם: ואמר לא אמת להם רחמים דהי"לל לא רחמת עליהם רוצה לומר לא אמת ברי מכיס להם שיהיו רחמני' לא אמת להם רחמים לבל הלבנים פקידים שאמת עליכם היו לכזריים:

מרחמים לבל הלבנים פקידים שאמת עליכם היו לכזריים:

ותאמרי לעולם וגו' עיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל וכן הרד"ק ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל ולא זכרת אחריתה של נאותך ע"כ: ולע"דן אמר בלבב לעולם אהיה גברת עד שהגעת למצב אלא אמת אלה הנני הדברים הנז' הא"לא אמתי רחמים הב' הנה על זקן כו' לבוכן מלכות אלא אמת לבב לבל לא רעה בעשית להם זה נרס לך הסכחה של אחריתה של כל אחת שבגדול לבב לא אמת לבב אל הרעה בעשית להם זה נרס לך הסכחה של אחריתה שלא אמת תכרת שלשלת מהנני דברים הנז' לו לומר לבטח לומרה בלבבה נו' היוסבת לבטח שבטוחה היא אלא אמת תכרת שלשלת יוחסין של נבוכד נצר עד עולמי עד ולפי שלפשר שימסך ורעו במלכות לבל לא יתמיד במלכות אלא בעולם לז"ל היוסבת לבטח אלא יפסק זרעה והוא הסכיל האומרה אני ואפסי עוד ר"ל אני אליה בעולם כולי ואפסי עוד אליו כי אם אני ואחרי מולכים בכיפה לא אבד שאמנה היינו אלא אליה אליו עלי מלך ממלכות אחרת ולא אדע שכול אלא יפסק אלשלת יוחסין של נ"כ ועל אתים יהיה אליו עלי מלך ממלכות אחרת ולא אדע שכול אלא יפסק אלשלת יוחסין של נ"כ ועל אתים אלה אמר גם כן ותבאנה לך שתי אלה רגע ביום אחד שכול ואלמון בהכך הסדר להקדים הסכול ואלמון ואם הם רגע אחד ביום אחד למה לי וכמו שאחריב עוד בסמוך גם"ד אבל אמר כי בחות בלשאר יבוא הסכול לנבוכד נצר כי לא יסאר לו עוד עוצר מלכות ויהיה זה נ"כ אלמון שהו' מיתת מלך נמלא שתי אלה ברגע כמימריה ולו' ביום א' כי' ביום א' מיוחד לה' לנקם לדם עבדיו יקום:

ותבאנה שתי וגו' ותבטחו וגו' עיין רש"י ז"ל וכן הרא"בע ז"ל וכן הרד"ק ז"ל והוסיף ומהרי"ח ז"ל רגע ביום אחד כי ביום בלילה קטיל בלשאר ובשם נסמו הבתי' והיו אם כן סכול מהעם ואלמון מהמלך יום אחד בסיבת עון הכסיפים וז"ש ברוב כשפיך ר"ל בעבור רוב כשפים בעצמ' מבריך כי אמרו הפילוסופים שהייתה הכמה להרע מאד בחכמות הלוניות והבטחו ברעתך בטחון חזק שאין ל"ל שלא יוכלו לכבוש לותך אלא אפילו רחיה בעלמה אמרת אין רואני ע"כ:

ולע"דן לדקדק שתי אלה שהי"לל שתים מוכרת ולא שתי סמוך ומהו כתומס וגרלה לכי שהזכיר למעלה עד לא אמת אלה בלבבך על הבני עניינים שזכר הם לא אמת עליהם רחמים והבני היותר קשה על זקן הכבדת עולך ובהה מזכיר שיבולו לה שני פרעניות נמשכים מאלה הב' עניינים הנזכרי' וזה שאמר ואבאנה לך שתי אלה ולא שתי' שלה כי הסכול מדה כנגד מדה ולא אמת עליהם רחמים ואלמון כנגד על זקן הכבדת עולך על זקן שהוא דבר ומנהיג הדור שהיה רואי לפרוק ממנו עול מלכות ועול דרך הארן כדי שינהיג ויהיה דבר ולא הייתי שיבה שימנע מהנהיג מלד העול הכבד כן ביאלה בזה יהיה לך אלמון שהוא שתי מיתת המלך ובזה מובן מה שהפך הסדר להקדים הסכול לאלמון בפסוק זה כדי לכוון הפתי לאלה שזכר לא אמת אלה כלומר ואמר כי הכסיפים לא יועילו למניע הגזירה האלהית לבל אדרבה יזיקו מלד שאילו לא היו כסיפים היו הגזרות האלהיות בלות בקולי קולות ואולי הייתי משתר פני אל בתשובה והפלה בעקה ולדקה הגיל ממית אמנם על ידי הכסיפים הכהיסו כח ממלית של מעלה לשבאו בתוס כלומר הזה אמר לו הרב מדה מתחת למדיו ויבוא בשלום ושלוה אל שונאו ויתקענה בלבו כן כיולא בזה ממש והבאנה לך שתי אלה רגע ביום אחד כתומס לשון תמימות כלילו אינו' הה היה בסיב' רוב כשפיך שמנינו ממך ההאלו' שלו הסכיל ואלמון וכן היה שהרי בו ביום הקודם עבה בלשאר להם ורב כמו בסמרו הכתובים והיה שמח ישיב לב מנלחון בריום והיה בלילי' קטיל בלשאר מלכה כמו בסמרו הז"ל מעשה שהיה איך היה בלופן בבלו כתימס לשון תוס כדי אלה יוכלו להרון ולע"ל כי שדיאל גילה לו הדבר לא אלה בדעתו שהיה בלילה ההוא מיד והינו דמסיק ואו' ובא עליך רעה ר' מתאלס אלה תוכלי סחרה לבחר פני לל ותבול עליך הוא אלה תוכלי כפרה והסיבה לכי שהבא עליך כתאלס וגו' שהכסיפים גרמו לבא כתומס מבלי בלוי דעת אלה כתאלס יבא מיד ואמר ותבטחי ברעתך כלומר בעשותך רעתיך הייתי בוטחת במה שאמרת מי ראני בשלון הקדוש ברוך הוא רואה רעתך אלא מריבה לישראל ונולהו מהרעות זהו אמר לאמרת אין רואני אז אמרת הנשמון ותכמתך ודעתך היא שיבבתך כלומר אין לך הכמה ודעת אלא סובבתך היא במקום חכמתך ודעתה ומה היותך נעדרת החכמה ודעת שאין לך אלא המסובבה אב"ז ותאמרי בלבך אני ואפסי עוד והוא מלך שנים:

תכלית העדר שהיודע שאינו יודע היא יודע:

ובא עליך רעה וגו' עיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל והר"דק ז"ל ומהרי"ח ז"ל ר' פירמנות הנזכרים כאן כנגד אלא עניינות שהזכיר למעלה כנגד מה שהרגו ליסראל אמר ובא עליך רעה לא תוכלי סחרה רוצה לומר בירורה מנדת אין לו סחר או שתהיה רעתה המיד בחושך אלא אור כדהר"בע ז"ל) וכנגד הגלות אמר תפול עליך רעה לא תוכלו כפרה (כדהרש"י) לנקותה (כדהרא"בע ז"ל) וכנגד הגלות אמר ובא עליך פתאם שמחה שתהיה מבלי שכל וידיעה וכנגד החכמה שהיתה מתפארת בה אמר: ולע"דן שהנביא מרמיז לחרות שימחה ז"ש לא תדעי ידיעה וחכמה שהיית מתכחדת בה: ולא תוכלי סחרה כל אות הרעה סבין לילה ובין לילה לבד כרגע ז"ש ובא עליך רעה לא תדעי סחרה לבלשאר בזמן לילה היה בלשאר ובין לילה אבינה לה הסכיל ואלמון במיתת בלשאר כנזכר: ואולי שהרי לא התמיד עד הסחר אלא בלילה יבינה לה הסכיל ואלמון שהרי אמר ובא עליך רעה על כם ידע דכתבא מנא מנא וגו' לא תדעי סחרה עד שיפרסה דניאל ולא"כ אמר ובא עליך רעה לא תוכלי כפר' ואפי' שהיה לך גילוי דבר מדניאל לא תוכ לך לכפרה והבינה ותפול עליך היה לא תוכלי כפר' ואפי' שהיה לך גילוי דבר מדניאל לא תוכ לך לכפרה והבינה עליך שלהה ופמה לא תדעי ר"ל שיהיה מקומך סמוך עד בלא יודע שהיית כם מבני הסמוך' הבינה יסכת היותך כם אלא יהיה ביר מרומך ז"ש לא תדעי בה"מן בלי"ת ולא אמר לא תדעי ב"בא כם מורה לא תדעי הסולה הבל לו' לא תדעי בה"מן מורה בל בת בבל ובת כשדים בחרוב שהיה מורה לא תדעי בקולי קולות ואולי היית משתר פני הל בתשובה והפלה בעקה ולדקה הגיל ממית אמנם על ידי הכסיפים הכהיסו כח ממלית של מעלה לשבאו בתוס כלומר הזה אמר לו הרב מדה מתחת למדיו ויבוא בשלום ושלוה אל שונאו ויתקענה בלבו כן כיולא בזה ממש והבאנה לך שתי אלה רגע ביום אחד כתומס לשון תמימות כלילו אינו' הה היה בסיב' רוב כשפיך שמנינו ממך ההאלו' שלו הסכיל ואלמון וכן היה שהרי בו ביום הקודם עבה בלשאר להם ורב כמו בסמרו הכתובים והיה שמח ישיב לב מנלחון בריום והיה בלילי' קטיל בלשאר מלכה כמו בסמרו הז"ל מעשה שהיה איך היה בלופן בבלו כתימס לשון תוס כדי אלה יוכלו להרון ולע"ל כי שדיאל גילה לו הדבר לא אלה בדעתו שהיה בלילה ההוא מיד והינו דמסיק ואו' ובא עליך רעה ר' מתאלס אלה תוכלי סחרה לבחר פני לל ותבול עליך הוא אלה תוכלי כפרה והבינה לכי שהבא עליך כתאלס וגו' שהכסיפים גרמו לבא כתומס מבלי בלוי דעת אלה כתאלס יבא מיד ואמר ותבטחי ברעתך כלומר בעשותך רעתיך הייתי בוטחת במה שאמרת מי ראני בשלון הקדוש ברוך הוא רואה רעתך אלא מריבה לישראל ונולהו מהרעות זהו אמר לאמרת אין רואני ע"ז אמרת הנשמון ותכמתך ודעתך היא שיבבתך כלומר אין לך הכמה ודעת אלא סובבתך היא במקום חכמתך ודעתה ומה היותך נעדרת החכמה ודעת שאין לך אלא המסובבה אב"ז ותאמרי בלבך אני ואפסי עוד והוא היותך נעדרת החכמה ודעת שאין לך אלא המסובבה אב"ז ותאמרי בלבך אני ואפסי עוד יודע:

תכלית העדר שהיודע שאינו יודע היא יודע:

ובא עליך רעה וגו' עיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל וכן הרד"ק ז"ל ומהרי"ח ז"ל ר' פירמנות הנזכרים כאן כנגד אלא עניינות שהזכיר למעלה כנגד מה שהרגו ליסראל אמר ובא עליך רעה לא תוכלי סחרה רוצה לומר בירורה מנדת אין לו סחר או שתהיה רעתה המיד בחושך אלא אור (כדהרש"י) לנקותה (כדהרא"בע ז"ל) וכנגד הגלות אמר תפול עליך רעה לא תוכלו כפרה (כדהרש"י) לנקותה (כדהרא"בע ז"ל) וכנגד הגלות אמר ובא עליך פתאם שמחה שתהיה מבלי שכל וידיעה וכנגד החכמה שהיתה מתפארת בה אמר: ולע"דן שהנביא מרמיז לחרות שימחה ז"ש לא תדעי ידיעה וחכמה שהיית מתכחדת בה: ולא תוכלי סחרה כל אות הרעה סבין לילה ובין לילה לבד כרגע ז"ש ובא עליך רעה לא תדעי סחרה בלבלאר בזמן לילה היה בלשאר ובין לילה אבינה לה הסכיל ואלמון במיתת בלשאר כנזכר: ואולי שהרי לא התמיד עד הסחר אלא בלילה יבינה לה הסכיל ואלמון שהרי אמר ובא עליך רעה על כם ידע דכתבא מנא מנא וגו' לא תדעי סחרה עד שיפרסה דניאל ולא"כ אמר ובא עליך רעה לא תוכלי כפר' ואפי' שהיה לך גילוי דבר מדניאל לא תוכ לך לכפרה והבינה ותפול עליך היה לא תוכלי כפר' ואפי' שהיה לך גילוי דבר מדניאל לא תוכ לך לכפרה והבינה עליך שלהה ופמה לא תדעי ר"ל שיהיה מקומך סמוך עד בלא יודע שהיית כם מבני הסמוך' הבינה יסכת היותך כם אלא יהיה ביר מרומך ז"ש לא תדעי בה"מן בלי"ת ולא אמר לא תדעי ב"בא יסכת היותך כם אלא יהיה ביר מרומך ז"ש לא תדעי בה"מן בלי"ת ולא אמר לא תדעי ב"בא כם מורה לא תדעי הסולה הבל לו' לא תדעי בה"מן מורה בל בת בבל ובת כשדים בחרוב שהיה מורה לא תדעי בקולי קולות ואולי היית משתר פני הל בתשובה והפלה בעקה ולדקה הגיל ממית אמנם על ידי הכסיפים הכהיסו כח ממלית של מעלה לשבאו בתוס כלומר הזה אמר לו הרב מדה מתחת למדיו ויבוא בשלום ושלוה אל שונאו ויתקענה בלבו כן כיולא בזה ממש והבאנה לך שתי אלה רגע ביום אחד כתומס לשון תמימות כלילו אינו' הה היה בסיב' רוב כשפיך שמנינו ממך ההאלו' שלו הסכיל ואלמון וכן היה שהרי בו ביום הקודם עבה בלשאר להם ורב כמו בסמרו הכתובים והיה שמח ישיב לב מנלחון בריום והיה בלילי' קטיל בלשאר מלכה כמו בסמרו הז"ל מעשה שהיה איך היה בלופן בבלו כתימס לשון תוס כדי אלה יוכלו להרון ולע"ל כי שדיאל גילה לו הדבר לא אלה בדעתו שהיה בלילה ההוא מיד והינו דמסיק ואו' ובא עליך רעה ר' מתאלס אלה תוכלי סחרה לבחר פני לל ותבול עליך הוא אלה תוכלי כפרה והבינה לכי שהבא עליך כתאלס וגו' שהכסיפים גרמו לבא כתומס מבלי בלוי דעת אלה כתאלס יבא מיד ואמר ותבטחי ברעתך כלומר בעשותך רעתיך הייתי בוטחת במה שאמרת מי ראני בשלון הקדוש ברוך הוא רואה רעתך אלא מריבה לישראל ונולהו מהרעות זהו אמר לאמרת אין רואני ע"ז אמרת הנשמון ותכמתך ודעתך היא שיבבתך כלומר אין לך הכמה ודעת אלא סובבתך היא במקום חכמתך ודעתה ומה היותך נעדרת החכמה ודעת שאין לך אלא המסובבה אב"ז ותאמרי בלבך אני ואפסי עוד יודע:

תכלית העדר שהיודע שאינו יודע היא יודע:

ובא עליך רעה וגו' עיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל וכן הרד"ק ז"ל ומהרי"ח ז"ל ר' פירמנות הנזכרים כאן כנגד אלא עניינות שהזכיר למעלה כנגד מה שהרגו ליסראל אמר ובא עליך רעה לא תוכלי סחרה רוצה לומר בירורה מנדת אין לו סחר או שתהיה רעתה המיד בחושך אלא אור (כדהרש"י) לנקותה (כדהרא"בע ז"ל) וכנגד הגלות אמר תפול עליך רעה לא תוכלו כפרה (כדהרש"י) לנקותה (כדהרא"בע ז"ל) וכנגד הגלות אמר ובא עליך פתאם שמחה שתהיה מבלי שכל וידיעה וכנגד החכמה שהיתה מתפארת בה אמר: ולע"דן שהנביא מרמיז לחרות שימחה ז"ש לא תדעי ידיעה וחכמה שהיית מתכחדת בה: ולא תוכלי סחרה כל אות הרעה סבין לילה ובין לילה לבד כרגע ז"ש ובא עליך רעה לא תדעי סחרה בלבלאר בזמן לילה היה בלשאר ובין לילה אבינה לה הסכיל ואלמון במיתת בלשאר כנזכר: ואולי שהרי לא התמיד עד הסחר אלא בלילה יבינה לה הסכיל ואלמון שהרי אמר ובא עליך רעה על כם ידע דכתבא מנא מנא וגו' לא תדעי סחרה עד שיפרסה דניאל ולא"כ אמר ובא עליך רעה לא תוכלי כפר' ואפי' שהיה לך גילוי דבר מדניאל לא תוכ לך לכפרה והבינה ותפול עליך היה לא תוכלי כפר' ואפי' שהיה לך גילוי דבר מדניאל לא תוכ לך לכפרה והבינה עליך שלהה ופמה לא תדעי ר"ל שיהיה מקומך סמוך עד בלא יודע שהיית כם מבני הסמוך' הבינה יסכת היותך כם אלא יהיה ביר מרומך ז"ש לא תדעי בה"מן בלי"ת ולא אמר לא תדעי ב"בא יסכת היותך כם אלא יהיה ביר מרומך ז"ש לא תדעי בה"מן בלי"ת ולא אמר לא תדעי ב"בא כם מורה לא תדעי הסולה הבל לו' לא תדעי בה"מן מורה בל בת בבל ובת כשדים בחרוב שהיה מורה לא תדעי בקולי קולות ואולי היית משתר פני הל בתשובה והפלה בעקה ולדקה הגיל ממית אמנם על ידי הכסיפים הכהיסו כח ממלית של מעלה לשבאו בתוס כלומר הזה אמר לו הרב מדה מתחת למדיו ויבוא בשלום ושלוה אל שונאו ויתקענה בלבו כן כיולא בזה ממש והבאנה לך שתי אלה רגע ביום אחד כתומס לשון תמימות כלילו אינו' הה היה בסיב' רוב כשפיך שמנינו ממך ההאלו' שלו הסכיל ואלמון וכן היה שהרי בו ביום הקודם עבה בלשאר להם ורב כמו בסמרו הכתובים והיה שמח ישיב לב מנלחון בריום והיה בלילי' קטיל בלשאר מלכה כמו בסמרו הז"ל מעשה שהיה איך היה בלופן בבלו כתימס לשון תוס כדי אלה יוכלו להרון ולע"ל כי שדיאל גילה לו הדבר לא אלה בדעתו שהיה בלילה ההוא מיד והינו דמסיק ואו' ובא עליך רעה ר' מתאלס אלה תוכלי סחרה לבחר פני לל ותבול עליך הוא אלה תוכלי כפרה והבינה לכי שהבא עליך כתאלס וגו' שהכסיפים גרמו לבא כתומס מבלי בלוי דעת אלה כתאלס יבא מיד ואמר ותבטחי ברעתך כלומר בעשותך רעתיך הייתי בוטחת במה שאמרת מי ראני בשלון הקדוש ברוך הוא רואה רעתך אלא מריבה לישראל ונולהו מהרעות זהו אמר לאמרת אין רואני ע"ז אמרת הנשמון ותכמתך ודעתך היא שיבבתך כלומר אין לך הכמה ודעת אלא סובבתך היא במקום חכמתך ודעתה ומה היותך נעדרת החכמה ודעת שאין לך אלא המסובבה אב"ז ותאמרי בלבך אני ואפסי עוד יודע:

תכלית העדר שהיודע שאינו יודע היא יודע:

ובא עליך רעה וגו' עיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל וכן הרד"ק ז"ל ומהרי"ח ז"ל ר' פירמנות הנזכרים כאן כנגד אלא עניינות שהזכיר למעלה כנגד מה שהרגו ליסראל אמר ובא עליך רעה לא תוכלי סחרה רוצה לומר בירורה מנדת אין לו סחר או שתהיה רעתה המיד בחושך אלא אור (כדהרש"י) לנקותה (כדהרא"בע ז"ל) וכנגד הגלות אמר תפול עליך רעה לא תוכלו כפרה (כדהרש"י) לנקותה (כדהרא"בע ז"ל) וכנגד הגלות אמר ובא עליך פתאם שמחה שתהיה מבלי שכל וידיעה וכנגד החכמה שהיתה מתפארת בה אמר: ולע"דן שהנביא מרמיז לחרות שימחה ז"ש לא תדעי ידיעה וחכמה שהיית מתכחדת בה: ולא תוכלי סחרה כל אות הרעה סבין לילה ובין לילה לבד כרגע ז"ש ובא עליך רעה לא תדעי סחרה בלבלאר בזמן לילה היה בלשאר ובין לילה אבינה לה הסכיל ואלמון במיתת בלשאר כנזכר: ואולי שהרי לא התמיד עד הסחר אלא בלילה יבינה לה הסכיל ואלמון שהרי אמר ובא עליך רעה על כם ידע דכתבא מנא מנא וגו' לא תדעי סחרה עד שיפרסה דניאל ולא"כ אמר ובא עליך רעה לא תוכלי כפר' ואפי' שהיה לך גילוי דבר מדניאל לא תוכ לך לכפרה והבינה ותפול עליך היה לא תוכלי כפר' ואפי' שהיה לך גילוי דבר מדניאל לא תוכ לך לכפרה והבינה עליך שלהה ופמה לא תדעי ר"ל שיהיה מקומך סמוך עד בלא יודע שהיית כם מבני הסמוך' הבינה יסכת היותך כם אלא יהיה ביר מרומך ז"ש לא תדעי בה"מן בלי"ת ולא אמר לא תדעי ב"בא יסכת היותך כם אלא יהיה ביר מרומך ז"ש לא תדעי בה"מן בלי"ת ולא אמר לא תדעי ב"בא כם מורה לא תדעי הסולה הבל לו' לא תדעי בה"מן מורה בל בת בבל ובת כשדים בחרוב שהיה מורה לא תדעי בקולי קולות ואולי היית משתר פני הל בתשובה והפלה בעקה ולדקה הגיל ממית אמנם על ידי הכסיפים ה

בסגיאות חרשך בתקוף קסמך לחרא: ג׳ ג׳
ואתרחיצת בכישתיך אמרת לית ד׳ ג׳
דחזי ליך חוכמתיך ומדעיך היא ד׳
קלקלתיך ואמרת בלבבך אנא ולית ד׳
בר מיני עוד: ותיתי עליך כישתא לא ד׳ ג׳
תדעין למבעי עלהון ותפול עליך עקא ד׳ ג׳ ג׳
לא תיכלין לאעדיותה ותיתי עליך ד׳
בתכיף אתרגושא לא תדעין: קומי ג׳ מחר חברין ג׳ פ׳ ג׳
כען בקסומיך ובסגיאות חרשיך דהויית
מן עסקא בהון מנקותיך מאים ד׳ ג׳ מל׳ ג׳ ל׳ ג׳
תיכלין להנאה מאים תיכלין ד׳ ג׳ ל׳ ג׳ ל׳ ג׳
למתקף: לאית בסגיאות מלכך ד׳ ג׳ ל׳ ג׳ ל׳ ג׳
יקומון כען ויפרקונך דהוו מסכן ד׳ ג׳ ל׳ ג׳ ל׳ ג׳
למזלת שמיא חזון בכוכביא מהודעין ד׳ ג׳ ל׳ ג׳ ל׳ ג׳
זמניא מטען ליך למימר כן עתיד ד׳ ג׳ ל׳ ג׳ ל׳ ג׳
למיתי עלך ירח בירח: האהוו ד׳ ג׳ ל׳ ג׳ ל׳ ג׳
חלשין כקשא עממיא דתקיפין ד׳ ג׳ ל׳ ג׳ ל׳ ג׳
כאשתא שציאונון לא ישזבון ית ד׳ ג׳ ל׳ ג׳ ל׳ ג׳
נפשהון מיד קטוליזלית שאר ומשזיב ד׳ ג׳ ל׳ ג׳ ל׳ ג׳
אף לא אתר לאישתזבה ביה: כן הוו ד׳ ג׳ ל׳ ג׳ ל׳ ג׳
כיך עוברי שקריך דהויית מתעסקא ד׳ ג׳ ל׳ ג׳ ל׳ ג׳
בהון מנקותיך שלטוניתוקפיך גבר ד׳ ג׳ ל׳ ג׳ ל׳ ג׳
לקביל אפוהי גלו לית דפריק ליך: ד׳ ג׳ ל׳ ג׳ ל׳ ג׳
שמעו דא בית יעקב דמתקרן בשמא ד׳ ג׳ ל׳ ג׳ ל׳ ג׳
דישראל ומזרעית יהודה נפקו דגזר ד׳ ג׳ ל׳ ג׳ ל׳ ג׳
להון קיים בשמא דיי אלהא דישראל ד׳ ג׳ ל׳ ג׳ ל׳ ג׳
לא יפסיק דכרניהון הלא קיים מימריה בקשוט ובזכו: ארי בקרתא דקודשא ד׳ ג׳ ל׳ ג׳ ל׳ ג׳
חולקהון ועל אלהא דישראל רוחצניהון יי צבאות שמו: קדמיתא ד׳ ג׳ ל׳ ג׳ ל׳ ג׳

ובא י״ד״פ בקריא׳ וסי׳ ובא אשר לו הבית והגיד לכהן׳ ובא הכהן וראה והנה פשה׳ ובא אהרן אל אהל מועד ופשט׳ ובא השמש וטהר ואחר יאכל מן הקדשים׳ ובא אהרן וכניו בנסע המחנה והורידו׳ ובא האות והמופ׳ אשר דבר אליך׳ ובא הלוי כי אין לו חלק ונחלה׳ ובא המלך דוד עד כחורים׳ ובאה ודכה את ארץ מצרים דירמיה כן כתיב׳ ובא עליך רעה׳ ובא הנשיא דרך אולם השער מחוץ׳ ובא לפנימה וימד׳ ובא לציון גואל׳ ובא כמהלך רישך׳ וחכרו ובא מתהלך׳ ובא במלכות מלך הנגב׳ ובא בארץ הצבי ורבות יכשלו: לחמם ו׳ בקריאה וסי׳ ככה יאכלו בני ישראל לחמם טמא׳ לחמם כראגה יאכלו׳ אין גחלת לחמם׳ כי לחמם לנפשם׳ ושרש רתמים לחמם׳ ויכינו בקיץ לחמם:

ברב כשפיך בעצמת חבריך מאר: ג׳ ג׳
ותבטחי ברעתך אמרת אין ראני ג׳ ג׳
חכמתך ודעתך היא שובבתך ד׳ ג׳
ותאמרי בלבך אני ואפסי עוד: ובא ד׳ ג׳
עליך רעה לא תדעי שחרה ותפל ד׳ ג׳ ג׳ ג׳
עליך הוה לא תוכלי כפרה ותבא ד׳ ג׳ ג׳ ג׳
עליך פתאם שאה לא תדעי: עמדי ד׳ ג׳
נא בחבריך וברב כשפיך באשר ד׳ ג׳
יגעת מנעוריך אולי תוכלי הועיל ד׳ ג׳
אולי תערוצי: נלאית ברב עצתיך ד׳ ג׳
יעמדו נא ויושיעך הברו שמים ד׳ ג׳ ל׳ ג׳ ל׳ ג׳
החזים בכוכבים מודיעים לחדשים ד׳ ג׳ ל׳ ג׳ ל׳ ג׳
מאשר יבאו עליך: הנה היו כקש ד׳ ג׳ ל׳ ג׳ ל׳ ג׳
אש שרפתם לא יצילו את נפשם ד׳ ג׳ ל׳ ג׳ ל׳ ג׳
מיד להבה אין נחלת לחמם אור ד׳ ג׳ ל׳ ג׳ ל׳ ג׳
לשבת נגדו: כן היו לך אשר יגעת ד׳ ג׳ ל׳ ג׳ ל׳ ג׳
סחריך מנעוריך איש לעברו תעו ד׳ ג׳ ל׳ ג׳ ל׳ ג׳
אין מושיעך: שמעו א׳
זאת בית יעקב הנקראים בשם ד׳ ג׳ ל׳ ג׳ ל׳ ג׳
ישראל וממי יהודה יצאו הנשבעים ד׳ ג׳ ל׳ ג׳ ל׳ ג׳
בשם יהוה ובאלהי ישראל ד׳ ג׳ ל׳ ג׳ ל׳ ג׳
יזכירו לא באמת ולא בצדקה: ד׳ ג׳ ל׳ ג׳ ל׳ ג׳
כי מעיר הקדש נקראו ועל אלהי ד׳ ג׳ ל׳ ג׳ ל׳ ג׳
ישראל נסמכו יהוה צבאות שמו: ד׳ ג׳ ל׳ ג׳ ל׳ ג׳
הראשונות

אבן עזרא

ותבטחי ברעתך׳ ודעתך׳ רמז לחכמ׳ חילונה מכחדת הסם׳ ונקמץ אליף הנמצא בעבור היותו מהגרון: מחכמתך׳ שחשבת שהיא חכמה שובבתך כנוי לנגיעה ושלא יגיע לשוב מדרכו: ואפסי׳ כחברו אני חכמה ואין חכם עוד כמוני: ובא עליך רעה יוסף רעה: שחרה׳ כלילה שאין לו שחר והסעם אור: הוה׳ מגזרת ואתה הוה לרע שיהיה פתאום וכמוהו והותי במאזנים: כפרה׳ לתת כופר להסירה מן לבבלה כמו ומים מכס יכפרל׳: שאה׳ כמו שממה: עמדי נא אתה׳ בחבריך׳ בשון רבים ומגזרת והובר חבר: הועיל׳ סם הפועל: אולי תערוצי׳ מגזר ערץ: נלאית׳ עלתיך׳ מלה זרה כי התחברו יחד סימן היחיד והרבים וכמוהו והפלאת את מכוחך ואם הוא הפך׳ הוברי שמים׳ אין רע לו וטעמו חבורי שמי׳ הם מכוונים המזלות׳ ויש מי שהוליאו מגזר ברור׳ והטע׳ שלא יוכלו לדעת חלקי הסעון׳ אם לא יהיה אור הסמים ברור וזך וזאת היא דרך רחוקה כי הה״ל הוא עיקר והוא על מסקל מומרי החומות׳ מודיעים לחדשים׳ כן חכמתם כי לא יסתכלו לדעת כל הקורות בחוץ ובמדינו׳ רק מעת התחברות המאורות׳ כי הם עיקר אומותם וזה טעם לחדשים׳ רק מאשר יבואו עליך אינם דבק עם לחדשים רק עם מלת ויושיעך ואם היא רחוקה וכמוהו אשר אתם יורדי׳ אותם ואת אלהיהם׳ הנה׳ טע׳ אם מחנם הלוב כמו מי אם ינאה מחשבין׳ לאמס׳ סם הפועל מפעלי הכפל׳ והוא שלם על משקל לשבב את בת יעקב והטעם שימותו הם ולא תשאר להם שארית׳ כן היו׳ על אלה החכמים׳ אשר יגעת׳ שהיית נותנת להם ממון׳ וסוחריך׳ שאינם מתרלך שהיו אוהביך בבולם רעתיך עזבוך׳ שמעו׳ אמיתי יהודה׳ כמו זרע וכמו עין יעקב׳ הנשבעי בי״ה׳ לא באמת׳ הטעם שהם אומרים בפה שהם לשם ואינם כן בלב ובמעשה׳ כי נקראו׳ שהם בני ליון׳ נסמכו׳ בפה׳ הראשונות

אולי בימי נבוכד נצר שהגלה לבבל ותהי להם גאולה על ידי כורש׳ הראשונות

מן

לחתם אור לשבת נגדו׳ ג״כ לא הספיק להם ארות העה״ז להגילם מגלחים׳ שחטו זאת בית יעקב וגו׳ לומר לא מכלי ראון טוב לגאלכם אלא תעבב מגאולה כי אם שאתם בית יעקב אלא כשרים שלא שחכם הוא נכרמי יעקב ואתם קוראים עמכם בשם ישראל מלאים כי מדיקי׳ אתם ולא תכירו גדריכם לשוב ועוד כי מחי יהודה הוא מחי יש סוף מנקדים כל שהו כי הוא היה שקדם ש״ם מכבים בחים עד חושחו מעלו נאחר היתה יהודה לקדשו ואמי את אלו עשיתי גם כי הנלאתים מי יהודה ודומם לא ענה קודשא בריך הוא כיסא לשקר ואלו נשבעים בשם ה׳ שאומרים מי ה׳ אלקי ישראל ובין השנוה ובין אומרים אלהי ישראל לא באמת הוא כי אם אינם ישראל כי אם יעקב ובזה אבל על שאתי יהודה יגלו שנאלתי לזכרם עבדי כיסא לשקרי׳ והיה לפתים מותר לזכר לשקר כשהוא לזרים להרגים ולמשי׳ שבזה עושה צדקה עם עמו שאינו כשל אם מחזקו כי זה נקלת צדקה׳ וע״כ אחר ולא בצדקה שהם אינם כאמוסי׳ הנשבעי׳ לשקר כדי לעשות צדקה עם עמו לבדות עמו׳ ע״כ מן המיתה לו מוחמו מן הנגלן׳ וע״כ מעשיכם הם הנולם עיקוב הגאולה׳ וע״כ אל יתרחקו מן הגאולה כי מעיר הקודש נקראו׳ ולאחרון ירושלים לא לאחרה מלגאל אתכם וגם הראיה שהאמתם כי בחסך זמן הגלות והייתם נסמכים עלי ועל הבטחתי היא שתגאל לכם לגאל אתכם ולהיות תכה יתירה ע״כ עליכם ושמא תאחרו ע״כ איפה שבכה חבבתי שהם היותיכו בלתי ראוים לא תשכחו בגלות האחרון הלזה בשכר הראשון לא גלית לנו קץ הפלאות שתחזו הראשונה בלבם אז יתר לא הנה הראשונות הם גאולת מצרים וגאולת בבל אחז הגדתי כי לאברהם אחר ועבדום וענו אותם ת׳ שנה וגאולת בבל נרחוה בתורה ואזכר את שבותיה שהם מספר הנביים שגילו שמישון ויונלות שהם ע׳ שנה כמפורש בדל״ל וזהו הראשונות אחז הגדתי ואת״ל שמתי יגאו חדתי להשמיעם כי של מצרים בראחר לעשה החדש הזה לכם ואל״ל החדש הזה

לאתם כגלים ואומר עוד כנגע לאחר לאתכם וגו׳ לאחרי כן ישלח לאתכם וגו׳ וכן על בבל אחר להשמיעכם שהם וזהו ואחרי יתלו ולשמיעם לך לאחרי הראשונות שהיו שתים ת׳ וזכן הגאולה מיון לא הגדו מתחלה כי אם פתאום עשיתי ותבאתה ואומר הוא ת׳ אל תתלונו בני הגלות האחרון אשר אני דובר נכם לאה לא הגדתי לכם זמן הגאולה כי דעו נא כי גם הראשונות שאחז הגדתי לא היה לאחר שלא תאחר לאתם כי אם שאחכתי כי קשה לאתם וגו׳ הוא מה שהגדתי לך מאז וגם בשרים תבוא שהוא שמיך אל הבאיה שבתי ולשמיעם כל זה לא בשיתי אלא כדי שלא תאחר עלבי בשם וגו׳ לך הבישה ולאה מה תפלת היה לי בזה שבשמתי מאז זמן הגאולות שלדרבה אז שבת לקלקל והוא שמעת חזה כלה כלומר הלא שמעת הקנים ההם מה הועיל לך כי אחר שהגלתך מחנגים עשית את הכבל אחר שאדבתיך ע״י ירמיה זמן הגאולה שהוא עד שבעים שנה הפקדתי לגלות ולאתם הלא תגידו מה שהיה אם שהה לכם אם אין כלומר כי ואלי תבואו מלהגיד וא״כ אני אומר לאתם הלא שמעתם

ומ״ת מ״כ לעשה כתה השמעתיו כמה עתידות המפורסם

ברב כשפיך׳ כלומר עם רב כשפיך ועצות חבריך שלא יועילוך׳ והענין כפול בחלות שונות: חבריך׳ מן וחובר חבר והוא ענין כשפים׳ ותבטחו ברעתך׳ אחר רעתך על הכשפים שהם רעה והפרת הבטחון מהחל ואת בטחת בהם ולא יועילוך: אין רואני׳ כי מעשה הכשפים יעשה בלט ובסתר׳ וכן אומר ויעשו כן החרטומים בלטיהם׳ ואף על פי שהיית עם בסת׳ אני רואיתי: ואל״ף רואני פתח במקום צירי ובמקלת ספרים הוא קמוץ׳ וכן להועיל מתרגם הקמץ במקום צר״י: חכמתך ודעתך׳ חכמות חילוניות שהיו בך החכמה ההיא היא שובבה אותך מלפנות אל שהיית מוסב׳ שהיית תועילך היא המרידה אותך באל: שובבתך׳ ענין מרד׳ כמו שובו בני שובבי׳ והדומים להם: ובא עליך רעה׳ ובא לשון זכר ורעה לשון נקבה: על כן נאמר כי הוא חסר יוס או דבר׳ כלומר יוס רעה: לא תדעי שחרה׳ ולא תדעי עת בואה כמו השחר שבא בבקר ברגע׳ יש מפרשים לגלות ממנה לאור כי הרע׳ חסך ויוכתן תרגם לא תדעין למבעי עלה: הוה׳ כמו סבר: כפרה׳ להסיר אותה׳ כמו הכפרה פניו במנחה שפירושו הסיר כעסו: שואה׳ פירו׳ שממה: עמדי׳ מנעוריך׳ כל ימי היותך׳ או פי׳ שמלמדי׳ הנערים אתה כשפים וחברים: אולי׳ דרך לעג: תערוצי׳ תתחזקי׳ והוא פעל עומד מענין ערץ׳ כלומר תהי׳ ערול׳: נלאית׳ כי לא יועילוך עצתיך וכשפים ונלאת בהם: וגלאת׳ כמו יגעת: עצתיך׳ ברבוי הזברים לבד: הוברי שמים׳ פירושו עמו החוזים בכוכבים׳ ופירוש גזרי המפעם העתידות על פי הכוכבים׳ וכתוב הוברו כלומר אשר חזי לך עד עתה׳ וקרי הוברי שחוזים עתה ושניה׳ ענין אחר: מודיעים לחדשים׳ הלמ״ד כשגיל שלא כמנהגי׳ וכת׳ החכם רבי אברהם אבן עזרא מודיעים העתידות בחכמתם: לחדשים׳ כי לא יסתכלו לדעת כל הקורות בחוץ ובמדינות רק מעת התחברות המאורות כי הם עיקר ומחזרת המתחברות׳ וזהו מאשר יבואו עליך׳ כי בהחלת הלבנה רוחים בשעת תולדתה מקלת תמה שעתיד לבא ולן יודעין כל הבירור לכך נאמר מאשר׳ וכן הוא אומר במקום אחר המנפלפלי׳ והמהגי׳ כעופר׳ הללו שמנפלפלין ומהגיים ואין יודעין על מה: הנה היו׳ מחוך כקש: אין גחלת לחמם׳ אין שמלין להם כקש הזה שלא בדליקתו גחלי׳ להתחמם לאורה׳ אש לעברו תעו׳ אין לדבר פניו׳ שתעו זאת׳ אל עבר פניו: שתעו זאת׳ אל השבטים העתידין ללכת בגולה לבבל: בית יעקב הנקראים בשם ישראל׳ הוא שבט מבטן שאינם נקראים על שם יהודה אלא על שם שבטי ישראל: ומימי יהודה יצאו׳ ושבט יהודה שיצאו ונזלו מימי דליו של יהודה כמה לאחת אחר יזל מים מדליו: לא בחמה׳ כמו שאמר ירמיה ואם מי׳ יאחרו אחן לשקר ובומר כלומר לא הייתם כדי לגאל אלא אל לי מעיר הקדש נקראו והיא גרמה להם שלא גלו עם עשרת השבטים בימי סנחריב׳ ואם וחבור שאין להם גאולה: ואל אלהי ישראל׳ כי בהחלת מקלת תמה שעתיד לבא ולן יודעין כל הבירור לכך נאמר מאשר׳ וכן הוא אומר במקום אחר המנפלפלי׳ והמהגי׳ כעופר׳ הללו שמנפלפלין׳ ומהגיים׳ ואין יודעין על מה: הנה היו׳ מחוך כקש׳ אין גחלת לחמם׳ אין שמלין להם כקש הזה שלא בדליקתו גחלי׳ להתחמם לאורה׳ אש לעברו תעו׳ אין לדבר פניו׳ שתעו זאת׳ אל עבר פניו: שתעו זאת׳ אל השבטים העתידין ללכת בגולה לבבל: בית יעקב הנקראים בשם ישראל׳ הוא שבט מבטן שאינם נקראים על שם יהודה אלא על שם שבטי ישראל׳

שמעו כה בחבריך וגו' נלחמת וגו' עיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל והרד"ק ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל בקירוב: ולע"דן לפי שנראה דינקותא דבר גדול שהאדם זוכר וזריז בה לזה אמר בלתי עליה עתדי נא בחבריך וברוב כשפיך ר"ל הנה רוב הכשפים למדת ובתעסקת בהם בעתיך ומיעוט כשפים למדת בזקנותך עתדי נא וגו' ברוב כשפיך עשי עיקר מהרוב אשר למדת בעתיך כי הם עיקר וז"ש באשר יבעת מנעוריך שבאותו הרוב כשפים באשר יבעת בו מנעוריך שהם יבעת ולמדת וכולי האי וכולי תוכלי הועיל ובמקו' הועלת חולי תערוכי כמו כי הערוך המון אלה ובמו אל הערמו לשון שברון בחופן שמתקוס שבלת להועיל תשברי ותערוכי ואינו לשון ערוך ויבריש פי' זה לשון תוכלי הועיל חולי תערוכי שלם הוא מגזרת ערוך איך אמר חולי תוכלי הועיל ואמר כך אמר חולי תערוכי בענין כפול והנה מקל' ומלז נלחית ברוב עצתיך להטריף להם חוקם מי שרגשתם ועתה יעמדו נא ויושיעוך בעלה נכונה כי הסועה ברוב יועץ הוברי שמים מלשון קול הברה על שם שמשמיעים הודעת הכוכבים אשר בשמים:

הנה היו בקש זה עשו שנא' בית עשו לקש שם שרפתם זה יעקב שנא' והיה בית יעקב אש ולא יכלו כפשם מיד להבה זה יוסף שנא' ובית יוסף להבה עכ"ל: ולע"דן שהכריח לפרש כן שתאחר שאמר שהיו בקש אם שרפת' מה נ"ל עוד ולא יכלו כפשם מתוך להבה ולא כבר נשרפו לגבל עכשו שאמר בקש על שם עשו וזה שאמר על בית יעקב אש מובן שאמר שלא יכלו כפש' מיד להבה זה יוסף אחר שנשרפתם זכות יעקב עוד יד ה' נטויה עליהם בזכות יוסף להבה ולהיות בית בגבל דומה בעשו זה החריב בית המקדש וזה החריב ב"ה כי על כן נאמר במזמור על נהרות בבל אמר ה' לבני אדום גו' וסמך ליה בת בבל וגו' לכך אמר כן במפלת בבל הנה היו בקש ברשתם נתמו לבית עשו לקש על כן מתוייב שגם כן בפורענות ידמו גם כן אם שרפתם וגו' כי בית עשו לקש ובית יעקב אש וגו' שרפתו: ובדברי הכם מ"ש הפסוק אין נחלת לחמם וגו' ר"ל דע והבן שזה שאמרתי לך אם שרפתם הוא משל על בית יעקב אש ובית יוסף להבה ולא אש ולהבה שבני מתם כי לפי הראמת אין נחלת מתם להתחתם בה ולא אור להבה לשבת נגדו הלא אם ריחני המעלי כאמר: ועיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל בקירוב: והרא"בע ז"ל הנה היו אם עשם אם על מחנה האויב כמו כי אם יצאה מהחשבון: לחמם שם הפועל מפעלי הכפל והאש שלם על משקל לשבב את בת יעקב: והבעם שימותו יחד ולא תהיה להם שארית:

ולע"דן שאמר על החוזים הנז' שוא ותפל המתעים את האנשים שהנה היו כבר בעה"ז בקש אם שרות אכלתם כבופש וגם לעתיד לבא לא יכלו כפש לייקה מיד להבה מיום ה' בא בוער כתנור ולהבה אותם היום הבא ליהוה להבת שלהבת כי אין בו נחלת גשמית לחמם אור לגשת כנגדו כן היו לך החכמים החוזי' לחמם סוחריך הלכו להם להסחר למקומות אחרים כי לא יחסר להם מקומות אזלתך ז"ש סוחריך איש לעברו תעו:

כן היו לך וגו' עיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל וכן הר"ק ז"ל: ולע"דן כן היו לך אלה החכמים המכשפים החוזים אשר יבעת בה' לאת להם שרף ממך אלא היתה לה סחורה אלת אז היתה סחורתם מה שהיו חוזים לך שוא ומדומים זה שאמר סוחריך מנעוריך שהוא פירוש למ"ש כן היו לך אותם שהיו סוחריך מנעוריך ויכריע כן שלא אמר וסוחריך בו"לו התוספת אלא סוחריך ואחר איש לעברו תעו שזה היה לומר בכה וזה היה לומר בכה מהבטוב שיעלו לך לראי זה כראי זה אלא איש לעברו והלך השוה שבהם שתעו יחדיו שהרי אין מושיעך: לו יאמר כן היו לך אשר יבעת אחר שהודיע אשר יקרה אותם באחרית הם שרפתן אמר לה הודיעני הם כן היו לך בעת אשר יבעת בהם שבודאי לא היו לך כן בעיניך שאילו היו כן לא היית יבעה בהם ואם לריך כאן:

שמעו זאת בית יעקב וגו' כי מעיר וגו' עיין רש"י ז"ל והר"בע ז"ל והר"ד ז"ל ומהרי"ח ז"ל לפי שנפ' הקודמת הודיע אשר ילדע לבבל בגאותה ועבודת אלילים לכך אמר שמעו אזת שגם אתם לריכים תוכחה זו כי אתם נלכדים בגאותה ובזו עבודת אלילים בבבל שהרי אתם עושים במעשיכם בבית יעקב בעקבה ומתפארים בכבוד ותפארת נקראים בשם ישראל ומימי יהודה המורה שם יהודה על האמת יהודה ולא בזוש וכן יהודה לדקה ממני גם אלשון הודאה ושבח לשמי"ת בת"ת לאה הפעם אודה את ה' על כן קראה שמו יהודה ואמר ומימי יהודה יצאו ומפני כן נשבעים בשם ה' אלהי ישראל אבל שבועתם והזכרתם לא באמת ולא בצדקה כמאמר ירמיה חכן לאדם יעבעו עוד אמר כי מעיר הקדש נקראו ורולה לומר שהיו מתפארים עצמם שהיו מאנשי ירושלם הקדושה ושהיו עם קדוש לאלהים וי"ת ומימי יהודה ומזרעות יהודה בנו"ל:

ולע"דן במה שכתבתי בבלי חמדה שאמר בית יעקב הם במעשיהם בעוקבא (כדמהרי"ח) הנקראים בשם ישראל שמא בעלמא ולהיות שיהודה קדש שם שמים במיים סוף בכתוב בגאות ישראל מתמרים וגו' היתה יהודה לקדשו זה שאמר ומימי יהודה יצאו ורולה לומר שהם יצאו מיד יהודה אשר היתה יהודה לקדשו ש"ם במים והיה ראוי שיקראו בשם ישראל על שם מעשיהם ישרים עם אל ועם קדושים נאמנים להדמות אל יהודה לוד ממנו חוצבו ולפי זה אמר הנביא על יושבי יהודה וירושלם תלונהו זו: לו אמר ומימי יהודה יצאו כמו יצא מנחם נכנס שמאי כאמור במשנה ופי' מאי יצא מעולמו כך אמר ומימי יהודה יצאו מתוך אותם המים הקדושים יצאו לתרבו' דעה ופי' מהן יצאו: ואמר שהם נשבעים בשם ה' כמנהג הנשבעים בה' או כנשבעי באלהי ישראל: ועל שני אופני השבועות הנזכרי' אמר על שבועת בה' לא באמת כי לשקר ישבעו ועל אופן שבוע' באלהי ישראל הוס"ף ואמר ולא בצדקה ר"ל שאילו היו עובדים אותו באלהי ישראל היתה בצדקה אודקת באלהי ישראל אבל אחר שפרקו עולו מעל צוארם אינה צודקת שבועה זו של באלהי ישראל שאם אלהים הוא איה מוראו נעלה שמלבד שגם שבועה זו של באלהי ישראל לא באמת היא כי לשקר ישבעו נוסף עוד ולא בצדקה שאינה צודקה כאמור: וזה מדוקדק לשון באלהי ישראל יזכירו ר"ל זכרון דברים בעלמא לא שיהיו אודקים במה שאו' באלהי ישראל שהרי אינם נוהגים בו אלהות ויכריע כן יתור יזכירו שהיה יכול לומר הנשבעים בשם ה' ובאלהי ישראל לא באמת ולא בצדקה אלא אלהי בדפרסית: וכי הימה על מה הם סומכים בכל אלו המעילות שבשבועת שקר לא"ל שהם סומכים על שני דברים האחד כי מעיר הקדש נקראו ולהתנת ארצו הקדושה יעבור על שביה והשנית לפי שהכל אומרים שהוא מפני אלהי ישראל וכחם מפני כבודו אלא יאמרו עם ה' אלה ומאלהו יצאו ונעשם זה כי ה' לצבאות מעלה שמו הם לא יהיו לצבאות מטה הנוכים: לו אפשר יאמרו את דברו כי גם כן ה' לצבאות שמו בישראל לצבאות ה' ולפי זה כי מעיר הקדש חוזר לראש שמעו זאת:

הראשונות מאז הגדתי וגו' מדעתי כי קשה וגו' אגיד לך נו' עיין רש"י ז"ל וכן הרא"בע ז"ל והרד"ק ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל אלא שני ע"ה כי עליהם תפול בעצם אלת הראשונות מאז הגדתי ומשה על זמן הלבות ומשה קדש ומעיד הקדש זה ה' לודק בימי הלבות הראשונים לא כדור הזה אשר גיד ברזל ערפו כאילו אלהי עשם ומסל מוס לאמנם בתשובה ומלאך נחומה ואגיד לך מאז קודם בואם כדי שלא תאמר ומודיע קודם בואם לאמנם כשהגידם הנביא כמה וכמה שנים קודם בואם הרלה שהיודע אותם ולמה אמר אמלאם ולא אמ' ולא אמ' הוגדתי בכוונה: ומהו פתאם עשיתי ותבלה ושלמו אמ' ולא אמ' הוגדתי בכוונה: ומהו פתאם עשיתי ותבלה למה פתאם וכפל לא' ונראה כי כלל בהגדת העתידות מדה טובה ומדת פורענות ועל מדה טובה אמר הראשונו' מאז הגדתי בפי ובכוונה זו מדה טובה למנם מדת פורענות לא הגדתים בעצם ורשונו' לך ומפי אלהי אלהי יצאו בשבוה מפי ואשמיעם והנה בית הגדה זאת והשמעה זו כ"כ מוקדמ' על שכאשר קיימתי דברי אלו פתאם עשיתי בכוונה על חלוקת מדה טובה הנרמזת בראשונות מאז הגדתי ולכך אמר שבקב"ה מיקר שמו על הטובה למנם על הרעה של מדת פורענו' הנרמזת במ"ש מפי אלהי ישראל אמרתי אליהם בהסתלקות הרחמים והסתרת פני החסד מיד אמרתי אליהם

בתוך תחלת בגל ובולא מעתידות זולת קץ הגאולה והלא מה שהגדת לא הראשונות היו ע"י סיבה לתת השמעת שאר דברים לא"ל השמעתי' חדשות ונו' הלא הוא כי תשמעתי כן תחייתם הדברים הבאים אל הוכרי השמי' וכסילותם ולא הייתי מודיע מלהשמיעך הייתי אומר הלא ידעתי זה אני מהחזיק בכוכבים ע"כ הודעתי דברים שבראתי וחדשתי בעולם אשר לא היו מת הוים מלא נסדרו הכוכבים לבא אל הפועל הדברים למען לא תוכל לומר שידעתם כי הלא המה דברים בלתי מיכרי ע"י הוכרי שאים כי הם בנבראים ממש וזהו עתה בבראו ולא מאז והמאיר כי לפני יום בוקן ולא מעתה כי לא עלמו כבר לתת השמעת לא ידעתם כי הלא הוא הבורא לבדו ולא אחר לפני יום מחר לא לפני מוקדם: אין זה כ"ל שנבראו עתה ברגע אחד אלא מתחילת בראם כמו הכוכבים מזה תדעי כי אין בהם יחוד והכל בהשגתי אך לא אומר לך עת קץ הגאולה כי הלא מה שהגדתי הקץ האחרון ממך שלא שמעת ממני מאזי כראשונות גם לא ידעת מהות מבינתך גם מאז בא אליך לגלות באחור האספו והגידה לכם לא אשר יקרא אתכם הימים לא פתח אזניך לשמוע אחי' פתיחת הדבר כי העלמתי ממנו כמ"ל בא יעקב לגלות את הקץ ונעלם ממנו וכל זה עשיתי כי ידעתי כי לאורך הזמן כי בגוד תבגוד ולא יהיה לך אריכת אפים עד נדר שיפשע מבטן קורא לך ומ"ל אל הבגאולה תקות הגאולה כי ידעת את ידעתי כי בגוד בגד ודגע ח' תעלה חתתך ותלבשנו אל תחוסו ואל תחייסו מן הגאולה כי הנה לאמן שמי מאריך אפי שהיה שמי עשה כל אשר אעשה כי הלא אמר לך אם לא תאמין לא תבין: אמים

ב' ויקרא ולא הכ' ג' ד' ה' ו' ז' ח' ט' י' יא' יב' יג' יד' טו' טז' יז' יח' יט' כ' כא' כב' כג' כד' כה' כו' כז' כח' כט' ל' לא' לב' לג' לד' לה' לו' לז' לח' לט' מ' מא' מב' מג' מד' מה' מו' מז' מח' מט' נ' נא' נב' נג' נד' נה' נו' נז' נח' נט' ס' סא' סב' סג' סד' סה' סו' סז' סח' סט' ע' עא' עב' עג' עד' עה' עו' עז' עח' עט' פ' פא' פב' פג' פד' פה' פו' פז' פח' פט' צ' צא' צב' צג' צד' צה' צו' צז' צח' צט' ק' קא' קב' קג' קד' קה' קו' קז' קח' קט' ר' רא' רב' רג' רד' רה' רו' רז' רח' רט' ש' שא' שב' שג' שד' שה' שו' שז' שח' שט' ת' תא' תב' תג' תד' תה' תו' תז' תח' תט'

קדמיתא מבכין חויתי ומימימרי נפקא ובסרתינון בתכיף עברתינון ואתאה: גלי קדמי דאת סרבן וקשי כברזלא קדלך ובית עינך חסין כנחשא וחויתי לך מבכין עד לא איתין בסרתך דילמא תימר דחלתי עברתינון וצלמי ומתכי אתיבינון: ששמעתא הא אתגליאת לכון ואתון הלא מה דאתגליאת לכון ואתון הלא תחוון ביסרתך חדתן מכען ונטירן ולא ידעתינון: כען אתבריאה ולא מכבין וקדם יום מיתיהון ולא בסרתינון דילמא תימר האידעתינון: אף לא שמעת לטלי גבייא אף לא קבילתא אולפן אזניתא אף לא ידעתי בגוד תבגוד ופשע מבטן קרא לך: למען שמי אאריך אפי ותהלתי אחטם לך לבלתי הכריתך: הנה צרפתיך ולא בכסף בחרתיך בכור עני: למעני למעני אעשה כי איך יחל וכבודי לאחר לא אתן: שמע אלי יעקב וישראל מקראי אני הוא אני ראשון אף אני אחרון: אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים קרא אני אליהם יעמדו יחדו: הקבצו אתכנשו

הראשונות

הנדתי ומפי יצאו ואשמיעם פתאם עשיתי ותבאנה: מדעתי כי קשה אתה וגיד ברזל ערפך ומצחך נחושה: ואגיד לך מאז בטרם תבוא השמעתיך פן תאמר עצבי עשם ופסלי ונסכי צום: שמעת חזה כלה ואתם הלוא תגידו השמעתיך חדשות מעתה ונצרות ולא ידעתם: עתה נברא ולא מאז ולפני יום לא שמעתם פן תאמר הנה ידעתין: גם לא שמעת גם לא ידעת גם מאז לא פתחה אזנך כי ידעתי בגוד תבגוד ופשע מבטן קרא לך: למען שמי אאריך אפי ותהלתי אחטם לך לבלתי הכריתך: הנה צרפתיך ולא בכסף בחרתיך בכור עני: למעני למעני אעשה כי איך יחל וכבודי לאחר לא אתן: שמע אלי יעקב וישראל מקראי אני הוא אני ראשון אף אני אחרון: אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים קרא אני אליהם יעמדו יחדו: הקבצו אתכנשו

צום ג' בקריאה וסימ' ויעשו בניו לו כן כאשר: כי הקימו בני יהונדב בן רבב את: ופסלי ונסכי צום: ידעתם ד' קמצי' בקריא' וסימ' ובא האות והמופת אשר דבר אליך: השמעתיך חדשות מעתה: קרא אלי ואענך: ודבעסתי לב עמים: ד' פסוקים גם גם וסימ' גמסר בספר שפטים סימן ח':

מטרם היותם ופתאום עשיתים ותבאנה כמו שהגדתי התחלה ע"פ נביאי: מדעתי כי קשה אתה: מאסר ידעתי אותך כי קשה אתה והם יבא הגם ולא הגדתיו תחלה תאמר ענני עשאן ולא מאת הק"בה הם לפי הגיד לך מאז בטרם תבא וגומר מדעתי מ"ס זו משמש נתינת טעם כמו לפי שידעתי ודומתי כי מאהב' יי' לאהבם ומשמרו את השבועה: שמעת חזה כולה: שמעת הראשונות שהגדתי רואה שבאו כול: ואתם הלא תגידו יום עילוע אשר לא נפל דבר: השמעתיך חדשות מעתה: עתה אני מוזר ומשמיעכם חדשות שהם חדשות לכם ולפני הם גלויות מעולם: ונצורו: ושמורו בהולרות ואתם לא ידעתם: עתה נברא ולא מאז הם: ולפני יום: היותם אני משמיעכם: ולא שמעתם: על היום ולפני יום מוסב על השמעתיך האמו' למעל': גם לא שמעת גם לא ידעת וגו': תרגם יונתן אף לא שמעת למילי נבייא אף לא קבילתא אולפן הוריתא אף לפתגמי בירכן ולוטין קיימי דאקימית עמכון בחורב לא ארכינתא אורנך לקבלא ארי גלי קדמי דשקרא תשקר וברור מפעין יתקרי לך: בדיל שמי ארחיק רוגזי ותושבחתי אקיים לך בדיל דלא לשיצותך: הא צרפתך ולא בכסף בחרתך בדחוק מסכינו: בדיל מימרי אעביד דלא יתחל ויקרי דאתגלית עליכון לעם אוחרא לא אתין: קבילו למימרי דבית יעקב וישראל מזימני אנא הוא אנא הוא דמלקדמין אף עלמי עלמיא דילי אינון ובר מיני לית אלהא: אף במימרי שכללית ארעא ובגבורתי תיהליית שמיא קרית אנא להון קמו כחדא:

הראשונות מאז הגדתי: מאז הגדתי מדעתי: מדעתי כי קשה אתה: מאסר ידעתי אותך כי קשה אתה והם יבא הגם ולא הגדתיו תחלה תאמר ענני עשאן ולא מאת הק"בה הם לפי הגיד לך מאז בטרם תבא וגומר מדעתי מ"ס זו משמש נתינת טעם כמו לפי שידעתי ודומתי כי מאהב' יי' לאהבם ומשמרו את השבועה: שמעת חזה כולה: שמעת הראשונות שהגדתי ראה שבאו כול: ואתם הלא תגידו יום עילוע אשר לא נפל דבר: השמעתיך חדשות מעתה: עתה אני מוזר ומשמיעכם חדשות שהם חדשות לכם ולפני הם גלויות מעולם: ונצורו: ושמורו בהולרות ואתם לא ידעתם: עתה נברא ולא מאז הם: ולפני יום: היותם אני משמיעכם: ולא שמעתם: על היום ולפני יום מוסב על השמעתיך האמו' למעל': גם לא שמעת גם לא ידעת וגו': תרגם יונתן אף לא שמעת למילי נבייא אף לא קבילתא אולפן הוריתא אף לפתגמי בירכן ולוטין קיימי דאקימית עמכון בחורב לא ארכינתא אורנך לקבלא ידעתי בגוד תבגוד: כשירדתי להגיליך מיד מצרי' גלוי היה לפני סוסיך לבגוד ואף על פי כן שמרתי אבות אבות וזהו שכנ' ראה ראיתי את עני עמי אשר ראיתיו רואה אני עוני עמי אשר בך כך דרש רבי תנחומא: ופושע מבטן: משהייתם במצרים כמו שמפורש ביחזקאל והודע להם בארץ מצרים ואומר אליהם ונו': אחריך אפי: לשון הווה הוא: ותהלתי תהלתי אחטם לך: וזאת היא תהלתי אשר אחט אחטו לך לשון חוטם אסתו' חוטמי מנאת עשן בחירי ומקלוף עליך שהכועס יוצא עשן מנחיריו כמה דאת אחר עלה עשן בפיו וכן כל חרון אף הוא לשון חימום החוטם: חרה אפי: ולא בכסף: ולא על ידי אור של גיהנם כצרוף הכסף באור: בחרתיך: בחרתיך לך כור עוני כנגד כור אור הוא כלי שמתיכין בו כסף וזהב: כי איך יחל: איך יחלל שמי בהכריתי אתכם: וכבודי לאחר לא אתן: שאויביכם יאמרו יד אלהיהם רמה: שמע אלי יעקב: שם שקרא לך אביך: וישראל מקורמי: מאתי נקראת ישראל ויונתן תרגם וישראל מזומני:

אבן עזרא

הראשונות יאחר השם לאלה שאינם מאמינים הלא הגדתי להם כמה ראשונו' קודם היותם עלכן ותבאנה פעל עבר: מדעתי: כאשר ידעתי הראשונות כן ידעתי כי קשה לב אתה והוא מדבר למי שאינו מאמין בשם והוא מזרע יעקב וכאילו גיד ברזל ערפך אלא תסיר מדרכך ומלאך אלא תבוש: ואגיד: הנה הטעם אחר כי הגדתי לך העתידות אלא תאמר בהיותם כי עצביך שהייתה עובד אותם בארצך עשום והם מה והיו וטעם לום כדרך השם: שמעת: מה ששמעת ראה הכל בא: ואתם הלא חגידו כי כן הוא הנה השמעתיך חדשות מעתה: ונצרות: שהם נצורות בצורות והטעם אלהשם: עתה נברא: נגזרו: ולפני יום שהודעתיך לא שמעת' והיו' כפ"א רפה בלשון ישמעאל כמו ביום הסליטי ויסא אבדהם: גם: באמת אלא שמעת אז השמעת ידעת כי לא תשמע שאבגוד בי ולא תאמי' בדברי מבטן כי ידעתיך מעת היותך והפך זה בטרם אצרך בבטן והנה קראו פושע והטעם על הגזרות ועוד אפר' הזה בתחלת ספר ירמיהו: לא פתחה אזנך: עצמה דרך קצרה: למען שמי: שתקראו עם השם: אחטם לך: אין לו חבר ובדברי הקדמוני' חוטם והנה הוא כן אחריך אפי ואחריך החוטם לך גם למען מושך אחר וכן הוא ולמען תהלתי: הנה צרפתיך: רמז על הגלות: ולא בכסף: הטעם ולא במצרף כסף להסיר הסיגים והם הרשעים: בחרתיך: יש אומרים שהוא כמו בחנתיך ואין רע לו והנכון שהוא כמשמעו בחרתי לך כור עוני לא מצרף כסף: למעני: כי איך יחל: מבטן נפעל מפעלי הכפל והי"ל שב למעני כמו ונשאר אני יוסף על ימיך: שמע: מקוראי: הנקראים בני השם והפעם יש לך להאמין כי אני ראשון ואחרון והנה תאמין בהמת: אף ידי: השמאל דרך משל והזכי' הימין עם השמים בעבור שהם נכבדים מהארץ: והנה טעם אף כי אני אחת ראשון ואחרון כי אני ברחתי הכל: וטעם טפחה אשר טפחתי ורביתי ויש אומרים שמדד השמים בטפח ומזה הכתוב למדו המפרשים כי השמים והארץ נברא יחד לא זה קודם זה ודרך הפשט שאני עשיתי' ובעת שאקרא אליהם למלאת רצוני וחפצי יעמדו שניהם לפני כעבדים וכמוהו לתשפטיך עמדו היום כי אך יקרא השם לאשר איננו: הקבצו

רש"י

מטרם היותם ופתאום עשיתים ותבאנה כמו שהגדתי התחלה ע"פ נביאי: מדעתי כי קשה אתה: מאסר ידעתי אותך כי קשה אתה והם יבא הגם ולא הגדתיו תחלה תאמר ענני עשאן ולא מאת הק"בה הם לפי הגיד לך מאז בטרם תבא וגומר מדעתי מ"ס זו משמש נתינת טעם כמו לפי שידעתי ודומתי כי מאהב' יי' לאהבם ומשמרו את השבועה: שמעת חזה כולה: שמעת הראשונות שהגדתי ראה שבאו כול: ואתם הלא תגידו יום עילוע אשר לא נפל דבר: השמעתיך חדשות מעתה: עתה אני מוזר ומשמיעכם חדשות שהם חדשות לכם ולפני הם גלויות מעולם: ונצורו: ושמורו בהולרות ואתם לא ידעתם: עתה נברא ולא מאז הם: ולפני יום: היותם אני משמיעכם: ולא שמעתם: על היום ולפני יום מוסב על השמעתיך האמו' למעל': גם לא שמעת גם לא ידעת וגו': תרגם יונתן אף לא שמעת למילי נבייא אף לא קבילתא אולפן הוריתא אף לפתגמי בירכן ולוטין קיימי דאקימית עמכון בחורב לא ארכינתא אורנך לקבלא ידעתי בגוד תבגוד: כשירדתי להגיליך מיד מצרי' גלוי היה לפני סוסיך לבגוד ואף על פי כן שמרתי אבות אבות וזהו שכנ' ראה ראיתי את עני עמי אשר ראיתיו רואה אני עוני עמי אשר בך כך דרש רבי תנחומא: ופושע מבטן: משהייתם במצרים כמו שמפורש ביחזקאל והודע להם בארץ מצרים ואומר אליהם ונו': אחריך אפי: לשון הווה הוא: ותהלתי תהלתי אחטם לך: וזאת היא תהלתי אשר אחט אחטו לך לשון חוטם אסתו' חוטמי מנאת עשן בחירי ומקלוף עליך שהכועס יוצא עשן מנחיריו כמה דאת אחר עלה עשן בפיו וכן כל חרון אף הוא לשון חימום החוטם: חרה אפי: ולא בכסף: ולא על ידי אור של גיהנם כצרוף הכסף באור: בחרתיך: בחרתיך לך כור עוני כנגד כור אור הוא כלי שמתיכין בו כסף וזהב: כי איך יחל: איך יחלל שמי בהכריתי אתכם: וכבודי לאחר לא אתן: שאויביכם יאמרו יד אלהיהם רמה: שמע אלי יעקב: שם שקרא לך אביך: וישראל מקורמי: מאתי נקראת ישראל ויונתן תרגם וישראל מזומני:

יז

אני ה' אלהיך מלמד להועיל דרך אשר תלך בה:

גם לא שמעת שבוא כאמור על עמלק לא ידעת גם לא שמעת ועל התן לומר לא"כ לא שמעת
גם לא ידעת וגו' וזה מדוקד גם גם שכל החד מרבה והכן זה כי הוא דקדו' כמו ליעב המתמר
לאמן שבכתובים מדברי' בעמלק שנלחם בישראל ולקה וכן המן יולה הלניו וכל אחד ואחד מהם
מוכיח חלוקה אחת גם לא שמעת וגו' לעמלק וגם לא ידעת להמן כלומר ולפי שמי שאינו כפוי
טובה גור' לשיוסף לו הפי"ת טובה עא"כו כתו ספירסו המפרשים ז"ל בפסו' זוכת תודה יכבדנני
שהוא הקדון תודה והודלה מכבד הפי"ת ומשים דרך גם כן שלרלמו עוד ביעב שלים כיון שאינו
כפוי טובה ז"ש כלון גם מלז לא פתחה הוזכך לא שמעת שירה שלמרו לי בני ביש שכיון שלא היו
כפוי טובתי לוסיף לשיס דרך להרלותם ביעב לאלים והיה לך לירלה מהם ז"ש מלז לרמוז לל
ולא יעד מפה לא ידעת ושמעת הכל ולא שמת לבך כי קשה עורף אתה ועמלק הוא שלשלת עשו
שעשה מבטן קורא לו מבטן המנו ורבקה ע"ה כשהיה מפרכס ללחת לבית ע"ל וכן המן מבטן המו
כשבניתו שלול להגג אמר אגג אכן סר מר המות לפי שהוליד פרץ שיקו' נקמתו ולכך סרה מרירו'
המות ע"כ מבטן פירוסו בדין לבות אבותיו אגג ענה בו • ובאומרו ידעתי כי בגוד תבגוד מובן
בכל הבגידות החתפ על עמלק ראש ערים והבגידה שנית על המן שלא דע בחייך כי לומה זו מס ר'
לך לפי שעה ומה אני מכין לך קורא וגו' והבריתו כן מדקאמר קורא לך ולא אמר קראתי לך •
ומלא קאמר קראתיך דרש תיבת לך אל מספר לארך הקורה ובן המן שהיה לוכו חמשים אמה :

למען שמי אאריך וגו' עיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל והרד"ק ז"ל : וכן מהרי"ל בקרוב
כגז"ל • ולע"דן מתוך דחז"ל שפירסו בתנחומ' מפל לבן מלך שנתנם עם הגנב
והוכרח המלך להגיל הגנב בשביל בנו כך בשביל עם י"ה אשר בשם הקראתי הגיל לת קרא ואמר הל
תבריתו לת שבט מפשעות הקראתי וזהו למען שמי אאריך לפי ע"כ תרגם דבריהם מבלן הלמוד
שהב"ה או' למען שמי אאריך לפי עם שלהך מן הגוים אשר אתה ביניהם ולכך לא כתב לאריך
לפי לך לו עמך אבל אמר ותהלתי הוא שאחטוס לך לשון לריכות חוטם כמו לריכות אפיס וכלון
אמר לך לבלתי הכריתך ממנס לאריך לפי' הוא לפי עם שלהך שלומה של מלכות כי בשלום יהיה
לכם שלום וזה מובן כפל לאריך לפי ותהלתי אחטוס לך • עוד אפשר בטעם הכפל שה"ב
מאריך לפי על הייסורין והוא שבני דיליה מעט מעט לא בבת אחת כי היה קצר אפיס ולזה אמר
למען שמי אאריך לפי וכשתהלתי הסבר הרים בהוטמי בלותה תהלתי כאילו היה ריח ניחוח זה
שאמר ותהלתי אחטוס לך וכל השני ענינים הנזכרים הוא לבלתי הכריתך שאילו לא עשית כן
היית נכרת :

הנה צרפתיך וגו' חגיגה פ"ל הנה צרפתיך וגו' מ"ל אליהו לבר הי והמרי לה לר' אלעזר
מלמד שחזר הב"ה על כל המידות טובות ולא מלא מידה טובה לישראל כעוני אמר שמואל
ולי אמרת רב יוסף היינו דאמרי אינשי אי עניותא לישראל כערקא סומקא לסוסיא תורה ע"כ :
והנה בס"ה פירשו המאמר שהכוונה שכל האומות בזעטים ניסורי' וקלס וקלל בל"ו ובמלכו ובכה
לאמלה לא כן בישראל אדרבה כשים להם יסורין הם דביקים בשם יתברך וכשים להם כסף באעטי'
ושמן ישרון ויבעט וז"ש ולא מלא מידה טובה לישראל כעוני ר"ל במידת הרבלנות שים להם
בשעוני סובלים בסבר פנים יפות וזהו צרפתיך ולא בכסף כי אין זו מידה טובה לכם שהרי אתם
בעטים אבל בחרתיך בכור עוני שאתה מלדיק לת הדין וזהו לשון בחרתיך שבחרתי לאוהך מסיב'
בור עוני שהיא מדה טובה בך לכך בחרתיך וכן שמעתי מפי החכם השלם כמה"ר משה אלשיך
ז"ל הנה צרפתיך ולא כתת לך כסף הרבה פן תעשה זהב לבעל אבל בחרתי לך בור עוני ע"כ :
ואולי לדבריו בכלל דברי חז"ל הם • עיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל וכן מהרי"ל ז"ל : וכן הרד"ק ז"ל :
ולע"דן באומרו הנה צרפתיך מביאו דאיה לוך הפי"ת יעשה לשמן שמו הנה ראיה לזה צרפתיך
במצרים ולא מלאתי בכסף בתוך סיגי הצורף בחרתיך בכור הברזל והעוני שבמצרים
שוני עמוי עבודה קשה ועוני המעשים טובים לת ערוס ועריה ולא עשיתי שם לשבר אלא למעני
וכן לעתיד למעני אעשה כי איך יחל כבוד שמי הנזכר לעיל וכבודי לאחר לא אתן שיאמרו עובדי
אלילים שסלטו בבני ואין פודה ומציל מידם זה הכבוד הוא כבודי כמו שאמרה ההורה ואין מידי מציל
זה הכבוד כבודי לאחר אל אחר לא אתן וזה מובן כפל למעני למעני שהראשון הוא על מצרים
והשני למעני אעשה לעתיד וז"ש לא אעשה לא אתן הכל לעתיד :

למגיה הלעיר לוי לאמרי"אדו יל"ו ולע"דן שאמר הנה צרפתיך ולא בכסף כלומר צרפתיך בלא
כסף ובלא מחיר אלא בחנם והוא משל אל קבוץ גליות והכוונה שאמר שעם היותינו
מעורבים בגוים בכסף המעורב בסיגים שצריך צורף לצרפו כן ה' אלהינו צורף אותנו והבדילנו
מתוכם וכל זה בחנם איך מה לאת אמר ולא בכסף הגאלו בחרתיך בכור עוני כלו' שלא במקבה
ב"ו שבשים לא קרוב עני מכחים קורבתו ומתרחק ממנו אבל אני בחרתי בך לא מיבעית כשאתה
עני אלא לפי' בהיותך בכור עוני בשבל המרבה אפ"ה בחרתיך וכל זה למעני למעני אעשה וגו' :

למעני למעני אעשה וגו' עיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל והרד"ק ז"ל : ולע"דן למעני
לשבר במצרים וכיוצא ולמעני אעשה בגאולה העתידה כנז"ל בבסור הקודם :

ששעו אלי בית יעקב פסיקתא רבתי שמע אלי יעקב ומזמני לכיכך כשתבא
הגאולה הזאת שמח יגל יעקב ישמח ישראל יגל אברהם יצחק ויעקב לא נאמר אלא יגל
יעקב לפי שיעקב מצטער בזמן שישראל מצטערין לפיכך כשתבא הגאולה לישראל הוא שמח ואומתי
יגל יעקב כשישמח ישראל רבי אלעזר אומר לעתיד יגל יעקב אלא אדם אים לו בן לחול לו
לשול אשה מי שמח מי שמזומן לשעולה וכן יעקב שעתיד ה"בה לעשות לצדיקי' שעולה שנה שמע
אלי יעקב וישראל מקורלי עכ"ל : ולע"דן לדקדק לשון לפי' איך הוא תולדת הנז' שאם הוא
תולדת מ"ש מקורלי מזמני שלפיכך להיותו מקורלי כשתבא הגאולה ישמח קשה שהו' אדר'
אלעזר לדשמיך ומלי ביניהו • ואם נפרש מזומני לעזר בעה"ז ולפי' כשתבא' הגאולה וגו' זה
דוחק הוא כי מזומני הינו לפורענות : ונראה שדקדק בלשון הפ' שאמר ליעקב ולישראל הוא'
מקורלי ויהיה לי בלחד מהם פישראל ויעקב הכל דבר אחד לזה דרשו שמקורלי הוא מזומני לשמחה
ולפיכך ר"ל לפי שיעקב בעקבת עם זר יעקב סבא ר"ל מרגיש בגלות ובהשתעבדות ולכי' בקבר
יעקב לפיכך כשתבא הגאולה הוא שמח יותר מסדר הלבות לפי שיעקב מצטער יותר' בזמן ישראל
מצטערין כן לעתיד יגל יעקב כשישמח ישראל זה טעם כפל יגל יעקב ישמח ישראל ומזומן נ"כ
שעשה ב' מלוקות [illegible] אמר יגל יעקב ישמח יעקב וישראל לפי שהם שתי
מלוקות זו כמשבת מזו יגל יעקב לימתי כשישמח ישראל ונם לא אמר בני' ויעקב ישמח ישראל לפי שהם שתי
מקורלי שכשישראל יהיה מקורלי לעתיד נ"כ יעקב סבא יעקב לבדו שמח בשמחתם כמו שנצטער
בצערם נמצא שמקורלי הוא לישראל לבד אלא שמזכיר יעקב לפי שגם הוא יהיה לו קצת רוח
מהיות ישראל מקורלי אמנם רבי אלעזר הקשה על זה הפי' ואמר למה יגל יעקב ר"ל לדבריך
קשה למה אמר יגל יעקב שלשון גילה מעולה מלד משמחה ולדבריך שיעקב שפילה וישראל עיקר
לשעודה שנאמר יעקב ר"ל למה נקט גילה ביעקב אלא אדם אים לו בן ולו' מי שמח מי שמזומן
ולפי זה לרבי אלעזר ישראל מקורלי לפרש שיעקב הוא נ"כ מקורלי ומזומן לשעודה •
מדבר בגאולה שהוא קוד' ולשולם כל הפני שיעוה לריך לומר שכיכר יעקב לפי שהוא מלר בצרה'
יותר מפשר הלבות כנז' בדת"קבי' לאמר שהזכי' לאמר יגל יעקב אינו עוקר שעמו בל ה"ק אלא מקבה
על דברו שפי' הפ' בגאולה דל"כ למה נקט יגל יעקב גיל' בגדולה מפשמה שישמח ישראל ומהכרת
בשעודה הני' יותר מהם לפי זה דבכבי ביתא גילה ביעקב עכי מבישראל בגיו שהוא יגל
ישראל : ועיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק ז"ל והסיפ והרי"אבע ומהרי"אז"ל כדרש"י ז"ל באופן אחר אם
לבשרו כל שלין דאלוי שתעזבו אותי והעבדו אלהים אחרים הבדיסים כאילו נתחדש כח אלהית
בשמלים ולמה תספקו ביעודי כי אלא ידעתם כי אני הוא גו' ולא נאמ' בש"ת ראשון לאחרי כי אם
בשמלות פעולותיו ולכן אמר אני ראשון שבראתי העולם ואחרון מאפס מוחלט שהיה הגדולה
אחרשונה שבגליות ואני אחרון שאעשה הגאולה' אחרונה והתחיה באחרית החלה ואולי אמר אחרון
בדרך הפשט כעולם שיסתר הוא יתברך לבדו עד כאן • ולע"דן כמ"ש בפ' בורלך יעקב
שתבלבלהאדה אמר ה"בה עולמי עולמי מי ברלך יעקב ברלך יעקב ולעשם כי ישראל במה
יקר' יעקב קיימו העולם ואם לא קבלו היה הכל חוזר לתוהו ובוהו וחיסך ומזל' הבחינ' של קיומו
מקורלי לשון מקר' אמר' המקיים יחסד כשיתה לה"בה בשעשם בראשי ומזה הבחינ' הוא מ"ש כאן יעקב
ואני אחרון לשון מקר' שהוא קורתו של עולם ועמוד יסודו ובזה' אין מ"ש אני הוא ואחר ואמר אני ראשון
הוא לו שותפים יחדיו כך יכול אני בודל הוא מקיים • הו אמר אני הוא הנזכר גאולתך ומקרי'
אל הפועל לידי בחר שיש אני הוא רוצה לאחר המתחיל והמסיים :

אף ידי יסדה וגו' לאמר ל"ל הארץ בארלת ביד שמאל ושמים הקם בי' יחד בימין והו ידי יסדה
ידי

ארץ וימיני טפחה שמים ובזה מובן לו' לף ידי לשון לף שיך בשמאל לאמנם הימין אין בו
לף • ולא"י בימין שב' הר זה קלתה ימינו • וכן הר"לבע ז"ל וכן מהרי"ה ז"ל בפ"ש קור' הני אליהם
יעמדו יחדיו וכן הר"הבק ז"ל : ולע"דן שתחילת הכסוק מדבר ביוס עשות ה' אלהים הארץ ושמים
שלא הקדים הכתוב הארץ לשמים כבתיב ביוס עשות ה' אלהים ארץ ושמים שבשיתוף הרחמים עם
הדין לארץ קדמה וזהו לף ידי יסדה הארץ שזהו ההתיסדות שבה לתחלה ברחמי' וימיני טפחה שמים
לאמנם שניהם יחדיו היו תלויים ועומדים עד יום מתן תורה שהיו נמוגים כמו שלהו"ל נמוגים הארץ
וכל יושביה הלא אנכי ר"ל אנכי ה' אלהיך הכנתי עמודיה וז"ש כתן קורא אני אליהם כלומר ע"י
קריאת התורה שקראתי אני קריאת אני בלא יעמו ע"ל לא תמוכת כל אחר בשמים מתעל ולא
המוכת כל אחר בארץ מתחת ז"ש קורה אני דבור מתייחס אליהם וע"י קריאת דבור מעמד' הדברו'
יעמדו יחדיו כעין אנכי הכנתי עמודיה שלא נמצא שבהעמדה הקיים נעשה יחדיו וע"י קריאה
ממש קריאת תורה : **למגיה** הלעיר לוי לאמרי"אדו יל"ו ולע"דן שלמר לף ידי יסדה הארץ
כלו' גם ידי היתה מיסדת הארץ בעוד ובזמן שימיני היתה מטפחת השמים ותלאכת שניה' נעשית
גם יחד לא זה אמר זה כי קורא אני אליהם יעמדו יחדיו השמים והארץ בגת אחת היתה עמידתם
ובריאתם • עוד נלע"ד שאמר לף ידי יסדה הארץ וגו' כלומר גם שאני לו' כלשון הזה יסדה ושכח'
אינו בפסוקו אלא דברה תורה כלשון בני אדם כי בדבר ה' שמים נעשו ולא בשוטל ועשיה וז"ש
קורא אני אליהם בקריאה לבד לא בעשייה ממש כי אני ה' דברתי ועשיתי ולא אמר קראתי אליה'
אלא קורא כלומר בעוד היותי אני קורא אליהם הכף ומיד יעמדו ולא המתינו עד סוף קריאתי אלא
קורא אני אליהם יעמדו יחדיו כלומר הקריאה והעמידה היו יחדיו בבת אחת והזמן אחד שבעודי
קורא אני אליהם הם יעמדו תכף התחילו לעמוד על עמדם ולזה לא אמר עמדו וכוונתו יתברך
במאמר זה להוכיח ליעקב וישראל הנז' תוכחת מסוהרת כלומר הביטו ראו איך השמים והארץ וכל
צבאם לא אחרו דברי לעשותו ואתם לעשות את מולא פי ה' ואתם למה לא תשמעו לי לעשות
רצוני עד כאן :

הקבצו כולכם גו' אני וגו' קרבו וגו' עיין רש"י ז"ל והרא"בע והרד"ק ז"ל ומהרי"ל ז"ל
הנה כן הוסיף מדוליה ה' אלהיו לישראל כדעת המתרגם יאמר מר' אלהי לישראל
כי את אשר יאהב ה' יוכיח ולזה יעשה חפצו בבבל עם בבל שהביאו להחריב את ירושלם וזרועו
כשדים שכשדים הוא זרועו של הפי"ת וכלי מלחמתו ושבט אפו • שהוא הביא את נבוכד נצר להחריב
את ירושלם ועשה כבל אלו אני אני להגיד כי הוא ית' המחרי' עתה את בבל שהוא עומד לבוכד נצר וקרא
לנבוכד נצר והביאו לירושלם והגלה ברמו • ואמר לא מרלם כשהתחלתי לדבר מרלם לא הנבואו'
של נבוכד נצר לא מרלם בשתר המרתי שהיה עתיד ב"כ לבא ירושל' כי אם במרסוס גדול כי מעת
היותה שם אני ר"ל מעת היות הנבואה הזו של הרבן שם אני וע"י נתפרסמה ועתה בחרבן בבל ה'
אלהים שלחני ורוחו והיה הכלית הבלילות לבהולתן של ישראל כדשמיך ליה כה אמר ה' גואלך קדוש
ישראל וגו' ולע"דן הקבצו כולכם ושמעו לישראל מדבר הנבוא והו' מי בהם ר"ל בהם
בנביאים אשר נחה עליו רוח נבואה והגיד את אלה העתידות מהשבלת בבל וכשדים בלי ספק
שהנבואה הזאת אשר הגיד את אלה ה' אלהיו כיון שגילה לו מפלת שונאי ישראל נבוכד נצר ונאולת
ישראל ז"ש ה' אלהיו כיון שגילה סודו לטובה שעתיד הב"ה ביעשה חפצו בבבל השדודה לה כילה
ולא הוסיף קוס ואדוניו כשדים שהיה מתחילה זרועו להכרע מישראל עתה הסבר ותמול ומהרי"ל
בתלק וזרועו כשדים ולא כדמהרי"ל מ"ס ב"כ חפצו בבבל שיהיה בבל כלי מפלו כי ייקשה הכפל
וג"כ בי"ת בבבל מיותרת למהרי"ל ולפי' זה ניחא ומדויק לשון הגיד את אלה על שני הדברים
שיזכיר המלך פורענות בבל וזה חפצו בבבל והשני פורענות שעשו בבל בכסד בישראל שהוא
מ"ש וזרועו כשדים כדברשית • ושאר הפסוקים כנז"ל בפרסים ז"ל :

כה אמר ה' וגו' חז"ל מ"ר אלעזר מן התורה ומן הנביאים ומן הכתובים בדרך שאדם רוצה
ליולך בה מוליכין אותו מן התורה דכתיב לא תלך אחרים וכתיב קוס לך לתם • מן
הנביאים דכתיב הני ה' מלמדך להועיל • מן הכתובים דכתיב אם לצים הוא ילין ולענוים יתן
חן ע"כ : והכוונה כשיבה לפי שמן התורה ברור היא לפי' שבוחר בדרך רעה כבלעם שאמר לו
בתחילה לא תלך ולא"כ אמר לו קוס לך לתם ולעם"י שאין כאן אלא נתינת רשות בעלמא אבל
מוליכין אותו מכח ליה לאפר שמתיבת קוס דריס כאילו מוליכין ומקימים אותו ללכת בדרך וז"ש
קוס ומן הנביאים היכיח גם זה מלמדך להועיל לשון מלמד הבקר שחורה הדרך לבקר כך הני
מלמדך להועיל ולם אתה מסרב לבלתי לכת ביסרה ובדרך טוב להועיל מדריכך בדרך הלך ולפי'
היא רעה ביורה בן הכבל ולא' לת"כ לו הקשבת למצותי וגו' שזהו הדרך שלמדתיך מתחילה להועיל
ולא הניח ולכך הדרכתיך בדרך הלך והני' רעה והוא לם ללצים הוא ילין • והיה לאפר לפרש פסו'
תורה כשהולך בדרך רעה וכסוף הנביאי' כשהולך בדרך ישרה כמו שאמ' מלמדך להועיל מדריכך
בדרך הלך הכל בדרך טובה : וכבתובים נזכרו השני הדרכים יחדיו אם ללצים הוא ילין זה דרך
רעה ולענוים יתן חן זו הדרך טובה כלענוים המבקשים ענוה ע"י דרך הטובה יתן להם הפי"ת חן
בהדריך אותו' בדרך ישרה • והראשון שיקר דכיון שהגו למדים שלפי' בדרך רעה שאדם רוצה
ליולך בה מוליכין אותו מכ"ם כשרוצה ליולך בדרך ישרה וטובה שידריכהו הפי"ת בה • גם מדוקדק
לשון הפ' שאמר מדריכך בדרך הלך לפי' כשלא הקבל מה שהדרכתיך במענלי יושר ולמדתיך
להועיל אבל בחרת לך דרך רעה לז מדריכך בדרך הלך כיון שבחרת בה • ועיין הרא"בע ז"ל
והרד"ק ז"ל וכן מהרי"ל ז"ל נולך מבבל וכשתחזור לירושלם תהיה מלומד מהפי"ת שזהו מלמדך
וגו' בלא תשוב לבלות ע"כ • והרב ב"ע ז"ל בשער ב"ח בהמשך אלו הפסוקים עד ועתה כה אמר
יואדני מבטן וגו' והו' בכלל זה לשונו באומרו מלמדך להועיל וגו' כלל השבל והראלן אשר מהשבמת'
יחד תושלם הבתיר' כמו שזכרנו הראשונה וכמו שבארו חז"ל באומר' כי זה אחד מהבתובי' המלמדי'
שבדרך שאדם רוצה ליולך בה מוליכין אותו והוא מבואר ואמר לו הקשבת למצותי אשר למדתיך
ללכת בהם אז יהיו מעשיך רבים וטובים והמידי' אשר יתבכו מהם שני מיני שכר והם רבוי הטוב
והשלימות והתמדתו ושל הראשון אמר ויהי כנהר שלומך וצדקתך כגלי הים ירלה כמו שבנהר הוא
מתהוה ומימיו מוסשים מלהות הים ומגלי לידיו העולם תמיד כמו בזכר החכם בספר אלוהות
כן תהיה צדקתך כגלי הים ובלומך כנהר המתהה והנמשך מהם • והוא הטוב הנלם והבנעי
הוא לפי טוב מעשה הלך ונם יהיה זרעך כחול הנהר אלו יפסד מעבור עליו
המון מיסרים ויהיו רבים כמעשים וכנר בילר הטיון במ"ש לא יכרת ולא ישחת שמו מלפני
הנה שבילר כוונת הפעולות הבחיריות באדם ושוב תכליתם ותועלתם ולכן אמר שבבר
נמשך להם הענין באומרו הטובים הנמנים מלא אל הבטל הכוונה בבחינת כלל כלומר
כמו שאמר לכן עתה בא מבבל ונאמו מכשדי' ביד רמה בלי שום ידלה ופתח מהכולל דבר מדבריה'
אמר כי גלה ה' את עבדו יעקב ולא עוד אלא שיעשה להם נסים ונפלאות בלאתם מארץ מצרים
אשר יהיו בתכלית ההשתתה הלבית עליה' והראיה כי בימים ההם אין בלום אמר ה'
לרשעים ומעשים זה ישראל כלי סיר הדיבור והבשורה מובטחת ולו' שמעו אייס וגו' בימים
הרל סוגים בימי לבותי ארלני ארלני לעבד ומתי אמי הזכיר שמי ישראל ויסס פי כחרב חדה זה הפסו'
הטעם המפרשים לו' שאלו דברי הנביא על עצמו והושרבו לו' כי אומרו ויאמר לי עבדי אתה ישראל
אשר בך אתפאר הוא לבון כלל העם הלו' על הנביא ביחוד • והוא קשה לשנאל אלא אמת כי
הוא מלמד ישראל הנקרא עבדו וכל הכרשה אשר ידבר אליו בלשון יחיד כדרכו בכל המקומות
ובכי' אמר בכאן כי גלה ה' עבדו יעקב והוא עצמו אשר אמר אמר למר ויסס כי כחרב חדה עו' והוא שעם'
כיהו חד ותחזר כחרב חדה להשכיל הלומות כולם כמו שאמר בכי' במקום אחר הנה שמתיך לחורב
חרוץ חדש בעל פיפיות תהוס הרים וגו' ובכל ידי החדשתי אלו היה חרב נחבא בידו לעשות
מלאכתיהו אלא מה שביאר במכל ויסימני לאן ברור בחסתו הסתירני וילמר אלי עבדי אתה ישראל
אשר בך אתפאר ילמר שהוא מתכשל לאמר ישראל עבדו והוא לדון לי וזהו מה שיורה על הימ'
ובלאיתם כי מהגלי המלשרים להמלא יחד ולא זה בלא זה אמר ואני אמרתי לריק יגעתי וגו' ואני על כל הבא
עליהם דרך פרט שנמשכו הפך ממה שנתכוון אמר ואני אמרתי לבי ודרך רמינו בלי עלת הכבל כלל ולזה לעפ"
עלי אמרתי כי היה לי על שהלכתי בשרירות לבי הוסבו לי ויגעתי לריק בהם ומה עתה כשהבטולה
שבקלה מעשי כיונתי להכליות טובות לא הוסבו לי ויגעתי לריק בהם ומה עתה כשהבטולה
לא כחנה לתכלית ויתה חיהו לו שהיה התכלית פהות והוא שלון להם לתחילת טוב הכוונה הנה
לכן מעשה האל הרלוי לשכוח מבטילות בעלי הבתיה והוא שלון להם לתחילת טוב הכוונה הנה
הוא לדאי שישרף בבחינתו דרך שהוא לאשר לאלה לאותי להקריב אותי אליו והתחיל בעניינים
המביאים אל הכלית הרלוי ומהוייב לפי מה שקדם שהמשך התכלית עכ"ל ולא יהפוך ולא נם
כעליתי הנכוני הרים בבחינת אליהו כי הלימודים הטובי' הנם סוף סוף יביאוני להנעי' הכליתו
ועתה מכח זה המשפט אמר ה' אצרי מבטן לעבד לו לשובב יעקב אליו ישראל לו ילסף ולכבד
בעיני ה' ואמה היהיו התכליות הטובות מגיעות כמו שחויב מכיעל הכבל והאלהי היה עוזי בו וזה
המשך כל ענין בכתובים הנמנים כולם אל הרי ע"כ :

ולע"דן מלמדך לא לקבל הועלה ממך כי אם לדקת מה תהון לו אדרבה מלמדך הדרך הישרה
כדי

לשכלול הארץ קדמה שנאמר ביום עשות ה׳ אלהים ארץ ושמים׳ אמר רבי שמעון בן יוחי תמה אני איך נחלקו אבות העולם בית שמאי ובית הלל על בריאת שמים וארץ אלא שניהם לא נברא אלא כאלפים וכשייה שנאמר קורא אני אליהם יעמדו יחדיו׳ (אדוני אבי ז״ל פי׳ יעמדו יחדו כי כאשר ברא הבורא ית׳ שמים וארץ הנה הוליאם מאין ליש ומכח הטבע למעשה ומחוברים ברחש ברחשית׳ ועלו השמים בטבעם כדרך התחתונים לרדת והלו לא העמידה ההל היו עוד היום השמי׳ עילים והארץ יורדת הך כאשר רדה ההל יתברך טוב כמו׳ידת׳ העמיד׳ : וזהו שאמר קורא אני אליהם יעמדו יחדו׳ והחכם רבי אברהם פירש אני עשיתי׳ ובעת שאקרא אליהם למלא תפקי יעמדו שניהם לפני כעבדי׳ . והנכו׳ בעיני שפירושו כן אני עשיתי׳ בתחילת בריאתם וכל ימי עולם הם עומדים יחדו בכחי . ופירוש קורא אני אליהם שאני משפיע עליהם כחי בכל עת ובו יעמדו על תכונתם וכאלו אני קורא להם שיעמדו ועוזרים : הקבנו . וכיון שאני עשיתי הכל בידי כל הנברא׳ ואני אשפיל מלכו׳ זו ואריש אחר׳ כמו שאעש׳ לבבל להשפילה ולהריס כרס . וכשתקבנו כולכם היש בכם בנקבני׳ מי שידע לה העתידות שאני עושה : מי בהם שהגידם : ה׳ אהבי . פירוש כרס . וכבר זכרו כמה פעמי שהו׳ יחריב בבל לפיכ׳ סמך על המבין . וזכרו בכמיולא זכר שמו . ה׳ אהב אותו כי יעשה חפץ האל בבבל ויראה זרוע האל בכשדים כי הוא לא התפאר בכחו כמו שנחריב ונבוכד נצר . אלא אמר כל ממלכות הארץ נתן לי אלהי השמים . ומה שאמר הקבנו לנכח ואמר בהם אלא לנכח כן דרך הלשון . וכן שמעו עמי׳ כולם וזולתו : כשדים . חסר בי״ת השמש והו׳ כמו בכשדי׳ . וכן לזמות בית אביה שהוא כמו בבית אביה . ורבים כמוהו . ויונתן פירש אהבו על ישראל שתדגש ה׳ דרשים ליה לישראל עציד רעותיה בבבל וגו׳ : אני אני . כפל לחזק . אף פי׳ אני שהייתי ואני שאהיה . וכמו שדברתי על כרש על ידי נביאי כן הביאותיו אל בבל וחצלית דרכו . ומה שאמר אף קראתיו קראתיו בשם . כמו שאמ׳ לאשיחו לכרש : קרבו . אלה דברי הנביא : לא מראש בסתר דברתי . לבאות שנחריב שהיתה הגזרה כמו שאמרתי ואתם עדי . וכן עתה אדני אלהים שלחני בא אני בשליחות האל לבא והיא מרבן בבל : ורוחו . פירוש מלאכו . כלומר ומלאכו בא אני בשליחות האל יתברך בנבואה והודיעני זאת הגזרה העתידה לבא ושלחני אליכ׳ שאודיעה לכם . ומה שהוצרך לומר ורוחו . כי פעמי׳ ישמע הנביא קול בלא ראית מלאך ופעמי׳ יראה מלאך במראה הנבואה׳ ואדוני אבי ז״ל פירש לא מראש כאש׳ נבואתי נבואות שנחריב בגלוי דברתי ומעת היותה אותה הנבואה שאמר את מי אשלח ומי ילך לנו שם אני מזומן . ועתה ה׳ אלהים שלחני ורוחו שם בקרבי להתנבא העתידו׳ . והנאמן רב שעדיה פירש כמו ברוחו . על דרך ותערבם ברוחך ביד נביאיך . וכמוהו דרשו ה׳ ועזו כמו בעזו . והחכ׳ רבי אברהם בן עזרא פירש ורוחו ומלאכו המתונה על מלכות פרס כי יש מלאכים ממונים על המלכיות כמו שכתוב בספר דניאל . ויונתן חרג׳ מעדן לאתפרשו עממיא וגו׳ : כה אמר ה׳ גאלך . מגלות בבל על ידי כרש : מלמדך . אני מלמד בכל יום להועיל לך שתהיה בשלום אם תשמע לי ולא תגלה לבבל ולא תלבשך לחשועת זאת אם תלך בדרך שאני מדריכך : לוא הקשבת . אלו עשית זה שהקשבת למצותי . ויהי כנהר שלומך . ולא תשלוט בך יד אויב ובא כנהר . רומה לומר כמימיו הנהר שהם רבי׳ . ויונתן תרגם כשפע נהר פרת : וצדקתך . וצדקה שהייתי עושה עמך כגלי הים שהם תמידים בלי הפסק זה אחר זה : ויהי כחול . והיה כמו כן כחול זרעך שהייתי מברך אותך בפרי בטנך . וכפל הענין במלות שונות . והתר ולהגאלי מעיך כמעותיו . ומעותיו הם אבני החול שהם פרורות קטנות והם כלמו מעות הנזכ׳ בדברי רבותינו ז״ל ויש מפרשים כמעותיו כמעי הים והם הדגי . ויונתן תרגם כפרודוהי והם אבני החול שהם פרודו׳ קטנות : לא יכרת ולא ישמד שמו . פירוש שם זרעך . כלומר אף על פי שלא הקשבת למצותי לא אכריתך מכל וכל אלא אגלה אותך לארץ אויביך ואחר כך אגאלך ואומר לך לאו מבבל : מלפני . אלא אושיבך לפני בבית שכיבתי . ואמ׳ כנוי שמו על זרעך בעבור כי רוב השבי מהגולה היו הבני׳ כי האבו׳ מתו : לאו מבבל ברחו מכשדי׳ . אין זה בריח׳ מפחד כי ביד רמה יצאו ובקול רנה אלא פירושו מהירו׳ ההליכ׳ . וכן לברוח תרשיש כי מלפני ה׳ הו׳ בורח . כמו שפירש אדוני אבי ז״ל : הוליאוה . זאת הבשורה : ולא למאו . אם נבואה זו על השבי מגלות בבל כמו שהוא בגראה הוא תימה איך לא נכתב בספר עזרא כשספר בלאתם מהגלות שנעשו עמהם נסים אלו שבקע נור בעבורם במדבר : אין שלום . אמר ה׳ לרשעים . לאנשי בבל . וזהו שאמר אמר ה׳ . ושלמה בפרשת כי כה אמר רם ונשא שוכן עד אמר אלהי . והסימן ה׳ אלהי : שמעו איים . פי׳ יושבי איים . ואלה דברי הנביא על עצמו . ואמר שמעו והקשיבו על העמים שהם מרחוק כאלו הם אצלו לפי שמתנבא אליהם פורענות העתידה לבא עליהם . שהרי התנבא על סנחריב מלך אשור כמה פעמי׳ והתנבא על בבל ועל מואב ועל דמשק ועל מצרי׳ ועל דומה ועל צור וצידון : ה׳ מבטן קראני . אל תתמהו עלי אם אני מתנבא רעות עליכם כי אני מזומן לנבואה מן הבטן . והוא על הדרך שפירשנו בפסוק ופושע מבטן :

אתבנשו כולכון ושמעו מן בהון חוי ית אילין ״ מן מדרחים ליה לישראל יעביד רעותיה בבבל והקוף דרע גבורתיה יגלי בכשדאי: אנא במימרי דברתי אף־קראתיו הבאתיו גזרית קיים עם אברהם אבוכון אף והצליחה דרכו : קרבו אלי שמעו־זאת רביתיה אעילתיה לארע ביה לא מראש בסתר דברתי מעת היותה שכינתיו ואצלחיה אורחיה: ואתקרבו שם אני ועתה אדני יהוה שלחני ורוחו: למימרי שמעו דא לא מן אולא בסתרא מלילית מעידן דאתפרשו כה־אמר יהוה גאלך קדוש עממיא מדחלתי מן אבהתי מתמן ישראל אני יהוה אלהיך מלמדך אבוכון קרבתיה לפולחני אמר נביא להועיל מדריכך בדרך תלך: וכען ״ אלהים שלחני ומימריה: לוא הקשבת למצותי ויהי כנהר כדנן אמר ״ פריקך קדישא דישראל אנא שלומך וצדקתך כגלי הים: ויהי אלהך מליף לך להנאה מחיי לך כחול זרעך וצאצאי מעיך כמעותיו באורחתך: אילו אצית לפיקודי לא־יכרת ולא־ישמד שמו מלפני: והוי פון כשפע נהר פרת שלמך צאו מבבל ברחו מכשדים בקול רנה וזכותך כגלי ימא: והוי פון סגיא הגידו השמיעו זאת הוציאוה עד כחלא דימא בנך ובני בנך כפירודוהי קצה הארץ אמרו גאל יהוה עבדו לא יפסוקון ולא ישתיצי שמיה דישראל יעקב: ולא צמאו בחרבות הוליכם מן קדמי לעלם: פוקו מבבל ערוקו מים מצור הזיל למו ויבקע־צור ממדינת ארע כשראי בקל ויזבו מים: אין שלום אמר יהוה תושבחתא חוו ובסרו דא אפקוהא לרשעים: עד סייפי ארעא אמרו פרק יעבדוהי שמעו איים אלי והקשיבו לאמים דבית יעקב: ולא אצחינון בחרבתא מרחיק יהוה מבטן קראני ממעי אמי דברינון מיא מטי נרא אפיק להון וובזע הזכיר טינרא ונגודו מיא: לית שלם אמר ״ לרשיעיא: קבילו נגון למימרי ואצית מלכון מרחיק ״ עד לא הויתי זמנני ממעי אמי אדכר

הקבצו ד׳ ג׳ מנהון ר״פ וסימ׳ נמסר לעיל בספר׳ דא סימ׳מ״ה : הביאותיו ד׳ בליש׳ ב׳ מל׳ וב׳ חס׳וסימ׳ נמסר בסדר מקץ : ועתה אדני אלהים ג׳ דסמיכי בקריא׳ וסימ׳ ועתה יי׳ אלהים הדבר . ועתה יי׳ אלהים אתה הוא . ועתה יי׳ אלהים שלחני ורוחו . וחד עתה יי׳ אלהים יאמונא דבריך דד״ה : שלומך ג׳ בקריא׳ ב׳ חס׳ וא׳מל׳וסימ׳ לוא הקשבת למצותי ויהי כנהר . הסיתיך ויכלו לך . עד הגבול שלחיך . קדמ׳מל׳ : הוציאה ג׳ בקריא׳ וסימ׳ הוציאוה׳ ותשרף . הוציאוה עד קצה הארץ . הוציאוה אל מבית שהדרות דד״ה . אנ״ך : כחרבות ב׳ קמצי׳וסימ׳ כשעלים . ולא צמא כחרבות . וסימ׳ תעליא צחו :

רשי

יי׳ אהבו . לזה שיעשה חפצו של הק״בה בבבל : וזרועו . יראה בארץ כשדי׳ועל כורש אמר כן : אף קראתיו . לכורש ויונתן תרג׳ יי׳ אהבו ליסראל אף קראתיו לאברהם יקריאה זו לשון גילוי להיות מקורא׳ כמו הלה קריאי העדה : מעת היותה שם אני . מעי׳ דקדאיתפרשו עממי׳ מדחלתי תמן אנא קריבתיה לאברהם אבוכון לפולחני : ופתה יי׳ אלהים שלחני ורוחו . אמר נביא׳ וכען יי׳ אלהים שלחני ומימריה עירובי דברים מי שאמר זה לא אמר זה . ומדרש אגדה דרשו תנחומ׳ פירש שמעו זאת . תורת משה שנאמר בה זאת התורה . לא מראש בסתר דברתי בסתר והנביא אומר מאת היותה לאמרו דבר שהוא אומר שם אני . ולתלמ׳ מכאן שכל הנביאים עמדו בסיני . ועתה שלחני אלהים ורוחו אף לשון זה יעשו עירוב דברים לא מראש בסתר דברתי אמרה שכינה מעת היותה שם אני אמר הנביא . ויש לפתור שלא יהו עירובי דברים קדבו לי שמעו זאת שאני מתנבא לכם על מפלת בבל ונאולתכם לא מראש בסתר דברתי אותה מעת היותה שגזר הקב״ה להביאה שם הייתי לותר שמשעת הגזירה הקב״ה מעמיד הנביא שעתיד להנבא על הדבר בסול פמליא של מעלה ואע״פ שעדיין אות נוגר : כמעותיו . של יס בלבו היס לרוב : לרשעים . לבבל נגר וזרעו : מבטן קראני . משאני בבטן עלתה לפניו במחשבה להיות שמי יעשיה להנבי׳ שעות ונחמות : ויש

אבן עזרא

הקבצו . את אלה העתידות : יי׳ אהבו . סימן כורש : יעשה חפצו . חפץ השם בבבל ויעשה זרועו בכשדים ויחכן היות ויי׳ו חפצו שב אל כורש גם וי״ו וזרועו : אני . פעמים שלא אשתנה . וי״ו קראתיו שב אל כורש : קרבו . אלה דברי הנביא : לא מראש . מבתחלה לא אמרתי זה הסוד וזאת הגזירה : בסתר דברתי מעת היותה . אמר הנאון מכאן רמז כי הגשמה קודם הגוף ולא אמר כולם כי הנה המתחל אומר בתחילה עתה נברחו ולא מאז והטעם כאשר נגזר׳ זאת הגזרה שיבאה מפי הנ׳ אלה המלאכים הם הפרים הממונים על המלכיות כאשר הוא כתוב בספר דניאל שם היייתי גם אני ורוחו הוא המלאך והנאון אמר כי הוי״ו תחת בי״ת ואמר כי במוהו דרשו יי׳ועזו ואין לזרך : כה . והנה זאת הנבואה להודיע שכר השומע אל דברי השם : לוא . האל״ף במלת לו נוסף כאל״ף ההלכות אחו והנה הוי״ו ויהי כפ״א רפה כלשון ישמעאל וטעם כנהר שלא יפסוק וכנה נלי היס : ויהי כחול . מספר זרעך : ואלאמ׳ מעיך . כמו בטנך : כמעותיו . כמעות היס והנה הזכיר הגלים והחול ומלת כמעותיו רמז למעי הדגים . וי״ו שמו אל זרעך : לאו . ידבר עם בני הגולה הוליאוה . כמו בפרהסיא ולא די שיגאל עמו עד שיחדם להם פלא בשובם אל ציון שלא למאו בחרבו׳ שהוליכ׳ השם שם : מיסמלור . והטעם ממקום שלא היה שם מים : ויזובו . כמו זב מבשרו : אין . יש אומרים כי אין שלום לרשעים מישר ויחכן שיהיה רמז לבבליים כי זאת הטובה תהיה לישראל ואין שלום לבבליים : שמעו . אלה דברי הנביא : מרחוק . היושבים בארץ רחוק או מרחו׳ על דבר העתיד : מבטן . קראני . אפרשנו בספר ירמיה : ויש

כי לא אשכחך לא לקבל תועלת ממך זולת קדוש שמי שאמר נואלך קדוש ישראל שסיבת הגאולה לבית קדוש ישראל: שכולם לומרים שאני אלהיך ואין אלה זולתי מי חסיו בו יקוס ישרתם לו את ר' להועיל רוצה לומר מלמדך למוד שתועיל לזולתך כי טוב לצדיק וטוב לשכיניו ולדורו ריבריך יסוד עולם: ואמר מדריכך בדרך תלך ר"ל כי הדרך ישרה תחילתה קשה כי כל ההתחלות קשות לא כן דרך הפורענות בתחילתה ישרה וכולה מכשלות לזה אמר מדריכך בדרך ישרה שתלך שה בנקל אמר ההדרכה שהדרכתיך במעגלי יושר כי תרוץ לא תכשל זה שאמר מדריכך בהתחלה מקנקנה בתחילת הליכתו שמדרין אותו ואמר כך הוא הולך ידידי כן גם אתה אמר כך בדרך אלך אתה ידידי שלא תהיה צריך סעד לתומכך כאברהם שנאמר בו ההתלך לפני והיה תמים

והתחלה כמוכר בנה את ההלהים התלך נא:

לא אשר הקשבת וגו' לחזי"ל זה אחד מן הכתובים שהב"ה מתלונה שיהיו ישראל כשרים לו עמי וגו' לו הקשבת: וכן אם בחוקותי תלכו: ועיין הר"הבע ז"ל והר"דק ז"ל ומהר"יא ז"ל לו הקשבת אל יקשה בעיניך היותך נכנע בבית שני למלכי פרס כי לו הקשבת למצותי ויהיה כנהר שלומך וגם לא יאר לך על היותכם מתי מעט כי ויהי כחול זרעך וגו' ע"כ:

ולע"ד לפי שנמשל הנר כנהר שנאמר פן יבוא כנהר נר וכנהר הוא כרת לבי שמבדל בין הנר והויב תמיד להם שנהריב וכ"ל"ל לו הקשב' גו' לא היה בין כנהר נר אבל כנהר כרת בין שלומך ואפשר עוד שכמו שהנהר פרת אינו משתנה קול כמ"ש חז"ל אומרים לפרה למה אין קולך כקול חדקל ואמר נהרו והוא משיב פירותי ישידו עלי ז"ש לו הקשבת למצותי הנה שלומך והצלחתך תהי כנהר פרת שמימיו בצנעה ולזה מצליח אמנם הפלות ולדקותך יפרסם הכם יתברך לותם כגלי הים שהם מסויימים בים ונראים לעין כל כדי לכבדך ז"ש ולדקתך כגלי הים: ואמר לזה בתוספת מ"לף לשתם במקום שנים כמו לו לא והכוכ' לו הקשבת וגו' ויהי כנהר שלומך אבל אם לא הקשבת יהי כנהר נר במקום שלומך ולדקתך התהפך לרעה כגלי הים ומשבריהם בחוקן שהרכיב הכתוב תלת לות בוי"ו וזה"לף דמשמע לתרי אכפי לרעה או לטובה כאמור:

למניה הצעיר לוי להגיידו יל"ו ולע"ד בתה שאמרו בקדושין פ"ק כל העושה מצות ה' מעידים לו ומתריכין לו ימיו ונוחל את הארץ ופי' רש"י ל"ל מעידין לו השמש בחיי שלמה ונוחל את הארץ הוא הע"הב: ז"ל לזה בה"לף יתירה כלומר אמילו הלו הקשבת ועשית אחת מצוותי ויהי כנהר שלומך וגו' בעולם הזה לא יכרת ולא יסתר שמו מלפני בעולם הבא עד כאן: ידידי כחול זרעך וגו' עיין רש"י ז"ל והר"הבע ז"ל והר"דק ז"ל ומהר"יא ז"ל:

ולע"ד לפי שלמה לדקותיו כגלי הים בהיותם מסויימי' ובהיות לדקות על לדקות כגלי הים אשר לא יפקיעו כן אתה לא תפקיר מעשות לדקה וזרעך יהיה כחול הזה בגלי הים מתגלגלים עליו כן לדקות הלבות יתגלגלו על הבנים אשר כחול שמוך ליה הנלים מכים בו ומלאי מעיך שהם בני הבנים שהם זרע זרעך כמעשהיו שלהים הנזכר לא יכרת שרת תבשמד שמו של זרעך מלפני ומעבודתי כי העובד הסם יתברך עומד לפני שמו והוא הנפש כמו שפירשו המפרשים ז"ל בשורש יפיו ז"ל להקים סם המת: ו"ת ולא יסתלי שמיה דישראל מן קדמי לעלם: וכ"ן שתחילת הפסוק לנוכח לו הקשבת וגו' זרעך מעך וגו' ואחר כך חיך יאמר שמו שלא לנוכח:

מבבל וגו' ולא וגו' אין וגו' עיין הרא"בע ז"ל וכן רש"י ז"ל לרשעים לבבליים ע"כ:

ועיין הרד"ק ז"ל וכן מהר"יא ז"ל: והוסיף במ"ש מיס מצר הזיל לאו שהוא דרך משל לפרוק ברכיהם שהע"פי שיוצאי בבל עלו עניים מרודי' עכ"ז הב"ה ספק כל ברכיהם כאילו מצר מיל לאו וגו' ואמר גאל ה' עבדו לי שאין זה פועל כורש כי אם פועל ה' הוא גאל את יעקב עבדי ע"כ: ולע"ד שאמר לאו מבבל המדינה לפי שבבר הגיעה זמן הישועה ולפי שלא הבשרים שהם הלבשים זה בשרים והעם לא היה עתה הגיע זמנם ליפול ביד כורש כי הוא חייב אלהים ולכן ברחו לכם מתוך כשדים והבדלו מתוך העדה הרעה הזאת דעות שהתם עומדים בבבל אל תתערבו עם כשדים אלא ברחו מכשדים פן תספו בכל חטאות כשדים לכך ברחו לכם מתוך בשלי' פן תלבק אתכם רעת הכשדים בהרוג אותם הפרשים ומדיים: ובלתחכם מתוכה בקול רלה הגידו השמיעו זאת הבשורה הרעה על כשדים ובקול ריעה לא כמיצר עליהם אלא בשמיח על אויביהם כי אויביהם הם והחריבו פירכ' על כן בקול ריעה הגידו השמיעו הגיעה עד קצה הארץ למען ישמעו כי דס עבדיו יקוס: ואמרו גם כן כי גאל ה' עבדו יעקב: כמלא שהגיד השמיעו היא בשורת פורענות בבל וכשדים לאמרי גאל על הגאולה: ואמר כי הסם יתברך הפליא חסדו עמהם שלא נאמלו בחרבות לפי שהוליכם והחריב' במקום שום מים ז"ש הוליכם מים והב"ל שהוא יולא הנסתרות מרחשות הבריאה מצור הזיל מים ד"ל אותו מקום שהיו עתידים לעבור דרך שם זה שאמר מצור הזיל למו ויבקע צור מתחילת הבריאה ויזובו מים: לו יאמר ולא נאמלו בחרבות לפי שהוליכם בדרך שם בו מים כעין ליאתם ממצרים במים לשובע שהרי מצור הזיל למו ויבקע צור ויזובו מי' בלי אלה בזה היה להם שובע מים: והיה לפשר לפרש שהוליכם מים במדבר באותו הדרך אשר מצור הזיל למו מלו מידי עבדים במדבר בצאתם ממצרים שלא שהדבר זר לומר שעברו ישראל בצלת' מצור דרך אותו מדבר שעברו ישראל דרך שם ולא על פי שהמדברות מחוברים זה בזה והדרכים

ישעיהו לאיש וגו' ויאמר וגו' ויאמר המאמר של מה"ל שהכתוב נסמיך נס"ד בסוק ועתה אמר ה' יצרו עבד שנה' יוצרי מבטן לעבד לו והקב"ה קראו עבד לקראתו ויאמר לי עבדי אתה ישראל אל"ד דך אתפלר מורה שהפסוקים מדברים על ישראל שמעו אליי ולאמרתי הקשיבו מרחוק מזמן קדמון בהיות יעקב ועשו בבטן רבקה מבטן קראתי מעתי אמי הזכיר שמי ליכם כי כתרב חדה עז באומות ישראל לו יהודי לו גלוג. בגל ידי החיליתי עלה בלן זרעים גדול הרועה הפודה ומציל ויאמר לי הקב"ה עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר אל הפסול מגיל על דיעיו שם מדברים על ישראל ואני אמרתי לריק יגעתי ישראל לו' אמרתי לריק ושמה אמר כי' יוצרי מבטן וגו' אמרתי עובדה ברתתיו הרד"ק ז"ל וכן מבטן וגו' דברי הנביא על עצמו: ועיין רש"י ז"ל וכן הרא"בע ז"ל וכן מהר"יא ז"ל ולהוסיף לי הנבואה הקודמת היו דבריה מורכבים מהם על הגאולי' בבל ותקם על הגאולה העתידה בחרבות בחרבות כמו שביאר למעלה אמה בזאת הנבואה דבר בכללה על הגאולה העתידה בחרבות בחרבות (כלהר"הבע ז"ל)

ולע"ד דברי מקרוב על דבר העתיד ובשאר כל הפרשים בהרד"ק ז"ל:

ויש תחזו לאחר לאסיריים לאו לאחר בחשך הגלו וגו' כגה הלה מרחוק יבואו וגו' והבינו גם אקרי מבטן על הרחוקים כחן כנ"ל ולקרובים כתרב חדה ולפי שהגלתם בתרב קרוב לאויב ואמר לרחוק ולאלי יחטוא מהגיע אל הים התכון לו לחלמו לו ילך לריקן על אדן לחת לו יכול לאמר אם נבחשפתו הסתירני: ואמר לי עבדי אתה כללי לנבואה על העמים לאחר לאחר לבל לבדבת ישראל לשביב ולהשיב את שבותם בנבואותיך לאחרית הימים ז"ש ולאמר לי אמר אשר בך אתפאר ר"ל אשר בך אתפאר מישראל בשאם לי וכן אל מה שהתפאר מישראל במה שלהים ושל הגבורות ושל הגבלותיו לכל יהיה הלוי בך ז"ש אשר בך אתפאר: ואמר ועתה אמר יהוה יוצרי מבטן לעבד לו לשוב אליו ישראל אל תירא ואל תחת פן תלמוד ממעשיהם כמו שנתירא ירמיה עד שלא אמר לי אל תירא ואל תחת פן תלמוד ממעשיהם: ואמר לי עבדי אתה כלומר אל תירא ואל תחת אל תשוב אליהם וזה בכלל בחומרו ואמר לי עבדי אתה כלומר לאחר לבך בשום שתחיד עבדי אתה ולא תחוש מעבודתי כי לא תשוב אליהם:

ולהלן אמר לחן תלין לאחר לאסיריים לאו לאחר בחשך הגלו וגו' כגה הלה מרחוק יבואו וגו' והבינו גם אקרי מבטן על הרחוקים כחן כנ"ל ולקרובים כתרב חדה ולפי שהגלתם בתרב קרוב לאויב ואמר לרחוק ולאלי יחטוא מהגיע אל הים התכון לו לחלמו לו ילך לריקן על אדן לחת לו יכול לאמר אם נבחשפתו הסתירני: ואמר לי עבדי אתה כללי לנבואה על העמים לאחר לאחר לבל לבדבת ישראל לשביב ולהשיב את שבותם בנבואותיך לאחרית הימים ז"ש ולאמר לי אמר אשר בך אתפאר ר"ל אשר בך אתפאר מישראל בשאם לי וכן אל מה שהתפאר מישראל במה שלהים ושל הגבורות ושל הגבלותיו לכל יהיה הלוי בך ז"ש אשר בך אתפאר: ואמר ועתה אמר יהוה יוצרי מבטן לעבד לו לשוב אליו ישראל אל תירא ואל תחת פן תלמוד ממעשיהם כמו שנתירא ירמיה עד שלא אמר לי

ויסם פי · לא אוכל לחנות עלמי מלהתנבאות כי הוא שם פי כחרב חדה לדבר הנתידות בחתוך לשון בלא מורא: בצל ידו החביאני · בצל ידו החביאני · פלא יוכלו להרע לי ישראל אע"פ שדברתי עליהם רעות: ויאמר לי עבדי · לי ישראל שהם קרובים אליו · ובחרב יכה אדם לקרוב ולא לרחוק · ואמר חן בנגד הרשעים שהם רחוקים ובחן יורה אדם למרחוק · ופירוש ברור מרוק ומרוט על שהיה זך וברור: ויאמר לי עבדי אתה · שאתה מזומן לשליחותי כעבד לאחדון שאמרת הנני שלחני: ישראל · יאמר בכלל ופרט אתה ישראל שאתפאר בך כאדון המתפאר בעבדו האמתן: ואני אמרתי · ראיתי כי לא שבו ישראל בתשובה ואמרתי לריק יגעתי וכל הכנין במלות שוטות משפטי ופעלתי הם את הנשים שהוא שלחני אליהם ולא הועלתי וגמו מריב על זה: ועתה אמר לעבוד יעקב · אליו לפיכך יגרמי להיות לו לעבד ולהשיב יעקב אליו בתוכחתי ושיאסף ישראל לו · כלומר לעבודתו ואם לא יועיל בדור הזה די לי שאכבד בעיני ה' ויודיעני שזותיו ועת ידיזותיו והא' היה עוזי שלא ירעו לי · וכתוב לא יאסף באל"ף ופירוש הכתוב בתחי': ויאמר נקל · נפעל עומד והקו"ף בגרי ופירוש בתמיה והוא חסר ה"ל התמה · כאלו אמר הנקל למה אמרתם כי לריק יגעת וכי נקל הוא מהיותך לי עבד לא די לך בזה אף על פי שלא ישמעו אליך אנכי דורוך די לך שעשית שליחותי · ועוד להקי' את שבטי יעקב מגפילתם בגלו בין העמי' ולא די לך שהתגבתת על הטובה שהני עתיד להביא עליה: ונצירי ישראל להשיב · פירוש לאותם לקחמותם: ונצירי · פירוש מרבות · כמו ובנצירים ילינו: ונתתיך לאור גוים · פירוש כי נבואותיך יהיו לעתיד לאור גוים שיראו שיתקיימו נבואותיך ושובו לדרך טוב ויאירו בך להיות ישועתי עד קצה הארץ · כי בתשועת ישראל יהיו נוספים גם כן הגויים אחר תלאתם גוג ומגוג · כמו שאחר יבאו בתוכחתי ושיאסף ישראל לו · כלומר לעבודתו ואם לא יועיל בדור הזה די לי שאכבד בעיני ה' ויודיעני שזותיו ועת ידיזותיו והא' היה עוזי שלא ירעו לי · וכתוב לא יאסף באל"ף ופירוש הכתוב בתחי': ויאמר נקל · נפעל עומד והקו"ף בגרי ופירוש בתמיה והוא חסר ה"ל התמה · כאלו אמר הנקל למה אמרתם כי לריק יגעת וכי נקל הוא מהיותך לי עבד לא די לך בזה אף על פי שלא ישמעו אליך אנכי דורוך די לך שעשית שליחותי · ועוד להקי' את שבטי יעקב מגפילתם בגלו בין העמי' ולא די לך שהתגבתת על הטובה שהני עתיד להביא עליה: ונצירי ישראל

ע"ש עד לקום עדולמי וגו' ותכלית הספיר סיגה ממנו זרח שממנו זריחה ובגאולה יגלה: לאחר
שכתבתי זה הבנתי מהפני עתים של שלמה וירבעם יגלה וגו' עם ויהי בעת ההיא וירד יהודה מלחתי
לפרי"ן ז"ל שכתב כן ומלחתי: וסוד הענין הזה יובן זה בתי"ם בם ה' בפסוק אכלס בעתו שהוא
הגאולה עתו עת ו"לו שהוא סוד היחיד וזה עת לעשות לה' וזו עת לכל חפץ ולל זה כמון המלחמ'
הוא מלחמתו עת מזומנת לפרעונות שהיה רצועת הדין מדת הדין הרפה ועת מזומנת לעזרה
בסוד יקוקה עם טוב הוא לדיק יסוד עולם וזהו סוד סמיכות גאולה לתפילה וזהו יגאלך טוב
והמעם והסוד הכל דבר אחד כי ע"י הצדיקים אשר בארץ מתחת מתעורר לדיק עליון ומתאחזת
רעת הגוי' ברמון העליון יתב' שמו וזהו ולרני תפלתי לך ה' עת רצון: ועיין רש"י ז"ל והרא"ם בע
ז"ל והרד"ק ז"ל ומהרי"ח ז"ל פי' בעת רצון העת רציתי לכי בגזרתי שלא תעבור היסודה ממנה
ובזכות המוגבל ליסודה עזרתיך וזוהי כוונת חז"ל הגוי"ל עת היא מזומנת לעזרה ואמר ואעצרך וגו'
עמה מתאחר ומי יגיע לאוהו העת ולולי הוסה אותו העת יבלונו מוביגו לזה אמר ואעצרך ואתנך
לברית עם כלומר הנה אשתדך והשתדך בגלות מהכליה ובעת הגאולה אתנך לברית עם ואפיר לפרש
ואתנך לשון ירה לפי שיהם הב"ה לו מעלת ישראל יהיה כאילו לו יגר אותם והוא לאור העולם
ויהנם לברית עם (כהר"ר הק הגו"ל) ולהבנתו הגו' שהבין במ"ם עת מזומנת לעזרה שהיא
בעת שקבע הפי"ת לגאולה ע"ד אני ה' בעתה אחישנה יקשה קצת לשון עת מזומנת לעזרה
ומזומנת לפרעונות והראיות שמביא ג"כ וירבעם יגא מירושלם לו ירד יהודה וגו' שהין כעיתים
הלל מעין בעת הרמון עניתיך לשיעתו שעת הרמון היא העת שעלה ברצונו לקבעה. ועוד קשה קצת
דל"ל עת רצון לימו מורה על הטוב לורעה ומלשון עניתיך ילף ומתוך לשון המאמר מור דתלשון
רצון ילף. אך הענין נכון במ"ש עת רצון עם היות שלא כתוב כאן אלא תנא רב יוסף הגו"ל:
ולע"ד לדקדק שלמר עניתיך בלשון עבר וכן עזרתיך והמעמה שהפסוק הזה כולו מדבר
לעבר ומביא ראיה שכימי לאתך מלרן מצרים לרמנו נפלאות לעתיד וז"ש הלא ידעת
שכעת רצון קודם שהגיע זמן הגאולה עניתיך כמ"ש והעל שועתם אל האלהים שלון עשם ברצון
דלוני וחנו בעת רצון עניתיך לפקודת פרעה במכות ובי"שועה בעלמה דהיינו ע"ו בניסון עזרתיך
לו אמר ביום ישועה בקריעת ים סוף ככתוב ויושע ה' ביום ההוא עזרתיך ואתנך להגילך מכל
אבני בלסטרלות שהיו המצרים זורקים והענן מקבלם ואמר כך במעמד הר סיני ואתנך לברית
עם כרתו ברית שתהיו לי לעם כדי שע"ז זה תתקיים העולם כי נמוגים ארץ וכל יושביה אנכי
תכנתי עמודיה על ידי אנכי נתכנו עמודי העולם ז"ש לברית עם כדי להקים הארץ ושה לומר כל
העולם להנחיל אותך נחלות שוממות שהיו ביד הכנענים מעתה כיון שעזרתיך לשעבר כן לעתיד
הני מוכן לאמר לאסורי' אשר בהגלות הזה הלחרון וגו' כמו שיבוה ביאורם. ונסמוך בפסוק לאמר
לאסורים מתבאר לאו"ל שמדברים אלו הפסוקים במלך המשיח:

לאמר לאסורים צאו וגו' פסיקתא רבתי לאמר לאסורים עומד ומשיח במלך המשיח כה אמ'
כ' בעת רצון עניתיך ואתנך ועד עכשיו הו' עתיד להבראות ומהו ואתנך אמרו רבותינו
לין סוף ליסורין שהיה מתייסר בכל דור ודור לפי עונות הדור אמר הקדוש ברוך הוא באותה שעה
אני בורא אותו בריה חדשה ואינו מתייסר עוד ואתנך ואתנך לברית עם מהו לאמר לאסורים צאו
גלות נעשו בעשרת השבטים אחת גלתה לסמבטיון ואחד גלתה לפנים מסמבטיון וכשם שיש
מארץ ישראל לסמבטיון כך יש מסמבטיון לעם ואחת גלתה לרבינה ובבלעה עם לאמר
לאסורים צאו לאלו שכתובים בסמבטיון. ולאחר בחוסך הגלו לאלו שכתובים לפנים מסמבטיון
אלו שנבלעו ברבלתה הקדוש ברוך הוא עושה להם מחילים מחילים מלמעה והם הולכים בהם
עד שהם באים תחת הר הזיתים שבירושלם והקדו' ברוך הוא עומד עליו והוא נבקע והם עולים
בתוכו כמו שאמר זכריה ועמדו רגליו ביום ההוא על הר הזיתים אשר על פני ירושל' מקדם ונבקע
הר הזיתים מחציו מזרחה ומה הה"ד ואמרת בלבבך מי ילד לי את אלה ואני שכולה וגלמודה גולה
ומסורה ואלה מי גדל הן אני נשארתי לבדי ואלה איפה הם ואלו גליות איכם לבד אלא כל מקום שיש
שם ישראל מתכנסים וזבאים הנה אלה מרחוק יבואו הנה אלה מצפון ומים אלו שבתוכים במקומות
המקום בחמפיה ואלו מארץ סיניים אלו בני יונבד בן רכב ומי שהוא מהלך בדרך הוא רעב וצמא
והם אינם כן אלה לא ידעתי ואלה ילמדו ואלה יפסם שרב ושמש ולא עוד אלא שהקדוש ברוך הוא משפיל
לפניהם את ההרים ועושה להם דרכים לפניהם וכן כל מקום שהוא עמוק מגביהו לפניהם ומשוה
אותו מישור שנאמר ושמתי כל הרי לדרך ומסילותי ירומון וכיון שהם מתכנסים ובאים הקדוש ברוך
הוא אומר לשנים ולארץ מה ההם עומדים כשהיתה כנסת ישראל אלילה מתבלבלתם עמה לכתיב
אלבים שמים קדרות ושק השים כסותם ותכסיו שבלה השמחה שיש ושמחו עמה שנאמר רומו
שמים וגילי ארץ ופצחו הרים רינה על כאן לשונו: ולע"ד לדקדק שהיה להם ז"ל להתחיל
מפסוק כה אמר כ' וגו' ולומר מדבר במשיח ולא היה לו להתחיל בפסוק לאמר לאסורים צאו וגו'
ולהחזר לפסוק כה אמר ה' בעת רצון וגו' ועוד קשה שחלוקת אלו שנבלעו ברבלתה לא נרמזה
בפסוקים כי לאחר בחוסך כי' באותן שלפנים מסמבטיון ועוד מה להם לחז"ל לומר ולו גליות
אינם לבד וגו' מה ראו על ככה וגו': ונראה שראו ח"ל שפסוק בעת רצון היה אפשר לפרשו
בשעבר בגלות מצרים כמו שפירשתים לו ופרשו אותו לעתיד על גאולת בבל בעת רצון וגו' אמנם
מתוך הפסוק לאמר לאסורים צאו וגו' מיתור לאם בחוסך הגלו שזה מוכרח מדבר על זמן המשיח
להגיה לאסורים שנבר סמבטיון ולאחר בחוסך אותם שלפני' מבר סמבטיון שמכרה הפסוק
הזה מגלה על הפסוק הקודם של בעת רצון עניתיך וגו' שמדבר על המלך המשיח וזה שאמר לאמר
לאסורים וגו' שמכח פסוק לאסורי' צאו מכריח עומד ומשיח על מלך המשיח ואפילו בסוק של בעת
רצון. וזה דקדק בראומרו עומד ומשיח רוצה לומר הנביא בכלל דבריו עומד ומשיח במלך המשיח
כה אמר וגו' ולזה הקשה מלשון ואתנך ועד עכשיו הוא עתיד להבראות ומהו ואתנך לפי שהייתי
יכול לאמרות שאינו לשון ירה אלא לשון נגיה ושמירה לזה הוסיף ואמר ומהו ואתנך כלו' שכיון שכבר
אתי עניתיך שהעזר הוא לנצח האויב אם תפרש ואתנך לשון שמירה יקשה לך ומהו ואתנך
שהוא מיותר שבכלל מתים מכה ועזרתיך עליך מהשמירה אם כן מהו ואתנך ותירץ כי לעולם
אימתי לך שהוא לשון ירה ולקשות ועד עכשיו הוא עתיד להבראו' תרגו ואמרו רבותינו אין סוף
ליסורין שהוא מתייסר בכל דור ודור לפי עונות הדור אמר הקדוש ברוך הוא באותה שעה אני
בורא וגו' והוסיף עוד לומר ואינו מתייסר עוד כוון להוכיח שהיסורין הם לסיבת עון הדור מלשון
הפסוק שאמר ואתנך דהיינו שבאותה שעה סיבות המשיח ועשהו בריה חדשה ולא יתאלו עוד
ישראל כדי שיגאל הוא ביסורין וזהו ואינו מתייסר עוד וזה שאמר הפסוק ואתנך ולהנך לברית עם
פירוש ברית כרותה עם הפשט שלא יתאלו עוד וכיון הוא נכון לנך שאינו מתייסר עוד שנאמר
ואתנך ולהנך לברית עם הפשט שלא יתאלו עוד וכיון הוא נכון לנך שאינו מתייסר עוד שנאמר

מרחמים כעה"ז בזכות שמרחם אותם ומנהיגם בנחת רוח שכרו הוא שיהנם לעתיד ועל מבועי
מים ינהלם. ולדברי חז"ל הלה יקשה איך נותן טעם כי מרחמם ינהגם וגו' לא"ם לא ידעבו ולא
מים ינהלם שהיה שלאותו שהיה מרחמם בע"ה ומנהיגם בנחת. והכוונה כי כיון שכל מי שריחם
ילמלו לפי שלאותו שהיה מרחמם בע"ה מוכרח הוא שלא ידעבו ולא ילמלו ולא יכם שרב ושמש
לאותם בע"ה הוא ינהגם לעתיד מעתה מוכרח הוא שלא ידעבו ולא ילמלו ולא יכם שרב ושמש
שהרי מחוייב ומוכרח הוא שמר"עה שמרח"ם ויהנם בנחת ובלי חוסר מים ולחם וענני כבוד למחסה
ומסתור משרב ושמש הוא ינהגם ג"כ לעתיד כי מסה היה הוא שיהיה וכן כל מרחם ומרח' שריחם
ומסתור ומרחם ומנהיג בהופן שיהיו מרוחמים מכולם יתדיו. רש"י ז"ל שרב חוש. וכן הרא"בע ז"ל
יבוא ורחם וינהיג בהופן שיהיו מרוחמים מכולם יתדיו. רש"י ז"ל שרב חוש. וכן הרא"בע ז"ל
וכן הרד"ק ז"ל: ולע"ד לפי שאמר כה אמר ה' בעת רצון וגו' שקבוצם הוא בעת רצון ורחמים
לא"ה לא ידעבו ולא ילמלו ולא יכם וגו' כי מי שהתחיל להיות מרחמם יתברך ויתי' כמו שרחמם
לגאולם הוא יגמור בעדם וינהגם הוא בעצמו ובכבודו ובדוויה' יבוכון ה"כ מוכרח שעל מבועי
מים ינהלם ולא יחסרו כל:

ושמתי כל הרי לדרך וגו' כבר קדם בפסוק לאמר לאסורים צאו וגו' שהבריח ימושו ויפסו
דרך כמו שהיה הענן שוסה בלאתם ממצרים. וכן הרא"בע ז"ל וכן הרד"ק ז"ל ורש"י
ז"ל ומהרי"ח ז"ל ושמתי כל הרי לדרך ומסילותי ירומון שיהיו מרכי אלהים ומרומתי' הסנתיי ע"כ:
ולע"ד לדקדק שלמר לדרך ומסילותי ירומון שיהיו מרכי אלהים ומרומתי' הסנתיי ע"כ:
ז"ל ומהרי"ח ז"ל ושמתי כל הרי לדרך ומסילותי ירומון שיהיו מרכי אלהים ומרומתי' הסנתיי ע"כ:
ולע"ד לדקדק שלמר

אמר הרי ומסלותי בכניו המדבר והוא הלל ריבה לומר שהוא יחיד הדרכי' ההם במדברות מקום שאין שם דרך · כמו שאמר והיה שם מסלול ודרך וגו' : הנה אלה · זכרי חרבא הפלות ישראל מפוזרים בכולם · ואמר על פאת מזרח מרחוק לפי שארץ ישראל באמצע היושב בקרוב והיא רחוקה מפאת מזרח יותר כי היא נפה לפאת מערב בארץ לפיכך אמר על מזרח מרחוק : ומים · הוא המערב : מארץ סינים · הוא הדרום · כמו שתרגם יונתן מארע דרומא · כי הסינים שוכנים שם · והסינים הוא מבני בנען · כמו שכתוב · ופירש רב סעדיה ז"ל אמרת בלפון : רגו שמים · דרך משל כולנו כל העולם שמח בגאלת ישראל מהגלות : ופלחו · כתוב יפלחו קרי והענין אחד · ופירוש הרמת

וכבשיא ראמון : הא אילין מרחיק : ה כפ' הנה · ב' ג' ד' ה' ו' ז' ח' ט' י' יא' יב' יג' יד' טו' טז' יז' יח' יט' כ' כא' כב' כג' כד' כה' כו' כז' כח' כט' ל' לא' לב' לג' לד' לה' לו' לז' לח' לט' מ' מא' מב' מג' מד' מה' מו' מז' מח' מט' נ' נא' נב' נג' נד' נה' נו' נז' נח' נט' ס' סא' סב' סג' סד' סה' סו' סז' סח' סט' ע' עא' עב' עג' עד' עה' עו' עז' עח' עט' פ' פא' פב' פג' פד' פה' פו' פז' פח' פט' צ' צא' צב' צג' צד' צה' צו' צז' צח' צט' ק' קא' קב' קג' קד' קה' קו' קז' קח' קט' ר' רא' רב' רג' רד' רה' רו' רז' רח' רט' ש' שא' שב' שג' שד' שה' שו' שז' שח' שט' ת' תא' תב' תג' תד' תה' תו' תז' תח' תט' :

ייתון והא אילין מציפונא ומימערבא ואילין מארע דרומא : שבחו שמיא מארץ סינים : רנו שמים וגילי ארץ ובועי ארעא ורוצו טוריא תושבחתא ארי עתיד יי לנחמא עמיה ועל עניהנוהי ירחם : ואמרת ציון סליק שכינתיה יי מיני ויי רחקני : האיפשר דתתנשי אתתא ברה מלרחמא על בר מעהא מתיבא כנישתא דישראל ואמרת אם ליית קדמוהי איתנשאה דלמא לא מיתנשי ליית דעבדית עגל דדהב אמרלה נביא אף אילין איתנשיין מתיבא ואמרה ליה אם איתקדמוהי איתנשא דילמא מתנשי לי ית דאמרית בסיני נעביד ונקביל מתיב ואמר לה מימרי לא ירחקינך : הא כדעל ידין אתי צירא קדמי שורך לקבלי תדירא : יוחון בניכי חרבתיך מפגרך ומחרבך מינך יגלון : זקופי ירושלם סחור סחור עינך וחזא כל בני עם גלוותיך מתכנשין ואתן לגויך קיים אנא אמר יי ארי כולהון ליך כלבוש דיקר ועובדיהון בגויך כקישוט כלתא : ארי חרבותיך וצדיותיך וארע מפגרותיך ארי כען תדחקין מיתיב ויתרחקון מסלעמך : מכען ימרון חד חד בגויך בני עם גלוותיך עק לי אתרא רוח לי ואיתיב : ותימרין בלביך מן רבי לי ית אילין ואנא תכלא ויחידא גלא ומטלטלא בלחודי אילין היכא הוו : כידנן אמר יי אלהים הא אגלי בעממיא גבורתי ועל מלכוותא ארים נסי וייתון בנך בציבין ובנתך על פרוון יתנטלן : ויהון מלכיא תורבינך ומלכוותהון ישמשונך על אפיהון על ארעא ישתטחון למבעי מינך ועפר רגלך ילחכון ותדעין ארי אנא יי דלא יבהתון צדיקיא דמסברין לפורקני : היתנסיב כמגברא ערי ואם רשבו זכאין

ומכלתיירמון : הנה אלה מרחוק יבאו והנה אלה מצפון ומים ואלה מארץ סינים : רנו שמים וגילי ארץ יפצחו הרים רנה כי נחם יהוה עמו ועניו ירחם :

ותאמר ציון עזבני יהוה ואדני שכחני : התשכח אשה עולה בן בטנה גם אלה תשכחנה ואנכי לא אשכחך : הן על כפים חקתיך חומתיך נגדי תמיד : מהרו בניך מהרסיך ומחרביך ממך יצאו : שאי סביב עיניך וראי כלם נקבצו באו לך חי אני נאם יהוה כי כלם כעדי תלבשי ותקשרים ככלה : כי חרבתיך ושממתיך וארץ הריסתך כי עתה תצרי מיושב ורחקו מבלעיך : עוד יאמרו באזניך בני שכלך צר לי המקום גשה לי ואשבה : ואמרת בלבבך מי ילד לי את אלה ואני שכולה וגלמודה גלה מי גדל הן אני נשארתי לבדי אלה איפה הם :

כה אמר אדני יהוה הנה אשא אל גוים ידי ואל עמים ארים נסי והביאו בניך בחצן ובנתיך על כתף תנשאנה : והיו מלכים אמניך ושרותיהם מיניקתיך אפים ארץ ישתחוו לך ועפר רגליך ילחכו וידעת כי אני יהוה אשר לא יבשו קויו : היקח מגבור מלקוח אם שבי צדיק ימלט

ימלט

התשכח ב' רפי' וסי' התשכח אשה עולה · התשכח בתולה עדיה : אשכחך ב' וסימ' ואנכי לא אשכחך · אם אשכחך ירושלם : שאי ח' וסימ' קומי שאי את הנער · ויקרא אל ניחזי · שאי סביב עיניך · ותקשרים בכלה · שאי עיניך על שפיים · יען שכחת אתי : גם את שאי כלמתך · קומי רני בלילה : ח' פסיקי' דמיין מן ג' נ' מלין קדמאה ותליתאה לא נסיב ו' וסימך ואך את דמכם לנפשתיכם אדרוש מיד ומיד מיד · ולקחו מן הדם ונתנו על ועל על · כל אשר יגע בבשרה יקדש ואשר אשר · אז ישוב הרוצח ואז אז · הנני ענו בי נגד יי' את ואת את · ויאמ' אליהם עד יי' בכם וער עד · אלהי אברהם ואלהי נחור אלהי : עלי עשור ועלי עלי · ואמרת בלבבך מי ילד לי את אלה ואלה אלה · לו הפץ יי' להמיתינו לא ולא לא · כי יצומו אינני שומע וכי כי · כה אמר יי' צבאות אל יתהלל חכם ואל אל :

רשי

ומסלותי ירומון · כלפי שאמר בסמו מסלות נתקלקלו מלון ומתקן לותה עכשיו ומסלותי ירומון יתקנו קילקול הדרכים יגביה אותם כמשפט בחלוקי מכנים ועפר : מארץ סינים · מארע דרומא : בי לחם יי' את עמו : ותאמר ציון · היא היתה סבורה שנכחתיה : התשכח אשה עולה · עולל שלה : מלרחם בן בטנה · מלרחם על בן בטנה. גם אלה תשכחנה · אפילו אם אלה תשכחנה אנכי לא אשכחך : על כפים · על כפי רואה אני בחלוקי את חקוקה על כפו לרחוקך ולזוכרך תמיד · דבר אחר על כפים מעל עוני כבוד כמו על כפים כסה אור : מהרו בניך לשוב : תלרי מיושב · תני לרה מרוב יושביה שיבאו להוכך יהו להם המקום צר מלבנות לכם בתים : בני שבוליך · בנים שהיותה שכולה מהם : גלה לי · התקרב לגד אח' בשבילי ואשבה גלמודה · שולל מ' בלעז : ומורה מוסרת מכל אדם הכל אחרי עלי סורו ממנה: ידי · נפי פיון להבית גלין: גם · פיר קא כלפי כמו וכנס על הגבעה והולו פיון קיבון ותתכין ברהטה בגל בחולן מייסי לא בלע"ז ולומה בעזרא וגם אני חלני נפרתי היוקח מגבור מלקוח · כשבתי אחס שני מיפסר לקחת תעשה הרשע תלקוח שבין של אלקה הצדיק :

אבן עזרא

הנה · מרחוק יבאו · ממזרח. מצפון · היא בבל · ומים · מאור כאשר הוא כתיב והסב לבב מלך אשור : מארץ סינים · מפאת מצרי חולי הסנה מזלת הנזיל. רנו · דרך משל או רננת שמים להיות האויר זך והארץ לאה למח וכן הרים : ותאמר · קודם הגולה היתה אומרת אין כי יי' שכחה וסעם ניון בנפש יער' : התשכח · בעבור שהיה שם בתולת כל הנקבות לרחוק על ילדיהן אמ' כן : עולה · עולל וכן עולל ימים וזקן: מרחם בן בטנה : הטעם כפול · גם אלה תשכחנה · גם אם כמו

מכזריות שתשכחנה בניה' אז עלמן ויחכן שתשכחנה אלה : ואנכי לא אשכחך · עולה כי על הקטן תרחם יותר כי אין בו כח : הן · אמר הנאמן כי על כפים הטעים ולפי דעתי שהכתו' דבר על לשון בני אדם כי על כפים חקותיך שאראה אותך תמיד והעד אני פסוק כמשפט : מהרו · הנה באו בניך ויאלו ממך כל מהרסיך שאי · כלם · המ"ם סימן בניך ויאמר ר' משה הכהן ז"ל כי טעם כלם על בניך ועל מהרסיך והטעם על הרשעים ויפרש ינאו כמו פועל עבר ואין נורך : אי אני · הנה נזרה שלא תבטל כאשר אניחי כי זה יהיה אמת : ותקשרים ככלה · כקישוטי כלה בגומרי : כי · תחת חרבותיך וכמוהו. האתן בכורי פשעי ונשלמה פרים שפתינו אז עד הנה היו כן : תגרי מיושב · מרוב היושבים והם כלם בניך על כן טעם ודחוק מבלעיך : עוד · נשה · לשם בשבילי כמו גם הלאה : ואחרת · וגלמודה · יעשה בדד וכמוהו ויהי גלמוד ושורש המלה מארבע אותיות והוא אחר השם : סורה · התאר שרה ממקומה ולא יתכן היותו פעול כי סר אינו מהפעלים היוצאים : אלה · אם הוא ל

[illegible] לא תשכחך ע"ל ה' וסיומו הי"ל לשון כלומר בזה הדיבור שהדבר נמשך האדם והיה
[illegible] תשכח מתשלה מעשה הרשע ואחר לא נשאלה תשכחתה וגו' ויחס עקד"ו וכרון מעשי
[illegible] בזמן כלומר אחר ולפי שחמדה שוה לפנינו רב"ש הוא לו ויש שבחה[illegible]
[illegible] מעשה סיני וגו' נמצא שבשי הדיבות הגאר הדברים כסדרן, ולעל"ו עלתו כסדר ומכל
[illegible] ה"ל לעשר ה"ל מעשות גם הלה השכחה זה מעשה הרשע לא תשכחה זה מעשה
[illegible] הפוך הדברים שלא כסדרן בזמן הבל במה שקדם פחות שהוזכרו כמי
[illegible] מיכות כנסת ישראל מעם הב"ה כלומר: ומתוך לחז"ל מזכן מפרשים חז"ל לתשבת
[illegible] לשון תשבחה ניחוח ושולה לשון שולה וחבת ותיבת מדחס לשון שטר רחם גם הלה פה הבעל
[illegible] ואני הלה לנוכיך ישראל ואני על מעשה סיני: אנכי ה' אלהיך זה מזוקדק ואנכי בני"ד ואנכי
[illegible] לא תשכחך: וכתי"ו ז"ל: ושיין רש"י ז"ל והרא"בע וכן הרל"ק ז"ל: ומחרי"ח ז"ל פי' בבעל
[illegible] מרחם בן בעונה כי בעבע היצירה הלא שלא השכח הבה את עולה בגה הקטן שלא לא פרסה
[illegible] ומעבה וכן עבע היצירה שהבן דחס בעונה על אמו הנזכרת אחר יולה שם וזה מרחם בן שלא
[illegible] הבן מרחם בעון למו בם הלה תשכחו שהשכח הרחם את הבן והבן את הרחם אנכי לא אשכחך
[illegible] אחר השכחה בלשון נקבה לפי שהרחם היא נקבה ומנשה אחר תולי מרחם נקבות ולזלרן בתר
[illegible] ע"כ וחין זה פשוטו של מקרא: ולע"ד מה שכתבתי בבלי תמדה כי הלה שיש לה
[illegible] שיש בן בעונה והוא מרחם לרחם לותו בן בעונה והוא מרחם ולא אמר מרחם לבל
[illegible] ויחיד נתכנו ולו הוגת שגם הלה הנזכרים הרייטא שלה ובן בעונה השכחה הנשים פגון מה
[illegible] אנכי לא אשכחך כי אין שכחה לפני: ומעתה מהרב כמה"ר מנשה הלוי ז"ל הה
[illegible] אשר כתבתי אשר הפר הפסר שיהיה זה בעולה פולל מחוץ לאמם הבן נשולנו בנשמה בהיותה
[illegible] זה נמצא שתשכחה היתבן שהשכח מרחם בן בעונה גם הלה תשכחה ואנכי וגו' ר עוד
[illegible] בתוך דמו"ל: מתיבת ואנכי שמיוחדת לבלה: כי היה לו לו' ולא השכחך אמר ואנכי כלומר
[illegible] לשמעון ימיו כמו שלתרתי הם השכחך ירושלם תשכח ימיו וגו' והנכי בעבור לנכי ולמפני
[illegible] עלה תשכח ימיו לא אשכחך והוא מ"ש דוד למען יאלמון ימיך ר"ל הרשע למען יחלמון ימיך
[illegible] הוסקים על הקן אינו כן הלא למענך ולמען ימיך שהוא בנעלה וכדי שלא השכח שם הלילה
הטיפה ימיך ופנני לנבי ישעות הימים:

דון על כפים חקותיך וגו' לחז"ל בפסיקתא זה אמר מהרבים ששה ישראל בפלטים שהם שלו
שמני כשאתם על לבך כשאתם על זרועך ולא שלו שלו כרחוי כי הלב פעמים נגלה פעמים נגנס
אלא עיקר השלו על כפים חקותיך שבכפים לפלטים נגלים "מחוק דת"ל הנזכר לעיל בכתבו"
בקרבם אמרו הן על כפים ראש אל הימין ומחמה על השמאל ואחה הבל הבלה שנכפים חקותיך
אותותיך נגדי תמיד אם כן נמצא בהשכחך כן השכח ימיו ויעין רש"ז ז"ל ולכן הרל"ק ז"ל שדבר
הכתוב בלשון בני אדם כי על כפים חקותיך לחוקך תמיד והשכח תמיד בשוק כמשפט והבלוך
כי כפים הבנים וכן הר"רק ז"ל: וכן ת"ו הכן מבר"ח ז"ל בהרחבה כמהבר הלל שקבוע נלעגו
חוב לנמים וזכרון הלבר כך הן על כפי חקותיך בחקיקה ושתוכה קשקת ואם שחקתיהו חומותיך
נגדי תמיד שלא השכחך: ולע"ד - מה שכתבתי בבלי תמדה מלא נתת בכפים לו בכפי
חקותיך פלומר על רמז נסכן על מעשה הנדקה שפחשבים בכפים פרטים לפנים הן על
כפים בעבורם חקותיך וכמו שלהם מעינים לבני כן בירמים לעשות לני עמכם מדה כנגד מדה
מדה זכרונכם לפני תמיד לטובה ד"ל חומותיך נגדי תמיד והתחקיה הזלת היא מרת הנין
ירושלם הבנויה העתידה לבוא מלמעלה וכן חומותיך העתידות נגדי תמיד ולין שכחה לפני:

אמר הנעיר מרדכי הכהן י"מ ובוה ספר"מי כפים בלשון פנים כל"עד שלמד הגם שהרבי
שעל כפים הם הענלים חקותיך לא יעלה על דעתך שהרבי' כענינים לשר כלה בכן דלך
חומותיך נגדי תמיד עד כאן:

מהרו בניך ובומר עין רש"י ז"ל מהרו"בע ז"ל והר"רק ז"ל ומהר"ח ז"ל מיהרו בניך הקטה
על פרוס המפרשים מלחרך הגלות נתבעל פידוי שהרי לא יוכרו לבא אחר מי מיהרו
בניך שיחזר מהרה שבחו בני ציון לא הרגם מעשיכם אותה הסרת לפי שהרי מהם הרשעים שלא הרי
פרחתי על הארץ הקדושה וכמה שבנו חרבנו הרים תהיה אומר מיהרו בניך השכחה לבנו לפי
שמהרסיך ומחריביך ממך יצאו שבשיבתם פרסה תחרבה המדן מ"ה ע"כ:

ולע"ד שמודיע שבעת הגאולה לא יבואו בניך מתבטלים לאחר' אבן יחזרו לבא כאשר ידלה
הנשר ז"ל מיהרו בניך לבא עד שמהרסיך ומחריביך שוב בקרבך ומתך אלה יצאו ואלה
שבשיבתם שלא היה פנלי לפנות הבית התילה וחמ"ש לבא בניך ז"ל הם"כ שהי סביב עיניך ונאמר
שלא השלו עיניך לחרחק כי אם סביב סביבך כי כולם נקבצו באו יחדו באו לך הן יאמר מיהרו
בניך לחרחק על מהרסיך ומחריביך ממך יצאו כי פורו שמה יקרה לאמר לאחר בקרבך ולא
יבאו אם עד לבת מהרסיך ומחריביך ממך ולהה מהרו על מהרסיך ונאמר ממך יצאו:

שאי סביב עיניך וגו' עיין הר"הבע ז"ל וכן הר"רק ז"ל וכן מהרי"ל: ולע"ד מה שכתבתי
בפסוק הקודם שהין לדך לבנים מרחוק הלא הי סביב אל ירושלם אין כי כולם
נקבצו בלון לך והשנאה אינה על הנזכר בתחילת הפסוק אלא בשנאה היא כל מה שמהיר נסוף
הפסוק שכולם הם כשרים ורצויים להתכבד בהם ולהתקשט כעדי וזה שאמר הרי לבם ה' כי
כולם כעדי תלבשי וגומ' כי על כן כתלדך הגלות ונסלרת מרבה ונמצה כדי שבניך ישובו אל
הגבולות ר"ל כי חורבותיך וגו' כל זה היה כדי שעתה בעת הגאולה הדרי מיושב ולא מחרבת אלא
אליך מיושב והמו שפרתי בכלי חמדה בפסוק ממכון מבתי המביה אל כל יושבי הארץ פרס הבניך
העוסקי' בישובו של שלום ורחקו מבלשיך בחוזן שלא תהרי אלא מחשב ולא מחריב ונסמוך לוסיף

כי מחרבותיך ושוממותיך ובו' שוב יאמרו ובו' עיין בפ"ז ז"ל והר"רק ז"ל וכמהרי"ל ז"ל
ולע"ד מלבד הדרך שכתבתי בפסוק הקודם אמר עוד במ"ש ז"ל שהתבלי' במה שבכל הש"ית
ממתו ולא נשאר אם כדי שלא יבפך הכעס בנני הלם שלא היה נשאר מהם ח"ו
פלטה ז"ל פלטו כי חרבותיך ושוממותיך ואחרי הריסותך כל זה החרבן נכבה כדי שע"י שפיכת
הכעס בחבני ומעבר היה כדי שעתה תגרי מיושב מרבוי' כי נשארו מהם שלטו לא היו החרבות
ההריסי לא בשאר שלטה בלי שעתה בעת הגאולה הדרי מיושב כדרבוי' מתולדותיהם ולמר מיושב כדרבוי'
שלא יהיה לרות המקום מרחוקים כי המבלעים הטובים כי ירחקו לו יאמר חלרי מיושב
אלא בכהגיעו למדבר סיני כי אם כתיב ויחן שם ישראל נגד ההר ולא אמר ויחנו בהר
מיושב בלשון יחיד ולא אמר מיושבים לומר שלעפי שיהיו מרוצים עכ"ז יהיה בלחדות ואהבה
מיושב ה' ומכ"ז תגרי מהם שם הרחת' יושב אחד ולהיות שלא אמר לדם לחבדו ביחי שלהה לר לי
המקום שלין בירושלם לא"ל עוד יאמרו באוזניך בלתוכך ולא בקול בדול מפני כבודך יאמרו כן
אחזיך לר לי המקום בלומר לי הנודם בשה לא לי ולשבה ומתיך לח"ל בילקוט הכי ר' ליעזר
בן יעקב מתחילה ירושלם לבוות רמה ועולה רמה ועולה עד שמגבעת לכסא הכבוד ואמרה לה בנה
מבנה' של ירושלם מן מה דכתיב ולכי אהיה לה נאם ה' חומת אש סביב מכלן לה אש יהיה שבתה של
ירושלם עכ"ל: הכוונה שהם דקדקו בפ' שאמר ולכי אהיה לה נאם ה' חומה אם סביב שבה נאם
מתמעט שהוא אמנו כך יכול יהיה לה חומת אם סביב הכי"ל לו נבטיחו גם דקדקו תיבת ולכי אהי' לה
לה חומת אם סביב אבל אמר כי יהיה לה חומת אם סביב ה' שמים נתנו שהוא מובדל מדבר הבן אדם שהוא
אבל אמר שכתבתי בבלי תמדה בפ' הנזר אמר ולא יעשה בתחילה כי הל"ת לומר ופוטה ע"י
אמרה שיעל בנוכר. בדבר ה' שמים נעשו ול"ז כי בהיו ירושלם בתשביה לעתיד בכפרותם
מחבבים ליוצרם דבוק עלמי חיתי בקדושה עד שמביטים לבדבר בנסל הבנין הבעלין הרחבי
אלה אמר רמה ועולה רמה ועולה שלמר רמה יעולה פעמים לחת ברחביות פיל' הבעיה שנו
לבבר עולם הבריאה נסוד לחוץ בחדן ורמה ופולי"ב נקדום עולה ליליר' עד שמגבעת לכסא
לוחמי חן ולומרת לה"בה שהבר יים יוסף לחזק לבלותם מוד ברבקיהם לחבלה
אמר לה בנה שהבר

ישתיזיב: תו אמרת ירושלם האיפשר דיתנסב מעשו רשיעא דאמיר עליה על חרבך תיחי ערא דעדי מיני ואם שביא דשבא ישמעאל דאמיר עליה דצריקא הוא ישתיזב: ארי כדנן אמר יי אף דשבו גברין אתיב ודעדו תקיפין אשזיב וית פורענותיך אנא אתפרע וית בנך אנא אפרוק: תו ארי כדנן אמר יי אף עדאה דערא מיניך עשו גיברא יתנסיב מייה ושביא דשבא מיניך ישמעאל גיתנא דאמיר עליה מריר באינשא ישתיזב וית פורענותיך אנא אתפרע וית בנך אנא אפרוק: ואתן ית כשר דהוו מזנן ליך מיכל לכל עופא דשמיא וכמא דמחרון מחמר מרית כן חית ברא מדמהון תתרוי ויד עון כל בשרא ארי אנא יי פרקיך ומשזביך תקיפא דיעקב: כדנן אמר יי איידא היא אגרת פישורין דיהבית לכנישתכון ארי אתרחקת מן גבר דליה חובא קדמי דזבנית יתכון ליה הא בחוביכון אזדבנתון ובמרדיכון אתרחקת כנישתכון: מא דין שלחית נביי ולא הבו אתנביאו ולא קבילו הא איתקפרא אתקפרת גבורתי מלמיפרק ואם ליית קדמי חיל לשיזבא הא במזופיתי אחריב ימא אשוי נהרין מדברא יסרון נוניהון מבלי מיא וימותון בצחותא: אכסי שמיא כדבקבלא ובסקא אשוי כסותהון: יי אלהים יהב לי לשן דמלפין להודעא לאלפא לצדיקיא דמשלהן לפתגמי אוריתא חוכמא בכן בצפר בצפר מקדים לשלחא נביאוהי מאים יתפתחן אודני תייביאו ויקבלון אולפן: יי אלהים שלחני לאתנבאה ואנא

ישתיזב: כי כה אמר יי חנם נמכרתם וגו' ולא בכסף תגאלו: ומה היה זה כי בחתי ואין איש עונה: המכור: הקנור קנרה ידי מפדות: וכי חסדתם לאורך גלותכם כי לקונר ידי הוא זה שלא פדיתי אתכם עד עתה אין זה אלא בשבילכם שלא שבחתם אלי: והביאה והקריבה הם דברי הנביאים כמו שכתבנו בלמה מקומות כי האל מקבל השבים בכל עת קראם אליו בלב שלם הוא קרוב אליהם ונכון לקבלם: הן בגערתי: איך תחשבו כי מקונר ידי הוא זה שלא בגאלתם על ים הערבה יש החלה תמו גערתו והנה אחריב הים ובגערה שיבש הים ובגערה יגער בים סוף ויחרב: והגערה הוא שהוליך רוח קדים ששם את הים למדבר: הפיס נהרות מדבר: כשאר לה חובים הנהרות כמו שעשיתי בירדן שהוכשתי אותו עד שעברו ישר: ומקום המעבר עד היום יבש הנהר כמו שאמר והיורדים על ים הערבה יש החלה תמו גערתו והנה מתה הדגה שהיתי בנהר כשתמו המים ובחמה: ומה שאמר על הירדן נהרות והוא אחד מפני נהרות אחרים הנשפכים לתוכו: וכן אמר על זה אתה הובשת נהרות איתן: כמו שפירשתי בספר תהלים: אלבים: וכן עשיתי במצרים בהפסד האויר להם שהלבשתי להם השמים קדרות שהיה להם חשך שלשת ימים: ושק אשים כסותם: כאילו שק היה כסותם שלא ראו אור: והשק הוא שחור ועם כל זה עשיתי כן אוכל לעשות להוציאכם מהגלות ואע"פ שאתם בתוך עמים רבים: וזכר המים והאויר לפי שהם יסודות ומהם מיסודות חפצו כל שכן בנברואים מהם: ויש לפרש עוד אלבים שמים קדרות השמש: והירח: הו על העננים כמו שנאמר עליהם השמים התקדרו ענניים ורוח: אלא שענין הוא לפרש הכל במה שעבר בעבור ישראל: ויתכן לפרש הפסוקים האלה דרך משל דמה טובות הרשעי שהיה להם בשפע כמו הים והנהרות: ואחר שיחדיב אותם ויבים אות בלומר לשון למודים לשון תענים מורגלים בלשון כמו למוד מדבר: וכן אמר למעלה ויסס פי כחדב חדה: שתקן לשוני לדבר לאות תהרה כאדם הרגיל בדבר לדעת לדבר להם ולעות בו את מי שהוא עיף: ר"ל למה לשמוע את דבר ה' כמו לשתות העיף במדבר ר"ל הנחת: וכן בארץ ציה ועיף בלי מים: ופי' לעות לאמר דבר בעתו: ויעיר בבקר בבקר: אולי היו נבואותיו במראות הלילה והיה כאילו האל מעירו בבקר והנבואה: הו פי' בבקר בבקר יום אחר יום כי לא היתה הסתקה בנבואתו שיהיה בלא נבואה לו ימים: יעיר לי אזן: הנה תקן פי לדבר ואזני לשמוע כלמודים: כמו שאמר ה' אלהים: אדני יי אלהים: לפי שהיה מדבר על הנבואה והנבואה תבא לנביא בהתבוננות המלאכים הנקראים אלהים:

ושק ג' וקמץ וסימ' אלבים שמים קדרות: בצום ושק (אפר דדניאל: הכזה יהיה צום אבחרהו: יעיר ת' וסימ' בנשר יעיר קנו: יי' כנבור יצא: אדני יי' נתן לי לשון למודים ב' בו: והוא רחום יכפר עון: אם זך וישר אתה: ובחזקתו בעשרו יעיר: ויך אלחנן בן יעור דר"ה בן כתיב: בתרא שום כר גש: בבקר בבקר י"נ וסימ' מצויין כמסר' רבת' בערך בקר:

רש"י

ואת יריבך: ועם מריבך אם אריב: והאכלתי את מוציאיך: לחיות השדה את בשרם: מוציאיך לשון אל תזנו: אופלת: דמים המקנתרי אופך בגידופיהם: וכעסים: מתוך יין: דמם ישכרון: כן ישכרון מדמם אותם הרגיליס לשתות דם כמו הם אלו עוף הסמיס כן תאמר יונתן: מדוע בחתי: להתקדם אליכם ואין איש מכם פונה אליי אלבים שמים: נטה שמים שדי ז' אומות בשאני בא לי לפרע מהם: נתן לי לשון לימודים: ישעיה היה אומר יי' שלחני ונתן לי לשון הרגילו לדעת לדבר דבר לעת: מעורר לשמוע את אזני ברוח קדשו: לשמוע כלימודי: כמשפט: הלמוד החמת והנכוחה: פתח לי אזן: והשמיעני את מי שלחני: אחור: לאחור עמוס והיו קורי: אחור פסילוס שלחתי את מיכה בולא כלאית כפסיקתא דנקמו מחמר: ואנכי

אבן עזרא

כי כה אמר יי' - הנבי' שלקח הגבור יוקח ממנו: ערין - כמו נבור והוא תאר הפס כמלה לאמיתו הנה הוא יונה: ושורש לאעשה - מריבה עם אנשי רשע ורבים אומרו כי שרשו מבנין היו"ד בהשופה ואחרים אמרו שהוא הפוך ואמ' הילוש לריב קחסר מלת אשר בחלו אמר ועם אשר יריבך ויסס הוא"ל שהוא לעתיד והנה שבא ריבה ה' מגזרת לא תעוז אויב אחרים אמרו סופריך כמו על ידי מוכה שיעראל נמשלו לגמן: דמם - מדמם הרוג דרך נחות: כה - כריתות: גם כריתות: אתכם - ובין אשתו והנה זה יכאיב פמי ירמיה ואתן את ספר כריתותיה אליה והתשובה כי ירמיהו דבר על מלכות ישראל שלעולם לא תקום וכמוהו לא תוסיף קום ויסעיהו דבר על מלכו' דוד אחמנו ובקש מעיה: מדוע בחתי - רמז לנביאי' שהתנבאו אולי יסוכו ישראל לשם: הן בגערתי הנה ראיה גמורה שלא תקבר ידי מפדות: אלבים שמים - מלבוש: קדרות - המעמד על העבים ויש אומרי' על קדרות השמש כאשר תקדר כולה בחני היו' ובאולי שם כסותם בעבור שהשק הוא שחור: יי' - אלה דברי הנביא: למודים - מתלמדים והעד למוד מדבר - לשמוע כלמודים ולעות דבוק עם לדעת ומלת לעות את עמם יעף לב התלמיד כאשר ילמד דברים קולים ויעף וילאה והנה לעות את לו היה מלה זרה אין ריע לה וטעם יעיר כי הפס יעיר אותי בבקר בבקר ואיר יעירני שיעיר אוזי שהיה שומע כלימודים והנה אני תלמיד לפס: יי' - אחר שהפס פתח אוזני שגלה סודו לי לא מריתי אני להיות שלומו:

מנחה גדולה

אחה ספר כריתות ידוע מה שאחר ז"ל שכל מקו' שגלו ישראל שכינה שחיה: והטעם כדי שישראל ישימו על לבם מה שגרמו בחטאם: ושל כדי שלא שעדין שעדין מיכתו ית' עליהם: ועוד כדי שיסתר אותם בגלותם שלא יכלו האומו' לכלותם כי השכינה היא מסוכת אותם: ועוד כדי שיהיו מוכנים שלא ירחם בגלות שהיא בחסדון כי לא יעזוב הוא ית' שכינתו גלה וסורה תמיד ובגאולתה תגיה גאולתו: וזהו אחרו ית' איך אתם ישראל מתרפלים מתשובה הלא ראוי לכם לחוס על כבוד מכינתי אשר שלחתיה בעונותיכם: וגם ראוי שתלו איך תמיד מיכתי עליכם וז"כ מהראוי שגם אתם תאהבו אותי ולא תסיחו אותי ואיך עזבתם אותי ולא תסיחו על לב להשיב אלי: והנה הכיטו ולא מה פעלתי בשלחי שכינתי בתוכם בגלות שעי"כ לא כלותם ביל אויבכם: והרי אתם מוכנים ג"כ שאגאל אתכם: ואל תאחרו שהי' בזה סיבה וגרמה מחלי שלחתיה כי היה שכל כריתות אשר שלחתיה אז הסיבה וגרם תחלתו שמחמתי היה הדבר ומסיבתי וגם איזה דבר תוכלו לחצות לגלות סיבת שלחתי אתכם כי בכסלכל תלוי ובעונותיכ' נעשה הדבר: ואין בכם מי שיאמר שסיבת שלחי אתכם כי קנדה ידי ולא יכולתי להגיל אתכם מאז מיד אויבכם וגם עתה אין בכחי לגאל אתכם אהרי שלחתי אתכם בגלות ואם אתם תתרפלים בכם וכמה פעמים ע"י נביאי' וכמ"ש ז"ל שבנביאי' כפלים ליושבי מצרים עמדו לכם לישראל וחזן וחזיים הרבה מתלמי נכם ואלו היה הדבר מונע כי לא הייתי מתרה בכם שתשובו אלי ושגאל אתכם מיד אויבכם וז"כ אני קדלתי אתכם וגו' ואיך תאמרו שקצר ידי מפדות: או יאמרו כי כח ומה לא היתי יכול להגיל אתכם: או ירגלה הקצר וגו' שהוא נגד מאחל החן וחולתו שחכמינו סיפרו לנו שהיו אומרים אלהיהם של אלו פדאם מחגרים בעצר חכמת וכן אמר אלהים אלף הקטן ואלה זה ראמר הלא על אלוהכם הוא אני קנדה ידי מחמת פדות כי פדיתי אתכם כעתי רבות עד שגלאיתי ותקצר ידי מפדות ואחר קצר קצרה על שני החורבנות הם על גלותכם זה לא יתקבלו מה שתשבו כי קצרה ידי מפדות הנה אין ל"ל כמאמר ידי כי אם בגעתי לפדה אחרים ויאבדו כל המגאלים בים ויושבי הארים כי לא יוכלו לגאלת כי מעמקי ים סגיבות אשר אין קץ לעמקו ועל אשר יושבי ארץ הנה אלהים נהרות מדבר ואין ל"ל כל סוגי מחיתו הנהרות ואחרי' כי אם נם מקומות מיוחדי מעיינות מתפקין הנה אל"ז כי כל המעינות הם מפרת שבובים מתחת לארץ נחלת כי בחתיב ים ונהרות בגערתי בגבר אסיסין לחבר כל סוכני ארץ ואיך קצרה ידי מפדות: אלוהי ה' וגו' אחרי אחרי אלהים אחרים אל ה' ולא יחזור על כבוד שכינה שבגלות או שלא תגלה כ"י ולא על גלות ישראל אחר הנפיה הנה אין להם לאמר אולי מה שלאין שבים הוא מנדי זה כאחד מנתי בחימת אר שלכי יודע להמתיק הדברים בגולה מקבלו דברי מה מעשה שני והוא כי לא כל האתים שים יש עת חוכן להתקבל הדבר יותר מעת אחרת והתחבית הנכר יתקש לכל אדם עת חוכחת לפי ענינו שיקבל מוסרו ויוסלו אז מעשה שליחי ובוא אולי אין הקב"ה מעמיד להעילו ולהודיעני מה שהם מריבי' דבר יום ביומו לפי מפשיהם שבכל יום ויום ואולי מפשרו הדבר על הושרש בם אותו החטא וקשה להשיבו אז מעשה שליחי כי אמר שהוא ית' מודיעני דבר יום ביומו אך מחיתת ואולי כי אולי מה שלחי מוכיח אתם אחרי מעשיהם הנ"ל כי יתקבלו כי הנלים מפי מעשיהם כי הנלים הדברים הנלים מפי מעשיהם כי הנלים אין הלב עד לב הנופע תיעתו גבינה עמים והוא כי בשומעי לשם הספר מתקבל בחתמה אחת ואין עמים רוסם לא אמרה להם ולא היה לי לעשות כן אלא לחזור עד שיבו אותי אז שיבליחוני כי עד כך מייב המוכיח להזכיח ואולי אחרי סובל זה ע"כ אמר הנה אין גם אחת מכל הנמנה דברים מפכבת מלקבל בחתמה כי אל הלעשות אחרי אלה ניתן לי לשון למודים לדעת ללמד לפחתיך הדברים בדרך מתקבל ואל השמיע אחר לעות עמוד הנבואה בעת אלהים מוכן לקבל כי מי לקבל המישרים יתנלה חסו לעות אות

דבר

[illegible] לתכס בו' אמרת מקל לא' שבתים את הסתחוחר ותקש את הבגד מידה כשהיה [illegible] ואין לידעני מזונות וכשהיה רוצה ליגלח הו' לה לזיר שיער [illegible] שבזה מודן לשון [illegible] ולא שתכשח: [illegible] ר"ל בסוף [illegible] ר"ל היכן [illegible] עוד לתו"ל בסוף עתידה כנסת ישראל שתאמר לפני הב"ה לתה [illegible] לא לתכשח בו: [illegible] בסוף [illegible] ולא לא תכנו: [illegible] ולא לא תכנו: [illegible] ולא לא תכנו:

לבדי · ובל הסליסיה לחל יעיר בבקר בבקר לי הסס הזכר יעיר לי הס יום בסע בבוקתו בכל לאמונת הבקר יעיר לי לך לשמוע בלמודים הנלמדים בכל יום ויום לפי מעשיהם של כל יום ויום וכל הדברות אחר ה' אלהי' כדם לי לון ואנכי לא מריתי לבבר לא להתנגל מלבתה גם לון הבם ובל הדברות אחר אחור לא נסוגותי כי לא הוכחתי בדבר בדבר בו לא דוחה לו בלם לאחר לבם טולו קיבם מבון בבך שיוכלו להביב טול קודה מבון עיניך ויסוגומי אחור כי לא אחות דבר וחזקתי לאחוני בשומלם אלי לדיבך מי ניחא וזהו אחור לא נסוגותי · ועל הבבית אחר גור כתבי לאמרים הכני בא להגיד כל אבת שיכוני ובלאומי כי בני לא הבבתי מיהם ונו' : קרוב מלדיקי וגו' הבה לא יעלדו לוכלו בתן כל הדברים בדבר ובלים בתוכם עלון בלאחר אלון בלא יעל בלא יעל הבם לם בלאלי בבי מעבירים הנלמדים בבי מעבירים של כל יום ויום וכל הדברים אחר ה' אלהי' כדם לי לון ואנכי לא מריתי לבבר לא לבבר לא נסוגותי · ועל הבבית אחר גור כתבי לאמרים הכני בא להגיד כל אבת שיכוני ובלאומי כי בני לא הבבתי מיהם ונו' : קרוב מלדיקי

קרוב מלדיקי · שילדיק דברי ושיים אתם אתת וקרוב הוא אלי תמיד הוא מקדש נבואתו אלי גם שונה הוא אלי קלת נבואות כמו דבר סנחריב וכיון שהוא שונה אלי תמיד על כל פנים יקיי' אותם אם לא יעשו הם תשובה שתשוב אחור דברו וינחם על הרעה · או פי' קרוב כי בקרוב ילדיק דברי : מי יריב אתי · שלא יהיה כמו שנבאתי : הן ה' אלהים · מי הוא ירשיעני בדבריו · ולא אמר מי שלא ימלא מי שירשיעהו כי רבי' היו מרשיעים אותו אלא אמר מי הוא שירשיעני לבנד יבלה · ופירו' ירשיעני · כמו והרשיעו את הרשע אחר ירשיעון שהים : כלם · כל העומדים כנגדי לשתור את דברי : מי בכם · אחר שיש מרשיעים אותי מי שהוא בכם ירא את ה' ישמע אלי ונא מלאך הלמו בחשך על עתה ישוב מדרכו הרעה ויבטח בשם ה' וטוב לו : הן כלכם · רוצה לומר רובכם : כי כאמת ירחי הלל היו בהם אלא מחיתם שהי' קורא להם אחר הלך תשכים שיבוא אחר דברי : אלא תשוב כי כלכם אתם שהיתם בדרך רעה עד עתה קדמתם אתם ר"ל קדמו אם בלך הלל · כמו כי אם קדמה בהפי הבל אותו פעל עומד וזה פעל יוצר : וכן יולא כי אם קדמת' בחפי' מאזרי זיקות · בכל העני בחלו סוגות ומוליאי אם מן העניים ומן האבנים יקדמו מאזרי זיקות : זיקות · הם נוגלי האש · ויונת' תרגם מבון באחת · כתרגום והשלחתי בכם ואגרי בבון לכו בחור תשכם · אם בערתם ואותו האש תאכלכם · כי העון יכלה אתכם : מידי היתה זאת · הרעה לכם שתשכבון למעצבה · והשכיבה הזאת שאמ' כמו שכיבת החולי או המות · כלומר שלא יהיה בכם כח לקום לפני אויביכם : הבכם · הא' לף בסגול והם ין רפה : שמעו דבר ה' · כנגד הטוביים ירחי ה' : הביטו אל צור מצבתם · פי' חצבתם ממנו · זה אברהם : ואל מקבת בור נקרתם · נקרתם בו זהו שרה · דמה רחם האשה לבור · ופיר' מקבת נקיבת הבור · כאילו אמר אל בור נקובה שנקרתם בה ממנה · והחכם רבי משה בן עזרא פי' צור שרה · כי היא הפעלה · והמקבת אברהם כי הוא הכלי הפועל בצור : נקרתם · מן העיני האנשים הם תנקר : הביטו · עתה פירש המשל : תחוללכם · תחולל אתכם ותחולל עתיל במקום עבר כאילו אמר חוללה אתכם · ועניינו מן חיל כיולדה · אמר הביטו אליכם ולכו בדרכיהם ורחו מה עשיתי להם : כי אחד קראתיו · ואמרתי לו לך לך מארצך וממולדתך · אחד היה ואחר כן ברכתיו והרביתיו · ומה שסמך לענין זה נאמת ליון פירוש אחו"ל בעבור כי בזמן שנואתו שניהם מהיות להם בן לעת זקנתם אז פקדתיו ונתתי להם בן · כן ישראל אחר שיאריך גלותם מאד על שיהיו ניאמים מן הגאולה אז יפקדים האל ויוציאם מן הגלות : והברכהו והרבהו · עתיד במקום עבר כי והרבהו בשוא וכן והברכהו פתח הוי"ו שהוא במקו' שוא : כי נחם ה' · ציון כי היא עיקר המלכות : ועדבתה · כמו מדברה · וכן במדבר בערבה · והדומים להם · ואמר נחם ושם עבר במקום עתיד כמנהג ובנבואות ברוב : הקשיבו · ולאומי · בוי"ו עם הדגש · והדומים לו כתבנו בספר מכלל : כי תורה מאתי תצא · כמו שאמר בתחילת הספ' כי מציון תצא תורה · כי המלך המשיח יורה העמים ללכת בדרכי ה' · וזה יהיה אחר מלחמת גוג ומגוג : ומשפטי · פמו שאמר שם ושפט בין הגויים :

לאור

למעצבה אילין משמשין בה בסוף תיבותא וסים' ורכבה ל' יפול מצדך אלף · קרבה ל' לא שמעה בקול · ראבה ל' בצאורו ילין עז · ורחבה ל' ונסבה למעלה למעלה · שבה ל' ואת תזנוניה ממצרים לא · ומריבה ל' ויקרא שם המקום מסה · למעצבה ל' תשכבון · הקבה ל' ויבא אחד איש ישראל · בעקבה ל' ויהוא עשה כעקבה · להעציבה ל' עשיני לה כיני להעציבה דירמיה · שוכבה מרוע העיר · קרבה ל' אל נפשי גאלה · חובה ל' אשר משמאל לדמשק · נעזבה ל' וקראו להם עם הקדוש גאולי יי' · מארבה ל' כמוץ יסוער מגרן · נקרבה ל' החרישו אלי איים · שגבה ל' ממנו את הכל נתן יי' :

רשי

ואנכי לא מריתי · אליך בשליחותו ולא נסוגותי אחור אלא ואומ' הנני שלחני : גוי נתתי למכים · הוא אחר לי ישעיה בני סרבניים הם בני טרחניים הם על מנת שלא חכמם עליהם אמרתי לו על מנת כן : אדני אלהי' יעזור לי · הם יקומו עלי : קרוב מצדיקי · הקב"ה קרוב לזכותי בדי' : עם · תולמים הבנדים : בקול עבדו · בקול הנביאים : אשר הלך חשכים · אפילו ברה בלה עליו ינטה בשם יי' כי הוא ילילהו : הן כולכם · שאינם שומעים בקול נביאים קודמי אם · עבדתו עליכם · מאזרי זיקות · מחזיקי ויקוד בגין וגחלי אש הנזרקין בקלע יום לו דוגמא בלשון אחרת זיקוקין דנור כך וכך זיקוקין פסיק לן : לכו באור אשכם לפי דרככם תלקו : מידי · תהא גמולכם זאת לכם : אל מקבת חוצבתם · ממנו · ואל מקבת בור · שנוקבין ומחוצבין בה אם הבורות אשר נוקרתם בה · נוקרתם לשון נקירת הגור יקרוה ערבי נחל ומי הוא הגור הוא אברהם חביבם ומי היא המקבת היא שרה אשר חולדתם · ילדתם · כי אחד היה · יחידי בארץ כנען אשר הגליתיו שם מארצו וממולדתו · קראתיו רביתיו ונדלתיו לשון קריאה העדה וכשם שהוא היה יחיד וגדלתיו כן אגדל אתכם שאתם יחידים לי : וערבתה · אף כוה לשון מדבר כמו בארץ ערבה ושוחה אלא שהערבה כבר היה בה ישוב והחרבה : תורה · קול הודייה : כי תורה מאתי הצא · דברי נביאי' תורה הוא והמשפטים סופן להיות מלגוא ומנוחה לגויים אשר מהפוך לגם

שפה ברור לעובדני :

תרגום

אבן עזרא

גוי · לא חשבתי אם אני כתוב על שמו גוי למכים : והדעת

יעזר לי על כן לא נכלמתי · והפעם כי השם יקיים כל דברי נבואתי : מצדיקי · קרוב הוא העת שארלה אני צדיק בדברי הנבואות אז אומר מי יריב אתי : הן · ואחר שהשם עוזרני מי הוא ירשיעני ואלה שהם מרשיעים אותי בפה והם כולם כבגד יבלו כטעם יאכלו : מי · ידבר הנביא עם אלה שהלך חשכים שב אל ירא השם תאר לעבדו שהוא הנביא והטעם מי גם בכם כמו אין בכם בעבור שרואיתם הנביא אין לו מעלה בעולם הזה וזה הוא הנכון בעבור הכתוב הבא אחריו : הן · מאזרי זיקות · כמו שביבים מטעם הפרשה הטעם נפשכם : מידי היתה גזרה : למעצבה תשכבון · בעצבון תמותון כמו ויסכב דוד ורבים כן : שמעו · שב לדבר עם הטובי' המאמינים בדברי הנביא וטעם והביטו כמו אל תתמהו אך חשוב ליון מלאה בנים כאשר היתה : הביטו אל צור · כמו הנני עומד לפניך שם על הצור שם הצור שחצבתם ממנו וזהו אברהם : ואל מקבת בור · מגזרת ויקב חור בדלתו : נקרתם · ממנו זאת שרה : הביטו · אמר ר' יוסה כי תחוללכם פועל עתיד כמו תשובבכם תחת פועל עבר וחוללתכם ויאמר ר' משה הכהן כי הוא תואר השם ואם אין על משקלו : ואברכהו · הוי"ו פתוח כי הוא לעתיד והטעם שאמרתי לו ואברכהו וכך היה וכן כי מחם יי' ציון : כי · הנה הוא דבק כטעם נחם כל חרבותיה ברוב הבנים והיוסבי : הקשיבו אלי עמי · אלה דברי השם : תורה · תצא · היא הנבואה :

תרגום

ואנכי לא סָרִבִיתִי לַאֲחוֹרָא לָא אִסְתַּחֲרִית: גַּבֵּי יְהָבִית לְמַחֲוָן וְלִסְתָּי לְמִירְטַן אַפַּי לָא טַמְרִית מֵאִתְכְּנָעוּ וְרוּק: וַיְיָ אֱלָהִים סָעִיד לִי עַל כֵּן לָא אִתְכְּנָעִית עַל כֵּן שַׁוִּיתִי אַפַּי תַּקִּיפִין כְּטִינָרָא וִידַעְנָא אֲרֵי לָא אִבְהִית: קְרִיבָא זְכוּתִי מַן יְדִין עִמִּי נְקוּם כַּחֲדָא מַן בְּעֵיל דִּינִי יִתְקְרֵב לְוָתִי: הָא יְיָ אֱלָהִים סָעִיד לִי מַן הוּא דִי יְחַיְּבִינְנִי הָא כּוּלְּהוֹן כִּלְבוּשָׁא דְּבְלֵי וְכְעִשָּׁא אָכִיל לֵיהּ: אָמַר נְבִיָּא עָתִיד קוּרְשָׁא בְּרִיךְ הוּא לְמֶהֱוֵי אֲמַר לְעַמְמַיָּא מַן בְּכוֹן מְדַחֲלָיָא דַיְיָ דִי שָׁמַע בְּקָל עַבְדּוֹהִי נְבִיָּא דַּעֲבַר בְּאוֹרַיְתָא בְּעָקָא כְּגַבַּר דְּמְהַלֵּךְ בְּקָבְלָא וְלֵית זִיהוֹר לֵיהּ מִתְרְחִיץ בִּשְׁמָא דַיְיָ וּמִסְתְּמִיךְ עַל פּוּרְקָנָא דְּאֱלָהֵיהּ: מִתְיְבִין עַמְמַיָּא וְאָמְרִין קָדְמוֹהִי רִיבוֹנָנָא לָא אִיפְּשַׁר לָנָא לְמֵיעֲסַק בְּאוֹרַיְתָא אֲרֵי כָּל יוֹמָנָא אִתְגְּרִינָא דִּין עִם דִּין בְּקִרְבָּא וְכַד נַצְּחָנָא דִּין לְדִין אוֹקְדָנָא בָּתֵּיהוֹן וּשְׁבִינָא טַפְלְהוֹן וְנַכְסֵיהוֹן וּבְהֵרָא גוּנָא שְׁלִימוּ יוֹמָנָא וְלָא אִיפְּשַׁר לָנָא לְמֵיעֲסַק בְּאוֹרַיְתָא מְתִיב הַקֻּבָּה וְאָמַר לְהוֹן הָא כּוּלְּכוֹן מְגָרֵן בְּאֶשְׁתָּא מַתְקְפֵי חָרֵב אֲזִילוּ פִּילוּ בְּאֶשְׁתָּא דְּגָרֵיתוּן וּבְחַרְבָא דְּתַקִּיפְתּוּן מִמִּימְרִי הֲוַת דָּא לְכוֹן לְתַקְלוּתְכוֹן תְּתוּבוּן: קַבִּילוּ לְמִימְרִי רַדְפֵי קוּשְׁטָא דְּבְעַן אוּלְפַן מִן קָדָם יְיָ אִסְתַּכְּלוּ בְּמַטְּרָא אַתְחֲצַבְתּוּן וְכִפְסוּלָא דְּמִגּוֹב רִיקָן אִתְפַּסַּלְתּוּן: אִסְתַּכְּלוּ בְּאַבְרָהָם אֲבוּכוֹן וּבְשָׂרָה דְּאַעְדִּיאַתְּכוֹן אֲרֵי חַד הֲוָה אַבְרָהָם יְחִידָאי בְּעָלְמָא קְרִיבְתֵּיהּ לְפוּלְחָנִי וּבְרַכְתֵּיהּ וְאַסְגֵּיתֵיהּ: אֲרֵי עָתִיד יְיָ לְנַחֲמָא צִיּוֹן לְנַחֲמָא כָּל חָרְבָתָהּ וְיָשִׂוּ מַדְבְּרָהָא כְּעֵדֶן וּמֵישְׁרָאָה כְּגִינְתָא דַּיְיָ בִּיעָא וְחֶדְוָא יִשְׁתְּכַח בָּהּ מַעֲלֵי תּוֹדָתָא וְקָל דְּמִשַּׁבְּחִין: קַבִּילוּ לְמִימְרִי עַמִּי וּכְנִשְׁתִּי לְפוּלְחָנִי אֲצִיתָא אֲרֵי אוֹרַיְתָא מִן קָדָמַי תִּיפּוֹק וְדִינִי

כניהור

אוֹרִיתָא אֶבְדֵּר לְעַמְמַיָּא: קָרִיב הוּא זִכּוּתִי לָא אִתְרְחַק וּפֻרְקָנִי לָא אִתְעַכַּב וְאֶתְיַהֵב פֻּרְקָנִי בְּצִיּוֹן לְיִשְׂרָאֵל תִּתְיַהֲבוּן: אֲנָא הוּא דְּמַלֵּיל עִמָּכוֹן הָא

מ' כי אם אמר' בעבר כנעני אלו יסגיח לאחב' האדון בפיעור שכפהוא פותח פיו ונותן קול בתפילו' עה שמע' תכף שומע בקול עבדו ומשתעשע בו וז"ם לשון הזה שומע בקול עבדו אשר הלך במצו' המ"ת משכים אלא ידע כי אם קיום דבר הש"ת בעין האברהם שיצא מארצו ומולדתו ולא הי יודע לאיזה הלך ועכ"ז הלך עם היות שלא היה יודע אל היוה מקום כדי להכפיל שכרו: ובמס' ברכות אלא אמרו בר רב אחא אמר רב חסדא כל הרגיל לבא לבית הכנסת ויום אחד לא בא הקב"ה משאיל אחר' מי בכם ירא ה' שומע בקול עבדו אשר הלך חשכים ואין נוגה לו יבטח בשם ה' ויסען באלהיו אם לדבר מצוה הלך נוגה לו ואם לדבר הרשות הלך אין נוגה לו מ"ש הא"ל לבטוח בשם ה' ולא בעמ': ולע"ד לדקדק במ"ש אם לדבר מצוה הלך נוגה לו שזה לא נזכר בפסוק שהפסוק לא אמר אלא חשכים ואין נוגה לו: ונראה לחז"ל הוקשה להם כפל הלך חשכים ואין נוגה לו והם מעבדי"ה לזה כי מאמר ואין נוגה לו שלילת הנוגה אמנם הלך חשכים הוא החושך עצמו: ולמה אמר חשכים לשון רבים ולא אמר חושך ולדי: גם דקדקו לשון יבטח וגו' בלשון עתיד ולזה אמרו שהפסוק הזה מדבר ברגיל לבא לב"ה ויום א' לא בא שהקב"ה משאיל בו שעושה למלאכים שיצאו בעבדו ובזה מובן לאומרו מי בכם ירא ה' שומע בקול עבדו"ל שתמיד רגיל לבא ובזה שומע בקול עבדו שהב"ה יהיה שומע בקול עבדו ולזה כשלא בא יום אחד הקב"ה שואל בו והבלתה היא מי בכם ירא ה' היכן הוא ירא ה' הרגיל לבא שמלא רגיל כמה זמן שהוא ית' שומע בקול עבדו ובכשיבא לא בא לדבר מצוה הלך נוגה לו ור"ל ע"י הארת המצוה גר מצוה לבית הלך דרך גר לרגלי דברך ואור לנתיבתי ולא"ל חשכים בלשון רבים לרש"י ז"ל האחד שהלך לדבר הרשות והשני יהיה לשון מניעה שמונע את עצמו מלבא לבית הכנסת כמו ולא חשך ממני מלומה וגו' ולע"ד חשכים בשמו בלשון חושך ובלשון רבים הא' בחינת שבטל אור השמש' לבית הכנסת והחושך השני שהלך לדבר הרשות שאין נוגה לו ממצוה אחרת תמורת שנבטל מהשמ' בית הכנסת ומכאן למד לא לדבר מצוה הלך נוגה לו מדקאמר ואין נוגה לו אלא יבטח אלעפ"י שהפסר שהדבר מצוה שהלך קל הוא ממלות השמש בית הכנסת ומה גם שהנטרף שהיתה תמידית ומזלת הבחיל' היתה השוכה ולא היה לו לבטלה ולפי' לדבר מצוה אלא א"כ לחמורה ממנה עכ"ז כשהלך לדבר מצוה דבר מצוה לייקא סר"ל דבר כל דהו דבר מצוה נוגה לו ולעפ"י אלא יהיה מערך המצוה של השמש בית הכנסת והיינו דמסיק יבטח באלהיו שלעפ"י שאינה מערך המצוה לבטל עכ"ז יבטח בשם הי' אלהיו שיגמור בעדו שכוונתו לעשות רצון השם שלבך בטל ההשמה יטלם לו שכר טוב ואם לדבר הרשות הלך אין נוגה לו כלומר שלא יצליח בדבר הרשות ההוא ויהיה קרח מכלום ומכלום מ"ש דהוה ליה למבטח בשם ה' ולא בעמ' ואמר יבטח בלשון עתיד לו' כי כיון שאין נוגה לו שראה שלא הצליח מעתה יטוב ויבטח מכאן ואילך ולא יבטל עוד מלות ההשמה לבית הכנסת: עוד לתו"ל במדרש שוחר טוב מי בכם ירא ה' בשעה שישראל נכנסים לשרה הם אז לאהב"ה גאול אותנו הב"ה אז' לכם יש ביניכם ירא שמים והם אז לאשבר בימי מישה בימי יהושע בימי דוד בימי שמואל לבל עכשיו כל שאנו הולכים היא מחשבת לבו והולכת שב' אשר הלך חשכים אמר להם הב"ה בעמי בעמי יהוה עומד לכם שבת' יבטח בשם ה' ולמה לפי שכל מי שבטוח בשמי אני מצילו וכן דוד אז' בך ה' חסיתי אל אבושה מי היה בחשכה ולא הארתיו חנניה מישאל ועזריה שלא מלאכיה ושזיב לעבדוהי די אתרחיצו עלוהי וכן לדניאל והוסיף לדניאל מן גובא ואז' ביטחו בה' עדי עד וכי לא לבייסו ישראל בעה"ז אלא אמר דוד בך ה' חסיתי אל אבוש לעולם דיינו שנתביישנו בעה"ז ולא מחיים בע"הב וכן הוא אז' ישראל נושע בה' וגו': ולע"ד היכן נזכר בפ' בשעה שישראל נכנסים לצר' הם אז' לאהב"ה גאול אותנו ומאי בשעה דקאמר הרי"ל כל כשישראל בצרה וגו' ועוד לשמבר וגו' מה צריך להזכיר כ"כ פרטים משה יהושע דוד שמואל. ודוקדק לשון יבטח כל שאנו הולכי' בית מחשבת לבו והולכ' תריכות לשון יבטח בלשון יבטח כאן:

היו כשרי' שהרי מסרו עצמן למיתה שריפה על עבודה ה' וכן דניאל בגוב' דאריותא:

ונראה שהוקשה להם בפסוק הזה כל הדקדוקי' הנז"ל בני מאמר דברכות ולזה פירשו מי בכם ירא ה' בשעה שישראל נכנסים לצרה דיליף כן מה' מסני פנים הא' מסמיכות הפסוק הקודם שאו' הן כולם כבגד יבלו עש יאכלם ובשעה שיכנסו לצרה הזאת מעקי' אב"ה גאול אותנו הוא יבא' מסיב להם כלומר בכם ירא שומע בקול עבדו של הש"ת הוא הנביא וזכותו של הירא' ה' יבן בשבילכם לו אפשר שלמדו כן בשעה שישראל עבדו נכנסים לצרה נזעקים להקב"ה גאול אותנו ו"ם שומע בקול עבדו שמעקים רצוי שיהיה מזומן הש"ת שומע ועומד מיד בקול עבדו ישראל שהם אומרים להקב"ה גאול אותנו מיד בשעה שנכנסים שונאים אותה צרה כלל אלא בשעה שנכנסים וגו' ועל שאלה זו מסיב הקב"ה ואומר מי בכם ירא ה' זה מסיב הקב"ה כשישראל לו' שומע בקול עבדו כאומר ואראשון עיקר ישראל מסיבים אשר הלך חשכים בלשון רבים לו' לבל עבדיו בקול עבדו כאומר ואראשון עיקר ישראל מסיבים אשר הלך חשכים בלשון רבים לו' לבל עבדיו כל שאנו הולכים היא מחשבת לבו והולכת ולזה הזכירו שנים רבים משה ויהושע דוד ושמואל לו' שמדור משה לדור יהושע התמיד העולל להתשיך שהרי פני משה כפני חמה פני יהושע כפני לבנה וכן ותמשך העולם והלך כשבא דוד ושמואל וז"ם אשר הלך חשכים כל שאנו הולכים היא מחשבת ואין תקנה שיעוד העולם לאיתנו אלא ואין נוגה לו וזה כוון באמרו מחשבת הולכת מורכב בתיבת ואין נוגה לו כלומר שאין תקנה שיבוא נוגה מתוך החושך הזה: ואמר להם הקב"ה אף עפ"י שאין בכם חשבון ומחשבה מיראת ה' עכ"ז בטחו בשמי וזה יספיק כי מעולת הביטחון גדולה ז"ם בטחו בשמי והוא עומד לכם שמתיבת ישענו רבים והוא עומד לכם ולמה לפי שכל מי שבוטח וגו' ר"ל כל מי שבוטח ולא עפ"י שאינו הענין לכי מלילו בזכות הביטחון ומה שהביא דליה מחנניה היא מלשון הבטחה שאמר די אתרחיצו עלוהי כלו' זה גרם ההצלה ולא הוצרכה זכות עבודתם שעבדו את הש"ת ולפי' שהוקשה לו על זה ממה שאנו רואים שלא עפ"י שבטחנו כמה פעמים שנתביישנו אלמלא משמע דלאו בבטחון תליא מילתא לו"ל שאם לא יועיל לע"הז יועיל לע"הב שאל אבושה לעולם דיינו מה שנתביישנו בעה"ז ובכא לז"ל אלא אמר דוד בך ה' חסיתי אל אבושה לעולם דיינו מה שנתביישנו בעה"ז ולבל אל אבוש' לעה"ב כי זה יכפר והבטחון יספיק לעה"ב ולפי זה בטחו בה' עדי עד ר"ל יועיל הבטחון לעה"ז ואם מ"ו נכים בעה"ז יועיל הבטחון עדי עד לעתיד לבא. ולא יהיה פי' הפסוק שעדי עד יבטחו. וכן מ"ש אל אבושה לעולם פי' בך ה' חסיתי ויועיל שאל אבושה לעולם הבא ע"ד מ"ש חז"ל בפסיק והאחרת ימים שאם לא הועילו לו לעה"ז היכן תריכות ימין של זה ולאמרו פיה' לע"הב שכולו שוב לרוך. ועיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל וכן הרל"ק ומהרי"ל ז"ל מי בכם וגו' הנביא מדבר עם בני דורו מי ומי בכם ירא ה' שומע בקול עבדו הנביא ועכ"ז אשר הלך חשכים בגרות שתכפוהו ולא הבין הש"ת עליו ז"ם ואין נוגה לי כי בלתית לא יתלא אים ירא ה' בגרות כי הקב"ה יעזרהו ויגאלהו ז"ם יבטח בשם ה' ויסען באלהיו ויגאלהו לבל הנמצא בכם הוא בהפך שכולכם קדמי אם וגו': עוד לפשר שאמר הלם תרלו שים בכם ירא ה' שומע בקול עבדו הנביא ועכ"ז הרלו אשר הלך חשכים שני הגליות בגלות ישראל ובגלות יהודה שלא יתלא אמרו אמרו ה"כ מה בצע בירתו את ה' ושמרנו בקול עבדו כי דעו כי אמן הוא יתברך לבטל שכר טוב לתהלכים בעולם שכולו טוב הרוב שכולכם מלאכי זיקות והפרטי לוקה בכלל הרבים ולא יוכל להמלט. והדרך הבליעי כדברי"ק ז"ל הנז"ל:

ולע"ד בחוכת הנביא להודיע מעלת התשובה בעיני החוטאים ולאומר מי בכם רוצה לומר כל הנביא בתוכחותיו ידריכו אל הדרך הישרה עם היותו ירא ה' בלמלעות היתה שומע בקול עבדו שהם חשבים לאמור והיה במתכך מעשיהם ואומר ואין נוגה לו ישמע דברי הנביא שמוכיח ובטח בה' ישענו באלהיו שיעזרהו לבוקר עם היות בהן כולכם הדחי לם מלא העבירה ומחזיקי ומלאדי ה' ולא אמר מי ירא ה' הוכלו כל אחד מכם להיות ירא' ה' וז"ם מי בכם ירא לבחר בתשובה לו להוסיף על חטאתכם פשע. הכפר שזה יגרום לכם שלמעלה הסכנון הם לא תשוב מיון שמידי היתה זאת הבחירה לכם אם לא תבחרו בטוב ינבל הפונם שלכם. וי"ת הפסוק בני ישלוה כמי שהולך הש"ה אל אלוהות מי בכם ירא ה' שומע אל הנביא עבדו שהיה מקיים החורם אל אמר שלא המעשקו בהורה לפי שהיו שרודין במלחמה ושהיו שרפים הבריים שהיו כובשין ומתוך תורה הש"ית מוכן כן ממה שאומר להם הן כולכם קודמי אם כאשר אמרתם שהוא הגרוי של ובחר בשמי' אל' הרגת מגבורתי היתה זאת לכם למכשולכם ולעונשכ' למעצבה חשבונות ע"כ:

ולי יודעי בלק ונומר הביטו ונומר כי ונומר הז"ל ינמות פ' רביעי ל"ר למי אברהם ואל מקבת בור חצבתם: ולע"ד לדקדק לאה הפכו חז"ל סדר הפסוקים להקדים פסוק הביטו אל אברהם לבכם ולאחרו פסוק הביטו אל צור וגומר: ונראה כמונת חז"ל לכתב הפסוק

ע' כי אם אמר' בעבר כנעני אלו יסגיח לאחב' האדון בפיעור שכפהוא פותח פיו ונותן קול בתפילו' עה שמע' תכף שומע בקול עבדו ומשתעשע בו וז"ם לשון הזה שומע בקול עבדו אשר הלך במצו' המ"ת משכים אלא ידע כי אם קיום דבר הש"ת בעין האברהם שיצא מארצו ומולדתו ולא הי יודע לאיזה הלך ועכ"ז הלך עם היות שלא היה יודע אל היוה מקום כדי להכפיל שכרו: ובמס' ברכות אלא אמרו בר רב אחא אמר רב חסדא כל הרגיל לבא לבית הכנסת ויום אחד לא בא הקב"ה משאיל אחר' מי בכם ירא ה' שומע בקול עבדו אשר הלך חשכים ואין נוגה לו יבטח בשם ה' ויסען באלהיו אם לדבר מצוה הלך נוגה לו ואם לדבר הרשות הלך אין נוגה לו מ"ש הא"ל לבטוח בשם ה' ולא בעמ': ולע"ד לדקדק במ"ש אם לדבר מצוה הלך נוגה לו שזה לא נזכר בפסוק שהפסוק לא אמר אלא חשכים ואין נוגה לו: ונראה לחז"ל הוקשה להם כפל הלך חשכים ואין נוגה לו והם מעבדי"ה לזה כי מאמר ואין נוגה לו שלילת הנוגה אמנם הלך חשכים הוא החושך עצמו: ולמה אמר חשכים לשון רבים ולא אמר חושך ולדי: גם דקדקו לשון יבטח וגו' בלשון עתיד ולזה אמרו שהפסוק הזה מדבר ברגיל לבא לב"ה ויום א' לא בא שהקב"ה משאיל בו שעושה למלאכים שיצאו בעבדו ובזה מובן לאומרו מי בכם ירא ה' שומע בקול עבדו"ל שתמיד רגיל לבא ובזה שומע בקול עבדו שהב"ה יהיה שומע בקול עבדו ולזה כשלא בא יום אחד הקב"ה שואל בו והבלתה היא מי בכם ירא ה' היכן הוא ירא ה' הרגיל לבא שמלא רגיל כמה זמן שהוא ית' שומע בקול עבדו ובכשיבא לא בא לדבר מצוה הלך נוגה לו ור"ל ע"י הארת המצוה גר מצוה לבית הלך דרך גר לרגלי דברך ואור לנתיבתי ולא"ל חשכים בלשון רבים לרש"י ז"ל האחד שהלך לדבר הרשות והשני יהיה לשון מניעה שמונע את עצמו מלבא לבית הכנסת כמו ולא חשך ממני מלומה וגו' ולע"ד חשכים בשמו בלשון חושך ובלשון רבים הא' בחינת שבטל אור השמש' לבית הכנסת והחושך השני שהלך לדבר הרשות שאין נוגה לו ממצוה אחרת תמורת שנבטל מהשמ' בית הכנסת ומכאן למד לא לדבר מצוה הלך נוגה לו מדקאמר ואין נוגה לו אלא יבטח אלעפ"י שהפסר שהדבר מצוה שהלך קל הוא ממלות השמש בית הכנסת ומה גם שהנטרף שהיתה תמידית ומזלת הבחיל' היתה השוכה ולא היה לו לבטלה ולפי' לדבר מצוה אלא א"כ לחמורה ממנה עכ"ז כשהלך לדבר מצוה דבר מצוה לייקא סר"ל דבר כל דהו דבר מצוה נוגה לו ולעפ"י אלא יהיה מערך המצוה של השמש בית הכנסת והיינו דמסיק יבטח באלהיו שלעפ"י שאינה מערך המצוה לבטל עכ"ז יבטח בשם הי' אלהיו שיגמור בעדו שכוונתו לעשות רצון השם שלבך בטל ההשמה יטלם לו שכר טוב ואם לדבר הרשות הלך אין נוגה לו כלומר שלא יצליח בדבר הרשות ההוא ויהיה קרח מכלום ומכלום מ"ש דהוה ליה למבטח בשם ה' ולא בעמ' ואמר יבטח בלשון עתיד לו' כי כיון שאין נוגה לו שראה שלא הצליח מעתה יטוב ויבטח מכאן ואילך ולא יבטל עוד מלות ההשמה לבית הכנסת: עוד לתו"ל במדרש שוחר טוב מי בכם ירא ה' בשעה שישראל נכנסים לצרה הם אז' לאהב"ה גאול אותנו הב"ה אז' לכם יש ביניכם ירא שמים והם אז' לשבר בימי משה בימי יהושע בימי דוד בימי שמואל לבל עכשיו כל שאנו הולכים היא מחשבת לבו והולכת שב' אשר הלך חשכים אמר להם הב"ה בעמי יהוה עומד לכם שבת' יבטח בשם ה' ולמה לפי שכל מי שבוטח בשמי אני מצילו וכן דוד אז' בך ה' חסיתי אל אבושה מי היה בחשכה ולא הארתיו חנניה מישאל ועזריה שלא מלאכיה ושזיב לעבדוהי די אתרחיצו עלוהי וכן לדניאל והוסיף לדניאל מן גובא ואז' ביטחו בה' עדי עד וכי לא לבייסו ישראל בעה"ז אלא אמר דוד בך ה' חסיתי אל אבוש לעולם דיינו שנתביישנו בעה"ז ולא מחיים בע"הב וכן הוא אז' ישראל נושע בה' וגו': ולע"ד היכן נזכר בפ' בשעה שישראל נכנסים לצר' הם אז' לאהב"ה גאול אותנו ומאי בשעה דקאמר הרי"ל כל כשישראל בצרה וגו' ועוד לשמבר וגו' מה צריך להזכיר כ"כ פרטים משה יהושע דוד שמואל. ודוקדק לשון יבטח כל שאנו הולכי' בית מחשבת לבו והולכ' תריכות לשון יבטח בשם ה' ויסען באלהיו שהוא יצלם לו שכרו בתה"ב לפי שהנזרה על הרוב שכולכם מלאכי זיקות והפרטי לוקה בכלל הרבים ולא יוכל להמלט. והדרך הבליעי כדברי"ק ז"ל הנז"ל:

מי ומי אים ולים אשר בכם יכול הוא להיות ירא ה' באמלעות היתה שומע בקול עבדו שהם חשבים לאמור והיה במתכך מעשיהם ואומר ואין נוגה לו ישמע דברי הנביא שמוכיח ובטח בה' ישענו באלהיו שיעזרהו לבוקר עם היות בהן כולכם הדחי לם מלא העבירה ומחזיקי ומלאדי ה' ולא אמר מי ירא ה' הוכלו כל אחד מכם להיות ירא' ה' וז"ם מי בכם ירא לבחר בתשובה לו להוסיף על חטאתכם פשע. הכפר שזה יגרום לכם שלמעלה הסכנון הם לא תשוב מיון שמידי היתה זאת הבחירה לכם אם לא תבחרו בטוב ינבל הפונם שלכם. וי"ת הפסוק בני ישלוה כמי שהולך הש"ה אל אלוהות מי בכם ירא ה' שומע אל הנביא עבדו שהיה מקיים החורם אל אמר שלא המעשקו בהורה לפי שהיו שרודין במלחמה ושהיו שרפים הבריים שהיו כובשין ומתוך תורה הש"ית מוכן כן ממה שאומר להם הן כולכם קודמי אם כאשר אמרתם שהוא הגרוי של ובחר בשמי' אל' הרגת מגבורתי היתה זאת לכם למכשולכם ולעונשכ' למעצבה חשבונות ע"כ:

ולי יודעי בלק ונומר הביטו ונומר כי ונומר הז"ל ינמות פ' רביעי ל"ר למי אברהם ואל מקבת בור חצבתם: ולע"ד לדקדק לאה הפכו חז"ל סדר הפסוקים להקדים פסוק הביטו אל אברהם לבכם ולאחרו פסוק הביטו אל צור וגומר: ונראה כמונת חז"ל לכתב הפסוק

בא"ם אל אברהם לבכם ר"ל הביטו הבלא הזה אלא היה רלוי מעבע ה' לרה לחיות אברהם לבדו' כי היה יולד יולד והוא עומד וכן שרה היה הזעלבם והיה הזעומה אלא שהב"ה קרע אותו הלוחם זה שאמר אל צור חוצבתם ואל מקבת בור נוקרתם שרה אמי שמעקר הבור כך נוקרו אברהם ושרה ונקרע אותו' בהשגחת ה' ולזה הקדימו פסוק אל אברהם הביטו לפי שביאור הכתו' אברהם ושרה ונקרע אותו' בהשגחת ה' ולזה הקדימו פסוק אל אברהם הביטו לפי שביאור הכתו' הוא המכוון באברהם ועוד הקדימו לפי פסוק הביטו אל אברהם לבכם וגומר אף על פי שהוא הוא המכוון באברהם ועוד הקדימו לפי פסוק הביטו אל אברהם לבכם וגומר באברהם והפסוק הבני שהוא נפוש מוכיח כל המילות הענין ופסוק צור חוצבתם וגומר שמדבר באברהם הפסוק הבני מגלה על הראשון שמדבר באברהם ועיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל והרא"ק ז"ל אמר להם בענין הגאולה הלאה ז"ל כאן אלא כרשות זו אמר זו לאסיר מלב ישראל אלא ספיקות אמר להם בענין הגאולה הלאה מגלה בשעה שישראל בגלות כי מי יקבל הקב"ה הגאולה: והבני ליך יתכן שתהיה הגאולה והשילו כאלא זכו מגד התמעט' בגלות כי מי יקבל הקב"ה הגאולה: והנ' מבלתי הזוק ההומות המודה שהין מי ישראל ולא אבו אל ה' כי ה"כ לאה נתעכבה זמן רב: והנ' מבלתי הזוק ההומות המודה שהין מי ישראל ולא אבו אל ה' כי ה"כ לאה נתעכבה זמן רב: ולזה אמר לו אל תירא כי אתה אל תבוש ואל תכלם אל תבוש ואל תכלם אל תבוש ואל תכלם

הקשיבו אלי עמי וגו' אחדו ז"ל שעתיד הב"ה להיות לאם חולה לצדיקי' יוסבי' לפניו והוא דומה להם תולה ולין סבון מכיונו ליומל שתיים הסנתנו לו גדולה מ"ל היתה לנו בסיני כי לא לא עלהו כח לסבול רק ב' דברות וסרחה נשמתם ועתיד יהיו בנתת שומעים מכיו רוי תורה ונין בנין רוחים לת קונם: והנה אחרי הזהירו ית' על התשובה להניע לת הגאולה בת עתה ויאחר הקשיבו אלי עמי וגו' לומל הכיון עלמכם לל אושר עלוס ודע שהוא לשחוע מפי תורה שהיא נבואה בחקין פנים בפנים וזהו הקשיבו אלי עמי וגו' ואחר הקשיבו אלי עמי וגו' כי יש ביסלל שני פנים הל' הללתי מתייחסים לל המלכות ואחד בעלי שרלה ואלכו' התלוים לל השרה ומשפט והנה דבר לל הסוג הל' בלמו הקשיבו אלי עמי ואל הסנית אחר ולאומתי אלין לאום לגל מלת מלכות אלי הזהיר כלומר אלי עמי ומשמע עיקר ויתר מעשות בן יה בנוים עם שלא תעלה נס ז' ויכיר ולאחר כי תרה מלתי תלת ליחר מה אחרתי הקשיבו אלי וגו' לל יקל בעיניכם כי הלא לא תרים ע' אלתי כלשר הלאתם בשמי לחשב דבר אתה עמנו ולל ידבר עמנו אלקים פי בזות כי לא עלהם לת הלבל כי עתה תלה אלתי וגם ומו שיאחל לכם דברים מחולשים שלא נשמעו מעולם כי לא הם מלתו לת עתיד: ולהעם לבו: והעם אלמן אני עושה עיקר מעשות מסבב ולהעיר הסבות מהגלות כי שעל ידה נעשית כתה בעחלק לל הזעם על זה חסני שעמיים ל' כי בכלל מספרי הוא מה שלהשל מרגיע ולעגב בהשגת עונג כפשיי מה לישראל מברך מזכות ישראל ישמו העב"ם כדומה וז"ל ומשמני לאור עתים מרגיע לאחר כי בכלל מספרי הוא מה לישראל המקרלים אור עתים מרגיע בעונג השגה זו עם אלהי עולם כי לא שלר נוים יחפרו ויבושו כי יבוו מחופת ישראל ועוד טעם שני והוא כי הנה מלו יהיה קרוב לדקי ישני וגו' לאחר לא מהיתי מסמיע לכם תורה אלי מתרכת מהחשבת ואלהוניה

לאור עמי: שיאיר עיניהם בדברי ה' ויסגיע ביניה' ויוכיחום שיהיו בטלו זה עם זה: כמו שלמר וכהתו חרבותיהם לאתים וגו': זהו שאמר הרגיע: כלומ' מניח' ואחקטם מעל המתי לו ממלחמה: לו פירוש לאור העמים לעיני העמים הרגיע להם ומשפטי להם: כלומר שהעשה משפטו בהם: קרוב לדקי: הם ישמעו אלי בני הגליות קרוב היא לדקי לבא: ויעני: הרי הוא כחלו יבא: וכן אמר כי קרובה ישועתי לבא: וזרועי עמים ישפטו: זהו מלחמ' גוג ומגוג: ואמר וזרועי בלשון רבי' לרוב הנקמה שיעשה בהם כאדם המכה בשתי ידיו: אלי איים יקוו: יוסבים איים יקוו אלי מהיות ההוא ומילך: וחל זרועי: שהמתיך לות' ביל ידיהם: שלו: הם הפסוק הזה כמשמעו אך

רש"י

לאור עמי: שיאיר עיניהם בדברי תורה ויוכיחום שיהיו בטלו זה עם זה: כמו שלמר וכהתו חרבותיהם לאתים וגו': זהו שאמר הרגיע: כלומ' מניח' ואחקטם מעל המתי לו ממלחמה: לו פירוש לאור העמים לעיני העמים הרגיע להם ומשפטי להם: כלומר שהעשה משפטו בהם: קרוב לדקי: הם ישמעו אלי בני הגליות קרוב היא לדקי לבא: ויעני: הרי הוא כחלו יבא: וכן אמר כי קרובה ישועתי לבא: וזרועי עמים ישפטו: זהו מלחמ' גוג ומגוג: ואמר וזרועי בלשון רבי' לרוב הנקמה שיעשה בהם כאדם המכה בשתי ידיו: אלי איים יקוו: יוסבים איים יקוו אלי מהיות ההוא ומילך: וחל זרועי: שהמתיך לות' ביל ידיהם: שלו: הם הפסוק הזה כמשמעו אך

יהוה: והשיעתי לעולם תהיה והם העולם יאבד אך תהיה ישועה' ולדקתי: וכמו שהלו קיימים כן תהיה ישועתי קי מ': וכן אמ' ירמיהו הנביא אם ימישו החקים האלה מלפני נם זרע ישראל יפסתו מהיו' גוי לפני והתכם ר' הברהם בן עזרא כתב כן מזה הפסוק למדו מנסי חוטיה כי נסמ' אחל' עומדת ודברם אמת והשמים הוא הרקיע והארץ היא המיוסד' ויסוע' האדם ולדקתו לעולם עומל': ר"ל כי המוי יקרם לו הפסד ושנוי: וכן הארץ כמו העש' הארץ ונפול הארי' ויבא מזה הפס' היפו': ויוסביה: כמו כן ימותו': והע"פ שהם מל' יסידו' זכר הבנים כי בחוי' הם חיי' הגיף ויסוד הגיף הוא העש': וכן אמ' כי עפר אתה ואל עפר תשוב: אבל הגשמ' החכמ' לעולם תהיה לא תמות: והרב הגדול רבי משה בר מימו' ז"ל פי' דרך משל על אבוד הרשעים המרבי לישראל: אמ' הלו לך נתתיכו השמי' ואמתה הארץ הביא ויבו' מי שלים ואתם נעדרים כאילו אמ' שהם אבר מלאו את הארץ והיה נחשב בהם הנשיל הקיים בשמי': על דרך משל ונזחמה אבדו מהר וכלו כלות העשן ועניניהם הקיימים בקיימות הארץ יאבדו העניים: והם כלבוש הבגד הבלה: כמלאו: ענין הכחתה: וכן הארץ מלאה לת תשב: והוא עבר במקום עתיד: תחת: תשבר: כמו אל תירלה ואל תחת: פעמו: אחר עוד כנגד בני הגלות: ובפלל הענין במ"ש אלה שחלש בו קלת הענין: הוריתי בלבם: לאלם הקירתי בלבם לא בפיהם לבד כי הם ירלו הרשעים: חרפת אנוש: שמחרפים אותם הרשעי' על אחיר הגלות: וכן אמר כל היום כלמתי נגדי וגו': ומגדופתם: נלופה כמו חרפה: כי כבנד: זה הפסוק מסייע פי' הר' מנס ז"ל: יאכלם: הכנוי לרשעי': כלומר יאכל אותם הרע הבא עליהם כמו הבגד שיאכל אותו העש וסם הוא אחי עש ובערבי יקרא סוס כי הם יאבדו מן הארץ ואתם תהיו בה לעולם בלקתי ושועתי שלאתן לכם: עורי עורי: שניהם מלרש: לבשי עוז: דרך משל כמו גאות לבש: עורי: זה מלעיל: כימי קדם: במלרים: שלמים: זה ימים רבים וזמנים הרוכים שעברו: הלא הב: זה מלרים: ובן אזכור רהב ובבל: ואמר המחצבת שהכה אותם בעשר מכות: מחוללת: מגזרת חיל כיולדת: תנין: זה פרעה: ובן אמר התנין הגדול הרובץ בתוך יאוריו: הלא את היא המחרבת יס: זה יס סוף: כמו שאמר ויסס את היס לחרבה: ושכה הענין ושלם במלות שונות: השמה: מלעיל בשני פשטין כי הוא פעל עבר והיא בתקוס אשר שמה: וכ

שבבבל אמר הקב"ה אלי עמי ואח"כ מקדים ולאומי הי"ל הא זיכו אלי לאומי לז"ל הקב"ה אלי עמי לאחר שני מכנה התכם וע"י שתקב"ה למתותי שכרכ' להיות לאמי אלי שאלי תחשבו בערך הכן עשה"ם כב יכול לבלה אחליף דבורכם ולזה שיבה הכתוב וסיך תיבת אלי אל תיבת ולאומי לי שתתיר תהזיכו מפי שאו' לכם חמי המי וכיון שקרא אתכם אמי כן הוה האמת כי מפי לא יצא דבר שאינו כן אלא האמת יהגה חכי ובלבדק כל המרי פי: ועיין רש"י ז"ל וכן הרא"בע ז"ל והוסיף והרד"ק ומהרי"ל ז"ל אין הכוונה כי תורה מאתי תצא לשתצא תורה חדשה בבית המשיח כמו שחשבו לבל תורה שם מורדף אל הגזר' אלהית והמשפט שלו ה"כ תורה הוא לשון הורה' ויאמר הכתוב הקשיבו אלי עמי וגו' שתתם מתוייבים להאמין ביעודי שהגזרה אשר גזרתי על הגלות והגאולה שהיא תורה אמת ומשפט אחד תתקיים אכ"פ ותצא לפועל והעפ"י שנתתרך הגלות תתקיים גזרתי במנוחה ונחת וז"ש ארגיע. קרוב לדקי ר"ל לדיק גזרתי בקרוב ומהרה ויצא ישעי לפועל ולמציאות לפי שזרועי עמים ישפוטו בזמן הגאולה כאילו כל האיים הרחוקים והעמים כולם עתידים לזה ומקוי ומיחלים אותה הו אפשר כפשוטו תורה ומשפט ממש ולהיות שכל הנמלאים נגרתו לכבודו של מקום לז"ל הקשיבו אלי עמי וגו' ר"ל אתם המאמינים בתורתי דעו נא כי התשוע' הכרחית היא כדי שהתורה העומדת היום ביני וביניכם וכן המשפט דעו כי תורה מאתי תצא אל מולכי' שתתפס לאומות ג"כ שיחמינו בה וכן המשפט משפטי לאור גויים לאחיר להם מהחושך בהיו בו (כהרד"ק) וזהו לאור גויים ארגיע להם ממלחמותיהם (כהרד"ק) וקרוב לדקי ר"ל קרוב הצדקו' לדקי שיכירו לדקי בעולם הכף ומיד יהיה הישועה וזהו קרוב לדקי יצא ישעי וזרועי עמים ישפוטו ולא ישימו בשר זרועם אלא כי אלי איים יקוו ואל זרועי ייחלו ע"כ:

ולע"ד בכפל החלוקות כי עמי הפשר על התלמידי חכמים כמו והגד לעמי פשעם אלו ת"ח כמו שחזו"ל הקשיבו אלי עמי ת"ח ושאר אלת העם ג"כ ולאומי אלי החיטו תמה שתלמדו מהתלמידי חכמים כי תורה מאתי תצא ר"ל תידעו אלי הורה וכ"ש עתיד אלי לעבות משפט בלאומו שהוא אור לגויים ברגע קטן וז"ש ארגיע (כהרד"ק) שלאשה בו משפט ויהי' זה על האשר אל מעלן וכיולא כמו שפי' הז"ל בפסוק לאסור מלכיה' בזיקים אלו שרים אל מעלן ונכבדיהם בכבדי ברזל אלו שרים אל תעה:

קרוב לדקי יצא ישעי וגו' ר"ל קרוב הצדקותי לאחר שיצא ישעי כבר קודם הצדקותי נמצא סמוך לישועה וקרוב לה לדקי והעמי' אשר הרעו וכפרו הנה זרועי עמים ישפוטו שהיומן תחזור להיות שמלא ז"ם וזרועי עמים ישפוטו בהם משפטי נקמות בשני זרועותי אמנם הגיים הרחוקים אשר לא הרעו לישראל אבל לא ידעו את ה' עליהם אמר אלי איים יקוו אלי ממש לה' ארד אלי ולעבודתי ואל זרועי בלשון יחיד הוא היומן ייחלון כי השמאל אין לו נסק עם האיים כי לא הרעו לעשה' אלה ומה שחטאו היה בהנגה שנעלם מהם הדעת הפי"ת לא במרד ומעל' ולא ברצה לפרש זרועי השמאל יאמר כי האיים ייחלון אל זרועי השמאל שמאל דוהה כי מעלת הישרון בדולה ועוד מאד' למרק אלה ובמתי עון:

שאו לשמים עיניכם עיין רש"י ז"ל והרא"בע"ל והרד"ק ז"ל ומהרי"ל ז"ל לפי שהפסוק העול' יהיה באחרית הלוף הפשט אמר בהוא מוכרח שתקדם הגאולה הישועה כדי שיהיה תמיד בלחוטי שלימותו ולא יהיה מליחותו והבריאתו עד הפסוק לבטל' ז"ש שאו לשמי' וגו' כי כולל יוסף ומלחמת (כהרד"ק) מגזרת ארץ מלחה והארץ ג"כ כנגד תבלה ל"כ מוכרח שישועתי לעולם תהיה ר"ל לעולם ממש בעודו מיוסד לא לאחר שיחרב ל"כ מוכרח שלא הגיה הישועה לאחר חרפן העולם ולדקתי לא תחת וזה תירץ הגאון על הפסוק הפני הנז"ל בפסוק שמעו אלי רודפי צדק מבקשי ה' וגו' שלא ישראל לא יפוגו בהשובה מהיכן יזכו לגאולה וזה משיב כאן שהיא כדי להת שלימות למין האנושי שלא תהיה בריאתו לתוהו כאמור: **ולע"ד** לדקדק שהיה לו לאמר שאו לשמים עיניכם והנה המלחו ולארץ והנה בלתה ויושביה וגו' ולמה יאמר בשמים המלחו בלשון עבר ולארץ אמר הבלה בלשון עתיד ויושביה כמו כן יתומון. ועוד אם העולם חרב ולדק מה תועיל כמו שהקשו המפ' ז"ל בכנ"ל וקיצה זו דחקה המפרשים ז"ל לפרש הפסוקים שדברו במשל ומליצה: אמנם לי נראה במה שמלינו בתורה והיו שעיך אשר על הארץ נאום, ולארץ אשר מתחתיך ברזל שבכוב' שהבטחת' החלה' ת תהיה להבית המורעות פרטי אלוכם וז"ש שמיך בכנוי על החלק ההוא של השמים אשר על ראשך הוא לגדו יהיה נחושת ואשר השמים שחן תחומך יהכו עולם וכן הארץ באותו החלק הפרטי אשר תתתיך לבד תהיה ברזל. דון מיהה למריעים ועובדי אלילים שיהיה הלקות בחלק השמים אשר על ראשם ובארץ אשר תחתם לבד ויהיו שעיני הלדיקים אל האות' מפשיעים ברכה בהבטחת ע"ל עיניך ברשת בחשבון וגו' הנה ג"כ יוכלו להרע בהבינ' בחיביהם ככל המעשיות הנז' בתלמוד בתן עיניו בו ועשהו בל של עלמות: מאמתה מודן הכחוב הזה כפשוטו ממש במ"ש שאו לשמים עיניכם שלמ"ד לשמים בפת"ח כמו להשמים הידועים הם אותו החלק של המריעים ועובדי אלילים על אותו חלק מהשמים אמר שאו לשמים עיניכם ע"ל נתן עיניו וגו' כן גם אתם הנו עיניכם שם ושאו לשמים עיניכם' והביטו אל הארץ מתחת ר"ל בחלק בפרטי אשר מתחת השמים הנז' וע"י הבטחתכם זאת תעשו רושם בשמים כשמן נמלאו כי יהיה בכם כח וזכות לשנות ולעשות רושם אפי' בדברים הרוחניים בשמים והו כי שמים כשמן נמלאו ונחרבו והארץ אשר תחתם ממילא תבלה כי היא מוספעת מעלני ברכה השמים ובהיותם נמלאים ממילא הארץ כנגד תבלה ויושביה של אותו חלק כמובן ימותון הכל נמשך מהבטחתכם בשמים ומכשלות עיניכם כמ"ש שאו לשמים עיניכם וז"ש כמו כן כלו' נמשך מש"ו עיניכם הנז'. אמנם אשר חלקי השמים יהיו מורדים שפע רצון והארץ אשר תחתם תלושן ויושביה כמו כן התעדן בלשון בפשט ושם מרגיעו ותשלו לכם מנוח אתם עמי ולאומי ד"ש ויושעתי לכול' תהיה ולדקתי לא תחת בשביל אותו החלק שהיה חרב ושמם שהרי ויושביה ולשיב סערה זו תמ"ש בם"ה בכסו' ותפרה הלבנה ובושה המה לא לבנה ומה סערה אחרת סמל"ל ולילית זה יסיק לגלוי דעת שלקול:

שמעו אלי וגו' כי כנגד עיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל והרד"ק ז"ל ומהרי"ל ז"ל לפי שהפרשה הם עם הבטחים שלפניה מקוסרות יהדיו הנז"ל לכך זכר כאן התולרים הנז' בפרטיות כל דברי נחשוף שלאמר בה רודפי צדק לכך אמר כאן שמעו אלי יודעי צדק שלאחר שהקבלו וזהו עם חוריתי בלבם ר"ל אותו הענין שזכרתי לכם מענין התורה בכנס בלבבכם והאמנתם בו והוסרו הבטחת הספיקות הנז' אל תראו חרפת אנוש ר"ל מהאומות שהיו מושלות בכם שהוא הסבה הנ' ומגדפותם אל תחתו שהיו מגדפים אתכם כמאמר המשורר אשר חרפו אויבי ה' אשר חרפו עקבו' משיחך כי כנגד יתבל' עם שעם היות הנגד גדול יתבלנו העם וכן הנצר עם היותו מרודה מתבלנו סם כן אתם עם היותכם קטנים והעובדי אלילים מרגיזים עכ"ז: תאכלם וכמו מ"ש (כהרד"ק) יאכלם חחר לאומות והעם אשר תורתי בלבם יאכל כעם לעובדי אלילים אמנם אחם אשר תורתי בלבבכם לא יקום עוד לכם מחבל כי לדקתי לעולם תהיה ויעשעתי לדור דורי ע"כ:

ולע"ד שהפסוקים האל' מדברים בדורו של מחר וכיולא שעליהם וכיולא בהם נאמר לעול' יהא אדם ירא שמים בסתר והזכר אמת בלבבו וגו' כי מפחד בגלגי להתת ירא ה' מפורסם כן יקראנו לשון הנאמנים לעד וז"ש שמעו אלי יודעי צדק כי הרדיפה הפרסם הענין הם מפחדים ודעי לדק ואינם רודפין אותו מפני לוגם יפחד והו הוריתי בלבם שאעפ"י שאינכם עמי בתכלו' מתני מחד הלוי' עכ"ז עם חוריתי בלבם ולא בפיהם מפני הסבנה רק אתם מדברי' אמת בלבבכם אין אמת אלא תורה ואני מבטיח להכם ואו' לכם אל תיראו כי לנוס חרפה וכליחה הוא אל תיראו ממנו ובפרט שהוא לנוס עובד אלילים בדור לנוס שלא הוא אל החלילות בעול' כמ"ש אל תשאר לנוס יעשה זאת לפי' עובד ע"ה כדור לנוס מחללו מחול לו ז"ש אל תיראו את חרפת אנוש וכזאו עם בלשון שאין הכתוב מדבר על החרפות שיחרפו הם את ישראל שהרי עליהם נאמר אל תיראו מגדפותם אל תחתו. אלו יאמר אל תיראו ממה שאתם רואים לנוס שמתרגש זה לת זה קרוב אל תיראו ובהיות דמגילת אסתר דתיכה רבתי בלוחם בני גויות שהיו מדיינות זו עם זו ובכלל חרופיה אמרה לה שהיא פניה דוקות לפני יהודית וכתפיסו מחלה לה על הכל אולת זה שלמ"לה לעקרין זה לזה יהודי דרך חרפה יתזה בלמוד לת"ש כאן אל תיראו חרפת אנוש כלו' שאתם חרפת לנוס ממש וכן ומגידופיהם שמגדפין אתכם אל תחתו:

עורי עורי לבשי עוז וגו' מכילתא ר' ישמעאל אמר בזרוע ירושלם אני קורא לכם את הים שב' ולע"ד עורי עורי וגו' עורי עורי כימי קדם אלה את המחרבת יש דרך לעבור גאולים עכ"ל:

ולע"ד לדקדק מהיכן ילף שבזכות ירושלם קורא להם הים שהם מדבר בזכות וגו' אלא בירושל' ודע ה' מורה שמדבר על ירושלם שאילו מדבר על ישראל הי' אל עורי עורי ה' לבשי עוז מדקאמר עורי עורי לבשי עוז משמע שמדבר עם ירושלם ומה' הוא הלבוש ועורי עורי אל' לירושלם שתתעורר ובה שיש לעורר פמתים שלש ולהיות

פבירושלם יש ביתין שנעשו מבבת ימי בראשית כמו שחזו"ל בראשית בראל ביתין ובשם"ר ומלוחן הביתין היו יורדין הנסכים עד התהום ולותה העבודה שהיו עובדים הבי"ת בניסוך המים גרם להם לישראל שיקרע להם מי יש סוף לפי שניסוך המים יורד בתהום וז"ש הלא את היה המחרבת יש מי תהום רבה כי מה שיך לנפול המחרבת יש מי תהום רבה שנולת ירושלם למה היה המחרבת יש תהום ע"י הנסכים שיורדים לתהום רבה ואולי זהו מ"ש מי תהום רבה יסי' ירושלים ירוש לים: ועיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל וכן הרד"ק ז"ל ומהרי"ל ז"ל לפי שבלו ב' פרשיות שמעו' אלי: ועיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל וכן הרד"ק ז"ל ומהרי"ל ז"ל לפי שבלו ב' פרשיות שמעו' אלי: הקשיבו שמעו לכך אמר הנביא (כהרש"י) כנגד ג' זרועים הנזכרים וזרועי ייחלון אמר שלשה הקשיבו שמעו לכך אמר הנביא (כהרש"י) כנגד ג' זרועים הנזכרים וזרועי ייחלון אמר שלשה פעמים עורי וכי' כימי קדם עשה כמו פעמים בימי קדם עם אברהם פרחד היה הבראהם והבריתו פעמים עורי וכי' כימי קדם עשה כמו פעמים בימי קדם עם אברהם פרחד היה הבראהם והבריתו כמו שזכרתי במאמר הראשון: וכנגד המאמר הנ' שאמר מדורות עולם שהם נשבעו הורת אמת כמו שזכרתי במאמר הראשון: וכנגד המאמר הנ' שאמר מדורות עולם שהם נשבעו הורת אמת ויבא זמן שיקבלו התורה והאמת אמר דורות עולמים ר"ל עורי גם כן להפסיק דורות העולמים ויבא זמן שיקבלו התורה והאמת אמר דורות עולמים ר"ל עורי גם כן להפסיק דורות העולמים כולם והישוע הנ' הוה כנגד המאמר הנ' שאמר על ההומות המרבעו' וע"ה שיהריבם ועל זה אמ' הנ' המחרבת יש בכתיב המאמר הנ' שאמר על ההומות המרבעו' וע"ה שיהריבם ועל זה אמ' כולם והישוע הנ' הוה כנגד המאמר הנ' שאמר על ההומות המרבעו' וע"ה שיהריבם ועל זה אמ' כולם כנגד הזרוע אשר זכר הלא את היא המחרבת רהב שהיה מלרים (כהרש"י והרא"בע והרד"ק) כנגד הזרוע אשר זכר הלא את היא המחרבת רהב שהיה מלרים (כהרש"י והרא"בע והרד"ק) תנין מרעה בכל מכות מלרים הלא את היא המחרבת יש בקריעת יש סוף: הסמה מעמקי יש תנין מרעה בכל מכות מלרים הלא את היא המחרבת יש בקריעת יש סוף: הסמה מעמקי יש ח"ם כאן מי תהום רבה שמי תהום היו מתרבי' ורוצים להשקיע' ולהה היית מסבנה שלון ע"כ:

ושלון בלו והמונו וזהו מי תהום בהייתו רבה החרבת לוחו:

ופדויי ה' ישובון וגו' עיין רש"י ז"ל וכן הרא"בע ז"ל והרד"ק ז"ל וכן מהרי"ל ז"ל בסוף זה לשון תפילה כי הראשון דרך ייעוד כאשר ביתיתו לאמעל' ומ"ש ישובון שיבו לציון' הדברים שהיו בהם בסילוקו מלרים ולא הפסק השמחה הביא כמו שבסקה לגילת מלרים לבל תהיה שמחת עולם ר"ל שמחה מתמדה בלי הפסק לו אמר שמחת עולם שמחה כללית לכל העולם כי מלם בכלל יכירו לת הפי"ת והשמחתו מקטנם ועד גדולם כל הנבראים יחדיו ע"כ:

ולע"ד לדקדק בכל שני כתובים של ופדויי ה' הבאים בספר הזה והשנוי כי למעלה אמר ישובו ונסו ולכאן אמר ישובון בלי ו' ונראה שהשני כתובים באים כאחד על הגאולה העתידה כי כן מוריס עניני הנ' כראשית יחדיו לך לספר כי לפי שהגאולה העתידה באחד מקצני ישראל והוא לחיבה לו אמר' כשלא זכו ולז אני ה' בעתה ואין ספק שמלבד שלו לורך הזמן הנה עוד יהיה השנוי שאינו דומה הכבוד שיהיה כשיגאלו לשעבר שמו יתברך וכמו שכתבתי למעלה בסוק נתמו נחמו בעשה הכלל לו' שיהיו מהחלות בזכותן התחלות נמרן וכן כיולא בזה נולל לו' שהכתוב הנ"ל ופדויי ה' וגו' מדבר כשלא זכו ופסוק זה מדבר כשזכו ובזה יובן השנוי כי למעלה כשדבר ונתמו בעשה הכלל לו' שיהיו מהחלות בזכותן ואמרה בו"ו שישובו לפחיד לבד אמר אל לם שני פעמים לאמר ה' מנחם בשני לאמר ע"כ: בשני הבנות בני לאמר ה' שלהיך וכו' כי לאמר הנה ולפיכך הנ' ה' מנחם בשני לאמר ע"כ: ורבה כיונה כל הכתוב הנה כי בגלות ישראל ממלרים לאמר ה' שלהיך אשר הולהיך על הגלות לישובו הולהיך ולזה כשחשלו גלו וגו' אמנם לעתיד אנו רואים שיכפול הכתובה הביאנו לפי' שבהיה הרשעים לא שהעבד עוד בנו אלא כשבון בעת ז"ש לאמר אל בין שנעבוד לאותו ובזו אלא נשיב לאותו: עוד אפשר בכפל הכתובה הוא כי בשני הנ' אל ה' שלהיך אשר הולהיך הנ' ע"ה הנשים ההם נתפרסם אלהותו שלו יהיה לאמר בשנה בהם הזכרה בגלות ישראל ומלרים ובזה יתרה לאמר ה' לבל הגלות ולהיות מלרים בכה בגדל ליהנו מלרים כ"ד ה"כ שבה ע"ה לעבר ה' יקרה לאמר בעמך לבד הלהה מלרים בכה בגדל

מוֹחִי פּוּרְעָנָא לְאִתְגְּלָאָה וְלָא יְמוּתוּן צַדִּיקַיָּא לְחַבָּל וְלָא יְתַסְּרוּן מְזוֹנֵיהוֹן: וַאֲנָא יְיָ אֱלָהָךְ דְּנָזִיף בְּיָמָא וְהָמָן גַּלּוּהִי יְיָ צְבָאוֹת שְׁמֵהּ: וְשַׁוִּיתִי פִּתְגָמַי נְבוּאָתִי בְּפוּמָךְ וּבְטִלַּל גְּבוּרָתִי אָגִינִית עָלָךְ לְקַיְּמָא עַמָּא דְּאַמִּיר עֲלֵיהוֹן דִּיסְגּוֹן כְּכוֹכְבֵי שְׁמַיָּא וּלְשַׁכְלָלָא כְּנִישְׁתָּא דְּאַמִּיר עֲלֵיהוֹן דִּיסְגּוֹן כְּעַפְרָא דְּאַרְעָא וּלְמֵימַר לְרַדְיָרִין בְּצִיּוֹן עַמִּי אַתּוּן: אִתְרַבָּא אִתְרַבָּא קוּמִי יְרוּשָׁלֵם דְּקַבֶּלְתְּ מִן קֳדָם יְיָ יַת כָּסָא דְחַמְתֵּיהּ יַת פְּגָלֵי כָּסָא דְלַוּוּטָא שְׁתִיתְ אַעְדִּיתְ: לֵית דְּמְנַחֵם לָהּ מִכָּל בְּנִין דִּילִדַת וְלֵית דְּמִתַּקֵּף בִּידָהּ מִכָּל בְּנִין דְּרַבִּיאַת: תְּרֵתֵין עֲקָן אָתְאָה עֲלָךְ יְרוּשָׁלֵם לָא יְכֵילִית לְמִיקַם כַּד אַרְבַּע יַתִּין עֲלָךְ בִּיזָא וּתְבָרָא וְכַפְנָא וְחַרְבָּא לֵית דִּי מְנַחֲמִנִּיךְ אֱלָהִין אֲנָא: בְּנָךְ יְהוֹן מִטַּרְפִּין רְמָזְבְּרִישׁ כָּל שׁוּקָיָא כְּמִזְרְקֵי מְצָדָן מְלָן חֵימְתָא מִן קֳדָם יְיָ מְזוּפֵיתָא מִן קֳדָם אֱלָהִיךְ: בְּכֵן שְׁמָעִי כְעַן דָּא מְסַלְטַלְתָּא דְּרַוְיָא מִן עָקָא וְלָא מִן חֲמָר: כְּרַנָּן אָמַר רִיבּוֹנִיךְ יְיָ אֱלָהִיךְ דְּעָתִיד לְמֵיעֲבַד פּוּרְעָנוּת דִּין עַמֵּיהּ הָא קַבֶּלִית מִן יְרִיךְ יַת כָּסָא דְּחֵימְתִּי לָא תּוֹסִיפִין לְמִשְׁתֵּה עוֹד: וְאֶמְסְרִינָהּ בִּיד דַּהֲווֹ מוֹנְנִין לִיךְ דַּהֲווֹ אָמְרִין לְנַפְשִׁיךְ אַמְאִיבִי וְנֵעְרִי וַאֲמַאִיבְתְּ כְּאַרְעָא יְקָרִיךְ וַהֲוַיִת כְּשׁוּק לְעָדָן: אִתְגְּלָא אִתְגְּלָא לְבִשִׁי תּוּקְפִיךְ צִיּוֹן לְבִשִׁי תּוּשְׁבְּחָתִיךְ יְרוּשָׁלֵם קַרְתָּא דְּקוּדְשָׁא אֲרֵי לָא יוֹסְפוּן וְיֵעְדּוּן בִּיךְ עוֹד עֲרֵלִין וּמְסָאֲבִין:

מֵהַר צִיעָה לְהִפָּתֵחַ וְלֹא־יָמוּת לַשַּׁחַת וְלֹא יֶחְסַר לַחְמוֹ: וְאָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ רֹגַע הַיָּם וַיֶּהֱמוּ גַלָּיו יְהוָה צְבָאוֹת שְׁמוֹ: וָאָשִׂם דְּבָרַי בְּפִיךָ וּבְצֵל יָדִי כִּסִּיתִיךָ לִנְטֹעַ שָׁמַיִם וְלִיסֹד אָרֶץ וְלֵאמֹר לְצִיּוֹן עַמִּי־אָתָּה: הִתְעוֹרְרִי הִתְעוֹרְרִי קוּמִי יְרוּשָׁלִַם אֲשֶׁר שָׁתִית מִיַּד יְהוָה אֶת־כּוֹס חֲמָתוֹ אֶת־קֻבַּעַת כּוֹס הַתַּרְעֵלָה שָׁתִית מָצִית: אֵין־מְנַהֵל לָהּ מִכָּל־בָּנִים יָלָדָה וְאֵין מַחֲזִיק בְּיָדָהּ מִכָּל־בָּנִים גִּדָּלָה: שְׁתַּיִם הֵנָּה קָרָאתִיךְ מִי יָנוּד לָךְ הַשֹּׁד וְהַשֶּׁבֶר וְהָרָעָב וְהַחֶרֶב מִי אֲנַחֲמֵךְ: בָּנַיִךְ עָלְפוּ שָׁכְבוּ בְּרֹאשׁ כָּל־חוּצוֹת כְּתוֹא מִכְמָר הַמְלֵאִים חֲמַת־יְהוָה גַּעֲרַת אֱלֹהָיִךְ: לָכֵן שִׁמְעִי־נָא זֹאת עֲנִיָּה וּשְׁכֹרַת וְלֹא מָיִן: כֹּה־אָמַר אֲדֹנַיִךְ יְהוָה וֵאלֹהַיִךְ יָרִיב עַמּוֹ הִנֵּה לָקַחְתִּי מִיָּדֵךְ אֶת־כּוֹס הַתַּרְעֵלָה אֶת־קֻבַּעַת כּוֹס חֲמָתִי לֹא־תוֹסִיפִי לִשְׁתּוֹתָהּ עוֹד: וְשַׂמְתִּיהָ בְּיַד־מֹגַיִךְ אֲשֶׁר־אָמְרוּ לְנַפְשֵׁךְ שְׁחִי וְנַעֲבֹרָה וַתָּשִׁימִי כָּאָרֶץ גֵּוֵךְ וְכַחוּץ לָעֹבְרִים: עוּרִי עוּרִי לְבְשִׁי עֻזֵּךְ צִיּוֹן לְבְשִׁי בִּגְדֵי תִפְאַרְתֵּךְ יְרוּשָׁלִַם עִיר הַקֹּדֶשׁ כִּי לֹא יוֹסִיף יָבֹא־בָךְ עוֹד עֲרֵל וְטָמֵא: הִתְנַעֲרִי

מהר ציעה להפתח. אפי' נקביו קשין עליו וצריך הוא להפתח בהילוך המעי' כדי שלא ימות לשחת וכיון שמיהר להפתח צריך למזונות רבים שאם יחסר לחמו לא הוא ימות: ציעה. לשון דבר העומד להיות עירוק כמו שאומר במואב שידמה הגביא לין השקט על שמריו ולא הורק מכלי אל כלי ונאמר שם ושלחתי לו צועים וצועהו וכליו יריקו. ד"א מהר ציעה אותו האויב המליך שהוא עכשיו חגור מהני הלוץ כה ימהר להפתח ולהיות חלש. ציעה מוגר כמו ציעה ברוב כחו: ולא ימות. המיסור בידו לשחת אבל הלשון ראשון מדרש אגדה הוא בפסיקתא רבתי: רוגע הים. לשון עורי רגע פרוכל"ה בלע"ז: לנטוע שמים. לקיימא עמא דאמר עליהן יסגון ככוכבי שמיא: וליסוד ארץ. ולשכללא כנישתא דאמיר עליהון יסגון כעפרא דארעא: קבעת. תירגם יונתן פייטי והו' שם כוס ולי נראה קובעת אלו השמרים הקבועים בתחתית הכלי ומצית יורה עליו כמה שנאמר שמריה יחלו: התרעלה. הוא משקה המטמט' ומתים כה האל' כאמור וקשור ומעוטף כמו הכרשים הרעלו והשרות והרעלות שהוא לשון עיטוף ובמסכת שבת תדע רעולות מין סרבל נאה להתעטף בו. תרעלה אינטוקי"ש בלע"ז: מצית. אנוסע"ר בלע"ז: שתים הנה קורא תיך. פרות כפולו' שתים שתים: מי ינוד לך. מי אבוא לך לנחמך ולומר לך אומה פלונית היא לקח' לונמחך עלפו. לשון עייפות בלשון תחעלפנה הבתולות פסמ"ר בלע"ז: כתוא מכמר. הפקר כתוא זה שנפל למכמר תוא מן תאו וזמר: ושכורת ולא מיין שכורת דבר אחר אלא מיין: יריב עמו. אשר ידין דין עמו: מגיך. מגיעיך ומטלטליך כמו והנה ההמון נמוג קרוסל"ר בלע"ז: שתי ונעבורה. על גבך. התנערי

אבן עזרא

מהר ציעה. מגזרת צועים ולשונו והנה ציעה כמו יקשה במלור ובמלוק והם הוא פועל עומד והטעם כמו קשור ומלא להפתח לעד: ולא יחסר לחמו. זה הנבואה: ולא יחסר לחמו. כמיכיהו וירמיהו שיאכילו בלחם לחץ: ואנכי רגע. יש אומרים שהוא הפוך כמו נוער ויש אומרים מגיח אחר שהמו גליו לשון מרגוע והוא הלשון בעיני לו טעמו מגיח אני הים ואני אגזה שיהמו גליו והטעם מסל על המליקים: ואשים. כסיתיך. להגילך כי אחר כאשר קיון להשתחוה: לנטוע שמים. לדרך מלך שיתנבא על המדינה שתשובנה לקדמותן: וליסוד. שם הפועל והטעם הוא כמשפטו והנה בא כמו השלם וכמוהו מגיח לו ליסון: התעוררי. כוס חמתו. דרך מסל לאדם שיתחכר ולא ידע מה יעשה לו והוא שוכב נרדם: קובעתי. אין רעלו וי"ל השמרים שיקבעו למטה: התרעלה. כמו והברוסי' הורעלו כמו רעדה שיעשה האדם ברגותה: מגזרת. מגזרת למען תמלו ואם הם שנים בגיניס והטעם רעלה שלמה: אין. כאשה שאין לה מנהל והטעם אין מלך לו שופט שיושיענה: שתים. מי ינוד לך. יקונן כמו לנוד לו ולנחמו: השוד והשבר. השוד הוא החרב כי השוד לעולם עם החרב כמו בשברי לבם מטה לחם וי"ל זונות בוחו הרעות: מי אנחמך. חסר ב' במי אנחמך כי האדם יתנחם כאשר יאמר לו מה שהיה לך בכר אורע כן לפלוני: בניך עולפו. כמו ויתעלף: שכבו. מחי רעב וחרב: כתוא. כמו פוף ואין רע לו והטעם כתוא מכמר והנה הוא סמוך אל מכמר כמו יפלו במכמוריו בערה. הוא חמתו: לכן שמעי. זאת הנבואה הכתיב' אחרי הפסוק: ושכורת סמוך ותחסר מלת חמת אל אף אל רעות: כה. יריב עמו. והטעם יקח ריב עמו כמו ריב אלמנה: ושמתיה ביד מוגיך. מגזרת יגון והוא מבניין הכבד כמו אשר הוגה: שחי. והשפילי ונעבור עליך ובחוץ הטעם כפול: עורי. כל המפרשים הסכימה דעתם כי זאת הנבואה עודנה לעתיד אע"פ שיסוב להזכיר סודו מה מסם וזאת היא תשובת ר' משה הכהן ז"ל ולא אמר כלום כאשר אפרש כי אם אמרנו שזאת הנבואה היא על גלות בבל ושוב הגולה הנה כתוב לא יוסיף יבא בך עוד ערל וטמא וכתו' כי מי נתן זאת לי כן נשבעת והנה היא ג זרה לא חבטל כלל ובא אחרי אפוף כמו אל תרבו תדברו גבוהה ויחסר אות פי"ן והוא דרך נחות בלשון: התנערי

מגדה גדולה: שאל"ר תעשה העון הדין גם זה עשית ביתי קדש הש' כי הלא את הוא העושה דין ורחמים כאחד כי הלא את הוא המחלקת ים מי תהום לנה שאות עוז וזוגו ובמלא ההוא היית שאתה מעמקי ים דרך לעבור גאולים ואין זה כי אם שחדת רחמים שהיתה מרחפת על ישראל בשעתה דרך המעמקי ים היתה מהלכת היס עליהו מחליאות תכונתו כי ע"כ בנת אחת היה דין ורחמים ואם אין אתה עושה בגיניהו עשה בגין הדור ההוא אשר הוצאת מצרים אשר עשיתי להם שתי אלה על יס סוף כי הנה עתה מעידים לחזור עם אשה רביהו מ"ה ויהו ובדוויי ה' הם יוצאי מחלקים ישראל ואחת עולם הם אל הלשון הם אל אחת מעם הלשון ראשון כמו קשור ומעוטף כמו הכרשים הרעלו והשרות והרעלות שהוא לשון עיטוף ובמסכת שבת תדע רעולות מין סרבל נאה להתעטף בו. תרעלה אינטוקי"ש בלע"ז: מצית. אנוסע"ר בלע"ז: שתים הנה קורא תיך. פרות כפולו' שתים שתים: מי אנחמך. מי אבוא לך לנחמך ולומר לך אומה פלונית היא לקח' לונמחך עלפו. לשון עייפות בלשון תחעלפנה הבתולות פסמ"ר בלע"ז: כתוא מכמר. הפקר כתוא זה שנפל למכמר תוא מן תאו וזמר: ושכורת ולא מיין שכורת דבר אחר אלא מיין: יריב עמו. אשר ידין דין עמו: מגיך. מגיעיך ומטלטליך כמו והנה ההמון נמוג קרוסל"ר בלע"ז: שתי ונעבורה. על גבך. התנערי

אנכי ט"ר"פ בקריא'סי'ואנכי עמדתי בהר כימים הראשני'. ואנכי הסתר אסתיר פני. ואנכי לא חטאתי לך. ואנכי היום רך ומשוח מלך. ואנכי יי' אלהיך רגע הים ויהמו גליו. ואנכי מעשיה' ומחשבתיהם באה לקבץ. ואנכי תולעת ולא איש. ואנכי נטעתיך שורק. ואנכי אמרתי איך אשיתך בבנים. וכל תריסר ר"פ דכוו' ואנכי: ובצל ג'בקריא'סי' ובצל ידי כסיתיך. ובצל כנפיך אחסה. ובצל כנפיך ארנן: ארץ י"ד קמצין וסי' נמסר לעיל בהאי סיפרא סימן י"ד: אדוניך ב' וסימ' אדניך יי' ואלהיך יריב עמו. בי הוא ארניך והשתחוי לו: עורי עורי ד' דסמיכי בקריא'סי' עירי עורי דבורה עורי עורי ב' בפסו': לבשי עז זרוע יי'. לבשי עוך ציון לבשי בגדי תפארתך:

אחר לציון עמי אתה. פירוש לבני ציון וזכר ציון כי היא עקר המלכות. ויונתן תרגם לקיימא עמא ונוחר כבעמוד: התעוררו. קבעת. שמרי הכוס: התרעלה. הרעדה. או פירושו שם המות אמר די לך בגלות כבר שתית כוס התרעלה עד השמרים גם מצית אותה עד שלא נשאר בכוס אפילו טפה כלומר כל הרעות הכתובות הגיעו עליך ודי לך קומי מהגלות התעוררי והתעוררי: אין מנהל לה. בעודה בגלות לא היה כח ביד בני הגלות לנהל האחד חברו ולהחזיק בידו ולסמכו מהרעה כי כולם היו שוים בה: שתים הנה. הרעות הקורלות אותך בהיותך בהרגך קרוב לגלות שתים רעות היו השוד והשבר והם הרעב והחרב כי השוד הוא החרב והשבר הוא הרעב אלה הרעות היו לך לבד רעות הגלות שסבלת זה כמה שנים: קראתיך. בגוע הא"לף: מי אנחמך. איזהו עם שלקה כמוהך שאוכל לנחמך בו: בניך עלפו שכבו. מעגין על ראש יונה ויתעלף עגין עיפות ורסוק האברי' עד שלא יוכל לעמוד על עצמו כמו שאמר בקינות ירמיה שכבו לארץ חוצות נער וזקן: כתוא מכמר. כתוא שהוא שוכב במכמר שלכדו אותו בו. ותוא היא החיה הנזכרת בתורת ותאו וזמר בהפוך האותיות כמו כבש וכשב והוא שור הבר ומכמר הוא רשת. וכן יפלו במכמוריו רשעים. וכן ופורשי מכמרת: לכן. ושכורת ולא מיין פירוש ושכורת מכרות ולא מיין: כה אמר אדניך. הוא יהיה אלוהיך ולא מלכי זאומות והוא אלהיך שיקח משפטך מן העמים: יריב עמו. יקח ריב עמו ומשפטם מן העמים וכן היבו אלמנה: ושמתיה ביד מוגיך. שרשו יגה מן כי ה' הוגה: לנפשך. אמר נפשך ואמר נוך כי הנפש מעוגה בעצבי הגוף: וכמוץ. פירוש כמו הסוק שהכל עוברים עליו וכל זה סבלת להבדתי לפיכך אמ' ואשימי. עורי עורי. עוך. שהיית מופשטת שמנו עד עתה לבשי אותו: התנערי

מגדה גדולה: שאל"ר תעשה העון הדין גם זה עשית ביתי קדש הש' כי הלא את הוא העושה דין ורחמים כאחד כי הלא את הוא המחלקת ים מי תהום לנה שאות עוז וזוגו ובמלא ההוא היית שאתה מעמקי ים דרך לעבור גאולים ואין זה כי אם שחדת רחמים שהיתה מרחפת על ישראל בשעתה דרך המעמקי ים היתה מהלכת היס עליהו מחליאות תכונתו כי ע"כ בנת אחת היה דין ורחמים ואם אין אתה עושה בגיניהו עשה בגין הדור ההוא אשר הוצאת מצרים אשר עשיתי להם שתי אלה על יס סוף כי הנה עתה מעידים לחזור עם אשה רביהו מ"ה ויהו ובדוויי ה' הם יוצאי מחלקים ישראל ואחת עולם הם אל הלשון הם אל אחת מעם הלשון ראשון כמו קשור ומעוטף כמו הכרשים הרעלו והשרות והרעלות שהוא לשון עיטוף ובמסכת שבת תדע רעולות מין סרבל נאה להתעטף בו. תרעלה אינטוקי"ש בלע"ז: מצית. אנוסע"ר בלע"ז: שתים הנה קורא תיך. פרות כפולו' שתים שתים: מי אנחמך. מי אבוא לך לנחמך ולומר לך אומה פלונית היא לקח' לונמחך עלפו. לשון עייפות בלשון תחעלפנה הבתולות פסמ"ר בלע"ז: כתוא מכמר. הפקר כתוא זה שנפל למכמר תוא מן תאו וזמר: ושכורת ולא מיין שכורת דבר אחר אלא מיין: יריב עמו. אשר ידין דין עמו: מגיך. מגיעיך ומטלטליך כמו והנה ההמון נמוג קרוסל"ר בלע"ז: שתי ונעבורה. על גבך. התנערי

עניד תוקף כן לעתיד לא יוסיף להרות אפו כי איך יתרה אפו בעם אמר בפל בתובתו דהיינו יציאת מצרים ויציאתם מהגליות בכח גדול וביד חזקה לו יהיה הכפל של הכתובה בתוקף הנסים שיעשו לעתיד עד שתהיה יציאת מצרים עפילה והגאולה העתידה עיקר כמשמ"ל נפ' לא יאמר עוד חי ה' אשר העלה את ישראל ממצרים וגו' כמלת שלהיותה העתידה והגאולה העתידה עיקר ברוך שיהי' לתשובה וזהו אנכי הוא מנחתכם שבא בפול הנסים שהנחמו מהצרות רבות ובגדולות שהיו ג"כ לתשובה כמו שוכרתי בשסוק נחמו נחמו ' ובל"ת כוונו לו' כי לעתיד יאמינו בהשגחה הפרטית ובמציאות הש"ת ואחדותו שהם השני אנכי אנכי אשר בדברות אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך וגו' השגת אנכי ה' אלהיך אל קנא בע"ת ולעתיד תהיו שלמים בהם ואזכור לו חסד נעוריך אהבת כלולותיך בעת יציאתכם ממצרים ולכך אנחם אתכם בשני אנכי אנכי וגו' עוד מתוך דחז"ל כתיב כי הוא ערף ודפקינו לפי שבת' אין לה מנחם מכל אוהביה וכל מקום שבת' אין לה היה לה לכך נאמר אנכי אנכי הוא מנחמכם וגו' ע"כ ' בזה תירצו הכפל אנכי גזרתי אין לה מנחם והנכי הוא מנחמכם ודברי קיים שאין לה מנחם ב"ו אלא אנכי אנחמכם ואפשר שתירצו תיבת הוא אנכי הוא אשר ערף אין לה מנחם ולשון הוא האמור כאן נופל על לשון הוא האחור שם כי הוא ערף עוד לחז"ל הוא מנחמכם' הוא מנחמכ' ר' מנחם בשם ר' אבין מלות אבית' שבמת שנשיני ואמרת' על אחר דבר ה' נעשה אנכי הוא מנחמכם ' ולפ"ד הקודמה להם מלבד כפל אנכי ייתו' תיבת הוא וחזו' מנחמכם דהי"ל אנכי אנחמכם לעומת זה דרשו מנחמכם מנחמכם בה"א שמלותה הבאימה שחמרו בשיני כל אשר דבר ה' זכו אל הנחמה שבזה מובן אומרו מנחמכם בת"ם שהיא מ"ם הסיבה ולא אמר אנחמכם ומובן בזה אומרו הוא המורה על יחיד נשתר והוא על תיבת אנכי האמור בשיני וגו' כאילו אמר אותו אנכי הוא אנכי הוא המנחם' אתכם כלו' הסיבה בנחמה שמלותה בהיותה זכיתם לגאולה מדה כנגד מידה כמו שאתם לא הבחנתם בעבודתי בין אתה בנחמה או קלה נקיים אומה כך אנכי לעתיד אנחם אתכם ולא תבחין בין אם אתם רואים לנחמה או בלתי רואים אלא אגאל אתכם מכל מקום: עוד לחז"ל מי את ותירא אל את שאמרת לי ביום מי כמוך ותרלי מאנוש למה את מתירא שמא אין את יודעת מי את אין בתו של אברהם יצחק ויעקב בתם שלג' בדרי עולם ואת מתיירא מן בריה ומן אנוש ימות שהיום מי ומחר ימות אין את יודעת וגו' כוונתם מבואר שבין שאמר' מי את לשון אלוה הם כן איך לו' ותירא' הרי הנוהגת לירא כיון שמה אני ומה מי לזה דרשו מי את לא את שאמרת לי ביום מי כמוך וגו' והכוונה שאין הירא מאנוש אלא מלך העונות שמא יגרום החטא שבין שזכות להגאל מן הים אבר הי' לא דנתה הים בשביעית ואחב' כי הלאו וגו' וכיון שהגלתיך מבשל מי כמוך מעתה כיון שעמי את אין דאוי לך שתרתי מאנוש וגו' ועוד בכלל דבריהם פירשו מי את לאומר אין את יודעת מי את ותהין בלת נוקרת מלור הבלימות וחוצבת מהרורי עולם אבות ג' ז"ם מי את ותירא דבר תמה הוא: ועיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל והרד"ק ז"ל ומהרי"ם ז"ל לפי שבאולת מצרים היתה אבנם שהים היה וקריעת יס סוף ביד הגדולה וגבורתו עתידה לפי שעשלו ישראל שיבת בזרוע כולו כמו שאמר שורי עורי לבשי עוז זרוע ה' וגו' הקב"ה מזיב להם אנכי אנכי הוא מנחמכם לא הזרוע בלבד שתהיה העתידה יותר גדולה מהגאולות שעברו והעניין המשלי מתייחסת אל הים ישב' ויתעלה והוכיחם ואמר מי את ותירא מאנוש שהיו' בחיים ומחר בקבר ומבן אדם חציר ינתן כמו העשב לא שב על המכהו וזהו ותשכח ה' וגו' והיה תמיד שאין בידו כלום כי בראת ה' דרכי הים גם מחיביו יסלים אתו עד כאן: ולע"ד על כי שיטת הרל"בע ז"ל שהנביא מדבר לישראל ולו' להם אנכי אנכי מדוקדק בזה אומרו הוא מנחמכם הוא על יחיד נשתר כאילו אמר אנכי הוא המחזה הגבורה ואנכי הערבנו בקיומה שהוא יתברך מנחמכם ז"ם הוא מנחמכם ואמר מי את ותירא מאנוש ימות אמר בהפלג' הגלתה בנחת' עד שתשכח אל רוחיה שיאמרו מי זאת הנשקפ' כמו שחר כמו שאמרו ביציאת מצרים וז"ם מי את שלא יכירוך כי אתמול בשעבוד כבד והיו' בחירות נפלא עד שאת בעצמך לא תכירו את עצמיך כמו שהיה כן במצרים שנ' לא ידעתי נפשי וגו' כלות' איני מכירה את נפשי ואת נפשי: אז יאמר מי את כפשוטו לשון אזלא מי את ומי גרם ליך כן ותרלי מאנוש ימות וגו' הוא גרם לזאלוך על דרך אל תחת מהם פן אחיתך לפניהם ' ואמר מאנוש ימות כי לפעמים ירא האדם מאנוש פן ירע לו ולא ידע שימות ובא עתו קודם שיבא לו וז"ם ותרלי מאנוש ימות ומבן אדם שיתן כחציר שלפני כל חציר ימל והוא על דרך מה שפירש"י ז"ל בסמוך גבי ואיה חמת המליך מחר בא ואינכנו ' ועל דרך הסוד אמר הוא מנחמכם בלשון נסתר על עצמה שתימא יאמר מי את מי רמז לגיהה שבחמשים שערי בינה שנגלו ממצרים ולכך נזכרו ז' פעמים יציאת מצרים בתורה ואם כיון שמ"ת אין ראוי לך לירא מאנוש ימות ומבן אדם חציר ינתן אלפי פשוטו של מקרא ימות על המיתה טבעית וחציר ינתן על הכריתות לפני זמנו ע"ד ולפני כל חציר יבש ולא"ת ומבן אדם חציר ינתן ר"ל שימות בעוד בן אדם נחלה בחיי בן פלוני ולא יזכה להיות לו שם בפני עלמו להזכר בשמו וזהו ומבן אדם חציר ינתן:

ותשכח ה' עושך נוטה שמים ויסד ארץ ותשכח ה' עושך בגרת המן הכתוב מדבר שנתיירלו לעבר אחת ונתייאשו מן הגאולה: אמר רבי שמואל בר נחמני ראויים היו ישראל שלא להגאל מצרת האין אלוני שהשכינה לדעת יעקב אביהם שמע מפי הדבר הנה אנכי עמך ונתיירא מעשו וירא' יעקב מאד ויצר לו נוטה שמי' ויסד ארץ אמר ליה שכחתם מה שאמרתי לרמיהו אם ימדו השמים ויחקרו יסודי ארץ למטה גם אני אמאס בכל זרע ישראל אשר עשו לי נאם ה' ' ולע"ד פרוזדגמא שלו פרוסה בחודש הראשון הוא חדש ניסן והיו מתבהלים בכלל מפני חמת המליך עכ"ל בילקוט: ולע"ד לדקדק מי הכריחם ז"ל לפרש הפסוקים ביחוד על ענין המן מה שייכות יש לשם עם המן ' ועוד קשה שלא היו ראויים שלא להגאל מצרת המן מה הועיל הסמיכות שהשמיטו לדעת יעקב אביהם שמע מפי הדבר הנה אנכי עמך ואמר אל תפחד תמיד כל היו' פרוזדגמא שלו פרוסה בחדש הראשון הוא חודש ניסן והיו מתבהלים בכל יום מפני חמת המליך זה המן וגומר מלי קאמר ומלי קמ"ל גרלין כדברים שאין לשם טעם: ונראה שמ"ל הוקשה להם בפסוקי ראשון ועוד כי הע"פי שימות עכ"ז ראוי לירא מאנוש ימות ב"כ לי שיאמר ותרלי מאנוש ועוד כי הע"פי שיבא לו בכל ימות הגיר יתן ויאמר מי כי מליך ומלך הוא עכשיו ולא על פי שימות לאחר זמן ' גם הוקשה לו בכל ימות הגיר יתן ויאמר החכיב ' ועוד הוקשה לו לומרו כאן נוטה שמים וגומר כי לי ותשכח' ה' עושך ותפחד תמיד מיותר שכבר נתרעם בפסוק הקודם ואמר מי את ותירא מאנוש ימות כל אלה הדקדוקים אמרו שהפסוקים האלה נבא הנביא בתעשים על מה שהיה עתיד מענין המן שבגרת המן הכתוב מדבר וכוונת ותירא מאנוש ימו' פירושו שנתיירלו לגעה ל' ונתייאשו מן הגאולה שעל זה נתרעם הנבי' ואמר ותירא' לפי שהיה ירא יתדה לגעה קלה ושהיה ירא החלצות שגרמה לשם להתיאש מן הגאולה לכך נתרעם הפסוק עליה ואמר מאנוש ימות ר"ל מהמן שעתיד הוא למות פתאום ולהתלות על העץ בלי זמן ולא ידע שבטבעו הוא מת ז"ם ובן אדם חציר ינתן כחציר הזה שיבש מאליו ויכרת ' אז אפשר שבכלל זה הוא מאנוש ימות על המן שעתלק שהגו מלוין למחות זרעו ושימות עכ"פ ע"ז ז"ם מאנוש ב"כ לזה תירא מאנו ולא היה ראוי שתגאלו אלא מתנה אלהית והגיעה היתה כריתתו ז"ם ובן אדם חציר ינתן לשון נסתר הוא שהיה כחציר נכרת לא שאתם ראויים לכך כיון שלגעה לבב נתיירא שהם ומ"ם אלא שהשכימו דעתן לדעת יעקב שעם היות שנמע ההבטחה מפי הש"ה עכ"ז נתיירא מעשו אבי המן והטעם כמ"ש חז"ל שמא יגרום החטא כן ישראל לעפ"י שנתיירלו לגעה קלה ונתייאשו מהגאולה מהמן אין זה מקומן לתמה שלא מחשש שמא יגרום החטא כיעקב אביהם ולהיות שהנביא ירמיה אלה מדאלו ישראל בקיום שמים וארץ והנעשה לפי שהם היו סבה לגזרותם כיון שאמרו בדאשית ברא אלהים את השמים בשביל ישראל שנתיירלו גזרות ברא אלהים את השמים ולא כן אלא שיתכו שהמסובב יהיה קיים והסיבה בטלה אלילה ולזה אמר אם ימדו השמים ויחקרו ' ומבן אדם חציר ינתן כאן ותשכח ה' עושך ותפחד תמיד כל היום מפני חמת המליך כאילו כיון לו אחיתו ולאיבדך לומר אל תירא ' אל דרך ודרך

לזה' קול עלה נדף ורודף אין כפו' כהיתו' גדול נמשך מן החטאים לבכחיד ההועלה על דרך כהדי בגיון חטאים עד כאן עוד אמר אמתכונת ההדם ותכליתו ובכלנו בו כל ביתי העומדות כונם הבר' בשמים ממעל ועל הארץ כי הוא עולם קיון כולל כל העלמות כולם זה שאמר ההבכה ה' עושך בשמים ממעל ועל הארץ כי הוא עולם קיון כולל כל העלמות כולם זה שאמר ההבכה ה' עושך מכוון למה שהיה נוטה שמים ויסד הארץ הכל היה מגיר כך בגמשם ובדמותם כי שולם הבכל העליון מגויר בדלם בסכל הלל ועולם הנלגלים כולם מגוירי' בכרם ובני אדם ומהגיר' בגיון הרם ז"ל והרד"ק ז"ל ומהרי"ם ז"ל כיצם נוטה ברוב כמו נוטה אם אוקמרים קלו כמו קיל מעות בגבור' קל בגבורה' המנגה' וכן את נוטה זונה וכן נוטים ומעיהו וכן אמר כאן ה' נוטה להפתח הם הייה נוטה לל אלהיך בגלותך היה ממהר לפתוח לך מוסרות הגלות בחוכן בלא המות לפתח בגולה ונם לא יחסר לחמך שמה לפי שהרחמים והחנ נה והגרות הכל מלהו יהנרך ולינם בתקרה וזהו אנכי ה' אלהיך רוגע היום כי מנוחת הים רמז להפקע הגלות ויהיו בלו הוא בגלות:

ואנכי ה' אלהיך ערבי פסחים אמר רב שזבי בשם רבי אלעזר בן עזריה הים מזוגיהו של אדם בקריעת יס סוף שנאמר ולא יחסר לחמו ואתיב בהריה והנכי ה' ערביך רוגע הי' עד כאן לשונו ' וכירשו בו הרשונים ז"ל ואמרו שקריעת יס סוף היתה הבה לבני הבית לבני מצרים שהלנו עובדי ע"ז והלנו כהלנו מגדלי בלהרית ובגם' ' ספסיד רא' בן רויה שמעון ובמזונו לפי שאין זכות לאדם להרוח מזונותיו ונם שקשה לפרעות' שיפסיד רא' בן רויה שמעון ובמזונו בלתי כדאים להרוחה ע"כ וזה המאמר לני מבין לו' רוגע הים בלשון הוו' הני לל הנבתי הים לבל אמר רוגע הים שכיון שהפרנס' קשה בקריע' יס סוף ואתיב רוגע קרוב לשון הוה בבחינה ולא כרוגע ה' ומשמע עבר פרגע הים בקריעת יס סוף ובמה הים ובמה רבי יהודה ורבי יחסר לחמו ' עוד לה"ל בסיקתא ויהמו גליו ה' בגלות שמו מה רחה הים ובמה רבי יהודה ורבי נחמיה רבי יהודה אמ' מקלו של משה רבי נחמיה אמר שם המפורש הוה מקוק עליו ה' בגלות שמו רחה ובמה עכ"ל לכפר שכוונו חז"ל לבאר הכתוב שמלחה שקריעת יס סוף ונעשית ע"י שם ה' בגלות המקוק במקל של משה והוא שלחה ובמה ע"י בזכות משה והיוהו מקלו וזהו ולנכי ה' אלהיך בגלות המקוק במקל של משה ' אלהיכם אלה ה' אלהיך לי נתת הדברות ולא להם וז"ם ואנכי ה' אלהיכם אלה ה' אלהיך לי נתת הדברות ולא להם וז"ם ואנכי ה' אלהיך רוגע הים הביאנו לרבי יהודה במקלו של משה ר"ל לסיבת היהו מקלו של משה: אמנם רבי נחמיה אמר בזכות הקוק עליו רחה ובמה נקרע וז"ם ה' בגלות שמו בשם בגלות בגלות מעלה בגלות מטה שהי' הקוק עליו רחה ובמה ונהכי ניחא שהענין הוה מתייחס למ"ם והשכח ה' עושך נוטה ואומר ואנכי אנכי אלהיך הייתי ונהכי ניחא שהענין הוה מתייחס למ"ם והשכח ה' עושך נוטה ואומר ואנכי אנכי אלהיך הייתי רוגע הים וקרעתי בשם ה' בגלות ה"כ למה זה תשכחנו: עוד לה"ל פ' המיזכר לת' הסכינה לת' רוגע הים וקרעתי בשם ה' בגלות ה"כ למה זה תשכחנו: עוד לה"ל פ' המיזכר לת' הסכינה לת' רבא אשתעו לו נחתיימה הני בלא לאתי לעבודי כשיכתא לית ליה בריסא לוריתי דנורא ולית רבא אשתעו לו נחתיימה הני בלא לאתי לעבודי כשיכתא לית ליה בריסא לוריתי דנורא ולית לן אלוהתא דכתב עליה אהיה אשר אהיה יה"ה בגלות אחינו אלו לבוא בגיא הכפיר' וע"י ולע"ד אמפרסים רוגע בלשון מרוגע ומנוחה שמרגיע הים כשיהמו גליו לבוא בגיא הכפיר' וע"י מי נעשה הארגוע הזה של הים הנו' רוגע הים ע"י שם ה' בגלות שמו שם ע"י נחה שקט' היס ועיין רש"י ז"ל והרא"ע ז"ל וכן מהרי"ם ז"ל: ולע"ד מה שכתבתי לעיל בסמיך בבולור דח"ל ועוד לפס' שבזכות מתן תורה שהיו ישראל מעוזהדי' לקבל התורה אנכי ה' אלהיך בשביל זה קרעתי לך את הים ולפסר שאמר ואנכי ה' אלהיך בלומר אנכי ה' לבני ציון עמי אתה כי קוסי זה הוקשה לח"ל בסיקתא' כמו שהובא בילקוט ר"ה יהושע לא אמר לבני ציון עמי אתה אלא כאן המקם במאמר הזה פירשוהו על עבודת הארגנות שהם היקין מגינו שקר' ליסרל ציון אלא כאן המקם במסנה דם"נ אומר על ג' דברים העולם עומד הם רמוז' העולמו' כולם ולזה אמרו שאתה שבמינו במסנה דם"נ אומר על ג' דברים העולם עומד הם רמוז' על התורה גו' ותשים דברי בפיך ולא ל"ח שהם סיבה לנטוע שמים ובמילות הסדים לפי שהוא בגומו של אדם והוא כולל עם עשרים ועם עניים לז"ל בו בלל ידי כסיתיך להורו' מעלת הנ"ח ולע"פי שאין בו חסרון כיס לזה הזכירו בתורה בתורו כתיב' לאוהבו בע"ה כמ"ש מה יקר הסדך אלהים ר"ל הנ"ח וקרלו הסדך שבתחילת התורה נז' שהוא ית' עשה ויעשה ה' אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור והסופה ויקבור אותו בני ה' לו"ח מה יקר הסדך על הנ"ח בעניים לבני אדם המתעסקי' בם בלל בכיתיך יתסיון והידים כבבנים הם לאדם לז"ח בשמילות הסדים ובלל ידי כסיתיך ותכלית הענ' הנו' הם להעמיד הטול' כמ"ם לנטוע שמים המ"ם לנטוע שמים ולישוד ארץ לו' הריפה ולף מסוף הפ' שאומר ולאמר לציון עמי אתה שציון אסר בו העבודה' נירם לבית אתי אתה בהעזות מתכפרים ונעשים עמי לו לפסר שהקרבנות נורמין יחוד בשמם הרבן וכמ"ש בם"ה קרבן לה' יחוד הבשם יהדיו לז"ל לנטוע שמים ולישוד ארץ לפי שהמיבת היה בשתר הבשמים יפתחי עולם הבכל מקסר הבמי' הארץ שהדיו לכך דרשו כן ביחוד על הקרבנות עם הייתם מוכרח לנטוע שמים וגו' לשהעולם עומד עליכם עכ"ז דרים להו על הקרבנות ' וע"ד הסוד לנטוע שמים ולים ד ארץ סיד היחוד ת"ה ומלכות שמים ואתה תשמם הבמי' ולישוד ארץ ע"י הישוד ולארץ לתיים ולאמר לציון עמי אתה לל תקרי עמי אלא עמי אתה ' לכו דרשוהו חז"ל על הישסק בתורה לשמה שנעשה שוקף לה"בה סנ' ולאמר לציון עמי אתה עמי אתה ושוב לי ' ציון הוא הלים המלוין בתורה לשמה ולשהיה ובני אדם לבני ציון והחזיר ציון לכי שהיה עיקר המלכות:

ולע"ד שלאחר שהחזיר ענין קריעת יס סוף לבוריו מבתו שבגיר בים סוף ויחרב ובשביל ישראל שיגה סדרי בראשית ולא"ח כשבתו לכם התורה שמתי דברי בפיך כמו שמלכל לא בנו התנינ ובהו ולפי' דברי בפיך ובשל ידי כסיתיך ובשבילי ההשתלו' הזה במתן תורה לבני הנמאים לפי שהיה לארץ ובל יובנים שהעולם היה מתמונג ' ולכני ה' אלהיך הכנתי פמודים בל העולם כי בל מעשה בראשי' הוא תלוים בתורה שלם לא הבלי היה תוכר העולם לחורו ובורו בכתוב ויהי ערב ויהי בקר ויהי יום הבשי' ששה בשמיו ז"ם לנטוע שמים ולישוד ארץ שהרי הוא ע"י הבל' התורה ויהי בקר יום הבשי' ששה בשמיו ז"ם לנטוע שמים ולישוד ארץ שהרי הוא ע"י הבל' התורה בשתת' הבמים ויסתם הארץ ולע"ל שישראל בלו עכ"ז לבכות' ולבכת' עומד בו' ולאמר לציון עמי אתה שהרי הבלת חודתי וכיון שכן לא יאלאי כדבדי' הנעשי' בשלבב ובם"ה לאמרו ובלל ידי כסיתיך שבדברים הנעשים בשמים לא יבלאי כדבדי' הנעשי' בשלבב בכתוב ולבנב לבת יעמוד ועד אותה הרל"מונות שנעשו בשמי' ולישוד ארץ ע"ל בשל ידי כסיתיך ע"ל הבסי' יבלאי לנטוע שמי' הבסי' יבלאי לנטוע שמים ולישוד ארץ ע"ל

אורים ותומים

אם נאום על סהרים וגו׳ אמנם ביאר אלא יפיה זה אלא נסמתנה גדולה ולאורן ימים ולכן נדריכון אל שמירה ואזהרה אלא יתפרנו בגדים וז״ל לאמלה סורו סורו נאו אמס אמס ומאמ אל תגעו ואמן אמס ואמר כי לא באמונה אמנו אמר אמר כי אמר אמרה לעלבית ישראל אם אחותיה ע״כוס מאתרמה ומאלם כן יקרה ויותר מהם לאמים אם אחר אמס אמן מאמרה ומכוונו בין באמון בין בגנוף אנכל הוא לעוב לו כתו מיכאר ומכאן תקוס לישראל אל אמ״כוס וזהו כונה ישכיל מבני:

מנחה גדולה

התנערי מעפר וגו׳ כשישראל עושין רצונו אל מקום הם כמשלי למוכרים אמס גבוסי׳ וכשאין עושים רצונו אל מקום הם כמשלים לעפר אמרה כמוך ז״ע התנערי מעפר בתשובה תלמיד אל כעפרא דארעא אדגה תחזיק קומי שבי ירושלים להיו׳ בחדנ׳ עליכה כירושלי׳ שהיא נגזה מכל ל״ו חכם מכתרתם על שלמת חכם ועל כן בגלות כרוצה מן הכוס שתהיו בלי כסף תגאלו׳ כי בהיותכם כולם בלי כסף תבטל קנאה ומלחמה לבחרי ותגאלו׳ ותגיל כל היום שמי מגאלן ונו׳ ירמה מה שלמי סוכל בחלריך הוא כל כי תמיד כל היום שמי מחלל בין הגויים ושמי רוצים ואין מקרה אם לתקן לכן אחר שבכיכם הוא על אל זה יהיה כמי אשר לא חזו ועל כבוד שמי וידע שמי שיקרש אותי כי לכן ביום ההוא שמתי ויתחזקו בקדוש שמי וזהו ידע עמי גדולת שמי כי אז לא אחתין תעשו הכמות אם תפלת ונעקות כי אם שלמי אתחיל ואומר מעלמי הנני לגאולכם עדים תקדאו וזהו אמי הוא החדבר הנני כי אחרי׳ כי אחרו׳ ית׳ לכן הוא שבועה ידקן אתר שאומר לכן ביום ההוא וגו׳ לזחר נשבע אמי ביום ההוא כי אמי המדבר ואומר הנני כמדובר: מה נאוו ענו׳ הנה בשרת הגאל׳ תתחלך לשלשה חלקים ל״ל ישראל שיגלו משעבוד מלכיות ואין המות גאולת הגדים ציון ירושלים אשר בלא סקב״ה מתתו ספך חרון אפו ג׳ העולה על כלם ה״ל ישועת אלהיהם שהיא בלת שביה מהגלות כ״ל נהנה לבשר בקול רם לעיני העמים הפתים הרחשוני טוב הדבר כי לא משך מחכו לומר דבר אשר לא טוב אך לומר דבר פרסום אלך ה׳ אז נוסף ה׳ הוא קשה לעיני הבמים כי הלא יאחרו ועד כה לא אלך ה׳ ובדיומה׳ אך לבני ציון הקדים בחכמה ודעת טוב לאחרו כי סמה ידעו בחיבת מה שמתחדש לעתיד אשר לא יגע בכבוד מלכותו מן העולם ועל העולם ובזה יאמר מה נאוו הרים על ההרים רגלי מבשר בקימחי אך נאלת מקיה משמיע שלו׳ לעם משעבוד מלכיות מבשר טוב הוא חירות מחלאך המות כי המות נמשכת מבחינת הרע והחיים הוא ההפוך מלר הטוב׳ ועל ישועתי ית׳ מגלות שביכם לומר סתם מחו משמיע ישועה סתם ולא מסם אלך ה׳ אז כוסה ה׳ כי אם לומר לציון הם שלמי לאחוני ישראל ויסבי ציון להם לומר בחירים אלך אלהיך כי אלא ידעו בחיבת מלכותו ית׳ העתיד מה הוא ואין חילול בדבר על הקודם תלילה׳ ומה שקול מופיך אשר כשאו קול בעד׳ לבבך ויחדו ירננו שם אל בקול לעתיד מה שלחרני שלאך אל דרך אין בזה קדרת עלומר בקול כי הלא אז הוא אתר הקדמה אשר אז אין עכ״ז בעולם לחלל שם שמים בשמים׳ והנה עד כה לא נזכרה ישועת הארץ ע״כ אחר פלאו

אחנבצי מעפרא קומי תיבי על כורסי יקרא ירושלם אתפסקו חנקי צווריכון שבוי כנשתא דציון׳ ארי כדנן אמר יי׳ מגן אזדבנתון ולא בכסף תתפרקון׳ ארי כדנן אמר יי׳ אלהים למצרים נחת עמי בקדמיתא לאתותבא תמן ואתוראר בלמא אנס יהו׳ וכען עתידנא למיפרק אמר יי׳ ארי אזדבן עמי מגן עממיא דשלטון בהון משתבחין אמר יי׳ ויתדיראא כל יומא על פולחן שמי מרגזין׳ בכן יתרבא בעממיא שמי בכן בעידנא ההוא תדעון ארי אנא הוא דמלילית ומימרי קיים מה יאיין על טורי ארעא דישראל ריגלי מבשר משמע שלם מבשר טב משמע פורקן אמר לכנשתא דציון אתגלי את מלכותא דאלהיך׳ קל פרנסיך דמרימין קלהון כחדא משבחין ארי בעיניהון יחזון נבורן די עבד יי׳ כד יתיב שכינתיה לציון׳ בוו ושבחו כחדא חרבת ירושלם ארי עתיד יי׳ לנחמא עמיה פריק ירושלם׳ גלא ייית דרע קודשיה לעיני כל עממיא ויחזון כל דבסייפי ארעא ית פורקנא דאלהנא׳ אתפרשו אתפרשו פוקו מתמן בסאב לא תקרבון פוקו מגוה אתבחרו נטלי מני בית מקדשא דיי׳ ובעירוקי לא תתובלון לארעכון ארי מדבר קדמיכון יי׳ ועתיד לכנשא גלותכון אלהא דישראל׳

בכסף ט״ו רפין וסימ׳ נמסר ביהושע סימ׳ כ״ב: לקח ה׳ ג׳ פתחין וב׳ קמץ וסימן וישלחהו יי׳ אלהים מגן עדן׳ ויאמר לאמו אלף כסף׳ ועתה מה לי פה נאם׳ אילין ג׳ קרמאי קמציין אם תראה אתי לקח׳ מעצר וממשפט לקח׳ וא׳ ולקח מהם קללה׳ ב׳ בתראי פתחין׳ נשאו י׳ בקריאה וסימן נמסר בסדר מטות׳ ובשמואל חלק ב׳ סימן י״ח׳ עין בעין ג׳ וסימן אשר עין בעין נראה אתה׳ ולא תחס עינך׳ קול צופיך׳ נשאו קול׳ ישועה ה׳ פתחין וסימ׳ נמסר בסדר בשלח׳ בחפזון ג׳ ומל׳ בקריאה וסימן ואבלהם אתו בחפזון׳ כי בחפזון יצאת מארץ מצרים׳ כי לא בחפזון תצאו ובמנוסה׳

רש״י

התנערי׳ איסקור״ל בלע״ז כמנער את הטלית׳ קומי׳ מן הארץ מגזרת לארץ חשב׳ שבי׳ על הכסא׳ התפתחי׳ הוי נתרת׳ מוסרי׳ קרי״נלא בלע״ז׳ שביה׳ כמו שבויה׳ חנם נמכרתם׳ על עסקי חנם הוא יצר הרע שאינו לכם לשכר׳ ולא בכסף חגאלו׳ אלא בתשובה׳ מבשר׳ ירד עמי׳ ונומר׳ הם המצרים היו להם קנאת חוב עליהם שנעשו להם אכסניא וכלכלום הבל אשור בחפס ובחנם עשקו׳ מה לי פה׳ למה אני שוהה ומשפט בני כאן׳ יהילולו׳ מתפארים לאמר ידינו רמה׳ מנוחן מתנאן׳ והרי זה דוגמת ויאמר את הקול׳ מדבר אלין׳ ילע עתה כשאנאלם יכירו כי שמי מגין עליו׳ ומושל במשמשו׳ לכן ביום ההוא יבינו כי אני המדבר׳ הנני קיימתי׳ מופיע׳ מופים שמעמידין על המומות והמגדלים לבשר ולרחות מי בקע לעיר׳ חסף׳ גלה׳ מתוכה׳ מתוך פרס׳ כי אל מחמות׳ האלו האחרונות׳ אינם אלא על גלות פרס׳ אמרו אל תגעו׳ שקן יהיו לבם מלאת בם׳ הברו׳ הטהרו׳ כפרו׳ כלי יי׳ הכהנים והלוים שרתים מושאים כלי במדבר׳ כי הולך לפניכם׳ שני דברים שבכם המקרא הזה מוישבין שני הפסר׳ מה טעם כי הולך לפניכם׳ לנחותכם הדרך ומי שמאסף׳ מקדיש לפניו לנחות הדרך מן יליאתו בחפזון׳ ובמנוסה לא תלכון לפי שמלאכם יפבכם׳ אלהי ישראל הולך מלחפיכם׳ לאשר לחכם מכל רולף׳ כמו ומסף׳ דבל תחנה דן מאסף׳ לאחרי׳ המחנות׳ המתגות׳ הולך לאחרי׳ אמר ביהוקר׳ הנה

מנוחה

בכסף׳ ב״ל׳ ג׳ פתחין׳ ב׳ קמץ׳ וסימן וישלחהו׳ אלהים מגן עדן׳ ויאמר לאמו׳ אלף כסף׳ ועתה מה לי פה נאם׳ אילין ג׳ קרמאי קמציין׳ אם תראה אתי לקח׳ מעצר׳ וממשפט לקח׳ וא׳ ולקח מהם קללה׳ ב׳ בתראי פתחין׳ נשאו׳ בקריאה וסימן נמסר בסדר מטות׳ ובשמואל חלק ב׳ סימן י״ח׳ עין בעין ג׳ וסימן אשר עין בעין נראה אתה׳ ולא תחס עינך׳ קול צופיך׳ נשאו קול׳ ישועה ה׳ פתחין וסימ׳ נמסר בסדר בשלח׳ בחפזון ג׳ ומל׳ בקריאה וסימן ואבלהם אתו בחפזון׳ כי בחפזון יצאת מארץ מצרים׳ כי לא בחפזון תצאו ובמנוסה׳

אבן עזרא

התנערי מעפר׳ דרך משל על כן אמ׳ שבי כי היא הוא שוכבת בעפר׳ כמשמעו מוסרי צוארך׳ הטעם שלא תהי שוב תחת ממשלת גוי׳ כי׳ חנם נמכרתם׳ אמרתם לכם לגוים והטע׳ בלא כסף וכן אגאלכם חנם כי הטעם כמה רעות עברו אל עמי בזה כי בתחילה ירד אל מצרים לגור ושם ענה׳ ואשור בחפס דבר׳ כמו בלא דבר כמו חנם עשקו הטעם על גלות אשור׳ ועתה מה לי פה׳ עוד דרך משל כלשון בני אדם מו מה לי שהחרים׳ כי לקח עמי חנם׳ בבבל ובחלום ובבל גוי׳ ומושלו בהם גדולי ישראל והנכון שהם כמו על כן יאמרו המושלים׳ בהוה מבון׳ יהילולו׳ בהוה ה״ל הבנין׳ מנוחן׳ התי״ו מבולע וכן הוא מתנוחן׳ לכן ידע עמי שמי׳ כאשר אמר הנני׳ מה׳ אחר שאושיעך וזה הטעם הנני׳ מה נאוו מבשרים נפעל תגזרת ובי מחזה הוא לעיני׳ והחומ׳ כי הנו״ן שורש אינו אחת אע״פ שהחלה זאת הלשון בלשון חכמינו׳ מלך אלהיך׳ זה הוא הנני׳ קול׳ לופים שים לך וכלם ישאו קול בעד׳ כי עין בעין׳ כי כלם ירחו בעינים שבב יי׳ ציון וכמוהו אשר עין בעין נראה אתה׳ יי׳ פלאו׳ לשון נחות וכן בלשון קדר הנה הוא כטעם דיבור׳ חסף׳ הטעם הרים נבורתו כנבור שיהרוג בכח זרועו׳ כל אפסי ארץ׳ וים אומרים קנות הארץ בלא חפר רק מהטעם ואמרי׳ אמרו כי כמוהו ואשור בחפס עשקו כאילו אמ׳ בחפסו ועוד במחנה אני ואפסי׳ וים אומרי׳ שהא״לף נוסף כמו פיסת בר והנכון בעיני שהוא כמו מי אפסים ולא תקמ׳ כי הפסוק ישים יד ורגל ובטן ופה והטע׳ ידוע שהמדבר הוא בן אדם ובן השומע ישים הדבריס בדרך משל כאילו הם על גורות בן אדם להבין העומעים׳ סורו׳ אחר רבי משה הכהן ז״ל נאו מתוכה של בבל׳ והנכון בעיני שאלת סורו׳ נאו מעם׳ כל אחד ואחד ממקום גלותו׳ טמא אל הגעו׳ שיבדלו מאומות העולם׳ בכון נפעל והיה ראוי להדגש בעבור אות הכפל׳ נשאי כלי יי׳ הם ישראל נעשה כעמוד׳ כי הם מפוזרים בגלות ולפי דעתי כי העם יסוב אתם כי הכבוד הולך לפניהם ואחרינם כמו מאסף לכל המחנות׳

קרוי מאסף לפי שהוא מאתין את הנחשלים ואת הנכשלים׳ והמאסף הולך אחרי הארון׳

המי' בכל יום תמיד אשר עשיתי לא נא' אלא אשר אני עושה בלשון הוה' בכל יום ועל זה אמר לנטוע שמי' וליסוד ארץ · לו אמר לנטוע שמי' כמו הורע זרוע שמנטעי' אשר ע"י העקיר' ממקו' גרישתו ונטישתו במקום אחר יעשה קיר כמו נטע וז"ש לנטוע שמי' שע"י התורה שלומד הצדיק נוטעי' הם השמי' והארץ מתיסד' היא ביות' וז"ש ליסוד:

החשורי התעוררי וגו' עיין רש"י ז"ל והר"אבע ז"ל וכן הר"דק ז"ל ומהרי"א ז"ל התעוררי רחוי שתעוררי מלבד שכל הדברי' שבאה עליך לא היו כי אם בהשגחה כי תיר ה' עתית כוס חמתו בצרות הגלות ודמה אותם לקובעת כוס התרעלה בתורה ע"כ:

ולע"ד לדקדק כשל התעוררי התעוררי ולמה כאן הוא אומר התעוררי ובמשוך עורי עורי גומר ועוד קשה כשל את כוס חמתו את קובעת כוס התרעלה והשנית שבכוס חמתו הוא אומר עתית ובכוס התרעלה אמר עתית מצית · ונראה כי הפסעים וחטאים שאדם פושע נמשלו לכוס התרעלה והייסורין נמשלו ג"כ בכוס חמתו והיסורין תכליתן לכפר ולעורר לבות בני האדם לשוב לזה אמר כי בתחילה צריך שהתעורר לפחות ע"י הזולת שהוא התעוררות קל ע"י מעורר וע"י כן תקוים ירושלם מנפילה וז"ש התעוררי התעוררי קומי ירושל' אמר' בשמוך אמר עורי עורי מהיליך בלי מעורר כי מתוך התעוררות ע"י הזולת תעלי במדרגה אחרת עורי עורי מהיליך והוא הזכי מלבד הקימה תלבשי עוזך ובגדי תפארתך כיון שמהליך בתעורר' לשוב · אשר עתית מיד ה' כוס חמתו ונגמר ר"ל שהייסורין הם למטה מהעוונות כי מה שעתית מיד ה' הוא את כוס חמתו המכוס בפסעים שנמשלו לכוס התרעלה לא היו עתיה בלבד כי אם גם מצית את קובעת כוס התרעלה עתית מצית והוא משל אל שכרות הי"אהר המשכר את האדם שאין אדם מועה אלא אם כן ששכם בו רוח שעות ושכרות ועליו אמר את קובעת כוס התרעלה שהשמרים והכל עתית מצית והוא משל אל המעלה שחטאה בעצם ורלשוכה במלה שהעונם הוא פחות מהחטאה שהחטאה היה מרובה שנהני' מהעבירה עד שעתית מצית ואפילו הקובעת שהם השמרים המגם בכוס חמתו לא עתית כי אם היין לא שמרים ולא מצית כי לעולם הפורענות והעונש קל מהחטאה מלא: וזהו שפירשו הכתובים בשמוך והנה לקחתי מידך כוס התרעלה ר"ל החוב שהיה לי בידך ממה שעתית כוס התרעלה שהוא משל אל החטאה כלומר הנה לקחתי ונביתי מידך את כוס התרעלה ולא התוסיף עוד לשתות את קובעת כוס חמתי כי לכפר על קובעת כוס התרעל אשר עתית מצית עתה קובעת כוס חמתי קובעת הפורענות לכפר על קובעת החטאה הבל יהי לבד נכון כי את קובע כוס חמתי לא תוסיפי לשתות עוד כי כן דרכי לגבו' למע' מאשר לי ושמתי' לקובעת אשר נשארה בכוס שמתי שקי' קשה ביותר אשימה ביד מוגיך וז"ש ושמתיה בלשון נקבה על הקובעת כי כוס לשון זכר הוא ויש הוכחה לזה שמ"ש דע"ה כי כוס ביד ה' ויין חמר מלא מסך לך שמרי' יתמו ישתו כל רשעי ארץ הרי שהשמרי' שהם קובעת יתמו ישתו הרשעי ארץ זהם מוגיך שאמר הנבי' כאן ואמר התעוררי התעוררי כי התעוררו' לשוב הוא מעט מעט. מדרגה אחר מדרג' והתעוררו' אחרי התעוררות כי הפסת מועט תפסת · עוד אפשר שאמר התעוררי התעוררי וגומר שרמז כאן אל גלות בבל ואל הגלות הזה והנה גלות בבל היה קל בערך חיכות הגלו' הזה וכובד גזירותיו ול"ז כשל התעוררי התעוררי קומי ירושלם כנגד ב' הגלויות כי בזמן הנבואה יעני' עדיין לא בא לא זה ולא זה ואע"כ אמר אשר עתית בגלות בבל מיד ה' את כוס חמתו ות"חכ כנגד הגלות הזה אמר את קובעת כוס התרעלה עתית מצית כי זה גלות האחרון הכבד שהוא כוס התרעל' ועתית מצית ולזה לא אמר את קובעת כוס התרעל' בו"יו להורות שמדבר על אמני' מתחלפים כלומר ולעומת זה הבעית בשמוך הנה לקחתי מידך את כוס התרעלה וגו' על זה הגלות ואין ל"ל שלא תוסיפי לשתות התרעל' שהוא משל לפורענות יתירה אלא אפילו הקלה כעין גלות בבל לא תוסיפי וזה שאמר את קובעת כוס חמתי לא תוסיפי לשתותה עוד:

אין מנהל בו' עיין הרא"בע ז"ל וכן מהרי"א ז"ל ועיין הר"דק ז"ל: ולע"ד בטעם הכפל שהוא משל לבני העניינים שהשלימות תלוי בהם אלחד סיר מרע והב' עשה טוב כנגד סור מרע אמר אין מנהל לה להנהיל אותו בדרך מישר ולסור אותה מהקצה מוף ועליו אמר אין מנהל לה מכל בני יולד' שאפי' הבן הקטן יולד הוא לנהל אמו בדרך ז"ח בנים ילדה אמ' כנגד עשה טוב אשר צריך חזוק מבן גדול עליו אמר ואין מחזיק ביד' מכל בני' גדל' שצריך בני גדליו' לזה התחזקו' ולא א' בהם מחזיק ביד' אלהיו' תלוי בשתי אלה כל ההצלחו' לז"א שתי' הנה קורלותיך ד"ל שתים הנה הנזכר האחת אין מנהל ואין מחזיק הן הנה קורלותיך מי ימד לך כי אין מנוחה עליהן תמגם הצוד והשבר הרעב והדבר מי אנחמך אני עליהן בתמיה ודאי שאני לא אנחמך הבל חזתי ונחמוך אמנם בשתים הנה מי ינוד לך דרך כלל אמנם על שתי הנה מי ינוד לך דרך עבד' הבן לזאת אמרו גו' מי ינחם לותך זולתי כי אני אנחמך הבל על השתים אין מי שינוד לך עבד' הבן אמרו שתים הנה ומשים באחרבע: ומובן אומרו מי אנחמך שלדעת המפרשים אשר בי"ת כמו שלזכון בשמוך בס"ד:

שתים הנה וגומר עיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל וכן הר"דק ז"ל ומהרי"א ז"ל שתים הנה קורלותיך גלות בית א' ובגלות בית ב' וזהו שתי' הנה קורלותיך שבגלו' השתים הירע לך הצרות שמזכי' הצוד והשבר הרע' והחרב ל' צרות שאירע לה בכל גלות ובגלות הראשונה הצוד השלוהבנו' כמו שודדי לילה והשבר הוא חרפה נשים בציון עכו' וגו' בחורים נתלו שעליהם ולע"ד אמר בת עמי הרעב והחרב אשר סבלו אלה בשני הגלויות ע"כ:

נכון מה שזכרתי בפ' הקודם ואפשר עוד שתי' הנה על כוס חמתו ועל כוס התרעלה א' על שתי' מצי' שהשתי' את המלוי שנים שתים הנה גורמו כל קורלותיך מהצוד והרעב והחרב מכם נתחייבו כולן לו אמר שתי' הנה אשר לך הנה בסוף הענין אלא המה אמת כי' נערת אלהיך שהיותם מלוים אמת ה' ונערת אלהיך הנה גורמו לך כל אלה הפורענות של הצוד והשבר הרעב והחרב וכיוצ' עולכו וגומר וכת"י מי אנחמך כלומר מי ינחם לותך וכל שכן מי ינוד לך הבל אני אנחמך אם כן תיבת מי לבדה ותיבת אנחמך לבדה:

בניך שולפו וגו' לחז"ל לכן שמעי זאת עניה אמר רב ששת בשם ר' אלעזר בן עזריה יכולני לפשוט את כל הצלם כולו מיום שחרב בית המקדש ועד עכשיו שנה' לכן שמעי זאת עניה ומלי יכולני לפשוט מדין תפלה אמר רב הונא אלא שלא הגיע לשברותו של נוגע הגיע פטור מבנין עכ"ל · ועיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק ז"ל וכן הרא"בע ז"ל וכן מהרי"א ז"ל והוסיף בניך עולפו שכנו בדלים כל חולות שהמתים ברעב שכנו לארץ ואין קובר הבל מוסלכי' בחולות כתות מכסר כתלו וזמר שנפל ברשת · ואפשר אמר כן על הבניים בניך עולפו כאילו נפלו ברשת לויביהם ע"כ י"ת וסכרתו אלא מיין שכורת הצרות (כדרש"י):

כה אמר אדוניך וגו' עיין רש"י ז"ל וכן הרא"בע ז"ל וכן הר"דק ז"ל והוסיף וכן מהרי"א ז"ל והוסיף והוא אלהיך שהאמינו בו בשלימות ע"כ: ולע"ד שכונת הכסוק לו' שאמר אדוניך שמריב עם עמו ומיישרן ביסורין · אבל"ז אדוניך הוא ה' ואלהיך הוא ואמר"י שריב עמו שמריב עם עמו תכליתה למרק עונותיהם ע"י ריב הייסורין לו יאמר שה"בה יגביב דעת העמים לעתיד שיראה להם כאילו בא לריב עם עמו כדי שישמחו הם ובאות שמחה שמחת ויקח כוס התרעלה מידם ושמתיה ביד מוגיך וז"ש ואלהיך יריב עמו כלומר לבניה יריב עמו והכף בלב שלם ושמחת העמים הכל יתערף לכפר אמתך והוא ע"ד מ"ש חז"ל בבסוק לכו נא ונוכחה וגו' שמחו האומות כי מי יוכל לוכח עם הבני"ת ולא הכך הוכחה למחילה ולסליחה וככרה שאמר אם יהיו חטאיכם כשנים וגו' ומ"ש הנה לקחתי פרשתיו לחעלה בבסוק התעוררי ותאמרו לא תוסיפי לשתותה עוד מורה שמדבר על הגאולה העתידה שאין עוד ביה אחריה והוא מ"ש לא

השמתיה ביד מוגיך וגו' ב"ר ושמתיה ביד מוגיך אלין דמגיין ביך אפי' כן לעוזותיך מקשקשין לך מהוגיך כמה דאת אמר ברבדים תמונגנה לפתח הנרך · אשר אמרו לנפשך שחי ונעבורה מה היו עושים בהם היו מרבדים אותן בפלטרין ומעבירין כרין עליהן ביד מבלי עוזותיהם והיה קיימת לעולם דכתיב ושמתי זרעך כעפר הארץ מה עפר הארץ מסוף העולם ולע"ד שחי"ל כוונ' לישב קושי' אשר בפסוק הזה והוא כפל ותשימי כארץ גויך שאם יבא עוזרי' ובעלים ואת קיימת ואל זה כוון בעל המאמר במ"ש מה פלטיה זו מבלה את העולם ומתן שיהיו מתן מהעונות לפסר הדבר אלו' אם כלי עוזות רמא ותשימי כארץ גויך ותשימי כארץ גויך לבלו' הכל לעתיד ושמה בגלות ובהתן לעוברי' עבדים והרשעים עיר ועיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל וכן הרד"ק ז"ל והוסיף: ולע"ד שעל האומו' אשר אמרו לנפשך

שחי' ונעבור' שלא רצו להסתכן בשעבוד הגוף אבל רצו להעבידם אליהי' ז"ש לנפשך שחי ונעבור' שחי לבטל דבר ה' ועבודתו ונעבור' המנסה אה לה קבלת דבריהם לשות בנפשך הבל קבלת עול בגוף מסי' והרמוניות וגולגלת וכיוצא כדי שלא יגעו בדבר של הנפש וז"ש והשמתי כהרקיע בגוף מסי' ואדמה בגפשך אשר שהלוכתיך לעוברים שזה עוברו וזה שב כך הם לא נתעוריתם בין עבדר ובין גוף המורת בנפשך אשר שהלוכתיך לעוברים שזה עוברו וזה שב כך הם לא נתעוריתם בין עבדר ובין

עבדר מהצרות אלא עוד זה מדבר וזה בא עליהם תעבור כוס יסרו ויתערו:

עורי עורי וגו' עיין הרא"בע ז"ל והרד"ק ז"ל ומהרי"א ז"ל כפי שאמר הנבי' לבני' ת עורי עורי לבנשי עוז וגו' הנשיגו הבי"ת בתולתו הנשון עצמו ואמר עורי עורי לבנשי עוזך ליין כי אחרי סגיבה על גאול' העם ניב' על נחמת ציון ומעל ירושלם שתבוב בקדמות' והמר עורי עורי ב' פעמים כנגד שני המלכיות שאמר עליהן שתי' הנה קורלותיך ולפי שהיו בירושלם שתי שלימות ב' בית ב' מעינין הגבורה אלא היה כמיהו בעולם והבא הקדוסה בבית א' כנגד הגבורה אמר הא' בבית ב' כנגד הקדוסה אמר לבשי עוזך וכנגד הקדוסה אמר לבשי בגדי תפארתך ירושלם עיר הקדש ואמר כי לא יוסיף יבא לבשי עוזך וכנגד הקדוסה אמר לבשי בגדי תפארתך ירושלם עמם עהורי' ברחיצות ע"כ: בך פרל ושמה עשו ויסתעבל שהוא שמה במעשיו עם היותם מרגיש עצמם עהורי' ברחיצות ע"כ: ולע"ד לפי שאמר למעלה התעוררי התעוררי מעט מעט ע"י הזולת אמר עתה עורי עורי את

מעצמך בלי מעורר ולבשי עוזך ליין עוז אלה תורה שנקרא עוזך בבחר"ך את קונה לוהו עוז שע"י לבושת עוז התורה הלא כה דבר ה' כאש ובפטיש יכולן שלעבי אבר רבו הבן הוא נימוח וע"ז אל תלבשי בגדי השלימות והקדוסה והתכלרת וכמ"ש שע"ה עוזהבל' לבוש' התשחר לין' לבוש' ע"ז אל תלבשי בגדי תפארתך ירושלם עיר הקדש אלא תפוסי שמה יגע ערל ולא טמא אחרון והמר דרך לשות לבשי בגדי תפארתך ירושלם עיר הקדש אלא תפוסי שמה יגע ערל ולא טמא בלבוש ויעמלך והצטרכי להעבילו ויתקלקל יוכיו והכלרתו כי יהי לבך נכון כי לא יוסיף לבוא בך עוד ערל וטמא:

התנערי מעפר גו' עיין רש"י ז"ל וכן הרא"בע וכן הרד"ק ז"ל ומהרי"א הביא בשם הרד"ק כנו' והוא כי' שבי לשון יסיבה: ולע"ד התנערי מעפר דרך מבל שיתנערו מהחומר מהעפר המעכר הנכסי וע"י זה קומי שבי ירושלם וגו' וכן נאיין אמ' התבתחי מוסרי' לדרך הם הפסעים ע"ד הכתוב נסיקר עול פשעי בידו הסתרגו עלו על צוארי שבידך כתות המוסרי' כל לדרך הנו' וקרי התפתחו שביל' לפתחה וכתיב התפתחו בוי"ו חוזר אל המוסרים והכוונה שבא לעבר ולשוב מסייעין לאותו לפתוח המוסרים נתקו מוסרות והתפתחו מלייהן:

כי כה אמר ה' וגו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל ומהרי"א ז"ל חנם נמכרתם ר"ל כל כך גדלה אמת חנם בעבד הזה הסורר ומורה שאדונו קן בו ומוכרו חינם לשלמו מעל פניו אלא ז"ש חנם נמכרתם וכן בגאולה אמר אלא יסובו לזכות לגאל נזכותם שהוא הכסף הבל לא בכסף הגאלו אלא בעתה כי עת לחנה כי בא מועד והקץ שבגיע לו יהיה כפשוטו שבעת גאולתם יהיה עם עני ואל אלא יגאלו ברכוש גדולו והבו אלא בכסף הגאלו:

ולע"ד שהיה בשורה טובה מאד חנם נמכרתם כלומר לא תועיל המכירה כלל כלל כי היא בטל' וסופו לגאול אתכם והמכר בטל וז"ש חנם נמכרתם שהמכר אינו כלום ובטל ובטלה אלא יכסף ותהיו אלים ועניים לא תגאלו ז"ש ולא בכסף כלומר כשלא תהיו בכסף לא הגאלו וכמו שאמרו חז"ל אין בן דוד בא עד שתכלה פרוטה מן הכיס ובזה ידוקדק אומרו נמכרתם כלומר אני לא מכרתי אתכם אבל אתם מכרתם עצמיכם וז"ש נמכרתם וכיון שכן חינם ובטל הוא המכר כיבד הזה שמוכר את עצמו בלי רצון ורשות רבו שהבל חינם והבל: לו יאמר לפי שבגלו אמרו יחזקאל ואמרו עבד שמכרו רבו מה יש לו עוד עמו הוא"ה נה נכה זו קרא לנבוכד נצר עבדי דמה שקר' עבד קנה רבו וא"כ עבדי אתם בני ישראל כי נבוכד נצר המשעבד בשבי עבדי הוא · והוא מ"ש אני אני ה' כי בחימה שפוכה אמלוך עליכם וגו' וז"ש הנם נמכרתם כלומר לא שזה לכם טענה זו למה שנמכרתם ולמה שהשבתם שיגלתם מתחת ידי ומתחת שעבודי כי בחימה שפוכה אמלוך עליכם · ולא בכסף תגאלו שהרי לעבדי נבוכד נצר נמכרתם ומה שקנה עבד קנה רבו · וכיוצא בזה יפורש הכתוב שמדבר על הגלות הזה והוא הנכון וכמו שיבוה למהרי"א ז"ל בפ' כי כה אמר וגו' ובהה מה לי פה וגו' בגלות הזה האחרון הכבד:

כי כה אמר וגו' ועתה וגו' לכן וגו' עיין רש"י ז"ל והרא"בע ומהרי"א ז"ל מצרים ירד עמי מתחילה לגור שם לא להשתקע ואעפ"י שלאחר כך שעבדום ואפר בזמן שנתריב ובנוכד נצר עשקו ולקחו מארצו ועתה בגלות הזה הנ' מה לי פה נאם ה' שנמלא בו מעין גלות מצרים שרבים מהם הלכו לשכון בארצות ומשלו בהן גויי הארץ ונמלא בו מעין גלות אשור בהורבן הבית והגלם מצרים וכנגד זה אמר לוקח עמי חינם וכנגד האחד שדומה למצרים עליהם אמר ומשלו אעפ"י שהם הלכו מעצמם ושעבדום עכ"ז יהללו יתהללו ויתפארו כאילו הם לקחום בחזקה · לו אפשר יהללו לשון ללא שפשו לישראל ילולה ובגלות זה כל היום שמי מנוקן לענין מה שיגיע בכנוד הלולות ולחדוהו ולכן בזמן ההוא של הגאולה ידע עמי שמי ידיעה אמיתית וקיימת ושלימו מנוקן חלילה ולכן ביום ההוא ידעו כי הוא המדבר ומבטיח ומקיים והוא הנני (וכת"י): ואפשר עוד לכן ידע עמי שמי הסיבה ולכן ביום ההוא אשר אני הוא מסובב כאילו אמר לפי שידע עמי שמי ולא נתפחו אחרי שוא ודבר כזב לכן ביום ההוא אשר אני הוא המדבר והמיעד עליו שהוא זמן הגאולה ראיה נאמר להם להוסיפם וז"ש הנני כי מפני קיום אמונתם יזכו לתשובה ע"כ וק"ק לשון ידע בצר' שהי"לל לכן ידע בפתח הי"ד: ולע"ד שכונת הכתובים לו' דבגלות מצרים ישראל ירד מעצמו (כדמהרי"א) או יאמר שישראל בתחילת כניסתם שם במצרים היו עם ה' אלה ואחר כך המצרים קלקולם בהתערבותם עם הגויים וכדפרשית בכלי חמדה בפסוק וראיתו אותם המצרי' שהבטלו בעבודה ועשו אותם רעים לא הר כך ויענונו אלילו לא חטאו והריעו לא שלטו בהם וז"ש כאן מצרים ירד עמי בראשונה שבראשונה היה בטר ועמי לא בראחרונה והיה לגור שם אחר שקלקל מעשיו נשתקע ועתהו אם כן בגלות מצרים עמי דאיהו אפשר לנפשיה ואשר בגלות הנני גם כן בסיבה עשקו והיה שאמרו אפשר כי עז העם ויכבו העם בגלות ההוא הקבעה בכיה לדורות ז"ש באפשר עשקו בי"ת באפשר כמו בעבור אפשר כי עז העם עשקו אמנם בגלות הזה הנ' עליו אמר ועתה מה לי פה נאם ה' כי לוקח עמי חינם ויהיה הכוונה כי בגלות הזה לא חטאו אל האם יתבדר אלא על חטאו בשגגת חינם כמו שאמרו הז"ל ז"ש כאן כי לוקח עמי חינם בבחינת האם יתבדר בקרא חינם נרמז חינם אל שגגת חינם כי רולי לזה רמז במ"ש חינם נמכרתם כלומר בגון שגגת חינם נמכרתם ולזה משלו יהללו מהמלרי' ומתהללים במה שהיה נאם ה' ולא בחטאם ומיוב זה להיות המיד כל היום שמי מנוקן שלילו ידעו שמי גזרתי להם הגלות היה וקיימתי לא היו מנאצים שמי והיה על דרך פן יאמרו אמרו ואמרו ידינו רמה ולא ה' פעל כל זאת וגו' לכן לני נשבע לגאלה כאשר ידע עמי שמי ואין לכן אלא לשון שבועה' כמו לכן נשבעתי לבית עלי וזה כנגד חלוקת זכו שהחיסנה לם ידע שמי ומגלתו ולכן לני נשבע שנית שלא לא זכו לני ה' בתחה ז"ש לכן ביו' ההוא בל יום הגאולה אשר לא יעבור לם כן העבוב אינו ממני ומצדי כי לני הוא המדבר הנני מוכן לם ישמעו על דרך היום לם בקולו תשמעו בשלאלהו לאליהו לאמיתי בא המשיח אמר לו מכרתי לתכם אבל לתם מכרתם עצמיכם וז"ש נמכרתם וכיון שכן חינם ובטל הוא המכר כיבד הזה שמוכר את עצמו בלי רצון ורשות רבו שהבל חינם והבל: לו יאמר לפי שבגלו אמרו יחזקאל ואמרו עבד שמכרו רבו מה יש לו עוד עמו הוא"ה נה נכה זו קרא לנבוכד נצר עבדי דמה שקר' עבד קנה רבו וא"כ עבדי אתם בני ישראל כי נבוכד נצר המשעבד בשבי עבדי הוא · והוא מ"ש אני אני ה' כי בחימה שפוכה אמלוך עליכם וגו' וז"ש הנם נמכרתם כלומר לא שזה לכם טענה זו למה שנמכרתם ולמה שהשבתם שיגלתם מתחת ידי ומתחת שעבודי כי בחימה שפוכה אמלוך עליכם · ולא בכסף תגאלו שהרי לעבדי נבוכד נצר נמכרתם ומה שקנה עבד קנה רבו · וכיוצא בזה יפורש הכתוב שמדבר על הגלות הזה והוא הנכון וכמו שיבוה למהרי"א ז"ל בפ' כי כה אמר וגו' ובהה מה לי פה וגו' בגלות הזה האחרון הכבד:

כי כה אמר וגו' ועתה וגו' לכן וגו' עיין רש"י ז"ל והרא"בע ומהרי"א ז"ל מצרים ירד עמי מתחילה לגור שם לא להשתקע ואעפ"י שלאחר כך שעבדום ואפר בזמן סנחריב ובנוכד נצר עשקו ולקחו מארצו ועתה בגלות הזה הנ' מה לי פה נאם ה' שנמלא בו מעין גלות אשור בהורבן הבית והגלם מצרים וכנגד זה אמר לוקח עמי חינם וכנגד האחד שדומה למצרים עליהם אמר ומשלו אעפ"י שהם הלכו מעצמם ושעבדום עכ"ז יהללו יתהללו ויתפארו כאילו הם לקחום בחזקה · לו אפשר יהללו לשון ללא שפשו לישראל ילולה ובגלות זה כל היום שמי מנוקן לענין מה שיגיע בכנוד הלולות ולחדוהו ולכן בזמן ההוא של הגאולה ידע עמי שמי ידיעה אמיתית וקיימת ושלימו מנוקן חלילה ולכן ביום ההוא ידעו כי הוא המדבר ומבטיח ומקיים והוא הנני (וכת"י): ואפשר עוד לכן ידע עמי שמי הסיבה ולכן ביו' ההוא מסובב כאילו אמר לפי שידע עמי שמי ולא נתפחו אחרי שוא ודבר כזב לכן ביום ההוא אשר אני הוא המדבר והמיעד עליו שהוא זמן הגאולה הנה נאמר לם להוסיפם וז"ש הנני כי מפני קיום אמונתם יזכו לתשובה ע"כ וק"ק לשון ידע בצר' שהי"לל לכן ידע בפתח הי"ד: ולע"ד שכונת הכתובים לו' דבגלות מצרים ישראל ירד מעצמו (כדמהרי"א) או יאמר שישראל בתחילת כניסתם שם במצרים היו עם ה' אלה ואחר כך המצרים קלקולם בהתערבותם עם הגויים וכדפרשית בכלי חמדה בפסוק וראיתו אותם המצרי' שהבטלו בעבודה ועשו אותם רעים לא הר כך ויענונו אלילו לא חטאו והריעו לא שלטו בהם וז"ש כאן מצרים ירד עמי בראשונה שבראשונה היה בטר ועמי לא בראחרונה והיה לגור שם אחר שקלקל מעשיו נשתקע ועתהו אם כן בגלות מצרים עמי דאיהו אפשר לנפשיה ואשר בגלות הנני גם כן בסיבה עשקו והיה שאמרו אפשר כי עז העם ויכבו העם בגלות ההוא הקבעה בכיה לדורות ז"ש באפשר עשקו בי"ת באפשר כמו בעבור אפשר כי עז העם עשקו אמנם בגלות הזה הנ' עליו אמר ועתה מה לי פה נאם ה' כי לוקח עמי חינם ויהיה הכוונה כי בגלות הזה לא חטאו אל האם יתבדר אלא על חטאו בשגגת חינם כמו שאמרו הז"ל ז"ש כאן כי לוקח עמי חינם בבחינת האם יתבדר בקרא חינם נרמז חינם אל שגגת חינם כי רולי לזה רמז במ"ש חינם נמכרתם כלומר בגון שגגת חינם נמכרתם ולזה משלו יהללו מהמלרי' ומתהללים במה שהיה נאם ה' ולא בחטאם ומיוב זה להיות המיד כל היום שמי מנוקן שלילו ידעו שמי גזרתי להם הגלות היה וקיימתי לא היו מנאצים שמי והיה על דרך פן יאמרו אמרו ואמרו ידינו רמה ולא ה' פעל כל זאת וגו' לכן לני נשבע לגאלה כאשר ידע עמי שמי ואין לכן אלא לשון שבועה' כמו לכן נשבעתי לבית עלי וזה כנגד חלוקת זכו שהחיסנה לם ידע שמי ומגלתו ולכן לני נשבע שנית שלא לא זכו לני ה' בתחה ז"ש לכן ביו' ההוא בל יום הגאולה אשר לא יעבור לם כן העבוב אינו ממני ומצדי כי לני הוא המדבר הנני מוכן לם ישמעו על דרך היום לם בקולו תשמעו בשלאלהו לאליהו לאמיתי בא המשיח אמר לו מכרתי לתכם אבל לתם מכרתם עצמיכם וז"ש נמכרתם וכיון שכן חינם ובטל הוא המכר כיבד הזה שמוכר את עצמו בלי רצון ורשות רבו שהבל חינם והבל: לו יאמר לפי שבגלו אמרו יחזקאל ואמרו עבד שמכרו רבו מה יש לו עוד עמו הוא"ה נה נכה זו קרא לנבוכד נצר עבדי דמה שקר' עבד קנה רבו וא"כ עבדי אתם בני ישראל כי נבוכד נצר המשעבד בשבי עבדי הוא · והוא מ"ש אני אני ה' כי בחימה שפוכה אמלוך עליכם וגו' וז"ש הנם נמכרתם כלומר לא שזה לכם טענה זו למה שנמכרתם ולמה שהשבתם שיגלתם מתחת ידי ומתחת שעבודי כי בחימה שפוכה אמלוך עליכם · ולא בכסף תגאלו שהרי לעבדי נבוכד נצר נמכרתם ומה שקנה עבד קנה רבו · וכיוצא בזה יפורש הכתוב שמדבר על הגלות הזה והוא הנכון וכמו שיבוה למהרי"א ז"ל בפ' כי כה אמר וגו' ובהה מה לי פה וגו' בגלות הזה האחרון הכבד:

מה נאם ה' אשר לקחו עמי חינם ומשליו יהילו אמר ה' ותמיד כל היום שמי מנוקן שלילו ידעו שמי גזרתי להם הגלות היה וקיימתי לא היו מנאצים שמי והיה על דרך פן יאמרו אמרו ואמרו ידינו רמה ולא ה' פעל כל זאת וגו' לכן לני נשבע לגאלה כאשר ידע עמי שמי ואין לכן אלא לשון שבועה' כמו לכן נשבעתי לבית עלי וזה כנגד חלוקת זכו שהחיסנה לם ידע שמי ומגלתו ולכן לני נשבע שנית שלא לא זכו לני ה' בתחה ז"ש לכן ביו' ההוא בל יום הגאולה אשר לא יעבור לם כן העבוב אינו ממני ומצדי כי לני הוא המדבר הנני מוכן לם ישמעו על דרך היום לם בקולו תשמעו בשלאלהו לאליהו לאמיתי בא המשיח אמר לו מכרתי לתכם אבל לתם מכרתם עצמיכם וז"ש נמכרתם וכיון שכן חינם ובטל הוא המכר כיבד הזה שמוכר את עצמו בלי רצון ורשות רבו שהבל חינם והבל: לו יאמר לפי שבגלו אמרו יחזקאל ואמרו עבד שמכרו רבו מה יש לו עוד עמו הוא"ה נה נכה זו קרא לנבוכד נצר עבדי דמה שקר' עבד קנה רבו וא"כ עבדי אתם בני ישראל כי נבוכד נצר המשעבד בשבי עבדי הוא · והוא מ"ש אני אני ה' כי בחימה שפוכה אמלוך עליכם וגו' וז"ש הנם נמכרתם כלומר לא שזה לכם טענה זו למה שנמכרתם ולמה שהשבתם שיגלתם מתחת ידי ומתחת שעבודי כי בחימה שפוכה אמלוך עליכם · ולא בכסף תגאלו שהרי לעבדי נבוכד נצר נמכרתם ומה שקנה עבד קנה רבו · וכיוצא בזה יפורש הכתוב שמדבר על הגלות הזה והוא הנכון וכמו שיבוה למהרי"א ז"ל בפ' כי כה אמר וגו' ובהה מה לי פה וגו' בגלות הזה האחרון הכבד:

מה נאם ה' אשר לקחו עמי חינם ומשליו יהילו אמר ה' ותמיד כל היום שמי מנוקן שלילו ידעו שמי גזרתי להם הגלות היה וקיימתי לא היו מנאצים שמי והיה על דרך פן יאמרו אמרו ואמרו ידינו רמה ולא ה' פעל כל זאת וגו' לכן לני נשבע לגאלה כאשר ידע עמי שמי ואין לכן אלא לשון שבועה' כמו לכן נשבעתי לבית עלי וזה כנגד חלוקת זכו שהחיסנה לם ידע שמי ומגלתו ולכן לני נשבע שנית שלא לא זכו לני ה' בתחה ז"ש לכן ביו' ההוא בל יום הגאולה אשר לא יעבור לם כן העבוב אינו ממני ומצדי כי לני הוא המדבר

הנני

הנה ישכיל עבדי. הפרשה הזאת נאמרה על גלות ישראל. וקרא אותו עבדי כמו שאחר ואתה ישראל עבדי יעקב אשר בחרתיך. אמר הנה יצא את שלילת עבדי וירום ונשא וגבה מאד: ישכיל. יצליח. כמו ויהי דוד בכל דרכיו משכיל: וכן תרגם יונתן ויצלח. ואמר ירום ונשא וגבה. אמר לשון המעלה בכל לשון לפי שמעלתו תהיה מעלה יתרה.

וכתה אפרש הפרש כמו שפירש הרב הזקני הבי ז"ל בספר הגלוי: כאשר שממו. מגין המים כמו משמים בחוכה. אמר כאשר תמהו מרוב שפלותך. והדין היה עליהם שיתמהו כי היו רואים שהיה משחת יותר מכל איש מראהו ותארו יותר משאר בני אדם. ואשר מדבר פעם לנוכח כמו שאמר עליך ופעם שלא לנוכח כמו שאמר מראהו ותארו כן דרך המקרא בכמה מקומות כמו שכתבנו. והחכם רבי אברהם פירש כי כן משחת מאיש מראהו דברי הגויים שיתמהו על ישראל ויאמרו כי משחת מאד מראהו כי כמה עמים יש בעולם שיתפארו כי לורת היהודי משונה מכל הגזעות גם יש בהם שיסלאו היש ליהודי פה או עין כן הוא בארץ ישראל ובארץ פרס: משחת. בתי"רק המ"ם והוא חולם. וכן הערים המבדלים בתי"רק המ"ם תולם ותמרו בחולם מפני הא"לף: כן יזה. ענין דבור. כמו יטיף שהוא בענין הזיה. וכענין דבור. נפשו מים לשון הזיה. אל יטיפו יטיפון לשון דבור. כן יזה ענין דבור והוא יולא לשלשי פר"לה בלע"ז. אמר כמו שיתמהו על שפלותו כן יתמהו על גדולתו וידברו עליה תמיד. עליו יקפצו מלכים פיהם. חפילו למלכים ירתה כבודם כבוד גדול. וכן אמר ירחו גויים לדקתך וכל מלכים כבודך: יקפצו. לשון פתיחה. כמו מקפץ על הגבעות שהוא פתיחת המלעד בלע"ז. ובלשון סגירה כמו לא תקפון ידך. ושניהם יכולים להתפרש על מלת יקפצו יפתחו פיהם בספר בגדולתו הו יסתמו יד על פה מרוב תמהון: כי אשר לא סופר להם ראו. יותר ירחו מגדולתו מסופר להם ויותר מאשר שמעו יתבוננו בחוכמה מן מגדולתו: מי האמין. הגויים יאמרו אז מי היה מאמין לשמועה שהיינו שומעים עליו מפי הנביאים הו מפי האומרים בשמם לא היינו מאמינים מה שאנו רואים עתה בעינינו: וזרוע ה' על מי נגלתה. כמו שנגלתה על זה. או יהיה פירוש על מי דרך בזיון על מי נגלתה כמו שנגלתה על זה. כלומר מי היה שנגלתה עליו זרוע ה': ויעל כיונק. מן יונק כמו כשרש שהוא בארץ ציה: ויעל כיונק. ממנו שאין לו אחר ולא הדר כן היה זה. ולפי דעתי כי פירוש עתה עלה זה מן הגלות לפני האל ועלה מהגלות על דרך פלא. כמו אם יעלה יונק מארץ ציה הו אם ימלא שרש עץ או עשב שנומח בארץ ציה שיהיה פלא כן היה פלא עליתו מהגלות. והענין כפול במלות שונות: לא תאר לו. בעוד שהיה בגלות לא היה לו לא תאר ולא הדר. ר"ל פאר יפה: ונראהו ולא מראה. והיינו רואים אותו ולא היה מראהו יפה אלא כעור ומשונה משאר בני אדם: ונחמדהו. ולא היינו חומדי אותו אלא מתעבים אותו. ולא שורר עומד בחקוס שניים: נבזה. אין צריך לומר שלא היינו חומדים אותו אלא אף נבזה היה בעינינו: וחדל אישים. פחות שבבני אדם היה. או פירוש חדל הוא מאישים שלא היה מתחברים עמו: איש מכאובות וידוע חולי. המכאובות והחולי הוא לעבר הגלות. ופירוש ידוע. כי ידוע ורגיל היה לעבוד עליו עול הגלות: וכמסתר פנים ממנו. שלא היינו רוצים להביט בו מרוב מהום שהיינו מואסים אותו ולא חשבנוהו לכלום: אכן חלאינו. הגה כתב יחזקאל הנביא בן לא יאמר בעון האב ואב לא יאמר בעון הבן כל שכן איש אחר באיש אחר וכל שכן אומה באומה אחרת. אם כן מה הוא חלאינו הוא נאמר. מחולל מפשעינו ובחבורתו נרפא לנו. ואינו דומה לזה מה שאמר ירמיהו בספר קינות אבותינו חטאו ואינם ואנחנו עוונותיהם סבלנו. כי הוא על דרך פוקד עון אבות על בנים. והוא כשאוחזים הבנים מעשה אבותם בידיהם. כמו שאמר לשונאי. שזהו מספר מתת האל שנשאה הבן עונו ועון האב. ומה שאמר ירמיהו אמר על לשון הגויים כי מתוך גערם לא יהיו דבריהם במספר ובמשקל: והוא מחולל מפשעינו. מחולל פעל מן המרובע. מענין חיל כיולדה ומשרשו: ומדכא. מן דכא לארץ מיתי: מוסר שלומינו עליו. שלומינו כמו כלנו. כמו גלות שלומים כלו גלות שלמה. ע"מ שלומינו מן שלום. ובחבורתו. מן חבורה תחת חבורה אלא שזה דגוש וזה קל: והחבורה הנגע הוא משל על גער הגלות. ונעשה נרפא לנו. כמו כי אני ה' רופאך. כלנו כצאן תעינו. ר"ל כצאן תבלי רועה. לפיכך אחר כצאן בפתח הכ"ף ליודיעה כי אותו הצאן הוא תועה אין לו רועה:

הפגיע

הנה ישכיל עבדי. הנה באחרית הימים יליח עבדי יעקב לדיקים שבו: כאשר שממו. כאשר המהו עליהם עמים רבים בראותם שפלותם ורמרו זה אל זה כמה משחת מאיש מראהו ותארו מה תמרה חטוך משחר בני אדם כן אשר נגאנו רואים בעינינו: כן יזה גויים רבים. כן עתה גם הוא תנבר ידו וידה את קרנות הרשעים אשר זרוהו: יקפצו יסגרו פיה. מרוב תימהון כי כבוד אשר לא ספר להם על שום אדם רואו בו: התבוננו. מי שמתבלו: מי האמין לשמועתנו. כן יאמרו אים לרעהו אילו היינו שומעים מפי אחרים מה שאנו רואים אין להאמין: וזרוע יי'. כזאת בגדולה זאת על מי נגלתה עד הנה: ויעל כיונק לפניו. העם הזה לפני בא לו הגדולה הזאת עם שפל היה מאד ועלה מאילו כיונק מיונקות האילנות: וכשורש עלה מארץ ציה: לא תאר. היה לו מהחלה ולא הדר ונראהו ולא מראה ונחמדהו. וכשראינוהו מתחלה באין מראה היאך נחמדהו ונחמדהו תמוה הוא: נבזה וחדל איש. כבזה ואחל איש היה כן דרך הנביא הזה מזכיר כל ישראל כאיש אחד אל תירא עבדי יעקב ואתה שמע עבדי יעקב ואף כאן הנה ישכיל עבדי בבית יעקב אמר ויסכיל לשון הצלחה הוא כמו ויהי דוד לכל דרכיו משכיל: וכמסתר פנים ממנו. מרוב בושה ושפלות היו כמסתירי פני אתמה חבושי פנים בעמון כדי שלא נראה אותם כאדם הנוגע שמסתיר פניו וירא מהביט אכן חלאינו הוא נשא. אכן לשון אחר כל מקום אחר כל עתה אם רואים שלא מחמת שפלותו בא לו אלא מוסר הוא ביסורין להיות כל הרשעים מתכפרים בייסוריהן של ישראל. אלו שהיה ראוי לבא עלינו הוא נשאן: ואנחנו חשבנוהו. אנו היינו סבורים שהוא שנאוי לאמקום והוא לא היה כן אלא מחולל היה מפשעינו ומדוכא מעוונותינו: מוסר שלומינו עליו. בא לו עליו יסורי השלום שהיה לנו שהוא היה מיוחר להיות שלום לכל העולם: כולנו כצאן תעינו איש לדרכו פנינו. כולנו בכל תעינו עתה גגלה כי כל ז' אומות תעו:

הפגיע

הנה ישכיל עבדי
ירום ונשא וגבה מאד: כאשר
שממו עליך רבים כן משחת
מאיש מראהו ותארו מבני אדם:
כן יזה גוים רבים עליו יקפצו מלכים
פיהם כי אשר לא ספר להם ראו
ואשר לא שמעו התבוננו: מי
האמין לשמעתנו וזרוע יהוה על מי
נגלתה: ויעל כיונק לפניו וכשרש
מארץ ציה לא תאר לו ולא הדר
ונראהו ולא מראה ונחמדהו:
נבזה וחדל אישים איש מכאובות
וידוע חלי וכמסתר פנים ממנו נבזה
ולא חשבנהו: אכן חלינו הוא
נשא ומכאבינו סבלם ואנחנו
חשבנהו נגוע מכה אלהים ומענה:
והוא מחלל מפשעינו מדכא
מעונותינו מוסר שלומינו עליו
ובחבורתו נרפא לנו: כלנו כצאן
תעינו איש לדרכו פנינו וי"הוה
הפגיע

הא יצלח עבדי משיחא יראם ויסגי
ויתקוף לחדא: כמא דסברו ליה בית
ישראל יומין סגיאין דהוה חשוך ביני
עממיא חיזויהון וזיוהון מבני אינשא:
כן יבדר עממין סגיאין עלוהי ישתקון
מלכין ישוון ידיהון על פומיהון ארי
דלא אשתעיאו להון חזו ודלא שמעו
אסתכלו: מן הימין לבשורתנא דא
ותקוף דרע גבורתא דייי ברון על מן
אתגליאת: ויתרבא צדיקא קדמוהי
הא כלבלבין דפרחן וכאילן דמשלח
שורשוהי על נגדין דמיין כן יסגון
תולדת קורשא בארעא דהות
צריבא ליה: לא חזו חולא חזויה ולא
אימתיה אימת הדיוט ויהי זיו
קורשא זייויה דכל דיחזי ביה יסתכל
ביה: בכן יהי לבוסרן ויפסקון קר כל
דשיעיא יהון חלשין ודנון הא כאינש
כיבין ומזומן למרעין וכמא דהות
מהלקא אפי שכינתא מנגא בסדין
ולא חשיבין: בכן על חובנא הוא יבעי
ועייתנא בדיליה ישתבקון ואנחנא חשיבין כתישין מחץ מן קדם יי ומענן: והוא
יבני בית מקדשא דאיתחל בחובנא איתמסר בעוייתנא ובאולפניה שלמא יסגי
עלנא ובדנתיהי לפתגמוהי חובנא ישתבקון לנא: כולנא כענא אתבדרנא גבר
לארחיל אורחיה גלינא ומן קדם יי הות רעוא
למשבק

ונשא י"ב וסימ' בסדר תרומה: ואשר לא ח' וסימ' נמסר בסדר וארא: אישים ג' בקריאה ומ"ל וסימ' גבזה וחדל אישים. את אישים פעלי און. אליכם אישים אקרא:

אבן עזרא

והנה ישכ"יל עבד"י. זאת הפרשה קשה מאד אמרו בעלי פלוגתינו שהוא רמז לאלהים ויפרשו עבדי הגוף וזה לא יתכן כי הגוף לא ישכיל ואפי' כשאדם חי. ועוד מה טעם ירמה זרע יאריך ימים והוא לא היה לו כך ועוד יאריך ימים ולא היה כן ועוד ואת עלומים יחלק שלל והרמיה גמורה כי למעלה כי הולך לפניהם יי' והם יסר' ואחר כך רני עקרה והיא כנסת ישראל והנה טעם עבדי כל מי שהיה בגלות מישראל והוא עבד השם ורבי' פירשוהו על משיח בעבור שאמרו קדמונינו ז"ל כי ביום שחרב בית המקדש נולד משיח והוא אסור בזיקי' והנה אין טעם לפסוקי' רבים נבזה וחדל איש' מעוצר ומשפט לוקח ויתן את רשעי' קברו ומה טעם ירמה זרע יאריך ימים והגאון רב סעדיה ז"ל פירש כל הפרשה על ירמיה ויפה פירש וטעם יזה גויים רבים בפיו בדרך נבואתו גם כתב בתחלת ספרו כיונק לפניו כי קטן היה כאשר נתנבא יי' הפגיע בו והוא חטא רבים נשא כי כן כתב זכר עמדי לפניך לבקש עליהם שיוכל כשה לטבח יובל וכן כתב ואני כבשם אלוף יובל לטבח ופירש ואת עלומים יחלק שלל על מרומה ומשלח שכחן לו רב עבדים. והנכון בעיני כי כל הפרשה דבקה כי מה טעם להזכיר ירמיהו אחר הנחמות ולפני הנחמות והנה ידבר על כל עבד יי' שהוא בגלות אז יהיה עבדי כמו ישראל עבדי וזה קרוב מזה והנה ישכיל יבין עבדי כי עול ירוס ונישא מבנין נפעל: כאשר שממו עליך. כמו ושממו עליה אויביכם והטעם שיתומם כל מי שירמה עבד השם וטעם רבים הגויים וטעם כן כאילו אחר היה כן: כן משחת מאיש. והנה משחת תאר השם ותארו בא על דרך רחבו וזה דבר ידוע כי כמה גויים יש בעולם שיחשבו כי צורת היהודי משונה מכל הצורות ויאמרו ליהודי פה או עין כן בארץ ישמעאל ובארום: כן יזה. זה הטעם כמו ירוס ונישא כאשר היה כן אמתנו שנשאת תוארו בעיני הרואים כן יבא זמן שיכסה מהם ויטעם יזה יפזר דמיהם הו יקפצו מלכי' פיהם והנה עליו כמו בשבילו: אשר לא ספר להם רמו. שלא עלה על לב הגויים שתהיה לישראל חשובה: מי. לו יאמרו הגויים מי האמין מי היה מאמין שתהיה כשמועה הזאת ששמענו: וזרוע יי' על מי נגלתה. לעולם כאשר נגלה על אלה: ויעל. והנה הוא עבד השם מישראל לו כל ישראל לפני הש"י עולה כיונק כמו ילכו ינקיתיו: וכשרש מארץ ציה. שלא יתן פרי שלא יגדל: לא תאר לו. פירושי כמו ותארו מבני אדם: ונראהו ולא מראה. ולא משרת עצמו ואחר עמו וכן הוא ולא נחמדהו וכמוהו מתן בסתר יכפה אף: נבזה וחדל איש: ממנו. יש עד היום הזה גוי כאשר ירמה יהודי יסתיר פניו ממנו והטע' שלא ירחמו להושיעו: אכן. זה הוא רחש הפסוק אנחנו היינו מחליאים והוא היה נושא מכאוביו עלינו בעבור כי תורתינו הכל הבל ובאו על יסר"ם תורתם תורת אמת והעד כולנו כצאן תעינו: והוא מחולל. מגזרת חלל ומוסר שיתמיד שלומינו והוא עליו והעד ובחבורתו הלא תרמה כתו' על עת הישועה והיתה עת נרה ונוד כתו' כאשר הסיבו המלכים כי כל הארץ יושבת ושוקטת וענה המלאך עד מתי לא תרחם ירושלם הטעם כי כל זמן שיש לגויים השקט לא תרחם ירושלם: כולנו. בהחרונה יבינו האמת והנה הוא דבק עם נגוע ומוכה אלהים וכמוהו אך שקר נחלו אבותינו:

מנחה גדולה

פלאי וגו' לאחר אתם הרי ישראל אל תתיאשו על אותו הומן לרבן על הגלות ירושלים כאשר על הגלות אלהינו מתיאשי' בכיתים על זמן התחיה אך אתם מצאתם פלאו ופתחו דבה חדשות ירושלים כי אחר שיחיה ה' עמו גאל מן הסתם ירושלי' כי אחד בכלל בבני: הנה ישכיל עבדי הוא אחד הוא המשיח הוא דוד הוא משיח כדכתי' ועבדי דוד נשיא להם לעולם. ע"כ ידקן בו אומרו ישכיל עבדי עליו כי ילמד סתום מן המפורש וע"כ אחר הנה ישכיל עבדי ולא אחר כה אחר ה' כי גם הדוגא ידבר ואחר הנה ישכיל לאחר הגיעו ולאו כמה גדול כח שובל ויסורין על. הדוד כי הלא מהגדולה אם' אתן לחלך המשיח מחנו תרמי מה טוב ויסורין של אהבה לשובל אותם כי הנה ישכיל ויגליה עבדי הוא עלך המשיח כי ישכיל הוא כד"ל ויהי דוד לכל דרכיו משכיל שהוא ענין הצלחה והנה תכלל מרבע עולמות שהוא מעולם השכל ועולם החלאים ועולם הגלגלי' ועולם העליון והנה הצלחתו תהיה בעולם כי ירוס בעבר"ו ונשא בעולם הגלגלים כאשר היה ביהושע באחרו שמש בגבעון דום וכיוצא בו.

• ונבב

קלה בגלותם ר"ל בשעה וגו' כמ"ש למיסנה כשזכו אז ג' ימים קודם מקדים אליהו לבא ובוכה ומבכה את כל ישראל ואחר כך משמיע ס"וס והוא אומרו אתם ביום הראשון בשורת הסלוס וכן ביום שני בשורת טוב וכן ביום ג' משמיע ישועה כדי להשגיח לרשעים שיעשו שלוס בה לגוי ע"ד מבניו לגויים ויתבלבל וגו' שהלו ידעו שלגיון ולא להם היו שבים בתשובה לכך קורה אתם שלוס גם מבחינת ישראל כדי שלא יפוג לבם קודם כן אתם כדי שגם הם יהיו משופקים אם השנו כלפי אז ישראל ליישראל והנה בשורות אלו הטובות לא יזכו אליהם אלא בתמצעות הבכיה הוא הנזכר והתפלל וגו"ל ואח"כ אז' להם בת שלוס לבולם וגו' ואח"כ דייקא שבתמצעות הבכי זכו אל השלו' אחמר ושעשה הכפל בת שלוס להריס לערי ישראל ובת שלוס ליישראל לבודיע שיתקבלו ישראל ולא יהיו הרי ליה ושמחה שעל זה בכה הפייד כמ"ש עד מתי אתם פומדים בארץ ליה ושמחה וגו' וכן העשם בכפל בלה טובה לעולם וכן בלה ישועה טעם הכפל על טובת ההריס עצמם ויסובן ע"י קבון ישראל ועובדת ישראל והרשעים ברלותם המאחר אתמי וכפול טוען לו' שבת להם שלו' מעט' הכפל דרשו שלוס לרחוק ושלוס לקרוב כי לא ידעו תוכן הענין: וזה מובן מ"ש הפסוק מה נאוו על ההריס רגלי מבשר דשמיעת שבחו אל הבכי' רמז אל הבכי' והספר הגדול ההוא שגם הוא מועיל לגאולה וא"כ רגליו נאוו בזה שבוכה על ההריס כל"ח על ההריס אשת בכי ונהי וע"י זה יהי' מבשר בהתעוררות התשובה האמור ובזה מובן מ"ש חז"ל במסכת ברכות ברכת הרואה הר בהלוס יסכיס ויתחר מה נאוו על ההריס רגלי מבשר קודם שיקדימנו פסוק אחר על ההריס אשת בכי ונהי ברלה מזה היות זה הפסוק מכוון בענייננו גם בלשונו אל אותו הפסוק אל על ההריס אשת בכי וגו' כי גם אחר על ההריס כאמור שאל"כ יקשה למה לא יסכיס ויאמר על הר גבוה עלי לך מבשרת וגו' והוא מוקדם לזה הפסוק וכן יש על הר כשפה לפורענות אלא ודאי כדפרש' שעל ההריס רגלי מבשר מייבות יש לו עם פסוק על ההריס אשת בכי וגו' כי כן יבכה אליהו תחילה ועל ידי זה אחר כך מבשר ומשמיע שלוס: ועיין הרא"בע ז"ל והרל"ק ז"ל והרשבוים ז"ל פירשו שהבא לבשר ברוך הוא לבשר מעט מעט כן יפה לבו ויאלא רוח הטומע לגודל הבשורה הטובה (כמו שהרחבתי בפסוק דברו על לב ירושלם) וזהו מה נאוו על ההרי' רגלי מבשר תחילה משמיע שלוס שאמר הכל בכלל תיבה זו שהכל בכלל בשלוס ואחר כך מבשר טוב ואחר כך מגלה יותר משמיע ישועה ואחר כך אז' לציון מלך אלהיך כדי שלא תפוג לבה של ציון: ולע"דן במה שזכרתי למעלה שאם זכו יהיה המבשר אליהו ואם לא תהיה אשה מבשרת אשתו של דוד תפלי בה שהיא אמו של משיח ובזה אבין שהמבשרת לא הקרא אלא על הר אחד וזהו על הר גבוה עלי לך מבשרת ציון על הר אחד אמנם המבשר נאה יותר וז"ש מה נאוו על ההריס רגלי מבשר יותר מרגלי מבשרת כי זה המבשר הבא בשזכו משמיע שלוס בין ישראל להריס שבשמים שהרי זכו מבשר טוב דהיינו הטוב והיקר שזכו בו ישראל שהן נורמים הגאולה וז"ש אחר כך משמיע ישועה ששתי אלוקות אלה קוראות אלו לשון הס טובות למשמיע ישועה ומלך הסס יתברך שהיא אלהיך כלומר בזכותך שזכית יקבלת אלהותו ומלוותיו וקיומם וכשזכו ישראל במעשיהם לגאולה אז קול צופיך וגו' כי עין בעין יראו בשוב ה' את ציון שאז יהיה שיבת ה' בפרסו' עד שעין בעין יראו בשובו ויהיה ה' הסד שהו' אור גדול הספקלרי' המאירה אמנם למעלה כשלא זכו ובאה מבשרת אז אמר אמרי לערי יהודה הנה אלהיכם שריכה המבשרת להראותו אליהם זה אליהם הוא המתגלה לא הספקלריא המאירה והבן הקדמה זו כי על פיה יוסיף הסס יתברך להשכיל אותנו כמה וכמה דקדוקים:

קול צופיך נשאו קול וגו' שבהדרין פ"ח קול צופיך נשאו קול יחדיו ירננו אז"ר חייא בר אבא אז"ר יוחנן מכאן לתחיית המתים מן התורה ירננו לא נאמר אלא ירננו אז"ר חייא בר אבא אז"ר יוחנן עתידין כל הנביאים כלוס לו' שירה שנא' קול צופיך נשאו קול יחדיו ירננו עכ"ל. הכוונ' להס ז"ל לדקדק אמר נשאו קול בלשון עבר ולא אמר ישאו קול כמ"ש ירננו מכאן למדו לתחיית המתים שקול צופיה שעברו ונשאו קול בנבואה לעתונתן של ישראל בתחיית נבואת אשר נשאו קול לשעבר יחדיו ירננו לעתיד. וכן כיוצא בזה דקדקו במימרת הבנית עתידים כל הנביאים כולם לו' מיהה שמלבד המדקדקים תיבת יחדיו המורה שיחדיו כולם ירננו מדוקדק גם כן קול צופיך נשאו קול על כל הנביאים כולם שנשאו קול לשעבר יחדיו ירננו לעתיד כולם כאחד וז"ש יחדיו ירננו: ועיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל והרל"ק ז"ל ומהרי"ל ז"ל הביא דחז"ל הנז"ל שמכאן לתחיית המתים מן התורה והביא הרל"ק הנזכר והביא התחומא בע"הז מי שבאה רוחה פני שכינה היה מתמעט והולך שנא' כי לא יראני האדם וחי אבל לעולם הבא אני נגלה בכבודי על ישראל והם יראו' אותי חיים לעולם שנא' כי עין בעין יראו בשובה' ציון ולא עוד אלא שמראין כבודו זה לזה בלבבם שנ' ואמר ביום ההוא הנה אלהינו זה ולו' כי זה אלהים אלהינו עולם ועד הוא ינהגנו על מות עכ"ל: ולו' בזה שבזמן הגאולה העתידה יסתלמו בהשגות האלהיות ותתגלה האמת דעה את ה' ע"כ: ולע"דן על פי המדרש הזה ושיטת הלו' שמשם בעין חוש הראות יראו בשוב ה' ציון בזה אבין בכל כי עין בעין שהיה די שיאמר כי בעין יראו בשוב ה' ציון אבל אחר שאמר קול צופיך אשר נשאו קול לשעבר כנ"ל בחזו"ל ואחדי ירננו לעתיד והטעם לפי שמה שראו בעיקבנבות' שתראו בעין הראות החושי והזו טעם כפל כי עין בעין יראו כי עין על הנבואה שראו לשעבר בעין יראו שמשם ראייה גשמית ונזו יראו. וי"ת אדי בעינהון יחזון בגורן דעבד ה' כד יתיב שכינתיה לציון: לו יאמר קול צופיך נשאו קול הבשורה כי הנה ה' שב ותכף ומיד יחדיו ירננו יחדיו שלא יעכוב זמן כי עין בעין יראו ר"ל כשיעור עין כלו' כהרף עין כן בעין יראו בשוב ה' ציון ולפי כן לזה יתחייב שתכף לבשורה אשר נשאו קול הצופים מרחוק יחדיו תהיה הריגה הכף כי עין בעין ישועת ה' כהרף עין:

פצחו רננו וגו' עיין הרא"בע ז"ל והרל"ק ז"ל ומהרי"ל ז"ל כאשר על דרך שבחי ירושלם וגו' ובתוך שתי סיבות הלאה נחמת העם וקבוצת מפלת ירושלם ז"ל כי נחם ה' עמו גאל ירושלם ע"כ: ולע"דן לפי שהפרשה הזו מדברת בשזכו לגאולה כמו שהוכחתי למעל' בפסוק מה נאוו על ההריס מהיות המבשר זכר ולא נקבה לז"ל שהחרבות של ירושל' יצאו רינה על הטוב' הגדולה הזאת והיא כי נחם ה' עמו תחילה שעמו הוא שב אל ה' ואל עבודתו ואח"כ גאל את ירושלם אמנם כשתהיה הגאולה בעיתה בלי זעות שם נאמר אמרי לערי יהודה הנה אלהיכם שאוה הבורי' הוא ולא אוה הטעם כי אם אב הוא היה כבודו ואם לדון הוא היה מורא אמרי לא זכו לגאולו' אלא בזכות הערים כמ"ש הרשבוים ז"ל ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה ציון במשפט ודין שבי' לא תעלה אמנם שביה בצדקה כי עניים הם במצות ונדקת ה' עשה עמהם: ואמר פצחו ורננו יחדיו חרבות ירושלם לו' שלא תהיה שיבת ישראל מעט מעט מתי מספר מתקבצים היום וכן לאחר שאם כן לא ישמחו כל החורבות כולם יחדיו כי אותם שמתיישבות היום ירננו ושמתיישבות לאחר ירננו לאחר וכן מידי יום ביומו לבל הוליע שכול' נקבצו בזו לה יחדיו ולכן פצחו ורננו יחדיו חרבות ירושלם והטעם כי נחם ה' עמו ר"ל כל העם יחדיו ולא היתה הנחמ' לקצת יחידים אלא כי נחם ה' עמו כולו וכן גאל ירושלם יחדיו מיד שבה ומיד שביה יוכת פער שלחז"ל שבמקו' החרב עמידים יקדו שם ושם הרגיעה לילית ומצלה לה מנוח אשר עתה בגלות ישראל יגרשה משם מתוך ירושלם וא"כ יגאלוה ג"כ מידם מצרף עם הגאולה אשר תגאל מיד כובשיה וז"ש גאל ירושלם:

חשף ה' את זרוע וגו' עיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל וכן הרל"ק ז"ל וכן מהרי"ל ז"ל שתקי' גלוי' הגאולה לעיני כל הגוים: ולע"דן לפי שבמצרי' קיים ונם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי לעשיהם כדי שינקמו מאויביהם לכך יעיד גם כן לעתיד שיהיה כזשתחילה ישרע וינקם מהם וז"ש חשף ה' את זרוע קדשו שהזרוע הוא הגבורה יהדיון החזק לנקם מהמרשים לישראל לעיני הגוים ואחרי כן יגאלו מהגלות וז"ש וראו כל אפסי ארץ את ישועת אלהינו הישועה שיגיע לת ישראל לו ישועת אלהי"נו שהוא כב יכול עמהם בגלות ככתוב אדיק ונוסף הוא ובעניין הדין שיהיה דן את המרשיעים לא אמר שיראה לאפסי ארץ לפי שהי' מידה מרעונות ושוד שהאפסי ארץ לא נשמע אליהם מה שהרעו לישראל לו אולתי מהרעות ואולי אפסי ארץ בראותם כן המה ראו כן ויתמהו למה הגיע אליהם כן לכך אמר חשף ה' זרוע קדשו להפרע מהם לעיני הגוים לבד אשר שמעו שמועה כשהרעו ואולי שיראו הפורענות כדי שילדיקו דין שמים אמנם כי אפסי ארץ אין להם עסק בראיה אמנם מידה טובה תתפרס' ייחד לאפסי ארץ לראות הטובה וישועת הס"ת המורה:

סורו סורו סורו עיין רש"י ז"ל וכן הרא"בע והרל"ק ז"ל ואין קושי לדברי המתרגם שהרי כלי בית המקדש יהפקו ברומי הם ויחזרו אל המקדש: ומהרי"ל ז"ל סורו סורו שמא זה בגלות ירושלם ביד ישמעאל ומליו הוא שמא שכן בפרקיר"ל שעליו בן דוד ישמח לכן אמ' הדברי נעשי כלי ה' על הטוללים כלי ה' עשו וישמעאל הבנליים שהם עתה ישמעאלים בבית שני. הבירו"ל הבדלו מירושלם אתם הנושאי כלי בית ה': ולפשר לפרש הכתיב הולו שלו' ישראל כי לפי שאמר וראו כל אפסי הארץ שיראו מאלוקיה הגלות ויתנהלו לאיטם משלו' ה' על ישראל שיבדלו מהעובדי אלילים אתם נשאי כלי ה' (כהרל"ק) כלי זין

ולע"דן דרך הגלה לפי שירמיהו אמר סורו סורו אמר קראו למי סורו סורו אל תגעו לטמאת זה אמר בנחמ' סורו סורו ר"ל אותם שהיו הומרים סורו סורו לרע משם זכן אותם שהיו אומרים טמא אל תגעו אלו מתוכה והקורין התכם טמאים הטמאו וכ"ם אותם שהלכו מתוכה הדברו מעתה אל תגעו בדבר מתוכה שלא יטמאו כלי איין יאמר כי דוד היה בו נוסף כלי ה' ע"ל המפרשים שכלי ה' אמר על

נגש והוא נענה פתח פניל כי כל תיבות הנו לפעל פתח פיהו' הנו' פיהו' על כלל פתחתה בן פתוחות והם חסר בתיבות הנו"ס ל"ב יכתבו פליו והוא כנגן חסר לשבח ויכל בנוף וכרחל לפני גוזיה נחלמה ולא יפתח פיו והוא הפתגם: וה' חפץ דכאו חלי כתן פוכת כי תנשא סיסורין הנגים כל הנליך על חטאתיו כי תן נליך חסר לא יחמה הכון חסר כמו על חטא הכם חסר חתרנו ופע' כי הייסורין הנגי' פליו בשביל חטאתיו לא יכיבו עד חתיבה כי הוא ירוע חיבה תשובה ויהם כליה ובהכירו חטאו ירחמו פליו תן הנגים כחוקים ויחיה אכל חם הוא נתפס בעון הדור תן כידו הנשובה ויפות בנלגם וזהו חם ס' חפץ לדכאו כמו בחולותיו שחשבונותו לחטאה כחוב חם כן תיכנו בנלגל חטאתיו חלא כשון הנגים ונליהם חסר: חפתל כפיו ישבע וזהו הנגרות הנו' בדעתו יצליק נליך וכו' כי הוא חנליך נליך חם כן הנגרים הוא ישבע נליך חם ישבע: לכן אחלק לו ברבים כמו' יכתר כי אלה הייסורין הנגל חיב' חיל לו כי בחלה ישלם ה' חשולו כן ברבי' והנגיתי' כי זהותו נגול ולא ירום מאברהם ונגל ה' הנגה ונגה חנלגי הנגרת הרבריהם כי תן הנלה לחנלה חחקדם הנגים ונתפב בשון הדור: רני עקרה הרוח כי בשון חדם ותיה כחלנה חתהר בחנגב וג"כ חנלה בכחתים נחנגים כי בחיכי הנחתים הנלה תנבלנה הנגים חנגרים מנחנר חרבה חרבה חנגיון והרונן בחנגב חלרי בנים חם כן הנקרה חתן לה חתר חנגם חוב לה חנגל יתרון כי חם חון לה בנים ותן לה נחר חלרים. והחרון תרון ונחת הי הנחורה חנגים הרות ישרחל עקרה כלו' חתן לה בני: כמו לה חנגי כמו בחולותיו חנגל חנגנהו לחנלה כחתים חם חנגנו ירלה ויכיר בחנגו קוייב חילחה זרע יחרון ימים כי חנגל ס' בידו יצלח לכחר חלי חנגל חנגי' ירלה ונגל חנגל חנגנו ירלה ונגל חנגי' חנגל חנגי' ירלה ונגל חנגי' חנגל חנגי' ירלה ונגל חנגי' חנגל חנגי'

בהשתלשלות נבואה וגבה מאד המשיח: ות"ס הכר הגמול שהוא גדול מהלכות לפי שכל אד
מהחכמות תקן העולם בענין אחד ממה שבתקלקל ע"י אדם הראשון כמ"ש בס"ה שאברהם תקן ע"ז
וגזה הבלה בתם לקיים פסילי תלמידיהם תשרפון בתם ואברהם עשם נער הטריפה וכפר בעד
אדם ואהבת נקרת האדם הגדול וילחץ כפר על ע"ד שהרי הוא כלילו נשפך דמו על גבי המזבח ע"י
הפחד עפחד כמ"ש ויפחד יעקב תקון ערוות שעשה שלום בין שתי הארמות מה שלין זולתו
מרשני אם לרור ופרוד שעל כן נאמר ואשה אל אחותה לא תקח לצרור עליה בחייה: מעתה
מתישנו דחז"ל אסר בפשוק הזה שפירשוהו אבן לא נתבאר בדבריהם אם דברו במשיח בן אפרים
או במשיח בן דוד כמו שחקר מהרי"ח ז"ל שלא יתכן על משיח בן אפרי שאיך יתמר עליו ירום ונשא
ונגבה מאד: ולא במשיח בן דוד יקשה לומרו כן משתת מתים מראהו כי הרי ישעיה אמר עליו
הן יעבדי אתמוך בו בחירי רצה נפשי נתתי רוחי עליו ובמקום אחר אמר ולא חוטר מגזע ישי וגו'
אליך יאמר עליו נגוע ומוכה אלהים ומעונה כי הוא יהיה לדיין ונוסע הוא: ולא גויים ידרושו
לא שיהיה בבזה וחדל איש ואחר הפסוקים כולם שמורים שיקבל יסורין ומיתה בעד ישראל לא
יתכן שידברו במלך המשיח בן דוד: אלא זה הכלל שמה שפי' חז"ל וה"י לא יעלה על הדעת
שהוא מי' מתיתי בדרך הפשט בפסוק אבל הוא דרך דרש והסמכתא בפסוקים שקבלתם אסמכתא
אחרת והמוכית כן הוא שהמתרגם תרגם אחר הפסוקים על ישראל לא במשיח וכן חז"ל פירשו
בתשובה רבינו לכן אחלק לו ברבים וגו' ע"כ תורף דבריו בחלק הזה: וגם הרמ"בן ז"ל הקשה
קרוב לזה כמו שהכתוב בסמוך בתוך דבריו בס"ד:

ולע"ד שדברי חז"ל כדרבונות וגו' והנכון בדבריהם הוא בפסוקים שהפסוקי' הזה נגד מדבר
במשיח בן דוד ועליו כל הפרשה הזה ירום ונשא וגו' ואמר שתהיה שיעור מעלתו כאשר
שמתו עליך וגו' מדבר לנוכח עם משיח בן אפרים להחזיק לבו שלא ייראה מרבבות עם שלום משיח
בן אפרים ייראו הב"ה יוקיר מהם ע"י משיח בן דוד שיהה דמיה של גויים רבים וזהו שאמר לו כאשר
שמתו עליך רבים כשיראת אתה משיח בן אפרים לעולם שמתו עליך רבים כאמר בלשון תיון שיהיה כן
שיהיה כן משתת מלים מראהו ותוארו מבני אדם הוא יהי' משפט המושיע הנה כשיעור הזה שלעגנו
עליך בהפלגה כן יזה הם גויים שלמשיח בן דוד הוא אמר שהרי מדבר שלא לנוכח מורה שמדבר על
אזלתו מהנדבר שהוא משיח בן אפרים שהמשיח בן דוד הוא אמר דמם של גויים רבים ומלכיה ישימו יד על
פה ז"ם עליו יקפצו מלכי' פיהם כי אשר לא סופר להם ראו ע"ד הוספת על הטמיעה כלו' על מה
שסופר להם קול' בא המשיח בן דוד הנה ראו מראות עוד מה בלא סופר להם ראו ואשר לא שמעו
התבוננו כלו' ועל אשר לא שמעו אשר התבוננו מרות בינה שהבינו דבר מתוך דבר גם עליו ניסף
עוד "כי" והנה"ת מדבר בעדו ובעד כל קהל ישראל לו בעדו ובעד המשיחים ולו כי זרוע ה' על
מי נגלתה בימים שעברו עד שיוכלו לדמות מילתה למילתה כי זרוע ה' על מי נגלתה בגלוי
כמ"ש חסף ה' שבמצרים לעפ"י שעשה הנ"ת בזרוע עוזו שבלא כל כך בגלוי כשעם הזרת
בגאולה האחרונה: ואמר על משיח בן אפרים שיבוא קודם משיח בן דוד ולבניו שיהיה כמו יונק
וג"ל לא' קשן בערך המשיח בן דוד הבא אחריו ז"ם ויעל כיונק לפניו וכשורש מארץ ציה שהשורש
הוא קשן מאד כן המשיח בן אפרים לא הוקר לו וגו' נבזה וחדל איש בכמה מכאובות כמו
שפשרו עליו חז"ל שעומד בשער רומי ויקשר כל מכה ומכה בפני עצמה ר"ל אפן יקרב את הגאול
פתאום והיו המכאובות שלו וחליו כאלו הסתר פנים הזה מהחלאים הנו' היה ממנו וממעיני
אמו אלה להיותו ולא חשבנוהו לכלום אבל האמת אינו שהוא אין לו אשם בחליו ומכאוביו ז"ם אבן
חליינו הוא נשא שהחולאים שהיו מעותדים לבא עלינו בעונינו והוא נשא ומכאוביו הוא סבלם
ואנחנו עשינו אחשבנוהו נגוע ומוכה אלהים כדרש"ז שנאלו למקום כאשר בא בדרש"ז ז"ל וכמ"ש
מעונר שהיה המשיח בן אפרי' עוקר ומשל בישראל ובאומות ועושה משפט והוא לוקח כשיראלו אומו'
לחרגו ולת דורו מי ישיחת ויסר את התלאו' אשר מלאהו כי נגזר מארץ חיים ונחרג זה הי' משפט
עתי שנגע המעותד למו יסבול הוא ויתן את רשעים קברו שנקבר בין הנחרגים במלחמ' שיתקבלו
עליו הגויים להרגו ואמר שיהיה נמסר ביד עשיר שהוא מלכות זדון בכל המיתות שימיתוהו שלא
יהרגו אותו מהרה אבל יענישוה כמה עונשים ומיני הצער רעים וחמורים כמה וכמה מיתות ז"ם
ואת עשיר במותיו לשון מיתות הרבה על לא חמס עשה במעשה ולא מרמה בפיו בדיבור כי אם
לחאת הנ"ת בפיו וה' חפץ דכאו והחליאו ואם אתה ישראל תשים לנגד עיניך האשם הזה של
הריגתו ומיקות נפשו אם ירגז והתעטר על זה הבה הצער הזה יעורר אותך לשוב ויגרום שלא ירגז
משיח בן יוסף אבל ירלה זרע יאריך ימי' ומעמל נפשו אשר סבל ישבע כלומר יאכל ויסבע מהסבר
הניתן לו על העמל נפשו בדעתו ידיק לדיק לאפ"י שלא יהיה מגדר וערך משיח בן דוד עכ"ז
בדעתו ידיק עבדי לרבים יזכה ועונותם יסבול ביסורין ולכן אחלק לו וגו' זהו יסוד הפסוקים
על פי' שיטת חז"ל שמדברים במשיח בן דוד ומשיח בן יוסף שהוא בא מאפרים: ועיין רש"י ז"ל
וכן הרמ"בן ז"ל והרד"ק ז"ל ומהרי"ל ז"ל בחלק הראשון יספר בו הנבואה ההלאות שיגיעו לאומה
בזמן גאולתה וקרלה עבדי לפי שפרי' בגלות לא שברו תורתו ומצותיו ועבודתו כעבד נאמן וסבל
הגלות ולפי שמתחילה היה עם חכם ונבון ובגלות נאמר ואנכי ובינתי בגבינו תסתתר
ואמשורר אמר ולא אתנו יודע עד מה לזה יעד סבעת הגאולה הנה ישכיל עבדי הסכלה נכונה
לעניין המלכות שישבו לארץ בגלות עליה אמר ירום: וכנגד מעלת הנבואה שהיה נמלא בם
נביאים מסיבת האחרון והשכיחה שבינינו אמנם בגלות כתיב לא ימצאו חזון מה' וכתיב אין עוד
נביא: עליה יעד לעתיד ונשא מלשון נבואה כמו וה' נשא עליו המשא הזה וכנגד המעלה שהיו
דבקים בה' אלהיהם בכתוב ואביה אתכם אלי ובגלות כתרחקו שלא מעל פני עליה יעד לעתיד
ואחר ונגבה מאד שהוא הדיבוק עם גבוה מעל גבוה שומר וכמ"ש כאשר שממו עליך וגו' הביא
כמ"ל בדרש"י ז"ל והרד"ק ז"ל: לו יהיה כמו ויז נאם בלילו אמר יסוף דמיהם ומעם כפל
אשר לא סופר וגו' ואשר לא שמעו ר"ל אשר לא סיפר להם בבית ראשון ראו עתה בגאול' העתידה
ואשר לא שמעו בבית שני התבוננו עתה שנתחדש בו מי האמין לשמועתינו שהרמי' ונשלי' נשפלו
והפלא הנני ודוע ה' על מי נגלתה הלא על עם ביי יסמי: לו יאמר שיתמהו לעתיד על
ההלאות הכוזבות שנחלו על דרך לך שקר נחלו לבותינו הבל ואין בם ממש אבל לזה יאמרו בלשון
תימה מי האמין לשמועתינו ר"ל מי האמין לאותן הדברים שמענו אליהם כימי עולם ושנים
קדמוניות אשר לא היה ראוי לשמוע אליהם מאחר שזרוע ה' על מי נגלתה הלא על משה לדון
הנביאים ככתוב מולך לימין משה זרוע תפארתו ואמר בגאולת ישראל ייעל כיונק שהוא משל אל
הענף הקשן שהוא כולך ותימוק זה לו שעלה ישראל לפניו ויתברך כיונק הזה להשתעשע בו ויעלם
שתחבר לאיתו כאילו הוא ע"ל ולכן עשה עם לקחם לו כמו שהיה הענין ביציאת מצרים ולכן הוא מרבה לו
שונות ונפלאות והוא ע"ל ולכן ייקחתו ואין הדבר כן כי הם בורח יבש מארץ ציה לא הוזר לו ולא
הר מבני אדם ואנחנו עדים בדבר שבעינינו ראינו ז"ם ונראהו (ק"ק לדבריו שבי"ל ונראהו
הוי"ו בפ"תח כיון שהוא לשון עבר) וכיון שכן אין לו מראה ונחמדהו בתמיהה (כדרש"י) וראינו
שנחמדהו ליונק הזה נבזה וחדל אישים כנו"ל במפרשים ואמר הדל אישים רמז לנרשין מארצם
תמידיים אותם מבינים כי היה אים מכאובות וידוע חולי שתסיבה הגלות יהיו היהודים
מכאובות וידוע חולי אשר מסיר בני אדם מדאג' הגלות גם מהשגת הנ"ת דרך פונם ונ"ל אים
מסבל הו לו שהחסידים פנים מתנו ז"ם יכמסתר פנים ממני לפי שהיה נבזה ולא
ומפרי העכ"ם הדמיקו מאד שיאמר שם אים על אומה: ובאמת שמתיעוב בקיאות בכתבי
ישראל כי אר לו וכיולא כלה רבים ובחיות שהמשילו בפרשה בלשון יחיד עשה המשילו בלשון יחיד
גם בכל ז' שלא אמר בכל הפרשה אים על כלל ישראל כי אם כן משת מראהו כן מפחת
מראהו אל ישראל מאים ר"ל מכל אים ואים שבאומות ואמרו אים מכאובות שלא לבד יהיה נבזה
אבינו כעיר וגמלים גם שהוא כמסתר פניו מישראל והיה ו"ו כמסתר במקום והיה במסתר
כמו שבגלות רבי' יונה: ואחר שזכר זה כאים מכאובות וידוע חולי אמר שכן גם כו היה הנבזה
חשבנוהו כאילו אמרו הכלה והנכבדי' יחדיו כרשון כגדול לא חשבנוהו ליראל לכלוס נעה נלותו
חליינו ר"ל בחלאים שאנחנו חליינו לוהם מכאובותינו המכאובים שהכאבנו אותם כי הפעולות
לפעמים יהיו חיים אל הפעל כמו חפילה לבני אדם אלי כי אם לפי"ת וכן לפעמים ייחסו
אותם לפי"ת כמו שמתחים בבית התולדות לפי שהוא מהבל אחה: ולפי שאמר על ישראל אים
מכאובות וידוע חולי אחר ביאר ביחה בפסוק הזה ואחר לכן חליינו הוא נפש שהחלינו אותו
שחלאים ומכאובות אנחנו הייני סיבתם נמצאים אליהם ומחנו חשבנוהו וגו' ר"ל כי' דפתינו
אחלאים הנעשים ומכאובות שהיו האומות סיבת אלהים דבר עוד בחלאים שהיו עושים להם

בבחירה בכלל והבורה ומכה עדיה ז"ם והוא מקולל מפשעינו מכפשעינו ועוונינו ומרוע בחיר עינו
עשיהו מקולל ומדוכה והמכה אמרו מוסר שלומינו כי' הרה"בע ז"ל המוסר והיסורין שהתיר
שלומינו היה עליו כלומר להשתית בו כי בחבורתו נרפא לנו כי בהיותי שקט בשלוה לוי נהם נגיים
ולכן בחבורתו נרפא לנו: ולפי דעתי מוסר שלומינו ר"ל זהו התגלות הקומות שלו עליו
הלוהים של ישראל כי אם על המקריבים אותנו והדורשים ומייחדים את העם במוסר הכלל והוא
שהיו אומרים לנו מוסר להתעיר שלומינו הכל היו מדברים עליו על ישראל והמוסר שהיו אומרים
לנו היה בחבורתו ובמה שנרע לישראל בעשיית לו הבורת כעס ולנכסותינו זה יהיה רפואה לנו
נמלא שהמוכיחים היו מכסילים אותנו בהמור לנו תמיד דרך מוסר שלומינו תלוי במה שנרפא
לישראל ואמר כולנו כצאן תעינו שלעפ"י שכל אומה ואומה מתלוה ומשתחל מתהלכת היא
בתמונתה הבל הלך הדרה שבהם להרע לישראל ז"ם כילנו כצאן הם בענין הרבתינו לישראל
לעפ"י שהיה לדרכו כענינו בענין הקומות לא רלו זה כדאי זה: וה' הכביע בו את עון כולנו שהיו
חוכבים שה"בה למשפט שמו ומור לחוכיח יסרו לשומו למפגע לכל הסבת הקומות ושון כול' שיתולו
על ישראל ולפי זה עון כולנו על השון קאתר ולא הענוה כדעת המפרשים ואחר מדבר בענוה הגיף
שבנסו הקומו' לוהט הזר לדבר בענוה הממון במסים והרמוניה והוא אומרו נגש והוא נענה נגש
בנסף כמו לא יגוש את לחיו ועל זה אמ' נגש והוא נענה נגזל בממון והי' בגיבו נענה ועל"ז לא יפתח
פיו אבל היה כשה לטבח יובל שיליכו אותו להרגו כן היו ישראל סובלי רעות ומכות בגוב' ולענין
הממון אמר וכרחל לפני גוזזיה נאלמה כן היו נגזזים תמיד ממונינו: ואמר לפרש נגש והוא נענה
הכל על המתון שהיה נגש על הממון ומכים אותו לאמר הב הב והוא הוא נענה ולא"ב הזכיר עוד
מהסבלת ישראל שנעל מהם שנש מלכות ועל כן בעל דבר המסבב סיבן בם לפרש מבבני
התורה על הלסון"ם מעונר ומשפט לוקח בעונר הוא המלכות שנעל מהם זה היה סיבה שלוקח
ג"כ ממשפט שהם הסנהדרין ואמר ואת דורו של ישראל מי יסוהת ויספר את הלהו ומעלהו בהיותו
בח"י הוא ארץ החיים כמ"ש אתהלך לפני ה' בארצות החיים כי נגזר לו לישראל עונר ומכבש
אלא שהקומות היו סיבת לקיחתו מעונר ומשפט לוקח בדוש בחירת העמים רבר נגזר מארץ
החיים הית ח"י מסם נחסך נגע הדרבן והעדר המלכות והמשפט והנגע היה נמשך לעמי מפשעו
וז"ם מפשע עמי נגע למו ואחר למו בלשון רבים עם היות כל הברכה בלשון יחיד וכן הי"ל נגע
לו לגלות על כל הברכה שהיתוך המגבר בה הוא כללים בני ישראל ולהמה לבני הרבים הלשון
ושני (ולין זה תירון שהרבוי היה רלוי להיות בתיבת נגעים לו) זכר שיר מין רבויי הקלות
בסבלו ישראל אבל אחר המות שבתוב במרים תפסי הם לא יגלו תפסי שיקומו רבוי הקומו' בלילן
לילה והפילה להפגיע המת מקבריו את הבריכו ולחרף ולנדף את נוכותיהם יפרש לם היה
יהודי עשיר כמו שקרה בקרבותינו כמה פעמים (ובארץ ישמעאל נם כן כי לכך מסגירים מי כרכו'
על התבריכו' לנגעם להבר) וע"ז אמר ויתן את רשעי' קברו נתן ביד רשעי' ונרדפמהם ואת
עשיר במותיו ר"ל וכ"ם לם כי עשיר בזמן מותו שהו הי' קברו נתן לרשעי' ואחר כי יהבנו ירד לתרת
כבודו לקברו ולפי ספס' כאן כל רשו' הגלו' אתם. ברוי ואמ' על כלל דבריו על לא חמס עם' במעש'
ולא מרמ' בפיו בדבורו ואמר' על לא חמס עשה הם דברי הקומו' כבי מתפנת' לבל הנני' לא לחמת
זה לבי שבגלו' מנוחר שהיו פיעשים ביראל בעלי גזל ואולה ומרמה עד שמבני זה יעד לעתי' לבא
זרע ישראל לא ידברו עול וגו' מכלל בקרב' לבן לא היו ככה אבל הקומות שבני שבוותם היה להגיד
בשבלו ישראל רשות הגלות אלא כדין לחרו שהיו' ע"ל לא חמס עבה על גלות לדוש בכל כך
מהלרות בעבור שהרגו אותו הלים בנהרג בסוף בית שני הם עשו הדבר בחמסבב ובעבור אלא
עשה ישראל חמס לפטרו סונלים ועונשים אותם ואמר ולא מרמה בפיו על גלות ישראל שמרים
להם לישראל על אלא הוהו בפיהם לפנות דתם ועניניהם זה אמר על לא מרמה בפיו: וה'
חפץ דכאו החלק הבלים מהפרשה והם דברי הנביא ולא ישרו בעיני דרכי המפרשים והסבהי לני
אלה דרכים והבנים לא החזקתי בם מבני הסיבות שלזכיר והבלים לחזקתיו ולא הרפנו: בדרך
הרשעים שאלת הם הנים הם מחזרת לאלה ויהיה הכתוב מסורם כלו אמר וה' הם הפן דכאו
הלי כלומר הסרלה להעניש בגלות תשים אשם נפשו כלומר דע נא והאמן אלה היה כי הם
בהטלה ישראל והשמת נפשו כי אין יסירין בלא עון ולכך הם הפן אשם יתברך לדברו ליסראל
ולהלאו בכמה מיני מהכאות והחליים אל החטאה שהיה הדבר בדברי מלכי הקומות שאמרו שהיה
כל זה ליסראל על לא חמס עשה ולא מרמה בפיו אבל תשים אשם נפשו ונקמו ונתינו סבל
רשות הגלות ולכן אמרי הנביאות מהבטחות בארות הגלות ירלה זרע יאריך ימים בזמן הגאולה
שיתרבה העם רבוי רב כמ"ש ויתקלל הרבה לותה וגומר ונביה אמר ורבו כמו רבו: והדרך הבני
שתהיה תיבת הלי מהלימי לומר שהכלים ההכן שבבלו הוא כדי להבדילו ולהחליפם בחיי
הגאולה ולכן עם היות שתשים אשם נפשו לעכבו לומר שהיו לו העלות והשמות שגרמו לו כן הנה סוף
שיזכה לטובות הרבה ירלה זרע יאריך ימים אבל הבירים הוא לומו נכון כי היה ארוך כלומר החלים
במ"ם שהיה לא"ד הבועל (ולפי מסום הלא לא תירלה כי המבדרים לשון חולי והוא הפסם יקשה
ג"כ שהסרה הלא"ף שהיה הלוי להיות החליה ה"כ הסרה לא"ד הבועל) והדרך הבלשי הה' הכן
דכאו לא להמית אלא החליאו בתקות הרבה ועל"ז אמר המבאר ע"ה הלעולמים וגו' הלשם וגו'
הבכח וגו' ואמר הלמתה היה הלוחי הלי אלא הדיבה וכליה מבני רבים ז"ם בזמות ימרבת
הלילי ימין עליון אבל סיו סיתרפל אלה הם היות שתשים אשם נפשו בל ישראל ליחר שים לבם
הקלות והשמות עכ"ז סוף שיתרפל ירלה זרע ויאריך ימים והכן הפס בהוא שיזוו בל העולם
להכיר הלמת בידו של ישראל אלא שמליון תנא תורה ודבר ה' מירושלם: ובילר הנביא בליון
זכות יכופר עון ישראל והוא במה שיכנים את הקומות תחת כנפי הבינה זהה שאמר מעמל נפשו
וגו' ואינו לשון עתיד אבל לשון עבר ירלה יסבע יאריך והוא כמו עבר מסמר מה שירע לו
בגלות ויגיד הנביא שבלים זכות בגלות ליסראל אחר שהיה מכיר הלשם שבנפשו מתה שפעת
הוא שקרה עתל כמי הרה עמל ולא שקר שעמל נפשו ירלה לותה תמיד לנגד עיניו כמו ותעלתי
נגדי תמיד: יסבע בנפשו זכות שני שהוא עשיר הסמת בחלקו עם יתהיה גולה ומעולגל ז"ם יסבע
בדעתו שהיה עשיר ויסבע בדעתו מתה שידע מהתורה בקודיה' יסריס משמר לב נשבר ונדכה:
ולע"פי שבעלי הטעמים עשו זרף בתיבת יסבע להבדילו מבדעתו ויהיה יסבע קמוצה הנה
פירושו יסבע יומים בעלמו ואחר כך זכר סבת הסובע והתסבקות הוא כלומר שהיה בדעתו
ורש"י פירש כנז"ל: ואחר לפרש כנז"ל: מקרא לכי מזכר לפעלה שיזכה ירלה
זרע והבני יאריך ימים והנ' והחפץ ה' בידו ילא בלר שלפתן כנגד ירלה זרע אמר כלן מעמל
נפשו ירלה המ"ם שלמעמל מ"ם היתרון כמ"ם יקרה הוא מבנינו' לז"ל שיותר מעמל נפשו ירלה
זרע הנז' כי מרובה מיהה עובה מתידת מורעמה בעמל: וכנגד יאריך ימים אמר כלן יסבע
ימות זקן ויסבע ימים: וכנגד מ"ם וחפץ ה' בידו יצלח שהוא בהכנסת הקומות החת כנפי
הבינה לקרות כולם בשם ה' ולעבדו שכם אחד לז"ל בדעתו יאריך לדיק כלו' בידיעתו והבמתו
יאריך לדיק ויזכה רבים ויסרים מלמוד': ויבילם לבדק עולמי' יאמר אלה יחלל מזה בעבור מה
שהרשו הקומות לתם בגלות וזהו ובעונותם הוא יכבול ר"ל מעם"ו שעונותם הוא יסבול עתה
בגלות: ולמנם אמרו לכן אחלק לו ברבים דברי הנביא המתפלל לפ"ת שיחלק ליסראל ממשלה
ברבים מהקומות ה' וכן את עצומים שהם הקומות העצומות יחלק בלל והם הקומות שיעלו עם גוג
ומגוג שיתן הב"ה בלבם ביד ישראל ואמר שיזכה לזה לדבא סבות הלחמה בחת לבר הבורה לקומות
נפשו ר"ל שיסראל הבורה נפשו למות על קדושת הש"ית והבורה לשון שפיכה כמו ותבר בדם
והבנית לכי מלת כופעים כמה שהקומות היו מונים את ישראל בכלל הפובעים והכובדים ובדי
בזיון ונקף ולכן יהיה שכרו שיעלה לגדולה והעלוית והוא הטה רבים נפש שמה שהיו רבי' חושלים
במה שהיו מרעים ליסראל הרבה נוסלים וסובלין אותו כלעג ונזק שהוא הטה למרעי' הרם
המזיקים את ישראל והרביעית לפי שלפושעים יפגיע של פובעים הרעים לו היה מפגיע ומה הנן
אלהים בעיני עבדים אל יד אדוניהם ולכן שירה הדין שבמקום ומפגיע אליהם בגאולה ומשל בם
הדרך הבני בכתובי' לו יהיה הכוונה שיסראל בגלות יפגיע לפ"ית בפני' הקומות ובלום המלכות: והדרך הבני בכתובי'
לבדם על יהסיהו שקונן עליו ירמיהו ואמר רוח אפינו משיח ה' שהרגו בכה דרך העבירה
להאסר ומת בפון דורו ולפי שהיה מיחתו דבר מתמיה בהיותו מלך לדיק לכך ביאר הנביא
ישעיהו שכן אמר אחר זאת הפרשה בפרשה נוסף לו אמרו ירלה סביבה ג"כ על זה שאמר לדיק
לבד וגו' ולין להפלא במה שבאה הנבואה הזאת בתוך ישעיה הנבואה הזאת בתוך הספר היה
מסודרות ומקומות זו לזו אבל נכתבו כל נבואה שנבאה הנביא בפני עצמה כמו שירלה מסנגן
הנבואות ולפסר ג"כ לומר כי בעבור שזכר למעלה לא יוסף ידע בך עוד ברל ושמה ואחר בנגד
הקומות סורו סורו אלו מסם ואומר לכך ירלה ה"בה לנביא רעה גדולה סלירע ומסבה מרעה
נכה מידי עבדו שהיה עשיר ובעבר בדעתו מתה שידע מהתורה בקודיה' יסריס משמר לב נשבר ונדכה
שלא יוסף עבור סם עוד ערל וטמא (והבה קלה כי היתה הקומו' הלו' בתוך ירושלם אמר ולא
בכל התים לארץ ישראל ויפשיטו לא נחרב אלא מוק לירושלם ולא כן היו שיכים לענין לא יבא בך
עוד ערל וטמא לענין אחשיבו) הנבר הנביא בשם הש"ית הלא הוא מלאה מלאתו יהשיבו עבד ה' בזר

לבת

לדבר שהיה עבד ה' ויהי דוד לכל דרכיו משכיל ז"ל הנה יסכיל עבדי ישרין ויהכם בדרכי הש"ית
ומ"ש בד' ה' ויסר יאשיהו את כל התועבות מכל הארצות אשר לבני ישראל ונומר ובשמינית מלכותו
לחזק ירוש במלך על יהודה ועל לא תסב בחזיר ירמיהו להעת חז"ל ובד"ה כתיב ויטהר יהודה
וירושלים מבמות ואשרים וחמנים ועד נכתלי מזרח שמש גם כן עליהם בדחז"ל ואמר ובנה
לומר בכל מקומות ובנ"ש לבנה מעל גבוה ולא לפנים ולדת כהבותיו ואספר שלמר ירוש על
מעלת הנבואה ובכל על מעלת הגדות ובנה מלך על מעלת הדעת והדבקות האלהי שהיה זה בו
בהפלגה רב מרה ואמר שדב' על מעלתו הנר על מיתתו שהיתה ברבעת דורו ולכן דבר עם ישראל
הנזכרי' בכסוקים הקודמים לבך מדבר עם ישראל לנוכח ואומר להם לישראל כאשר שמו עליך
שהרי כמה הם דים בגבו ומתו בעוכם כן מבחת יאשיהו מהים מרלהו הוא ברעה נכה
שהרי מרלהו של יאשיהו וכן גם כן בחת הוהרו מבני הדם לבני נבלו של ברעה נכה ויבד על
נקמתו ואמר כן יזה דמם של המצריים והפי"ת יבקש מהם ועל ברעה אמר עליו יקפלו מלכים על
החרבן ב עבה נכובד נגר במצריים ותלוי הוא ואמר כי אשר לא סופר לו ואשר לא שמעו
התבוננו הוה זה זמן מועט לחרי הר בת יאשיהו כי מ הר הב"ת ליקח דם עבדו ואחר זה התחיל
הנבואה נהתרעם על כעירתו של יאשיהו בעם ישראל כאילו אומר מי האמין לשמועתינו הרעה
מחית יאשיה הצדיק אשר הוא דבר תמוה מאד שהצדיק יאבד ואשר לפרש לא"ד לשמועתינו
שהיו לא"ל הסיבה יאמר מי האמין הרעה הגדולה הזאת מיתת יאשיהו בלתי מי שירמנה לפ"ת
שמועתינו מהיפר והצדק והטהרה והחסידות שהיתה בו ובישראל על ידו והיה רהוי שעל שחל ופתן
ירדוך ויכבל וה"כ איך נהרג שהיה רלוי מזרוע ה' הנלה עליו על יאשיהו לא על ברעה ז"ש ומרוע
ה' על מי נגלתה כלומר האם היה פרעה נכה צדיק יותר מיאשיהו חלילה וערך ערכו להמיהתנו
מרוע ופחיתות פרעה נגד עליות ומעלת יאשיהו שמפלת שתי הבחינות הללו הגדל התימה
מרוע סדר הסנהה שהיה יאשיהו צדיק ירע לו ופרעה נכה רשע ומוד לו ויה שאמר על יאשיהו ויעל
ביונק לפניו ר"ל שמילדותו מהיותו יונק נתיסר לעבודת הש"ית לנלכת בדרכיו כמ'
עליו בד"ה ובשמנה שנים למלכו והוא נער החל לדרוש לאלהי דוד אביו והפליג לדבר בשלימותו
שהיה יאשיהו כשורש מלרק לה לפי שלבותיו אמון ומנשה היו רעים והטאים לה' מלד וכשמלך
יאשיהו היה הנולם כארץ ציה וצלמות מלא גלולים וע"ז ויאלה יאשיהו כשנה מבין החומים וכשרש
מארץ ציה ונתה כזנפלו אימות עליו לא תלחר לו ולא הדר ונומר ולא מרלה ונחמדהו כלו' זיו
הנפוכי לא מתניו ואין לו עוד תואר והוד מלכות שהיה לו מקודם וכמ"ש מבחת מלים מרלהו ונומר
ועכ"ז ונחמדהו כי אחרי מותו בלה המדתה אליו ואתה תדע שעם היות שבח בספר מלכי' סיפור
מיתת יאשיהו בקולר הנה בד"ה נזכר שלא מת מיד כאשר' יורו בו המורים לבל בא לירושלים נגוע
ומוכה אל' ומעונה מבחת הלם ה' ואחרי שזכר שלימות יאשיהו וכר מת ואחרי שזכר פחיתות הלים המבחי'
אותו פרע' נכה ועל הסרונו אמר נגוה ואחל הלים הים מכאובות וידוע חולי שלא היה פרעה נכה
גדור חל רב פעלים כי אם נכה רגלים בעל חולי הפודגרא (לא"ל שבשבו הארי שבכסא שלמה
כשלקחו פרעה ונקש ליבד עליו בשבו ועשאו נכה רגלים) ושמו שקרלו למעלה הים מבחת מלים
מרלהו אמר כאן אחל הלים הים מכאובות וידוע חולי והיה כל כך נגזה ובלתי נחשב בעיניו
שהסתרנו פנים ממנו כשבלא לומר ליאשיהו מה לי ולך מלך יהודה לא עליך אתה היום כי אל בית
מלחמתו ובני יהודה הסתירו פניה ממנו ולא הבלו הדברו כי היה נגזה בעיניהם ועל זה אמר
וכמים הר פנים מהנו נגזה ולא תבינהו אך אמנם לא ידע של פרעה נכה נגעה ביאשיהו לחרגו
לכן תלינו הוא בכל ומכאובינו הוא שבלא ר"ל לנתנו שבבנו ליאשיהו החולי והמכאוב שבבל לא
פרעה נכה ויהיה חל ינו ומכאובינו ונגי לפועל שהנוגות שלנו נדמו החולים והמכאובות שבנו
כלו יאשיהו הם כן שלנו הם ז"ש חלינו מכאובינו לו לפסר שבנוי חלינו הוא החולים שהיו ראוים
לבל עליו ולהיות שלנו וכן מכאובינו והוא שבלא הים לדיק בעדינו ולכן לנתנו הנבנוהו נגוע
ומוכה אלהים מעונה ומיד הש"ית לא מיד פרעה נכה כי הוא לא היה כי אם כלי מיתה כחרב ביד
הגורל והליה על זה שאסר שלומינו עליו ובחבורתו נרפא לנו רוצה לומר שבמיתתו הוסר השלו'
והביטחון שהיה לנו עליו בעוזו בחיי' חייתו לו יהיה פירוש עליו על מיתתו שהוסר שלום' על מותו
וכן היה באמת כי הנה לחרי מותו מלך יהויחז בנו שלשה חדשים ויאסרהו פרעה נכה ויתן עונש
גדול על הארץ ומלוך את יהויקי' ומיד עלה נ"ב עליו ויאסרהו בנחושתים להוליכו בבלה ומת
בדרך בחרפה ובזה ולחריו מלך יהויכין שלשה חדשים ועלה עליו ג"כ נ"ב ויגלהו עם כלי בית ה'
ועם רוב שרי ירושלים ובגבורי החיל והחרש והמסגר ומלוך צדקיה ובימיו נחרבה ירושלים ונשרף
בית ה' ונשחתו בניו לעיניו ועורו את עיניו והוליכהו בבל הרי מבואר שמיום מות יאשיהו הוסר
כל שלום יהודה וירושלים ולכן בלה כח לפני רודף מרעה אל רעה על שלומים מועטים כ"ב שנה
בלתה יהודה מעוני ועל זה בתמת מוסר שלומינו עליו שהוסר שלומים ושובתם בסיבת מיתתו
והחסך בהסך שבחבורתו ר"ל בחי' בהתחברו הלינו נרפא לנו כי היה מגן בעדינו ורפואה שלימה
היה לכל חלי פשעינו ונרותינו וכמ"ש ירמיהו מסכי' לזה כולי רוח לפיכו מפיה ה' נלכד בשחיתות'
אשר אמרנו בלילו נחיה בגוי' ולפי שיאמר לומר חולי היו בני יהודה לדיק' בימי יאשיהו ואיך אמרו
מחולל מפשעינו מדוכא מעוונינו הנה להסיב לזה אמרו כולנו כצאן תעינו ונומר כלומר עם היותו
שיאשיהו הסיר הבמות והעבדות אלילים מן הארץ הנה יהידים עובדים אותה בסתר וכמ"ש חז"ל
בחיכה רבתי ועל זה אמר כולנו כצאן תעינו וגו' והשם הפגיע בו את עון כולנו שהפגע שרי' ראלו
שיקבלו הם על עונותיה' הפגיע הב"ה ביאשיהו ע"י פרעה נכה וספרו עוד בתלונה הזאת מסבלנו'
יאשיהו שעם היות שראה עצמו נגד ר"ל נרדף מהמצריים בראותה התלחמה והוא בעצמו היה בעצמו
נגוע ומוכה הנה עם כל זה לא פתח פיו לקלל את יומו ולא נתן הפלה לאלהים
מתוך לעינו לבל היה בסבלנותו כמו הטה שהוא הוכר מן הצאן כאשר לעבד לעבד ויראה עם
זה את הרחל שהיא נקבתו לפני גוזזיה נאלמה ועכ"ז לותו שה כ"כ סבלן בעבע שלא יפתח ולא
יעטוק מרה לא על הריגתו ולא על גזזת נקבתו כן יאשיהו ראה עצמו ומחלהו נגע ונרדף לפני
הלוחים במדרגת הרחל לפני גוזזיה ראה עצמו נענה ונגוע והיו מוליכים לותו למות בירושלים
כמדרגת הטה לעבח יובל ועכ"ז לא יפתח פיו להתרעם ממעשי הש"ית ומכלי זה הפירוש. והיה לא
יפתח פיו הראשון נאמר על יאשיהו ולא יפתח פיו הלתרון על הש"ית שזכר וכ"ף ונחרל לאיכה כ"ף
הדמיון כי אם כ"ף הזמן כמו כבואכם את העיר בלחתי את העיר והמשיך הנביא דברי
התרעומת' הזה' באומרו על יאשיהו מעוכר וממשפט ר"ל מהמלכות ומהמשפט שהיה עושה משפט
וצדקה ואמרי שלקח לותו אלהים את דורו מי ישוחח כלומר מי יתפלל ויבן על דורו לו מי יוכיחם
ויורם ולמדם דעת ויראת ה' כיון שהוא נגזר מארץ החיים לכן לומר בלמת שבלותו פשע עמי
שסבל מיתתו בא הנגע לעמו ר"ל ישראל עצמם כי הם היו הנגועים במותו הרבים יותר ממנו כי
הנה ליאשיהו לא היה לו במותו ריוח אחר אלא שכתן הסיר יתברך עם לותו הרשעים המצרים ועל
ידם קברו ואמר קברו על מיתתו כי מפני שהמת נקבר יראה המת הקבר. ואפשר שאמר שלוהם
הרשעים המצרים נתנם הש"ית אלים וסבה לקברו כי היו במדרגת המקבריים את המת ואפשר
לפרש ויתן את רשעי' קברו שנקבר אצל לעמון ומנשה אבותיו שהיו רשעים לו עם בני יהודה ורושלי'
שהיו עובדי אלילים וכן נתן את פרעה נכה העשיר המושל במכמני מצרים כלי ומלכי' למיתתו
וזהו ולא עשיר במותיו כי לפחותותו לא קראו מלך ולא גזור כי לא בדרכו עשה זה לבל קראו עשי'
שהוא שם יאמר למלך כמ"ש שלמה ע"ה גם במדבר מלך אל תקלל ובחדרי משכבך אל תקלל
עשיר וסוף הדברי על לא חמס עשה ולא מרמה בפיו שיאשיהו היה תם ויאשר אלהים יסר מרע
ולא מת בעונו אלא שה' חפץ לדכאו ר"ל שהשם יתברך הוא רצה וחפץ לדכאו והוא נתן בו לותו
החולי לא המורים ותרלה כי זה הלשון חליה אמרו על עצמו כשהוכה שנאמר בד"ה ויאמר המלך
לעבדיו העבירוני כי החלתי מאד והענין כולו בזה התרעומת שהיתה מיתתו בדרכון ואחפץ עליון
לא במשפט ובצדקה ולהפלגת התרעומת אמרו אם תשים אשם נפשו יראה זרע יאריך ימים ונומר
ר"ל מלחר שיאשיהו בהיותו טוב עם ה' ועשה הנשים ה"בה חפץ דכאו החלי הנה ה"כ אם היה בחפץ
בעל אשמות ותעלות וזהו אם תשים אשם נפשו לא יהיו מתקבריים ימיו לבל יראה זרע יאריך ימים
ר"ל שהיה רואה בנים לבניו ויאריך ימים עד זקנה ושיבה ולא היה לו חכלה לדכאו החלי כמו
שעשה לבל בחפץ שבחיתו אם תשים אשם ותעלה יהיה חפץ ה' שיאשיהו יראה זרע יאריך ימים וחפץ ה' היה
שיאשיהו בידו ילא לנצח אויביו בידו ולא שיעלה ויהרג כמו שנהרג זה כולו על דרך התרעומת
כמו שנתרעם ויוב מדוע רשעים יחיו עתקו גם גברו חיל זרעם נכון לפניהם ונומר בחיבם שלום
מפחד ונומר: ואחר שהוכיר תלונ' ישראל על הריגת יאשיהו אסר תשובת הש"ית ה' במ"ש המשל
כפני ירלה ישבע ונומר אמר מפני העמל אשר שבל יאשיהו במיתתו זו הנה שכרו ירלה ישבע ר"ל
שירלה בלור החיים ושבע בשובע שמחות שהוא כולו רמז אל הסכר הרוחני אשר לנפש בעה"ב
כמו שיזכור כוך. אמר שהלו והכון היה לאותו שכר עליון לפי שבלעתו אלדיק עבדי לרבים
ר"ל שעבדי יאשיהו בהיותו ניגע ומוכה בשעת מיתתו בדעה ובשבלו מצדיק לדיקו על עולם וזה
לרבים שבפרבסיה כנגד הרבים היה מצדיק עליו את הדין לקדש את השם וכמ"ש חז"ל במסכת
הגיות שבלא אמר היו מעיני' לותו נגוע לירושלים הנה הרמתו את חולנו לחרו לעמוע מה ילבד

ושמע שהיה לו לדיק הוא ה' כי פיהו מריתי ועל זה נאמר ילדיק עבדי לרבים לבל זה מעבו
עד הנותו היה אומר כן רבל כפי האמת לא היה הדבר כן הבל עונותם של ישראל הוא יסבונו והם
היו סיבת מיתתו ולכן המנק לו ברבים שיהיה חלקו עם הבנות הקדושים כמו שפירשו בי הנבורי
אמר מעונים נקרהו ברבים כנגדל מעליו' מדרגתם ועל זה ג"כ אמר וחת עצומים יחלק בבבנה
התחיה כביתיו מתי ישראל ויסודו הל הדמתם יהיו עם לותם העצומים יחלק בבל זה השוגה
הגופני בהיכו בארץ ישראל ושובותיה ויהיה זה תחת אמר הערה למות בכפור ר"ל בבלה בנפשו היוה
קדושה לרלהים והומ' כי פיהו מריתי ובחתת לא היה כן כי לא בחטיהו מת הבנ הטא רבים בנפלו ומפ
בעונות עמו ולפושעים יבגיע ר"ל שמפני פושעי ישראל יבגיע בו ברעה נכה ע"י המוריס והנ
מלכיו"ם' הבגיע בו לה עון כולנו עכ' ל:

ולע"ד לפרש הפרשה הזאת על הלדיק עובד הש"ם בעליו הוא אומר הנה יסכיל עבדי אמר מ
מהיותו מסכיל במופלגות בתורה בעבד ואמר יזכ' סוף הכבוד לבוא ירוש ונשא ונבה מאד ולא
אמר וירוש בוי"ו גם הפסיק בתיבת עבדי בין תוזר יסכיל לתוזר ירוש ונשא ונבה להורות ג"כ
שמעלת יסכיל הוא בהשכלה שהי' הלאחת הנפש עבודת ה' ומתוכה יזכה להללחת המלוכות ירוש
במעלות הע"הו ונשא ונבה מאד גל ידי הנלחת הנפש בהיותה נשלה מאד ונבה שיהיו נבוים
מחוקתו כל העומדים התחתיו. ואמר כאשר שמו עליך לנוכח מדבר עם ישראל הנזכר בסוף
הפרשה של מעלה ועמהם מדבר פה אל פה לתת טוב טעם למה יזכה עבד ה' לכל הרוממות הה
והסיבה בזה לפי שכאשר שמו עליך ישראל רבים בראותם ארוחיך נסתומו עליך בתוך ראו בן
תמהו וכשיעור הוהו שמשמין שמו עליך רבים על שנשהנו עליך שדרי בראשית כן מבחת מצרת
הים מראהו של עבדי הנזכר בהיותו מנעער בצרות נצור ונרת ישראל עד שנבחת מלים מראהו
במראה הבנים נהפך לירקון ותוארו הכיינו קומתו הולך הוא בכפיפת קומה רבתי בין בריו נבנה
מעמל ישראל כיון בנלעטר עבדי זה הנזכר בתמתן של ישראל עד שנבחת מלים מראהו בן ראה
שיזה גוים רבים הוא בזכיותיו למעט את הגויים רבים להשרר מהם מתי מספר בהיה הזה בשו
בטובל הדם הנבעו ומזה מיפין מיפין עבה לא' הנה ולחד הנה כן יזה גויים רבים ר"ל שיקיו בשון
הזיה מעט מזער סנים ב'ברנרים ברחם אמיר ועליור' ל בעבורו ועליו בזכותו יקפלו פיהם המלכים
ברלותם ההללחה אפר ינליחו ישראל בתחרית הימים כי אשר לא סופר להם מלכים מלכי' ראו
הנבואות הטובות לא סופר אלה ליסראל לא להם לאומות ואשר לא שמעו נשמר התבוננו מהרי
הייעודים של הנביאים לא היו אלא ליסראל הבל האומות לא סופר להם ולא שמעוס ישראל אמרי
מי האמין לשמועתינו אשר שמעו בשורות מעלתינו מי האמין בזאתה שמועה שהעם השפל ידוע
ונשא. וכן הנבואות של זרוע ה' שעתידה לעשות נקמה בסונאיו על מי נגלתה הלא לא בגלתה
אלא עלינו עם בני ישראל וכשמעם הנבואות ומהבטחה ונלוה ואחרית טוב הלינו מי האמין
בהגלות זרוע ה' לינקש לא נגלתה אליהם ולא היו מאמינים וכאשר ירלו לעתיד הנלחת ישראל
ירלו כעין מה שלא סופר להם וכל זה בסיבת לדיק ה' שהוא עבדי הנזכר כי לדי יסוד עולם' ומן הנהר כן הבדיק
ויעל כיונק לפניו כמו הענף הזה הנ"ל יונק כ"ם ולא נהר יונקותיה ע"ם שיונקו' מן הנהר כן הבדיק
במעשיו הטובים ובהשכלתו הנזכרת עולה הוא לפניו כיונק היה שיונק מהלחות ומהמים זה הבדיק
עניו תת הדין והומ' כי פיהו מריתי ובחתת לא היה כן כי לא בחטיהו מת הבנ הטא רבים בנפלו ומפ
בעונות עמו ולפושעים יבגיע ר"ל שמפני פושעי ישראל יבגיע בו ברעה נכה ע"י המוריס והנ
מלכיו"ם' הבגיע בו לה עון כולנו עכ' ל:

ולע"ד לפרש הזאת על הלדיק עובד הש"ם בעליו הוא אומר הנה יסכיל עבדי אמר מ
מהיותו מסכיל במופלגות בתורה בעבד ואמר יזכ' סוף הכבוד לבוא ירוש ונשא ונבה מאד ולא
אמר וירוש בוי"ו גם הפסיק בתיבת עבדי בין תוזר יסכיל לתוזר ירוש ונשא ונבה להורות ג"כ
שמעלת יסכיל הוא בהשכלה שהי' הלאחת הנפש עבודת ה' ומתוכה יזכה להללחת המלוכות ירוש
במעלות הע"הו ונשא ונבה מאד גל ידי הנלחת הנפש בהיותה נשלה מאד ונבה שיהיו נבוים
מחוקתו כל העומדים התחתיו. ואמר כאשר שמו עליך לנוכח מדבר עם ישראל הנזכר בסוף
הפרשה של מעלה ועמהם מדבר פה אל פה לתת טוב טעם למה יזכה עבד ה' לכל הרוממות הה
והסיבה בזה לפי שכאשר שמו עליך ישראל רבים בראותם ארוחיך נסתומו עליך בתוך ראו בן
תמהו וכשיעור הוהו שמשמין שמו עליך רבים על שנשהנו עליך שדרי בראשית כן מבחת מצרת
הים מראהו של עבדי הנזכר בהיותו מנעער בצרות נצור ונרת ישראל עד שנבחת מלים מראהו
במראה הבנים נהפך לירקון ותוארו הכיינו קומתו הולך הוא בכפיפת קומה רבתי בין בריו נבנה
מעמל ישראל כיון בנלעטר עבדי זה הנזכר בתמתן של ישראל עד שנבחת מלים מראהו בן ראה
שיזה גוים רבים הוא בזכיותיו למעט את הגויים רבים להשרר מהם מתי מספר בהיה הזה בשו
בטובל הדם הנבעו ומזה מיפין מיפין עבה לא' הנה ולחד הנה כן יזה גוים רבים ר"ל שיקיו בשון
הזיה מעט מזער סנים ב'ברנרים ברחם אמיר ועליור' ל בעבורו ועליו בזכותו יקפלו פיהם המלכים
ברלותם ההללחה אפר ינליחו ישראל בתחרית הימים כי אשר לא סופר להם מלכים מלכי' ראו
הנבואות הטובות לא סופר אלה ליסראל לא להם לאומות ואשר לא שמעו נשמר התבוננו מהרי
הייעודים של הנביאים לא היו אלא ליסראל הבל האומות לא סופר להם ולא שמעוס ישראל אמרי
מי האמין לשמועתינו אשר שמעו בשורות מעלתינו מי האמין בזאתה שמועה שהעם השפל ידוע
ונשא. וכן הנבואות של זרוע ה' שעתידה לעשות נקמה בסונאיו על מי נגלתה הלא לא בגלתה
אלא עלינו עם בני ישראל וכשמעם הנבואות ומהבטחה ונלוה ואחרית טוב הלינו מי האמין
בהגלות זרוע ה' לינקש לא נגלתה אליהם ולא היו מאמינים וכאשר ירלו לעתיד הנלחת ישראל
ירלו כעין מה שלא סופר להם וכל זה בסיבת לדיק ה' שהוא עבדי הנזכר כי לדי יסוד עולם' ומן הנהר כן הבדיק
ויעל כיונק לפניו כמו הענף הזה הנ"ל יונק כ"ם ולא נהר יונקותיה ע"ם שיונקו' מן הנהר כן הבדיק
במעשיו הטובים ובהשכלתו הנזכרת עולה הוא לפניו כיונק היה שיונק מהלחות ומהמים זה הבדיק
עניו תת הדין והומ' כי פיהו מריתי ובחתת לא היה כן כי לא בחטיהו מת הבנ הטא רבים בנפלו ומפ
בעונות עמו ולפושעים יבגיע ר"ל שמפני פושעי ישראל יבגיע בו ברעה נכה ע"י המוריס והנ
מלכיו"ם' הבגיע בו לה עון כולנו עכ' ל:

ולע"ד במ"ש הנ' הפגיע בו עון כולנו שלא אמר עונות כולנו ר"ל לפי שיש לנו עונות בולים
ע"ד מ"ש חז"ל אינו דומה מועטים העושה את המצוה למרבים העושים את המצוה כן אינו
מרובים הנכשלים בעבירה לז"ל על הכללים כולנו כצאן תעינו כולנו ילהנו דרך בלל ובן הנה בכל
עינו פרעיים ולים לדרכו פנינו והנה על הפרטיים בחטאו אמת המנה העון הכללי כון אמרו
נכשלנו בו יחידו הבגיע ה' בו אמרו הה' הפגיע בו עון כולנו והוא עון כולנו כצאן תעינו לא הקרבו פנינו
לים לדרכו פנינו ולפשר בכולנו כצאן תעינו על הנגלה בכולנו כצאן תעינו בו ולים לדרכו ומי רוחה
הוא על הפרטיי בסתר לים לדרכו פנינו אלא ידע בו נגדה כי ריש יחידו הבוגה לדרכו ומי רוחה
ומי יודעהו הה' הפגיע בו את עון המפרסם עון כולנו כלומר כולנו כצאן תעינו כי הנגלות
לפרוד ולזה הלדיק נפגע בעון המפרסם לא בנסתרות אשר לים לדרכו כעינו בה ז"ש הה' הפגיע
בו את עון כולנו. ולכל אלה הפירושים עון לשון עון ממש ולא לשון עונש כמו אחשב הרע"ל
נגש והוא נענה נכוים דברי מהרי"ל נגש והוא נענה בנוסף ולא יפתח פיו כבשה לטבח יובל ונו'
ובענין הממון ופרחל לפני גוזזיה נאלמה ונו' ולא יפתח פיו לא בענין נרה גופו עלה בפרת מתנו
שהוא נמשל לגזיה הרחל. ולי לפשר בכבל לא יפתח פיו בעם בעם היותן נגש מהנוגשים והוא נמלה
ומעינה מהם ולא יפתח פיו אליהם לא בזמן מכבה לטבח יובל ולא בזמן שסולני' ממונו בראל לפני
גוזזיה נאלמה המנש אז' ולא יפתח פיו בהחרונה היינו אלא יהיה פיו לקרו' תגר נגד מידותיו
לבל ילדיק דין שמים עליו נמלא ולא יפתח פיו נגד המרעים לדבר להם קשות לו רבות ותחבונים
למנש ולא יפתח פיו הסני נגד דין שמים: מעוער ומשפט שמעתי בשבהחכם הנלם כמה"ל
משה לנשיך ז"לה שפי' שהלדיק נלקח מיסורין ומשפט הרלוי להעשות ביישראל אם בן נלבר
בשחיתיהם על הדור עד שנכשר יהלך לו לבית עולמו מעהה את דורו מי ישוחח לדבר מי ישוחח
דעת לדידיע כי עהה שנגזר הלדיק שהיה ביניהם נגזר מארץ חייב וכרת מעהה ארך שיזכרו
מלפשע כי מכאן והילך מפשע עמי נגע יבוא למו לעמי ולא לזולת' כמו שהיה לדיק הזה ומילך:

ולכך בשהיהו' ומפשע עמי נגע לו לדיק אבל יהיה נגע למו לכך הזכרו מכאן והילך

ולע"ד מעוער ומשפט יבו' מיסורין ומשפט לוקח מעוער והמשפט שהיה לדיק הזה כמר בבל
הוא לוקח חמורתם ובזה לא דורו מי ישוחח לפי' דיבור קל בהרי הלדיק כדי שנתיישר
כי די שנגזר מארץ חייב מפשע עמי נגע למו לדיקים: ולכאר לפרש בפיפי אחר כלי חמרם
מיתה הלדיקים מכפרת ומצינו שמפני הרעה נאסף הלדיק כדי שיבולו אחר מיסור ההוא בדי שנתחברתו נרפא לנו
תרגלתי קיצית זו. ולכאר עוד כי כשהגיע עתו של לדיק שהשלים חוקו לא כשנלקח מכפר הוא על
הדור

הגר"ם פס הכתוב השכול לים שהכל בו לא הוא כופר ומכפר המנם הצדיק שהיה לו לחיות ולהצלים נפשו עוד ונגזר מהרן החיים הוא הסתלקותו לפורענות ומפני הרעה נאסף הצדיק וא"ש מקנכד התלוקה הרחשוכה חמרו מבוכר ומפשע לוקח כסלוקה בריותו בעוכר מעלה וכבוד עוכר בעם ישראל ועושה מפשע ולוקח הכה הוא חשכול הכופר הים שהכל בו ומכפר על הדור כמו שכתוב דודי ירד לגנו לפרנסת הבוסס וגו' וז"ם ואת דורו מי יפוחם המנם כי נגזר מהרן חיים שנכרת ולא השלים תוקן ומולי רמז זה באמרו כי נגזר מהרן החיים שלא זו בלבד נגזר מהרן"ה כי חס גם נגזר מהרן החיים והיה זה מפשע עמי הכה בלי ספק עתיד נגע לבוא לאמו ומפני הרעה נאסף הצדיק והזכרו ח"כ שתי תלוקות הנו"ל בפסוק האחד שמיתת הצדיק מכפרת על הדור ואת דורו מי יפוחם והשנית כי נגזר מהרן החיים מפשע עמי הכה לאמו על עונותיהם ונוסף עוד נגע על מה שברמו גזירת הצדיק מהרן החיים ויתן הצדיק הנזכר בחיים חייתו לקח לו החוזת קבר עם רשעים דרך עמוה ויתן לת רשעים הוא בעצמו נתן קברו את רשעים ואת עשיר במותיו שלא היה בני לבל היה במותיו מיתות הרבה היה מתחבר לעשיר כי לא היה רם עד שיסנאהו כל אחי רם שנאהו ועכ"ז בחר לו קבר את רשעים ועם היות שת עשיר במותיו שהיה לו כח לחלוב לו קבר עם הצדיקים עכ"ז ויתן את רשעים קברו עם היות שלא חמס • לו אמר עשיר במותיו בעשיר קרת לעשו והוא ואת עשיר במותיו שכל המיתות שלא עשה לו העשיר וסבר וקבל לא חמס עשה עליהו חמס עשה כמוהם לא קבלוהו שלא במבחר קברים ולא עשה לו העשיר הנו' היה עשו מיתות משונות כנו' במותיו בלשון רבים: ולא מרמה בפיו שלא היה לו' קברותיו עם רשעים ומתן קברו בתוכם:

וה' חפץ דכאו החלי אמר שהשי"ת חפץ דכאו הצדיק החלי לבד חולי קל כדי שלם תעים אתה בלל ישראל תעים אשם נפשו זה הענוי נפש הטרים לו לצדיק אם תעים נפשו כאשם הזה להתודות על עונותיך הוא בלי ספק הצדיק הזה מבקש לכפר על הכלל יתרפא וירלה זרע יאריך ימים וחפץ הש"ת אשר היה לעבר ישראל בידו יצלח שרי שמה נפשו כאשם מעילו אשם גזילות ועבר אשמים המכפרים כמלא שבע' הזה דבר שלא לנוכח וה' חפץ דכאו ודבר בו לנוכח אם תעים שלא אמר אם ישים וגו' כעין פ' אשר שמעו עליך רבים שדבר לנוכח מאו' עליך ואמר הכתו' שלא לנוכח מראהו ותוארו שמדבר על הצדיק שבדור הנה יכליל עבדי וגו' שלא לנוכח ומלמר עליך לנוכח על כלל ישראל כן כיוצא בו מדבר כאן דכאו' יראה יאריך שלא לנוכח על הצדיק ומל' לא תעי' על כלל ישראל לכך באה לנוכח כדפרשת:

מעמל נפשו יראה וגו' לכן אחלק לו וגו' אמר שים שני מיני מעמל האחד עמל הנפש והוא עמל התורה והמצוה ועמל שני עמל לגוף יגיעה בשחורת לקנין הון לאכול ולשתות לזה אמר כי האלם הזה שאמר עליו הנה יכליל עבדי ירוס וגו' הנה מעמל נפשו לא יהנה בעול' כלום לאכל גולו לכון לעה"ב ליהנות בו מזיו השכינה שהוא תלוי בראיה שהיא משל אל ההשגה והשכלה וראיה וז"ם מעמל נפשו ומשיבת אותו ועמל יגיע שיראה הטוב הרוחני ויטבע ממנו • ואשר שאמר כן על מה שאמרו חז"ל שבעורו בע"ה מראה לו הקב"ה מראה לו הקבן ונפשו שבעה כמו שאחז"ל בב"ר והם יסנים ונפשם שבעה בפ' וימת אברהם זקן ושבע מעמל נפשו והמ"ם יהיה מקנתית מקנתו של העמל יראה יסבע קנתו יראה בעה"ז ובולו לא יראה בדעתו הוך ונקי יאריך לולתו בלדק ולדיק לדיק • לו אמר שבנא לפנינו פנים בדעתו ידין ולדיק לדיק ידיקהו בדינו ויטייב הרשע ועבדי זה כל פניותיו לרבים הם פניותיו לזכותם לרבים בעשה טוב כמ"ש בדעתו ידיק לדיק ובסור מרע במה שעונותם הוא יסבול הוא ר"ל בטוב רמוו יקבל אתם הייסורין הרמוי' לבא עליהם הוא יקבלם בסבר פנים יפות לכן כיון שהוא מוכה את הרבים זכות תלוי בו ויש לו חלק במה שזוכי' הרבים כמו שפירשתי בפ' לתקת ה' עשה ומספטיו עם ישראל שכל מה שישראל עושים תלדקת ה' ומשפטיו יהיה כחזב למעה ע"ה שזיכה לותם כאילו הוא עשה לותם עם ישראל ר"ל בחברתם וכן פירשתי אבר לני לכל אשר ירחוק שכיון שהוא זיכה לותם והיה סיבה לשרחוק ח"כ אבר לני לכל מה שירחוק שחלק יש לי עמהם • ז"ם לכן אחלק לו ברבים שיהיה לו חלק עם מה שזוכים לותם הרבים וכן את עצומים לותם שהעצים לותם להיות לדיקים בעצותיו הנכונות על דרך מה שפירשו חז"ל בפסוק כי עצום עוטי דברו שהקב"ה מעצים כחן של לדיקים דהייני לשיהיו עוטי דברו וז"ם כאן ואת עצומים יחלק שלא הבטר כי לותם שהעצים בכחם לעשות דבר הש"ת הוא יחלק שלא כאילו הוא עיקר הם עצלים כי גדול המעשה יותר מן העושה והוא מה שנתן סיבה לכל הנזכר בלומרו תחת אשר הערה למות נפשו לסבול עונותם הנזכרים והוא היה נוגב דעת הפוסעי' הרשעי' להיות נמנה עמה' כאילו הוא אחד מהם והחברם לפשוע הבל ההכלית היה בהפך שהוא חטא רבים כנ"ל בלומרו אליהם שובו נא אל תהי עולה שמעו קוליהם הדברים מחקבלים כיון שהיה נמנה עמהם וגם כן בשהפושעים היו רוצים לפשוע היה מפניע להם אל נא אחי תרעו בכמה מיני תגוייס היה מתלה פניהם ומשניע שלא יפשעו וזהו ולפושעים יפגיע • לו לפשר אחלק לו ברבים שמלבד היות החלק טוב הנה אכבדהו בהיות החילוק בהוך הכל ועבה ארבי' ה"ם אחלק לו ברבים בתוכם אחלק כי זה תפארת לו ותהלה וכן את עצומים יחלק שלא אתם בחברתם שיהיה חופשו אל מוכתם:

רני עקרה וגו' בתפבת ברכות ח"ל ההוא מינה לברוריה מטוס דלא ילדה רני ח"ל שטיא שפיל לשיפיה דקרא כי רבים בני שוממה אלא בני כנסת ישראל שהוא לאשה עקרה שלא ילד' בנים לגהינם עכ"ל פרשתיו בכלי חמדה ע"ש • ומתוך פסיקתא דרבה רני עקרה לשון עיקרה של בית שדרשו חז"ל נבי עקרת הבית אם הבנים שמחה עיקרה של בית על רחל אם הבנים שמח' על לאה • ועיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק ז"ל: ועיין הרא"ש וכן מהרי"ח ז"ל כהרד"ק ודש"י ז"ל הבי' בתיבת עקרה בשם פסיקתא אומה שהיא עקרה מן האומה שכולם עקרה כמו זכור ר' האומרים שרו ערו עד שיסוד בה שעקרה מיסודותיה ועתידה להגליה יותר מבני הגעולה היא חי' הרביעי' אשר דלה לגילל וכן תרגם יונתן ע"כ: ולע"דן לפי שהיו בישראל שני זמנים האחד ימי שלוחה שהיתה כאשה בעולת בעל מצנית בביתו כן כב יכול בועליך עושיה' לבלות שמו • והזמן השני התרגן והשממון היתה כאלמנה ועל זה אמר כי בעת הקינון אלה מלפון יבואו ואלה מיש ומכל פנות העולם ולזה מרגן העקרה אשר לא ילדה ופלה ורנה ונהלה לא חלה כי רבים יהיו רבוי הכמו' ורבוי הזיכות בני שוממה ר"ל הבנים אשר גדלה בשוממותה מהבנים אשר היו לה בימי בעלה בעולה בעל וז"ם כי רבים בני שוממה מבני בעולה שוממה ובעולה על ירושלם הוא לו' מי גדל ואלה איפה הם שהוכיר הרבוי והיכו' בת"ם ואלה מי גדל בשם טוב כמו שפירשתי במקומו כי כיון שכן הוא רמוי לרגן ולמה רנה ונהלה מרבו בניה ולא חלה בחבלי יולדה שזכתה לבנים ובלי עלבון התבלים: לחדי שבתבתי זה מלאתי סיוע במדרש אל החלק האחד כי רבים בני שוממה מבני בעולה ח"ר אבא בר כהנא אמר כל תבי ומדברך כאלה אמי' עשוי מדבר חייבין על מחילתו והוא בני בני ח"ל בבניינה העמידה לו רשעי' כנון אחז מנס' אמון בחרבנה העמידה לו לדיקי' כנון חזקיה' והבורתו עזרא והבורתו עכ"ל הרי שפירש

הרחיבי רבים על הבנים:

הרחיבי מקום אהלך וגו' עיין רש"י ז"ל והרא"ש ז"ל וכן הרד"ק ז"ל והרחיב הרחיבי מקום אהלך ירושלם שיהיו יותר גדולים כמו שנאה יחזקאל ועל כן אמר אמר האהלות מהקבי והקניזי והקדמוני שעתידין ישראל להוריסם וגם זכריה אמר משל דבר ה' בדרך ודמשק מנוחתו וגו' ויתידותיך חזקי שלא יהיו נעים ומטולטלים בטלטול הגלות אבל הבנה בדי שתשרה השכינה לשכון בתוכנו ואמר שלרך בתוכה ויעו אהלותיך לקבעה בו במקום יפר בלי מכשול כי הירעות והוא נוף הראהל הש"ת ירידם החקרם על מעלה ומשכן תחתון הוא ב"ה של מעה הם הם אשר ברא משכנותיך לפי שהם עתה בו הלהל בכנו' וז"ם ירעות משכנותיך יעו מלהיהו רק אם אל תחשוכי אותם מהנטות ע"י היזה כמו שנאמר לכך אמר האריכי מיתיך ויתידותיך חזקי שיוכלו להעמיד כיבד האהל הרחב: והכוונה לחתרים לאשר הנמלאות העליונות וקדושתם שהם בהאהל אל ירושל' ויתידותיך חזקי לשלא ינתק כמו שבתבתי אל הבנית אהבת ה' ודרכתו ולפי זה לא יאסר בפסוק תינת נוטים

כי ימין ושמאל וגו' ב"ר ר' יוסי ב"ר חנינא אמר אם חלוקי ישראל הראה לו הב"ה לעבר הבריה ובריה ימה וקדמה והלא לא כי' ישראל אלא הן המזרח לאחריה בא ובעיה וב' כי

ימין ושמאל תפרוצי עכ"ל: כיוצא בו' למה הזכיר ימין ושמאל לבד ולא ימה וקדמה לזה אמרו לפי שיחזקאל אמר הפנים נגד והב"ה הראה ליעקב ישעיה בא להוסיף ימין ושמאל על שלא יחזקאל ולפי שביעקב לא נאמר פרוצה בפי' כי הם ימה וקדמה הבל ונפוצה ונגבה לה יתחייב שיהיה בהם כרוצה לכך הזכיר ישעיה בדברו כי ימין ושמאל תפרוצי והוא החידוש דימה וקדמה' בכרוצה מודע' הוא מתוך יעקב הבינו ע"ה ורש"י ז"ל תפרוצי הגבורי ע"כ: ועיין הרא' בע ז"ל וכן הרד"ק ז"ל: ולע"דן לדקדק דהי' לל יוסיב כמ"ש ירם בלשון ימין המזר המיים שלא זו ואמר לשה לאמר ימין ושמאל ולא פי' ב"כ ימה וקדמה כמ"ש ליעקב • ונראה שאמר ימין ושמאל תפרוצי בדרו של עולם לשון כרלה כמ"ש בלאיוב ומקנהו כדן בהרן בכ' תז"ל כרן בדרו כל עולם ושבע בהרן בדרך העולם שהזהבים נוטלים הלאן והלאן בל ליוב מביאים הזהבים ודוגים בקרניהם וכן כיוצ' בזה פי' בכלי חמדה כי ימין ושמאל ר"ל הטבע עצמו תפרוצי שכל עניניך יהיו בהשגחה הון מהטבע ולזה כתיב כי לימין ולשמאל הבל אמר ימין ושמאל עצמה הפרוצי בדרכו ושבעם ולפי שכבר זכו ישראל בה"י עדדים היה גבולם לכך לא הזכיר הרחבת גבולם ימה וקדמה כי ימה הי' אסבר שהים מכסיק וקדמה לא נתה דמתו לפי שמשה רבי' קלף מהר על בני גד ובני ראובן הבר שלו אל המזרח לגורלם ואלקס לכך לא הזכיר תפרוצי אלא בשני הגבולים ימין ושמאל שייך תפרוצי כשבטיו להתרחב גבול ח"י נגד ימין ושמאל והדרם' הדרם מלשון תכרוצו להרשו לבין כרוצה ממש סיפ"ו בני הטבע כלומר • ואמר וזרעך גוים ירש ויזקו כל הנעים מן הדרן והגוים הנו' ערים נשמות יושיבו ובזה לדק בלשון רבים יושיבו • וכן כתבתי בכלי חמדה:

אל תירא כי לא תבוש וגו' עיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל והרד"ק ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל והוסיף עלומיך על העלות נעורים כמ"ש חטאות נעורי ופשעי אל תזכור והרכת הלמותיך על הגלות שהיו כאלמנות מבלי בעל (כהרה"בע) משל אל המלך ע"כ: ובכלי חמדה כי' כי מי שים לו בושה מעונותיו מכסרת לו הבושה ומונעת הדרה מהעונות לכך אמר אל תירא מה שלא הבושי וכן אל הכלמי על מה שלא תחכורי אבר מי שלינו נחרף ממעשיו הרעי' ראלו ומתייב לו להבלם על זה כיון שאין לו הרגשה להחכר ממעשיו ואת לעתיד יזוע שבושה עלומיך הבכתי ומרפת אלמנותיך לא תזכרי עוד והיה מתחייב לך הדלה מהעונות כיון שמלגת להבלם על"ז אל תירא והטעם לכל זה הבסוק הוא כי בועליך עושיך כמו שיבואה • ואמר אלמנותיך על תירא והטעם לכל זה הבסוק הוא כי בועליך עושיך כמו שיבואה • ואמר אלמנותיך על תרבן ושני שבניהם הייתה בחלמנה כאשה שהלך בעלה למדינה היש:

כי בועליך עושיך וגו' אמר רב שמואל בר אויא משמיה דרב אשה גולם ואינה מחזקת טיבה אלא למי שעושה אותה כלי כך ישראל בהדבק הש"ת בהם ע"י העבוד' והמצו' יהיה בועליך וע"י זה עושיך כלי הגון לשכון בתוכך ונקרבך קדוש כמו שכתבתי בתוכם בתוכו לא כאמר אלא בתוכם וז"ם עושיך כלי לקבל ה' נבאות שמו בתוכך: ועיין הרא"בע ז"ל והרד"ק וכן מהרי"ח ז"ל והרחיב אלהי כל הארץ יקרא שיהיה מנהיג ג"כ באומות בלי המלאכי מלאך כלל וזהו אלהי כל הארץ יקרא ובהיות הכל עובדים את הבו"ת שכם אחד לא ידיעו עוד ליש את ידו להרע לכם ע"כ: ולע"דן לפי שאחז"ל עתיד' ירושלם להקר' בשם ה' שנא' ה' שמה אל הקרי שמה אלא שמה זה מלד הלוד העתיד לרד בתוכ' כמו הלים שנתן לאשתו אלך רוחני מרוחו ונפשו כנודע מש"ה ונשאר בקרב' אפי' אמרי מוחו ועליו נאמר גמלתהו טוב ולא רע כל ימי חייה כד שהכנ' שאז לא הסני נולח רוח אל הלשון בטרד וז"ם כי בועליך הוא ת' עושיך בב יכול כמו ה' נבאות שמו דומה בדומה הוא ה' נבאות בנבאות מפלה ואת ירושלם ה' שמך בנבאות משה ישראל ונולהלך מהבלות הזה קדוש ישראל ר"ל שקדם שמו המהולל בין הגוים באמר' עכ ה' אלה ומלרלו יצאו נתלה בלעתיד יבוא תרת אלהותו בכל הארץ וזהו אלהי כל הארץ יקרא לא בכם שלא' נעשים כב יכול כמוהו ה' נבאות ויבוא העולם אל קדמיתו אני אמרתי אלהים אתם • והיה אבשר לברש שאמר כי בועליך אשר בעליך בבלות כמו שנתרעמה ה' בעלוני אהבים אזלתך וגו' אמר שאותם הבועליך עושיך הם שעשיך שה' ית' ית' ה' בנבאות שמו שנתתם בב לשוב אליו ולהיות נבאות ה' ולקרב בגולתך לקדש שמו בם ז"ם וגולתך קדוש ישראל כ"ז עושיך אותם הבועליך ובזה מובן בועליך בלשון רבים יכון עושיך:

כי כאשה עזובה וגו' עיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל וכן הרד"ק ז"ל: וכן מהרי"ח ז"ל: ולע"דן אמר כי כאשה עזובה ועצובת רוח וגו' אמר כי יש בשים עזובות ומתרגשות מבעליהן והן שמחות שזה נורם להתלכר עליהן עם היותן אשה נעורים אמנם את ויגך כן אלא כאשה עזובה ועצובת רוח על העזבון כך קראך ה' עם היות שלא היה לך עצבון המחייב אל העזבון עכ"ז קראך ה' כן עצובת רוח פלעפ"י שהבנים שוחקות הרוח נבלה יעצובה • אמנם כל טעמת אשת נעורים תמים טעמה חזקה ושולה בדין וז"ם כאן אפר אלהיך כי עד אלהים הנא טעמה כזו:

ברגע קטן עזבתיך וגו' עיין הרא"בע ז"ל והרד"ק ז"ל ומהרי"ח ז"ל לא אמר ברגע קטן עזבתיך על הגלות אלא שלא הקב מעט מהקלף שהרי הגלות אריך היה מאד אבל אמר ברגע קטן מן הכלים ע"ד ולא גם זאת בהיותם בארץ אויביהם וגו' וכן אמר שלא קלף אל אותו הזמן המועט מהגלה שלא אריך למלאסם לכלותם וק"ק לשון אקבנך הו יהיה פירושו לשון מרגוע ומנוח' כמנוסה מועטת עזבתיך בגלות כי לא שלות בגלות אלא רגע ומכוסה קטנה פיעורה מועט בתוכן אלא הייה נעזבת בתוך המנוחה זמן רב כי הם מרגוע זמן מועט וכנגד זה כשאקבצך תהיי במרגוע ורחמים זמנים ארוכים וזהו ורחמים גדולים מתמידים תהיי בשאקבצך • וכן בשלף קלף בחירי קף הסתרתי פני והיינו שכיתי וכן הסתרתי רגע ממך ר"ל המנוח' המרגוע הסתרתיו ממך ויהיה ה"כ תיבת הסתרתי מוסך עצמו ואמר עמו בלילו אמר הסתרתי פני והסתרתי רגע ממך ע"כ: והשני פי' דחוקים: ולע"דן במ"ש חז"ל שהב"ה זעם בכל יום כמו שכתוב ואל זעם בכל יום וכמה זעמו רגע פגא' כי רגע בחמו וכן נאמר בענין בלעם ומה אזעום לא זעם ה' שלילו זעם ה' רגע כמאריה לא הסליר בלעם שריד ופליט אלא הסדיה' כי לא המנו בכחוד עמי זכור נא וגו' ולז"ל ברגע קטן שהוא זעמו רגע לז בלוהו רגע בחמי גזרתי הגלות ועזבתיך הקינון ברחמים גדולים כי יש רחמים גדולים דאריך הנפין ויש רחמים קטנים וכמו שפרש לך בפסוק בשלף קלף בסיעתא דשמיא:

בשצף קצף הסתרתי פני וגו' עיין רש"י ז"ל וכן הרא"בע ז"ל וכנ"ל בפסוק ברגע להרד"ק ז"ל וכן כתב הרד"ק ג"כ בפסוק הזה: ולע"דן בשלף לשון מועט כדברי הרגלים ז"ל והמפרשים ואמר כי בעת בריאת העולם שנא' בי עולם חסד יבנה היה נוהג העולם בחסדים ורחמים גדולים בלי סוס דין ולזה היו בני עולם מאריכים ימים כ"כ והיתה הפקר ושלוה כ"כ עד שאמר לאל סור מחנו לכך הוקרך העולם להנהיגו ברחמים דאיר לנפין שמאל דוחה וימין מקרב' מהמבול ואילך כמ"ש מיד כל ימי הארץ זרע וקציר וגו' זאת ההנהגה הוקרב לאחר המבול ולעתיד יחדש הב"ה עולמו יתחזר למקומה הנהגת הרחמים הגדולים הלו דאריך לנפין שברחמי' גדולים הם רחמים שאין בהם דין אלא כולם חסדים בשמש גדולים לא ברחמי כתפארת שהם בגלוי' חסד ובגבורה: ובהקדמה א אמרו כתובים אלו שאמר בשלף קלף דהיינו בעת שמו של הב"ה רגע כמימריה כנז"ל וז"ם בשלף קלף במעט מזכר מזמן ועת קלף שהסתרתי פני ונהגו רשות לחסדיהי' והיה הימן הזה רגע ממך ר"ל הימו רגע של הב"ה כי כיוס של הב"ה אלף שנים כמו שאחז"ל כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול כי יעבור וגו' ולפי חשבון זה ברגע יהיה כמה שנים מהשני' שלמו לז"ל רגע ממך ולא רגע מבלי וכיוצא בזה כאמר ובלא רגעי ארץ דברי מרמות יהשובון ר"ל ובלא רגעי ארץ ולא רגעי שמים רגעו של הב"ה עליו ותלותו רגע קטן דברי מרמות יהשובון • לו יהי' מסודים הסתרתי פני רגע ממך ובהסד עולם שלותו ההסד של ברילת העולם שהוא דאריך לנפין כלותו הסתרתי פני רגע ממך ובהסד עולם שלותו ההסד של ברילת העולם שהוא דאריך לנפין עתיד המנם חסד של העולם ריחמתיך לפי שברי כבר נוד הבי"ה לנגלם אמרי' שלא יזכו הני ה' נעתה וז"ם ברחמים אמר ריחמתיך לפי שברי כבר נוד הבי"ה לנגלם אמרי' שלא יזכו הני ה' נעתה וז"ם ריחמתיך שברי אמר נוגלך ה' ר"ל אמר לגולך למקן שאז ית' ית' • עוד אפשר לפרש בשני הכתובים יתרש שהודיע כאן מ"ש דע"ב בפסוק כי רגע בלפי ברגע שהוא בלמ הכתובים יתרש שהודיע כאן מ"ש דע"ב בפסוק כי רגע בלפי ברגע שהוא בלמ חיים יש לו ברגעו שאין הקף בלב שלם לברע חלילה וחס אלא לתת חדש ע"י לותם הישרין והלף דבל מה דעבדין אין שמיה לטב וז"ם ברגע קטן עזבתיך ר"ל בו בלותו רגע ובלותו ברגע לפי עזבתיך בו ברגע בסכמתי שברחמים גדולים כי בשלף קלף בסיעתא דשמיא הסתרתי פני רגע לא ממר היה בהסתר אלא לת הייתי הסיב' ומתך היה ההסתר שהכעסתני עד שהסתרתי פני רגע ולא ממני אלא ממך ובלותו רגע הסכמתי שבחסד עולם ריחמתיך כבר בדברי סיה: נמצא שלא הבית הפסוקים בסיעוד הכזיבה ולא בסיעוד המסכת אזו הקף והקלף כי רב הוא לבל הוביע בגיעה ברגע בלפי לעזב' ועכשו הייס היה בהגלון ברחמים גדולים לרגלך וכן במעט מרגלף שהסתרתי ברגע ממך לו בעת חדרי הקף והרגלף כלפת המרגיס כנז"ל לבר הם הסתרתי פני בו ברגע הסכמתי בחסד עולם ריחמתיך לאר נילך ה':

בני שוממה: לא ס״ל סדומה וירושלם ימים רבים שוממה רבים יהיו בניה: מבני בעולה. והם רשעי העולם שהם כבעולו: כלו׳ כאשה שיושבת עם בעלה ובניה והפכה השממה והסבולה שהיה שוממה ושהיה ירושלם שהיה כשלמנה ואמר כשלמנה ולא אלמנה ממש כי בעלה הי׳ וקיי׳ ו״ת ורי כנעאן וגו׳. זכרה לפי דעתי שהיה מלכות הרביעית כי מלכו׳ ישמעאל אל״ס שהיה תקיפה מלכות פרס נוברת עליה: הרחיבי. מרוב בניה שיבאו לך: מקום אהלך הוא ירושלם: וירעות משכנותיך. סלר ערי ישראל: יטו. המטו׳ סירעות ומשכנו אוהלים לתרחיב האהל והמסבכות כמו שאמר זכריהו הגבה משלה דבר ה׳ בארץ הדרך ומשק מגוחתו. ואמר וגם חמת תגבל בה גור ונידון. ואחר ורחמה ושבה קחתיה וגומ׳.

ואמר ומיהו הגביה הנה ימים בחיים נחים ה׳ וכבנתה העיר לה׳ מגדל מגבל עד שער הפנה ויצא עד קו המדה וגו׳: כי ימין ושמאל תבקעי. על דרך ופרצת ימה וקדמה וצפון ונגב ונפון: וזרעך גוי׳ ירש. כולל מזרח ומערב: וערים נשמות. כין מקדן ישראל בין מישאר הגלות ישראל יושיבו הות׳: אל תיראי. אל תפחדי שיהיה לאחר מגלות זה כלאחר מישאר גליות בתנהוך בארלך גרו׳ רבות ורעות בבית ראשון ובבית שני: כי לא תבושי. לעולם אחר שתצאי מזה הגלות לא תהיה לך גרה לעולם כי בעלו׳ האל׳ לגדולה ותמצאהו שפלו׳ תחר כך יבוש ויכלם: כי בשת עלומיך. הגרו׳ שהיו לך בארלך ובהיות הימים ההם קדמוני׳ קראם עלומי׳: וחרפת אלמנותיך. הגרו׳ שהיו לך בגליות שהיית כאלמנה ומרוב טוב׳ תשכחי כל הגרו׳ הראשונו׳ כמו שאמ׳ בכוף הספ׳ כי נשכחו הגרות הראשונות: ולא תזכרי. במקו׳ אל תראי שזכר כלומר אל תבלמי מפת שתפחדי אח״ה היותך בארלך לא יהי׳ זה כי לא תחפירי והו׳ כמו הבושי והוא פעל עומד מן הבבד וכן החפיר לבנון. כי בועלך. מי שהיה אדונך הוא עושיך ומי שעשאך ומוכנך הוא יהיה בעלך כי בעלו׳ בעלך אחרי׳ כמו שאמ׳ בעלוני אדוני׳ זולתך: הצבאו׳ שמו: והיגולת בידו כי הוא אלהי לבבאות מעלה ומטה: אלהי כל הארץ יקרא. הו׳ יקרא כמו שאמר ולעבדו שכם אחד כי כל העמים יולו בו הו׳. ובועלך ועושיך לשון רבים דרך כבוד כמו מלת אלהים. וכן ישמח ישראל בעושיו: כי כאשה. חין אח כמו האשה שמת בעלה כי בעלך חי וקיים לעולם אלא הרי את כאשה שקלף עמה בעלה ועזבה ימים רבים: ועצובת רוח. כן קרא שמך ה׳ אשה עזובה ולא אשה אלמנה. ואם תאמר שיעזבך לעולם כי מאס בך והנה את נעורים ולא ימאס אותה בעלה לעולם: ברגע. אף על פי שאהבו ימי הגלות כולם יהיו נחשבים כרגע קטן כנגד הרחמים שיהיו גדולים כשאקבצך. וכי״ת ברגע ר״ל בימים שעזבתיך אותם הימים הם רגע כנגד ימי הטובה: בשצף קצף. זה הפסוק כענין הפסוק הראשון אלא שכפל הענין במלות שונות לחזק הענין. ומלת בשצף פירש מנחם לפי הענין כמו בחרי קצף. ואדני אבי ז״ל פירש במעט קצף. וכן תרגם יונתן בשעה זעירה שלקות אפי שכינתי מיניך: כי מי נח. יש מחלוקי׳ בספרים במלה הזאת ברוב הספרים הם שתי מלות ופי׳ מנחם מי המבול וסמכם לנח שבאתו בימיו ונגלל מהם. ויש ספרים שהיא מלה אחת כמו כימי נדת דותה. וכן תרגם יונתן כיומי נח מכל מקום הענין אחד. אמר כמו דבר מי המבול שהיו בימי נח שנשבעתי שלא יעבדו עוד על הארץ והיא גזרה שלא תבטל כן נשבעת אחרי נאחך מהגלות מקצף עליך ומגער בך. ופי׳ זאת הגלות והשביה היא לך כמו מי נח כמו שהם לא יהיו עוד כן לא יהיה לך גלות עוד. ושבועתי מי נח היא שאמר שני פעמים ולא יכרת כל בשר עוד מימי המבול ולא יהיה עוד מבול לשחת כל בשר. כך פירשו רבותינו ולמדו מזה כי לאו לאו שבועה ומלאו לאו שבועה הן הן גמי שבועה. ויש לפרש כי הברית היא השבועה כמו שאמר והקמותי את בריתי אתכם והברית הוא קיום הדבר וכן שבועה היא קיום הדבר: מגער בך. העי״ן נקרא בחטף קמץ: כי ההרי׳ ימושו. ההרים והגבעות הם הדברים הקיימים אשר בארץ ואף על פי כן פעמים ימושו ותמוסנה מדעת הארץ. אבל חסדי ובריתי אחך הוא יותר קיי׳ שלא ימוש לעולם. ויש לפרש ההרי׳ והגבעו׳ משל על תלכי ז׳ אומות: עניה סערה. סוערת בסערת הגלו׳: לא נחמה. פי׳ עד עתה לא נחמה. וי״ת חשיכת׳ מקבלת עולבן קרת׳ וגו׳: ארבין. מוסיב לו משכיב כלומר שיהיו אבני היסוד אבני פוך שהם כעין חול והם מרגליו׳ ועליהם ארבין אבני הקיר. וכן ויסדתיך בספירי׳ וזה אומר לירושלם: וי״ת הלא אבא כבים וגו׳: ספיר. פירש הגאון רב סעדיה שהוא אבן לבנה. והתב׳ ר׳ אברה׳ כתב שהיא אדומה. ויונתן תרגם באבני טבן כמו שחרנ׳ אנקלוס. לבנות הספיר. כעובד אבן טבא: ושמתי כדכך. תרגם ירושלמי כפך ספיר כדכדינה וספרינה וגפך היא מרגלית שחורה: שמשותיך. החלונו׳ שתכנס בהם השמש אפשר כי פנות החלונות יהיו אבן כדכד לו אפשר אויר החלונות יבנה בכדכד כמו שנושין אותו בזכוכי׳ לבועה בתיבי לבעוני׳ וכשיבה כיפון השמש עליה׳ יהיה המראה יפה מבפנים:

לאבני

יהון בני ירושלם צדיתא מבני בני־שממה מבני בעולה אמר יהוה: יתיבתא אמר ייי: אפתא אתר בית הרחיבי׳ מקום אהלך ויריעות משרך וקרוי ארעיך יתיבי לא משכנותיך יטו אל־תחשכי האריכי תכנין אסגא עם משיריתיך מיתריך ויתדתיך חזקי: כי־ימין ושלטונך תקיפי: ארי לדרומא ושמאול תפרצי וזרעך גוים ירש ולצפונא תתקפין ובנך עממין ירתון ועדים נשמות יושיבו: אל־תיראי וקרוין דצדין ייתיבון: לא תדהלין כי־לא תבושי ואל־תכלמי כי לא ארי לא תבהתין ולא תתכנעין ארי תחפירי כי בשת עלומיך תשכחי לא תחכלמין ארי בהתת עולמותיך וחרפת אלמנותיך לא תזכרי־עוד: תתנשין וחסודי ארמלותיך לא כי בעליך עשיך יהוה צבאות שמו תידכרין עוד: ארי מרך דעברך ייי וגאלך קדוש ישראל אלהי כל־ צבאות שמיה ופרקיך קדישא הארץ יקרא: כי־כאשה עזובה דישראל אלה כל ארעא יתקרי: ארי ועצובת רוח קראך יהוה ואשת כאתא שביקא ועיקת רוח ערעך נעורים כי תמאס אמר אלהיך: שבינתא דיי וכאתת עולמין דאתרחקת אמר אלהיך: בשעא ברגע קטן עזבתיך וברחמים זעירא סלקית אפי שבנתי זמן ועירא גדולים אקבצך: כמינך ובטבוות עלם דלא פסקן הסתרתי פני רגע ממך ובחסד עולם ארחים עלך אמר פרקיך ייי: ביומי רחמתיך אמר גאלך יהוה: נוח דא קדמי דקיימית במימרי דלא כי־מי נח זאת לי אשר יעברון מי מבולא דהוו ביומי נוח עוד נשבעתי מעבר מי־נח עוד על ארעא כן קיימית במימרי דלא הארץ כן נשבעתי מקצף עליך על־ יחול רוגזי עלך ולא איזוף ביך: ומגער־בך: כי ההרים ימושו טוריא יעידון ורמתא יתפרקון וטובי והגבעות תמוטנה וחסדי מאתך לא־ מיני ירושלם לא יעדי וקיים שלמי ימוש וברית שלומי לא תמוט אמר מרחמך יהוה: לא יתרחק אמר דעהיר לרחמא עניה סערה לא נחמה הנה אנכי עלך ייי: חשיכתא מקבלת עולבן מרבין בפוך אבניך ויסדתיך קרתא דאמרין עלה עממיא לא בספירים: ושמתי כדכד שמשתיך החנחם הא אנא כבש בצרירא אבני ושעריך רצפתיך ואשכלילך באבנין טבין: ואי־שוי במרגלין אעך והרעיך

יטו ה׳ בקריאה וסימ׳ מן דניים אשר אמר יי׳ דמלכים. ויריעות משכנותיך יטו אל תחשכי. ודרך ענוים יטו. ודבתריה יעל בנדים הבולים יטו אצל כל מזבח. יטו אביונים מדרך: ואשת ו׳ בקריאה וסימ׳ ואשת נח ושלשת נשי בניו. ואשת נעורים כי תמאס. היא חברתך ואשת בריתך. ואשת איש נפש יקרה. ואשת מרגלים נשתיה. ואשת הצרון אביה: בפוך ג׳ בקריאה וסימ׳ ותשם בפוך עיניה ותיטב את ראשה דאיזבל. כי הקרעי בפוך עיניך לשוא תתיפי. הנה אנכי מרבין בפוך אבניך:

רשי

מבני בעולה. בת פרס: יטו. למרחיק: מיתריך. הם מכלים דקים התלויים בסולי אהלים וקשרי׳ ביתדות שקורן הכי״לם בלע״ז והוקעין בארץ: הפרוצי. הגברי: עלומיך. נעוריך: כי תמאס. כשתמאס פעמים שכועס עליה מעט: בשלף קצף. מכת׳ פתר חרי״ף ודוגמא הגר כמנגנ קצף כמו ברגע קטן עזבתיך וכן תירגם יונתן: ובחסד עולם. ויחקיים עד עולם: כי מי נח זאת לי. שבועת בידי והולך ומפרש דברו כאשר נשבעתי מעבור מי נח וגו׳: כי הרי׳ ימושו. אף אם תכלה זכות אבות והמלות חסדי מאחך לא תמוש: סוערה. שלנה מרבץ בדוכי נרו׳: מרבץ בפיך. רוגף רצפתך באבני יופי: כדכד. מין אבן טובה: שמשותיך. יונתן תירגם חלון ומנחם חברו עם ישמשוניה דש פותרין לשון שמש חלונות שחמה זורח בהן ועושין כשרו מחיצ׳ בתיני זכוכית לבעי׳ לנוי. ומדרש תילים פותר שמשותיך ושמש ומגן שיני החומה:

לאבני

אבן עזרא

לדת הסס בגעת קן בזאת המשיח: וחפץ יי׳ בידו ולא הטעם על התורה שישובו בגלו׳ לדת הסס: מעמל. הטעם הסבר שיקבל על אשר סבל ירח בעבור כי בדעתו ילדיק רבים והם הגוי׳ שילמדוס ישרא׳ לעשות התורה וטע׳ ושוגותם הוא וסבל שישתחק ישראל עם לעבר הגוים ברוב עוזותם לא כאשר עשו הם ליסר אז הטע׳ שיתפלל לא בעד הגויים כעע׳ ואם משפחת אלהי׳ לא תעלה וזה הנכון בעיני כי הפסוק הבא אחריו לעד: לכן. כל המפרש׳ אחרי׳ כי זה הפסיק דרך משל על המתים על ייחוד הסס וטעם רבים כמו גדולים כמו ומכל כל רב ביתו והם הנביאים והעלומים הם החבות הטעם שיהיה הנכון בעיני כי הנביאים וידענו כי זה דבר אמת הוא רק חיגנו מטעם הפרשה והנכון בעיני כי הנה כן לכן אתן לישראל חלק בו ושלל מגויים רבים ואת עלומים כמו בלאתי את העיר תחת זה שכר בעבור כי הערה נפשו למות וי״ל כמו בלה והטעם בפרשיה והנכון בעיני שהוא כמו ותער כדה ואם הם שנים בנייני והעד אל תחר נפשי בטעם שפך נאת. ועם. פושעי׳ שפשעו בסס כן היו ישראל נחשבים: והוא הטא רבים נשא ישראל בעבור נערם היה שלום לכל הגויים והחטא שהיו רואוי׳ הם לשאתו היה נושאו: ולפושעים. בעבור הפושעים יפגע בסס כטעם דרשו את שלום העיר והנה פירוש ולפושעי׳ הגויים. והנה פירשתי לך כל הפרשה ולפי דעתי כי הנה יעבדו עבדי הוא שאת׳ הנביא עליו הן עבדי אתמך בו ויאמ׳ לי עבדי אתה וכן בתוב בדמתו יגליק לדיק עבדי לרבים וכתו׳ גוי נתתי למכים והסוד כאשר רמזתי בתבי הספר והנה כל הפרשיות דבקות זאת עם זאת: רני עקרה. כנסת ישראל עקרה לא ילדה והיא עקרה והטעם שמעו מספר ישרא׳: פלחי גם נהלי פירשתיו: לא תלה. מגזרת חיל וכן הוא פלחי דנה ונהלי עקרה אשר לא חלה על דעת ר׳ משה הכהן ז״ל ועל דרך האמת כל אומה שיש לה בעל והוא מלך: הרחיבי. טעם הרחיבי מקום בעבור רוב בנים: יטו. שם אל בני שוממה הו תאשר מלת מוטים כמו ויאמר ליוסף. ומעם אל תחשוכי כמו אל תמנעי אותם שיטו יריעות אהלך: מיתריך. מיתרי האהל והנה הטעם המדינות והכפרים: כי. תפרוצי׳ כמו כי תרבי וכמוהו ופרצת ימה וקדמה מפרצי׳ שהוליאוהו מגזרת פרץ: וזרעך גויים יירש. פירוש כי ימין ושמאל יוסיבו זרעך: אל. תחפירי. כמו וחפרה הלבנה וטעם אל תירחי בהיותך בגלות עלומיך. רמז לגלות עלומיך הו רמז לבית ראשון ונם שני שהיו רעות רבות ומעורבות בימי מלכותם: אלמנותיך. חסרון המלכו׳: כי. מלת בועלך כאשר רבים וכן עושיך כמו ישמח ישראל בעושיו על דרך מלת אלהים ואדונים כאשר פירשתי בספר בראשית והנה טעם בועלך כמו מלכך ואלהייך כמו אלהי כל הארץ יקרא הטעם כי כל הגויים ישובו לתורת הסס וכן כתו׳ לקרא כלם בשם יי׳: כי. בעבור שאמר וחרפת אלמנותיך שהגויים מחרפים את ישראל שאין להם מלך אמר כי בקצף כאשה עזובה היית ועצובת רוח שעזבה בעלה והנה בעלה מי כאשר אמר כי בקצף עושיך ומלת עצובת שם התואר לא פעול והם הוה על משקלו על כן כתוב קרא׳ ואשת נעורים כי תמאס אמר הסס וכן היית: ברגע. בי״ת ברגע נוסף כבתחלה בראשון ויש מפרש שפירש כי הוא מן רוגע הים והכעל ובראתמיס: פרכו

לא תעלה וזה הנכון בעיני כי הפסוק הבא אחריו לעד: לכן. כל המפרש׳ אחרי׳ כי זה הפסיק דרך משל על המתים על ייחוד הסס וטעם רבים כמו גדולים כמו ומכל כל רב ביתו והם הנביאים והעלומים הם החבות הטעם שיהיה הנכון בעיני כי הנביאים וידענו כי זה דבר אמת הוא רק חיגנו מטעם הפרשה והנכון בעיני כי לכן אתן לישראל חלק בו ושלל מגויים רבים ואת עלומים כמו בלאתי את העיר תחת זה שכר בעבור כי הערה נפשו למות וי״ל כמו בלה והטעם בפרשיה והנכון בעיני שהוא כמו ותער כדה ואם הם שנים בנייני והעד אל תחר נפשי בטעם שפך נאת. ועם. פושעי׳ שפשעו בסס כן היו ישראל נחשבים: והוא הטא רבים נשא ישראל בעבור נערם היה שלום לכל הגויים והחטא שהיו רואוי׳ הם לשאתו היה נושאו: ולפושעים. בעבור הפושעים יפגע בסס כטעם דרשו את שלום העיר והנה פירוש ולפושעי׳ הגויים. והנה פירשתי לך כל הפרשה ולפי דעתי כי הנה יעבדו עבדי הוא שאת׳ הנביא עליו הן עבדי אתמך בו ויאמ׳ לי עבדי אתה וכן בתוב בדמתו יגליק לדיק עבדי לרבים וכתו׳ גוי נתתי למכים והסוד כאשר רמזתי בתבי הספר והנה כל הפרשיות דבקות זאת עם זאת: רני עקרה. כנסת ישראל עקרה לא ילדה והיא עקרה והטעם שמעו מספר ישרא׳: פלחי גם נהלי פירשתיו: לא תלה. מגזרת חיל וכן הוא פלחי דנה ונהלי עקרה אשר לא חלה על דעת ר׳ משה הכהן ז״ל ועל דרך האמת כל אומה שיש לה בעל והוא מלך: הרחיבי. טעם הרחיבי מקום בעבור רוב בנים: יטו. שם אל בני שוממה הו תאשר מלת מוטים כמו ויאמר ליוסף. ומעם אל תחשוכי כמו אל תמנעי אותם שיטו יריעות אהלך: מיתריך. מיתרי האהל והנה הטעם המדינות והכפרים: כי. תפרוצי׳ כמו כי תרבי וכמוהו ופרצת ימה וקדמה מפרצי׳ שהוליאוהו מגזרת פרץ: וזרעך גויים יירש. פירוש כי ימין ושמאל יוסיבו זרעך: אל. תחפירי. כמו וחפרה הלבנה וטעם אל תירחי בהיותך בגלות עלומיך. רמז לגלות עלומיך הו רמז לבית ראשון ונם שני שהיו רעות רבות ומעורבות בימי מלכותם: אלמנותיך. חסרון המלכו׳: כי. מלת בועלך כאשר רבים וכן עושיך כמו ישמח ישראל בעושיו על דרך מלת אלהים ואדונים כאשר פירשתי בספר בראשית והנה טעם בועלך כמו מלכך ואלהייך כמו אלהי כל הארץ יקרא הטעם כי כל הגויים ישובו לתורת הסס וכן כתו׳ לקרא כלם בשם יי׳: כי. בעבור שאמר וחרפת אלמנותיך שהגויים מחרפים את ישראל שאין להם מלך אמר כי בקצף כאשה עזובה היית ועצובת רוח שעזבה בעלה והנה בעלה מי כאשר אמר כי בקצף עושיך ומלת עצובת שם התואר לא פעול והם הוה על משקלו על כן כתוב קרא׳ ואשת נעורים כי תמאס אמר הסס וכן היית: ברגע. בי״ת ברגע נוסף כבתחלה בראשון ויש מפרש שפירש כי הוא מן רוגע הים והכעל ובראתמיס: פרכו

לין קבר לו והטעם כמו מעבר: ובחסד עולם. הפר רגע הנה הטעם שתגיד מלכות ישר׳ לעולם כאשר הוא מפורש בספר דניאל והנה יהיו ימי הגלות והם

כי מי וגו' ב"ר וידבר אלהים את כל וגו' ל"א כתיב לכל זמן ועת לכל חפץ תחת השמים זמן היה לו לנח ליכנס לתיבה שנא' בא אתה וכל ביתך אל התיבה וזמן היה לו פיגח ממנה שנא' אם קרבתיבה מעל לפרכם פיגח מן המקו' והוסיב אחר תחתיו כיון שבא אמר לו לא ממקומך מעל בשופר פיגח למקום אחד והוסיב אחר תחתיו כיון שבא אמר לו לא ממקומך כך בא לא מן התיבה ולא קבל עליו לצאת אמר אגא ואהא פרה ורבה לאחרה עד שנשבע לו המקום שאינו מביא מבול לעולם שנא' כי מי נח זאת לי אשר נשבעתי מעבור מי נח עוד:

ולע"ד מלי קמ"ל דזמן היה לו לנח וגו' ומהי קאמר ועוד הילילה לא מעלה ולא מורידה היא עד שאמר ולא קבל עליו לצאת אמר אגא ואהא פרה ורבה דלא היה לו לו' אלא לא אהא פרה ורבה ומאי מייתי ראיה מפסוק כי מי נח זאת לי ומה מפרש בו: וראיה לפי שאמר בשמיר ד' יודן ב"ר סי' שמשנכנס נח בתיבה נאסר בפרה ורביה וגו' בזה מוכן לו' לכל זמן וגו' זמן היה לו לנח ליכנס לתיבה להאסר בתשמיש המיטה שנא' בא אתה וגו' אתה ובניך וגו' הזכרי' יחדיו וזמן היה לו פיגח ממנה שנא' לא אתה וכל ביתך מן התיבה אתה ואשתך ובניך ונשי בניך שהתירם בתשמיש המיטה שהרי הזכיר אשתו עמו ובניו ונשיהם עמם כי כל זמן שהיו בתיבה היו אסורים בתשמיש וכשיצאו הי"ב חודש הותרו אך שילנו מן התיבה כי בתוך התיבה אסורים בתשמיש לקדושת המקום שאמרו שהוא רומז לעה"ב והגיעה והתשובה שהם רמז ליום הכיפורים שהיו אז לילה ואסור בתשמיש המיטה וזה מוכן אומרו לכל זמן שמלך הזמן ומלך המקו' נאסרו אותו"ב הותרו בתשמיש כאמור ואולי לזה בא אני מעלים הא' מהפרכם שמלא המקום שהוא ערוך בפרנסות ההוא נאסר בתשמיש והבמיבה השנית שמלא הזמן עד מלאת י"ב חודש כתשפש הנשים לביהכנס וכתשפש היום ביסוריו י"ב חודש ואלו זה רמז מעל לאסור כי הסופר והשוקל כותב הימים שמשנכנסו וזהו לכל זמן זמן היה לו וגו' ולזה כיון שאמר לו לא מן התיבה ולא קבל עליו לצאת אמר אגא ואהא פרה ורבה לאחרה כי תלה ביילילה מן התיבה לפי שהתיבה המקו' הוא נאסר בתשמיש המיטה כאמור על שנשבע לו המקו' שאינו מביא מבול לעולם שנא' כי מי נח לאפסר שדרשו ודקדקו חז"ל שאי כי כמי נח שאסרה ב"ה הדמיון לכך לאפסר שדרשו כמו כימי השמים על הארץ לשון ימים אף כאן וכן תרגמו יונתן כימי נח דלא קדמי וגו' ובשאיר דור בהדר"ק ז"ל אל זה והוא לכל זמן שכמו שהיה זמן לנח אגא אל התיבה להאסר בתשמיש וזמן לצאת ולהתיר לו תשמיש המיטה כימי נח גם כן זאת לי שזמן היה לנח לעשות בעולה הגלות וזמן היה לנח לצאת ומעבר מי נח וגו' על מי המבול וזה מובן מה שהזכיר הפסוק שני פעמים מי נח לו לאסר שדרשו מי נח פעמים אחת לגבלי ואחת לגבה כימי נח זאת לי כמו שהם הוא נח הגורם לי אלא לבדו עוד מבול בן זאת לי גרמה להבתה ונעקרתם שנשבעתי לבל תשוב עוד לגלות ומעבר מי נח קרא על שמו לפי שלא התפלל על דורו לבטל הגזר' קרא שנית מי נח לגבלי כדחז"ל כיון שלא בטל בתפילתו: ועיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל והרד"ק ז"ל וכן מהרי"מ ז"ל והוסיף יקרא מי נח לכי שנזכותו גזר הע"ת שלא יסובו עוד עגבר על הארץ ע"כ: ולע"דן גמ"ש חז"ל בפסוק בירח בול בילקוט כי' קפ"ד ד"ח מהו בירח בול בירח מבול חסר מ' כנגד מ' יום שהעב' שנשבע הב"ה כי מי נח זאת כי לעפ"כ מ' יום כבל שנה היו אותם הימים עושים רושם בעולם עד שעמד שלמה ובנה ב"ה ופסקו אותם מ' יום לפי' כתיב חסר מ' כנגד מ' יום שנשקעו ע"כ: לחדנו מתוך המלמר הזה עכ"ה תקון ענין המבול ובזה נבין התיחסות הדמיון הזה שלמר הפסוק כי מי נח זאת לי' ל לפי אחת ענין ירושלם אסר בתוכם המקדש הנה כימי נח זאת לי כיון שהיה אותן הארבעי' יום שהיו עושים רושם בעולם וה"כ כמו שנשבעתי מהיות מי נח על הארץ כן דומה בדומה הוא מה שנשבעתי מקצף עליך ומגער בך שמתיחסים הם הענינים שנשלמך ובשביל המקדש לא יתכן שוב תיקון העולם לתיקוני ולא יסאר רושם ולא סוף הכר מענין המבול ולולי כמו שכי' בפסוק ורחמים גדולים וגו' ובהסד עולם וגו' שבימי המבול בטל הש"ת הנשבעת תריך לעכין שלא יבאו בני העולם ולהורות שהוא הוא ענין המבול וחרבן ב"ה ובניינו יהיה ממש ענין שביעת את לזה לא כתיב כי כימי נח ב"כף הלה כי מי נח זאת לי שהיה היא וכן לא אמר כאשר נשבעתי וגו' ב"כף אלא אסר נשבעתי מעבור מי נח ממש אסר נשבעתי מעבור מי נח וגו' לתיקון העולם בזהות אסר נשבעתי מקצף עליך ומגער בך הכיונו הך בלי הפרש כלל: ואמר מקצף עליך שבי"ל נשבעתי שלא לקצף עליך ושלא לגעור בך ר"ל מכ"כ קצף וגערות שגער ביך בגלות גמר והשביע להשבע שלא לחרע עוד ליך והיה מ"ש מקצף מ"ש הסיבה מסיבת קצף עליך ומסיבת גערה בך בתפרו עוונות שלכם ונשבעתי על כל הנז"ל לקבלך ברחמים גדולים ובחסד עולם כי מרודה מדה טובה ממדת פורענות עאכ"ו וכיון שהקצף היה מרודה והגערות נתחייבתי בשבועה לקבלך ברחמים גדולים ואפי' לא זכו אני ה' בעיתה וגו':

כי הבריס ימוסו וגומר רבי יהודה בר חנן בשם רבי ברכיה אם רחית זכות לבות שמטה וזכות אמהו' שבתמוטעה לך הדבק בגמילות חסדים הב"ד כי הבריס ימוסו הלו הלבות והגבעו' המוטעה הלו הלתחות וחסדי מלתך לא ימוס אמר רבי אחא לעולם זכות לבות קיימת ולעולם מזכירין וכהוא אומר כי אל רחום ה' אלהיך לא ירפך ולא ישחיתך ולא ישכח ברית לבותך וגומר: ולע"דן לדקדק מו' אם רחית וגו' כי מהיכן יראה זה ומהו לשון מטה ונתמוטעה ולמה אמר הדבק בג"ת ולא אמר הדבק ב"כ בשלוש כלמסיק קרא וברית שלומי ועוד קשה לרבי אחא דקאמר לעולם זכות לבות קיימת א"כ היכי קאמר כי הבריס ימוסו והגבעות המוטיטה וגו' ואומר א"ר אחא ולא קאמר רבי אחא אמר וגומר דכיון שהוא חולק הי' לרבי אחא קאמר וגומר: ונראה כי בהתעורר האדם אל החסידות והדרך מלבד התועלת הנמשך מצד מעשיו לכל הדו' גורם הוא ג"כ לעורר זכות הלבות ע"ה ויתחבר זכותם עם זכותו ויראה התורה על הדור ואחת ההקדמה מקרא מלא והיה עקב תשמעון אל המשפטים האלה וגומר ושמר ה' אלהיך לך את הברי' ואת החסד ואת השבועה אשר נשבע לאבותיך הרי שמגלגלין זכות הלבות ע"י זכלי ובזה מובן מ"ש רבי יהודה אם רחית זכות לבות שמטה וגומר לא תמה כי בין לומר ובין לומר לא תמה זכות לבות אבל אם רחית מצד הפעולות וידענו לך הכוחות שכיון שאתה רואה מראה בכל הפרעים שזו הראה היא שמטה זכות לבות ר"ל שאינה מגינה וכן זכות אמהות נתמוטעה כיון שאין אדם לגיה בארץ אשר בעשה טוב ע"י כן יעמוד אלו זכות לבות ואמהות לזה התיקון הנכון בעצה היעוצה היא לך הדבק בג"ת כי על ידי זה יתעורר ברית והחסד של הלבות ואמהות וידוע כי ג"ת הוא בנופו של אדם והיא כוללת עם העשירים ועם הדלים ולזה בהתדבק בה יתעוררו זכות לבות הה"ד כי הבריס ימוסו שלא אמר שיתמו ויכלו אלילה אבל אמר ימוסו הסתלקות לשעה ומוטעות וחסדי הבריס ע"י ג"ת וקראו חסדי לפי שהוא יה' פתח בת תיבה לג"ה עם אדם בחוכתו ובתנות עור אשר עשה לו ונפסוף ויקבר אותו בניו לו"ל וחסדי כשתחזיק בג"ח שלמי הורות לך הדרך גורם שמתאחד הבריס הם בהבריס ימוסו וע"י זה הבלוס מתוך כי ג"ח כוללת היא לעשירים ודלים ובזה תהיה שלום עם הכל ובריס שלומי מלתך לא תמוט אמנם ר"ל חולק בחלק מה עם מ"ק ומודה לו בחלק מה וזה בר' אחא סיבר בכשם שאתה מודה שלא המה כן ראוי שתודה שלא תמוס אמר אגא לפי שעה וז"ש אל"ר אחא לעולם זכות לבות קיימת ולעולם מזכירין אלו בשכח זמן מה עד שע"י הג"ח יתעוררו אלא לעולם מזכירים על ידי חסד הבי"ת ובזה כסוק וחסדי מלתך לא ימוס ר"ל כי הבריס זכות לבות לפעמים מטים ומתמוטטי' אלא שחסד חסד אל גורם שלא ימוס וברית שלומי שמלתך לא תמוט אמר מרחמך ה' וכן הוא אומר כי אל רחום ה' אלהיך וברחמיו הגדולים לא ירפך ונימר ולא ישכח ברית לבותיך בלופן בברחמי אלו וחסדיו לא ישכחו זכות לבות כמו שאמר כאן וחסדי מלתך לא ימוס נמלא אר' אחא אמ"ר מכונים בלד מה שלפעמים בשרואה להשתכח זכות לבות אמר לה אר' אחא זכרי רחמי אל וחסדיו כמ"ש כי אל רחום וכאן נאמר חסדי אבל הם חלוקים בהבנת וחסדי דל"ת אל גמילות חסדים קאמר ולא' אחא וחסדי כשסוטי בחסד אל. ולפי שהם מוסכמי' בלד מה נאמר אמר לת"ק בדלית ליה ולרבי אחא אמר שאינו חולק עמו מן הקלה אל הקלה אלמדנו שתי הבנות בת"ש והחסדי וגו' לת"ק בדלית ליה ולרבי אחא בדלית ליה ועיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל והר"דק ז"ל וכן מהרי"מ ז"ל והוסיף עפ"י סיות חז"ל שפ"י הבריי' ימוסו על זכות לבות והבגבעות תמוטה על זכות האמהו' ואמר שלעתיד אין לורך לזכות לבות ואמהות כי לא יהיה הדבקות אלהי באדם והבריי' ימוסו הגבעות תמוטו' זכות לבות ואמהות כי לא תצטרך אליהם אלא חסדי מלתך ממש לא ימוס ודרי' שהבריס יעלו מצד הדבקות האלהי ית': ולע"דן שאמר כי הבריס ימוסו ונגומר לפי לקתוב והיה בעתיד אל ליגע בני האדם בעלייתם וברדת הבריס ולזה אמר כי הבריס ימוסו ימוסו לעתיד כי כל הר ובגבע' שפלו וחסדי מלתך לא ימוס שלעפ"י שלדקתי נמשלה לבריס כמ"ש לדקדק בבריי אל וגו' עכ"ז וחסדי מלתך לא ימוס כמו שלא"ל בפסוק זכור רחמיך ה' וחסדיך כי מעולם המה ובחסד לאבדם ורחמי ליעקב ה"כ רחמיך וחסדיך כיולא בזה לפרש וחסדי מלתך ר"ל בחסד הסדי הפר

לשמלה מלתך הוא אל דרך כי מעולם המה וכיון שמלתך הוא רלוי אלא לעולם גם כן מלתך לאמר מרחמך ה' ויוכיח פירוש זה מדלא כתיב אל מי מתתך לא תמוט: ושוה קנת הכרה מדלא לקמר וחסדי לא ימוס מלתך מהסמיך והסדי מתתך מוכיח בחסדי מלתך הוא:

עניה סוערה וגומר מו"ל כי' עניה מן הצדיקים עניה מן התורה עניה ממלות ומ"ש סוערה מבערתה פגיערה הוהות העולם הה"ד זכור ה' לבני הדום אלו' ערו' וגומר לבעלם שנא' כי מי נח זאת לי אשר נשבעתי מעבור מי נח עכ"ל:

ולע"דן מלי קמ"ל דזמן היה לו לנח וגו' ומהי קאמר ועוד הילילה לא מעלה ולא מורידה היא עד שאמר ולא קבל עליו לצאת אמר אגא ואהא פרה ורבה דלא היה לו לו' אלא לא אהא פרה ורבה ומאי מייתי ראיה מפסוק כי מי נח זאת לי ומה מפרש בו: וראיה לפי שאמר בשמיר ד' יודן ב"ר סי' שמשנכנס נח בתיבה נאסר בפרה ורביה וגו' בזה מוכן לו' לכל זמן וגו' זמן היה לו לנח ליכנס לתיבה להאסר בתשמיש המיטה שנא' בא אתה וגו' אתה ובניך וגו' הזכרי' יחדיו וזמן היה לו פיגח ממנה שנא' לא אתה וכל ביתך מן התיבה אתה ואשתך ובניך ונשי בניך שהתירם בתשמיש המיטה שהרי הזכיר אשתו עמו ובניו ונשיהם עמם כי כל זמן שהיו בתיבה היו אסורים בתשמיש וכשיצאו הי"ב חודש הותרו אך שילנו מן התיבה כי בתוך התיבה אסורים בתשמיש לקדושת המקום שאמרו שהוא רומז לעה"ב והגיעה והתשובה שהם רמז ליום הכיפורים שהיו אז לילה ואסור בתשמיש המיטה וזה מוכן אומרו לכל זמן שמלך הזמן ומלך המקו' נאסרו אותו"ב הותרו בתשמיש כאמור ואולי לזה בא אני מעלים הא' מהפרכם שמלא המקום שהוא ערוך בפרנסות ההוא נאסר בתשמיש והבמיבה השנית שמלא הזמן עד מלאת י"ב חודש כתשפש הנשים לביהכנס וכתשפש היום ביסוריו י"ב חודש ואלו זה רמז מעל לאסור כי הסופר והשוקל כותב הימים שמשנכנסו וזהו לכל זמן זמן היה לו וגו' ולזה כיון שאמר לו לא מן התיבה ולא קבל עליו לצאת אמר אגא ואהא פרה ורבה לאחרה כי תלה ביילילה מן התיבה לפי שהתיבה המקו' הוא נאסר בתשמיש המיטה כאמור על שנשבע לו המקו' שאינו מביא מבול לעולם שנא' כי מי נח לאפסר שדרשו ודקדקו חז"ל כי כמי נח שאסרה ב"ה הדמיון לכך לאפסר שדרשו כמו כימי השמים על הארץ לשון ימים אף כאן וכן תרגמו יונתן כימי נח דלא קדמי וגו' ובשאיר דור בהדר"ק ז"ל אל זה והוא לכל זמן שכמו שהיה זמן לנח אגא אל התיבה להאסר בתשמיש וזמן לצאת ולהתיר לו תשמיש המיטה כימי נח גם כן זאת לי שזמן היה לנח לעשות בעולה הגלות וזמן היה לנח לצאת ומעבר מי נח וגו' על מי המבול וזה מובן מה שהזכיר הפסוק שני פעמים מי נח לו לאסר שדרשו מי נח פעמים אחת לגבלי ואחת לגבה כימי נח זאת לי כמו שהם הוא נח הגורם לי אלא לבדו עוד מבול בן זאת לי גרמה להבתה ונעקרתם שנשבעתי לבל תשוב עוד לגלות ומעבר מי נח קרא על שמו לפי שלא התפלל על דורו לבטל הגזר' קרא שנית מי נח לגבלי כדחז"ל כיון שלא בטל בתפילתו: ועיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל והרד"ק ז"ל וכן מהרי"מ ז"ל והוסיף יקרא מי נח לכי שנזכותו גזר הע"ת שלא יסובו עוד עגבר על הארץ ע"כ: ולע"דן גמ"ש חז"ל בפסוק בירח בול בילקוט כי' קפ"ד ד"ח מהו בירח בול בירח מבול חסר מ' כנגד מ' יום שהעב' שנשבע הב"ה כי מי נח זאת כי לעפ"כ מ' יום כבל שנה היו אותם הימים עושים רושם בעולם עד שעמד שלמה ובנה ב"ה ופסקו אותם מ' יום לפי' כתיב חסר מ' כנגד מ' יום שנשקעו ע"כ: לחדנו מתוך המלמר הזה עכ"ה תקון ענין המבול ובזה נבין התיחסות הדמיון הזה שלמר הפסוק כי מי נח זאת לי' ל לפי אחת ענין ירושלם אסר בתוכם המקדש הנה כימי נח זאת לי כיון שהיה אותן הארבעי' יום שהיו עושים רושם בעולם וה"כ כמו שנשבעתי מהיות מי נח על הארץ כן דומה בדומה הוא מה שנשבעתי מקצף עליך ומגער בך שמתיחסים הם הענינים שנשלמך ובשביל המקדש לא יתכן שוב תיקון העולם לתיקוני ולא יסאר רושם ולא סוף הכר מענין המבול ולולי כמו שכי' בפסוק ורחמים גדולים וגו' ובהסד עולם וגו' שבימי המבול בטל הש"ת הנשבעת תריך לעכין שלא יבאו בני העולם ולהורות שהוא הוא ענין המבול וחרבן ב"ה ובניינו יהיה ממש ענין שביעת את לזה לא כתיב כי כימי נח ב"כף הלה כי מי נח זאת לי שהיה היא וכן לא אמר כאשר נשבעתי וגו' ב"כף אלא אסר נשבעתי מעבור מי נח ממש אסר נשבעתי מעבור מי נח וגו' לתיקון העולם בזהות אסר נשבעתי מקצף עליך ומגער בך הכיונו הך בלי הפרש כלל: ואמר מקצף עליך שבי"ל נשבעתי שלא לקצף עליך ושלא לגעור בך ר"ל מכ"כ קצף וגערות שגער ביך בגלות גמר והשביע להשבע שלא לחרע עוד ליך והיה מ"ש מקצף מ"ש הסיבה מסיבת קצף עליך ומסיבת גערה בך בתפרו עוונות שלכם ונשבעתי על כל הנז"ל לקבלך ברחמים גדולים ובחסד עולם כי מרודה מדה טובה ממדת פורענות עאכ"ו וכיון שהקצף היה מרודה והגערות נתחייבתי בשבועה לקבלך ברחמים גדולים ואפי' לא זכו אני ה' בעיתה וגו':

כי הבריס ימוסו וגומר רבי יהודה בר חנן בשם רבי ברכיה אם רחית זכות לבות שמטה וזכות אמהו' שבתמוטעה לך הדבק בגמילות חסדים הב"ד כי הבריס ימוסו הלו הלבות והגבעו' המוטעה הלו הלתחות וחסדי מלתך לא ימוס אמר רבי אחא לעולם זכות לבות קיימת ולעולם מזכירין וכהוא אומר כי אל רחום ה' אלהיך לא ירפך ולא ישחיתך ולא ישכח ברית לבותך וגומר: ולע"דן לדקדק מו' אם רחית וגו' כי מהיכן יראה זה ומהו לשון מטה ונתמוטעה ולמה אמר הדבק בג"ת ולא אמר הדבק ב"כ בשלוש כלמסיק קרא וברית שלומי ועוד קשה לרבי אחא דקאמר לעולם זכות לבות קיימת א"כ היכי קאמר כי הבריס ימוסו והגבעות המוטיטה וגו' ואומר א"ר אחא ולא קאמר רבי אחא אמר וגומר דכיון שהוא חולק הי' לרבי אחא קאמר וגומר: ונראה כי בהתעורר האדם אל החסידות והדרך מלבד התועלת הנמשך מצד מעשיו לכל הדו' גורם הוא ג"כ לעורר זכות הלבות ע"ה ויתחבר זכותם עם זכותו ויראה התורה על הדור ואחת ההקדמה מקרא מלא והיה עקב תשמעון אל המשפטים האלה וגומר ושמר ה' אלהיך לך את הברי' ואת החסד ואת השבועה אשר נשבע לאבותיך הרי שמגלגלין זכות הלבות ע"י זכלי ובזה מובן מ"ש רבי יהודה אם רחית זכות לבות שמטה וגומר לא תמה כי בין לומר ובין לומר לא תמה זכות לבות אבל אם רחית מצד הפעולות וידענו לך הכוחות שכיון שאתה רואה מראה בכל הפרעים שזו הראה היא שמטה זכות לבות ר"ל שאינה מגינה וכן זכות אמהות נתמוטעה כיון שאין אדם לגיה בארץ אשר בעשה טוב ע"י כן יעמוד אלו זכות לבות ואמהות לזה התיקון הנכון בעצה היעוצה היא לך הדבק בג"ת כי על ידי זה יתעורר ברית והחסד של הלבות ואמהות וידוע כי ג"ת הוא בנופו של אדם והיא כוללת עם העשירים ועם הדלים ולזה בהתדבק בה יתעוררו זכות לבות הה"ד כי הבריס ימוסו שלא אמר שיתמו ויכלו אלילה אבל אמר ימוסו הסתלקות לשעה ומוטעות וחסדי הבריס ע"י ג"ת וקראו חסדי לפי שהוא יה' פתח בת תיבה לג"ה עם אדם בחוכתו ובתנות עור אשר עשה לו ונפסוף ויקבר אותו בניו לו"ל וחסדי כשתחזיק בג"ח שלמי הורות לך הדרך גורם שמתאחד הבריס הם בהבריס ימוסו וע"י זה הבלוס מתוך כי ג"ח כוללת היא לעשירים ודלים ובזה תהיה שלום עם הכל ובריס שלומי מלתך לא תמוט אמנם ר"ל חולק בחלק מה עם מ"ק ומודה לו בחלק מה וזה בר' אחא סיבר בכשם שאתה מודה שלא המה כן ראוי שתודה שלא תמוס אמר אגא לפי שעה וז"ש אל"ר אחא לעולם זכות לבות קיימת ולעולם מזכירין כלו' כשם שזכו' לבות לעולם קיימת כן ראוי שנזכרמין שלעולם מזכירות שלא ימוס לגיותה מטה לו בתמוטטה ובחסדי מלתך לא ימוס עד שע"י הג"ח יתעוררו אלא לעולם מזכירים על ידי חסד הבי"ת ובזה כסוק גורם שלא ימוס וברית שלומי שמלתך לא תמוט אמר מרחמך ה' וכן הוא אומר כי אל רחום ה' אלהיך וברחמיו הגדולים לא ירפך ונימר ולא ישכח ברית לבותיך בלופן בברחמי אלו וחסדיו לא ישכחו זכות לבות כמו שאמר כאן וחסדי מלתך לא ימוס נמלא אר' אחא אמ"ר מכונים בלד מה שלפעמים בשרואה להשתכח זכות לבות אמר לה אר' אחא זכרי רחמי אל וחסדיו כמ"ש כי אל רחום וכאן נאמר חסדי אבל הם חלוקים בהבנת וחסדי דל"ת אל גמילות חסדים קאמר ולא' אחא וחסדי כשסוטי בחסד אל. ולפי שהם מוסכמי' בלד מה נאמר אמר לת"ק בדלית ליה ולרבי אחא אמר שאינו חולק עמו מן הקלה אל הקלה אלמדנו שתי הבנות בת"ש והחסדי וגו' לת"ק בדלית ליה ולרבי אחא בדלית ליה ועיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל והר"דק ז"ל וכן מהרי"מ ז"ל והוסיף עפ"י סיות חז"ל שפ"י הבריי' ימוסו על זכות לבות והבגבעות תמוטה על זכות האמהו' ואמר שלעתיד אין לורך לזכות לבות ואמהות כי לא יהיה הדבקות אלהי באדם והבריי' ימוסו הגבעות תמוטו' זכות לבות ואמהות כי לא תצטרך אליהם אלא חסדי מלתך ממש לא ימוס ודרי' שהבריס יעלו מצד הדבקות האלהי ית': ולע"דן שאמר כי הבריס ימוסו ונגומר לפי לקתוב והיה בעתיד אל ליגע בני האדם בעלייתם וברדת הבריס ולזה אמר כי הבריס ימוסו ימוסו לעתיד כי כל הר ובגבע' שפלו וחסדי מלתך לא ימוס שלעפ"י שלדקתי נמשלה לבריס כמ"ש לדקדק בבריי אל וגו' עכ"ז וחסדי מלתך לא ימוס כמו שלא"ל בפסוק זכור רחמיך ה' וחסדיך כי מעולם המה ובחסד לאבדם ורחמי ליעקב ה"כ רחמיך וחסדיך כיולא בזה לפרש וחסדי מלתך ר"ל בחסד הסדי הפר

מנחה גדולה

הנו' יכלינו על פיסלרו בריהם מתים לפי שהיו עע"ז וזה יכלה מנה שדנים הם בני שומחה מבני הבעולה לפי שכל בניך יהיו ובני הבעולה יפחדו אל תמיד הבעולה ובזה תתחלל אחם ותבוש הוותם וז"ל ז"ל שלא ילדה בנים לבהיכם דכתיב הרחיבי מקום אהלך שבקרקע ירושלי' שים בה כח רוחנית מהנשפע בה להתרחב כמ"ל שיחאר לה הוא ית' הארבי הרחיבו קבלי לוכלוסין יש ת אם אתרחב אלא מכנגד הקדושה המכוונת לעבל נגד יהושלים ויהי' הנדוף נגד ה"ח שהוא נגד ה"ח לאבלה ואינו דומה כי ע"כ מלאכי שלום בארץ לא יצאו ח"ל לא ודיבנות משכנותיך ישו שהוא כי לעבלה יש שתי מסבות כמפרים בחדבר רבה כי יש בה"מ של מעלה ויש מסכן שלמעלה שהוא נקלה מסכן הנער ההולך ויסכן שעשו ישראל בחדבר ובה"מ שבגדול הוא כנגד בית עולמים ולהיות כי מלאיותם במקום הקדוש לעבל לאחר כי הלא לקבל אוכל כי הלא גם ירושלים ותבוש ותכלם ה"ח

לאבני מקדח. הלמ"ד מורה על הנתנו' כלמ"ד לכל כלי תעשה. נחשת הרגו להבנר. והשליכו להבשלו: מקדח. לשון מזהיר. כאשר מזהיר לפני
נקרמת הקדח מן קדחי האש. וכן תרגם יונתן לאבני גמר כתרגום נחלת גומרה: להבני חפץ. לאבני חפץ בתוס. ומה ברמ' כל נבולך כלומ' לא ירוכלס לבדה אלא הפ
ערי גבולה. ויתכן לפרש לא"ל לאבני מקדח לאבני חפץ מסמיות כלומ' האבנים שהיו בתוס מתחילה הפיס הוחם להבני' טובו' ומרגליו'. וכן למ"ד ושמתי' ליער
והדומי' להם. והלבריס האלה חפצר שיהיו כן כמפורש לו הפצר שהם מסל לרוב הגדולה שתהיה ליפרל וכפע הטובה עד שהם רלו יעשו בנינם בהבנים טובות ומרגליות:

וכל בניך למודי ה'. למודי תלר
כמו שפיר סנו לשמוע בלמודים.
וזה כענין שאמ' ירמיהו הנביא
ולא ילמדו עוד איש את רעהו
ואיש את אחיו דעו את ה' כי
כולם ידעו אותי למקטנם ועד
גדולם: ורב שלו' בניך. ר"ל
וירב' כי רב פעל עבר מבעלי
הכפל מיסב ומורה לעתיד
מפני הוי"ו: בצדקה. בצדקה
שתעשי תהיי נכונה בגדולה
לעולם ותהיי רחוקה מעשק בני
אדם: כי לא תיראי. אפילו
פחד וירא לא יהיה לך מהם
ותהיה רחוקה ממחיתה שלא
תקרב אליך. והענין כפול
במלות שונות: רחקי. כמו
תרחקי. וכן ומות בהר כמו
ותמות. ושיש בשלש קנך כמו
ותשיש: הן גור יגור. פירושו
כתרגומו עני מסיפה כמו יגורו
עלי עמים: ודרך פשוטו יתפר'
כן הנה יתספו עליך עמי: אפס
מחותי. לא במלותי כמו שנאספו
עליך פעמים אחרים נמצותי
שנחריב וכבוכד נגר אבל אלה
הגויים שיאספו אליך והם גוג
ומגוג לא במלותי והן שאסיפה
ההיא מאתי. ואע"פי שאמר
בגבואת יחזקאל והעליתיך
תירכתי לצפון והביאותיך אל הרי
ישראל. ומה שאמר יעבו דבריה
על לבבך זהו הענין בעצמו כי
אמל שם בלבו לבא שם לא לרעת
ישראל אלא לטובתם ולקחת
נקמ' ישראל ממנו ומן ז' גויים
אחרים שהרעו לישראל ובארץ
ישראל יקח נקמתו מהם לכבוד
שמו ולכבוד ישראל ולהגאתם
שיהיה בזתם ושלום לישראל
וזהו פירושו אפס מאותי לא
יעלו מחתי להרע לך כמו שהתי' מחשבתם כן: מי גר אתך עליך יפול. מי שיאסוף
אתך להלחם עליך יפול כמו שאמר על הרי ישראל יפול: הן. כן כתיב וקרי הנה
והענין אחל. אמר אף על פי שכלי המלחמה הם מעשה האדם ויבא גוג ומגוג
והעמים אשר עמו בכלי מלחמה לרוב מי שיעשה כלי המלחמה אני עשיתי אותו ואין
שאני עשיתי העושה ובידי לחבל העושה כל שכן המעשה והם בהיס בכלי
מלחמתם אני ברחתי משחית לחבל הם וכליהם כמו שאמר והכתי קשתך מיד
שמאלך וחיציך מיד ימינך אפיל: בחם פחם. כי בפחם יפעלו חרשי ברזל. ויתן
תרגם הפך בי"ת השמוש שתרגם נפח כיר בשחורין: ומוציא כלי למעשהו. למה
שהוא רוצה לעשות חץ או חרב או חניה הו רומח: כל כלי יוצר. עניינו יפעל כמו
ספירשנו ובמקבות ובגרזן ובסרשו יצר ויוצר מבנין שלא נזכר שם פעלו מהנסיף והם
לא נמצא: לא יצלח. לא יצלח לבעליו ולא יזיק לך: וכל לשון. אם יהיה לך משפט
עם רשע אחד תרשיע אותו במשפט ולא תזיק ותהיה טענתו בטלה ואת תצלי
מהמשפט זכאי כלומר לא יזיקו לך לא במעשה ולא בדברים ואת הברכה היא נחלת
עבדי ה'. כלו' בנחלה היא להם לעולם ויראל יהיו עבדי ה' מיום הגאולה עד
עולם: הוי כל צמא. הוי לשון קריאה וכן הוי ציון המלטי. ואחר מלחמת גוג ומגוג
יכירו הכל כי האל הוא מולך על כל ואין זולתו ואז יבאו אל ירושלים ללמוד משפטי
האל ותורותיו כמו שאמר בתחילת הספר לכו ונעלה אל הר ה'. ויורנו מדרכיו ויהיה
הענין כאילו קראם לבא וללמוד. והמים משל לתורה ולחכמה כמו שאי אפשר לעולם
בלא מים כך אי אפשר לעולם בלא חכמה וכמו שהגמלה מתאוה למים כך הנפש
החכמה מתאוה לתורה ולחכמה כמו שנא' בנבואות עמוס לא רעב ללחם ולא צמא
למים כי אם לשמוע את דבר ה'. ואשר אין לו כסף. לא יחוש כי אינו צריך כי בחנם
יתנו לו יין וחלב. במשלה תורה ליין מה יין משמח הלב כמו שנא' ויין ישמח לבב אנוש
אף דברי תורה כן שנאמר פקודי ה' ישרים משמחי לב. וחלב כמו שהחלב קיום היונק
וגדולו כן דברי תורה קיום הנפשה וגדולה שהיא הולכת ובגדלה בלמודה במדרגותם
כמו שהיא. ואמר אכילה על היין והחלב כי הם מאכל ומשקה לגוף: למה תשקלו
כסף. פירש החכם רבי אברהם שיגענו עצמם בחכמות נכריות שלא יועילו. ויפה
פירש. וזהו בלא לשבעה וגם הם לא יקראהו לחם כי לא יועילו לגוף ולנפש: ואכלו
טוב. זה התורה שנ' כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזבו. ותתענג בדשן
נפשכם. לעולם הבא וכן ותהי נפשכם. כי כמו שהלבן שהוא שמן ודשן הוא חענוג
הגוף כן התור' והחכמה הוא תענוג הנפשה וחייה: הטו אזניכם. חסדי דוד הנאמני'.
הוא המשיח כי יקראם שמו דוד וכן נאמר עליו ודוד עבדי נשיא להם לעולם:
הנחמלים. הקיימים כמו במקום נאמן כלומר כמו שחסדי עם דוד קיימים כן תהיה
בריתי עמכם קיימת ועוד זכר דוד בעבור שהוא יהיה המורה לעמים כמו שאמר
בתחילת הספר ושפט בין הגויים והוכיח לעמים רבים: הן עד. מזהיר ומעיד בכם
כמו העדותי בכם היום העד העיד בנו האיש לאחר והועד בבעליו ואף על פי שהלה
והלומים להם ענין התרחה לשון עדות הם גם כן כי המתרה מחרה בפני עדים כדי
שלא יכחיש בו המוחרה. וכן אמר העידותי בכם היום את השמים ואת הארץ כאילו
אמר בפניה' אני מתרה בכם שיהיו עדים בינו ובינכם. ועל המשיח אמר שיהיה
מזהיר העם ומיכיחם. ויונתן תרגם הוא רב לאומים ביי"ו עם הדגש נגיד ומצוה.
בגלי שלא בתורה: אמר כי היה נגיד עליהם ומצוה אותם כמו שהאדון מצוה עבדיו: הן

וְתַרְעִיךְ לְאַבְנֵי גָמֵר וְכָל־תְּחוּמֵךְ
לְאַבְנֵי צָרוּף: וְכָל־בָּנַיִךְ אַלְפֵי ה׳ מלא׳ חס׳
בְּאוֹרַיְתָא דַיְיָ וְסַגִּי יְהֵי שְׁלָם בְּנָיִךְ:
בִּזְכוּתָא תִּתְקַנְּיָן אִתְרַחֲקִי מֵעוֹשְׁקָא
אֲרֵי לָא תִדְחֲלִין וּמִתְּבִירָא אֲרֵי לָא
יֵיעוּל עָלָךְ: הָא אִתְכַּנְּשָׁא אִתְכַּנְּשׁוּן
לִיךְ גָּלוּת עַמִּיךְ לְסוֹפָא מַלְכֵי
עַמְמַיָּא דְּמִתְכַּנְּשִׁין לַאֲעָקָא לִיךְ
יְרוּשְׁלֵם בְּגַוָּיךְ יְהַרְמוּן: הָא אֲנָא בָרִית
נַפְחָא נַפְחָנוּר בְּשִׁחוֹרִין וּמַפִּיק מָנָא
לְצוּרְכֵיהּ וַאֲנָא בָרִית מְחַבְּלָא
לְחַבְּלָא: כָּל זַיִן דִּיתְקַן עָלָךְ יְרוּשְׁלֵם
לָא אִיצְלַח וּכָל לִישָׁן דִּיקוּם עִמָּךְ לְדִינָא
תְּחַיְּבִינִיהּ דָּא אַחֲסָנַת עַבְדְּרֵי יְיָ: וַוי כָּל
דְּצָבֵי לְמֵילַךְ יֵיתֵי וְלֵךְ וּרְלִית לֵיהּ
כְּסָף אִיתוֹ שִׁמְעוּ וְאַלִּיפוּ אִיתוֹשְׁמָעוּ
וְאַלִּיפוּ בְּלָא בְּדִמִּין וּבְלָא בְּמָכוֹן
אוּלְפָן דְּטַב מִחֲמַר וּמִחְחָלֵב: לְמָא
תִּתְקְלוּן כַּסְפְּכוֹן בְּלָא לְמֵיכַל
וְלֵיאוּתְכוֹן בְּלָא לְמִשְׂבַּע קַבִּילוּ
קַבְלָא לְמֵימְרִי וְאֵיכוֹלוּ דְּטַב וּתְתַּפְנַק
בְּדַרְהֵין נַפְשְׁכוֹן: אַרְכִּינוּ אוּדְנֵיכוֹן
וְקַבִּילוּ לְמֵימְרִי שְׁמָעוּ וְתִתְקַיְּמוּן
נַפְשְׁכוֹן וְאֶגְזַר לְכוֹן קְיָם עָלַם טַבְוָות
דָּוִד דְּמֵהֵימְנָן: הָא רַב לְעַמְמַיָּא מַנִּיתֵיהּ מְלִיךְ וְשַׁלִּיט עַל כָּל מַלְכְוָתָא: הא

וּשְׁעָרַיִךְ לְאַבְנֵי אֶקְדָּח וְכָל־גְּבוּלֵךְ
לְאַבְנֵי־חֵפֶץ: וְכָל־בָּנַיִךְ לִמּוּדֵי
יְהוָה וְרַב שְׁלוֹם בָּנָיִךְ: בִּצְדָקָה
תִּכּוֹנָנִי רַחֲקִי מֵעֹשֶׁק כִּי־לֹא תִירָאִי
וּמִמְּחִתָּה כִּי לֹא־תִקְרַב אֵלָיִךְ:
הֵן גָּוֹר יָגוּר אֶפֶס מֵאוֹתִי מִי־גָר אִתָּךְ טו
עָלַיִךְ יִפּוֹל: הֵן אָנֹכִי בָּרָאתִי חָרָשׁ
נֹפֵחַ בְּאֵשׁ פֶּחָם וּמוֹצִיא כְלִי לְמַעֲשֵׂהוּ
וְאָנֹכִי בָּרָאתִי מַשְׁחִית לְחַבֵּל:
כָּל־כְּלִי יוּצַר עָלַיִךְ לֹא יִצְלָח וְכָל־
לָשׁוֹן תָּקוּם אִתָּךְ לַמִּשְׁפָּט תַּרְשִׁיעִי
זֹאת נַחֲלַת עַבְדֵי יְהוָה וְצִדְקָתָם
מֵאִתִּי נְאֻם־יְהוָה:
הוֹי כָּל־צָמֵא לְכוּ לַמַּיִם וַאֲשֶׁר אֵין־ א
לוֹ כֶסֶף לְכוּ שִׁבְרוּ וֶאֱכֹלוּ וּלְכוּ
שִׁבְרוּ בְּלוֹא־כֶסֶף וּבְלוֹא מְחִיר יָיִן
וְחָלָב: לָמָּה תִשְׁקְלוּ־כֶסֶף בְּלוֹא־
לֶחֶם וִיגִיעֲכֶם בְּלֹא לְשָׂבְעָה שִׁמְעוּ
שָׁמוֹעַ אֵלַי וְאֹכְלוּ־טוֹב וְתִתְעַנַּג
בַּדֶּשֶׁן נַפְשְׁכֶם: הַטּוּ אָזְנְכֶם
וּלְכוּ אֵלַי שִׁמְעוּ וּתְחִי נַפְשְׁכֶם
וְאֶכְרְתָה לָכֶם בְּרִית עוֹלָם חַסְדֵי דָוִד
הַנֶּאֱמָנִים: הֵן עֵד לְאוּמִּים
נְתַתִּיו נָגִיד וּמְצַוֶּה לְאֻמִּים:
הן

למודי ב' א' מל' וא' חס' וסי' וכל בניך למודי יי': היהפך כושי קדמ' מל': לחבל ג' וסימ' נמסר בריש
האי סיפר סימן י"ג: למשפט ט"ו דגשי' וסימ' נמסר בשמואל ב' סימן ט"ו: למים ח' דגשי' וסימ' נמסר בסדר
בשלח ובמלכי' ב' סיף סימ' ב': בלוא ו' מל' בקריא' וסימ' הוי כל צמא לכו למים ב' בפסו': למה תשקלו
כסף בלוא לחם ב' בפסו': ועמי המיר כבודו בלוא יועיל: אם ישך הנחש בלוא לחש:

לתורה: שברו. לשון לשבור בר קנו: יין וחלב. לקח טוב מיין וחלב. למה תשקלו
כסף. למה תרגמו לכם לשקול כסף לאויביכם בלא לחם: חסדי דוד. שרגמול לדוד
חסדיו: עד לאומים. שר וגדול עליה' ומוכיח ומעיד דרכיה' על פניהם:
הן

אבן עזרא

הרבו כמו רגע כנגד ימי המלכות שלא יפסקו. כי מי נח. המבול שהיה בימי נח
הטעם זאת הגזירה שגזרתי והנחמה שאמרתי ובאשר נשבעתי שלא יעבור מבול כמי
נח על הארץ והוא הכהו' ולא אוסיף עוד להכות את כל חי וטעם מקליף עליך בעבור
שהמשילה לאשה עזובה: כי. טעם יתכן שימושו ההרים רק חסדי מהתך לא תמוש
וברית שלומך ביני וביניך והטעם כבעל עם אשתו ביניהם ברית שלום: תמוטינה.
כמו תשובנה כי לשון נקבות בפעלים הנסיים הנראים יבואו על שני משקלים: עניה
סוערה. כמו הולך וסוער אז שהיא עומדת בסערה והיא זאת ירושלי': בפוך.
יקרה שחורה ויש אומרים שכמוהו מלת נפך ספיר: אבניך. שיבנו בהם: בספירים.
אבנים יקרות אדומות כאשר פירשתי במגילת איכה: ושמתי. אין רע למלת כלכל
במקרא והיא אבן יקרה: ושמשותיך. מגזרת שמש והן בחלונו' שימו זכוכית וזה מנהג
אדומני המלכים והם המשמשות על השער: אקדח. אבן יקרה ואל"ף נוסף והוא
מגזרת כי אש קדחה באפי: להבני חפץ. שיש להדש חפץ בהם לא ככל האבנים שהם
מוסלבו' אין חפץ בהם: וכל. למודי. כמו תלמידי והנה המלה תאר השם: ורב.
פועל עתיד בעבור הוי"ו: בצדקה תכוננו. מבנין התפעל והת"ו מבולבל והטעם
שיעשו צדק ישראל בעולם ולא יעשקו הגויים כמשפט המלכים וטעם לא תיראי בעבור
העושק והחמס יסיר השם המלכות: הן. אמר רבי יונה הן גור יגור כמו חבור ואחר
כי כמוהו נהרסו ממגורו והטע' היתכן שיתחבר חבור כי חס ברשותי על גוג ומגוג.
מי גר אתך פיי מי שהתחבר והיה אתך ושב עליך אזיפול והנכון בעיני כי גור יגור
כמשפטו וכן הוא היתכן שיגור עמך גר בארץ שהוא שלי כי אם ברשותי מי שירצה
לגור עמך בארצי עליך יפל כמו אל הכסדי' אתה נופל על פני כל אחיו כפל והטעם
שיפול עלמו תחת רשותך: הנה. דרך משל: ומוציא כלי. מהאש ויתקנהו וגם אבני
ברחתי המשחית שישחית כלי החרש: כל כלי יוצר. שיוצר עליך להיותו לא יצלח רק
יסבר הנה יותר מהבנין שלא נקרא שם פועלו על משקל יוסר: וכל לשון. הנה פירוש
זה כל כלי: תרשיעי. הטעם שיאמינו הגויים בתורת יסר' ויסר' ירלאוס רשעת
לתיהם: זאת נחלת עבדי יי'. מהשם על התורה הו על ארץ הלבי: הוי. לשון קריאה
כמו היי כל צמא אלה דברי השם לאומות העולם בימי' ההם מי שירצה ללמוד תורה:
ואשר אין לו כסף. והטע' אם אין לו כסף לקנות שאין לו כסף ללמוד: שברו.
הטעם על החכמה כטעם אכול את המגילה הזאת כי החכמה לנשמה כמאכל לגוף:
לכו. אלי ומעם ושברו חנם ואכלו בלא כסף וטעם שברו יין וחלב כי שניהם הם כמו
מאכל ומשתה וכן יודו חכמי הרפואות וטעם יין וחלב כי התורה נמשלה בהם: למה.
שיוגיעו עצמם בהחכמות נכריות שלא יועילו: ואכלו טוב. בדשן. כמו והיה דשן
ושמן

רש"י

לאבני מקדח. יונתן תירגם לאבני גומרי' תרגום נחלי' פתר מקדח לשון קדחי' אש והם מין האבנים טובות בוערות כלפידים והוא קרבונ"קלא לשון נחלת ויש פוהרין לשון מקדח אבנים גדולות שכל חגל הפתח קדוח בתוכו והמזוזות והמפתן והכף כולן מתוך האבן הם: לאבני חפץ. לאבני ברוך: רחקי מעוק. כמו התנערי מעפר תרחקי מן העושקים אותך: הן גור יגור. אפס מאותי. הן ירא יירא ויגור מגזרת רעות אותו שהיו אני עמו הוא יגור הרשע ואבריו: מי גר אתך. מי גר אתך עליך למלחמה לא מי גר מי שנתגרה בך ורבותיו פירשוהו בגרים לימות המשיח מקבלין גרים לימות המשיח ואף בפשוטו של מקרא יתכן מי שנעשו גרים אתך בעבורך עליך יפול בעשירותך כמו על פני כל אחיו נפל: הנה אנכי. אשר ברחתי חרש המתקן כלי ואני אשר ברחתי משחית המחבלו כלומ' אני הוא שבריתי בך את האויב ואני שהתקנתי לו פורענות: ומוציא כלי למעשהו. לצורך גומרו כל צורכו: כל כלי יוצר עליך. כל כלי זיין אשר ילעשהו ויחדלוהו בשביל להלחם בך: יוצר. לשון חרבות צורים אף תשיב צור חרבו: הוי כל צמא. הוי זה לשון קריאה וזימון וקיבוץ הוא ויש הרבה במקרא הוי ומוסר מארץ כפון: לכו למים. לקח תשקלו לתורה: שברו. לשון לשבור בר קנו: יין וחלב. לקח טוב מיין וחלב. למה תשקלו כסף. למה תרגמו לכם לשקול כסף לאויביכם בלא לחם: חסדי דוד. שרגמול לדוד חסדיו: עד לאומים. שר וגדול עליה' ומוכיח ומעיד דרכיה' על פניהם:
הן

נח

אחר כנאר לעולה:

לגזור שיתקבצו לתבני חפץ ויהי כן: ובקל זאת וכיוצא בו בערך הכח האלהי בלי ספק ולפי הזה הבני נוקל תומרו לתבני חפץ בלא ד' והענין נכון בעצמו ולו הוזמן שלא כוונו אליו חז"ל קרוב הדבר שיזדכנו שתעותיך ויהיו כבדכד והשערים יתרבכו בהזדכות לתבני אקדח והגבולים לתבני חפץ: ועיין רש"י ז"ל וכן מהרי"ק ז"ל אקדח קורבן"קילי אקדח לשון בחלי חם: ועיין הרא"ש בע ז"ל והרי"קן"ל ושמעתי מפי החכם הגעלה כה"ר גלגלי קורדובירו נר"ו בשם תבין החכ'הבל'המקובל מהלי כמהר"ר משה קורדובירו ז"ל הה שמהמעות שמוריד האדם על ב"ה נעשים לבני יקר לבנין ב"ה העמיד לפארו בע"ה והוא כדבר שמשותיך הם העיני'שהם לגוף כמו חלונות לבית וכל שעריך לתבני אקדח שנעשות מהדאבה שבלבו של אדם כאש אדם אקדח וזהו לבני אקדח מלשון כי אש קדחה בחפי הזא שיהו חתה משוש כשיעור מה שהיו מתלבלים עליה שמהבל ההוא תולד השמחה ופאר הבנין לשמות קמור ע"כ. וסיוע לדבריו"ל ממה שאמר"ל שהמוריד דמעות על אדם כשר הקב"ה סופרן ומניחן בבית גנזו שמורה על שנעשה מהדמעות לבני יקר להניחן בבית גנזו לשכר טוב לנוסים: ולע"דן נכון מה שפי' על פי דחז"ל אמרו ושמתי כדבר שמשותיך פיסים לגיף לבדבר וכן ושעריך הישנים שמזמן החרבן יהיו לגיף לתבני אקדח וכן וכל גבולך שהיה מובל בתבנים בעלמה ולרורות יסודו לתיתם ויהיו לגיף גם כן לתבני חפץ בתופן שיהיו לבני הגדר והגבלה לבנים הרחשונים מלד פנים ולבני חפץ כלפי חוץ לתפארת לו אמר ושמתי כדבר שמשותיך וגו' שמשותיך הישנו'לאמת' שיזדכו'היו כדבר וכל שעריך יתהפכו ע"י הזדכו'שיהיו הם עצם' לתבני חפץ וכן כל גבולך יתהפכו לתבני חפץ לו לפסר ושמתי כדבר שמשותיך פיסלו חן בשני ולחסים לשמשותיך עם היותם לבנים ישנות הסיסם כלילו הם כדבר וכן שעריך לתבני אקדח וכן כל גבולך יהיה חשוב בעיני כלילו הם לבני חפץ וכל לבן מהם כלבן יקרה היה מכניני' והכן כי לין בדברי הרד"ק משיטות אלו ודורשי רשומות אמרו כ"ל כ"ד רמז לארבעה ועשרים שמעשק בארבע' ועשרים יהיו אלה השמשותיך כי בר מלוה ותורה אור: ומכלן ראיה לאמר שפי' שמהמלות של ישראל נעשים אלה השערים ולהיות ישראל משתחוים בשער המזרחי נגד המערב אחד שם הסכיבה ולהורות לאחדות ישראל בוי אחד בארץ משתחוים בהאורה אחד לשם יתברך יחיד ומיוחד לזה יהיה השער המזרחי כולו מלבן אחת ולא מלבנים הרבה וכיוצא בזה כתבתי בכלי מחדה בס"ם חז"ל שבשיהיה דין בין אדם לחבירו בדיני ממונות יעלו לירושלים ושם ימלאו כל הגבול אלא לבנים עובות ומרבעות ולוקח אלוה אחת לו שתים ופורש חוצו ואומרו כך וכך לבני מייב לך והמלוה לו' פחות ע"כ אשר יקשה מלד איך יפול מחלוקת בין לוה ומלוה ויעלו לירושלים ויקח חוצו שלוחות הלבנים וזהו לו' כך לבני מייב והמלוה לו אלא כך אלא פחות ומלוה לא יזכה כל אדם מן ההפקר לתלתת אחתתו כיון שהגבול הוא י"ב מיל על י"ב מיל לו על י"ח מיל. וה"כ יהיו בזול הלבנים עובות. ושם תירלתי שמכל מלות שיעשה כל ז' מישראל הים לים מתקומו יעלו מעיר ירושלים אשר שם הוא תלפיות אל שהכל פונים בה בתורה ובמלות ומ"ע ויעשה מהם הלבני חפץ הלה ואולי יהיו י"ב מיל כנגד מחנה ישראל שהיה כן בשעת קבלת התורה י"ב מיל על י"ב מיל ולגירסת הספרים י"ב מיל על י"ח יהיה הרמז י"ב מיל כנגד י"ב שבטים על י"ח רמז על מזרחעלמים יתברך ית' שמו. ולזה החייב חוצ צריך לפרוש משם לם אין לגל ידו לפרוש מתקום זולתו ולזה המלוה לא יקח יותר משיעור חוצו כי לא יוכל ליהנות אלא ממה שהוא שיעור חוצו בלמלוה ולא יותר ולפי' פרושה וזהו וכל בגולך שהוא י"ב מיל כלומר: עוד לשם ז"ל וכל בגולך שהם התחומים והגדרים שגודרים בהם השדות והכרמים בלבנים וצרורות יתהפכו לתבני חפץ. ולפסר שיהיו לבנים שכל אדם יהנה מהם למלוה תפץ בהם דרך משל לאשה אלא תפיל יהיה בהם שגולת אדם תקומה ולמקום' לילד אדם זולתה וכיוצא בחופן שכל לבני בגולך יתגלו שגולתם זיהיו לתבני חפץ שכל אחד ואח' ימלא חפלו מהם וזהו לשון חפץ ולא אמר לבן יקרה:

ובל בניך למודי ה' וגו' חז"ל א"ר אלעזר א"ר חנינא ת"ח מרבים שלום בעולם שנא' וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך אל תקרי בניך אלא בונין עכ"ל דקדק כפל בניך והרשיהו מכח היחוד לבונך על ת"ח שנקראו בנים לפי שעוסקים בבניינו של עולם ומהלא קאמר ורב שלום מורה שמתמר ורב שלום בניך פי' ורב שלום לזולת' לכל העולם' לפי שהם בונים העולם ולכך אמרו ת"ח מרבים שלום בעולם לפי' בכלל העולם: עוד לחז"ל בילמדנו אמר הב"ה בעה"ז ישראל לומדים תורה מ"כו לפיכך משכחין אותה שנתנה ע"י משה שהיה ב"ו וכשם שבשר ודם עובר כך תלמודי עובר שנא' התעוף עיניך בו ואיננו אבל לעתיד לבא אין ישראל לומדים אלא מפיו של אלהים שנא' וכל בניך למודי ה' וכה"א ולא ילמדו עוד איש אחיו ואיש את רעהו וכשם שהאלהים שוקיים כך תלמודו מה שלומדים ממנו אינם שוכחים לעולם שנא' וירשו בית יעקב אה מורשה:

ולע"דן לדקדק או' ישראל למדים תורה שנא' הורה אה לנו משה מורשה עכ"ל: ואח"כ או' שנתנה ע"י משה שהיה ב"ו ומשמע שזה גורם השכחה ואם זה וזה גורם הי' כל לומדים תורה מב"ו שלתנה ע"י משה שהיה ב"ו לפי' משכחים אותה שכשם שבשר ודם עובר כך תלמודו עובר. וכן צריך לדקדק כפל או' כך תלמודו מה שלמדו ממנו תלמודו היינו מה שלמדו ממנו. ודוד פסוק וירשו בית יעקב וגו' למה לי לי בפסוק וכל בניך למודי ה':

ובראה כי מונחת חז"ל להודיענו דתרתי בעינא לריעותא שאילו מתחיל למדו מפי ה' ולא הייתי ניתנת ע"י משה אלא אפ"ל ת שכן הייתה הבונה האלהית אלא שהם בחרו ואמרו דבר אתה עמנו ונשמעה ואל ידבר עמנו אלהים פן נמות חז לפי שיהיו אח"כ לומדים מפי ב"ו לפי' משכחין אותה יען שנתנה ע"י משה שהיה ב"ו הא אילו נתנה ע"י הש"ת לא נשתכחה ואילו אמרו לומדים מבשר ודם שנתנה ע"י משה שהיה ב"ו היה מובן שהשני דברים נורמים והוה נשיק תורה לעתיד על מה שקבלנו ממשה שהיה מעוות לא יוכל לתקון כיון שניתנה ע"י בשר ודם לעתיד שנלמדה אח"כ ע"י הש"ת לא תקבל תיקון לז"ל בע"ז שלהיות שלומדים אותה ע"י בשר ודם וניתנה ע"י משה לכך משכחת אבל לעתיד לבא אין ישראל לומדים אלא מפיו של אלהים שנ' וכל בניך למודי ה' ומזה הפסוק לא היינו לומדים אלא שאין שכחה אלא לאה שבלמוד מחידושי תורה אבל מה שכבר למדו מפיו של משה לא יהיה לו עוד תיקון שלא ישתכח לז"ל כי יש ויש תיקון אלהים מי וקיים לעולם כך תלמודו מה שלמדו ממנו אינם שוכחים לעולם ר"ל תלמודו מה שהיה מחדש וכן אחי' מה שקבלו ממשה לשבר כשלומדי' אותו ממנו ית' מתתקן הוא לשלא ישכח עוד וזהו תלמודו מה שלומדים ממנו ולמד אחי' מה שלמדנו מפי משה ע"ה שיש לו תיקון מפ' וירשו בית יעקב את מורשיהסר"ל אחי' שכבר היה לשם מורשה מכי משה ע"ה שהיה משתכח מהם עתה בלמדו שנית ע"י הש"י יתוקן לשלא ישכחוה עוד כמ"כי פסוק וכל בניך למודי ה' הוא על מה שילמדו מחדושי תורה אלא כשמעו והבא מפיו ולא אמר וירשו ומורשיהם על מה שלמדו כבר ממשה ולהכי אפקיה קרא לתורה בלשון הזה של מורשה לרמוז אל הא לפי שהמחלוקות נמשכים מהשכחה זה או' פטור קבלתי וחבירו או' חייב קבלתי ואולי שביהם ביניהם שיש מחלוקת אלא שנשכחו ונמשך המחלוקת לא כן בהיותם למודי ה' לא ישכחו כלל ולא יהיה מחה הלשון ז"לזה ורב שלום בניך: ועיין הרא"בע ז"ל וכן הרד"ק ומהחכ'השלם כתב"רר או' כולה שלי וזה או' כולה שלי לז"ל שכולם יהיו למודי ה' מלעת קונם דמשמיה יהבי ולא שקלי להם חמדה ולא יתקוטטו על הבני חפץ (אמר הצעיר מרדכי הכהן יצ"ו ל"ל שמפני זה סמך פסו' לדקה תכונני כי יהיו כמוהו ית' דיהיב הנה כי כן הם יהיו נוחים לדקה ומרחקים עצמם מן המחלוקת אבל בהיות מלם לימודי מלמד ה' שכולם למודי ה' בעלה מחלוקת ורב שלום בניך: ואמר רב שלום בניך ולא אמר ורב שלותם לו' שלא יצטרך זכות התורה שלמדו מפי הש"ת להרבו' לשמה. כעיר לו לתבי"לאדו"ל ולע"דן כי להיות מעוט עסק התורה בזמן הזה מפני חמת המלחמה המלכי'הארמת תדוד והבא שבתה ובעלה גם ורב שלום בניך שיהיו שלמים בנוסף מתם לתבני חמן לבו וכל בניך כולם יהיו למודי ה'. עוד מר' לע"ד שהתורה נקרא הוס' על שם עוסקים לדקמר תיעשה שם חיים ורב שלום בניך שתחו להם בזורה כיון שהיום וגו' מלית וגו' בית אלה ספרים מהו שיהא פטור מן המזוזה ח"ל חייב וגו' ה"ל דברים אלו לא בטוות פלגיהם ומלכך אתה בולמן ונש' ותחלוקת זה נמשך על כי משה לבדו קבל תורה מלה ה' ומסרה

ליסראל ולכן נמשכה קטנה ומחלוקת ביניהם בלמרס אלין דבר זה לא נזה ה' המנס לעתיד וכל בניך כולם יהיו למודי ה' כלו' תלמידי ה' וכיון שכן ורב שלום בניך סלה יזכו לחל ק כרחם וגו' מלה זו לא נזה ה' שכולם יסמעו ויכמדו מפי הגבורה. וזה לע"ד שמש"ה ה' הוא בכבודו עוז זו תורה לעמו יתן הוא ולא ע"י סליח וכו' ה' יברך את עמו בשלום ולא יהיה מחלקו'ביניה'ונם יברך את עמו בשלום שלא יהלכו מכני המחלוקת בקרח וכעדתו הלא ורב שלום בניך:

בצדקה תכונני וגו' עיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק ז"ל והרא"בע ז"ל:

ולע"דן בצדקה שהעשי הצדק תכונני בצדק יכון כסא ואחר שתקשטי עצמך קשטו את אחרים וז"ש רחקי מעושק רחקי את אחרים שלא יעשו עושק כי לא תירלי מהוכיחם והרחיקה מהעושק לו פי' רחקי התרחקי מעשוק את הבריות וע"ז זה לא תרלי וכן וממחיתה התרחקי שלא לאת היתהך באחרים ובזה הזכי כי לא תקרב אליך. לו יאמר רחקי מעושק כמו התרחקי מעושק כלומר ולא תהיה ההתרחקות מצד ירא' עונש אלהי לו מחיתת רזון ומלך מורה של מלכות אבל רחקי מעושק לף כי לא תירלי אלא מלכבת האמת ושנאת הרע כמו כי עם קשה עורף הוא וכן וממחיתה רחקי הע"פי שלא תקרב אליך למדות ליך מידה כנגד מידה עכ"ז רחקי מעושק וממחיתה ולע"פי שלא תרלי רחקי מעושק כי הלים הבלס ראוי לו למלוס ברע ובחור בעוב להבנת האמת:

הן גור יגור וגו' חז"ל ת"ר פין מקבלים גרים לימות המשיח כיוצא בו לא קבלו גרים בימי דוד ושלמה אלא שנעשו גרים גרורים ה"ר אלעזר מלי קרלה מי גר אתך עליך יפול מי גר אתך בפניותך עליך יפול בעשיותך עכ"ל: נראה שדרשו בכל גור לו' הן גור שיתגיירו אבל לא יקבלום אבל יגור לשון גרורים כי הפס מלותי שלהם הפונים אלי אלא אכם מלותי הם ולכך יהיו גרורים כי מי גר אתך בעשיותך נעתיד כשיהיה לך מעלה ועלוי יהיה עמך וזה דקדק מלשון עליך אלא אמר אתך יפול אלא עליך לשון עלוי ומעלה יפול כמו על כני כל אחיו נפל ועיין רש"י ז"ל והר"הבע ז"ל והרד"ק ז"ל ומהרי"ל ז"ל הן גור יגיר לשון גרות ובלטול ר"ל אתה בצדקה תכונני ורב שלום בני אמנם גיר יגור בגרו'הגלות והבלטול מי שיהיה שהוא אכם מלותי כלומר מי שיהיה נעדר ונפרד ומרוחק ממני: ולפי שאין מקבלים גרים לעתיד לבא כמו שאמר"ל אמר מי גר אתך כלומר אותם הסידי אומות העולם שגרו אתך עמך ובכל אתך כלם גר עליך יפול ויאה לומר עמך ובקרבך יגר כמו דברי רש"י יפול כמו על כני כל אחיו נפל פ"כ: ולע"דן לכי שה"נה רצה מהאומות שיסרו את ישראל אבל לא שיקריבו על המזבח לשברם שבר על שבר לז"ל הן גור יגו' כפול לשון מגור ויגור מוזב הנה להיות המורא בזול ופפול אכם מלותי כלו' אשר לא אותי ולא עלת' על לבי אבל מי שבר אתך ר"ל שהטיל מורא וזרק בך מרה יהיה מצר בעברך וזהו מי גר אתך פשוט ולא כפול עם היות כן רצוני ע"כו עליך יפול לשון כפיל'יכולו ויכרעו לכניך לשאל מחילה ממך ז"ש עליך יפול עם היות שלא עזרו לרעה והעשם לפי שהמלכיות האלה הן לבני בראתי הרס נוסף בלא שהם לא בלא העלים שהוא שורף מלד ומשחית רק לבני בראתי האומות לחיות כחרם הזה שבכים בעזעקומות לו פקק מתקנו כך בראתים לשיתקנו עקומות עון ישראל ע"י הגלות וכעוכת הזה בלא פחס שלינו שורף אלא מתקן להוציא מן הכח אל הפועל ז"ש כלי למעשהו לו ילמ' להשתמש בו מעשהו הרלוי והכנון בו וזהו למעשהו המיוחד. קצתי מעט לבל המה עזרו לרעה להשחית ולהבל ז"ש ואנכי בראתי משחית לחבל ר"ל איבלאי מלת' שלנכי בראתי המשחי' ולא חרס לחבל ולא נופח בלא פחס. עוד אפשר שאמר הן גור יגור ר"ל כשיגורו עליך פזיס ויתקבצו עליך מבלי רצוני ז"ש אכם מלותי ר"ל שלינו מלתי הנה כל מי שגר אתך ונתקבץ להלחם אתך הב"ה יעלהו עליך ואח"כ יפילהו אלא עליך יפול להרלות כח ההבנה שלפילו שהוא עליך ולא המתיו עכ"ז יפול נפילה גדולה וזה על דרך מה שפירשו המפרשים ז"ל בפסוק וחפול שבא והקה"ר"ל הנבל בהשגחה שהרי אחרי נפילת שבא ביד נעריך אחר כך ותקחם עם היותה שבבלה:

הן אנכי וגו' עיין רש"י ז"ל והראב"ע ז"ל והרד"ק ז"ל: ולע"דן מה שכתבתי מקושר בפסוק הקודם הן גור יגור וגו':

כל כלי יוצר עליך וגו' עיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל וכן הרד"ק ז"ל ולא שהרחיב בענין כל כלי יוצר עליך לא יצלח על שמעאל שרוצים להעמיד דתם ביד רמה וחרב שלופה אמנם וכל לשון על אפו שרוצים להעמיד דתם בלשון מדברת גדולות וזה הה לא יצליחו עמך כי הרשעי אותם שלת היה נחלת עבדי ה' שלא יצלחו לא בכלי זיין ולא בלשון מדבר' גדולות ע"כ: ולע"דן שאמר כל כלי אשר יוצר כפי הפי' הנז"ל להיות שיוצר עליך על שמך לא יצלח לכל לפי' לתתוך בו ירק. או יאמר עליך לא יצלח אפילו בצוארך וזהו עליך לא יצלח ע"ל אפילו הרב מונחת על צוארו של אדם אל יהיה אם לא יצלח אפילו בזה אם לא יצלח אפילו אם לא יצלח אפילו אם לא יצלח אפילו

הן גוי · אמר כנגד ישראל גוי שלא תדע שהוא רחוק מארץ ישראל תקרא אותו ויבא לפניך אע"פ שלא חדעם ולא ידעוך עד היום בשמעה הנפלאות שעשה האל עמך וירוצו
אליך · ומי נתן לך זה התפארת ה' אלהיך · ומי נתן לבני הגלות דרשו ה' בהמצאו · הנכון בפירושו מה שפירש אדוני הביז"ל דרשוהו
בענין שימצא לכם : בהיותו קרוב · בענין שיהיה קרוב · וזו היא דרישה בכל לב כמו שכתיב קרוב הוא לכל קוראיו לכל אשר יקראוהו באמת · ורז"ל פירשו בהמצאו קולם
נמר דין · ויונחן תרגם תבעו דחלת דה' עד דלתתן היין בעו מן קדמוהי עד דלתתן קיימין · ר"ל שיעשו תשובה קודם מיתה כי אז הוא נמצא וקרוב ולא אחר מיתה כי אחר
מיתה אין תשוב לנפש כמו שאמר

רש"י

הן גוי לא תדע תקרא · לשמושך
אם אלי תשמעו לשם יי' הנקרא
עליך : בהמצאו · קודם נחל דין
בעוד שהוא אומר לכם דרשוני
כי לא מחשבות מחשבותיכם · הן
שלי ושלכם שוות לכך אני אומר לכם
יעזוב רשע דרכו ויתפוס את
דרכי : ואיש און מחשבותיו
ויתפוס את מחשבותי לעשות
הטוב בעיני : כי גבהו שמי' וגו'
כלומר כי יש הבדל ומילוק מעלה
ושבח בדרכי יותר מדרכיכם
ובמחשבותי יותר ממחשבותיכם
כגבוה שמים על הארץ אחר
נותנים לב למרוד בי ואני מתן
לב להשיב אתכם : כי כאשר
ירד הגשם והשלג ולא ישוב ריקם
אך ישיב לעולם כן דברי אשר
יצא מפי להודיעכם שלא מפי
הנביאים לא ישוב ריקם אך ישיב
לכם אם תשמעו להם · ואמרתם
אגדה כי לא מחשבותי ונאמר אין
דיני כדיני בשר ודם אתם מי
שמודה בדין מתחייב אבל אני
מודה ועוזב ירומם : כי בשמחה
תצאו · מן הגלות : והרים
והגבעות יפצחו לפניכם רנה
שיתנו לכם פרייס ולמתם ואמתם
יושביהם : תחת הנעצן ובמקום
רבותי דרשו תחת הרשעים יעלה
לדיקי ובעצון ופרפר · מיני קוצים
הם כלו הרשעי יאבדו והצדיקים
יטלו ממשלת : יעשה זאת · שומר
שבת וגו' : הכל יבא לעולם
למה אתגייר הלא הב"ה זבלולם
מעל עמו כשישלם שכרם
ואל

אבן עזרא

ושמן בטעם תעטב הנשמה
במות הגוף או טעמו הטוב אלף
ממקומכם אלי כמו פורה אלי
אל תירא : ותחי נפשם · הנשמה
עמידת הנשמ' בחות הגוף
טע' שיחיים המשיח אחר שמת
לדת הסם : ואברתה לכם ברית
עולם · שלא תמוט בבריות ואמר
שכרתי עם דוד ובתוב לבוא
אמור לו חסדי ויתכן
חסדי דוד רמז על המשיח שהוא ממשפחתו כאשר נקרא הנביא ישראל וכאילו הוא
תשדי דוד נאמנים הם והעד על זה הפסוק הבא אחריו : הן עד · זה המשיח
למ"ד לאומים שורש ויתכן היות לטעם כי המשיח לעד כי אין מלך אחר עניי
העולם : ומצוה · אשר יצוה מה שיצוה : הן גוי לא תדע · גוי לא הייתי יודעו אתה
שיצוה אליך כטעם לעבדי קראתי : אליך ירוצו · והנה התברר מה שפירשתי
פארך · תלה זה בדקדוק כי אין כמוה בפועלים השלמי' רק בנחים כמו בשמות
ענך : דרשו · לפי דעתי כי זאת הפרשה תובחה על אנשי דורו הטעם אחר שהרשע
כי תגאלו מבבל וגם מכל הגויים פעם שנית דרשו הסם · וטעם בהמצאו לדורשים
כי ידוע שהסם נמצא בכל מקום ובכל עת הנה הטעם קודם מתום הגזרה זכו
בהיותו קרוב רמז לשכינה שהיא במקדש · יעזוב · פירוש דרשו הסם : דרכו · שהוא
נהוג ללכת בה ויעזוב איש און מחשבותיו והנה העיקר המחשבה והמעשה : כי ירבה
לסלוח · העונות : טעמו כי חשבתם שאגמול לכם רע אע"פ שתשובו אלי כן
לא מחשבותי כמחשבותיכם · כי בחשבותי להטיב לכם ובכה לא דרכיכם דרכי כי
דרכי הם ישרי' גם מפורש בספר יחזקאל הדרכי' לא יתקנו : כי · דרך משל כי הגשם
ברדתו מן השמי' ירוה את הארץ על כן הורדתי לתת זרע לזורע ולחם לאוכל · כן
יהיה דברי לא ישוב ריקם · והטעם כי אחלא כל אשר דברתי אל נביאי וזהו כי בשמחה
תצאו מהגלות תובלון אל ארצכם על סוסים ופרדים על גלות בבל כן היה אחר
לעתיד גם מפורש בסוף הספר י"ח על שתי גליות דיבר : יתמחאו · כטעם אפו אחאה
הלשון ידועה בארמית ומגזרת ומחה אל כתף יש כגרת : תחת הנעלון · כמו
הנעלונים ואין ספק כי הברוש טוב ממנו : הסרפד · אין ממיני כמתי החוקים הנה
יחדש פלא לשו' הרות במדבר בשובם אל ציון וזהו היה ליי' לשם לאות עולם ולא
פלא עומד : כה · אחר שתדעון כי הסם יגאלכם ויעשה לכם כל אלה הטובות שמתי
מספריו כי קרובה הישועה והנה לעד כי העונות מעכב בדיאת משיח : אמרי · אחרי
המלוה שאמר זהו שומר שבת מחללו וידוע כי שבת סימן הת"ו לנקבה אולי זה בא
כאילו אמר יום שבת לא יהיה וי"ו מחללו חלול השמור כי עם כל פועל שם הוא בבחי
ואל

הן גוי לא תדע תקרא אליך ירוצו
אליך ירוצו למען יהוה אלהיך
ולקדוש ישראל כי פארך :
דרשו יהוה בהמצאו
קראהו בהיותו קרוב : יעזב רשע
דרכו ואיש און מחשבתיו וישב אל־
יהוה וירחמהו ואל־אלהינו כי־ירבה
לסלוח : כי לא מחשבותי
מחשבותיכם ולא דרכיכם דרכי
נאם יהוה : כי־גבהו שמים מארץ
כן גבהו דרכי מדרכיכם ומחשבתי
ממחשבתיכם : כי כאשר ירד
הגשם והשלג מן השמים ושמה לא
ישוב כי אם־הרוה את־הארץ
והולידה והצמיחה ונתן זרע לזרע
ולחם לאכל : כן יהיה דברי אשר
יצא מפי לא־ישוב אלי ריקם כי אם־
עשה את־אשר חפצתי והצליח
אשר שלחתיו : כי בשמחה תצאו
ובשלום תובלון ההרים והגבעות
יפצחו לפניכם רנה וכל־עצי השדה
ימחאו־כף : תחת הנעצוץ יעלה
ברוש תחת הסרפד יעלה הדס והיה
ליהוה לשם לאות עולם לא יכרת :
כה אמר יהוה שמרו
משפט ועשו צדקה כי־קרובה
ישועתי לבוא וצדקתי להגלות :
אשרי אנוש יעשה־זאת ובן־אדם
יחזיק בה שמר שבת מחללו ושמר
ידו מעשות כל־רע :

ואל

וגוי ד' בקריא' וסימ' ואתם תהיו לי ממלכת · וגוי גדול יעור מירכתי ארץ · וחברו · וגוי לא ידעוך אליך
ירוצו : דרשו יי' ג' דסמיכי וסימ' דרשו יי' בהמצאו קראוהו · דרשו יי' ועזו · וחברו דר"ה · לסלוח ב'
מ"ל וסימ' ואל אלהינו כי ירבה לסלוח · דם הנקי : ושמה ח' וסימ' ושמה קברתי את לאה · כי מנגד
תראה · הראיתיך בעיניך ושמה · ושמה כל סרני פלשתים · ושמה מרכבות כבודך קלון בית · קום
וירדת בית היוצר · בכלה יבאו ושמה יהיו · כי כאשר ירד הגשם : כה אמר יי' ד' בטעמא בספרא וסימן
חגם גמכרתם ולא בכסף תגאלו · הנותן בים דרך וכמים · שמרו משפט ועשו צדקה · השמים כסאי
והארץ הדום רגלי :

בשמחה תצאו · דרך משל ר"ל שישמח כל העולם : ימחאו כף · יכו כף לשמחה כמו ויכו
כף אל כף ויאמרו ימי סמלך · תרגום ויך ומחא · לו יהיה ההרים והגבעות משל על
מלכי אומות העולם · ועל עצי השדה משל על העמים : תחת הנעצוץ · מין ממיני
הקוצים וכן סרפד · ואלה יגדלו במדבר · ואמר שהאל יתן תמורתם במדבר ברוש
והדס כמו שאמר למעלה בפרשת העניים והאביונים אתן במדבר ארז שטה והדס
וגומר · והיה לה' לשם אזה הפלא יהיה עומד כמו שפי' למעלה ויונחן תרגם דרך
משל חלף רשיעיא יתקיימון לדיקיא וגומר : כה אמר ה' · אחר לבני הגלות שמרו
משפט ועשו צדקה כי קרובה ישועתי לבא אם תשובו דרכיכם מרחה כי התשובה
מעכבת ביאת המשיח : אשרי אנוש יעשה זאת · שמירת שבת : יחזיק בה · שנזהר
בה כל ימיו : מחללו · שלא יעשה בו שום מלאכה · וכן הוא בכלל שמירת שבת
לקדשו כמו שאחר זכור את יום השבת לקדשו וקדוש שבת להבדילו משאר הימים כי
כן כל לשון קדושה הוא ענין הבדלו מאחר במעלה · כמו שאמר ויבדל אהרן לקדשו
קדש קדשים ומבדילו משאר הימים במאכל ובמשתה ובשמות נקיה זהו בענין הגוף
ובענין הנפש שתהיה נפשו פנויה מעסקי העולם ובדלה מהם ומתעסקת בדברי
תורה וחכמה ומתבוננת במעשי האל · וזכר ענין השבת בפרט במקום הזה לפי שהוא
מדבר לבני הגלות שיעשו דרכיהם וילכו מהגלות · והטובה שבהם הוא שמירת השב'
ובענין שבת גלו מארצם · ואמרו רז"ל לא חרבה ירושלים אלא בשביל שחללו בה את
השבת שנאמר ומשבתותי העלימו עיניהם ואחל בתוכם · ואמרו אם משמרים ישראל
שתי שבתות מיד נגאלים שנאמר אשר ישמרו את שבתותי וגומר · וכתיב בתריה
והביאותים אל הר קדשי וגומר · ובזכרו תלות שבת הוא הדין לשאר מצות עשה אבל
זכר החמורה ואע"פ שיש בה מצות לא תעשה העשה הוא הכל אחם יבשות לא יעשה
מלאכה · ואמר אחר כך מעשות כל רע · שהוא מצות לא תעשה בכלל · ואמר
מחללו לשון זכר אע"פ שבשבת לשון נקבה ר"ל יום השבת : ואל

בשמחה תצאו · מהגלות : ובשלום תובלון · לארצכם : ההרים והגבעות · וכל עצי
השדה · דרך משל ר"ל שישמח כל העולם : ימחאו כף · יכו כף לשמחה כמו ויכו
כף אל כף ויאמרו ימי סמלך · תרגום ויך ומחא · לו יהיה ההרים והגבעות משל על
מלכי אומות העולם · ועל עצי השדה משל על העמים : תחת הנעצוץ · מין ממיני
הקוצים וכן סרפד · ואלה יגדלו במדבר · ואמר שהאל יתן תמורתם במדבר ברוש
והדס כמו שאמר למעלה בפרשת העניים והאביונים אתן במדבר ארז שטה והדס
וגומר · והיה לה' לשם אזה הפלא יהיה עומד כמו שפי' למעלה ויונחן תרגם דרך
משל חלף רשיעיא יתקיימון לדיקיא וגומר : כה אמר ה' · אחר לבני הגלות שמרו
משפט ועשו צדקה כי קרובה ישועתי לבא אם תשובו דרכיכם מרחה כי התשובה
מעכבת ביאת המשיח : אשרי אנוש יעשה זאת · שמירת שבת : יחזיק בה · שנזהר
בה כל ימיו : מחללו · שלא יעשה בו שום מלאכה · וכן הוא בכלל שמירת שבת
לקדשו כמו שאחר זכור את יום השבת לקדשו וקדוש שבת להבדילו משאר הימים כי
כן כל לשון קדושה הוא ענין הבדלו מאחר במעלה · כמו שאמר ויבדל אהרן לקדשו
קדש קדשים ומבדילו משאר הימים במאכל ובמשתה ובשמות נקיה זהו בענין הגוף
ובענין הנפש שתהיה נפשו פנויה מעסקי העולם ובדלה מהם ומתעסקת בדברי
תורה וחכמה ומתבוננת במעשי האל · וזכר ענין השבת בפרט במקום הזה לפי שהוא
מדבר לבני הגלות שיעשו דרכיהם וילכו מהגלות · והטובה שבהם הוא שמירת השב'
ובענין שבת גלו מארצם · ואמרו רז"ל לא חרבה ירושלים אלא בשביל שחללו בה את
השבת שנאמר ומשבתותי העלימו עיניהם ואחל בתוכם · ואמרו אם משמרים ישראל
שתי שבתות מיד נגאלים שנאמר אשר ישמרו את שבתותי וגומר · וכתיב בתריה
והביאותים אל הר קדשי וגומר · ובזכרו תלות שבת הוא הדין לשאר מצות עשה אבל
זכר החמורה ואע"פ שיש בה מצות לא תעשה העשה הוא הכל אחם יבשות לא יעשה
מלאכה · ואמר אחר כך מעשות כל רע · שהוא מצות לא תעשה בכלל · ואמר
מחללו לשון זכר אע"פ שבשבת לשון נקבה ר"ל יום השבת : ואל

חסדי דוד רמז על המשיח שהוא ממשפחתו כאשר נקרא הנביא ישראל וכאילו הוא
תשדי דוד נאמנים הם והעד על זה הפסוק הבא אחריו : הן עד · זה המשיח
למ"ד לאומים שורש ויתכן היות לטעם כי המשיח לעד כי אין מלך אחר עניי
העולם : ומצוה · אשר יצוה מה שיצוה : הן גוי לא תדע · גוי לא הייתי יודעו אתה
שיצוה אליך כטעם לעבדי קראתי : אליך ירוצו · והנה התברר מה שפירשתי
פארך · תלה זה בדקדוק כי אין כמוה בפועלים השלמי' רק בנחים כמו בשמות
ענך : דרשו · לפי דעתי כי זאת הפרשה תובחה על אנשי דורו הטעם אחר שהרשע
כי תגאלו מבבל וגם מכל הגויים פעם שנית דרשו הסם · וטעם בהמצאו לדורשים
כי ידוע שהסם נמצא בכל מקום ובכל עת הנה הטעם קודם מתום הגזרה זכו
בהיותו קרוב רמז לשכינה שהיא במקדש · יעזוב · פירוש דרשו הסם : דרכו · שהוא
נהוג ללכת בה ויעזוב איש און מחשבותיו והנה העיקר המחשבה והמעשה : כי ירבה
לסלוח · העונות : טעמו כי חשבתם שאגמול לכם רע אע"פ שתשובו אלי כן
לא מחשבותי כמחשבותיכם · כי בחשבותי להטיב לכם ובכה לא דרכיכם דרכי כי
דרכי הם ישרי' גם מפורש בספר יחזקאל הדרכי' לא יתקנו : כי · דרך משל כי הגשם
ברדתו מן השמי' ירוה את הארץ על כן הורדתי לתת זרע לזורע ולחם לאוכל · כן
יהיה דברי לא ישוב ריקם · והטעם כי אחלא כל אשר דברתי אל נביאי וזהו כי בשמחה
תצאו מהגלות תובלון אל ארצכם על סוסים ופרדים על גלות בבל כן היה אחר
לעתיד גם מפורש בסוף הספר י"ח על שתי גליות דיבר : יתמחאו · כטעם אפו אחאה
הלשון ידועה בארמית ומגזרת ומחה אל כתף יש כגרת : תחת הנעצוץ · כמו
הנעצוצים ואין ספק כי הברוש טוב ממנו : הסרפד · אין ממיני כמתי החוקים הנה
יחדש פלא לשו' הרות במדבר בשובם אל ציון וזהו היה ליי' לשם לאות עולם ולא
פלא עומד : כה · אחר שתדעון כי הסם יגאלכם ויעשה לכם כל אלה הטובות שמתי
מספריו כי קרובה הישועה והנה לעד כי העונות מעכב ביאת משיח : אמרי · אחרי
המלוה שאמר זהו שומר שבת מחללו וידוע כי שבת סימן הת"ו לנקבה אולי זה בא
כאילו אמר יום שבת לא יהיה וי"ו מחללו חלול השמור כי עם כל פועל שם הוא בבחי
ואל

מנחה גדולה

דרשו ה' בהמצאו אל"ל
אלו עשרת ימי תשובה
וזה שאחר דרשו את ה'
לפתות בהמצאו שהוא
כי ימי תשובה אך עלתי
היא שלא תתיאשו על
המצאו כי אם קרוהו
בהיותו קרוב לאלא שהו
קודם ר"ה ב"ל מתחדש
ל"ל שהתעני' קודם ר"ה
חוצילים עסק"ה מוותר
לכם עליה וזה הוא טוב
לכם כי יעזוב אז רשע
דרכו וגו' ושוב אלה'
ורחמהו מאל וכסיחזור
להתחוק בתשובה בזמן
שקרוב אלהימו שהוא
בר"ה שהוא מלה"ל אז ירבה לסלוח על מה שעם הרחמים התחיל לרחם בזה שעב בתשובה מתחלה : ועזוב רשע דרכו זה נאמר על רשע לשמים שלא נלכד ועזוב החשאת עצמו כ"ל גם יעזוב הדרך הוא חניאות דרך המכילא

שיק אחד לובלבה אחת עכ"ל. עוד לחז"ל אבות דרבי נתן רפב"י אז ג' כתרים הם כתר כהונה ואינו מתן אדם כל כסף וזהב שבעולם אין נותנין לו כתר כהונה שכ' והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם. כתר מלכות אינו אדם נותן כל כסף וזהב שבעולם אין נותנין לו שנא' ודוד עבדי נשיא להם לעולם הבל כתר תורה אינו כן כל הרוצה ליטול יבא ויטול שנא' לכו שברו ואכלו ולכו שברו בלא כסף ובלא מחיר יין וחלב עכ"ל: ולע"ד מכיונא למה לי שאמר ג' כתרים הם ובברא בהיות כתר תורה בלתי נכנס עמהם בסוג א' כי כתר תורה כל הרוצ' ליטול יבא ויטול א"כ לא היה לו למנותו עמהם ואז' ג' כתרים הם ועוד מה הודיענו שכתר תורה כל הרוצה ליטול יבא ויטול היתכן שתמכר התורה פטיטה שכל הרוצה ליטול יבא ויטול: ונראה שכוונת חז"ל להודיענו שלא"פי שכתר כהונה בלתי נמכר וכן כתר מלכות בלתי נמכר בכל כסף וזהב שבעולם עכ"ז הזכה לכתרה של תורה יכול ליטול אפילו כתר כהונה וכתר מלכות כתר כהונה דכתיב יקר' היא מפנינים מכהן גדול שנכנס לפני ולפנים וכ"ש מכהן הדיוט וכן כתר מלכות בכלל כתר תורה עכ' כי מלכים ימלוכו וגו' וז"ל מביין לו' שג' כתרים הם יחדיו שהרי הזוכה לכתר תורה זוכה לשני הכתרי' אחרים לכתר כהונה ומלכות כאמר וז"ל שאילו יתן איש כל הון ביתו בכתר כהונה וכתר מלכות לא יוכל אבל כתר תורה אינו כן' ל' כשיש לו בתר תורה אינו כן כמו שהמרנו שלא יזכה בכתר כהונה ומלכות אלא כל הרוצה ליטול אפילו כתר כהונה ומלכות יבוא ויטול אפי' כתר כאהבה ובתר מלכות יבא ויטול כיון שיש להם כתר תורה א"כ מ"ש יבוא ויטול לא על כתרה של תורה קאמר כי פשיטא אלא ודאי הא קמ"ל יבוא ויטול ע"י כתר תורה שאר הכתרים ובזה מובן בפ' הבג' נכונה ז"ש הוי כל נמשך לכו למים בישראל קאמר שידבקו בתורה כי מעלתה גדול שהרי אחר אין כסף ד"ל הדבר שאין לו קנין בכסף כבתר כהונה שהרי נאמר לו ולזרעו אחריו שאינו נמכר. וכן כתר מלכות זהו ואשר אין לו קנין בכסף לכו שברו ואכלו ע"י המים של תורה ולכו שברו בלא כסף ובלא מחיר יין וחלב שהיא התורה שנמשלה ליין וזהו ביין מסכתי ולפי זה מקושר הוי כל נמשך לכו למים עם מ"ש זאת נחלת עבדי ה' ולדקתם שהכל מוסג כ"י התורה. ועיין רש"י ז"ל וכן הרא"ש ז"ל וכן הרד"ק ז"ל: וכן מהרי"ח ז"ל שאין מים אלא תורה וכן פסוק יצאו מים חיים מירושלים חציו וגו' משל אל התורה כי מלין תלת תורה ודבר ה' מירושלים וגו"ל כי הנמשל לשמוע את דבר ה' ילך למים ודל' העם אשר אין כסף והוא משל אל הכוסף אמיתי ותשוקה נכבדת כמו הכסף שהכל יכספוהו לו"ל שאשר אין לו כסף כוסף לכו שברו ואכלו לשון שבירה ממש שברון מתנים בפסק אלמוד התורה כי זאת התורה אדם כי יעמוד בתכל כמו שדרשו חז"ל אין זאת התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו עליה זהו לכו שברו לדעה ענין המצות והשגת החמונות הנכונו' והסודו' הם הם שהמשילם ביין וחלב לביותה משקין דקין מאד ע"כ:

ולע"ד אין לפי שאמר למעלה מעלה עבדי ה' שכל בלי יוצר וגו' לזה קורא הוי כמעורר יען מן תרדמתו ואו' לו הוי שותה בלמה התורה ז"ש הוי כל נמשך לכו למים אין מים אלא תורה בדפס"ל ואשר אין לו כסף ר"ל שיש כסף בידו אלא שאינו לו כי אם לאחרים יעוב חילו לכו שברו ואכלו וע"י זה יהי' לו הכסף שיהנה ממנו לנפשו ולגופו זה בשבר אחר מיעץ ואו' לכו שברו ואכלו הוא ע"י שהחזיק בזה לומדי התורה כי עץ חיים היא למחזיקים בה ולז"ל לכו שברו ואכלו. לשון אכילה כי תלמוד תורה הוא מהדברים שאדם אוכל פירותיהם בעה"ז והקרן קיימת לע"ב הבה"ה לאחזיק בזה הלומדים בזבולון ויעסכר שהרי יש שכר לפעולתו והסי"ן כפולה לרמוז לשני מיני שכר בעה"ז ובעה"ב ולפי שבכלל בכל אחד כל מין אחר בין מי שאינו יודע ללמוד ובין מי שיודע ללמוד ואינו לומד שהכל נכלל ברבוי כל לז"ל תחילה ואשר אין לו כסף לכו שברו ואכלו בעה"ז ובבא ונכנס היודעים ואינם לומדים שנה ואמר ולכו שברו בלא כסף ובלא מחיר כי אתם היודעים לכו שברו בשקוד על דלתי העיון לבד יום יום ולא תעשו מים כי הוא משל עניני התורה כפי הנשמע אבל תשיגו הסוד הנכמס והנמשל אל החלב כמ"ש דבש וחלב תחת לשונך על הענינים העמוקים שאין לפרסמם ולדבר בהם אבל תחת לשונך למעט הדיבור והפרסום בהם ואולי בשני המינים האלה אמר שע"ה כנגד הפשט שנמשל למים אמר יפוצו מעיינותיך חוצה בפרסו' ברחובות פלגי מים מים דייקא אמנם שאר הפרעים המעולים והסודיים עליהם אמר יהי' לך לבדך וגו' בסוד ואין לפרסם לזרים אתך. וז"ש כאן בלא כסף ובלא מחיר יין וחלב כי היין שבינים משל אל הסוד. ואפשר שאמר בלא כסף ובלא מחיר בדרך הלצה על הבשר הזה אשר הם שוגרים ומוהנים בכסף והמחיר שלא יבשרו במעט מהכסף אבל יבשרו עד שלא תשאר פרוטה בידם וז"ש לכו שברו בלא כסף כלומר עד שתהיו בלא כסף וכן בלא מחיר עד שלא יאשר בידך מחיר לדבר כל דהו בלא כסף ובלא מחיר תשברו ביין וחלב כי הם דברים נפלאים כל הזן ביתו הם יתן לים באהבה ראוי ומחוייב הוא:

למה תשקלו וגו' עיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל וכן הביא הרד"ק ז"ל בשמו וכן מהרי"ח ז"ל ע"ד והרא"בע ז"ל: ולע"ד למה תשקלו כסף במה שלפי האמת אינו לחם אלא לפיס ברוחה לחם ויגיעכם בלא לשבעה הם כן אינו לחם ואתם שוקלים מעות מרוצו' במשקל אלא במכון ז"ש תשקלו כסף בדבר שאינו לחם שמעו שמוע אלי ואל מצותי ואכלו טוב ר"ל דבר ש"ש אז מוציות ונשתאכלו דבר טוב שאינו רע כנגל וכיוצ' וכיון שיהיה טוב מה שתאכלו ותתענג בדשן נפשכם שתעב"י שאין דרך הנפש להתענג בדשן כי אם הגוף אב"ז בדשן כיוצא בזה שהוא טוב בע"ש אכלו טוב ונקי מכל לכלוך עבירה בזה תתבדן ותתענג הנפש כמו שהאל' האוכל בזל מטמא נפשו בכח האכילה הבא האסורה ככה במאכל הטוב בלי אסור התענג בדשן נפשכם. ומה נעים שיהיה משל כדשא הבא"בע והרד"ק שהחכמות המשלים במאכל הטוב ובהם תתענדן הנפש:

הטו אזניכם עיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל וכן הרד"ק ז"ל ומהרי"ח ז"ל הטו אזניכם ולכו אלי הבינו אחר המות שע"הטייתו האזן לעבוד הסי"ת לכו אלי לאור באור פני מלך חיים שמעו ותחי נפשכם שהוא חי הנפש אחר המות בחיים הנצחיים בחיי הנשמות ולפי שאמר זה על החמומות לכך המשיך אליו ואכרתה לכם ברית עולם חסדי דוד הנאמנים שאמר ברית עולם הבטחים כי כן אחר חסדי דוד שהוא ברית עולמים בל החזו ועל החמונה הלאיות אמר חסדי דוד ייחס אותם לדוד בשאמרו הן עד לאומים נתתיו וגו' ועד לשון עדי שהיה דוד עדי לכל הגוים נגיד ומצוה לאומים כמו שנאמר הן עד לאומים נתתיו וגו' כן גוי לא תדע וגוי לא ידעוך וגו' ועל אלה יהיה דוד נגיד ומצוה לאומים כמו שנאמר הן עד לאומים נתתיו יעבדוני אמלא שאלהו כי אם לא תקרא לגוי לא תדע ולא ידעוך אלהיך ישראל כי פארך ואם אמיע שמעך לקמי ארץ ולזה אעפ"י שלא ידעוך אליך ידעו: ה' אלהיך וגו' ר"ה ע' לרבעה רבי' סיים דרשה' אלהיו א"ר שמואל בר אבא קרוב אלהיו אלהיו ולא כתיב דרשו ה' אלהיו אלהים ביחיד ויחיד אומת א"ר נתן אמר רבה בר אבוה

אלו עשרה ימים שבין ר"ה לי"כ ע"כ: ולע"ד לדקדק מאי קאמר ולא כתיב דרשו ה' אלהיו אלהיו שיטעמיך תיקשי לך קרא אחרינא כתיב כה' אלהינו בכל קרוביו אלהיו וכתיב דרשו ה' אלהיו: ונראה שהמקשה היה סובר שפ' כה' אלהינו בכל קרוביו אלהיו קודם בזר ד"ן ומאי דקאמר בכל קרוביו אלהיו היינו אלה יענה הוהנו במקלת מה שנקרא הנו אלה עונה הוהנו בכל קורלינו בשלמות ופ' דרשו ה' בהמלאו היינו קודם בזר דין כי אחר בזר דין אינו נמצא לקורלינו בהמלאו אפי' בזמן שיש בזר דין בכל קרוביו אפי' בזמן שיש בזר דין דמתקיים הוא לזה הקשה המנס לר' שמואל מסמיה דרב שפי'

ואל יאמר · מה שזכר בן הנכר והסרים מישראל בן הנכר שאין לו ירושה בארץ והסרים שאין לו בן שירשנו אל יאמרו בעבור זה שהם מובדלים מארץ ישראל אני מבטיח אותם טובות אחרות כן פי מהר"ל · והנה מלאנו ד' חזקאל כי הגרים תהיה להם נחלה בארץ ישראל נאמר כי בן הנכר שאמר הנה שלח הוליד בנים אחרי' שהתגייר והרי הוא כסרים שאין לו בן · ויחזקאל אמר על אשר הולידו בישראל אחרי שנתגיירו · וכן אמר אשר הולידו בתוככם והיו לכם כאזרח בבני ישראל : יבדילני · פתח הלמ"ד מקום לר"י · וכן יאמרו והדומים לו שכתבנו בספר מכלל · והבדלה הזאת שיהו חושבים שיאמר בן הנכר אע"פ שנלוותי אל ה' ונתגיירתי ואין לי בן בישראל לא אהיה נחשב

מעט הסס בין בעולם הזה בין בעולם הבא : וכן יאמר הסרים מה אני בעולם כיון שלא אמיח בן כמותי הרי אני כאלו לא באתי לעולם ולא חפץ בי האל · והרי אני כעץ יבש שלא יוציא פרי וענף והנה האל ברא העולם לפריה ורביה כמו שכתוב פרו ורבו · וכתיב לשבת יצרה · ואחר שלא זכיתי להניח בן וכמותי יכרת שמי וזכרי מן העולם אין האל רוצה בי · ועל ענין זה אמרו רז"ל מי שאינו מניח בן ליורשו הרי הוא כמגודה לשמים · לא אמרו מגודה אלא כמגודה שירא' כמגודה ואינו אם מעשיו טובים · אמר אל יאמר אל יחשוב זה לא בן הנכר ולא הסרים: כי כה אמר ה' לסריסי' · והקדים הסרים לפי שהשליש בסרים וכן דרך הכתוב לחפוש האחרון כמו את יעקב ואת עשו ואחן לא עשו את הר שעיר : אשר ישמרו את שבתותי · פירש אחז"ל שבת בראשית ושבת הארץ גם בעון שמטת הארץ גלו כמו שכתוב בבריתי ואף על פי שהיה הכל בכלל בכלל : ובחרו בחפץ חפצתי · זכר הברית בכי' כי המצות יותר חזקות לפי שנתנו בברית כמו שאמר משה הנה לכם הברית אשר כרת ה' עמכם על כל הדברים האלה · הו אמר בבריתי על המילה כי הנה גם היא נתנה בשלש עשרה בריתו': ונתתי · בביתי ובחומותי · כתרגומו בבית מקדשי ובארע בית שכינתי · ר"ל בבתי היכל ובחומותיה חומות העזר' כי שם יתלאו החכמי' תמיד ויזכרו מעשי החסידים שהם בזמנם ושעברו: יד · מקום כמו ויל תהיה לך · לבל זה היו מקום גופני אלא במקום מעלה ושבח · וכן ברוך ה' ממקומו · וכענין הנתלא בדברי רז"ל ממלא מקום אבותיו והדומים לו : ושם · שאמשיך שמו לדורות הבאים כמו שאמר שם עולם אשר לא יכרת · ומה שאמר ונתתי ואתן כמו שאמר לדוד ועשיתי לך שם כשם הגדולים אשר בארץ כי אף על פי שמעשי האדם הישרים והטובים ממשיכים שמו כן הוא אבל בחיות האדם טוב לפני האלהים ומעשיו בכונה טובה האל נותן בלבות בני אדם להזכירו לטוב כל הימים כמו שישמעו מעשיו בן מפי אב · וזה קלת גמולו הטוב אחרי מותו מלבד הגמול הגדול השמור לנשמתו · ואמר לו אחר שאמר להם · ר"ל לכל אחד מן הסרים · וכן דרך המקרא בהרבה מקומות: ובני הנכר · על ה' · כמו אל ה' · וכן ותתפלל על ה' · וכן כל שומר שבת · זכר את השבת בפי לעשם שפירשנו · ועוד כי שמירת שבת יסוד גדול בהמונת האל כי לא ישמור שבת אלא מי שיודה שהעולם מחודש ויש לו מחדש ברוא אלהים את העולם ויבשבת ביום השביעי כמו שכתב משה רבינו ומזה לעמו אשר בחר בו לשמור את השבת להיות להם לעדות ולזכרון כי הוא ברא את העולם · ובעבור זה נתנה להם קודם מתן תורה כי אחר שהוציאם שהוא אדון וכורא אחר כך היה ראוי לצוותם על עבדיו ומי שילוה אל ה' ראוי שיאמין כי משה ותורתו אמת וב' זה ילוה עם ה' לעשות אחד : והביאותים · כמו שיבנים אורא בביתו ומקבלו בשמחה כן אמר אנחה לבהבאו בשמחה כשיבאו להתגייר : ושמחתים בבית תפלתי · שיהיו שמחים בתפלותם עלמם בעזרה שהוא בית התפלה שנה בשנה עם ישראל בתפלתם ובעולותיהם ובזבחיהם : לכל העמים · כמו שאמר שלמה בתפלתו וגם אל הנכרי אשר לא מעם ישראל : נאם אדני יהוה · עוד אקבץ עליו לנקבציו · פירש אדוני אבי ז"ל לאחר שאקבץ נדחי ישראל עוד אקבץ עליהם נקבצים אחרים על נקבציו והסביב ותבונו והפסוק שאחריו מורה זה הפירוש : כל חיתו · אמר כל חית השדה וכל חית האדם לאכול הפגרים אשר במחנה גוג ומגוג · וכן אמר בנבואת יחזקאל אמור לצפור כל כנף ולכל חית האדם הקבצו ובאו האספו מסביב על זבחי אשר אני זובח לכם : חיתו · הוי"ו נוספת כוי"ו בנו בעור · והדומים לו וכן חיתו יער · ובא הסמיכות על בי"ת הסמוך · כמו השכוני באהליש · הדומים לו שכתבנו בספר מכלל : חיתו · נאמר שלם מנחי הלמ"ד · כמו בעיו · ובא אלף בגר"י שלא לחטף עליו : לופו · חסר ו"ו הרבים מהמכתב · עתה בהשלימו הנחמה שב הנביא להוכיח ישראל בני דורו שהיו רעים · ואמר לופיו עורים הם נביאי השקר שהם מטים אותם לדרך רעה · ואמר אל אמר לא ידעו ולא אמר לא רצו כי פירוש עורים עורי הלב : כלבים אלמים · דמה אותם לכלבים לפי שהכלבים שומרים הצאן · וכשירגישו בחיה רעה שבאה אל הצאן יכבחו והחיה הולכת לה ונביאי השקר עושים עלמם כלופים ושומרים ישראל · והנה הם כמו כלבים אלמי' שלא יוכלו לנבוח שלא יועילו לצאן כי תבא החיה ותטרוף הצאן כראוה : הכלבים שאוהבים לנוח ולא יעורו לקול שאגת החיה ותבא ותטרף · והנה הכלבים כמו שאינם ולא יועילום אבל יזיקום כי שומר הצאן יסגן עליהם שיגבחו ולא תבא החיה לטרוף · כן נביאי השקר שעושים עלמם שומרי ישראל · והנה יבאו לרשעי העולם שהם כמו חיות רעות ויסחיתו בישראל · והנה השומרים לא יועילום אבל יזיקום שבעון דרכיהם הרעי' שיורו אותם יבא החורב על ישראל · גם כן מנהג הכלבי' לנוח תמיד לפיכך המשילם לכלבי' גם הם הנופי' אוהבים לנוח · ובמדרש וכי יש כלב אלם אלא מה הוא אלמי' · מה עשיו של כלב זה אדם משליך לו פרוסה שוכר את פיו כך היו דייני ישראל :

ולא יימר בר עממין דמהוסף על עמיא דיי למימר אפרשא יפרשנני יי מעל עמיה ולא יימר סריסאה אנא חשיב כאע יבש: ארי כדנן אמר יי לסריסיא דיטרון ית יומי שביא דילי ומתרעין ברצבינא ומתקפין בקיימי : ואתן להון בבית מקדשי ובארע בית שכינתי אחר ושום דטב מבנין ומבנן שום עלם איתן להון דלא יפסוק: ובני עממיא דמתוספין על עמיה דיי לשמשותיה ולמרחם ית שמא דיי למהוי ליה לעבדין כל דייטר שבתא לאחלותיה ומתקפין בקיימי ואיתינון לטורא דקודשי ואחרינון בבית צלותי עלוותהון ניכסת קודשיהון יתסקון לרעוא על מדבחי ארי בית מקדשי בית צלו יתקרי לכל עממיא: אמר יי אלהים דעתיד לכנשא מבדרי ישראל עוד אקריב גלוותהון לכנשא יתהון: כל מלבי עממיא דמתכנשין לאעקא ליך ירושלם בגויך יהרמון יתהון למיכל לחית ברא תשבע מנהון חיות חורשא : סכואהון סמין כולהון לא ידעין מדעם כולהון כלבין חרשין לא יכלין למינבח הזים

ואל־יאמר בן־הנכר הנלוה אל־ ג׳ · ג׳ יהוה לאמר הבדל יבדילני יהוה מעל עמו ואל־יאמר הסריס הן אני עץ יבש: כי־כה ׳ אמר יהוה לסריסים אשר ישמרו את־שבתתי ובחרו באשר חפצתי ומחזיקים בבריתי: ונתתי להם בביתי ובחומתי יד ה׳ כתוב בן בלים ושם טוב מבנים ומבנות שם עולם אתן־לו אשר לא יכרת: ובני הנכר הנלוים על־יהוה לשרתו ולאהבה את־שם יהוה להיות לו לעבדים כל־שומר שבת מחללו ומחזיקים בבריתי: והביאותים אל־הר קדשי ושמחתים בבית תפלתי עולותיהם וזבחיהם לרצון על־מזבחי כי בית־תפלה יקרא לכל־העמים: נאם אדני יהוה מקבץ נדחי ישראל עוד אקבץ עליו לנקבציו: כל חיתו שדי־אתיו לאכל כל־חיתו ביער: צפיה · ג׳ ג׳ ק׳ רבתי צפו עורים כלם לא ידעו כי חס׳ כלם אלמים לא יוכלו לנבח הזים

ניימין

הן אני ד׳ בקריא׳ וסי׳ הן אני ערל שפתים ואיך · הן אני נשארתי לבדי · הן אני עץ יבש · הן אני כפיך לאל : אל הר י״ בקריא׳ וסי׳ ומשה היה רעה את צאן יתרו · ויקם משה ויהושע משרתו · ויאמר משה אל יי׳ לא יוכל העם לעלות · והיה נכון לבקר ועלית · ויפסל שני לחת אבנים · עלה אל הר העברים הזה וראה · עלה אל הר העברי׳ הזה הר נבו · ויעל משה מערבות · ונסב הגבול מבעלה ימה · שלחו כר מושל ארץ · במראות אלהים הביאני · והלכו גוים רבים ואמרו לכו · והלכו עמים רבים ואמרו לכו · והביאותים אל הר קדשי · עד שיפוח היום · שלח אורך ואמתך המה · וכל הר הכרמל דכוו׳ אל הר :

רשי

ואל יאמר הסרים · למה אסיב דרכי ומעללי הן אני כעץ יבש מאין זכרון : ומחזיקים · אוחזים לכל העמים · ולא לישראל לבדם כי הם לגרים : עוד אקבץ עליו · מן המומו׳ שיתגיירו וגלוו עליהם לנקבציו · כיוספי׳ על קבוצי ישראל · כל חיתו שדי · כל הרשעי׳ אתיו והתקרבו אלי ותבלו את כל חיקו ביער · את גבורי האומו׳ שאחלו את לבם מלהתגייר · חיתו שדי חית השדה הן כחה רב בחית היער חית השדה חלשה ותמת כח חחית היער ועל שאמר עוד לקבץ עליו יאמר המקרא הזה לופין עורים כולם · לפי שאמר דרשו יי׳ וכל הענין והם הנביאים שומעי׳ חוזר ואומ׳ הנה הנביאים לועקים להם ומבריזים על התשובה ותיטיב להם והרי פרנסיה׳ כעיורי׳ כולם ואין דורון את הגולן כלופ׳ המופקד לרעו׳ את החרב באה ולהזהיר את העם אשר באה והוא עור מלרעו׳ את החרב באה ואלם מלהזהיר את העם · ככלב שמימהו לשמור הבית והוא אלם מלנבוח כן פרנסי ישראל אינם מזהירין אותם לחזור למוטב : הזים

אבן עזרא

ואל · בן הנכר · אלה הגרים בירי הצדק : הנלוה · פועל עבר והה"א תחת אשר כה"א הכלבות חתו : יבדילני · פתח גדול תחת קמץ קטן וכמוהו כי אמה יאהבני חיטי : הן אני עץ יבש בעבור שלא יוליד : כי כה אמר יי׳ · הזכיר השבתו׳ כי אות היא בינו ובין שומריו בעבור שבת השם הנה כל שומר שבת הוא לשם : ונתתי · יד · מקום כמו יד תהיה לך : ובני · שם · הזכיר הסריסים קודם בני הנכר בעבור שהשליש בהם כי כן דרך המקרא ואתן ליצחק את יעקב ואת עשו ואתן לעשו : לשרתו · שרות השם לעשות חקיו : והביאותים · כי אם תפלה יקרא לכל העמים · כדרך חפילת שלמה : נאם · מקבץ נדחי ישראל עלו מבבל ומעילם ואשור והטעם לנקבציו על הגרי׳ והנה עוד אקבץ גרים על ישראל ולנקבציו שב אל יסר׳ : כל · הטעם שהצדיקי׳ גם הגרים יסובו דון המקרא לע"ז לא יסובו והנה אתיו לשון ציווי כמו אם תבעיון בעיו שובו אתיו כמו בואו אתיו ואתה מרבבות קודש והטעם כי השם נוה לאומו׳ העולם הרשעי׳ לחרוב רשעי ישראל כמו החיות שתהרוגנ׳ אלה את אלה : לופיו · יאמר אל נביאי השקר שהיו והיו כלופים עורים והנה דרך משל על היום אם על כלבים אלמים בלילה כי אלה ישמרו הבית ותועלת אין בהם : לנבוח · זעקת הכלב וכן בלשון קדר : הזים

מנחה גדולה

ואל יאמר בן הנכר אחר שאין מקבלים גרי׳ לימות המשיח שהוא בזמן שיבאו בו כתובים אלו כי הלא יבואו שלא לשם כי אם לראותם מעלת ישראל · וא"כ אל יאמר בן הנכר שבא קודם לכם להתגייר לשם לעבדו ולשרתו הנלל יבדילני כשיראה שבאים אתה לשמיים יאמר שגם הוא בחיה דשאני הוא מגרים הבאי׳ אתה לפי שהוא בא לשם בזמן שפלות ישראל ובהאי לאהבה את ה' בא אם אל הבאי׳ בזמן הגאולה אתן ביאתם לשם ואל יאמר הסרים הן אני וגו׳ אתים הנה לעתי׳ בעה"ז ובע"הב בע"הב כי אין לי אשה כי בא זוגי מיכנה אתי ונשארתי כאותיות הן שאין להם בת זוג וזהו הן אני כי כאותיות הן אני וכזה אין מעשי הטובים שלמים כי אחי כמשה זוג לאשה לזוג ע"י זוג העליון וכן בשאר דברים ומצות אינו שלם השרוי בלא אשה · מנית גם בעה"ז אחרה לענין יבא כי אין לי בן להשלים אחרי שם בע"הז בכל ל"ח יקום על שם אחיו המת כי לתקן ע"י ויבוש לי אפשר כי אין לפרים אשה ליבמה אל יאמר כן כי כה אמר ה' לסריסים אני אתקן להם כי על הזווג החסר מהם התיקון הוא אשר ישמרו את שבתותי שהן שבתותי שהן זכור ונקבה כל"ח חתלים מות יומת שע"י שמירת שבתותי מכן שתי הנקבות הם עושים זווג ואם אין עושי׳ בפועל מ"י עונת ת"ח יבאו באשר אפשר שהיא לאות התורה שהתורה היא בת זוגו של שבת ושב"כ בשבת נתנה תורה כידוע וכזה יקנו ע"ה · ועל הסרים שהוא לקנות שם בעה"ז לא אמר אל יאמר כי ת"ח אין צריך לנו בגדיתי שהיא ג"כ התורה בת זוגו של ישראל והיא שם עולם מוב מבנים ובמת וכמ"ש מיקר תולדותיהן של גדיקים מעשים טובים וע"כ כשיהי׳ ת"ח שם עולם אתן לו אשר לא יכרת והוא כי בס׳ הזהר נאמר כי ת"ח אין צריך לנו אבל אתן לו לת"ח הסרים שאין בו חיבוש שיהיה לו מקומו ומקום לבניו ובנותיו אשר לא יכרת :

לעיקר בלתן אחר יעשה עוד ולא יחטא לזה היה מחסרו לפתח מדת הרחמים וז"ם כאן דרשו ז' בהמצאו והכוונה שנדרוש אל הש"ם הגדול הזה המיוחד בהמצא אליכו בשיחתו עם מידת הדין ואל עתי מתו' מהב' שבהספרים הנפתחים אמר יעזוב רשע דרכו על רשעים גמורים שהוא הראשון הנדון למיתה כמ"ש רשעים גמורים נכתבים ונחתמים לחלתר למיתה ועל הביטוגיי' אמר ואיש און מתחבמתיו שעדין הוא איש ולא השחית איזותו אל שנתחברו אליו קצת מחשבות אחר לא הוציא אות' עדיין אל הפועל יעזוב רשע אותם ויעזוב אל מדת הרחמים וירחמהו כמה דאת אמר שתף עמו מדת הרחמים כלו' יסתלק ממדת הדין ויבוא ויעזוב אל מדת הרחמים וירחמהו ואל אלהינו המשגיח בנו ומייסר אותנו כי ירבה לסלוח ע"כ: ולע"ד ן יעזוב רשע דרכו על הרשע החוט' בבלי דעת אלא שהרגל בעבירה ונהרך בה ונעש' לו דרך ומנהג ועלי' אמר יעזוב רשע דרכו אמר על הרשע גמור אמר וא"ים און מחשבותיו שחוטא בדעת והשכל ועיון והוא אים און ולהיות העונות ואפי' בשגגה מבדילים בין האדם ובין אלהיו ככתוב גם בלא דעת נפש לא טוב וכיון שהנפש לא טוב א"כ הוא רע ולא יצורך רע כתיב וזהו ושוב אל ה' וירחמהו כי בהיותו חוטא הוא רחוק מה' וירחמהו ואל לבון הטובה בגזר מזה הענין וכן שובה ישראל עד ה' אלהיך וגו' זה כנגד יעזוב רשע דרכו אמנם כנגד אים און מחשבותיו אמר ואל אלהינו כי ירבה לסלוח שצריך ישראל למרק ואין אלהים אלא דיין וז"ם ואל אלהינו כי ירבה לסלוח שצריך רבוי סליחה להעביר אשמותיו כיון שהוא אים און מחשבותיו אמור מלד הרשע החוטא בהרגלו בדרך רע וז"ם כי ירב' ולא אמר כי מרבה לסלוח אבל דבר בפרטי הזה של סליחת אים און כי ירבה לסלוח בשיסלח לו:

כי לא וגו' חז"ל דרשו כי מלך ב"ו או' הרגת לו ולא הרגת אם מודה הורגו ואם לא הוד' אינו הורגו וה"בה אינו כן אלא מי שהודה ה"בה מרחם עליו שנא' ומודה ועוזב ירוחם ר"ש בן אלעזר או' אמר ה"בה לירושלם על מה הכאתי עליך כל המעשים הללו בשביל שאמר לא השאתי שנא' הנני נשפט אותך על אומרך לא חטאתי. ולע"ד ן טעם נכון לדין ב"ו שבשמודה ואו' הרגתי מחוייב מיתה ויען שהוא זדון לב וחוצף להודות בפני המלך ב"ו כיון שהיה יכול להכחיש ואין מכיר כי האדם ירא' לעינים ובשבופר פעור ואע"פ שבאומד הדעת אומר המלך שזה הרגו אמנם לגבי ה"בה כשמכחיש חייב מיתה שמכחיש השגחתו ית' חלילה כי היא ירא לגבב אמנם בשמודה אין כאן אליפות כיון שלא היה יכול להכחיש ומודה ועוזב ירוחם כי ה"בה רואה הודאתו שאינה אלא חרטה ועזיבת החטא ונכנע ממנו ולזה ירוחם וז"ם שהבית ר"ש בן אלעזר הנני נשפט אותך על אומרך לא חטאתי שכל המשפטים שהבית עליה ראיים על ככה כי אומרך לא חטאתי הוא הכחשת השגחה וידיעתו ותברך והוא מעין ע"א וזה כתבאר הפסוק כמו שאמר כי לא מחשבותי מחשבותיכם כי מחשבותיכם כשאתם שוקלים אמר הרגת או לא הרגת התכלית במחשבותיכם של ב"ו הלא היא לראות אם יעיז פניו אמנם מחשבותי אינם אלא לשמחה ולרחם. ואם תכפור שתכחיש השגחתי אעמוד אותך עוד לחז"ל ולא דרכיכם דרכי א"ר יוסי בן קצרתא בפר ודם עושה לו שכיל בהר או בבקעה שמא יכול לעשות דרך במים אבל ה"בה כתיב בים דרכך ושבילך במים רבים. ר"א מלך ב"ו קצף על בני אדם טורדן מן המדינה שמא הוא יכול לעשות דרך בים ולהורידן ולשקען בתוכו אבל ה"בה אינו כן כעס על המצריים ועשה דרך בים והורידן ושקען בתוכו שנא' הנותן בים דרך ובמים עזים כתיבה. ומה גדול מבולן המולי' רבב וסוס עכ"ל: ולע"ד ן כוונת המאמר שהמלך ב"ו אינו עושה דרך כי אם בהר או בבקעה אבל הב"ה אין לו בעולם כי אם המצות והתורה שהם אליו דרך להתהלך בו בעולמו ע"ד מ"ש הפ' והתהלכתי בתוככם כי באמצעות קיום החוקים והמצות הוא בלם בחוקותי נעשה דרך להתהלך הב"ה בתוכו וז"ם אבל הב"ה כתיב בים דרכך שהיה אים לו ית' דרך ישר והוא לו ית' ליהות ישראל בוטחים בהבי"ת ומשליכים עצמם למים ככתוב שם בנימין נער רודם רד ים ורגמו זה את זה להכנס בים בלי ספק שנעשה לו ית' מזה הבטחון דרך רחב ז"ם בים דרכך בעת ילאת ישראל ממצרים בקריעת ים סוף נעשה לך שם דרך בים סוף ממלות הבטחון שבטחו ישראל אמנם בדבר אחר פירשו בים דרכך שעשה דרך למצריים בים במה שהקפיה התהומות לגנוב דעתם עד שאמר אויב ארדוף אשיג אחלק שלל קודם שישובו המים לאיתנם וז"ם בים דרכך ר"ל בים עשיה דרכך לשימוש המצרים לתוך המצולה ויסתקעו עוד פירשו חז"ל כי לא דרכיכם דרכי הבטחים היו מתעסקי' לחרע ליוסף והב"ה מתעסק להוציא המשיח מיהודה ותמר: ועיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל והרד"ק ז"ל וכן מהרי"א ולהרמ"בם ז"ל הביא שהם' הזה מדבר בענין הידיעה האלהית כי לפי שהפלוסופים חשבו שיש התייחסות בין ידיעתו יתברך ובין ידיעתנו לכך הוקשה להם שאם הוא יודע הנתידות אם כן יוכרח שיהיה כן וא"כ ידיעתו מכרעת ואם אינו יודע בעלה ההכרעה אבל יהי' חסרון גדול לו' שאינו יודע אבל טענו בשקול דעת' במה שחשבו שיש יחס בין ידיעתו לידיעתנו כי לא ידענו כי הוא יתברך וידיעתו ומהותו הכל אחד וכמו שמהותו נעלם כן ידיעתו נעלמת וזהו כי לא מחשבותי מחשבותיכם לפי שאמר דרשו' וגו' ישוב רשע דרכו וגו' שאיך התבטל הגזרת על ידי התשובה שאם כן היה חסרון בידיעה האלהית וסברו רבוי מלילה לזה אמר כי לא מחשבותי מחשבותיכם שאין מחשבותי וידיעתי כמחשבותיכ' ולא דרכיכם בענין ההשגה דרכי כי כמו גובה השמים על הארץ הוא ההבדל בלי התייחסות כי שמים לרום וארץ לעומק שאינם בסוג א' כן גבהו דרכי מדרכיכם ומחשבותי מחשבותיכ' ע"כ: ולע"ד ן לדקדק למה שינה שבתחילת הפסוק מקדים מחשבות הש"ית למחשבותיהם שכן הוא או' כי לא מחשבותי מחשבותיכם ובסופו בענין הדרכים מקדים דרכיהם לדרכי הש"ית כמו שאמר ולא דרכיכם דרכי:

ונראה שכוונתו הפסוק לרמוז לנו מ"ש חז"ל גדולה עבירה לשמה של מצוה ממצוה שלא לשמה כי הכל תלוי בכוונה וז"ם כי לא מחשבותי מחשבותיכם כלו' שאין מחשבותי מכוונות למחשבותיכם שאין המחשבות שלכם בעבודתי ולהיות מחשבותי הנה עונשכם הוא גם כן שלא דרכיכם דרכי הא' אם המחשבות שלכם מכוונות כראוי אז אפי' דרכיכם להנאת נופש יחשבו כדרכי וכמלוה כיון שאתם מחשבים בהם לעבודתי כאמור גדולה עבירה לשמה של מצוה וכו':

כי גבהו שמים וגו' לע"ד ן לדקדק מה טעם הפך הסדר לדבר החילה על הדרכים ואח"כ על המחשבות ובפסוק הקודם בהפך ועוד לדעת המפרשים הנז"ל בפסוק הקודם הי"לל כי בשמים גבהו שמים על הארץ אמר כי גבהו שמים מארץ וכן דרכי מדרכיכ' ומחשבותי ממחשבותיכ' בת"ם והמודק לפי הארץ בעל כתוב כגבוה שמי' על הארץ גבר חסדו וגו': ונראה כי הגובה הנז' כאן אינו על מציאות הגובה בעל כתוב כגבוה שמי' על הארץ גבר חסדו וגו': ונראה כי הגובה בלי ספק שמים מארץ שמארץ מהיותה חלושה כלה ונחרלה הויה ונפסל' לא כן השמים וכל אנשים קיימים באיתיהם לז"א כי גבהו שמיס וגובה מעלתם נמשכה מארץ כמו ישרון לאור הנמשך לו מהמושך כמו שפי' הראשונים ז"ל ונפ"ה בפסוק שיש ישרון לחכמה מן הסכלות כישרון האור מן החושך כן כיוצא בזה הוא מ"ש כאן כי גבהו דרכי מדרכיכם הנפסה' נתעלו וגבהו דרכי ומתפרסמות שהם דרכיכם נקח אות ומופת על הנסתרות והם המחשבות וז"ם כאתרוג המחשבו' ומחשבותי גבהו ונתעלו ממחשבותיכם כי יש ישרון ומשך לאור מן החושך:

כי כאשר ירד הגשם וגו' במסכת תענית פ"א אמר רב יהודה מערת בעלה לארעא דכתיב והולידה והצמיחה מלי לשון רביעה ערובא את הארקא עכ"ל: וכן אמרו חז"ל שנא' עצרה בשמים ובאשה ולידה בזה ובזה והולידה והצמיחה ופקידה בזה ובזה וה' פקד את שרה פקדת הארץ ותשוקקיה ע"כ: והכוונה כי זו מפתח של פרנסה וזו מפתח של חיה ושתיהן ביד הב"ה. אחר שכתבתי זה מצאתי למהרי"ח ז"ל שכתב כן והוסיף כי הדומות ביניהם זו מחיה מתים וזו מחייה חיים: ועיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל והרד"ק ז"ל וכן מהרי"א ז"ל שמדבר על מה שהבטיח הגאולה שעכ"פ יתקיים והוא מ"ש לפרש הענין כי בשמחה תצאו וגו' מהגלות וגו' ע"כ:

ולע"ד ן לדקדק כפל כן יהי' דברי אשר יצא מפי. יכי כפל כי אם עשה את אשר חפצתי והצלית אשר שלחתיו ויאמר החביב משניהם והוא והצליח אשר שלחתיו והצלילה של לא יעוב ריקם משמע ריקם הוא אלא יעוב הא קיום בכל חלקיו ולא יתקיים ומנגד אם כן למה שהוא או' והצלחתי אשר שלחתיו. ונראה שהגשם לפעמים הוליד בארץ ותצמיח בה קוצי' כמ"ש הפסוק וירקות לז"א כי אינו תזרעו אל קוצים ככתוב תחת חיטה יצא חוח וגו' ורוב הפעמים תצמיח קטנית ולחם לאוכל כן בשני החלקים הנז' יהיה דברי אשר יצא מפי כי דברי אמר על הם שידבר הטובה אך יתקיים קצתו וז"ם כי אם עשה את אשר חפצתי ד"ל ואעפ"כ אמר שלא יעוב ריקם אפי' שהוא לפורענות שמחל דחה וימין מקרבת ולא שיתקיים הפורענות כולו כי בביטול קצתו הוא אשר חפצתי כי לא אשר שלחתי אינו כן אמנם בתוכת הטוב שאני משלחו בזיתון עליה הוא לו' והצליח אשר שלחתיו כל לת אשר חפצתי בשלימות יצליח בו הצלחה החלטית בקיום דברי. ולפשר לדרש בהפך כי אם עשה לת לרבות שיעשה בכל חלקיו לת אשר חפצתי לת אשר חפצתי להטיב לכן אמר בו לשון ריקא בלי רשון עליו אחר והצלית אשר שלחתיו לדיות משולח מתני יצליח הצלחת מה בע"ש ביסורין

יעוב וניהם הדם אל האלהים והמעין יבמל:

כי בשמחה תצאו וגו' עיין רש"י ז"ל וכן הרא"בע ז"ל וכן הרד"ק ז"ל וכן מהרי"א ז"ל כל שה הרחבונה וקרוב לזה ת"ר ואחריה יתחלו כף וכל אילני חקלא יסעון בעניניהן ע"כ בתנועת עניניהם ינועעו לרמז שמחה בכנין מחיית כף:

תחת הנעלון יעלה ברוש מגלה ס"ת ת"ר שמואל בר נחמני תחת הנעלון זה המן הרשע שעם' עלמו ע"ת דכתיב ובכל הנעלים יעלה ברוש זה מרדכי הצדיק שנקרא ברוש לנשמים שנא' ראם מור דרור ומתרגמינן מרה דכיא תחת הסרפד זו אסתי הרשעה בת בנו של נ"ב הרשע בפרס בית מרפידו של אלהי"ן דכתיב רפידתו זהב תשלה לאסתר הצדקת שנקראת הדסה שנא' ויהי אומן את הדסה והיה לה' לשם זה מקרא מגלה לאות עולם יכרת זה יום פורים:

ולע"ד ן לפי שכאן היו שני עונות בענין לאסורים הא' שהשתחוו לצלם ולזה היה המן עושה עצמו אליל כדי שישתחוו אליו ויתגאל ע"י מה שהשתחוו לצלם עם עין זה וזה הקשה עצמו אליל כדי לבלתי הכרע והשתחוות לו לתקן עון הצלם ועון המן וז"ם תחת הנעלן שהוא המן עורף מרדכי לבלתי הכרע והשתחוות לו הוא מרדכי נקי המחשבות שלשם שמים נהפוך במה שלא כדילוף מולת הנעלים יעלה ברוש הוא מרדכי הצדיק שנקרא ברוש לנשמים ומה שהרחבתי בכלי חמדה ומה שהמנו מסשולתו של לותו רשע ובשלו יכרע ולא יתחוות כמו שהרחבתי נסים והנסים שהרי רצה המלך להנות את אסתי המלכה לכנין בכתר בהרהורי עבירה ממשתה נסים והנסים שהרי רצה המלך להנות את אסתי המלכה לכנין בכתר מלכות והיה ערומה ולא בלה לפי שפרחה לה צרעת לו זכר שלמלה לן הייתה בלה כי ברע המה וזמה כדי שיכשלו ישראל בעבירת הרהור ולזהיהם שונא זמה ויהיה כיבה להתעכב בגלות והרבן בית המקדש שהחרי' אביה וז"ם בת בנו של נ"ב הרשע בפרס בית מרפידו של אלהימו לכתי' רכידתו בית העלה לאסתר אשר היה הדסה ריח מעשיה הטובים ולדקת וסוף שלה ממנה בן לבנות ב"ה זהב העלה לאסתר אשר היה הדסה ריח מעשיה הטובים ולדקת וסוף שלה ממנה בן לבנות ב"ה ולזה על פי שלא נאמר בפי' במלאמר מובן הוא וכנגד הפני עניינים הלו יזכו לשבר נגנד הלא' שלו ע"ת שהיה רוצה המן לאבדם ולגלגל עליה' מה שהשתחוו לצלם עתה והיה לה' לשם זו מקרא מגיל' ע"ת שהיה רוצה המן לאבדם ולגלגל עליה' מה שהשתחוו לצלם עתה והיה לה' לשם זו מקרא מגיל' להגיד כי אין אלוה כי אם הש"ית שהרי מקרא מגילה במקום הלל הם העומדים כמ"ש קריאתה זוהי הלילה. ובהלל או' הלוויה הלו עבדו ה' הללו את שם ה' וזהו ממש והיה לה' לשם וכנגד הענין הפני שהבנו מסעודתו של אותו רשע שהיה' סעודה טמא' כנו' ל לרמז כיתן לה' שמי' לסעודה ליהנות ממנה וז"ם בלאות עולם לא יכרת על ימי הפרים שלא יסוף מזרעם: ועיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל וכן הרד"ק ז"ל ומהרי"א ז"ל בדברי המתרגם ז"ל והוסיף ואמר ואזכר גם כן לפרשו על הגרות של ים סוף ל ורעותיו בגלות שהיה כמו הנעלון והסרפד שיעלה במדבר והברוש ההדס הוא משל לטובות ולהצלות שיזכו אליהם בדותי הזמן ע"כ: ולע"ד ן בפני הכתובים כי כמו שבקלקול מ"י מלך העולם לקרב הישועה כדקאמר כי קרובה ישועתי לבא ולצדקתי וגו' כנגד מדה ועושה לצדקה עם העולם לקרב הישועה ישועתי לבא ולצדקתי וגו' ועיין הרא"בע ז"ל והרד"ק ז"ל הביא כדר' נתן הנז"ל: וכן מהרי"א ז"ל בקרוב עם דרשו וגו' והדרישה היא שמרו משפט שע"י התשובה יתרחב הגאולה מלבד שיהיה הקרוב ע"כ:

ולע"ד ן לפי פשוטו של מקרא שמשפט והצדקה שניה' יהדיו גורמין הישועה כמו שייעד שפיהו עצמו אליל כדי שישתחוו אליו ויתגאל ע"י מה שהשתחוו לצלם ועין זה וזה הקשה המן עורף מרדכי לבלתי הכרע והשתחוות לו לתקן עון הצלם ועון המן וז"ם תחת הנעלן שהוא המן כדיליף מולת הנעלים יעלה ברוש הוא מרדכי נקי המחשבות שלשם שמים נהפוך במה שלא יכרע ולא יתחוות כמו שהרחבתי בכלי חמדה ומה שהמנו מסשולתו של לותו רשע ובשלו בהרהורי עבירה ממשתה נסים והנסים שהרי רצה המלך להנות את אסתי המלכה לכנין בכתר מלכות והיה ערומה ולא בלה לפי שפרחה לה צרעת לו זכר שלמלה לן הייתה בלה כי ברע המה וזמה כדי שיכשלו ישראל בעבירת הרהור ולזהיהם שונא זמה ויהיה כיבה להתעכב בגלות והרבן בית המקדש שהחרי' אביה וז"ם בת בנו של נ"ב הרשע בפרס בית מרפידו של אלהימו לכתי' רכידתו בית העלה לאסתר אשר היה הדסה ריח מעשיה הטובים ולדקת וסוף שלה ממנה בן לבנות ב"ה זהב העלה לאסתר אשר היה הדסה ריח מעשיה הטובים ולדקת וסוף שלה ממנה בן לבנות ב"ה ולזה על פי שלא נאמר בפי' במלאמר מובן הוא וכנגד הפני עניינים הלו יזכו לשבר נגנד הלא' שלו ע"ת שהיה רוצה המן לאבדם ולגלגל עליה' מה שהשתחוו לצלם עתה והיה לה' לשם זו מקרא מגיל' ע"ת שהיה רוצה המן לאבדם ולגלגל עליה' מה שהשתחוו לצלם עתה והיה לה' לשם זו מקרא מגיל' להגיד כי אין אלוה כי אם הש"ית שהרי מקרא מגילה במקום הלל הם העומדים כמ"ש קריאתה זוהי הלילה. ובהלל או' הלוויה הלו עבדו ה' הללו את שם ה' וזהו ממש והיה לה' לשם וכנגד הענין הפני שהבנו מסעודתו של אותו רשע שהיה' סעודה טמא' כנו' ל לרמז כיתן לה' שמי' לסעודה ליהנות ממנה וז"ם בלאות עולם לא יכרת על ימי הפרים שלא יסוף מזרעם: ועיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל וכן הרד"ק ז"ל ומהרי"א ז"ל בדברי המתרגם ז"ל והוסיף ואמר ואזכר גם כן לפרשו על הגרות של ים סוף ל ורעותיו בגלות שהיה כמו הנעלון והסרפד שיעלה במדבר והברוש ההדס הוא משל לטובות ולהצלות שיזכו אליהם בדותי הזמן ע"כ: ולע"ד ן בפני הכתובים כי כמו שבקלקול מ"י מלך העולם לקרב הישועה כדקאמר כי קרובה ישועתי לבא ולצדקתי וגו' כנגד מדה ועושה לצדקה עם העולם לקרב הישועה ישועתי לבא ולצדקתי וגו' ועיין הרא"בע ז"ל והרל"ק ז"ל הביא כדר' נתן הנז"ל: וכן מהרי"א ז"ל בקרוב עם דרשו וגו' כי קרובה ישועתי לבא ולצדקתי ע"כ: ולע"ד ן לדקדק מדוע שינה הנגלה מלבד שיהיה הקרוב ע"כ: והדרישה היא שמרו משפט שע"י התשובה יתרחב הגאול

נַיְמִין שֶׁכְּבִין רַחֲמִין לְמִירְמָךְ: וְכַלְבַיָּא
תַּקִּיפֵי נַפְשָׁן לָא יָדְעִין לְמִשְׂבַּע וְאִינוּן
מַבְאָשִׁין לָא יָדְעִין לְאִסְתַּכָּלָא כּוּלְהוֹן
גְּבַר לְקָבִיל אוֹרְחֵיהּ גְּלוּ גְּבַר לְמֵיבַב
מְמוֹנֵיהּ דְּיִשְׂרָאֵל: אָמְרִין אִיתּוּנִי סַב
חֲמַר וְנִתְרְוֵי מִן עַתִּיק וּתְהֵי שִׁירוּתָנָא
דְּמִחַר טָבָא מִדְּיוֹמָא דֵּין רַבָּא סַגִּיאָה
לְחָדָא: צַדִּיקָיָא מִיתִּין וְלֵית אֲנַשׁ
דְּמְשַׁוֵּי דַּחֲלָתֵי עַל לֵב וְגַבְרֵי גַּמְלֵי
חִסְדָּא מִתְכַּנְּשִׁין וְלָא מִסְתַּכְּלִין אֲרֵי
מִן קֳדָם בִּישְׁתָּא דַּעֲתִידָא לְמֵיתֵי
מִתְכַּנְּשִׁין צַדִּיקָיָא: יֵהֵכוֹן שְׁלָם יְנוּחוּן
עַל אַתַר בֵּית מִשְׁכְּבֵיהוֹן עָבְדֵי
אוֹרַיְתֵיהּ: וְאַתּוּן אִתְקְרִבוּ הַלְּכָא עַם
דָּרָא דְּעוֹבְדֵיהוֹן בִּישִׁין דְּמִנְּצַבְּרַת
קוּדְשָׁא נְצַבְּתְהוֹן וְאִינוּן מְנַאֲפִין וּמְזַנְּנִין:
עַל מַן אַתּוּן מִתְפַּנְּקִין וְקָדֳם מַן
תִּפְתְּחוּן פּוּמְכוֹן תִּסְגּוּן לְמַלְּלָא
רַבְרְבָן הֲלָא אַתּוּן יַלְדֵי מְרוֹד זַרְעָא
שִׁקְרָא: דְּמַלְחִין לְטַעֲוָתָא תְּחוֹת כָּל
אִילַן עֲבוֹת נָכְסֵי יַנְקָיָא בְּנַחֲלָיָא תְּחוֹת
שְׁקִיפֵי כֵּיפָיָא: בְּשִׁעְיוֹת כֵּיף נַחֲלָא
חוּלְקֵיךְ אַף תַּמָּן אִינוּן עֲדָבָךְ אַף לְהוֹן
נְסִיכַת נִסְכִּין אַסֵּיקְתְּ קוּרְבָּנִין הַעַל אִילֵּין יִתּוּב מֵימְרִי:
אָתַר בֵּית מִישְׁרִיךְ אַף לְתַמָּן סְלִיקְתְּ לְרַבְּחָא דְּבָח:
דּוּכְרָן טַעֲוָתֵיךְ

הוֹיִם שְׁכֻבִים אֹהֲבֵי לָנוּם: וְהַכְּלָבִים
עַזֵּי־נֶפֶשׁ לֹא יָדְעוּ שָׂבְעָה וְהֵמָּה
רֹעִים לֹא יָדְעוּ הָבִין כֻּלָּם לְדַרְכָּם
פָּנוּ אִישׁ לְבִצְעוֹ מִקְּצָהוּ: אֵתָיוּ
אֶקְּחָה־יָּיִן וְנִסְבְּאָה שֵׁכָר וְהָיָה כַזֶּה
יוֹם מָחָר גָּדוֹל יֶתֶר מְאֹד: הַצַּדִּיק
אָבַד וְאֵין אִישׁ שָׂם עַל־לֵב וְאַנְשֵׁי־
חֶסֶד נֶאֱסָפִים בְּאֵין מֵבִין כִּי־מִפְּנֵי
הָרָעָה נֶאֱסַף הַצַּדִּיק: יָבוֹא שָׁלוֹם
יָנוּחוּ עַל־מִשְׁכְּבוֹתָם הֹלֵךְ נְכֹחוֹ:
וְאַתֶּם קִרְבוּ־הֵנָּה בְּנֵי
עֹנְנָה זֶרַע מְנַאֵף וַתִּזְנֶה: עַל־מִי
תִתְעַנָּגוּ עַל־מִי תַרְחִיבוּ פֶה תַּאֲרִיכוּ
לָשׁוֹן הֲלוֹא־אַתֶּם יַלְדֵי־פֶשַׁע זֶרַע
שָׁקֶר: הַנֶּחָמִים בָּאֵלִים תַּחַת כָּל־
עֵץ רַעֲנָן שֹׁחֲטֵי הַיְלָדִים בַּנְּחָלִים
תַּחַת סַעְפֵי הַסְּלָעִים:
בְּחַלְּקֵי־נַחַל חֶלְקֵךְ הֵם הֵם גּוֹרָלֵךְ גַּם־
לָהֶם שָׁפַכְתְּ נֶסֶךְ הֶעֱלִית מִנְחָה הַעַל
אֵלֶּה אֶנָּחֵם: עַל הַר־גָּבֹהַ וְנִשָּׂא שַׂמְתְּ
מִשְׁכָּבֵךְ גַּם־שָׁם עָלִית לִזְבֹּחַ זָבַח:
וְאַחַר הַדֶּלֶת וְהַמְּזוּזָה שַׂמְתְּ זִכְרוֹנֵךְ
כִּי
עַל טוֹר רָם וְנִשָּׂא שַׂמְתְּ מִשְׁכָּבֵךְ גַּם־שָׁמָּה עָלִיתְ לִזְבֹּחַ זָבַח:
וְגַם אֶת־הַצּוּר וְאֶת־הַמַּצֵּבָה הִקַּמְתָּ לָךְ וְלֹא־שַׂמְתָּ אֶל־לֵב
אֲשֶׁר גִּלִּיתָ מֵעָלַי וַתַּעֲלִי וַתַּרְחִבִי מִשְׁכָּבֵךְ וַתִּכְרֹת לָךְ מִהֶם
אָהַבְתְּ מִשְׁכָּבָם חָזִיתָ יָד: וַתֵּלְכִי לַמֶּלֶךְ בַּשָּׁמֶן וַתַּרְבִּי אֶת־
רְקָחַיִךְ וַתִּשְׁלְחִי מַלְאָכַיִךְ עַד־רָחוֹק וַתִּשְׁפְּלִי עַד־שְׁאוֹל:
בְּרֹב דַּרְכֵּךְ יָגַעַתְּ לֹא אָמַרְתְּ נוֹאָשׁ חַיַּת יָדֵךְ מָצָאתְ עַל־כֵּן
לֹא חָלִית: וּמִמִּי יָרֵאתְ וַתִּירְאִי כִּי כִחַשְׁתְּ וְאֹתִי לֹא זָכַרְתְּ
לֹא שַׂמְתְּ עַל־לָבֵךְ הַלוֹא אָנֹכִי הֶחֱרַשְׁתִּי וּמֵעוֹלָם וְאֹתִי לֹא תִירָאוּ:
אֲנִי אַגִּיד צִדְקָתֵךְ וְאֶת־מַעֲשַׂיִךְ וְלֹא יוֹעִילוּ לָךְ:
בְּזַעֲקֵךְ יַצִּילוּךְ קְבוּצַיִךְ וְאֶת־כֻּלָּם יִשָּׂא רוּחַ הֶבֶל יִקָּחֵם
וְהַנּוֹסֵחַ בָּם יִירַשׁ אָרֶץ וְנָחַל הַר קָדְשִׁי: וְיֹאמַר סְלוּ סְלוּ
פַנּוּ דָרֶךְ הָרִימוּ מִכְשׁוֹל מִדֶּרֶךְ עַמִּי: כִּי־כֹה אָמַר רָם וְנִשָּׂא
שֹׁכֵן עַד וְקָדוֹשׁ שְׁמוֹ מָרוֹם וְקָדוֹשׁ אֶשְׁכּוֹן וְאֶת־דַּכָּא וּשְׁפַל־רוּחַ
לְהַחֲיוֹת רוּחַ שְׁפָלִים וּלְהַחֲיוֹת לֵב נִדְכָּאִים: כִּי לֹא לְעוֹלָם אָרִיב
וְלֹא לְנֶצַח אֶקְצוֹף כִּי רוּחַ מִלְּפָנַי יַעֹטֶף וְנְשָׁמוֹת אֲנִי עָשִׂיתִי:
בַּעֲוֹן בִּצְעוֹ קָצַפְתִּי וָאַכֶּנּוּ הַסְתַּר וָאֶקְצֹף וַיֵּלֶךְ שׁוֹבָב בְּדֶרֶךְ
לִבּוֹ: דְּרָכָיו רָאִיתִי וְאֶרְפָּאֵהוּ וְאַנְחֵהוּ וַאֲשַׁלֵּם נִחֻמִים לוֹ וְלַאֲבֵלָיו:
בֹּרֵא נִיב שְׂפָתָיִם שָׁלוֹם שָׁלוֹם לָרָחוֹק וְלַקָּרוֹב אָמַר יְיָ וּרְפָאתִיו:
וְהָרְשָׁעִים כַּיָּם נִגָּרָשׁ כִּי הַשְּׁקֵט לֹא יוּכָל וְגָרְשׁוּ מַיָּו מַיִם
וָרֶפֶשׁ: אֵין שָׁלוֹם אָמַר אֱלֹהַי לָרְשָׁעִים:
קְרָא בְגָרוֹן אַל תֶּחְשָׂךְ כַּשּׁוֹפָר הָרֵם קוֹלֶךָ וְהַגֵּד לְעַמִּי
פִּשְׁעָם וְלְבֵית יַעֲקֹב חַטֹּאתָם: אֹתִי יוֹם יוֹם יִדְרֹשׁוּן וְדַעַת
דְּרָכַי יֶחְפָּצוּן כגוי אֲשֶׁר צֶדֶק עָשָׂה וּמִשְׁפַּט אֱלֹהָיו לֹא עָזָב
שְׁאֻלוּנִי מִשְׁפְּטֵי צֶדֶק קְרַב אֱלֹהִים יֶחְפָּצוּן: לָמָּה צַמְנוּ וְלֹא
חָזִיתָ עִנִּינוּ נַפְשֵׁנוּ וְלֹא תֵדָע הֵן בְּיוֹם צֹם חֶפְצְכֶם וְכָל־
עֲצַבֵּיכֶם תִּנְגֹשׂוּ: הֵן לְרִיב וּמַצָּה תָצוּמוּ וּלְהַכּוֹת בְּאֶגְרֹף רָשָׁע
לֹא תָצוּמוּ כַּיּוֹם אַשְׁמִיעַ בַּמָּרוֹם קוֹלְכֶם: הֲכָזֶה יִהְיֶה צוֹם אֶבְחָרֵהוּ
יוֹם עַנּוֹת אָדָם נַפְשׁוֹ הֲלוֹךְ כְּאֲגֻמִּים רֹאשׁוֹ וְשַׂק וָאֵפֶר יַצִּיעַ
הֲלָזֶה תִּקְרָא צוֹם וְיוֹם רָצוֹן לַיְיָ: הֲלוֹא זֶה צוֹם אֶבְחָרֵהוּ
פַּתֵּחַ חַרְצֻבּוֹת רֶשַׁע הַתֵּר אֲגֻדּוֹת מוֹטָה וְשַׁלַּח רְצוּצִים חָפְשִׁי
וְכָל־מוֹטָה תְּנַתֵּקוּ: הֲלוֹא פָרֹס לָרָעֵב לַחְמֶךָ וְעֲנִיִּים מְרוּדִים
תָּבִיא בָיִת כִּי תִרְאֶה עֵרֹם וְכִסִּיתוֹ וּמִבְּשָׂרְךָ לֹא תִתְעַלָּם:
אָז יִבָּקַע כַּשַּׁחַר אוֹרֶךָ וַאֲרוּכָתְךָ מְהֵרָה תִצְמָח וְהָלַךְ לְפָנֶיךָ
צִדְקֶךָ כְּבוֹד יְיָ יַאַסְפֶךָ: אָז תִּקְרָא וַיְיָ יַעֲנֶה תַּשְׁוַע וַיֹּאמַר הִנֵּנִי
אִם־תָּסִיר מִתּוֹכְךָ מוֹטָה שְׁלוֹח אֶצְבַּע וְדֹבֵר אָוֶן: וְתַפֵּק לָרָעֵב
נַפְשֶׁךָ וְנֶפֶשׁ נִכְלָה תַּשְׂבִּיעַ אוֹר בַּחֹשֶׁךְ זָרַחּ וַאֲפֵלָתְךָ כַּצָּהֳרָיִם:
וְנָחֲךָ יְיָ תָּמִיד וְהִשְׂבִּיעַ בְּצַחֲצָחוֹת נַפְשֶׁךָ וְעַצְמוֹתֶיךָ יַחֲלִיץ
וְהָיִיתָ כְּגַן רָוֶה וּכְמוֹצָא מַיִם אֲשֶׁר לֹא יְכַזְּבוּ מֵימָיו: וּבָנוּ מִמְּךָ
חָרְבוֹת עוֹלָם מוֹסְדֵי דּוֹר וָדוֹר תִּקּוֹמָם וְקָרָאתָ לְךָ גֹדֵר פָּרֶץ
מְשׁוֹבֵב נְתִיבוֹת לָשֶׁבֶת: אִם־תָּשִׁיב מִשַّבָּת רַגְלֶךָ עֲשׂוֹת חֲפָצֶךָ
בְּיוֹם קָדְשִׁי וְקָרָאתָ לַשַּׁבָּת עֹנֶג לִקְדוֹשׁ יְיָ מְכֻבָּד וְכִבַּדְתּוֹ
מֵעֲשׂוֹת דְּרָכֶיךָ מִמְּצוֹא חֶפְצְךָ וְדַבֵּר דָּבָר: אָז תִּתְעַנַּג עַל יְיָ
וְהַרְכִּבְתִּיךָ עַל בָּמֳתֵי אָרֶץ וְהַאֲכַלְתִּיךָ נַחֲלַת יַעֲקֹב אָבִיךָ
כִּי פִי יְיָ דִּבֵּר: הִנֵּה יַד יְיָ לֹא קָצְרָה מִהוֹשִׁיעַ וְאָזְנוֹ לֹא הָכְבְּדָה
מִשְּׁמוֹעַ: כִּי אִם עֲוֹנוֹתֵיכֶם הָיוּ מַבְדִּילִים בֵּינְכֶם לֵאלֹהֵיכֶם
וְחַטֹּאתֵיכֶם הִסְתִּירוּ פָנִים מִמֶּנּוּ מִשְּׁמוֹעַ: כִּי כַפֵּיכֶם נִטְמְאוּ
בַדָּם וְאֶצְבְּעֹתֵיכֶם בָּעֲוֹן שְׂפָתֶיכֶם דִּבְּרוּ שָׁקֶר לְשוֹנְכֶם עַוְלָה
תֶהְגֶּה: אֵין קוֹרֵא בְצֶדֶק וְאֵין נִשְׁפָּט בֶּאֱמוּנָה בְּטַח תֹּהוּ וְדַבֵּר
שָׁוְא הָרָה עָמָל וְיָלַד אָוֶן: בֵּיצִים צָרָב יָבִיעוּ וְעַכְּשׁוֹן אָרוֹג יַאֲרִגוּ
הָאֹכֵל מֵבֵיצֵיהֶם יָמוּת וְהַצָּרוּר תִּפָּלֵץ צֶפַע: בֶּגֶד לֹא יִהְיֶה
מַעֲשֵׂיהֶם מַעֲשֵׂי אָוֶן וּפֹעַל חָמָס בְּכַפָּם: רַגְלֵיהֶם לָרָע יָרוּצוּן
וּמְהַרְּרוּ לִשְׁפֹּךְ דָּם נָקִי מַחְשְׁבוֹתֵיהֶם מַחְשְׁבוֹת אָוֶן שֹׁד וְשֶׁבֶר
בְּמִסְלוֹתָם: דֶּרֶךְ שָׁלוֹם לֹא יָדָעוּ וְאֵין מִשְׁפָּט בְּמַעְגְּלוֹתָם
נְתִיבוֹתֵיהֶם עִקְּשׁוּ לָהֶם כָּל־דּוֹרֵךְ בָּהֶם לֹא יָדַע שָׁלוֹם:
עַל־כֵּן רָחַק מִשְׁפָּט מִמֶּנּוּ וְלֹא תַשִּׂיגֵנוּ צְדָקָה נְקַוֶּה לָאוֹר
וְהִנֵּה חֹשֶׁךְ לְנֹגַהּ בָּאֲפֵלוֹת נְהַלֵּךְ: נָגַשְׁנוּ כָּעִוְרִים קִיר וְכָאֵין
עֵינַיִם נָגָשׁוּשׁ בַּצָּהֳרַיִם כַּנְּשָׁפִים בַּמְּרוּדִים: נֶהֱמִינוּ כַּדֻּבִּים כֻּלָּנוּ
וְכַיּוֹנִים הָגֹה נֶהְגֶּה נְקַוֶּה לַמִּשְׁפָּט וְאֵין לִישׁוּעָה רָחֲקָה מִמֶּנּוּ:
כִּי פְשָׁעֵינוּ רַבּוּ נֶגְדֶּךָ וְחַטֹּאתֵינוּ עָנְתָה בָּנוּ כִּי פְשָׁעֵינוּ אִתָּנוּ
וַעֲוֹנֹתֵינוּ אֲשֶׁר יָדָעְנוּם: פָּשוֹעַ וְכַחֵשׁ בַּיְיָ וְנָסוֹג מֵאַחֲרֵי
אֱלֹהֵינוּ דַּבֵּר עֹשֶׁק וְסָרָה הָרוֹ מִלֵּב דִּבְרֵי שָׁקֶר: וְנִכְשַׁל
אָחוֹר מִשְׁפָּט וּצְדָקָה מֵרָחוֹק תַּעֲמוֹד כִּי כָשְׁלָה בָאֱמֶת בָּרְחוֹב
וְנְכֹחָה לֹא תוּכָל לָבוֹא: וַתְּהִי הָאֱמֶת נְעָדָרֶת וְסוּר מֵרָע מִתְּלַלֵּל
וַיַּרְא יְיָ וַיַּרַע בְּעֵינָיו כִּי אֵין מִשְׁפָּט: וַיַּרְא כִּי אֵין אִישׁ וַיִּתְמַה
כִּי אֵין מַפְגִּיעַ וַתּוֹשַׁע לוֹ זְרֹעוֹ וְצִדְקָתוֹ הִיא סָמָכָתְהוּ: וַיִּלְבַּשׁ
צְדָקָה כַּשִּׁרְיוֹן וְכוֹבַע יְשׁוּעָה בְּרֹאשׁוֹ וַיִּלְבַּשׁ בִּגְדֵי נָקָם תַּלְבּוּשׁ
וַיַּעֲט כַּקִּנְאָה: כְּגְמוּלוֹת כְּגְמוֹל לְצָרָיו חֵמָה לְאֹיְבָיו אִיִּים
גְּמוּל יְשַׁלֵּם: וְיָרְאוּ מִמַּעֲרָב אֶת שֵׁם יְיָ וּמִמִּזְרַח שָׁמֶשׁ אֶת
כְּבוֹדוֹ כִּי יָבוֹא כַּנָּהָר צָר רוּחַ יְיָ נֹסֵס בּוֹ: וּבָא לְצִיּוֹן גֹּאֵל
וּלְשָׁבֵי פֶשַׁע בְּיַעֲקֹב נְאֻם יְיָ: וְאֲנִי זֹאת בְּרִיתִי אֹתָם אָמַר יְיָ
רוּחִי אֲשֶׁר עָלֶיךָ וּדְבָרַי אֲשֶׁר שַׂמְתִּי בְּפִיךָ לֹא יָמִישׁוּ מִפִּיךָ
וּמִפִּי זַרְעֲךָ וּמִפִּי זֶרַע זַרְעֲךָ אָמַר יְיָ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם:
קוּמִי אוֹרִי כִּי בָא אוֹרֵךְ וּכְבוֹד יְיָ עָלַיִךְ זָרָח: כִּי הִנֵּה הַחֹשֶׁךְ
יְכַסֶּה אֶרֶץ וַעֲרָפֶל לְאֻמִּים וְעָלַיִךְ יִזְרַח יְיָ וּכְבוֹדוֹ עָלַיִךְ יֵרָאֶה:
וְהָלְכוּ גוֹיִם לְאוֹרֵךְ וּמְלָכִים לְנֹגַהּ זָרְחֵךְ: שְׂאִי סָבִיב עֵינַיִךְ
וּרְאִי כֻּלָּם נִקְבְּצוּ בָאוּ לָךְ בָּנַיִךְ מֵרָחוֹק יָבוֹאוּ וּבְנוֹתַיִךְ
עַל צַד תֵּאָמַנָה: אָז תִּרְאִי וְנָהַרְתְּ וּפָחַד וְרָחַב לְבָבֵךְ כִּי יֵהָפֵךְ
עָלַיִךְ הֲמוֹן יָם חֵיל גּוֹיִם יָבוֹא לָךְ: שִׁפְעַת גְּמַלִּים תְּכַסֵּךְ
בִּכְרֵי מִדְיָן וָעֵיפָה כֻּלָּם מִשְּׁבָא יָבוֹאוּ זָהָב וּלְבוֹנָה יִשָּׂאוּ
וּתְהִלּוֹת יְיָ יְבַשֵּׂרוּ: כָּל־צֹאן קֵדָר יִקָּבְצוּ לָךְ אֵילֵי נְבָיוֹת
יְשָׁרְתוּנֵךְ יַעֲלוּ רָצוֹן עַל מִזְבְּחִי וּבֵית תִּפְאַרְתִּי אֶפְאָר: מִי אֵלֶּה
כָּעָב תָּעוּפְנָה וְכַיּוֹנִים אֶל אֲרֻבֹּתָם: כִּי לִי אִיִּים יְקַוּוּ וְאֳנִיּוֹת
תַּרְשִׁישׁ בָּרִאשֹׁנָה לְהָבִיא בָנַיִךְ מֵרָחוֹק כַּסְפָּם וְזָהָבָם אִתָּם
לְשֵׁם יְיָ אֱלֹהֶיךָ וְלִקְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל כִּי פֵאֲרֶךָ: וּבְנוּ בְנֵי נֵכָר
חֹמֹתַיִךְ וּמַלְכֵיהֶם יְשָׁרְתוּנֵךְ כִּי בְקִצְפִּי הִכִּיתִיךָ וּבְרְצוֹנִי
רִחַמְתִּיךָ: וְפָתְחוּ שְׁעָרַיִךְ תָּמִיד יוֹמָם וָלַיְלָה לֹא יִסָּגֵרוּ
לְהָבִיא אֵלַיִךְ חֵיל גּוֹיִם וּמַלְכֵיהֶם נְהוּגִים: כִּי הַגּוֹי וְהַמַּמְלָכָה
אֲשֶׁר לֹא יַעַבְדוּךְ יֹאבֵדוּ וְגוֹיִם חָרוֹב יֶחֱרָבוּ: כְּבוֹד לְבָנוֹן
אֵלַיִךְ יָבוֹא בְּרוֹשׁ תְּאַשּׁוּר וְתֹפֶת יַחְדָּו לְפָאֵר מְקוֹם מִקְדָּשִׁי
וּמְקוֹם רַגְלַי אֲכַבֵּד: וְהָלְכוּ אֵלַיִךְ שְׁחוּפִים בְּנֵי מַעֲנִיכִיךְ
וְכָל־מְנַאֲצַיִךְ יִשְׁתַּחֲווּ עַל כַּפוֹת רַגְלָיִךְ וְקָרְאוּ לָךְ עִיר יְיָ
צִיּוֹן קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל: תַּחַת הֱיוֹתֵךְ עֲזוּבָה וְשׂנוּאָה וְאֵין עוֹבֵר
וְשַׂמְתִּיךְ לִגְאוֹן עוֹלָם מָשׂוֹשׂ דּוֹר וָדוֹר: וְיָנַקְתְּ חֲלֶב גּוֹיִם
וְשַׁד מְלָכִים תִּינָקִי וְיָדַעַתְּ כִּי אֲנִי יְיָ מוֹשִׁיעֵךְ וְגֹאֲלֵךְ אֲבִיר
יַעֲקֹב: תַּחַת הַנְּחֹשֶׁת אָבִיא זָהָב וְתַחַת הַבַּרְזֶל אָבִיא כָסֶף
וְתַחַת הָעֵצִים נְחֹשֶׁת וְתַחַת הָאֲבָנִים בַּרְזֶל וְשַׂמְתִּי פְקֻדָּתֵךְ
שָׁלוֹם וְנֹגְשַׂיִךְ צְדָקָה: לֹא יִשָּׁמַע עוֹד חָמָס בְּאַרְצֵךְ שֹׁד וָשֶׁבֶר
בִּגְבוּלָיִךְ וְקָרָאתְ יְשׁוּעָה חֹמֹתַיִךְ וּשְׁעָרַיִךְ תְּהִלָּה: לֹא יִהְיֶה
לָךְ עוֹד הַשֶּׁמֶשׁ לְאוֹר יוֹמָם וּלְנֹגַהּ הַיָּרֵחַ לֹא יָאִיר לָךְ וְהָיָה
יְיָ לְאוֹר עוֹלָם וֵאלֹהֶיךָ לְתִפְאָרְתֶּךָ: לֹא יָבוֹא עוֹד שִׁמְשֵׁךְ
וִירֵחֵךְ לֹא יֵאָסֵף כִּי יְיָ יִהְיֶה לְּךָ לְאוֹר עוֹלָם וְשָׁלְמוּ יְמֵי אֶבְלֶךָ:
וְעַמֵּךְ כֻּלָּם צַדִּיקִים לְעוֹלָם יִירְשׁוּ אָרֶץ נֵצֶר מַטָּעַי מַעֲשֵׂה
יָדַי לְהִתְפָּאֵר: הַקָּטֹן יִהְיֶה לָאֶלֶף וְהַצָּעִיר לגוי עָצוּם אֲנִי יְיָ
בְּעִתָּהּ אֲחִישֶׁנָּה: רוּחַ אֲדֹנָי יְיָ עָלָי יַעַן מָשַׁח יְיָ אֹתִי לְבַשֵּׂר
עֲנָוִים שְׁלָחַנִי לַחֲבֹשׁ לִשְׁבוּרֵי לֵב לִקְרֹא לַשְּׁבוּיִם דְּרוֹר
וּלְאֲסוּרִים פְּקַח־קוֹחַ: לִקְרֹא שְׁנַת רָצוֹן לַיְיָ וְיוֹם נָקָם לֵאלֹהֵינוּ
לְנַחֵם כָּל־אֲבֵלִים: לָשׂוּם לַאֲבֵלֵי צִיּוֹן לָתֶת לָהֶם פְּאֵר תַּחַת
אֵפֶר שֶׁמֶן שָׂשׂוֹן תַּחַת אֲבֵל מַחֲלָצַת תְּהִלָּה תַּחַת רוּחַ כֵּהָה
וְנִקְרְאוּ לָהֶם אֵלֵי הַצֶּדֶק מַטַּע יְיָ לְהִתְפָּאֵר: וּבָנוּ בָנִים חָרְבוֹת
עוֹלָם תָּקוּמוּ שֹׁמֵמוֹת רִאשֹׁנִים וְחָדְשׁוּ עָרִים נִשַּׁמּוֹת דּוֹר דּוֹר:
וְעָמְדוּ זָרִים וְרָעוּ צֹאנְכֶם וּבְנֵי נֵכָר אִכָּרֵיכֶם וְכֹרְמֵיכֶם: וְאַתֶּם
כֹּהֲנֵי יְיָ תִּקָּרְאוּ מְשָׁרְתֵי אֱלֹהֵינוּ תֵּאָמֵרוּ חֵיל גּוֹיִם תֹּאכֵלוּ
וּבְכְבוֹדָם תִּתְיָרָאוּ: תַּחַת בָּשְׁתְּכֶם מִשְׁנֶה וְכְלִמָּה רָנוּ חֶלְקָם
עַל כֵּן בְּאַרְצָם מִשְׁנֶה יִירָשׁוּ תְּהִי לָהֶם שִׂמְחַת עוֹלָם: כִּי אֲנִי
יְיָ אֹהֵב מִשְׁפָּט שֹׂנֵא גָזֵל בְּעֹלָה וְנָתַתִּי פְעֻלָּתָם בֶּאֱמוּנָה
וּבְרִית עוֹלָם אֶכְרֹת לָהֶם: וְנוֹדַע בַּגּוֹיִם זַרְעָם וְצֶאֱצָאֵיהֶם
בְּתוֹךְ הָעַמִּים כָּל־רֹאֵיהֶם יַכִּירוּם כִּי הֵמָּה זֶרַע בֵּרַךְ יְיָ:
שׂוֹשׂ אָשִׂישׂ בַּיְיָ תָּגֵל נַפְשִׁי בֵּאלֹהָי כִּי הִלְבִּישַׁנִי בִּגְדֵי יֶשַׁע
מְעִיל צְדָקָה יַעְטָנִי כַּחָתָן יְכַהֵן פְּאֵר וְכַכַּלָּה תַּעְדֶּה כֵּלֶיהָ:
כִּי כַאֲשֶׁר תּוֹצִיא הָאָרֶץ צִמְחָהּ וְכַגָּנָה זְרָעֶיהָ תַּצְמִיחַ כֵּן
אֲדֹנָי יְיָ יַצְמִיחַ צְדָקָה וּתְהִלָּה נֶגֶד כָּל־הַגּוֹיִם:
לְמַעַן צִיּוֹן לֹא אֶחֱשֶׁה וּלְמַעַן יְרוּשָׁלִַם לֹא אֶשְׁקוֹט עַד־יֵצֵא
כַנֹּגַהּ צִדְקָהּ וִישׁוּעָתָהּ כַּלַּפִּיד יִבְעָר: וְרָאוּ גוֹיִם צִדְקֶךָ
וְכָל־מְלָכִים כְּבוֹדֶךָ וְנִקְרָא לְךָ שֵׁם חָדָשׁ אֲשֶׁר פִּי יְיָ יְנַקֵּבוּ:
וְהָיִיתָ עֲטֶרֶת תִּפְאָרֶת בְּיַד יְיָ וְצָנִיף מְלוּכָה בְּכַף אֱלֹהֶיךָ:
לֹא יֵאָמֵר לְךָ עוֹד עֲזוּבָה וּלְאַרְצֵךְ לֹא יֵאָמֵר עוֹד שְׁמָמָה כִּי
לְךָ יִקְרָא חֶפְצִי בָהּ וּלְאַרְצֵךְ בְּעוּלָה כִּי חָפֵץ יְיָ בָךְ וְאַרְצֵךְ
תִּבָּעֵל: כִּי יִבְעַל בָּחוּר בְּתוּלָה יִבְעֻלוּךְ בָּנַיִךְ וְשִׂישׂ חָתָן עַל
כַּלָּה יָשִׂישׂ עָלַיִךְ אֱלֹהָיִךְ: עַל חֹמֹתַיִךְ יְרוּשָׁלִַם הִפְקַדְתִּי
שֹׁמְרִים כָּל־הַיּוֹם וְכָל־הַלַּיְלָה תָּמִיד לֹא יֶחֱרָשׁוּ הַמַּזְכִּרִים
אֶת־יְיָ אַל־דֳּמִיָּם לָכֶם: וְאַל־תִּתְּנוּ דֹמִיָּם לוֹ עַד יְכוֹנֵן וְעַד
יָשִׂים אֶת־יְרוּשָׁלִַם תְּהִלָּה בָּאָרֶץ: נִשְׁבַּע יְיָ בִּימִינוֹ וּבִזְרוֹעַ
עֻזּוֹ אִם־אֶתֵּן אֶת־דְּגָנֵךְ עוֹד מַאֲכָל לְאֹיְבָיִךְ וְאִם־יִשְׁתּוּ בְנֵי
נֵכָר תִּירוֹשֵׁךְ אֲשֶׁר יָגַעַתְּ בּוֹ: כִּי מְקַבְּצָיו יֹאכְלֻהוּ וְהִלְלוּ
אֶת־יְיָ וּמְאַסְפָיו יִשְׁתּוּהוּ בַּחֲצֵרוֹת קָדְשִׁי: עִבְרוּ עִבְרוּ בַשְּׁעָרִים
פַּנּוּ דֶּרֶךְ הָעָם סֹלּוּ סֹלּוּ הַמְּסִלָּה סַקְּלוּ מֵאֶבֶן הָרִימוּ נֵס
עַל־הָעַמִּים: הִנֵּה יְיָ הִשְׁמִיעַ אֶל־קְצֵה הָאָרֶץ אִמְרוּ לְבַת־צִיּוֹן
הִנֵּה יְשׁוּעָתֵךְ בָּאָה הִנֵּה שְׂכָרוֹ אִתָּךְ וּפְעֻלָּתוֹ לְפָנָיו: וְקָרְאוּ
לָהֶם עַם הַקֹּדֶשׁ גְּאוּלֵי יְיָ וְאַתְּ תִּקָּרֵא דְרוּשָׁה עִיר לֹא נֶעֱזָבָה:
מִי זֶה בָּא מֵאֱדוֹם חֲמוּץ בְּגָדִים מִבָּצְרָה זֶה הָדוּר בִּלְבוּשׁוֹ צֹעֶה
בְּרֹב כֹּחוֹ אֲנִי מְדַבֵּר בְּצִדְקָה רַב לְהוֹשִׁיעַ: מַדּוּעַ אָדֹם לִבּוּשֶׁךָ
וּבְגָדֶיךָ כְּדֹרֵךְ בְּגַת: פּוּר דָּרַכְתִּי לְבַדִּי וּמֵעַמִּים אֵין אִישׁ אִתִּי
וָאֶדְרְכֵם בְּאַפִּי וַאֲרַמְסֵם בַּחֲמָתִי וַיִּזַּה נִצְחָם עַל־בְּגָדַי וְכָל־
מַלְבּוּשַׁי אֶגְאָלְתִּי: כִּי יוֹם נָקָם בְּלִבִּי וּשְׁנַת גְּאוּלַי בָּאָה:
וָאֶבִּיט וְאֵין עוֹזֵר וָאֶשְׁתּוֹמֵם וְאֵין סוֹמֵךְ וַתּוֹשַׁע לִי זְרוֹעִי
וַחֲמָתִי הִיא סָמָכָתְנִי: וָאָבוּס עַמִּים בְּאַפִּי וָאֲשַׁכְּרֵם בַּחֲמָתִי
וָאוֹרִיד לָאָרֶץ נִצְחָם: חַסְדֵי יְיָ אַזְכִּיר תְּהִלּוֹת יְיָ עַל כָּל־אֲשֶׁר
גְּמָלָנוּ יְיָ וְרַב־טוּב לְבֵית יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר גְּמָלָם כְּרַחֲמָיו וּכְרֹב
חֲסָדָיו: וַיֹּאמֶר אַךְ עַמִּי הֵם בָּנִים לֹא יְכַחֵשׁוּ וַיְהִי לָהֶם לְמוֹשִׁיעַ
בְּכָל־צָרָתָם לֹא צָר וּמַלְאַךְ פָּנָיו הוֹשִׁיעָם בְּאַהֲבָתוֹ וּבְחֶמְלָתוֹ
הוּא גְאָלָם וַיְנַטְּלֵם וַיְדַלְּדֵם כָּל־יְמֵי עוֹלָם: וְהֵמָּה מָרוּ וְעִצְּבוּ
אֶת־רוּחַ קָדְשׁוֹ וַיֵּהֶפֶךְ לָהֶם לְאוֹיֵב הוּא נִלְחָם בָּם: וַיִּזְכֹּר יָמֵי
עוֹלָם מֹשֶׁה עַמּוֹ אַיֵּה הַמַּעֲלֶה מִיַּם עִם רֹעֵי צֹאנוֹ אַיֵּה שָׂם
בְּקִרְבּוֹ אֶת־רוּחַ קָדְשׁוֹ: מוֹלִיךְ לִימִין מֹשֶׁה זְרוֹעַ תִּפְאַרְתּוֹ
בּוֹקֵעַ מַיִם מִפְּנֵיהֶם לַעֲשׂוֹת לוֹ שֵׁם עוֹלָם: מוֹלִיכָם בַּתְּהֹמוֹת
כַּסּוּס בַּמִּדְבָּר לֹא יִכָּשֵׁלוּ: כַּבְּהֵמָה בַּבִּקְעָה תֵרֵד רוּחַ יְיָ
תַּנְחֶנָּה כֵּן נָהַלְתָּ עַמְּךָ לַעֲשׂוֹת לְךָ שֵׁם תִּפְאָרֶת: הַשְׁקִיפָה
מִשָּׁמַיִם וּרְאֵה מִזְּבֻל קָדְשְׁךָ וְתִפְאַרְתֶּךָ אַיֵּה קִנְאָתְךָ וּגְבוּרֹתֶיךָ
הֲמוֹן מֵעֶיךָ וְרַחֲמֶיךָ אֵלַי הִתְאַפָּקוּ: כִּי אַתָּה אָבִינוּ כִּי אַבְרָהָם
לֹא יַדָּעֵנוּ וְיִשְׂרָאֵל לֹא יַכִּירֵנוּ אַתָּה יְיָ אָבִינוּ גֹאֲלֵנוּ מֵעוֹלָם
שְׁמֶךָ: לָמָּה תַּתְעֵנוּ יְיָ מִדְּרָכֶיךָ תַּקְשִׁיחַ לִבֵּנוּ מִיִּרְאָתֶךָ
שׁוּב לְמַעַן עֲבָדֶיךָ שִׁבְטֵי נַחֲלָתֶךָ: לְמַה־זֶּה כִּמְעַט יָרַשׁוּ עַם
קָדְשֶׁךָ צָרֵינוּ בוּסוּ מִקְדָּשֶׁךָ: הָיִינוּ מֵעוֹלָם לֹא מָשַׁלְתָּ בָּם לֹא
נִקְרָא שִׁמְךָ עֲלֵיהֶם: לוּ־קָרַעְתָּ שָׁמַיִם יָרַדְתָּ מִפְּנֶיךָ הָרִים
נָזֹלוּ: כְּהַצִּית אֵשׁ מַס

ונראה בחה סרמז הר"רק ז"ל שים בן נכר שהיו לו בנים כשנתייגר וכבר דבר עליו יחזקאל וכאן
אין הכתוב הזה מדבר אלא במי שלא היו לו בנים אחר שנתגייר שהו כהסרי' מהת'שלא
הוליד בנים ביהדותו וזה אבין שאמר כי כה אמר ה' לסריסי' על הסרים הנז' ועל בן הנכר שהרי
הוא סריס מאחר שלא הוליד בקדושה נמצא פסוק לסריסים תשובה על שני החלוקות הנז' מבן
הנכר והסרים כי בן הנכר סריסות יש בו שלא הוליד בקדושה ואל שניהם מבטיח לתת להם יד ושם
טוב מבני' ובנות ובזה מובן ב"כ כשל הבדל יבדילני שביון שהבן הנכר הנז' הוא סריס שהרי לא
היו לו בנים אחר שנתגייר וז"ש הבדל יבדילני ה' משתי בחינו' בחתת הבדל מצד היותו בן הנכר
והשנית מצד שאין לו בנים וכנגד שניה' הבטיח יד ושם בביתי ובחומותי כי על הסרים ישראל אמר
בביתי ועל הסרים בן הנכר שלא הוליד ביהדותו אמ'עליו ובחומותי כי ידוע כי גרי הצדק מדרגת'
בעלבות שמים בחומות להיות לבוש לצדיקי ישראל כי גר צדק אקרי וכתוב ובני הנכר שדבר בו
בלשון רבים לפי שסש מדבר עם שני מיני בני הנכר בין הותו שים לו בנים ובין בן הנכר שלא היו
לו בנים ביהדות וזה דבר בהם בלשון רבים בני הנכר כי לתיקון בחינת היותם בני נכר הזכיר
להם בסמוך כל שומר שבת מחללו לפי שסמירת השבת מכפרת על ע"ז כמו שזכרתי לחז"ל הפי'
שומר אליליס כאנוש שומר שבת מחללו מחול לו: זו הפסר שכאן דבר בבן הנכר שנדבק בהש"ית
מירתת העונש לא מאהבת הסש ובזה מובן כשל הבדל יבדילני ה' שהכוונה לומר כיון שאני נבדל
מהסש יתברך שהרי לא נדבקתי בו מאהבה אלא מירתת העונש ז"ש הבדל יתחייב מזה שג"כ הוא
יה' יבדילני וגו' ככתוב אני אוהבי אהב ובזה מובן שאמר כאן הנלוה אל ה' ולא אמר הנלוה על
ה' כמ"ש בסמוך ובני הנכר הנלוים עלה' על ה' לייקא לפי שעושי' מאהבה כמ"ש בברתו
ולאהבה את שם ה' שכיון שעושים מאהבה הרי הוא כאילו עומדים על הסש יתברך כב
יכול דבקים בו ועליו אמנם אלה' מורה קרוב אל ה' אבל לא עליו וז"ש ג"כ תיבת
לאמר כי להיותו נלוה אל ה' ולא נלוה עלה' זה מחייב לו לאמר הבדל יבדילני כי כיון
שאני גרמתי הבדל מה במה שלא עשיתי מאהבה שלזה נלוה אל ה' נבד זה יכילהו לאמר הבדל
יבדילני ה' מעל עמו:

כי בה אמר ה' לסריסים וגומר אר"י משום רש"י אלמלא שמרו ישראל שתי שבתות כהלכתן מיד
היו נגאלין שנאמ' אשר ישמרו את שבתותי וכתיב בתריה והביאותי אל הר קדשי וגומ'ע"כ
ולע"ד שלמדו כהלכתן ממה שאמר לשון ישמרו בלשון עתיד כאילו אמר שבתרו יבאר כבר באשר
חפצתי וכן ג"כ כבר הם מחזיקים בברית אמנם שמירת שבתות כהלכתן איני נקל לכך
אמר ישמרו כאילו עדיין לא שמרום כהלכתם: ומא' שתי שבתות יזוע שהם השבת והע"הב שהשב'
אחד משמים בע"הב שכן מן היסוד והוה בכלל עד העולם הבא שם שפירות וכל אחת כלולה מעשר
והרי אחד משמים בע"הב וע"י זה נגאלים בסוד באהבה ורחמה בנות ציון במלך שלמה בעטרה שעטר'
לו אמו ביום חתונתו וביום שמחת לבו שלמה מלך שהשלום שלו סוד היסוד שהוא שלום והוא שבת
שעטרה לו אמו אימת עילאה ביום עלמא דאתי זה יספיק להבין: ול"ע דק"ק בש"ם וכתי' בתריה
והביאותיים אל הר קדשי וגו' שהר מפסיק בכמה פסוקי' וכתיב שומר שבת מחללו וגומר ובתריה
הוא כתיב והביאותים והם כן נילף לשבת אחת: עוד לא"ל הסריסים אלו ת"ח
שמסרסים עצמם בעונתן מלילי שבת לילי שבת אחר פרי יתן בעתו ע"כ: אין ספק שזו
אמתכתא דעיקר קרא בסרים ממש מדבר אלא אמה שאמר לסריסים בלשון רבים ובשוק הקודם
אמר הסרים בלשון יחיד אמרו שבכללו ג"כ ת"ח שמסרסים עצמן. ודקדקו בזה ג"כ לומרו אשר
ישמרו בלשון עתיד ולא אמר אשר שמרו את שבתותי כש"ש ובחרו ולא אמר ובחרו ויחזיקו בבריתי
שזה מורה שמדבר בת"ח אשר תמיד ישמרו ויתמינו ליום השבת לשמש מיטתן והסיבה לפי שבחרו
ביום אשר חפצתי בו לקדושה כדי שיהיו בניה' קדושים וגם כדי להיות מחזיקים בבריתי זאת
בתורה אם לא ברית יומם ולילה שמתשת כחו של אדם ולכן ממעשים הם בתשמים המיטה כדי
להיותם מחזיקים בתורה לו בריתי לשון ברית קדש כי משמש מיטתן ביום קדוש תתחזק קדושה
בקדושה וז"ש ומחזיקים בבריתי ובדת"ל מדוקדק לומרו שבתותי שבתות הרבה שמתמיהים אליהם
בלשון לשמש מיטתן בהם: ועיין רש"י ז"ל והר"דק ז"ל וזכן מהרי"ח ז"ל: ולע"דן מה שקדם
בפסוק הקודם ומ"ש אשר ישמרו את שבתותי לפי שבכלל גם כן כאן בן הנכר ובכלל הת"ח לח"ל
והסרים עצמו תיקונו ענין שמירת שבת לפי שהשבת מורה על חידוש העולם יש מאין שהשם יתברך
הוא היוצר הוא הבורא הוא העושה אותה המאמונה ארי בלבד היא לדמות הסרים שכיון שהשם
יתברך יוצר בראשית כמו שמורה כן שמירת השבתות והוא יצרו סדים מה היא אשמתו הילמר מזמר
ליצרו מה תעשה ובהלעורף גם כן שיבחרו בהשכל וידוע אותי כי באלה חפצתי וגומר ז"ש ובחרו
באשר חפצתי לו יהיה ובחרו באשר חפצתי שיהיה ברים והראשון עיקר ומחזיקים בבריתי להחזיק
יד לתורה כי עץ חיים היא למחזיקי' בה גו' שאות' שמחזיק ביד' הרי הם לו כבני' יוצאי חלציו:

ונתתי להם בביתי וגומר עיין הר"אבע ז"ל והר"דק ז"ל ומהרי"ח ז"ל בביתי בעולם הנשמות
כי בית ה' נרמז בו ובחומותי שהם גבולי הארץ ישראל כי היא עיר ה' ואמ' שלף על פי
שלא יהיה להם בנים הנה יהיה להם שם בבית ה' יד ומקום תענוג וזכר גדול שהוא טוב מבנים
ומבנות ומלבד זה ידעו חלקם במחוזות ארץ ישראל וחומותיה וינחילו אותו לאשר ירצו ובזה יהיה
להם שם לפי שתמיד יאמרו זאת כחלת שנתנה במתנה לפלוני או שהקדישה לפרנסת עניי' ולכופר
בשמו שבזה יהיה לו שם עולם שלא יכרת לא כן בסיוריסנה לאחד מבניו ושכח הדבר אמנם כשיהנו'
בדבר רשום יהיה להם שם עולם לא יכרת עד כאן: ולע"דן לדקדק מ"ש שם עולם אתן לו
בלשון יחיד ולא הפסיק בלשון רבים ונתתי להם ונומר אורלה במה שקדם בפסוק ולא יאמר בן
הנכר וגומר כי בכלל הסריסים הנזכרים כאן נכלל גם כן בן הנכר כשלא הוליד בן אחר שנתגייר
כי הרי הוא כסרים והנה בזה מובן שאמר בלד הזה שבהם ונתתי להם יד ושם בביתי ובחומותי
טוב מבנים ומבנות אמנם אל הסרים הפרטי שאינו בן נכר עליו לבדו אמר שלהיותו ערל קדם
בכלל הסריסים אחר ועליו הוא אומר שם עולם אתן לו ולא לאחיו בן הנכר ולע"פי שבכלל
הכם שמסרים עצמו לשמש מיטתו שגם הוא בכלל הסריסים כדפרשת לעיל ואין מקרא יוצא
מידי פשוטו על הסרים ממש שעל שניהם אמר לו כזה בהם יהיו ונתתי להם יד ושם וגו' של האחד
מהם המיות שבהם הוא הת"ח שאינו סרים ממש אמר שם עולם אתן לו אשר לא יכרת והוצרך הת"ח
לחלוקת טוב מבנים ומבנות לפי שלפעמי' תתאחר עיבור אשתו כי אין האשה מתעברת שלא שמוך
לווסת' והוא מעביר המועד לזכות לגוי שבת לזה הוצרך בלד מה ליעוד זה של טוב מבנים ומבנו'
וגומר ואמר לו ביחוד שם עולם אתן לו וגו' הן מלד היותו ת"ח הן מלד שאין סריסו הלעי אלא
סרים לימי החול ולעפ"י שאפשר שימשך ממנו קלת מיעוט בפריה ורביה כנזכר:

ובני הנכר וגומר עיין הרא"בע ז"ל והר"דק ז"ל ומהרי"ח ז"ל בקירוב יהוסף במ"ש לעבדי
ה"ל במקום שהיו בני הנכר האלה אחוני הארץ בוחרים להיות לעבדים לעבוד את ה' לא
לחבלית בבוד ופרה ע"כ: ולע"דן מה שכבר כתבתי בפסוק ואל יאמר בן הנכר ששם דבר
על המתגייר מידלה ולכך אמר אל ה' ולא על אמנם כאן מדבר על המתגייר מאהבה וז"ש הנלוי'
עבדים אלא לעבדים לומר שקבלו על עצמם שהיות לו ית' במה שיהיו משועבדים לעבדים ולזה
קבלו על עצמם שהי להיות לו ית':

והביאותים אל הר קדשי וגומר ברבות פ"ל אמר רבי יוחנן משום רבי יוסי מגין שה"בה
מתפלל שנאמר והביאותים אל הר קדשי ושמחתי' בבית תפילתי' לא נאמר אלא בבית תפילתי.
אמר מלכי אמר מר זוטרא' בר טוביה אמ' רב יהי רצון מלפני שיכבשו
רחמי את כעסי ויגולו רחמי על מדותי ואתנהג עם בני במדה רחמים ואכנס להם לפנים משורת
הדין ע"כ ולפי דבריהם ז"ל הכוונה בבית תפילתי לו' שגם בני הנכר אלו הנלוים אל הש"ית יהיו
מלוים באותה התפילה שמתפלל בבית תפילתי שיכבשו רחמי ונומר והיו כי בית בית תפלה יקרא
לכל העמים שעל כולם אתפלל בתפילתי: ועיין רש"י ז"ל והר"דק ז"ל ומהרי"ח ז"ל אל הר קדשי
לפי מה"ש בגבוה מכל ההרים קרא הר קדשי ובכלל הבית' כולה שנתחל' בה חלק כמ"ש יחזקאל
בית בית תפילה יקרא לכל העמים כמ"ש יבא כל בשר להשתחות לפני אמר ה' וה"ל אל הר' בית
ע"ה לפי שהוא מתפלל בו עד כאן: ולע"דן לפי שהנגרי' גרי הצדק כולל נתלים באדונינו אברהם
קראו לבית המקדש הר שנ' ה' ירא אשר יאמר היום בהר ה' יראה ז"ש כאן והביאותי אל הר קדשי
כי ירא שלא יתפיים בתחנונים ומתרלה ברחמי' בזה ישמחו אל בבית תפילתי כי בזמן ההוא
בזמן בית שני ובזמן בבנין הקדש ובבנין הבית זה הוא יתקיים בידם שלא יתכן שיבוטלו התפלו'
המסורות כי מעלים בקדש ואין מבדילים אלא ומשמחים בבית תפילתי קבוצות קינה והמולות

עולותיהם וזבחיהם לרצון ולא להובה אלא כשירצו יביאום על מזבחי לו לרצון עולת נדבה וזבחי
צדק כמו שפי' בכלי חמדה ואז תהיון זבחי לדק וגומר ולא הטהות והאמות הם גזמות וגומר
וז"ש כאן לרמנקעל מזבחי כי ביתי בית תפילה יקר' קבוע ולא ימוש כן התפילה שיעה בעל לעמה':

נאם ה' אלהי' וגומר כל חייתו וגומר עיין רש"י ז"ל וכן הרא"בע ז"ל והר"דק ז"ל ומהרי"ח ז"ל
מקבץ נדחי ישראל עוד לקבץ לנקבציו אלא יקבץ נדחי ישראל לבד כי הם גם הגרים שהיו
נקבציו שנקבצו אלו בגלות ובגרתם והם בני הנכר הנלוים אל ה' כמו שזכר ולבי שבזמן קבוץ גליו'
יקחו ישראל נקמתם מהאומות הנובלים עליהם לכן אמר שבני הנכר הנקבצים עם ישראל עם
היותם רחוקים מכלל האומות יבואו לאכול ולהחרים את האומות שהיו הם מכלים הקודמים והוא
אומרו כל היתו שדי אתיו"ל בני הנכר בהיו מתחילה מכלל האומות המורם ס והם חיות היער ועת'
נעשו חיות הסדה שהם חלוקות מחיות היערים ומתוך דברי רש"י ז"ל ראתה בגיטה לאמר שבירתי
עד כאן:

ולע"דן נאם ה' אלהים מקבץ נדחי ישראל עוד לקבץ עליו"ל בעבורו ועליו לקבץ עוד לנקבציו
ואשר יתקבצו על ישראל הקבץ כל אותו שדי ומדבר על כל אותו ביער ואמ' לאם אתיו
לאכול נקבציו הנזכרים כה יאמר לכל אותו ביער ובכתוב מסרס לקבץ כל אותו שדי
לנקבציו ואתיו לאכול לנקבציו כל אותו ביער. וזה נוטה לנטיות הרל"ק ז"ל:

ציפיו עורים וגו' הז"ל אמרו בילקוטו וכי יש כלבים אלמי' הלא בנו רבותינו עד הכלב שהו'
ד"ל יודעים היו מה עתיד להביא' בתחרוכה והו מלאמין עצמה ולא יוכיהו לרבעים: ועיין רש"י
ז"ל והרא"בע והר"ק ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל אלא שכי' הוזים לשון הזיות ובדיות מלבם ומהרבלים
מסמירת העם הוא שא' שוכנים וגו' והביא כמדרש הנז"ל: ולע"דן לדקדק לו' לא יודעו
דהי"ל לא לא ראו כנז"ל בדברי המפרשים ועוד תיבת כולם מיותרת דהי"ל לא יודעו עורים לא יהיו
וגראה במ"ש בגמרא כד הגיו רעיא על ענא מוקים להו מסרוכיתא מסמיתא ז"ש לא פיו עורי לכי
שיראל כולם לא ידעו לא הקיים להם השם יתב' ציפים עורים על דרך ממלוך דרש הקף ממוקשי
עם. לו אמר לפיו של ישראל עורים והלוחי היה בהם יודע שבשוכי עורים לא היו במכשים אחרי
הלופים אבל כולם לא ידעו שלופיו עורים וכן ישראל כולם כלבים אלמים לא יוכלו לנבות שלופים
כיון שהלופים שותקים להם על מעשיהם הרעים: לו יאמר כולם על הלופים אף על כי שלופים
עצמם כעורים השיחר יעור עיניהם מלחמות בחטאים אבל היה להם לגעור בגבורה כל זהו שהם
והשומע ישמע והחדל יחדל לזה אמר כולם על הלופים הנה הנה כלבים אלמים לא יוכלו לנבות
לגעור בעם הוזים שוכבים הם שוכבים בחוזים הללו אלא שהאלוף הפי"ת של הוזים ב"הא כמשבש'
להתחלף בכתה מקומות לכי שהם ממולה אחת להתלוקן עליהם שאינם חוזים אלא הוזים שוכבים
כמשבש החוזים אשר תרדמת ה' טילת עליהם ואין זה מצד נבואה כמו שהם מראים את העם
אלא לזהבי לנוס הם ונוגנים דעת העם להוראות שהם חוזים ונביאים ולכך קראם הוזים דרך
לצג וקלס:

והכלבים עזי נפש וגו' עיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל והר"ק ז"ל ומהרי"ח ז"ל והכלבים עזי
נפש והב' כמין הכלבים הרעבים גם לאמלי' שהם מרי נפש ומלאים ומוערקי יותר ז"ש לא יהיו שבעה
אלא ידעו מהשבע כלל והנ' והמה רועים שהכלבים המה רועי לאן שהם מלומדים שבשרלו כוס
היה בזה אל הצאן ינעקו וינבחו בה כן היו ישראל כלבים עזי נפש פקחים כמו שרחז"ל ורעבים
מתשוקת ה' כי ירקק מהם והנה רועים את לאן הברוג' והיה הרוי שמפני כל זה יבחו ינעקו מלד
להגיד לעם מרת הזוב העתידה לבא עליהם ולזמנו בן כי לא ידעו הבינו: והסיבה לזה הוא לפי
שכולם לדרכו פנו איש לבצעו מקצה אל מ' להמדהו ולהשעלתו הבקשית המתחדת לו והנה מקצה
הפרטי לו ואינו מפנים אל הכללי: ולע"דן והכלבים עזי נפש שנתן טעם למה שקרא לציפים
כולם כלבים אלמים והעפ"י שדרך הכלבים לנבות תמיד שע"ד הפלא אמר ולכל בני ישראל לא
הרן בלב לשומו לז"ל שקראם כלבים בבחינת הנזות נפש שבהם וכמו שהכלבים לא ידעו שבעה
והרי אחז"ל יודע לדיק דין דלים יודע לדיקו של עולם דין דלים אלו הכלבים ועשה אותם הסה
הביכול מלד ז"ש לא ידעו שבעה והמנהג להיות רועים לצאן וכלבים שמהם אבל כאן ישראל לאן
שהרועים שלהם כלבים רועים הלאן ז"ש והמה רועים כי בלי שפק רעיית הכלבים הביה מקולקלת
ומלד כי הם הכלבים לא ידעו הבין אבל כולם לדרכם פנו לדרות להם נבלה וטרפה איש לבצעו
מקצהו כי הרועים הללה רועי ישראל כולם לדרכם של עצמם פנו אל בזל אחר הם גוזלים ולא אל
דרך ישראל אחר ע"כ כולם כלבים אלמים מהוכיח' כי אבלו שיחר איש לבצעו מקצהו:

אתיו לקחה וגו' עיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל וכן הרד"ק ז"ל: וכן מהרי"ח ז"ל:
ולע"דן לדקדק לו' לקחה יין בלשון יחיד ולא אמר נקחה כמו ונסבלה. ולמה פתח ביין וסיים
בשכר. ועוד קשה דקשיא דידיה לדידיה אלו' והיה כזה יום מחר משמע דומה בדומה
ולא יותר ואחר כך לו' גדול יותר מלד: וגראה שלו' רועה מהם להבריח אתיו ואני מכיסי לקחה
יין לכולכם אחת ועתיק וגו' אמר בכלל השעותה לקחה יין דרך מקח במשורה ואחר שאתן לו את
הדמים לא אתהלה ביין כי אם בשכר כסער יין אדם וז"ש ולקחה יין אמנם לא נסבלה אלא משכר
הוא יין יפן וברבוי עד שנסבלה: לו יאמר ולקחה יין אני לבדי ואחר כך נסבלה יהדו' כי יבוא
המוכר להסקות אותי לבדי ונסבלה כולנו יחדיו בהותו המעש יין שקניתי דרך ערמה כדי שנסבלה
והיה כזה יום מחר כעין הערמה הנזכר' בדמוהה לקחת יין נסבלה שכר בפי הפירושים הנזכרים
ז"ש והיה כזה מחר וגדול בכמות שהיה יותר מלד באיכות. לו יאמר לכי שהשכיר ביום הראשון שהי
חלוקות שיהיו לאחת לקחה יין דרך מקח והשנית בתוקנת המקח הנזכר ונסבלה שכר אמנם ביום
מחר והיה כזה יום מחר ר"ל כזה מורה באצבע על ונסבלה שכר שכיון שהורגל אלו מיום הראשון
ביום מחר יהיה כזה לבד דהיינו חלוקת ונסבלה שכר וגדול יותר מלד כי מידי יום ביום יוסיפו על
הטלתם פסע ואין לך יום שאין קללתו מרובה מחבירו:

הצדיק אבד וגו' סנהדרין פ"ח ת"ר כל זמן שהרשעים בעולם חרון לף בעולם אבדו רשעים
מן העולם נסתלק חרון לף מן העולם. רשע בלה לעולם רעה בלה לעולם שנ' בבלת
רשע בלה גם בזו אבד רשע מן העולם טובה בלה לעולם שנ' בלדיק אבד וגו' כי מפני הרעה נאסף הצדיק. צדיק בלה לעולם
טובה בלה לעולם שנ' זה ינחמנו ממעשנו ומעצבון ידינו וגו' עכ"ל: ולע"דן לדקדק מה
טעם הזכיר ברשע ארבעה חלוקות הא' כל זמן שהרשעים בעולם חרון לף בעולם הבטיח לאבדו
רשעים הג' רשע בלה לעולם רעה גו' הד' לבד רשע וגו' אמנם בצדיקים לא הזכיר בהם רק שני
חלוקות צדיק לבד וגו' צדיק בלה וגו' אלא הזכיר בצדיקים כל זמן שהצדיקים בעולם טובה בעולם
כדוגמת חלוקת כל זמן שהרשעים וגו' ועוד רשע בלה לעולם רעה בלה לעולם' מהיכן ילף לה דילמא
רעה בלה לו לרשע. וכן חלוקת אבד רשע מן העולם טובה בלה לעולם שנ' בהבוד רשעים רנה
דילמא הריגה מלבוד הרשעים והוא כשעיה דקרא לא מהטובה שבלה לעולם:

ונראה דמרובה מלה טובה ממידת פורענות ולזה במידת הפורענות לא יסתיק בידה רשע ג'
להביא פורענות לעולם כולו הם לא שקדם שהיו רשעים בעולם שהם סיבה להרון לף ה'
וז"ש כל זמן שהרשעים בעולם חרון לף בעולם ממעשיהם אבדו רשעים וגו' נסתלק חרון לף וגו'
ועל החלוקה הנז' שכל זמן שהרשעים בעולם חרון לף בעולם נכלו אלה קלי ולו' רשע בלה לעולם
רעה בלה לעולם שבהלטרף קדימת רשעים רבים שהיה חרון לף ה' בעולם בבלה רשע לעולם לא
רעה בלה לעולם כולו ובזה מובן שדבר בלשון רבים כל זמן שהרשעים בעולם וגו' ולהר כך לבר
בלשון יחיד רשע בלה לעולם רעה בלה לעולם שהרשע היחיד לא יגרוס רעה בלה לעולם אלא כשהקדמו
רשעים אבר בלו לעולם שבלה החרון לף ה' לעולם בכח וכשיבלה רשע אחר יצא מהחרון רעה מהכח
אל הפועל אמנם בצדיק לא הזכיר כלל חלוקת כל זמן שהצדיקים בעולם רצון הש"ית בעולם כי
מודעת הוא בכל הארץ ואין צורך שיקדם הרצון הלהי הזה לאבר יבוא הצדיק לעולם טובה בלה
לעולם אלא לפי' יש ים כמה רשעים בעולם וצדיק בלה לעולם טובה בלה לעולם אלא לפי' יש ים
מכשוק זה ינחמנו וגו' מוכחת כן שעם היות הדורות כולם מלדם ועד בלה מכעיסים ומלים על
שבלה בלה הצדיק הנה אמר זה המורה בלבנע שעם היותו יחיד ינחמנו ממעשנו ומהלדמה עם היות
לאבר לרהה ה' במעשה הרשעים זה ינחמנו. אמלא שהשתי חלוקות הן של רשע בלה לעולם וגו' הן
של צדיק בלה לעולם כולם מוסבות על חלוקת כל זמן שהרשעים בעולם וגו' שלא בבל רשע לעולם
רעה בלה לעולם אבד מן העולם טובה בלה לפי שלבודו יגרוס קלת הטובה ויכירו הבנת הש"ית
וזה יספיק להביא טובה וכן בחלוקת כל זמן שהרשעי' בעולם אם צדיק בלה לעולם טובה בלה לעולם'
ולעפ"י שים רשעים רבים כי צדיק אבד וגו' אמר לבל יחיד יסיר עולם כמ"ש זה ינחמנו וגו' ומהלדמה לאבר
לרהה ה' ולפי' מזמן אדם הראשון שנתהלל ונתלרה הלדמה בעבורו. ולמד רשע בלה לעולם
רעה בלה לעולם ממ"ש הפסוק בבלה רשע אבד הי' לל בלה רשע מלי בבלה ובזה נם לרבוי מלי כי כל
גמים רבויים הם לא לא שהבינה לו' שרשע בלה לעולם רעה בלה לעולם יהדו עם בילהו ובזה הולה

בלה

כי מאתי גלית והעלי· כי מאתי גלית עצמך אני צויתי לך עבודתי במקום סחר· מזבח אדמה תעשה לי· לא בגין הבני גבוה וצויתי לא תעלה במעלו על מזבחי· ואת עשית בהכך נאלהים אחרי· במקום מגולה על ההרים הרמים: הרחבת משכבך· אני אמרתי לא תעלה עוליתיך בכל תקן· אשר במקו· אשר יבחר ה· אלהיך בחד שעריך· ואת הרחבת משכבת במקומו· רבי· כי מספר עריך היו אלהיך יהודה: יד חזית· בכל מקו·ומקו· אשר ראית הכך בכל מקום אשר תראה כי אני צויתי לך זה שלא תלמדי ממעשי הגוי· שהם מקריבי· בכל מקום ועשית הפך מצותי בכל דבר: ותשרי למלך בשמן· ותשורי פירש רב סעדיה ז"ל מעצין תשורה שהיא מנחה· ואני פירשתיו בספר הפרשים כמו ותלבי וכן תשורי תרחם המנה: יעור על הנשי· וכן שרותיך ומערביך· וכן בדברי רבותינו ז"ל שיירה העובר· ומקו· למקום: למלך· בפתח הלמ"ד ליודיעה ר"ל למלך אשור שהו· היה מושל בכל הארצות בימים ההם· אמר לא די שעבדת אלהי אחרים אלא שסלקת בטחונך ממני ובטחת בזרוע בשר ודם· ועל זה נאמר חרור הגבר אשר יבטח באדם· ושם בשר זרועו ומן ה· יסור לבו· שאלו היו עובדים ע"ז ודעתם לאל שהוא הסבה הראשונה ועובדי· השמש והירח לכבודו ועובדים צורתם לעבוד· היה רע· כמו שאמר לא תעשון אתי אלהי כסף וגו'· אלא עוד עשו רעה שהסירו לבם ובטחונם מהאל וכשהו במלך אשור ואחר כן נפלו בידו· ואמר בשמן כי שמן היו מוליכים מארץ ישראל· כמו שנאמר עליה ארץ זית שמן· ואמר יהודה וא"י המה רוכליך בחטי מנית ופנג ודבש ושמן וצרי נתנו מערכך· ואמר ושמן למצרים יובל: ותרבי רקחיך· שהיית שולחת להם למנחה שמן רוקח עשית ממנו הרבה לשלוח למלך אשור להיות לך לעזר: לשוחיך· שלחת אותם במנחה עד מרחוק כי ארץ אשור רחוקה היא מארץ ישראל: ותשפילי· השפלת עצמך עד שאול ובזית בשלחך אל ארץ רחוקה לבקש עזר· ואפשר שיהיה השפילי פעל עומד· וכן השפילו שבו· כלו· שפלת עד שאול בעבור המעשי' הרעים: וי"ת הפסוק כן כד עבדת לך אוריתא וגו': ברוב דרכך יגעת· אלו רבית היית נוטעת במנוחה בארצך אלו הלכת בדברי האל ית' ועתה כי מרדת בו הוצרכת לבקש עזר ויגעת ברוב דרכים: לא אמרת נואש· כמו האדם היגע בדרכים שיאמר נואש לפי מלכת בדרכים האלה אשב ואנוח לא אמרת את כן אלא ערב היה לך כל הטורח הזו· על כן לא חלית ולא כאבת בטורח ההוא מאהבתך ללכת בדברי העמי' ולסור מדרך ה'· ופירוש חית ידך· חיי כחך· כלו' מצאת דבר שהיה ערב לך כמו המזונות שהם חיי האדם וכמו· ואת מי דאגת ממי פחדת ותירא: כי תכזבי· אם תרצי לכזב ולומר שלא עשית אלה המעשים שזכרתי ממי פחדת כי אותי לא זכרת כשהיית עושה המעשים הרעים ולא שמת על לבך כי לא היית חושב' שאני רואה מעשיך אם כן לא פחדת ממני למה תכזבי טוב הוא שתתודי עליהם: הלא אני מחשה· הלא הני שתקתי לך והארכתי אפי ולא הענשתיך מיד: ואעולם· ומקדם מדתי כן עם בריותי שאני מאריך אפי עליהם: ואותי לא תירא· אבל את לא ירא אותי כי אם ירא אותי בעת המעשה לא תירא אותי בעת התוכחה שתכזבי ותאמרי לא עשיתי רע: אני אגיד· אעפ"י שתכזבי את ותאמרי לדיקה אני אני אגיד הצדקה שעשית והם המעשי' הנזכרים התאמרי כי הם מעשים טובים: ואת מעשיך· ואגיד מעשיך שעשית ולא יועילך המעשים שעשית כאשר חשבת אבל יזיקוך: בזעקך· עתה תראי אם יועילוך מעשיך בשת זעקי מראת האויב תראי איך יצילוך קבוציך· ר"ל העמי' שהיית מקבצת לעזור לך והיית נושאת מנחה להם להיות לך לעזרה עתה תראי אם יצילוך כי הם יתריבוך כי מלך אשור החריב א"י והנה הם לא הצילו עצמ' כשבא לירושלם בעם כבד: ואת כולם ישא רוח· כמו הרוח שישא המוץ קל מהרה כן יתו כולם ברגע אחד: והחוסה בי· והוא מזקיהו ושיעתו· ינחל ארץ לא כמו שחשב מלך אשור ללכוד ירושלם: ויירש הר קדשי· הוא ירושלם· ואע"פי שענין זה על חזקיהו וכלל בו ג"כ כל האדם וכל קבוץ האדם לא יועיל לו בזעקו מצרתו: כי כל קבוצי האדם בעולם הזה הוא רוח והבל וירא ת' הוא אוצרו· והחוסה בי ינחל ארץ ויירש הר קדשי· העולם הבא נקרא ארץ חיים והר הקדש והעולם הזה מכשול והרמתו היא התשובה: ואמר סלו· סלו· החוסה בי יאמר במגפ' האויב סלו סלו פנו דרך· כי המכשול שהיה בדרכי' הורס· והוא האויב שלא היו יכולים ישראל לבא ירושלם מפני האויב· אמר פנו להם הדרך עתה והרימו המכשול· אם יש בדרכים אבני מכשול הגדול והוא האויב כבר הוסר· והצווי אינו לאבני מיוחדי' אלא למי שיהיה· וכן ראה ריח בני· אמור למלך ולגבירה· חזקו ידים רפות· והדומים להם· ואמר שיכנו להם דרך ויבא עתה ישראל בהשקט ובטחה· וענין סולו ומסלה שמריחים באבנים שמשימי' בדרכים שהם מקולקלות בטיט· וי"מ סלו מה שמסירין האבנים מן הדרכים שלא יכשלו בהם בני אדם העוברי' בדרכי' והבהמות· כי כה אמר ה'· מאמר הגבוה: שוכן עד· שוכן לעולם· וטעם שוכן עד כי כמו שיקרא שוכן מי שמתמיד עמידתו במקום כן יקרא האל ית' שוכן עד לפי שמתמיד השגחתו בנברואים: וקדוש שמו· כמו ששמעתי שהיו קוראים אותו הסרפים קדוש ה' צבאות מה יאמר האל מרוס וקדוש השכון: ואת דכא ושפל רוח· ואע"פי שאשכון עם מרוממים וקדושים והם הנלגלים ומלאכים כן אשכון עם המתחתונים עם מי שהוא בהם דכא ושפל רוח להחיות רוחם ולבם העפ"י שהם בגלה· פעמים לא תחשבו שאני משגיח עליהם· וכן ישראל שעתידין להיות זמן הרוך בגלות והם שפלים ונדכאים אני עתיד להחיותם כי הם כמו מתים בגלות מרוב הגלות:

ג כ והוא כי הלא תחלת השקפתי היא על המון הקדושה שבקרבו כי תלקי היא אל תהי כחת כ"י אשר הוסמלה כי מתה ע"י מה שלקבל תשובה והיה עתה אני מחיה אותה כמודע כי הרשע בחייו קרוי מת כי הפרש אל

כפשו

אורים ותומים

ברוב דרכך יגעת וכו' אמרת כי הפוגים אם שלבו חסן מיני פקדיד של יגיעתו ולא עדנים בו וזקו ברוב דרכך יגעת יד' אפי' פחד ברוב הדרכים נלכת אל מרז רחוקים אבל לא אמרת נואש לפי שהית ידיך מנחת ע"כ לא חלית ולא כרגשת את בשבל: ואת מי דאגת הכוב יאמר אחתת כ' דברים הם' הקש. הדבר הנעבה בלב ונתרגו וירא את דבר אחר אשר מעבנו ירא לאבר דברים שבלב ולא נאחקתי כי ירחה לעבד מ"כ זאת כונת הכתוב איזה דבר אשר דאגת עליו לאהבתו ופחדי ירא את ג"כ אשר אפני אלה הדברים תכוכי הלא פני אחשה ופעולם ואותי לא תירא אם כן זאת היא ראיה שאין לך ירחה אפני דבר אם כן נחזור השאלה את מי: ואחר סולו סולו נכה אחר נתנת אבן' אם אמר אמר' שמי שהוא רם ונשא ושכן אם אמר' אמר' אמר'

בלא נצלה ושע בלא גם כן הבוז יחדיו ולא שיבוא אחר כך אלא בבא ר"ל יחד עם ביאתו ואמר גם
לעבוה שלכל העולם ב"כ בא הבוז ולא לו לרשע לבדו • ונמשך הבד רשע מן העולם טובה בא לעולם
כי בהבור רשעים אין לרגן כלל וכמ"ש חז"ל הפי' במקריים אמר הב"ה מעבה ידי טובים ביום
אחים אוי שיהיה והב"ה מלטער על דמן של רשעי' כדתנן שכינה מה היא אומרת קלני מראשי קלני
מראשאתי וגו' לזה הוכרח שפי' בהבוד רשעים תבא ריבה מהטובה שתבא לעולם ירגנו לא מאבוד
הרשעים ומהלשון מוכרח ממה שכתוב באבוד רשעים בחו"לם ולא כתיב באבוד רשעים בשו"רק
אבוד דקדוק בכון מוכיח שאין הריבה מאבוד עצמו של הרשעים אלא שבאבוד הרשעים יבא אח"כ
ריבה מהטובה שתתחדש בעולם בהמלעות הבודם • ויליף לדיק אבד מן העולם וגו' רעה בא
לשולם כדפרש"י ז"ל ולזה הב"ה נתסלקו כדי שלא יבין על הדור וכדי שלא יצטער וזהו מפני הרעה
קרסם בוזה נאסף הצדיק מהטעמים הנז' צדיק בא לעול' תכף לביאתו ואעפ"י שלא יצאו פעולותיו
שהבנה אל הפועל ויליף לה מלשון זה ינחמנו זה מורה שזה כמות שהוא קטן שעתה כולל וזה לעולם
מהעת זאת ינחמנו כי במדה טובה הב"ה דן על העתיד ואעפ"י שבמידת פורענות דן באשר הוא
שם שנא' כי שמע אלהי"ם את קול הנער באשר הוא שם : ועיין רש"י ז"ל וכן הרא"בע ז"ל והוא
מדחז"ל הנז"ל : וכן הרד"ק ז"ל והוסיף והדרשים פי' הצדיק אבד מלזכות נפשו כי טוב יום בע"ה
מאלף ע"ד מ"ש חז"ל יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בע"הז מבל חיי העה"ב ואין לים
שם על לב ובשון הזה שבזו לדבר יחבל להם שאנשי חסד נאספים אל עמם בעבור שאין מבין כי
מפני הרעה נאסף הצדיק שאילו היה בהם מבין בן ומלטער על זה לא נאספו אנשי חסד נאספים
לחקר מה זה ועל מה זה נאסף הצדיק כי לא מצאו מענה באסיפת זמיתתם וז"ש באין מבין בכול'
שהשעו כי מפני הרעה שעושים החטאים נאסף הצדיק כלו' בעון הדור נלבד בשחיתותם כמאמר
הנביא רוח לפינו משיח ה' נלכד בשחיתותם וגו' :

יבוא שלום וגו' עיין רש"י ז"ל וכן הרא"בע ז"ל וכן הרד"ק ז"ל והרחיב וכן מהרי"א ז"ל יבוא
שלום על הצדיק ינוחו על משכבותם הנאנשי חסד לפי שכל אחד ואחד הולך נכחו בדרך
הראוי לו לפי מעשיו ואסתר לפרש שגם זה מהתוכחה לביאתו הנאר המעכיבים הרשעים שלעפ"י
שהצדיק אבד וגו' אינה מביאים כי מפני הרעה העתידה לבא נאסף הצדיק אבל היו מסתי' אותם
שלא תבא רעה אליהם אלא אחר הרעה יבוא שלום שלא יבוא הויב אבל יהיה שלום בארץ ינוחו על
משכבותם על דרך ושכבתם ואין מחריד וכל דבריהם שקר שהשלום לא יבוא אבל הולך הוא נכוחו
ומתרחק מהם והרא"שונים ז"ל פירשו כשהצדיק הולך לעולמו כל המתים קמים לכבדו כמ"ש הז"ל
ואומרים לו יבוא שלום ואחר כך אותם המתים ינוחו על משכבותם והצדיק הולך נכוחו למנוחתו:
ולע"ד הצדיק אבד ואין שים שם על לב אבידתו כדי למלאת מקומו ונסרלו אנשי חסד כן
נאספו ונתקבצו לתקן בעבור שראו שאין מבין תוכן הענין והוא כי מפני הרעה וקודם
בוזה נאסף הצדיק ועל ידי אסיפה זו שהם עוסין בגורמם הם שיבוא שלום לעולם וינוחו על
משכבותם ואין מחריד יען שכל אדם נותן לב להיותו הולך בכוחו בדרך נכוחה ויראה מפחד הרעה
העתידה לבא וזהו הגורם שיבוא שלום והשקט שינוחו על משכבותם וזהו שאמר במסילתה שנו
דבותינו כשנהרג ר' שמעון ור' ישמעאל מ"ל ר' עקיבא לתלמידיו התקינו עצמיכם לפורענו' שאילו
עוונה עתידה לבא בדורינו לא היו מקבלים אותם אלא ר' ישמעאל ורבן שמעון ובכשיו גלוי ידוע
לפני מי שאמר והיה העולם שפורענות גדולה עתידה לבא בדורינו ונסתלקו אלו מביניתינו לקיים
מה שנאמר הצדיק אבד ואין שים שם על לב וגו' כי מפני הרעה נאסף הצדיק ע"כ :

ולע"ד לדקדק שמאמר ובכשיו גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שפורענות גדול' עתיד'
לבא בדורינו וגו' הכל מיותר שכבר קדם התקינו עצמיכם לפורענות • ולמה שיהה
שבתחילה אמר לפורענות ובסוף אמר שפורענו' גדולה עתידה לבא בדורינו הוסיף לו' שהפורענו'
גדול' ומהו הלשון זה של גלוי וידוע לפני מי שאמר' והיה העולם שאין לזרך לכל זה ומהו לשון ובכשיו
זראה כי ר' עקיבא ע"ה לא היה מבשר רע אבל היה מודיע להם שהיד שפורענו' גדולה
עתידה לבא כיון שנסתלקו שני גדולים כאלה ולעומת זה היה מיהיר לתלמידיו שיתקנו
מעשיהם כדי להקל הפורענות שתהיה בימוי' ולא גדולה וז"ש לתלמידיו התקינו עצמכ' לפ רעונ'
כי מה תיקון צריך לפורענות הי"לא התקינו עצמכם לפורענות אבל אמר התקינו עצמכם בתיקון
מעשים הנוגים לפורענות בעצמה כדי להקל שלא תהיה פורענות גדול' כמו שמורה סילוקן של אלו
שני קדושים וז"ש ובכשיו גלוי וידוע ר"ל ובכשיו קודם התיקון הנזרה קשה מאד שגלוי וידוע לפני
מי שאמר והיה העולם שפורענות גדולה עתידה לבא בדורינו זהו ובכשיו קודם שהתקינו עצמכם
אבל אחר זמן כשהתקינו עצמכם תהיה פורענות קלה לכך התקינו עצמכם לפורענות וזה אמר
לשם גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם ר"ל אעפ"י שנכון לבי שתקינו עצמכם ולא הלא
בפורענות מן הכח אל הפועל פורענות גדולה ולא יתלמתם דברי בעינכם כי בע"ה לא יהקיימו
לקל דבו כלומר שדברי אמת וז"ש גלוי לפני מי שאמר והיה העולם שפורענו' גדולה עתיד'
לבא כלומר גלוי לפניו יתברך ואעפ"י שלא יהיה גלוי לכם עם כל זה האמינו אלי וחזקו לשוב כדי
לבטל חלק הנזרה :

ואתם קרבו הנה וגו' עיין רש"י ז"ל ומהרי"א ז"ל הבין זרע מנאף שהזרע היולא מהם הזכר
הנולד הוא מנאף והנקבה הנולדה מזנה ולי לפשר לפרש דרש"י זרע שהזכר המזריעו
מנאף והוא אחד וכן האם והיא הנקבה ותזנה • וכן הרא"בע ז"ל על האב והאם : וכן הרד"ק ז"ל
וכן מהרי"א ז"ל והוסיף לו' ותזנה כנגד הזרע שאמר קרבו הנה ומשפטי בני עוונה שאמר' מכשפת
שרוב הכשפים בנשים הנה הכשפים לכם בירושה מלד האמהות ומלד האבות זרע של מנאף ולכן
ותזנה אתה בעצמך הזרע הנזכר :

על מי התענגו וגו' עיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק ז"ל וכן מהרי"א ז"ל :

הנחמים באלים עיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל וכן הרד"ק ז"ל וכן הביא מהרי"א ז"ל • והנכון
בדחז"ל ורש"י ז"ל כמו שכתוב בסמוך נס"ל :

בחלקי בנחל חלקך וגו' עיין רש"י ז"ל וכן הרא"בע וכן הרד"ק ז"ל ומהרי"א ז"ל הקשה על
הפי' הזה זה לשונו והפי' הזה אין דעתי יכולה להולמו כי איך יעלה על הדעת שלכל
אחן שימצאו בנחל חלקה יעבדו ויסתחוו ומ"ש זקף לבנחלת לא היה שלא להכעיס גם יקשה לו' חלקך
הם הם גורלך כי מחלי זה לאחן יהיו חלקם וגורלם ואיך יפשו נסך ויעלו מנחה לאחן • גם לומרו
העל אלה אחמם יקשה מאד כי אם אמר זה על מיני העבודות שזכר היה לו לאומר' אחרי כל
העבודות כולם שיזכר אחרי זה ולמה יחדו לחלקי הנחל אבל פי' הכתוב שחוזר למ"ש למעל' בסמוך
פחיתי הילדים בנחלים ועל אותם הנחלים שהיו שוחטים בהם הילדים אמר בחלקי נחל חלקך לפי
שהילדים הם חלקו של אדם וגורלם הרע הביאם לשחוט הילדים בחלקי הנחל ולזה אמר הם הם
גורלך ועל שפיכת הדם של הילדים שנשפכו שם בנחלים אמר גם להם שפכת נסך והעלית מנחה' כי
בשפיכת דם הילדים על האדמה' בשחיטתם היה נחשב כאילו היה מנסך להם נסך ומנופי הילדים
מעלה מנחה ועל שחיטת הילדים האלה לע"א אמר העל אלה אנחם וגו' ואחר שזכר עבודת גילים
בנחלי' זכר ע"א שהיו עובדי' על הר גבוה וגו' ע"כ מה שתתה לדעת המפרשים ואמר ואיך יעלה
על הדעת שלכל אדם חלקה שימצאו בנחל יעבדו ויסתחוו אין זו המיהה כי העובדים מרובים וכל
אחד ואחד יקח לבן חלקה להיותה מיופה ותכליתם לבבל הנחל ושרו של נחל האלוה לו האמצעי
שעובדים את האומה ההוא אמר הם הם חלקך הם הם גורלך ולהם היו מנסכים נסך ומקריבי מנחה :
ולעמ' מהרי"א ז"ל דחוק קצת לשון הם הם גורלך כי מאמר הם הם משמע שהם עצמם גורלך לא
לאחרי"א : ולע"ד לישב הפסוק עפ"י פירש מהרי"א כי ככוכה היה אחד מן ב"ש בחלקי נחל
חלקך מבחינת פחיתת הילדים שהם כנגדו של אדם וזהו חלקך לאפר שיאמר גם כן הם הם גורלך
בלשון עבודתך שהרי גם להם שפכת נסך וגו' אלא נסתפק בענין שפיכות הדם של הילדי' בנחלים
הוא בפרשת חז"ל • ורש"י ז"ל ספי' הנחמים בהתחממות הזלת שכבת זרע לבטלה ולולי היה זה
אמר' שהיו בהם זכרים וחלילים נקבות וכבר מצאתי להז"ל שאמרו שהנשים היו נבעלות לזכרים
ומה נקרהן בעלים לשון בעול' בעל ומזה נבין לזכרים שהיו בועלים את הלמים הנקבות להיות
שאלו הנבעלות כולם בתוכחת הע"א בלשון תוכחת זנות כאשה מזנה להיותם מזנים עם החלילים
מהאלים שהיו מתחממי' בהם בחלים תחת כל עצ' רענן וע"י הנחמים בחלים שהיו עושים
ובו' הוא כלומר שוחטי הילדים בנחלים תחת סעיפי הסלעים וכמ"ש בחלקי נחל חלקך וגו'
יתחמה לי שמעתי מפי קדוש הרב המקובל החלבי כמה"ר יצחק אסכנזי ז"ל כי לאיות העון
הזה אמר מלד כמו שהביאו בס"ה ז"ל שלפי' ע"י השובה הדבר בספק אם נתן לימחל אלא
בלבנת הפני ואמר הוא ז"ל שהנכשל בעון הזה מתגלגל הוא בחלקי נחל בגלגל' האבני' החלקים

אשר בנחל וז"ש בחלקי הנחל חלקך הם הם גורלך ע"כ הוא מה שנשמעתי בשם"ם בחלקי הנחל חלקך
ואספר שהטע' הוא כפי שהזרע הנמשך מהו' בדר' קדם שרשו ביסו' מלה יוסף הצדיק נהר יוצא
מעדן להשקות את הגן והמפחית זרע נחמו בדרע ע"ל ויהי ער בכור יהוה רע בעיני ה' ומחדיק את
הקליפה הגן נגף ממעט את הדמות הגן הראשה לגן מלאו הבזוני' הייתה לרשם פינה לכך יהיה
חלקו בחלקי נחל חלקך הם הם גורלך ואמר גם להם שפכת נסך שמלבד שנתחממה בלי הלילים
הנז' בש"ז לבעלה גם נכבלת בהם שפכת נסך יין העלית מנחה לו שפיכת זרע לילים בהתחממו
עמהם קורא שפכת נסך העלית מנחה ולז"ל העל אלה אנחם שאין לקבל הנחומין על שחיט' הילדי'
האלה שהם בניהם ושוחטים אותם : ואם הוא לשון חרטה כמו וינחם ה' על הרעה וגו' יתפרש
ג"כ על הדרך הנז' כי בעון ממור כזה לא ינח' הפי"ת מהנזרה אשר יגזור עליהם והמכריע הפי'
הזה של חז"ל הוא שהפסיק במאמר הבל אלה אנחם והי"לל בסוף הענין כיון דמהרי"ה כל הענין
בלילים ועבודתם לא היה לו להפסיק אמנם לחז"ל שהפסוקי' האלה בספיכות הש"ז לבשלה ניחא
ומה גם לפירושי שהרחבתי הסני עניינים עבודת הלילים בספיכות ש"ז אליהם ניחא עפי :

על הר גבוה וגו' עיין רש"י ז"ל וכן הרא"בע ז"ל וכן הרד"ק : ולע"ד אמר על הר גבוה
כפשוטו ונפל לשון נשיאות ומעלה הוא כמו ידוה ונפל וגבה מלד שההר הוא אשר בהרת
בו לשון הלילי' שם הוא גבוה בעבעו ונפל מלד נעלה בעיניך ולכן שמת משכבך משל על הלילי
בו לשון הלילי' שם הוא גבוה בעבעו ונפל מלד נעלה בעיניך ולכן שמת משכבך משל על הלילי
הוא הבכל מתייב שלעניין זבח כל הנו לא הטריח עצמך בכל עת לעלות שמה כי לא פעם אחת
בחודש הו כמה פעמים בשנה להקריב עולות ומנחות זבחי שלמים רבים אבל מרוב הדיקות לאלי'
לא כעיסני :

הלה גם שם עלית לזבוח זבח אחד אין זה כי אם רוע לב להכעיסני :

ואחר הדלת והמזוזה ומ' פ' כל כתבי שמו רבותינו הגליונים אין מלילים אות' מבני הלילה
ר' יוסי אמ' אף בשאל קודר את האזכרות שבהם שאפי' אדם רוצף אחריו להורגו ונהם דק
לבריחו נכנס לבית הלילים ואין נכנס לבתיהם של אלו שהללו מכירים וכיריים והללו אין מכירים
וכופרים ועליה' נאמר ואחר הדלת והמזוזה שמת זכרונך ה"ר ישמעאל ק"ו ומה אם לעשות שלום
בין אים לאשתו אמרה תורה שמי שנכתב בקדושה ימחה על המים הללו שמלילין קללה ואיבה
ותמרו' בין ישראל להביה' שבשמים עת"כו ועליהם אמר דוד פ"ה הלא משנאיך ה' אשנא וכנס
אין מלילין אות' מן הלילה כך אין מלילין אותן מן הנהר ומן המגדל אלא מדבר המלבון ע"ל •
גילו חז"ל הבנת ואחר הדלת והמזוזה שמת זכרונך על עבודת הלילים להכעיס את הש"ת עשו לה
המנחה למלך אשור בסתר לז"ל הנביא ממי את יראה ותדאגה כי תכזבי אמר שאיכך
שולחת מנחה ואותי לא זכרת לא שמת על לבך הלא אני מחסה הש"ן מתחלפת בס"מך הלא אני
מחסה לך מחסה ומסתור ומעולם ג"כ הייתי כן ובכ"ז ואותי לא תיראי עד בלון :

ולע"ד שכוונת הנביא להתרעם שהם דואגים ויראים לבזב לאלילים ומהש"ית שהוא אלהים
חיים ומלך עולם בלתי יראים וז"ש את מי דאגת ויראי לבזב כי הלא ידעת כי הבל המה
מעשה תעתועי' וז"ש ואותי כי הכזבי ר"ל יראת לבזב אמנם אותי לא זכרת לא שמת על לבך ולא
ההא כהנת כפונדקית • הלא אני מחסה וגומר כנ"ל מהמפרשים :

אני אגיד צדקתך וגומר עיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל והר"דק ז"ל ומהרי"א ז"ל אני אגיד
מעשיך שאת חוסב שהם צדקו' ז"ש אני אגיד צדקתך ואת מעשיך והמנחות ולוריות שבלא'
למלך אשור בסתר כנ"ל לא יועילוך כלל ז"ש ולא יועילוך ע"כ (וק"ק שיחזור לא יועילוך אל הלוריות
הנ"ל : ולע"ד שכוונת הכתוב לומר אני אגיד צדקתך אשר מעולם כמו שכתוב זכרתי לך
חסד נעוריך אהבת כלולותיך ועליהן ויעלה אומר אני אגיד צדקתך ומה אם מעשיך הרעים בא אז ואבד את זה
כן ולא יועילוך הצדקות בהזכירי אותם כיון שהזכיר גם כן את מעשיך הרעים שבשלו זכרון צדקתך :

בזעקך יעילוך וגומר ב"ר תנא כינוסו וכינוס בניו הלילהו מיד עשו ואת כולם יפה רוח יקח
הבל זה עשו שנאמר ויצא יעקב בארץ מגורי אביו עכ"ל ביאורתיו בכלי חמדה ועיין רש"י ז"ל
זה יעקב שנאמר ויסב יעקב בארץ מגורי אביו עכ"ל ביאורתיו בכלי חמדה ועיין רש"י ז"ל
הר"אבע ז"ל והרד"ק ז"ל וכן מהרי"א ז"ל : ולע"ד הכתיב בניחוה שלומד לאכל' שלכי
אגיד צדקתך וגומ' ולא יועילוך מקבוץ מעשיך הרבים אמנם בזעקך יפה לעקה שיעילוך קבוציך
בהתקבץ הון אל כביר לא ימאס וזכותה הרבים עדיף ותגרום הקבוצים בהצטרפות העקה שלת
כולם הלא הם האוייבים יפה רוח ויקח אותם ההבל זה שעק אני דאמי שיכחל ארץ ולא יגלה ממנה
כדאי מלד מעשיו עם כל זה לחיותו חוסה כי אל זה שעק אני דאמי שיכחל ארץ ולא יגלה ממנה
ויירש הר קדשי ולפירוש זה ניחא וי"ו ואת כולם וגומר מוסיף על ענין הראשון שאמר יעילוך בניחוה'
אמנם לפירש רש"י ז"ל שהוא בתמיהה הי"לל את כולם בלי ו"ו :

ויאמר סולו סולו פנו דרך וגומר עיין רש"י ז"ל והר"אבע והר"דק ז"ל ומהרי"א ז"ל : והוסיף ותפילי
סולו החוסה כי יכחל ארץ לאומר על הזקיהו הצדיק הוא ידריך את העם בדרך הוא מלת
ואמר להם סולו סולו המסילה מסל ומליצה ל הרהורי לב הרע פיסרים לא כמנהגי הרשע ובדיל
הסקר שזכר מוכיח עורים וגומר המכשלים את העם במכשולי העונות לו יאמר לפי פרלי לדרש
להסיל ולבער מעלת הש"ת ונפלאות תמיד דעים אשר הפלא בנפלאות הסבלות בסגולת היסה
ושבעיהם ולם בשמים ממעל יסור שחקים כי נבהו ממנו ותנועתם ההמידים וסחרם הנפלא כי
אלה לת"ל ואת פועל ה' לא הביטו זה הידע לחשב הקוכות תולדות ולהיו מחשב ומבל

אורים ותומים

כי לא לעולם אריב. מיום היותה לגוי לעם ועד עתה הייתי במריבה עמהם הם חיטאים והני קינף עליה׳ ולא תהיה זאת המריבה והקנף לעולם כי הסיר לב החצן מהם ועשיתי הסר בחקי ילכו: כי רוח מלפני יעטיף. הרוח מלפני הוא והוא יעטיף ולבם הגוף ויכבוש אותו ללכת בדרך הטובה. וכפל הענין ואמר: ונשמות אני עשיתי. כמו שאתה מלפני כי אין בנשמה מטבע החרן כמו הגוף שהוא מטבע החרן. לפיכך הוא חוטא והולך אחר תאות הבהמות וימשוך הרוח אחריו ולא תהיה כן לעולם הלא יכיר האדם כי הנשמות מלפני הם ואני לבדי עשיתי אות׳ ואין בהם מטבע הארץ ומלאו דעה את ה׳ וזה מיום שאעלה אותם מהגלות ואחיה אותם מתמיתת הגלות. וי״ת הפסוק על תחית המתי׳ אחי לא לעלם׳ וגו׳: בעון בצעו. שהיה חומד ועושק. כי עון החמס גדול ואע״פ שאין בו מיתה. ומה שלא חייבה עליו תורה מית׳ לפי שאין עון זה נמל׳ ברוב כי הוא מפסיד סדר היסוד לפיכך מוגעי׳ אותו בני אדם. אבל כשהעון הזה מתפשט במדינה לא חוכל לעמוד ותחרב מפני החמס. והמבול בא לעולם מפני החמס כמו שכתוב כי מלאה הארץ חמס מפניהם: הסתר. פי׳ הסתר פניו כמו שאמר׳ ואנכי הסתר אסתיר פני מהם: וילך שובב. מדרך שמדרך בי ובעבודתי ופנה אחרי אלהים אחרי׳ כמו שהתעהו לבו: דרכיו ראיתי. דרכיו ראיתי׳ ודרכיו כי אינו עוזב׳ זמן ארוך בדרך טוב שלא ישוב׳ ויסיב וכיון שהכתיו והגלתיו זמן רב אשוב וארפאהו. ר״ל רפואת הנפש. כמו רפ״ה נפשי: ושב ורעים לו. אשלם לעומו. ואנחהו. בדרך הטוב. כלומר לייסר לבו שלא יחטא עוד ואשלם נחומי׳ לו ולאבלין. על הצרות ועל הרעה שסבל בגלות אשלם לו נחמים כלו׳ טובות שינחם בהם ויותר לאבליו לאותם שהתאבלו בגלות על חורבן ירושלם. כמו שאמר שיהו אחה מעוט כל המתאבלים עליה. וי״ת דרכיו ראיתי ארח תיובתהון גלי קדמי. ואתרפי׳ לו ולאבליו ולמתאבלין עליהון:

ואשלם ג׳ בקריא׳ וסימ׳ ואשלם את נדרי אשר בתברון. ואשלם נחמים לו ולאבליו. מי הקדמני ואשלם: חטאתם ט׳ וסי׳ וכפר על הקודש מטמאת׳ וסמך אהרן את שתי׳ והיתה זאת לכם לחקת. וידבר אל הערה לאמר סורו. קרא בגרון אל תחשך: ישוב ירחמנו. בן אהבו לגוע. זבחי הבהבי. העמיקו שחתו. וכל בחטאתם ובחטאתם דכוותהון:

ארי לא לעלמא אתפרע בדין ולא לאפרש יהי רוגזי ארי רוחי מיתיא אנא עתיד לאתבא ונשמתא אנא עבדית: בחובי ממונהון דאנסו הוה רוגזי עליהון ואלקיתינון סליקית ושכינתי מנהון וטלטלתינון בדרית גלותהון על דטעו בתר הרהור לבהון: ארח תיובתהון גליא קדמי ואשבוק להון וארחים עליהון ואשלם תנחומין להון ולמתאבלין עליהון: דברא ממלל שפון בפום כל אנשא אמר נביא שלמא יתעביד לצדיקיא דינטרו אוריתי מלקדמין ושלמא יתעביד להביא דתבו לאוריתא קריב אמר יי ואשבוק להון: ורשיעיא כימא דטריד דבעי למנחולא יכיל ועברא מוהיסיזוטין ליית שלמא אמר אלה לרשיעיא: נביא אבלי בגרונך לא תמנע כקל שופרא ארים קלך וחוי לעמי מרדיהון ולבית יעקב חוביהון וקדמי יום יום אולפן תבעין כאילו למידע אורחן דתקנא קדמי צבן כעמא דזכו עבד ומדין אלהיה לא איתרחיק שאלין מן קדמי דין וקשוט כאילו לאתקרבא לדחלתא דייי צבן: אמרין למא אנחנא צימין וקדמך גלי מסגפין נפשתנא וקדמך ידיע נביא אמר להון הא ביום תעניתכון אתון תבעין צרכיכון וכל תקלהכון אתון מקרבין: הן לתחרו ולמצו אתון צימין ולממחי בכורמיזא דרשעא לא תתענון תענין כאילין לאשמעא במרומא קלכון:

כי לא לעולם אריב ולא לנצח אקצוף כי רוח מלפני יעטוף ונשמות אני עשיתי: בעון בצעו קצפתי ואכהו הסתר ואקצף וילך שובב בדרך לבו: דרכיו ראיתי וארפאהו ואנחהו ואשלם נחמים לו ולאבליו: בורא נוב שפתים שלום שלום לרחוק ולקרוב אמר יהוה ורפאתיו: והרשעים כים נגרש כי השקט לא יוכל ונגרשו מימיו רפש וטיט: אין שלום אמר אלהי לרשעים: קרא בגרון אל תחשך כשופר הרם קולך והגד לעמי פשעם ולבית יעקב חטאתם: ואותי יום יום ידרשון ודעת דרכי יחפצון כגוי אשר צדקה עשה ומשפט אלהיו לא עזב ישאלוני משפטי צדק קרבת אלהים יחפצון: למה צמנו ולא ראית ענינו נפשנו ולא תדע הן ביום צמכם תמצאו חפץ וכל עצביכם תנגשו: הן לריב ומצה תצומו ולהכות באגרוף רשע לא תצומו כיום להשמיע במרום קולכם: הכזה

אבן עזרא

כי לא לעולם אריב. עם ישראל: ולא לעולם אקצף. כי אני ברחתי הרוחות והם רחוים להיות כי רוח מלפני יעטוף ונשמות אני עשיתי כי הטעם כפול: והנה אמרתי מגזרת לעני כי יעטוף: בעון. ואהכהו. שב אל עמי הנזכר למעלה או אל ומשפל רוח ואהכהו פועל יורה על זמן עומד כי אין סימן לו בלשון הקדש: הסתרתי פני והכיתיהו ביד דרך משל עד שלא אחרחם עליו והנה הסתר עם הפועל הוא הלך שובב מתנלח ומתגבר ושב אל דרכו הרעה ומלת שובב לנגלה: רחיתי. הנה זאת לאות על יוסר על פירוש הספר כאשר ראיתי דרכיו אם אעשה תשובה לו ועמו כמו כי יצר לב האדם רע: וארפאהו. כי כחולה היה כי אין בו לחולה שילך: ואשלם נחומי׳ לו. שאנחמהו על החולי שעבר עליו: ולאבלין הם אוהביו כדרך האבלים על החולה במותו: בורא. כל המפרשים אמרו כי הוא בורא ותחסר מלת אמר לולי שאין ראוי לאדם כי הייתי אומר שהוא לשון בריאה מגזרת וכורא חוסך ומלת כיב כמו פרי כמו תנובות שדי והטעם הדיבור וכן פירושו אמרו שלום לרחוק ולקרוב הודיעו שכבר רפא השם את ישר׳ והטעם ורפאתיו והרשעים. והטעם שהשם ירפא לצדיקי ישר׳ ולא הרשעים כי הם כים שהוא נגרש מיד כמו ויגרשו מימיו וקרוב מגזרת הנני גורש מפניך: כי השקט לא יוכל. פי׳ כים נגרש הנה תתפשר מלת שהוא נגרש כי נגרש תחר השם: ויגרשו מימיו. כמו ינועו: אין. על כן לא יהיה להם שלו׳ כי הם לא יוכלו השקט: קרא. ידבר השם אל נביאו קרא בגרון אל תחשוך הקריאה כי חסך פועל יוצא: כשופר. שישמעו כולם: ואותי יום יום ידרשון. בפה ובלעת: ודעת דרכי יחפצון. בדבור שישאלון אל הם משפטי צדק והם חפצים להיותם קרובים אלי: למה. הם מתענים והאמרים למה צמנו ולא ראית כראיתי אני אומר הן ביום צומכם תמצאו חפץ כל איש חפצו עמלה למלא ואף בגזל וחמס: וכל עצביכם. בעלי חוב שלהם הנעצבי׳ על ידכ׳ אחם כונסים אותם ביום צומכם: לא תצומו כיום. כמשפט הרוח הלכוף לשבור לבבכם כדי שישמע קולכם במרום:

אורים ותומים

כי לא לעולם אריב. הנה אם הבית יסורין על האדם אין התרותי עליו לאורך ימים אלא קצפי לנצח: כי רוח מלפני יעטוף. כאשר רוח האדם שהוא מלפני שניתן בו מלאתי יעטוף יודה ויכנע על מעלו כמו העטופי׳ ברעב בעטף עולל והנשמות שאני עשיתי. כי רוח מלפני כי זה משמש בלשון כאשר כמו כי תראה כי תבא כלומר כשרוחו נעטף והוא נכנע אני מבטל ריבי וקצפי מעליו: בעון בצעו. גזלתו: קצפתי. התלה ואכהו הסתר פני תמיד מגזרת אקצוף ועל כי הלך שובב בדרך לבו וסרס את המקרא וכן פירושו בעון בצעו וילך שובב בדרכי לבי קצפתי ואכהו: דרכיו. ראיתי כשהוא נכנע מלפני שבלמתו ארה: וארפאהו. ואכהו מוליכהו בדרך מרפא לו ואנחהו לשון הנחה ומרגוע: לו ולאבלין. למנטערין עליו: בורא. אני לו כיב שפתים חדש כלפי שפתותו ארה עד עתה והכל קרוב עליו חגר יקר׳ לו שלום שלום: לרחוק ולקרוב. שניה׳ שוין מי שנפשיקוב והורגל בתורתי ומצותי ומי שנפשקרב מקרוב לשוב מדרכו הרעה אמר יי׳ ורפאתיו מחוליו ומשמעו: והרשעי. שאין כוחני׳ לב לשוב: כים נגרש. היה הזה גלוי מקנה לרוח למעלה ולגלות חוץ לגבול החול אשר שמתי גבול לים וכשמניע שם הוא כשבר שלו כורחו וכל זה גל מחירו ראשה וחינו חוזר בו כך הרשע רוחה את חבירו לוקה ברשעו אינו חוזר בו ומה הים רפשו וטיטו על פיו כך הרשעי׳ שריות׳ בפיו׳ כגון פרעה אמר מי יי׳ שנחרש אחר מי בכל אלהי הארצו נבוכל נגר אמ׳ אדמה לעליון כים נגרש כים אשר נגרש שגורם כל היום רפש וטיט: אין שלום. אלפי שאמ׳ לצדיקי׳ ולבעלי תשוב שלום לרחוק וגות׳ חזר ואמר אין שלום לרשעי׳ והנה לעמי׳ שכל שנגרתם אלו תלמידי חכמי׳ שכל שנגרתם פעמ שפנת תלמוד עולה עמו׳ ולבית יעקב חטאתם. אלו שמשמ׳ הארץ שלף זלונם שגנה: ואותי יום יום ידרשון. כעניו מאלהי׳ ויפתיהו בפיהם: ודעת דרכי. בגוי אשר בלקה עשה וגומר. כך שואלים אותי תמיד משפט צדק ואין דעתם לקיים וכשאנו אלו ואין כענין אומרים למה צמנו ולא ראית ואני אומר הן ביום צומכם תמצאו חפצי לרצוכם אחם עמלה למלא ואף בגזל וחמס: וכל עצביכם. בעלי חוב שלהם הנעצבי׳ על ידכ׳ אחם כונסים אותם ביום צומכם: לא תצומו כיום. כמשפט הרוח הלכוף.

אורים ותומים

כי לא לעולם אריב. אם הבית יסורין על האדם אין התרותי עליו לאורך ימים אלא קצפי לנצח: כי רוח מלפני יעטוף. כאשר רוח האדם שהוא מלפני שניתן בו מלאתי יעטוף יודה ויכנע על מעלו כמו העטופי׳ ברעב בעטף עולל והנשמות שאני עשיתי. כי רוח מלפני כי זה משמש בלשון כאשר כמו כי תראה כי תבא כלומר כשרוחו נעטף והוא נכנע אני מבטל ריבי וקצפי מעליו: בעון בצעו. גזלתו: קצפתי. התלה ואכהו הסתר פני תמיד מגזרת אקצוף ועל כי הלך שובב בדרך לבו וסרס את המקרא וכן פירושו בעון בצעו וילך שובב בדרכי לבי קצפתי ואכהו: דרכיו. ראיתי כשהוא נכנע מלפני שבלמתו ארה: וארפאהו. ואכהו מוליכהו בדרך מרפא לו ואנחהו לשון הנחה ומרגוע: לו ולאבלין. למנטערין עליו: בורא. אני לו כיב שפתים חדש כלפי שפתותו ארה עד עתה והכל קרוב עליו חגר יקר׳ לו שלום שלום: לרחוק ולקרוב. שניה׳ שוין מי שנפשיקוב והורגל בתורתי ומצותי ומי שנפשקרב מקרוב לשוב מדרכו הרעה אמר יי׳ ורפאתיו מחוליו ומשמעו: והרשעי. שאין כוחני׳ לב לשוב: כים נגרש. היה הזה גלוי מקנה לרוח למעלה ולגלות חוץ לגבול החול אשר שמתי גבול לים וכשמניע שם הוא כשבר שלו כורחו וכל זה גל מחירו ראשה וחינו חוזר בו כך הרשע רוחה את חבירו לוקה ברשעו אינו חוזר בו ומה הים רפשו וטיטו על פיו כך הרשעי׳ שריות׳ בפיו׳ כגון פרעה אמר מי יי׳ שנחרש אחר מי בכל אלהי הארצו נבוכל נגר אמ׳ אדמה לעליון כים נגרש כים אשר נגרש שגורם כל היום רפש וטיט: אין שלום. אלפי שאמ׳ לצדיקי׳ ולבעלי תשוב שלום לרחוק וגות׳ חזר ואמר אין שלום לרשעי׳ והנה לעמי׳ שכל שנגרתם אלו תלמידי חכמי׳ שכל שנגרתם פעמ שפנת תלמוד עולה עמו׳ ולבית יעקב חטאתם. אלו שמשמ׳ הארץ שלף זלונם שגנה: ואותי יום יום ידרשון. כעניו מאלהי׳ ויפתיהו בפיהם: ודעת דרכי. בגוי אשר בלקה עשה וגומר. כך שואלים אותי תמיד משפט צדק ואין דעתם לקיים וכשאנו אלו ואין כענין אומרים למה צמנו ולא ראית ואני אומר הן ביום צומכם תמצאו חפצי לרצוכם אחם עמלה למלא ואף בגזל וחמס: וכל עצביכם. בעלי חוב שלהם הנעצבי׳ על ידכ׳ אחם כונסים אותם ביום צומכם: לא תצומו כיום. כמשפט הרוח הלכוף.

אורים ותומים

כי לא לעולם אריב. הנה אם הבית יסורין על האדם אין התרותי עליו לאורך ימים אלא קצפי לנצח: כי רוח מלפני יעטוף. כאשר רוח האדם שהוא מלפני שניתן בו מלאתי יעטוף יודה ויכנע על מעלו כמו העטופי׳ ברעב בעטף עולל והנשמות שאני עשיתי. כי רוח מלפני כי זה משמש בלשון כאשר כמו כי תראה כי תבא כלומר כשרוחו נעטף והוא נכנע אני מבטל ריבי וקצפי מעליו: בעון בצעו. גזלתו: קצפתי. התלה ואכהו הסתר פני תמיד מגזרת אקצוף ועל כי הלך שובב בדרך לבו וסרס את המקרא וכן פירושו בעון בצעו וילך שובב בדרכי לבי קצפתי ואכהו: דרכיו. ראיתי כשהוא נכנע מלפני שבלמתו ארה: וארפאהו. ואכהו מוליכהו בדרך מרפא לו ואנחהו לשון הנחה ומרגוע: לו ולאבלין. למנטערין עליו: בורא. אני לו כיב שפתים חדש כלפי שפתותו ארה עד עתה והכל קרוב עליו חגר יקר׳ לו שלום שלום: לרחוק ולקרוב. שניה׳ שוין מי שנפשיקוב והורגל בתורתי ומצותי ומי שנפשקרב מקרוב לשוב מדרכו הרעה אמר יי׳ ורפאתיו מחוליו ומשמעו: והרשעי. שאין כוחני׳ לב לשוב: כים נגרש. היה הזה גלוי מקנה לרוח למעלה ולגלות חוץ לגבול החול אשר שמתי גבול לים וכשמניע שם הוא כשבר שלו כורחו וכל זה גל מחירו ראשה וחינו חוזר בו כך הרשע רוחה את חבירו לוקה ברשעו אינו חוזר בו ומה הים רפשו וטיטו על פיו כך הרשעי׳ שריות׳ בפיו׳ כגון פרעה אמר מי יי׳ שנחרש אחר מי בכל אלהי הארצו נבוכל נגר אמ׳ אדמה לעליון כים נגרש כים אשר נגרש שגורם כל היום רפש וטיט: אין שלום. אלפי שאמ׳ לצדיקי׳ ולבעלי תשוב שלום לרחוק וגות׳ חזר ואמר אין שלום לרשעי׳ והנה לעמי׳ שכל שנגרתם אלו תלמידי חכמי׳ שכל שנגרתם פעמ שפנת תלמוד עולה עמו׳ ולבית יעקב חטאתם. אלו שמשמ׳ הארץ שלף זלונם שגנה: ואותי יום יום ידרשון. כעניו מאלהי׳ ויפתיהו בפיהם: ודעת דרכי. בגוי אשר בלקה עשה וגומר. כך שואלים אותי תמיד משפט צדק ואין דעתם לקיים וכשאנו אלו ואין כענין אומרים למה צמנו ולא ראית ואני אומר הן ביום צומכם תמצאו חפצי לרצוכם אחם עמלה למלא ואף בגזל וחמס: וכל עצביכם. בעלי חוב שלהם הנעצבי׳ על ידכ׳ אחם כונסים אותם ביום צומכם: לא תצומו כיום. כמשפט הרוח הלכוף.

אורים ותומים

כי לא לעולם אריב. מיום היותה לגוי לעם ועד עתה הייתי במריבה עמהם הם חיטאים והני קינף עליה׳ ולא תהיה זאת המריבה והקנף לעולם כי הסיר לב החצן מהם ועשיתי הסר בחקי ילכו: כי רוח מלפני יעטוף. הרוח מלפני הוא והוא יעטוף ולבם הגוף ויכבוש אותו ללכת בדרך הטובה. וכפל הענין ואמר: ונשמות אני עשיתי. כמו שאתה מלפני כי אין בנשמה מטבע החרן כמו הגוף שהוא מטבע החרן. לפיכך הוא חוטא והולך אחר תאות הבהמות וימשוך הרוח אחריו ולא תהיה כן לעולם הלא יכיר האדם כי הנשמות מלפני הם ואני לבדי עשיתי אות׳ ואין בהם מטבע הארץ ומלאו דעה את ה׳ וזה מיום שאעלה אותם מהגלות ואחיה אותם מתמיתת הגלות. וי״ת הפסוק על תחית המתי׳ אחי לא לעלם׳ וגו׳: בעון בצעו. שהיה חומד ועושק. כי עון החמס גדול ואע״פ שאין בו מיתה. ומה שלא חייבה עליו תורה מית׳ לפי שאין עון זה נמל׳ ברוב כי הוא מפסיד סדר היסוד לפיכך מוגעי׳ אותו בני אדם. אבל כשהעון הזה מתפשט במדינה לא חוכל לעמוד ותחרב מפני החמס. והמבול בא לעולם מפני החמס כמו שכתוב כי מלאה הארץ חמס מפניהם: הסתר. פי׳ הסתר פניו כמו שאמ׳ ואנכי הסתר אסתיר פני מהם: וילך שובב. מדרך שמדרך בי ובעבודתי ופנה אחרי אלהים אחרי׳ כמו שהתעהו לבו: דרכיו ראיתי. דרכיו ראיתי׳ ודרכיו כי אינו עוזב׳ זמן ארוך בדרך טוב שלא ישוב׳ ויסיב וכיון שהכתיו והגלתיו זמן רב אשוב וארפאהו. ר״ל רפואת הנפש. כמו רפ״ה נפשי: ושב ורעים לו. אשלם לעומו. ואנחהו. בדרך הטוב. כלומר לייסר לבו שלא יחטא עוד ואשלם נחומי׳ לו ולאבלין. על הצרות ועל הרעה שסבל בגלות אשלם לו נחמים כלו׳ טובות שינחם בהם ויותר לאבליו לאותם שהתאבלו בגלות על חורבן ירושלם. כמו שאמר שיהו אחה מעוט כל המתאבלים עליה. וי״ת דרכיו ראיתי ארח תיובתהון גלי קדמי. ואתרפי׳ לו ולאבליו ולמתאבלין עליהון:

ואהיה מחדש דבר שפתים שיאמר בפי הכל שלום שלום ולא יזכר עם מלחמה בעולם. וזה יהיה אחר מלחמת גוג ומגוג. ופי׳ לרחוק ולקרוב. לרחוק מירושלם ולקרוב לה. ולפי שהמלחמה ההיה מהיה בירושלם סמך השלום אליה: ורפאתיו. שב ליסראל כמו שפירשנו וארפאהו. ויש מהלוקת בדברי רז״ל בדבר זה׳ נמקלתה פי׳ בהפך זה. ופירשו רחוק בעלי תשובה. ופירשו קרוב הצדיקים. ולמדו מזה ואמרו גדולים בעלי תשובה מצדיקים נמורים שנאמר לרחוק ולקרוב בריש׳ רחוק יהדר קרוב. ופירשו רחוק מי שהיה רחוק ונתקרב וקרוב מי שהיה קרוב כבר: והרשעים. ואם יסופו הרשעי׳. כמו שאתמר בנבואת מלאכי והיו כל זדים וכל עושי רשעה קש וגו׳. ופי׳ הפסוק נמשך טעמו עד אין שלום לפי שאמר שלום שלום לרחוק ולקרוב אבל הרשעים שהם כים כים נגרש אין שלום להם אלא יסופו כולם אז. ופי׳ כים נגרש. כמו הים שהוא נגרש אל השפה כל רגע ורגע כי השקט לא יוכל אלא יבא אל אחר גל לעולם לא יגוח ובבאו אל השפה יגרשו מימיו רפש וטיט מקרקע הים אל היבשה. ולמה מעשי הרשעים לרפש וטיט כי לעולם לא יכוחו הרשעים מהרגש העולם עד שימותו כמו שאמר שם רשעים חדלו רגז: אין שלום אמר אלהי׳. כן הוא והספרי׳ שכתוב בה אמר ה׳ טעות הוא כי הראשון אשר בפרשה לאו מבבל הוא אמ׳ ה׳ וזהו אמר אלהי והסימן ה׳ אלהי: קרא בגרון. אמר אל לנביא שיקרא בקול לבני דורו שהיו מרגיזים עצמם מובי׳ והיו רעי׳ ויוכיח׳ על מעשיהם ויפיס קולו אליה׳ כמו הסופר שישמע קולו למרחוק. והקריאה היא בגרון אע״פ שהדבור הוא נחלש בפה הקול יוצא מן הגרון. וכן אמר רוממות אל בגרון׳. בקראי נחר נרוני: אל תחשך. אלא תמיד קרא להם: לעמי. שהם נקראי׳ עמי׳. וכפל הענין במלות שונות: ואותי דורשי׳ וחפצי׳ בפה ולא בלב ולא במעשה כי העושה צדקה ומשפט לו נאה לדרוש ולשאול איך יעשה. אבל מי שלא יעשה לאה ידרושה הנה בדרשו כפל עונו: למה צמנו. הם אומרי׳ לי למה צמנו ולא ראית תעניתנו ולא קבל׳ תפלתינו: ולא תדע. כאלו לא תדע כלומר אין אתה משגיח בנו ואוביכו מושלי׳ בנו ואמנו ולא ראינו שהושעתנו. והתשובה הן ביום צומכם. ואיך אראה לומכם ואינו כי אם למריבה. כי ביום התענית יאספו העם וירחה אדם בעל חובו וישאל ממנו חפצו כלומר חובו. כי ימלאנו ביום התענית ואם לא יתן ינגוש אותו ויזחקנו עד שיתן ונם יכנו באגרוף רשע אם יענה לו שלא כרצונו הנה כי אין לומכלא כי אם לנוריכי׳ עצביכם. ממונכ׳. כמו ועצביך בבית נכרי. כי הממון יגיע האדם ועצבונו ודגש לד״י עצביכם לאפארת הקריאה כדגש קו״ף מקדש. והדומים להם: תנגשו. מן לא ינוש את רעהו ובא בתולם. ומן התימה שתרג׳ אותו יוכחן וכל תקלתכון מקרבין תרגם כמו בש״ן כמו ויגש אליו יהודה שתרגומו וקריב לוותיה יהודה: הן לריב. והנה אין לומכם כי אם לריב ומצה ואיך תרצה אותו: אגרוף. ידוע בדברי רז״ל כאמרם בעלי אגרופים וזולתו: כיום. כמו כהיום. והכ״ף כ״ף האמתי. כמו כ״ף השבעה לי כיום: והדומים לו. להשמיע במרו׳ שאת׳ לועקי׳ בתפלתכ׳ כאלו אחם מיפני נפש׳ שפני׳ ואינו כי אם דרך מרמה כאלו אינו יודע לבבכם: הכזה

אבן עזרא

כי לא לעולם אריב. עם ישראל: ולא לעולם אקצף. כי אני ברחתי הרוחות והם רחוים להיות כי רוח מלפני יעטוף ונשמות אני עשיתי כי הטעם כפול: והנה אמרתי מגזרת לעני כי יעטוף: בעון. ואהכהו. שב אל עמי הנזכר למעלה או אל ומשפל רוח ואהכהו פועל יורה על זמן עומד כי אין סימן לו בלשון הקדש: הסתרתי פני והכיתיהו ביד דרך משל עד שלא אחרחם עליו והנה הסתר עם הפועל הוא הלך שובב מתנלח ומתגבר ושב אל דרכו הרעה ומלת שובב לנגלה: רחיתי. הנה זאת לאות על יוסר על פירוש הספר כאשר ראיתי דרכיו אם אעשה תשובה לו ועמו כמו כי יצר לב האדם רע: וארפאהו. כי כחולה היה כי אין בו לחולה שילך: ואשלם נחומי׳ לו. שאנחמהו על החולי שעבר עליו: ולאבלין הם אוהביו כדרך האבלים על החולה במותו: בורא. כל המפרשים אמרו כי הוא בורא ותחסר מלת אמר לולי שאין ראוי לאדם כי הייתי אומר שהוא לשון בריאה מגזרת וכורא חוסך ומלת כיב כמו פרי כמו תנובות שדי והטעם הדיבור וכן פירושו אמרו שלום לרחוק ולקרוב הודיעו שכבר רפא השם את ישר׳ והטעם ורפאתיו והרשעים. והטעם שהשם ירפא לצדיקי ישר׳ ולא הרשעים כי הם כים שהוא נגרש מיד כמו ויגרשו מימיו וקרוב מגזרת הנני גורש מפניך: כי השקט לא יוכל. פי׳ כים נגרש הנה תתפשר מלת שהוא נגרש כי נגרש תחר השם: ויגרשו מימיו. כמו ינועו: אין. על כן לא יהיה להם שלו׳ כי הם לא יוכלו השקט: קרא. ידבר השם אל נביאו קרא בגרון אל תחשוך הקריאה כי חסך פועל יוצא: כשופר. שישמעו כולם: ואותי יום יום ידרשון. בפה ובלעת: ודעת דרכי יחפצון. בדבור שישאלון אל הם משפטי צדק והם חפצים להיותם קרובים אלי: למה. הם מתענים והאמרים למה צמנו ולא ראית כראיתי אני אומר הן ביום צומכם תמצאו חפצי לרצוכם אחם עמלה למלא ואף בגזל וחמס: וכל עצביכם. בעלי חוב שלהם הנעצבי׳ על ידכ׳ אחם כונסים אותם ביום צומכם: לא תצומו כיום. כמשפט הרוח הלכוף ממון כמו ועצביך בבית נכרי וקרוב מגזרת עצבון כמו יגיע כפיך יגיע מצרים: תנגשו. הנה הנו״ן כנ״ון כהנלוף עשן תנדוף ויחסר בעל כאילו אמר כן עצבים וכמוהו אשה ירלאת יי׳ ורבים כך: הן. באגרוף רשע. דבר קשה שיוכה בו ובדברי הקדמונים ז״ל בעלי אגרופין וכמוהו באחן או באגרוף וי״א תתיכת עפר קשה כמו מגרפותיהם: לא תצומו כיום. שעמו כיום הזה:

לעכל בכלים הנבדלים והספעתם מן הבורא יתברך ויתעלה וז"ש סולו סולו מלשון סולו לרוכב
בערבות סלסלה והרוממך ובומר ולפי עזה הבית לסלק מהבורא יתברך ההסגתה לרוממותו כמ"ש
אחר המחרך למזיתה לו"ה רוממו ובדלו"ה תלכיבו זסולו סולו הבל פנו דרך ההסגתה והרימו מכשול
הסתלקותה מדרך עמי כי כה אמר רם בגמלאות ונשא בכלים הנבדלים יתברך ויעלה שוכן עד
שהוא קדמון וקדוש נבדל מכל חומר שעם היות מעלתי כך עם כל זה ואת דכא ושפל רוח משגיח
אני בשפלים וכמו שיתרחב ביאורו בסמוך עד כאן: ולע"ד ואמר סולו סולו גו' על החוסה
בי בנוגר בדבר"ק וכמו שהרמיב מהרי"ם ז"ל על חזקיהו וכוונת ואמר סולו שיאמר ליסראל סולו
המסילה לתקון הדרך להסיר מכשול העונות כנ"ז ובזה הדין לומר סולו סולו לומר תפסת מועט
מתסה וז"ש סולו סולו בפעמים רבות היום סולו מעט ומחר סולו מעט ופנו דרך מהעונות וזה
ויהיה פירוש שהרימו מכשול מדרך עמי הוא הלוי ב שהוא המכשול ואמר זה על סנחריב לו לעתיד
אמסר לפרס בהפך ואמר סולו סולו המסילה הטבעית לתיקון הדרכים ופנו דרך שתם לשיבולו בו
אשולי ב' ויהיה זה התיקון ע"י שהרימו מכשול עון מדרך עמי הרוחני התיחד לעמי הוא הדרך
הנכון בתורה והוריה להם הדרך אשר ילכו בה והמעשה אשר יעשון והכל עולה לענין אחד • ופשט
הכתוב אמר הב"ה סולו כלמפרש כי כה אמר רם ונשא וגומר:

בני כה אמר רם ונשא אמר רבי יוחנן בכל מקום שאתה מוצא גבורתו של הקדוש ברוך הוא שם
אתה מוצא ענותנותו בצדו דבר זה כתוב בתורה ושנוי בנביאים ומשולש בכתובים כתוב
בתורה כי ה' אלהיכם הוא אלהי האלהים ואדוני האדונים וכתיב בתריה ואת דכא ושפל רוח להחיות
ונומר שני בנביאים רם ונשא שוכן עד ונומר וכתיב בתריה ואת דכא ושפל רוח להחיות ונומר
משולש בכתובים דכתי' סולו לרוכב בערבות ונומר וכתוב בתריה אני יהוה ואין אלהים ע"כ
לשונו • עוד אחז"ל ואת דכא ושפל רוח מכילתא ואת דכא ושפל רוח מגיד הכתוב שכל מי שהוא
שנו שפוט לשברות שכינה עם האדם בארץ וכן הוא אומר ה' עלי יען משח ה' אותי לבשר ענוים
וכן אנינו במשה רבי' ע"ה ומשה נגע אל הערפל מי גרם לו ענותנותו שנא' והאיש משה ענו מאד
מכל האדם אשר על פני האדמה ואו' ואת בל אלה ידי עשתה ואו' זבחי אלהים וכל מי שהוא גבה
לב גורם לעצמו את הארון ולסלק את השכינה שנא' גבה עינים ורחב לבב אותו לא אוכל וכל מי
שהוא גבה לב קרוי תועבה שנ' תועבת ה' כל גבה לב וע"מ קרוי תועבה שנא' ולא תביא תועבה
כשם שע"מ משמא את הארון ומסלק את השכינ'כך כל מי שהוא גבה לב מטמא את הארון ומסלק
את השכינה עכ"ל: ולע"ד שהבנת המכילתא תלוי במחלוקת הנזכר במסכת סוטה דאל
אמר מנין ואת דכא ואל אמר דכא אתי שאמר לו' אני את דכא מוסיף במעלת הדכא ושפל רוח
ואנו מגדרים שה"ב יוריד שכינתו למטה בארץ ובהיה בארץ שהיא מעיב אל הכלל אמנם האומר
דכא אתי גזרה בחו של הענו שאריך לעלות בהר ה' ולקום במקום קדשו למעלה נמצא הטוב
מהבנוק האלהי פרעי אליו ומסקנת הגמרא ומסקנת כמ"ל אני את דכא שהרי ה"ב הבית
הרים ונבעות והעם שבינתו על הר סיני וירד למטה עד כאן ובזה יתיר למסקנת הגמרא כך נראה
דהתכילתא נמי הסכימה כן אני את דכא וז"ש בכל מי שהוא ענו סופו להשרות שכינה עם האדם
בארץ שהכוונה לומר שה"ב יבא אל הענו ויסרה שכינתו עליו ויתמשך המעלת אל הכלל שהרי
שכינה בארץ וז"ש הכתוב רוח ה' עלי ר"ל בזה הרוח ושרתה עלי יען משח ה' אותי לבשר ענוים
ונראה שהיה רוחו עלי כדי שתשרה גם כן עליהם הרוח ולפי שהיה רוחה גמורה ממ"ש רוח ה' עלי
אם הוא הלך אל הבשר יתברך אז הבשר יתברך בא אליו להשרות שכינתו בארץ לזה אמר וכן הוא
אז' ולא אמר ונאמר אלא וכן הוא אל' שאינו ברור ל"ל שכן הוא אז' והביא ראיה ממשה
ע"ה שנא' ומשה נגש אל הערפל אשר שם האלהים הרי שהיה שם האלהים למטה בארץ וזו ראיה
נמשרה עלה אמר וכן מצינו לשון מצינו מורה שהיה ראיה מצויה וברור' ולפי שיש לדחות ולו שאלהו
שהאלמות גרם לו כן שהרי אלה אלמות היה לזה אמר מי גרם לו שהשכל מחייב שגרם לו היה
הענוה לפי שהיה נמצאת בו ביחוד מכל האדם לכך זכה להשרות שכינה למעלה בארץ שאשרה על
הכלל כמו שנא' אלה בלכתך עמנו ונפלינו אני ועמך וגו' ולפי שיש לדחות שאלמות הוא
הגורם לזה אמר ואו' ואת כל אלה ידי עשתה ויהיו כל אלה נאם ה': ואפשר עוד לפרש שכוונת
המכילתא לפרש הפסוק ואת דכא ושפל רוח שהכוונה שבזכות הדכא משפיל הרוח כמלאכי למעט
בארץ בחטאם ז"ש ושפל רוח ובזה ביאר שהקדים פסוק הנביא שאומר רוח ה' עלי וגו' לפסוק הזה'
אל הערפל וגו' לפי שראה להביא לשון רוח אדני לבדו ושפל רוח הנזכר כאן וז"ש לשון
אמר ה' רוחה' עלי ראה לומר וכה"א בלשון כיוצא בזה של רוח זה הדרך נכון כפי הלשון אמנם
בדרך הראשון עיקר לפי הענין מיוסד על מסקנת הגמרא כנ"ל ומניה לא תזוז:

ולע"ד לדקדק כי הגלוה לא תלות לאדם כי אם להשם יתברך כי אלה אלה לא לאנוש רמה
וכן אדם תולעה במה יתגאה אם כן למה הזכרו הכתובים לו' הענוה של הקב"ה בצדו
בלילה דבר פגום חלילה וצריך שיהיה בצידו תשובתו: ונראה שבודאי לו יתב' יאמר
בגאוה כי יגר הכל הוא ועל מי יתגאה שכל הנמצאים כאין נגדו המה יאבדו והוא יעמוד כולל כבגד
יבלו בלבוש יחליפם ויחלופו כלום מתגאה אלא גבור לא גבור על גבור אל אלם שלה הזכרנו
המסוקים לו' אשרי הגאוה שמתגאה הבי"ת במה שהזכירו בלד כל מקו' שהזכיר גבורתו ענותנותו
בצדו שזה מגלה שהגאוה היא הענוה והוא מה שאמר כי אלהיכם זה הוא אלהי האלהים ואדוני
האדונים בלתי הייתו אלהיכם מפקח על ארכיכם ועל שפלותכם שהייתם שפלים במצרי' והושיע
אתכם בזה ידע ליפה שהוא אלהי האלהים שהרי אחר האלהות לבדו עצמה הם דורשי' והבי"ת
לבדוכם דרש כי גרים הייתם בארץ מצרים ועשה בהם שפטים ובאלהיהם שבזה נתברר שהוא
אלהי האלהים ואדוני האדונים שכל אחר האלהים עושים משפט עצמם והבי"ת עושה משפט גר
יתום ואלמנה הם כן ענוהגאוה אחר בצדו הוא ביאור גבורתו • וכן בנביאים רם ונשא ופי' לך
בכתוב פרשתותו וכשיאותיו הוא במה שאת דכא ושפל רוח שבאים להחיות רוח שפלים ולהחיות לב
נדכאים אחי ראמתו אחי כשיאותיו ומשולש בכתובים סולו לרוכב בערבות ביה שמו לבי יתומים
גו' שלהיותו לבי יתומים ודיין אלמנות רוכב בערבות להכניע לויביהם ולשבר זרים ברכיבתו
בערבות בלי דרך רוכב שמים בעזרך שהכוונה רוכב שמים להיות שודד ומשדד הרשעותי' מפלת
סבובם בדי שיהיו בעזרך ולא יגברו אליך ולא יהיו בעזריך נמצא שבכל מקום שמזכיר גבורתו
שם מזכיר ענותנותו בצדו לפי שהוא בלתי לגבורתו שענותנותו היא גבורתו היא היא נורותיו:

ולע"ד לפי שקדם בפסוק הקודם פנו דרך הרימו מכשול על הענין שהוא מכשול שמזה יבוא
לעשות הטומא לתתן לו יוסיף אל הבי"ת מעם' בני אדם אם ילדקו לו אם יחדלו חלילה'
לבדך תשא ואם לדקת מה התן לו כבוד הכשיאות כי נשא הוא מעצמו וזהו שוכן עד במצב
אמר כי אין בו ית' שני חלילה אלא שוכן עד וקדוש שמו מורה על זה שהוא קדוש ונבדל ממעשה
בשפלים ועם היות הדבר כן הנה מרום וקדוש אשכון ואת דכא ושפל רוח ר"ל בכל בשיקול אחד
ריבוא שוכן מרום וקדוש והיותו עם דכא ושפל רוח הכל שוה אלו ית' וזהו שאמר מרו' וקדוש אשכון
ואת דכא ושפל רוח הכל בהשוה אחת ואמר דכא ושפל רוח כנגד ב' פרטי מיני אדם הא' מדוכא
בייסורין וזה מורה תיבת דכא שאעפ"י שרוחו גבוה הייסורין שהוא מדוכא גורמין לו ההכנעה
ומעל' אחר ואחר ולא"ל ואת דכא ושפל רוח לפי שהדכא יותר מלוי ועוד שמתוך היותו דכא ביסורין
אבה להיות שפל רוח ונקב ענוה שהיא יראת ה' אמנם במעלה השפל רוח קודם להשפל"ת
מקדים התיקה להחיות רוח שפלים ואחר כך לב נדכאים שזה מעלתו בשכל שלו ודרוחו שהיא שפלה
אמנם הדכא מלד יראת העונה והרגשתו שהרגיש בלבו ונלטער מהייסורין שבאו עליו שב עד
מבנו ז"ש להחיות לב נדכאים לב דייקא כי ממנו תולדות חיים והוא המרגיש בדכוי הייסורין ולזה
שמחתך החיותו ויקדם לפי שהם ג"כ קודמים בפעלה אם כן לא למעני אני
עשה כי מה יתן ומה יוסיף לו לשון רמי' ומעשה הרע אלא להטיב הפצתי ולכך אותי למקודשי פנו
דרך הרימו מכשול כי לא לעולם אריב וגו' ואחר ואת דכא ושפל רוח בלשון יחיד להחיו' רוח שפלי'
וגו' בלשון רבים כמ"ש חז"ל בפסוק ארפא מעשיהם אוהבם נדבה בלשון רבים ואו' כי שב אפי
מחמת בלשון יחיד אם לא כאמר להודיע שבזכות יחיד אחד הטב בתשובה ילהב את הכלל וכבר
אמרו בבלי מסכת אמר אוהבם נדבה בתורת נדבה ולא בחיוב שהרי לא שבו יחדיו אלא כי שב
לא אמר לא שבו אינה בתורת נדבה אוהבם כיוצא בזה ואמר כאן מרום וגו' ואת דכא ושפל רוח
שבשל דכא ושפל רוח אחד אחרים להחיות רוח שפלים רבים וגו' ואעפ"י שלא יהיו שפלי רוח כמו

ני השפל רוח הנזכר עכ"ז להתבת הדכא ושפל רוח:
לא לעולם אריב וגו' יבמות אמר ר' אסי אין בן דוד בא עד שיכלו כל הנשמות שבגוף שנא'
כי רוח מלפני יעטוף ונשמות אני עשיתי עכ"ל • ופרש"י ז"ל יעטוף לשון עובדה כמו
בעטופים בלבן ע"כ ר"ל שהרוח של המשיח שנקרא רוח אלהים מרחפת על פני המים שהוא מלכני

יעטוף ויתאחר עד שיכלו נשמות שבגוף ורלה הפסוק מדבר בגלוה כי לא לעולם אריב ועיין
רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל והרל"ק ז"ל ומהרי"ל ז"ל בשם מבראים כי לא לעולם אריב העפ"י שהי'
מן הדין לדון את החוטא בעונם נגמר לא הנעה כן לפי שרוח החיוני העוטף את הגוף מלכני הוא
והנשמות הטהורות הני עשיתי ולכן ראוי לי לרחם עליהם ומבראים כיון שרוח מלכני נתעטף
ונשמות הני עשיתי ומתוך כך יסובו אלי וקרוב להם לתקן ע"י יתם ונעוב לקונם ושלכן אמר דרביו
ראיתי וארפאהו שהם דרכי התשובה וים מבראי' כי רוח מלפני יעטוף על הרוח החיוני שהוא מוספע
מן הנלגל שהוא לפני הנס יתברך וזהו מלפני יעטוף לבל הנשמות הנכליות לינס אלא מוספעות
מלהתו יתברך והכלל שהגלוה מחויבת בהכרח אם לרחם על ישראל אם לרחם על כל הנמצאים
עתמלה הארץ דעה את ה' ויהפוך אל עמים שפה ברורה בתוהן שהמין האנושי יגיע לתכליתו
שתמלא הארץ דעה את ה' ויהפוך אל עמים שפה ברורה בתוהן שהמין האנושי יגיע לתכליתו
בהשגת אמונת הנס יתברך וסודותיו ואולי לזה כוון באומרו כי רוח מלפני יעטוף ונשמות אני
עשיתי דרך כלל ע"כ • ובכלי חמדה כתבתי אלא מה ממה שאזכור כאן והוא כי רוח וגו' כי הנשמ'
היא המעולה שהיא אצולה מאתו יתברך מעולם הבריאה והרוח היא למעה ממנה מעולם היצירה
והנפש למטה ממנה מעולם העשיה כנודע ליודעי חן ונשמה לנשמה היא מהאלות מי ומי זוכה
לזה ובזה אבין אומרו כי רוח מלפני יעטוף אל הנשמות שהוא כמו לבוש להתעטף הנשמות ברוח
הנפש יעטוף לרוח ולזה אמר בלשון עתיד יעטוף לנשמה ברדתה אל הגוף ולא הנשמ' עצוות
מזמן בריאת העולם כמו שאמר בנשמותיהם אל לדיקי' נמלך וכן אחז"ל אין בן דוד בא אל שיכלו
הנשמות שבגוף אלא הזכירו אלא נשמות לז"ל אני עשיתי בלשון עבר • והפסר עוד שאמר יעטוף
לעתיד כי אולי לא יש אומר לרוחות כמו לנשמות ובגמרא לא הזכיר אלא נשמות שבגוף והו' אומר
שמו גוף • ואמר כי לא לעולם אריב וגו' טעם הכפל כי ה"בה מתנהג עם הרשעים בבני בנים
ואחד מריב עמהם בייסורים והשני שמתכעס וקוצף לבלתי הטיב עמה' ולא לחרע עמהם וזו קבה
מן הראשונה כי את אשר יתכנה ה' יוכיח ואשר שנא שלא מעל פניו וקוצף עליו והו לא לעולם אריב
ולא לנצח אקצוף • או יאמר לא לעולם אריב עם הגוף ולא עם הנפש הנלחות אקצוף והו לא לנצח
אקצוף כי רוח מלפני הם חלק ממני ואחז"ל לא לנצח לא לנצח שלין כוונתי הנלחון כי את מי
אנצח אדרבא לני שמח כשינלחוני בני כמו שאמרו חז"ל למלכא מזמיר למי שמבלהין אותו ושמח:

בעון בצעו קצפתי וגו' עיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל והרל"ק ז"ל ומהרי"ל ז"ל בעון בצעו של
ישראל קצפתי ואכהו בגלות והסתרתי פני מהם ואחז הסתר ואקצוף והוא גם הוא הלך
שובב בדרך לבו הנה עם כל זה נכמרו נאותי עליו וחרכיו ראיתי שהלך גולה למרחקי ארץ בגלות
ועמד בצרותו ימים רבים ורביים מהם קדשו ס"ם ולכן ארפאהו מעונותיו והנחהו לאחרו כל
הארוח שסבל בגלות ואשלם ניחומים לו ולאבלין והיה בורא כיב שפתים והוא שיאמר כל אדם
שיאמר שלום שלום לרחוק ולקרוב אמר ה' כי ישובו לקבל רפואת הגאולה בקצוי
הארץ ואריפא' הרעים אותם לא כן כי אין שלום אמר ה' לרשעים עד כאן • והרב ב"ע ז"ל כי בשעה
שיילך שובב בדרך לבו לשמח ולא לנגתי לפי שלבו היה מדריך אותו עד שהה בדרך רעה לזה
אמר שאמר שהוכה ביסורים הלך שובב והפך אל הדרכים שהיה לבו מדריך אותו בו שהלך מנגל
לנב כסיל והפכו ולזה כיון שדרכיו אלה הלמים ראיתי וארפאהו ע"כ:

ולע"ד לפי שאמר לא לעולם אריב אין כי רוח מלפני יעטוף ורלו לרחם על מה שנאבל ממנו
ולהעביר להם רלון אין ראשון במה שביני לביניכם אמר' במה שבין אדם לחבירו והוא בעון
בצעו שנגזל עליו קצפתי ואכהו בגלות והסתרתי פני מהם ולא גליתי כל פעמיו יחדיו לקנקף עליו בית אחת כי אין לי כח
לסבול אלא מגלה טפח ומסתיר טפחיים לחפרע ממנו מעט מעט כדרך האוהב שאחז"ל שנחרע
מאוהבו מעט מעט ע"ש הסתר פני מחטאיו ואקצף על אחד מהם אחד לאחד למצות חשבון • וכן
לפשר שכינתו בזה כוונת הסתר פניך מחטאי וכל עונותי מחה לפי שהחטאים אעפ"י שהן שונגים
וקלים עכ"ז אלה הדברים עולים לחשבון גדול ולזה שלא הסתר פניך כעת לפי שעה מחטאי והכרע
מתני על העונות שאעפ"י שהם חמורים אינם מרובים כחטאים לעפ"י שהעונות המורים: וזהו
הסתר ואקצוף והוא בכל זאת לא שב בתשובה אלא הלך שובב בדרך לבו הרע הסורר והאומר לו
שהכל מקרה הוא וכיון שדרכיו אלה ראיתי וארפאהו כי לא היה נמשך לו תועלת הדרך היה נמשך
לו כזה לומר שהוא מקרה והוא סילוק ההשגחה והוא עון חמור מכל עונותיו כמ"ש הרמ"בן ז"ל
בפסוק בחמה קרי בחמה וכעס שלהי אתכעס על מ"ש שהיה קרי ומקרה שעונש זה בגל מכל
עונותיו שהייתי מוכיחו עליהם ולזה ראיתי כך וארפאהו ואנההו בדרך ישרה שיראה איך הכל
ממני ובהשגחתי • עוד אפשר שאמר ואנההו כדי למרק עון בצעו ונרמה ההכרה עוד הסתר פניס
וקצף כי אלה אותם במקרה לו בעבר ביסורין ולך שובב בדרך לבו וכיון שדרכיו אלה הרעי' ראיתי
וארפאהו מסמכה שהכתי אותו כדי לסלק ההסתר והקצף הנמשך בהכרח כנו' ואנההו שיכיר האמת
מהשגחתי ואשלם ניחומים לו ולאבלין:

דרכיו ראיתי וגו' עיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל והרל"ק ז"ל ומהרי"ל ז"ל כתבתיו מקושר
בפסוק הקודם נוטה לדהרל"ק ז"ל • עוד פירשו על החוטא דרכיו ראיתי וארפאהו
ואנההו כל ימי חייו עד מותו ואשלם ניחומים לו בשכר הרוחני לו לנפשו ובהיותו נוטע הטובות
עולמים בעולם הנשמות מזה ימשך תנחומין גדולים לאבלין: וכם"ה כשאדם הוטא מלרכת
שנים המלוי' אותו מתאבלין עליו וכשב בתשובה וזהו דרכיו כתרגו' ושב ורפא לו לו ואשל' ניחומין
לו ולאלהים אבלין הנזכרים ע"כ: והנראה לענות דעתי זכרתיו למעלה מקושר בפסוק הקודם
עיין עליו:

בורא ניב שפתים וגו' חז"ל למדו שאם שבורה הפילתו בפיו הוא מקובל וזהו בורא ניב שפתי'
שיהיה נחות ושבורה בשפתי' זה סימן שלום שלום ע"כ: ועוד למדו חז"ל במקו' שבעלי
תשובה עומדין אין צדיקים גמורים יכולי' לעמוד וז"ש שלום שלום לרחוק בריאת הדור לקרוב • וכנה
בכלי חמדה ביארתי ע"ד הקבלה שקבלתי מהחכם השלם האלהי כמה"ר משה קורדובירו ז"ל להה
וזהו בסוד אור חוזר שבעלי תשובה סודם בבינה שהיא תשובה ה"ת רומזת בה"ת דאשונה שבשם
אמנם הצדיקים הגמורים סודם ביסוד למעה אלא שזה בסוד אור ישר וההבדל גדול וזה יתקיימו
לך מ"ש בגמרא ופליגא דר' יוחנן דר"ר יוחנן כל הנביאים לא נתנבאו אלא לבעלי תשובה אבל
צדיקים גמורים עין לא ראתה אלהים זולתך וגו' שבהקדמה הנז' לא פליגי אלא שר' יוחנן דבר
באור ישר עיין לא ראתה וע"ש בכלי חמדה כי שם הרחבתי הביאור • ועיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל
והרל"ק ז"ל וכבר קדם לנו בביאור דחז"ל מה ביסוסים ביניהם שלא יהיה מחלוקת והוא יסתיק ג"כ
לשלא יחלוק המתרגם עם מסקנת הגמרא במקו' שבעלי תשובה עומדין אין צדיקי' גמורים יכולים
לעמוד: וכן מהרי"ל ז"ל אלא שפי' שלום שלום לרחוק מירושלם ולקרוב מירושלם אמר ה' ורפאתיו
מצרת הגלות ע"י רפואת הגאולה והרשעי' לויבי' כים נגרש כן הם יהיה להם הסקט ויהיו מגרשי'
רפש וטיט רמז שימותו על פני הסדה ותועלתם לא תמית והיו דרלון לכל דבר ע"כ:

ולע"ד מה שכתבתי בכלי חמדה שכוונת הכתוב במ"ש בורא ניב שפתים שכיון שהוא בורא
בגלות ואקצוף להם אמר לא כן כי אם בתשובה אלא הלך שובב בדרך לבו הרע הסורר והאומר לו
שהכל מקרה הוא וכיון שדרכיו אלה ראיתי וארפאהו כי לא היה נמשך לו תועלת הדרך היה נמשך
לו כזה לומר שהוא מקרה והוא סילוק ההשגחה והוא עון חמור מכל עונותיו כמ"ש הרמ"בן ז"ל
בפסוק בחמה קרי בחמה וכעס שלהי אתכעס על מ"ש שהיה קרי ומקרה שעונש זה בגל מכל
עונותיו שהייתי מוכיחו עליהם ולזה ראיתי כך וארפאהו ואנההו בדרך ישרה שיראה איך הכל
ממני ובהשגחתי • עוד אפשר שאמר ואנההו כדי למרק עון בצעו ונרמה ההכרה עוד הסתר פניס
וקצף כי אלה אותם במקרה לו בעבר ביסורין וילך שובב בדרך לבו וכיון שדרכיו אלה הרעי' ראיתי
וארפאהו מסמכה שהכתי אותו כדי לסלק ההסתר והקצף הנמשך בהכרח כנו' ואנההו שיכיר האמת
מהשגחתי ואשלם ניחומים לו ולאבלין:

דרכיו ראיתי וגו' עיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל והרל"ק ז"ל ומהרי"ל ז"ל כתבתיו מקושר
בפסוק הקודם נוטה לדהרל"ק ז"ל • עוד פירשו על החוטא דרכיו ראיתי וארפאהו
ואנההו כל ימי חייו עד מותו ואשלם ניחומים לו בשכר הרוחני לו לנפשו ובהיותו נוטע הטובות
עולמים בעולם הנשמות מזה ימשך תנחומין גדולים לאבלין: וכם"ה כשאדם הוטא מלרכת
שנים המלוי' אותו מתאבלין עליו וכשב בתשובה וזהו דרכיו כתרגו' ושב ורפא לו לו ואשל' ניחומין
לו ולאלהים אבלין הנזכרים ע"כ: והנראה לענות דעתי זכרתיו למעלה מקושר בפסוק הקודם
עיין עליו:

בורא ניב שפתים וגו' חז"ל למדו שאם שבורה הפילתו בפיו הוא מקובל וזהו בורא ניב שפתי'
שיהיה נחות ושבורה בשפתי' זה סימן שלום שלום ע"כ: ועוד למדו חז"ל במקו' שבעלי
תשובה עומדין אין צדיקים גמורים יכולי' לעמוד וז"ש שלום שלום לרחוק בריאת הדור לקרוב • וכנה
בכלי חמדה ביארתי ע"ד הקבלה שקבלתי מהחכם הש

הבזה · לון הלוס הכרלה ההעלית מלאכול ומלחות וכפיפת הראש כמו האגמון והוא הגומא שכופף ראשו ולא הלעת השק והאפר כי אין המעשי' האלה הנבחרי' ונדלי' לפני אם לא בלב נשבר ובמעשיה' טובי' ושוב מדרכיה רעים · הלא זה · חדלות רשע · קשורי רשע · וכן כי אין חרלבות למוחס · כי נועשה הרשע כשיתחזק ידמה לקשר אמון שלא יוכל הדם לפתחו ולהחירו כי אם בטורח גדול · וכפל הענין במלות שונות · ואמ' התר לגדות מוטה · כי מוטה כמו דשע שממטי' העניי' מן ימיטו עלי און · אז יהיה המוטה שם העול · כמו ויקח חגיה את המוטה · דמה לחקש העגיים וגנשם לאותם כאלו ישימו עול ומוטה על צוארם · ויונתן תרגם שרי קטרי כתבי דין מסטי · ושלת

רשי

ה הַהֲדֵא הוּא הַעֲנִיתָא דְּרַעֲיָנָא בָּה · יוֹמָא דְּמִסַּגֵּיף אֱנָשָׁא נַפְשֵׁיהּ כַּפֵּיף · רֵישֵׁיהּ כְּאַגְמוֹן כַּפֵּיף וְעַל סַקָּא וְקִיטְמָא בָּאִית הֲלָדָא אַתּוּן קָרֵן · תַּעֲנִית יוֹמָא דְּרַעֲוָא בֵּיהּ מִן קֳדָם יְיָ · הֲלָא דָא הִיא תַּעֲנִיתָא דְּרַעֲיָנָא בָּהּ · פְּרוּד כְּנִישַׁת רִישְׁעָא שְׁרוּ קִיטְרֵי כְּתָבֵי דִין מַסְטֵי וּפְטָרוּ דַּהֲווּ אֲנַסִּין כְּבֵי חוֹרִין וְכָל דִּין מַסְטֵי תְּסַלְּקוּן · הֲלָא תְּפָרֵס לְכַפְּנָא מִלַּחְמָךְ וַחֲשִׁיכִין מְטַלְטְלִין תָּעִיל לְגוֹ בֵיתָא אֲרֵי תֶּחֱזֵי עֲרֻטֵילָאה וּהַכְסִינֵיהּ וּמִקְרִיב בְּשַׂרְךָ לָא תְּכַבּוּשׁ עִינָךְ · בְּכֵן יִתְגְּלֵי כְּשַׁפְרְפָרָא נְהוֹרָךְ וְאַסְיַת מַחְתָּךְ בִּפְרִיעַ תִּיסַּק וְיִהְכּוּן קָדְמָךְ זַכּוּתָךְ כִּיקַר כֵּין קָדְמָךְ יְיָ תִּתְכַּנֵּשׁ · בְּכֵן תִּצְלֵי וַיְיָ יְקַבֵּל צְלוֹתָךְ תִּבְעֵי מִן קָדְמוֹהִי וַיֵּעְבַּד בְּעוּתָךְ אִם תַּעְדֵּי מִבֵּינָךְ אַסְטִיוּת דִּין מְרַמָּז בְּאֶצְבַּע וּמְלָלָא מִילִּין דְּאוֹנֶס · וְתִתְפַּחֲקְדֵם כַּפְּנָא נַפְשָׁךְ וּנְפַשׁ מִסְגְּפָא תִּשְׂבַּע וַיְרַנַּן בְּחַשׁוֹכָא נְהוֹרָךְ וּקְבַלְבָּלֵךְ יְהֵי כְּטִיהֲרָא · וַיְדַבְּרִינָךְ יְיָ תְּדִירָא וַיְשַׂבַּע בְּשִׁבְעֵי בְּצוֹרְתָא נַפְשָׁךְ וּגוּפָךְ יְחַיֵּי בְּחַיֵּי עַלְמָא וּתְהֵי נַפְשָׁךְ מַלְיָא תַּפְנוּקִין כְּגִינַּת שַׁקְיָא דְּמָרְוָיָא וּכְמַבּוּעֵי דְּמַיִין דְּלָא פַּסְקִין מוֹהֵי וַיִבְנוּן מִינָךְ חָרְבַת עָלַם יְסוֹדֵי דַּר וְדַר תְּקַמֵּם וַיִקְרוּן לִיךְ מְקַיֵּם אוֹרְחָא דְּתַתְקְנָא מֵתִיב רְשִׁעַיָּא לְאוֹרַיְתָא: בְּיוֹמָא דְקוּדְשִׁי

ה הֲכָזֶה יִהְיֶה צוֹם אֶבְחָרֵהוּ יוֹם עַנּוֹת אָדָם נַפְשׁוֹ הֲלֹךְ כְּאַגְמֹן רֹאשׁוֹ וְשַׂק וָאֵפֶר יַצִּיעַ הֲלָזֶה תִּקְרָא־צוֹם וְיוֹם רָצוֹן לַיהוָה: הֲלוֹא זֶה צוֹם אֶבְחָרֵהוּ פֹּתֵחַ חַרְצֻבּוֹת רֶשַׁע הַתֵּר אֲגֻדּוֹת מוֹטָה וְשַׁלַּח רְצוּצִים חָפְשִׁים וְכָל־מוֹטָה תְּנַתֵּקוּ: הֲלוֹא פָרֹס לָרָעֵב לַחְמֶךָ וַעֲנִיִּים מְרוּדִים תָּבִיא בָּיִת כִּי־תִרְאֶה עָרֹם וְכִסִּיתוֹ וּמִבְּשָׂרְךָ לֹא תִתְעַלָּם: אָז יִבָּקַע כַּשַׁّחַר אוֹרֶךָ וַאֲרֻכָתְךָ מְהֵרָה תִצְמָח וְהָלַךְ לְפָנֶיךָ צִדְקֶךָ כְּבוֹד יְהוָה יַאַסְפֶךָ: אָז תִּקְרָא וַיהוָה יַעֲנֶה תַּשִּׁוַּע וַיֹּאמַר הִנֵּנִי אִם־תָּסִיר מִתּוֹכְךָ מוֹטָה שִׁלַּח אֶצְבַּע וְדֹבֶר־אָוֶן: וְתָפֵק לָרָעֵב נַפְשֶׁךָ וְנֶפֶשׁ נִעְנָה תַּשְׂבִּיעַ וְזָרַח בַּחֹשֶׁךְ אוֹרֶךָ וַאֲפֵלָתְךָ כַּצָּהֳרָיִם: וְנָחֲךָ יְהוָה תָּמִיד וְהִשְׂבִּיעַ בְּצַחְצָחוֹת נַפְשֶׁךָ וַעֲצָמֹתֶיךָ יַחֲלִיץ וְהָיִיתָ כְּגַן רָוֶה וּכְמוֹצָא מַיִם אֲשֶׁר לֹא־יְכַזְּבוּ מֵימָיו: וּבָנוּ מִמְּךָ חָרְבוֹת עוֹלָם מוֹסְדֵי דוֹר־וָדוֹר תָּקוּמֵם וְקָרָא לְךָ גֹדֵר פֶּרֶץ מְשׁוֹבֵב נְתִיבוֹת לָשֶׁבֶת: אִם־תָּשִׁיב מִשַׁّבָּת רַגְלֶךָ עֲשׂוֹת חֲפָצְךָ בְּיוֹם קָדְשִׁי וְקָרָאתָ

תביא י"ג בקריא' וסימ' ומכל הטי מכל בשר · ראשית בכורי אדמתך תביא · וחכרו · לא תביא אתנן זונ' ובמלאת ימי טהרה · ולא תביא תועבה אל ביתך · ולקחת מראשית כל פרי האדמה · וצו את יהושע בן נון · ואת עשרת חריצי החלב · תשמע זעקה מכתיהם · הלא פרוס לרעב לחמך · ועניים · אף על זה פקחת עיניך · היתה כאניות סוחר ממרחק:

אבן עזרא

הכזה · יום עמות אד' כפסר כמו הכזה · יום עמות אד' כפסר כמו הלכוף · מפעלי כי הוא הנוס: הלכוף · מפעלי הכפל במשקל נקוב טוביי: כאגמון · נמח רך שיעמ' לת רחשו והוא ידוע: יציע · דגשות הגל"י לחסרון יו"ד הפרס במלת אגרך והסלס ייציע והמשמ' יסים מלע ושק ואפ' יציע: הלא · פתח כמו התר: חרצובות · כמו קשרים וכמוהו כי אין חרצובות למותם: מוטה · כמו מוטות עולכם והנה הטעם להחפש העבדים ככתו' בספר ירמיה העבדים העשוקים משפט: רצוים · כמו

הלא פרוס · ה"מ זו תמיהה כלומר שמא לכוף כאגמון ראשו אני צריך לאגמון הוא כמין מחט כפוף ונדלין בו דגים וקורין לו חיים בלע"ז: הלזה תקרא נוס · לשון תמיהה לפיכך הה"מ נקודה חטף פתח: חרצובות · לשון קשור ואיסור: מוטה · הסיבת מעשה וכל מוטה תנתקו תיבה יונתן וכל דין מיסטי תסלקון: ועניי' מרודים · נחמיה' ונחמיה על נרת' כגון עוני' ומרודי' אריל בסיחי: ובמשרך · ומקרובך יבקע כשחר · כעמוד השחר הבוקע בעבי': וארוכתך מהר · ורפואתך מהרה כמו אעלה מרוכה לך: ותפק נפשך · בתנחומי דברים טובים בלחלחות · בעת למאו' ובכלות כך תירגם יונתן: יחלץ · יחמין כמו חלוצי לבא: משובב מתיבות לשבת · תירגם יונתן מתיב רשיעיא לאוריתא משובב מסיב לשבת לייסובו על עולם:

בחלא

אבן עזרא

הכזה · יום עמות אד' כפסר כמו הלכוף · מפעלי כי הוא הנוס: הלכוף · מפעלי הכפל במשקל נקוב טוביי: כאגמון · נמח רך שיעמ' לדור ודור: רחשו והוא ידוע: יציע · דגשות הגל"י לחסרון יו"ד הפרס במלת אגרך והסלס ייציע והמשמ' יסים מלע ושק ואפ' יציע: הלא · פתח כמו התר: חרצובות · כמו קשרים וכמוהו כי אין חרצובות למותם: מוטה · כמו מוטות עולכם והנה הטעם להחפש העבדים ככתו' בספר ירמיה העבדים העשוקים משפט: רצוים · כמו

על המחסבות והראשון נכון בעיני: הלא פרוס · כמו פורס אין להם וכמוהו פרוסת מלכותך והטעם פריסת ככר לחם: מרודים · המ"ס שורש והנה הוא כמו מעוטים וכמוהו זכור עניי ומרודי: תביא בית · בית שלך: ומבשרך לא תתעלם · כמו אחינו בשרינו הוא: אז יבקע כשחר אורך · שכל רגע יוסיף האור: ורוכתך · רפואתך והוא שם כמו אעלה מרוכה לך ויש אומרים כן מרוכתך ימי גבול התולעת כן מלת מהרה: והלך לפניך צדקך · יאספך · כמו מאסף לכל המחנות והנה יהיה שמור: אז · מתוכך · מקרבך והטעם על המחשבה או מתוכך מתוך ישראל ומעשה מוטה העבדים: שלח אצבע · שם הפעל משקל כשבב אדוני המלך כאילו אחר נשלחים יד להכות רעו או לקחת הונו גם ודבר און שם הפעל: ותפק · כטעם ויפק רצון מאת והנה נפשך כדרך פעול: ונפש נענה תשביע · לעולם ענוי דבק עם נפש הוא ומלת תשביע לעולה: וזרח בחשך · אפי' בחשך לילה יזרח אורך והטעם כאשר תבא רעה לעולם אתה תנצל: ונחך יי' תמיד · והטעם שהוא יהיה עמך בכל מקום שתלך: בצחצחות · כמו לחה למא הפך הריווי · ועצמותיך יחלץ · יש אומ' כמו ידשן בלי חבר ואחרי' אמרו יחזק כמו חלוצי לבא ויש אומרי' שיחלץ כמו יחלוץ כאשר מלאתה ישליח ישלח ישמיח ישמח וזהו הנכון כי הנה הוא כמו שומר כל עצמותיו והנה יחלצם מעבר: לא יכזבו · כמו יכרתו וכזב מן זרתו כי הוא דבר שאינו עומד כי מקרה היא: ובנו · הבונים היונאי' ממך: מוסדי דור ודור · שהיה על מוסד שיעמוד לדור ודור: תקומם · כמו משובב: כתיבו' לשבת · אחר שאינם הולכים עליה' בני אדם לשבת: תשובבם: אם · יי' ינחך תמיד אם תשיב משבת רגליך או הוא דבק עם משובב נתיבות גם הוא נכון ומעם משבת מלכת בשבת: עשות חפציך · הטע' כפול:

וקראת

העבדים העשוקים כמו רצון משפט כמו ואת מי רצותי ויש אומרים כי מרגבות רשע על המחשבות והראשון נכון בעיני: הלא פרוס · כמו פורס אין להם וכמוהו פרוסת מלכותך והטעם פריסת ככר לחם: מרודים · המ"ס שורש והנה הוא כמו מעוטים וכמוהו זכור עניי ומרודי: תביא בית · בית שלך: ומבשרך לא תתעלם · כמו אחינו בשרינו הוא: אז יבקע כשחר אורך · שכל רגע יוסיף האור: ורוכתך · רפואתך והוא שם כמו אעלה מרוכה לך ויש אומרים כן מרוכתך ימי גבול התולעת כן מלת מהרה: והלך לפניך צדקך · יאספך · כמו מאסף לכל המחנות והנה יהיה שמור: אז · מתוכך · מקרבך והטעם על המחשבה או מתוכך מתוך ישראל ומעשה מוטה העבדים: שלח אצבע · שם הפעל משקל כשבב אדוני המלך כאילו אחר נשלחים יד להכות רעו או לקחת הונו גם ודבר און שם הפעל: ותפק · כטעם ויפק רצון מאת והנה נפשך כדרך פעול: ונפש נענה תשביע · לעולם ענוי דבק עם נפש הוא ומלת תשביע לעולה: וזרח בחשך · אפי' בחשך לילה יזרח אורך והטעם כאשר תבא רעה לעולם אתה תנצל: ונחך יי' תמיד · והטעם שהוא יהיה עמך בכל מקום שתלך: בצחצחות · כמו לחה למא הפך הריווי · ועצמותיך יחלץ · יש אומ' כמו ידשן בלי חבר ואחרי' אמרו יחזק כמו חלוצי לבא ויש אומרי' שיחלץ כמו יחלוץ כאשר מלאתה ישליח ישלח ישמיח ישמח וזהו הנכון כי הנה הוא כמו שומר כל עצמותיו והנה יחלצם מעבר: לא יכזבו · כמו יכרתו וכזב מן זרתו כי הוא דבר שאינו עומד כי מקרה היא: ובנו · הבונים היונאי' ממך: מוסדי דור ודור · שהיה על מוסד שיעמוד לדור ודור: תקומם · כמו משובב: כתיבו' לשבת · אחר שאינם הולכים עליה' בני אדם לשבת: תשובבם: אם · יי' ינחך תמיד אם תשיב משבת רגליך או הוא דבק עם משובב נתיבות גם הוא נכון ומעם משבת מלכת בשבת: עשות חפציך · הטע' כפול:

וקראת

אדים ותמים

פלה יסיה כים מנחרהו יי"ג מין מרן חל נוס חלא ביום שנרין לעמות הנפש מנתי חל הדברים הנחתרי' והוא חגל הקחה ולוחה לה מין בתנוכה חלא פתח חרנובות רשע וזהו הלא זה ביס מנחרהו פתח וכו' וזהו סיכוך ואחר המירוק והוא עבית הסמלות סובות הסן שרמיומית כי המולי יהוה בהסכו וזהו: הלא פרוס לרעב לחתן ולפיכן מרין המרס חל ב' הנרים הם לחם ושמלה ובית כי זה כל מרן בני חדם חלו חמר חלו הסיב לא מחיס מוכס ובביתי מין לחם ומין אמלה כי חמס' ס' סרים לי בית חסר מעמו שתיס ולכן יעקב כשבאל מעבית' לחם לחכול ובגד לבוים ושבתי בשלום חל בית חבי חמר שהחכן הזמת יסים בית חלבים יהי' נדר חלא יבקש בית חלא בית חלבים ולכן חמר חוס המעמה מומה סרקה רמוי מיסמת ב' חלא ומלים' חת' חלא פרוס ולמי מנולה כחן חל בעלי תורה ע' מוסה מנוה לבד ביחר בנסחת שתיכון ומחר חז יבקש כשחר מורך יר' תרים לו חור חכל לא חור יקרות רקמין בלו לא כחור מונס חלון נחור חד נכון היו' חנל כחור כשחר לבד ועוד חזה הזיר ריך שיחתינו לו ולבמות הסבניות חם היו' חיתרחם חל וחסו חז יבחם כשחר מורך ומרוכתן מהרה תנמת חמל' הכמה' בעלי תור' גדולים עליהם כי מרה גדול מחר בנרים ומוד חמי' ומכנו לה בחני כלילה חז מתיר חור חותו המנסרך חליו והכו ומפקן לרעב נפשך ונפש נענה תשביע יר' כמו מים הכמ' סכנה חל בנתיך להבניע עליות בתם חותו הנפש חז יזרח בחשך חורך ולא תעמוד חלו בלל לבתין ומוד מיסי' גדול כ"כ כחור סנרים ומקדק חוחרו כחן ונפש נענה כי בפשולות סכנה דות ידבר מה חלא חמר כן חל חתה: ונחן ה' תמיד חתה כלל חתיהם בסיב הינגיל לחים הכוח חם לנוחו חם לנפשו חל חם' חמר רגו' חל נפש ונחן ה' תמיד הכ' שיתרבה מרה יותר בחותו חר הנסון הנגיח ביום הרחמן הכח מחלא להסיר הלוגם ומלא חמר והבניע בנחמלת נפשך ירגה חור בח ויותר בח מזה הרגש חלינו שתה חסר לפי' כפלו ומל הנוף חמר ומנמותיך יחל"ז וזהו תחיית הנתים הבנתיה חל התחיה ועל מולם בנפשיית חו יחמר ומנמותיך יחלץ חל הנמות החתרים: ונכו מתן חרנות מולם חמר חרמי הוח חתיה מכותיתו חל חלינו גדולה כ"כ כי חם הנרים והחרנות חרמי מיסיו מיוסני' מחינו כי חם חנע חבת ביהודי מחינו בדרך דחוי מיבנות בו ומנמת הנרין לענין הבתיוסב תקים מיוסב חנני ישרחל ו"ם וגנו חתן חרנו' מולם ומקים לך נדר פרן תשובב נתיבות לבת כי הנחיל נפשה מקים מיוסב וזה חם תשיב מבת רגלך וזהו הלשת מתיבתו ·

רגלך בלא יו"ד חם למקרא:

לתמר מוד אל תחשוך להודיע. קושי ערפס שצריך התמד' לתוכחתם כי לא ישאנו בפעם אחת כי
בלילה ותולי יועילו אז מהרה כן גם מבחינת שהם חזקו פניהם מסלע לחרף ולגדף את מוכיחיהם
לא אלא יחשוך מפני מלהוכיחם אלא יקיים בו כתתי למכים ולחיי למורעים. עוד מהו שליחות
בשופר הרם קולך וזה אינו מבחינת הרמת קול בשופר שכבר אמר קרא בגרון אבל מבחינה אחרת
כמו שיש בשופר קול פשוט והיא התקיעה ויש בו קול התרועה מורכב מקולות דקים מאד ויש בו
שברים מורכב משניהם לז"ל בשופר הרם קולך לדבר דברים פשוטים כדי שיביאו ההמון והדברים
דקים ודקדוקים כתרועה כדי שישמעו המבינים וידעו דעת הדברים בינוניים כעין השברים כדי
שיבינום הבינוניים וזהו בשופר גם מבחינה שנית כמו שבשופר בא בעתו בר"ה וביום הכיפורי' כך
אמר ירים קולו בזמנו כי דבר בעתו מה טוב (וק"ק לשון הרם קולך שנר' שהדמוי אל השופר הוא
ברמת קול לא מהבחינות שהזכיר מהרי"ח) ולפי שהמוכיחים יוכיחו לדלת העם כי יפחדו מהכו'
הנפתחר הגדולים ויועצי ארץ לז"ח והגד לעמי פשעם הגדולי' תחלה ואח"כ לבית ישראל חטאת'
וכמו שאחז"ל לעמי אלו ת"ח שמגנות נעשית להם כזדונות ואח"כ לבית ישראל חטאת' לדלת עם
לארץ עד כאן: ולע"דן נכון מה שמעתי בהדמות השופר שהו' אל השופר עצמו לא אל קולי
מה השופר קצר אחד מהכלי האחד והולך הוא ומתרחב על שיתרחב מאד מהכלי השני כך קרא בגרון
בחוזק אל תחשוך וזה יהיה ממה שהתחיל בהדרגה מהמעט הולך ומתגבר וז"ש בשופר הרם קולך:
ולי לשפר קרא בגרון קול חזק אבל אל תחשוך וזה יהיה ממה שהרמת קולך תהיה בשופר הזה שלא
יהיה קול זלולי כי יבעטו העם בך ובתוכחתך אבל תהיה הרמת קולך בשופר בתחילה פשוטה לפני
התקיע' שהוא קול נעים ואח"כ בשברים בשברון קול לשבר לבבותיהם וכן תרועה הרועם בשבע
ברזל ככלי יוצר תנפצם ושוב תקיעה שיהיה דבורך בתחילה בנחת עם הבריות ואחר שיתרגלו כך
אחר אליהם קשות שמאל דוחה וימין מקרב' בתקיעת אחרונה שהחי' תחילתך שלוה וסופך שלוה
ונאמנים היסורין בשבע פיך דברים קשים כשברים והתרועה וזהו אל תחשוך בשופר הרם קולך
לו יאמר בשופר הרם קולך מבחינה אחרת מה השופר הזה משולש בקולו התקיע' אל הצדיקים
היתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו ועם אלו ת"ח יחרדו בלי ספק בתקיעה לבד. והשברים אל
הרשעים ומעטים לה' משנה שברון ושברים והבינוני' בתרועה לפי שהתרועה מורכבת בסודה
מהמחדרגה בינונית בין התקיעה ובין השברים בלופן שבינלא בשופר תהיה ג"כ הרמת קולך והוא
מה שפי' ואמר והגד לעמי פשעם אלו ת"ח ולבית יעקב חטאותם לכל אחד כפי ערכו ויהי' הדיבור
ולשפר שהתקיע' היא אל דלת העם והיינו אם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו על דלת העם כי
עם לחוד ועמי לחוד שעמי בכנוי פירשוהו חז"ל על ת"ח בלופן שלדלת עם הארץ שריך כתוב לקרב'
וכמו שפי' בכלי חמדה בפסוק חכמות בחוץ תרוכה שהחכמה האלהי"ת לאותם בחוץ מהלרך היסר
אחדבה אליהם תרוכה ברינה לקרבם. אמנם אל הת"ח השברים כי אשמם של העם בדאשיהם
אלו הת"ח וז"ש והגד לעמי פשעם אלו ת"ח כדאז"ל להם תהיה מדבר בלשון הגדה דברים קשין
כגידים כמ"ש חז"ל בפסוק ותגד לבני ישראל דברים קשים כגידין אמנם לבית יעקב אלו הנשים
כה תאמר באמירה ובלשון פיוס ולשון רכה:

ואורתי יום יום וגו' ר' אידי אבוה דר' יעקב בר אידי הוה רגיל דהוה אזיל תלתה ירחי באורח'
והוה יתיב חד יומא באוספיזא והדר אתי והוו קרי ליה בר בי רב דחד יומא איתלש
ועתיה והוה קרי לנפשי' שחוק לרעהו אהי' קורא לשוה ויענהו א"ל ר' יוחנן במעו מיכך לא תיענוש
דכתן נפקר' יוחנן לבי מדרשא ודרש ואותי יום יום ירדושון וכי ביום דורשין ולא בלילה אלא כל
העוסק בתורה אפי' יום א' בשנה נשמה מעלה עליו הכתוב כאילו עוסק כל השנה כולה עכ"ל:
ולע"דן לדקדק דפיון שהפסוק הזה מדבר על הבלתי הנוטים שהרי הנבית מתרעם עליה' ודעת
דרכי יחפצון כגוי אשר לדקה עשה וגו' וא"כ איך יתכן לפרשו על כל העוסק בתורה
אפי' יום א' בשנה נשמה מעלה עליו וגו' ועוד מהיכן ליף יום א' בשנה דילמא יום א' בחודש או
בשנת. ונראה שדקדקו חז"ל דהי"לל ואותי יום יום דורשין אלא ה"ק הבלתי
אותי לי לשמי יום יום ירדושון ביום אחד בשנה היה מספיק להם ואז ידעת להם שדעת דרכי יחפצון
ושאלוני מספטי לדק אמנם עתה שיש' דורשים אפי' יום אחד אין ראוי להם להתרעם עלי ולמד
בשנה לשתים נבול הקף הוא שנה שמקפת מיום עד יום כיוצא בו שמקיף השמש לאותה נקודה וזהו
יום יום ירדושון ולקולא דייקינן כיון דאמר הבלתי אותי יום יום ירדושון ולא אמר תמיד ירדושון יום
יום על בחמיד היא יום להשנה. ולפשר דמכפל יום יום דרים האחד ליום בפשוטו והשני לשנה
בשנה נקראת ימים כמ"ש ימים תהיה בגאולתו וכן ימי' לו עשור ואותי יום אחד חשוב כאילו שנה
ירדושון ועכ"ז אין דורש אותי והיינו ירדושון בלשון עתיד ומעלה עליו הכתוב כאילו עוסק כל
השנה ומתיבת ואותי למדו לשמה והכרח פירושי מלד הקושיא שאמרו וכי ביום דורשין וכו' אם כן
ר"ל תמיד ירדושון ולא ה"ל יום יום ירדושון דיש לטעות ולו' דווקא ביום אלא יום א' בפשוטו
ביום השני לשנה ולפי שת"ח מרבים שלום בעולם וע"י עסק התורה קיום העולם לזה קרא פסוק
זה שחוק לרעהו אהיה רבנן בם הם רעהו כביכול שהרי רבנן הם שחקים קורא לאלוה שלתמיד
בלימוד כדי שלא ישחקו עלי רבנן לו קורא לאלוה דרך לעקה על השחקים והיינו דקאמר לי' במעו
שיכך לא תענוש רבנן. ועיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל וכן הרד"ק כדרש"י ז"ל: ומהרי"ח ז"ל
אותי יום יום ירדושון דורשים לדעת מהותי ודעת דרכי יחפצון כמו שאשאל מהם הודיעני נא את
דרכך והיה ראוי תקלס להם המוסר והמדות ושלימות המעשה ז"ש כגוי אשר לדקה עשה כבר
והרחוי והנאות הוא שישאלוני מספטי לדק ללמד אות' תיקון המידות ואח"כ יאות לחפון להתקרב
אל האלהים וז"ש קרבת אלהים יחפצון וכן א' שע"ה שמעו מוסר וחכמו מוסר שהוא שלימו המידות
תחילה ואח"כ חכמו באלהיות (והוסיפו המפרשים ואל תפרעו לשון מפרע לא תעשו אלא הסדר
הזה המוסר תחילה ואח"כ וחכמו ולא תפרעו בעשותכם למפרע) והדרך השני שהם היו מתלוננו'
שהיה מגיע אליהם המעשה הרשעים והם לדיקים בעיניהם הם אז' ואותי יום יום ירדושון שהיו
עושים קושיות וחדשות וסתירות הרבה ודעת דרכי יחפצון בהיזה דרך אני מנהיג העולם' עד שיגיע'
אליהם כן הוא מה שאל משה ע"ה הודיעני נא את דרכיך ואח"ז אבקש לעמוד על שלות הרשעי'
ויסורי הצדיקים ולהיות שאלות כאלה לא יפלאם אלא המחזיק עצמו לצדיק לז"ל ודעת דרכי
יחפצון כגוי אשר לדקה עשה בינו לבין חבירו ובמה שבין אדם למקום מספט אלהיו לא עזב כך
המחזיקים הלבה ישאלוני מספטי לדק שהיו רוצים להשפט עמי בצדק ולעשות עמי מלחמה וז"ש
קרבת אלהים יחפצון מלשון קרבת מתנומו של מלחמה ואומרים בתלונתם למה צמנו ולא ראית
מעניתינו ע"כ: והרד"ע ז"ל בשער מ"ח ואותי יום יום ירדושון יראה שידרשו אותי ובכל יום
בבית דין לתבוע ממני מזונות ופרנסה ולא אמנע מתת יאמר שאינם יודעים דרכי כלו' שדרכי
לא יתבוננו. והתימה כי כגוי אשר לדקה עשה ומספט אלהיו לא עזב יפלאלוני מספטי לדק ויחפצו
להקרבני אל האלהים לחייבני בדין ע"כ: ובשער ס"ג הביא כדמהרי"ח בסני הסיטות הנז"ל:
ולע"דן שאמר כמתרעם על הדור ההוא שאותי יום יום לבד ירדושון שאינם דורשין אותי אלא
מתמידים ז"ש כגוי אשר לדקה עשה ומספט אלהיו לא עזב לא עזב לפי' רגע הען כך ישאלוני
מספטי לדק ודין לדיק ז"ש קרבת אלהים יחפצון שכל חפצם הוא יהדיו למספט נקרבה עד האלהים
לאחר זה בתמידות. לו יאמר כי בהיותם כמתאוננים בעיני ה' לא היה זה יום בתקרה אלא יום יום זה
לחדקות האלהי וג"כ דרכי הישרים יחפצון שאודיעם ואורה להם עוד דרכים שהנה רוצים עוד
לדקה עשה ואפי' מה שלא נצטווה כי אדקה עשה מדעתו לקיים אפי' מה שלא נצטווה ז"ש אשר
שגר עליו ומה שחייבו והוא מספט אלהיו לא עזב כך אלו ישאלוני מספטי לדק כאילו המספטים
האלהים זקבלת עול מלכות שמים עליהם. לו יאמר מרוב החסד להתקרב אל
המלוה יש בהם שתי בחינות החתת בבחינת המצווה אותם והב' מצד עצמם היותם שלימות ועל
המצווה אותה אמר כגוי אשר לדקה עשה מצד לדקות המצוה עצמה ושלימותה והבחינה של
ומספטים לדיקים ותורות אמת שהיו שלימים מצד עצמם וג"כ קרבת אלהים יחפצון שהחפץ שלהם
יחפצון לא אלא ובקיום' יהיה קרבת אלהים להתקרב אליו בבחינת היותו הוא המצוה וזהו אשר
האלהים יותר שהו קרבת אלהים יחפצון לא בשכר כי הלים יראת ה' במצותיו חפץ מאד לא
בשכר מצוותיו:

למה צמנו ולא ראית וגומר כן ובגומר עיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל וכן הר"דק ז"ל ומהרי"ח ז"ל
למה צמנו ולא ראית אלא קבלת הקוש שא"כ שלא ראית בחמת לא תדע הדברים שהם
לא אלגנו הו לא אלגנו כמה נשאל לך עמי הנפש הרוחני' אשר עניני נפשינו והיה לך לידע עניני

הנפש הרוחנית ולא תדע וזה מורה שלא הדע לא הדברים הגשמיים ולא הרוחניים אבל אני מגיד
להם על תלונתם זאת ולמה אראה בצומכם כיון שאין בו תשובה ולא צדקה ולא מעשים טובים
אבל בהפך שהן ביום צומכם המצאו חפץ כלום יעשה כל אחד ואחד מכם חפצו ותלונתו כאשר ימי
החול ועוד שכל עצביכם (כדהר"דק) (וכתרגו' לשון נגישה) ולא די זה אלא שבהקבצם יהדיו
יריבו אלו עם אלו ויכו אים את רעהו בלבן מו בגרוף והוא אומר הן לריב וגומר (כדהר"דק)
ומזה נתבאר שלא תצומו כיום הזה להשמיע במרום קולכם אלא לשאר התכליות הרעות כנו' זהו על
דרך המפרשים והוא פי' שעיקר התענית להרחיק התאוות והאכלן הגשמי ואתם לא כן אלא הן בין
צומכם תמצאו חפץ התאוה ולא תרחיקו אותה אדרבה אז ביום צומכם תמצאו חכן והרחיקו הדברי'
המעצבים ועוד למה תעשו דבר גדול מהצום עד שאתם מתרעמים עליו ואו' למה צמנו ולא
לסיבה כל דהו הצומו בהיות לכם מיזה ריב או מצה עם מריביכם ה"כ אין הצום דבר גדול כ"כ ז"ש
הן לריב ולמצה הצומו ולא תאכלו לסיבת הריב ומצה גם להכות בלגרוף רשע ר"ל כאשר הוכה בלבן
לסיבת המכה יצום עפ"י הרופאים המונעים ממנו המאכל והמשקה לרפואת המכה שהוכה ולפשר
שאמר לא תצומו כיום על יום הכפורים שהוא יום ה' הגדול אלא היה צומם כיום הכיפורים שהוא
להשמיע במרום קולכם ולפשר שיהיה ולא כיום אלא היה רצון בלהם כפי מה שיאות למעלת היום
וקדושתו שהוא להשמיע במרום קולם והם לא היו משמיעים קולם במרום בתפילות הן וה"כ לא
היה הצום כפי ערך מעלת היום עד כאן: ולע"דן לדקדק למה אמר לא ראית בלשון עבר
ואמר לא תדע בלשון עתיד דהי"לל ולא ידעת אבל אמר שהם מתרעמים ואומר למה צמנו ולא
ראית שמא תאמר לפי שחשבת' לבתעמו' בצום ההוא וזהו גרם לכם להזכיר עומותיכם והוא מ"ש
חז"ל עיון תפילה שמזכירין עומותיו של אדם והוא המעיין בתפילתו אמתי נעניתי לא"ל כי זה לי
לפשר שראי עינינו נכסינו ומעת קבלת התענית היה ע"מ שלא תדע בו ולא תענוו ולפי זה צמנו
הוא על הצום בפועל ממניעת אכילה ושתיה ועינינו נכסנו בכח דהיינו בקבלת התענית שהנכס
מקבלת אותו הענוי וההכנעה משעת קבלה התענית ולזה יאמר בלילה של התענית עינינו ונעכ"ו
שאוכל ושותה לא כן בליל מוצאי התענית שאעפ"י שהוא מתענה בעודו מתפלל ערבית כיון שעתי'
לאכיל מיד אחר ערבית בטלה ענוי נפשו אז יאמר למה צמנו וגומר עינינו לפי שהצום יאמר על
האכילה ושתיה וענוי על שאר העינויים כראיה וסיכה ונעילת הסנדל ותבמים המיטה ותשובת
הפי"ת היא הן ביום צומכם תמצאו חפץ"ל למה התרעמו למה צמנו וגומר שהרי ביום צומכם
תמצאו חפץ התלונה ולא תרחיקו אותה אדרבה אז ביום צומכם תמצאו חכן והרחיקו הדברי'
המעצבים ועוד למה תעשו דבר גדול מהצום עד שאתם מתרעמים עליו ואו' למה צמנו ולא
לסיבה כל דהו הצומו בהיות לכם מיזה ריב או מצה עם מריביכם ה"כ אין הצום דבר גדול כ"כ ז"ש
הן לריב ולמצה הצומו ולא תאכלו לסיבת הריב ומצה גם להכות בלגרוף רשע ר"ל כאשר הוכה בלבן
לסיבת המכה יצום עפ"י הרופאים המונעים ממנו המאכל והמשקה לרפואת המכה שהוכה והפשר
שאמר לא תצומו כיום על יום הכפורים שהוא יום ה' הגדול אלא היה צומם כיום הכיפורים שהוא
להשמיע במרום קולכם והפשר שיהיה ולא כיום אלא היה רצון בלהם כפי מה שיאות למעלת היום
וקדושתו שהוא להשמיע במרום קולם והם לא היו משמיעים קולם במרום בתפילות הן וה"כ לא
היה הצום כפי ערך מעלת היום עד כאן: ולע"דן לדקדק למה אמר לא ראית בלשון עבר
ואמר לא תדע בלשון עתיד דהי"לל ולא ידעת אבל אמר שהם מתרעמים ואומר למה צמנו ולא
ראית שמא תאמר לפי שחשבת' לבתעמו' בצום ההוא וזהו גרם לכם להזכיר עומותיכם והוא מ"ש
חז"ל עיון תפילה שמזכירין עומותיו של אדם והוא המעיין בתפילתו אמתי נעניתי לא"ל כי זה לי
לפשר שראי עינינו נכסינו ומעת קבלת התענית היה ע"מ שלא תדע בו ולא תענוו ולפי זה צמנו
הוא על הצום בפועל ממניעת אכילה ושתיה ועינינו נכסנו בכח דהיינו בקבלת התענית שהנכס
מקבלת אותו הענוי וההכנעה משעת קבלה התענית ולזה יאמר בלילה של התענית עינינו ונעכ"ו
שאוכל ושותה לא כן בליל מוצאי התענית שאעפ"י שהוא מתענה בעודו מתפלל ערבית כיון שעתי'
לאכיל מיד אחר ערבית בטלה ענוי נפשו אז יאמר למה צמנו וגומר עינינו לפי שהצום יאמר על
האכילה ושתיה וענוי על שאר העינויים כראיה וסיכה ונעילת הסנדל ותבמים המיטה ותשובת
הפי"ת היא הן ביום צומכם תמצאו חפץ"ל למה התרעמו למה צמנו וגומר שהרי ביום צומכם
תמצאו חפץ בזכות הצום ונעכ"ו שלא יאמר כל מה שתלונתיכם סוף סוף היה חפץ תמצאו ומוציל
לכם קבלת התענית ולא"כ למה אתם מתרעמים ואו' למה צמנו ולא ראית כי אם זה ראיתי שהרי
תמצאו ביום צומכם ר"ל בזכותו היה חפץ וכל עצביכם תנגושו כמו מה לי עוד לעצבים ונתן עוד
טענה שנית לו הנגח שלא תצומו כיום הזה להשיל הצום כדבריכ' הטעם ברור לפי שהן לריב ולמצה תצומו ר"ל תכלי'
הצום שאתם צמים הוא לפי שאתם רוצים לריב ולמצה עמדי כמו שרבתם ומרתם למה צמנו ולא
ראית וגם כן תכלית צומכם כמי שמכה הרשע בלגרוף כך אתם חושבים שהרשע שלכם יוכה ע"י
הצום אבל לא תצומו כיו' להשמיע במרום קולכם ולכן איני רואה אותו ולא יודעי שהכל הולך אחר
התכלית וכיון שהתכלית לריב עם השי"ת ולמצה עמו לכך לא יקליהו ועוד שכוונתם בתענית לשלא
תענו ותעבתו כדי לריב עמדי מלה ומריבה ובשם החכ' הצום כמ"הרר משה אלשיך ז"לה שמעתי
שפי' הן לריב ולמצה תצומו רוצה לומר כשיש היזה ריב ביניכם לבין חבירכם תצומו זה על זה
למסור דין על חבירו ולהכות בלגרוף לרשע שעשה לו חבירו וכיון שהכלית העניתכם כן אני לומר
לכם למעני שלא הצומו והוא לשון שוי והטעם לפי שזאת המסירות דין זה על זה גורם להשמיע
במרום קולכם להביא פורענות עליכם שהרי אמרו"ז"ל המוסר דין על חבירו הוא נענש תחילה
וכיון שעניכ' מוסרים דין זה על זה תענשו יחדיו:

הכזה יהיה צום ואומר עיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל ומהרי"ח פי' הלכוף ובגומר שכל אלו הם
דברים מבחוץ שיעם: אותה האדם לרמות בני אדם ולזה אמר הלזה תקרא צום ויום רצון
לה' כי יום רצון הוא שיזכיר אלא זה ובגומר ע"כ: ולע"דן לדקדק בכל הכזה יהיה צום ובגומר
ואומרו הלזה תקרא צום ובגומר באחד מהם יספיק והוא אומרו הלזה תקרא צום שממעטו אפילו
מקריאת שם אמנם אלא זה צום הבחרהו אינו מעיטו אלא מהיותו צום נבחר:
ונראה שהפסוק מדבר בשני אלוקות האחת ענות אדם בנפשו בעינויים המחוייבים בהכילה
ובשתיה ורחיצה וסיכה ונעילת הסנדל ותבמים המיטה ולזה אמר על זה הכזה יהיה צום
הבחרהו יום ענות אדם בנפשו ר"ל צום הוא שהרי מענה נפשו אבל לא צום שהבחרהו אמר' בחלוקה
השנית אמר הלכוף כאגמון ראשו ובגומר שהם תנועות מהצום אבל הוא לובל ושותה על זה אמה
ואמר הלזה תקרא צום שאפילו קריאת שם צום לא יתכן באילו אל לב ף כאגמון ראשו ובגומר זאת
ועוד לו הוכח שלאמר שיקרא צום אבל יקשה וכי יום ה' אל רצון איך יראה על אמה ימים אל רוגז
וכעס שהכעים בתעלין לה' ז"ש ויום רצון לה' היתכן ביו' אחד יהיה רצון לה' לרצות בו מלבד
הטלו על הנפש תמיד בכל יום ויום לו יאמר ויום רצון מקופר עם הלזה תקרא צום שאין
ראוי לקרותו צום אלא אפילו יום רצון בעלמא לה' אין ראוי ליקרא אלא כשיפת ראש והצעת שק
ואפר ובקרבו ישים אראנו כי ה' ירחה ללבב עקוב הלב ומראה עלפיים מחשיבות כי הצום האמיתי
הוא כמו שמפרש ואמר הלא זה צום אבחרהו ובגומר נמצא הכתוב שתי אלוקות האחת הכזה יהיה
צום אבחרהו יום ענות אדם בנפשו שזה ולא כיוצא בזה יהיה נבחר וז"ש כזה והאלוקה השנית היא
מתחלפת הלכוף ובגומר:

הלא זה צום אבחרהו ובגומר עיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל וכן הר"דק וכן מהרי"ח ז"ל בקיצור:
ולע"דן שאחר שאמר בפסוק הקודם שאין במינת שלימות בצום אלא מצד עצמו כמ"ש הכזה יהיה צום
אבחרהו האם מצד ענות בנפשו לא יתכן בשלא יתכן כן שאם היה שלימות מצד הצום
מבחינת ענוי הנפש לא היה מצוה יום אחד לענוי ז"ש יום ענות אדם בנפשו שהיה הענוי מחוייב
ברוב הימים כיון שהענוי הוא השלימות אמנם להיות שלימות התענית מצד התכלית בבחינת
ההתעוררו שמתעורר האדם בו ביום הענוי לשוב אל השי"ת בהיותו מעונה התעצם הסכלתו
ויבין לאחוריו ויאמר אם הגוף הזה על שלא אכל תוקן יום אחד הגיע אליו החולשה הגדולה לגוכו
הנפש הזאת בהענה שלא עשתה מצות אלוה הענוי האמיתי הנפשי זהו הכזה יהיה צום
אבחרהו רוצ' לומ' הלא זהו התכלית בנו' שמסבתו אבחרהו הלא הוא שהצום מעורר לפתח חרטו'
רשע ובגומר בין אדם למקום ומה שבין אדם לחבירו אמר הטר לגזילות מוטה כדמסיק לשלא רצוי'
חפשים שהו' במה שבינו לעבדי' כנ"ל במכרשים ז"ל והו' מוסיף על ענין ראשון הו אפשר כתת
חרטובות רשע במה שבינלאד' לחבירו הטר לגזילות מוטה בין למקום שהם לגזילות מעבירו'
ואחר כך השוב בתשובה שלימה לשאור שבעיסה שהוא סיבת כל המוטה הנתקו אותה מהלב הטר
אולת קשורה בלב נער מעיר מן המצות ז"ש וכל מוטה הנתקו ע"ד מה שפירשו חז"ל בפסו' והסי'
ה' ממך כל חולי זה יל"ה הר והטעם לפי שהו' סיבת כל חולי כן כיוצא בו כל מוטה הנתקו ואחר שהוכי'
מספט התענית והכליהו שמך אחריו הלא פרוס לרעב ובגומר דאברא דהעניתא לדקתא:

הלא פרוס לרעב וגומר חז"ל אמרו למזונות אין בודקין שנאמר כי תראה ערום שתראה שהוא ערום ואין ערמ'
ומלות בדבר לז וכסיתו והו המוסכם בגמרא. עוד פי' שם הלא פרוס לרעב ולם לאו לרעבו
של עצו והיינו ועניים מרודים ולם לאו ופנים מרודים אבע"ז ואע"פי כן נחשב לצדקה שנאמר
ונוגשיך לצדקה ועיין רש"י ז"ל והרא"בע וכן הר"דק ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל ויוסיף בקצר הלא פר ם
לומר שהצדקה הוא צרך שיתחר אל הצום וזהו הלא פרוס לרעב לחמך ואמר שיתחיב לאתם כאילו
הם בשר מבשרו וזהו ומבשרך לא תתעלם שלא התעלם מהם כאילו הם בשרך ובעשותך טובה
עמהם כאילו אינך מתעלם מבשרך ע"כ: ולע"דן בענין קצר הלא כרוש ובגומר עם הקודם
מה שכבר זכרתי בפסוק הקודם קרוב לדמהרי"ח דאברא דהעניתא' לדקתא ולרמיב עוד בזהו הלא
פרוס לרעב מהצום והתענית תפרוס לו לחמך כי רעב הוא מהענוי ועני הוא שלא נתחזק במאכל
מרובה קודם התענית נמצא שהוא רעב מסיבת עוניו ומסיבת רעבו זאת ועוד לפשר לכי שדבר
במה שבין אדם לחבירו שאם' התר לגזילות מוטה לפי הפי' הלאחד שזכרנו ושלא רצוליה הפשיט לז"ל
במה שבין אדם לחבירו שאם' התר לגזילות מוטה בין למקום שהם לגזילות הלא פרוס לרעב ומלחמך והזהיר לגב
הלא פרוס לרעב מאילו שהוצלת לחירו' תפרוס לחמך הענק הענק לו מגרגך ומלחמך והזהיר לגב
הלא פרוס לרעב מאילו שהוצלת לחירו' תפרוס לחמך הענק הענק לו מגרגך ומלחמך והזהיר לגב
שהוא לחמך המיוחד למאכלך ממנו תכרות לגזילות מוטה בין למקום שהם לגזילות לגזילות מעבירו'
ואחר כך השוב בתשובה שלימה לשאור שבעיסה שהוא סיבת כל המוטה הנתקו אותה מהלב הטר
אולת קשורה בלב נער מעיר מן המצות ז"ש וכל מוטה הנתקו ע"ד מה שפירשו חז"ל בפסו' והסי'
ה' ממך כל חולי זה יל"ה הר והטעם לפי שהו' סיבת כל חולי כן כיוצא בו כל מוטה הנתקו ואחר שהוכי'

וקרחת לשבת עונג · הס תשיב משבת · מצות לא תעשה · וקרחת לשבת עונג · מלות עשה לענג הנוף ביום השבת במאכלים ערבים וטובים שמתוך ס ישנהו משלו
ימים לטוב יזכור מעשה בראשית ושהלל חדשו מחין ושבת ביום השביעי ומתוך כך יסבח לאל ויפארהו בפיו ובלבבו · והתענג נכסו בו · ופי' וקרחת כמו מקרא קדש:
לקדוש ה' מכובד · כפל ענין במ"ש · ורבו' פירשו ביום הכפורים שאחרו מהי דכתיב לקדוש ה' מכובד זה יום הכפורים שאין בו לא אכילה ולא שתיה אמרה תורה כבדהו
בכסות נקיה: וכבדתו מעשות דרכיך · זהו הכבוד שתמנע מעשות כל מלאכה · כי פירוש דרכיך תפליך ומעשיך כמו דרכי ספרתי ודרכיך למחות מלכין והדומים להם ·

ורז"ל פירשו דרכיך מנהגיך שלא
יהא מנהגו של שבת כמנהגו של
חול · כמו שאמרו וכבדתו שלא
יהא מלבושך של שבת כמלבושך
של חול · וכן שלא יהא הלוכך
של שבת כהלוכך של חול · וכן
שלא יאכל המאכלים והמשתה
של שבת כשל חול · ופי' לשנות
מנהג עת האכילה להקדים או
לאחר: ממצוא חפצך · כפל
ענין במ"ש כי הוא כמו מעשות
דרכיך, כמו שפירש על דרך
הפשט · וכת"י מלספקא צורכך ·
ורז"ל פירש ממצו חפצך בדברים
שלא ידבר בשבת בחפציו · והם
הדברים שצריך לעשותם בחול ·
ודקדקו מחפציך · ואמרו חפציך
אסור לדב"ה חפצי שמי מותרי'
כמו שאמרו חשבונות של מצוה
מותר לחשבן בשבת · ואמרו
פיסקין צדקה לעניים בשבת ·
ואמרו מתדכין על התינוקות
ליאחרם ועל התינוק ללמדו ספר
וללמדו אומנות · כי כל הדברי'
האלה אם ידבר בהם הם מצוה ·
ואפילו ללמדו במה שיהיה כדי
שלא יהיה גנב ומלסטם את
הבריות · ואמרו ודבר · שלא
יהיה דבורך של שבת כדבורך של
חול כלומר שידבר בשבת בנחת
וימעט בדברים · ואמרו דבר
דבור אסור הרהו' מותר והע"פכ
האסורים היו נאמרים אפילו
מהרהור תפלתם אלא בחפצי
שמים כמעשה החסיד ההוא
שמספר במסכת שבת · וי"ת
ודבר דבר ומלמלל מלין דלאוסם
פי' דבר און כי כן מתרגם און
אוסם וזה אסור אפילו בחול: אז
תתענג על ה' · אם תתענג
השב תתענג על ה' כלומר יפעיב
לך מובות עד שתתענג עליו ותולה בו ובטובו כי מאיתו הכל ובידו · והתענוג על ה'
הוא תענוג הנפש · והנאון רב סעדיה פירש תענוג הנוף כלו תענוג גופך יהיה על ה'
לא ככסילים שבא' בהם לא נאה לכסיל תענוג אבל המשכיל לא ירבה בתענוג · ת"ר
מדאי כי אם במשפט בעבור כי הוא מתעסק בחכמה ובה יתענג יותר אלא שתענוגי
הנוף במשפ' ייטיבו שכלו ויחזקו כחותיו הנ' והם כח הזכרון' וכח הבחיל' וכח המחשב':
והרכבתיך על במותי ארץ · כמו ירכיבהו על במותי ארץ והיא ה"י שהיא גבוה מכל
הארצות · כלומר אם תגלה ממכה ישליטך עוד עליה בכבר שמירת שבת ושאר
המצות והבטחה הזאת לכל בני הגלות אם הוא קרוב מזמן הגאולה יזכה לישועה
ואם הוא רחוק מזמן הגאולה יזכה לתחיית המתים ויזכה לארץ ישראל ולטובה:
והאכלתיך · כפל הענין במלות שונות · ואמר יעקב כי בניו הם מיוחדים בנחלה לא
ישמעאל בן אברהם ולא עשו בן יצחק · וכן אמר ויעמידה ליעקב לחק לישראל ברית
עולם לאמר לך אתן את ארץ כנען חבל נחלתכם · ורז"ל דרשו כל המענג את השבת
נותנין לו נחלה בלא מצרים שנאמר והאכלתיך נחלת יעקב אביך · לא כאברהם
שנאמר בו קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה · ולא ביצחק שנאמר בו כי לך ולזרעך
אתן את כל הארצות האל · אלא ביעקב שנאמר בו ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה:
כי פי ה' דבר · וכיון שהוא דבר ייקיים דברו: הן לא קצרה · אחר שהשלי' להורות'
על המעשים הטובים ושיסורו מהמעשים הרעים שב להוכיח' עוד על רוב מעשיהם
ואמר כי לשוא יתלוננו על האל · ואומרים למה צמנו ולא ראית · ואמר להם זה שלא
ראה האל צומכם ולא הושיע אתכם מאויביכם לא מפני שקצרה ידו מהושיע ולא
מפני שכבד אזנו משמוע כי הוא שומע נעקתכ' ובידו להושיע אחב' אלא שעונותיכ'
גרמו לכם והם מבדילים ביניכם לבינו והרי הוא כאלו אינו שומע או כאלו אין כח בידו להציל: כי אם · מפורש הוא:
כי כפיכם נגאלו בדם · בשפיכות דם נקי: ואצבעותיכם בעון · לשלח אצבע ולהכות בהגרוף: ושפתותיכם · והגה העון במעשה ובדבור · ומלת נגאלו מורכבת מן
נפעל ופעל שלא נזכר שם פועלו · ואין נשפט · באמונה כי השופט יעות דינו: בטוח על תהו · כשמדבר עם חבירו שוא שאין לבו עמו כפיו על מה הוא בוטח על תהו כי חושב בלבו שלא
לית דמגלי בקשוט: ואין נשפט · באמונה כי השופט יעות דינו: בטוח על תהו · כשמדבר עם חבירו שוא שאין לבו עמו כפיו על מה הוא בוטח על תהו כי חושב בלבו שלא
יגלה לחבירו אם הוא מדבר בשוא והלא הוא גלוי לפני האל וגם לחבירו וגלה יום אחד מתוך מעשיו והנה בטחונו בהבל: הרה עמל · דמה המחשבה להריון והדבור והמעשה
לידה: והוליד · נכתב בי"ד המשך: ביני · דמה עוד מחשבותם ומעשיהם לביני כפעוני כי שיבקעו יצאו מהם כפעונים כן מחשבותם רעות ומעשיה רעים · ופירוש בקעו
הכפעונים מבקעים אותם · כמו בילת האפרוח שמנקר בחוטמו ובוקע הקליפה מעט מעט עד שיצא כך הם מטרידים לבם תמיד במחשבות רעות על שיוציאם למעשה:
וקורי עכבים · יריעות שאורג העכבים שאין להם תועלת וקיום והעמדה כן מעשיהם לא יועילום: האוכל מביציהם · שב לביני כפעוני שמר: אחר כמו האוכל ביני
כפעוני שימות בלא ספק כן המתחבר אליהם ולמעשיהם ימות: והזורה · כמו והזורה · בקמץ הרי"ם על משקל על פי אבשלום היתה שומה · ובא בסגול תחת הקמץ · כמו
ולנה בתוך ביתו שהוא בתו ולנה בקמץ · וענינו כמו ותשכח כי רגל תזורה · והוא אומר על ביני הכפעוני כשהיא זורה ברגל · אמר אם יאכל אדם מביני הכפעוני ושני שמות יש לו
אם תזורה רגלו על הביצה תבקע הביצה ויצא האפעה וימיתנו כן כל המתחבר עם הרשעים בכל ענין שיתחבר עמהם ימיתוהו · והאפעה הוא הכפעוני ושני שמות מהם בגל
וכן תרגם יונתן שניהם חיון חורמנין · ותרגם והזורה תבקע אפעה · ומשחנן ומפקין חיון חורמנין מפרייתהון · קוריהם · כמו קורי עכבים שאינם ראויים לעשות מהם בגד
ולהתכסות בהם כן לא יתכסו הם במעשיהם בגד הרשה עליהם בעבור כי מעשיהם מעשה און: רגליהם

מה שתתענג על ה' זכור אם
שבתכנו לעשות בהוא
מלאכים ישכון עצורות
מלכים עשנו וכן אמר כאן
כי יהיה עקובו עקוש גנוה
ואם מינו רחוי ליזרע אחר
והאכלתיך נחלת יעקב אביך
יהב' הנחלה המונחת
ליעקב בלחם לאכול ובגד
ללבוש וזהו בטח בדד מין
יעקב אל ארץ דגן ותירוש אף
שמיו ירעפו טל · אז יאמר
אמר' · שתשיב עשנת רגלך
ועשיות דבר בחותו יום
קדוש לא יחסר בגלל כי לאחר
נתן: כן לא קצרה יד ה' אמר
אין רמוי שתאמין אמונת
הנביאים שהוא בלתי יכול ולא
בלתי יודע וזהו כן לא קצרה
יד ה' מהושיע וכן לא כבדה
אוזנו משמוע וזאת אתם אם
לאמר דבריהם ביניכם אל
הנבואה והאכלתיך נחלת
יעקב אביך כי פי ה' דבר:
כי אם שונותיכם היו מבדילים
בינכם לבין אלהיכם וחטאותיכם
הסתירו פנים מכם משמוע:
כי אם שונותיכם הם מבדילים
בינכם לבין אלהיכם · אם
הסתירו פנים מכם משמוע:
כי אם עונותיכם היו מבדילים
בינכם לבין אלהיכם וחטאותיכם
הסתירו פנים מכם משמוע:
כי אם עונותיכם הם

מצוותיך מצומצמים תעשה מהם לדקה כמ"ש בכתוב אם שלמים ובומר שפי' הז"ל על המצומצמים יעשה מהם לדקה וזהו הלא פרוס לרעב לחמך שתע"פי שיחד כולו הוא לחמך ר"ל שיוקר מלחמך הלא פרוס שתפרוס ממנו חלק לרעב והשארית תאכל או אמר לחמך שהוא שלך להביא לתוך הגנוב ואת הנזול כי אעפ"י שהוא לצדקה הב"ה שונא גזל בעולה ומה שלא אמר הלא פרוס לרעב מלחמך הודיע שהנתינה הזו תרחיב לך והו' הו' לחמך וזהו שאפשר שכוון בכתוב במ"ש אם שלמים וכן רבים אם רוצה הדם שמזונותיו מצומצמים יעשה מהם לדקה וע"י זה מתרבי' וז"ש וכן רבים ר"ל ע"י כן יהיו רבים ולא שלמי' כי מתן לדם ירחיב לו וז"ש הלא פרוס לרעב זאת הפרוס שאתה נותן ופרס לרעב היא היא לחמך כאילו ממנה תאכל כיון שנזכות' ירבה כל אשר לך וז"ש לחמך ולא אמ' מלחמך ואמר ועניי' מרודים תביא בית כמו שפי' החכם הבלם כמהר"ר משה אלשיך ז"ל שהאיר שאם הם עניים מרודים ותביא העני ותביא אשתו ובניה ומרודה בביתה תקרא עליך אלה' והיה בך חטא כי אולי היה מחזר על הפתחים לו ולה לז"ש ועניים מרודים הז לריך שתביא הבית של עניים מרודי' יחדיו אים ובביתו יחדיו ז"ש תביא בית תביא בית העניים המרודים הנז' לא בית התביא שהי"לא תביא לבית ע"כ ולי נר' ועניים מרודי' תבי' בית בבית מיוחד להרחיק מהזיק' ולא אמר לבית שהיה מורה על הבית המיוחד לך ביחוד • ואמר כי תראה ערום וכסיתו וחי"לא כי תראה ערום תכסנו לומר כי תראה ערום שהוא ערום ועריה ואעפ"י שכבר כסיתו פע' אחר' לא נפטרת מכסויו באומרו כבר זכיתי בו השתק' אוריע מזליה שהרי כסיתיו ולא שוה לו שהרי ביתו ערום ומה יתן ומה יוסף כתיבתי זאת אליו וממני יגרע כי דע שבמיל' שאתה מודד בה ימדדו לך ואח"כ הרי הוא כאילו מבשרך לא תתעלם שזה יגרוס לבשרך שיהי' מכוסה כמו שכסית הערו' אז אמר ומבשרך לא תתעלם שים לך פמה וכמה מלבושים והוא הגורם לך שהתמידו מלבושיך ולא מתחבו מהר לא מזלך גורם ולא מזל העני גורם להיותו ערום אעפ"י שכסיתו לפי שאין לו הלא חלוק אחד וחייו איכם חייס כמ"ש אז"ל ובה סליק ונחית ולזה מתחתכת מהרה והולך ערום: אז אמר שאמר ומבשרך שתראה בעינך בשרו כבשרך כמו שאתה חס על בשרך כך תחוס על בשרו ובעינלא בזה אח"ז אל בויקרא רבה ומבשרך לא תתעלם בר קפרא אומר הוי רואה את בשרו כבשרך שאין לך אדם שלא בא לידי מדה זו אם לא בא בנו או בן בנו עד כאן:

אז יבקע כשחר אורך ה"ר יוחנן הנותן פרוסה לעני מתברך בשש ברכות והמפייסו מתברך בי"א ברכות הנותן פרוס' בשש ברכות דכתיב הלא פרוס לרעב לחמך אז יבקע כשחר אורך ואחרוכתך מהרה תצמח והלך לפניך צדקיך • אז תקרא וה' ואומר והמפייסו בדברים מתברך בי"א דכתיב ותפק לרעב נפשך ונפש נענה תשביע ונזרח בחושך אורך והיה כצהרים ונחך ה' תמיד ושבביע בצחצחות נפשך ועצמותיך יחלץ והיית כגן רוה וכמוצא מים אשר לא יכזבו מימיו וכתיב ובנו ממך חרבות עולם מוסדי דור ודור תקומם • וקורא לך גודר פרץ ומומר ע"כל: הנה מצון הנשם כך הוא שמונה פסוק והלך לפניך צדקך כבוד ה' יאסף בשתים ופסוק אז תקרא בשתי' ופסוק אז יבקע כשחר אורך פסוק אחר שהם שתי' הרי שש אמנם הי"א ברכות על המפייסו מניינם ברי' אחנם סעם כוון הברכות שש של הנותן פרוס' לעני הוא כי כמו שהנותן פרוסה לעני בטבע מקיים בעצו כך שברו מכוין קרוב אל הטבע הוא מ"ש אז יבקע כשחר אורך כמו שהשחר בטבע יאיר אורו בהגיע עתו כך הצלתך והוא הנמשל באורך יבקע כשחר • ולפי שמי שאחזו בולמים מחכילין אותו אחילו דברים טמאים עד שיאורו עיניו כן הרעב הזה אור עיניו גם הם אין אתו אלא אמר הרעב לכך שהמחכילו פרוסה מאיר עיניו ראוי שאורו יבקע כשחר: וכן ארוכתך יהיה ג"כ טבעית כלומר הזה הלומת בטבע ע"י המים והלחות בן רפואתך מהרה תצמח וזה ג"כ מכוון כמו שהוא רפא את הרעב מבולמוסו ותשוב כמו כחולה הזה כן גם אתה ארוכתך מהרה תצמח ותהיה מהר' כמו שאת' מיהר' להכין הפרוס' לעני כדפרשית במ"ש הלא פרוס שתהיה פרוסה ועומד' מוכנת לעני וכמו שאתה נזדרזת לשלוח לעני קוד' הקבלת פניו הנה כי כן והלך לפניך לדקך ואח"כ כבוד ה' יאסיף מכוון למה שאתה מקדים לעני לדקך ואמר כך אתה מקבל פניו וכן אז תקרא וה' יענה תשוע ויאמר הנני כמו שאתה לא השבת פניו ריקם כן הקדוש ברוך הוא יענך בקריאתך אמנם המפייסו בדברים טובים והוא ותפק לרעב נפשך שע"י הפיוס נפש נענה תשביע והפיוס סיבה שהאירה הנפש שהיא מר ה' נשמת אדם לזה אמר שהשכר גם כן יהיה ונזרח בחושך אורך אלא כטבע וכמו שאחר בשמוך שבעות תוקף החושך יאיר שלא כדרך טבע הגול' ונחך ה' תמיד והשביע בצחצחות בפשך כמו שגם אתה נפש נענה תשביע וכמו שהשתלת בנפש נענה הקיימת וכלחית כן הקדוש בריך הוא יעסוק בעצמות שהם קיימי' לעולם כי הקנה' מרקבת אותם וכשאין קנאה מתמידי' וזהו שאמר ועצמותיך יחלץ ירוז וכמו שריית נפש הרעב בפיוסך גם כן אתה והיית כגן רוה וכמו שאתה פייסתו שהוא דבר שאוכל להתמידו כן השכר שלך יהיה כמוצא מים אשר לא יכזבו מימיו אלא מתמיד ולפי שאמרת תמות נפשי תחתיך ואלא ממני נפשי אחר שראיתיך בצער ודוחק כזה כמו שפירשו חז"ל ולזה אמר ובנו ממך חרבות עולם שבנית חורבות הים הרעב הזה בפיוסך הנה כי כן ובנו ממך חרבות עולם ולפי שאמרת לו מי יתן מותי תחתיך כמו שזכרנו בותפק לרעב נפשך לדרבה מוסדי דור ודור תקומם שתהיה יסודות עולם: עוד לא"ל והלך לפניך לדקך סוטה אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן כל העושה מצוה אחת בעולם הזה מקדמתו והולכת לפניו לעולם הבא שנאמר והלך לפניך לדקך וכל העושה עבירה אחת בעולם הזה מלפפתו והלכת לפניו ליום הדין שנאמר ילפתו אורחות דרכם יעלו בתהו ויאבדו עכ"ל:

ולע"דן לדקך מלי בעולם הזה דקאמר בין גבי מצוה ובין גבי עבירה דומלי בעה"ז שהוא עולם המעשה: ונראה דהכי קאמר כל העושה מצוה אחת בעה"ז שלף על פי שבכל זה העולם לא עשה אלא אחת עכ"ז יש בה כח לקדם אותו ללכת לפניו לעה"ב בהיותה מצוה אחת כתקנה או לפשר שהכוונה לומר בעה"ז להגזים שעשה היות המעשה בעולם הזה בגשמי בגול כח המצוה להקדים לפניו לעה"ב וכן בעבירה שמעשה גשמי גורם לו פורענות רוחני והוא שליח • או לפשר שתיבת בעה"ז מקושר עם מקדמתו וגומר שבעודו בעולם הזה מקדמתו המצוה בגוותו וכן העבירה בעה"ז מלפפתו שאין המצוה מתאחרת לעולם הבא אלא בחייס חייתו של אד' בעודו בעה"ז מקדמתו וגו' וכן העבירה והפי' הראשון דייק שמצוה אחת בכל העולם הזה מספק' לקדמתו וז"ש בלדקך מפשט לפי' אחת מדלא קאמר לדקותיך אמנם הפי' הפני בש"ם בעולם הזה אין לריך רחיה שכל המצות זה סגולתן היום לעשות בעולם הזה ומאחר לקבל שכרן בע"הב אמנם הפי' הפני' אחפר שלמד כן מלשון והלך לפניך לדקיך דהי"לא ולך לפניך לדקיך אבל אומרו והלך ר"ל הלך בלשון עבר שבעולם הזה מקדמתו והולכת לפניו בדי שתלך הלויה עמו מהעולם הז' ועיין רש"י ז"ל והרא"ש ז"ל וכן הרד"ק ז"ל והוסיף ומהרי"ח כ"ף בספר כ"ף הזמן ר"ל כעלות השחר שהוא משל אל הבלתו אז יבקע ג"כ אורך וכבוד ה' יאספיך ר"ל שימות בכבודו ומעלתו שגם על זקנה ושיבה אלהים אל יעזבך בזכות הצדקה ההולכת לפניך תמיד עד כאן:

ולע"דן לפי שהעני היה בתוסך הצער והצרה מחוסר כל ואתה חננתו והארן אפילתו כן מדה כנגד מדה אז יבקע כשחר אורך שמה השחר מחשיך ומתוכה האור נבקע כך אור נבקע מתוך החושך של הצרה וכהרף עין יבקע אורך ואפשר שאמר עוד והגזים שכמו שהאור אורך ז"ש יבקע כשחר אורך שאורך יהיה נבקע בערך האור הנערך הנבקע מתוך השחר הזה אל ערך האור הבתיר לאור לא מצוחלת שבערכו יהיה אורך כשהרות אור השכינה יאספיך אליו כי מפס חונבו הנפשות ופס יאספו בזכות הצדקה ככתוב אני בצדק אחזה פניך:

אז תקרא וגו' חז"ל יבמות פ' רביעי שנו רבותי' האוהב את שכיניו והמקרב את קרוביו והנוטל את בת אחותו והמלוה שלא לעני בשעת דחקו עליו הכתוב אז' אז תקרא וה' יענה עכ"ל פרש"י לעיל מיניה כתיב כי תראה ערום וכסיתו והכוונה כי נזדר ומבשרך לא תתעלם' זו בת אחותו שהיא בשר מבשרו ועניים מרודים אלו הסכנים שהרי אזה להם תביא בית נראה שהם קרובים אחולה מזו • ופרשו ז"ל שלא תאבה ודבר אין מלשון אוי אם ראית מבדיך בורח מהסכנה דרך הלסון חז"ל מסנין מפני הבלוס והראה לו בדרוס ובכה מפני הבלוס ודבר אין ואמר לו בדרוס הלך כמ"ש וכן הביא מהרי"ח ז"ל ודבר אין מלה לדבר אין ע"כ: ועיין הרא"בע ז"ל והרד"ק ז"ל רש ודבר אין על הדיבור: ולע"דן לפי שהצדקה הודמת אל התפילה כמ"ש שמעה ה' צדק ותח"כ בקשיבה רנתי הקשיבה תפילתי לכך אמר אחר הלא פרוס וגו' אז תקרא וה' יענה בזכות הצדקה ובקריאת' כל דהו יסקיף לעני' אבל כשתשוע מעלת הטוב' תגרוס שיאמר לך הנני ולפי שאמר למעלה וכל תועה תנתקו כי לך בהתחל' כשתנתקו ויאמר לך שהוא בעל כל הטוב' לרעה עתיד אמתי בתכלי אם תסיר מתוכך מוטה אמר תשוע ויאמר לך הנני מזומן לכל מה שתרצמון אותה המוטה עתוכך אז בלי ספק שלא תאבה אשר היית קורן בו ומרה כמה מרמות אז אם תסיר

מתוכך מוטה המטה אותך לדרך רשע אז שלא תאבה לתרן בזה' וכן ג"כ ודבר און שלא אותו מעמך שאין לך לא בהאבה ולא בדב' און אלא מה כיון שתסיר מתוכך מוטה והוא שאור שבעשה המעבר:

ותפק לרעב נפשך חז"ל אם זכיתם לרעבו של יעקב ותם לתו לשבעו של עשו • עוד לא"ל ותפק לרעב נפשך אמר רים לקים אם אין לך ליתן לו נחמו בדברים אמור לה הלא נפשי אליך שאין לי מה ליתן לך אם עשית כן ונרח בחושך אורך עכ"ל: ולע"דן לדקך מלא ליה כשאין לו דילמא ותפק מוסיף על ענין ראשון הלא פרוס לרעב בלי פיוס ותפק במוסיף פיוס על הפריסה • ועוד מהו אם עשית כן שהוא מיותר דהא בעושה כן עשיתן: ונראה שהם דקדקו תיבת לרעב שהיא מיותרת דהא כבר הוזכר למעלה דנרעב עשרי' דקה' פרוס לרעב ועלה קאי תיבת לרעב שהיא מיותרת דהא ותפק נפשך ונפש נענה תשביע ועוד תיבת נענה מיותרת ותפק לרעב נפשך ונפשו תשביע אי לא"ל ריש לקיש דע"כ לא קאי אהלא פרוס לרעב לחמך בשבורת אז לרעב נפשך ונפשו תשביע אי לא"ל ריש לקיש דע"כ לא קאי אהלא פרוס לרעב לחמך בשבורת אז לחם ומפייסו דא"כ ליתסתוק מן לרעב אלא ודאי בשאין לו מה ליתן לו הכתוב מדבר שנסתר רעב עדיין וזהו ותפק וזהו ג"כ אז נפש נענה תשביע שהיא נענה והשביע שני הנפשות בגופה א' נענה כי לא נתתם לה כלום ותשביע בפיוס וכטומי מילי בעלמה כמ"ש ותפק לרעב נפשך הלא נכסי שאין לי מה ליתן לך • ולפי שאריך שלא יהיו דברים הלו דרך חינוך מן הנכה ולחון כי לא יקבל אם לא אם עשית כן ולא אמר לם אמרת כן הרעב פיוס מדברי הנוסה שהרי מבין הוא שהכל חונף לז"ל אם עשית כן ולא אמר לם אמרת כן הרעב פיוס שיהיה עשיה בלב אלא שספת חלקות לא יועיל כמ"ש הכתוב טוב הכתוב אים לת הלא אם עשית כן שיהיה עשיה בלב אלא שספת חלקות לא יועיל כמ"ש הכתוב טוב הכתוב אים לת דרהו ספת חלקות כי לא יטעה בחלקות לשון כי לב ולב ידברו כמה דבלבב על הדרך כמה דבלבי' עד כאן: עוד לא"ל ותפק לרעב נפשך לשון יציאת נפש מיתה ממש שתפייסו עלך וז"ש אם עשית כן:

בדברים מי יתן נפשי תלא תחתך • וכן רש"י ז"ל ועיין הרא"בע ז"ל וכן הרד"ק ז"ל ומהרי"ח ז"ל בהיותך מפיק לרעב נפשך זה כפש נענה תשביע מלד הפיוס תשביע נפשו הנענה ובשבר זאת ונרח בחושך אורך עם היות העולם כולו בחושך הלרות לך לבדך בפרטות יהיה אור בחשכתיך והוא דבר נפלא אמנם עלו הלא פרוס לרעב לחמך בלי פיוס לא יעד אלא יבקע כשחר אורך שאור אור בפלא אמנם עלו הלא פרוס לרעב לחמך בלי פיוס לא יעד אלא יבקע כשחר אורך שאור הוא דבר נ

רגליהם · וימהרו · כי אפילו החייב מיתה רצוי לדיין לתמך לימו ולא ימהר בדיני נפשות והם ימהרו לשפוך דם נקי : דרך שלום לא ידעו · כי לא דרכו בה : עקשו להם · הם עותי נתיבותיה' לענותם כי יכשלו בם : על כן · הפסוקי' האלה על וירא כי אין איש הם דברי הנביא כי בעון האבות עם עון הבנים חרבה הגלות הזאת כי רוב ישראל לא שבו עוד מסגלו בגלות ראשונה · וכן אמר ירמיהו הנביא על לשון בני הגלות אבותינו חטאו ואינם ואנחנו עונותיהם סבלנו · ואמר דוד על לשון בני הגלות אל תזכור לנו עונות ראשוני · ואמר על כן שהרבו אבותינו להרע אנחנו עוד היו' בגלות והנה האל שופטנו מדה כנגד מדה הם רחקו המשפט והצדקה

רַגְלֵיהֶם לְמֵעֵבֵר דָּבִישׁ רַהֲטִין וּמוֹחִין רגליהם לרעה וימהרו לשפך דם
לְמִשְׁפַּךְ דָּם זַכָּאי עֶשְׁתּוּנֵהוּן עִשְׁתּוּנֵי נָקִי מַחְשְׁבֹתֵיהֶם מַחְשְׁבוֹת אָוֶן שֹׁד
אוֹנֶס בִּיזָא וּתְבָרָא בִּכְבִישֵׁיהוֹן: אוֹרַח וָשֶׁבֶר בִּמְסִלּוֹתָם: דֶּרֶךְ שָׁלוֹם לֹא
שְׁלָמָא לָא יְדַעִין וְלֵית דִּינָא בְּמֶהֱכֵיהוֹן יָדָעוּ וְאֵין מִשְׁפָּט בְּמַעְגְּלֹתָם
שְׁבִילֵיהוֹן עֲקִימוּ לְהוֹן כָּל דְּרַרִין בְּהוֹן נְתִיבוֹתֵיהֶם עִקְּשׁוּ לָהֶם כָּל דֹּרֵךְ בָּהּ
לָא יְדַע שְׁלָמָא: עַל כֵּן אִתְרְחַק דִּינָא לֹא יָדַע שָׁלוֹם: עַל־כֵּן רָחַק מִשְׁפָּט
מִנָּנָא וְלָא מְעַרְעָן לָנָא זְכוּן סַבְּרָנָא מִמֶּנּוּ וְלֹא תַשִּׂיגֵנוּ צְדָקָה נְקַוֶּה לָאוֹר
לְנִיהוּר וְהָא חֲשׁוֹךְ לְזִיהוּר וְהָא וְהִנֵּה־חֹשֶׁךְ לְנֹגַהּ וְהִנֵּה בָאֲפֵלוֹת נְהַלֵּךְ:
כְּרִבְּרַקְבְּלָא אֲנַחְנָא מַהְלְכִין: נְמַשְׁמֵשׁ נְגַשְּׁשָׁה כַּעִוְרִים קִיר וּכְאֵין עֵינַיִם
כְּסִמָּן כּוּתְלִין וְכִדְלֵית לְהוֹן עַיְנִין נְגַשְּׁשָׁה כַּשֶּׁלֶנוּ בַּצָּהֳרַיִם כַּנֶּשֶׁף
נְמַשְׁמֵשׁ אִתְקִילְנָא בְּטִיהֲרָא כְּמָא בָּאֲשֻׁמָנִים כַּמֵּתִים: נֶהֱמֶה כַּדֻּבִּים
דְּמִתְקַלִּין בְּקַבְלָא אִתָּא חַד בְּאַפָּנָא כֻּלָּנוּ וְכַיּוֹנִים הָגֹה נֶהְגֶּה נְקַוֶּה
כְּמָא דַאֲחִירִין קְבָרָיָא בְּאַפֵּי מִיתָיָא: לַמִּשְׁפָּט וְאֵין לִישׁוּעָה רָחֲקָה מִמֶּנּוּ:
עֲמָנָא מִן קָדָם בַּעֲלֵי דְבָבָנָא כִּי־רַבּוּ פְשָׁעֵינוּ נֶגְדֶּךָ וְחַטֹּאתֵינוּ
דְּמִתְכַּנְּשִׁין עֲלָנָא כְּדוּבִין כּוּלָנָא עָנְתָה בָּנוּ כִּי־פְשָׁעֵינוּ אִתָּנוּ
וְכִיוֹנִין נַהֲמָא נְהִימָנָא סַבְּרָנָא לְדִינָא וַעֲוֹנֹתֵינוּ יְדַעְנָם: פָּשֹׁעַ וְכַחֵשׁ
וְלֵית לְפוּרְקָנָא אִתְרְחַק מִנָּנָא: אֲרֵי כַּיהוָה וְנָסוֹג מֵאַחַר אֱלֹהֵינוּ דַּבֵּר־
סַגִּיאִין חוֹבָנָא קֳדָמָךְ וְחַטָּאנָא עֹשֶׁק וְסָרָה הָרוֹ וְהֹגוֹ מִלֵּב דִּבְרֵי־
אַסְהִידוּ בָנָא אֲרֵי חוֹבָנָא גְּלַן לָנָא שָׁקֶר: וְהָסֵג אָחוֹר מִשְׁפָּט וּצְדָקָה
וְעַוְיָתָנָא יְדַעְנָא לְהוֹן: מְרִידָנָא מְרַחוֹק תַּעֲמֹד כִּי כָשְׁלָה בָרְחוֹב
זְכַרִיבְנָא בְּמֵימְרָא דֵיָי וְאִסְתַּחֲרְנָא אֱמֶת וּנְכֹחָה לֹא־תוּכַל לָבוֹא: וַתְּהִי
לְאַחֲרָא מִבַּתַּר פּוּלְחָנָא דֵאֱלָהָנָא דְּאָמֶת נֶעְדָּרֶת וְסָר מֵרָע מִשְׁתּוֹלֵל
וַהֲוֵינָא מְמַלְּלִין שְׁקַר וְסַטְיָא מוּחַן וַיַּרְא יְהוָה וַיֵּרַע בְּעֵינָיו כִּי־אֵין
וּמַפְקִין מִלְּבְהוֹן פִּתְגָמֵי שְׁקַר: משפט

וְאִסְתַּחַר לְאַחֲרָא דִּינָא חָכוּתָא מֵרָחִיק קָמַת אֲרֵי אִתְקִילוּ בְּרְחוּבָא עָבְדֵי קוּשְׁטָא
וְעָבְדֵי הֵימָנוּתָא לָא אֲיָכְלִין לְאִתְגַּלָּאָה: וַהֲווֹ עָבְדֵי קוּשְׁטָא מְטַמְּרִין וְדִסְטֵן מִבֵּישׁ
מִתְבַּזִּין וּגְלֵי קֳדָם יְיָ וּבְאֵישׁ קֳדָמוֹהִי אֲרֵי לֵית דִּינָא

הגה ג' וטי' נהמה כדבים כלנו · הגו סיגים מכסף · ודברתיה הגו רשע לפני מלך · קרמא כתיב ה' בסוף תיבותא : ברחוב ד' ומל' בקריא' וסי' ויאמרו לא כי ברחוב גלין · רק ברחוב אל תלן · כשלה ברחוב אמת · ברחוב אבין מושבי : וסר מרע ה' בקריא' וסי' וסר מרע משתולל · איש היה בארץ עוץ איוב שמו · השמת לבך אל עבדי איוב · וחברו · חכם ירא וסר מרע :

רש"י

דרך שלום לא ידעו וכו' אמר לי הרשעים הנעשים אחרי שדיות לכם אחר דרכו דרך אחר ובתוך הקנין הרע מעשיכם אז אותם הקנין לאיתנם להכיר באמת כי באותו הדרך אשר דרכו בם יעשו מעשה בעצם כי אנו הדרך בעצמו יוכיחם אנו והוא נתיבותיו' מקשו להם : בגדה כעורים קיר לא יאמר לעני שאין דרכו לרחות שהוא עור אנו בלתי רואה מ"כים שרם בלתי רואים בעור ואשר אין מדרכם לדעתו ואינם רואים ובן באנו אשר עינים להם בגדה ותהיה הכוונה עם שיבאר : כשלנו בנהריים בנגף הבלתי רואה בחשכים כי בלתי רואה לנהרי' יבא אדר בנגע בכח הרוח' או בכלי אחרים בחשכים בעתים הבלתי רואה בחשכים אינו לפנים הרואה אנו לפעמים אחור וכנה ל' אם לעמ' בעינו מדרכו לרחות כי אין מדרך הרואה לרחות בחשך · והכוונה בכל זה אמנו הסגנה לא בלבד בלתי אפשרי כי גם באפשרי כהתה כדובים בלנו יהגה בעשה רע כאלו נהיה דובים ונו' מבאמו כעורים ובלבלים כיונים · כי רבו פשעינו כנגדך יודע כי מהבלתי אפשרים גנים אל הנעשה אחר מוכנה בלב אים אקוב בלב מכל ומי יודענו אכל מאחר אתו הפעולו' יוצאו הכחות בסבר' עשות פעולות לאמת נכיר רוע הכחונה וזהו אומרו כי רבו פשעינו נגדך אל' העלוי' כך הם אתה בה ואחרוי ונעד אם עונתינו וזהו אחטאתינו ענתה בנו אלו הם הבנים על אבינו נגדך ואיחר הקדמה הראשונה ל'אמתיים' נגיע אל הנכתר ואחר כי פשעינו אתנו ועונותינו ידענום יר' ראוי כי כן כי פשעינו הם אתנו לנו בלבנו ומי יודע הנכתר אבל עונותינו ידענום ויודע ל'אמת' · פשוט וגו' אתה ברוך דרכי החסדי' הנעשה ואת' כי הנכונה יבחנו בה בנו ומכאן והלאה יסבבו · פיני עבירות הם כשם והכ' אלב והנ' בעשה וזהו דבר פושע הוא בשם הרו והגו אל לב דברי שקר הוא בלב הפיעל והיסג אחור נעשה לנקבה מרחוק תעתוד אמנם אחר כי נעשה ונקבה ונקבה יתנהגו בינינו בין בעינינו נעשה יבא אחור כ"ש שאין שם נקבה ושאני' בעשה לא תבא שם נקבה וזהו : ושובנו אחור נעשה ונקבה מרחוק תעתוד לתת נעשה לעניה' ואמר כי בתשפט לא יתבדר אלא על פי בתת חיוב' אמר בעבים לאמנם כשלה ברחוב אמת אם כן יבא אחור נעשה ובן בדרך אלא תוכל לבוא אז יר' שאחל שבחתו בפוסבלות בעשה בנו' אחר לפרשנים קדמים ברחוב וא"כ בכוחה לא תוכל לבוא ורמזו להחכמת הסגנת הלא יתב' בנו' · ותהי בחתת נפרדת מארבי אם בינו שלבם אדם שיתנהג לנזור על פי הבעלים והבעלים כבדים לא יאמנו ולא יקראו כבדים · אבני בשופט אם כן מה נעשה לאותו התחכם וזהו ותהי בחתת בעדרת ולא יודע לפני הדיין הדבר' אחר הוא בר מרע אחר הוא בעונם הדבר אל הדיין יהיה בעינינם משתולל אם בקרחו שיבא לפני יתב' שאין משפט כלומר שיגרה הדין הבן בחתת אפי' בדין התורה כי אין לדיין אלא אם בעינינו רואות אפשר לומר כי לא אין נדין בעשה אלא בעדתן לדיבה קיבוש בעלמא ואין משפט במעגלותם · כלומר אין במעגל דרכיהם דבר נשפט בחמת כמשפטו : נתיבותיהם עקשו להם · הם העוו את דרכם לעצמם : רחק משפט ממנו · שאנו נועקים חמס מרעים ואין הקב"ה שופט לנקו' נקמה : ולא תשיגנו צדקה · הנחמות הטובות שהבטיחנו אינן משיגות אותנו לבוא · לנגוהות נקוה ובאפלות נהלך : באשמנים · מנחש פתר לשון מחשכים ורוב הפותרים מודים לו אבל דומה פתר בו לשון שומן והא"לף נוסף בו כמו אל"ף שבאחותי ושבאחוב ודרך האתריים אף כאן בין האשמנים בין החיים האמנים אנחנו כמתים ויונתן תירגם לשון מסג' אית אחד באפנא כמה דאמידין קברים באפי מיתיא : הגה נהגה · לשון יללה : דבר עשק · כמו לדבר עשק : הורו והגו · לירות ולהוציא הורו לשון ירה ביס · ל"א הורו והגו הרב התלמיד שם המקור והגו כתב הוגה מן המסילה הגו סיגים מכסף : והוסג אחור · משפט נקמתנו מרשעים שהיה תלוי בהק"בה : ונלקחו עומדת מרחוק · למה כי בשלה אמת ברחובותינו וכיון שהאמת בשלה מהרן אף משמי אין הלך והמשפט בחוץ : משתולל · מוחזק שוטה על הבריו כמו אלכם שולל והוא מגזרת שונג לתתרמי' שלו וכן על השל : וירע בעיניו כי אין משפט · לפיכך הביא עליהם הפורענות : וירא

אבן עזרא

רגליהם · כי מחשבותם שוד ושבר במסילות שידרכו בם והנה טעם רגליהם כפול : דרך · נתיבותיהם · שהיו ידועות עקשו' ומי יגיד בנתיבותיה' ולמד מהם : על כן · הנביא ידבר על לשון ישראל שיאמרו בגלות : לנגוהות · כפול בטעם : כנשה · כמו נמשש ואין ריע לו וי"א מגזרת וגוש עפר : בצהרים · שהוא חצי היום כאילו אינו בנשף זה דרך משל : באשמנים · יש אומרים קברי' ויתכן שהוא כמו צהריים או כמו בחיים והטעם בינות החיים ויתכן היות האל"ף נוסף והטעם בינות האשמנים והם הגויים : נהמה כדובים · והטעם נלעק ואין מושיע ואין מי שיעשה לנו משפט : כי · אלה דברי הנביא על לשון ישראל שיודו לשם עונותם : ענתה בנו · כמו לא תענה ברעך : כי פשעינו אתנו · הם עוד : פשוע וכחש · שמות הפעלי' והנה פשוע לגאת מתחת הרשות : ונסוג · שם הפועל מבניין נפעל על דרך ונגלות : סרה · מגזרת סורר ומורה והורו כמו עושו והורו מגזרת על ברכת הורי : והדר את מדיש והנה הוא על משקל הוגו והוי"ו שב על שקר ויש אומרי' כי היה ראוי להיותו על משקל בנה בניתי ובאו זרות וטעם מלב מלבם יוציאו דברי שקר : והסג · מבנין שלא נזכר שם פועלו : ונלקה מרחוק תעמד · דרך משל כי אין נלקחת אמת לשון נקבה והיא חסר נו"ן ויתלה מבוללת במלת אמת : ונכוחה · דברים שיאמר אדם לנכח מבירו ראה דבריך טובים ונכוחים : ותהי משתולל · יש אומרים משוגע כמו אלכה ערוס ושולל אשתולל מבירי לב ויתכן היות הכל מגזר שולל להסיר הון הנה משתולל שם הפועל מבנין התפעל : וירא

מנחה גדולה

זה יותר שיהיה ולא רשע שבחייו ונקרא מת ואפי' הוזלה שהוא כביכה מחרת שבמשחית שלא מתו לא היה בו לא להניאו אל עבירה אחרת לפחות לא יבגד מתנו שיבקע אפעה הו משחית הבדבק בנפשו וחהו והזורה תכקה אפעה וזה שאחרתי קולי עכבים ואדונו ראה כל חולשת זכיותיכם אשר המשלתי אותם לקולי עכבים כי הנה קוריהם לא יגיעו להטרף באריגה על ידי בגד כי הם הולכים ומתמעטים ואובדים כי ע"י איזה טובה שיהיה להם יגוכו על שיכלו ואיכו יוכל שיהיו לבגד במלאכת לא יתכסו בעצם מעשיהם בחלוקת דרכנן כי אם יהיו בבגד בדים עשוי בקבים נקבים או בלוי או חלום שאין בו כח להתכסות בהם והטעם כי הלא מעשיהם מעשה אין שלא יכשו מבשה החלות לשתן כי אם לרמות את הרואים שיחשיבום לצדיקים נאמנים ומה שעושים מצוה בעבורם לא מלבם כי אם חמס בידם כי אינו מתייחס אליהם ע"ד מאמרם ז"ל על כל אחם מבוריותיהם שהחרב שהיו מורגלים בה חמס היא מעשו ולא מהם כי אינה אותם : רגליהם לרע ירוצו הנה לעשות מצוה כעין בלה אל בה"כ מצוה לחדשה אך אלו רגליהם לרע ירוצו ולא לטוב · וכ"כ נעשה להם טבע עם הרע שחבלו יתשבו לעשות רע רגליהם מחליהם לרע ירוצו וגם בדיני נפשות שנרוך להכך נגזרות כל הלכשר ונרוך עדה שובבת מגלת ושלם בתחו כולם לחובה הוא פעור אלו אין עושין כך כי אם ויתהרו לשפך דם

דקי

דבר בשמחה בשלום

דבר עשק הוא לא

הוא בשבת וזהו וקרא לשבת לאותו העונג הנזכר בפסוק והתענג נמצא שהכפו׳ הזה מדבר ומגל׳
הוא על חבירו פסוק והתענג: עוד הודיענו בכלל דבריו שיהיה ההדס מענג את השבת ולא
לתכלית עונג גופני וז״ש לשון התענג את השבת ולא אמר המתענג בשבת ולמד כן מלשון הפסוק
מתחבר והתענג על ה׳ ר״ל על ההבטה ולשם שמים לא להנאת הגוף והז הוא שיזכה לשכר משלמות
אמו׳ ולפי זה אפשר לפרש מ״ש עונג זה מיני יודע מהור״ל עונג זה מיני יודע מהו הכליה כדי
שיהיל כדאי להיות שכרו ליתן לו משלמות לבו ההשם הוא עונג הגוף או לשם שמים כשהוא אומר
וקרא לשבת עונג ולא אמר וקרא בשבת עונג גינה בזה הכתוב שלא יסניק היות העונג בשבת
אלא צריך שיהיה לשם השבת לא להנאת הגוף וז״ש לשבת עונג ולא לך וז״ש כשהוא אומר וקרא
לשבת עונג הוי אומ׳ זה עונג שבת ר״ל עונג שבת לשמו ולא להנאת הגוף והיינו דמסיק ואמ׳ כמה
שעונגו אמר רב יהודה בר שילת מסתיה דרב בתבשיל של תרדין ובדגים גדולים ובראשי שומים
ורב חייא בר אמי אמר רב אפי׳ בדבר מועט ולכבוד השבת עשאוה הוי עונג מלא״ה אמר רב
יהודה כשם דברסנא ע״כ: והכוונה בדבריהם מקושר עם מה שאמר למעלה זה עונג שבת לשמו
ומיינו דמסיק במה מענגו שיהיה עונג מיוחד לשבת דאילו עונג לבוף היה לכל אחד ואחד במה
שיערב לחכו אבל עכשיו דעונג שבת בעינן ולא עונג אדם במה מענגו ומסיק אמר כדאית ליה
בדגים גדולים וגו׳ ולמר בב: דהו כיון שעשאו לשם שבת די ולמדנו מתוך הנזכר הבנת הפסוק של
וקרא לשבת עונג כאילו אמר לאותו העונג הנזכר שתם בפסוק והתענג על ה׳ מתוייב שתקרא לו
לשבת. אפי׳ הכני שיהיה קריאתו לשבת לשמו של שבת מצד קדושתו לא להנאה גופנית. לו
פירשו בכל דהו מהעונג בכסף דהרסנא רק שתהיה קריאתו לשם השבת עונג הוא נחשב ודי בו.
עוד לחז״ל לקדוש ה׳ מכובד אמר רב המנונא זה י״הב אלין בו לא אכילה ולא שתיה אמרה תורה
בכבודו בכסות נקיה. וכבדתו רב אמר להקדים ושמואל אמר לאחר ע״כ: הנה דקדקו חז״ל
לקדוש ה׳ בלי יו״ד שהי״לל ולקדוש ועוד שהי״לל וקרא לשבת עונג וכבוד הלא ודאי לקדוש ה׳ ביום
אלת שבת הוא מדבר ואיזה זה י״הב לכבדו בכסו׳ נקיה כיר׳ יוחנן הוה קרי למהני דהיינו מלבושי
מכבדותי אם כן מכובד היינו במלבושי נקי ומה שאמר וכבדתו פורר לשבת בענין המאכל להקדים
העשה של הכליה לרב ולשמואל לאחר זמן ואפשר דלא אלא רב היה מנהגו לאחר אכילתו בימי
החול לכך אמר להקדים משום עונג ושמואל על פי רפואתו בחול היה מקדים לכך אמר לאחר לשמו׳
לכבוד שבת כיון שהי אפשר לשבת במאכל עצמו שגם בחול היו אוכלים בשר וכן כיולא בזה אמרו
שם בגמרא ר״ל בני רב פפא בר אבא לרב כגון אנן דשכיחא לן בשרא כל יומא במאי נענגיה אמר
להו אידגליתו לאקדומי לחרוה ואי רגליתו לאחורי לקדמוה ע״כ. ובזה נכון הבנת מעשי דרכיך
ר״ל שלא תעשה מנהגך ודרכיך שלם דרכך להקדים לאחר ואם דרכך לאחר הקדים וז״ש וכבדתו
מעשות דרכיך שלא תעשה דרכיך הלא הפך דרכיך כאמור עוד לחז״ל מעשות דרכיך שלא יהא
הלוכך של שבת כהלוכך של חול. ממלות הבלך הפלך אסיר והפלי שמים מותרים ודבר דבר שלא
יהא דבורך של שבת כדבורך של חול דבר דבר אסור הרהור מותר ע״כ שמכלל ודבר דבר דרשו
בן דרשו ודבר מקושר עם וכבדתו וגו׳ ודבר שלא תדבר הרבה. ומיתור דבר למדו דבור אסור
הרהור מותר. ובויקרא רבה דבר אחר וקרא לשבת עונג זה שבת לקדוש ה׳ מכובד זה י״הב
וכבדתו זה י״ט הרמשון של חג מעשות דרכיך זה חולו של מועד ממלאת חפצך ודבר דבר מכלן
אסור לאדם לעשות חפציו בשבת ר׳ שעורה בעא קמי ר׳ חייא בר אבא אלין דאמרין רועינו זוכינו
פרנסנו בשבת מהו א״ל נוסח ברכות כך היא עד כאן: שהכוונה ממלא חפצך על ידי דבר דבר
אלין להתפלל כתפילת החול והיינו דמייתי עלה א״ר שעורה בעא וגו׳ שהיה קשה בעיניו שימלא
חפציהם בשבת לדבר ולו׳ רועינו זוכינו פרנסנו אלין לשאול בשבת והשיבו דסדר ברכות מוכרח
אלא לשנות. ועיין הרא״ש ב״ל והרד״ק ז״ל ומהרי״ח ז״ל הביא כולל הנזכר והוסיף לקדוש ה׳
מכובד שלא תעשהו לחיותו שביעית חיי האדם במנוחה אבל העשהו לשם הטס יתא״ל לקדוש ה׳
מכובד להיותו מקודש מהשם יתברך עד כאן:

ולע״דן מה שכתבתי בכלי חמדה אם תשיב משבת רגליך שאפי׳ הילכת רגל אחד חוץ לתחום
תשיבהו אחר מסיבת השבת וז״ש משבת רגליך ולזה נחסרה יו״ד הרבוי להודות על הסב׳
אפי׳ הרגל האחד מחוץ לתחום: לו אפשר שכמו הדין שאסרו חז״ל שאין הולכין בערב שבת ויהר
מג׳ פרסאות כדי שיגיע לתלון בעוד היום גדול ויכין צרכי סעודת לשבת לא שבא הולך לביתו אלא
הולך לבית הלוסטים׳ וז״ש כאן אם תשיב משבת לא אמר אם תשיב בשבת רגליך אלא משבת משיב׳
השבת תשיב רגליך אפי׳ בערב שבת כדי לעשות חפציך שהתחזק בהם לעונג ועידון תכין ותעש׳
בערב שבת כדי להכנס ביום קדשי וקרא מערב שבת לשם השבת עונג ז״ש לשבת. גם שם
פירש״י כגון״ל עשות חפצך כולם הם נעשים במה שתנהג קדושה ביום השבת ז״ש ביום קדשי וכגון״ל
שמעשה של אותו החפיל. ואמר ג״כ וקרא לשבת עונג כהיות דשמאי שהיה אוכל כל ימיו
לכבוד שבת אלא בהמה אלא אומר זו לשבת אלא אחרת נלה הימנה קרא לשם לשניה ואוכל את
הראשונה אמלא כל ימיו אוכל לכבוד שבת ז״ש וקרא לשבת עונג שהעונג שתאכלהו בחול ודי לך
הוכות במה שקרא אותו לשם שבת וז״ש וקרא לשבת עונג. וכבדתו כגון״ל ומ״ש ודבר דבר לא
אמר ומדבר דבר לו׳ שהמלה בשבת היא לדבר בתורה שאותו הדיבור הוא דבר קיים ומתקיים לא
בדיבור אסר בעניינם החומריים שאינם דבר רק הכל הבלים שאין בו ממש ז״ש ודבר דבר. עוד
אפשר שבמ״ש וכבדתו מעשות דרכיך שלא אמר וכבדתו אלא וכבדתו כבד מערב שבת וכבדתו
מעשות דרכיך שהרי לא הלכת בערב שבת יותר מג׳ פרסאות ז״ש מעשות דרכיך:

אז תתענג וגו׳ ר״ל יוחנן כל המענג את השבת נותנין לו נחלה בלא מצרים שנא׳ אז תתענג
על ה׳ וגו׳ והרכבתיך נחלת יעקב אביך לא כאברהם שכתוב בו קום התהלך בארץ לארכה
ולרחבה ולא כיצחק דכתיב ביה כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האל אלא כיעקב דכתיב ביה
ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה. רב נחמן בר יצחק אמר נטל מעבודת מלכיות כתיב הכא
והרכבתיך על במתי ארץ וכתיב התם והתה על במותימו תדרוך ע״ל: וכן הביא רש״י ז״ל ועיין
הרא״ש ב״ל והרד״ק ז״ל ומהרי״ח ז״ל בשכר וקרא לשבת עונג אז תתענג על ה׳ ובשכר שלא
ולע״דן הלך בדרכיו ובשכר שלא העשה חפצך והרכבתיך נחלת יעקב אביך עד כאן:
לפי שאמרו חז״ל שכל מה שאדם מוציא בכבוד שבתות וימים טובים אינו בא לאשבון
מה שפסקו לו מזונות מר״ה וכן מה שמוציא בתלמוד תורה לבניו לז״ח וקרא לשבת
עונג כדפרשית לפ״ש אז תתענג ולא מכיסך ממה שפסקו לך בר״ה אלא על ה׳ עליו כב יכול
מכיסו ולא מהקצוב לתזונותיך משנה לשנה שאם הוספת לעונג שבת מוסיפין לך. ועל״ה על ה׳
כמו ותתפלל חנה על ה׳ במזלא הוא עולם הבא כב יכול על ה׳ ממש כי בני לא בזכותה אלא
מילתא אלא במזלא הנזכר והנזכר לפי שיעקב אביהו לך לבדך שאין לו בני אזלת׳ו
לא כן לאברהם ש״ל מדוקדק אומרו אביך לפי שיעקב אבינו ביחוד לך לבדך שאין לו בני אזלת׳ו
דון לא קרה יד ה׳ עיין רש״י ז״ל והרא״ש ב״ל וכן הרד״ק ז״ל וכן מהרי״ח ז״ל והרחיב שלא היה
זה מקושר יד הן לא קרה יד ה׳ מהוסיא ונם כן אינו מהעדר הסנחה ז״ש ולא כבדה אזנו
משמוע אבל העונות היו סיבה למה שלמתם ולא רחיתי עד כאן: ולע״דן לפי שהרחמים
בקדמו בשם ימין ימינך׳ רוממה ימינך׳ עושה חיל והדין ביד כהה הנה יד ה׳ היה והרשעים
מתפרים מדת הרחמים לדין כב יכול כמו שאמרו חלותי היא שנות ימין עליון שהחולי שלי מצד
העונות עונות אשר הם חולאי הנפש היא סיבה לשנות והשתנות ימין העליון כב יכול מרחמי׳ לדין
מהאדיקים אפי׳ היד של שמאל מהכניע אותה לרחמים כי אין ימין ושמאל למעלה אלא השני הוא
במקבלים ז״ש כאן הן הרחמת הוא שלא קרה אפי׳ יד ה׳ היא יד שמאל מהוסיא וכן לא כבדה אזנו
אפי׳ כב יכול בשמאלית שהוא משל אל הדין משמוע כמלא שאין הדיבור בתפיע אלא במקבלים
כמו שיבוא בס״ד בסוד ד בת״ש כי אם עוניתיכם והרך הלזה יאמר כי האדם כשמסיב ומוסיא
לאחיו פעם אחת התשובה הוא שהוסיאו פעם אחת גורמת לקבל בידו פעם אחר לבלתי הוסיאו
כי אם היה לו בן אז מעות קבלו ומכנו אמנם הפי״ת הן לא קרה ידו מהוסיא ר״ל מסיבת
הוסיא פעם ואלף פעמים וכן לא כבדה אזנו משמוע כמה וכמה פעמים כי היא ית׳ לא תבעל
מקבה תשובות ומכמה שמיעות כי הוא רב להוסיא ושומע תפילה ועדיו כל בשר אבל הקיצור הוא
כי אם עונותיכם וגו׳ חז״ל אמרו שכב יכול אני אמרתי אלהי׳ אמתם שלא היה הבדל ביני לביניכם

הלא העונות הם שעשו הבדל בינו ובינכם ז״ש כי אם עונותיכם היו מבדילים בינכם לבינ׳
אלהיכם שהילו לא היו העונות כב יכול הייתם שייכים לי ובורחים עולמות כמו׳ והבילו ורחה
דרכה ברא גברא וסדריה לנבי ר׳ זירא והיה מדבר עמו ולא היה מסיב המר מן דהבריה את תוב
לעפרך: ועיין רש״י ז״ל והרא״ש ב״ל ומהרי״ח ז״ל שהעונות נעשו כעב וכענן הגם להבדיל
בינכם לבין אלהיכם שלא תעלה התפילה אליו יתברך והשתתכם מנעו הטוב המוספע מהתו׳ת
ז״ש הסתירו פניו מכם: ולע״דן לדקדק למ״ד לבין אלהיכם כי די שיאמר בינכם ובין אלהיכם
לו בינכם לאלהיכם כמו שהקשה הרא״ש ב״ל כנזכר גם היבת הם בלתי מתיישבת ומיותרת כי
די שיאמר כי עונותיכם היו מבדילים וגו׳: וגראה בכוונת הכתוב לו׳ בהבדלה ה לומר מהשלי
לדין דהיינו בין ישראל לאביהם שבשמים ובין הביהם לבינם אלא מהבל אבד דהיינו מלוי׳
מלאיכם ז״ש כי אם עונותיכם היו מבדילים הנה ההבדל אינו אלא מהבל אחד דהיינו ב ניכ׳ לבין
אלהיכם אבל לא בינו לבינכם ואילו אמר בינכם בין אלהיכם לא היה נודע מהיזה לא ההבדל
הבל בלומרו בינכם לבין אלהיכם מוה על שהבדל הוא פרטי מבינם ובין אלהיכם לא בין אלהיכם
אבל בלומרו בינכם לבין אלהיכם תיבת אם שהכוונה לו׳ כי אם עונותיכם היו מבדילים הנה ההבדל
לבינכם והוא דקדוק נכון ומובן תיבת אם שהכוונה לו׳ כי אם עונותיכם היו מבדילים בינכם לבינ׳
הוה בינכם לבין אלהיכם לא בינם לבינכם. עוד אפשר שאמר כי אם עונותיכם שלא זה לשון
תנאי הוא שהכוונה לו׳ כי אם יש לכם עונות עונותיכם היו מבדילים בינכם לבין אלהיכם והוא
דבר רע מאד למנם אם לא היו עונות אלא השלותיכ׳ לא יספיקו להבדיל אבל לבמות מנעו הטוב
מכם כי למניעת הטוב כל דהו מסביר ולכי׳ חטא שונג ז״ש חטאותיכם מנעו הטוב מכם:

כי כפיכם וגו׳ חז״ל שבת פ׳ חבית ת״ר הלעזר בר מלאי מפוסרבב״ל כפיכם נגרל׳ בדם אלו
הדיינים ואצבעותיכם בדין אלו סוברי הדיינים׳ ושפתותיכם שקר אלו עורכי הדיינים׳ ולשונכם
עולה תהגה אלו בעלי דינין עכ״ל והיה ראוי להקדים עורכי הדיינים והח״כ בעלי דינים כי הם
קודמין לעניין והח״כ הדיינים ואח״כ הסופרים אלא לפי שהפוחד מוקדם לדיין קודם כל דבר ומזה
נמשך לסופר אלו ליקח פוחד על כתיבת אגן ובזה כיון שהדיין ליקח פוחד עורכי הדיינ׳ ס׳ שכם
המלמדים פוחד תחזקנה ידיהם ללמד טענת שקריות והבעלי דינים לאומרם והי׳ פרמז הדיינים
בכי כפיכם נגואלו בדם שהרי כתיב נוגר כפיו מתמיך בשוחד הרי השוחד מיהם אל הכפי׳ ולזה
נבלה יוכל לדבר מלה לבני שוכן׳ וגזל׳ ומה יוציל בלשונכם עולה דברו שקר ולשונכ׳ עולה
ההגה בתוכן שהליצים שבהם מגמר התפילה מהולקים ואין קטיגור נעשה סניגור עיי״ל לאסר
שנתרעם עליה׳ שאינם מודים ועוזבי׳ הטאת אלא מודים במלה והוא שבפיה׳ נגואלו כל הכף
יחדיו בדם והם אומר שאין להם עון אלא כאילו אצבעותיהם נגואלו בדם האצבעות בלבד וזה
באמצעות שפתותיכם דברו שקר להכחיש ולשונכם עולה ההגה לומר שלא יש בכם עון אלא
באצבעותיכם עם היותכם נגואלים בדם עד כפיכם נמצא עבירת הספיכות דמיס גורה עבירת
ההכחשה לדבר שקר ועולה כי עבירה גורת עבירה:

אין קורא בשדך עיין הרא״ש ב״ל וכן הרד״ק ז״ל ומהרי״ח ז״ל אין קור׳ בשדה על החיבב אין
כשפט באמונה הוא הנהבא לדין ולמשפט אין נשפט באמונה וכי תימא אמר אם כן למה
יבואו לדין לז״ל בטוח על הוהו ודבר שוא דבו עמל והוליד און ע״כ: ולע״דן לכי שהבדל דין
האחד לפעמים קורא בגרון כאילו היא נזל ועשיר ורוב הפעמים כל הלוער בייחר אין לו לדקן ז״ש
אין קורא בשדך ואפי׳ שאו׳ אני רוצה בדין ומשפט שהוא עלמו בוחר בהייתו שנ׳ שפט בלב שלם ואין
הדבר כן כי אין נשפט באמונה אלא בפיו או׳ כן ולבו לא נכון עמו ז״ש אין נשפט באמונה וכל מה
שנועץ ואומר שר לה להיות נשפט הוא לפי שבוטח שבעל דיני יסרב כדי שכל השימעי׳ ולדיהו אותו
ויאשימו את בעל דינו אז שבוטח שיעשה הדין׳ ר׳ ידיה אותו עם היותו חייב ז״ש בטוח על תיהו
מהעבר הדיין ואמר דבר שוא שיעשון טענות שוא עד שיוכה בדין וכפל הרו עמל מהטעות שקר
והוליד און שיעשה הדיין יחייב הזכאי ויזכה החייב שתולדות העמל הנה הוא׳ לו׳ לו יהיה אין
קורא בשדך על התיבב ואין נשפט באמונה על האופן הנז״ל אי אפשר שאין קורא בשדך שקריאתו
בפה דרך חונף ולא בשדך וכן אין נשפט באמונה ואמת אלא לכנים:

ביצי לשעוני גו׳ עיין רש״י ז״ל והרא״ש ב״ל וכן הרד״ק ז״ל ומהרי״ח ז״ל ביצי לשעוני אמר על
הדיינים ועל ס״ס בריהם מה יועילו בעלי הדינים האלה לבא למשפט לבני הדיינים הם
כי אין ספק שיצא מהם משפט מעיקל ונזק לבעלי דינים כאילו בקעו ביצי לשעוני שלא מהם מי
שיתיחס כן לא אין מן הטופט גזל והחמס׳ על כתיבת הסופר אמר וקורי עכבים יארגו׳ שהם הירעות
של עכבים אז לשון קורות (כנז״ל בהרא״ש ב) והוא מה שביאר מיד ואמר האוכל מביציהם על
הדיינים שהמחבה לפסק דין שלהם יהיה לרעתם ועל זה אמר האוכל מביציהם ימות ואם יבראו
ויזורו אחיר מפניהם תבקע הביצה ויצא האפעה שרדוף ומיתתו כן הדיין שהבעל דין יסיב ויברח
ממנו ירדפהו הדיין והזורה בשו״רק שהוא פעול כמו נזר מלשון נזרו אחור ואחר שביאר רעת
הדיינים חזר לבאר רעת הסופרים ואמר קוריה׳ שכמו שקורי העכבים אין בהם הועל׳כך בכתיב׳
הסופרים אין בה תועלת ע״כ: ולע״דן שהמשלם לביצי לשעוני הסמיים שהמתקרב
אליהם כשנבקעו ימות כן הרשעים לא די שחוטאי׳ אלא שמחטיאים ז״ש ביצי לשעוני ולא כשהם
שלמים אלא כשנבקעו שכיון שנבקעו אותם הארם מתפשט למתקרב אליהם זהו בנגד העבירות
והמצות שלהם נראים כאילו יש בהם איזה הועלת ואין בהם ממש לפי האמת ז״ש וקורי עכבים
יארגו׳ באופן שהאוכל מביציהם נעוד בני יומם הנה ימות והזורה מלשון בציס מזרות הנה הזורה
ר״ל המוזרת תבקע אפעה מהשם הארסיי שיש בה תבקע אפעה ואמר שקריהם לא יהיו לבגד ר״ל
שמתחילת עשייתן לרעה הם מתכוונים כמו העכבים הזו שפירשת לבגד חוטין לבה ולבי בהשכת
הפתי של הבגדים והם לרשת פרוסה לגוד זבובים ולשתות דמן לבל אין תכלית ז״ש קוריהו לא
יהיו לתכלית טוב לבגד וכן הם מלד עצמן אין בהם תועלת וממש שהרי לא יתכסו במעשיה׳ לבל
מעשיהם מעשה און שאין בו ממש זהו אפי׳ לאלי שליא מיניה שמאמר ולא יתכסו במעשיה׳ כיהם
מעשה און ופועל המס בכפיהם לפרש מ״ש קוריהם לא יהיו לבגד לבל פועל חמס בכפיהם כמו
העכבים שתכליתה בקוריה לגוד לת היהיטים וזבובים והיא סומה אלא להנועת הזבוב שנסתבך
בקורה רגה ולבה לותם ומוגלת דמן כן גם הם רגליהם לרע ירוצו וגו׳ זהו קשר הפסוקים:

קוריהם לא יהיו לבגד וגו׳ רגליהם וגו׳ עיין הרא״ש ב״ל והרד״ק ז״ל ומהרי״ח ז״ל בפסוק
קוריהם נתבאר בפסו׳ הקודם ומ״ש רגליהם וגו׳ עיין הרד״ק ז״ל וכן מהרי״ח ז״ל
והוסיף הנביא נקי מה שלא הזכיר כך שליה כך ע״כ: ולע״דן במ״ש קוריהם וגו׳ מה שזכרתי בפסוק
הקודם ע״ש: ומ״ש רגליהם וגו׳ אמר שהמעשה רע מספיכות דמים במהירות שלא היו מהוני׳
לחשוב מחשבות הלם יעשו הספיכות דמים אם לא כי מחשבותיה׳ און עד שהמסילות שלהם במקו׳
היות׳ ישרות כמאמר הנביא ישרו בערבה מסילה לאלהינו הנה הנם בטוח ושבר ולא המסילות כך
הדרך יהיה עקלתון וכפל ואמר מחשבותיה׳ מחשבות און ולא אמר מחשבות הם אלא׳ מחשבותיה׳ ואת
הם ערולות לחשוב מחשבות און ואילו אמר מחשבותיהם און היה מובן שעשו במחשבותיה׳ ואת
און בלי השקפה ומבלי משים אמנם אז׳ מחשבותיהם מחשבות לעיל כי כפיהם
בעיון מחשבי לעשות און שבזה גדול עונם מבשוא ואילו אמר זה על הדיינים הנזכר לעיל כי כפיהם
גו׳ שאין מלינין את הדין רגליהם לרע ירוצו וימהרו לשפוך דם נקי כמ״ש הנביא לדם ילין
בה ועתה תרצחים ופליהם היא לו׳ דרך שלום לא ידעו זו בלעוב ופשרה שהוליל שלום בין שני
הבעלי דיני׳ וכה״ל ויהי דוד עושה משפט וצדקה ואח״ל ויהיו משכם בים בו לדרך זו בלעוב שמא
ולע״דן תאמר הבינו עושים משפט אמת ויקוב הדין את הדר לזה אמר ואין משפט בשעליהם:

דרך שלום וגו׳ עיין רש״י ז״ל וכן הרד״ק ז״ל. והרא״ש ב״ל: ולע״דן מה שזכרתי בפ׳
הקודם דרך שלום לא ידעו שלא ידעו לעשות הבילוב שהול שלום בין הבעלי דיני׳ וגם
הדין המשפט לא ידעו באופן שהפר׳ לא ידעו ולא המשפט וכן מצאתי למהרי״ח ז״ל ומחתי והיסיף
לדקדק בזה לשון דרך שלום שהפסיה דרך לבא אל שלום׳. ואמר נתיבותיהם ערשו להם ר׳ל
בנעמלו הנתיבות ע״י מעשיהם הרעים עד שהעוכר בלותם הרבים מעקשים ואחו׳ ז״ל לא

המשמלים עובר שמתנו ילקה הטומאה אליהם ומהם מוזרת אליו כמו שהוכחתי בכלי חמדה בסדר
גת מפסיק ובמוסר: גנים לא יסב שהיסיבה במוסב שיסבו לגיס מטמאה היא לת היוסב בה וז"ש
כאן בתיבותיהם עקשו להם ר"ל שהנתיבות נטמאו בעקשות שלהם וחזרו הנתיבות לעקש לת
הטוברים בתוכם ז"ש עקשו להם שים בהם כל כך הטומאה ועקשות עד שכל דורך בה ולכי' ריש
בנוני ז"ש כל לרבות הבינוני שבהיותו דורך בה בדריכה בעלמה ובדרך לתת מה' ז"ש בה בלשון
יחיד לא ידע עוד שלום לפי שדרכם מיוסד על הקטטה והמלחמה וז"ש על כן רחק משפט והריחוק
הזה ממנו ומסיבתינו הוא הריחוק כי מעשינו שעקשנו דרכינו הדרכים שעמאנו מוהם הם חזרו
ושמלוהו ז"ש על כן רחק משפט ממנו ולא תשיגנו צדקה ולפשוטו של מקרא יאמר שכיון שמידה
כנגד מידה לא בעלה לו"ש על כן רחק משפט ממנו ולא תשיגנו צדקה כיון שלהנתנו לא עשינו
המשפט שהוא הדין ולא הצדקה שהיא הפשרה כמו שלמדנו מויהי דוד ועוסה משפט וצדקה משפט
שים בו צדקה זו בינוע כמו שנתרחקנו ממנה כך נתרחקה ממנו:

עד כן רחק וגו' עיין רש"י ז"ל וכן מהרי"ק ז"ל כיון שאין הנו עושים משפט בהרן על כן רחק
המשפט האלהי ממנו וכיון שאין עושים צדקה כן לא תשיגנו הצדק האלהי אבל בהפך שלקו'
לאור וגו' לנגוהות כפל הענין במילוה שונות. ועיין הרא"בע ז"ל וכן הרד"ק ז"ל:

ולע"ד מה שזכרתי מקושר בפסוק הקודם שממנו אנחנו בעלמינו הסיבה שרחק המשפט שלנו
גרמנו טומאה ועקשות בדרכינו ולזה רחק המשפט ממנו שעבירה גוררת עבירה והוא
הטעם שלא תשיגנו צדקה ובתחילה הנו מקוים לאור והנה חושך ועוד לא נקוה לאור שהוא ממנו
אבל לנגוהות נקוה שהם כוכב נוגה שהוא מושע מאוד מהאור ולא יבא חושך לבד כי הם הפילות
מרובות חושך חפילין ומתעי חשוך מחד מהחושך שבא בתחילה שאין לך יום שאין קללתו מרובות
מחבירו ועל הזמן הראשון שאמר נקוה לאור והנה חושך אמר בנפשה כעורים קיר שהוא העיור
בהיו לו עינים בתחילה ונתעור אמנם אחר כך אמר כאין עינים שלא היו לו עינים מעולם ולא
ראה אחרו' מימיו שמתמש יותר ממי שראה מאורות שזה כנגד הזמן האחרון אשר נקוה לנגוהות
והנה אפילות. וכשמוך כש"ר ארחיב עוד. לו יאמר נקוה לאור והנה חושך ואעפ"י שהחשיך
עכ"ז אמרנו נלך לאור נוגה אשר בחושך והם שתים האחת האמיתית ההולכת ואור עד נכון היום
ויש לאמרת שהיא מקדמת לצאת מעטה את העוברי דרכים להשכים ומסתכנים מהלסטים ולזה
אמר לנגוהות ר"ל נלך לנגוהות השתים לאורם נוכל ללכת והנה לא יהלו אלא באפילות נהלך שלא
הזירו הנגוהות כלל והלכנו באפילו'האחת בזמן הנוגה האחת המקדמת לצאת והשנית בזמן הנוג'
השנית שמשחיר כדי לעלות עייד השחר ולזה מובן שלא אמר נקוה לנגוהות שלא יש תקוה בהם כי
עומדות הם בזמן האפילה אלא שאינם מאירות וז"ש לנגוהות באפילות נהלך ולא אמר לנגוהות
נקוה והבן זה. והם אין צריך להמשיכו אחר נקוה לאור שיהיה מושך עצמו ואחר עמו:

נגششה כעיורים קיר וגו' עיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל וכן הרד"ק ז"ל ומהרי"ק ז"ל נגششה
לשון ויגש אליו יהודה ואעפ"י שאין הנו' דגוש כי כורבים וכפל הפי"ן לחזק
ההגשה כמו ירקרק אדמדם ולחיות הסומים והעוורים ידאים ביותר הם נגשי' אל הכותל לפי שהם
נגשי' ביותר ואמר ובאין עינים נגششה הכפל לחזק הענין ואמר שלא היה זה להעדר האור כי
האור מרובה אלא לקוצר המשיג והוא משל נאות להגיד שאמר האלהי בהיר הוא בשחקי' אבל סומי
הלב ונעדרי השכל יכשלו בו ומ"ש באשמנים כדרש"י ז"ל והרד"ק ע"כ: **ולע"ד** מה שפי'
בפ' הקודם בכפל נגششה כעורים קיר ובאין עיניכם נגششה ואפשר במ"ש הפסו' כאשר ימשש
העור באפילה שהעור כשהוא באור אינו מתפחד כ"כ כדי למשש כי או' בלבנו יש רואי' אותי ואם יש
איש בוחה עמוקה ואלוני אמנ'באפילה מתפחד ביותר ולזה ממשש ביותר וז"ש כאן נגششה כעורי'
ול' כמו ריש בלהרים שים עיני' לרואים שילו אמנם ובאין עיני' שלו רואי' שם שהמיושם יותר חזק
כך נגششה ולהיותינו עורי השכל והשכלה שעל זה אמר נגششה כעורים קיר של העור בדרכי ה'
המת"ם בקיר ומחילת העומות המבדלת בינינו לבין הפי"ת כמו שפירשתי בכלי חמדה בפסו' ויסב
חזקיהו פניו אל הקיר שהוא בקיר המבדיל כמ"ש הנה זה עומד אחר כתלנו וגו' זה הכותל המבדיל
בין ישראל לאביהם שבשמים מלא העומות והם אמר כשלנו בצהרים בנגף ורשעים בחיי'קרואי'
מתים כמי שהולך והוא קבור כמ"ש שלמה ע"ה וזכרן ראיתי רשעים קבורי' ובאו וגו' שהם קבורים
והולכים ובאים והוא פלא שיהיו מתים ורשעים וחיים וז"ש כאן נ"כ באשמנים כמתי' שבעודינו חיים
אנו הולכים בקברים כמתי' כיון שאני רשעים הרי אנו בחיינו באשמנים ובקברות כמתים:

נהמה כדובים וגו' עיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל והרד"ק ז"ל וכן מהרי"ק ז"ל:

ולע"ד שהכוונה נקוה למשפט ישועה הב"ה בנו משפט ויסורין כי לא אסר יאהב ה' יוכיח
ועל זה אם"עה ויש נספה בלא משפט לפי שלא עשה בו הב"ה משפט שאילו הוכיחו
הפי"ת לא היה נספה ח"כ למשפט זו מדת פורענות ליסוריה וגו' זו מידה טובה וזה טעם כפל
ההמיות והיללות כשאה כדובי' על למשפט ואין וכיוני' הגה נהגה על ליסוריה רחקה ממנו ולכך
אמר על שתיהם יחדו נקוה למשפט ליסוריה כי הנה טוב זו מדת הטוב מלא זו מדת פורענות
כמו שאמר"ל ואולי ליסוריה רחקה ממנו תולדת מ"ש למשפט ואין שזה בורח ריחו היסוריה שאילו
בתכפרו העונות ע"י המשפט קרבה היסוריה: **כי** רבו פשעינו וגו' עיין הרא"בע ז"ל והרד"ק
ז"ל וכן הביאו מהרי"ק ז"ל והוא פי' ענתה בנו בלשון יחיד חוזר ליסוריה הנז' שאמר רחקה ממנו
עריקה הפירה בנו כי רבו פשעינו נגדך והוא סיבת הריחוק והוא מה שאמר כי רבו פשעינו נגדך
במה שנין אדם למקום וכנגד מה שבין אדם לחבירו אמר כי פשעינו אתנו ועוונותינו ידענו' שהם
מפורסמים כי הם אתנו גלויים וידענו' ע"כ: **ולע"ד** לדקדק למה הזכיר בתחילה פשעים
וחטאים ובסוף הפסו' הזכיר פשעי'ועונות והחלוקות הכפולו'ושוויים ולמה אמר ענתה בנו בלשון
יחיד כמו שהקשו המפרשי' ז"ל כנז"ל: ונראה שנתן סיבה אל כל הפורענות הנז' שהוא יען שרבו
פשעינו נגדך והענין כי קודם שיתוד' האדם על פשעו אז על עוני העון והפשע עומד נגד ה'
ומקטרג על האדם וכשמתודה מעביר'אותם מלפני הפי"ת והעד נס ה' העביר חטאתך שהעבירו
מלפניו כמו שפי' בס"ה: לעומת זה אמר כי רבו פשעינו נגדך אלא שבנו בתשובה ולא התודינו
עליהם כלל ולכך הם נגדך שלא הסתרת מהם פניך. וחטאותינו העידו בנו עדות מכוונ' כלילו
הם אחד וז"ש ענתה בנו בלשון יחיד ומה שענתה בנו הוא כי פשעינו אתנו אלא עזבנו אות' בכתוב
ומודה ועוזב ירוחם אבל לו העידו שפשעינו אתנו ועוונותינו ידענו' שלא שכחנו כדי שתקל השמתינו
אבל ידענום ולא שבנו ומלא שאעפ"י שהחטאים הם קלים שהרי הם שוגגין עכ"ז מרעיים לאדם
להעיד בו על שאר הפשעים ועונות. לו יאמר ענתה בנו להורות על חטאתינו המרובים במכין
אבל הם ממין אחד וכמו שפירשתי בכלי חמדה בפסוק אשר חוטא עושה רע מלת שלא אמר מלה
רעות אבל כונן לומר שהחוטא להאיתו שוגג לו שחטאו קל שוגה בו בלולתו עד שאפשר לו שעושה
רע אחד מלה פעמים וז"ש רע מלת כיון שזה אמר כאן וחטאותינו ענתה בלשון יחיד שהיו
חוטאים רבי'מעבירה אחת ששנו בה כמה וכמה פעמים ואו אמר וחטאותינו ענתה בנו היה מובן
חטאים ממינים משגיים ואמר זה בחטאים שלהייתם קלים אדם דם לאתם בשקיביו ושונה בהם מה
שאין כן בפשעים שלא שבנו בהם אבל רבו פשעינו היינו מיני פשעים רבים. לו אפשר על פי
שיעת מהרי"ק הנז' שתחילת הפסוק במה שבין אדם למקו' כמו שאמר נגדך וסופו במה שבין אדם
לחבירו שבזה מתוקן הכפל הדקדק בזה לומרו כי פשעינו אתנו ר"ל פשעינו אשר אתנו כלומר
שבינינו בין אדם לחבירו וכן לעוונינו אשר בינינו לחבירו ידענו' ואין כאן שוגג כי הכעיס חבירו
בתכונו ולכך לא הזכיר כאן במה שבין אדם לחבירו חטאים אלא פשע פשעים ועונות. אבל במה
שבין אדם למקום הזכיר חטאים כי נמצא שוגגין בכמה מצות וכשלים בהם:

פשוע ונכחש וגו' עיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל והרד"ק ז"ל ומהרי"ק ז"ל אחר שדבר למעלה
בדיינין ובסופרי הדיינין אמר עתה כנגד הנתבע פשע וכחש בה' שלא שכחש בחבירו
שוכר הוא להשבע בה' לשקר וזהו וכחש בה' ולפי התובע תובע מה שלא הפקי' לו הלוה הנה גם
מוסב מאחרי הפי"ת זהו ונסוג מאחר' אלהינו ועל העדים עדי שקר אמר דבר עושק וסרה ועל
המלינים ועוזרי הדיינים אמר הורו והגו מלב דברי שקר (כאחז"ל הנז"ל) מלשון ולהורות את
בני ישראל והוגו מלשון דבור לפי שהמלינים הם מדברים ומורים מלבם טענות שקריות להצדיק
הפשע ועל הדיינים אמר והוסג אחור משפט ועל הסופר אמר וצדק' מרחוק תעמוד כי כשלה בחוב
אמת ונצדק' לא תוכל לבא ר"ל שבכתיבתו לא כתב אמת ולא נכתה ועשה הנבלה משל אלה כאילו
הצדקה והאמת נכלמה בידיהם ולא תוכל לבא לב"ד ולכן אמר כי כשלה בחוב אמת שאפי'
ברחובות העיר לא היו נכלמי'מהשקר וכן אמר ירמיהו וראו ברחובותיה אם יש מבקש אמונ'ע"כ:

ולע"ד פשע וכחש בה' במליאותו אובהשגחתו ומה שהה הרד"ק ז"ל פי' זה מהברח נגדך
ראינו הברח כלל כי מאמר כי רבו פשעינו נגדיך הם דברי הנביא לי' שהכל לפי וגלוי נגדך אבל
הם פשעים פשע וכחש בה' אם כן הוא כמו כחשי בה' ואמרו לו הוא ודבר במה שבין אדם לחבירו
ואמר דבר עשק וגו' ולזה אמר דבר עשק בלי ו"ו התוספת להורות שהם דברים חלוקי' כי התחלת
הפסוק במה שבין אדם למקום וסופו במה שבין אדם לחבירו. ואפשר שאמר פשע וכחש לפי
שאם האדם יתעלם ויעוב לפי' ויהיה פושע אבל כ"ל התשובה אמנם שהתרעם הוא פשע וכחש

בה' והיה להם להתחרט אל הפ"ת ע"י התשובה שהיא מקרבת את האדם הרחוק אבל ונסג מאחר
אלהינו זהו שבר על שבר זו מן בתיבת הנה הינו אל התשובה שבהוב בה הנהות שבר' ושבת עד ה'
אלהיך. וכתי ו והל אלהינו כי ידבר לשלום בנת' בס לריבה לשון אלהינו כן כתיב כאן ונסג מאחר
אלהינו: הורו והוגו מלב דברי שקר המר שכל הורתתו והגיונו קבל הורלה מלב מלומד לדברי
שקר. לו המר מלב דברי שקר שהדברי שקר היו מלב ומפש שלא היו מדברים השקר מהשפה
ולאחן אלא מלב דברי שקר שהדברי שקר הוא הוגה בהם בהגיונו וחוטאים ומורים להחטיא ולהחטיא
ז"ש הורו לבון הירלה והוגי הוגים תמיד בהם:

והוסג אחור משפט עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל ומהרי"ה ז"ל על הדיינים אמר והוסג אחור
משפט ועל הסופר אמר וצדקה מרחוק תעמוד כי כשלה בחוב אמת ולא
נכוחה ועשה הנבלה משל אלה כאילו הצדקה והאמת נכלמה בידיהם ולא תוכל נבא נב"ל
ולכן המר וכשלה בחוב אמת להגיד שאפילו ברחוב שהוא מקום מפורסם לא היו נכלמים מלבר
שקר וכן אמ' ירמיהו ובקשו ברחובותיה אם יש מבקש המונה"כ: ולע"ד עיין רש"ל
שמשפט זה משפט הפי"ת ונקמתו מהוביניו לז"ל שהוסג אחור כאילו שם לדרך בעמיו לנקום
נקמתינו ולשפוט משפטינו הם אחור וכן הצדקה שרוצה הפי"ת לצדק עמנו עמדה מרחוק והעל'
לפי שרלו שרפי' ברחוב שאין שם מכשול עכ"ז כשלה שם ברחוב האמת והכתוב הו' אמת מארץ
תצמח וצדק משמים נשקף כשאמת מארץ תצמח שבני הארץ יאמרו אמת ואפי' בעתיד שכן מורה
תיבת תצמח שלא אמר אמת מארץ אמחה לעתיד לו כבר הצדק הראלי להביב עם
בריותיו מקדים לבא כמ"ש נשקף בלשון עבר וזהו שהוסיף ואמר ונכחה לא תוכל לבא בלשון עתיד
הא שם תוכל לבא בעתיד היה הב"ה מטיב להם בהוה אבל לא תוכל לבא ואין שכן שכשלה אמת
בהוה והנכוחה בעתיד לא תוכל לבא לזה הצדקה מרחוק תעמוד והגיד שהעפ"י שהאמת שלא
חותמו של הקב"ה הייתה נעדר' המליאות כי מתחילה כשלה ברחוב ועוד מעט נעדרה לגמרי וזהו
ותהי האמת נעדר' וגו' עכ"ז לא רע בעיניו ית' על העדר האמת אלא על העדר התועלת שהיה
נמשך ממנה והיינו המשפט האלהי לינקם מאויביהם ואויביו ז"ש וירא ה' כל הנזכר שהם סיבה
להעדר המשפט ולא הורע בעיניו על הסיבות אלא על המסובב כי אין משפט וזהו ירע בעיניו כי
אין משפט כי כל חפצו להטיב לישראל ושיהיו סיבה להיות המשפט האלהי באויביהם. ואם כפל
משפט כפשוטו יאמר שאין משפט לדק בין אדם לחבירו אבל והוסג אחור משפט ולדקה וגו' כי
כשלה ברחוב אמת במה שבין אדם למקום ונכוחה לא תוכל לבא ובוד מעט ותהי האמת נעדלת
לגמרי ואר מרע משתולל וירע בעיניו כי אין משפט ר"ל במה שבין אדם לחבירו זה תרה לו יאחר
על מה שבין אדם למקום כי הוא מידתו ית' לחוס על מה שבין אדם להבירו יותר מכל מה שבינו
לבינם שהוא מעניר עונם: למגיה הצעיר לו לאמיאלדו"ל ולע"ד כי הנה אמת נכון הדבר
שהדיין מצווה להקלים לדון הדין הבא לפניו אחלה וגו' וכאן מתרעם הכתוב על הדיינין שבאלותו
הדור שלא היו דנין הדין הבא לפניהם אחלה אלא והוסג אחור משפט כלו' המשפט והדין לו הלוה
אשר היה מהראוי לדון אותו כי בא ראשון הוסג אחור היו מאחרין ומעבירין אותו מלפניהם עד
לנפש שהיו מכירים פניהם לזולתו הנכנס אחרון ואותן לת דינו נכנס אחרון יוצא ראשון נכנס
ראשון יוצא אחרון ולדקה מרחוק תעמוד כלו' וכיון שהם היו עובדי' בלתי שיעברו על
לא תעה משפט והרשיעו לת הצדיק והצדיקו לת הרשע ז"ש ולדקה מרחוק כלו' מחוהו שהו' רחוק
ממנו לצאת לדיק בדינו כי חייב הוא בולתי שתעמוד אליו הצדקה כי יעו משפט ויצדיקו אותו
שעבירה גוררת עבירה וכיון שהם פשעו ועברו על לא תכירו ולתי שיעברו על לא תעה ואין פלד
שום מוכיח לנגד עיניהם שיאמר להם מה המעשה הזה אשר תעשון להיות כי כשלה ברחוב אמת
כלו' מניעת האמת והכשל בה היתה כוללת בכולם ולזה ונכוחה לא תוכל לבא כלו' להתוכח עם אם
אלו לומר לא יפה דנתם לא יפת חייבתם לא תוכל לבא הנכוחה והיוכוח הזה כי כשלה ברחוב אמת
כולם כשלו בה ומי שיאמר להם אלו קיסם יאמרו לו טול קורה. עוד ירלה כי כשלה ברחוב אמת
כלו' בפרהסיה ואפי' דבר כי ברחוב כלו' שלעין כל הוא אמת והיה האים הזה זכאי בדינו כי דבר
אמת הוא היו הדיינין אומרים כי כשלון בדברו ומחייבין אותו עם היותו זכאי ולזה ונכוחה לא
תוכל לבא כלו' מי שהיה לו דין עם הבירו לא היה יכול לבוא לב"ד כי יודע הוא שיהו אומרי בכלב
ויחייבוהו שלא כדין לכן ונכוחה לא תוכל לבא עד כאן:

וההי האמת נעדרת שבהדרין ע"ה הולכת ויוסנה עדרים עדרים במדבר ואר מרע משתולל
שכל מי שאר מרע משתולל על הבריו ע"כ הוקשה להם ז"ל שהפ' הזה מכחיש הפ' הקודם
שלא' כי כשלה ברחוב אמת שלמה נמצלת היא אלא שכשלה וכאן כתיב נעדרת ועוד הוקשה לו ותהי
שאין שייך לומר הויה בהעדר שהם שני הפכי' ולא יתכנו בנוסח אחד ח"כ כי"ל והאמת נעדלת
לזה דרשו לשון עדרים עדרים והוא דרך משל והנמשל על אנשי האמת שיוצאים והולכים לבם
למדבר לעזוב את אנשי היסוד אשר כל עניניהם שוא ודבר כזב ומלעיגים עליהם כמפרש והרל"ל
ואר מרע משתולל על הבריות שהם לועגים עליו: וכן רש"י ז"ל וכן הרא"בע ז"ל והרד"ק ז"ל
ומהרי"ק ז"ל אין ספק שהנבואה שעתידה אמת היא אמונת אלהותו להיות נעדרת. לו אמת שלא
תירת ה' שעתידה שתשכח והאנשים הסרים מרע משתוללים ומשוללים וירא ה' ורע בעיניו כי
אין משפט בעולם לא באמונות ולא במעשים ע"כ: והנראה לע"ד כתבתיו מקושר בפסוק הקודם
עיין אליו: למגיה הצעיר לו לאמיאלדו ז"ל ולע"ד לדקדק מ"ש ותהי שאין שייך לומר הויה
בהעדר שהם שני הפכים ולא ילקו בנוסח א' ונר' שידוע כי דברי שקר אומרים קלת מה שלא אמת
בתחלת דבריהם כדי שיחזיקו' לאנשי אמת ואמנו דבריהם כענין המרגלים שלמרו שהיה הארץ
מלא ואח"כ אמרו אפס כי עז העם וכו' ז"ש ותהי האמת כלו' היתה מתהוה ונמצלת האמת הא
כילד שהיו אומרים דבר אמת בראש דבריהם ואח"כ היתה נעדר' שהיו מתחילו' באמת ואח"כ
בשוא ודבר כזב וכיון שכן היו שומעים מאמינים לאותם שהיו שומכין על החזקה אשר בראש
דבריהם בראי מלגו אמר עוד ואר מרע משתולל כלו' ומהמלה זו נמשך עוד רעה מולה בינם
הלים הירא את דבר ה' ואר מרע היה משתולל היה טועה כמו שפירש"י ז"ל מגזרת שוגב בשקה
היה שוגה ומאמינו דבריהם אשר לא דבר ה' בהעלותו על לבבו שכשם שראש דבריהם היה אמת
היו עד שופש וירא ה' ויחן לבות וכלו' כי אין לאים הזה חטא משפט ר"ל במה שבין אדם לחבירו
כפיו היה מאמין לאותם ולזה וירע בעיניו ית' על כי אין משפט אבל לא רע בעיניו וחרה אפו אל
הלים הזה הסר מרע שהיה משתולל להיות כי לא האמין להם אלא באומרו כי דבר ה' אמת היה
בפיהם ולזה וירע בעיניו על מניעת מציאות המשפט והאמת כי נעדרת מן העולם בהמלאת
החטאים בנפשות' ורע עליו המעשה הזה שהיו עושין כדי שגם סר מרע יהיה משתולל ולא יעלה
עשה משפט מבקש למונה לו ירלה וירע בעיניו וחרה אפו על אותם שהיו סיבה כי אין משפט כמלא
ועליהם רע בעיניו ובהם חרה אפו עד כאן:

וירא כי אין איש וגו' סנהדרין וירא כי אין איש ח"ר יוחנן לין בן דוד בא אלא בדור שכולו
זכאי או בדור שכולו חייב בדור שכולו זכאי שכתוב ועמך כולם צדיק ס לעולם יירשו ארץ
ולע"ד דוחק מה שמפרש איש לשון כלל ישראל כמו ואיש ישראל כשבע ובומר וגם דוחק
מה שפירש כולו חייב כולו זכאי על רובו שאין כולו בדחז"ל כמו רובו גם ראיות הפסוקי'
שמביא רבי יוחנן אלא הוא פסוק ועמך כולם צדיקים כולם אי הכוונה על רובם וכן פסוק ואין איש
הם הכוונה כדבר"דק ז"ל שאין הכלל צדיקים דהיינו הרוב עכ"ז יהפה לו דמנא ליה שרובו חייב
דילמא מחצה על מחצה יהיו דהא קרא לא ממעט לדבריו אלא שאין איש דהיינו כלל ישראל וכולם
אבל כולם מנא ליה: ונראה לע"ד שאם שכולו זכאי כולו דווקא קאמרו וכולו
חייב כולו דווקא קאמרו חייב אינו חייב כלה אלא זכאי לגמרי אלא בבא לדקו מאד דבריו הר"ל
והיינו ועמך כולם צדיקים לעולם ירשו ארץ ר"ל לאפר שיהיו כולם ממש צדיקים וכאלו לגאולה
דהיינו ירושת הארץ לאפר גורשו ממנה לו בדור שכולו חייב לגבון הגאולה זהו כי אין איש שאינ"
לפי' איש אחד יחידי שיהיה הוא כאלו ליעשה אלא הדור כולו חייב וב לתי כדאי והבנן לגאולה אבל
שלריך שהב"ה יעשה היעשה בצדקתו היא שמכתיבו לגיעיא את ישראל והנה מה שנזכרה בהוא
התשובה לא יעדה ההורה שתהיה מוכרחת ההשובה אבל אמרה שאם יעובו בתשובה הב"ה ועשה
את שבוהה ושב ה' אלהיך את שבותך ורחמך ואעפ"י שיר' לפו במה שהפילך בכל הכמי' עכ"ז ושב
וקבצך ובומר וכוונת חז"ל הוא שהב"ה יעשה הגאולה על כל פנים בלחד מסני פנים ולא בשביל
יחד שלם יהיה דור שכולו חייב אז יעשה למענו שמו ולא יהיה זכאי אז יהיה בזכותם לבדו אבל
בדור דינוני לא יבוא כי הנה אריך הצטרפות למען פמו קלת ובזכותם קלת ושיתוף לא בטלה
וזה מה שא' חז"ל הני ה' בעיתה אחישנה לא זכו בעתה זכו אחישנה ומ"ש חכם נמכרהם אלא בטלה
הגאולה ולא בתשובה ובמעשים טובים היינו לפי שהייתר מלוי הוא שיהיה דור שכולו חייב ולא
יעד הנבואה שיהיה לבם נכון שאפילו בלא כסף ההשובה יגאלו אבל אין ספק על הנבואה שהתשובה
מועילה לגאולה אך להיות הבחירה ביד האדם לשוב או שלא לשוב לכך בדו כל הענינים שהוא פרוש
פשק ועיין הר"ר ז' ז"ל וכן הרא"בע ז"ל והרד"ק ז"ל וכן הביא מהרי"ק ז"ל בשם המפרשים הוא פשע וכחש

ואמר

רשי

וירא כי אין איש. הנה מצאתנו בתורה ושבת עד ה' אלהיך ושמעת בקולו. ואח"כ ושב ה' אלהיך את שבותך ורחמך. וכן אח"כ ובקשת' משם את ה' אלהיך ומצאת כי תדרשנו בכל לבבך ובכל נפשך. הכה על ידי התשובה יהיה קבוץ גליות. ויסעיה אח"כ וירא כי אין איש ותיסב לו זרועו וגומ'. וכן אח"כ והביט ואין עוזר. וכן אח"כ דרכיו רחיתי ואר'. כמו שפירשנו למעלה. ואח"כ יחזקאל לא למענכם אני עושה בית ישר' ואר'. ואח"כ והלהתי הרבים מן העמי' ואר' ואח"כ ובראתי מכם המורדי' והפושעי' בי מארץ מגוריה תוציא שמם ואל אדמת ישר' לא יבאו. וגם בתורה אח"כ וזכרתי להם ברית ראשוני' ואר'. נראה כי בסדר הלל ובזכות האבות יצאו לא בזכותם וגם בדברי רז"ל ראינו שהיו נבוכים בזה אם יצאו על ידי תשובה אם לאו. ואמרו אמר רבי יוחנן אין בן דוד בא אלא אם כן בדור שכלו זכאי או בדור שכלו חייב. דכתיב וירא כי אין איש ותיסב לו זרועו. בדור שכלו זכאי דכתיב ועמך כולם צדיקים לעולם יירשו הארץ. ושל אמרו רבי יהושע בן לוי רמי כתיב והנה עם עני ואביון כבר אנים אתה הוי. וכתיב עני ורוכב על חמור הא כיצד זכו עם עני שמיה לא זכו עני ורוכב על חמור. ועוד בדבריהם רבי אליעזר אומ' אם ישראל עושין תשובה מיד נגאלין שנאמר שובו בנים שובבי. אמר לו רבי יהושע והלא כבר נאמר חנם נמכרתם ולא בכסף תגאלו אלא בתשובה ומעשים טובים. הנה אנו רואי' כי מסופקים היו אם יהיה קבוץ גליות על ידי תשובה או לא וזה מפני המונקת הפסוקי'. ואפשר להרץ הפסוקי' כי רוב ישראל ישובו בתשובה אחר שיראו שימני הגאולה. ועל זה נאמר וירא כי אין איש כי לא ישובו בתשובה עד שיראו תחילת הישועה ועדין יהיו בהם פושעי' ומורדי' ויבאו מהגלות בכלל רוב ישר' הבאי' בתשובה ויבאו בדרך שלא יבאו להרגן ישראל. ובאמרו וירא כי אין איש רואה לומר על כלל ישר' שלא ישובו בתשובה שלמה ולא יפגעו לאל בלב נכון עד שיראו שימני הגאולה. ואיש אומ' על כלל ישר'. כמו ואיש ישר' נשבע במנפה שהיו שם כל ישראל. כי לא יתכן שלא יהיה איש ואנשי' ביש' צדיקי' וטובים שיהיו ראויים לגאולה אבל לא לגאול כל ישר' בזכותם. וכן מה שאמרו רבותינו ז"ל דור שכלו חייב ר"ל רובו כי לא היה מעולם ביש' דור שכלו חייב שלא היו בהם אנשי' צדיקי' וטובי'. וגם החייבי' לא אחר שיהיו חייבי' כליה חס ושלום אלא שאין ראוין לגאולה: ויתמה. ענין תמהון לבב. וכן כאשר שמו עליך רבי' אשתומם כשעה אחת: מפגיע. ענין תפלה ובקשה. כמו אל תפגע בי: ותיסב לו זרועו. כי אין עוזר וסומך עמו כי אם כחו ולדקתו לבדו כי מעשה האיש ולדקתו הם כעוזרין וסומכין למושיע אותו. ואמר זרועו ואמר לדקתו אמר זרועו כנגד הרשעים לקחת נקמה מהם כמו שנאמר היוקח מגבור מלקוח כמו שפירשנו. ואמר לדקתו כנגד האבות שזכר בריתו עמהם ולזרעם אחריהם ועשה עמהם הצדקה להושיעם מהגלות. ובאמרו ותיסב לו רוזה לומר לענמו והטעם לפי שעל האדון מוטל להושיע עבדו מיד המחזיקים בו והמשתעבדים בו ובתשועת העבד יושע האדון. רוזה לומר שיגדל שמו. וכן הושיעה ימינך ועניני: וילבש צדקה. כליו יהיו שני מיני' על דרך משל כלי צדקה וישועה לישראל. וכלי נקם לרשעי. והמשיל כלי הישועה לכלי מלחמה שהם מגן שריון וכובע. משל שינן על ישראל בגלות ובגלות מהגלות שלא ירעו להם. והשריון והכובע מינם מלבושי' הלא לפי שעה בעת המלחמה. והתשועה תאחר מעת התחלתה עד שיהיו ישראל בארצם ובעת מלחמת גוג ומגוג. והמשיל כלי הנקם והקנאה לבגדי' והמעיל שילבש האדם אותם כל שעה כי עוד כל ימי עולם יהיו מצריים ובבל עבדי' לישראל ורדו בשונאיהם ובני נכר הכריה' וכורמיה' והוא נקם ונקמה על השעבוד שעבדו בישראל כל ימי הגלות: תלבשת. שם ואח"כ השם אחר הפעל לחזק הענין. כמו ויצוש דוד מוס. קנף ה' על אבותינו קנף. ומעלה מעל. למענן שבוח טבח. והדומי' להם: כמעיל. הא"ם נקרא רפא שלא כמנהג ברוב אלא שנמצא כמוהו: כעל גמולו. כמו שלבש קנאה על גמולתו שגמל לפרעה ולסנחריב וכל אחר רשעי ישראל כן ילבש קנאה כשיוציאם מגלות. וכפל העני' עוד לחזק. ואח"כ כעל יגלם. כמו שגלם על אותם גמולו לאויבי ה' כן יגלם. ומהו הגלו אמה לצריו גמול העמי' לאויביו. הרע שעשו יגלם להם. וכפל עוד ואמר לאיים גמול יגלם. לאיי' וזכר איים לפי שישראל מפוזרים בגלות בכל איים וכולם הרעו לישראל כמו ובא השמש וספר. אמר יפקע הנר ולא ירגה עוד. כמו הנהר שיכנס ביש ולא ירגה. ופי' מוסרה ענין כיסה. אמר רוח ה' תניס הנר שלא ירגה: ונפשו. מבנין מרובע ופרשו נוס. ואז ובא לציון גואל. ובדברי רז"ל אם ראית דור שגרות רבות עליו הבה לו. שנאמר כי יבא כנהר צר וגו'. וכתיב בתריה ובא לציון גואל. ויש לפרש כי יבא כנהר צר טעם למה שאמר וירגו ממערב וגו' אמר טעם למה יירגו הנר כי יבא נוגש ומגוגש שהוא הנר כמו הנהר הבא במרוצה ואז רוח ה' מוסרה בו ותכלנו מן העולם. כמו שנאמר בנבואת יחזקאל ובנבואת זכריה. ואז ובא לציון גואל. כי אף על פי שיהיו ישראל בירושלים שיבא נוגש ומגוגש כיון שיבא הוא יאמרו כי לא בא להם גואל הואיל ואמות העולם באים ונלחמים עליהם וכשיספיקו האל שם בדבר ובדם ובגפן שיטף ואבני אלגביש אז יאמרו כי בא לציון גואל באמת ולשבי פשע ביעקב. כי אז ישובו כל ישראל בתשובה שלמה: ומוסרה מענין נם. כמו כמסום נוסם. כי מנהג העולם כי מושא הנם מכה ברמשונת פחיל שכנגדו ורוח ה' תהיה מוסרה בו ומכה בחיל נוגש ומגוגש. ועל הדרך הזה תרגם יונתן וייתון בשפע נהר פרת מעיקי' ובמימרא דה' יתברון: ובא לציון גואל. מפורש שלא: ולשבי. מלרע. ואני זאת בריתי אותם. פי' החכם ר' אברהם בן עזרא זאת הברית שאכרות עמהם רוח הנבואה שיהיה להם. זהו שאמר רוחי אשר עליך: ודברי אשר שמתי בפיך. כפל דבר כמו שכתוב והיה אחרי כן אשפוך רוחי על כל בשר וגו'. והנבואה לא תפסק מהם לעולם זהו שאמר לא ימושו מפיך וגו' אמר כנגד ישראל. ולדוני אבי ז"ל פירש כי בריתי היא התורה שנתנה בברית והבטיחם שלא תמוש מפיהם לעולם ותהיה ברית דבר שהוא קיים כי כל ברית הוא קיום דבר. ולפי דעתי כי כן קולף פירוש הפסוק. אמר ואני. פירוש ואני מבטיח אותם בזאת. לפי שאמר ולשבי פשע ביעקב שיהיו בלי עון נקיים מכל פשע אמר כי זאת תהיה בריתי אותם. כמו שאמר ירמיה וכרתי את בית ישראל ואת בית יהודה ברית חדשה וגומר. ואמר ונתתי תורתי בלבם וגומר. ואמר כי כולם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם. וזה שאמר רוחי אשר עליך זאת רוח טהורה שאתן בתוכם שלא יחטאו עוד. וזהו שאמר יחזקאל ואת רוחי אתן בקרבכם ועשיתי את אשר בחקי תלכו וגומר. וזהו שאמר ישעיהו רוחי אשר עליך כי זאת הרוח היתה בנביא ואמר לו שאותה הרוח תהיה לישראל לא ודברי כמו שהם סדורים בפיך. ואמר כנגד ישראל לא ימושו מפיך אחר שאנים אותם בפיהם לא ימושו עוד לעולם לא מפיך ולא מפי זרעך לעולם:

קומי

אבן עזרא

וירא. ואשתומם. מגזרת שממה ורבי מנחם שהוליאו מגזרת סתום העין ולא אמר אחת כי לא יכול אדם לאמור מן ואשבור ואשבורר כפול הלמ"ד: ותוסב לו. כלשון בני אדם כי הסב הוא המושיע ואינו מושב והנה המעשה על כבודו להרחות גבורתו: מפגיע. כמו ולפושעים יפגיע: ולבש. דרך משל לגבור שהוא לובש התחרה הוא הפרזין: תלבושת. השניס תוי"ן נוספין כתי"ו תפארת: ויעט. עטיה כאילו מושה ממיל: כעל. כאיש יקנא על גמולות והמעשה שישלם חימה לצריו לכל האיי' גמול ישלם והנה צריו ואויביו ביבשה גם הזכיר לאייהם היס: וייראו. י"א שהוא מלשון ירא והוא חסר יו"ד ויו"א כמשמעו וטעם כמו מעשהו והעד את כבודו: כי יבא כנהר. כמו נר ומלוק מלאוכי והנה הוא שם כן רוח יי' נוסרה בו מגזרת גם זה המעשה קרוב מדברי דניאל והיתה עת צרה לכל העולם אשר לא נהייתה כמוה וישראל לבדם ינצלו על כן אחרי זאת ובא לציון גואל זה המשיח וטעם לשבי פשע כמו כל הגאולה כתוב בספר: ואני זאת בריתי. הנה אכרות ברית עמהם ומה היא היא רוחי אשר עליך וכ"ף ליסראל ידבר וטעם רוחי נבואתי כאשר כתב והיה אחרי כן אשפך את רוחי: ודברי אשר שמתי בפיך. והטעם כפול כי התנבאו ולא יפסק להם הנבואה מזרעם לעולם:

קומי

מנחה גדולה

נקי אפי' כלבא מחשבותיה מחשבות חון שכלם מחשבותם כל הגידון הוא חון שהוא שלגון לאתו לגד חון פל רעה בכיון בחוכן שכלם לגין לאתו לחוכה שהוא כטור יהוהו לשכון דתו וזהו הוא בדיני נכם ת וחפי' בחטול תם הם בא דיעים מל מחון העומדי' להסיר מכשולות ולכשות מכלות שלו ויוסר לגנב בהם גם שד ובגד בחסיליהם והוא כי דרך הדיעים הוא הו נחון דרך שלו' היה הכשרה שהוא נקרא רשע ונקרא רז' הנוגע הנגוע הו דרך שלי הוא עשות חסכם דון התורה אמר כי הדרכים שד ושבר לבדוים בחסיאותם יי הבה הדרך הראשון הוא כשרם שהוא דרך שלו' לא יבאו וגם הדרך הבאי שהוא דון תורה הון יבאם ושעם שאין חסכם הוא בשביל חגלותם המבוקשים והטע' שדרך שלום היא כשרה לא ידעו הוא על כי בתיבותיהם ודרכיהם הדעים בהבנותיה עקשו להם דרך כשרה וע"כ כל דורך בה בדרך כשרה לא ידע שלו' שהוא דרך שלו' האחור לגעלה ע"כ על מה שאין חסכם בחטגלותם שהוא עשות חסכם ע"כ רחק חסכם חמנו ועל כי אין מושם דרך שלו' הנקראת חסכם ונדקה ע"כ לא תשיגו נדקה:

אדום והומים

וירא כי אין איש. אין איש בכל הלוחמי' ינסרה אל תרא לנגב לפנן לגל יבגם הנא סה לא תיעב לא זרעו ונקקנו בתנתהו בתקים מנן ומהו ולנגם נד ן כרין יל' כתבסה והעיון הם בני נדקה בנדין פוח הפעם ברחי אל הניקי וכוכע יש כם ברחשו פוח בעיון בנקרת יש עם שבחאר בפעלני הישועה הרחי אל הרחם ואל הפוחם:

אבן עזרא

בגד ומגוגו. והמשיל כלי הנקם והקנאה לבגדי' והמעיל שילבש האדם אותם כל שעה כי עוד כל ימי עולם יהיו מצריים ובבל עבדי' לישראל ורדו בשונאיהם ובני נכר הכריה' וכורמיה' והוא נקם ונקמה על השעבוד שעבדו בישראל כל ימי הגלות: תלבשת. שם ואח"כ השם אחר הפעל לחזק הענין: כמו ויצוש דוד מוס. קנף ה' על אבותינו קנף. ומעלה מעל. למענן שבוח טבח. והדומי' להם: כמעיל. הא"ם נקרא רפא שלא כמנהג ברוב אלא שנמצא כמוהו: כעל גמולו. כמו שלבש קנאה על גמולתו שגמל לפרעה ולסנחריב וכל אחר רשעי ישראל כן ילבש קנאה כשיוציאם מגלות. וכפל העני' עוד לחזק. ואח"כ כעל יגלם. כמו שגלם על אותם גמולו לאויבי ה' כן יגלם. ומהו הגלו אמה לצריו גמול העמי' לאויביו. הרע שעשו יגלם להם. וכפל עוד ואמר לאיים גמול יגלם. לאיי' וזכר איים לפי שישראל מפוזרים בגלות בכל איים וכולם הרעו לישראל כמו ובא השמש וספר. אמר יפקע הנר ולא ירגה עוד. כמו הנהר שיכנס ביש ולא ירגה. ופי' מוסרה ענין כיסה. אמר רוח ה' תניס הנר שלא ירגה: ונפשו. מבנין מרובע ופרשו נוס. ואז ובא לציון גואל. ובדברי רז"ל אם ראית דור שגרות רבות עליו הבה לו. שנאמר כי יבא כנהר צר וגו'. וכתיב בתריה ובא לציון גואל. ויש לפרש כי יבא כנהר צר טעם למה שאמר וירגו ממערב וגו' אמר טעם למה יירגו הנר כי יבא נוגש ומגוגש שהוא הנר כמו הנהר הבא במרוצה ואז רוח ה' מוסרה בו ותכלנו מן העולם. כמו שנאמר בנבואת יחזקאל ובנבואת זכריה. ואז ובא לציון גואל. כי אף על פי שיהיו ישראל בירושלים שיבא נוגש ומגוגש כיון שיבא הוא יאמרו כי לא בא להם גואל הואיל ואמות העולם באים ונלחמים עליהם וכשיספיקו האל שם בדבר ובדם ובגפן שיטף ואבני אלגביש אז יאמרו כי בא לציון גואל באמת ולשבי פשע ביעקב. כי אז ישובו כל ישראל בתשובה שלמה: ומוסרה מענין נם. כמו כמסום נוסם. כי מנהג העולם כי מושא הנם מכה ברמשונת פחיל שכנגדו ורוח ה' תהיה מוסרה בו ומכה בחיל נוגש ומגוגש. ועל הדרך הזה תרגם יונתן וייתון בשפע נהר פרת מעיקי' ובמימרא דה' יתברון: ובא לציון גואל. מפורש שלא: ולשבי. מלרע. ואני זאת בריתי אותם. פי' החכם ר' אברהם בן עזרא זאת הברית שאכרות עמהם רוח הנבואה שיהיה להם. זהו שאמר רוחי אשר עליך: ודברי אשר שמתי בפיך. כפל דבר כמו שכתוב והיה אחרי כן אשפוך רוחי על כל בשר וגו'. והנבואה לא תפסק מהם לעולם זהו שאמר לא ימושו מפיך וגו' אמר כנגד ישראל. ולדוני אבי ז"ל פירש כי בריתי היא התורה שנתנה בברית והבטיחם שלא תמוש מפיהם לעולם ותהיה ברית דבר שהוא קיים כי כל ברית הוא קיום דבר. ולפי דעתי כי כן קולף פירוש הפסוק. אמר ואני. פירוש ואני מבטיח אותם בזאת. לפי שאמר ולשבי פשע ביעקב שיהיו בלי עון נקיים מכל פשע אמר כי זאת תהיה בריתי אותם. כמו שאמר ירמיה וכרתי את בית ישראל ואת בית יהודה ברית חדשה וגומר. ואמר ונתתי תורתי בלבם וגומר. ואמר כי כולם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם. וזה שאמר רוחי אשר עליך זאת רוח טהורה שאתן בתוכם שלא יחטאו עוד. וזהו שאמר יחזקאל ואת רוחי אתן בקרבכם ועשיתי את אשר בחקי תלכו וגומר. וזהו שאמר ישעיהו רוחי אשר עליך כי זאת הרוח היתה בנביא ואמר לו שאותה הרוח תהיה לישראל לא ודברי כמו שהם סדורים בפיך. ואמר כנגד ישראל לא ימושו מפיך אחר שאנים אותם בפיהם לא ימושו עוד לעולם לא מפיך ולא מפי זרעך לעולם:

קיתי

נאמר לפי ערחוק אלהי שיאמר על הפי"ת ותוסע לו זרועו וגומר כ"ל לפרש פחזור ל המקניע פזכר
ואמר כהפי"ת שתוקס כי אין מפגיע ומתפלל אלו בלופן שתוסע לו זרועו בתפלתו ומיני יתברך
הסמכהו למפגיע בלדקתו ויוסרו המכס המרו חז"ל בפסוק מי זה בא מאדום ותוסע לו וגומר מיכו
פותר לזה כמו שאפרש בסמוך ואפש לפרש ותוסע לו כמו לו חוזר ליסרל (קרוב לדרש"י) פזרועו
שהוא כחו ויכלתו של הב"ה הוסיע ליסרל ולדקתו של הב"ה היא סמכתהו ליסרל עם היו' שאין
בהם מפגיע ע"כ ועל פירושו הא' קשה שתוסע ותוסע היה ראוי ליקרא הו"א ראשונה בפ"בא והו"א
שניה בפ"תא וכן הי"לל ולדקתו היא תסמכהו בלשון עתיד אמר' ותוסע כקורא הו"ו ורהשוג בפ"תא
מורה לשון עבר וכן היא סמכתהו לשון עבר קשה על פירושו : ולע"דן כת"ם הכתו' בכל ערת'
לו לר שהקדוש ברוך הוא מלר בצרתם של יסרל וכן נוסע הוא בתשועתם כמו שנאמר לדיק ונוסע
הוא כב יכול הוא נוסע וז"ש כלן ויהא כי אין אים כפר והגון בדורו להושיעם כמרדכי בהיא אים
יהודי יחיד בדורו ועליהו נוסע יסרל ושתומס יותר כי אין מפגיע אפילו שלא יהיה כפר כי יהכן
קולו יקבלהו הפי"ת בכתוב ויפתוהו בפיהם ואמר ועכ"ז והוה הוס יכפר עון כמו שפירשו הז"ל
ולו"ל ושתומס שאפילו מפגיע אין בהם בלופן שנשתומס כב יכול כי ראה שמוכרח הוא לרעות
בצרתם והוא אסור בזיקים עמהם אלא שהוא יתברך יעשה בכח הזרוע כמו בעשה ביציאת מצרים
שכתוב גאלת בזרוע עמך וז"ש ותוסע לו זרועו כב יכול ותפע לו לעצמו כי הוא יתברך כתב
בתורה ידעתי את מכאוביו שידע והרגיש ובלטער במכאוביו ובצרו של יסרל ולדקתו שהוא יתברך
בוטה לדקה וחסד היא סמכתהו לעשות כן לגאול את יסרל ואע"פי שהין אים הגון ואפילו מפגיע
אין עם כל זה בתורת לדקה יגאלם :

וילבש לדקה וגומר בתרא פ"ק מאי דכתיב ולבש לדקה כשריין לומר לך מה שרין זה כל
קליפה וקליפה מלטרפת לשריין גדול אף לדקה מלטרפת לחשבון גדול ל"ל מה שריין
זה מגין על בעליו במלחמה אף לדקה מגינה על בעליה מדינה של גהינם רבי חנינא אמר מהכא
וכבגד עדי' כל לדקותיכו לומר מה בגד זה כל נימא ונימא' מלטרפת לבגד גדול אף לדקה כל פרושה
ופרושה מלטרפת לחשבון גדול ל"ל מה בגד זה מגין עליו בחמה מפני החמה והגשמים מפני
הגשמים אף לדקה מגינה על עשיה מדינה של גהינם עכ"ל : ולע"דן לדקדק מאי איכא
בין הני הנאי מה לי קרא דכשרין או קרא דבגד עדיס וגומר ועוד קשה לאיך יתכן לפרש לדקה
כשרין על הלדקה שעושין בני אדם כרושה דהא כתיב וירא כי אין אים ושתומס כי אין מפגיע
וגומר ולדקתו היא סמכתהו לדקתיכו דייקא ולא לדקתם של בני אדם ואם כן ולבש לדקה כשרין
לדקתו יתברך היא ולא לדקתם והדב' קרוב שקישיא זו תייבה לרבי חנינא ללמוד ענין זה מפ'
וכבגד עדי' כל לדקותיכו דהתם לדקותיכו כתיב ומיירי בלדקו יסרל לא כן בפסוק זה
דמיירי לפשוטו בלדקתו יתברך הבל מ"מ לריך ליש זה לת"ק לתת לו סברה וכבין ג"כ לומרו מה
שרין זה כל קליפה וקליפה עולה לשרין גדול אף לדקה מגינה על בעליה מדינה של גהינם רבי חנינא אמר מהכא
וכבגד עדי' כל לדקותיכו לומר מה בגד זה כל נימא ונימא' מלטרפת לבגד גדול אף לדקה כל פרושה
ופרושה מלטרפת לחשבון גדול ל"ל מה בגד זה מגין עליו בחמה מפני החמה והגשמים מפני
הגשמים אף לדקה מגינה על עשיה מדינה של גהינם עכ"ל : ולע"דן לדקדק מאי דכתיב ולבש לדקה
בין הני הנאי מה לי קרא דכשרין או קרא דבגד עדיס וגומר ועוד קשה לאיך יתכן לפרש לדקה
כשרין על הלדקה שעושין בני אדם כרושה דהא כתיב וירא כי אין אים ושתומס כי אין מפגיע
וגומר ולדקתו היא סמכתהו לדקתיכו דייקא ולא לדקתם של בני אדם ואם כן ולבש לדקה כשרין
לדקתו יתברך היא ולא לדקתם והדב' קרוב שקישיא זו תייבה לרבי חנינא ללמוד ענין זה מפ'
וכבגד עדי' כל לדקותיכו דהתם לדקותיכו כתיב ומיירי בלדקו יסרל לא כן בפסוק זה
דמיירי לפשוטו בלדקתו יתברך הבל מ"מ לריך ליש זה לת"ק לתת לו סברה וכבין ג"כ לומרו מה
שרין זה כל קליפה וקליפה עולה לשרין גדול אף לדקה מלטרפת לחשבון גדול ל"ל מה שרין
דילף מילבש לדקה כשרין הוקשה לו בפסוק קושי חזק והו' שלא הכוונה על לדקתו הנזכרת כמ"ש
ולדקתו היא סמכתהו יקשה מהלשון דהי"לל ולבשה כשרין כיון דעל לדקתו הנזכרת קאי אלא ודאי
מדקאמר ולבש לדקה אלמא משמע דעל לדקה אחלת הנזכרת מדבר וזהו שאמר מאי דכתיב ולבש
לדקה כשרין ועוד בכלל קושי אחר בכלל מ"ש מאי דכתיב ולבש לדקה מהענין שכיון שאמר
שהלדקה נעשית לו שמיכות מכ"ש היא סמכתהו ח"כ היכי קאמר ולבש לדקה כשרין שנעשית לבוש
שהוא ס הר מ"ש היא סמכתהו וז"ש מאי דכתיב ולבש לדקה כשרין שהיא סמכתהו עו'
הוקשה לו בענין שאין הב"ה לריך ללבוש שרין כי אם בני אדם אשר קראה ידם מהושיע את עצמם
לריכים חזק ח"ל שרין וז"ש מאי דכתיב ולבש לדקה כשרין מזה הכריח שעל לדקה אחלת לדקתו
הנזכרת מדבר וז"ש מה שרין זה וגומר שהכוונה לעפ"י ישרא' שאין אים שלא כי מה ילדק אנוש עם
אל נחנס הוא יתברך להצריך כל פרושה שיתן האדם בלדקה אחת להחשיב כל אסף הלדקה ההוא
על כל אים ואים שיתן פרושה אחת כאילו נתנה כול' מע"י זה תגדל הלדקה והשעם כי אם נעשרכו
עשרה בני אדם ונתנו עשרה פרוטות לקנות בכר לחם לענני מעריך הש"ית כאילו כל אחד ואחד
נתן הבכר הרוא שהרי אם חסרה פרוטה אחת מהם לא נקנה הבכר ההוא וזה כוון בדאמרו ולבש
לדקה שעושים יסרל כשרין מה שרין זה כל קליפה וקליפה מלטרפת לשרין גדול ל"ל שאילו לא
היתה אותה השרין נמצא השרין בטל ובלתי אלא אף הלדקה מלטרפת לחשבון גדול שהפרוטה ראוי
ללדקה ולחשבה לחשבון גדול כאילו הבל תלוי בה או איהיה כשפטוו מה שרין וגו'כך היום נותן אדם
פרוטה ולאחר פרוטה ולזה העפ"י אלא ראה אים עושה גדולות עד אין הקר אבל מלא עושה לדקה
בבל עת עת עד שמלטרפין לחשבון גדול ומשל כשרין לפי זה אינו חוזר להלבשה ולומר שהש"ת
לבשה כשרין אבל המשל הוא אל גוף הלדקה שהיא כשרין שנעשית מעט מעט פרוטה פרוטה
ומלטרפת היא לחשבון גדול אמנם אלא דע"ל פירש הדמיון של כשרין מהחיכת העושים אותה שמצילת'
מדינה של גהינם שמגינה עליהם כשרין ורבי חנינא אחר לו בפסוק וכבגד עדיס לפי שאותו הפסו'
לדק בענין דינה של גהינם לפי שם גהינם של אם וגהינם של אם שלא של אם להתחמי'
לעבירות ושל אלא למתקרבי' במעשה המלות לזה המשל בבגד מה בגד זה מגין עליו בחמה מפני
החמה ובגשמים מפני הגשמים שחמה ורמזו אל שני מיני גהינם הנזכר של אם ושל אלא
ועיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל והר"דק ז"ל וכן מהרי"ל בקירוב : ולע"דן ולבש לדקה וגומר
המשל הדין והקטרוג שעל ישרא' לחנים ולהניחות כמ"ש איוב כי הלי שדי עמדי אשר חמתם שות'
רוחי שליכם כאלי הלוחים הנשמיים אשר חמתם בגוף אמנם אלי הדין הם ברוח וז"ש אשר חמתם
שותה רוחי ממש ולפי שבכל אתם לו לר כמו שזכרתי במ"ש והוסע לו זרועו לז"ל ג"כ ולבש לדקה
כשרין לבטלו הדין וקטרוגו לא יעשו רושם ברחמי הש"ית כי הלדקה שלו אשר הערתהו להעיב עם
ישרא' בהורה לדקה ולע"פי שאין אים ואין מפגיע לבד אותה השרין וכובע ישועה בראשו כדי
שיוושעו ישרא' ולבש בגדי נקם ולא דרך ערלי אלא תלבוש ר"ל לבישת קבע ובתיבת תלבושת
רמז לדהר"דק ז"ל הב"ל הו יאמר שהתלבושי' של נקם שלבש ביציאת מצרי' כדי להנקם מפרעה וחילו
הם בעצמם ילבשם תלבושת ר"ל לבישה פעם שנית וז"ש ולבש בגדי נקם אותם שהם תלבוש' שלו
שהרי לבשם ביציאת מצרים והשיגו לזה מהר"דק ז"ל ממה שכת' בסמוך בפסוק כעל גמולו וגו' :

כעל גמולות וגומר עיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל והר"דק ז"ל ודיחק לפי"זה שיטנה הכתוב
וישלם בענין אחד לחזק וכן מהרי"ל ז"ל : והרחיב יותר שמ"ש כעל גמולות הוא על מה
שנמל לפרעה וסנחריב כעל ישלם לעתיד ושני הכפין הם לדמיון כמו כמוני כמוך כעמי כעמך
ופירש הכתוב מימה לגרמו על ישמעאל שהם היו הבכליים כאשר פירש בחלק הראשון מספר ישועות
משיחו שהחריבו בית ראשון ואמר גמול לאויביו על בני עשו שהחריבו בית שני :

ולע"דן כעל לשון ואל על יקראהו שהש"ית נקרא על כמו עליון ולז"ל שאין גמול מדה טובה הן
הגמולות שלו בטובות וכן במדת פורענות כעל ישלם חימה לגרמו גמול לאויביו גמול לאיים ישלם
הלל הבוה שבהם יחדיו שישלם להם כעל ולפי זה כעל גמולות במדה טובה וכעל ישלם הפורענות
שהוא עליון ושליט בכל כחכנו יעשה והכוונה של ישרא' במדה טובה משלם להם כעל אבל במדת
פורענות לא כן בכתוב ולך ה' חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו וערכו לא כפי רוממותך והפסר
לפרש זה הענין באופן אחר במ"ש גמול לאויביו על מדת הטוב שאפילו שהם לאויביו לא יקפח שכר
טוב בריה אבל ישלם גמול טוב לאויביו אמנם לאיים הרחוקים אחר לא היה להם מפה ומתן עם
ישרא' לאיים גמול ישלם בנפש חפלה של זה הוסיף בהם תיבת ישלם מה שלא אמר כן באויביו רק
אמר גמול לאויביו :

ויראו ממערב וגומר פ"ח אמר רבי יוחנן אם ראית דור שצרות רבות באות עליו כנהר חכה לו
שנאמר וירא ממזרח וממערב כי יבא וגומר וסמוך ליה ובא לציון גואל עכ"ל פירש
ז"ל תיבת אר שם כמו ארה שאם באות צרות רבות זו אחר זו בהמשך שזה רמז במ"ש כנהר הזה
שנמשך זו גורם כפרת העונות ושיחלו ישרא' עיניהם למרום ויבוננו אל הש"ית ומזה נמשך הגאול'
ושיבו דמיך ליה ובא לציון גואל ועיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל והר"דק ז"ל ומהרי"ל ז"ל פירש
וירא לשון ירלה והקדים ממערב לפי שסמכו למ"ש לאיים גמול ישלם והאיים בפאת המערב לזה
סמך וירא ממערב ואמר כי יבא כנהר אר הצורר שהוא שם כולל לאומות שיעלו על ירושלם ולז
ישלם גמולם ורוח ה' וסערתו נוסה בו שהמידו ואפשר לפרש נוסה בו בישרא' שבאותו הזמן
שיבה כנהר אר לז רוח ה' תהיה נוסה על ישרא' ורש נסה ולז ובא לציון גואל : או אפשר שהולר
והמשיל נקמת ה' וגמולו שיבא על הלאומות כנהר אר שהינו רחב ידים כי אם אר גדר
מזה וגדר מזה כאשר תהיה רוח ה' נוסה בו ושלא סערתו חזקה ועצומה מלא לפי שכאשר תבא רוח
ה' והסערה שיש גדול ורחב ידים יש לה מקום להתפשט אמנם כנהר אר בהכרח הוא שהאויב
ההולכת בו השבה להשאר לחיות הנהר אר וקר והארץ מסבי לדדיו ואמנם ליסרא' תהיה גאולה
ובא לציון גואל וגו' ע"כ : ולע"דן לדקדק למה פתח במערב והמוקדם תמיד מזרח ממזרח
שמש עד מבואו מהולל שם ה' ולמה במערב אמר שם ה' ובמזרח אמר את כבודו : ונראה כי ידוע
הלשון ז"ל שבסיבה בשערב כלהו"ל לא זה שבסיב' מכוהל מערבי' והשמש' אלא הוא מזרח ומבתהו'
הוא במערב לשכינה : ולזה אמר כי היושבים בשערב פניהם אל המזרח אמר שם שם ה' ירלו אותו
וממזרח ירלו את שם כבודו הוא כבוד ה' השכינה הנקראת כבוד למען ומרך כבוד ומדרך הכבוד
יסתייע זה ממזרח הוא בהכמה ושם שם ה' שם ההויה כי ירלו פלא גדול והוא שיבא בהר גר לגרר
וע"י התעוררות אלהי כי רוח ה' נוססה בו ומרימה אותו כנס הזה ובה שעתה שהשבו בל הטוס
שבה הער להברית שם ישרא' ובהפוך הוא שבא לציון גואל אין זה כי אם פועל אלהי והשגחת כי
לזה כמשלו ישרא' להילת השחר אשר בהשחירו ביותר ואור היום :

ובא לציון גואל וגו' לחז"ל ה"ר יוסי הגלילי גדולה תשובה שמקרבת הגאולה שנא' ובא לציון
גואל ולשבי פשע עכ"ל : ולע"דן שלעפ"י זה קשה דהי"לל ובא לציון גואל
לשבי פשע ביעקב כיון שלשבי הוא הסיבה לא הי"לל בוי"ו והתוספת : ואפשר לתקנו קלת שמגר
ציון העיר בעצמה ראוי סיבה הגואל כמ"ש ציון במשפט תפדה ובביה בלדקה שפירשו הרמבנים
כנו' במקומו שהכוונה שעיר ציון עצמה ראוי ומחויב שתפדה במשפט ודין כי היא מה בשעה מה
הנאת אמנם העם שבה שהשבו יפדו בלדקה וז"ש כאן ובא לציון גואל כלומר לסיבת ציון העיר
עצמה יבא הגואל ועוד סיבה שנית ולשבי פשע כלומר וגם לסיבת היותם שבי פשע ואל זה כוון
בעל המאמר ובזה יוסן הו' שמקרבת הגאולה דהי"לל שמביאה את הגאולה כלי שניה דקרא שאמר
ובא לציון מהו שמקרבת הגאולה ודאי לפי שאמר ובא לציון גואל סיבה אחת והשנית היא ולשבי פשע
וגו' כלומר ר"כ איכה מביאה הגאולה ההשובה לבדה אלא מקרבת היא הגאולה כיון שהי' שבחברת
ציון מביאין את הגאולה אם כן התשובה לבדה מקרב הגאולה היא כיון שהיא לבדה היא המביאת'
לא שייך לו' מביאה הגאולה אלא מקרבת הגאולה : ועיין הרא"בע ז"ל והרד"ק ז"ל ולשבי מלע'
ומהרי"ל ז"ל אמר ובא לציון גואל על המתמידים ביהדותם ולשבי פשע על אותם שהוליאו' מהכלל
ויסובו בהשובה מפשעם והמפ' אמרו ולשבי פשע על פושעי ישרא' בנופן שגם הם יזכו בגאולה :

ולע"דן ובא לציון גואל להבטיח' על כמן אמר ובא בלשון עבר ולא אמר ויבא כי כן כל הנבואו'
העוכות רוכם בהו בלשון עבר להורות שיתקיימו והרי הוא כאילו עברו : לו אמר ובא
בלשון עבר שבא ממש שהרי מולך כמשלחז"ל במדרש איכ' שמולך לא שהעלמולין לקהוה והשבוה
השמים עד עת בא דבר ה' אם כן לדק לשון ובא והוי' מהפכו לעתיד ולשבי פשע יבא אלם כ'
שיגיו הבגה נבואה כיעוד הנבי' אמפיר רוחי על כל בשר ויזכו לנאם ה' וז"ש ולשבי פשע ביעקב
נאם ה' כבא שיגיו נאם ה' והוא ע"ד מ"ש דוד המלך ע"ה אל תשליכני מלפניך ורוח קדשך אל
תקח ממני שהעון מבדיל בין האדם לבורא וגורם השתלקות רוח הקדש ונאם הש' ית ובתשוב' הוא
לו' הסיבה לו בשון ושבך ורוח נדיבה השמכני :

ואני זאת בריתי וגו' מציעה השוכר את הפועלי' ר"ר פרנך כל שהוא תלמיד חכם ובנו תלמיד
חכם ובן בנו תלמיד חכם שוב אין התורה פ"ס מזרעו לעולם שנ' ואני זאת בריתי אמר
אמר ה' רוחי אשר עליך וגו' אמר ה' מעתה ועד עולם מאי אמר ה' אמר רב יהודה אמר רב אמר
הקב"ה אני ערב בדבר הזה מאי מעתה ועד עולם אמר רב יהודה א"ר ירמיה מכאן ואילך הורה
מחזרת על הכשנית שלה רב יוסף תיב תרבעין תעניית אקרוה לא ימושו מפיך תיב מהה הענית'
אקרוה ומפי זרעך תיב מהה אחרנייתא ואקרוה לא ימושו מפיך ומפי זרעך ומפי זרע זרעך אמר
מכאן ואילך לא אריכנא תורה מחזרת על הכשנית שלה ע"כ : ולע"דן למה פתח מלמעלה
למטה כל שהוא תלמיד חכם ובנו תלמיד חכם וגו' ולא אמר ממטה למעלה כל שהוא ת"ח ואביו
ת"ח ואבי אביו ת"ח וכן דקדקו הראשונים ז"ל ותירצו הש ז"ל שאריך שימלאו יחדיו בעול' שלשתן
שלא הוא המשולש לא במהרה ינתק וזה כוונו באו' כל שהוא תלמיד חכם ובנו תלמיד חכם וכן
בנו תלמיד חכם ר"ל ועיניו רואות כן שלא נכון לבי בטחו בה' שלא תפסק שוב הורה מזרעו אבל
אם היה או' כל שהוא ת"ח ואביו ת"ח ואבי אביו ת"ח גו' לא היה מודיע שאריך שיהיו שעול'
שלשתן יחד ע"כ : ועוד קשה מאי בעי מהו מעתה ועד עולם שהרי הוא עיקר היעוד שלא
הסשק תורה מזרעו : ונראה שכוונת המאמר במי שדולג על עצמו להיות עמל בתורה ושלא
הסכם מפיו לא זז בלבד אלא גם מפי זרעו כן ומפי זרע זרעו כי רחמי הלב עד בן בנו כמ"ש חן"ל
לי ולניני ולנכדי ולזה אמר כל שהוא ת"ח ובנו ת"ח ובן בנו ת"ח ר"ל הרוצה ומתר על שיהיה הוא
ת"ח ובנו גם כן ת"ח ובן בנו ת"ח ולכהיות דרב יוסי דלקמן דתיב בתעניית עליו ובוסיף מלה על
בנו וכן על בן בנו וז"ש כל שהוא ת"ח ולא אמר כל ת"ח שבנו ובן בנו ת"ח שוב וגו' אבל אמר כל
שהוא ת"ח שעדיין אינו תלמיד חכם אלא שהוא רולה להיות ת"ח שלא ימושו מפיו וכן שלא ימושו
מפי זרעו וגו' ולזה לא אמר כל שהוא ת"ח ואביו תלמיד חכם וגו' אלמו בהיותם ת"ח לבד הגיע
מילתא אלא במה שהוא מיצר להיות הוא ת"ח וזהו לשון כל שהוא תלמיד חכם כמו שדקדקתי ובזה
תדרש תיבת אמר ה' הראשון דכתיב אמר ה' רוחי אשר עליך וגו' לשבקב"ה גזר עליו ואמר ה' רוחי
אשר עליך נחה ודברי אשר שמתי בפיך הוי מצטער עליה ומיצר שלא ימושו מפיך ומפי זרעך כמו
שנצטער רב יוסף בכמה תעניות כן גם אתה ותזכה למלאת שלהך כמו שמלא שלאתו ערב יוסף
ברוחי אשר עליך אשר נתנה רוחי אותך על זאת בריתי שתהיה אותם כן אעשה ומ"ש אמר ה'
מעתה וגו' דרש ולאי ערב שלא ימושו מפיך ומפי זרעך ומפי זרע זרעך : ולהכי הקשה ואמר מה
מעתה ועד עולם תיבת מעתה קשיא ליה כי די שיאמר אמר ה' עד עולם מאי מעתה להבי' דרש
מעתה ועד עולם לשהתורה מאיליה מחזרת היא על הכשנית שלה בסגולה בערבות הש"ת כי
הלגה שלך לא היתה אלא עליך ועל זרעך ועל זרע זרעך לבד לא עד סוף כל הדורות בעתידים
לבא ובזה מובן מעתה כלו' כיון שהיא עתה אתה ברוח ה' הכשנית שלך מעתה התמיד עד עולם
כי לא תשנה הכשנית שלך משום פוגם ונפגם וגם כי בתלתא הוא חזקה למדנו מתוך המאמר
הזה פי' הכתוב ואני ערב לאותם החפצים בזאת בריתי הלא היא התורה הנקראת בריתי שתהיה
אותם שלמדוה אמר ה' שלא ימושו מפיך כיון שכך חשקת שתהיה אותם ואחר שיזכו הבי' ורות אמר
ה' אני ערב מעתה ועד עולם שהתורה מחזרת על הכשנית שלה : ועיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל וכן
הביא הרד"ק בשם הרא"בע ז"ל : ובשם ר"ת ז"ל ומהרי"ל ז"ל הביא בשם י"מ דעת אביו שלא
הרד"ק ז"ל וזה לשונו יש מפרשים ואני זאת בריתי אותם על התורה שנתנה בברית ובבטיחם שלא
המוש מפיהם עד עולם ויהיה לו' רוחי אשר עליך בלתי מיאוס ליפשעיהו כי אם ליסרא' ועל התורה
שהיתה ביניהם אמר ודברי אשר שמתי בפיך וכיון הוא : והוא ז"ל פי' ואמר שהנבואה הזאת
שבאה לנביא היא ברית חזקה ליסרא' על גאולתם שלא תשוב לאחור וזהו ואני זאת בריתי אות' אמר
ה' והברית הוא רוחי אשר עליך ודברי אלה מזאת הנבואה אשר שמתי בפיך וכיון שהדברים שאלה
הם עולם הברית ראוי הוא שלא ימושו מפיך ומפי זרעך גו' וענין זה שהנה הטעות והכזב אפשר
שתפול בהבטח' וביעוד מפר' המבטיח אם הוא איננו עומד בדיבורו כנגד זה אמר ואני אמר ה' ודברי אשר
אינה אמת ואם מפלת אמלאני הנין ההבטחה אוהוסיף בה כנגד זה אמר ודברי אשר
שמתי בפיך בענין שנחריב וכן על גלות ירושלם והבנין ע"י כורש שלא נפל ארצה דבר מדבריך
ח"כ זה שנבא על הגאולה העתידה כן יהיה וז"ש ודברי אשר שמתי בפיך ר"ל שכולם מקיימים ואם
מפלת המקבלים שלא יזכריה ועל זה אמר לא ימושו מפיך ומפי זרעך וגו' ומזאת הנבואה תלמוד
שיש עת וזמן ליגאל ואעפ"י שלא יהיו כדאים ובלתי שבים בתשובה נגאלו ע"כ ובדבריו ז"ל מובן כפל ודברי אשר
שמתי בפיך ומובן שאמר אשר שמתי בלשון עבר לפי שהמעבר נקח מופת כל הנבואה שעליו אמר
רוחי אשר עליך שלא אמר אשר היה עליך לו אשר אלתי עליך :

ולע"דן לדקדק כפל אמר ה' אמר ה' וכן רוחי אשר עליך ודברי אשר שמתי בפיך גו' כפול :
ונראה שמבטיח ליסרא' שבגלה הגאולה ולשבי פשע ביעקב ועל זה לו'
ואני מבטיח על זאת הנזכרת מביאת הגאולה לשבי פשע ביעקב ואם זאת תתקיים ובריתי קימון
מקים להיות כן אותם וכך אמר ה' רוחי אשר עליך בנבואה הזאת ודברי אשר שמתי מזמן קימון
מפאר הנבואות ומפאר הנביאים ובפרט מאדון הנביאים מרע"ה שהבטיח ושב ה' אלהיך את
שבותך ורחמך שהם דברי ר"ל דברים ברורים שדבר ה' אל משה פנים אל פנים באשר ידבר איש
אל רעהו וזהו ודברי אשר שמתי בפיך דע שלא ימושו מפיך ומפי זרעך אבל יתקיימו עכ"פ ואמר
ה' מעתה ועד עולם זמנה שלא שלא זכו מעתה יתקיים ככתוב היו' אם בקולו תשמעו ואם לאו אמרי
הימים וזהו מעתה מתחיל זמנה ועד עולם זכו אחיסנה מעתה לא זכו עד עולם בעיתה . ואם
אמר רוחי אשר עליך וגו' על הנביא כפי שיטות המפרשי' ז"ל הנז"ל אמר רוחי אשר עליך לפי
שהרוח נחה עליו וכפי לחות לשונו ידבר הנביא בנה עליו הרוח רוח ה' לפעמו אמנם כאן אמר
רוחי ה' עליך רוח חכמה ובינה נבואי ולא זו בלבד אלא לפי' סידור הדברי' מלה במלה אמר שהיו
מסודרים מאתו ית' בלי חיסרא ומגרעת וז"ש ודברי אשר שמתי בפיך ועל קיימם אמר עליה אמר
ה' מעתה ועד עולם שיתקיימו עכ"פ ואם יתמהמה חכה לו כי אין בכל דרכיך דבר שלא הוסם
ע"י ה' בפיך ואם כן מוכרח היא שלא יפול מהם דבר :

קומי אורי כי בא אורך גו' פסי' ה"ר יוחנן משל למהלך בדרך עם דמדומי חמה בא אחר
והדליק לו את הנר וכבה ובא אחר והדליק לו את הנר וכבה אמר מכאן ואילך איני
ממתין אלא לאורו של בוקר כך אמרו ישרא' לפני הבי"ה עשינו לך מבוקה בימי משה וכבהה בימי
אלמה

קומי אורי. לאחר כנגד ירושלים. ואורי לוי וכבר פירשנו כי האורה משל על השמחה ועל הטובה. והחשך בהפכו על הצרה ועל הרעה שיבא: כי בא אורך. הגיע זמן ישועתך שהוא לך אורה גדולה. וכפל הענין ואמר וכבוד ה' עליך זרח. וכן הרגש יונתן הרי מטה זמן פורקנך. ויש מפרשים כי בא אורך שקע אורך כמו ובא השמש אחר דרך משל שקע אורך שהוא אור בעולם הזה ויהיה לך תחתיתו אור גדול והוא היסועה והשמחה. וכן אמר לא יהיה לך עוד השמש לאור יומם והכל דרך משל: כי הנה החשך. עתה ומערפל משל על הצרות: יזרח ה'. וכבוד עליך יראה. כפל ענין במלות שונות כי ה' כבוד ה'. ויש מפרשים כמו בכבודו. וכן נראה בכבודו: והלכו גוים. כמו שאמר והלכו עמים רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר ה'. ואל בית אלהי יעקב ויורנו מדרכיו ונלכה בארחותיו זהו שילכו לאור ישראל הם ומלכיהם ושריהם: זרחך. שם יהמר ממנו זרח על משקל נמח פרח: סלו סביב. כולם פירוש בניך ובניתיך. וכתי כל עם גלות ובא הילדים אחר הכנוי כמו ויסנו לא טעמו ואפתח ותראהו את הילד והדומים להם שכתבנו בספר מכלל: האמנה. מענין כאשר יבא האומן את היונק והיתה הנו"ן ראוי להדגש לחסרון נ"ון הפרש כי הנ"ון כתובה לרבות. וא"א ז"ל כתב כי המלה יחיד' והנ"ון פרש והה"ן נוספת כה"ן ותקרבנה ותבאנה ואף על פי שהמר ובנותיך. ר"ל כל אחת ואחת. ופי' כל לד תאמנה. על לד המלכו' והשרות כמו שכתוב ושרות' מניקותיך: לו תירלו. מן ראה. ורבי' טש בזאת המלה שקראו החי"ו בנעיא. כמו מן ירח. וגם יש ספרים שכתוב בי"ו וד וסגות היא כי מן ראה היא. וכן ת"י בכן תחזין ותנהרין. ופי' תראי בניך שיבאו מכל לד ויהרו פניך. זהו ונהרות שהוא ענין אורה כמו ואל תופע עליו נהרה הביטו אליו ונהרו: ופחד ורחב לבבך. ופחד כאדם הנבהל בבא אליו טובה רבה פתאום ורחב לרוב הטובה ולרב העם שיבאו בך כי כמו שיגר הלב בעבור הרעה והצרה והאבל כן ירחב לטובה ולשמחה: כי יהפך עליך המון יס. כי היית חרבה ושממה ועתה תהיי בהפך כי יבאו עליך עמים רבים כהמון יס ות"י ותילחלין ויפתי לביך ונומר: שפעת. ענין רבוי וכן ושפעת מים תכסך כי שפע ימים ינקו: בכרי. הם גמלים הקטני' עולי ימים. וכן בכרה קלה: ותהלות ה' יבשרו. כתרגומו כלומר הגמלים והסוחרים והזהב והלבונה יביאו אותה בשמורה גם למנחה למלך המשיח ולבית ה'. ובעם יבשרו לפי שיהיו אמות העולם חדשים בספור תהלות ה' כי עד אותו הזמן ישראל הוא שיתיחלו בספור תהלות ה' וכל מספר חדשות יקרא מבשר: כל לאן קדר. ר"ל רוב כמו וכל הארץ באו מצרימה. קדר ונביות מגדלי צאן לרוב כי הם יושבי אהלים ונוסעים ממקום למקום מבקשים מקום המרעה: אילי נביות ישרתונך. חסר בי"ת השמוש ופי' באילי נביות ישרתוך העמים שיביאו לך מנחה מהם: ישרתונך. מלעיל האתנחתא בתי"ו לפיכך הנ"ון בסגול: יעלו על רצון מזבחי. כמו הפך יעלו על מזבחי לרצון. וכן מקום שם קבר כמו מקום קבר שם ופירושו יביאו מנחה מהם. וכן יעלו מהם על מזבחי שיקריבו מהם קרבן לה': לו ישראל יקריבו מהם. ויש מחלוקת בדבר זה בדברי רז"ל כי ר' אליעזר אומר שאין מקריבין מבהמות ז' עמים לא מנחה ולא הם לפי שחוששין בהם לרביעה. והקשו זה הפסוק לר' אליעזר וחרן כולם גרים גרורים הם לעתיד לבא דכתיב כי לו אהפוך אל עמי שפה ברורה לקרא כולם בשם ה' ולעבדו שכם אחד: אפאר. שיביאו שם הגויים מנחה וקרבנות. ועשה אפאר שאתן בלבם לפארו. וכן עשה אהפוך אל עמים: מי אלה. אחר תעופנה לשון נקבות על קהלות ישראל העולות מהגולה מזה ומזה ותבאנה קל מהרה כמו העב. והמשיל מרחנת הקלות לעופפות כי היא החמעה הקלה שבחנויות וכן מחז יעוף יומם: וכיונים אל ארבותיהם. כי יותר יעופו מהרה בשובם אל קניהם ממה שיעופו בלאת מהם מפני שמתרות לשוב אל נוזליהם שהניחו להחילם מאשר בפיהם: ארבותיהם. הם חלונות השובך. וכ"ף כיונים פתוחה לידיעה כלומר היונים שיניחו הגוזלים בשובך: כי לי איים יקוו. פירוש שוכני האיים יקוו לי כי ידעו כי אני המטיב ומריע לפיכך יביאו בניך במקומם. ואפילו יהיו רחוק יביאו אותם אל ארץ ישראל: ואניות תרשיש בראשונה. במחברון כ"ף הדמיון בראשונה כמו שהיו באות אניות תרשיש בראשונה בימי שלמה: כספם וזהבם אתם. אפשר כספם וזהבם של ישראל כלומר עם כל ממונם יבאו לא יניחו ממונם דבר בארצות הגולה. או אפשר כספם וזהבם של העמים כמו שנאמר בעולי בבל יגשאוהו אנשי מקומו בכסף ובזהב וברכוש ובבהמה לפני ה' אלהיך כי ישמעו לא שמע כבודו וגדלו שיעשה בהוליאו עמו מהגלות ובעשותו נקמה בראשיהם: פארך. בקמץ הרי"ש לנקבה כמו בבנוי הזכר בעבור כי כאשר מדבר כנגד כנסת ישראל ידבר פעם בלשון ז"ר ופע' בלשון נקבה לשון זכר כנגד העם ולשון נקבה כנגד הכנסה. ופירוש פארך הוא נתן לך הפאר והכבוד הזה שיעבדוך: ובנו בני נכר. מלבד שיעבדוך במנחות שיביאו לך יעבדוך בארצך שיבנו חומותיך ויעשו מלאכתך: ישרתונך. מלעיל כמו אשר לפניו: כי בקצפי. לא תכירני כי כל עניניך בין הטוב בין הרע הוא מאתי ואינו מקרה כלל בעת שהיה קצפי עליך היית אתה לעבדים בגלות ובעת רצוני שיהיה עליך יעבדוך אפילו המלכים כל שכן העם: ופתחו. מן הדבוים והוא פעל עומד. וכן פתח הסמדר פתחה חזיך. כלומר יהיו נפתחים תמיד יומם ולילה להביא אליך חיל גויים. אחר כנגד העיר ירושלם כמו שהיא כל הפרשה שעריך יהיו נפתחים תמיד בלילה כמו ביום בלי שיכנסו נושאי חיל הגויים אליך למנחה כי יהיה שלום בעולם וילכו בלילה בעת החום. וכן תרגם יונתן להביא אליך לאעלא בגוך נכסי עממיא: ומלכיהם

ומקום ג' בקריאה וסי' ומקום רגלי אכבד. ומקום משכן כבודך. ומקום הצדק שמה הרשע. והשתחוו ז' בקריאה וסי' נמסר בסדר בא.

רשי

קומי אורי כי בא אורך. לשון ניוון כמו בוחי בחולם בעבור האל"ף: כי בא אורך. לשבח ולפי דעתי שביאת האור הוא חשך כמו בא ערב ונפסק האור שהיה לך וזרח עליך כבוד יי' והעד לא יהיה לך עוד אור השמש לאור יומם ומעט אורי על מלכות אז הבטחה: כי הנה החשך. כמו כעבור אור הדשה: ועליך יזרח יי'. והמעט עליך לבדך: והלכו גוים לאורך. כי מנהג מי שהוא בחשך לראות היושבים באור: שאי. כולם. רמו על בניך ובנותיך לר שיזכירם ויתכן להיות כלם סימן המלאכים: תמהנה. מגזרת ויהי מומן את הדשה: אז תירלי. והטעם כאשר יבאו המלאכים אליך ויביאו בניך אז תירלי כאדם שירא בבא לו תשועה ודבר שלא עלה על לב כאשר יקרא לחצא אחדה: ונהרת. תרולי פה ופה: ופחד. והנה יהיה פחד מעורב עם שמחה ואחת רחב לב הפך הצרה: כי יהפך עליך המון יס. אז טעם תירלי מרוב המון שיהפך עליך חיל גויים ביבשה: שפעת. חבורה כמו שפעת אני יהיו לגרכך וכמוהו את בגדי הסרד לשרת בקדש הם בגדי הנסיעה: יעלו על רצון. והנה על ומשוך אחר עמו וכן הוא על מזבחי: מי אלה. הטעם על הבנים והנה קומי עורי ידבר עם ציון: אל ארובותיהם. הם החלונות שם קנם: כי לי אייס. שאחן להם שכר טוב: ואניות תרשיש בראשונה. והזכיר תרשיש כי היא קרובה לארץ: כספם וזהבם. והנה הטעם כי לי אייס יקוו כי לא יחנו להם שכר יפר' והנה הוא מפורש לשם יי' אלהיך. והנה פארך בא בקמץ גדול תחת קטן בעבור היותו סוף פסוק: ובנו. אפילו בני ישראל לא יבנו חומות ירושלם כאשר לא בנו הבית כי אם הגויים: ופתחו. יש אומרים החירק תחת שורק ויש אומרים כי ופתחו שם אל בני נכר ואינו רחוק והנה הטעם ידוע להביא חיל גויים ביום גם בלילה: ומלכיהם

אבן עזרא

קומי אורי. לשון ניוון כמו בוחי בחולם בעבור האל"ף: כי בא אורך. לשבח ולפי דעתי שביאת האור הוא חשך כמו בא ערב ונפסק האור שהיה לך וזרח עליך כבוד יי' והעד לא יהיה לך עוד אור השמש לאור יומם ומעט אורי על מלכות אז הבטחה: כי הנה החשך. כמו כעבור אור הדשה: ועליך יזרח יי'. והמעט עליך לבדך: והלכו גוים לאורך. כי מנהג מי שהוא בחשך לראות היושבים באור: שאי. כולם. רמו על בניך ובנותיך לר שיזכירם ויתכן להיות כלם סימן המלאכים: תמהנה. מגזרת ויהי מומן את הדשה: אז תירלי. והטעם כאשר יבאו המלאכים אליך ויביאו בניך אז תירלי כאדם שירא בבא לו תשועה ודבר שלא עלה על לב כאשר יקרא לחצא אחדה: ונהרת. תרולי פה ופה: ופחד. והנה יהיה פחד מעורב עם שמחה ואחת רחב לב הפך הצרה: כי יהפך עליך המון יס. אז טעם תירלי מרוב המון שיהפך עליך חיל גויים ביבשה: שפעת. חבורה כמו שפעת אני יהיו לגרכך וכמוהו את בגדי הסרד לשרת בקדש הם בגדי הנסיעה: יעלו על רצון. והנה על ומשוך אחר עמו וכן הוא על מזבחי: מי אלה. הטעם על הבנים והנה קומי עורי ידבר עם ציון: אל ארובותיהם. הם החלונות שם קנם: כי לי אייס. שאחן להם שכר טוב: ואניות תרשיש בראשונה. והזכיר תרשיש כי היא קרובה לארץ: כספם וזהבם. והנה הטעם כי לי אייס יקוו כי לא יחנו להם שכר יפר' והנה הוא מפורש לשם יי' אלהיך. והנה פארך בא בקמץ גדול תחת קטן בעבור היותו סוף פסוק: ובנו. אפילו בני ישראל לא יבנו חומות ירושלם כאשר לא בנו הבית כי אם הגויים: ופתחו. יש אומרים החירק תחת שורק ויש אומרים כי ופתחו שם אל בני נכר ואינו רחוק והנה הטעם ידוע להביא חיל גויים ביום גם בלילה: ומלכיהם

מנחה גדולה

קומי אורי ידלה כי נפ אם יעדרו זכיות לגאל אחר ואני זאת בריתי ונו' שהוא מה שכתבנו כי זכות תורה לא תחסר זכות לגאל אחר ואני זאת בריתי ונו' שהוא מה שכתבנו כי זכות תורה לא תחסר כאשר ייעדה לנו התורה באומרו כי לא תשכח מפי זרעו ואמרו בריתי מהימנא כי זה כי' עני ורוכב על חמור שהוא כי בהיות עניות מזכיו לגאל ובא החשיב ס"ך ורוכב על זכות התורה כל"ל יעשכל חמור נרס

קומי אורי כי בא אורך אחר כנגד ירושלים. ואורי לוי וכבר פירשנו כי האורה משל על השמחה ועל הטובה. והחשך בהפכו על הצרה ועל הרעה שיבא: כי בא אורך. הגיע זמן ישועתך שהוא לך אורה גדולה. וכפל הענין ואמר וכבוד ה' עליך זרח. וכן הרגש יונתן הרי מטה זמן פורקנך. ויש מפרשים כי בא אורך שקע אורך כמו ובא השמש אחר דרך משל שקע אורך שהוא אור בעולם הזה ויהיה לך תחתיתו אור גדול והוא היסועה והשמחה. וכן אמר לא יהיה לך עוד השמש לאור יומם והכל דרך משל: כי הנה החשך. עתה ומערפל משל על הצרות: יזרח ה'. וכבוד עליך יראה. כפל ענין במלות שונות כי ה' כבוד ה'. ויש מפרשים כמו בכבודו. וכן נראה בכבודו: והלכו גוים. כמו שאמר והלכו עמים רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר ה'. ואל בית אלהי יעקב ויורנו מדרכיו ונלכה בארחותיו זהו שילכו לאור ישראל הם ומלכיהם ושריהם: זרחך. שם יהמר ממנו זרח על משקל נמח פרח: סלו סביב. כולם פירוש בניך ובניתיך. וכתי כל עם גלות ובא הילדים אחר הכנוי כמו ויסנו לא טעמו ואפתח ותראהו את הילד והדומים להם שכתבנו בספר מכלל: האמנה. מענין כאשר יבא האומן את היונק והיתה הנו"ן ראוי להדגש לחסרון נ"ון הפרש כי הנ"ון כתובה לרבות. וא"א ז"ל כתב כי המלה יחיד' והנ"ון פרש והה"ן נוספת כה"ן ותקרבנה ותבאנה וף על פי שהמר ובנותיך. ר"ל כל אחת ואחת. ופי' כל לד תאמנה. על לד המלכו' והשרות כמו שכתוב ושרות' מניקותיך: לו תירלו. מן ראה. ורבי' טש בזאת המלה שקראו החי"ו בנעיא. כמו מן ירח. וגם יש ספרים שכתוב בי"ו וד וסגות היא כי מן ראה היא. וכן ת"י בכן תחזין ותנהרין. ופי' תראי בניך שיבאו מכל לד ויהרו פניך. זהו ונהרות שהוא ענין אורה כמו ואל תופע עליו נהרה הביטו אליו ונהרו: ופחד ורחב לבבך. ופחד כאדם הנבהל בבא אליו טובה רבה פתאום ורחב לרוב הטובה ולרב העם שיבאו בך כי כמו שיגר הלב בעבור הרעה והצרה והאבל כן ירחב לטובה ולשמחה: כי יהפך עליך המון יס. כי היית חרבה ושממה ועתה תהיי בהפך כי יבאו עליך עמים רבים כהמון יס ות"י ותילחלין ויפתי לביך ונומר: שפעת. ענין רבוי וכן ושפעת מים תכסך כי שפע ימים ינקו: בכרי. הם גמלים הקטני' עולי ימים. וכן בכרה קלה: ותהלות ה' יבשרו. כתרגומו כלומר הגמלים והסוחרים והזהב והלבונה יביאו אותה בשמורה גם למנחה למלך המשיח ולבית ה'. ובעם יבשרו לפי שיהיו אמות העולם חדשים בספור תהלות ה' כי עד אותו הזמן ישראל הוא שיתיחלו בספור תהלות ה' וכל מספר חדשות יקרא מבשר: כל לאן קדר. ר"ל רוב כמו וכל הארץ באו מצרימה. קדר ונביות מגדלי צאן לרוב כי הם יושבי אהלים ונוסעים ממקום למקום מבקשים מקום המרעה: אילי נביות ישרתונך. חסר בי"ת השמוש ופי' באילי נביות ישרתוך העמים שיביאו לך מנחה מהם: ישרתונך. מלעיל האתנחתא בתי"ו לפיכך הנ"ון בסגול: יעלו על רצון מזבחי. כמו הפך יעלו על מזבחי לרצון. וכן מקום שם קבר כמו מקום קבר שם ופירושו יביאו מנחה מהם. וכן יעלו מהם על מזבחי שיקריבו מהם קרבן לה': לו ישראל יקריבו מהם. ויש מחלוקת בדבר זה בדברי רז"ל כי ר' אליעזר אומר שאין מקריבין מבהמות ז' עמים לא מנחה ולא הם לפי שחוששין בהם לרביעה. והקשו זה הפסוק לר' אליעזר וחרן כולם גרים גרורים הם לעתיד לבא דכתיב כי לו אהפוך אל עמי שפה ברורה לקרא כולם בשם ה' ולעבדו שכם אחד: אפאר. שיביאו שם הגויים מנחה וקרבנות. ועשה אפאר שאתן בלבם לפארו. וכן עשה אהפוך אל עמים: מי אלה. אחר תעופנה לשון נקבות על קהלות ישראל העולות מהגולה מזה ומזה ותבאנה קל מהרה כמו העב. והמשיל מרחנת הקלות לעופפות כי היא החמעה הקלה שבחנויות וכן מחז יעוף יומם: וכיונים אל ארבותיהם. כי יותר יעופו מהרה בשובם אל קניהם ממה שיעופו בלאת מהם מפני שמתרות לשוב אל נוזליהם שהניחו להחילם מאשר בפיהם: ארבותיהם. הם חלונות השובך. וכ"ף כיונים פתוחה לידיעה כלומר היונים שיניחו הגוזלים בשובך: כי לי אייס יקוו. פירוש שוכני האיים יקוו לי כי ידעו כי אני המטיב ומריע לפיכך יביאו בניך במקומם. ואפילו יהיו רחוק יביאו אותם אל ארץ ישראל: ואניות תרשיש בראשונה. במחברון כ"ף הדמיון בראשונה כמו שהיו באות אניות תרשיש בראשונה בימי שלמה: כספם וזהבם אתם. אפשר כספם וזהבם של ישראל כלומר עם כל ממונם יבאו לא יניחו ממונם דבר בארצות הגולה. או אפשר כספם וזהבם של העמים כמו שנאמר בעולי בבל יגשאוהו אנשי מקומו בכסף ובזהב וברכוש ובבהמה לפני ה' אלהיך כי ישמעו לא שמע כבודו וגדלו שיעשה בהוליאו עמו מהגלות ובעשותו נקמה בראשיהם: פארך. בקמץ הרי"ש לנקבה כמו בבנוי הזכר בעבור כי כאשר מדבר כנגד כנסת ישראל ידבר פעם בלשון ז"ר ופע' בלשון נקבה לשון זכר כנגד העם ולשון נקבה כנגד הכנסה. ופירוש פארך הוא נתן לך הפאר והכבוד הזה שיעבדוך: ובנו בני נכר. מלבד שיעבדוך במנחות שיביאו לך יעבדוך בארצך שיבנו חומותיך ויעשו מלאכתך: ישרתונך. מלעיל כמו אשר לפניו: כי בקצפי. לא תכירני כי כל עניניך בין הטוב בין הרע הוא מאתי ואינו מקרה כלל בעת שהיה קצפי עליך היית אתה לעבדים בגלות ובעת רצוני שיהיה עליך יעבדוך אפילו המלכים כל שכן העם: ופתחו. מן הדבוים והוא פעל עומד. וכן פתח הסמדר פתחה חזיך. כלומר יהיו נפתחים תמיד יומם ולילה להביא אליך חיל גויים. אחר כנגד העיר ירושלם כמו שהיא כל הפרשה שעריך יהיו נפתחים תמיד בלילה כמו ביום בלי שיכנסו נושאי חיל הגויים אליך למנחה כי יהיה שלום בעולם וילכו בלילה בעת החום. וכן תרגם יונתן להביא אליך לאעלא בגוך נכסי עממיא: ומלכיהם

שהניחו להחילם מאשר בפיהם: ארבותיהם. הם חלונות השובך. וכ"ף כיונים פתוחה לידיעה כלומר היונים שיניחו הגוזלים בשובך: כי לי אייס יקוו. פירוש שוכני האיים יקוו לי כי ידעו כי אני המטיב ומריע לפיכך יביאו בניך במקומם. ואפילו יהיו רחוק יביאו אותם אל ארץ ישראל: ואניות תרשיש בראשונה. במחברון כ"ף הדמיון בראשונה כמו שהיו באות אניות תרשיש בראשונה בימי שלמה: כספם וזהבם אתם. אפשר כספם וזהבם של ישראל כלומר עם כל ממונם יבאו לא יניחו ממונם דבר בארצות הגולה. או אפשר כספם וזהבם של העמים כמו שנאמר בעולי בבל יגשאוהו אנשי מקומו בכסף ובזהב וברכוש ובבהמה לפני ה' אלהיך כי ישמעו לא שמע כבודו וגדלו שיעשה בהוליאו עמו מהגלות ובעשותו נקמה בראשיהם: פארך. בקמץ הרי"ש לנקבה כמו בבנוי הזכר בעבור כי כאשר מדבר כנגד כנסת ישראל ידבר פעם בלשון ז"ר ופע' בלשון נקבה לשון זכר כנגד העם ולשון נקבה כנגד הכנסה. ופירוש פארך הוא נתן לך הפאר והכבוד הזה שיעבדוך: ובנו בני נכר. מלבד שיעבדוך במנחות שיביאו לך יעבדוך בארצך שיבנו חומותיך ויעשו מלאכתך: ישרתונך. מלעיל כמו אשר לפניו: כי בקצפי. לא תכירני כי כל עניניך בין הטוב בין הרע הוא מאתי ואינו מקרה כלל בעת שהיה קצפי עליך היית אתה לעבדים בגלות ובעת רצוני שיהיה עליך יעבדוך אפילו המלכים כל שכן העם: ופתחו. מן הדבוים והוא פעל עומד. וכן פתח הסמדר פתחה חזיך. כלומר יהיו נפתחים תמיד יומם ולילה להביא אליך חיל גויים. אחר כנגד העיר ירושלם כמו שהיא כל הפרשה שעריך יהיו נפתחים תמיד בלילה כמו ביום בלי שיכנסו נושאי חיל הגויים אליך למנחה כי יהיה שלום בעולם וילכו בלילה בעת החום. וכן תרגם יונתן להביא אליך לאעלא בגוך נכסי עממיא: ומלכיהם

שלמה וכבתה מכאן והילך אין לנו ממתינין אלא לאורך שנה כי עמך מקור חיים באורך גרם לאור
כן אמר הב"ה קומי אורי כי בא אורך ה"ר אחת כמשלו ישראל לזית שנא' זית רענן יפה כרי תואר
קרא ה' שמך ונמשל הב"ה בגר גר אלים נשמת אדם מה דרכו של שמן להנתן פגר והם מאירים
שניהם כאחת כך אמר הב"ה לישראל הואיל ואורי הוא אורכם והורכם הוא אורי אני ואתם נלך
ונאיר לגוים שנא' קומי אורי אורי כי בא אורך ה"ר הושעיא עתידה ירושלים לעשות פנים לאומות העולם
והם מהלכים לאורה מה טעם והלכו גויים לאורך וכבודך ה"ת כמו כי עמך מקור
חיים באורך נראה אור עכ"ל: ולע"ד לדקדק אמרו אור לאורך בדרך עם דמלוכי מאה
בדרך אמר אינו ממתינין ונמשל המדליקים שהם ישראל המאירו אין אני מדליקין והם בנמשל נמשל
בחלק הפני והוא במ"ש בעל המאמר וכן אמר הב"ה קומי אורי כי בא אורך קשה למה לא עשאו
במדליק אמר מכאן ואילך אינו מדליק כדי שיהי' מדליק בחלק הראשון והוא המוקדם בדבריו' ואי נו
יכולין לו' שמאמר אמר מכאן ואילך אינו ממתין אלא לאורו של נוקר הוא לשון הילי סופלי בו
שהמדליק אמר כן בלא רגלה להדליק יותר כיון שהוא כבה והולך • אומרי שהדליקו לו אמר כן
והוא פשוטו של אינו ממתין שמדליק במי שאינו במושך וממתין ומיחל לאור ואין • גם צריך להבין
מאי קאמר וכן אמר הב"ה קומי אורי כי בא אורך אינו שאמר הב"ה כן שלפיש ריהטא אין לו
פיוטות כלל עם הנו' • ועוד קשה במ"ש ונמשל הב"ה בגר שהפ' לא התפיל בגר אלא לנשמו' אדם
ומה שייך זה לכלך ונאיר לגוים והבנת הענין בעצמו שנראה שאין טעם לדברים אלו • גם מ"ש ר'
הושעיא עתידה ירושלים לעשות פנים הדבר קשה להולמו שלם הדבר כשבשו אינו זר שיהיה כי בא ה'
לכון ומאיר כאור הזמש והגוים ילכו לאורה שלו אין • וכן בב"ר הובא בילקוט סי' שס"ח ירושלים
אורה של עולם שנא' והלכו גויים לאורך ומי הוא אורה של ירושלים הב"ה שנא' והיה לך ה' לאור
עולם ע"כ אבל לשון לעשות פנים מגומגם קצת לפי' זה שהי"לל עתידה ירושלים להאיר לכל העולם
ומקרא אלא הוא והלכו גוי' לאורך ואי אמרו דקמ"ל שהי' פנים וכמו שיבוא באורו גם"ד:
ונראה דהוקשה להם בכתוב קומי אורי דקשיא אינה ואינה אינו' קומי אורי דמשמע שתאיר לו
הזולת ולשון כי בא אורך משמע שהיא היא המאירה לעצמה ובא אורה וא"כ אם
האור צריך אליה היאך תאיר אלו הזולת לזה עשה ר' יוחנן משל למלך בדרך עם דמלוכי מאה
שהרי כשבא שלמה עדיין היתה לבנה במלואה וממנו ואילך הלכה מלכות ישראל הלך ואל על
שנתשבה ובתוב ואת עיני לדקיהו עור ולזה המשילו לדמלוכי מאה לזמן שלמה שהרי היה קרוב
וסמוך לחשבה והאליר המאורה • ולפי האמת הפי"ת אינו צריך לאורה כמו שאמר אל מול פני
המאורה יאירו שבעת הנרות אלא הקב"ה רצה לזכות אותם לכך נוה אותם הקב"ה שידליקו נרות
כדי שיזכו שיאיר להם הפי"ת לנשמם וכמו שאמרו מכאן ואילך וגו' שנא' כי עמך מקור חיי לנשמ
באורך נראה אור בהתגשמות בהשכלה בך ובהשגתה בך • לבך הרכינו חז"ל המשל כמי שמהלך
בדרך עם דמלוכי מאה גו' אמר מכאן ואילך אינו ממתין אלא לאור הבקר שאותו שהדליקו לו את
הנר לאורו ובכה הוא הלו' כך כדי לגלות כן במשל שלעש"י שמדליקים הם ישראל והם הלומדי'
מכאן ואילך אין אנו ממתינין אלא לאורך עכ"ז אומרים בנמשל לפי שהדלקת הנר שהיו מדליקין
לצורכם הוא לזכותם וכדי שהפי"ת יאיר אורם בנפשם נמצא שהם היו מדליקין לפני הב"ה כאילו
מאירים להב"ה והתורה היא להם לישראל בעצם ותשובה שבזה גם כן מכוון המשל בנמשל וכ"ש
בזה שגם הב"ה אמר כן במ"ש וכן הב"ה כן שנא' קומי אורי כי בא אורך לו' שהתורה לעינים הוא
קומי אורי שלת המאירה לפני והאמת הוא שהרבה את שהרבה וז"ש כי בא אורך בבא
הבא ית' אלא הוא יאיר אורך והבריאה לעין הוא שלת תקומי להאיר לו נמצא שהבני מלכים הם
חלק מ"ש הב"ה קומי אורי וגו' הכל מכוון ונאיר במשל כאמור: ולפשר עוד במ"ש וכן הב"ה אמר
ק' אי אורי כי בא אורך שמפרשים כי בא לשון כבוי כמו שדרשו חז"ל בפסוק כי בא השמש האמור
ביוחנן בב"ר לשון כבוי כמבבה כנגסים לדבר כשה עם אהובי ידידו • וכן בשמוך בילקוט פי נפ'
הזר אמרו כי בא לשון כבוי • לו כי בא לשון ובא השמש ושבר ויהיה קומי אורי כי בא אורך ושמשך
עד שיהא הזל מכאן ואילך וכבוד ה' עליך זרח ולא יבוא עוד שמשך גו' וזהו כי בא אורך על
המאורה שהיתה מדלקת שהוא אורך שלת חיית עוש לאותו וכי בא לשון כבוי לו כי בא שמשך ואורך
כדע' ומכאן ואילך קומי אורי אורי כי וכבוד ה' עליך זרח לא יבא עוד שמשך:

והנה ר' הושעיא ביאר הענין הנזכר במ"ש נמשלו והיינו דקאמר ה"ר אחא בתשלו ישראל וגו'
שאינו חולק אלא מפרש ולא קאמר ר' אחא אמר וגו' שהיה מאיר שהיה חולק והו' מפרש
סברת ת"ק שהוא בנמשל הענין עם האור שכמו שצריך הכנת השמן לקבלת האור ולהתאחז בו כך
צריך הכנת ישראל בעבודת הפי"ת המכינה אל הדביקות הראוי שהיה כדביקות השמן עם האור ובהו
פי' גר אלים נשמת אדם שהכוונה שהאלים יה' ויה' גר הוא ומאיר לנשמת אדם והוא שהאדם
גר הוא לנשמת אדם והוא חופש כל חדרי בטן וגו"ל שכתו' שהשמן והגר שניהם מאירים כאחד
ואעפ"י שלפי האמת האור הוא הגר ולא השמן כך אמר הב"ה הואיל ואורי הוא אורכם שהאור
שלי מאיר אתכם ואורכם הוא אורי שמעם הם הם המאירים לפני ומכינים לקבל אורי ה"כ
צריך יחוד שניהו יחד ובזה יתפשר מתילה התושלת לעיון גוף הענין והבריה והתרבה כדי שהבנה הו
לאמר הואיל ואורי הוא אורכ' כלי' שהכל שלי ונשפע ממני שאורי הוא ומשלי אורכם ואורכם הוא
אורי המאיר לי ה"כ צריך אני להתחיל בהליכה להאיר עיון וז"ש אני אתם נלך להאיר עיון וז"ש שני'
קומי אורי כי בא אורך ר"ל קומי אורי לפני ולא שים לך אור משלך לקום להאיר לפני אלא בא אורך
להאיר לך יהוא כי כבוד ה' עליך זרח ומאותו האור הוכלי לחזור להאיר לי נמצא שמאורי אפר
עליך זרח הכינו עצמך ותוכלי להאיר לפני במעשים טובים ולפי זה מדוקדק יותר לשון הכתוב
ש"ו נר ה' נשמת אדם שהב"ה מאיר לאדם אותם ית' כל חדרי בטנו ומלמדו להשיבו מעונותיו
אפר חטא על הנפש • לאמנם ר' הושעיא פי' קומי אורי שהאורה זו הבאה לאומות העולם שעתידה
ירושלים לעשות פנים לא"ה והדברים נפשטן לו שהאומות אפר הולכת בתוך האומות ירושלים
בעלותה מעלה יכירו כל העולם כי מה נכלא הנפשן לירלי הב"ת שהרי ירושלים שבל' כמה
גליות וסוף הכבוד כבוד' לבא וזה רמז בלו' עתידה ירושלים לעשות פנים לא"ה להאיר לורם
מהתוך הנפשי והאומות כולם יקבלו הנלמות ולמדוה ממנה וז"ש והם מהלכי לאורה מה טעם
והלכו גוים לאורך וכן הוא לו' כמו שהיה הר בית ה' בראש ההרים שמעם"ו שהדברים נפשטן לרומ'
את בית אלהינו לבל ג"כ רומו הוא אל רומות המעלה שירות ונשא וגב' מרוב כזה העומד בראש
הרים ונהרו אליו כל הגוים ללמוד מדרכי הנעשים שם קרוב אל הבית ההוא והמתרחים בו אז יהי'
ונהרו לשון אור ונהרא עמי שרא כמו שדרשו בש"ה בפ' על נהר כבר שדרשוהו לשון נהורא ואור
במו שיבוא במקומו בע"ה ז"ש כי עמך מקור חיים לשים נפשינו בהיים להאיר אותנו בשגחתך
ויכולתך ויאלה בזה מן הפנות הנכונות והשלמות וזה ימשך לנו כי בדרך בראה אור שבאורך אפר
יהיה מאיר לגוים מעם נראה אור להאיר את מחשכינו ממחשכי הנפש עלה ביאינו בילו' קומי אורי
שהיא אל הב"ה להאיר לכנינו ע"י האור המקובל ממנו ית' כי בא אורך וכבוד ה' עליך זרח לו קומי
אורי אל האומות ע"י כי בא אורך מהפי"ת וכבוד ה' עליך זרח וכי בא הוא כפשוטו כי בא אורך
להאיר לך ובא לשון ביאת אור כמ"ש הרא"בע ז"ל לו לשון קביע' כי בא אבל הפשט לו לשון כבוא
כמ"ש חז"ל כמן ובב"ר גבי כי בא השמש ועיין הרא"בע ז"ל וכן מהרי"ל ז"ל והביא ראי' שהשביעה
נקראת אור מדהז"ל בפ' אלה ה' כנינו אליך זה מאור השביעי' ע"כ כי בא אורך הוא גלוי השביעה ע"כ:
ולע"ד קומי אורי שכמי לאתם מארץ מצרים ישראל נלאתם היה פרטי
לישראל במושבותם וכן בחוסך כרטי למצרים כן נולדה בזה בלאתם מהגלות הזה וז"ש
קומי אורי כי אותו האור אורך שהאיר ליך במצרים וכן כבוד הפי"ת אפר עליך זרח לשעבר וז"ש
זרח והראיה הזה הוא אלהי ולא טבעי הראיה כי הנה החוסך יכסה ארץ וגו' ולאומים היה
בזמני הילך יתכן שיהיה לישראל אור במושבותם אלא ודאי החוסך יכסה ארץ וישראל לאומות והאור
המאיר ליך הוא אור אלהי שעליך זרח ה' וכבודו עליך יראה והוא הזרח ומאיר ליך הנה כבוד ויש
מעשה אות ידו על ארץ מצרים בכלי חמדה וגם בפ' יפת חוסך סתרו פירשתי בכלי יקר שאותי החוסך
הוא אור הבאיר מלך שלא יוכלו בני אדם ליהנות ממנו מרוב בהירותו ההשכנה עיניהם מרלית
כמקרה העולם שהיום חוסך בעיניו הרבים לא יוכל להביט בלל והליל אור בעיניו וע"ז אמר הפ'
שמים חוסך לאור ואור לחוסך שהעבירות שהם חוסך ובעיניהם הם אור זה גורם להם שהאור
הנערך האלהי יהיה האור לחוסך שלא יהנו ממנו כלל ולא יוכלו לראותו נמצא שחוסך מצרים היה
אור בהיר ולזה נעשה לרשעים לחשך ומתו בזנם רשעי ישראל ולבני ישראל הכשרים היה אותו
החוסך לאור להם וי"ל ולכל בני ישראל היה אור במושבותם ר"ל אותו החוסך לא היה חוסך כי אם
אור במושבותם של המצרים שהיה אור לישראל והאור עצמו הוא החוסך למצרים וז"ש כי הנה החוסך
יכסה ארץ הילוה וערפל לאומי' וזה החוסך הוא גדולת' הפשטות הגדולת' שעליך זרח וכבודו עליך
יראה ויהיה לך אור ולאומים הבלתי מוכנים חוסך וערפל מכין והגמת מצרים שהאור החוסך
והחוסך אור יבוא אבין מפחז"ל בתנחומא לכי בני אתה תנוה את בני ישראל ויקחו אליך פנין זית
זגו' לא בשביל שלאי לריך אורה אלא בשביל להאיר לך ויקחו אליך להאיר לך לעשה"ב להחשיך לרשעי'
שנ' כי הנה החוסך יכסה ארץ וערפל לאומים ועליך יזרח וגו' ה"ר אחא בר בהנה חוסך לפל' אמר

בעה"ז שנא' ויהי חוסך הפלה לבל תוהו ובוהו לא שמו הה"ד ונטה עליו קו תוהו ואבני בוהו בגין
המרין על מי שלא קיימו את התורה שניתנה מתוך החוסך עליהם הוא לו' כי הנה החוסך יכסה ארץ
לבל ישראל שקיימו את התורה שנתנה מתוך החוסך עליהם הוא לו' ועליך יזרח ה' עכ"ל:
ולע"ד לדקדק להאיר להם ניחא לבל ולהחשיך לרשעי' וכי הב"ה ממין להכין להחשיך לרשעי
וכיצד ימשך להחשיך לרשעים מענין הלך המאורה ונירותיה ועוד קשה במ"ש ארץ לבל
שהוהו ובוהו יכסה ארץ אין לו שייכות כאן שהרי הכתוב מגמדו כאן שלו' כי הנה
החוסך יכסה ארץ בלשון עתיד ולר' לבא תבו ובוהו יכסה וסברת רבנין צריך לבאיה: ונראה
בהקדמה אינו מובן שכיון שהב"ה בעצמו יאיר לארעון מה שהאירו לו ישראל אם כן מוכרח הו שהוא
ית יהיה אור לישראל והוסך וערפל לרשעים שלא הרשעי עניינים שניהם יהיו יחדיו ז"ש ולהחשיך
לרשעים כי לא ישראל הרשעי עניינים נמצא שהב"ה בעצמו ובכבודו זרח לישראל ומחשיך לרשעים
שנא' כי הנה וגו' ועליך יזרח וגו' ור' הבא מסיינא לדת"ק ומכריע כדברי שהרי הכתוב הזה
מדבר לעתיד ולעתיד לא יתכן שיהי' חוסך לפילה לבל שהרי תוהו ובוהו שלא נמשו מוכרחי לשמש
בכתוב ונטה עליו קו תוהו והם כן היכי קאמר כי הנה החוסך יכסה ארץ אלא ודאי בכתוב הזה לא
הזכיר אלא החשך והפילה לבל לפי שהם נמשכים מועליך יזרח ה' כנז"ל בדת"ק לא כן דברי ר'
לבא להבריע דברי ת"ק הם בחיים כי התיהו ובוהו הם כחות הטומאה ובלתי נמשכים מועליך יזרח
ה' וכו' לכך לא הזכיר' כאן שהכתוב אינו נוסף ונותן כאן אלא באורן של ישראל והנמשך ממנו
והוא החוסך והפילה הנמשך לאומות אמנם רבנין תירצו זה של ר' לבא באופן אחר והוא כי לפי
שדבר ביישראל קומי אורי ע"י התורה כי בזה בא אורך שהפי"ת יאיר לך לעומת זה הגבור לבד כי
הנה החוסך לפי שלא קיימו התורה שניתנה מתוך החוסך לגלות שהעוסק בה יצא מן החשך והפיל
והרשעים הבלתי עוסקים בה בחשך ידמו ובזה מובן מה שהזכיר כי הנה החוסך ולא הזכיר תוהו
ובוהו והם מגלה כדברי מהרי"ח ז"ל הנז' שחוסך והפילה משל אל האומות כנז"ל: אומר קומי
אורי והאירו במעשיך ומצותיך כי נר מצוה ותורה אור יען כי כאשר בא אורך לפני הפי"ת בה שנא'
כבוד ה' עליך זרח כפי ההכנה של אורך אמנם הלאומים לא כן כי הנה החוסך וגו':

כי הנה החוסך יכסה ארץ וגו' עיין הרא"בע ז"ל והרד"ק ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל חוסך וערפל אל
הארות לו חוסך וערפל משל באמונו וכן הלכו גוים לאורך על האומות • וגם על הסשקט ושלוה:
ולע"ד נכון מה שקדם בפסוק הקודם שיהיה כן ממש חוסך אפילה כימי אתנו מארץ מצרי' ירבנו
נפלאות והחוסך והאור הוא אלהי שבהגלות אריחת ה' הפס המיוחד בסוד התפארת וכבוד מלכות
שאים יראה ממש עין בעין הנה זה האור הנערב יהיה סיבה להיות חוסך וערפל על ארץ הע"ם
וערפל לאומים ויהיה להם האור לחוסך ולכל בני ישראל יהיה לאור שעליך יזרח ה' אמנם הגוים
המלמינים בפי"ת עליהם אמר והלכו גוים לאורך דלאומים להוד וגוים לחוד לו אמר והלכו גוים
לאורך דהיינו לאור ישראל וירושל' עצמה שבה יוכלו להסיג לא באור ה' וכבודו ובמ"ש בית יעקב
לכו ונלכה באור ה' בית יעקב לבד • ואמר החוסך בארץ וערפל בלאומים כי כן מהוייב הדבר
בהיות החוסך מכסה ארץ הבאה עלמה מוכרח להיות בלאומים והעם שבה יותר דהיינו וערפל וכיוצ'
בזה פירשתי בכלי חמדה בפסוק ויהי חשך על ארץ מצרים שלא יעד אלא בחוסך ובשעת מעשה
הוסיף שהיה אפילה ותירלתי שם שכיון שביעוד הזכיר חוסך על ארץ מצרים על דייקא דהיינו בליה
מחוייב אם כן להיות בתוכה וערפל ג"כ ולא הוסיף על יעודו כלל שכיון שיעד בחוסך על הארץ
בגלוי הוסך מוכרח הוא להיות בתוכה אפילה שהרי אמי' בלהרים שהיא לא מאיר ביותר עכ"ז בתוך
הבתים לא יש כ"כ בהירות כמו על הבתי' דון מינה בחוסך שבהיות על הבתים והארץ חוסך יהיה
בלאומים אשר יושבים בבתים להיות אפילה וז"ש כאן כי הנה החוסך יכסה ארץ ממזה ימשך וערפל
לאומים וכן באור המבדיל בין אור לחוסך בהיות שעליך זרח ה' אספקלריא המאירה מזה ימשך
שבכודו והוא אספקלריא שאינה מאירה כ"כ עליך יראה ותשיג לראות בה ולהשיג כי במאירה עין
לא ראתה לרוב בהירותה:

והלכו גוים לאורך עיין הרא"בע ז"ל והרד"ק ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל: ולע"ד מה שזכרתי
מקושר בפסוק הקודם והלכו גוים לאורך כי עתידים הצדיקים להאיר כזוהר הרקיע
כמ"ש חז"ל והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד ונהו והלכו גוי'
לאורך לאור גופך ופניך ממש כי הנשאר בציון והנוהר בירושלים קדוש יאמר לו העומדים בתוך
ילכו לאורך והמלכים לנעשאתם שיהיו יותר ליהנות מנוגה זרחך • ובפסיקתא רבתי הביא מהרי"ל
ז"ל בפסוק קומי אורי בהוה שעה מביא הב"ה התורה ומניחה בחיקו ומבטיח זיון של ישראל מסוף
העולם ועד סופו והו' גבריאל לפני הב"ה רבש"ע יבואו כל האומות העול' וירלו בטובתן של ישראל
וגו' והמאמר שם אריך זה יסביר להוכיח מ"ש והלכו גוים לאורך וגו':

שאי סביב עיניך וגו' לחז"ל אליבא דר"א מחשוזין על הרביעה אמר הגוים גרים גרורים יהיו שני
לו להפוך אל עמים וגו' יהיה מוהר לקנות מהסלמן והלים ורש"י ז"ל ואילי בניה לכרי
בביות ועיין הרא"בע ז"ל והרד"ק ז"ל וכן מהרי"ח: ולע"ד כל אלה קדר יקבצי לך דייקא
זלה לי וכן ישרתונך למלכך כי לר"ל דחסידי לא יקרבו אליהם לא יקרבו אליהם על מזבח ה' ולא"ח יעלו הם בעלות
הם אלה ואילו כביית יעלו על מזבח שיהיו רצון מזבחי ושועים בזה כי ובית תפארתי אפאר לגלות
יקרבו בו דבר ספק נרבע ולכן אלה קדר יקבצו לך ושרתונך ובז' מתוקן הפ' לר"ח ויכריע כן לשון
הפ' שהו' יעלו על רצון מזבחי דלעתת המפרשי' כמו הפוך ואין צורך ולפי פשוטו שיקבצו אליהם
ויקרבו אליהם הם קרבן ואמר יעלו על רצון מזבחי ר"ל יעלו ויתעלו קרבנותיהם על הקרבנות הרצויים
יותר בבמזבחי לפי שבמשלאך רע עונם ב"ע אמן הנבחר יותר מעולה לחתכפי סטרא אחרא וז"ש
יעלו לרצון מזבחי וכן הם נפרש יעלו על העלות קרבן יאמר שמה שיעלו ויקריבו יהיה עולה על
רצון מזבחי כלומר בזה תפארתי אפאר לא בהיות הנבדים מודים ומשבחים:

מי אלה כעב וגו' ה"ר ב"ח אר"ע אתיד ה"כה להגביה את ירושלים ג' פרסאות למעלה מעל
ודמה' ויעבה החתיה מה תחתיה ג' פרסאות ה' ומהרי' ד'תחתיה ג'
פרסאות ל"ר אחר לי הבוה שנא' לדידי הזי לי ירושלים קמייתא והיי ג' מרסי ונפש תלמר יש נמר
לעלות

ומלכיהם נהוגים · יהיו נהוגים אליך שיבאו לפני מלך המשיח כעבדים לפני אדוניהם · ומה שאמר נהוגים כי מנהג המלכים כשילכו בדרך ילכו רוכבים והם רגלים ינהגו אותם לרוץ לפניהם · ויונתן תרגם נהיגים זקוקים רוצה לומר אסורים בזיקים : כי הגוים חרוב יחרבו · ענין חרבן · ויש מפרשים ענין הרב כלומר יחרבו : כבוד הלבנון · הענים הטובים שבו · ואחר כך מפרש מה הם כמו שהיה משלח מלך צור לארזים והאבנים : לפאר מקום קדשי · שיבנו בהם בית המקדש · ומקום רגלי אכבד · כי בית המקדש מכוון כנגד כסא הכבוד ואם כסא הכבוד ד' מושבו בית המקדש הדום רגליו אכבד כי הוא יתן בלבם להביא : והלכו שחוח · שם בשקל גבוה קומתו · כן תתתיו שחחו : בני מעניך · אית' שסיו מענך בגלות ומתו כבר בזמן היסוריו בניהם ילכו הלוך שיחחי ומהנפלים לפניך · זר"ל מעניך מעני בניך · כי כנגד ירושלים תדבר על כפות רגלך ועל כפו' רגלי בניך ותלה ליהר על דרך הכפות כי הכף מתחת : עיר ה' · כי כבודו ירחה בה : ציון קדוש ישראל · שמך ציון של קדוש ישראל : תחת עזובה · שנגלה כבוד ה' מעלך : והין עובר · בתרגום : משום דור ודור · לכל דורות הגיל' תהיה משום כמו שנקראת יפה נוף משום כל הארץ : ויונקת חלב גוי · דרך משל כאומר שתאכלו טוב תרגם הגוים : וש"ל מלכים בחלם כמו בפתח חלנו של והוא על דרך משל ר"ל לומר מלכים : וכן תרגם יונתן והשבטון נכסי עממים וזה מלכים תתפנקון : תחת הנחש · תחת הנחתת הגוים ממך תביה זהב · כלומר תהין בלבם לשלם לך כפלי וכפלי כפלים מאשר לקחו ממך הם זאבות יהם : ובמתי פקדתך שלום · תחת פקודתך שהיו הגוים נוחים פקידי' על ישראל לגבות מהם מס אשים לך פלוס ונדקה ולא יהיו עוד עליך פקידים ונוגשי' : לא ישמע עוד חמס · שיעשו לך הגוים לא ישמע עוד : וקרחת · לז הקרמי ישועה חומותיך כי לא תצטרכי עוד לעלו' על החומות ולסגור השערים מפני האויב · לפיכך תקרמי להם ישועה הבך המלחמה שהיתה מקדם בשערים וכן בשערים לא יסגרו בהם הלא תהלות ה' · ויונתן תרגם ויערעון פורקן על שורך ועל תרעך יהון מתבחין : לא יהיה · כבר פירשנו כי ישמיל הישועה והטובה לאורה · אמר כל כך יהיה אורך גדול שהוא אור ה' והוא הטובה הגדולה עד שלא יהיה נחשב אור השמש ואור הירח לכלום · והכל דרך משל כמו שאמר ואור החמה יהיה שבעתים : לתפארתך · שתתפאר בכבודו וטובו שיגדיל עמך : לא יבא · גם זה משל · כתרגומו לא תבטל עוד מלכותך ויקרך לא יעדי : ועמך כולם צדיקי · שיגרף אותם האל · כמו שכתוב וגרפתי' כגרוף כסף הנשארים יהיו כולם צדיקי' וקדושים · כמו שכתוב והיה כל הנשאר בציון והנותר בירושלם קדוש יאמר לו וגו' : לשולם ירשו ארץ · שלא יגלו עוד ממנה לעולם כי יהיו נגר מטעי שירלו במעשיה' כי אני נטעתי' לא כארשונה שנאמר עליהם מדוע קויתי לעשות ענבים ויעש בהושים ולא היה נראה שהיה מטע ה' הלא זמורת זר : להתפאר · שלתפאר בהם בקרא להם עם ה' כמו שאמר ישראל הבר בך אתפאר : הקטן · אינו אומר על גוף אחד כי מה ענין קטן וצעיר הלא רוצה לומר הנשבע והמספחה · הקטן מהם יהיה להלף פעמים ממה שהוא עתה · וכפל הענין בא"ם כמנהג · ואחר הצעיר לגוי עצום : אני ה' בעתה אחישנה · זאת הטובה שאני מבטיח' אני ה' אעשנה שהיכולת בידי · והא' בעתה ואמ' אחישנה מחרו רז"ל זכו אחישנה לא זכו בעתה · ויש לפרש כשיגיע עתה אחישנ' · לגמר' תדרה כי לא יארך זמן מעת ההל הישועה עד כלותה · ויונתן תרגם אנא הוא ה' אחיש : רוח

רשי

ומלכיהם נהוגים · שהיו נהגים כמעט לאסור מלכיה' בזיקי' : כי חרוב יחרבו · מגזרת חרוב החרב כמקבו המלכים ויש לומרים מלשון חרבן והראשון הוא נכון : כבוד הלבנון · והנה פי' האילנים הגבהים' בלבנון ברוש תדהר ותאשור יחדו : לפאר · לבנות בית המס : והלכו · שחוח שם : וקרא לך עיר יי' · והנה לעד קומי אורי שאמר אל ציון עיר ימשך עלמו ואחר עמו וכן הוא ציון עיר קדוש ישראל כמו אל באשר תוכיחני : תחת עזובה · בהיותה חרבה : משוש דור ודור · המעט משוש שלא יפסה : ויונקת חלב גוים · המעט ממון שיחנו מם : ושוד מלכי' · מגזרת שדים כי משקל השמות משתני' : תחת הנחשת אביא זהב · אשים בלב הגוים שיביאו הזהב והנכון שאביא לך שכר זהב · ד"א זהב גוים והנה הנחשת נכבד מהברזל על כן תחתיו זהב כנגדו : ושמתי פקודתך · אנשי פקודתך כמו פקיד והם החולקים המס שיקמוהו בשלום ונוגשיך בצדקה : לא ישמע עוד חמס בארצך · המעט שוד ושבר · המעט כפול : וקרחת · יש לומ' כמו וקרחת אתכם הרעה ויש לומרים מלשון קריאה כי הישועה תקרא אל חומותיך והנכון שמלת וקרחת לנכח ציון כי חומותיך תקראם ישועה והעד ושעריך תהלה והנה וקרחת ימשך אחר עמו כמשפט : לא · לא תצטרכי לאור השמש בעבור אור השכינה : לאור עולם · יומם ולילה : לא · זה השמש לא יבוא וירח לא יאסף והטעם כי בהתחברו עם השמש אז יעבר אור מהארץ : ושלמו ימי אבלך · כי האבל יגיד בחשך : ועמך · נגר · כמו ונגר מפרשיו יפרה : מעשה ידיו · כדרך בן אדם שיעשה במעשיו בהיותם מתוקנים : הקטן · המוספחה הקטנה שמספרים מעט תהיה לאלף : בעתה · בגעת עת הישועה והנכון שהו' דבק עם הקטן יהיה לאלף והנה אחיש לעשו' לשוש הצעיר לגוי עצום כדרך ואעשך לגוי גדול : רוח

אבן עזרא

ומלכיהם · שהיו נוהגים כמעט לאסור מלכיה' בזיקי' : כי חרוב יחרבו · מגזרת חרוב החרב כמקבו המלכים ויש לומרים מלשון מרבן והראשון הוא נכון : כבוד הלבנון · והנה פי' האילנים הגבהים' בלבנון ברוש תדהר ותאשור יחדו : לפאר · לבנות בית המס : והלכו · שחוח שם : וקרא לך עיר יי' · והנה לעד קומי אורי שאמר אל ציון עיר ימשך עלמו ואחר עמו וכן הוא ציון עיר קדוש ישראל כמו אל באשר תוכיחני : תחת עזובה · בהיותה חרבה : משוש דור ודור · המעט משוש שלא יפסה : ויונקת חלב גוים · המעט ממון שיחנו מם : ושוד מלכי' · מגזרת שדים כי משקל השמות משתני' : תחת הנחשת אביא זהב · אשים בלב הגוים שיביאו הזהב והנכון שאביא לך שכר זהב · ד"א זהב גוים והנה הנחשת נכבד מהברזל על כן תחתיו זהב כנגדו : ושמתי פקודתך · אנשי פקודתך כמו פקיד והם החולקים המס שיקמוהו בשלום ונוגשיך בצדקה : לא ישמע עוד חמס בארצך · המעט שוד ושבר · המעט כפול : וקרחת · יש לומ' כמו וקרחת אתכם הרעה ויש לומרים מלשון קריאה כי הישועה תקרא אל חומותיך והנכון שמלת וקרחת לנכח ציון כי חומותיך תקראם ישועה והעד ושעריך תהלה והנה וקרחת ימשך אחר עמו כמשפט : לא · לא תצטרכי לאור השמש בעבור אור השכינה : לאור עולם · יומם ולילה : לא · זה השמש לא יבוא וירח לא יאסף והטעם כי בהתחברו עם השמש אז יעבר אור מהארץ : ושלמו ימי אבלך · כי האבל יגיד בחשך : ועמך · נגר · כמו ונגר מפרשיו יפרה : מעשה ידיו · כדרך בן אדם שיעשה במעשיו בהיותם מתוקנים : הקטן · המוספחה הקטנה שמספרים מעט תהיה לאלף : בעתה · בגעת עת הישועה והנכון שהו' דבק עם הקטן יהיה לאלף והנה אחיש לעשו' לשוש הצעיר לגוי עצום כדרך ואעשך לגוי גדול : רוח

מנחה גדולה

יזרח ה' יבלה הכל בהדרגה כי מה שאמרתי בא אורך אז לא בלבד לאחר סבא כ"א שעליך יזרח ה' והשכינה שבתחל' היתה זורחת עליך כאומרו וכבוד ה' עליך זרח ואמר לא בלבד תבי' הזריחה כי אם בגם תראה ותגלה והוא וכבודו עליך יראה מבא"כ בתחלה שאחר עליך זרחה שהיתה זריחה ולא גילוי והראות וכי כ' הלכו גוים אל אר ה' ולבית אלקי יעקב לאורך אשר עליך יראה שיהיה שיתבטל בכל הארץ ולאומים אשר בעולם

אורים ותומים

והלכו אליך שחוח לאמר בלבי פעמיך ילכו שחוח לעמת פתחך חמים שבמעיים אותך יעשתיו על כפות הגלין : תחת הנחש אביא הגלין : כי כל דבר שלקחו מישראל יוצא להם בכלי הם כן לגלים יוכר להם שם שלקחו מהם וירגו בו בגלותם היה לשון וזהו ומאי קדוקתן אלה בגרות קדוקתו נגזר ה' לא נכתב פתנו חיים יר מה שנקבל מהם יהיה לשון אומנים בעבדו יהיה נזהה לשם מתה מו יחסר מה שהיו הגוים של עתה בחי' בחרון לשיהיה עתה קדוקתה תהיה לתת לך מלים : לא יספה עוד חמס וגו' כל עתה יהפ' אלא יבוא עוד לאלחתה כלומר גם תחר שיעתחו מפריהם תחילה יבוא"ל כלפה לשם כתחים הגו' הלות בעריהם וגו' לשה לשם חמס נגזה חמ' מן יסה אלא תגיה לשם חמס בגלו חמס בגלו בתשוש הגדולה מיפה הגלות בשם תמשכן נפתח חמס כי ירחו הלו והגלה הגשה מלוים הם כן בתשובה תהיה החורה וזהו וכרתת יש מה חומותיו ואם יפנו לגלות בשתחיה לא לא ייראה אלא לתפארת בפרוכת לבני הפיכל והו ובפרין תהלה : לא יבא עוד שמש וגזה אחר שאחר אלא יהיה עוד בשמש לאור יומם ולא בונה כירח יתפידו שני זרעים אחר שהפתים הפיעדים הפחת בכת הנפשנים אל מהלכי בשמש והירח בשמה ונשיכות לא יאחר בשקוים וכן נם כן תכונות בחשמ והגלולה הגר ידעת כי אחדם יוליד בלדם חשבם אם כן מחסר הכוויה מתה שרחו אליהם אחר לא יבא עוד שמש ויראה לא יסף כי ונו' יראה שם ביתת אלא יבוא עוד השמש ותהיה מו בגל יאיר כיומם מריכתה ואין שכבר יאי' זה יהיה לגהיל לגד והתועלת הזה אלא תמנם יאים לענין מגלות וזהו ואלמו יאי מגלך ואל בענין בכ' והוא בגולדה אחר בקטין יהיה אלף יר' יהיה טבע בגולדה אל כ"ל יאר שהשמש בכ"ת והוא נח אל ית' שהם' היא בקטין בגלו' ה יולד אלף ונתאחר עתידה אחה שתוליד בכל יום וכו' :

אור החיים

ומלכיהם נהוגים · יהיו נהוגים אליך שיבאו לפני מלך המשיח כעבדים לפני אדוניהם · ומה שאמר נהוגים כי מנהג המלכים כשילכו בדרך ילכו רוכבים והם רגלים ינהגו אותם לרוץ לפניהם · ויונתן תרגם נהיגים זקוקים רוצה לומר אסורים בזיקים : כי הגוים חרוב יחרבו · ענין חרבן · ויש מפרשים ענין הרב כלומר יחרבו : כבוד הלבנון · הענים הטובים שבו · ואחר כך מפרש מה הם כמו שהיה משלח מלך צור לארזים והאבנים : לפאר מקום קדשי · שיבנו בהם בית המקדש · ומקום רגלי אכבד · כי בית המקדש מכוון כנגד כסא הכבוד ואם כסא הכבוד ד' מושבו בית המקדש הדום רגליו אכבד כי הוא יתן בלבם להביא : והלכו שחוח · שם בשקל גבוה קומתו · כן תתתיו שחחו : בני מעניך · אית' שסיו מענך בגלות ומתו כבר בזמן היסוריו בניהם ילכו הלוך שיחחי ומהנפלים לפניך · זר"ל מעניך מעני בניך · כי כנגד ירושלים תדבר על כפות רגלך ועל כפו' רגלי בניך ותלה ליהר על הדרך הכפות כי הכף מתחת : עיר ה' · כי כבודו ירחה בה : ציון קדוש ישראל · שמך ציון של קדוש ישראל : תחת עזובה · שנגלה כבוד ה' מעלך : והין עובר · בתרגום : משוש דור ודור · לכל דורות הגיל' תהיה משוש כמו שנקראת יפה נוף משוש כל הארץ : ויונקת חלב גוי · דרך משל כאומר שתאכלו טוב הארץ הגוים : וש"ל מלכים בחלם כמו בפתח חלנו של והוא על דרך משל ר"ל לומר מלכים : וכן תרגם יונתן והשבטון נכסי עממים וזה מלכים תתפנקון : תחת הנחש · תחת הנחתת הגוים ממך תביה זהב · כלומר תהין בלבם לשלם לך כפלי וכפלי כפלים מאשר לקחו ממך הם זאבות יהם : ובמתי פקדתך שלום · תחת פקודתך שהיו הגוים נוחים פקידי' על ישראל לגבות מהם מס אשים לך פלוס ונדקה ולא יהיו עוד עליך פקידים ונוגשי' : לא ישמע עוד חמס · שיעשו לך הגוים לא ישמע עוד : וקרחת · לז הקרמי ישועה חומותיך כי לא תצטרכי עוד לעלו' על החומות ולסגור השערים מפני האויב · לפיכך תקרמי להם ישועה הבך המלחמה שהיתה מקדם בשערים וכן בשערים לא יסגרו בהם הלא תהלות ה' · ויונתן תרגם ויערעון פורקן על שורך ועל תרעך יהון מתבחין : לא יהיה · כבר פירשנו כי ישמיל הישועה והטובה לאורה · אמר כל כך יהיה אורך גדול שהוא אור ה' והוא הטובה הגדולה עד שלא יהיה נחשב אור השמש ואור הירח לכלום · והכל דרך משל כמו שאמר ואור החמה יהיה שבעתים : לתפארתך · שתתפאר בכבודו וטובו שיגדיל עמך : לא יבא · גם זה משל · כתרגומו לא תבטל עוד מלכותך ויקרך לא יעדי : ועמך כולם צדיקי · שיגרף אותם האל · כמו שכתוב וגרפתי' כגרוף כסף הנשארים יהיו כולם צדיקי' וקדושים · כמו שכתוב והיה כל הנשאר בציון והנותר בירושלם קדוש יאמר לו וגו' : לשולם ירשו ארץ · שלא יגלו עוד ממנה לעולם כי יהיו נגר מטעי שירלו במעשיה' כי אני נטעתי' לא כארשונה שנאמר עליהם מדוע קויתי לעשות ענבים ויעש בהושים ולא היה נראה שהיה מטע ה' הלא זמורת זר : להתפאר · שלתפאר בהם בקרא להם עם ה' כמו שאמר ישראל הבר בך אתפאר : הקטן · אינו אומר על גוף אחד כי מה ענין קטן וצעיר הלא רוצה לומר הנשבע והמספחה · הקטן מהם יהיה להלף פעמים ממה שהוא עתה · וכפל הענין בא"ם כמנהג · ואחר הצעיר לגוי עצום : אני ה' בעתה אחישנה · זאת הטובה שאני מבטיח' אני ה' אעשנה שהיכולת בידי · והא' בעתה ואמ' אחישנה מחרו רז"ל זכו אחישנה לא זכו בעתה · ויש לפרש כשיגיע עתה אחישנ' · לגמר' תדרה כי לא יארך זמן מעת ההל הישועה עד כלותה · ויונתן תרגם אנא הוא ה' אחיש : רוח

ישמע יבקריא וסימ' ובכל אשר אמרתי אליכ' תשמרו ולא ישמע עוד המס בארצך · ונלחמו בירושלם וששתי · כהקיר בור מימיה כן יכה אמר יי' עוד ישמע במקו' · ויר נהו בסוגר בהחים · והשבתי המין שריך · קול מלאכה · אחריו ישאו קול יגם נביאי העמדת יוא' ישמע ויקמו הלוי' : לאלף ב' וסימ' מא' לאלף ואלף · הקטן יהיה לאלף : לגוי עצום ג' וסימ' הרף ממני ואשמידם · הקטן יהיה לאלף · והנהלאה לגוי עצום :

ומלכיהם נהוגים · יהיו נהוגים אליך שיבאו לפני מלך המשיח כעבדים לפני אדוניהם · ומה שאמר נהוגים כי מנהג המלכים כשילכו בדרך ילכו רוכבים והם רגלים ינהגו אותם לרוץ לפניהם · ויונתן תרגם נהיגים זקוקים רוצה לומר אסורים בזיקים : כי הגוים חרוב יחרבו · ענין חרבן · ויש מפרשים ענין הרב כלומר יחרבו : כבוד הלבנון · הענים הטובים שבו · ואחר כך מפרש מה הם כמו שהיה משלח מלך צור לארזים והאבנים : לפאר מקום קדשי · שיבנו בהם בית המקדש · ומקום רגלי אכבד · כי בית המקדש מכוון כנגד כסא הכבוד ואם כסא הכבוד ד' מושבו בית המקדש הדום רגליו אכבד כי הוא יתן בלבם להביא : והלכו שחוח · שם בשקל גבוה קומתו · כן תתתיו שחחו : בני מעניך · אית' שסיו מענך בגלות ומתו כבר בזמן היסוריו בניהם ילכו הלוך שיחחי ומהנפלים לפניך · זר"ל מעניך מעני בניך · כי כנגד ירושלים תדבר על כפות רגלך ועל כפו' רגלי בניך ותלה ליהר על הדרך הכפות כי הכף מתחת : עיר ה' · כי כבודו ירחה בה : ציון קדוש ישראל · שמך ציון של קדוש ישראל : תחת עזובה · שנגלה כבוד ה' מעלך : והין עובר · בתרגום : משוש דור ודור · לכל דורות הגיל' תהיה משוש כמו שנקראת יפה נוף משוש כל הארץ : ויונקת חלב גוי · דרך משל כאומר שתאכלו טוב הארץ הגוים : וש"ל מלכים בחלם כמו בפתח חלנו של והוא על דרך משל ר"ל לומר מלכים : וכן תרגם יונתן והשבטון נכסי עממים וזה מלכים תתפנקון : תחת הנחש · תחת הנחתת הגוים ממך תביה זהב · כלומר תהין בלבם לשלם לך כפלי וכפלי כפלים מאשר לקחו ממך הם זאבות יהם : ובמתי פקדתך שלום · תחת פקודתך שהיו הגוים נוחים פקידי' על ישראל לגבות מהם מס אשים לך פלוס ונדקה ולא יהיו עוד עליך פקידים ונוגשי' : לא ישמע עוד חמס · שיעשו לך הגוים לא ישמע עוד : וקרחת · לז הקרמי ישועה חומותיך כי לא תצטרכי עוד לעלו' על החומות ולסגור השערים מפני האויב · לפיכך תקרמי להם ישועה הבך המלחמה שהיתה מקדם בשערים וכן בשערים לא יסגרו בהם הלא תהלות ה' · ויונתן תרגם ויערעון פורקן על שורך ועל תרעך יהון מתבחין : לא יהיה · כבר פירשנו כי ישמיל הישועה והטובה לאורה · אמר כל כך יהיה אורך גדול שהוא אור ה' והוא הטובה הגדולה עד שלא יהיה נחשב אור השמש ואור הירח לכלום · והכל דרך משל כמו שאמר ואור החמה יהיה שבעתים : לתפארתך · שתתפאר בכבודו וטובו שיגדיל עמך : לא יבא · גם זה משל · כתרגומו לא תבטל עוד מלכותך ויקרך לא יעדי : ועמך כולם צדיקי · שיגרף אותם האל · כמו שכתוב וגרפתי' כגרוף כסף הנשארים יהיו כולם צדיקי' וקדושים · כמו שכתוב והיה כל הנשאר בציון והנותר בירושלם קדוש יאמר לו וגו' : לשולם ירשו ארץ · שלא יגלו עוד ממנה לעולם כי יהיו נגר מטעי שירלו במעשיה' כי אני נטעתי' לא כארשונה שנאמר עליהם מדוע קויתי לעשות ענבים ויעש בהושים ולא היה נראה שהיה מטע ה' הלא זמורת זר : להתפאר · שלתפאר בהם בקרא להם עם ה' כמו שאמר ישראל הבר בך אתפאר : הקטן · אינו אומר על גוף אחד כי מה ענין קטן וצעיר הלא רוצה לומר הנשבע והמספחה · הקטן מהם יהיה להלף פעמים ממה שהוא עתה · וכפל הענין בא"ם כמנהג · ואחר הצעיר לגוי עצום : אני ה' בעתה אחישנה · זאת הטובה שאני מבטיח' אני ה' אעשנה שהיכולת בידי · והא' בעתה ואמ' אחישנה מחרו רז"ל זכו אחישנה לא זכו בעתה · ויש לפרש כשיגיע עתה אחישנ' · לגמר' תדרה כי לא יארך זמן מעת ההל הישועה עד כלותה · ויונתן תרגם אנא הוא ה' אחיש : רוח

אמר

לא ישמע עוד חמס בארצך · המעט שוד ושבר · המעט כפול : וקרחת · יש לומ' כמו וקרחת אתכם הרעה ויש לומרים מלשון קריאה כי הישועה תקרא אל חומותיך והנכון שמלת וקרחת לנכח ציון כי חומותיך תקראם ישועה והעד ושעריך תהלה והנה וקרחת ימשך אחר עמו כמשפט : לא · לא תצטרכי לאור השמש בעבור אור השכינה : לאור עולם · יומם ולילה : לא · זה השמש לא יבוא וירח לא יאסף והטעם כי בהתחברו עם השמש אז יעבר אור מהארץ : ושלמו ימי אבלך · כי האבל יגיד בחשך : ועמך · נגר · כמו ונגר מפרשיו יפרה : מעשה ידיו · כדרך בן אדם שיעשה במעשיו בהיותם מתוקנים : הקטן · המוספחה הקטנה שמספרים מעט תהיה לאלף : בעתה · בגעת עת הישועה והנכון שהו' דבק עם הקטן יהיה לאלף והנה אחיש לעשו' לשוש הצעיר לגוי עצום כדרך ואעשך לגוי גדול : רוח

אמר

לא ישמע עוד חמס בארצך · המעט שוד ושבר · המעט כפול : וקרחת · יש לומ' כמו וקרחת אתכם הרעה ויש לומרים מלשון קריאה כי הישועה תקרא אל חומותיך והנכון שמלת וקרחת לנכח ציון כי חומותיך תקראם ישועה והעד ושעריך תהלה והנה וקרחת ימשך אחר עמו כמשפט : לא · לא תצטרכי לאור השמש בעבור אור השכינה : לאור עולם · יומם ולילה : לא · זה השמש לא יבוא וירח לא יאסף והטעם כי בהתחברו עם השמש אז יעבר אור מהארץ : ושלמו ימי אבלך · כי האבל יגיד בחשך : ועמך · נגר · כמו ונגר מפרשיו יפרה : מעשה ידיו · כדרך בן אדם שיעשה במעשיו בהיותם מתוקנים : הקטן · המוספחה הקטנה שמספרים מעט תהיה לאלף : בעתה · בגעת עת הישועה והנכון שהו' דבק עם הקטן יהיה לאלף והנה אחיש לעשו' לשוש הצעיר לגוי עצום כדרך ואעשך לגוי גדול : רוח

אמר

לעלות ח"ל מי אלה גו' אמר ר"ע ס"ת מעיבה לארעא ג' פרסי והכריע לרב פפא כן מכפל המסלי' כעב וכיונים אלא ודאי כעב לטיעור תלתא פרסי וכיוני' אל מציות העופות עצמו ע"כ והדברי' כפשטן • ובסוד הפסר ירושלים מלכות שמים היא ירושלים של מעלה תענה ג' פרסאות ה"יסוד הגל"ח וההו"ד להתאחד עם הפארת ישראל ופז יהיו חסדים בעול' וזהו שמא תאמר יש לעור לעלות כי בעלות אולי תקבל מהגבורה לז"ת ה"ל מי אלה כעב תעופנה ר"ל בע"ב החסד העולה ע"ב שמש' תמשוך ולא תינק בגבורות דין ולעור חלילה וחס והסבת בלי ספק הוא אליהו ז"ל פגילה רז זה גמ"ש לדידי חזי לי ירושלים קמייתא והוי' הלתא פרסי שקמייתא' ר"ל של מעלה מדת המלכות והיא תלתא פרסי כנג' שהוא רחה אות' ביחודה כמלא הסוד ופסט יחדיו יהיו תמים ועל' קא' רב פפא ס"מ מעובה לארעא הלתא פרסי כפשוטו ובסודו כע"ב של חס"ד שעולה ע"ב והסלם פרסאות הלו לרב פפא הם חס"ד וגב"ח ויסו"ד תלתא פרסי עד המלכות שהיא ארעא קדישא ארן חיי' וה' יראלי נפלאות עוד לחז"ל הנחומא מי אלה כעב תעופינה אעלו קמעא מוריד כעוף שב' הפרים כעוף יעופף זכו מעלן למעלה ומרוממן כעב שב' מי אלה כעב תעופנה ע"כ ומה שקדם מהסו' יסכיק לבא' זה כי כשחטאו קמעא מורידן להמסילן כעוף יעופף שהוא בעולם הזה בעולם הזה עוף יעופף רמז למטע"רון שהוא עוף יעופף הלמד בבריאת עולם וכשה' שלמים מעלן למעלה ומרוממים כעב שמעלן למעלה הוא בחלילות שהוא מעלן בבחינת הבריאה ולמעלה הוא בחלילות ומרוממן הוא בחלילות עצמו להעלותן ברוממות החסד כמ"ש כעב בע"ב בשרי' שבחסד ובסמוך בפ"ה מידי הדם גו' יתבאר בס"ד מדחז"ל כתוב זה ע"ס ועיין הרח"בע ז"ל והרד"ק ז"ל וכן מהרי"ה ז"ל והבי' בשם פסיקתא שעל החומות אמר מי אלה כעב תעופנה וגו' שעתידים להתגייר :

ולע"דן מי אלה על ישראל כהרח"בע והרד"ק ומהרי"ה ז"ל ובזה מודק המשל מאד שאמ' וכיוני' אל חרובותיהם הידועות להם שקבעו שם קניהם כך ישראל יבואו אל קניה"ו ירושלים :

כי לי גו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק וכן מהר"יא ז"ל בראשונה יבואו חוכיות תרשיש ואח"כ אחר החומות וכספם וזהבם אל ישראל כי ישראל יונקי' מהגלות אין להם כסף וזהב וכפרט בלבתם מגוי אל גוי ובמדבר העמים ע"כ : **ולע"דן** לדקדק שלא כספם וזהבם חוזר לישראל הל"ל וכספ' וגו' בו"י התוספת מלבד מה שהקשה מהרי"ה ז"ל שהרי ישראל לבים ועניים ולא נפרט כספם וזהבם של הרחומות יקשה לומרו כספם וזהבם שהיל"ל כסף וזהב אחם שלא הכוונה באומר כספם בכנוי ללמד שיביאו כל כספם וזהב' יקשה כי מה צורך להביאם כולם במעט מהכסף יסכיק כי המבזבז וגו' כ"ם החומות שלא יתכן שיבזבזו כולו הם כן למה יביאוהו כולו : ונראה כי בהיות ישראל גוים ומטולטלים בארצו הרן בחייהם וכספם של ישראל אבלוהו הממונו הנה כשרצו להחזיר אל ארצם לבחינת הענין ולבלתי הזר בגאולת ישתחלו ראשון להביא אותם מרחוק שריך לדה לדרך ופרנסה במלבושם ואח"כ יפתחלו בכסף וזהב' של ישראל המפוזר אנה ואנה לגבות אותו ולהדרו כי גזל הגלגל קשה להשיב הפילו לצדיקים גמורים וז"ם כי לי חייס יקוו ואניות תרשיש שיפתחלו בו בראשונה הוא להביא בניך מרחוק שלהיותו מרחוק שריך לדה ופרנסה כאמור וכשניה יפתחלו על כספם של ישראל המבזר ומפורד בכל החיים שיביאהו אתם ובזה מובן שלא אמר וכספם בוי"ו לפי שזו חלוקה שנית כאמור בראשונה להביא בניך מרחוק ובשניה כספם וזהבם גי' הענין הראשון של הבזבוז היה לשם אלהיך כי ברוב עם הדרת מלך מלכו של עול' הבטי על הפתלות כספם וזהבם אתם יהיה ולקדוש ישראל כי כאחר לכך יפתחלו גם הם להביא אותך עם כספך וזהבך לשם אלהיך כי תפארת חכמים עושרם :

ובנו בני נכר וגו' עיין רש"י ז"ל והראב"ע ז"ל והרד"ק ז"ל ומהרי"ה ז"ל ובנו בני נכר אותם שבאותיהם החריבו ירושלים בני בניה' יבנו חומותיך ע"כ : **ולע"דן** לדקדק לומרו בלקבי ולא אמר בכעסי הכיתיך ובראוני גו' שזה מקב ל לזה בעצם : ונראה שהב"ה ית' בהסתרת פניו ככי הרחמים ינתן רשות למשחית להשחית ושם משחית מן המשחית' הוא קצף שנא' אצא הקצף מלפני ה' החל הנגף וז"ם כי בקצפי הכיתיך מלאך משחית שמו קצף שיש קצב' למכתו אמר' ברחמי' בראוני אמר אין קצבה לרחמי ראוני רחמתיך וברחמים אמר לשון עבר שברחמים מצויים הם שהרי לא זכו בעיתה הם וז"ש ריחמתיך : ואמר בראוני רחמתיך להבטיח שאפילו לא יהיו כדאי אלא הוא ית' ואין טעם בראון ורחם שאפילו לא זכו בעיתה יגאל אותה וז"ש ובראוני אין טעם בראון **ופתחו** שעריך וגו' עיין רש"י ז"ל והראב"ע ז"ל והרד"ק ז"ל וכן מהרי"ה ז"ל ופתחו לשון פתיחה תמיד יומם ולילה ומ"ש נהגים עליהם מלחמת הארבים לתיריים להביא אותה בארבים : **ולע"דן** לדקדק בכלל ופתחו ולא יסגרו סותר זה ולמי שמפרש לשון פיתוח ולירים כמו פתוחי חותם ניחא • ונר' כי יתקיימו בזמנים מתחלפי' יש זמנים שיסגרו בשאין צורך לפתיחת' ואז אמר ופתחו שעריך תמיד אחר אל מ"ש ומלכיהם ישרתוך שבכלל הסידו הנז' למלכיהם הוא שמלכיה' הנז' ופתחו שעריך תמיד כשיצטרך זה הסידור היה מיוחד למלכי' לפתוח שערי ירושלים ויש זמן קבוע לכניסת הסיירות מלחץ מרחקים שאז בלותו זמן בלות שיר' הגויים המבילין חיל גוים למחה ולדורון ולסחורה שאז לא יסגרו כלל יומם ולילה להביא אליך חיל גויים ולפי שנתן הסידות למלכיהם כנזכר ומלכיה' ישרתוך ואמר ופתחו שעריך על המלכים כאמו' והנה המלכי' לא נסו בלא כי הם רכים ועגומים לכך אמר ומלכיה' נהוגים ר"ל יהיו נהוגים בהרגל הסידות של ישרתיך והרגל ומנהג יהיה להם טבע שני ואפשר שיהיה החילוק בשערי' מוחלקים שהשערים המכוונים למזרח לו למערב דרך מסל יהיו סגורים ועליהם אמר ופתחו שעריך המלא בשערים שבצד דרום וצפון עליהם אמר לא יסגרו כלל וסגירת הפתחים הוא דרך כבוד ומורא לא מפתח כמו הסומרים שהיו שומרים במקדש בלילות שהיו דרך כבוד בלי ספק כעין מלכות' לארעא לא מפתח בלילות :

כי הגוי והממלכה גו' לחז"ל חרב יחרבו לשון חורב זה סיני שלא רצו לקבל התורה לכך נקרא חרב ר"ל חורב ע"ש שיחרבו מי שלא קבלו התורה : **ולע"דן** לפי שיטת' דהכי קאמר כי הגוי והממלכה אשר לא יעבדוך יאבדו יען שהגויים חרב יחרבו מהר חורב' ולא יחרבו עובדיך ועיין הראב"ע ז"ל וכן הרד"ק ז"ל ומהרי"ה ז"ל הגוי והממלכה אשר לא יעבדוך יאבדו וכן הגויים שלא יבאו לירושלים חרוב יחרבו ואפשר שרמז להם שיהיה בגויים וממלכות שוררים שידע הש"ית אשר לא יעבדוך וכן בגויים ואותם חרב יחרבו קודם לכם בנקמת האומות :

כבוד הלבנון וגומ' עיין רש"י ז"ל והראב"ע ז"ל וכן הרד"ק ז"ל וכן מהרי"ה ז"ל והרחיב מקום רגלי על קדש הקדשים שהוא מכוון יותר כנגד כסא הכבוד אשר בשמים ממעל ע"כ : **ולע"דן** לדקדק שאמר לפאר ולא אמר לבנות וג"כ תיבת יחדיו ואמר כי היום מנגן בעירות המלכים וחצריה' סביב לנטוע סביב מאלו מיני הארזי' סרו" בערבי לכבוד ולתפארת ועיקר התפארת הוא להיותם שוים בקומתם ובגבהו' ולז"ל כבוד הלבנון ר"ל הארז היותר מפואר שהוא כבוד הלבנון שילא אילן כזה מהוכו אלף יבוא שיהיו ברוש תדהר והתאור יחדיו בקומתן ובגבהו' שלא יהיה אחד ארוך ואחד קצר א' דק ואחד עב אלא יחדיו יהיו תמים ולע"פי שהם ממיני' מחלקים והוא פלא ויהיה מקום מקדשי שדבר מפואר הוא המיוחד מיני' אלא ברוש תדהר ותאור שיהיו שם סביב סביב יחדיו מבלי תוספת ומגרעת ומקום רגלי אכבד שיכנסו בו במורה כמו שעשה במשכן שנקדש ע"י ארבע ואביהוא שנאמר ונקדש בכבודי' זהו ומקום רגלי אכבד שיכנסו בתחת ויש פן יקראם לשון אלא יקל אדם את ראשו כמו שסנינו לא יקל אדם את ראשו כנגד שער המזרח שהוא מכוון כנגד בית קדשי הקדשים לו יאמר כבוד הלבנון שהיה בו מקוד' ובחרבן נאמר פרח לבנון כמל עתיד כבוד הלבנון אליך יבא מאליו כי הש"ית יחזירהו וכן יבואו ברוש תדהר ותאור יחדיו עם ביאת כבוד הלבנון הבנ' וזה יהיה לפאר מקו' מקדשי בשוב את שבותו כימי קדם ובתוספתא מרובה אז יתקדש המקדש ויתפאר ויתכבד וזהו לפאר מקום וגומר :

והלכו אליך וגומר עיין רש"י ז"ל והראב"ע ובן הרד"ק ז"ל וכן מהרי"ה ז"ל ושלא יבואו לה מפני גבורתה אלא מפני קדושתה והלכו אליך שחוח גו' : **ולע"דן** שאמר שחוח והוא שם כבו"ל ולא אמר שחוחים להודיע שלא יהיה דרך גביהה דעת אלא שחוח בלב שלם אותם שהיו אבותיהם מעניך מריבי' כפרת שחוח תמיד ואולי אמר והלכו שמתחלה אליהם אליה מעת לעת מהתם ביהם ילכו בכל הדרך שחוח לעונות בדרך כחם בלבתם שהוא מידה כנגד מידה כמו שעינו לאחר הביהם • אמנם התנאים בדברים לבד ולא בפועל שפיר להם שהתחזיר שיתחזו על כפות רגליך כל מנאציך בדברים • וכנגד מה שהיו אביהם מעניך הבנים בני מעניך ישראל אותך עיר ה' כי מי ישלח ידו אל עיר ה' לעונות כל הנוגע בהם כנוגע בבבת עינו ולתקן דברי הגילולין שגילו בדברים ואמרו דברי כבוד של קדוש ישראל ולא מנאצת :

תחת היותך עזובה וגומר עיין הראב"ע ז"ל והרד"ק ז"ל וכן מהרי"ה ז"ל : ולע"דן שאמר בכוון היותה עזובה מהש"ית ושמורה מהעולם עד שמהשלה אין עובר בה לשלהם אותיך לשים אותך לגאון עולם בהיות עיר ה' לקיר ומשגיח בה תמיד עיני ה' אלהיך בך הביו ה' בגין כל הנלם בהיות הפגאה פרשית ביך והו תחת היותך עזובה ואין

עובר מרוב השגלה לו אין עובר כמו עובר על פשע מדלה קאמר ואין עובר בך הנה תחת שגלה זו תהיה להבה כ' כ שבראותם אותך ישיבו וז"ם משום דוד ודור :

וינקת חלב גויים ונומר עיין רש"י ז"ל וכן הראב"ע וכן הרד"ק וכן מהרי"ה ז"ל : ולע"דן לדקדק למה עשה שתי חלוקות והיה לו לומר וינק' חלב גויים ושד מלכות וידעת גומר היבת תינקי מיוחדת • ונראה כי בתחילה ישראל רבי לבב ויפחדו הלחם עם המלכים אלא יתחילו בתחילה עם הלת העם בכפרים אשר אין שם מלך וז"ם וינקת חלב גויים והמ"כ כיון שעל' בידם שכנם' אותם תחזקנה ידיך ותלחמי עם המלכים ושד מלכים תינקי וידעת כי אני ה' מושיעך בתחילת מיד הגויים ובוהלך מיד המלכים אחיר יעקב שהיה נרדף מעשו כן יגאלך מזרעו עוד הפסר כי הגויים הלת העם לא יהכן שתת תלכי ליגק מסדיהם כי יהיה בעיניך כיונק ארן כי אין להם דרך הרן ותרבות לכך אמר בהם שתינק חלב גויים ולא הסד שלה' הלא החלב תשתי ואמר וינקת לומר שלא יוכלו להחביא מהחלב הלא וינקת שהכל יוסף לפניך כיונק הזה אמר' המלכים שהתקרבות אליהם מעלה ולמוד החד' מהם דרך הרן לכך אמר בהם ושד מלכים תינקי ולפי שהוא מכל אל ממונה כנז"ל לכך בא הנקוד נחולס לשון סוד עניים והוא באותיות שד אסר וי"ן מלשון סדים כפשוטו לרמוז לזה ולזה :

והדת הנחומת לביא זהב וגומר רלם הסנה ה"ר יוחנן הוי להם לאומות עע"ה שאין להם הנחומת תחת הנחומת וגומר והחת רבי עקיבה וחבריו מה מביאי' ועליה הוא או' ונקתי דמס לא נקתי גו' ע"כ עיין ורש"י ז"ל והראב"ע ז"ל וכן הרד"ק ז"ל וכן בקרו' מהרי"ה ז"ל ופקדתך של הרבן התהיו אתן סלוס ותחת מגשיך שנגלות לדקה ולמד מכהן מהרי"ה ז"ל שגם העליס ואבני' של ירושלי' לקחו הגוי' שהרי אמר תחת כעלי' ותחת האבני' גו' : ולע"דן מתוך הנחומת שהביא בילקוט סי' פ"ח שאמר יש פקידת לבנים גו' ויש פקידת גומר בכללה אמר יש פקידת של שלו מובן שהכוונה לו' שהפקידת שהפקוד אותך לו שיבואו בני אדם לפקדך מכאן ואילך לא יהיה אלא לפקדך בשלו' והמגשים שיבואו למגשיך הוא לדקה אבל מגש שבתה מלהבה ואמר הביא זהב הביא כסף ולא אמר לשון הביא בנחום' ובראל לומר כי בזהב ובכסף שהוא המור' הנחומת ובראל שלקחו מירושלם צריך דקדוק להביא בכוון כיון שהוא דבר תפוב ולו"ה הביא שהלה בשי"ת אמנם בבראל ונחומת הבא תמורת עליס ואבני' אין לדקדק בו כ"כ שהרי אין שייך חסוב לדקדק בו לזה לא הזכיר בו הביא כי הגויים יביאוהו מאליהן ויותר מכשיעור העלי' והאבני' :

לא ישמע גומר עיין הראב"ע ז"ל וכן הרד"ק ז"ל וכן מהרי"ה ז"ל : **ולע"דן** בטעם כפל החלוקת אלא ובגבולך לפי שאלא הוא הארצות המוקפת חומה ובגבולך כם ערי הפרזי' והמדינ' המוקפ' חומה אין לה פחד מסד ושבר אבל יש חמס מאנשי ושרי המלך לא כן בפרזות לא יש שרי המלך שוכנים שם אבלים פחד שד ושבר לז"ה כי בהיות הכל שלום בהשגחתו יתברך הנה בארצך לא ישמע חמס כי אין נוגש ולא חומס ובגבולך שהוא בעיירות הסמוכות לספר ולגבול אשר רגילות להמ' שד ושבר כי הם עיירות פרזות בין חומה אמר שלא ישמע עוד שוד ושבר בגבולך כי הישוע' האלהי' והשגחתו תקרא הישועה שם חומה שהי' חומותיך בכל המקומות ואפילו בגבולי' אשר אין שם חומות תקרא ליישועה שתהיה שם כמו חומותיך וכן במקום שאין שעריס נסגרים לבטחון ושעריך תהיה התהלה שההלל לשם יתברך ויתעלה ההילה תמורת שעריס :

לא יהיה לך עוד השמש וגומר מכילתא אמר רשב"י מ' שנה שהיו ישראל במדבר לא הזרך אחד מהם לא לאור החמה ביום ולא לאור הלבנה בלילה אלא בענן היו יודעים שעקבה החמה ובענן היו יודעי' שזרחה החמה מסתכל בחנית ויודע מה שבתוכה בטפיח ויודע מה שבתוכ' מפני ענן שכינה שביניהם שב' לעיני כל ישראל בכל מסעיהם ולא לעתיד לבא כן שנאמר קומי אורי וגומר ואומר לא יהיה לך עוד השמש לאור יום וגומר : עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל וכן מהרי"ה ז"ל ובהרחיב לא יהיה לך עוד השמש לאור יומם ר"ל אלא תהיה תשובתם ואורם וטובתם מפלת המערכות אבל יהיה מפלת ההשגחה הפרטית והוא אומרו והיה לך ה' לאור עולם ואלהיך לתפארתך ולכן לא יצא עוד שמשך כלומר שלא תתבטל עוד מלכותך וכת"י לא תבטל עוד מלכותך ויארך לא יעדי ואמר זה לפי שהדברים המחוביים מפלת המערב' יש להם זמן מוגבל ובהגיעו יפסקו בהשתנות תנועותיהם ומלביהם למנם הדברים המוסגמים יהיו כפי הרצון האלהי ולכן הפסר שיתמידו לעולם ולכן אמר יהיו לך לאור עולם ע"כ : **ולע"דן** ע"ד מ"ש חז"ל ברגא בשיבה מלי קלי מהנית כך בהיות אור השכינה בתוכך ירושלים כמ"ש וכבוד ה' עליך זרח אמר לא יהיה לך עוד השמש לאור יומם שהשמש לא יאחיל ולכן הירח לא יאיר לך אורו כלל בעדך אור הבהיר אל השכינה וזה שאמר ולבנה הירח"ל כשתראה נוגה הירח לא יאיר לך כי אם לזולתך אל האומות והוא אומרו כי ה' יהיה לך לאור עולם ר"ל יחזור העולם לאורו אשר היה לו בשעת הבריאה שאמר יהיה אור והוא אור מאורו יתברך וכשראה הרשעים גנזו כמ"ש חז"ל וזהו כי ה' יהי' לך לאור עולם לאור של העולם בשעת בריאתו וז"ם לאור בלמ"ד דהי"ל אל אור לעולם וז"ם והיה ולא אמר ויהיה לומר שבבר היה לך ה' לאור עולם ומה שהיה לך ה' לאור עולם הוא שיהיה לעתיד ואמפ"ש שהב"ה מאיר לך לכל פרבך איזה זאזל בכבודו אלא ושלהיך הוא בשלות ומרדות ומורה לתפארתך לכבוד ולתפארת עלי' ראשך :

לא יבא עוד שמשך עיין הרח"בע והר"ק וכן מהרי"ה ז"ל והקשה על הראב"ע ואמר שלון דברין נפוים שפי' על לקות השמש ע"כ : **ולע"דן** שאמר שמשך בכנוי וכן ויארך להודות שמדבר על השמש המיוחד אליה ע"ד כי שמש ומגן ה' אלהים שעל השמש הבאנו אמר למעלה לא יהיה לך עוד השמש לאור יומם וגומר אמנם כאן דבר שמשך על הש"ת שיהיה שמשך ירח' ולא יבוא ולא יפסק כי הש"ית יהיה לך לאור עולם והסוד מכוון לזה שמש תפארת וירח מלכו' ר"ה מהשמש יתברך ויתעלה :

ועמך כולם צדיקים וגומר חז"ל סנהדרין כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא שנאמר ועמך ועמך ברעשים (דהר"ק) שלרפס הלל יתברך : **ולע"דן** מקושר עם מה שאמר ושלמו ימי אבלך כי הרעשים אשר במחשך מעשיהם בחושך ידמו נפשם עליהם תהבל גם הבני מלאכים המלוים לאדם ועליהם אמר ואשלם כימומים לו ולאחביליו ובזה יאמר שכיון שיהיה ה' לך לאור עולם לנצח תמיד בדרך ישרה שיבור לו האדם מעבודה זרתת הש"ית לז"ח ושלמו ימי אבלך שלא תהיה עוד מתאבלת עליך כי ועמך כולם צדיקים לעולם ירשו ארץ ומפלה הנפש יהיו נצר ונטע ממעשי האלולים הנעלמים ומצד הגוף מעשה ידי להתפאר שיזדכרו בגופם ויאירו פניהם ככתוב אדם תאיר פניו תאיר לעתיד וזהו מעשה ידי להתפאר שיהיו שלמים בנפשם ומפוארים בגופם ומאמר ר' יוחנן הנזכר בפ"ח ל"ר יוחנן בן דוד בא אלא בדור שכולו זכאי או בדור שכולו חייב שכולו זכאי שנא' ועמך כולם צדיקים בדור שכולו חייב ויראו כי אין אים פירשתיו למעלה בפסוק ויר' כי אין אים עיין עליו • ובמה שכתבתי כאן אין סיגוד בין שני הפסוקי' כי שם דבר בעת הגאולה כי אין אים בדורו הגון אליה אלא למעשמו יעשה וכאן שאומר כולם צדיקים בלתי' בזמן אמר הגאולה יעטרפו ויזדכרו בהיות ה' להם לאור עולם ושלמו ימי אבלם שיהיו כולם צדיקים כאמור וכן

והמשן יהיה לאלף פ"ח ח"ר אלכסנדרי' יהוסע בן לוי רמי כתיב בעיתה וכתיב אחישנה וכן מהרי"ה ז"ל : והחכם השלם החסיד המקובל האלהי כמה"ר יצחק לוריא אשכנזי ז"ל פי' בס"ע בעיתה אחישנה לפי שהעת הקלוב הוא עד שיבוא נשמו' שבגוף כמשחז"ל אין בן דוד בא עד שיבלו נשמות שבגוף מעתה בהפי' והרגות ישראל עד שהקטן יהיה לאלף והצעיר לגוי עצום יבלו נשמות שבגוף ויהיה בעתה שהרי כלו נשמות שבגוף ואחישנה בחרה בלי עכוב שנים רבים אלא מהרה יהיה הקטן לאלף : ובכלי חמדה פירשתי שם בעתה על זמן הכסר ובחרמי' אחיש שבעתה בכניסן נגאלו ובכניסן עתידים להגאל וז"ם בעיתה על כיסן ואחישנה ברחמי' אחיש יותר מהכיסן כפי האפשר אלא לאחר מכיסן לכיסן כמו שנתארך בעונותינו כמל' בעתה על תמיל' ההגין לפרוש בדרכים כמ"ש חז"ל בפ' מוציא אשים בכוסרות בזמן הכסר • ואחישנה על תמיל' הגאולה

רוח ה' עלי. אלה הם דברי הנביא על עצמו. רולה לומר כי הבשורות הטובות שאמר ושמתיך לומר רוח הנבואה מאת ה' היא שמרתה עלין ושלחו הלא לבשר בהם ישראל הסמתיים להיות בגלות זמן מרוך וימצאו אלה הנחמות כתובות ולא יתיאשו מן הגאולה. כי מפי ה' הם אלה הנחמות ולכתבם לבשר בהם בני הגלות שהם עניים ונשברי לב כי סובלים הגלות לשם ה'. וטעם משח. רבה וגדל ומנה אותי להיות שליח באלה הנחמות. וכן מרשמת את חזאל. תמשח לנביא תחתיך. אל הנעו נמשיחי. ולפי שמנוי המלכים הוא על ידי משיחה נאמר להמנוי אחר לשון משיחה. ואף על פי שאין שם משיחה. ופירוש יען בעבור. כי הפשר שחשרה עליו רוח נבואה ולא ימנה אותו להיות שליח לבשר בנבואה ההיא אחריה. לפיכך אמר רוח ה' עלי יען משח אותי. כלומר מה שאני אומר ברוח נבואה שם תה עלי בעבור כי הא מנה אותי לזה להיות שליח לבשר עניים לאחבם לנשברי לב: פקח קוח. שתי מלות ומענינם מלה אחת. ופירוש פתוח הריאסר ויש לפרשו כענין שתי מלות וכשיקראו להסיריס פקח. רולה לומר שיפתחו ממאסרם. וכן יקראו להם קוח שרשו לקח. ר"ל שילקחו מהגלות. והחז"ל פירש כי שם המאסר קוח לפי שהם נלקחים ונכלאים בו. כאלו אמר פתחו בית המאסר וילאו האסיריס. ויוכתן הרב ולהסיריו אתגלו לנהור: לקרא שנת רצון. שנת הגאולה שהיא שנת רצון. כמו שכתוב וברצוני נהמיך אבל שנות הגלו היו שנות קצף. כמו שאמר כי בקצפי הכיתיך: ויום נקם. הוא יום גיב ומנוג שינקם ה' ברשעים ובזה ינחם אל כל אבלים. ואחר כך פירש מי הם האבלי ואמר לאבלי ציון. לשום פאר תחת אפר. כי מנהג האבל לשום אפר בראשו: שמן ששון. וכן שמן ששון מחבריך. וזה נלה על מבדו פאר תחת אפר: מעטה תהלה. הוא משל. כי אין מעטה תהלה הפך רוח כהה אם לא יהיה דרך משל. כי מנהגו גם כן מעטה ולביש ברוח. כמו ורוח לבשה את עמשי. שמן ששון תחת אבל. כי האבל אינו אך שמן. כמו שאמר בדבר התקוענית: כהה. תאר לנקבה. וכן והיא כהה. ופי' רוח קצרה וחלושה. וכן וכהתה כל רוח כי רוח ישראל קצרה בגלות: אילי הצדק כמו אילי. כמו שאמר

הגאולה ולספר שלמר הקטן יהיה לאלף ולא אמר אלף לאלף ע"ד איכה ירדוף אחד אלף ושנים ינוסו רבבה שבהיות עמך כולם צדיקים הקטן שבהם יהיה גובר ומכנע לאלף והצעיר המצעיר עצמו בענוה כמו שדרשו חז"ל בפסוק חמרים והוא הצעיר זה יגבר יותר לגוי עצום ובזה הוא שלעול ירשו ארץ כי מי יריש ידו ורגלו לפניהם חו יאמר הקטן יהיה נחשב בעיני אלף מצדיקים של הזמן הזה והצעיר מצעיר עצמו כמו שפירשתי יהיה בעיני לגוי עצום אשר בהם התכחר וכן פי' בכלי חמדה בפ' והעשך לגוי גדול שהעשך אתה אברהם חשוב בעיני אתה יחידי כאילו אתה גוי גדול וזהו שאומרים אלהי אברהם כמ"ש חז"ל שאתפאר בהיותי אלהיך כאילו היית רוב עם הדרת מלך ובזה מובן למ"ד לגוי אחילו כפשוטו הי"לגו והעשך גוי גדול:

רוח ה' וגו' חז"ל למדו מכאן שענוה עולה על כל מדות הטובות דכתיב לבשר ענוים הא למדת שענוה גדולה מכולם: ועיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל וכן הרד"ק ז"ל ומהרי"ח ז"ל מפני שהנביא יעד על בשורת הגאולה ורמז שתתאחר ועדתים רחוקים הוא כבא אלי ה' ביאתה המיוחסה לכך סמך אליו רוח ה' עלי וגו' שאעפ"י שתתאחר לא תתיאשו ממנה ולא תכזיבו דברי שאינ' דברי אמונה הבא הם דברי הפי"ת ברוח ה' עליו בבשר' הישועה וענוה ומשח ה' אותי כלו' יחדני יותר מכל הנביאים לבשר ענוים שהם ישראל לחבוש מכות ופרות הגלות להותם שהם בו בשבר לב כי עם היות שהנב אינו מקבל פרוק וחבור ולא שבירה הנה המשיל פרות גלות ישראל לשבירת הלב לפי שאין לה תרופה בדרך עבע כי אם בדרך נס אלהי ומאמר המשורר הרופא לשבורי לב וגו' ובאיחר מה היא שבירת הלב והוא הגלות ולכן תהיה תרופתו לקרא דרור לשבויים שהם ישראל ולאסורים בבור עוני פקח קוח ר לפתיחת המאסר שהגלות והשביה והשעבוד הוא מלקוח ולכן פתיחתו ובטולו יקרא מלקוח ע"כ: ולע"דן שאמר רוח ה' אלהים עלי יגו' לומר שבאה עליו רוח יתירה וז"ש שני שמות אדנות והויה בנקודת אלהי' המורה על התעצמות הרוח הזה שבאה עלי רוח ביאה וזכיתי לרוח הזה לא בהכנה דלית בי מזלתי הבל יען משח ה' אותי לבשר ענוי' ולהבטת המקבלים והמתבשרים בגאולה' והם הענוים זו חוי ב פשרתה עלי רוח כביר אמרי פי ה' לו אפשר שתיבת יען משח וגו' מקושר עם סוף הפסוק למ"ש שלחני וגו' וזה לבשרו בשרתו של ישעיהו רב"ם ובכבדים נאנחים ונאנקים על המעשים שקלקלותם מיני הדרך הישרה לזה אמר לבשר ענוים ולהגבן של ענוים והם היותר שלמים שבמין האנושי כי שקב ענוה ירא"ת ה' והם היו ראשונים בשביבת היות רוח ה' עלי כדי לבשר ענוי' לאמר שבשרת' עלי הרוח רוח ה' לשביבת הענוי' והם דכאי רוח שלחני גם כן לגבר אורחין לחבוש לנשברי לב ובבר קדם בכלי חמדה בביאור פסוק קרוב ה' לנשברי לב לאמנם ולא דכאי רוח שהם יותר חשובים יעשיב שהוא יותר מקורבה שכן גדול' קורבת דכאי רוח ובתיב להחיות רוח שפלים תחיל' ואח"כ ולהחיות לב נדכאים זה כי הדכאי רוח הם הענוי' הנדכאים ברוח בינתם לאמנם הנשברי לב הם הנדכאים ב"י קלת יסורין וז"ש לב נשבר ונדכה אלהי' לא תבזה כמו שפי' הרב כמהר"ר ישראל די קוריאל ז"ל נשבר ונכנע ע"י היסורין עכ"ז לא תבזה עם היות הנשברין שלו ע"י מכות והכאות אזו נשבר ונדכה עכ"ז אלהים לא תבזה עם היות שאינו מערב רוח כשברה שהיא היותר חשובה וזבחי אלהים וז"ש יען משח ה' אותי לבשר ענוים יען הענוים שלחני לגבר אורחין לחבוש לנשברי לב הנמצאים אתה בזמן זה אשר בזמני זה נאנחים ונאנקים מהיותם רוצים את הגולה לעתיד שהיו שבויים ז"ש לקרוא לשבויים בחי"רק הלמ"ד ולא בפ"תח לפי שאינם שבויים ידועים שהרי עדין לא נשבו שהרי ישעיה קדם בנבואות היעודה קודם לנבואות ירמי' המבשר על הגלות ושביה ולפי שהגלות נחלק לשני חלקים הלחת השבויים והשבית הלסורי' שהוא שבר על שבר נ סף על שבר המלסר לזה לא אמר בשבויים אשר ים להם שם שביה לקרוא לשבויים דרור ולאסורים בשבר המלסר נוסף על השביה פקח קוח וממילא ביטל השביה שהרי נקרא להם דרור מבחינת השביה והוציא שעיקר הגלות הנבואה שפרתה עליו והשליחות היה בשביל ישראל ולבשר ענוים לקרוא וגו' לזה היה השליחות בעצם ולהגב זה לקרא שנת רצון לה' וגו' ומחוייב הדבר כן מעצמן כי בעוד ישראל בשביה ובעד אין שנת רצון לה' עד שיקרא תחילה הדרור לשבויי' ולאסורים פקח קוח אמר כך יאות לקרא שנת רצון לה' וגו':

לקרא שנת רצון וגו' עיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל וכן הרד"ק ז"ל: ומהרי"ח ז"ל לנחם כל האבלים בדברים טובים דברי נחמים ולשון לאבלי ציון בפועל: ולע"דן לפי שיעד הנביא כי יום נקם לה' שנת שלומים לריב ציון נמצא שתשלומי ריב ציון ונקמתה יהיה שנה ועל כבוד שמו ית' יש תפק ביום אחד לבד כי חס על כבוד ירושלים יותר מעל כבודו לז"ל כאן לקרא שנת רצון לה' על שנת שלומים לריב ציון כי היא היא שנת רצון ורצוי לפי"ת כי דם עבדיו יקום אמנם אמר שזלזל בכבודו מס תפק קוח ביום נקם לאלהינו אז אמר שנת רצון על שם שהיה שנה תמימה ולא על פי שלא יהיו כל האבלים ישראל עכ"ז רלה הבטח' כן ואין מעשה ברצון ולפי שיש שני מיני אבלים בגלות האחד המתאבלים על הרוגיהם והשני הדולבים ומתאבלים על ציון והדרה איך הסליך מסמים ארץ ציון הפרת ישראל לזה אמר ויום נקם לאלהינו שע"י הנקמה ההיא יתנחמו כל האבלים אשר היו מתאבלים על הרוגיהם יקבלו הנחמה בהנקם דם עבדיו ונקם יביא לעריו אמנם האבלים אבלי ציון המתאבלים עליה יקבלו הנחמה באחרונה וז"ש עוד לבשם לאבלי ציון וגו' ואין זה פי' לנחם כל האבלים כמו שכתב הרא"בע ז"ל הבל הם שתי חלוקו' כאמור ואולי אמר רוש נקם לאלהינו אשר יקום וינקם ממלאך המות ע"ד בלע המות וגו' וכמו שפי' הרא"בעים ז"ל כי סמ"אל עתיד הב"ה להכרית הסם ויסתר אל מם"מ ח"ל וזהו שאמר כאן ויו' נקם לאלהינו כי ביום נקם הנה אשר ראתה בשמים הרבו בשמחה זה יגרום לנחם כל האבלים שבעולם כי

לשום לאבלי ציון וגו' עיין רש"י ז"ל וכן הרא"בע ז"ל והרד"ק ז"ל ומהרי"ח ז"ל הנה בכתוב זה ירמה שחסר ענין הסימה כי הוא אמר בנחינה לתת להם פאר תחת אפר וכן אמר שמן ששון תחת אבל מעטה תהלה תחת רוח כהה אבל לפי לאבלי ציון לא זכר מה יהיה ואפשר לפרש שהוא כולל לכל הדברים שיזכיר אח"כ שישים לאבלי ציון (כדהרא"בע) ויתן להם פאר תחת אפר שמן ששון תחת אבל וגו' ואולי שאמר לנחם כל האבלים לכן על הנחמה הבי' אמר לשום לאבלי ציון שישים להם תנחומין. וכן יתן להם פאר תחת אפר שהיו מעלין על ראשיהם בגלו' וכן שמן ששון תחת האבל שהיה להם וכן מעטה תהלה במעלה הדמה שיקנו תחת רוח כהה שהיה להם בגלותם כי כל אלה הם מסלים יפים וכפל הענין במילות שונות עד כאן:

ולע"דן בא"ם לשום לאבלי ציון במה שקדם בפ' הקודם לנחם כל האבלים האבלים מהרוגיהם שע"י הנקמה יקבלו הנחמה כל האבלים וישרו בגדי האבל מהם לשים לזהם על לאבלי ציון כדי שיהיה אבל כבד מאד על ציון ועל ידי זה האבל כבד יזכו להת להם פאר תחת אפר אותיות אפר יתהפכו לפאר שמן ששון המאיר תחת אבל היושב במושך. או כדרש"י והרא"בע ז"ל שהאבל אסור בסיכה. ומעטה תהלה תחת המעטה של אבל ומעטיפתו המורה על רוח כהה כי לבו לא בדעת ידבר ודבריו לא בהשכל ולכן על ספס יעטה ותמורתו מעטה תהלה. או אמר שמרובה מדה טובה שתחת רוח כהה לא יתן לו רוח שמחה או רוח נבהה אבל יתן בפועל מעטה תהלה. ואמר אלי הלדק הכוונה שלעפ"י שכבר הם יבא אלי הלדק אילנות נדולו בבחינת לדקות כי רבה היא עכ"ז בבחינת הפאר העתיד להם להחפאר יהיו בערך בחינת המעט הזה להעשות אילן גדול להתפאר יותר כי הפאר אשר להם אז הוא בגדר המעט להתפאר הגידול כי רבה אילנא ותקיף ז"ש מעט ה' להתפאר לעתיד ולא אמר מעט ה' לפאר ופשוטו מעט ה' להתפאר בו במעט הנטעו אילמרו אלה תפארת נטיעה זו יתבחן ויתפאר הנטעה ע"ד הרואה אילנות טובו' שאריך לפאר ולברך וזה יהיה תמורת מה שהיו מתמיהים עליהם עד עכשיו כאמור עם ה' אלה וגו' אם עם ה' אלה היולך מהרבי ילא:

ובנו חרבות עולם וגו' עיין הרא"בע והרד"ק ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל וכל ההרבפות האלה לפני המלוכה ע"כ: ולע"דן לפי שהעולם נחרב בימי אדם הקלנות שנתקלל בכתוב אחרונה האדמה בעבורך לא תוסף את כחה לך בנגד החרבות האלו שנחרב העולם אמר ובנו חרבו' עולם על אלי הלדק הנז"ל הם יבנו החרבות עולם וכן חרבן ירושלם אשר הראשונים במעשיהם שוממה ונפלו לארץ ז"ש שוממות ראשונים יקימו אלה הפלי הלדק הנזכרים מנפילתם אמנם הערים שנתיישבו והרובות ליחרב קודם שיסדבו ויפלו לארץ יחדשום ז"ש יחדשו ערי חורב' או אמר ערי חורב של הערים השמאות הטעונות הריסה וחרבה יחדשו אותם. ככהוב בביה המנוע ואחלו את הבנים ועפר אחר יקם וגו' ז"ש יחדשו ערי חרב הראשיות להיות שוממות לדור ודור יועיל

ועמדו ההתחדשות לקיימם:

זרים בגמרא ובמכילתא ביארו שכתוב זה בזמן שישראל עושי' רצונו של מקום' שמלאכתן נעשית ע"י אחרים אבל בזמן שאינם עושים רצונו של מקום מלאכת' נעשית ע"י עצמם כוונו ז"ל לדרוש שמוכים השני פסוקי' ואתם כהני ה' תקראו זה יחייב לכם ועמדו זרים כיון שאינם עושים רצוני על מקים וכהני ה' תקראו: עיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל והרד"ק ז"ל ויבריכם עיבד אדמתכם (כדהרא"בע) ומרמיכם עובדי כרמיכם: ולע"דן ועמדו מעצמם זרים

יעמדו הזרים ורעו צאנכם לא בהכרח כי המכרת בעל מדרש יעשה הזרים הרוח גרוע והכמה לא יעמדו: לו אמר ועמדו שהעמדה תהיה להם רעיית צאנכם שלא כ לא היה להם מלאכה והעמדה הבל לבדת אתכם יתקיימו הזרים. ולזריה כתן מלאכה קלה שלו עייה הבל לבני נכר שהם יותר רעים שהעבדו יותר במלאכת עבודת קרקעות ובני נכר הם כרכיכם וכורמיכם:

ואתם כהני ה' ספרי חביבין ישראל כשהוא מכנן אינו מכנן אלא בכהונה שלא' ואתם בהני ה' תקראו הביבין הכהים כשהוא מכנן אינו מכנן אלא במלאכי הבית שנא' כי שפתי כהן ישמרו דעת. בזמן שהתורה יבקשו מפיהו הרי הוא כמלאכי הבית ואם לא הרי הוא כבהמה ותיה שהיה מכרת את קונה ע"כ ונשמוך חזקור בזה עיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל והרד"ק ז"ל ומהרי"ח ז"ל: ולע"דן - במה שזכרתי לחז"ל אמר שיקעלו ממדרגה למדרגה שהתילמה ואתם כהני ה' תקראו שהביבין ישראל שמכנן בפי הכל בכהני ה' ועוד מעט יעלה לוהה ממדרג' כהני ה' לעדרגת מלאכי הבית המשרתים לפניו ז"ש משרתי אלהי"נו יאמר לכם כדרך חיבת הכהנים שמכנן למלאכי הבית כשתורה יבקשו מפיהו כנו"ל. ואמר חיל גוים תאכלו עד שלא יכירו אחב' רוחיכם מהשנוי לטובה ולא אלא מלך האכילה עצמה של חיל גוים אלא מלך הכבוד שתתכבדו לאכול חיל גוים אשר אכלו אתכם בכבוד זה תתימרו לשון המורה התחלפו מגריעות והכחש לשומן ואחר והחרת פנ ס וכן פי' בילמדנו תתימרו לשון תמורה שבהתילה מהרעב לא נכרו בחולות ולעתיד מהשבע שחיל גוים תאכלו תתימרו שלא יכירו אתכם:

הנחת בשתכם וגו' עיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל וכן פי' מהרי"ח ז"ל כל הפסוק על ישראל ולעפ"י שאכלו לנוכח ואתם שלא לנוכח ויותר ראוי לפרש תחת בשתכם בגלות מבשה מהבושת והכלימה והלומות ירונו חלקם ושמחים בכלימה ישראל לכן אותה הלומו' בארלות מבשה וכפל מלוחו בושת וכלימה מבשה ירשו וישראל שמחת עולם על ראשם כמו שהיו הלומות שמחים בחילם והנה יהיה זה כי אני ה' אוהב משפט ומודד מידה כנגד מידה ע"כ. ועדין ק"ל שיהיה שמחת עולם על ישראל ולבד שלא לנוכח: ולע"דן לפרש תחת בשתכם שניהם אתכם יהיה להם בושה מבשה כדין תשלומי כפל ותחת כלימה הלא היא הכלימה שירונו תמיד שמחים לחילכם הנה על הכלימה נ"כ חלקם כלומר יקחו חלקם כי בארלם מבשה שבר ירשו הנוי' המריעי' לכם וכנגד מה שאמר ירונו הנה יהיה חלקם שכל העולם יחדיו שמחים לחילכם שהעולם כולו שמחו להם ולחילכם כמו שבשמחו לחילכם כי ה' אוהב משפט ומודד מדה כנגד מדה ונתתי פעולתם באמת על הגויים נ"כ שלם עשו איזה פעולת אמת לא אקפח שכרן ובריתי עולם אכרות להם אמנם פסוק ונודע בגויים זרעם וגו' על ישראל כי הם זרע ברך ה' אלא שלא אמר לנוכח זרעכם לפי שלא היו אבני דורו כראוים להכניסתם ולו' זרעכם כי הם זרע בירך ה' אבל אמר ונודע בגויים זרעם של הכראים מישראל שישאר מזרעם ונאצלהיהם זרע ברך ה' בתוך הגויים וכל רואיהם יכירום: עוד אפשר קרוב לזה שאמר אחת בשתכם שהיו מביישים אתכם מבשה ערות כפולות ככתוב כי לקחה מיד ה' כפולות ועל זה אמר לכן בארלם מבשה ירשו וגו' ושמחת עולם תהיה להם לנוכרים אשר בארלם מבשה ירשו וטעם השמחה הוא יען כי אני ה' אוהב משפט ולכן יפה דנתי יפה מיינתי אותם בפורעמות ושמחו מלא לדק דיני וגם כן בהיות לבסאנין שאתן להם פעולת באמת לא עשו איזה פעולה כבוכה כדפרשת ואכרות להם ברית עולם אחרי שיקבלו פורענותם לעומת זה שמחת עולם תהיה להם ופסוק ונודע על ישראל כדפרשת:

כי אני ה' לחז"ל בעולה לשון עולת תמיד ואעפ"י שבולה כליל ולגבוה ולה' בארץ ומלא' אמי' הכי שונא גזל בעולה. וכן הביא רש"י ז"ל וכן הרא"בע ז"ל ועיין הרל"ק ז"ל ומהרי"ח ז"ל בעולה לשון מעלה שהב"ה אוהב משפט ושונא הגזל והחמס שעושה אותה הנומה מהאומות מתוך מעלתה לכנעים תחתיה ולכן ונתתי פעולתם של הראומות באמת ואחמנם לישראל אמ"כ: ולע"דן לכון מה שקדם בביאור פסוק זה מקושר עם הקודם ובמ"ש שונא גזל בעולה ע"ד שיעת חז"ל לשון עולה יאמר שלא על פי שהגזלן מודה ועוזב ומביא אשם גזלות הנה חפץ הבי"ת היה שמי יתן והיה לבבו שלם ולא גזל ולא הביא לשמו על מזבח הבי"ת וז"ש שונא גזל ולא על פי שהביא עולה עמו לכפרתו יותר עוב היה שלא חטא ולא גזל ולא הביא קרבן אשם ומתוך המתרגם נראה שתיבת עולה הוא כמו עולתה תקפון פיה כי תרגם מרחק קדמת שקרא אומה תרגם עולה אונסא. או תרגם עולה שקרא ונזל אונסא ואעפ"י שלא הזכירם בסדר הפסוקים בפסוק:

ונודע בגויים זרעם וגו' פסיקתא ונודע בגויים אל תהי קורא זרעם אלא זרעם שהב"ה עתיד ליתן להם בלמון ומי עומד להם בזרוע הב"ה שנא' היה זרועם לבקרי' לות' שמבכיתם בכל בוקר ובוקר לבקש רחמים על הישועה ונתאבלו על ציון עכ"ל: ולע"דן לדקדק מי הכריע לדרוש זרעם זרועם. ועוד כפל שהב"ה עתיד ליתן להם בלמון ומי להם בזרוע הקב"ה היינו ך ואם הם שני ענינים יקשה מנא ליה הכי שהרי בפסוק לא כתיב אלא היה זרועם. וכן צריך לפרש מנא ליה לדרוש לבקרים על אותם המבכיתים: ונראה כי הוקשה להם ז"ל בפסוק קושית הלשון שהוא כפול היינו זרעם היינו אלהיהם ועוד הוקשה להם הענין שאין אמר ונודע בגויים זרעם כאילו ישראל יגלו בגויים אלילה לשוד לבגלות שמפני רוחק קושית זו נלחקו המפרשים שלא לפ"ל כמו שנזכיר בסמוך בס"ד לזה דרשו זרעם לשון זרועם שזרוע ה' ועזוז ובפלאותיו יודע בגויים וזה נתקן הכפל וקושית הענין ז"ל אל הבי קורא זרעם אלא זרועם ואין כונתם לשנות זרעם כי אין מקרא יוצא מידי פשוטו אלא תרתי אמרינן זרעם וזרועם ביודע בגויים זרעם של ישראל ר"ל שיגלה להם שם בלמון ז"ש שהב"ה עתיד לתת להם בלמון וזהו הידיעה שיהיה ידוע בגויים ומי עומד להם בזרוע הב"ה שזהו ביאור זרועם ומביא ראיה לשני הענינים הנו' כלי ילף מהיה זרועם והשני של זרועם שה"ב עתיד ליתן להם בלמון ילף מלבקרים שהם אותם העומדי' בבוקר להתפלל על הגלות ודייק דהי"לל בבקרי' בבי"ת אם בא להורות שלא זוכה אלא לבקרים בבי"ת ועוד למה אמר לבקרים כי די בבקר א' להיותו זרועם ובו יבלאו הלויבי' מזה אמר שמלמד לך הכתוב למי עתיד להיות זרוע למי שהוא לבקרים לאותם המבכיתים בבקר שלא בא לשון רבים בבקרים שכיון שהם מלטערים על ציון ושועתה זהו הכנה לשתחול ההשגחה עליהם לעזרם ולהיות זרועם. עוד הכריחם לזה לשון הכתוב שתחילתו מדברים בעדם ה' הנני לך קורא הי"לל היה זרועמו בבקרים לא היה זרועם וגו' שמדברים על רבים נסחרים ואח"כ חוזרים לדבר בעדם לא יזעמנו בעת צרה ובדבריהם ז"ל מזכן שלא ישראל לו' ה' חננו לך קיינו לרוחם ענינאתנו אין למו זכות לשתהיה זרועמו כיון שלא זכינו להתעטר ולהתפלל בבקרים על ירושלם על כן אמר מתפללים שתהיה זרועם לבקרים לאותם המתפללים על ציון בבקרים ומתאבלי' עליה ובזה יתמך לבולנו ישועה ורחמים וז"ש אף ישועתינו בעת צרה והוא ענין נכון בפסוק מובן מלחו"ל ובתיבת כל הדקדוקים שבפסוק: ועיין הרא"בע ז"ל והרד"ק ז"ל וכן הביא מהרי"ח ז"ל והוא פי' שונאיהם בגויים זרעם על הישראלים הגולים שלא יגלו מהגלות עליהם אמר שיודע בגויים זרעם וכל רואיהם יכירום שהם זרע ברך ה' והם שהיו גלוים ע"כ: ולע"דן לדקדק מה שדקדקו המפרשי' שישראל מי הולכים בגויים ובתוך העמים והם יסבו שקטים דמנים ורעננים בחלרות אלהי"נו יפריחו: ונראה כי לעולם אימא לך שישראל יעמדו בעת בארץ אלא שכתוב הכתוב לומר שיתפרסם בגויים ויהיה מדע בגויים הסגולה אשר בזרעם ובאלהיהם שידע ג"כ בתוך העמי' הענין הנפלא שבהם והוא שידעו הגויים והעמים שכל רואיהם יכירום ולא ישעו בהם יען כי הם זרע ברך ה' נאמר שהגויים והעמים אעפ"י שלא אלו אותם יודע מוסכל זה ביניהם ובחוכם שבדלות' אותם אלהיהם שיראה אותם הכרת פניהם תענה בם כי הם זרע בירך ה' כי חכמת אדם תאיר פניו וכל אלהיהם יכירום זה הענין יודע בגויים ובתוך העמים וז"ש ונודע בגויים וז"ש:

שרש אשים בה' וגו' פסיקתא שום אשים בה' כתיב זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו אין לנו יודעים במה לשמות אם ביום אם בה' בה' בא שלמה ופי' נגילה ונשמחה בך ונן הוא אל שום אשים בה' מטל לתטרוכה שהלך בעלה ובנה ואתנה למ"ה אמרו לה בניך באו אמרה להם ישמחו כלותי הרי אתנך ישמחו במהי כיון שאמרו לה הרי בעליך אמרה להם הא חדוה שלמה כך הנביאים הו' להם לירושלם בניך מרמוק בלו והיה לאומרת ישמח הר ציון ובנותיך על לר תלמה היא אומרת ותגלנה בנות יהודה וכיון שאמרו לה מלכך יבא לך הוא אומרת הא הדוה שלמה שום אשים בה' עכ"ל: ולע"דן מלי קשיא להו בפסוק שום אשים בה'. ומלי קאמר אין אנו יודעים במה לשמוח וכמר בילמדנו בכלי חמדה ואוסיף עכשיו בבילמדנו בס"ל. ונבין המשל וכי אינם

שמחה בבניה יחתנה לא יתכן וידוקדק לשון כיון שאמרו לה:

ונראה שחז"ל דקדקו בפסוק כפל שום אשים בה' וגו' ז"ש כתיב זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו אין לנו יודעים במה לשמוח אם ביום אם בה' בא שלמה ופי' דברי הלם שהב"ה ר"ל נגילה ונשמחה בקדוש שמו ית' ז"ש אם ביום אם בה' בא שלמה שני הלשונות לביו במ"ש בו שחוזר אל ה' הנו' עשה ה' וזהו נגילה ונשמחה בך ולפי שבהאב שני הלשונות של נגילה ונשמחה בו לז"ל כתיב נגילה ונשמחה בו ואין לנו יודעים וגו' אין אמר לשון הבלשון הבלה בניה' נגילה ונשמחה בך שהה מודה אבלה לאדם למו דברי חביו כיון שאמר אין לנו

בלמהו

שוש אשיש בה׳ • אלה הם דברי ירושלם לדעת המתרגם שתרגם אמרת ירושלם מחדא אחדי במימרא דה׳ • לו הם דברי ישראל בשובם מהגלות • וכתב הלוני הגי ז״ל בה׳ • במדת רחמים: בחלהי • במדת הדין • ועל כן כפל שוש אשיש • ועוד כי כאשר זכר מדת רחמים הנוף והנפש שמחים לך במדת הדין חגל הנפש שהיא עליונית ומקבלת יסורין יותר מהגוף: בגדי ישע מעיל צדקה • דרך משל • והבגדים הם שילבש אותם האדם והמעיל הוא שיתעטף בו • לפיכך אמר יעטני על מעיל: יכהן פאר • ואדיל עצמו בלבושים נאים • כי הכהן שהוא עובד האל הוא ראש העם וגדולם • לפיכך נאמרה הגדולה בלשון כהונה • וכן ובני דוד כהנים היו • ויונתן תרגם כחתן דמלת בגנוניה וכבהנה רבא דמתקן לבושוהי: כליה • כלי תכשיטין וקשריה: כי כארץ • ועוד המשיל ישועת ישראל לארץ שתוציא צמחה • כי היה הארגיר בארץ נפסד וגשחת ואחר כך יצמח ויתחדש ויטוב למה שהיה ויותר טוב ויפה בחדושו • כי ברוב החדש טוב מן הישן ועוד כי מגרגיר אחד יצאו כמה גרגירים • כן ישראל היו רבים בגלות נשחתים ונפסדי׳ וכמעט אבדה תקותם ויצמחו בהגיע עת הגאולה ויפרו וירבו ויוסיפו על מה שהיו במספר ובכביד ובגדולה יותר ממה שהיו כפלי כפליים • ועוד המשיל מיתם לגנה שתלתיה זרועיה זו תמיד זו שאין הירקות נומחין כאחד אלא לפי עתי השנה ויתחדשו בה צמחים לפי עתי השנה • כן ישראל תתחדש להם טובה אחר טובה וזה יהיה נגד כל הגוים כי כולם ידעו ויכירו בטובת׳ שהיא גדולה על כל הטובה שבמול׳. זרועיה • שם על כל זרע זרוע תולר • והלוני הגי ז״ל פירש כי מקצת הטובות הם מאת הבורא יתברך והוא משל כארץ תוציא צמחה מעצמה בלא זריעה ומקצתם ישראל זרעו בטובו׳ שעשו והוא משל כגנה זרועי׳ הצמיח שזרעי׳ אותה ומצמחת כן ישמיח צדקה מאתו ותהלה מזכיות ישראל: למען ציון • הלה הם דברי ה׳ בהיות ישראל בגלות ואמר למען ציון אשר נקרא שמי עליה • והכד ציון וירושל׳ הוא כפל ענין במלות שונות וכן לא אחשה ולא אשקיט כי ציון וירושלם עיר אחת אלא שהמלוה נקראת ציון: כלפיד יבער • כלפיד הבוער שיראו אותו מרחוק כן צדקך ותשועתך יראו אותה הגוים הרחוקים: וראו גוים צדקך • הצדק שיעשה האל עמך צדקך וכבודך אמר כנגד ירושלם: שם חדש • כמו שהמר חפצי בה: יקבנו • יפרסנו כמו אשר נקבו בשמות: והיית עטרת • ביד יי׳ • כי יש מקומות שיתבנו העטרות בידים: לא • זה הכתוב יורה כי למען ציון דברי הש״ם ואמר לא אחשה כלשון בני אדם: חפצי בה • שתיה מלות: תבעל • הן יפרסנו כי יבעלוך דרך משל על שוב המלוכה: על • אלה השומרים כנוי על אבילי ציון שאין להם פסק כי אם בכי ולא יסנו בלילה כשומרי הלילה כי היום כי מנהג השומרי׳ ליתן ביום וכן כתוב משמרים הבלי שוא והנה פירוש הנביא דבריו שהם מזכירי׳ הוא פועל ולא לשנים פעולים כמו הזכירני כשפטה יחד גם נשבע גם זה יורה לאות כי אות הנבואה לעתיד כי הנה נשבע הש״ם שהיא נזרה בלא תנאי ועשה בימינו כמו גבורתו שהיא עומדת לעד ועשה להזכיר במקום הזה בימינו שאדם לא יוכל לקחת דגנך במקום כי יאכלוהו שב אל דגנך ונקבניו שב אל התירוש: עברו

רשי

שוש אשיש ביהוה • אלה הם דברי ירושלם לדעת המתרגם שתרגם אמרת ירושלם מחדא אחדי במימרא דה׳ • לו הם דברי ישראל בשובם מהגלות • וכתב הלוני הגי ז״ל בה׳ • במדת רחמים: בחלהי • במדת הדין • ועל כן כפל שוש אשיש • ועוד כי כאשר זכר מדת רחמים הנוף והנפש שמחים לך במדת הדין חגל הנפש שהיא עליונית ומקבלת יסורין יותר מהגוף: בגדי ישע מעיל צדקה • דרך משל • והבגדים הם שילבש אותם האדם והמעיל הוא שיתעטף בו • לפיכך אמר יעטני על מעיל: יכהן פאר • ואדיל עצמו בלבושים נאים • כי הכהן שהוא עובד האל הוא ראש העם וגדולם • לפיכך נאמרה הגדולה בלשון כהונה • וכן ובני דוד כהנים היו • ויונתן תרגם כחתן דמלת בגנוניה וכבהנה רבא דמתקן לבושוהי: כליה • כלי תכשיטין וקשריה: כי כארץ • ועוד המשיל ישועת ישראל לארץ שתוציא צמחה • כי היה הארגיר בארץ נפסד וגשחת ואחר כך יצמח ויתחדש ויטוב למה שהיה ויותר טוב ויפה בחדושו • כי ברוב החדש טוב מן הישן ועוד כי מגרגיר אחד יצאו כמה גרגירים • כן ישראל היו רבים בגלות נשחתים ונפסדי׳ וכמעט אבדה תקותם ויצמחו בהגיע עת הגאולה ויפרו וירבו ויוסיפו על מה שהיו במספר ובכביד ובגדולה יותר ממה שהיו כפלי כפליים • ועוד המשיל מיתם לגנה שתלתיה זרועיה זו תמיד זו שאין הירקות נומחין כאחד אלא לפי עתי השנה ויתחדשו בה צמחים לפי עתי השנה • כן ישראל תתחדש להם טובה אחר טובה וזה יהיה נגד כל הגוים כי כולם ידעו ויכירו בטובת׳ שהיא גדולה על כל הטובה שבמול׳. זרועיה • שם על כל זרע זרוע תולר • והלוני הגי ז״ל פירש כי מקצת הטובות הם מאת הבורא יתברך והוא משל כארץ תוציא צמחה מעצמה בלא זריעה ומקצתם ישראל זרעו בטובו׳ שעשו והוא משל כגנה זרועי׳ הצמיח שזרעי׳ אותה ומצמחת כן ישמיח צדקה מאתו ותהלה מזכיות ישראל: למען ציון • הלה הם דברי ה׳ בהיות ישראל בגלות ואמר למען ציון אשר נקרא שמי עליה • והכד ציון וירושל׳ הוא כפל ענין במלות שונות וכן לא אחשה ולא אשקיט כי ציון וירושלם עיר אחת אלא שהמלוה נקראת ציון: כלפיד יבער • כלפיד הבוער שיראו אותו מרחוק כן צדקך ותשועתך יראו אותה הגוים הרחוקים: וראו גוים צדקך • הצדק שיעשה האל עמך צדקך וכבודך אמר כנגד ירושלם: שם חדש • כמו שהמר חפצי בה: יקבנו • יפרסנו כמו אשר נקבו בשמות: והיית עטרת • ביד יי׳ • כי יש מקומות שיתבנו העטרות בידים: לא • זה הכתוב יורה כי למען ציון דברי הש״ם ואמר לא אחשה כלשון בני אדם: חפצי בה • שתיה מלות: תבעל • הן יפרסנו כי יבעלוך דרך משל על שוב המלוכה: על • אלה השומרים כנוי על אבילי ציון שאין להם פסק כי אם בכי ולא יסנו בלילה כשומרי הלילה כי היום כי מנהג השומרי׳ ליתן ביום וכן כתוב משמרים הבלי שוא והנה פירוש הנביא דבריו שהם מזכירי׳ הוא פועל ולא לשנים פעולים כמו הזכירני כשפטה יחד גם נשבע גם זה יורה לאות כי אות הנבואה לעתיד כי הנה נשבע הש״ם שהיא נזרה בלא תנאי ועשה בימינו כמו גבורתו שהיא עומדת לעד ועשה להזכיר במקום הזה בימינו שאדם לא יוכל לקחת דגנך במקום כי יאכלוהו שב אל דגנך ונקבניו שב אל התירוש: עברו

אבן עזרא

שוש אשיש יאמר ישראל שוש אשיש: יעטני • עוטני עבר מגזרת עטה אור כשלמה והם שני בניינים: בחתן יכהן פאר • הוא פועל יוצא שהוא מגזרך לפאר נפש בחשר פירשתי בחלת ישרתוך: תעדה כליה • הם המקשורים על גרגרותיה: כי כארץ • אשר זרועיה תצמיח לדק׳ המע׳ שיגדל פגדך כאילו הוא נמח: למען • אלה לדברי ישראל בגלות: כלפיד יבער • שב אל לפיד ותחסר מלת אשר: וראו • קורא לך • מהבניין שלא נקרא שם פועלו: יקבנו • כמו נקבו בשמות: והיית עטרת • ביד יי׳ • כי יש מקומות שיתבנו העטרות בידים: לא • זה הכתוב יורה כי למען ציון דברי הש״ם ואמר לא אחשה כלשון בני אדם: חפצי בה • שתיה מלות: תבעל • הן יפרסנו כי יבעלוך דרך משל על שוב המלוכה: על • אלה השומרים כנוי על אבילי ציון שאין להם פסק כי אם בכי ולא יסנו בלילה כשומרי הלילה כי היום כי מנהג השומרי׳ ליתן ביום וכן כתוב משמרים הבלי שוא והנה פירוש הנביא דבריו שהם מזכירי׳ הוא פועל ולא לשנים פעולים כמו הזכירני כשפטה יחד גם נשבע גם זה יורה לאות כי אות הנבואה לעתיד כי הנה נשבע הש״ם שהיא נזרה בלא תנאי ועשה בימינו כמו גבורתו שהיא עומדת לעד ועשה להזכיר במקום הזה בימינו שאדם לא יוכל לקחת דגנך במקום כי יאכלוהו שב אל דגנך ונקבניו שב אל התירוש: עברו

מנחה גדולה

חשוש אשיש בה׳ עיקר שמחתי היא בה׳ שלעתיד יזכו לשני כתרי׳ שהתגלו בהר חורב ושעתיד להחזירם שהם אותיות עליונים לאחוד שני׳ כ׳ יחזיר להם גלם אלקי׳ שסר מהם בזהותם כחם שחזרה להם כשעשו אותה מעשה זה יחזיר להם לעתיד ומ״כ כל רואיהם יכירום כי הם זרע ברך ה׳ • שע״י גלם אלקי׳ אשר יושבע בהם ויחיד ויופיע מהם יהי׳ נכרים כי הם זרע ברך ה׳ • והם דוגמת תלוקי דרבנן הנעשי׳ לאדם חסמלית זכשרון מעביר ח״ם שלחה ששוש אשיש

אורים ותומים

שוש אשיש בה׳ כי׳ כרי׳ קפתי׳ שבנוף והנפש שמחים בחדת רחמים וז״ם שוש אשיש הפנים בחלהי שהוא מדת הדין חז מין הנוף שמח ביסורין ג״ח הנפש לבד וז״ם חגל נפשי וגו׳ כי הלבשני וגו׳: נחתן יכהן פאר יה׳ שוש אשיש ונשיש שמין בהם יופי ל״ח המלבושים שלבשם הם מיוצרים אותם אחנים יש מין אחר שהם בגנפש כלבושים על הנפש מיוצרי׳ המלבושים שלבשם לף אם אותם המלבושים הם עליונים ומין בהם יופי אחר ישראל יהיו מהפנים בכ׳ וז״ם בחתן וגו׳ וכלה תעדה היא לבליה ומלבושים ובחתן שיבנה בפחר: כי כארץ תוציא בפנים אחר כי בפי הגדולים יותר הנמחלת בנו מעשר המעשים בכ״ם כן יהיה הסיל הפנים יותר כי בפיעל יתבר׳ מ׳ ומין בו בינות ולכ״מ כי הוא יסנים בנו יותר הוא לרוב הנגנו בכם שהפאר יותר יתכן לחתן וכלה לרוב מינת והוא כמין יכהן פאר והפיל הבנין לזרע בפרים הפחרים בנגנה מו בפרים הזה והוא שקראה חרן ואמר כי כארץ תוציא בפחה כן יפיה פה שיקרא לנו בארץ הגויה בנו וז״ם נגד כל הגויים: לאמן ציון לא אחשה פפנים הפ״ל יתבר׳ שבמי שיבנה ההנגנים מו יפעיל בני מיאור ואחר כי אחר שציון וירושלים עוכנים מ״כ לאמן ציון לא אחשה ולאמן ירושלם לא פשקום יהנה כי מ״ם לו לשקום אחר הבמנה ההנגנה: וראו גוים צדקך • ירא׳ יראו הנגנתך כי אתה צדיק ויראו גם בשבר והוא הנכון: כי יגעל בחור בתולה ונוש׳ אמר כי הנבדל אחרים בין בתולת בחור בתולה לבתולת חתן ובלה כי זה יפשה בתולת פנים וזה לא לבנו׳ כי אם לבנות בנמו והוא הנבדל בין הנוגינו׳ בארץ אמר ידבר ובין הנון ישראל: על חומותיך וגו׳ הנגנ אתרי החומות ישמרו ביום ברמות ביומם ובלילה אמר אחר אחרך מבנין נפש סופרים מן בחוש הפשע בחוש והקשיב הנ קבל כי אזהיה בלילה אמנם שמירת אם ישראל לא כן כ״ח בולה בדבור אמרה ובזכות השומרים בה וזהו כל היום ובל בלילה תמיד לא יחשוכו מלה בין היום בין בלילה פיוסם רואים כי דמיון בחסרי׳ בלילה דומה לדמיונם ביום בפיוסם ובדבריכם אין לכם פנוחם לא נפה״ו ולא בפ״הכ׳ •

עברו שהיו יושבים בה אחות העולם לא היתה נקראת בעולה כי לא היו מתקבלים בה אלא שבתם בה אלא כמו זקן עם בתולה אז בחור עם בעולה אבל כשיבוא ישראל בתוכה הרי היא כבתולת בחור בתולה: ומשוש חתן על כלה • בימי חופתה שהוא נקראת חתן והיא כלה ואז הוא הששון והשמחה ביניהם יותר כי אז הם בחדושם כי היה שמחת אלהיך עליך כל הימים: על חומותיך • דרך הדרש בזה ידוע שהשומרים הם המלאכים והם מתפללים לאל על ירושלם שיבנה ליסודה ויש מפרשים כי השומרי׳ הם אבלי ציון שמתפללים ביום ובלילה על ירושלם • וגם יש לפרש על כל ישראל בגלותם שהם שומרים ומופיים תמיד בנין ירושלם ומזכירים בונה ירושלם ביום ובליל׳ בתפלותיה׳ ובברכותיהם • ויונתן תרגם על עובדי מבהתך לדיקיא קרתא ירושלם וגומר וכן תרג׳ יונתן אל תתנו דמי׳ לו ולא יפסוק דוכרנהון מן קדמוהי עד דיתקן ועד דישוי ית ירושל׳ תושבחתא בארעא • ויש לפרש הפסוק כן על חומותיך ירושלם אמר האל לירושלם אחר שיבנו חומותיך אל תפחדי שיפלו עוד לעולם כי אני הפקדתי עליהם שומרי׳ כל היום וכל הלילה תמיד: לא יחשו • כי שאר שומרי חומות אם הם ערים בלילה ולא יחשו מלדבר להעיר האחל את חברו וביום הם ישנים • אבל שומרי חומות ירושלם יהיו עירים ביום ובלילה תמיד • והשומרים הם דרך משל כלומר הסנהדרין האל • כמו עיני ה׳ אלהיך בה מראשית השנה ועד אחרית השנה: המזכירים את ה׳ • אמר כנגד בני הגלות שהיו עתה כל ימי הגלות תרפה לגויים וקלסה לכל הארצות • ודברים אלה הם דברי האל מראש הפסוק • על דרך שובו בנים שובבים ארפא משובותיכם • הנני אתאנו לך כי אתה אלהינו שמזרז אותם על התשובה • ומה שהמר תחילה הפקדתי ואחר כך אמר המזכירים את ה׳ ואמר אל תתנו דמי׳ לו כן דרך הכתוב • כמו ואל משה אמר עלה אל ה׳ והדומים לו • ויש לפרש כי המזכירים את ה׳ הם דברי הנביא כנגד בני הגלות ואמר הוא ל׳ וכל ההבטחות הטובות האלה מבטיח אתכם האל הזכירו את שמו תמיד שפכו לפניו לבבכם עד יקבץ הגלות ויכונן ירושלם ושימה תהלה בארץ: ואל תתנו דמי׳ לו • כפל ענין לחזק ומפורש הוא בפסוק שלמעלה ממנו • ואמר דמי׳ לו • כי כמו שמדבר לחברו מתעסק בדברו ומן התמדת דבורו מזקיק את חברו להיות מאזין לו שיתן את לבו לכל דבריו בלא דמי ובלא הפסק • הנה כשיפסוק מלדבר תהיה השתיקה ההפסיק לשומע כמו להדבר: נשבע

יאכלהו ד׳ וחס׳ וסים׳ ואכלו את הבשר בלילה הזה • בחדש השני בארבעה עשר יום בחדש הזה • בשלו את הבשר פתח אהל מועד • כי מאספיו יאכלהו והללו:

דתקין

דברניהון מן קדמוהי עד

אמרת ירושלם מחדא אחדי במימרא דיי תבוע נפשי בפורקנא דאלהי ארי אלבשני לבושין דפורקן מעיל חכו עטפני כחדנא דמצלח בגנוניה וכבהנא רבא דמתקן בלבושוהי וכבלתא דמתקשטא בתיקונהא: ארי כארעא דמסקא צמחה וכגינת שקיא דזירועהא מרביא כן יי אלהים יגלי זכותא ותושבחתא דירושלם לקביל כל עממיא: עד דאעביד פורקן לציון לא אניח לעמיא ועד דאייתי נחמא לירושלם לא אשקיט למלכותא עד דיתגלי כשפרפרא נהורא ופורקנה כבעור יבער: ויחזון עמיא זכותיך וכל מלכיא יקריך ויקרון ליך שמא חדתא די במימריה דיי יפרשיניה: ותהון כליל דחדוא קדם יי וכתר דהושבחא קדם אלהיך: לא יתאמר ליך עוד שביקא ולארעיך לא יתאמר עוד צריא ארי ליך יתקרי עבדי רעותי בה ולארעיך יתבא ארי תהי רעיא מן קדם יי ביך וארעיך תתיתב: ארי כמא דמתיתב עולם עם בתולתא בן יתיתבון בנוך בנייכי וכמא דחדי חתנא עם כלתא יחדי עלך אלהיך:

דא עובדי אבהתך צדיקיא קרתא דירושלם מתקנין ונטירין קדמיכל יממא וכל ליליא תדירא לא פסקין מתאמר דברן טבוותיך קדם יי לא פסיק לכון: ולא יפסוק

דתקין

אחרי עלך אלהיך: אמרת ירושלם מחדא אחדי במימרא דיי תבוע נפשי בפורקנא דאלהי ארי אלבשני לבושין דפורקן מעיל חכו עטפני כחדנא דמצלח בגנוניה וכבהנא רבא דמתקן בלבושוהי וכבלתא דמתקשטא בתיקונהא: ארי כארעא דמסקא צמחה וכגינת שקיא דזירועהא מרביא כן יי אלהים יגלי זכותא ותושבחתא דירושלם לקביל כל עממיא: עד דאעביד פורקן לציון לא אניח לעמיא ועד דאייתי נחמא לירושלם לא אשקיט למלכותא עד דיתגלי כשפרפרא נהורא ופורקנה כבעור יבער: ויחזון עמיא זכותיך וכל מלכיא יקריך ויקרון ליך שמא חדתא די במימריה דיי יפרשיניה: ותהון כליל דחדוא קדם יי וכתר דהושבחא קדם אלהיך: לא יתאמר ליך עוד שביקא ולארעיך לא יתאמר עוד צריא ארי ליך יתקרי עבדי רעותי בה ולארעיך יתבא ארי תהי רעיא מן קדם יי ביך וארעיך תתיתב: ארי כמא דמתיתב עולם עם בתולתא בן יתיתבון בנוך בנייכי וכמא דחדי חתנא עם כלתא יחדי עלך אלהיך:

דא עובדי אבהתך צדיקיא קרתא דירושלם מתקנין ונטירין קדמיכל יממא וכל ליליא תדירא לא פסקין מתאמר דברן טבוותיך קדם יי לא פסיק לכון: ולא יפסוק

דברניהון מן קדמוהי עד

אחרי עלך אלהיך: אמרת ירושלם מחדא אחדי במימרא דיי תבוע נפשי בפורקנא דאלהי ארי אלבשני לבושין דפורקן מעיל חכו עטפני כחדנא דמצלח בגנוניה וכבהנא רבא דמתקן בלבושוהי וכבלתא דמתקשטא בתיקונהא: ארי כארעא דמסקא צמחה וכגינת שקיא דזירועהא מרביא כן יי אלהים יגלי זכותא ותושבחתא דירושלם לקביל כל עממיא: עד דאעביד פורקן לציון לא אניח לעמיא ועד דאייתי נחמא לירושלם לא אשקיט למלכותא עד דיתגלי כשפרפרא נהורא ופורקנה כבעור יבער: ויחזון עמיא זכותיך וכל מלכיא יקריך ויקרון ליך שמא חדתא די במימריה דיי יפרשיניה: ותהון כליל דחדוא קדם יי וכתר דהושבחא קדם אלהיך: לא יתאמר ליך עוד שביקא ולארעיך לא יתאמר עוד צריא ארי ליך יתקרי עבדי רעותי בה ולארעיך יתבא ארי תהי רעיא מן קדם יי ביך וארעיך תתיתב: ארי כמא דמתיתב עולם עם בתולתא בן יתיתבון בנוך בנייכי וכמא דחדי חתנא עם כלתא יחדי עלך אלהיך:

דא עובדי אבהתך צדיקיא קרתא דירושלם מתקנין ונטירין קדמיכל יממא וכל ליליא תדירא לא פסקין מתאמר דברן טבוותיך קדם יי לא פסיק לכון: ולא יפסוק

דברניהון מן קדמוהי עד

*דמותו כמו שכתב נגילה ונשמחה בו כך אמר שלמה נגילה ונשמחה בך ובזה מובן ג"כ ככל שוש אשיש בה' ר"ל העפ"י שבשוש ומשוש יש כאן ואין אנו יודעים במה לשמות החש בתועלתינו או אם בכלות הש"ת לא יהיה כן אלא אשים בה' ולזה הבינה המשל לו' כי בשלו' לה באו בניך לו' ישמחו בלותי ר"ל שלהם עיקר השמחה הכל אין הכוונה לו' שהיא אין לה שמחה כלל כי שמחה היא אלא שמלעגר' היא מצד אחר שביאת בניה לבדם מזה עכוב הביאם בעולה והוא לה נער גדול גובר על שמחת ביאת בניה. וכן בחתניה אבל כיון שאמרו לה בא בעליך ראוי שתשמח למפרע בביאת בניה שבעולה ראיו שלא רצה להניחם אחריו אבל את בניו ותחניו שלא לפניו גם להכין לו ארכיו ז"ש כיון שאמרו לה הרי בעליך אמרה להם הא אחזה שלמה מכלל הבראשונות היו אחזה מצד אחד ונער מצד אחר שלא בא בעלה כך הנביא וגו' ובזה מובן שוש אשיש בבכה בכוכה שבבא הש"ת ואשיש כי בה' ויהיה למפרע שוש ביאת בני ובנותי מה שלא היה מתחילה כן: עוד אפשר בא"ש אין אנו יודעים במה לשמות אם ביוש ר"ל אין אנו יודעים התכלית בנשמח הלם מפני התועלת וזהו ביוש האש בהב"ה שאנו חשובים עד שהוא ית' נעשל בנו ועשה היוש לזה בא שלמה וביאר שנגילה ונשמחה בך במה שנחשבנו בעיניך להשגיח בנו ובענייניו וז"ש שוש אשיש לנו אם אשיש בה' שהשגיח בנו ובזה כשיש לא מפלת התועלת: עוד לחז"ל הובא ביקוט כי הלביאני בגדי יפע משל ליתומה שגדלה בפלטין או' לה אית לך כלום היא אומרת להם אית לי מאבא אית לי מאמא כך ישראל יש להם זכות מאברהם דכתיב כי ידעתיו למען אשר יצוה ויש להם זכות מאביהם יצחק כי הלביאני בגדי יפע זה אברהם אבינו מעיל צדקה יעבוני זה אבינו יעקב כתתן יכהן פאר לתה מלא כיון שעמדו ישראל על הר סיני היו מצמצמין עצמן ככלה פותחין אחת וקומצין אחת עכ"ל: ולע"ד לצדקך בא"ש זכות מאברהם ויצחק ולא הזכיר בתחילה יעקב ואח"כ בראיה מביא לאברהם ראיה וליעקב ולא ליצחק. ועוד מנא ליה בגדי יפע מאברהם ומה שייכות יש לאברהם עם בגדי יפע יותר משאר אבות וכן מה שייכות יש למעיל צדקה עם יעקב:

ונראה שלבאות ישראל שגדלו בפלטין של אי"ו ואפי' העומדים בא"ל נחשבים בני היכלו של מלך לפי שהם חרדים אל דברו של מלך ולהיותם בני תרבות טובה שגדלו בהיכלו של מלך לכך כשנגלים אותם אם יש להם איזו זכות להשועה הנה איכם מחזיקים טובה לעצמם כלל כמו היתומה שגדלה בפלטין בתרבות טוב שלא גורם לה לו' אית לי מאבא שבנה בית אביה אפי' בבלי בריעים תשיבי כך ישראל או' יש להם זכות אבות וז"ש הלביאני בגדי יפע לאברהם בשני פנים האחד מצד הנלחון שנלח את המלכים ככתוב ותתן לו מגן ישעך זה אברהם כמו שדרשו בבראשית רבה והבחינה השנית לפי הראיה ישועה לאברה' בהצלת יצחק מהזביחה וג"כ יצחק נוטע לו"ל כי הלביאני בגדי יפע לשון רבים על שני בגדים שבאו לה תירוצת אברהם ויצחק. ובזה מדוקדק שבני אברהם אמר תיבת אבינו באחרונה בגדי יפע זה אברהם אבינו לרמוז אל הבחינה הזו שהיות אברהם אבינו כלו' שנילול יצחק ולזה היה אבינו שאילו נזבח לא באנו לעולם אמנ' בני יעקב אמר אבינו יעקב ולא אמר יעקב אבינו ואפי' בני יצחק אמר מאבינו יצחק כי די במה שגיל' כן בפסוק הלביאני בגדי יפע וכו' אמנם זכות יעקב רמז במעיל צדקה לפי שיעקב מיוחס אלימה כולם לצדיקים לא כאברהם שיצא ממנו ישמעאל ולא כיצחק שיצא ממנו עשו עיר אפשר דמ"ש לצדק' ביעקב לפי שאברהם יצוה את בניו ואת ביתו אחריו לעשות צדקה וגו' בניו אלו יצחק וישמעאל שבב בתשובה שנא' ויקברו אותו יצחק וישמעאל בניו. לו בניו יצחק ויעקב דבן הבן כבן חשוב וא"כ הצדקה ליעקב היא ומלוי בניו. ואם בניו על יצחק וישמעאל ואת ביתו אחריו היה יעקב יצוהו דרך ה' לעשות צדקה וזהו או' מעיל צדקה יעבוני זה אבינו יעקב. ועל דרך הסוד יאות ליעקב מעיל צדקה לפי שאמרו בש"ב צדקה לא תפארת ומלכות כי צדק מלכות וצדקה יחוד שניה' יעקב: עוד לחז"ל כתתן יכהן פאר מ"ק ח"ר הבא בר' חנינא מכאן לתתן שמיסב בראש שנא' כ תתן יכהן פאר מה כהן בראש אף תתן בראש וכהן גוסי' מנא לן דתניא רבי ר' יהושע וקדשתו לכל דב' שבקדוש לפתוח ראשון ולברך ראשון ולשול מנה יפה ראשון ע"כ: ואיתרש"י ז"ל ובא"ש ז"ל: ולע"ד שיש לפי שהשים כפולה והיה אפשר היותה משתי בחינות האחת מצד הלבוש עצמו היותה מלבוש יפע והמעיל' של צדקה והשנית מצד המלבוש היותו הש"ת ית' שבן שתי בחינות אלו אמרם המן יבואו מלכות וגו' וז"ש כאן שוש אשיש האחת בה' שהוא התלבוש והשנית מצד הלבוש היותו בגדי יפע בלהי גילה פשוטה מצד אלהי לא מצד מלבוש כי הוא מעיל לצדקי והוא דין ואעפ"י שהוא רפה כמו שיבוא בסמוך ובזה מדוקדק שלא אמר גיל תגל נפשי באלהי. לו אפשר שאמר שבכל המשוש שוש אשיש הכל יחדיו בה' ית' המלבוש לא מפלת הלבוש ולזה לא כתב שוש אשיש בה' כי הלביאני בגדי יפע אם מובן בכל המשוש מפלת המלבוש ומפלת הלבוש אבל אמר שאשיש בה' ואעפ"י שאח"כ מפרש כי הלביאני בגדי יפע מובן הוא שהוא מפלת הלביאני לבדה שהיה לי לשם ולתהלה בהיותו הוא המלבוש ואעפ"י שהוא בגדי יפע אין לבחינה זו ערך כלל בערך היות ית' ית' המלבוש אותי לעיני הכל וכדמסיק כי כארץ וגו' צמיח צדקה והתהלה נגד כל הגוים שהיותו נגד כל הגוים שוש אשיש בה' שתגל נפשי וגו' שהכל בה' וכן תגל נפשי באלהי מצד היותו הוא המלבוש. כי הלביאני בגדי יפע וכן מצד היותו המעשה אותי שמעיל לצדקה יעבוני שבחינת המלבוש' עצמם לא חזכר בערך המלבוש' ית' ולכי זה יעבוני כפשוטו חוזר אל הש"ת כנ"ל. ועפ"י שיטת הגיו של הרד"ק ז"ל בא"ש בה' זו מדת רחמים שתשים בה הגוף והנפש יחדיו תגל נפשי באלהי יאמר בלופן אלהי טעם כפול שוש אשיש שהוא על הגוף והנפש והוא שבתחילה יוסר הרע וחלאת וכתמי עון ע"י היסורין במדת הדין ז"ש כי הלביאני בגדי יפע שע"י היסורין של באלהי דסליח מיניה נוטע מרעותה ואחר כך מעיל לצדקה יעבוני ברחמיו הגדולים של בה' דפתח בה והמשיל הענין אל התתן אחר יכהן בחיפתו ולרוחו הסירות פאר הוא לו ולא בזוי כן היסורין ממרקין ופאר הוא לנפש ובגדי יפע וכן בכלה תעדה כלה כן מעיל הצדקה ואם נפרש בגדי יפע משל על הרחמים הנזכרים בש"ם בה' ומעיל לצדק' כנגד מ"ש באלהי ויהיו הדברים נסדרן. ובזה יהיה מדוקדק לו' כי הלביאני בגדי יפע שהוא ית' הלביאני הבגדי יפע ובחינ' טובה ניטפל בה הלביאני המנם במעיל לצדקה שהוא משל אל הדין שכן פי' המקובלים שצדקה מדת הדין הרפה לזה אמר בה מעיל לצדקה יעבוני שתיבת יעבוני חוזר אל המעיל שהוא מעצמו יעבוני ובזה מדוקדק לו' תיבת יעבוני באחרונה שלא אמר יעבוני מעיל לצדק' כמ"ש הלביאני בגדי יפע ומובן ג"כ שלא אמר ומעיל בוי"ו העטף להורו' שהמעיל של צדקה ודין כלומר הוא מעצמו יעבוני ואילו בהה וי"ו העטף היתה מקשרת הענין אל באלהי הנז' ויעלה הוא לו' יעבוני ולא רצה לכנות לו הדין והיסורין ביחוד אבל הפרידו בלי וי"ו ואמר יעבוני מילה בילוי' שפירושה יעבוני המעיל לו' פי' אלהי הנז"ל. וכתתן יכהן פאר לפי זה יהיה משל אל מדת הרחמים שהמעיל לבגדי יפע אמר' וכלה תעדה כלה שע"י המירוק שמתרקת עצמה להסיר ממנה כל מין כיעור ומין שער מוחר וזיעה כתמרוקי הנשי' שנקראו המרוקי מלשון מירוק ע"י זה סיבה לשתעדה כלה ר"ל שיהיו עדי והדר שאילו היתה כעורה בגופה לא יהיו כלה כדי כ"כ וזהו משל מתייחס אל הנפש במירוקיה בתמרוקי הנפש שיהיה סיבה לתעדה כלה וקישוטיה כלה הנזכר:

כי כארץ עיין הרא"ע ז"ל והר"ק ז"ל וכן מהר"ר ז"ל בשתי הבחינו' שהזכיר בענין הארע אלא יצמח אלא אחר ההפסד כן ישראל אחר ההפסד וההשפלה כי שהה לעפר נפשם יצמחו בגאולה ויבואה וכמו שמגדיר אחד יצאו כמה גרגרים כן הגדל בדולתם באחרונה כפלים כראשונה וכיש"ם בא"ש מאל אל הארץ וגנה במשל כי כארץ שהוא כנגד לא זכו בעיתה שהוא כארץ הוצא מהה מצלי שרעו בה ומדי שנה בעת הגשמים הצמח הארץ וזהו כנגד בעתה ואם יזכה ישראל והוא זכו אמיתה כנגד זה אמר וכנגה זרוביה וגומר שזרעו בה כן ג"כ הש"ית יזכו ישראל וזרעו מעשים יחים בגאולתם כנגה בזאת שנזרעת ומומחת בכל עת ועת: (ובדברי יוזן צדקה ותהלה כנגד לא זכו לצדקה מעשי"ת בלי תהלה ואם זכו ותהלה) גם הבית כתה"ל הנ"ל ע"כ:

ולע"ד שכוונת המשל בבחינ' הארץ אשר הוצא למחה שמתחילה היתה ערומה מכל למח ובשה אין כל ואח"כ הוצא למח' ונמקים יעשפו בר וכן כיוצא בזה לעפ"י שישראל בעת הגלו' נראים לעין כל העולם ערומים מכל כשרות ומלוה כארץ הזאת אשר לא למח בה דבר הנה עתידי' לבית כארץ הוצא למחה כן לדבי אלהים יצמיח צדקה אשר עשו ועיקר התהלה הוא שיהיה נגד כל הגוים לעיניהם או אמר כנגד כל הגוים שתהיה תהלתם מכרעת נגד כל ההלא הגויים ע"ד ברוך תהיה מכל העמים שבהעריך הברכה שיש לכל עם ועם תהיה אחה יחידי ברוך ויותר מכולם יחדיו ותהלה נגד כל הגוים תהלתך מכרעת אה כל הגוים יחדיו או יאמר כי כארץ וכגנ' לפי שבארץ ובמיחת' יש בה לעשה שהוצא למחה ארבעים ומאליה לומחת אבל יש בה לרעותה שקון ודרך תצמיח ג"כ בכלל למחה המנם בגנה בהפך יש מה לעשות אלא תצמיח כי אם זרעים שזרעו בה לא קוים אבל יש בה לרעות אלא תהיה למחה כדבוי הארץ כי אם במקום שזרעו בו שם יצמח זעיר שם זעיר שם בערעותיה לא"ל שבבחינת הדבוי אשר לארץ אשר הוצא למחה והיא השיבותה שבה וכבחינת הטיבות אשר בגיבה לבי ראוי' הוצא שזרעי בה תצמיח כן ה' אלהים

בבחינת הרתי לשיבות' הנז' כן הוא יהבדך יצמיח בדבוי הישל כארץ הוצא למחה ולא יקרם' כי אם לצדקה ותהלה כמשל הגינ' אשר זרועי' תצמיח זרעים מועילים ומפוארים כן יצמיח צדק' ותהלי'

וזה יהיה נגד כל הגוים כי שם לא יהיה כעין זה אלא נגד כמו עזר כנגדו לשון נגוד:

לשון עיין לא אתם' עיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל והר"ק ז"ל ומהרי"ח ז"ל אמר שהב"ה יבא להושיע' אם לכנוד הארץ הנבחרת שהיא ביד אויבי כמ"ש והארץ לזכור והם בעבור ישראל עמו ונחלתו אשר בקרב הגוים כנגד הארץ אמר למען ציון לא אחשה ואמר ציון רמז על המקדש וירושלם לכל העיר שלא התקרר דעתי בעבור ציון וירושלם עד יצא כנוגה צדקה וישועת' כלפיד יבער וכנגד הלומה אמר ורהו גוים צדקך עד כאן: ולע"ד שאע"פי שציון וירושלם בעיר אחת עכ"ז הסמות מתחלקים ציון המגדל מגדל דוד וירושלם העיר ובשלם הלוקים מאד כי ציון בסוד היסוד וירושלם במלכות ככל אמר בעל הענין למען ציון לא אחשה ולמען ירושלם לא אשקוט כנגד שני ענייניה שיזכיר בסמוך עד יצא כנוגה צדקה כנגד למען ציון לא אחשה ושועתה כלפיד יבער כנגד ולמען ירושלם לא אשקוט והכוונה שמהיות שנקראה ציון על שם שהשם מלאיים בתורה ומצות ובכל מדה תמודה לא"ל למען ציון לא אחשה בהשתי עד שאפרשם ויצא כנוגה צדקה מעט מעט ככתוב ואורה צדיקים כאור נוגה שהוא הכוכב שסמו נוגה העול' קודם עלות עמוד השחר ואח"כ עולה השחר ואח"כ הולך ואור עד ככון היום כאור השמש כך למען ציון לא אחשה' עד יצא כנוגה צדקה ולמען ירושלם שמורה על השלום והשקט לא אשקוט שגם לי לא יהיה השקט כמו שהם בצער עמם הנכי בצרה שלא אשקוט עד שהלא ישועתה ותהיה כלפיד יבער לענין הפרסום וגם לענין מה לפיד זה פוער כך ישועתה תהיה בוערת בלב הכופרים ואויביה כלפיד יבער: ור"ת למען וגומ' דלעניד פורקלניין לא אחיה לעממי' ועד דלייתי נחמה לירושל' לא אשקוט למלכותה וגומר:

וראו גוים צדקך וגומר עיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל והרד"ק ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל והוסיף וקראת לך שם חדש מכוון כפי כבודך וגאולתך לא כפי גלותך ע"כ: ולע"ד גוים צדקך לשון צדקות כמו שיעד עד יצא כנוגה צדקה שהש"ית יפרסם תחילה צדקך ואח"כ כבודך כדי שלא יאמרו מפני פנים יש בדבר דעביד נסים לשקרי אלילה לכך וראו גוים צדקך שהצדקו' יתפרסם בגוים לעיני הכל אמנם הכבוד שלך הגוים כלל העם לא יכלו לראותו כי אם בהיכלו מלך ככל כבודה בת מלך פנימה ממשבצות זהב לבושך לכך אמר וכל מלכים אם כבודך שהמלכים דומקים יזכו לראות כבודך ואין הדבר רחוק דמאן מלכי רבנן הם המלכי' האלה שמייעד שדאו כבודה אמר יאמר וכל מלכים כבודך כלו' כל כבוד אשר לכל המלכי' אשר בכל הארץ הוא שיעור בבודך ומבריל את כל כבודם ויהיה מאמר זה מקושר עם מ"ש וראו גוי' צדקך וראו הגוים הנז' ג"כ יראו שבשיעור כל מלכים בכבודם וממשלתם כך שיעור בבודך. או יאמר וכל מלכים נבנעים אליך ומהבשים כבודך וקורא לך שם חדש וגומר מפי הכל וכן מודה הכתוב בסמוך שאמר כי לך יקרא חפצי בה והב"ה יפרש אותו ויסכים בו ז"ש אשר פי ה' יקבנו וכיון שהיה שנוי מעשה בצדקות ראוי להיות ג"כ שנוי השם כי כן משפט השנים בתשובה בשנוי השם ושנוי מעשים:

והיית עטרת תפארת וגומר עיין הרא"בע ז"ל והרד"ק ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל הנכון יאמר כנוי מלשון קנופין שה"כף של אליך יהיה נעשה כנוי ולהחזיק מלכותך:

ולע"ד והיית עטרת תפארת לשעבר וזהו לשון והיית שלא אמר ותהיי והכוונה שלעתיד תהיה מעוטרת בזה שהיות לשעבר עטרת תפארת ביד ה' וכוסף עוד לפיף ומלוכה בכף אלהיך:

לא יאמר לך וגומר עיין רש"י ז"ל וכת"י ועיין הרא"בע ז"ל והר"ק ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל והוסיף לך יקרא חפצי בה וגומר הוא הש"ם הל"ל וקורא לך שם חדש אשר פי ה' יקבנו (כדהר"ק ז"ל ע"כ): ולע"ד שייעד לא יאמר לך עוד עזובה ישן כי לך יקרא חפצי בה והיות הש"ית חפץ בך נמנע להיותך עזובה שהעזיבה היא כשאין חפץ בדבר עזבו ואת' בחפץ ונתן הוה אמנם בבעילה אמר תבעל בלשון עתיד לו' שהבעילה שהיא מעל אל היסוד לא יהיה קבוצה אל ישובתה אלא תמיד יום ביום תתמיד תוספת ביסוד וז"ש תבעל בלשון עתיד ולא אמר בך ה' אלא חפץ כי זה יספיק להוה ולעתיד אמנם בבעילה מספיק לו תבעל כי בהוה נודע הוא משם בעולה וזו' יקרא מורה על מה שפירשתי למעלה בפסוק יקרא לך שהוא ע"י הגולת והש"ית יקבנו לאותו השם הנקרא לך מפי הבריות וז"ש כאן כי לך יקרא חפצי בה:

כי יבעל וגומר עיין רש"י ז"ל והר"ק ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל בקירוב ומכאן היוכח' שמ"ש בתחילה בהיות יכהן מעל להב"ה עם ישראל שהם הכל' וכן אמרו בפסיקתא בעשרה מקומות נקראו ישראל כלה ששה ע"י שלמה אתי מלבנון כלה לבבתיני אחותי כלה מה יפו דודיך אחותי הקשרי' נפת תטופנה שפתותיך כלה גן נעול אחותי כלה באתי לגני אחותי כלה וג' ע"י שעשיהו אתקשרי' בכל' ובכל' תעד' כליה ומשם אתן על כלה ואחד ע"י ירמיהו התשכח בתולה עדיה כלה קישוריה: ולע"ד לצדקך מה טעם בפ' הקודש הקדיש ענין הב"ה כי לך יקרא חפצי בה כדמתרגם כי חפץ ה' בך ואח"כ אמר וארצך הבעל ובפ' זה מהפך הסדר להקדיש ענין הבנים כי יבעלך ואח"כ ענין האל ית' והיה לו לסדר ולו' כמשם אתן על כל וגומר וכי יבעל בחור בתולה יבעלוך בניך ועוד למה אמר ומשם אתן ולא אמר כמשם בכף הדמיון ונראה שאמר שהב"ה לא ישמח ויגל עד יש' ירושל' תהלה עם בניה ובהקדיש שיבתם וכי יבעל בחור בתול' יבעלוך בניך ואז ומשם אתן על כלה וגומר שהבעילה הנז' מבניך היא החייב והיא תהיה המשם של אתן על כלה הבינוני לתכלי' הבנים ולא מצד הנא' אום המשם כי חרפ' היא אחזו ומשם אתן על כלה יש עליך אלהך כיון ששבו בנים לגבול' ולהורו' ג"כ שהב"ה אתן ושיסר' כלה אמר ומשם אתן על כלה ולא אמר כמשם לו' שהב"ה אתן וישראל כלה ולא בא הכתוב לדמיון דא"כ היה לו' וכמשם ובזה הבריחו חז"ל בפסיקתא הנז' שישעיהו קרא' כלה ג' כעמים וזה א' מהם גם הבריחו מפ' כאתן אלהך ובכלה תעדה כליה מדאמר כאתן בשב"ה ולא אמ' כאתן בפ"תא לו קמן מורה שאמר הכתוב שיעבר הלביאני כאתן כמו שהוא אתני וממילא מובן שישראל כלה כיון שהב"ה אתן א"כ ובכל' העדי כלי' הם ישראל והבריחו ותקשרי' בכלה שהין הכוונה קישור בכלה לדמיון ומשל דיקשה כי די שיאמר כולם בעדי תלבשי ותקשרים כי אין קישור הכלה מסונה ועוד יקשה דהי"לא ובכלה תקשרי' בא"ש בעדי הלבשי שלא אמר תלבשי בעדי מתוך כך הבריחו שמאמר בכלה מסולה כאילו אמר כי בעדי תלבשי ותקשרי' כי את בכל' אלהו ובב"ר אמרו ומשם אתן על כלה ישים תהני הדיתי הבריחו בר"ל ימו' המשיח לישראל ז' אלפים שנה שנאמר ומשם אתן על כלה ישים עליך ע"כ הבריחו בן מלכה קאמר וכמשם בב"ף הדמיון אלא ולאי המשם ממש של אתן ישים עליך אלהך אלפים שנה והכוונה שיאמחו בשיעור הזמן של משיח כשיעור השמחה של כל העולם שלא אלפים חול ואלף שביעי שנת לה' וא"כ זה המאמר אפילו למ"ד שית אלפי שנין הוי עלמא ואחד מתוכ

על חומותיך וגומר ואל וגומר זבחים מאי אמרי א"ר בר שילא תרחם ציון דב בתמן אמר בונה ירושלם ה' מעיקר' מאי הוו אמרי כי בחר בציון וגומר: ולע"ד שהבריחו חז"ל שבכתוב הזה מדבר' לעבר ולעתיד בא' מסני פני' הא' מכפל החלוקות של הפקדתי גומר המזכירי' שמתוך כך פי' הרא"ע ז"ל שהמזכירי' גו' הוא שפי' הפ' בסופו מ"ש בתחילתו הפקדתי שומרי' כלבשמיך דמז"ל פי' הפקדתי שומרי' כל היו' וכל הליל תמיד לא יחשו אזהו בזמן הבנין ולעתיד כשיבנ' שלא"ל ומעכשיו הפקיד המלאכי' השומרי' שיהיו שומרי' לעתיד שהם שומרי' בחוכה בהוו' בזמן החרבן שלא"ל שמיר' שהרי הרב הוא עליו אמר המזכירי' את ה' במאמר' תרח' ציון אמר כדאי' ליה בונה ירושלם ה' ואמר כדאי' ליה לעורר הרחמי' וזהו ענין הזכיר' לא אזכיר' ממש כי אין שכח' לפני כסא כבוד וחליל' ועליה' אזה אל דמי לכם ואע"פ שנראה שאין בזכירתכ' תועל' לשעתו עכ"ל אל דומי לכם והפן הנסי לפפ' שדקדקו מכפל כל היו' וכל הליל תמי' לא יחשו כי בא' כל היום וכל הליל' ובה מורה על ההתמדה שלא יחשו כל היום כולו ולא יחשו כל הלילה כולם ג"כ תמיד אמר לה לי אלא ולאי בב' הזמנים יעמדו השומרים תמיד בין בבנין ובין בחרבן דרך כבוד ואעפ"י שאין דבר לשמור שהרי בבנייתו ג"כ השמירה לכבוד היא כי מי יכנס בה בירושלם והשומרים שהיו במקדש בבנייתו יוכיחו שלא היו אלא דרך כבוד ובמ"ש מאי אמרי גו' מלה דלרב' דקאמרי אתה הקים תרחם ציון גו' היינו שמלאכים מונקים על חומותיך ירושלם שאבנ' הפקדתי מלאכים שומרים ומלפי' על בנין חומותיך והנו על חומותיך גו' אמנם לרב נחמן הבנ' על חומותיך אחר הבנין שעליה' אמרי בגייב הפקדתי שומרים שיהיו מזכירים ומתפללין על בחי יסר' שיקבץ אותם הב"ה שהחומות כבר בנו כמ"ש בונה ירושלם ה' שכבר הוא' מעצמו בלי מזכיר בונה אות' והתפלה והזכירה היא בחי יסר' יכנס ולו' בא בלשון עתיד לפי זה המזכירים את ה' על בחי ישראל שיקבצם אל דומי לכם ואל תהנו וגו' עד יש' ירושלם תהלה בארץ שהתפלה היא בקבוץ בנים ובחיים לתיכם ומה נעי' אם נא' שלרב נחמן אל דומי לכם פי' שמזכירים את ה' שאל דמי שאל ידו' לכסל' לקבץ אתכם שבז' מדוקדק שלא אמר אל דומי אלא לכם גם זה נכון ויעיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל והרד"ק ז"ל ומהרי"ח ז"ל הבינ' בכל הנז' דשם' הוא' אל דומי לכם שלא לנוכח גם זה נכון ויעיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל הפקדתי שומרים והם הנביאים המזהירים על התשובה כל היום וכל הלילה תמיד לא יחשו אזהו המזכירים את ה' להעלות זכרונו' ית' וזכרון עבודתו אליכם ולא שמשת' ואתה כיון שהם קראו לכם

בבש

יחבלוהו. מוסב על דגנך: ישתוהו. מוסב על תירושך: עברו עברו בשערי. אמר אליעזר עברו ותוכו בתרעיה אפנו לבא דרעמא לאורח תקנא: סולו סלו המסלה. בבנו הדרך בני"ן לוקמ"ין בלע"ז סולו לשון מסלה הוא: סקלו מאבן. סקלו המסילה והגלו מבני מכשול לגדלין. מאבן. מהיות שם אבן וכנגד ילר הרע הוא אומר ויש מור לפוחרו על תיקון הדרכים לקבץ הגליות: סקלו. לאספר"ייתין בלע"ז: הרימו נס. כלנס פירקא בלע"ז הות הוא שיקבלו אלי ויביאו לי את הגולים אגלס: הנה שכרו. מוכן לתת לעבדיו מוכן אתו: ופעולתו. שכר הפעולה שפעלו עמו לפניו הוא מוכן לתת: מי זה בא מאדום. נתנבא הנביא על שאחר הקב"ה שעתיד לעשו נקמה בפרעה והוא עצמו בבגדו הורב את שר שלהם פתלה כעניין שנ' כי רותה בשמים חרבי ואח"כ על פרס תחרב וכבר בזעם פניו שהרב הרב הנביא מדב' בלשו' מלחמות בני אדם לבושי בגדים ובהרב הרב הדם נתז על בגדיהם כי כן דרך הכתובים מדברי' בשביבה בדרך בני אדם לשבר את האזן מה שהיא יכולה לשמוע וכן נקולו בקול מים רבים דימה הנביא קול חזק שלו לקול מים רבים לשבר את האזן כדרך שאיפשר לה לשמוע שאין להבין אלהאזן ברוב גבורות אלהיהו להשמיעה כמות שהיא: מי זה בא מאדום. ישראל אומר מי זה שאומר וכא חמוץ בגדים בבוצים בדם וכן דבר שהוא מתנאן ברימו ובמראיתו נופל בו לשון חימוץ: מבצרה. חמרו רבו עתי' פרס לעשו' כשבו הוא שבצר הי' בצר במדבר שהיתה עיר מקלט ומועה שאין קולטת אלא שונג והוא הרב את ישראל מזיל ועוד ים מדדים אגדה על שהספיקה בצרה אלך לפרס במות מלכה הראשון ויתלך תחתיו יובב בן זרח מבצרה ובצרה ממואב היה כעניין שנאמר על קריות ועל בצרה: זה. שהיה הדור בלבושו ונועה וגאוז ברוב כחו והק"בה מודיעו אני הוא שעלת' לפני לדבר בצדקת האבות ובצדקת דורו של צדיקי' ובצדקתי גם היא עמה' ונגליתי להיות רב להושיע והם אומרי' מדוע אדום לבושיך מדוע בגדיך אדומים: ומעמים אין איש אתי. מתילב לפני להלחם: נגחם. דמם שהוא מוקפו ונגאחנו של אדם: אגאלתי. כמו נגואלו בדם: ואביט ואין עוזר. לישראל: חמתי שם לי על הרשעים אשר אני קצפתי מעט על עמי והמתי היא סמכתני. חזקה ידי ועוררה את לבי ליפרע מהם ואע"פ שאין ישראל ראויין והגוני' לגאולה: ואשתומם. לשון שתיקה וכבר פירשתי למעלה ויתומם כי אין מפגיע: ואבוס

יכונן ועד דישלים את ירושלם תהלה
בארץ: נשבע יהוה בימינו ובזרוע
עזו אם־אתן את־דגנך עוד מאכל
לאיביך ואם ישתו בני־נכר תירושך
אשר יגעת בו: כי מאספיו יאכלהו
והללו את־יהוה ומקבציו ישתהו
בחצרות קדשי:
עברו עברו בשערים פנו דרך
העם סלו סלו המסלה סקלו מאבן
הרימו נס על־העמים:
הנה יהוה השמיע אל־קצה הארץ
אמרו לבת־ציון הנה ישעך בא
הנה שכרו אתו ופעלתו לפניו:
וקראו להם עם־הקדש גאולי יהוה
ולך יקרא דרושה עיר לא נעזבה:
מי־זה יבא מאדום
חמוץ בגדים מבצרה זה הדור
בלבושו צעה ברב כחו אני מדבר
בצדקה רב להושיע:
מדוע אדם לבושך
וכבגדיך כדרך דרך בגת:
פורה דרכתי לבדי ומעמים אין־
איש אתי ואדרכם באפי וארמסם
בחמתי ויז נצחם על־בגדי וכל־
מלבושי אגאלתי:
כי יום נקם
בלבבי ושנת גאולי באה:
ואביט
ואין עזר ואשתומם ואין סומך
ותושע לי זרעי וחמתי היא סמכתני:
ואבוס
קדמי ואיקטלינון ברוגזי ואידושינון בחמתי ואתבר תקוף תקיפיהון קדמי וכל
חביביהון איסלעם: ארי יום פורענותא קדמי ושנת פורקן עמי מטת: וגליקדמי
ולית גבר דליה עוברין טביזוידיע קדמי ולית איניש דיקום ויבעי עליהון ופרקתינון
בדרע תוקפי ובמימר רעותי סעדתינון: ואיקטל

מבצרה ג' יובב בן זרח. וחבירו בר"ה מי זה בא מאדום. אנ"ך: פורה ב' הס' וג' מל' וסימ' נמסר לעיל בספרא סוף סימ' י': ואין עוזר ו' דסמיכי וסימ' נמסר במלכים ב' סוף סימ' י"ד:

דתתקין ועד דישוי ית ירושלם
תושבחתא בארעא: קיים יי בימינו
ובדרע תוקפיה אם אתן ית עיבוריך
עוד מיכל לבעלי דבבך ואם ישתון
בני עממיא חמריך דלאית ביה: ארי
דכנישו הילעיבורא ייכלוניה וישבחון
קדם יי ורעצרוהי לחמרא ישתוניה
בדרת קודשי: נבייא עברו ותובו
כתרעיא אפנו לב עמא לאורח תקנא
בשרו בשורן טבן ונחמן לצדיקיא
דסליקו הירהור יצרא דהוא כאבן
תקלא ארימו אתא על עממיא: הא
יי אשמע לסיפי ארעא אמרו
לבנשתא דציון הא פרקיך מתגלי
הא אגר עבדי מימריה עמיה וכל
עובדיהון גלן קדמוהי: ויקרון להון
עמא דקודשא פריקיא דיי ולך
יתקרי תביעתא קרתא דלא
אתרחקת: מן אמר אילין עתיד
לאיתאה מחא על פרס פורענא
תקיפא על בוצרה למעבד פורענות
דין עמיה כמא דקיים להון במיבריה
אמר הא אנא מתגלי כמא דמלילית
בזכו סגיאא קדמי חיל למפרק: מאדין
יסמקון טורין מדם קשילין ומישרין
יפקון כחמר במעצרא: הא כביעוט
דמיתבעט במעצרא כן יסגי קטול
במשרית עממיא ולא יהי להון תקוף
קדמי ואיקטלינון ברוגזי ואידושינון בחמתי ואתבר תקוף תקיפיהון קדמי וכל
חביביהון איסלעם: ארי יום פורענותא קדמי ושנת פורקן עמי מטת: וגליקדמי
ולית גבר דליה עוברין טביזוידיע קדמי ולית איניש דיקום ויבעי עליהון ופרקתינון
בדרע תוקפי ובמימר רעותי סעדתינון: ואיקטל

נסבע ה'. כי כאשר יזכור השבועה הוא קיום הדבר בלא חנלי. ואמר נסבע. ואמר אתן. כמו שפירשנו כמו ואל משה אמר עלה אל ה'. והמר בימינו ובזרוע עוז. רולה לומר כי הכח והיכולת בידו לקיים השלום ולא ישלטו עוד בהם אויביה: ובימינו ובזרוע עוז. הוא כפל ענין במלות שונות כי הימין הוא הזרוע העז בחל' וכן מדבר האל על דרך משל: כי מחספיו. מן הדגוש והוא מן הקל וכמוהו רבים. וטעם והללו את ה' רמז למעשר שני ונטע רבעי. וזהו כי מאספיו יאכלוהו. שהיו נאכלי' לבעלים. ונטע רבעי הוא הלוים לה'. וכן במעשר שני היה מתודה ומהלל לאל. והוא שאמר בחצרו' קדשי. כי מעשר שני ונטע רבעי לא היו נאכלין אלא בירושל' לפנים מן החומה כמו שכתוב לפני ה' אלהיך תאכלנו. וכל העיר נקרא לפני ה' אלהיך. וכן נקראת חצרות קדשי. והחצר כלל הבתים: עברו עברו. הלוי' כמו שפירשנו במלת סלו סלו. והכפל ג"כ לחזק הענין. בשערי. על דרך עברו משער לשער במחנה: פנה דרך העם. עם ישראל. וענין סלו למסלה פירשנוהו גם שם: סקלו מאבן. לפירוש הראשון שפירשנו שם יהיה פי' סקלו מאבן שיסלו ממנו. וזהו פירוש סקלו. ומה שאמר מאבן. ר"ל מאבני גדולות סקלו אותם. ולפירוש האחרון יהיה פירוש סקלו הסרת האבני' מהדרכים: הרימו נס. על העמים. שיבשרו אותם בכל מקום שהם בגלות. וכן זה דרך משל לא שיר"מו נס ויסקלו דרכים. אלא דרך משל כאומר פנו דרך לפליטי שבא. כי בהגיע עת הישועה יאמרו העמים לישראל נאו שובו לארצכ' כאלו הרימו להם נס כל כך תגלה הישועה לכל: הנה ה'. הנה שכרו אתו. שכר טוב שישלם לישראל על הגלות שסבלו בעבור שמו הגדול: ופעלתו לפניו. ושכר פעלתו ושכר שזכר עומד במקום שני'. ופירוש ופעלתו הפעלה הטובה שעשו הם לאל בהחזיק בגלות בתורתו ובמצותיו עם הגר"ת הגדולות. וכנוי זי"ן פעלתו שב ואל כי פעלתם היא פעלתו כי לשמו יעשוה: רועה לומ'. כי מה שעמוז הוא לפניו ומה שלפניו הוא עמו. ויונתן תרגם הוא אגר עבדי מימריה עמיה וכל עובדיהון גלן קדמוהי: וקראו. דרושה. הפך שהיו קוראים לך ציון היא דורש אין לך: עיר לא נעזבה. הפך מה שאמרת עזבתי ה': מי זה בא מאדום. כבואה זו על העתיד כמו שפירשנו בפרשת קרבו גויים לשמוע. והמשיל האל יתברך המחריבה לגבור עושה נקמה באויביו ובגדיו האדומים הדם ההרג. וכאלו אדם שואל מי הוא זה. והוא עונה אני מדבר בצדקה. כלומר מה שדברתי אני בצדקתי לישראל עשיתי כי אני רב להושיע. כלומר רב כח להושיע ישראל כמו שפירשנו באותה פרשה: חמוץ. אדום. לפי ענין הפסוק: מבצרה. בצרה היתה עיר גדולה לאדום: הדור בלבושו. שלבש בגדי נקם: נעה ברב כחו. מגיע ומטלטל הגוי מקצה אל קצה. וכבר פירשנו המלה בפסוק מהר נועה להפתח: מדוע אדום לבושיך. הלמ"ד כ"למד לאמת חמת. הרגו לאבגר. והשליכי לאבשלום והדומי' להם. וכן זה דרך משל כמו שפירשנו בפרשת קרבו גויים בחויביו ובגדיו אדומים מן הדם ו"ת מה דין יסמקון טורין וגו': פורה. והנה האל כעוזה לשואלין ואמר פורה דרכתי לבדי לישראל עשיתי כי אני רב להושיע. כלומר מה שדברתי אני בצדקתי לישראל כמו שפירשנו באותה פרשה: חמוץ. אדום. לפי ענין הפסוק: מבצרה. בצרה היתה עיר גדולה לאדום: הדור בלבושו. שלבש בגדי נקם: נעה ברב כחו. מגיע ומטלטל הגוי מקצה אל קצה. וכבר פירשנו המלה בפסוק מהר נועה להפתח: מדוע אדום לבושיך. הלמ"ד כ"למד לאמת חמת. הרגו לאבגר. והשליכי לאבשלום והדומי' להם. וכן זה דרך משל כמו שפירשנו בפרשת קרבו גויים בחויביו ובגדיו אדומים מן הדם ו"ת מה דין יסמקון טורין וגו': פורה. והנה האל כעוזה לשואלין ואמר פורה דרכתי לבדי לישראל עשיתי כי אני רב להושיע. כלומר רב כח להושיע

כסס ה' ואת' לא שמעתם ראוי הוא שמכאן ולהבא אתם תקרא לא ה' והצעקו לפניו והוא לו' אל תתנו דומי לו ר"ל אל תפתקו ואל תפסקו מלצעוק לפניו עד יכונן וישים ירושלים תהלה בארץ ע"כ

וק"ק שלום הוא על הנביאים שעברו הי"לל אל דומי להם:

ולע"דן שהשי"ת מלהבטיחו את ישראל מעתה על החומות העתידות כמ"ש תבנה חומו' ירושלים הפקיד עליהם מלאכי מרום זה עליהם פלו'זה על פלו'ז"ם על חומותיך ירושלים הפקדתי מעתה שומרים שיהיו שומרים כל היום וכל הלילה בתמני זה כדי שמעת' אפי' בשע' הרגן תמיד לא יחשו מהיות' מזכירים את ה' ואו' לפני שאל דומי לכם שלא לדום מכם ומתשוטתכם ולשייע לתכם ג"כ בבוראכם ליטהר סיוע גדול עד שאל תתנו דומי לו אלא שתפללו ולפניו בלי הפסק עד יכונן ועד יפי' את ירושלים תהלה בארץ על כל אלה הפרטים המלאכים אשר הפקדתי לשומרי החומות מעתה הם מזכירים את ה' שאל דומי לכם ואל תתנו דומי לו עד יכונן ואמר עד יכונן ועד יפי' עד יכונן הוא בשמים כמשמז"ל עתיד ירושלים שתרד בנויה מן השמים ועד יביא הוא שבהגת' בנייב' הרוחני יסיס את ירושלים תהלה בארץ בארץ דייקא מכלל שעד יכונן הוא בשמי':

נשבע ה' בימינו מ"ר אבין בר אדא מ"ר יצחק מנין שה"בה מביא תפילין שב' בשבע ה' בימינו ובזרוע עוזו אין ימינו אלא תורה שב' מימינו הם דת למו עוזו זה תפילין שבראש ה' עוז לעמו יתן ואו' ורמו כל עמי הארץ כי שם ה' נקר' עליך בו' ואיראו מ"ה הגדול או' אלו תפילין שבראש מ"ל רב נחמן בר יצחק אבא אבין תפילין דמארי עלמ' מה כתיב בהו מ"ל מי כעמך כיסר' ומי משתב' קב"ה בשבחייהו דישראל מ"ל אין דכתיב את ה' האמרת היום וה' האמירך אמר להם ה"בה אתם עשיתם אותי חטיב' אחת בעולם דכתיב שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד ואני אעבה אתכם חטיבה אחת בעולם שב' ומי כעמך כישראל גוי אחד בארץ מ"ל רב אחא בריה דרבא אבא אמי הינא אחד בתיבה בשאר בתי מה כתיב מ"ל כי מי גוי גדול ומי גוי גדול אשריך ישראל מי כמוך אם הנשה אלהים ולתתך עליון אי הכי נפישו אלהי בתי אלא כי מי גוי גדול ומי גוי גדול אחד בתיבה אשריך ישראל אחד בתיבה אחד בתיבה ולתתך עליון אחד בתיבה בתרדועי' עב"לה ביאר אותו הרב ב"ע ז"ל בבאר ב"ע ע"ש:

ולע"דן שכמו שמצות התפילין הם אות על ידינו ושוטפות בין עינינו אהבת השי"ת ויראתו ועבודתו מלד זוכרנו כמה מעלות עובות אמקום עלינו כך כמו כן ימשך מזה ויתחיב שהוא ית' ויתע' זוכר לנו תמיד כאילו כב יכולות בידיו ושוטפת בין עינינו מה שעבדנו אותו בקבלת תורתו ועול מצותיו ואלהותו עלינו"ם מכין שה"בה מכין תפילין שב' בשבע ה' בימינו אין ימינו אלא תורה שכיון שקבלנו התורה שהיא כאש אוכלת מתוייב אל ה"בה ב"כ שלא יפקוט עד שיקיים את ישראל מן הבעבוד וזהו ענין הבעוה בימינו התורה אם אתן את הנגף גו' שה"בה אינו צריך שבועות אלא לשבך את האזן אמר שכמו שהבשבע מוכרח לקיים דברו ובשבועתו כך הוא ית' מלד התורה שבימינו אם דת למו מוכרח לקיים ומיתור ובזרוע עוזו כהרב"ק בשמוך הכריעו בדבר בשמאל וכן בדתו"ל תנא מנין לאו' ימין שהוא שבועה שב' בשבע ה' בימינו ומנין לאו' שמאל הוא שבועה שב' ובזרוע עוזו וכן איר' ימינו ושמאלו על השמים ובשבע בחי העול' ועוזו אלו תפילין שבא' ה' עוז לעמו יתן שכמו שה"בה נתן עוז לעמו והעוז הוא התפילין המורי' על היו' עול עבודתו ותורתו מקובל עליה' ואל אמר שזהו עוזה ומגינה מהאומות כדמשיך ורמו כל עמי הארץ וגו' כי באומרו ורמו כל עמי הארץ כל לרבות הסרים של מעלן אשר על עמי הארץ הם יכבשו מן התפילין שבראש ובשה"ם עמי הארץ הקליפות והחיצונים כן התפילין עוזו כב יכול כי אור ילדך תני ובהיות ישראל בעוז כב יגול כן הוא ית' כמו שבבל נ"תם לו ית' אר כמלא עוזנו עוזו והוא מה שביאר הת"כ תפילין דמארי עלמ' מה כתיב בהו מי כעמך כישראל וגו' שבהיות כן בטוטפות בין עינינו ישראל אז' יחידה מעלת ת ימשך לנו הענוג ולא' הקב"ה בשבחייהו דישראל כלו' וכי רפסר שה תלוי בזה ותירץ אין לכתיב את ה' האמרת ה' וה' אמרך וכיון שמה שהאמרו את השי"ת נתשך להם שהוא ית' עשאם מכ"מ חטיבה א' בעולם ג"כ ימשך מהמאוחר אל הקודם ויתהפך הסבה והבאר אל השי"ת משבחן של ישראל בהיותן גוי אחד בארץ שזה יורה על שבחו של הב"ה שישראל יחדותו באחדות אלהותו נפלא שבחן של ישראל זהו שבחו של הב"ה ית' ויתע' שמו וזכ' יכו' אל בכמן כמן הב' פרשיות שבתפילין שלנו עם בוון הפ' שבב' בתים של תפילין דמארי עלמא כמו שכוונת הרב ב"ע ז"ל בבאר ב"ת וזהו ישראל אשר בך אתפאר שבהיותך מפואר ממני בשלת' גוי אחד בארץ גם אני מתפאר מתוך הפאר הזה בשאני אל אחד מיוחד עליכם וזהו שאמר' לכם הי תכ' תעיבה ה' בעולם וע"ד הסוד יהיה ע"ד הכהוב אלהים ורחמה בנות ציון במלך שלמ' בעטרה שעטרה לו אמו שפי' הז"ל במלך שהשלום שלו ועטרה לו אמו כי הם לגיבה הקרא וכיונא בזה יהיו אלו תפילין הכז"ל שהב"ה התפאר"ת שהוא מלך שהשלום שלו מתעטר ומתפאר הוא בתפילין ודוקדק היות כל הפ' ומי כעמך כי מי גוי גדול מ"י על ב' שערי ביאה ובי' המעטרה וזה די כי לא יעשתי ולא שמיני' אלא אומר' אבל השאל מחיי' היותו סוד גדול ואין לנו לדרוש במופלא ובמכוסה והרא"נע ז"ל בשבע ה' זה יורה שבנוח' זו לעתיד כי הנה בשבע השי"ת שבי' בזרה בלא תנאי ועע' בימינו כמו בבירתו שהיא עומדת לעד ועשה להכיר בימינו במקום הזה שאדם לא יוכל לקחת דגנך בחזקה ועיין הרד"ק ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל והוסיף אם אתן דגנך גו' בתמיהה שאחר שבשבעתי היתכן שלא אקיים אם אתן גו' ע"כ: ולע"דן בכפל בשבע ה' בימינו גו' כפשוטו על הימין ובזרוע עוזו השמאל ואע"פ שאין ימין ושמאל למעלה המשיל הרחמים והחסד לישראל בימין והדין והגבורה על בני נכר החומסים דגן ותירוש מהם אם ירצו לחמוס ז"ש בשבעתי ובזרוע עוזו שהדגן שהוא הכרחי אמר אם אתן גו' המגם בתירוש שנמשך ממנו קצת נזק כי יין ותירוש יקח לב והי' נר' שימשך הועלת מהתמעט ע"י תתים בני נכר לז' אשר יגעת בו ר"ל סוף סוף כיון שיגעת בו לא יהם לריק כחך ויגיעך ולפי זה אשר יגעת בו חוזר אל תירושך והיינו אומרו אשר יגעת בו בלשון יחיד:

כי מלאספיו גו' עיין רש"י ז"ל וכן הרא"בע ז"ל והרד"ק ז"ל: ולע"דן שאמר והללו את ה' בלחם ובדגן לא כן כיון לפי שיין ותירוש יקח לב על הרוב וגו' ואמר יסתוהו בחצרות קדשי לאמר שאריך יסתוהו בכובד ראש כעומד בתפלות קדשי שכלל ל"י מקדשה והיה חצרות בערך הקדושה העליונה שבי' כבית ע"ד התקון עלמך בפרוזדור גו' כן יסתוהו במועדים בחצרות קדשי בעגו' ויגילו בראשה ולא בקלות ראש:

עברו עברו גו' תנחומא או' ישראל לפני הב"ה אתה יודע כחו של י"כהר שהוא קשה או' להם ה"בה הוא מסלקין אותו בעה"ז קמעא קמעא שנא' סולו סולו המסילה סקלו מאבן ולעה"ב אני עוקרו שנא' והסירותי את לב האבן מבשרכם עכל"ה: ולע"דן כוונת חז"ל לתקן כפל סולו סולו ועוד הוקשה להם מ"ם מאבן שבי"ל סקלו אבן לז"ה לפי שישראל או' לב"ה אתה יודע כחו של י"כהר שהוא קשה כאילו רמו שהשי"ת יעקרהו והוא הויכוח שבין יער' לב"ה כמ"ש חז"ל במקום אחר שישראל שואלים הבינו ה' אליך אמר' הב"ה מסיב להם שובו אלי שהיו מסקלין אותו בעה"ז קמעא קמע' והוא מ"ש הפ' סולו סולו טעם הכפל שלא יסולו אותו בפעם א' שלא סולו בפעמים הרבה קמעא קמעא והוא או' סקלו מאבן שה"מס מקלתי' והוא הי"כהר הנק' אבן סקלו מקלת מאבן כי העולם הזה צריך לי"כהר ועיין רש"י ז"ל וכן הרא"בע ז"ל והרד"ק ז"ל ומהרי"ח ז"ל כי הפסוק ע"ד חז"ל הנז"ל על תיקון יותר המעשים ולהסיר לב האבן הוא י"כהר אמר סקלו מאבן כדברי המתרגם הנז"ל ומלד יותר המעשים מיד יתפרסם מלבותו ית' בסוף העולם ע"כ:

ולע"דן שלפירוש ז"ל שהוא פי' רש"י והמתרגם ז"ל ניחא אז' בשערים שהוא בשער כל איש ואיש להשיבו אל הדרך הישרה ולפי הפשט לתיקון הדרכים ממש אמר עברו בשערי' על כל שערי המדינה לתקן כל הדרכים הפונים אל השערים כדי שיחד כולם יהיו מתוקנים להכנס בהם הגלולים: ולע"דן לכל הפי' כפל עברו עברו פעם אחר פעם קמעא קמעא בדחז"ל אשר זכרתי וג"כ להתמיד פעם אחר פעם להיות הדרכים מסוקלי' יפה יפה בין דרכי החשוב' ובין דרכי הגלולים דהא בהא תליא ואמר סקלו מאבן מ"ם מקלתית כדפ' בדחז"ל שחפשת מועט הפשת בהסרת חלק הי"כהר מעט מעט יגרשנו האדם מקרבו ולא יהיה בו אל זר וזה יגרום הרמת גם המורה על המחשלה ושליטה על העמים וז"ש על העמים בלשון על ואולי אמר בשערים על שערי השובה ושערי תפילה שיעברו בשערים ועל ידי זה יפנו דרך העם שיגליחו בעליהם בלי עון ידולון ויכונו:

הנה ה' השמיע וגו' עיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק ז"ל: ולע"דן לפי שהשבר טוב מתחלק הוא בשני חלקים הא' נסתר יהב' כגלה הנסתר הוא אתו עמו דהיינו להזות בטעם ה' וכמרגלא בפומיה דרב שאמר הע"הב אין בו לא אכילה וגו' אלא לדיקים חשבים ועטרתיהם ברלשיהם ונהנים מזיו השכינ' והוא שכר הלפון כבהוב מה רב טובך אשר צפנת ליריאיך אמר' השכר השני הוא כגלה אל הגוף אז בגן עדן אל מטה שעליו אמר פעלה לחוסים בך נגד בני אדם כלו' כגלה ועל שניהם אמר כאן שיבשרו את ציון הנה ישעך בא ולא תהיה ביאתו מנכה כל הזכיות מלד יפופה שייעשנה אלא יאחר לה עוד עשר ידות שהנה שכרו אתו ר"ל השכר הלפון הוא אתו עמו מהיותם אתו נהנים מטעם הטם הוא השכר שאין לו קץ והוא הנה שכרו אתו אמלבד זה ופעולתו

לפניו על השכר הנגלה שאינו אתו אלא לפניו שכבל לאתו לחוסים בו נגד בני אדם ושכרו לאחר ופעולתו לחוד והתבדל גדול ולפי זה אין צורך למה שנהתר הרד"ק בתיבת וכעולתו שנמשך עם תיבת ושכרו כאילו אמר ושכר פעולתו והוא דוחק ובמ"ש הנה ה' השמיע אל הארץ לאמר לאמר לפרש בא' מפני פנים בסוד הענין כי הארץ היא מלכות שמים ארץ החיים אמנ' הקיה האחרון שבה אשר מבשר יגביה הקליפות והשרים של האומות ובהשמיע השי"ת כן למעלה אל קלה הארץ מזכרת הוא שיתפרסם כן למטה בתחתונים בין האומות שהם יאמרו לציון הנה ישעך בא לו יהיה קלה הארץ הקלה הראשון והוא הבריח התיכון בתוך הקרשים המבריח מן הקלה אל הקלה ובהשמיע ה' בקולת קלה הארץ אמרו לבת ציון שקנה הארץ בסוד התפארת והיסוד אמרו לבת ציון היא המלכות בארץ היא ארץ החיים הנה ישעך בא הנה שכרו אתו אחוד ביחוד שמזה ימשך הכל והטוב ומזה מה שאמר וכעולתו לפניו:

וקראו להם גו' עיין הרא"בע ז"ל והרד"ק ז"ל: ולע"דן לפי שאחז"ל לא זה שכינה מבותל מערבי לז' ה כנגד העם שגלו וקראו להם עם הקדש גאולי ה' להורות שיקראו עם הקדש אפי' על זמן הגלות שקודש גאולתם וז"ש עם הקדש וה"ה"כ גאולי ה' ולא אמר גאולי ה' עם הקדש ועל העיר אמר ולך יקרא דרושה ולפי שכם זה יורה על הבאר שהיתה נעזבה לז"ה עיר לא נעזבה ר"ל עיר שלא היתה מעולם נעזב' והעפ"י שציון אמרה עזובני ה' היא היה שכתרעמ' כן אבל לפי לא עזבתיה שמעולם לא זזה שכינתי מעם וכן מ"ש הבי"ת עזבתי את ביתי גו' הבלהעיר לא נעזבה ועזיבת הבית הוא כמתלונן שרוב החרבן והשחתה שהשיה בו הרוגים מורה על שעזבתי את ביתי אבל לא שיהיה כן בפועל: ולמהרי"ח ז"ל עיר לא נעזבה שתרבה העלוה והרשעה שהשי"ת יהיה דורש אותה תמיד כאילו לא נעזבה מעולם וכבון הוא:

מי זה גו' פר"ח היה רי"ח ג' מלחמות של מהומה עתידים בני ישמעאל לעשות באחרי' בימים שב' מפני חרבות נדדו מפני חרב נשוסה אחת בים מפני קשת בינשה דרוכה ואחת בדלך גדול שהוא כבד מפניהם שב' כי מפני כובד מלחמה ומשם בן דוד בא וירחמו בחבדן יחליו ומשם יבא לא"י שנא' מי זה בא מאדום כשה"בה בא מאדום לגבשיך פורה דרכתי לבדי וגו' עכ"לה: ולע"דן שדקדק לשון מי זה כי מי בא מאדום בהוא כמו מי הבא מאדום אלא דרשו שהמשיח בא מאדום והב"ה בא ג"כ משם וז"ש מי זה לשון מי מורה על יחיד נשתר יחידו על עולם וע"ד הסוד מ"י המשיח שערי בינה כימי אלהינו מארץ מצרים ירחינו כפלאות ואיבבא זה יחיד נגלה על משיח הבשם ומזה למדו שהמשיח והב"ה בא מאדום ולפי זה הב"ה הוא הבא מאדום ממקום בגדים וא"ם זה הדור בלבושו יהיה על המשיח ולז"ל בו אלא לנוכח הדור בלבושו לאיה ברוב כחו אמנם מאמר אני מדבר הוא הב"ה ולזה מדבר בעדו אני מדבר בצדקה: עוד אחז"ל מי זה בא מאדום בשהב"ה בא מאדום בחיים מ"ה כנגדו ומולאים את בגדיו שהם מאדום מדוע אדום ללבושיך ואמר אמר מאדום אלא שבעה' אמר אמר אמר

ואבוס עמים. שניו רמיסה ודריכה כמו בוסס בעיטו חולות: ואשברם. אשקה כוס חמתי על שיסברו: נצח. חזקם ותקפם: חסדי ה'. המ' הנביא על החסדי' שהראה לו האל שיעשה לעתיד לעמו מזכור לבני אל' החסדי' שעשה להם בשעבר כדי שיולדו ויסבמו שמו. והמ' חסדי' לבד לפי שהם מרו את דברו והוא הטיב להם בכל דור ודור. לפיקך אמ' תהלות ה' כי על אותם החסדי' רמזו להלל את ה' כעל כל אשר גמלנו ה' מזכיר אותם החסדים כמו שהיו על כל אשר גמלנו. ורב טוב שעשה לבית ישראל אשר גמלם ברחמיו וברוב חסדיו לא לפי מעשיו: ויאמר. כאשר נקחם לו לעם כשהוציאם מתוכי אמרי אמר אך עמי המה. אלה עמי הם שלקחתי מתוך עם אחר ולקחתים לי לבנים ולא יפקרו כי לעולם: ויהי להם למושיע. כיון שהיה להם למושיע שהושיע ממצרים אמר שלא יפקרו בו לעולם. ומלת אך היא לאמתת הדבר כמו אך עצמי ובשרי אתה. אך טוב ליישר אלהי' והדומי' להם: בכל צרתם לא צר. כתוב בה"לף וקרי בוי"ו. יפי הכתוב לא הרבה להם הצרה כי הושיע' ממנה. ופי' הקרי לו לאל צר בצרתם: על דרך ותקצר נפשו בעמל ישראל. והכל דרך משל. ודברה תורה בלשון בני אדם ויי"ת בכל עידן דחבו קדמוהי וגו' ורז"ל כתבו על הפסוק הן יקטלני לא איחל. שהוא קרי וכתוב ג"כ אמרי לחזי הא' מי בלמ"ד הלף כתו' הי בלמ"ד וי"ו כתיב וכל היכ' דכתוב למ"ד אל"ף לא הו' אלא מעתה בכל צרתם לא צר דכתוב בלמ"ד ה"לף הכי נמי דלא הוה וכי תימא הכי נמי והא כתיב ומלאך פניו הושיעם אלא מסתא הכי והמעא הכי ומלאך פניו הושיעם מסבב סבו להושיע והסבות יצאו מלפניו לא שיהו מקר'. והסב' תקרא מלאך נאלם מהגרה שהם בה ג"כ יעשה עמהם בכל דור ודור זהו שאמר כל ימי עולם: ויגטלם ויכסאם. כפל ענין במלות שונות: והמה מרו. ענין מרי כמו מריתם פי: ועצבו. ענין הכעסה. וכן כמה יתרוהו וגו'. אחר אחר שהיה גואל אותם מהגרה המה שבו ומרו את דברו ולא שמעו לקולו ורוח קדשו והוא דברי נביאיו הנאמרי' ברוח הקדש. וכן ת"י: ויהפך להם לאויב. הפך שנאלם מיל לאויב הוא נלחם בם והיו עניניהם בהי להם בדרך רעה עד שהיו מומרים זה מיד האלהי' הוא: ויזכור ימי עולם. ישראל בגלות בעתות הצרה הוא זוכר ימי' מקדם. זהו ימי עולם. כשאלח משה לעמו: ועמו. חסר למ"ד השמוש. כמו ויבא ירושלם. והדומי' לו. ואחר הנביא בדרך הנבואה כי ישראל זוכר בגלות אותם הימי' ואומ' הנה ישראל במצרי' היו רבי' בהם עובדי עבודת אלילי' כמו שמפורש בספר יחזקאל. ואע"פ כיון שראה את עניי' ראם עליה'. ואחר ויאמר אלהי' את נאחתם וגנלה למשה ואמר ראה ראיתי את עני עמי אשר במצרי' ושלחו להם ועשה עמהם אותות ומופתי' והוציא ממצרי'. ונאלם. ואע"פ כשרדפו מצרי' אחריה' לא זכרו הנפלאו' שעשה עמהם. ואת המבלי אין קבר' במצרי' וגו'. ואע"פ העביר' בים ביבשה והעלם מן היס ויכסו מים צריהם. ולפיכך הם תמהי' בגלות ואומרי' איה המעלם מים: את רועי צאנו. עם רועי צאנו והם משה ואהרן. ואע"פ שאנו חוטאי' לפניו הלא גם אבותינו חטאו והיה מושיעם בעת צרתם למה תרחק לנו זה הגלו כל כך עד שנלטרך לומ' איה הוא המושיע את אבותינו כאלו היום אינו נמצא: איה השם שבקרבו את רוח קדשו. שישלח בהם רוח נבואה מלבד משה אהרן ומרי' היו שבעי' זקני' שנחה עליהם רוח נבואה גם ביום מעמד הר סיני היו כולם נביאי'. ומי שעשה עמהם כל זה איה הוא עתה. והנה עתה נשתלק רוח נבואה משמתו חגי זכריה ומלאכי שאלו היו עמנו נביאים היו מודיעי' לנו קץ הגאולה והיה לנו נחת רוח בזה אבל אנחנו זה כמה בגלות ואין לנו נביא ולא אחנו יודע על מה: המעלם. בצרי ומנהג הפעל בקמץ עם מ"ם הפעלים. כמו אינני רוגש והמפרשי' פירשו ויזכר על האל יתברך. ועל הדרך הזה הרגש יונתן: מוליך לימין משה. ספר לך העלם מים ואיך ירדו בתוך הים. ואפ"פ שהוא יודע אומר כן להגדיל הספור ולהודות האל יתברך כי בגס גדול ופלא מופלא היה שהיה מוליך זרוע תפארתו לימין משה שהיה בימינו המטה. ואיך היה מטה משה בוקע הים אלא שהאל היה מוליך לימינו זרוע תפארתו והיה בוקע הים מפניה' סירוס מפני ישראל כדי שיעברו בתוכו: לעשות לו שם עולם. שיזכרו אותו כל העמי' על זה הדבר הגדול וירא אותו ממנו. כמו שאמר שמעו עמים ירגזון: כי לא היה צריך זה להעביר ישראל לפלה האחרת כי מלאיתה הפלה שנכנסו לאותה הפלה עצמה יצאו אלא עשה זה להרא' ידו הגדולה ולהראות כי בידו הכל אפי' להפך הטבעי' היסודיי': וזהו הפארת לו ושם עולם. וכל זה מומרים זה מיד האלהי' הוא: ויזכור ימי עולם. כשאלח משה לעמו: חסר למ"ד השמוש. כמו ויבא ירושלם. והדומי' לו. ואחר הנביא בדרך הנבואה כי ישראל זוכר בגלות אותם הימי' ואומ' הנה ישראל במצרי' היו רבי' בהם עובדי עבודת אלילי' כמו שמפורש בספר יחזקאל. ואע"פ כיון שראה את עניי' ראם עליה'. ואחר ויאמר אלהי' את נאחתם וגנלה למשה ואמר ראה ראיתי את עני עמי אשר במצרי' ושלחו להם ועשה עמהם אותות ומופתי' והוציא ממצרי'. ונאלם. ואע"פ כשרדפו מצרי' אחריה' לא זכרו הנפלאו' שעשה עמהם. ואת המבלי אין קבר' במצרי' וגו'. ואע"פ העביר' בים ביבשה והעלם מן היס ויכסו מים צריהם. ולפיכך הם תמהי' בגלות ואומרי' איה המעלם מים: את רועי צאנו. עם רועי צאנו והם משה ואהרן. ואע"פ שאנו חוטאי' לפניו הלא גם אבותינו חטאו והיה מושיעם בעת צרתם למה תרחק לנו זה הגלו כל כך עד שנלטרך לומ' איה הוא המושיע את אבותינו כאלו היום אינו נמצא: איה השם שבקרבו את רוח קדשו. שישלח בהם רוח נבואה מלבד משה אהרן ומרי' היו שבעי' זקני' שנחה עליהם רוח נבואה גם ביום מעמד הר סיני היו כולם נביאי'. ומי שעשה עמהם כל זה איה הוא עתה. והנה עתה נשתלק רוח נבואה משמתו חגי זכריה ומלאכי שאלו היו עמנו נביאים היו מודיעי' לנו קץ הגאולה והיה לנו נחת רוח בזה אבל אנחנו זה כמה בגלות ואין לנו נביא ולא אחנו יודע על מה: המעלם. בצרי ומנהג הפעל בקמץ עם מ"ם הפעלים. כמו אינני רוגש והמפרשי' פירשו ויזכר על האל יתברך. ועל הדרך הזה הרגש יונתן: מוליך לימין משה. ספר לך העלם מים ואיך ירדו בתוך הים. ואפ"פ שהוא יודע אומר כן להגדיל הספור ולהודות האל יתברך כי בגס גדול ופלא מופלא היה שהיה מוליך זרוע תפארתו לימין משה שהיה בימינו המטה. ואיך היה מטה משה בוקע הים אלא שהאל היה מוליך לימינו זרוע תפארתו והיה בוקע הים מפניה' סירוס מפני ישראל כדי שיעברו בתוכו: לעשות לו שם עולם. שיזכרו אותו כל העמי' על זה הדבר הגדול וירא אותו ממנו. כמו שאמר שמעו עמים ירגזון: כי לא היה צריך זה להעביר ישראל לפלה האחרת כי מלאיתה הפלה עצמה יצאו אלא עשה זה להרא' ידו הגדולה ולהראות כי בידו הכל אפי' להפך הטבעי' היסודיי': וזהו הפארת לו ושם עולם. וכל זה

רשי

ואבוס עמים. אחרים לבד מאלדום: ואוריד לארץ נצחם. כמו אשפוך לארץ דמם: חסדי. מה יודו משכילי ישראל על רוב החסדים שעשה השם עם ישראל בגלותם מתחלה בגלות אשור ובגלות בבל והושיב אל ארצו. ועשה תהלות יי' כי מזכיר חסד השם זאת היא תהלתו: זכרון. טוב תואר השם שהוא רב טוב: ויאמר. הטעו כי אמר כדרך בן אדם שחשב שיהיו בנים נאמנים על כן הושיעם: בכל. לא צר. אמת שהוא בוי"ו בעשם ותקצר נפשו דרך משל להבין השומעים כאילו גם הוא היה בצרה על כן אמר להושיעם: ומלאך פניו הושיעם. וכן כתיב וישלח מלאך ויוציאנו ממצרי' ואינו משה בלבד: ויגטלם. כמו ונטל החול והנה הטעם שנאלם ממצרי' ונשא בארצו' על כן אמר על ימי עולם כל הימים שהיו בארצו': והמה מרו ועצבו. מנזרת על הטעם דרך משל וים אומרי' כי רוח קדשו הוא מלאך הכבוד: הוא נלחם בם. עד שיגאלו מארצו: ויזכור ימי עולם. שעבר ימי משה ועמו כמו שמש ירח עמד ויתכן היות משה פועל כי הוא מושה את ישראל והראשון הוא הנכון: איה המעלם. הטעם עתה יאמרו הגוי' איה המעלה אות מים סוף על משקל משה שהוא רועה את ישראל: איה השם. בקרב מלאך השם ההולך לפני מחנה ישראל: מוליך. זרוע תפארתו. זה הוא במדבר. והוא ביבשה: כבהמה. ואחר נאמר מהו' הוליכ' השם במדבר כבהמה שהיא ירדת בבקעה לאמר כן רוח השם נחה את ישראל והנה מנוחתו תחת תנוח' והנכון שו"ו תניחנו שב אל משה והוסיף כן נהגת עמך והנה משה ויעקב: הבט. יספר הגבוה תפלת המשכילי' בגלות כי הוא דבק עם והוא נלאם בם: מזבול. כמו דירה וכמהו יזבילני מישי והנה הטעם כפול: התאפקו

ואיקטיל עממיא ברונזיו ואידוששינון בחימתי ואירמי לארע ארעתא קטילי גיבריהון: אמר נביא טיבותא דיי בעל ארעתא כל דגמלנא יי וסגי טוביה לבית ישראל דגמלינון כרחמוהי ובסגיות טוביה: ואמר ברם עמי אינון בנא דלא ישקרון והוה מימריה להון פריק: בכל עידן דחבו קדמוהי לאיתאה עליהון עקא לא אעיק להון ומלאך שליח מן קדמוהי פריקינון ברחמתיה ובמחסיה עליהון הא שיזבינון ונטלינון וסוברינון כל יומי עלמא: ואינון סריבו וארגיזו על מימר נביי קודשיה ואיתהפך מימריה להון לבעיל דבב הוא אגיח קרבא בהון: והם על יקר שמיה בריל דוכרן טבותיה דמן עלמא גבורן דעבד על ידי משה לעמיה דילמא ימרון אן דאסיקינון מן ימא אן דדברינון במדברא כרעיא לענה אן דאשרי ביניהון ית מימר נביי קודשיה: דבר ליה שום עלם: דבדרינון בין תהומא כסוסיא די במדברא לא מתקל כן אף אינון לא איתקילו: כבעיראה די במישרא מדברא מימראדיי דבדרינון כן דבדרתהי לעמך למעבד לך שום דתושבחא: איסתכי מן שמיא ואתגלי ממדור קודשך ותושבחתך אן פורענותך וגבורותך המון טבותך

תהלות ד' ג' מל' וא' חס' וסימ' חסדי יי' אזכיר. נורא תהלות עשה פלא. ואתה קדוש ישוב. לא נכחד מבניהם. וא' ותהלות יי' יבשרו. דאורי' חס': ומלאך ב' פתחין. וסימ' ומלאך הברית. ומלאך פניו הושיעם: והמה י"ר"פ בקריאה וסימ' והמה טרם ישכבון. והמה לקחו את אשר עשה מיכה:

אבן עזרא

ואבוס עמים. אחרים לבד מאלדום: ואוריד לארץ נצחם. כמו אשפוך לארץ דמם: חסדי. מה יודו משכילי ישראל על רוב החסדים שעשה השם עם ישראל בגלותם מתחלה בגלות אשור והושיב אל ארצו. ועשה תהלות יי' כי מזכיר חסד השם זאת היא תהלתו: זכרון. טוב תואר השם שהוא רב טוב: ויאמר. הטעו כי אמר כדרך בן אדם שחשב שיהיו בנים נאמנים על כן הושיעם: בכל. לא צר. אמת שהוא בוי"ו בעשם ותקצר נפשו דרך משל להבין השומעים כאילו גם הוא היה בצרה על כן אמר להושיעם: ומלאך פניו הושיעם. וכן כתיב וישלח מלאך ויוציאנו ממצרי' ואינו משה בלבד: ויגטלם. כמו ונטל החול והנה הטעם שנאלם ממצרי' ונשא בארצו' על כן אמר על ימי עולם כל הימים שהיו בארצו': והמה מרו ועצבו. מנזרת על הטעם דרך משל וים אומרי' כי רוח קדשו הוא מלאך הכבוד: הוא נלחם בם. עד שיגאלו מארצו: ויזכור ימי עולם. שעבר ימי משה ועמו כמו שמש ירח עמד ויתכן היות משה פועל כי הוא מושה את ישראל והראשון הוא הנכון: איה המעלה. הטעם עתה יאמרו הגוי' איה המעלה אות מים סוף על משקל משה שהוא רועה את ישראל: איה השם. בקרב מלאך השם ההולך לפני מחנה ישראל: מוליך. זרוע תפארתו. זה הוא במדבר. והוא ביבשה: כבהמה. ואחר נאמר מהו' הוליכ' השם במדבר כבהמה שהיא ירדת בבקעה לאמר כן רוח השם נחה את ישראל והנה מנוחתו תחת תנוח' והנכון שו"ו תניחנו שב אל משה והוסיף כן נהגת עמך והנה משה ויעקב: הבט. יספר הגבוה תפלת המשכילי' בגלות כי הוא דבק עם והוא נלאם בם: מזבול. כמו דירה וכמהו יזבילני מישי והנה הטעם כפול: התאפקו

אורים ותומים

ואבוס עמים. אחרים לבד מאלדום: ואוריד לארץ נצחם. כמו אשפוך לארץ דמם: חסדי. מה יודו משכילי ישראל על רוב החסדים שעשה השם עם ישראל בגלותם מתחלה בגלות אשור והושיב אל ארצו. ועשה תהלות יי' כי מזכיר חסד השם זאת היא תהלתו: זכרון. טוב תואר השם שהוא רב טוב: ויאמר. הטעו כי אמר כדרך בן אדם שחשב שיהיו בנים נאמנים על כן הושיעם: בכל. לא צר. אמת שהוא בוי"ו בעשם ותקצר נפשו דרך משל להבין השומעים כאילו גם הוא היה בצרה על כן אמר להושיעם: ומלאך פניו הושיעם. וכן כתיב וישלח מלאך ויוציאנו ממצרי' ואינו משה בלבד: ויגטלם. כמו ונטל החול והנה הטעם שנאלם ממצרי' ונשא בארצו' על כן אמר על ימי עולם כל הימים שהיו בארצו': והמה מרו ועצבו. מנזרת על הטעם דרך משל וים אומרי' כי רוח קדשו הוא מלאך הכבוד: הוא נלחם בם. עד שיגאלו מארצו: ויזכור ימי עולם. שעבר ימי משה ועמו כמו שמש ירח עמד ויתכן היות משה פועל כי הוא מושה את ישראל והראשון הוא הנכון: איה המעלה. הטעם עתה יאמרו הגוי' איה המעלה אות מים סוף על משקל משה שהוא רועה את ישראל: איה השם. בקרב מלאך השם ההולך לפני מחנה ישראל: מוליך. זרוע תפארתו. זה הוא במדבר. והוא ביבשה: כבהמה. ואחר נאמר מהו' הוליכ' השם במדבר כבהמה שהיא ירדת בבקעה לאמר כן רוח השם נחה את ישראל והנה מנוחתו תחת תנוח' והנכון שו"ו תניחנו שב אל משה והוסיף כן נהגת עמך והנה משה ויעקב: הבט. יספר הגבוה תפלת המשכילי' בגלות כי הוא דבק עם והוא נלאם בם: מזבול. כמו דירה וכמהו יזבילני מישי והנה הטעם כפול: התאפקו

מנחה גדולה

חסדי ה' אזכיר וגו' בא הנביא להתפלל על בני הגלות בחל הזה ומעין בדר תפלתינו להזכיר תחלה שבחיו וגדולותיו ית' בשלם רחמיו והוא כי הנה ג' מדות הם אשר בהם עשה עמנו בחנם ית' בשלם רחמיו ובגלותינו ית' בשלם רחמיו ובגלותינו ית' בשלם רחמיו ובגלותינו

ז"ל חסדי ה' לזחר הנה חסדי ה' הן אלו מה שזיכני שלזכיר חסדי ה' וכ"כ לחשיב חסד זה שזיכני להזכיר שבחיו שהוא בעל כל אשר גמלנו ה' לזחר שלא בלבד לחשיבהו ככל אשר גחולות ה' כ"ל כעל כל אשר גחלנו ה' שהוא כחדרגה עולה על כל אשר גחל גחלנו ה' ולא יאחר לא כי אולי קטן הוא ערך מה שגחלנו ה' שע"כ לחשיב מה שזיכני להזכיר שבחיו יותר לחשר גחלנו כי הנה רב טוב הוא לבית ישראל אשר גחלם כרחמיו וכרוב חסדיו שהוא כי לא לי שעשה לפניס חסודת הדין כי לא כעוונותינו גחל עלינו כ"ל ע"פ החסד והרחמים כ"ל שגם מבחי המדות הללו הפלינו בחדת החסד הגדולה מבחדת רחמים כי בחדת רחמיו עשה בלבד ובחסד כרוב חסדיו ועכ"ז אני מחדיב מה שזיכני להזכיר חסדיו יותר על כל זה שגחלנו והענין כי ב' זעירים אחר אלרי' ראה ראיתי אתה רואה ראיה ב' לחות אחת שהם בגדה ראייה שנית שעתידין לעזות את הגאל והוא את עני עמי אשר באלרי' אך לא אחרי לאחם וא"ם ואחר אך עמי הוא כלומר אינן עמי בגליות כי אם אך עמי כי אמנן ודקין מעוטין שהוא כי הוא עתידים לעשות את הגאל אחר ימים והוא אך עמי הוא אך אל זה אנים לרחם אותם כי הלא בנים לא ישקרו לא יהיו בדיקים נחומים ולא די שהושיעם כ"ל שהפלינ לבטיח עיהם אלא הושיעם ע"י מלאך או שליח כ"ל ויהי להם לחושיע

נפשך וכתיב התם בעת ההיא אמר ה' אל יהושע עכ"לה. ולע"דן לדקדק שקטרוג הסריס גדול וה"כ מה יזכר הפי"ת ומה ילין בלדקה שלא יהא בו לא מעוה פ"ים בדבר. ועוד מה שייך קבלת התורה לכאן ומהו הקיבוק שמתנק ההחד והו' שהלמלה כן היכן היתה מלכותי ותריבה אמר בחינת תקון העולם שאמר הייתי מכונה העולם וגו' במה קמפלגי. ולר' אלעזר מה שייך יוסף לכאן והלא זכות התבות עדיף וזכות כמה חסידים ונביאים שבישראל דלהם מפני ישראל נקראו על שמו של יוסף כדתמצא מלשון המאמר זה לא יספיק ומביכ' יציף בקרא יוסף ומי שאמר בשביל יחסו הן ולדיך דקאמר בזכות המילה ונראה שה"בה ית' ברלהתו שאפי' סניגוריא של ישראל מסתתק הוא רחמיו נמכריס וז"ש וכיון שהוא מסתתק או' ה"בה וגו' ולהיות שנעשמים יסתתק הלדם לכוון בדעתו עיון ותירון לקושיא שהקשו לו לז"ח ה"בה למי"כהל נסתתקת ולדין אהה מלמד סניגוריא וגו' שהשתיקה היתה יפה הם אח"כ היית מלמד סניגוריא על בני הבל אהה נסתתקת והעליהה מרס שהין אתה מלמד סניגוריא על בני חייך שאני מדבר בלדק' ולא בחטוח סניס ועכ"ו ומוסיען שנת' הני מדבר בלדקה רב להושיע ולהיות קטרוג הסריס ב' עבירות ע' אוב ע וס"ל ולריך שהיה הלדקה שהלמד עליהם מתייחסת אליכן לז"ל דרך בחלה בהיזו לדקה וג' חיב מטולם של חכמים דהיינו ר' יוחנן ור' אלעזר כנגד ג' עבירות המזכרות בכל אחד מהם כלל בתיב' בלדקה סניגוריא על אחת כמה מכל העבירות הנז' סר' פנחס אמר שתיבת בלדק' הוא סניגוריא על קטרוג אף אלו ע"ל שהוא פריקת עול אלהותו ית' כנגד זה אמר בלדקה שעשיתם שקבלתם את התורה שהיא קבל' עול מלכות אלהותו ועול מצות הו"ש שאלמלא כן היכן היתה מלכותי שאין מלך בלא עם כן ברב עם הדרת מלך מלכו של העולם וזה יכפר על מה שהשחיתו בעבודת אלילים שהוא מכוון אליה המנסר' יוחנן כלל בתיבת בלדקה תיקון לש"ד ואמר בלדקה שאלמלא כן הייתי מכלה את העולם עליונים ותחתונים כדלילף מפסוק הם לא ברית וגו' חוקות שמי' ולרץ לא שמתי כיון שהיו עתידים ליחרב בעת מתן תורה הם לא יקבלוה אלא לפי שהיה גלוי לפני שיקבלוה שמתי חוקות שמים ולרץ וכיון שהם קיימו העולם ויושביו במה שקבלו התורה הע"י שהיו דמים מקלת בני העולם לא יוקם כי במקבת בסכם הוה הלמור בעבד המנסר' אלעזר כלל בתיבת בלדק' בזכות יוסף שהוא סניגוריא על גלוי ערוות שהרי יוסף שיראל נקראו על שמו שלרית יוסף ובזכותו יהיה להם שלרית מקטרוג הערוות שהרי הוא לא רלה לגלות ערות אדונתו וה"בה מביא בכולם ולין בהם כיוסף ותיבת בלדקה כמבואר בש"ה בלדקה יחוד יסוד עולם מקום יוסף הלדיק עם המלכות הנקרא בלדק ובזיווג היסוד עמה יחדיו נקראת בלדקה וע"ד הבטח נה' שנתן יוסף במ"ש כל המלכות ותיבת התם המלכה כזה לים אחר רוח אלהים כו' המנסר' שמואל ב"כ פי' בסניגוריא זו אחר על גלוי ערוות סניגוריא כולה דהיינו בשביל יחוסיהן ובתוב בספר החנוכי הפלואי אחת היתה ופרסם' הכתוב והבאר מיוחסים גן בעול אחותי גו' וז"ש בשביל יחוסיהן שזו סניגוריא על הערוות שקטרגו עליהם הסריס ור' לוי אמר בזכות המילה שהיא סניגוריא בלחר שקלקלו כפי דברי הלומות בו בעלמו הם מתוקני' במילה ולפסר עוד בסניגוריא זו של המילה שהיא כוללת על ע"ל וגלוי ערוות וש"ל שהמילה מורה על היותו עבד לה' מתוס בחותמו ועל ש"ד תכפת המילה בדם הנספך מהמילה וג"ע כנז"ל ועיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל וכן הרד"ק ז"ל וכן מהרי"ל ז"ל: ולע"דן עפ"י שיטת הרד"ק הנזכר במ"ש זה הדור בלבושו לדקדק תיבת בלדק זה ר"ל הענין הזה הנז' שבא המון בגדים שמלוכלכים בגדיו בדם אין זה כיעור וגולל אלא הענין מחייב היותו הדור בלבושו שהלכלוך דם מהגלמון הדור בלבוש הוא:

מרוע לדום גו' כנר קדם בפ' הקודם ביאור נכון מתוך דברי חז"ל הני שהבאתי למעלה והזכור אותו בפ' פורה דרכתי לבדי בש"ל כי הוא מקושר עמו: ובב"ר ולא הראשון לדמומי היא לדום ותבשילו לדום ולרמו לדומה בגדיו לדומים מלבושיו לדומים פורע ממנו לדום בלבוש לדום הוא לדום ולא הראשון לדמומי תבשילו לדום לעיעני לא מן לדום הזה לרמו לדומה הרמה שעיר שדה לדום בגדיו לדומים מגן בגדיהו מלדם לבושיהם לדומים לגבי חיל מחילעים: פורע ממנו לדום דודי לא ולדום בלבוש לדום מדוע לדום לבושך לבל"ה והכוונה שעשו כל עניני לתכונות ופעיכות דמים וזה הוא לדום המורה על ש"ד כמ"ש חז"ל בדוד ע"ה לדמומי עכ"פה עיניים לדמומי הוא לש"ד אך עפ"י מה שיורו לו הסנהדרין שהם עיני העדה ז"ש עם יפה עיניים לא כן עשו לדמומי הורב מדעתו ותבשילו לדום שהמלכל מוליד הכוב' באוכל כפי דקות המלכל והעדשים הם מגבירים הסחורת אלזה יאכלוהו בהשעה אחד להבל ולעיני' בהגבירו הסחורת והמקום שהוא מתגדל בו לדום' ושעירים ירקדו שם לרל' שעיר שדה לדום והגבורי' שלו בחר' לדומים ולא כן מדכתיב מגן בגדיהו מלדם שסמוך לל גבוריהו שהגיבור מלוה שלם חוזר לל המגן כפשוטו של מקרא הי"לל מגן מלדם לגבוריהו ולזה פורע ממנו לדום הב"ה בעצמו שהוא לא ולדום לא ליעראל ולדום למצריים כיולא בזה לא ליעראל ולדום לעשו ובלבוש לדום המור' על הדין כדפ' בפ' מי זה בלמלכי הוא ית' לבדו עושה הדין כמ"ש פורה דרכתי לבדי ולז"ל הזכיר בו גבורו לדומים ולא שאר הפרטים דלא שייכי בו ית' ועיין הרא"בע ז"ל וכן הרד"ק ז"ל וי"ה מה דין וגו' בבעמוד: ולע"דן לדקדק למ"ד בלבושיך היתרה (כהרא"בע ז"ל) שהכוונה לחודיע שזה הלור' הוא מבל אל הדין הנמשך ממעשה התחתונים ממה שהרעו ליעראל שעשה היות לבושים ית' כתלג חוזר מורה על הרחמים הרשעים מהפכים מד"ה למדת דין כמשחז"ל בפ' והוא המטיר על הלדום גו' והלבוש שהוא מתכוכתו לבן ורחמים כשהך למרלה לדום לז"ל מדוע לדום בלבושיך שמורה שהלבושים הינם לדומים דש"כ הי"לל מדוע לדומים לבושיך לבל לדום מורה על מלילות הלוד' שנפל בלבושיו כשהרת השמן שנופלת בנגד המקר' לא שהי' עולם הנגד מעצמו בגוון הבהרת ולבר' זה הרחי' יוחר ואמר ובגדיך כדורך בגת שבגדיו קבלו הלכלוך הרוח וגוון הלדמומו' מהיין לא שהם מעצמם כן:

פורה דרכתי וגו' מתוך דברי חז"ל הנז"ל בפ' מי זה בא מובן שאמר שנתן הב"ה נקמתו בסר של מעלן לפקוד הפי"ת על לבא המרוס במרוס ועניין בא מלדום פי' שאור הפי"ת וקדושתו ומלכותו בכל מלה אחי' בקליפות ע"י הארתו נכנעים ובלבוש שם מנגד ומרחוק ולא בקרוב כי לא יגורך רע כתיב יכנעו מיד ובזה שייך מי זה בא מלדום שבא מכנעת לותו הסר ולזה שולים מלאכי השרת שלא הלכו עמו מדוע לדום לבושיך מלחר שעשית נקמה בסר של מעלן לא היה ראוי להמלא לדמומות כל דהו בלבושיך מלחר שהבגדים שלך כדורך בגת שמורים הם שעשית נקמ' הנה מחייב להסתלק לדמומות הדין מבגדיך וא"כ אדו' לבושיך ובגדיך כדורך בגת הם ב' הפכים בנוסח ל' ומשיב הפי"ת למ"ה פורה דרכתי שלבדותה קטנה שיבה שמה וקרא' פורה לשון פירורין ולא גת ולזה דרכתיה לבדי ר"ל בלי פרסו' ע"ד לעוסה בפלאות גדולות לבדו שאין בעל הכס מכיר בכיסו כך פור' דרכתי לבדי בסתר כי אין כבודי לפרסם דבר נקל כזה ומעמים אין אתי והסיבה שנעשרו בגדי לדומים שלא נתקרבה דעתי בנקמה הבית ומ"ש ואדרכם גו' ואדרסם בחמתי וגו' מורה על שהפי"ת היה רולה לדרסם עוד בחפו וז"ש ואדרסם בעבלה תחת הי"ל וכן בוי"ו וגו' כל הנוין בש"בא לשון עתיד ולא כתב הוי"ן בק"מן ומ"ש וכל מלבושי אגאלתי בלשון עבר הוא על מ"ש בחותה שעה נוטל ה"בה כל עונות' ונוחנת על בגדיו ונעשים לדומים וזהו הטומאה שבגדיו שאמר אגאלתי כמו לחם מגולל וכזה מוכן ג"כ בפל ואדרכם בלפי ואדרסם בחמתי הא' מלד עונות ישראל שעלה במחשבה ליהנ' על עשו והטעם בזכרתי למעלה שהם היו מחטיאים אותם אמנם כשאמר עשו והתחנו בש"ע כמה כחים לי שלתה כיתן עלי עונות אחי אז נוטל הב"ה כל עונות ונוחנם על בגדיו וזהו כל מלבושי אגאלתי ואו' כי יום נקם בלבי חוזר לראש הפ' פורה דרכתי לבדי גו' כי יום נקם בלבי ולא יעבור אלא עכ"פ יבא יום נקם בלבי והפורה הזאת הנז' שדרך והיה רולה לדורכם באפו ואדרסם' בחמתי לולי שבל מלבושיו לפשר שהוא בא' מבני בניס אז שהפורה הוא הסר של מעלן שיפקוד ה' על לבא המרוס במרוס ועל מלכי האדמה עד אלה והשני פורה דרכתי לבדי התחתונים דריכה מכת חרב והרג ואבדן והי' רולה לתת רשות למחבי' דהיינו אף נחימה עד כלה ובזה יובן אז פורה דרכתי מלבד הנז"ל כוונה שנית בזו' לבדי פי' בלי אף וחמה ועלה בחשבה כפי חיוב רוע מעשיו של עשו שאדרכם באפי ואדרסם בחמתי ואלד תחנוני כנז"ל וכל מלבושי אגאלתי ועיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל והרד"ק ז"ל וכן מהרי"ל ז"ל והשיב לשון עמים על ישראל כמו עמים הר יקרלו הוא מה שפי' הפסוק עצמו ואמר כי יום נקם וגו' ואבדיל ואין עוזר מגואלי הנז' אין בהם עוזר ותומך בלדקו: ולע"דן מה שזכרתי בכלל ביאור דברי חז"ל בכון בהבנת הפסוקים ואף הם נאמר שלא כיונו חז"ל אל הביאור הזה בכון הוא בפסוקים: ולפשר עוד שאמר פורה לשון פירורין כהרד"ק אבל לכוונה אחרת שלא תאמר שבהשחית עמים רבים יומת לדיק ורשע והיה כלדיק כרשע הלילה אלא פירדתי אותה פירור לסיר הלדיק מתוך הדריכה והרמיסה זהו דרכתי לבדי שלא נתתי רשות למשחית שלי שלינו מבחין שלא הי' הייתי הדורך מעמים אין אתי בכלל עשו אלא מעשו לבדו בלי שום תערובת כי בעמים יבים אותם לבדם כמ"ש אמ"כ ואבוס וגו' וזהו ואדרכם באפי ואשכר וגו' בלשון עתיד על העמים אז כשיטו ואחיר לראש שאמר פורה וגו' על עשו ועליו אמר ואדרכם וגו' אז יאמר ומעמים אין אתי הנז"ל בשביל יחוסיהן אז אין איש אתי כלו' לא בלבד

בכלל דריכתי אין הגון כי הני לופה ומביט עד שוף כל הדורות ומי שעתיד לנאת ממנו זרע הגון כיולל והוא הסד גדול לאברהם ואמר ואדרכם באפי וגו' כי הפי"ת פוקד על בנה המרוס במרוס והו' הנלחי להעבירו מגבולתו ע"י העבירו בנהר דימור נגיד ונפיק מן קדמוהי שבזה תנעל ממעלהו ממנו כמ"ש גם ה"ה זהו שאמר כאן פורה דרכתי והוא הסר שלמעלה ובתחתונים אין לי עסק ו"ש ומעמים אין אתי כדפרשתי ומעתה התחתונים ואדרכם באפי ואשברם בחמתי שהם שני מסתיתים לף ואימה שכיון שדרכתי הסר ממילה נמסרו התחתונים ביד לף ואימה לחנכם הסר הרוחני שהוא נלח' דמו מוזה על בגדו ז"ש ויז נלחם על בגדי וגו' ויז דרך משל כדוגמת ההוא דם נחומרי כן הזה בנלח הוא הסר שלהם שהוא נלח' ומדמו יזה על בגדי וכל מלבושי אגאלתי שהוא ית' לה יבחל חלילה אלא המלבושים הם המגואלים כי ההור העליון מתלבש הוא מקליפות:

כדי להכניע אותם והו ומלכותו בכל משלה וז"ש וכל מלבושי אגאלתי:

כי יום נקם בלבי וגו' שנהדרין פ"ח ר' או' ימות המשיח ליסראל שס"ה שנה כמנין ימות החמה שנת' כי יום נקם בלבי שנת גאולי באה ה"ר יוחנן ללבי גליתי לאיברי לא גליתי רשב"ל או' ללבי גליתי למלאכי השרת לא גליתי ע"כ: ולע"דן שהמאמר הזה או' דורשני ע"ד הסוד כי לא יתכן בה"בה איברים חלילה כי אין לו לב ולא איברים. וכפי הנמלה בש"ה שהתפארת נקרא לב שנת' אור לבבי וכתיב הני יבנה המלכות ולבי ער התפארת יאמר כי הנסתרות לה' ע"י הבינה נלתה הענין הגאולה בסוד התפארת בחלילות אמנם למטה בסוד הבריאה שהם בכנוי איברי אל החלילות לא גליתי וסימניך איברים בריאה בבריאה ואפי' בחלילות נזכל לו' דוזקא ללבי גליתי שהוא בסוד לב ל"ב נתיבות החכמה הנאצלת בתפא"רת וי"וד עשר הספירות הנכללות בו בסוד לכך אמר ללבי גליתי לבל לשאר חברי שהם הסם קצות הקסורות בתפארת הזרועות הסד וגבורה והיראים נל"ה והו"ד והמילה בהיסו"ד והעטרה במלכו"ת לא גליתי אמנם ריס לקים חולק והו' שמ"ש ללבי הוא כלל החלילות והבריאה הדומה ללבי גליתי אמנם למלאכי השרת שהוא בינידה לא גליתי כפי הפי' הראשון. וכפי הפי' הנסי יאמר ללבי גליתי שנם לאיברי גליתי ובכללם המלכות הדומה ללב בסוד התורה הדומ' ללב והו ללבי גליתי ואינו שולל אלא של מלאכי השרת לא גליתי ומשנת גאולי ילף שנת גאולה שס"ה יום יום לשנה יהיו שס"ה שני ימות המשיח עוד בשומר טוב ר' שמואל מתני' בשסר' ירמיה אם יאמר לך אדם מתי קץ הגאולה בא אל תאמן שנת' כי יום נקם בלבי ליבא לפומא לא גליא פומא למלן גלי ר' ברכיה ור' סימון בשם ר"בל נ' סימנים שמנתי לך בקברו של משה שנת' ויקבור אותו בגיא ואם לא ידע אים את קבורתו על הקץ שנת' שתוס ואתוס הדברים עתה' ולע"ל: והנה ר' ברכיה אזיל בשיטת ר' יוחנן הנז"ל שאפי' לפומא שליא המלכות לא נתגלה כי היא נקראת פה: ועיין הרא"בע ז"ל והרד"ק ז"ל. ולע"דן שאמר הפי"ת כי יום נקם אשר העשה יהיה בלבי כלו' בלב שלם ובנפש חפלה וכנוטר איבה בלב ונפש לא כמי שעושה הדברים שלא מדעת כלאמר יד וע"י הנקמה מיד שנת גאולי באה ויתכה דהא בהא תליא:

תכף לנקמה גאולה:

ואביט ואין עוזר וגו' עיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל והרד"ק ז"ל ומהרי"ל ז"ל הכתוב בא לפרש ה"ש תחילה ומעמים אין אתי אתי שהוא על ישראל שאין אתי ית' כלו' מסייע בזכותו וז"ש ואין סומך שיהיה בזכותו סומך לענין הגאולה ולא מעשים טובים עוזרים ואין עוזר והושע לי זרועי כי לא נמלא עזר כי אם זרועו ית' ויכולתו המוקלט וכן הימה שהיתה לו על האומות (כדרש"י הוא סמכתני והענין שלא בצדקת' ועשה כי אם ברשעת הגויים עד כאן: ולע"דן ואביט ואין עוזר שהביט הב"ה בעת עשותו הנקמה ביום נקם ואביט מלמעלה למטה הא"ש יש עוזר בין האומות אים מוגע הנקמה שבראלוי לעשות ביום נקם בלבי הנזכר ואשתומה עליה שאין לריך לו' שאין עזר שהוא הקם כנגד המנגד אפי' סומך אל הכופלי' אין סומך ולזה נשתוממתי איך הרעו יחדיו כולם עד שאין להם עוזר וסומך ולפי שכתוב הביט אחור ימינו מפני אויב כאילו כב יכול הימין בגלות וכתיב הושיע ויעניני לז"ל ואושע לי זרועי הקמה והדין המפילם והמשפילם שהשפלתם גורמת הקמת ישראל וחמתי הניתכת בהם היא שמכהני להנקם מהעמים כמו שמפרש ואו' ואבוס עמים וגו' על התחתונים ואוריד לארץ נצחם שלהם כדפרשתי ויז נצחם על בגדי עשו וזהו ואוריד לארץ נצחם לשכך את האוזן בדרך משל כמו

הבלך מסמים ארץ תפארת ישראל:

ואבוס עיין רש"י וכן הרד"ק ז"ל והרא"בע והגלע"ד זכרתיו בפסוק הקודם:

חסדי ה' אזכיר עיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל והרד"ק ז"ל ומהרי"ל ז"ל הקשה על הרד"ק במה שפי' תיבת אזכיר שהיא פועל עומד שא"כ הי"לל אזכור והכריח כדדש"ז"ל שפי' אזכיר פועל ויצא אזכיר את חסדי' אמנם בתכלי' זכרון תהלות הסם הוא כדי להתרעם בשם שהוא איך לשעבר הכליל חסדיו עם ישראל וכעת הסתיר פניו מבית יעקב והכליל התלונה קוראת כדי להסיב עליה שלא היה הסמני בו ית' תלילה אך ביסראל המקבלים הסמני לפי שהיו כפויי טובה עכשו מנע החסדים מהם וז"ש חסדי ה' אזכיר ר' לחסדים שעשה הפי"ת עמהם בגלות ישראל מעשה ביסראל שיזכירו לותם זה כי אגב מורתיה של הנביא בכלל דברין בתלונתו ידבר בחסדי ה' ותהלותיו אשר הללו אותו עליהם ומילה שיזכרו ישראל החסדים ההם ומילת אזכיר מוסבת עמה ואחרת עמה לאזכיר חסדי ה' ואזכיר תהלות ה' ובילר שני הענייניס הלחד חסדי ה' שעלין אמר כעל כל אשר גמלנו ה' ורב טוב לבית ישראל שגמלם במצרים טובות הרבה לא כפי שורת הדין אלא כרחמיו וכרוב חסדיו וזהו ביאור החסדים עם כל אשר הפסוקים הנמשכים. אמנם ביאור תהלות ה' הוא מה שאמר ואמה מרו ועצבו וגו' כמו שבאו ביאורו עד כאן ודוחק הוא לפרש תהלות ה'

והמה מרו ועצבו את רוח קדשו וגו':

ולע"דן לדקדק שהי' לל אזכיר בתהלות ה' ומהו כעל בכ"ף הדמיון שהיא מיותרת ובלתי נתקת ונראה כי בראלות הנבואה שנבואתו זו באחרית הימי' מתאחרת אמר מה זה שהיאור ועל מה זה האיש כדי שנזכה אליה בלא מעשינו וכפרותינו הנה בכל העב' היה הכל על לא החסד ואמתי' וגם זו הבטיחה כאחת מהסמומה נשתנה וז"ש הנבי' ע"ה הסדי ה' אזכיר מהחסדי' שנתחסד עמהם גם תהלות ה' ר"ל שעשאנו לשם ולתהלה ולתפארת בעולם במה שהפליא חסדו עמנו כמ"ש הוא תהלתך והוא אלהיך וגומר ר"ל הוא שעשה אותך תהלה בעולם שיאמרו עליך ומי בוי בדול אשר לו אלהים קרובים וזהו הסדי ה' אזכיר תהלות ה' אשר עשאנו תהלה בפי הכל כאמור הוא תהלתך שכל מה שעשה עמנו מהחסדי' והתהלות הכל היו אות הטבע בעל ר"ל כמו שהוא על כל היכולות וכן חסדיו ותהלות ה' במה שגמלו הכל היה כעל וגביה ומרומם ז"ש כעל הוא כל אשר גמלנו ה' ויאמר אך טוב לבית ישראל כרחמיו וכרוב חסדיו שלעפ"י שלא היינו הגוים וכדאים אליהם עכ"ז ויאמר אך עמי וגומר ולכבודו שלא יתמהו עליהם באמרם עם ה' אלה ומארצו יצאו ואם עליהם לתושיע ובכל צרתם לו צר וגו' והמה מרו ועצבו וגו' והיו כפויי טובה ולזה כלחם בם ולהכון אל אהם זכר להם ימי עולם ובנים קדמונית בצאתם ממצרים ולא היו הגוים כ"ב כי מסה לבדו היה עמו בענין הענל כמ"ש מז"ל שעשן משה כלום אמרת אנכי ה' אלהיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרי מבית עבדים אנכי ה' אלהיך אמרת ועלי אמרת ז"ש משה עמו ולזה המעלה מים עם היותו שהמרו על יים בים סוף את משה ואהרון ע"ה שהיו רועי ישראל שהם אלהו של הב"ה הם בקרבו אתו רוח קדשו כ"ז זכר הפי"ת כאשר המה מרו ועצבו את רוח קדשו שזכר להם מה שהיה אל הב"ה הם בצאתם ממצרים ובהיה מוליך לימין משה וגו' וכל הנסים ובפרט ההפכיים הלחד להוליא מים והפכי ליבש המים המוליא מים הוא מ"ש בוקע מים מפניהם והשני ההפכי' מוליכם בתהומות כסוס במדבר יבש ה"כ מי שעשה כן בצאת' ממצרים עם היותם בלתי כדאים ולא די זה אלא שבאחר ימרו ויעצבו את רוח קדשו זכר להם כן להחזיק להם טובה מה שהטיב עמהם כאילו הוא חייב להם והם הינם חייבים ה"כ איכה הנה בשם בנלו' הזה הנבי מסמיים ורואה וגו' זהו תכלי' זכרון חסדי ה' לזכיר תהילות ה' לעורר רחמיו והסדיו אשר גמלנו מהם בצאתנו ממצרים כן יראנו בעת נפלאות בחסדו הגדול או ילמ' חסדי ה' לזכיר ועל הזכרון הזה בעצמו אתן תהלות לה' אשר זכני להחיר חסדיו וזהו שקול ומכריע כעל כל אשר גמלנו ה' וגו' כי לותם הגמולים ורב טוב וגו' הינו לגוף והזכירו חסדי ה' הוא שלימו' בנפשי לדעת מתוכ' והכירו היכול' הלהי והשגתתו אשר מכל זה מחייב לאת תהלו' לה' על זכזכי להזכיר חסדי ה' וזה עולם על כל הגמולים וזהו כעל כל אשר גמלנו כמדבר הנביא בעדו ובעד דורו ובעד הלנשים אשר בגלו הנמולים בלבד אשר גמלו מלמרורב טוב וגו' הוא על כלל הגמולים אשר לבית ישראל והבית בכללו מיוס הבנותו אשר גמלו ברחמיו וכרוב חסדיו לו יאמר חסדי ה' אזכיר חלוק' לחת ותהלו' ה' חלוק' שנית ואפרש את בחלוק הא' שחסדי ה' הוא כעל אשר גמלנו ה' לו ולנמלאים בדורו והחלוק' השנית של תהלות ה' הוא מפרש במ"ש ורב טוב לבית ישראל שגמלם במצרים טובות הרבה לא כפי שורת הדין אלא הזכרת חסדי ה' הוא לשבח אלו יתמר אמר הנביא ומרומם ז"ש כל אשר גמלנו ה' ואמר אך ומאמר ומעמים אין אתי הנז"ל בשביל יחוסיהן שזו סניגוריא על הערוות שקטרגו עליהם הסריס ור' לוי אמר בזכות המילה שהיא סניגוריא בלחר שקלקלו כפי דברי הלומות בו בעלמו הם מתוקני' במילה ולפסר עוד בסניגוריא זו של המילה שהיא כוללת על ע"ל וגלוי ערוות וש"ל שהמילה מורה על היותו עבד לה' מתוס בחותמו ועל ש"ד תכפת המילה בדם הנספך מהמילה וג"ע כנז"ל ועיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל וכן הרד"ק ז"ל וכן מהרי"ל ז"ל: ולע"דן עפ"י שיטת הרד"ק הנזכר במ"ש זה הדור בלבושו לדקדק תיבת זה ר"ל הענין הזה הנז' שבא המון בגדים שמלוכלכים בגדיו בדם אין זה כיעור וגולל אלא הענין מחייב היותו הדור בלבושו שהלכלוך דם מהגלמון הדור בלבוש הוא:

מרוע לדום גו' כנר קדם בפ' הקודם ביאור נכון מתוך דברי חז"ל הני שהבאתי למעלה והזכור אותו בפ' פורה דרכתי לבדי בש"ל כי הוא מקושר עמו: ובב"ר ולא הראשון לדמומי היא לדום ותבשילו לדום ולרמו לדומה בגדיו לדומים מלבושיו לדומים פורע ממנו לדום בלבוש לדום הוא לדום ולא הראשון לדמומי תבשילו לדום לעיעני לא מן לדום הזה לרמו לדומה הרמה שעיר שדה לדום בגדיו לדומים מגן בגדיהו מלדם לבושיהם לדומים לגבי חיל מחילעים: פורע ממנו לדום דודי לא ולדום בלבוש לדום מדוע לדום לבושך לבל"ה והכוונה שעשו כל עניני לתכונות ופעיכות דמים וזהו הוא לדום המורה על ש"ד כמ"ש חז"ל בדוד ע"ה לדמומי עכ"פה עיניים לדמומי הוא לש"ד אך עפ"י מה שיורו לו הסנהדרין שהם עיני העדה ז"ש עם יפה עיניים לא כן עשו לדמומי הורב מדעתו ותבשילו לדום שהמלכל מוליד הכוב' באוכל כפי דקות המלכל והעדשים הם מגבירים הסחורת אלזה יאכלוהו בהשעה אחד להבל ולעיני' בהגבירו הסחורת והמקום שהוא מתגדל בו לדום' ושעירים ירקדו שם לרל' שעיר שדה לדום והגבורי' שלו בחר' לדומים ולא כן מדכתיב מגן בגדיהו מלדם שסמוך לל גבוריהו שהגיבור מלוה שלם חוזר לל המגן כפשוטו של מקרא הי"לל מגן מלדם לגבוריהו ולזה פורע ממנו לדום הב"ה בעצמו שהוא לא ולדום לא ליעראל ולדום למצריים כיולא בזה לא ליעראל ולדום לעשו ובלבוש לדום המור' על הדין כדפ' בפ' מי זה בלמלכי הוא ית' לבדו עושה הדין כמ"ש פורה דרכתי לבדי ולז"ל הזכיר בו גבורו לדומים ולא שאר הפרטים דלא שייכי בו ית' ועיין הרא"בע ז"ל וכן הרד"ק ז"ל וי"ה מה דין וגו' בבעמוד: ולע"דן לדקדק למ"ד בלבושיך היתרה (כהרא"בע ז"ל) שהכוונה לחודיע שזה הלור' הוא מבל אל הדין הנמשך ממעשה התחתונים ממה שהרעו ליעראל שעשה היות לבושים ית' כתלג חוזר מורה על הרחמים הרשעים מהפכים מד"ה למדת דין כמשחז"ל בפ' והוא המטיר על הלדום גו' והלבוש שהוא מתכוכתו לבן ורחמים כשהך למרלה לדום לז"ל מדוע לדום בלבושיך שמורה שהלבושים הינם לדומים דש"כ הי"לל מדוע לדומים לבושיך לבל לדום מורה על מלילות הלוד' שנפל בלבושיו כשהרת השמן שנופלת בנגד המקר' לא שהי' עולם הנגד מעצמו בגוון הבהרת ולבר' זה הרחי' יוחר ואמר ובגדיך כדורך בגת שבגדיו קבלו הלכלוך הרוח וגוון הלדמומו' מהיין לא שהם מעצמם כן:

פורה דרכתי וגו' מתוך דברי חז"ל הנז"ל בפ' מי זה בא מובן שאמר שנתן הב"ה נקמתו בסר של מעלן לפקוד הפי"ת על לבא המרוס במרוס ועניין בא מלדום פי' שאור הפי"ת וקדושתו ומלכותו בכל מלה אחי' בקליפות ע"י הארתו נכנעים ובלבוש שם מנגד ומרחוק ולא בקרוב כי לא יגורך רע כתיב יכנעו מיד ובזה שייך מי זה בא מלדום שבא מכנעת לותו הסר ולזה שולים מלאכי השרת שלא הלכו עמו מדוע לדום לבושיך מלחר שעשית נקמה בסר של מעלן לא היה ראוי להמלא לדמומות כל דהו בלבושיך מלחר שהבגדים שלך כדורך בגת שמורים הם שעשית נקמ' הנה מחייב להסתלק לדמומות הדין מבגדיך וא"כ אדו' לבושיך ובגדיך כדורך בגת הם ב' הפכים בנוסח ל' ומשיב הפי"ת למ"ה פורה דרכתי שלבדותה קטנה שיבה שמה וקרא' פורה לשון פירורין ולא גת ולזה דרכתיה לבדי ר"ל בלי פרסו' ע"ד לעוסה בפלאות גדולות לבדו שאין בעל הכס מכיר בכיסו כך פור' דרכתי לבדי בסתר כי אין כבודי לפרסם דבר נקל כזה ומעמים אין אתי והסיבה שנעשרו בגדי לדומים שלא נתקרבה דעתי בנקמה הבית ומ"ש ואדרכם גו' ואדרסם בחמתי וגו' מורה על שהפי"ת היה רולה לדרסם עוד בחפו וז"ש ואדרסם בעבלה תחת הי"ל וכן בוי"ו וגו' כל הנוין בש"בא לשון עתיד ולא כתב הוי"ן בק"מן ומ"ש וכל מלבושי אגאלתי בלשון עבר הוא על מ"ש בחותה שעה נוטל ה"בה כל עונות' ונוחנת על בגדיו ונעשים לדומים וזהו הטומאה שבגדיו שאמר אגאלתי כמו לחם מגולל וכזה מוכן ג"כ בפל ואדרכם באפי ואדרסם בחמתי הא' מלד עונות ישראל שעלה במחשבה ליהנ' על עשו והטעם בזכרתי למעלה שהם היו מחטיאים אותם אמנם כשאמר עשו והתחנו בש"ע כמה כחים לי שלתה כיתן עלי עונות אחי אז נוטל הב"ה כל עונות ונוחנם על בגדיו וזהו כל מלבושי אגאלתי ואו' כי יום נקם בלבי חוזר לראש הפ' פורה דרכתי לבדי גו' כי יום נקם בלבי ולא יעבור אלא עכ"פ יבא יום נקם בלבי והפורה הזאת הנז' שדרך והיה רולה לדורכם באפו ואדרסם' בחמתי לולי שבל מלבושיו לפשר שהוא בא' מבני בניס אז שהפורה הוא הסר של מעלן שיפקוד ה' על לבא המרוס במרוס ועל מלכי האדמה עד אלה והשני פורה דרכתי לבדי התחתונים דריכה מכת חרב והרג ואבדן והי' רולה לתת רשות למחבי' דהיינו אף נחימה עד כלה ובזה יובן אז פורה דרכתי מלבד הנז"ל כוונה שנית בזו' לבדי פי' בלי אף וחמה ועלה בחשבה כפי חיוב רוע מעשיו של עשו שאדרכם באפי ואדרסם בחמתי ואלד תחנוני כנז"ל וכל מלבושי אגאלתי ועיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל והרד"ק ז"ל וכן מהרי"ל ז"ל והשיב לשון עמים על ישראל כמו עמים הר יקרלו הוא מה שפי' הפסוק עצמו ואמר כי יום נקם וגו' ואבדיל ואין עוזר מגואלי הנז' אין בהם עוזר ותומך בלדקו: ולע"דן מה שזכרתי בכלל ביאור דברי חז"ל בכון בהבנת הפסוקים ואף הם נאמר שלא כיונו חז"ל אל הביאור הזה בכון הוא בפסוקים: ולפשר עוד שאמר פורה לשון פירורין כהרד"ק אבל לכוונה אחרת שלא תאמר שבהשחית עמים רבים יומת לדיק ורשע והיה כלדיק כרשע הלילה אלא פירדתי אותה פירור לסיר הלדיק מתוך הדריכה והרמיסה זהו דרכתי לבדי שלא נתתי רשות למשחית שלי שלינו מבחין שלא הי' הייתי הדורך מעמים אין אתי בכלל עשו אלא מעשו לבדו בלי שום תערובת כי בעמים יבים אותם לבדם כמ"ש אמ"כ ואבוס וגו' וזהו ואדרכם באפי ואשכר וגו' בלשון עתיד על העמים אז כשיטו ואחיר לראש שאמר פורה וגו' על עשו ועליו אמר ואדרכם וגו' אז יאמר ומעמים אין אתי הנז"ל בשביל יחוסיהן אז אין איש אתי כלו' לא בלבד

הלת המצרי וגו' ראה שאין איש לדיק עתיד לנאת ממנו לז"ל ומעמים אין אתי אתי כלו' לא בלבד בכלל דריכתי אין הגון כי הני לופה

מהעבר לא שתעקר יציאת מצרים ממקומה אלא שתהא שפילה לה :

ליאבר לך עמי המה וגומר דרש רבי אלעזר ברבי יוסי וכי לא היה גלוי לפניו שהם עתידים לעקר ת"ל לך גלוי היה לפניו שהם עתידים לעקר ומה תלמוד לומר ויהי להם למושיע מלמד שמבני אדם שהם עתידי' לעקר אינה כבני אדם שאינ' עתידי' לבגוד בו עולמית וכה"א ויפתחו בפיה ובלשון יכזבו לו ולבם לא נכון עמו וכה"א יאמינך בשתר רעם אבחנך על מי מריבה אלה עכ"ל פירשתיו בכלי חמדה : עיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל והר"דק ז"ל אמנם למדרש חז"ל הכ"ל לך לשון מיעוט כי אכים ורקים מיעוטים כפרשתי בכלי חמדה ולומר שגלוי וידוע היה לפניו שאינם עמו וחך ממעט : ולע"ד לפי שהיו מתחילה במדרגת הבן הבכור בני בכורי ישראל ולא"ל הפי"ת אעפ"י אלא יהיו במדרגת בנים כי אם הב אחי היה כבודי לפחות לך עמי המה רוצה לומר המה הדור הזה באחר הוא שם ולא אביא אל העתידים עורר לוייתן ולמרול בי ואעפ"י שהם מחזיקים עצמם כבנים ולא בעמי עכ"ז לא יסקרו כי אע"פי שהם סוררים אז לא אמון בם עכ"ז בנים הם ז"ש בנים לא יסקרו בשם זה שקורא'ים את עצמם בנים ולעומת זה ויהי להם הי' בעצמו היה להם למושיע ולא ע"י מלאך ולזה אומר בכל צרתם לא צר הוא בעצמו הצרה ובתשועה על ידי מלאך חליצה זה שאמר לא צר ותיבת לא מקוסרת עם ומלאך פניו הושיעם אלא הוא בעצמו יתברך ויתעלה בהבאתו ובחמלתו הוא באלם הוא הגואל כמלאת הצרה חלוסה כע"י מלאך והגואל' חוקה שהוא בעצמו באלם ובזה וינטלם וינשאם כל ימי עולם כי הנסה חלהים לבא לקחת לו גוי מקרב גוי כמו שעשה לישראל וזה תכלית הנסיאות והרוממות לישראל וזהו אחר בחר בנו מכל עם ורוממנו מכל לשון במה שגאלנו הוא בעצמו וכבודו וזהו כל ימי עול' כי הכבוד הזה לעולם הוא

ובל צרת' וגו' עיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל והר"דק ז"ל ובסמוך עוד בהבנ' פסו' בכל צרת' בס"ד :

הוא מעשרון לו המלכות קורא מלאך כי הוא המלאך הגואל : ועיין הר"דק ז"ל וק"ל לי' מלאך פניו על הסיבה והנכון כמו שפי' בדהרא"בע ומהרי"ח ז"ל הבינה הכתיב לא בא"לף כדרש"י ומתרגם ובכתיב לו אר הבינה כדא"ל שבכל מקום שנאמר והיה להם צרה עמה' הוא ית' ולו אר שמהם כמו עמו אנכי בצרה ובשע' שמחתם היה בהפך שם ושמח וזהו בחבתו ובחמלתו הו' באלם וינטלם לשעבר ולעתיד וינשאם כל ימי היות העולם קיים עד הפסלו כמ"ש חז"ל שתא אלפי וגומ' וזהו ימי עולם עד כאן תורף דבריו : ולע"דן מה שזכרתי מקוסר בפסוק הקודם בהבנת הכתיב בא"לף ודפ"פי' לא אר לאל"ף אר והיה רמז לאל"ף של להיה שכב יכול הצרה של ישראל עולה עד הכ"אר הוא מ"ש הוא עשאנו ולא נתנו לאל"ף לנחנו וכשאמר לו בדו"ו הקרי פי' לו"ו אר והוא עד התפארת וזה זה אמת כי בתפאר"ת יהיה בעצם ותשוקה כי שם שורש יסר' לשר בהם יתפאר הבריח התיכון יעקב המבריח מן הקצה אל הקצה אמנם בכתר יהיה בדרך רחוקה ובבחינו' דקות בסוד בעבר הנהר יסנו אבותיכם דא נהרא עמיקא ומרירא אשר שורש נשמתה דנשמתה אל האבות בעבר הנהר שהנהר הבי"ה ועבר הנהר כתר חכמה ודי בזה ולפי הפשט יאמר מלבד הנכר באופן שני והוא שהודיע הכתוב שה"בה מקדים רפואה למכה ז"ש דרך כלל בכל צרת' לא עי' שלח גזר ולא כתן המיל אצר הצורר עד שהקדים שמלאך פניו הושיעם קודם גזרה למיעוט להושיעם ע"י מלאך פניו ולעת הפועל הוסיף מלד אהבתו וחמלתו שהוא בעצמו גאלם ואע"פי שהיה מסודר שתהיה התשועה על ידי מלאך פניו בעל השליחות הזה ובאהבתו ובחמלתו הוא נשא ובזה עשה עמהם שתים הראשון שהושיע ממצרה שהושיע ונשאם שיהיו מנוסים כל ימי עול' מלד הכבוד הזה שעשה להם שנשאם הו' בעצמו אינלך כבוד ונשיאות גדול מזה שבאהבתו ובחמלתו הוא גאלם בעצמו לו יאמר וינטלם במדת הפורענות נטלם ובמדת הטובה וינשאם בנשיאות וכבוד באופן שהיה זה תמיד וכל ימי עולם לו יאמר בכל צרתם לא צר שהצרת נמשכות ממנו בהסתרת פני הסגתתו כמ"ש ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא ומלאהו צרות רבות ורעות וגומר וזהו בכל צרתם לא צר בעצם ותשובה אלא בהסתרת פנים כלומר באופן שהכל נמשך ומתחייב ממנו יתברך וית' : ואם יקשה לך הכתוב בסמוך ויהפך להם לאויב וגומר עיין בסמוך ולא יקשה לך בכלל במה שלהכתוב שם בס"ד : וכן הכתוב בפסוק ואין קורא בשמך עיין שם : לו יאמר בכל צרתם לא צר שאין התכלית צרה אלא לטובה לכפר העונות והרמ' שהזמין להם מלאך פניו הושיעם

והמה מרו ועצבו וגומר עיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל וכן הר"דק ז"ל ומהרי"ח כבר זכרתי בפסו' חסדי ה' וגומר שפסוק זה ביאור למ"ש תהלות ה' שבמקום תהלות ה' על הטוב' אשר גמלם היה שהמה מרו ועצבו את רוח קדשו שאמרו שמפני ההכרח נהפך להם לאויב והוא בלחם שם אלה הם התהלו' שנתנו לו על הטובה עד כאן : וי"ת ויהפך להם לאויב ואתהפך מימרי' לעון לנביא דבר עד כאן : ולע"דן לעומת מ"ש שהיה הב"ה דבק עמהם עד שיעור שבכל צרתם לו צר כמשל הבני תאומים שבשיוכה האחד ירגים אחיו בצער והמה מרו וכפי' המרי עצבו את רוח קדשו כמו ויתעצב אל לבו כך ותעצב רוח קדשו ולא שרתה על הנביאים מהצער ככתוב מלכה ושריה בגוים אין תורה גם נביאיה לא מצאו חזון מה' כי אין הנבואה שורה אלא מתוך שמחה ולא מתוך עצבות בין מלד המקבלים בין מלד המשפיע יתברך וית' ובהיות שעצבו את רוח קדשו נמשך שגם נביאיה לא מצאו חזון מה' ויהפך להם לאויב כלומר נהפך להם והלך אל האויב כאילו הוא מלד האויב ועוזרו זה שאמר היה ה' כאויב וזהו ויהפך להם לאויב הוא נלחם בם ואמר שאילו בשביה להם לאויב הוא לחם בם כלומר בצרתם ומלחמותם היה גם הוא נלחם ומתפעל מהמלחמה נלחם כענין מה שדרשו חז"ל אים חכם נשפט את אים אויל כב יכול אים חכם זה הב"ה נשפט את אים אויל אלו ישראל וזהו נלחם בם ולא אמר הוא ולחם עמם אלא נלחם בם לשון נפעל

ויזכור מהמלחמה מלר ומצער :

ימי עולם וגומר עיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל והר"דק ז"ל ומהר"יח ז"ל הבינה בכל הנ' ודמה מפני הדוחקים אשר לכל הפירושים הנ' והוא כי' ויזכור על ישראל (כדהר"דק) ולא אפשר לומ"ר בתיבת עמו לבל הוא מסורם כאילו אמר ויזכור ימי עולם אשר בימי משה ופירש הכתוב שהזכר הנ' הוא עמו ישראל ותכלי' הזכרון להרעות' היה נביא כמשה המעל' מים סוף ודרך הלנו ניצלת בהם להבנן על ישראל ובדמ"ל שהב"ה אמר במיתתו של משה מי יקום לי עם הב"ה היה רוצה בנביא שיסייע בהפילתו למטה כנוי לנביאים שהם הנביאים שעייהו והוסע ועמוס ומיכה שהיו מרעים ונאמר ז"ש איה משה המעלם מים עם רועיהם בלתי כדלים ושמרו על ים בים סוף כאילו ימי בריאת עולם כשהיו ימים בלא שנים דהיינו בעת הבריאה שפס נאמר ברקיעים ואין רקיעים ולא משה שנאמר ויהי רקיע רקיעים לו ואין רקיעים אלא ישראל ככתוב קודם ישראל לה' ראשי' תבואתו ולא"כ איך יבולם מגוי חלילה ואמר איה המעלם מים וגומר ופס בים נחה רוח ה' בקרבו של ישראל לשרה וגומר וז"ש איה אחת בכמין כמ"ש אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת לה' ויאמרו לאמ'

מוליך לימין משה וגומר עיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל והר"דק ז"ל ולע"דן שהודיע היות הפי"ת הולך עם משה בכל אשר ילך ויוצא בזה הבטחת ליהושע כאשר הייתי עם משה' אהיה לימינו של הנביא בזה יאמר כאן מוליך לימין משה זרוע תפארתו שהזרוע שמאל היה כמו שנאמרו גם"ה והמקובלי' שהוא התפארת וכמ"ש בתפילה ישמח משה במתנת חלקו כי הפי"ת מכונו לימין משה ומכלל שהימין של הב"ה מכוון אל הזרוע תפארתו שהזרוע שמאל היה עבד נאמן קראת לו כלומר תפארת"ת ברחמי דייקא לז"ל כאן ביחוד זרוע תפארתו ואיה זרוע ה' שהיא הזרוע לימין משה נמשך ענין בוקע מים מפניהם עפ"י רוח קדים ויבקעו המים מפניהם ר"ל מפני ימין משה ומפני זרוע תפארתו הסיה כנוי העבד לרבו ויבקעו המים לא נאמר' אלא המים כל מימות שבעולם ואע"פי שלא היה צורך לישראל בבקיעת

והיה כן לכו פס יכולתי ית' וז"ש בוקע מים דרך כלל כל מים שבעולם והיה זה כדי לעשות לו שם עולם שם בכלל העולם לו שם מתמיד המכס בסמוך לאמר שם תפארת מהסיבה שהוכיר שם נש"ד עיין שם :

מוליכם בתהומות וגומר כבהמה ונומ' עיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל והר"דק ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל שמדבר על קריעת הים שהלכו בתהומו' דרך ישרה כסוס וכבהמה כנ"ז והוסיף שלא אפשר לפרשו שעשה המשל הזה כבהמה ונומ' רמז לשתותו הדור לא היו נכשלים בשיעות הבל היו מגליחים בכל מעשיה' כמו כבהמה היורדת בבקעה כן רוח ה' תניחנו ליסרא והיה תכלית המחמר כולו כן נהנת עמך לעשות לה שם תפארת בעוטה המשל הזה מן הבהמה אשר בבקעה הרד לפי שכמו שזכרו הבעיים שהבהמה כשתעלה להר גבוה והלוא הסבל לפי ושמלרד כמו שיסבול הדבר הכבד בעלותו למעלה כנגד שבעו אמר כאשר הבהמה תרד למטה התנועה לוהה תנועה בקלות לפי שהיא נוהה ונבכית אליה לרדת למטה וכבר תתאבר לפעמים סיבה אחרת והיא הרוח כשתנשבת מהלך שהולכת ממנו הבהמה ויעזרה בתנועתה ולפעמים תסוב הרוח אל פנייה ותעכבה בתנועתה ולכן כאשר המשיל תנועת הבהמ' כבהמה אשר תרד כן שתהא שם בקלות יותר מבעלייתה ושל פרוח ה' תניחנו לאותו מהלך והתנועה שמפני שתי סיבות אלה הנז' תתנועה הבהמה בקלות ובלי עצר כן נהנת עמך בקלות לי עצר ורמז זה כנגד מה שאמרה התורה וה' הולך לפניהם יום בעמוד ענן לנחותם הדרך וגומר שהיו הולכים בנחת ע"כ : וק"ק לפי' שפי' תניחנו על התנועה דהי' אל תניחה על הבהמה : ולע"דן לדקדק בכל בני המשלים הללו למה כסוס במדבר וגומר כבהמה וגומר ולא כן להמשיל עניינים כאלה אל הבהמות כסוס וגו' כבהמה וגומר : וכרא' לפי שהזכיר למעלה מלאך לימין משה זרוע תפארתו והוא הצטרפות גבורתו ית' בשמאל לימין משה בכוחו כמו שפי' ואמר בוקע מים על משה ע"ה בהצטרפות הזרוע תפארתו כמו שאמר מפניהם על ימין משה ועל זרוע תפארתו שמפני שניהם יחדיו נבקעו המים לעשות לו יהבדל שם עולם הו לעשות לו למשה שם עולם הייתה כוונתו יתברך עתה נאומרו בני המשלים לבדר בני אלה הענינים ועל ימין משה אמר מוליכם בתהומו' כסוס וגומר וזה אפשר בה' מפני כנים הו שאמר מוליכם בתהומות על הזמן שקודם הבקיעה כמ"ש דבר אל בני ישראל ויסעו לפנים בתוך הים בעודו באלו בתקפו שכן עמו ישראל כמ"ש דע"ה שם בנימין נער רודם ירדו הז"ל ורד ים ושרי יהודה רגמום כי הם רגו למסור נפשם תחילה וזהו שרי יהודה רגמתם וגומר ל"כ היו כרגמים על חטיפת המלוה ולא זה אמר שזכה להיות בוקע מים וגומר כ"מלאות היותו מוליכם בתהומות בעודם תהומות כסוס במדבר כך רגו ישראל להכנס בתהומות בלי מכשול אלא במרוצה בלי עכבה ואמר כך אמר המשל הסני כבהמה וגומר על הזמן שאחר בקיעת המים שהיו הולכים בתוך הים בהנהגתו יתברך ויתעלה כבהמה בבקעה תרד בלשון ירידה למעמקי מים דיש ה' הניחנו לעמך כמ"ש אחר כך ופירש הענין ואמר כן להתה ה' נהנת עמך בתוך הים לאחר הקריעה לעשות לך שם תפארת נתלה פסוק מוליכם וגומר על ימין משה ופסוק כבהמה וגומר על זרוע תפארתו המנהיג את ישראל בת ך הים בינשה והזכיר סוס ובהמה לפי שמתחילה קלתם המרו על הים בכתוב בפרשת תרעומת המצלי אין קברים ונומר ולכך אמר כסוס גו' אמנם על מה שהמרו בתוך הים כמו שלח"ז שאמרו כמו שאנו אומרים מן הים כן המצריים כמו שפי' חז"ל במ"ש ויומרו על יס בים סוף שהם שני מיני מרי אחד על הים והשני בים סוף לזה אמר כבהמה וגומר שאדם ביקר לא ילין נמשל כבהמות כסוס כפרד אין הבין : והפן הבני שהיה מאמר מוליכם בתהומות אחר הבקיעה כפשוטו של מקרא וכסדר המקרא שאמר תחיל הבקיעה מים וגו' אחר כך מוליכ' בתהומות וגו' וזאת ההנהגה בתוך הים בנסי' שנעשו להם בתוך הים כנזכר בדהז"ל באופי שלא יכשלו כלל בתוך הים כנו"ל : אמנם כתיב כבהמה וגו' דבר על הזמן אשר אחר שנתיבשה מן הים ההנהגה במדבר כבהמה בבקעה תרד וגו' שכל המדבר נעשה בקעה כי ענן מעבני הכבוד הוריד ההריס הגבוהים כנזכר בדהז"ל שענן אחד מיוחד לה' וז"ש כבהמה בבקעה תרד רוח ה' תניחנו כן נהנת עמך וגו' שההנהגה הזאת היתה לעשות לך שם תפארת שהראשונה היתה לעשות לזולתך דהיינו משה כפי הפי' האחד אשר פירשנו במ"ש לעשות לו שם עולם לו למשה אמנם לעשו"לך שם תפארת שבאר היה לך שם עולם על ידי הבאת כמ"ש ויקרא שם אברם בשם ה' וגם על ידי הבקיעה כבר קנית שם עולם אבל עתה נהנת עמך במדבר אחרי הקריעה ואחרי שלהם מן הים להיותם לא מעמד הר סיני לעשות לך שם תפארת במעמד הנורא ההוא והמפורס' ובהצטרף כל שאר ההנהגו' אשר במדבר במן ושלו שעל ידי כולם בהנהגה הנכונה עשית לך שם תפארת : לו יאמר בתחילה שם עולם שהעולם יכירוהו וכאן אמר שם תפארת שישראל אשר כבר מכירים ויודעים שמו יוסיפו לדעת אותו בשם תפארת :

הבט משמים וגו' עיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל והר"ק ומהרי"ח ז"ל הבט עד כנעת את שם עתה יאמר התלונה שיוציאו בני ישראל מזכרון כל זה שזכר מהטובות שעשה הקב"ה לישראל בצאתם ממצרים באמרם הבט משמים וראה ר"ל אף ע"פ שאמרת אלכה ואשובה אל מקומי וסלקת שכינתך מבינינו והעלית אותה לשמי אבלך עכ"ז משם תשגיח והבט משמי' ותראה מזבול קדשך שהוא הגלגל העליון המתנועע מידך היה קנאתך וגבורותיך כלומר הוא' קנאה שקנאת על המצריים איכה היא שלא תקנה גם כן לאומות המצרות ועתה היא בהפך שהמון מעיך ורחמיך אלי התאפקו והתחזקו עד כאן : ולע"דן לדקדק בכל הענין מן השמים היינו מזבול קדשך כמו שהרגיש הרא"בע ז"ל כנו"ל : ונראה שהכוונה לפי שההשגחה האלהית אשר שתשגיח בני בגלות באחד משני פנים האחד מלד עצמינו אם אנינו בתיקון המעשים והשני אם לא אנינו אלא הרחמים התאפקו והמון מעיו מלהנו אבל יעגיח מלד ביתו התרב ובויים מרקדים בהיכלו לזה אמר הבט משמים וראה מבחינת המקדש שהוא זבול קדשך ומשבתו וז"ש מזבול קדשך כלומר מסיבת אבול קדשך ותפארתך איה קנאתך לקנא מקום שהכן גדול נכנס בו ביום הכפורים לבד שועלים הלכו בו וזרים נכריים שהו איה קנאתך וגבורותיך לקנא מפלת זבול קדשך כלומר ר' מלד עצמינו ידעהי שאלי התאפקו המון מעיך ורחמיך אלי מלד רוח מעלני התאפקו אם כן עשה נא מזבול קדשך מסיבתו' לו יאמר לפי שבעבה הקישים הם כמ"ש בפ' אין דורשים דיש לקיש אמר ז' שלו הן ולון רקיע שהקים זבול מעון מכון ערבות ואמרו שם זבול שבו ירושלם וב"ה ומזבח בנוי ומי' כלל הבר הגדול עומד ומקריב עליו קרבן בכל יום עכ"ל : ובזה יאמר הבט משמים וראה מכלל השמים שהקב"ה יושב בהן ובפרט ערבות כדכתיב סולו לרוכב בערבות וגו' ואמר כך לאמר פרט מהפרט והוא מהקרקע הנקרא זבול ובינון אשר שם ירושלם והמקדש וזה רמז בלומרו מזבול קדשך איה קנאתך לקנא בשלחיה יד בירושלם ובמקדש לאמה המכוונים כנגד המקדש וירושלם של מעלה העומדים בזבול העליון : עוד אפשר כנזכר מדחז"ל שירושלם ובית המקדש של מטה מכוונים כנגד ב"ה וירושלם של מעל' לז"ל הבט משמי' וראה והבטה הנזכרת תמצד מה למטה בדרך שפר השמים שהוא זבול קדשך ירושלם והמקדש למטה נמלאה ההבטה שלמר הבט משמים למעל' ודרך משה מזבול קדשך ולהיות שלין הקב"ה נכנס למעלה עד שיכנס למטה ככתוב לא אבוא בעיר לזה אמר שיבט משמים דרך הבטה בעלמא לבד בירושלם והמקדש אשר בשמי' ולא דרך בילה אלא הבטה לבד : ותמשך ההבטה הזו מזבול קדשך אשר בארץ מתחת ירושלם והמקדש אשר למטה קרוב למ"ש הכתוב ה' בהיכל קדשו ומכוון ליסודתו הכסא בשמים נמלא כסאו בשמים והוא בעלמו עיקר מושבו בארץ בהיכל קדשו ומסני המקומו' יהדיו עיניו יחזו עפעפיו יבחנו בני אדם :

כי אתה אבינו וגו' שבת פר"ע כי אתה אבינו מ"ר שמואל בר נחמני לעתיד לבא הב"ה אומ' לאברהם בניך חטאו לו' לפניו ימחו על קדוש שמך אמ' לא בשבי טעמא ולא דיצתי רחמי עליהו לו' לו בניך חטאו אמר לפניו ימחו על קדוש שמך אמ' לא בשבי טעמא ולא בדרדקי על אמר ליצחק בניך חטאו לו' לפניו רב"ש בני ולא בניך ושוב כמה פנותיו של אדם שבעים שנה שנאמר ימי שנותינו בהם שבעים שנה אל עשרים אלא שנשת עליהו פשו אלו המבין אל חמש ועשרים אל ליליתא פשו אלו עשרים וחמש אל תריסר ופלגא דלילותא והמיכל ובית הבכא פשו אלו תריסר ופלגא אם אתה סובל את כולם מוטב ואם לאו פלגא עלי ופלגא עלך ואמ"ל בלהו עלי הא קרבים נעשי קמך : כתחו ואמרו כי אתה אבינו אמר להם כדאתם מקלסים לאבי אלסו להב"ה מיד פתחו כולם ואמרו אתה ה' אבינו גואלנו וגו' : ולע"דן לדקדק מה זה ועל מה זה נשתנו סדרי בראשית שאברהם רחמן ובעל החסד נש יעקב נטה אליו וכ"מ שם הב"ה אלהי אבי אברהם ובדין זה שניהם מבריעים לטובה ימחו וגו' ויצחק שהוא הדין וכתה יצחק מרהם יותר משניהם : ועוד למה יסאל הב"ה לאברהם ויעקב והניח ליצחק שהוא דיניהם ובזה אל להדין בבעל המאמר הרגיש בדקדוק זה שאמר לומר ליעקב דהיה ליה לומר גדול בנים הוא כתיבת טעם לשאול מי יעקב קודם ליצחק לפי שהיה לו לומר גדול בנים לבל כשנדקדק נמצא שהב"ה לא בייך כי העיני בשר לך לא בראות לעוד תראה כי גלוי לפניו כל תעלומות לב לא כן למה שאל לת כיהם של אברהם ויעקב עיזיק קטרוגם היה לו לשאל לת ויצחק המלין : ונראה כי מה

למושיע הוא בעצמו' שלא היות כי נכי החמת בכל צרתם זונת זו לא ג' ועם כל זה אין דרכו ית' להושיעם בכל צרתם רק ע"י מלאך כי ומלאך פניו הושיעם אבל כ' בעיות מצרים בהתבתו ובחמלתו הוא בעצמו על כנפי נשרים ולא כל מלאך כי אם בהסתרת פנים לבוזו' בשאים ומחלתו הוא בעצמו ולא מלאך ולא שרף ולא שליח כי אם הוא בעצמו הגדול הגבור ונורא ומלך מלכי המלכים ומלך מלכי המלכים ומלך מלכי המלכים

אלי התאפקו׳ אני רואה שהתאפקו והתחזקו רחמיך אלי ולא נכמרו להחר לרחם
עליך ואיך היה זה׳ כי אתה אבינו׳ והאב לא יתאפק על הבן אלא ירחם עליו מיד:
כי אברהם לא ידענו׳ על דרך הבי ואמי עזבוני וה׳ יאספני׳ כי הע״פ שהאברהם
אבינו הנה בתה דורות שלמים ואב בשר ודם לא ידע בנו אם אין בנו אלא בחייו אל אתה
אבינו מי וקיים מעולם׳ ועד עולם
ואין לנו לבטוח אלא אליך ובכל
הדורות שעברו ושיהיו אתה אבינו
ואתה גואלנו מכל זרה ומעולם
שמך עלינו׳ וזכר אברהם כי
הזה לשם האבות׳ ועוד שאמר
לו האל כי ביצחק יקרא לך זרע׳
ואחר ואחן לו את יצחק ולא אמר
את ישמעאל׳ כמו שאמר ואתן
ליצחק את יעקב ואת עשו׳ וזכר
ישראל כי כל זרעו זרע אחת לא
ביצחק שיצא ממנו עשו׳ ואומר
ויאמר יצחק את עשו׳ למה תתענו
ה׳׳ ברחותנו שלית הרשעים
ואיך הגלו לנו׳ והגרו תמידו
עלינו׳ הנה אנו תועים מדרכיך
ואומרים אין חקוה עוד׳ וכאלו
אתה תתענו בהאריכך גלותינו׳
ובאמרו תתענו הקשיח לבנו
אינו אומר על כלם אלא רבים
מישראל כתיתנו מהגאולה לאורך
הגלו׳ וכיון שיש בהם קצת מדבר
בלשון כלל׳ וכן אמר הב״ה אל
משה על אנה מאנתם׳ בעבור
קצת העם שיצאו בשבת ללקוט
מן׳ וכן אמר דניאל חטאנו
והרשענו והעוינו ומרדנו
תקשית׳ ענין מגוריות והמוק
הלב מהדבר הנאהב׳ ובן תקשית
בניה אלא לה׳ שוב למען עבדיך׳
שוב מחרון אפך בנו ואם לא
למענינו כי אנחנו חוטאים שוב
למען עבדיך׳ והם האבות
ולמען שבטי נחלתך׳ והם י״ב
שבטים׳ ופי׳ נחלתך שיהיו לך
לנחלה כמו שבחוב יעקב חבל
נחלתו׳ למצער׳ לזמן מועט
ירשו הארץ עם קדשך שנתת
להם הארץ נחל׳ מעט זמן עמדו
בה וגלו ממנה כי לא היו בה אלא
ארבע מאות ועשר שנה ברשונה ורוב ישראל לא שבו עוד אליה׳ צרינו בסשו
מקדשך׳ זמן מצער עמדו ובאו צרינו ונרשונו׳ ממנה ולא עוד אלא שבשבשו ורמשו
מקדשך שהיה מקום כבוד׳ ולא היו נכנסים בו אלא יחידים׳ היינו מעולם׳ היינו אנחנו
תחת ממשלתך לא קריאת שמך עליהם׳ ואיך באו הם תחתיו
בהרגן ירושתנו׳ לומר קריאת שמים ירדת׳ דרך שאלה שמא קריאת שמים וירדת
לדבר עמהם כמו שנשיאת לנו ואם מפניך הריסו גזלו בעבורם כמו בעבורנו׳ וזה
היה ביום׳ מעמד הר סיני שירד כבודו על הר סיני והיה אש ועשן והר חרד ונזדעזע
הוא והאחרים שהיו קרובים אליו כמו הר שעיר והר פארן גם כן נזלו מיום מהעמן
שנכון עליהם אלא שעקר הדבר היה על הר סיני לפיכך נזכר בתורה הר סיני לבד׳
והנה הוא הר בוער באש ונזל מיום כי האש והענן עליו׳ קרעת שמים׳ דרך משל׳
כמו ולבתי שמים פתח׳ ושמים הוא האויר׳ נזלו׳ דגש הלמ״ד לתפארת הקדיאה
מפני ההפסק׳ כקדות אש המסיס׳ המסיס שם שרשו מסס והיחה הסמ״ך רחויה
להדגש בחסרון הספל אלא שבא הנה תמורת הדגש והאחד מן המסיס המם׳ ואש
גדול וחזק יקרא אש המסיס שמחם כל דבר כן היה האש ההוא על הר סיני׳ כקדות
ענין בעירה ושריפה׳ כמו כי אש קדחה באפי׳ כי אש קדחתם׳ והיתה אש שחבע׳
מיום כי האש היתה בהר ומיום היו בהר הנה היו המים רותחים והיה ההר עשן כלו
בין מקום האש בין מקום המים׳ כי המים הרותחין יעלו עשן וכל זה להודיע שמך
לצריך שאינם יודעי׳ שמך ולא היו מכירים בך׳ ועל ידי הגורלות הודעת להם כי יש
מלון בעולם ומנהיג יעשה בכל כרצונו יבעיר ההריס שלא כמנהג וטבע העולם׳
בעבור שרגזו גויים מפניך׳ כאשר רגזו ההריס שלותו היום כשמש ונודע בעולם׳ מיום
תבעה אש׳ אש הוא הפועל אף על פי שבא אחרון והמים הוא הפעול אף על פי שבא
ראשון׳ כי הדבר מבואר כי האש תרתיח המים ואין לטעות בו לפיכך לא הקפידו
בראשון ובאחרון׳ תבעה׳ ענין רתיחה׳ לפי שהמים ברתיחת׳ יעלו אבעבועות
כאמר בזה הלשון׳ ויש לפרש הענין הזה כלו דרך משל על המלחמות שנלחם האל
בעבור ישראל באויביהם׳ ואמר קרעת שמים וירדת על דרך הכובשים ממשלותם
נלחמו עם סיסרא׳ וכן ההריס משל על מלכי ז׳ אומות׳ והאש׳ כמו שאמר והיו
עמים משרפות סיד׳ בעשותך׳ לא נקוה הגורלות הגדולות שהיית עושה עמנו לא
היינו מקוים להם שתעשה בעבורנו כל כך׳ נורא׳ שתרד בעבורנו ויזלו הריס מפניך׳
ומעולם לא שמעו׳ לאומת העולם ולא האזינו הגורלות שעשית עמנו ולא שמעו ולא
ראו אלהים זולתך׳ ר״ל שום אלוה זולתך שיעשה למחכה לו מה שעשית אתה למחכה
לך׳ וי״ת כן ומעלמא לא שמעת אזן ואומר ובדברי רבו׳ ז״ל אמר שמוא כל הנביאי׳
לא נתנבאו אלא לימות המשיח׳ אבל לעולם הבא עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה
למחכה לו׳ פגעת את שם ועשה צדק׳ יש מוסרים פגיעה המיתה׳ כלומר סלקת
מן העולם הצדיקים שהיו ששים במלאכתך ועושים צדק׳ יש מפרשים פגעת קבלת תחינת הצדיקים׳ וכן לא אקבל תחינת אדם עליהם׳ ולשני הפירושים
ענין הפסוק על דרך אבל אסיר מן הארץ׳ אמר אותם הצדיקים שהיו עושים מלאכתך בשמחה אינם בעולם׳ עתה שיעמדו למו בפרץ כמו שהיו עושים הראשוני׳ בדרכך
זכירוך׳ היו זוכרי׳ אותך בדרכיך שהם שלם עשרה מדות כשהיית כועס על עמך בעונות׳ היו הצדיקי׳ עומדי׳ לפניך כמו שעשה משה בדבר העגל ובדבר המרגלי׳ אמר
ה׳ אחרך אפיס ורב חסד נוסף עון ונומר׳ שלא נא לענין העם הזה ונומר׳ הן אתה קצפת ונחטא׳ בהם עולם ונוסף׳ ונחטא׳
היינו אותבי׳ כל ימי עולם׳ כלומר בכל דור ודור שהיו בהם צדיקי׳ והיינו נושעי׳ בהם שהיו מתפללין לפניך בעבורנו אבל עתה בגלות אפסו החסידים והצדיקים ובחטאת
בחטאת לון דבר אלא שתעשה אתה למען שמך׳

וסגיות רחמך עליו יחסנון׳ אל יאמר
הוא דרחמיך עלנא סגיאין כאב על
בנין ארי אברהם לא אסקנא
ממצרים וישראל לא עבד לנא פרישן
במדברא אתה הוא ייורחמך עלנא
סגיאין כאב על בנין פרקנא מעלם
שמך׳ למה תרחקנא ייי לכמעי
מאורחין דתקנן קדמך כעממיא
דלית להון חולק באולפן אוריתך לא
יתפני ליבנא מדחלתך אתיב
שכינתך לעמך בדיל עבדך צדיקיא
דקיימתא להון במימרך למעבד
ביניהון שבטי אחסנתך׳ בזעיר
דיריתו עמא דקודשך כעל ידבנא
דשישו מקדשך׳ הא אנחנא עמך
דמן עלמא לא לעממיא יהבת אולפן
אוריתך לא אתקרי שמך עליהון לא
להון ארכינתא שמיא איתגליתא מן
קדמך טוריא זעו׳ כד שלחתא רוגזך
כאישתא ביומי אלידו אתמסיא יבא מיא מלחבא אישתא להודעא שמך לשנאי
עמך מן קדמך עממיא זעו׳ כמעבדך פרישן לא ספרנא להון איתגליתא מן קדמך
טוריא זעו׳ ומעלמא לא שמעת אזן קל גבורן לא אצית׳ למלול ערע עין לא חזת
מא דחזו עמך שכינת יקרך ייארי לית בר מינך דאת עתיד למעבד לעמך צדיקיא
דמן עלמא דמסברין לפורקנך׳ מתערעין קדמך עובדי אבהתנא צדיקיא
דתריאו למעבד רעותך בקשוט ובזכו באורח טובך ורחמך הוו דכירין לדחלתך
הא בכל עידן דחזוה רגז מן קדמך עלנא׳ על

והמה מביאים איש מנחתו דמלכים׳ והמה אמרו אל ירמיהו יהי יי׳׳ והמה מרו ועצבו את רוח׳ והמה
אם ישמעו ואם יחדלו׳ והמה כאדם עברו ברית׳ והמה לא ידעו מחשבת יי׳׳ והמה עזרו עם דוד דד״ה׳
והמה לשואה יבקשו נפשי:

כי אתה אבינו נתן ל׳ טעמים
בתחר אלא בירת דבר בפעמת
אליו בתוקה אבר תמנת
הסוסה בשל אבל אברהם לא
ידענו׳ כי ידע מה בנכון
אמתו׳ כי אין ראוי להקרא
פיעל בשיר אבר אינו מחייב
שיהיה לקיים מלאכתו אחר
שחשבה׳ כי כל פיעל שבפי
אינו נמצא עם מלאכתו
לעולם ובעבירה כמו שנאמר
להלן בפסוק ובנו בתים וגו׳
אבל הוא יתברך נמנה לעולם
עמנו והוא אחוז ואת׳ אתה
ה׳ אבינו ירמיה כי גואלינו
מעולם שמך׳ לעם תעבנו
ס׳ מדרכיך זו היא שאלת
נביא׳ ורע לו אמנם אבר
בתחת׳ בחשבים שלא ירע
בעיניו שלות הרשעים ושאינו
בקש׳ עשלות הרשעים אבל
שיהיה לעמן שבדיו והו׳ בקש׳
על רעת הצדיקים ולבן חויב
שיבאר ב׳ דברים הא׳ כיות
העליונים נדיקים הב׳ כיות
הפולנים רשעי׳ הב׳ הוית׳ת׳
יכול לעשות ולא״ם לבאמור
הראשון׳ לאמר ירשו הם
קדשך וגו׳ ירב׳ ביותר הפעם
שירשו ארינו הים הם קדשך כי
בוסנו מקדשך כי לחרף
אלדי הייים ואין עלנון
לגדיקי׳ גדול מזה וכנגד הב׳
הינו מעולם לא שמעת כנו
לנגנד הצדיקים לא קראת
שמים ירדת וגו׳ בקדוש הם
הרשעים אחר שהשם שעשה
הארץ כארולה לבעבור הם
הרשעה שיצלין הם שעות
הים ולא הם הים לעולם
ולא יתבר הארץ כי אין
ראוי עתה כבר שהרי הם
ירשו עתה׳ נתן הארץ כי
מעבדיו לא׳ לבאמור
בחשבון׳ וזה הים
בעבור הנתן נוראות׳ לא נקוה׳
בעבור הנתן נוראות׳ וכו׳ ירדה
ו׳ אם לא נעבור הנדיקי׳ בבר
עבות נוראות׳ לא היינו
מקוים אז שתעשה מתם
בזכות יראי׳ וכי תוכיח את כנו
ישראל מעברים ובעבין הרים
נזלו׳ כתוב׳ ירי׳ ולא עשית הנר
שהוא לבי שבותן הבוא
מתיר כבים כמלו אם אתה
ולתי עד שכתבר אמון אתר ולתי
לעם מחכה לו׳ פגעת את
הם ירכה לא ראינו שפרעת
לבם הרבה ברחמים אבל
פגעת לשמי הנדקה ואם
בחמלה רמלי מעם׳ מעם׳
לחמלה׳ ובשמחה שהיה
הפירה על מעלתו ובא׳ תחת
אחר לא מכרת את ה׳ אלהיך
ובזה תתענו מדרכיך אלה כי
אינו ביכר אלא תנד דרכיו
ולהו דרכיך׳ וזכרוך אינו
ביכר אלא בדרכיו׳ ואם כן אם
הדברים הם תקולקלים נגמר׳
בהם׳ והו כי אתה קצפת
בנדיקים׳ ונחטא׳ אנחנו אתה
אתה׳ תמנים מ״ו׳ ושיעור
הנתיב כן אתה קצפת בהם
מעולם׳ ונוסף׳ ונחטא׳

אבן עזרא

התאפקו׳ עתה כמו ולא יכול יוסף להתאפק׳ כי׳ הטעם שאתה אבינו ואמתנו
בניך ואתה אב שתמלא לעולם והזכיר אברהם שהוא היה הראשון שברית הם ברית
עמו להיות לו לאלהים ובניו והזכיר גם יעקב שהוא סוף האבות׳ והוא הפרנו לשון
יכירנו׳ כמו הבדל יבדילנו׳ למה׳ בעבור היות הטם הסבה העליון היא הראשונה
אחר למה תתענו ויש מסיבי׳ כי זה כטעם מה שאמרו קדמוניו ז״ל אין מסתיקון בדבר
לעשות תשובה ואחרים אמרו כי הכתוב דבר כנגד המחשבות׳ ויש אומרים בעבור
שהנחנו בגלות לא נוכל לעשות כל המצות שהם תלויות בארץ׳ הקשיח׳ הסתיר
תסיר ובמוהו הקשיח בגיה אלא לה׳ שוב למען עבדיך׳ הם הצדיקים ולמען
נחלתך הם הסופטים׳ למצער׳ זמן מעט׳ ירשו עם קדשך׳ הארץ ובמקדשך
בוסנו ויש אומרים לדבר מועט ירשו עם היורשים אז לזמן מועט והוא כמו׳
כאנשים שלא משלת בם מעולם׳ לא קראת שמים׳ יש אומרים על מתן תורה
כאילו לא קראת שמים והאמת שהוא כמשמעו כמו לו עמי שומע לי׳ וזה הטעם אלא
היית קורא שמים ותרד והטעם על הגזרות אז יהיו׳ ההרים כמעפי׳ מפניך׳ המשמים
המלאכים היושבים בעת׳ ונדגש למ״ד כאזולו בעבור שהוא סוף פסוק׳ על מסקל ולא
יכלו׳ כקדות׳ המסיס׳ שמסו ההרים באש היא קודחת׳ וכמים שהאש תבעה׳ לאויב
מגזרת אבעבועות׳ כן ירגזו גויים מפניך׳ בעשותך׳ הטעם כאשר היית עושה
גורלות׳ והוא תאר הטם כמו על דרך ועשיר יעשה עזות ולא היינו מקוים לגורלות
כמוהם וכשהיית יורד אז מפניך נזלו ההרים והטעם כי עשית כבר ככה׳ ומעולם
לא שמעו׳ השומעי׳ ולא האזינו גם עין לא ראתה אלהים זולתך אשר יעשה למחכה
לו אשר יחכה׳ פגעת׳ הטעם אם היית כועס היית פוגע את הצדיקים פגעת
עומד בפרץ אז יהיה פי׳ פגעת היית מקבל פיוס הצדיקי׳ כמו לא תפגע אדם ואם
שם הצדיק שהיה שם בך׳ בדרכיך זכירוך׳ בדרכים שהורתנו לבאמון בית והנה
עתה קצפת אתה ואנחנו חוטאים היינו אז טעמו כשהיית קוצף ואנחנו כבר חטאנו
בהם׳

וברחמיך אליהתאפקו׳ כי אתה
אבינו כי אברהם לא ידענו וישראל
לא יכירנו אתה יהוה אבינו גאלנו
מעולם שמך׳ למה תתענו יהוה
מדרכיך תקשיח לבנו מיראתך שוב
למען עבדיך שבטי נחלתך׳
למצער ירשו עם קדשך צרינו
בוססו מקדשך׳ היינו מעולם
לא משלת בם לא נקרא שמך
עליהם לוא קרעת שמים ירדת
מפניך הרים נזלו׳ כקדח אש המסים א
מים תבעה אש להודיע שמך
לצריך מפניך גוים ירגזו׳ בעשותך
נוראות לא נקוה ירדת מפניך הרים
נזלו׳ ומעולם לא שמעו לא האזינו
עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה
למחכה לו׳ פגעת את שמחים עושי צדק
בדרכיך יזכרוך׳ הן אתה קצפת
ונחטא
בם עולם ונוסף׳ ונחטא׳

מה תעבנו׳ כמו ויתאפק ויאמר שימו לחם׳ נתאפק ולא הכירו את אחיו נכמרו רחמיו
אל אחיו׳ כי אתה אבינו׳ ועליך להביט ולרחות בצרותינו׳ כי אברהם לא ידענו
בצרת מצרים׳ וישראל לא יכירנו׳ במדבר כי כבר נפתלקו מן העולם ואתה יי׳
אבינו בעולם נעשית לנו אב ורבותינו דרשו בו כמו שדרשו במסכת שבת׳ חקשיח
לשון הימון לב׳ למה תתענו׳
כי בידך להסיר יצר הרע ממנו
כמה שנאמר כחומר ביד היוצר
וגומר ואומר והסירות׳ את לב
האבן וגומר׳ למצער׳ יחשוב
קדשך׳ גחולתם וירושתם זמן
מועט היתה לחם׳ בוססו׳
דוסשו׳ היינו׳ עתה נכסף
אשר לא בחרת למשל בם מעולם
וכאילו לא נקרא שמך עליהם׳
לו קרעת שמי׳ וירדת להגילנו
עתה כאשר ירדת להגיל חול
מצרים׳ אז מפניך הריס נזלו
בריתת וזיע׳ כקדוח אש׳ את
דבר הגימים מלפניו ובאש׳ המי׳
תבעה האש כשחתן נחלת לו
מתכת בוערת׳ במים יעלו המים
אבעבועות׳ כל זה עשים במצרים
ויהי ברד ואש מתלקחת בתוכה׳
להודיע שמך לצריך׳ כמנין
שנא׳ בחותה מכה ואולם בעבור
זאת העמדתי׳ וגו׳ לעשות עתה
כן אז מפניך גוים ירגזו
בעשותך׳ בתגרי׳ובכל החוטאים
נוראות׳ אשר לא היינו מקוים
שתעשה לנו׳ כל אותן פורקן׳ שלא
היינו הגונים׳ לכך ירדת לפרוע מהנו
אז מפניך הרי׳ מלכך פי׳ דוכם
בן לפרעה׳ אבל יונתן׳ מיגנס
כקדום אם המסי׳ עלאליהו בהר
הכרמל׳ שנאמר בו גם המי׳ אשר
בתעלה׳ לחכה׳ ומעולם לא
שמעו׳ כאותן פורקות׳ שעשיתם
לאחת מכל האומות׳ לפניהן ובם
עין לא ראתה אלהי׳ אחר זולתך
אשר יעשה האלהים׳ למחכה לו
מה׳ שעשית עתה׳ למחכה׳ לך כך
שמעתי׳ מרבי יוסי והנאמר׳ בכל
רבותינו שאמרו כל הנביאים׳ לא
נתנבאו אלא לימות המשיח׳ אבל
לעולם הבא עין לא ראתה׳ ונומר משמעו עין שום נביא לא ראתה את אשר עשה
הקב״ה למחכה לו׳ זולתי עיניך אתה אלהים׳ פגעת את שם ועושה צדק׳ כאותם
בו׳ וימת׳ סילקת ממנו והרגת את הצדיקים שהיו ששים לעשות צדק׳ ובדרכי׳ רחמיך
היו מזכירים אותך בתפלתם׳ הן אתה׳ כשקצפת עלינו על כל אשר היינו חוטאים
בהם מעולם ונושענו בתפלתם ונושענו מעולם׳

ונוסף

[illegible] מגיה מרחשית אחרית וידע אשר בקרב חיים ולב עמוק עמוק הוא ימצאנו ועכ"ז שאל את
פי אברהם ואת יעקב כי בהיות ישראל כל עמיד אמן וקיומם בזכות אבותם המסייעת אותם
[illegible] העומדת לעד דאה והתקין לשאול פי אברהם באו"ב ניך מעולו כלומר האם נחניף
[illegible] אשר אם בניך והיה זה להגדיל זכותו מצד דברו שעם היותו בעל המסר ורחמים בשעת
[illegible] העולם לעתיד לבא שהיה לו להלין עליהם ועכ"ז יאמר ימחו על קדושת שמך כלומר
שלא יתחלל שמך בשאתה מחניף אותם להבדתי ולהיותם בני כמו שרמזתי אלו במאמרך בניך חטאו
[illegible] אי מי אמר אפקן אלא בקדושת שמך ימחו על קדושת שמך ועל זאת הכוונה עצמה שואל את פי
יעקב אל זה כמו"ש המאמר אמר ליעקב דהוה ליה נער גדול בנים שזה מחייב לבני
[illegible] עליהו והוא לא כן יעשה כמו שבלו וידוע לפניו יתברך לא שיאמר ימחו על קדושת שמך
[illegible] אשר בקרבו שלהם יעורר רחמים על הקב"ה מזכות האבות שאברהם ויעקב ג"כ עם היותו
[illegible] ומבטיחו בגדול בנים עכ"ז לא חשם אלא על כבוד הש"ית ועליו אמר ימחו על קדושת שמך
[illegible] אברהם מקשרוגם זה כמשכים הרחמים והוא שסייע ליעקב עם היותו מלת הדין להלין בעדם
[illegible] זכות האבות הנזכרו' שחסו על קדושת שם שמים ולא חסו על בניהם ולא ריחמו עליהם כרחם
[illegible] על בנים ולזה הלין ואמר בניך ולא בני וגו' . והכוונה לפי שבני אברהם יצחק ויעקב
[illegible] מעני עניינים מהמאמר שהאב ואם נותנים בו ומהשיתוף שנותן הוא יתברך ביניהם
[illegible] אברהם הלבית הנספעת שם בשמת"ל שלשה שותפין באדם באדם דייקא במי שקרוי אדם ולא
[illegible] כמ"ש אדם אתם ולזה כשה"קבה אמר לאברהם בניך חטאו וכן ליעקב וכן ליצחק ויצחק
[illegible] אדם זה כמתלבה היותה זיקים שהאומר הוא האומה כי הנפש היא חלק אלוה ממעל היתכן בנפש
[illegible] בי הנשמה אתכם יצחק אמר כי הרכבת שניהם שטחו יחדיו וז"ש בני ולא בניך כלו' האם החלק
[illegible] אמרי לבדו חטא ולא בניך כלו' החלק הרוחני שמלדו נקראו בניך ולאי שניהם יחדיו חטאו
[illegible] שהמפילוס מ"ל במשל העור והחגר הגוף עור והנפש חגר שעשה המלך יחדיו שומרים הגן
[illegible] הזה ונטלו שחוזר הש"ית ומרכיבם יחדיו ומעניים ככתוב יקרא ל השמים מעל ועל הארץ
[illegible] . זזה כלול אמה שאמר בניך ולא בני ר"ל שבניך ובני יחדיו חטאו ובזה יוכן מ"ש אח"כ
[illegible] את סגיל יתהון מוטב ר"ל אם תתלה האם בנפש שאמת' הנפש הבי' יחייב שתסבול את כולם
[illegible] הסבילה היא כמו שזכר לעמלה בפסוקיו נלחם על בני עיין שם . ואם תאמר שהגוף והנפש
[illegible] יקרו מעלה יחייב פלגת עלך ופלגת עלי ואם תאמר שהגוף והחומר העכור הוא החוטא לבדו
[illegible] ולזה מחייב אותם בכל ז"ם ואת"ל כלהו עלי מהטעם הזכר הא קרבות נפשי גבך ולזה פתחו
[illegible] אמרו לי אתה אבינו על יצחק שלמד סגיבוריה הוא כי לא ידעו ישראל תוכן הענין שמה יצא הדב'
[illegible] להבינו לא המכוון שב"מש האבות אברהם ויעקב ימחו על קדושת שמך יחייב הכלתם וזה
[illegible] לשם יצחק שהבנין הכוונה הלבית ולזה הרחה להם כלשי הש"ית שהנוא"ית ברחמיו היה
[illegible] בית הלבם' כלומ' ולזה חזרו ואמרו אתה אבינו שבזכותך היתה לנו אבינו ולהבטל אותנו ולזה
[illegible] מריות גלוי לפניך שאברהם יאמר ימחו וגו' וכן יעקב ומזה יגדל זכות האבות ועבודתם
[illegible] לפניך שהרי אמרו ימחו על קדוש' שמך שחיסם חסים על בניהם אלא על קדושת שם שמים מזה
[illegible] יגדל זכותם ייעב ליצחק בשעמותיו . והנה מ"ל אבינו בזה כפל כי אתה אבינו אתה ה' אבינו
[illegible] וגו' ולמה אמר בתחלה כי אתה אבינו ולא אמר כי אתה ה' אבינו כמ"ש בסמוך . והוקשה
[illegible] שוב בפסוק למה לא הזכיר יצחק אלא אברהם ויעקב לבד . אבל זה מדוקדק במ"ש הם
[illegible] ומדוקדק עם דברהם מ"ש ב' ישראל לא יכירנו אבינו ע"ל לא הכירנו מאי יכירנו אלא ולאי
[illegible] לא יכירנו לשי"ת בהלין בעדינו ע"ר בן הנמוקה יכיר יכירנו לאחרים כמ"ש הז"ל להכירו
[illegible] ליטול פי סנים אמנם לא אמר ביעקב לא ידענו שהרי ידענו והלטער בנו בגידול
[illegible] לא יכירנו לשי"ת כאמור אמנם באברהם אמר לא ידענו אבל שהרי לא נלטער
[illegible] בגידול בנים וכ"ש אלא יכירנו זהו הגל"ע בכוונת המאמר והיינו יכולים לו' עוד כי בדינו
[illegible] בשמות אריך לעתות בזכות ולא בחוב' ולא פתחו כולן בחובה תקנתו קלקלתו והוא פטור כך מהיו'
[illegible] אברהם ויעקב פתחו לזובה גרם ביצחק שהוא הדין לפטרם שכן הדין נותן כשפ הזה לחובה . ולין
[illegible] מקשיק לייבב שאר הדקדוקי שדקדקתי ומה שכתבתי הוא עניין כנון . ועיין רש"י ז' ולהרא"ב
[illegible] ז"ל ונן כדר"ק ז"ל והרחיב וכן מהרי"ל ז"ל והרחיב שהזכיר אברהם לפי שהוא לב הרלשון ויעקב
[illegible] אחר אחרון לא שלת' אבינו ראשון לכל אב ואחרון לכל אב חי וקיים לעדי עד יתברך שמך
[illegible] לך לרחם עלינו תמיד כי לא יתכן היותך פעם רחמן ופעם אכזרי אלילה אבל אתה נוהלנו
[illegible] מעולם ואשר שהזכיר אברהם לפי שרשה במרמה בין הבתרים הגליות ולא התפלל עלינו (קיבב
[illegible] לדר"ש) לכן אמר אברהם לא ידענו ויעקב שרשה שלם מוצב ארצה ומלאכי אלהים עולים
[illegible] ויורדים בו שרי הלומות זו עולה וזו יורדת ולא התפלל על הגלותינו משעבודם לכך אמר ישראל לא
[illegible] אבינו אמנם יצחק שבירך את יעקב אחרי' כשבירך את עשו לא בירכו באופן שמזיק ליעקב לכך לא
[illegible] הוכירו בתוך הרעותם זה : ולע"דן שאמר כי אתה לבדך אבינו אמיתי והרחמן והטעם
[illegible] שבתחלה רחמים על בנו הוא כי אברהם לא ידענו כנו"ל בשם שבת זה גרם לעורר רחמיך ונכמרו
[illegible] אלינו . לו כדרש"י ומהרי"ל ז"ל שלא התפלל בגלות מצרים . לו אפשר במ"ש לו ישמעאל יחיה
[illegible] לפניך שהיה רוצה שלא נבוא לעולם כלל זהו כי אברהם לא ידענו . וכן ישראל לא יכירנו כנו"ל
[illegible] אפשר שיש אבל אתה אבינו ומוסף עוד היותך גואלינו שמצרים נגאלתנו מבית עבדים פדיתנו
[illegible] הגאולה היתה למען שמך ה' כמו שאמר לכן אמור לבני ישראל אני ה' והוצאתי אתכם וגו' ז"ש
[illegible] אבינו אתה ה' אבינו אתה שבהצטרפות שמך ה' אל היותך אבינו היה סיבת היותך גואלינו ולא
[illegible] שמשמש לך שם זה אלילה כי מעולם שמך הוא ה' ולא נתחדש על ידי הגאולה מהיותך גואלינו לא

למה הפרשים לבד ז"ש מעולם שמך הוא ה' ונתפרשם כי אתה ה' אבינו גואלינו :
תתענו ה' וגו' . עיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל והרד"ק ז"ל וי"ת כבעמוד ותרגם ושוב
למען עבדיך שיסוב שכינתו אלינו שתרגו' אתיב שכינתך לעמך בדילעבדך לדיקי' ע"כ:
ולע"דן להבין כוונת למה תתענו וגו' והכפל תתענו וגו' תקשיח לבנו וגו' בדברי המתרגם
ואלו שכיות שכינת עוזו בתוכינו נקלה עבודתו שקלוסתו מסייעת לותנו בבוחינו
לעבודתכמו שפי' בחשבת יהודה בן תימא אז עז כמר וגו' כל זה הזריזות לריך וכולי האי ואולי
לעשות רצונו לאבינו שבשמים לא כזמן שהמקדש קיים שהיה לבניך בארץ כבר יכול שלא נקל יותר
לעשות רצונו שבשמים לא כזמן שהמקדש קיים שהיה לבניך בארץ כבר יכול שלא נקל יותר
וגו' ז"ש כאן הנביא ע"ה בשם ישראל למה תתענו ה' מדרכיך לא שהתעיה ההיה בקוש עשה
מלילה לא מרשע אבל אמר תתענו בחמלעות הסתלקות שכינתך לשמים גורם אחה להתעותינו
מדרכיך וזהו במעשה המצות ובטוב שהם דרכיך בענין מצות עשה וכנגד לא תעשה התלויים בדרכה
ושוד מרע כמ"ש ירא אלהים וסר מרע תקשיח לבנו מיראתיך עם כל זה אתה הסיבה בהרחיקך
לחוך לבנו שוב אלינו ובתוכינו כבדרשונה למען עבדיך לשבט בתוך שבטי ישראל ובתוך נחלתך
כלל לי' ובפרט התקרא נחלה שלו בשובך יתוקן הכל ולא נעשה מדרכיך ולא יקשיח לבנו
מדרשתך לו. יאמר שוב למען שבטי' עבדיך עוזי רמוזך פוב שבית שבטי נחלתיך ה"ה כאמור שנקר'
הקשיחים לבנו שבטי נחלתיך עבדיך ושובדיך . לו יאמר שוב למען עבדיך כמו הסיבה למען עבדיך האבו'
שוב כנסיב שבטי נחלתיך הגולי' שוב שבטים שבטי נחלתיך למען עבדיך הבטרים שבהם . ואמר
וגו' לא כאן שוב אתה אבינו אלהיך שלא נאמר אלא שב כב יכול הוא שב עמהם
בחשבת היא מדרכיך וכמו למען עבדיך שבטי נחלתיך : עוד אפשר שאמר למה תתענו וגו' ההתעה
הלוביים בנקל ובדבר מועט לא שיפרש אחר כך בפסוק למצער ירשו עם קדשך כי דרכיך אלה פירשו
המקדש שבא' נו לא מקדשי תירלו אני ה' הוא מה שיזכיר אחר כך ברינו בוסשה לא מקדשך הו'
עמנו ועם ב"ה לקיים הכלכת בדרכיו . ולפי זה פ' למצער כי' שלהפ' הקודם הוא :
למצער ירשו עיין רש"י ז"ל וכן הרד"ק ז"ל . וכן הרא"בע ז"ל . ומהרי"ל ז"ל למצער מקוסר
למ"ש למעלה שוב למען עבדיך שבטי נחלתך למצער שמורה מקוס להיכן ישוב
שכינתו שהוא למצער הוא הר ציון ירכתי צפון שנקרא כן ומרמוזי מהר מצער (ישהוא מקוס מועט
בחמות בעדך בכל העולם) לשם שוב שכינתך למען עבדיך : ולע"דן אמר שרינו להיות
לה לאמור מה שירלו שם קדשך השתלו לבוסם מקדשיך והוא קרוב למה שפי' הרא"בע ז"ל בפי'
רייב היו אומרים הנזכר למעלה : ועם פי' הפסוק הקודם פירשתי כתיב זה מקושר :
ולע"דן מעולם וגו' . עיין רש"י ז"ל וכן הרא"בע ז"ל והוסיף והרד"ק ז"ל וכן מהרי"ל ז"ל :
אמר היינו מעולם לפי שאחז"ל בן מלה כאילו עבר ובטל מן העולם וכן אמר המקונו על ישראל בתחבכי' הישבני
בעולם שפי' הרי אני מתים בחייהם בעודם בתוך העולם ובזה יאמר כמתלוני' היינו מעולם'
לעבר כשהיינו מעולם ר"ל כשהיינו מיוזבי העולם לא כאילו עברנו מעולם' הנה לא לא מלת בם.
לחיות' תחת מתשלתך כמו שהם הייב שלנו שלת' מוכל בם ולא לעבר לא נקר' שמד
עליהם לפי שלתנו הייב מעולם שאמר ומי יתן הבל שלתי והיה לו קרעת שמים ירדת בגלי

ספק מפניך הרים נזלו עתה דומה בדומה בנחינת הקריבה והנזילה של ההרים שעשית עמנו
במעמד הר סיני אבל לא היה דומה בגיכות המים שאז הוריד עלינו ברכה על הידיו לעמו ובכדיו
וגשם נדבות ועכשיו היה מוריד עליהם על חס קודח לקרוח אם המסים שקודח הדברים הנחסים
כך היה ממים את העובדי אלילים אלו היה קורע השמים וההרים יזלו והמים שהיה מזיל עליהם
היה כמי' המכבה אם שעושה אבעבועות ז"ם מים תבעה אם כך היה מכבה בחלת צריו ז"ם להודיע
שמך לצריך ר"ל שאלתי לו קרעת וגו' להודיע שמך לצריך מפניך גוי' ירגזו כמו שהירע
לנו ביציאת מצרים והיה נמשך למ קלת תועלת ההלה מחייבינו ונרינו עד שמפני התועלת ההוא
אמרנו לו קרעת הלוחי קרעת כמו לו עמי שומע לי שמא תאמר אפשר שעשה לכם נורלות כאלה
דברים הפכיים תרד אם בקדוש אם המסים והפכו מים הבעה אם לזה אמר בעשותך נורלות לא
נקה שאין תקוה שתעשה הנורלות הנזכר' והשעם שלא נקוה הזה כי למה תעשה נורלו' ללא תועל'
סהרי לשעבר עשית נורלות כאלה אשר ירדת מן השמים ככתוב וירד ה' על הר סיני ומפניך הרים
כזלו ובכל זאת לא נתנו לב ז"ם ומעולם לא שמעו ולא האזינו ואעפ"י שירדת לא נתנו לבם לשמוע
ולא האזינו מעולם נורלות כהם ועין לא ראתה לאלהים זולתך שעשה אותו האלוה לעם המחכה
מה שאתה עשית לנו והנה עשה הערך מה שעשה לנו נורלות ואעפ"י שלא נקוה מה שלא עשה
כן אלוה זולתו אפי' למקוה ולמחכה לו לפי שיותר נקל הוא לעשות חסד ורחמים למקוה ומחכ' יותר
מהעשות כן לבלתי מקוה ומחכה ע"כ והנ"ל ע"ל כתבתיו בפסוק הקודם ומדוקדק לשון נקוה בלשון
עתיד גם בפ' היינו מעולם :
ומעולם לא שמעו לא וגו' ברכות פ"א מ"ר חייא בר אבא מ"ר יוחנן כל הנביאי' לא נתנבאו
אלא למשיח בתו לתלמיד חכם ולעושה פרקמטיא לת"ח אלמהנה ת"ח מנכסיו רב ל
ה"ח עצמן עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה למחכה לו מאי עין לא ראתה אלהים ארי"בל זה יין
המשומר בענביו משמת ימי בראשית ר' שמואל בר נחמני אמר זו עדן שלא שלט בו עין מעולם ומ"ת
אדם היכן היה בגן ות"ת גן זה עדן ת"ל ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן עכ"ל : פ' למחכה לו
לתלמידי חכמים עצמן שאינם מחכים אלא לו יתברך אבל הנביאים לא שמעו ולא האזינו מעולם .
והיין המשומר בענביו הוא האור מנועם ה' הנמשל ליין בל דרך כי טובים דודיך מיין והוא משומר
בענביו משמת ימי בראשית שהוא מתפשט בשמת ימי בראשית בשם קצוות שמים ר' שמואל פי'
שהוא עדן הבינה שנהר יוצא מעדן מלשון והדרן עמיה ארץ להשקות הגן מלכות שמים ודי בזה .
עוד שם ר"ל מאיר בר אבא ר"ל יוחנן כל הנביאים כולם לא נתנבאו אלא לימות המשיח אבל לעולם
הבא עין לא ראתה אלהים זולתך ופליגא דשמואל דאמר שמואל אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא
שעבוד מלכיות בלבד שנא' כי לא יחדל אביון בקרב הארץ"כ . ואולי למדו שבעולם הבא שהוא
עולם נסתר שלזה נבדל בי"ד שכולה שחירה וזה הבין מאומרו יעשה למחכה לו שלא אמר העשה
למחכה לך אלא יעשה למחכה לו כמדבר על יחיד נסתר אשר יעשה בהסתר למחכה לו והו' בנסתרו'
הם הנחמות שבבינה שהיא הע"הב כנודע ליודעי חן : עוד במדרש הלכה ה"ר אבא בר חנינא
והטובות והנחמות שרלו הנביאים לא לקיונם הרשם הקב"ה לפרסמה אלא כדי שיעבדו ישראל בתורה
ויקבלו שכר שמא תאמר כלם רלו ת"ל עין לא ראתה אלהים זולתיך ואי אפשר לו' אלא רלו אלא
מקלת דכתיב כי לא יעשה ה' אלהים דבר כי אם גלה סודו ונביאיו ר' ברכיה אמר כמין סדקה
דחבית ור' חייא אמר כסדקית של פתח ור' אמר סעודה ראו ומתן שכר לא ראו רבי יוסי לומר לא
סעודה ולא מתן שכר ראו : ולע"דן לדקדק במ"ש לא לחנם הרשם ה"בה לפרסמה ומה איכו'
ים בפירסום עד שמחזר אחר טעם וסיבה לפירסום ופשיטא שלא לחינם הרשם הב"ה וכי יעלה על
הדעת שה"בה יעשה דבר על חינם ועוד מהו או' שמא תאמר כולם ראו מה קשר עם הקודם ולמה
הייתי או' כן עד שלו' שמא תאמר וגו' עין לא ראתה וגו' גם צריך להבין מאי איכא בין סדקה
דחבית למ"ד סדקית של פתח ועוד למ"ד ומתן שכר לא ראו הדרא קושית כי לא יעשה ה' אלהים
ונראה כי היה קשה שהנביאים יגלו דבר מהנעלמות שרוזים כי דאי להם להיות נאמני רוח
שכמי דבר כי אין להם עסק לפרסם הנם הרוח זולת התוכחות אשר שולחו להוכיח בדרש
את ישראל במלאכות הרשם שביעולא בזה אמרו בספר הזיהר בפסוקים ואראה אמר בנורלו' הנזכרות
שנעשו לישראל במצרים אשר בעשותך נורלות ונפלאות לא נקוה לא היינו מקוים לותם שתעשה
לפי שהיו נמנעות בטבע ואתה עשיתם בהשגחתך אשר ירדת מן השמים ומפניך הרים נזלו אשר לא שמעו
ולא האזינו מעולם נורלות כהם ועין לא ראתה לאלהים זולתך שעשה אותו האלוה לעם המחכה
מה שאתה עשית לנו והנה עשה הערך מה שעשה לנו נורלות ואעפ"י שלא נקוה מה שלא עשה
כן אלוה זולתו אפי' למקוה ולמחכה לו לפי שיותר נקל הוא לעשות חסד ורחמים למקוה ומחכ' יותר
מהעשות כן לבלתי מקוה ומחכה ע"כ והנ"ל ע"ל כתבתיו בפסוק הקודם ומדוקדק לשון נקוה בלשון
עתיד גם בפ' היינו מעולם :
ומעולם לא שמעו לא וגו' ברכות פ"א מ"ר חייא בר אבא מ"ר יוחנן כל הנביאי' לא נתנבאו
אלא למשיח בתו לתלמיד חכם ולעושה פרקמטיא לת"ח אלמהנה ת"ח מנכסיו רב ל
ה"ח עצמן עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה למחכה לו מאי עין לא ראתה אלהים ארי"בל זה יין
המשומר בענביו משמת ימי בראשית שהוא מתפשט בשמת ימי בראשית בשם קצוות שמים ר' שמואל פי'
שהוא עדן הבינה שנהר יוצא מעדן מלשון והדרן עמיה ארץ להשקות הגן מלכות שמים ודי בזה .
עוד שם ר"ל מאיר בר אבא ר"ל יוחנן כל הנביאים כולם לא נתנבאו אלא לימות המשיח אבל לעולם
הבא עין לא ראתה אלהים זולתך ופליגא דשמואל דאמר שמואל אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא
שעבוד מלכיות בלבד שנא' כי לא יחדל אביון בקרב הארץ"כ . ואולי למדו שבעולם הבא שהוא
עולם נסתר שלזה נבדל בי"ד שכולה שחירה וזה הבין מאומרו יעשה למחכה לו שלא אמר העשה
למחכה לך אלא יעשה למחכה לו כמדבר על יחיד נסתר אשר יעשה בהסתר למחכה לו והו' בנסתרו'
הם הנחמות שבבינה שהיא הע"הב כנודע ליודעי חן : עוד במדרש הלכה ה"ר אבא בר חנינא
והטובות והנחמות שרלו הנביאים לא לקיונם הרשם הקב"ה לפרסמה אלא כדי שיעבדו ישראל בתורה
ויקבלו שכר שמא תאמר כלם ראו ת"ל עין לא ראתה אלהים זולתיך ואי אפשר לו' אלא רלו אלא
מקלת דכתיב כי לא יעשה ה' אלהים דבר כי אם גלה סודו ונביאיו ר' ברכיה אמר כמין סדקה
דחבית ור' חייא אמר כסדקית של פתח ור' אמר סעודה ראו ומתן שכר לא ראו רבי יוסי לומר לא
סעודה ולא מתן שכר ראו : ולע"דן לדקדק במ"ש לא לחנם הרשם ה"בה לפרסמה ומה איכו'
ים בפירסום עד שמחזר אחר טעם וסיבה לפירסום ופשיטא שלא לחינם הרשם הב"ה וכי יעלה על
הדעת שה"בה יעשה דבר על חינם ועוד מהו או' שמא תאמר כולם ראו מה קשר עם הקודם ולמה
הייתי או' כן עד שלו' שמא תאמר וגו' עין לא ראתה וגו' גם צריך להבין מאי איכא בין סדקה
דחבית למ"ד סדקית של פתח ועוד למ"ד ומתן שכר לא ראו הדרא קושית כי לא יעשה ה' אלהים
ונראה כי היה קשה שהנביאים יגלו דבר מהנעלמות שרוזים כי דאי להם להיות נאמני רוח
שכמי דבר כי אין להם עסק לפרסם הנם הרוח זולת התוכחות אשר שולחו להוכיח בדרש
את ישראל במלאכות הרשם שביעולא בזה אמרו בספר הזיהר בפסוקים ואראה אמר בנורלו' הנזכרות
שנעשו לישראל במצרים אשר בעשותך נורלות ונפלאות לא נקוה לא היינו מקוים לותם שתעשה
לפי שהיו נמנעות בטבע ואתה עשיתם בהשגחתך אשר ירדת ומפניך הרים נזלו אשר לא שמעו
ולא האזינו מעולם נורלות כהם ועין לא ראתה לאלהים זולתך שעשה אותו האלוה לעם המחכה
מה שאתה עשית לנו והנה עשה הערך מה שעשה לנו נורלות ואעפ"י שלא נקוה מה שלא עשה
כן אלוה זולתו אפי' למקוה ולמחכה לו לפי שיותר נקל הוא לעשות חסד ורחמים למקוה ומחכ' יותר
מהעשות כן לבלתי מקוה ומחכה ע"כ והנ"ל ע"ל כתבתיו בפסוק הקודם ומדוקדק לשון נקוה בלשון
עתיד גם בפ' היינו מעולם :
ומעולם לא שמעו לא וגו' ברכות פ"א מ"ר חייא בר אבא מ"ר יוחנן כל הנביאי' לא נתנבאו
אלא למשיח בתו לתלמיד חכם ולעושה פרקמטיא לת"ח אלמהנה ת"ח מנכסיו רב ל
ה"ח עצמן עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה למחכה לו מאי עין לא ראתה אלהים ארי"בל זה יין
המשומר בענביו משמת ימי בראשית שהוא מתפשט בשמת ימי בראשית בשם קצוות שמים ר' שמואל פי'
שהוא עדן הבינה שנהר יוצא מעדן מלשון והדרן עמיה ארץ להשקות הגן מלכות שמים ודי בזה .
עוד שם ר"ל מאיר בר אבא ר"ל יוחנן כל הנביאים כולם לא נתנבאו אלא לימות המשיח אבל לעולם
הבא עין לא ראתה אלהים זולתך ופליגא דשמואל דאמר שמואל אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא
שעבוד מלכיות בלבד שנא' כי לא יחדל אביון בקרב הארץ"כ . ואולי למדו שבעולם הבא שהוא
עולם נסתר שלזה נבדל בי"ד שכולה שחירה וזה הבין מאומרו יעשה למחכה לו שלא אמר העשה
למחכה לך אלא יעשה למחכה לו כמדבר על יחיד נסתר אשר יעשה בהסתר למחכה לו והו' בנסתרו'
הם הנחמות שבבינה שהיא הע"הב כנודע ליודעי חן : עוד במדרש הלכה ה"ר אבא בר חנינא
והטובות והנחמות שרלו הנביאים לא לקיונם הרשם הקב"ה לפרסמה אלא כדי שיעבדו ישראל בתורה
ויקבלו שכר שמא תאמר כלם ראו ת"ל עין לא ראתה אלהים זולתיך ואי אפשר לו' אלא רלו אלא
מקלת דכתיב כי לא יעשה ה' אלהים דבר כי אם גלה סודו ונביאיו ר' ברכיה אמר כמין סדקה
דחבית ור' חייא אמר כסדקית של פתח ור' אמר סעודה ראו ומתן שכר לא ראו רבי יוסי לומר לא
סעודה ולא מתן שכר ראו : ולע"דן לדקדק במ"ש לא לחנם הרשם ה"בה לפרסמה ומה איכו'
ים בפירסום עד שמחזר אחר טעם וסיבה לפירסום ופשיטא שלא לחינם הרשם הב"ה וכי יעלה על
הדעת שה"בה יעשה דבר על חינם ועוד מהו או' שמא תאמר כולם ראו מה קשר עם הקודם ולמה
הייתי או' כן עד שלו' שמא תאמר וגו' עין לא ראתה וגו' גם צריך להבין מאי איכא בין סדקה
דחבית למ"ד סדקית של פתח ועוד למ"ד ומתן שכר לא ראו הדרא קושית כי לא יעשה ה' אלהים
ונראה כי היה קשה שהנביאים יגלו דבר מהנעלמות שרוזים כי דאי להם להיות נאמני רוח
שכמי דבר כי אין להם עסק לפרסם הנם הרוח זולת התוכחות אשר שולחו להוכיח בדרש
את ישראל במלאכות הרשם שביעולא בזה אמרו בספר הזיהר בפסוקים ואראה אמר בנורלו' הנזכרות
שנעשו לישראל במצרים אשר בעשותך נורלות ונפלאות לא נקוה לא היינו מקוים לותם שתעשה
לפי שהיו נמנעות בטבע ואתה עשיתם בהשגחתך אשר ירדת ומפניך הרים נזלו אשר לא שמעו
ולא האזינו מעולם נורלות כהם ועין לא ראתה לאלהים זולתך שעשה אותו האלוה לעם המחכה
מה שאתה עשית לנו והנה עשה הערך מה שעשה לנו נורלות ואעפ"י שלא נקוה מה שלא עשה
כן אלוה זולתו אפי' למקוה ולמחכה לו לפי שיותר נקל הוא לעשות חסד ורחמים למקוה ומחכ' יותר
מהעשות כן לבלתי מקוה ומחכה ע"כ והנ"ל ע"ל כתבתיו בפסוק הקודם ומדוקדק לשון נקוה בלשון
עתיד גם בפ' היינו מעולם :

ונחטא · אחר שחטאנו · וכן וירם הולעים ויבאש · אחר שבאש · וכן ויבקעו המים אחר שנבקעו המים : ונהי כטמא עדים מתרגום ספחת עדיה · ויש לפרש מתרגום הרה מעדיה כלומר כשחלד בגדיה מלוכלכים בדם · ויש לפרש בגד סמרטוט ובלוי · וכן בדברי רבותינו ז"ל המשמשת בעדים על שהוא נתון תחת הכר · והענין אחת כי בגד מלוכלך הוא מוסר מהברותו · אחר שנחטאנו נסתרנו בגלות כמו הדבר הטמא · או כמו בגד עדים שהוא נמאס כן כל צדקותינו הפילו הצדקות שאנו עושין אינם רצויות אלא נמאסות כי אין אנחנו עושים אותם אלא להתפאר בהם ולהתגדל ולקנאת איש מרעהו · ולפיכך ונבל כעלה כלנו כמו העלה שהוא נובל כן אנחנו נובלים כלנו · וכמו

הרוח שנושא העלה הנופל כן ישאלונו עונותינו לזרותינו בכל פלה · והקדוק מלת ונבל יש אומרי שהוא מבני נפעל ומשפטו ובנבל ובהעדר פ"ה הפעל הוטל תנועת על נו"ן איתן ויש אומרי שהוא מבנין הפעיל והיה משפט הכי"ת להדגש וכא הנח תמורת הדגש · כמו שבא במלת ויזל יעקב: ועוגנו · חסר יו"ד הרביעי מהמכתב : ואין קורא בשמך · כמו שהיו הסידים הראשונים עושים : מתעורר · ואין מתעורר ואין שוכר עומד במקום שנים : להחזיק בך · במלותיך ובדרכיך כי הסתרת פניך : כי · כענין כאשר · כמו כי תוליד בנים · אמר כאשר הסתרת פניך ותמוגנו ביד עוונינו אין קורא בשמך · מתעורר להחזיק בך · כמו שהיו הראשונים עושים : מתעורר · ואין מתעורר ואין שוכר עומד במקום שנים : להחזיק בך · במלותיך ובדרכיך כי הסתרת פניך : כי · כענין כאשר · כמו כי תוליד בנים · אמר כאשר הסתרת פניך ותמוגנו ביד עוונינו אין קורא בשמך · מתעורר להחזיק בך · כמו שהיו הראשונים עושים : עומדי · בפר' לפני' : ותמוגנו · ענין המאיסה ואמר ביד עוונינו כי לא אתה עשית אלא עוונינו : ואתה ה' · אף על פי שחטאנו לפני' אנחנו בניך ואתה אבינו והאב לא יזנח הבן ואע"פ שחטא לו · והנה אנחנו החומר ואתה יוצרינו והיוצר ישנה החומר מכלי לכלי כאשר ישר בעיני היוצר כן אנחנו ביד ך ולא כן שאר העמים כי אין השגחתך עליהם תמידה לכל אנחנו ביד כחומר ביד היוצר שעיניו תמיד בחומר ועושה כלי · ואם לא ישר בעיניו ישבר ויעשהו כלי אחר · כן אתה עיניך בנו תמיד ופוקד מעשינו ואם חטאנו וקצפת עלינו והנה אנחנו כלי נשחת שוב ועשנו כלי אחר ואל תזכור לעד עוונינו והבט כי עמך כלנו · אף על פי שחטאנו לא יגאלנו מתחת רשותך ולא עזבנו שמך הגדול ולא פיזנו אל אלהי' אחרים לפיכך העבר עוונינו ורחם עלינו : אל תקצף · מפורש הוא : ערי קדשך · והבט ערי קדשך שהיו מדבר ציון וירושלים שהיו משכן כבודך הנה הם מדבר ושממה · אע"פי שאחר

חרבנה שבו הגוי ובנו אותה כיון שאין ישראל עליה הרי היא הרבה ושממה מיושביה · ועוד כי בידם תחרב מזמן כי יבאו פרסיים ויקחוה מיד ישמעאל ויחריבוה והנה היא היתה בזה הענין מיום גלות ישראל ממנה : בית קדשינו · אבותינו הלוך בו והיה לשרפת אש בראשונה ובשנייה · ועודנו בחורבנו כי לא נבנה מעולם מקום המקדש ביד הגויים : וכל מחמדינו · היה בית המקדש והנה הוא לחרבה זה כמה שניס: העל אלה · איך תוכל להתאפק על אלה ולא תרחם : תחשה · תשתוק כאלו אין אתה שומע לעקתינו : ותענונו · שאנחנו מעוניים ביד הרשעים וי"ת העל אילין תתחסין ה' ונומר : נדרשתי · והנה האל משיב לבני המלה כי בעונות אבותיהם שנבדו ועבדו עבודת אלילים ובעונותם בגלות ועברו על המצות ארך הגלות כל כך: ואמר נדרשתי ללא שאלו נדרשתי לאבותיכם אם ידרשוני ולא שאלוני · וכפל הענין במלו' שונות ושלש הענין ורבה שאמר נמצאתי ואמר אמרתי ואמר פרשתי ידי · וכל זה לחזק הענין כי כמה פעמים היה שולח להם ביד הנביאים שובו אלי ואשובה אליכם וכיולא בענין הזה : לא קורא בשמי כאלו לא נקרא בשמי עם ה' כן לא פנה אלי : פרשתי ידי · לקבלם בתשובה אם ירצו וי"ת שלחית נביאי כל יומא · לא טוב · ר"ל דרך רע · וכן מנהג הלשון · כמו יתילב על דרך לא טוב · אשר לא טהורה היא · אשר אינו טהור · והדומים לו : העם על פני · ר"ל בירושלים גם בבית המקדש עשו תועבות : בגנות · כמו שהיה מנהג תחת כל עץ רענן : על הלבנים · בשעה שהיו שורפין הלבנים היו משימין עליהם קטרת לעבודת אלילים : היושבי בקברי · שירצו להם הסדים לדעתם · כי המזיקים נראים בחרבות למאמינים בהם · וכן וכלורי ישראל להושיב ענין חרבות וי"ת ועם פגרי בני אנשא דיירין : בשר החזיר · עוברין על כל הנמנע בתורה : ומרק פיגולים · כולל כל שאר הבהמות טמאות שקצים ורמשים וכלם הם פגולים ונתעבים : ומרק · כמו ואת המרק שפיך · וכליהם כ"אי' באיתו השומן הדבק בהם ויכיר אדם כי בשר חזיר ושקצים בשלו בהם אם ירצו לכפור בהם ולומר שלא אכלום · וכתוב ופרק והענין אחד : האומרים · הם טמאים ואוכלים כל טמא ואומרים למי שהוא טהור אני טהור ממך : קרב אליך · כלומר עמוד בעצמך אל תקרב אלי : אל תגש בי כי קדשתיך · אני קדוש ממך :

צדקותינו ג' בקריא' וחס' וסימ' הוציא יי' את צדקתינו · ונהי כטמא כלנו וכבגד עדים כל צדקתינו · כי לא על צדקתינו אנחנו : היתה ד' קמצין וסימ' נמסר בריש האי סיפרא סימ' י"ד · שאלו ג' קמצין בקריא' וסימ' ויקחו האנשי' מצידם ואת פי ההלכים · לרדת מצרים נדרשתי ללא שאלו · פרשתי ג' בקריא' וסימ' פרשתי ידי כל היום · כי בארבע רוחות השמים · פרשתי ידי אליך : הלבנים ג' בקריאה וסימ' לא תאספון להת תבן לעם ללבון · ואת מתכנות הלבנים אשר הם עשים · ומקטרים על הלבנים :

רש"י

ונחטא כלונו ג' ל'

ונבל ג

ג' ל' ל' ל' מ'

ל' מ'

ל' ל' ל'

לגלוי כמו"ש בפ"ל לא לחינם הרשם הב"ה וגו' וז"ש שמא תאמר כלם רחו והו"מה שגלו וכזה ניחא מה שגלו כיון שמה שרחו גלו לז"ח שמא תאמר כלם רחו ח"ל עין לא ראתה וגו' שהוא נמנע הראיה אם כן הדרא קושיין לדוכתה למה גילו המועט ההוא שגילו הא אין לך לו' אלא כדי שיגעו ישראל בתורה וגו' ואח"כ הקשו ואמרו ואי אפשר לו' שלא רחו אלא מקצת וגו' לזה אמר שרחו כמין מקצת של שבית הכוונה לפי שהשכר של עה"ב אין בו לא אכילה ולא שתיה אלא יושבין ועטרותיהן וגו' ונהנים מזיו השכינה הנבדלים הנה נהנו בגבורתן מזיו השכינה המתגלה לצדיקים וזה הוא כמין חבית שיהנה האדם ממנו כאשר יתן בכוס עינו ושעם רבוי היין ההוא הינו דומה לעיפין עיפין שבזה נתקיימו השני כתובים המכחישים זה את זה שהאחד או' כי לא יעשה ה' אלהים דבר לעשות כי אם גלה סודו אל עבדיו הנביאים וגלוי הסוד הוא כמין סדק החבית שהיא גלוי אור השכינה אל הנביאים שהוא משיר יין המשומר בענביו כדפרשית לעיל ' אמנם ר' חייא שאמר בסדקים של פתח גילה העניין יותר שה שאיל העניין ברחיה מסדק הפתח וברוחה מסדק החבית מתגל ומן הלדדים שבזה יתקיים כתוב כי אם גלה סודו אל עבדיו הנביאים ולר' ברכיה דייק ליה עפי כתוב עין לא ראתה ואח"כ פליגי רבי ור' יוסי דלר' שעושה רחו בעצם שהשכל יכול לקבלו אמנם מתן שכר לא רחו וכתוב עין לא ראתה לא דבר בשעושה אלא במתן שכר ובסוק כי לא יעשה ה' אלהים דבר כי אם גלה סודו וגו' לא הוצרך לדבר בשעושה כי אם גם במתן שכר והגלוי הזה יהיה לשר כדאית ליה סדק' דחבית ולשר כדאית ליה סדק הפתח אמנם ר' יוסי ור' לא שעושה ולא מתן שכר רחו וכתוב עין לא ראתה שכולל שלא ראתה עין מה שיעשה למחכה לו דרך כלל כל מה שיעשה ולפי' שעושה וכ"ש מתן שכר שלא רחו וכתוב כי אם גלה סודו יתקיים בין בשעושה ובין במתן שכר לשר בסדק החבית ולשר בסדק הפתח ובענין השעושה והמתן שכר ראיתי לכתוב לך דרש אלין והשי"ת יגילנו מסגיאות זה כי השעושה אם נאמר שהוא משל כדהרש"בם ז"ל בהלכות תשובה יקשה מה שהקשה עליו הראב"ד ז"ל ח"כ כוס של ברכה האמור בגמרא מה הוא ובמדרש המלם בפ' ברכשית כתב עיין עליו ולתקן הכל או' במה שמלינו בס"ה שיש ג"ע למעה בארץ אשר בו יעבד אדם הראשון קודם שחטא והוא מקום זך משולל העכירות הזה שבעבר חומר העולם ויעורין כולם כחטאו של אדם הראשון וגו בגן הזה יש במה אילנות דקים מאד ועושים פירות דובמת כל מלוה ומלוה ובמו שכתבתי בכלי ממדה בפסוק לעבד ולשמרה לעבדה במלות עשה ולשמרה במנו' לא תעשה שיהיו פירו' גשמיים אך דקים מאד כמו המן שהוא לחם הבירים לחם שמלאכי השרת בהיים שמתנו לחם שנבלע באיבריהם לדקותו לא היה בו פסולת והיפש היתה נעשית מהמן בעצם ורא"שוה וזה לה עומר לגלגולת בקטון כגדול כן כיולה בזה היו הפירות ההם לגוף אדם הראשון אם לא חטא היו נבלעים באיבריו כמן ' והנה בשה העבר על הארץ כשהיה הרוח השוב אל האלהי' אשר נתנה לאמרו בם"ה שיש בג"ע של מטה דמות אלם ופרצוף כדמותו של אדם הא' בעה"ז אשר בלחת הנפש מן הגוף הזה אם זכה' תלה מן הגוף הזה העכו' החומרי ותכנס מיד בגוף ההוא בג"ע של מטה ויהיה מפרי מעלליו בקיום מלות עשה ושמיר' ל"ת יאכל שם בג"ע של מטה ולשם תהיה השעושה הזלת והי' רוחניית שם בג"ע של מטה כאכילת המן לישראל במדבר אמנם בג"ע של מעל' אין בו לא אכילה כלל ואין צ"ל בעדן שהוא עה"ב וזה הוא מה שנחלקו חז"ל במאמר שהא' אמר שרחו בג"ע של מטה אבל מתן שכר לא רחו שהוא לעולה ורבי יוסי אמר שלא רחו אפילו השעושה עם היותה גשמית קלת כהתגשמות המן ברדתו למטה עכ"ז לא רחו הנביאים וזה יתקיימו דברי הרמ"בם ז"ל ודברי הראב"ד ז"ל שלדקו יחדיו ולא ולולו דברי אלהי' מיים ועיין רש"י ז"ל וזכן הרא"בע ז"ל וכן הרל"ק ז"ל ות"י כבעמוד וחז"ל כנז"ל ע"כ וכן מהרי"ח ז"ל. והנכון כתחו"ל ולמעלה כתבתי בפ' הינו מעולם הבנת ומעולם לא שמעו מקושר עם הפסוק הקוד' ירדת מפניך הרים כולו והמורדים מעולם לא שמעו ולא האזינו אבל עמדו במרדם עיין שם:

בגעת את שם וגו' לא"ל במסכת הענינות פ"ח שהמלאיך עצמו מלמטה מלאיקים עליו את הדין מלמעלה ולמדו כן ממ"ש בגעת את שם ועושה לדק והוא לשון פגיעת יסורין ממגיעים עליו כדי להצדיקו יותר ' עוד לא"ל שם אר"י אבל כל הסמא ביסורין בע"ה הוא מביא ישועה לעולם שנא' פגעת את שם וגו' בהם עולם ונוסע עכ"ל וזמ"ש בע"ה הכוונה ששמח בהם והטעם לפי שהם בעה"ז ולא בעולם הבא ביסוריו קשים לפי שהם בנפש לו אמר בעולם הזה שמחת ביסורין ומקבלין בעד כלל העולם כולו ועל כן העולם נוסע כיון שקבלם בעדם והעפ"י שהם יסורין מועשים די ובזה יובן פגעת היסורין את שם ומקבלן בשמחה כדי לעשות לדקה עם כל העולם ז"ש ועושה לדק לו בהם עולם נוסע ונס לאחנו ונוסע ועיין רש"י ז"ל וכן הרא"בע ז"ל הרל"ק ז"ל וכן הבית מהרי"ח ז"ל והקשה על הפירוש הנזכר לרש"י שלמה אמר את שם ועושה לדק הלשון יחיד ואח"כ אמר בדרכיך יזכרוך בלשון רבים שהם לשון רבים ' גם הקשה בסדר הענייניים שהם כלתי מסודרים כפי פירושיה שהיה לו לסדר תחילה הז"ל ז' שהקדוש הוא מלך הקדוש ואח"כ הנמשך הוא תפילה אח"כ והתשובה בא"מרוצה ומלך הקושיות הלה הכריע לפרש פגעת לשון ופגע בשקום ושם שם הם שיש כאילו מתרעמים על מה עשה ה' כזה שבתחילה לשעבר בדורו הראשונים היית פוגע שם הטוב והמשוש שהיית עושה לדק עמנו ושם ומפני זה היו הוהם הי אשונים לדיקים שבדרכיך יזכרוך כי אתה היית הסיבה להיותם טובים ועתה גם מלי סברת שהן לאתה מעלמך קלפת עלינו מבלתי סבה ובעבור קלפך היינו כולנו חוטאים כי כאשר יקלף האדון בעבדיו לא יאשר בעינו דבר ממה שיעשו והם ג"כ ' ובדרך ויהיו לפניו חטאים הלם לאשר שבויים כלה בעולם הלם היינו יכולים להיות נושעים ולא באמר אבל היינו כשמא כולנו וכבגד עדיסר' חלוכלך ומלוח ומוסר מלפני הבריות כי הע"י שעשינו לדקו' לא נחשבו לפניך והיו לעיניך לבגד עדים וכבל כעל' כולנו כי כמו העלה הנבל היו בני יהודה ועונינו הז היו חזקים עד שעונינו כרוח ישאונו ועונינו חסרי' ד הרבים מהמכתב והם בזמן שבגע' את שם היו מזכירים בדרכיך ותפלני' הנה אתה אינו כן אלא אין קורא בשמך מתעור להחזיק בך בתפילתו וכל זה לפי שהשתרת פניך ממנו ותמונינו ביד עונינו כי בעבור שראינוך בעם אין שם אדם שיעוררהו לנו לנשת אליך לבקש מלפניך הנה זאת היא' תלונת 'שטובתם והלאת' בלתם ממלרים לא היה' מפלה' זכו' אלא אולל עצמו שהיה כלילו פגע שם שמון ומתחה ומתוך השמחה היה עושה לדק ומתוך כך היו מתיישרים בני הדור ומתפללים לפניו ובדרכיך יזכרוך אמנם עתה הן אתה קצפת כלומר מלד קלפך נמשך שנחט' ובהיות שביים כאלה בעולם פעם בשמון ופעם בקלף היתכן שנוסע זה בלתי אפשר כי אפשר יבעם המלך בעבדיו לא יסר בעינו מכל אשר יעשו ואחר תלונתם סדר הפלת' ואתה ה' אבינו עכ"ל ומה דוחק הלשון לפרש שם על שם המשוש והענין על פגעת את שם היכן לדקו"ת מתערעין קדמך וגו': ולע"ן לפי שמעלת מזכה הרבים גדולה ובפרט המחזיר רשע בתשובה ככתוב לם תולה יקר מזולל ל"ז פגעת לשון ופגע במקום עם מי אתה נפגע ומלאת עם הטוב ושמח ועושה לדק בשמחה והלדק הוא להצדיק רבים שבדרכיך יזכרוך העולם ועכ"ז קשינו עורף ונתעה עוד מחדש כל זה בכלל העושה לדק אשר עליהם אמר הנביא ע"ה יזכר בגלם באופן שדרך כלל מתקיימים העולם כולו ולנו בפרט ונוסע בזכות' כל זה מהצדיק הנזכר בעון הדור וזהו פגעת לשון פגע וימות שפגע בצדיק היותר רשו' כמ"ש חז"ל שהצדיק נפטר פגעת במיתה לתי שהיה שם ועושה לדק להצדיק העולם שבדרכיך יזכרוך וגו' כדבר' ואני שמעתי מי המעות לה' הלרן ומלותה ' לו לדק על דרקות המעשים (כדרש"י ז"ל) ולכל הפירושים אז מלות העולם כן שפגעת והרגת הצדיק אז מתלספי' לנשי חסד ובדרכיך שלי"ג מדות יזכרוך ויחזקו את עוב' ויאמרו הן אתה קצפת בהביאך ברות לעולם ואנחנו אמרנו מקר' הוא וזהו הן אתה קצפת ונחטא בלומרנו שלא היה בקצפך ודרך הטבע שלא מקר' קרה לנו ע"ד על מה תוכו כבוד תוסיפו סרה בהלות בלומו' מקרה הוא לו אמר הן אתה קצפת בפגיעתך בצדיק ונחטא אנחנו בפגיעתו

ונדי שלאנחנו היינו סיב' לפגוע בצדיקים שבה' עולם ונוסע שבהם העולם נוסע:

כעמה כולנו ב"ד ר"ת אמר מהכלה וכבגד עדי' כל לדקותינו לו' לך מה בגד זה כל נימה ונימה מלטרפת לבגד גדול אף לדקה כל פרוש' ופרושה מלטרפת להשבון גדול ועיין רש"י ז"ל ומן הרא"בע ז"ל וכן הבית הרל"ק ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל בגד עדים מלוכלך כנז"ל בכסו' פגעת ' ולני שמעתי מהחכם הלם כמה"ר משה אלשיך ז"ל שהיה מפרש עדיו עליו מלשון ולא אתו לים עדיו שהוא עדי וקשוט לו"ל שלדקות שהיינו עושים הם ליהרא ולהתפאר והתקשטו בהם כמו ולע"ן עם' דרך החכם הלם הנזכר שלו' ונהי כעמה כולנו מעמלים כעמה מלד רוע מעשינו ולשון לדקות לו מעשה טוב שהיינו עושים היה לנגוב דעת ולכסות ערות מתחתינו לאשר הנו כעמה כמכוער הזה שלובש בגדי עדי לתיפות ז"ש ונהי כעמה כולנו וכבגד

עדים כל לדקותינו ולכן מדה כנגד מדה כיון שהיו לדקותינו כבגד עדים לכסות טומלותינו כעל' הזה שמכסה הפרי לזה ובגל כעל' כולנו סוף סוף הועיל הלדקות להבין בעדינו דבר מה להסתיר ממנו כעלה הזה אבל היינו נובלים וכיון שנפלנו ונבגל כעלה ובעת אשר מטה רגלינו בגבל כעלה לו מלא בעל חוב מקום לגבות את חובו פעם היות שיש לנו עונות מדובים לא הוצרכו כולם ליסר אותנו אלא אחד מהם היה הסיבה ליסר אותנו ונעטרכו כולם עמו כי בכל תורה אחדו סכיבת ואהו ובגל כעלה הנובלת בעבעה כן גם אנו ואחר כך בא העון ז"ש ועונינו בלה י"ד הרבים כעין לאחד מסביק וכרוח ישאונו בהלטרפות שלר הקטינורים הנעשים מהעינות המרו"ים וכיון שכיון ה' מסביק לפי הלמת ובכל זה אין קורא בשמך קרילה כל דהו לו מתעורר התעוררות כל דהו להחזיק בך שלא ישאלנו הרוח הנוסר מהעון שהיה מחזיק בקדושה העון יכרח כי לא יגורך רע והטעם שנטמטמו לבלתי קרלים בשמך הו להתעורר מתרדמת' להחזיק בך הוא יען כי הסתרת פניך ממנו זש"י הסתרת פני הפנתתך ממנו נתן רשות למשחיתי' ותמוגנו ביד עונינו נמסרנו ביד שאר הטומ' ולזה עונינו הרלשון בלי"ז לד הרבים והוא דקדוק נכון ' ולכון תמיגנו כמו מגן צריך לו לשון נמוגו כל יושבי כנען והרלשון עיקר לפי כוונתינו ומזה הכתוב תבין איך הרעה מתחייבת מלתו יתברך בהסתרת פניו לבד וסלוק השגחתו מולאים העונות מקום לנבוה הזכם ולה ברע מהאדם והוא מ"ש כאן כי הסתרת פניך ממנו וע"י ההסתרה והמוגנו ביד עונינו ' וכן כתבתי למעלה בפסוק בכל צרתם לא צר בילים בעצם ורלשוה אלא בהסתרת פניו ע"ש:

ואין קורא בשמך מתעורר וגו' עיין רש"י ז"ל והרל"בע ז"ל וכן הרל"ק ומהרי"ל ז"ל כבר נזכר בפסוק פנעת את שם כי לפי שהזכיר למעלה שהדורות הראשונים בדרכיך יזכרוך עתה אין קורא בשמך והסבה לפי שלתה בעצם עמנו כי הסתרת פניך ממנו וגו' שזה גרם שלא נכוה אליך כעבד הזה שרבו נתכעס עמו שלא יבוא לשחר פניו כי דחהו בשתי ידיו עכ"ל ' והנלע"ד כתבתיו מקושר בפסוק הקודם עיין עליו:

ועתה ה' אבינו אתה אנחנו וגו' עיין הרא"בע ז"ל והרל"ק ז"ל וכן מהרי"ל ז"ל והוסיף דרך אבינו אתה ה' אבינו אתה כמו שהאב יתן הצורה בחומר אתה הלשה מהדם ולדעה והאב נותן הצורה כן גם אתה אבינו אתה הצורה בחומר ואתה יוצרנו נותן הצורה ונם החומר ממנו כעלה הזה הבל היינו נובלים וכיון שנפלנו ונבגל כעלה ובעת אשר מטה רגלינו בגבל כעלה לו מלא בעל חוב מקום לגבות את חובו בעבר עונות מדובים לא הוצרכו כולם ליסר אותנו אלא אחד מהם היה הסיבה ליסר אותנו ונעטרכו כולם עמו כי בכל תורה אחדו סכיבת ואהו ובגל כעלה הנובלת בעבעה כן גם אנו ואחר כך בא העון ז"ש ועונינו בלה י"ד הרבים כעין לאחד מסביק וכרוח ישאונו בהלטרפות שלר הקטינורים הנעשים מהעינות המרו"ים וכיון שכיון ה' מסביק לפי הלמת ובכל זה אין קורא בשמך קרילה כל דהו לו מתעורר התעוררות כל דהו להחזיק בך שלא ישאלנו הרוח הנוסר מהעון שהיה מחזיק בקדושה העון יכרח כי לא יגורך רע והטעם שנטמטמו לבלתי קרלים בשמך הו להתעורר מתרדמת' להחזיק בך הוא יען כי הסתרת פניך ממנו זש"י הסתרת פני הפנתתך ממנו נתן רשות למשחיתי' ותמוגנו ביד עונינו נמסרנו ביד שאר הטומ' ולזה עונינו הרלשון בלי"ז לד הרבים ועונינו הבני בי"ל הרבים והוא דקדוק נכון ' ולכון תמיגנו כמו מגן צריך לו לשון נמוגו כל יושבי כנען והרלשון עיקר לפי כוונתינו ומזה הכתוב תבין איך הרעה מתחייבת מלתו יתברך בהסתרת פניו לבד וסלוק השגחתו המוהון זש"ש אתה אבינו גמרנו לעצמינו כן להיות כחומר ואתה יוצרנו אבל אתה ה' ברחמיך היית חפץ להיות לנו במדרגת האב ושנהיה אנחנו כבנים וכיון שהתבתך אלינו היה במדרגת הזאת ואע"פ שלא זכינו להוציא הפלך אל הפועל כי חטאותינו מנעו הטוב ממנו עכ"ז הרי מעשה ידך כולנו הקטנים והגדולים אם כן אל תקצף וגו':

אל תקצף ה' עיין הרא"בע ז"ל ומהרי"ל ז"ל אל תקצף ה' זמן ויותר מרובה ממה שקלפת עד כה ואם תעשה כן לא תזכור עונותינו לעד ויש לך ג' סיבות לזה אחת הן הבט נא עמך כולנו אלא נתערבנו עמנו אומות אחרות כי עמך אנחנו בני יעקב בחירך אנחנו כולנו מבני ערבוב הסיבה השני' לזכות ה' כמ"ש ואל הארץ הזכור ועל זה אמר ערי קדשך היו מדבר וגו' כי אמר הרלשון בכלל ערי קדשך היו מדבר והזר לפרש הערים היותר קדושות מהן בראומרו ציון מדבר היה' ירושלים שמה והסיב' השלישית היא בעבור ב"ה כמ"ש בית קדשנו אשר הללוך אבותינו שם היו מהללי' הלוים ובהניה עובדים ועל העזרות וההיכל אמר בית קדשנו ותפארתנו היה לשריפת אש ועל בית קדש הקדשים אמר וכל מחמדינו היה לחרבה שהודיע כאן הנביא שמעולם לא יבנה המקדש במקומו המכוון עד בא הישועה שלפי' שבלו נויש בנחלתו ופעם בנחלתו בני אדם ופעם בני ישמעאל הנה לא מלאם לבם ולא נתנם האלהים לבנותו במקומו הרלשון ועל ג' הסיבות האלה אמר העל אלה תתאפק ה': ולע"ן שאמר אל תקצף כמ"ש חז"ל בהיכה רבתי בפסוק כי אם מאם מלאתנו אם מאיסה היא בית סבר שהמולם חוזר ואוהב אמנם בקצף בית סבר שאין הקוה ולזה יאמר כאן אל תקצף ה' עד מאוד די במאיסה אבל אל הקצף ה' עד מאד ולכי סחרבן ואבדן הארץ היה על ביטול החורה כמ"ש הנביא על מה אבדה הארץ ויאמר ה' על עזבו' את תורתי והוא עון אח' ויותר סביה שאור שבעיסה לכל סדר העונות לז"ח ואל לעד תזכור עון בלשון יחיד ולא אמר עונות כלעיל ביד עונינו הן הבט נא עמך כולנו כמהרי"ל הנז' שלא נתערבנו באומות הסיבינו ובדבריו ז"ל הבין לו לשון הבט נא עמך כולנו לרמוז אל כסוק הקשה לבדל יסכון ובני לא יתחסב שם כאמר הן וכלון הן הבט ודורשי רשומות ברבר דרשו שם הן שם שמם ישראל כלהיות ה"ן שהין להם התחברות בהשבון עם אומות ואלהן בהא"לף עם ט' עשרה בי"ת עם תי"ת עשרה בימ"ל עם זין עשרה דל"ת עם וי"ו עשרה בכ"ף הה"ל בתחדים בלי זיווג אות אליה וכן הנו"ן בעשירות יו"ד עם לד' מלה כ"ף עם פ"ה מלה למ"ד עם ער"ן מלה מ"ם עם סמ"ך מלה כפ"ד' נו"ן יחידה וזהו הן עם לבדד יכסון כלותיה ה"ן ומסם בלמ"ד במ"ם כלון הן הבט נא עמך כולנו בלי התחברות הערובת בינינו כלו"ת ה"ו הו"ה הדם בה"ן דייקא כמ"ש הן שם לבדד ' לא יאמר אל תקצף וגו' הן הבט נא עמך כולנו"ל לפי שישראל יתחלקו בגלות בבינים ולרשעי' על הרשעים לאמר אל תקצף ה' עד מאוד ועל הבינוניים אמ' ואל לעד תזכר עון בלשון יחיד כלו' הסר עון מ' מהכרעת בנינים שלהם והיה רב חסד מטה כלפי חסד והכריעם לכף זכות זהו ואל לעד תזכור עון הן הבט נא לעפ"י שלא רלו זה כרלו זה שלינו דומה הרשעי' לבנוניים עכ"ז אל הדה הסיה שבהם שעמך כולנו ועמך נקרא עלינו והנכון שלו' ואל לעד תזכור עון בלשון יחיד על עון הבגל אשר יעד בו הכתוב וביום פקדי ופקדתי וגו' שלין ל' פקידה שלין בה הלק עון הבגל וכמו לאשר יעד בו הכתוב שלא יתאחר אלא אלא אלהי"ך ישראל:

שלרחיב בס"ד בסמוך בפ' הבל אלה תתאפק ה' אין לפי' בפסוק הקודם והם מדבר שמם

ערי קדשך היו וגו' עיין הרא"בע ז"ל ומהרי"ל ז"ל ' אמר ערי קדשך על מה שלא אמר ציון מדבר' סבות מזכר: ולע"ן אמר ערי קדשך הערים הסובלים ולא לי להם כמדבר אלא ירושלים בתמיה שהוא יותר מדבר היתה אמנם בירושלים הרבו הסובלים ' אמר ערי קדשך ולא ציון ממדבר ' ואעפ"י שהיה יכול לבלבן וגו' ערי קדשך ולא ציון ' שלם הו מדבר שמם עכ"ז פרעם ' ולא הזכיר אלא ירושלים ' ' ' אמר ציון מדבר היתה ולא ' ' ' ערי קדשך היו מדבר ' ' ' ירושלים שמה:

בית קדשנו וגו' עיין הרל"ק ז"ל וכן הסכים מהרי"ל ז"ל כנז' שלדוש ' ' בגלות בא"מקום המיוחד בכוון: ולע"ן שהמקום של המקדש נבחר מכנו הוסד הבית ' לבית בעמימה כמו שרלה לבינו יעבד ע"ה ' ' '

אברהם ותומים

מנחה גדולה

רשי

אבן עזרא

אלה · שעשו המעשים הרעים האלה ולא הכעיסו בעצמם כי רע עשו הם מעלים עשן באפי: אש יוקדת · באפי כל היום ועל זרעם אחריהם · לפיכך אחרבה הגלות לביתם זמן רב: הנה כתובה החטאת הגדולה לא נמחת אלא הרי היא כתובה לפני לזכרה תמיד: לא אחשה · ולא אתקוט: כי אם שלמתי · עד אשר אשלם לכם משלם רעות אבותיהם המלטרף עם עונותם בגלות הגל העיקר הוא עונה אבותם שנדל: ושלמתי על חיקם · אף על פי שאני עתיד לשלם גמולם לבניהם אחריהם מעתה אשלם לעצמם שעשו הרעה ו"ת כן הא כתיבא קדמי וגו': עונותיכם ועונות אבותיכם יחדו · כלומר הגלות הלה עם אלה והאריכו אתכם בגלות: אשר קטרו · אותו המעשה הרע כפרו בי ועבדו ע"ז והוא שאמר חרפוני · כי כשעבדו על הגבעות הנה חרפוני ובזוני וכפרו בי כי אני צויתי שלא לעבוד ע"ז כי העובד ע"ז כופר בעיקר: ומדותי פעולתם ראשונה אל מיקס · תחלה אמדד להם עצמם פעולתם אל מיקס ואחר כך אמדד לבניהם · הראשון כתוב אל וקרי אל מיקס: כה אמר ה' · אתי כנגד בני הגלות אל תתיאשו בדבור זה שאמרתי מן הגאולה כי אף כל פי שאשלם לכם עון אבותיכם באחריתי גלותכם בעונם עם עונותיכם לא אטוש אתכם · הלא על כל פני אוציא אתכם מן הגלות והשיבכם אל ארצכם אשר שיאלם עצמכם · והתעיל להשכול עצבים שבשל להוציא ממנו התירוש · ואם יבא אדם להשחיתו יאמר לו מברו אל תשחיתהו כי ברכה בו · כי אם שהו' ברכה ועובה · ואף על פי שיש בו חרצני וזגים שאין בהם ברכה בעבור התירוש שיש בו השחיתו כן יפר · אף על פי שאין בהם ברכה לעולם ובעבור הצדיקים יפר אבל אם יבא אדם להשחיתו לא כמו שיעשו בהשכול שידרכו אתו ויוציאו ממנו התירוש ויסלכו ממנו התרגים והזגים כן יעשה אל בישראל יוציאם מהגלות בהגיע עתם וירפס בדרך · כמו שכתוב בבבואת יחזקאל ובראתי מכם המורדים והפושעים בי וגו' ו"ת כן כדרן אמר ה' כמה דאשתכח ואומר: והוצאתי מיעקב זרע · פירות זרע ברכה · וכלל בכלל יעקב ההוא ליעקב · ומיהודה · בכל בו בנימין · כי מלכות אחד היו ובלו כאחד · וזכר שתי הגליות אלא יתיאשו הפילו עצרת השבטים אלא שבו מגלו בראשונה מנטיה אותם שיסובו עוד לארצם וירשוה · ואמר הרי ר"ל הר ציון והר הבית שהוא בחלק יהודה: והיה השרון לנוה צאן · כמו שהיה · כי השרון מקום מרעה · וכן כתוב ועל הבקר הרעים בשרון: ועמק עכור לרבץ בקר · וכן העמקים ירבצו בהם הבקר וירעו בהם כמו שהיו ויותר טוב כי ירבצו בטח ולא יפחדו מאויב והעמקים מקום מרעה גם כן · ומה שזכר עמק עכור לפי שהיה לו שם בגאי מחמילה · אמר עוד לא יזכר הוא השם כי רבץ בקר יקרא עמק ברכה · וכן אמר הושע ואת עמק עכור לפתח תקוה · ולתי תהיה כל זאת הברכה לעמי אשר דרשוני לא לאשר עזבוני · לפיכך אמר אחרון: ואתם עוזבי השם · אמר כנגד אבשי הדור שהיו עובדים עבודת אלילים והם יכלו בראשתם הם ונשמתם ולא ירחו בטובה ישראל לעתיד לבא · כמו שאמר ורבים מישני אדמת עפר יקיצו רבים ולא כלם אלא הצדיקים: השכחים · שם התאר · אמר הם השוכחים הר קדשי שהוא בית המקדש מלהקריב עליו קרבן: העורכים לגד שלחן · גד פירושו מזל · כלומר מקריבים לאותו מן המזלות: ואמר רבי משה כהן שהוא כוכב צדק כי כן יקראה בלשון ערבי: והממלאים למני ממסך · וכן המלאים למני ממסך · ר"ל נסך למני והוא שם כוכב · ויש מפרשים לכוכבים שהם מכוים והם שבעה כוכבי לכת: ומניתי · לשון נופל על הלשון · והוא דרך לאות · כמו גד גדוד ינודנו · לן ידין עמו · ועקרון תעקר · ולפי שאמר למני אמר ומניתי · אותם עובדים למנין הכוכבים ואני אמנה אתכם לחרב ולא יחסר אחד · וכן אמר אחריו כלכם למבח תברעו יען · ובאשר לא חפצתי · זה היה מרד להכעיס שבחרתם באשר לא חפצתי: אמר ה' · מה שאמר למעלה מזה הוא כנגד אותו הדור שהיה הנביא בו כמו שפירשנו שהיו עובדים עבודת אלילים · והם כנגדם אמר זאת הפרשה גם כן אלא מה שאמר ומניתי אחכם לחרב על הרשעים גמורים המכעיסים האל בעבודת אלילים אמר שלא כשאר אחד מהם שלא מת בחרב אבל האחרים נגלו הצדיקים ושאינם צדיקים גמורים · שיהיו מן הצדיקים אל אמונה ואין עול ידע מה שעשה אין להרהר אחריו · והם נאמר כי זאת הפרשה כנגד עולי הגולה כמו שכתוב שיצרפם בעלותם מהגלות אינו במה שכתוב למעלה · וכול שאמר ואתם תרעבו ולא אמר והם אלא להותם שאכר · על כן הנכון בעיני כי אלה הפסוקים נאמרו דרך משל על שכר העולם הבא אמר מהאלה עשם בעולם הזה ומניתי אתכם לחרב · ועתה אמר עשם לעולם הבא · ואמר הנה עבדי יאכלו · ר"ל תשיג נפשם המשכלת בחכמה העליונה בידיעת האל · וההשגה הזאת תענוג הנפש כמו שהאכילה והשתיה תענוג הגוף: וכן נאמר גם כן דרך משל הוי כל צמא לכו למים ואמ' לכו שברו ואכלו ואמר שמעו אלי ואכלו טוב · כל זה משל לאכמה · וכתו לא רעב ולחם ולא צמא למים כי אם לשמוע דבר השם · וכן אמ' נפשי לאלהים · וכן בספר משלי הרבה כזה · ורבותינו ז"ל משלו גם כן שכר העולם הבא וענשו בזה הענין והביאו ג"כ אלה הפסוקי לראיה · אמרו תנו הם ר' אליעז' אומ' שוב יום אחד לפני מיתתך אמרו לו תלמידיו וכי אדע אם אחיה אם לא אחיה · אמר להם כל שכן יש לך שוב היום שמא ימות למחר ונמצא כל ימיו בתשובה:

אמר ה' כאשר ימצא התירוש כאן כיאר בפירוש שיש בהם בכלתי אלמים יקרא הבי"ת בריתם בעלי' בעבור לקיים הצדיקים כאנשי הדור אל אותם הרעים אמר אנשי נינוה ג"כ עלירתים לאחר אל הם אנשה הארץ והמעיל זה אל הפשכול אמר ירחתי עליו לבריתו הפסם תירוש נמצא בן אמרים לאמר אל תשחיתהו מיעקב זרע:

כה אמר ה' כאשר ימצא התירוש · אמר הנה אם אנשים אל תעשיכם היית אכלה אתכם אך מעט אני אכם נגד אל זרע כאר גם אלה ירוו כל הזרע צדיקי' יהיו קצת מהם · והנה כאשר האשכול יקרבי עוכם וקיים כי לאחר ם יין בונד ינצא אים לאחר אשחיתהו לנאלי עדם יצא אחתו יין הרחבת בני אדם כי הרבה יין עושה ומשיב לו תכיהו ואמ' אל תשחיתהו כי ברכה בו כלומר אם הרבי אתו מן היין ושברנו ביעבו רעה הלא ברכה בו שקצת אמנו יברכנו עליו לאכל תאנה ולחם תזחית הכל והוא כאשר הולא התירוש בהשכול שהוא כמו אשכול עדם אשכול עדם אלתו לבנות אדם אים אים להשחית עדם הרבה בו אל תשחיתהו כי ברכה בו כן אעשה אל אשכול אל אחתו אל תשחיתהו כי ברכה בו אל

ישראל ישמע בתקוס ויצק עליו שמן במלכה כמלת שהוא בית קדשנו ותפארתינו מלך אשר הלוך בו אבותינו וכל מחתרינו לתרבה חמרו על בתי מדרשות המצוייניס בהלכה ובתורה הנחמדים מזהב ומפז רב לם וכל מחתרינו היה לתרבה כמו שדרשו חז"ל בפסוק זהת כל בית הגדול שרף בהם זה מחרוסלרי"ב הרי שהזכירו בחחרונה שלחרון החרון הביב לפניו ית' יותר שם"ם וזהת בית המלך

העל אלה וגו' עיין רש"י ז"ל והרד"ק ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל העל אלה עמק וח"י והמקדש תתאפק ה' תחשה ותשתוק כאילו חיכך שומע לעקתינו והענינו בגלות עד מהד ע"כ:

ולע"ן שאחר שלאנחנו בסיבת עונותינו כתחייבנו הענוי עכ"ז אין לו לחשו' ולהתאפק על אלה הלא הם ערי קדשך וגו' בית קדשינו וגו' והדרך בהמר העל אלה אלהי"ך ישראל פון השגל שאין לך דור ודור שאין בו פקודה מעון הינגל כמ"ם חז"ל בפסוק וביום פקדי ופקדתי וגו' ז"ם העל עון אלה אלהי"ך יחוייב שתתאפק ה' בעל הרחמים ותחשה מהמון רחמיך כי לנטות אותנו עד מאד וסיוב לזה מ"ם למעלה ואל לעד תזכור עון בלשון יחיד שהוא על עון השגל כדפרישית הוא חשר הוסיפו לחטוה חזר וסיעור עון השגל:

ודרשתי ללא שאלו נמצאתי ללא בקשוני אמר רב הונא משל למה"ד לשיירה שהיתה מהלכת בדרך וחשכה לה בלה לה הלל הבורגן ח"ל הבורגני הכנס לך לבורגן מפני חיה רעה ומפני לסטים ח"ל אין דרכו של שיירה להכנס לבורגן כיון שהלך בה עליו היסון לילה והפילה חד ובא לו לכל הבורגני והיה לועק ומבקש שיפתח לו ח"ל הבורגני אין דרכו של בורגני לפתוח בלילה ולקבל אדם בשעה זו אני בקשתי להכניסך ולא רצית עכשיו איני יכול לפתוח לך כך אמר הלילה לישראל שוכו בנים שובבים דרכו ה' בהמלו ולא היה אחד מהם מבקש לשוב עד שנמשל למלכיות שנמשלו לחיות התחילו לוטקים למה ה' תעמוד ברחוק ע"כלה: ולע"ן לדקדק המשל הזה למה והוא בלתי לוקח בחלק האחרון שאו' כיון שהלך בה עליו היסון לילה והפילה ונומר והיה לוטקו ונומר כי בנמשל לא זכור לעקה והיינו יכוים לומר שכוונת חז"ל להקון כפל כדרשתי ללא שאלו ומצאתי ללא בקשוני והמילות סוכות מדרישה למלילה ומשלילה לבקשה ועוד דקדוק לא שבתחילה אמר שאלו שתם ואח"כ אמר בקשוני בכנוי ולזה עשו המשל כי לפי"ז"ל כדרשתי ללא שאלו היינו שהב"ה בקש ובדרש לישראל שישובו בתשובה ואעפ"י שהם לא שאלו ואח"כ כשגרמו עונותיה להפסד תלשוב למנוע מהם דרכי התשוב ונמצאו ביד החיו' שהם אח"כ נמצאתי לא להבשי' להם לא הרי הוא כאילו לא בקשוני כמשל הבורגני שבקש הוא הבשיר' להכנס ולא רצה לקבל' שבמלכת הבורגני לאותם המבקשים להכנס הבל לא שזה הם כלום והרי הוא כאילו לא בקשוני והכפין הוא שם"ל ורמו להודיענו כוונת הפסוקים הלא לקרות עם הקודש לפי שבפסוקי הקודמי' מתחנים ישראל בגלות הדומה לילה ואומרי' ועתה ה' אבינו אתה הקלוס ה' גו' והקדוש ברוך הוא מסיב להם הלא מקדם נדרשתי ללא שאלו ונמצאתי ללא בקשוני ונומר ולא רמו להכנס כמשל הבורגני לכך עתה שאתם מתחננים ואומרי' ועתה ה' אבינו אתה ונומר כל"ז בפסוקים מלך עולל הגלות הדומה לילה לא הקבל תפלתכם עד שתצא הלילה ויבוא אור כיום הקלוב לגאולה וזהו אומרו כיון שנמסרו ביד המלכיות שנמשלו לחיות ההתילו לוטקים לעה ה' העמוד ברחוק שזה דומה לענין הפסוקים של ועתה ה' אבינו אתה הנמתו החמר ונומר זה שאחר נדרשתי ללא שאלו בעוד היום קודם בא גלות הדומה לילה וכן נמצאתי להשיב על כל מ"ם שהם משמים נומר כי אתה נומר למה נומר ועתה ה' אבינו ונומר ענינו בעת זו כי למה הקלוס ונומר בטענת הגל אלה תתאפק ה' ולא על פי שלא שאלו בעוד היום קודם הגלות ולא בקשוני נדרשתי לומר כבר אמרתי לכם מאז הנני הנני אל גוי לא קרא בשמי לקבל אתכם בתשובה ואז פירשתי ידי כל היום דהיינו קודם בא לילה מהגליות אך עתה אין תקומה כי היא כתיבה לפני ונגזרה גזרה לא אחשה כי הם שלמתי לישראל תחלה ואחר כך ושלמתי על חיקם זה שאמר פרשתי ידי כל היום ונומר קול' בא הלילה ועתה שבאה הלילה שהוא הגלות אין לכם תועלת עד בא עתה ואני בעתה אחישנה וכוון במשל בת"ם כיון שהלך בא עליו היסון לילה וגו' שלהבורגני הזה חמיד ומתחסד עם העוברים שהמתין בהפלירו עם השיירה עד הלילה שהרי כשהלך מיד בא עליו לילה לשון לילה לבורגני במשל שנסוד עלי אהלי ישראל היה מאיר להם בהלו גרו עלי הלשם המנס כיון שהלך מהם מיד בא להם חוסך ואפילת הגלות ועשה משל הבורגני ולא עשה המשל ביחיד להודיע שברתם של ישראל במה שהקשו ערלם שהיה מלך היומם רבים שחשבו שהגיע אל כביר לא ימלט ואפילו רשעים זה כוון בהמלילו בשיירה שלהיומה שיירה אין לדרכה ליכנס לבורגן כי אין דרך ליכנס לבורגן אלא יחיד לא שיירה ובמשל יחיד פריך לשוב אבל רבים לא ימלטם הלל ואפילו שלא יסובו: עוד לח"ל עם בילקוט ד"ח נדרשתי ללא שאלו זו רחב הזונה נמצאתי ללא בקשוני זו רות המואביה עד כאן כוונו לייסב הכפל גם שהפסוק הזה כולו מיותר כי די שיאמר פרשתי ידי וגו' לזה פירשו שהפסוק הזה מדבר בלומות ברחב ורות ואמר נדרשתי ללא שאלו זו רחב שאלה והחייהם לה חני ואת אמי ונומר והצלתם את נפשותינו ממות שהוא חיי הנפש ואפ על פי שאביה ואמה וקרובה לא שאלו בפיהם כי רחב היא שאלה בעדם להציל נפשם ממות נפשי שבל חיי הגוף כבר אחר והחייתם וגו' וזה אמר נדרשתי ללא שאלו זו רחב כי אביה ואמה לא שאלו ועכ"ז הסכים הקדוש ברוך הוא עמה ככתוב בסוף הענין ואת רחב הזונה וגו' כחיה יהושע זהו לחיי הגוף ותשב בקרב ישראל מובלעת בקרבם כאחד מישראל זהו כנגד חיי הנפש כיון שיסמרו התורה ומובלעים בקרב ישראל וזה מדוקדק מ"ם ללא שאלו ולא אמר ללא שאלוני כי מאמר ללא שאלו שולל ומחליט שלא שאלו כלל וזה מדוקדק ברחב שאביה ואמה לא שאלו אחב' ומצאתי ללא בקשוני זו רות המואבי' שהיא אמרה אל בעמי אל תפגעי בי לשוב מאחריך עמך עמי ואלהיך אלהי שהרי בקשה הלה אבל לא בקשה אותו מהם יתברך עצמו אבל בקשה אותו על ידי אמצעי היא נעמי ויש לאומה שיאמר שלאהבת נעמי ולבקשה את נעמי אמרה כך כמו שמורה פשט הפסוק שאומר ל תפגעי בי לעזוב לשוב מאחריך זה שאמר ומצאתי ללא בקשוני שלי פנים בפנים לא בקשוני אבל סוף סוף רות המואביה אמר הנני הנני כנגד שניהם במ"ם הנני הנני כנגד רחב אמר הנני כנגד רות המואביה אמר הנני שני כי יחד שני הגויים הללה היה גוי אשר לא קרא בשמי כי יריחו היו יתברך ואם אפי לא ישיב מהם והמוחבים לא קדא בשמי שהרי לא יבא עמוני ומואבי בקהל הם הם המכעיסים אותי על דבר מלחמת הלה המובדלות נדרשתי כ"ם לישראל שפרשתי ידי כל היום עם היות דברי הרח"ב ז"ל לעת רבי משה הכהן שבפסוק הזה בלומות העולם מדבר מהכרח הכפל לי אבל פי' פירושו בתלונת פגעת את שם ועושה צדק ונומר שבגלות מצרים גאלם עם היותם בלתי כראוי ורחמיים ועתה בגלות הזה גם כי אזעק ואשוע שתם תפילתי לזה משיב הם יתברך על ידי הנני הנני אמר שעדיין לא היו נכנסים תחת עול אלהותו עד מתן תורה וזהו לא קרא בשמי והשנית כי לא ידי כל היום פרשתי אלילים והלכו עובדי אלילים גו' ואם לשעבד עשיתי כן גם עתה פרשתי ידי על עניין הגבוהות מלשון הייתה עליי ה' שהיה שולח ביד עבדיו הנביאים ע"כ הנני וגו' שלהם בפסוקים שיהיו תשובה בת"ת אל מ"ם ואין מתעורר להחזיק בך כי הסתרת פניך ואמר אלילה לי כי אני הוא אשר נדרשתי לישראל במצרים עם היותם גוי לא קרא בשמי עדיין כמו שפירש' אבל לפרש פסוק פגעת את שם וגומר על גלות מצרים וזה הפסוק יהיה הסובת ה' עליו זה לא מחילה מבכודו אלא אמו שפי' בשם המפרשים: ולע"ן שהוא הסובה על התרעומת שלא הילה לשם ואמרו פגעת את שם וגו' ואמרו כי הסתרת פניך ממנו ונומר כי בפסוק לא חסרת דבר דרשו מלשון דבור שאמרו"ל בענין המן כמ"ם חז"ל לא מ"ל מתלונה אחר דבר מיד היה מתפלל שעם המן לאותו הדבר זה שאמר נדרשתי לכם ישראל אפילו לדברים שלא שאלו זהו לענין הגלותיהם בצרכיהם וספוקם וגם כן נמצאתי להם על דרך דרשו כי בהמצאה נמצאתי להם ולא על פי שהם לא בקשוני שלא אמר ללא בקשוני אלא בקשוני אמרו הקדוש ברוך הוא אמרו חז"ל שיבו להם ועלה הסחר הם ישנים ואין מקץ ולזה בא עליהם בקלות לגמרם מבנתם וזה נמצאתי ללא בקשוני ואמרתי הנני הנני בחילות כפולות בהדפקת הלשון בהיותם הם היו קורין בשמי קדיאה אמר קריאה שהקרוא את חבירו בהדבקה ישיב לו אמר הנני כדי שלא יצטער בקריאתו זה שאמר אמרתי הנני הנני מלא אמר כפול אל גוי לא קרא בשמי כלל זהו לדעת שהיה דלמימר הנו' בדם"ז שהיה משיב לגבי אמיה אמיה לעמבר שהיה פרשתי ידי כל היום להקבל השובתם אם כן לא עלי תלונתם כי אם על עצמם ודון בנפש כמו שיבות וזה מובן שלא אמר שאלוני כמו שאמר בקש לי ובכל הענינים;

פרשתי ידי כל היום ונומר עיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל וכן הר"ק ז"ל ודברי המהרג' כדרשבי ידי עלהנביאים קרוב הדבר שמפ"ם ידי לשון נבואה כמו היתה עני יד ה' כנ"ל במהרי"ח ז"ל כמ"ם פרשתי ידי ונמ"ם הדרך לא טוב פי' מהרי"ח כי יש בני מנביאים בהדם ההה' השכל והשני הדמיון ועל הדמיון ומה הדרך לא טוב והו מה שפי' בהות לא' מהשבותיה ודמיו והיה' ע"כ: ולע"ן לפי שקבלת התשובה נמשכה לימין שמינו פשוטה לקבל שבים לז"ה פרשתי ידי שתהיה ימין ושמל להודיע תשוקתו ית' בתשובה ולהיות התשובה נמשלה לים שהיה לעולם כמו שתח"ל בכשוק מבטח כל קצוי הארץ ים רחוקי שפ' כים אתה לרחוקים שהים אינו כמקום שכעמי' פתוח ופעמים נעול הבל ים לעול פתוח זה שמ' פרשתי ידי כל היו' בכל עת ובונה בעדי הפוב לא נגעלו ' ואמר שהיה מרוע תכונתם שהם עם סורר ומורה ובכ ז דרכם הרע לא היה במחשבותיה' רע ומר חבל אחר מחשבותיה' דרכם הדרך לא טוב שהי' שלילת הטוב בלבד הבל לא היה בע ה' רע בהחלט זה שאמר ההוכיים הדרך לא טוב אחר מחשבותיהם שהיה רעתה כפולה בהם סורים ומוסבי' שאין בזה מהמרי כי אם דבר מועט לא אמ' שהיו לדוקי' ברע שהכף ומיוך ל מהשבותיה' הרעות היו מגרפין אות' למעשה לכ' בדרך לא טוב אחר מחשבותיהם ואחר הוא שמוך כמ"ם חז"ל אחר שמוך ואלה יי מופלג:

העם המכעיסים גו' פ' הזהב ל"ר יונתן ג' אין הפרגוד נגעל בפניה' ואלו הם אוכלה וגזל וע"ה אוכלה דכתיב ובידו אלף גזל דכתיב המם ושוד ישמע בה על פני תמיד ע"ה דכתיב העם המכעיסי' אותי על פני תמיד עכ"ל פי' על פני תמיד מהיות תמיד גלוי לפניו שאינו מסתיר פניו להאריך אפו על דרך הסתר פניך מחטאי הבל ע"ה על פני תמיד ועיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל והר"ק ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל: ולע"ן לדקדק יאור לומרו העם המכעיס' אתיבת העם מיותר שכבר זכר ל עם סורר ומורה ועליו הי' לל המכעיסים אותי ושוב יקבה שהשני כתוב מכעיסים זה לת זה ברשון הוא אומר פרשתי ידי כל היום אל עם סורר ומורה ובכתוב הי' שאומ' העם המכעיסי' וגו' היוסבי' וגו' האומרי' וגו' גזר אומר ואומר אשר עשן באפי אש יוקדת כל היום זה הפך פרשתי ידי כל היו' ונראה כי הם שני הלוקות האחד מהעם אע"פי שהוא סורר ההוכיים הדרך לא טוב הם חוטאים לתיאנון והחלוקה השנית היא מ"ם העם המכעיסים ומומר להכעיס ולז"ח תיבת העם פעם שנית להכרידו מהחלוקה הראשונה להורות שזו חלוקה שנית היא ז"ם עליהם אשר עשן באפי ונומר כיון שהם מכוונים להכעיסני על פני ולא כוונו להנאת עצמם אמנם בראשוני שהיה עם סורר הבל לא מכעיס אמר פרשתי ידי ונומר יהיה הכל בעם אחד והחילוק היא בזמני שבתחילה היה העם סורר לבד לא מכעיס והיו לא ידו פרוסות לקבלו בתשובה קודם שיוסיף על חטאתו פשע להכעיס כי כן דרכו של יצ"הר עבירה גוררת עבירה ואין יום שאין קללה מרובה מחבירו וכן היה כי אחר שנתרתי בה להם וכעסו העם המכעיסים אותי על פני תמיד ולכך אשר עשן באפי ונעלמתי דרכי התשובה בפניהם וענין הקטרה זו הנזכרת על הלבנים גם מ"ם זרק לבנה ועבדה רפסר ברמז העובדים ההם אל תחת רגלו כמעשה לבנת הספיר ונומר ולזה היה הכעס בדבר שהוא על פני תמיד תחת רגלי להיות סניגורן של ישראל ועתה הסניגור נעשה קטיגור בהיותם מכעיסים אותי בדבר שהיה על פני תמיד לבנת הספיר כנ"ל:

היושבים בקברים ונומר עיין רש"י ז"ל וכן הרא"בע ז"ל וכן הר"ק וכן מהרי"ח ז"ל והוסיף ומרק ופרק הכל דבר אחד שנקרא על שם מרוק הבשר וכן פרק שנפרק הבשר ואמר שהכלים ישאר בהם שומן ומפוגל עד שכל רוחיהם יכירום שבשלו בהם פגולים חזיר וכיוצא ע"כ ונסמוך בפ' הנה כתובה לפני לזכיר נס"ד דעת מהרי"ח ז"ל בהלה הפסוקים המתחילים מהעם המכעיסים ונומר שמדבר על הלומות עיין עליהם ובס"ה אמרו מכלן ילמוד אדם כמה הסתלות והכנה צריך האדם להכין עצמו לשתחול עליו רוח טהרה שלא לטומאה צריך לשבת בדברי ובנגעי' יליני גו' לשתחול עליו רוח טומא' רוח טהר' עכ"כו: ולע"ן אמר שיבו המקום היושבים בקברים ביום לדרוש אל המתים שהמקום שמא וכנגד הזמן אמר ונחרבות שהם הנגדים יליני בלילה כדי לראות הבדים והמאכל אשר הוא בשר החזיר וכל מיני שקצים ורמשים אשר עליה' אמר ופרק פגולים כליהם לבלול מיני פגולים זולת החזיר כדי להיותם מבנים לטומאה וסטרא אחרא במקום וזמן ומאכל כאמור והוא ע"ד מה שפרשתי בכלי חמדה בפסוק כי לחמו לחם רשע וגו' שהוא נחינת טעם למ"ם כי לא יאכלו אם לא יראו ונומר והעשם לפי שהמאכל והלחם שלחמו הוא רשע ויין חמסים שתו ולזה מוכרח שטומאת המאכל ולחם רשע יצא רשעות להכשיל ולהרע:

האומרים קרב אליך ונומר עיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל וכן הר"ק ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל והוסיף לפרש כי קדשתיך לשון כי דומה לזמה והזה אחת מארבעה לשונות שמשמש לשון כי והוא אחד מהם והוא שהיו קוראים סורו שמא קדשתיך מלשון קדש כמו וגם קדש היה בארץ שמא היית קדש עד שתהיה ראוי לינע ביוכיוא בזה פירש רבי יונה פשוק סורו שמא אמ' נעו ערי' על הלומות שהיו נעים בירושלם כשנכנסו בה כמו עורים כי לא ידעו מוצאי' ומובאיה ונגולו בדם הרוגים כ"כ נגולו עד שלא יוכל בני אדם יגעו בלבושיהם ועם היותם בתכלית הטומאה הנה הם קוראים כנגד ישראל סורו שמא סורו הנעו בנו כי למו היה כמו למו כן אמר הנביא על הטמאים שאומרי' קרב אליך כי קדשתיך ונומר ועל הדברים הללה אלה עשן באפי ע"כ: ולע"ן שאמר אלה עשן באפי דרך רמז על הענל שעשו ואמרו אלה אלהיך ישראל שהיה אלה עשן באפי מימי עולם ושנים קדמוניות וכעת במעשיהם הרעי' שהשני עוד כיוצא בו גרמי' להיות האש יוקדת כל היום נוסף על העשן שהיה באפי מאז: לו תהיה כוונת הכתוב להמשיל משל ומליצה שעונות דומי' לפני אפי יתברך לגר הזה שכבה ומפל' עשן שלא הניחנו החת גר אחר הדולק ע"י העשן ההוא בעודו מעלה עשן כל שהוא ממשיך הוא ההלקה אליו כה אמר שהמעשים הללה כעשן המתקטר באפי שע"י הקיטור הזה העולה יורדת מאפי אש יוקדת כל היום בשם ו"ת שאלה העונות כעשן באפי ועתידין ליפול באש יוקדת כל היום שהוא בהיכם הנה יום ה' בא בוער כתנור:

הנה כתובה לפני עיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל וכן הר"ק ז"ל והוסיף וכן מהרי"ח הנה כתיבה לשתין שכתה לפני לא על פי שהם שכתתם עונותיכם ולא אחשה ולא אסתור ולא אסיק כי הם שלמתי לישראל תחלה ואחר כך ושלמתי על חיקם עונותיכם ועונות אבותיכם יחדיו אמר לפרש שהוא מדובר ונסמך כאילו אמר והשלום אשר זכרתי שיהיה על חיקם הוא שעונותיכם ועונות אבותיכם שיצטרפו אלה עם אלה ולכן יחדיו יקבלו השלום מהם והנה על האבות אמר אשר קטרו על ההרים ועל הגבעות חרפוני וכנגד הבנים אמר עונותיכם בלבד לפי שבני הגלות אף על פי שלא היו עובדי אלילים היו בידיהם עונות אחרים ולכן נתארך בגלות בעונם ועונות אבותם אתם והנה בא בכתובים האלה הדבר לנוכח ולנסתר כי ושלמתי על חיקם הוא נסתר ועונותיכם ועונות אבותיכם הוא לנוכח ולפסר לומר שהשלום זה הוא זכר שני שלומים בראומרו כי הם שלמתי ושלמתי על חיקם לפי שלמתי הראשון הוא כנגד הבנים שבגולה ושלמתי על מיקם אמרו כנגד האבות ולכן אמר כנגד הבנים שעמהם היה מדבר אלה תדעו לאמר אמרתי שלמתי ושלמתי לפי שיהי' השלום הא' על עונותיכם ויהב' על עונות אבותיכם אשר קטרו על ההרים ומדותי פעולת ראשון' אל חיקם שהוא חרבן הבית ושמתות הארץ ואחר כך אשלם שכרם בהיותם בחוץ גלותם ואפסר לפרש עוד הכתובים האלה כולם בראופן אמר יהוה שלמה נדרשתי ובפרשתי אל שם מרוק הבשר וכן פרק שנפרק הבשר ואמר כמו שפרשתי אל אחר הכתובים נאמרו על הלומות לפי אמרו ישראל ואיך אתם לפי שהם עוסקים אחרים המבעיסים אתך בעבודת בגלות הארוך הזה מכת הרג ואבדן ולא כן אתה עוסה בלומות המבעיסים ונומר וכל אחר הפסוקים הנמשכים אחריו שמלם אלילים לכן אמר כמשיב על זה העם המכעיסים ונומר וכל אחר הפסוקים הנמשכים אחריו שמלם אלילים הם הנמולם הלה על אלה עם בלבי לא מדברים על העובדי אלילי הם חשבתם שלא יקבלו גם הם הנמולם הלה על אלה עם בלבי לא יוקדת כל היום והנה כתובה לא אחשה ולא אסקוט שלמתי לאומות מה שהם עושים ושלמתי גם כן על חיקם של ישראל מה שעשו אמנם איזה מהשלומים יהיה ראשון לם על ישראל לם על הלומות בארו באומרו עונותיכם ועונות אבותיכם יחדיו ומדותי פעולתם ראשונה אל חיקם כבראשונה קבלו ישראל ענשם והנמוליהם ואחר כך ישלמו הלומות לת נשיים וכבר רמז מבה אלהינו זה בעירת הלומים במה שאמר לי נקם ושלם לעת תמוט רגלם שהוא יעוד על הלומות העובדות אלילים אבל ביאור שלא יהיה זה אלא כאשר ידין' עמו אחילה כי ידין ונומר ולפי שבראשונה ישראל לת הדין ואחר כך הלומות עד כאן: ולע"ן כבל כי אם שלמתי ושלמתי יומרה לפי שדבר על כלל ישראל הנחלקים לג' כתות אחת של צדיקים במדרים ועליהם אמר כי אם שלו בחד מעני פנים האחד שהם היום שולני' דבר כי אם מחיקים עצמם לבלימה הבינים הם לשלוחים דבר וזה נדרשתי לאותם שלא שאלו לו ללא שאלו שהם שאלו מעט ולכי הוספתי להרם להם עוד אמר שלא שאלו לו אמר על דרך מרס יקרא לו ואני אענה ויהו ללא שאלו: לרגם על הבינוניים אמר נמצאתי ללא בקשוני כי נקראים הם בשמי ושאלו ובקשו אל אבל הרשעי אמר נמצאתי ללא בקשוני ועל הרשעי אמר נמצאתי הנני הנני אל גוי אשר לא קרא בשמי ונשאלתם לא לבקש אותי ואל אמר אל גוי אל אמר אל אמר אל אמר

וחף שלמה אחר בהכמתו בכל עת יהיו בגדיך לבנים אלו מצוה ומעשים טובים · אמר רבן יוחנן בן זכאי משל למלך שזמן את עבדיו ולא קבע להם זמן פקחים שבהם קשטו את עצמן ויושבו על פתח בית המלך אמרו כלום בית המלך חסר כלום מעשים שבהם הלכו ועשו מלאכה והמרו כלום יש סעודה בלא מלך את המלך בקש המלך את עבדיו הללו נכנסין מקושטין והללו נכנסין כשהן מלוכלכים מתח המלך לקראת פקחין וכעס לקראת טפשים אמר הללו ישבו ויאכלו והללו יעמדו וירעו · זיעתי אתנו מלרבי אחיר בשם רבי מאיר אומר אף הם נראים בשמחים אלא אלו ואלו יושבים אלו אוכלים והללו רעבים אלו שותים והללו צמאים · שנאמר לכן כה אמר השם הנה עבדי יאכלו ואת תרעבו הנה עבדי ישתו ואתם תצמאו וגו׳ · הנה עבדי · מנהג הסעודה לאחר אכילה ושתיה שהם שמחים ישמחו וירוגו וירוממו קול בשירים ותשבחות תהיה להפך · כי הרמת קול עבדי תהי׳ מטוב לב והרמת קולכם תהיה מכאב לב ומשבר רוח ויהיה קולכם קול יללה : והנחתם · על עונש הנפש לא ידע אדם בן · אלא פירוש בשתמותו מיתת הגוף בחרב תניחו לחריב׳ שמכם לשבועה ולקללה הפך הצדיק שכתוב בו זכר צדיק לברכה · אבל אתם יזכר שמכ׳ לקללה כי בחירי יקללו בכם מי שיקללו ויאמרו יהיה כך וכך והמיתך ה׳ כמו שאתר על צדיקיהו ואחת׳ שקללם מלך בבל · שב׳ בהם ולוקח מהם קללה לכל גלות יהודה אשר בבבל לאמר ישימך אלהים כצדקיהו וכאחאב אשר קלם מלך בבל באש : ולעבדיו יקר׳ שם אח׳ · בהפך זה שיהיה שמם וזכרם אחריה׳ לברכ׳ ויתברכו בהם · כמו שאמ׳ בך יברך ישראל לאמר ישימך אלהים כאפרים וכמנשה : לשבועה · כמו לקללה · וכן אמר בשובה ינתן ה׳ מוחל לאלה ולשבועה · כי בשבועה יזכיר האדם קללה כמו שאומר אדם בשבועתו אהיה כך וכך הם עשיתי זה · ואותן תרג׳ והמיתך וימיתכון ה׳ אלהים מותא תנינא : אשר המתברך · ואתי יהי׳ זה שיקללו בחירי ה׳ הרשעי׳ אחר גאת ישראל מהגלות ויבאו הרשעים לעת כליון והיו כל זדים וכל עושי רשעה קש · כי באותו הזמן המתברך בארץ יתברך באלהי אמן שלא ישאר עולם שום אדם שימאן בתורת ה׳ שיתברך ויסבע אלא באלהי אמן לבד · ואמר בארץ כי בכל העולם תהיה אמונה אחת והיה אמונת אלהי אמן · ופי׳ אלהי אמן · כמו אל אמונה : כמו שאמר כי אז אהפיך אל עמים שפה ברורה לקרא כולם בשם ה׳ ולעבדו שכם אחד · ופי׳ מתברך מבקש הברכה לעצמו · כמו והתברכו בזרעך · ולא אמר ונברכו בך · והמתברך יאמר אלהי אמן יברכני כמו שברך פלוני ופלוני הצדיקים · וכן לא יזכרו שום שבועה אלא באלהי אמן · כמו שאמר כי לי תכרע כל ברך תשבע כל לשון : כי נשכחו הצרות הראשונות · כי עד אותו הזמן לא היה העולם בלא צרות ובלא מלחמות ובאותו זמן יהיה שלום בעולם · כמו שאמר ודבר שלום לגויים · ואמר וכתתו חרבותם לאתים וחניתותיהם למזמרות ולא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה · וכל כך יהיה שלום עד שישכחו הצרות הראשונות · ובאמרו וכי נשתרו מעיני · הראה כי הכל היה מאת ה׳ לכל גוי וגוי לא בדרך מקרה · וכן דברו הנביאים מפי ה׳ על הצרות והמלחמות על כל גוי וגוי טרם בואם : כי הנני · חרוב הטובה שתהיה באלו יהיה העולם חדש שמים חדשים והארץ חדשים · כמו שאמר אחרונות · פי׳ הצרות הראשונות שאמרנו · והחכם רבי אברהם פירש · שמ״ש חדשים על הקיבוץ · אמר שהאל יחדש אויר טוב שיהיו בני אדם בריאים ויחיו שנים רבות נפ״ל יום״ב בכח הארץ והנה היא חדשה · והם כפירושו יהיה זה בכל העמי׳ והנה אמר הכתוב כי כימי העץ יהי׳ עמי לא עמים אחרי׳ : כי אם שישו · יאמר כנגד ישראל יאמר להם האל שישו וגילו עדי עד מרוב הטובה לא יאמר להם דבר אחר · הלומל שום דבר רע כי אם זה הדבר הטוב : אשר אני בורא · פירוש מחדש · כי הדבר החדש יקרא בריאה · כמו בראשית ברא אלהים נו׳ · ואם בריאה יברא ה׳ : כי הנני בורא את ירושלים גילה · שיהיה שמה גילה ושם עמה משוש · וזכר ירושלים כי אף על פי שיהיה שלום בכל העולם תהיה ירושלים העקר ומשם יצא השלום לעולם · כמו שאמ׳ על מלך המשיח ודבר שלום לגוי׳ · ואמ׳ והלכו עמי׳ רבי׳ ואמרו לכו ונעלה אל הר ה׳ ואל בית אלהי יעקב ויורנו מדרכיו ונלכה בארחותיו · כי מציון תצא תורה ודבר ה׳ מירושלים · ורב הטובה והשלום ואריכות הימים בירושלים ובארץ ישראל יהיה · כמו כאומר כאן יהיה הר בית ה׳ ברחש ההריסה ונשא מגבעות : וגלתי בירושלים · וכן עמה משוש שאשים בהם שיהיו עבדי ובחירי ועושי חפצי : קול בכי ויקול געקה · כי יבכו בני אדם בעיר על מת בלא זמנו או על חלל או על שביה שבו מן העיר וכל זה לא יהיה כי הרב ומלחמה לא תהיה ומיתה פתעית לא תהיה כי אם לשנים אחרים אלא ימים כשימות עד שלא יבכו לו · והנה יהיה הפירוש בפסוק שאחריו : לא יהיה משם · מירושלים · והוא הדין לכל ארץ ישראל אבל ירושלים היא העקר והיא ראש ממלכת ישראל · ופירוש משם כי בהמדו לא יהיה · ר״ל לא יצא משם לקבורה : עוד נער · כמו עולל וזקן · כי בן שמים לזקנה והלה הוא זקן ולא מלא את ימיו עד שיהיה בן שבעים · וזה בזמן הזה אבל באותו הזמן לא ימדו על זקן שמלא את ימיו בן שלש מאות ותמש מאות שנה ויותר כמו שהיו הדורות הראשונים בתחילת בריאת העולם היו החיים ההם בכלל אז ביחידים ולעתיד לבא יהיה בכלל ישראל : כי הנער בן מאה שנה ימות : אם ימות אדם בן מאה שנה וזה יהיה בעונו יאמרו עליו נער מת · ופירש זה ואמר והחוטא בן מאה שנה יקולל · כלומ׳ כי קללת האל תהיה לו וחוטא הוא בשימות בן מאה שנה : ובנו בתים ויושבו בהם · כל ימי עמוד הבנין ויותר · וכן ונטעו כרמים ואכלו פריים כל ימי היותם נושאי פרי · ופירש הענין ואמר : לא יבנו כי כימי העץ שיעשו כן יהיו ימיהם · כמו שאמר לא ישאו ואחר יאכל · ואמר עמי ובחירי כי להם יהיה אריכות הימים לבד ועל דרך מופת לא לרשעים · ויוכחן תרגם כי כימי העץ הרי כימי אילן חיים · ואפשר שכיון בזה לתה שאמרו רבותינו ז״ל עץ חיים מהלך מאת שנה :

תיצחון הא עבדי צדיקיא יתחדון ואתון רשיעיא תכהתון : הא עבדי צדיקיא ישבחון מטוב לב ואתון תצוחון מכאב לב ומתבר רוח תיללון : ותשבקון שומכון לקיימא לבחירי ויתהכון יי אלהים מותא תנינא ולעבדוהי צדיקיא יקרי שמא אוחרנא : דמתברך בארעא יברך באלהא קיימא ודימתקיים בארעא יקיים באלהא קיימא ארי יתנשיון עקתא קדמיתא וארי מסתרן מן קדמי : ארי הא אנא ברא שמיא חדתין וארעא חדתא ולא ידכרון קדמיתא ולא יתסקון על לב : אילהין יהדון ויבועון בעלם עלמיא דאנא ברי ארי הא אנא ברי ית ירושלם ביעא ועמה חדי : ואיבוע בירושלם ויחדון בה עמי ולא ישתמע בה עוד קל דבכן וקל דמצוחין : ולא יהי מתמן עוד יניק יומין וסבא דלא ישלים ית יומוהי ארי דחייב עולם בר מאה שנין יהי מאית ודחטי בר מאה שנין יתרך : ויבנון בתין ויתבון ויצבון כרמין ויכלון אבהון : לא יבנון ואחרנין יתבון לא יצבון ואחרנין יכלון ארי כיומי אילן חייא יומי עמי ועובד ידיהון

הצמאו הנה עבדי ישמחו ואתם תבשו : הנה עבדי ירנו מטוב לב ואתם תצעקו מכאב לב ומשבר רוח תילילו : והנחתם שמכם לשבועה לבחירי והמיתך אדני יהוה ולעבדיו יקרא שם אחר : אשר המתברך בארץ יתברך באלהי אמן והנשבע בארץ ישבע באלהי אמן כי נשכחו הצרות הראשונות וכי נסתרו מעיני : כי הנני בורא שמים חדשים וארץ חדשה ולא תזכרנה הראשונות ולא תעלינה על לב : כי אם שישו וגילו עדי עד אשר אני בורא הנני בורא את ירושלם גילה ועמה משוש : וגלתי בירושלם ויששתי בעמי ולא ישמע בה עוד קול בכי וקול זעקה : לא יהיה משם עוד עול ימים וזקן אשר לא ימלא את ימיו כי הנער בן מאה שנה ימות והחוטא בן מאה שנה ימאר : ובנו בתים וישבו ונטעו כרמים ואכלו פרים : לא יבנו ואחר ישב לא יטעו ואחר יאכל כי כימי העץ ימי עמי ומעשה ידיהם

ומשבר ג׳ קמצי׳ בליש׳ וסימ׳ ולא נתלו על שבר · ומשבר רוח תיילילו · ושברה כשבר נבל : מעיני ד׳ וסי׳ זתדר שנתי מעיני · כי נשכחו הצרות · נוחם יסתר מעיני · ויסתר עמל מעיני : כאחד ז׳ בקריא׳ וסימ׳ זאב וטלה ירעו כאחד · כל הקהל כאחד · וחברו כל הקהל · כי הטהרו הכהנים · ויעמד ישע ובניו · בבקר ורע את זרעך ולערב · ויהי כאחר למחצרי׳ · וסימ׳ דובא וכל קהלנ׳ אדכון קמון טבת׳ בחצצרתהון :

רשי

שמכם לשבועה · לוקח משמכם קללה ושבועה לדורות אם לא יקירני כאשר אירע לפלוני : והמיתך · מיתת עולם: ולעבדיו יקרא שם אחר · שם טוב וזכר לברכה : אשר המתברך בארץ · כי תהיה ירלאתי על כלם ומלאה הארץ דעה והמתהלל ומשתבח בארץ יתברך באלהי אמן יתהלל שהוא עבד לאלהי אמן אלהי האמ׳ שאימן ושמר הבטחתו זאת : כי נשכחו הצרות · לכך יקראומי אלהי אמן : שמים חדשים · יתחדשו השרי׳ שלמעלה ויהיו שרי ישראל שרים עליונים ושרי ז׳ האומו׳ תחתונים וכן בארץ ואומר עיקר כי מקרא מוכיח כי כאשר השמים החדשים ובומר : עול ימי׳ כעד כמו עולל עול ימי׳ קטן בשנים : בן מאה שנים ימות · יהא בן עונשין להתחייב מיתה בעבירה שיש בה מיתה בן מפר׳ בברהשית רבה : יקולל · בעביר׳ שהוא נריכה נלוי : כימי העץ · תירגם יוכתן עץ המיים · יאכל

אבן עזרא

תיילו · ראוי להיות תחת הת׳ פתח על דרך יסירו נגדך כמוהו ממרחק ידע ולמלחמה לא ייטיב : והנחתם · לשבועה · ואלה כמו יסיחך כנלקיהו וכאחאב : ויאמר אדם לבחירו המיחך יי׳ : יקר׳ שם אח׳ · בכבד · אלהי אמן : אמיתי · אמיתי המתברך בארץ · אמן · אמיתי · אמיתי · אמיתי

אמר לו אמר פרשתי ידי כל היום וגומר ההולכי' הדרך לא טוב ונומר אבל לא דרך רע בהתלע אבל
על הרשעים נמודע' אמר הע"ב המכעיסים אלהים המרשעים נמורים והם היושבים בקברים
ונומר והם האומרים אל הלדיקים ואל הנביאים קרב הלוך הלם הנם כי בהזהרתי זו שהני מזהירה
בלומדי קרב אליך קדשתיך נפי חסרון דע"ה ודרך נעם זה הוא מאמר זה שאומרים הרשעים
אל הרשעים ובזה בת תאמר כי קדשתיך כפשוטו בלי ספק שאלה הרשעים ונלים המתנלים על
הלדיקים עמן בחפי רוחה לומר כמו שהעמן אין בו מעם כך הנה העבה הותם בחפי עמן זה שחמ'
ואלה עמן בחפי אלה אמר אלה מעבים עמן בחפי הלו אלה עמן בחפי על דרך כלו בעמן וכמו
כעמן נמלאו על ידי חם יוקדת כל היום ויהיו הם בעמן: ועליהם הוא אומר הנה כתובה לפני לפני
דיקה אלה מעבים עיני לבי שהיא עבודת הלילים שהרשעים עובדים כמ"ש העם המכעיסים אותי
על פני תמיד כי עבודת הלילים היא מהג' דברים ז זין הפרגוד נגעל בפניהם והשני לוגהה והוא
הלילות שמתלוננים הרשעים על הלדיקים כמו שהזכיר האומרים קרב הלוך ונומר והוא הנה
כתובה לפני אלפני היא שהין הפרגוד נגעל בפניהם ולכך לא אחשה כי הם שלמתי זשלמתי אל
חיקם בחיותם החזיר ברשעותם מעשיהם ומעשה הבותיהם בידיהם ראלו ישלקו גם כן על עונות
אבותם ככתוב פוקד עון הבות על בנים כשהחזיר מעשה הבותיהם בידיהם והוא ככל כי הם
שלמתי ושלמתי אל חיקם שהיושרין שהבית להם יהיה בהם מהשיעור מספר אל שני ההשלומין ל
חיקם וזהו שפירש הכתוב בעצמו בת"ש עונותיכם ועונות אבותיכם יחדיו שיחדיו ילקו שיעור
הלשלומין כפולים שיסיקו יחדיו לארך עונותיכם ועונות אבותיכם יחדיו אמר ה' אשר הבות
קטרו ונומר וכיון שהבנים אוחזים מעשה אבותיהם בידיהם ראלו הוא שילקו יחדיו בהשלומי כפל
הנו' כי אם שלמתי ושלמתי אמנם התשלומין הו הסוגים ילקו במדידת פעולתם ולגב גדרה בעת
תעוב רגלם על עונותם יתגלגלו עליהם עונות אבותיהם יחדיו ז"ש ומדותי פעולתם ראשונה
שלמתי להם תחילה פע"ם להם על חיקם ולגב הורחין יתגלגל בורעבות עונות אבות אתם ופקת
מינך כי אין זה דרך ושיטת מהרי"ל ז"ל לו יאמר ומדותי פעולתם ראשונה לפי שה"בה מעביר
ראשון ראשון היא מדת טובו לה ענבר לו הענון הראשון הך כפיהי' רשע גמו' יקחו לבעדרף עם הבשר
כמו שכתב הר"מבש ז"ל בהלכות תשובה וז"ל ומדותי פעולתם ראשונה שיכנס במידת הפרענו'
להפרע מהם אפי' על הפעולה מפעולתם הראשונה לחזור נמדור להם ולהפרע מהם וז"ש פעולתם
ראשונה ולא אמר ומדותי ראשונה פעולתם על חיקם והוא דקדוק נכון:

עונותיכם עונות אבותיכם גו' עיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל והרד"ק ז"ל וכן הר"דק והרחיב הכ"לעד
בהבתיו מקיר בפסוק הקודם שעל הבנים מדבר ואומר ומדותי פעולתם על
הבנים ראשונה ואיוס פקדי הבנים ולגבל ולהפקוד עוד עליהם עונות אבותם אתם כיון שחוזים מעשה
אבותיהם בידיהם:

בה אמר גו' עיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל והרד"ק ז"ל וכן מהרי"ל ז"ל והרחיב בת"ש כי ברכה
בו כי בתירוש אשר באשכול ברכה ים בו מוכן שיאמרו עליו ברכת הפי"ת ויהיה ברכה
ונמתה בקרב האדון ולא יחוס לחרבנים וזנים שבו כן לא לחוס על הרשעים אלא למען עבדי הנעשה
ולא על פי שים רשעים רבים ז"ש להשחית הכל כי הביא בלדיקים אשר ים עשה ושעתידים להיות
עוד והוא אומרו והוצאתי מיעקב זרע וגו' והבחירים ירשוה והשאר יתמו בחבלי משיח:

אלע"ן שאין מונת המשיל' בהשכול כמו שזכרתי מהמש' לבשפולות תזרע ובלא תשרש אבל
בהשך לו' שבאשר ימצא התירוש בהשכול ומשיל האשכול על התירוש בבא אים בהשחיתו
יאמר אליו לאמר אל תשחיתו כי ברכה בו מלא התירוש העתיד לצאת ממנו כך הלדיקים ועבדי
הפי"ת שהם כתירוש יבינו על כלל הדור ואפי' הפסולים שהם כמו פסולת החרגנים וזנים כאשר
בהשכול ז"ש כן אעשה למען עבדי לבלתי השחית הכל כלומר למען עבדי שהם עתידי לצאת מהם
וזהו שמפרש והוא והוצאתי מיעקב ר"ל אפי' מהרשעים ובלתי הנוגים המכוונים בשם יעקב מלשון
עוקבה כמו הכי קרא שמו יעקב ויעקבני וגו' מהם לוקיה זרע שלמלת יוחסין שיקר' זרע כשר והגון
כמו כי ביצחק יקרא לך זרע ביצחק ולא כל יצחק ומיהודה לוקיה יורש והוא יורש כל דהו ומהנו ונלאי
מהיורש הזה יצא עוד בחירי ה' והם שירשוה ז"ש וירשוה בחירי ועבדי יסכנו שמה נמלא שבעבר
חלצים שהם עבדי יגלו הבחות כענין כח שנת' ונח מלא חן בזכות הולדותיו העתידים לצאת
מירכו וזהו שסמך אלה הולדות נח וזהו התחלית הנכון במשל הזה: ואפשר להרחיב הענין בדקדו'
בשון הכתוב עוד שלו' כאשר ימצא התירוש באשכול והוא אמר שכשהוא האשכול בהכניך עוד עליו
אבנים ולכבשו בגיית ימצא התירוש בו ואמר הלו' לא תשחיתהו באמרך שאין כלון כי אם חרבנים
וזנים כי עדיין ברכה בו שיצא עוד תירוש רב וימצא כן לעשה למען עבדי שלף על פי שנראה
שרלוי להשחית את הכל שאין בהם עוד תועלת והנין עליהם להחריב לפי בעבור הים הנון יוצא
מהלשיהם והם עבדי כדפרשת שזהו למען עבדי לבלתי השחית הכל:

והוצאתי מיעקב וגו' עיין הרא"בע ז"ל והרד"ק ז"ל ומהרי"ל ז"ל אמר שהקב"ה יביא אל
הלדיקים שבהם עתה ושיהיו בהם לעתיד כמ"ש והוצאתי מיעקב וגו' יורש הרי
הוא כנגד מלכות יהודה והלו והלו כולם יהיו בחרי ויירשו את הארץ ויהיו עבדי ויסכנו בה ואמר
הרי על כלל ארץ ישראל גם ירמוז להר ציון (כהרד"ק) ולהר הבית ע"כ: ולע"ן מה שזכרתי
בזה הפסוק מקושר עם הפסו' הקודם ואמר עוד והוצאתי מיעקב זרע למעט עשו ואמר בפרטות
מיהודה הזרע הנו' מיהודה כי לא יסור שבט המלכות מיהודה ז"ש ומיהודה יורש הרי בלשון יחיד
יורש על המלך האמיתי והוא ירושה לבחירי הפי"ת שהבחירי יותר מסוכתי מהעבדי ולכן הבחירי
ירשוה אתגם בעבדים אמר הרי להם שיסכנו שמה כענד הדר בבית אדוניו לעבדו הבל לא כן
האמה והעבד עם בן הגביר' וז"ש ועבדי יסכנו שמה לו יאמר הזרע שמה המעורב ביעקב שבתוכו
יוסב ותשרר אוליאלו מקרבו וכן מיהודה לוקיה מתחוס יהודה לוקיה שהוא יורש הרי עתה בגלות
שהוא יורש שבאר אלי אלא שביות ישראל גורמין כן אבל זה אוליאלו וזה בעקירת יורש הרי בגלו'
ובמדבר אז יכנסו בחירי ויירשו' בחירי ועבדי יסכנו וז"ש בסמוך והיה השרון לנוה ולעמי אשר דרשוני
לא לאשר בעמים שבולם יצאו מתוך יעקב ומתוך תחוס יהודה בלופן שיהיה השרון לנוה ולמן וגו'

והיה השרון וגו' עיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל והרד"ק ז"ל ומהרי"ל ז"ל מהשרון שהוא יבש יבי'
רעוב ויעלו בו עשבים לרעות ולמן ועמק עבור עם כל עכירותו יהפך לרבן בקר:

ולע"ן אמר והיה והוא לשון עבר ולא על פי שבענין עתיד לו' שהשרון לשעבר היה נוה ולמן
אלא שבעתיד חרב ושמם ויחזור לכמות שהיה ז"ש והיה השרון לנוה ולמן ואמר הלמ"ל
בתיבת לנוה ולא אמר נוה ולמן ולבקר לו' שלא יהיה השרון לנוה ולמן מדוחק ומהעבר מקום אולתו
ויסתפקו בתועבה לבל יהיה כן לחסיבותו והו שאמר והיה השרון הנון ורמוי לנוה ולמן ונכון ומעמק
תבור הנון לרבן בקר לעתי אשר דרשוני הבל לא יעבדו בשרון הנוה לרעות אולתם מהעמי' בבריה:

ואתם עובדי ה' וגו' במסכת סנהדרי פ"ח פירשו על המסדר פת פלס אחרי שנמר לכילתו
כדי לברך ברכת מזון שהוא כעובד אלילים כי כן היה מכנסם לעריך שולחן למזל ולגד'
המרוס ולעע"י שיה מכוון לשמים אשר ובד הוא מזל כמ"ש נשמרה בים בגדה: לגדה דבר
ועיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל והרד"ק ז"ל ומהרי"ל ז"ל ואתם עובדי ה' אמר על רשעי ישראל שבגלו'
שאינם מעלים את זכרון ירושלם ומרבנה על ראש שמחתם ועליהם אמר עובדי ה' הנכחים את הר
הקדשי שאינם נוטעים ומתפללים על בנין הר הקדשי וכל תלותם המתכלל המשתה עם חברת רשעים
המנויים לאותו המשתה זהו הקיבוצים לגד בדוד חברתם שלאי שחוב בקר והכל לגן: ומחלקים
לגד הלגתם כולה בדברים הנשמיים לאכול ולשת תרלוי שחרב תלכלות"כ: וקי"ק לפי' שיהיה
ומזה מדוקד' שהזכיר לגן ערוכה שאין המזל אוכל כ"ם אלא ערוך הבולתו לפניו וכן אמר המלאי'
לאמר ממשך מלוי לפניו אבל לא הזכיר שהיה ואכילה והענין מכוון מגזרת עבודת הפי"ת בהר
קדוש בקרבנות ונסכים ישובים בהפר לעריך לגד שולחן וגו' וכן תרגם יונתן:

ומניתי לחרב וגו' עיין רש"י ז"ל לגזון מנין: וכן הרא"בע ז"ל וכן הרד"ק ז"ל והרחיב וכן
מהרי"ל ז"ל והוסיף להודיע הסגלת הפי"ת שהבל במנין במסרבל ובמשורה שהמנין
לחרב הם לבדם יחמו ות"ש ישן קרחתי ולא עניתם במה שקרא ע"י הנביאים הבאם ושלוח הדברתי
חלבי בעתם וכל זה בעוזם בארץ אמנם על הזמן אחר שגלו אמר ותעשו הרע בעיני ובאשר לא
בחלתי ועם ויתכם נולים לא שהם עדי ע"כ: וי"ת ומניתי לחרב: ולע"ן לדקדק
בעת הרגנו יהיו נהרגים מתי מסר' הוא ז"ל אלה לחלות כתות כתות לחת לאלה לחלות חשבון
הנון לחגם עתה הודיע שאחר שנמנו לחרב כמ"ש ומניתי לחרב הנה תהיה הרגתם יחדיו
בלי אריכות זמן כלל כלון יחדיו ז"ש וכולכם לטבח תכרעו והמעים לפי שקראתי ותמאנו אפי' לענו'
שמעתם אפי' לשמוע לא שמעתם ותעשו הרע בעיני להבעיסני ולחרות עיני

כבודי במעשה ועל המתשבה אמר ובאשר לא חפצתי בחרתם שהבחירה היה במתשבה לבחור:

לכן כה אמר גו' בבת פ' הסודות תנן התסר' הליעזר הו' שוב יום אחד לפני מיתתך שלנו
הנמידיו התר הליעזר וכי אדם יודע היום יום ימות אמר להם וכ"ש יום היום שמה ימות
למחר ושוב למחר שמה ימות ונמלא כל ימיו בתשובה ולא שמה אמר בהפתחו בכל עת
יהיו בגדיך נבנים: הנו התשובה ומעשים טובים: ה"ר יוחנן בן זכאי משל למלך שזמן לה עבדיו
אלא קבע להם זמן פקחים שפחם קשטו עצמן ויצאו על פתח בית המלך המרו כלום חסר
בבית המלך כלום: שפשים שבהם הלכו ועשו מלאכה אמרו כלו' יש שעורה שלנו בה טורח פתאו'
בקש המלך את עבדיו הללו נכנסין בסדן מקושטין והללו נכנסין מלוכלכין שמא המלך לקראת
פקחים וכעס לקראת שפשים אמר הללו שקשטו את עצמן לשעורה ישבו ויתכבדו ויתלוו שלא
קשטו את עצמן לשעורה ישמחו זיוהי חתנו של ר' מאיר היה הו' משוסר' מאיר והבוהי שיהיה הללו
יושבים והללו עומדים שלף הם נראים כמשמשין אלא הלו והלו יושבים הללו הוכלים והללו רעבים
הללו שותים והללו צמאים שנת' לכן כה אמר ה' הנה עבדי יאכלו ואתם תרעבו וגו' הנה עבדי
וגו' עכ"לה: ולע"ן לדקדק מה שאלו תלמידיו לר' אליעזר כי התשובה פשוטה ודקדקו לה
מלי קראי לה: ומהו לומרו ולא שלמה אמר בחכמתו כי אין לריך שעד לזה והדבר נכון מעצמו:
ותכלית המשל למה כי אין לורך בו: ונראה כי תלמידיו שאלו לר' אליעזר כי הם הכוונה בת"ש ושוב יום
מהטוב הכתוב לצדיקים: ונראה כי תלמידיו שאלו לר' אליעזר כי הם הכוונה בת"ש ושוב יום
אחד לפני מיתתך להוד ע"ש שחפי' סמיך למיתה הושיל התשובה ע"ד מסב חנוס עד דבא יקשה וכי
אדם יודע מתי ימות שאתה הו' שוב יום אחד לפני מיתתך שבין שאין אדם יודע איזה יום ימות
הלשון בלתי נוהג שהו' שוב יום אחד לפני מיתתך שמסמע שהיום שלו המיתה ברור ושוב יום אחד
לבניו: ואפי' לפי האמת דקאמר כ"ש שוב היום שמה ימות למחר הקשו ואמרו וכי אדם יודע
מתי ימות ובין שאין אדם יודע לא היה לך לאמר יום אחד לפני מיתתך דלשון זה אינו לודק אלא
בשיודע מתי ימות ומשני כ"ש שוב היום שמה ימות למחר ומ"ש שוב יום אחד ה"ל לפי שאתה נלריך
לשוב יום אחד לפני מיתתך השוב בכל יום שמה זהו היום שלפני מיתתי וז"ש ולמחר שמה הלות
למתרתו בחוכן שמשם הבינדה ולית ליום אחד לפני מיתתך תשוב בכל יום שמה זה הוא לם כן
לדקתי במאמרי שוב יום אחד לפני מיתתך: אם אפשר שהקשו וכי אדם יודע היום יום ימות אל
ס אתה או' יום אחד לפני מיתתך שבין שאין אדם יודע איזה יום ימות שאפשר לו שהיו אל ימות הם
כן לא היה לך לומר שוב יום אחד שהרי בשעה הזו אפשר לימות הם כן הי"לל שוב שעה אחת לפני
מיתתך שבאומרך שוב יום אחד יודע איזה יום ימות והוא הסיב כ"ש כלומ'
בענין הסעות לא יוכל לכוון באדם דעתו לבער שימות בשעה האחרת כיון שרוחה עצמו בריא
חולה לבל שיעור ימי' יעלה בדעתו הלו ימות למחר כי לא ידע מה יולד יום זו"ש וכ"ש יבוא היום
ר"ל לא הזכרתי לך שעות לפי שלא יתפעל לשוב לבל לימים כ"ש הוא שיבוא היום שמה מחר ימות
ונמלא כל ימיו בתשובה אמנם לבל לשעות נמנע ה"ת שיקבל דברינו לשוב לפי' לשעות הבל אלמ' המלך
ע"ה אמר בחכמתו בכל עה יהיו בגדיך לבני' לפי' לעתים לבל הני חפצתי מועט לימי' והפסת
מועט תפסת תפסת מרובה לא הפסת ולפי זה לא שלמה אמרה בחכמתו ר"ל שלאחם זו הסכים
שלמה המלך ע"ה בה שלא די בשוב יום אחד לפני מיתתך אלא בשעה אחת לפני מיתתך: ובכלי
המדה בראה לי שכתבתי שאשלו שיהר שוב ה"ה שיודע האדם יום מיתתו שהיה שב בתשובה לא
כן עתה שלאפשר שהמיתה קרובה והוא מרחיק' מלבו זה שאמרו וכי אדם יודע היום יום ימות כלומר
יותר שוב היה שידע איזה יום ימות והוא הסיב כ"ש יבוא ונו' כלומר העלם המות יותר טוב שנמל'
כל ימיו בתשובה לא כן הנה יודע איזה יום ימות שכל ימיו בתשובה אבל אם הבחנו לו שהמלך היה
בתשובה הם כן הנה טוב מאד העלם יום המיתה: ולפי זה נדקה המשל שבהבחנו המלך היה
להעלים זמן הסמלה כדי שיהיו עבדיו המיד מרושעים כן היתה הכוונה הלהיות נהנים המות
כדי שיקשטו עצמם המיד פן יקראם לשון המות כתתים והנה הכריחו חז"ל שפסיר הנה עבדי
יאכלו בשעורה שלעתיד לבא מדבר שלם בנו' הו מדבר לא יתכן שלאר שיעד לוח' לחרב ולטבח
קים לנו בדרכה מיניה גם מהבחרחיות שלזכיר בשמיך בהרד"ק שמרחיק כמו שיבור בשיהה
דשמיה שאין הכתוב בע"הו הלה ולאי לחרב ולטבח הנזכר לעיל בפסוק ומניתי להכם לחרב וגו'
בעה"ז ופסוק זה לעה"ב אמנם לאתניה דרבי מאיר שלו' שיהיו הלו והלו יושבים שלף לה מלשון
הפסוק שאומר הנה עבדי ישמחו ואתם תבושו שעל ידי היסיבה תבא הבושה שלילה ועומדים
הו' נראים כמשמשים ולא היתה בושה: וכבר קדם לך לאמלה בפסוק ומעולם לא שמעו וגו'
ענין הסעודה ומשם תדעו לשעודה הנזכר' בדאמר היה ושלה כדברי הרד"ק ז"ל שאזכר בשמיך
שהוא דרך משל ע"ש: ועיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל והרד"ק ז"ל ולמעלה זכרתי בענין הסעודה
הזאת בפסוק ומעולם לא שמעו ולא האזינו וגו' ע"ש ומהרי"ל ז"ל לפי שזכר למעלה העורבי' לגד
שולחן שהיו הולכים אחרי המלכל ומשתה לכך זכר בענשם בכוון שהיו רעבים גם לאלי הנה עבדי
אזר שבגלות והרעב יאכלו ואתם הולכים לעבדים תרעבו וגו' לפי שדרך הבולם אחר
הסעודה לעשות שמחה ואמר לכך אמר הנה עבדי ישמחו ואתם תבושו הנה עבדי ירוגו מטוב לב
ואתם תצעקו מכאב לב וגו' עד כאן: ולע"ן מהכרח כלל החלוקות הללו שהם במקומות
מתחלים בבנין עדן של מטה אמר הנה עבדי יאכלו ואתם תרעבו הנה עבדי יאמרו ואתם תצמאו
שהשפע הנה הוא הוא שם כמו המן שהיה מהנשם ואוכלים אותו בעלי גוף וגויה במדבר: ואותים מי
באר שהמן מתהפך לכל מאכל לא זרו מהה הם ומי הבאר מתהפכים לכל משקה כן לעתיד בנין
עדן של מטה תהיה הסעודה וכמשהה"ל שחקים שם שוחקים מן לצדיקים לעתיד לבא: וז"ש
הנה עבדי יאכלו"ל מפרי עבודתם יאכלו ומה שעשו כעבדים בעבד שבת יאכלו
בשבת ואתם תרעבו ואמר תרעבו ולא אמר ואתם רעבים גם למלים להודיע שבראותכם
לעבדי אוכלים אתם תרעבו ביותר ורעב מחודש שחוסיף לכם לכילת עבדי רעבון הדם
כמו שאמרו חז"ל שיתין תכלי וגו' בשעה שאוכלין לפניו והוא אינו אוכל ומקבל שכר
וכן ויוסף לבדם ויקח אשה ושמה קטירה לפי שנשא יצחק נשא הבדה' וז"ש תרעבו תצמאו ורעב ולמה
מחודש אמנם בנין עדן של מעלה הדק ידוהכי ביותר שם לא יש אכילה ושתי' אמר הנה עבדי ישמחו
ואמר ואתם תבושו הנה עבדי ירוגו ולפי שלפעמים בהיות האדם נעצב אל לבי וירגן לעורר שמחה
ושוב לבב לו"ל שאין הדבר כן לעתיד אלא שלא ירוגו מטוב לב שהרינה תהיה מהעורת מטוב לב
ואתם תצעקו מכאב לב והיותר הקשה הוא שבר ברוח בהיותו מסולל מכל נחת רוח ילכן תבבד בו
הילל' ולא אמר ברוח הצדיקים הלול ושמחה הפך הילולה כמ"ש בסדר החלוקות מהטעם שהזכיר
בשמיך בס"ד בפ' הנה עבדי ירוגו וגו' ע"ש:

הנה עבדי ירוגו וגו' עיין הרא"בע ז"ל והרד"ק ז"ל וכן מהרי"ל ז"ל: וכבר כתבתי בפסיק
הקודם שזה יהיה בנין עדן של מעלה שבפשוה הצדיקים ירוגו מטוב לב אמנם
דמות הבניתם אבר בנין עדן של מטה: ולפי שעין לא ראתה אלהים זולתך כשיעשה למחכה לו
לכך העליה חלוקת הנחת רוח של הצדיקים ועבדי ה' ולא הזכיר רק פורענות משבר רוח רשעים
שאמר ומשבר רוח תייליו: ולפי שרוח הרשעים לא תוכל לשוב אל הלהים לפי שבהוב והרוח
תשוב אל הלהים לך בהנתי שתהיה נקיה כאשר בתנה לך ולא מטומאה לזה אמר שלטרף רוחם
נשבר עם הכלב לב שבנופש כי שנים הם כמו"זה כן מות זה ורוח אחד עם הבוף וז"ש תצעקו
מכאב לב ומשבר רוח יתדיו וכן תיליו כאחד על כרב הלב ישבר רוח וזה מדוקדק שהיה הסיבה
להקדים הנשמה אל הנשמה שאמר הייליו ואחר כך הסיבה שהוא משבר רוח ובתחילה הכסו' אמר
בהפך הצעקו שהוא המסובב ואחר כך הסיבה מכאב לב ובמה שפי' מובן שרלה לערף הרשעים
הכאב לב עם השבר רוח:

והנחתם שמכם וגו' עיין רש"י ז"ל וכן הרא"בע ז"ל וכן הרד"ק ז"ל והוסיף וכן מהרי"ל ז"ל
שהרשעים יהיה שמם בארב עתם לאלה ולשבועה' כמו שיסיך כלדקים וכלאמר וגו'
ולעבדיו יקרא שם אחר כי ישבוך אל לאמר שיסיך מקום שיהם לה הצדיק לשבע יהם את הרשע לשבועה
וכאמרה ע"כ: ולע"ן כמו שאמרו חז"ל מקום שיהם לה הצדיק לשבע יהם את הרשע לשבועה
לף כאן בעת אשר יזכר את הרשעים לגנאי באמר אדם לחבירו אלא לי אמי הרעו כי שיתיך ה'
אלהים כשם שעשה לרשעים פלוני ופלוני שהרי אליהם אמרו שיהם שאם לא תעשה לם כדי
שתגלל מהמיתה אלא שהרי יתברך לעבדיו יקרא שם אחר כל ה מדברי הלוחרים שהמיתך וגו' עד
סוף הסיפור ואמר שם אחר לו' שלפי' הרשע המחוייב שם יסוב ומחם לשעה קלה יהיה בעבר
מעבדי ה' ולעבדיו אלה לף על פי שמתחילה היה מחוייב מיתה עתה ע"י התשובה יקרא שם אחר
לשנות את שמו אמנם הראשון ובזה מדוקדק לשון שם אחר דהי"לל שם סיב:

אשר המתברך בו' עיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל וכן הרד"ק ז"ל: והרחיב ומהרי"ל ז"ל לפי
שבימן הגאולה יודע ויזכר הצדיק והרשע ולאמת מהשקר כי תמלא הארץ דעה לא
הפי"ת לכן אמר אשר המתברך בארץ המתברך בלבן מפי אמן יהיה ברכתו והלולי אלא בהיות מובר
אלהי אמן סיבוטל המינים ולא יאמר עוד לרשע לדיק אתה וכן הנשבע בארץ יסבע באלהי אמן
אלהי אמת כי לא ימצא לבין תרמית בכיסם כלל שבחיותם בגלות הרשע מכתיר את הצדיק

יבלו בחירי. שיבלה מעבה ידיהם בעמיהם. כמו שלחר ולא יבנו ולחר יסב: לא יגעו לריק. הפך מה שאיר בקללה וזרעתם לריק זרעכם והכלוהו אויביכם. אמר להם כי כל יגיעם יהיה לברכה כי לא יבא אויב שיאכל יגיעם ולא בדמן וירקון: ולא ילדו לבהלה. כי לא ימותו בעמיהם בקשיהם שיבהלו במיתתם: ולהלחיה אתם.

כל ימיה' יהיו אתם כי לא ימותו בחייה'. וכפל הענין במלות שונות: והיה. הפך מה שנא' בגלות סכותה בענן לך מעבור תפלה: טרם יקראו. פעמים טרם יקראו ופעמים עוד הם מדברי: זאב וטלה. כבר פירשנו הענין בפרשת ויצא חטר: ונחש עפר לחמו. כמו שהיה לא דבר אחר. כלומר לא יפוך אדם מישראל. כמו שמפור' לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי והיא ארץ ישראל. והמשיל התורה כנחש יהיה פי שלא יהיה מאכלו אלא מין שהוא עפר שנ' כי עפר אתה כי ישראל נאמר עליו בזמן ההוא כי מלאה הארץ דעה את ה' והנה אינכם עפר ולא יפוך הנחש עקבו: כה אמ' ה'. עתה חזר להוכיח בני דורו הרשעי' והוכיחם על דברי הזבחים עם מעשים רעים כמו שהוכיחם בתחילת הספר ג"כ למה לי רוב זבחיכם וגו'. אחר השמי' כסאי. כלו' וכי סבורים אתם שהבית שאתם מביאי' שם הזבחי' שאני שוכן בו ושיבלני הבי' כמו שתכיל הגוף אין זה כי הנה השמים כסאי והארץ הדום רגלי. כמו שאמר שלמה הנה השמים ושמי השמי' לא יכלכלוך אף כי הבית הזה אשר בניתי אלא אני לא בויתי על הבית שאשכון אני בו ולא על הזבחי שאוכלם לא בויתי אלא כדי שיבינו ישראל לבם אליו ויהיה להם מקו' מיומד לבא שם להתפלל ולהעלות עולות וזבחי לעורר לבם לבער המחשבו' הרעות ולשרפם כדמות הדבר הנשרף על המזבח אם כן אם אתם עושי' הרע ובאי' לבית וזובחים לפני הפשרתם הכונה ואין זה מצותי ואין אתם עושים בזה רצוני אלא ההפך ואתם מכעיסי' אותי בזה לפיכך אחר השמים כסאי. ומה שאמ' כסאי לא שהיה הוא יתברך גוף שיסד בכסא אלא דרך משל כמלך שיושב על הכסא ורגליו בשרפרף ומנוח על עמו מה יעשו. והכסא נאמת מכובד משרפרף. לפיכך דמה השמי' לכסא והארץ להדום רגליו שהוא השרפרף. וכל מה שבשמים ובארץ הוא סבה לכל והכל נעשה במליתו ובגזרתו ומן העליוני' אל התחתוני': ואת כל אלה. ואת זה מקוש: כל ענין במלו' שונות: קדומי' כמוני לא כן אלא אני הקדמון לבדי וחדשתי ועשיתי את כל אלה השמים וכל צבאם הארץ וכל אשר עליה. ויהיו כל אלה. אני עשיתים והיו כמו שלויתי ועשה כל זה שאני רם על כל רמים אני מביט אל השפלים והענוים והחרדי' אל דברי לקיים מצותי אף על פי שאין מקריבין קרבן מי שאינו חוטא אין צריך לקרבן אבל המקריבין קרבן ומעשיהם רעים אין קרבנם לרצון ועל זה אומר: שוחט השור. אמר מי שישחוט השור להקריבו לפני והוא ברשעו הרי הוא הוסך אותו בשחטו השור כאלו מכה איש ומת. וכן זובח השה להקריבו כאלו ערף כלב להקריבו לפני. וכן מעלה מנחה לפני כאלו מעלה דם חזיר לפני שהם כמו הכלב והחזיר טמאים. וכן מזכיר לבונה כאלו מברך און ודבר שוא לפני כלומר גזל שהוא און ושוא: מזכיר. מקטיר כמו אזכרתה לה': מברך. מביא מנחה כמו קח נא ברכתי שבאתי מנחתי. וכן קח נא ברכה מאת עבדך מנחה וכן לשאול לו בשלום ולברכו ולהביא לו מנחה. ומה שאמר עורף כלב לפי שאינו בן שחיטה אמר בו לשון עריפה כמו שאמר בפטר חמור וערפתו. וכן וערפו שם את הענלה שהיו מכין אותה בקופין מחול ערפה ופירושו כריתות הערף. וערף קריאתו בשני טעמי' והוא פעל כי השם הוא מלעיל ערף ולא פניה. וזכר כלב וחזיר לפי שהכלב מפרים פרס מע"פ שאינו שוסע שסע והחזיר מפרים פרסה ושוסע שסע. והנה שניהם יש בהם אל שימני טהרה והם טמאים. כך הם מראים בעצמם אל מעשה טוב בהקריבכם הקרבן והם טמאים במעשיהם הרעים. ואומר גם המה. פירוש הם שטוחטים השור וזובחים השה גם המה הם כמו עורף כלב ומעלה דם חזיר למה לפי שבחרו בדרכיה' הרעי': ובשקוציה' נפש' חפצה. לא בדרכי ובמצותי שאמרתי להם אל תשקצו את נפשותיכ': גם אני אבחר בתעלוליה'. כיון שהם משחיתי' דרכיה' גם אני אבחר בהשחתת מעשיה': וכן ובעלילות הנשחתות. והדומי' להם עניב' מעשה הרם והשחת': ומגורת'. מה שהם ירחים ממנו והוא החרב והרעב אביא להם: יען קראתי. להם על ידי הנביאי' להשיב' לדרך הטובה: ואין עונה. כלומר אין מקבל דברי: שמעו. מנדיכ'. מרחיקי' אתכ' בעבור שאת' חרדי' לדבר ה' הם שונאי' אתכ' ומרחיקי' אתכ' והם אומרי' למען שמי יכבד ה'. כלומ' כבד הוא עלינו במצותיו אשר צונו. כמו ולא נכבד עליך. הם אמרו זה בעבור ה' אבל הוא האל יהיה נראה ונגלה בשמחתכ' שתשמחו ביסוריתו והם יבשו. ומתי יהיה זה כאשר יהיה קול שאון מעיר. והם כנגד בני דורו החרדי' אל דבר ה' אמר כמו שאמר וחרד על דברי יהיה פירושו ונראה בשמחתכ' על שכר הנפשות כמו שפירשנו. או לפי שהם עתידי' להיות בתחית המתי' לימות המשיח. ויתכן לפרש כי אמר זה כנגד עולי הגולה החרדי' אל דבר ה':

ידיהם יבלון בחירי: לא יחלון לריקן
ולא ירכון למוהא ארי זרע דברכיה
יי אינון ובני בניהון עמהון: ויהי עד לא
יצלון קדמי ואנא אקביל צלותהון
עד לא יבעון מן קדמי אעביד
בעותהון: דיבא ואטרא ירעון כחדא
וארויא כתורא ייכול תבנא וחויא
עפרא מזונה לא יבאשון ולא יחבלון
בכל טורא דקודשי אמר יי: כדנן
אמר יי ששמיא כורסי יקרי וארעא
כיבש קדמי איזין בית דתבנון
קדמי ואיזין אתר ביה אשריות
שכינתי: ית כל אילן גבורתי עבדת
והלא היאה כל אילן אמר יי ובדין
רעוא קדמי לאסתכלא ביה ביר
אגיתן ומכיך רוח ומשתוי לקביל
פתגמי: נכיס תורא בקטל גבר דבח
אימר בנקיף כלב מסקי קורבן דם
חזירא קורבן מתנתהון מתנת אונס
אף אינון איתרעיאו באורחתהון
ובשקוציהון נפשהון אתרעיאת: אף
אנא איצבי בתברהון ומה דיצפן לא
ייתי ארום חלף דשלחית נביי ולא
הבו אתנביאו ולא קביל ועבדו
דבישי קדמי ובדלא צבינא אתרעיאו:
קביל פיתגמי רעותיה אמרין אחיכון
שנאיכון כרחקיכון בדיל שמי יבגי יקרא
דיי ונחזי בחדותכון ואינון יבהתון:
קל

גם אני ו' ר"פ וכי נמסר בספר שפטים סוף סימ' ב': ובאשר ד' בקריאה וסי' ומניתי אתכם לחרב. גם אני אבחר בתעלוליהם. ואפרוחיו יעלעו דם. ותאמר רות אל תפגעי בי לעזבך: בחרו ג' בקריאה וסימ' ויקחו להם נשים מכל אשר. ובאשר לא חפצתי בחרו. תחת כי שנאו דעת. אנ"ך:

ג' ל' ידיהם יבלון בחירי: לא יגעו לריק
ג' ולא ילדו לבהלה כי זרע ברוכי יהוה
ג"ז והיה טרם
ז' ספו' ואני ואני יקראו ואני אענה עוד הם מדברים
ב' ואני אשמע: זאב וטלה ירעו כאחד כה
ג' ואריה כבקר יאכל תבן ונחש עפר
ג' כ"ף בנקי לחמו לא ירעו ולא ישחיתו בכל
הר קדשי אמר יהוה:
א כה אמר יהוה השמים כסאי והארץ
ג' הדם רגלי איזה בית אשר תבנו לי
ד' ו' ג' ואי זה מקום מנוחתי: ואת כל
ב' אלה ידי עשתה ויהיו כל אלה נאם
ג' יהוה ואל זה אביט אל עני ונכה
ג' ר"ל ב' ר"ל מ"ל רוח וחרד על דברי: שוחט השור
ג' מ"ל מכה איש זובח השה ערף כלב
ג' חס' מעלה מנחה דם חזיר מזכיר לבונה
מברך און גם המה בחרו בדרכיהם
ג' י' ר"ש ובשקוציהם נפשם חפצה: גם אני
ג' ו' אבחר בתעלליהם ומגורתם אביא
ג' מ"ל להם יען קראתי ואין עונה דברתי
ד' ולא שמעו ויעשו הרע בעיני ובאשר
ב' לא חפצתי בחרו:
שמעו דבר יהוה החרדים
ה אל דברו אמרו אחיכם שנאיכם
מנדיכם למען שמי יכבד יהוה
ונראה בשמחתכם והם יבשו:
ד' ל' קול

יאכל תבן. ולא יצטרך להשחי' בבהמה: ונחש. הרי עפר לחמו ומצוי לו תדיר ומדרש אגדה והריה כבקר יאכל. תבן לפי שמלינו נופל ביד בני יוסף שנאמר בית משו לקש ובית יוסף להבה. וגו' הבל ביד בני שאר השבטים שנמסלו לחיו' לא מלינו לכך נאמר והריה כבקר יאכל. תבן אותם השבטים שנמסלו כארים כנגד יהודה וכן כיוסף שנמסל בשור יאכלו אתו שנמסל כתבן: הסמים כסאי. איזה לריך לבית המקדש שלקש: איזה בית. אשר הוא כדי לשכינתי: את כלאלה. הענין והארץ ידי עשתה ואת אשר בחזכנס שכינתי בהיותכם נשמעין לי לפי שכן דרכי להביט אל עני ונכה רוח וחרד על דברי הבל אתה אין לי חפץ שהרי שותם השור הכה את בעליו ובזלו אמנו לפיכך אובד הפה דומה לפני כעורף את הכלב והמעלה את המנחה כדי היה לפני כדם חזיר והמזכיר לבונה מברך אותו בהשורות אונס מבל. און מתשיר אונס זהו פירוש ולשון ברכה נופל בתשיר' שהיה להקכלת פנים כמו קח נא את ברכתי עשו אתי ברכה ונאו לי: גם המה בחרו בדרכיהם. הם חפיצי' בדרכים הללו הרעים וגם אני אבחר בתעלוליה' והם תמ' מהו גם כן דרך לשון עברית לומר שני גמין זה אל זה כמו גם בחור גם בתולה גם לי גם לך גם אהבה גם שנאה לשון לא יאותו גם הם גם אחים אף כאן גם הם בחרו וגם אני בתעלוליה'. להתעולל בם לשון כי התעללת בי: ומגורתם. מה שהם ירא': יען קראתי. שמעו שמוע ושמעו אלי: ואין עונה. לאח' שמעתי: התרדים אל דברו. הנדיקים המתהדים בחרדה להתקרב אל דבריו: אמרו אחיכ'. שומרי ישראל הנזכרי' למעלה: שונאיכ' מנדיכם. האומרי' קרב אלוה אל תגע בי. ד"ת אמרו לכם פרס מגדיכ' אשר אמרו לכם סורו טמא: למען שמי יכבד. יי'. בגדולתנו הקב"ה מתכבד שאנו קרובי' לו יותר מכם: ונראה בשמחתכם והם יבושו. הגביא אומר אבל לא כן הוא כדבריהם כי בשמחתכם נראה והם יבושו כי כל שאון שלהם בא לפני הקב"ה ממה שעשו בעירו וקול יוצא מהיכלו ומקשרב אל מחריבו ואחרי כן קול יי' משלם גמול לאויביו: בטרם

אבן עזרא

לא. הטעם לא ימותו בניהם כי הם דרך אותם ובירך בניהם להיות אחם: והמעם טרם יקראו. לפי דעתי כי טרם כמו עוד והם בא בתוס' בי"ת כמו קודם והטעם כל אשר ישאלו ממני אתן להם: זאב. הטעם השלום ולפי דעת רבים שהם יפרו תולדת הזאב והדב כבקר יאכל תבן. וטעם נחש עפר לחמו כתולדתו ולא דבר אחר והטעם שלא יזיק. כל אלה הנבואות עתידות בא"י לבדה כי בתוב כן בכל הר קדשי כה. שב הנביא להוכיח הרשעים: הסמים כסאי. ידענו כי כבוד השם הנאמר הסמים והארץ והטעם כי מן השמי' תבאנה הגזרות על כל העול' כולו כאשר הנאמר מלפני המלך בשבתו על כסאו: הדום רגלי. כי הוא ברשותי ושלי ואמר שהכל שלי אי בית ואי זה מקום כפול בטעם: ואת. והנה טעם אחר כי הוא ברשותי ושלי כי זה הכסא והדום אני עשיתים: ויהיו כל אלה. דבק עם ידי עשתה: ואל זה אביט. הטעם אף על פי שהשמי' כסאי אביט אל עני ונכה רוח וטעם אביט אל חרד לדבר אל המקריבי' עולה ומעשיה' רעים והנה שוחט השור כאילו יכה איש הטעם דם יחשב כי אין העולה קרבה כהוגן או יהיה מכה איש לא מכת נפש רק מכת פגם וחבורה: זובח השה. לפני כאילו הורג כלב והנה עורף שהוא מלרע פועל וטעם לכרות העורף וכן ופרפו שם וכאשר הוא שם מלעיל הנו שם: מעלה מנחה. כאילו המעלה דם חזיר: מזכיר לבונה. מגזרת אזכרה כאלו מברך און. וטעם גם המה המסר מלת אבותיהם וכן הוא כי אבותיכם גם המה: גם אני. בתעלוליה' מגזרת עלילות דברים והטעם בעלילות שיבא עליהם או מגזרת ויתעללו בה להתעולל: ומגורתם. ירא' כמו ויגר מואב: שמעו. מנדיכם. מרחיקים אתכם ומתחבל יגידוהו עם אומרים שאת' אחובי' מנודי' בעיניה' וטעם אחיכ' שהוא יותר קשה: יי'. אמר רבי משה הכהן כי הוא מלשון כבודות והטע' כי הוא כבד עליו לזכרו ולשמור חוקיו ומשיחו כי לא ימלא מלשון כבוד כי אם מבנין נפעל כמו נכבד והנ' שבח יכבדו בניו והעל יצערו והנה על פירושו הטע' ידוע ותחסר מלת זמן כאילו אמר עוד אביט זמן שנראה בשמחתכ' והם יבושו דברי המגדי' וכן פירוש הפסוק אמרו אחיכ' למען שמי יכבד הם מי יתן ויכבד הם מגזרת כבוד ונראה בשמחתכ' ונבוש אנחנו והנה אם הוא הטעם והם יבושו והטעם שיאמרו שהם לא יוכל להראות כבודו והנה אם הוא הכתוב דבק עם הבא אחריו והמפרשי' אמרו שאינו לשון המגדי' ואמרו כי הוא דבר הם כדרך נעשה אדם ואחיכ' אמרו הם והגביה: קול

לא ידעו לריק לפי שלא יכלו בעבלה אין שגם הם יתיגעו ויפרו יותר מכדים אמר לא יגיעו לריק וגו' וזה יתמיל להיות כן לפי שהברכה כוללת לכל עם אחר בכללם ב"כ הכנים ואם כן ח"ל לחיות יותר מבניהם ו"ש כי זרע ברוכי ה' המה ולמנאיהם אתם הכנים: כה אמר ה' בשעים כסאי אמר מרן לויתכ' אל מקום ומכנים רמיס עליו פב' עצמות מה שהמקום מקיף לאתקיומה ומאחר שכל בשעים הם הכסא לכך וכל הארץ כלה מקום הנחת הרגל מ"כ אנא יפנא זה הכסא כאי זה בית אי זה מקיף את הנוף כי אין שם אלא הכסא והרגלי' ואמ' מקום מנוחתי לפי שהמקום יניח בו אתמקומם וכשיתר אפנו ישיב אליו ועליו אמר בשעים כסאי מ"כ אי זה בית לאותי הנכסא אי זה מקום מנוחת שם הנוף השמנה הב' המקיף מוייב לאמנא לעולם ועם הארתקומם נאם אמי הבורא לאותו מקום מ"כ אמו' הנכסא לו מקום בדי אתו ומזה ואת כל אלה ידי עשתה ואחר ויהיו כל אלה נאם ה' לומר אלה עשאו אמומר אלה מהומו הבשום: ואת כל אלה ידי עשתה וגו' כלו' שעשה הבית שם היתו בלתי צרין אליו לאת אליות וכיו בו לאחר בו ב' תכלים והם שיהיה בלתי אלה הב ויהיה בלתי מוכן אליו בב' שיעתל לאזינו ועליהם אתר ועל אבר מהבלאות הב' נכה הוא והוא הנכנה הב' הבעתלות והוא ואחר על דבריי. אחם הזכר וגוים מגר אמן רמונו ית' שיכיתו קרבן על עבירה מ' הב' ב' ו' הם כה הון והאזני ויבאלו כי הנכה מיום והוא בחוס בכחו בחיוני הבעשני אין רמונו ית' שיעשה מזכר ולא שיעלה אנחה לאכול הם מוכר שם שתי חטאות הם ואחר ואחר המוכנת בכח הון מוכיר לבונה מבנה און שתכרן אלי נבר והוא אחת בהבל גם הם זה בחרו בדרכיה' גם אין להבין עולה אלא על הבונג אבל הנה בחרו בדרכיהם גם רחוי לעורר שם הבאיה והרגון והשמן בתבלית כמחמר הנכם בספרו: גם אני אבחר בתעלוליהם יר בנה אחר מ' אב' מנינים אם בעבור שלא אתעלה כ"ם שלא בחרתי בם בנחיו' הם בחרו בעצם בעיה בם אז אחר שאחר אבחר מאר אין רמון לקוח בעצם ואין עצה אלא בדרכים להיותם בלתי מונגלים לבן אין רחוי שתהיה לו ית' בחירה בלל בדבר אחר גנם הדרכים ידועים ומונגלים לפניו יתברך ולכן הסיל החטן לו ית' והבחירה להם וזהו ואבחר לא תעלתי בחרו וכן אחר לעעלה ותעבו הרע בעיני ואחר לא חפצתי בחרתם: בטעמו דבר ה' הארים אל דברו יר' כי המנגרים אומרים אבל אם שבמו הנביאים אל ישראל ואל בית ה' ניבאו עליהם ואל בית תפלתם ונם שהם יחשבו שהם ישראל שעושים מעשה ישראל ולכן אל שהם ותכבד ה' ושהם הומים בשמחתכם בלו' בשמחה הראויה לנו וישראל יבושו מ"ו אם יאמר הנביאים לישראל ונראה בשמחתכם והם יבושו מעבנים רגם להשיב אמלתם והיום אורך הגלות ואחר כי הבית והעיר בשי"ת שבהם יוגלו מעניני האדם כלם ית רים בשבם ר"מ אמלם נמול ל ויבאו אבל והא"ת אלא בחתנעות הם' מדברים כי לא תהרהיתוליה ברגש אחת כ"ם א"ת' שיוליד הרם ויולדת יחדיו ו"ם דרך תיאה בשרם את ל' ילדה מי שמע בזאת מי ראה כאלה:

ישעיה כט

ד' ל' ידיהם יבלו בחירי: לא יגעו לריק
ג' ולא ילדו לבהלה כי זרע ברוכי יהוה
ג"ז והיה טרם
ז' ספו' ואני ואני יקראו עוד הם מדברים
ב' ואני אשמע: זאב וטלה ירעו כאחד כה
ג' ואריה כבקר יאכל תבן ונחש עפר
ג' כ"ף בנקי לחמו לא ירעו ולא ישחיתו בכל
הר קדשי אמר יהוה:
א כה אמר יהוה השמים כסאי והארץ
ג' הדם רגלי איה זה בית אשר תבנו לי
ד' ו' ג' ואי זה מקום מנוחתי: ואת כל
ב' אלה ידי עשתה ויהיו כל אלה נאם
ג' יהוה ואל זה אביט אל עני ונכה
ג' ר"ל ב' ר"ל מ"ל רוח וחרד על דברי: שוחט השור
ג' מ"ל מכה איש זובח השה ערף כלב
ג' חס' מעלה מנחה דם חזיר מזכיר לבונה
מברך און גם המה בחרו בדרכיהם
ג' י' ר"ש ובשקוציהם נפשם חפצה: גם אני
ג' ו' אבחר בתעלליהם ומגורתם אביא
ג' מ"ל להם יען קראתי ואין עונה דברתי
ד' ולא שמעו ויעשו הרע בעיני ובאשר
ב' לא חפצתי בחרו:
שמעו דבר יהוה החרדים
ה אל דברו אמרו אחיכם שנאיכם
מנדיכם למען שמי יכבד יהוה
ונראה בשמחתכם והם יבשו:
ד' ל' קול

גם אני ו' ר"פ וכי נמסר בספר שפטים סוף סימ' ב': ובאשר ד' בקריאה וסי' ומניתי אתכם לחרב. גם אני אבחר בתעלוליהם. ואפרוחיו יעלעו דם. ותאמר רות אל תפגעי בי לעזבך: בחרו ג' בקריאה וסימ' ויקחו להם נשים מכל אשר. ובאשר לא חפצתי בחרו. תחת כי שנאו דעת. אנ"ך:

מכה־איש זובח השה ערף כלב
ג' חס' מעלה מנחה דם־חזיר מזכיר לבונה
מברך און גם־המה בחרו בדרכיהם
ג' י' ר"ש ובשקוציהם נפשם חפצה: גם־אני
ג' ו' אבחר בתעלליהם ומגורתם אביא
ג' מ"ל להם יען קראתי ואין עונה דברתי
ד' ולא שמעו ויעשו הרע בעיני ובאשר
ב' לא חפצתי בחרו:
שמעו דבר־יהוה החרדים
ה אל־דברו אמרו אחיכם שנאיכם
מנדיכם למען שמי יכבד יהוה
ונראה בשמחתכם והם יבשו:
ד' ל' קול

עשיה סברה להמניפו ולעתיד לא יהיה כן ע"כ: ולע"ד לפי שהזכיר על הרשעים שיניחו שמם לשלה בקרב עמם והצדיקים לא כן אלא ולעבדיו יקרא שם אחר שמא תאמר מה יתן ומה יוסיף לי מה רוח הבריות נוחה הימנו בלי ספק שיתברך בהלהי ממן ברוח המקום והלהי ממן נוחה הימנו ומסכים בזאתה הברכה ועל הרשעים שאמר והנחתם שמכם לשבועה והלה כנז"ל אמר עליהם ההגבע בארץ ישבע באלהי אמן אלא העלה על דעתך לו' שמא היה מאותם אשר יאהב ה' יוכיח בעה"ז ושוב לו לע"ב ח"כ איפה איך תשימהו לשבועה והלה כי דע כי הנשבע בארץ ישבע באלהי אמן מיסכים עמו כי כל שאין רוח הבריות נוחה הימנו הין רוח המקום נוחה הימנו ואמר כי נשבחו הלרות מישראל לרוב שלות' וכי נשתרו מעיני הש"ת דהא בהא תליא שאם לא נשתרו מעיני היו מוכים לאותם ישראל כי רוח הבריות שוחדת מרוח המקום לדעת והנכון שאמר הצרות הראשונות על הצרות שבשועל הידועות לעין רואיהם ולא"ה בה"ל הידועה אמנם וכי נשתרו מעיני אמר על הצרות שבבת וקם העונות המחייבים הצרות שספו תמו וכי נשתרו מעיני על דרך הסתר פניך ממעלי וכל עונותי מחה והיינו דסתיך ליה כי הנני בורא שמים חדשים וגו' לפי שהם עדי ביישראל כמ"ש מז"ל ועדות' הוא ההשפעלות שמקבלים מהעונות כמ"ש ועבר לה השמים וגו' וכתיב הנבים שמים קדרות וגו' שהוא כמשך ממניעת השפע ואור הלהי עליהם בהסך מסך מבדיל בינו לבינם בהתלבשות הזה גורם קדרו' ולעתיד יבוטל הכל בהסתר פני ה' מהעונות כי יבוקש עון ישראל ולא ינצו ותעלות יהודה ולא תמצאנה כי הסלח לה וזהו שסמך וכי נשתרו מעיני כי הנני בורא שמים חדשים וארץ חדשה שאינו בריאה ממש אלא ההתחדשות ושוב הדבר לאיתנו הרי הוא כחילו נברא עתה כיון שחזרו אל הטלימות הראה שהיה להם מעת הבריאה ועל ידי זה לא תזכרנה הראשונות ולא תעלינה על לב העונות ובצרות הראשונות:

כי הנני בורא וגו' עיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל והרד"ק ז"ל ומהרי"ח ז"ל ודעתי מה שכבר הודעתיך למעלה וביארתי לך ענינו במעין המקום ממעייני הישועה שכמו שקדמו ליצילת מצרים בהשגחת השם ית' מחברת שני המאורות שבתי ולדק במזל דגים שבשרו גאולת העם ושפע בגבורה ומעלה וגדולה וירושת הארצות והיה זה פ"ב שנה קודם יצילת מצרים מיום הולדת אהרן כן דלה הקב"ה להקדים לגאולה העתידה לאותה המחברת עצמה אשר כמוה לא נהיתה מלות הראשונה שנעשית מיצילת מצרים ועד עתה וכמו שהתחברות קטנות עם גדולות שקדמו אלה הורו גלות ישראל וצרות עצומות כן המחברת הזאת שהיתה שבת רל"ד לאלף השני הורתה על ישראל אורה ושמחה וסשון ויקר והקדשות גבוהה ותירות ומעלה וירושת הארצות ועל המחברת ההיא אמר כאן הנני בורא שמים חדשים לא שיפסדו השמים הראשונים אבל שתתחדש תמונתם באותה המחברת (כהרל"ק) ומשם תמשך ארץ חדשה ר"ל שתתחדש א"י במעלתה וקבוץ בניה לתוכה ועל ההוראות שבמחברת הראשונה שהורו גלות וחרבן אמר ולא תזכרנה הראשונות ולא תעלינה על לב לו שאמרו על הצרות עצמן (כהרל"ק) ע"כ: ולע"ד נכון מה שכבר רמזתי בפסוק לקוים שבריות מתחייב בעולם מניעת השפע מלד העונות לפי' בשמים העליונים ומזה יתחייב לארץ מניעת הטוב אשר לעתיד יתחדשו השמי' בשפע רצון ויוסר השק והקדרו' שלבשו בעת החרבן כמ"ש הלבים שמים קדרות גו' וזהו הנני בורא כאילו הוא בריאה. ולא תזכרנה הראשונות ר"ל העבירות הראשונות שבמלעשותן קלקול הארץ בעשותם באושים תחת ענבים וכיולא שזה היה עקורת עון המחייב כן אבל בהחזיר עטרת השפע רצון לתפארתו יתוקן הכל שמים וארץ ולא תזכרנה הראשונות לו אמר לא תזכרנה הראשונות כיון שהעדים שהעידו בהן הלא הם שמים וארץ קנמוה העידותי בכם היום לא השמים ולא הארץ יעתנו העדים ולא יזכרו זכרון עדותם. ולפי שיטה שהביא רש"י בשם י"ל שהם חדשים ממש לעפ"י שכתוב אין כל חדש תחת השמש יהיה זה כמ"ש שאם שמחדושים הנכונים בסודות יעשו מהם שמים חדשים והחדושים על הפשט יעשו אחרו וכן פי' פשוט כי השמים החדשים אשר אני עושה בלשון הוה והחדשים ר"ל החדושים שע"י נעשים לאותם השמים החדשים ויש כל חדש למעלה מהשמש כי אין כל חדש תחת דוקא כתיב אבל למעלה מהשמש יש ויש להכחיל לאוהבי השם וזהו כי הנני בורא בלשון הוה שמים חדשים וארץ חדשה ע"י קדושי תורה. ואמר ולא תזכרנה הראשונות ע"י השמים והארץ שהם העדים שהעיד בהם משה ע"ה וכיון שהעשים לא תזכרנה על ידם ומשך שלא תעלינה על לב הש"ת להעניש עליהם לו אמר ולא תעלינה על לב ישראל לחטא על חטאותם הראשונות שלא תתעצבו כי אם שישו וגו':

כי אם שישו וגו' עיין הרא"בע ז"ל והרד"ק ז"ל ומהרי"ח ז"ל כי אם שישו אפשר שאמר כן על השמים החדשים והארץ החדשה שישישו ושמחו ויגילו כמו ישמחו השמים והגל הארץ. לו אמר כי אם שישו על עבדי ה' (כהרל"ק) שישישו ויגילו עדי עד ולא יבאו לבלות אחר עוד ולא יתחדש עליהם עוד יגון ואנחה בעבור מה שהני בורא ובי"ר הבריאה יהיה כי הנני בורא את ירושלם גילה ועמה משוש ויהיה הגילה והמשוש אם מפלת הבורא יתברך להדבק שכיתתו ונבוחתו ביניהם ועל זה אמר ונלתי בירושל' ושמחתי בעמי ואם בבחינת העם בעצמו אלא יבאו עוד לחרבן ולא יסבלו עוד צרה ולא ישמע קול בכי וקול אנחה עד שאפי' הבכי על המתים לא יהיה ביניהם אלא ימות אחד מהם בקצרות ימים כי עד זקנה ושיבה ולכן לא יבכו למת ולא יבוהו לו וזהו לא יהי' משם עוד עול ימים ע"כ: ולע"ד שאמר כי אם שישו שהוא לשון שואל בבחינת הצרות הראשונות אלא תזכרנה כדי להתעצב עליהם כי אם שישו ושמחו לו תהיה השלילה במשלחו"ל שילית מצרי' שהיתה ע"י ב"ו היה נער אחריה אמנם העתידה שתהיה ע"י הש"ת בעצמו אין אחריה נער כלל וכמ"ש ופדויי ה' ישובון וגו' וע"י היותם פדויי ה' ולא פדויי ע"י ב"ו ימשך שמחת עולם על ראשם אלא תשמח אלא שמחת עולם וז"ש כי אם שישו אלא תעטרף אל הגילה ושמ' רעדה כתוב וגילו ברעדה ע"ל כיום טוב היה בעוד שם ושמח ורועד מלד שביום רעה ראה פן יקרא אסון אמר כאן אמ' בלשון שאילה כי אם שישו וגילו עדי עד והטע' לפיסה הזו עדי עד הוא לפי שאני בורא אני ולא ע"י שליח אלא פדויי ה' ומבחינת הפועל שהוא מתמיד כן פעולותיו מתמידות ומלד הבריאה בעצמו אמר כי הנה בורא את ירושלם גילה שמלינו מכלל יופי אלהים הופיע לכל העולם כי הוא ראש עפרו' תבל ועשו' משוש לכל הארץ והוא מ"ש הנביא ירמיה בקינו' ספקו עליך כפי גו' הזאת העיר שיאמרו כלילת יופי ומשוש לכל הארץ' בלשון עתיד שיאמרו הוא כמתמי' אלא יתכן שיאמרו עוד אליה מלד עצמו' גילה וכלילת יופי ולא מלד עמה משוש כיון שהם במדרגת תחתונה של הפעלות והי' חרב' ושמחת' ז"ש ספקו עליך כפי' וגו' הזאת העיר שיאמרו כי לא יתכן בעיניהם כן שיאמרו עוד עליה כלילת יופי אבל בעיני הש"ת יתכן ויעשה:

ונלתי בירושלם גו' לא יהיה גו' עיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל והרד"ק ז"ל ומהרי"ח ז"ל לא שהם המדברים האלה מדברים על זמן התחיה של אחר קבוץ גליות אז יתארכו הימים בלי ספק אמנ' הפיים ולכי אחשוב שלא בא הכתוב להודיע לבאים כי אם בן הנער שמיתתו היו' בן עשר אז בן עשרים שנה מפני שנכרתו ימיו לא ימות בזמן ההו' כי אם בן מאה שנה לפי שימלא את ימיו כמ"ש לא יהי' משם עוד עול ימים אשר לא ימלא את ימיו ואמר החוט' בן מאה שנה יקולל החוטא בעטיו שלא נחש כי זהו החטא הכו' כאן שמסיבו נתקלל האדם ונתחייב זרעו למיתת' הנה הוא בן מאה שנה הבולהו קללת המות שהיו' קללת האדם הראשון ע"כ: ולע"ד קשה שיאמר הפ' לא יהיה משם גו' שמורה הדבר הוה פרטי בירושלם ואיך יהיה הדבר בכלל א"י וכפי דעת המפרשים וזה האמ' שלא יתכן שיהיה כי לא היות ירושלם שער השמים ומקום השפע ומכון לשבת הש"ת בו ומשם יתפשט הטוב והמוטב לכל שאר א"י לא כי לא יהיה משם מושפע רע כזה לא תלא מפי עליון להיות עוד עול ימים וזקן אשר לא ימלא את ימיו כי שפע ההשגחה המושפע משם הוא שהגער בן מאה שנה ימות בעונו והחוטא וגו' אבל אלהי זה לא יהיה משם עוד עול ימים וגו' ולא הכרת לזקן ממשפר ימיו:

והנו בתים גו' עיין הרא"בע ז"ל אמר שיבנו בתים ויבנו כל ימי עמוד הבנין ונטעו כרמים ואכלו פרים כל ימי היותם נושאי פרי ופי' הענין לא יבנו וגו': ולע"ד לדקדק לאמר אמר בעתיד בלשון עבר ובני בתים ה' לא יבנו בתים ויטעו כרמי ויסבו אחר היוד במ"י והש"ן ג' יבנו לאותם ויסבו אחרים שלא ל"ל סיבנו בתי' ויסבו אחר אלא סב' פעמים לו הבתים שנעשו ואכלו פרי' יסובו עוד לנטעם ויסבו אחרים ויסבו אחרים וכן

לא לא יבנו וגו' עיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל והרד"ק ז"ל: יבנו לריק וגו' עיין הרא"בע ז"ל והרד"ק ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל. ולע"ד לא ילד לבהלה ר"ל בנים בלתי הגונים שיהיו סיבה להביאל אביהם ז"ש ולא ילדו לבהלה כי זרע ברוכי ה' המה ולאחר ולא ילדו לבהלה כי אם שישו וגילו עדי עד והטע' לפיסה הזו עדי עד הוא לפי שאני בורא לא לפי שאני בורא הני ולא ע"י שליח אלא פדויי ה' ומבחינת הפועל שהוא מתמיד כן פעולותיו מתמידות ומלד הבריאה בעצמו' אמר כי הנה בורא את ירושלם גילה ומלאינו מכלל יופי אלהים הופיע לכל העולם כי הוא ראש עפרו' תבל ועמ' משוש לכל הארץ והוא מ"ש הנביא ירמיה בקינו' ספקו עליך כפי גו' הזאת העיר שיאמרו כלילת יופי ומשוש לכל הארץ' בלשון עתיד שיאמרו הוא כמתמי' אלא יתכן שיאמרו עוד אליה מלד עצמו' גילה וכלילת יופי ולא מלד עמה משוש כיון שהם במדרגת תחתונה של הפעלות והי' חרב' ושמחת' ז"ש ספקו עליך כפי' וגו' הזאת העיר שיאמרו כי לא יתכן בעיניהם כן שיאמרו עוד עליה כלילת יופי אבל בעיני הש"ת יתכן ויעשה:

ונלתי בירושלם גו' לא יהיה גו' עיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל והרד"ק ז"ל ומהרי"ח ז"ל לא שהם המדברים האלה מדברים על זמן התחיה של אחר קבוץ גליות אז יתארכו הימים בלי ספק אמנ' הפיים ולכי אחשוב שלא בא הכתוב להודיע כי אם בן הנער שמיתתו היו' בן עשר אז בן עשרים שנה מפני שנכרתו ימיו לא ימות בזמן ההו' כי אם בן מאה שנה לפי שימלא את ימיו כמ"ש לא יהי' משם עוד עול ימים אשר לא ימלא את ימיו ואמר החוט' בן מאה שנה יקולל החוטא בעטיו שלא נחש כי זהו החטא הכו' כאן שמסיבו נתקלל האדם ונתחייב זרעו למיתת' הנה הוא בן מאה שנה הבולהו קללת המות שהיו' קללת האדם הראשון ע"כ: ולע"ד קשה שיאמר הפ' לא יהיה משם גו' שמורה הדבר הוה פרטי בירושלם ואיך יהיה הדבר בכלל א"י וכפי דעת המפרשים וזה האמ' שלא יתכן שיהיה כי לא היות ירושלם שער השמים ומקום השפע ומכון לשבת הש"ת בו ומשם יתפשט הטוב והמוטב לכל שאר א"י לא כי לא יהיה משם מושפע רע כזה לא תלא מפי עליון להיות עוד עול ימים וזקן אשר לא ימלא את ימיו כי שפע ההשגחה המושפע משם הוא שהגער בן מאה שנה ימות בעונו והחוטא וגו' אבל אלהי זה לא יהיה משם עוד עול ימים וגו' ולא הכרת לזקן ממשפר ימיו:

והנו בתים גו' עיין הרא"בע ז"ל אמר שיבנו בתים ויבנו כל ימי עמוד הבנין ונטעו כרמים ואכלו פרים כל ימי היותם נושאי פרי ופי' הענין לא יבנו וגו': ולע"ד לדקדק לאמר אמר בעתיד בלשון עבר ובני בתים ה' לא יבנו בתים ויטעו כרמי ויסבו אחר היוד במ"י והש"ן ג' יבנו לאותם ויסבו אחרים שלא ל"ל סיבנו בתי' ויסבו אחר אלא סב' פעמים לו הבתים שנעשו ואכלו פרי יסובו עוד לנטעם ויסבו אחרים ויסבו אחרים וכן

לא לא יבנו וגו' עיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל והרד"ק ז"ל: יבנו לריק וגו' עיין הרא"בע ז"ל והרד"ק ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל. ולע"ד לא ילד לבהלה ר"ל בנים בלתי הגונים שיהיו סיבה להביאל אביהם ז"ש ולא ילדו לבהלה כי זרע ברוכי ה' המה לאחר ולא ילדו לבהלה כי אם שישו וגילו עדי עד והטע' לפיסה הזו עדי עד הוא לפי שאני בורא לא לפי שאני בורא הני ולא ע"י שליח אלא פדויי ה' ומבחינת הפועל שהוא מתמיד כן פעולותיו מתמידות ומלד הבריאה בעצמו' אמר כי הנה בורא את ירושלם גילה ומלאינו מכלל יופי אלהים הופיע לכל העולם כי הוא ראש עפרו' תבל ועמ' משוש לכל הארץ והוא מ"ש הנביא ירמיה בקינו' ספקו עליך כפי גו' הזאת העיר שיאמרו כלילת יופי ומשוש לכל הארץ' בלשון עתיד שיאמרו הוא כמתמי' אלא יתכן שיאמרו עוד אליה מלד עצמו' גילה וכלילת יופי ולא מלד עמה משוש כיון שהם במדרגת תחתונה של הפעלות והי' חרב' ושמחת' ז"ש ספקו עליך כפי' וגו' הזאת העיר שיאמרו כי לא יתכן בעיניהם כן שיאמרו עוד עליה כלילת יופי אבל בעיני הש"ת יתכן ויעשה:

והיה ערש יקראו ב"ר יש תפילה שנענית לארבעים יום דכתיב ואתנפל לפני ה' הא מ"הש ויש תפילה שנענית לעשרים יום שם' לחם המודות לא הכלתי עד מלאת ג' שבועי ימים ויש תפילה שנענית לג' ימים שכתי' ויעמוד יונה במעי הדג ג' ימים ויתפלל יונה ויש תפל' שנענית ליום אחד דכתיב ויגש אליהו וגו' ויש תפילה שנענית לשעה דכתיב והני הפילתי לך עת רצון ויש תפילה שנענית עד שלא יוצא אחדם מפיו דכתיב והיה טרם יקראו ואני אענה עוד הם מדברים והני אשמע עכ"ל: ולע"ד לדקדק במ"ש לעשרים יום שהי' אחד ועשרי' יום הם ג' שבועים ימים ולזאת הקושיא נוכל להשיב שביום אחד ועשרים נענה נמלא שבזכות העשרים נענה: לו בנא' שהזכיר שם העשרים לפי שהוא גבול ויום אחד לא מעלה ולא מוריד הבר עדיין נענה. לו בנא' שהזכיר שם העשרים לפי שהוא גבול ויום אחד לא מעלה ולא מוריד הבר עדיין יקשה שהרי כתיב בענין מן היום אשר נתת לבך להבין ולהתענו' נשמעו דברך ר"ב הין זה תפל' נענית לעשרים יום ועוד קשה במ"ש לג' ימים הביכי ילף ממ"ש ויתפלל יונה אל ה' ג' ימים ואמר אל ה' בשוב הג' ההפלל ולא הרלה לו' שהשבר' מתיב' כן שהתפלל מעת כניסתו במעי הדג הין זה מסיק לרבי' ונרחה שדבריהל נתן לבו להתענות ה' ועשרים וקבלת התענית לפני הש"ת הרי הוא כאילו מתענה וכמו שלמדו בגמרא מהכיא דגור שמדה ונתנו להם עצה שיקבלו התענית לאחר השמד ולעפ"ז שהיגם מתענים כעת הין פחד ולמדו מן הפ' הזה שאמר מן היום אשר נתת לבך להבין ולהתענות נשמעו דבריך הרי שקבל' התענית לעשרים גרמה לו להיות נענה מן היום הראשון בכח העשרים היום הנותרי' מלבד היום הראשון שנתן בו לבו להבין ולהתענות כי היום הראשון לא נחשב כיון שלא קדמה לו קבלה ומ"מ נחשב הוא להבלים הג' שבועים ימים ונפ"ו שיעה זו יכול לבי לפרש ג"כ מ"ש יש תפילה שנענית לארבעים יום כיולא בזה הוא דהיינו שהם קבל הלדם להתענות ירבעים יום תקובל ממנו ולפי' בתחילתם ומסה ע"ה קבל הארבעים יום קו"ם התענותו ובזה ידוקדק דקדוק נכון ובמ"ש ואתנפל לפני ה' הא הארבעי יום אמר הארבעים בה"ה לו הארבעי' שקבלתי עלי להתנפל בהם לפני ה' ולהתענות קיימתי ואתנפל לפני ה' הא הארבעים וכן הג' ימי' ויום אחד הכל ע"י קבלה כי גם לזה כוונו חז"ל במ"ש שצריך לקבל התענות במנחה מלבד שקבל' גורמת התפעלות בכוחות שיתחילו מיד בנער ההענית ובתוספת הנער יום"ש רמן אלהי לבקיר רצון הסזהל עכ"ז קבלת התענית הרי הוא כאילו קיימו משקבלו ומכאן אתה למד לכל דבר מצוה אז לתוך תורה שהקבלה מועילה מלד וזהו קיימו וקבלו היהודים קיימו מה שקבלו. אחר שכתבתי כל הנז"ל מצאתי גירסת מהרי"ח ז"ל שאו' ויש תפלה שנענית לאחד ועשרים יום והי' גירס הרבות אבל צריך לתת טעם לאחד ועשרים היום הזה מה יתן ומה יוסיף ואפשר לפי שם שהיה עולה אחד ועשרים וכנגד המנין הזה התענה ח"ך יום שבע' שבועים לפי שאמר למשה שהיה אשר אהיה ר"ל להם בצרה זו אשר אהיה לעתיד בגלות אחר לכך התכלל המנין שהיה אשר יעד הש"ת נו ואמר שהיה אשר אהיה. וענין יונה למדוהו חז"ל מלשון הכסוק שאמר ואתפלל יונה ממעי הדגה דהי"לל ואתפלל יונה במעי בבי"ת הבל באומרו ממעי ב"מם בלתי נודע עד שמכח זה כי המפרשי' ז"ל כמו שהביא הרא"בע ז"ל בפי' הנביא שלא היתה התפילה זו במעי הדגה אלא אחר שהתפלל מעניין מעי הדגה והנם שנעשה לו ז"ם ממעי הדגה וכבר הרחיב הרא"בע ז"ל לחזות סברה זו ולתיקון הכתובים שמדברים בלשון עבר שכן דברי הנבואות באות בלשון עבר להודיע שעב"פ יתקיימו ישעיין שם: והנה לדעתי הז"ל דקדקו זה הדקדוק ופירשו שאין כוונת הכתוב אלא להודיע שזמן התפילה היה ממעי הדגה ר"ל מעת היותו שם והוא זמן הג' ימים ושלשה לילות הנז' שבכל זמן התפילה הפלל יונה מעת הכנסו והנו ממעי הדגה ולו אמר במעי לא היה מודיע אלא שלא זמן ההוא התפלל יונה מעת הכנסו ולא אמר אחר מעת היותו מודיע שהית' קדמה תפילתו לכניסתו שם לו שלא נתאחר עד אחר כניסתו ג' ימים ישיבתו שם עם ליל תיהם מודה על שכל התפלה מעת כניסתו ומהזכיר כן אחר שהזכיר ג' ימים ישיבתו שם עם ליל תיהם מודה על שכל זמן הנז' עד תומם היה בתפלה: ולמה שאמרו והיה טרם יקראו ואני אענה שיש תפילה שנענית קודם שיפתחו פה לשאול צריך לפרש מ"ש עוד הם מדברים ואני אשמע שהכוונה כפי מה שאזכור בסמוך בש"ל בשם המפרשים ז"ל שזלתו מהכירושים שנזכר בש"ל ע"ש: ועיין הרא"בע ז"ל והרד"ק ז"ל ומהרי"ח ז"ל טרם יקראו הפך הנלות כהרד"ק וה"ת ליך אפשר שיענה לות' טרם יקראו לזה מעיב הפ' ואומר שהיה זה בעוד שהם מדברים זה עם זה ואומרים לבו ונתפללו לה' ונקרא לפניו מאז טרם יקראו ואני אענה: ולע"ד לפי שהם יסכימו לשאול דבר אחר ובשיראו שטרם יקראו עניתם יאמרו בלבם כיון שעת רצון היא נשאל גם עוד שלות אחרות ויבטלו והש"ת ישמעם גם לזאתם שלא היה בדעתם לשאול ז"ם והיה טרם יקראו ואני אענה ומזה ימשך שעוד הם מדברים ר"ל שיהיו מדברי' עוד דברי' ושאלות אחרות ואני אשמע וע"ד זה יהיה תלות לבו נתת לו ר"ל טרם יקראו ואח"כ יאמרו בשפתיו עוד שלות אחרות ובל מנע' מחמנו ארשת שפתיו זה דרכך שלה עם המלך שהזכיר בתהל' המזמור ואני שמעתי טרם יקראו ואני אענה ולפי שזה אפשר שיהי' כן מבחינת בנאה ומהיות קן בו בדבר יענם טרם יקראו כדי שלא לשמוע דבריה' כמשל המלדת שהמשילו הז"ל הבא אל היכל המלך שיהנו לו כל מבוקשו כדי שלא ישמ' היכל המלך לזה אמר שלא יהיה כן אלא בעוד שהם מדברים ואני אשמע דנורם ואהיה נהנה מלאות דבריהם בעיני וכן כי' בפ' תלות לבו נתת לו ואחרשת שפתיו בל מנעת במה שעניתם טרם יקראו כאילו אתה קן בהם שאין הדבר כן אלא אתה שומע ארשת שפתיהם כי מרוב ההנהם עניתם טרם יקראו ותלאת לבם נתת להם וכיולא בזה אריכים לפרש הז"ל שאמרו יש תפילה שנענית ליום אחד ואלו יכדבו בחלד שיכתה האדם פיו הם כן עוד הם מדברים ואני אשמע למה אלא ואלו יכדבו בחלד מבלי

הפירושים הזכרים:

זאב ועלה וגות' בב"ר פי' אלב זה בנימין אלב יטרף ואלה אל הבנעים דכתיב שה פזור' ישרא' ירעו כאחד אימתי כשירד בנימין עמהם אריה זה יהודה כבקר יאכל תבן זה יוסף שנאמר בכור שורו הדר לו כמלאו אוכלי' כאחד שנאמר ויבאו לאכול הבכור כבכורתו והלעיר כלעיר' עכ"ל בזה אלה ב"ן מתקושט עם חבירו יורד עמו עד לחייו ופרנסתו"ה הא אל אכל אכל ואכל' אמר וגומר זמן לו פרנסתו מלוי בכל מקום ונחש עכר לחמו ומדרש אגד' ואריה כבק' יאכל תבן לפי שמלינו שעבו בהמה ונחש הרי עכר לחמו ומלוי לו תדיר ומדרש אגד' ואריה כבק' יאכל תבן לפי שמלינו שעבו נופל ביד בני יוסף שנאמר בית עשו לקש ובית יוסף להבה לאבל ביד בני שלר הבנים שנמשלו לאריה לחיות לא מלינו לכך נאמר ואריה כבקר יאכל תבן לותן הבנים שנמשלו לקרייה כגון יהודה וכן יוסף שנמשל בשור יאכלו את עשו שנמשל כתבן וקש ע"כ תבן ובקש ר"ל ואמרו ז"ל ז"ל כוונת הכתוב לחזק הבטחתם ולהודיע משפע הרבעה מלכיות פרס וכן דרשו חז"ל בפסוק בנימין זכר הראשונה הזאב שהוא מענין הדוב שהיה דניאל על מלכות פרס ולכי שהיתה עבודתו מתוקה הכיר לותו התיולה ושלה אמר כנגד זאת יטרף על מלכות פרס: ולכי שהיתה עבודתו מתוקה שה כבשים ושה עזים שהכל דבר אחד ומה מלכות יון שכן ראה דניאל בפיר העזים והתורה אמרה שה כבשים ושה עזים שהכל דבר אחד ומה טוב לומרו זאב ועלה לפי שפרס נפל' ביד יון והיתה שנאתם גדולה תמיד לכך יעד כי לעתיד זאב ועלה ירעו יחדיו. ועל מלכות בבל שנעשית מלכות שמעאל אמר ואריה כבקר יאכל תבן כיון שהם מתפיל לותה כבקר שכן המסיל הכתוב שאמר אפרים עגלה מלומד' יאמר שהם יסתחבו עם ישראל בדמונותיהם אם לא שישראל יהיה אוכל המיטה שהוא הגרעין והאריה כבקר יאכל תבן וז"ש ואריה כבקר יהיה לפי שעליו בן דוד ישמח כמ"ש בפרקי ר' אליעזר אבל עכ"ז לותו הבקר יאכל תבן ועל מלכות אדום אמר נחש עפר לחמו וכבר ידעת שם"מל שרה של עשו וכמו שזכרו הז"ל בפי' שמ"אל רוכב על הנחש והסיה את חוה גרם כי הוא היה ליפרל נחש לכעוני אבר אין לו לחם ולכן אמר עליו שלא יזכה לטובה אלא יהיה עפר לחמו לפי שלעפר יסכן שלה. ועם זה אלו ואלו לא ידעו ולא יסתיתו בכל הר קדשי והרחיב עוד לו' שאל תקומה לעתיד וגם על זה כתוב ולבה אוכל מתוך מנחש ובנעוני שעל עשו אמר נחש שאין לו הקומה לעתיד וגם על זה כתוב ר' יוסי בר הגיגא ר"ל הב"ה לנחש אני עשיתיך שחריה מלך על כל בהמה ויחיה נו' שהכל מבל על מלכו' כמו שעשתו הב"ה שיהיה מלך על כל מלכי העולם והוא לא נפטיים בזה לבלה להשחרר על אדם הוא ישראל להיו שנקראו אדם כבתוב אדם אתם ואינ' חק התורה ואל"ע כ"ת תרוץ דברינו: ולכן דינו שיהיה לרוב מכל ורמז בכיולא בזאת הדברים לי כי המאמר כפשוטו והרמז הזה משכיר בי ב

בה אמר ה' וגו' בגמרא בה אמר ה' ההוא דהוה אמר כד רחמתין עזאזל לפיתיה דהכהנים בעיבן הנתה דלא עזאזל אפותי' בת פתין גרמידין ולא כני לך אמר רב הונא ברבי בתיבי

עזאזל

אשיקרא לתיב ומועדתי לך ודברתי אתך מעל הכפורת תחלה ארון תשעה וכפורת טפח וכתי׳ והבית אשר בתוכו עלמה לה׳ שמים חמה הרכו ולבסוף כתיב השמים כסאי וגו׳ עכ׳ל הכוונ׳ כשהתחתונים היו כפרים נכנסף הבית שיהיה עיקר דירת שכינתו בתחתונים על מקום עמדה של הכפורה לומנם כשקלקלו התחתונים והיו העליונים חשובים השמים כסאי לכל הארץ גרוע הדום רגלי אז אמר על בית המקדש איזה בית אשר תבנו לי והכפ״ו שעשאו שלמה משמי׳ המקה והטעם לפי שלין בו איכות המנוחה שהיה בו כשהיו כפרים שאז אפי׳ בכפורת עמד היתה שכינתי שמה ואפי׳ שהמקום מקומל׳ לומנם עתה איזה בית אשר תבנו לי והטעם לפי שאתם מכעיסים אותי על פני בלבם מנשה כמו שיבוא בפסוק שלאחריו כמ״ש ואי זה מקום מנוחתי שהרי אין לי בה מנוחה וגו׳ ומובן הכפל שהרגיז בו הרא״בע ז״ל כמו שיבוא בדבריו עוד לאז״ל ת״ר יצחק כל העובר עבירה בסתר כאילו שהרגיז בו הרא״בע ז״ל דוחק רגלי השכינה דכתיב השמים כסאי והארץ הדום רגלי ע״כ: ועיין רש״י ז״ל והרא״בע ז״ל וכבר יבארתי הכפל כדאז״ל: וכן הרד״ק ז״ל ומהרי״ל ז״ל כמה יפלא בעיני דעת המפ׳ שפי׳ הבנוחה הזאת תוספת תוכחת על מ״ש למה לי רוב זבחיכם וגו׳ כי הרי הפסיק הענין בכמ׳ נבואות עתידות בנחומה ולמה יבוא למה שאינו מתיישב שכבר דבר עליו בתחילת ספרו ע״ב:

ולע״דן להלין בפ׳ המפרשים במה שאזכור בפסוק שאחר זה בסוף הפסיקתא כי זאת הנבואה היתה אמר ישעיה בסוף ימיו כשהעמיד מנשה צלם בהיכל שבזה מובן שזאת הנבואה היתה בסוף ימיו׳ אבל מהרי״ל ז״ל כתב זה לשומו אמתת הענין בכוונת זאת הנבואה וקשורה עם הייעודים הטובים שייעד למעלה וחשב אולי יתעורר חושב שהיה רמון הכ״ה לגאול את ישראל לשרכו כדי שיבנו לו בית המקדש ותהיה ירושלים ביד עבדיו לבוח שמה לזה לכסיר ולבטל המחשבה הזאת אמר שהוא יתברך אינו צריך לדירה ומקום אשר ינוח בו לפי שאינו בטל שיעור כמשפט כל מקום׳ וזהו אז׳ השמים כסאי אשר אני יושב עליו כמלך על כסא מלכותו שאין שפק שהכסא נבדל מאד ממנו והוא כלי מכליו מורה על גדולתו כן השמים בתנועתם מורים על גדולת ממציאם וכולת מגיעם יה׳ ויתעלה וכתב הרא״בע ז״ל בדבריו׳ ולפי שהמשל השמים אל הכסא שיושבין המלכים בו והארץ אל שרפרף קטן שתחת רגליהם ורמז שהשמים מסייעים בעול׳ התחתון הנזרות שנתנו יתברך היושב על הכסא ונוזר ויתרחו נזרותיו בארץ וזהו הארץ הדום רגלי ר״ל שבותיו שהמשל בשם רגלים ואחר שאין בעולם כי אם השמים שהוא המקיף והארץ שהיא המרכז והשמים בעבורו כתו כסא והארץ כשרפרף הדום רגליו ואם כן איך יקיף השרפרף שתחת הרגלים את האדון היושב על כסא רם ונישא המקיף את הכל וכבר אמר שפ״ה זה הנה השמי׳ ושמי השמי׳ לא יכלכלוך אף כי הבית הזה ודאיה שנית לשאינו צריך לבית המקדש כי את כל אלה ידי עשתה מאפס מוחלט אם כן קודם שבראתם לא הייתי צריך אליהם אף כי הבית המקדש שהוא חלק מהם פשיטא אין לי צורך בו ע״כ: והנה לדעתו ק״ק הכסוקים של שוחט השור וגו׳ שהם תוכחת לישראל כפי פשוטם וכן פי׳ לותם המפרשים שאין להם שייכות לפי שיטתו זאת של מהרי״ל ז״ל אמר וגו׳ שבא לשלול שתבלית הבי״ת להבית ולא כדי לקבל מהם טובת בנין המקדש כי איזה בית אשר תבנו לי וגו׳ ומתוך זה כתב מהרי״ל לפרש אלו הפסוקים על החומות ואין זה פשטא דקרא:

ולע״דן לפרש הפסוקים שהם תוכחת עפ״י שיטת מז״ל והמפרשים שבאה תוכחת זו בסוף ימיו על אלם מנשה שעשה בהיכל ולזה להיות שעשקו מקום המקדש שאמר הב״ה עליו זאת מנוחתי עדי עד לז״ל שלשעבר שהיה הבית הזה בית מנוחה ועיקר שכינ׳ בתחתונים והיה כל מבקש ה׳ יבוא אל אהל מועד ובית המקדש נכון היה בנין הבית הזה ובית מלוכה לומנם עתה שהועמד בו אלם כה אמר ה׳ מאחר שעולם הפוך ונשמים בהם נעשית עיקר השכינה כי השמים כסאי אשר אני יושב עם והארץ ירדה מגדולת היותה רגלים פינה ובית דיר׳ לחיות הדום רגלי אם כן איך יתכן שתבנו לי בית בארץ ובית מנוחתי שבלה הדום רגלים היא ולא בית מנוחה כי אם בשמי׳ תשעל זהו שאמר אי זה בית אשר תבנו לי כיון שאינו שוכן בתחתונים שהרי כשמים והארץ איכה אלה הדום:

ואת כל אלה וגו׳ פסיקתא בסוף נבואתו של ישעיהו בתנא פסוק זה בשעה שהכנים מנשה אלם בהיכל אמר להם מה אתם מתבחים שבניתם לי בית זה בעליונים והתחתוני׳ אינם מחזיקים את כבודי ואלה תהיו שבורים שבשבי׳ לכם כדרך אלה בגדיל התורה דכתיב ואת כל אלה ידי עשתה וכתיב אלה אלה המוקים שז״ל: ולע״דן לדקדק הבלילה של ולא תהיו שבורים וגו׳ היכא רמיזא בפ׳ והיה אפשר לו׳ שמכלל המיוב שהו׳ ואת כל אלה ידי עשתה בעבור אלה המוקי׳ ממילא אתה קן שאינו בשבי׳ לכם וכבין מי הכריח לחז״ל לדרוש אלה על כל אלה המוקים דלי מלשון אלה עניר ג״ש אם כן לדרוש בדרך ויעשה ג״ש מכל אלה שבטי ישראל שנים עשר שבזכות אלה נברלו וכן יש מדרש כמו שהביא מהרי״ל ז״ל: וכרלה שחז״ל דקדקו כפל הענין ואת כל אלה ידי עשתה ויהיו כל אלה נאם ה׳ והשמי׳ ויהיו כל אלה כלים ה׳ אם יקשה לו׳ ואת כל אלה ידי עשת׳ כאילו היה מעשה ועמל ויגיעה במעשה בדרשות ויקשה הלא אלם עמל ויגיעה נברלו וכמו שאזכור בסמוך בדחז״ל שהקשו כן לזה דרשו שענין שכתוב לו׳ שהיו כלן בדרישת השמים והארץ בתכלית בדרישת הפחד בשבטי ישראל ובשרותם בשהיו כשרים וז״ש חז״ל בדרשות בשבטי ישראל שנקרא רשות של׳ קולם ישראל לה׳ רשות תבואתו בעניניה דקרא כשהם קדש לאמם כאשר חטאו. נעשית הבריאה בשבטי התורה זהיה הדרשה הראשונה שדרשו חז״ל בדרשות בשבטי התורה שנקרא רשות ולפי זה הכתוב הזה מחלק בשתי פלוגות הפלה הראשון היא ואת כל אלה ידי עשתה שבשעת המעשה היה סיבת עשייתם אלה המוקים כלו׳ בזכות התורה לומנם החלוקה השנית שבשבטי ישראל לא יצאה מן הכח אל הפועל אלא ויהיו כל אלה ר״ל בשבטי ישראל שנאי׳ בהם אלה שבטי ישראל שנים עשר לא היו אלה נאם הש״ם לא מעשה שיהיו ישראל שם בה עיקרית בבריאת העולם וז״ש בעל המאמר ולא תהיו שבורים שבשבילכם נברלו אלא בשביל התורה דכתיב ואת כל אלה ידי עשת׳ וכתיב אלה המוקים נמצא שהחלוקה של ואת כל אלה ידי עשתה הוא החיוב שאמר אלה בשביל התורה לומנם השלילה שלא תהיו שבורים וגו׳ ברמז אם״ש כל אלה נאם ה׳ זה היה דבר ה׳ אל הנביא כשחטאו ישראל אבל כשהם שלימים אז ולפי בשביל׳ נברא העולם לתדמו מתוך זה שהכבוד׳ הזאת תוכחת היא לישראל כדעת המפרשים ולא כתב׳ אחרי׳ שיהיה הנבואה האחרונה ולמדנו ביאור הפני מאמרים של חז״ל שאמר בדרשות בשבטי ישראל שנקרא רשות׳ נברלו שמים וארץ והשני שלו׳ בשבטי התורה שנקרא רשות אלא פליגי כאן בשעושים רמזו של מקום כדקאמר קודם ישראל לה׳ אז הוא רשות תבואתו שבשבטי ישראל שנקרא רשות הראשון נברא בעולם אבל כשאין עושים רמזו אז בזכות התורה כדי שיתקיים הפרוזה הנשמי שלה בעה״ז עוד לחז״ל ואת כל אלה ידי עשתה אי״ר ברכיה בשם ר׳ יודן לא בעמל ולא ביגיעה בהא הב״ה את עולמו ואת אמרו ואת כל אלה ידי עשתה ר׳ יודן אמר בזכות התורה שלה המוקים והתורות ר״יהושע בן נחמיה אמר׳ בזכות שלה שמות ויהיו כל אלה נאם ה׳ שלה תולדות השמים והארץ בהבראם עכ״ל: ולע״דן לדקדק דמה תרגם יודן לקושית והלא בלא עמל ובלא יגיעה דמ״ש שנברלת בזכות התורה דהכתי׳ קשיא בלא עמל וגו׳ ואת אמר ידי עשתה ועוד מאי קאמר ויהיו כל אלה נאם ה׳ אלה תולדות השמים והארץ בהבראם כי אם מעניינו של הפ׳ נלמד הוא שהפ׳ בעצמו הוא מדבר בשמים כשהיו נברא אלא בשביל התורה דכתיב ואת כל אלה ידי עשתה וכתיב אלה אלה המוקים עכ״ל: ולע״דן לדקדק הבלילה של ולא תהיו שבורים וגו׳ הכא רמיזא בפ׳ ויהיה אפשר לו׳ שמכלל המיוב שהו׳ ואת כל אלה ידי עשתה בעבור אלה המוקי׳ ממילא אתה קן שאינו בשבי׳ לכם וכבין מי הכריח לחז״ל לדרוש אלה על כל אלה המוקים דלי מלשון אלה עניר ג״ש אם כן לדרוש בדרך ויעשה ג״ש מכל אלה שבטי ישראל שנים עשר שבזכות אלה נברלו וכן יש מדרש כמו שהביא מהרי״ל ז״ל: וכרלה שחז״ל דקדקו כפל הענין ואת כל אלה ידי עשתה ויהיו כל אלה נאם ה׳ והשמי׳ ויהיו כל אלה כלים ה׳ אם יקשה לו׳ ואת כל אלה ידי עשת׳ כאילו היה מעשה ועמל ויגיעה במעשה בדרשות ויקשה הלא אלם עמל ויגיעה נברלו וכמו שאזכור בסמוך בדחז״ל שהקשו כן לזה דרשו שענין שכתוב לו׳ שהיו כלן בדרישת השמים והארץ בתכלית בדרישת הפחד בשבטי ישראל ובשרותם בשהיו כשרים וז״ש חז״ל בדרשות בשבטי ישראל שנקרא רשות של׳ קולם ישראל לה׳ רשות תבואתו בעניניה דקרא כשהם קדש לאמם כאשר חטאו. נעשית הבריאה בשבטי התורה זהיה הדרשה הראשונה שדרשו חז״ל בדרשות בשבטי התורה שנקרא רשות ולפי זה הכתוב הזה מחלק בשתי פלוגות הפלה הראשון היא ואת כל אלה ידי עשתה שבשעת המעשה היה סיבת עשייתם אלה המוקים כלו׳ בזכות התורה לומנם החלוקה השנית שבשבטי ישראל לא יצאה מן הכח אל הפועל אלא ויהיו כל אלה ר״ל בשבטי ישראל שנאי׳ בהם אלה שבטי ישראל שנים עשר לא היו אלה נאם הש״ם לא מעשה שיהיו ישראל שם בה עיקרית בבריאת העולם וז״ש בעל המאמר ולא תהיו שבורים שבשבילכם נברלו אלא בשביל התורה דכתיב ואת כל אלה ידי עשת׳ וכתיב אלה המוקים נמצא שהחלוקה של ואת כל אלה ידי עשתה הוא החיוב שאמר אלה בשביל התורה לומנם השלילה שלא תהיו שבורים וגו׳ ברמז אם״ש כל אלה נאם ה׳ זה היה דבר ה׳ אל הנביא כשחטאו ישראל לה׳ ולא כל אלה נאם ה׳ אבל כשהם שלימים אז ולפי בשבי׳ נברא העולם לתדמו מתוך זה שהכבוד׳ הזאת תוכחת היא לישראל כדעת המפרשים ולא כתב׳ אחרי׳ שיהיה הנבואה האחרונה ולמדנו ביאור הפני מאמרים שלו׳ בשבטי ישראל שנקרא רשות׳ נברלו שמים וארץ והשני שלו׳ בשבטי התורה שנקרא רשות אלא פליגי כאן בשעושים רמזו של מקום כדקאמר קודם ישראל לה׳ אז הוא רשות תבואתו בשבטי ישראל שנקרא רשות הראשון נברא בעולם אבל כשאין עושים רמזו אז בזכות התורה כדי שיתקיים הפרוזה הנשמי שלה בעה״ז עוד לחז״ל ואת כל אלה ידי עשתה אי״ר ברכיה בשם ר׳ יודן לא בעמל ולא ביגיעה בהא הב״ה את עולמו ואת אמרו ואת כל אלה ידי עשתה ר׳ יודן אמר בזכות התורה שלה המוקים והתורות ר״יהושע בן נחמיה אמר׳ בזכות שלה שמות ויהיו כל אלה נאם ה׳ שלה תולדות השמים והארץ בהבראם עכ״ל: ולע״דן לדקדק דמה תרגם יודן לקושית והלא בלא עמל ובלא יגיעה דמ״ש שנברלת בזכות התורה דהכתי׳ קשיא בלא עמל וגו׳ ואת אמר ידי עשתה ועוד מאי קאמר ויהיו כל אלה נאם ה׳ אלה תולדות השמים והארץ בהבראם כי אם מעניינו של הפ׳ נלמד הוא שהפ׳ בעצמו הוא מדבר בשמים כשהיו נברא אלא בשביל התורה דכתיב ואת כל אלה ידי עשתה וכתיב אלה אלה המוקים נמצא שהחלוקה של ואת כל אלה ידי עשתה הוא החיוב שאמר אלה בשביל התורה לומנם השלילה שלא תהיו שבורים וגו׳ ברמז אם״ש כל אלה נאם ה׳ זה היה דבר ה׳ אל הנביא כשחטאו ישראל לה׳ ולא כל אלה נאם ה׳ אבל כשהם שלימים אז ולפי בשבי׳ נברא העולם לתדמו מתוך זה שהכבוד׳ הזאת תוכחת היא לישראל כדעת המפרשים ולא כתב׳ אחרי׳ שיהיה הנבואה האחרונה ולמדנו ביאור הפני מאמרים שלו׳ בשבטי ישראל שנקרא רשות׳ נברלו שמים וארץ והשני שלו׳ בשבטי התורה שנקרא רשות אלא פליגי כאן בשעושים רמזו של מקום כדקאמר קודם ישראל לה׳ אז הוא רשות תבואתו בשבטי ישראל שנקרא רשות הראשון נברא בעולם אבל כשאין עושים רמזו אז בזכות התורה כדי שיתקיים הפרוזה הנשמי שלה בעה״ז עוד לחז״ל ואת כל אלה ידי עשתה אי״ר ברכיה בשם ר׳ יודן לא בעמל ולא ביגיעה בהא הב״ה את עולמו ואת אמרו ואת כל אלה ידי עשתה ר׳ יודן אמר בזכות התורה שלה המוקים והתורות ר״יהושע בן נחמיה אמר׳ בזכות שלה שמות ויהיו כל אלה נאם ה׳ שלה תולדות השמים והארץ בהבראם עכ״ל: ולע״דן לדקדק דמה תרגם יודן בהבראם בזכות התורה דכתיב ואת כל אלה

קול שאון מעיר · אז לימות המשיח ילאה קול שאון מעיר ירושל' על לדשעי' אשר הכעיסו את ה' כן אמר בנבואת זכריה ויצא ה' ונלחם בגויים ההם: כאשר · ר"ל כי כתלוש מתחת הישועה לישראל · והמשיל ירושל' לאם ויסראל לבני · יאמר זכר כי הוא טוב וחזק מן הנקבה וכו יסתמו יולדיו יותר מן הנקבה כן יהיה הדור שתהיה להם הישועה והנה אמר בטרם תחיל ילדה · ואמר אחר כן היחל · ואמר כי הלה הטעם כי הישועה תבא להם פתאם כמו אם תלד הנקבה בטר' יבא חבל לה · הבל קודם שחשל הישועה ומרם שיקבצו כל ישראל בארצ' ותשל' שלות' תהיה להם מעט זמן כמו חבלי יולדה כמו שאמר חבי כמעט רגע עד יעבור זעם כמו שפירשנו · וכן אמר בנבואת זכריהו ונלכדה העיר ונשסו הבתי' וגו' ואחר החבלים ההלה ויצא ה' ונלחם בגויים ההם · ואמר לעת ערב יהיה אור · וזהו הליל אחר שחלה · ואמר ויסבו בה והרס לא יהיה עוד: והמליטה · הלידה נאמרה בזה הלשון · וכן שמה קננה קפוד ואנמון והמלט: מי שמע · היחל ארץ · בא בלשון זכר כמו ולא נשא אותם הארץ · והוא משלא נזכר שם פעלו מהגיסף · והנוסף יתלא כן פעל עומד ויולא · העומד כמו יחילו עמים ולאחר מה תחילין והיולא קול ה' יחיל מדבר · יחילו דרכיו בכל עת · והלת היחל פעל מהיולא כי ממנו יבנה שלא נזכר פועלו: האני אשביר · אחר שהמשיל ציון לאשה יולדת אמר האני אשביר ולא אוליד כלו' אם אשביר אחבה אל המשבר ולא אוליד אותה כן זה לא יתכן: ואם אחביה ציון לאחר המשבר במלחמת גוג ומגוג באחת אוליד אותה · והלידה היא הישועה: אם אני המוליד ועצרתי אני הוא המוליד אחרות העמים עד הזמן ההוא ואז אעצור אותה מלדת כי הגדול והכבוד יהיה לישראל · וי"ת אנא אלהא ברית עלמא וגו': שמחו · כל אוהביה · בגלות על דרך כי רנו עבדיך את הבניה ואז בקבוץ גלות תשמחו בה ותשישו בתוכה שתראו בבניה כמו שרתית' בחרבנה והתאבלת' עליה כן תשמחו בה ותשישו בתוכה: למען · התאבלתם עליה למען שתראו בשמחתה ותינקו ושבעתם משוד תנחומיה כי ידעתם כי זה יהיה גמולכם: משוד · כמו ושוד מלכים תינקו והוא כמו שד בפתח והוא על דרך משל ר"ל תענוג: תמלו · ענינו לפי מקומו כמו זיו · ויוכחן הרגש מחמת יקריה: כי כה אמר ה' · שלום שלום הגויס שיבאו פלאה לשאול שלומם ומביאי' להם מנחה · ומה שאמר כנחל שוטף · לא שיזיק כמו הנחל השוטף אלא כמו שהנחל השוטף יבא במרוצה כן יבא להם כבודם וממונם במרוצה · ועל הדרך הזה בא כוס תרין ידיו לאלהים: וינקתם · על דרך משל כמו שיונק התינוק החלב מתוך עמל בן תאכלו כבוד העמי' שלא יגעתם בה · ואחר שהמשיל אותם לתינוק ביניקה המשיל אותם גם כן ליונק כמו שנושאת אותו האומנת על זרועיה והיא משעשעת אותו על ברכיה וכל זה ממיני גדול היונק כן תהיו אתם ממושאים ומכובדים בכל מיני כבוד וגדולה: תשעשעו · מבנין פעל שלא נזכר שם פועלו מבנין פיעל שממנו יוצא זה · וכן ושעשע יונק: כאיש אשר אמו תנחמנו · מלרה שעברה עליו כן אנכי אנחמכם מלרת הגלות ובירושלם תנוחמו · כי שמה ירלה כבודי עליכם · ומה שזכר האם ולא האב לפי שהאשה משלמת בדברים יותר מן האיש: ורליתם · ועלמותיכ' כדשא תפרחנה · הפך ורוח נלחה תיבש גרס · כי כמו שהדשא והיגון יבשו עלמותיכם בגלות כן כשתשובו לירושלם השמחה והשמון יפריחו עלמותיכם: את עבדיו · כמו עם עבדיו שתהיה יד ה' עמהם לטובה ועם אויביו לרעה ולזעם וזה יהיה במלחמת גוג ומגוג · וזעם · מלרע כי היא פעל לפיכך חליו קמץ וחליו פתח · ויונתן תרג' ועלמותיכ' כדשא תפרחנה וגויתכון כדיתאי יחירון · כי הנה ה' באש נשפט · כמו שאמר בנבואת יחזקאל אש ונפרית אמטיר עליו ועל אנפיו: מרכבותיו · גזרותיו היורדות מן השמי' להשיב בחמה אפו שלא היה עדין גדול על כל גוים עתה ישובו בחימה וחימה גדולה מאף · כי חימה לשון חמוס כי כשיתחמ' בעל הבעס בדבר שיבעס בו יהיה כעסו גדול · ועל הדרך הזה תרג' יונתן לאתבא בתקוף רוגזיה · ואדוני אבי ז"ל פירש להשיב להבעיר מן שביב אש · והוא על משקל להקל כל ככבדי ארץ · ואם זה בחי"רק וזה בגר"י אחד הוא: כי באש ה' נשפט · נפעל עוד והוא קמון · ואמר כי יהיה נשפט עם גוג ומגוג באש כמו שאמר בנבואת יחזקאל ונשפטתי אתו בדבר ובדם וגומר · ובחרבו הוא מה שאמר שם הרב אים בחרבו תהיה והוא חרב ה' את כל בשר: כמו שנאמר בנבואת זכריה ואספתי את כל הגויים אל ירושל' למלחמה: המתקדשי' · רוב המפרשי' פירשו אלו שהם מחקדשי במעשיה הרעי'

שמש דבר ה' וגומר פ' אלו מצוות ר"ר יהודה בר אלעאי אלו תלמידי חכמים אמרו אחיכם
לו בעלי מקרא שונאיכם אלו בעלי משנה מנדיכם אלו עמי הארצות שמא תאמר בטל
סנדרן ובטל סנהדרין ת"ל ויראה בשמחתכם שמא תאמר ישראל יבושו ת"ל והם יבושו ע"כ ופי' תלמידי
חכמים בעלי תלמוד שונאיכם לא בעלי משנה כי' שונאים לבעלי התלמוד משום דאמרי' הפוסקי'
דין מחיך מבנה מכלי מזלם מנדיכם עמי הארץ שונאי' כנידה לת"ח שמא תאמר אבד סנדרון וגו'
ת"ל והם יבושו האומות הע"ח ולא ישראל ואפי' עמי הארצות שבהם נם ה' כי' אמרו אחיכם וגו'
על עשו למען שמי יכבד ה' למען שמו שנקראתי עשו בנו הגדול יכבד ה' כשיקראוהו הלל הגדול
והוא עושה שהראיה בשמחתכם והם יבושו ויאדרש"י ז"ל והרא"ע ז"ל והר"ק ז"ל ומהרי"ה ז"ל
אחיכם ישמעאל ועשו ישמעאל את ליצחק ועשו את ליעקב ועכ היותם אחיכם הם שונאיכם מנדיכ'
ומה שאמרו למען שמי יכבד ה' רולה לומר שתמיד יאמר שיתגדל ויתקדש ויכבד שם הלל כי הם
בפיהם מולקים בגוד לשמי ע"ד בפיו ובשפתם כבדוני וגו' ולכן אמר הפי"ת כמלעיג על דבר הם
הלא ראיתם מה שהם אומרי' למען שמי ר"ל על דבר שמי שאומרים יכבד ה' ויתגדל שמו ומוד
אומרים כנגדיכם ומראה בשמחתכם רולה לומר שהנבואות והנחמות מבניאים כולם לא יתקיימו
בכם כי אם בהם ועליהם נאמרו ופדויי ה' ישובון וגומר ויתר היעודים וזהו ונראה בשמחתכם
שהם אומרים אנחנו הם הרואים בשמחה שדברו הנביאים שאתה מקוי' אותה ואח' שזכר מאמר
הבוזאי' אמר והביט על דבריה' והם יבושו ר"ל לא ישמחו כמו שחשבו אבל יבושו כי הנה כתובה
לפני מה שעשו בירושלם והיכל ה' בחרבנו ולאילו קול שאון מעיר וקול מהיכל ה' מעבי' אלי מן
בחדמה ולכן קול ה' ושלומו הוא לשלם גמול לאויביו: ולע"ד אמרו אחיכם שונאים
שלכם נדחים כאוהבי' בשפתותיה' בחלקות שאמרו מן הספה ולמון שהם אחיכם ובקרבם הם
שונאיכם מנדיכם לו יהיה מאמר וגזרה אחיכם שאמרו והסכימו לאיות שונאיכם וגם כן יהיו
מנדיכם מן העולם כי נועלו לב יחדיו שלא יזכר שם ישראל עוד אם כן שמעו נא דבר ה' החרדים
אל דברו שדבר ה' הוא למען שמי יכבד ה' רולה לומר למעני למעני אני עושה ולמען שמי והוא
יהיה סיבה שיכבד ה' לעיני כל העולם ונראה אני ושמי בשמחתכם והם יבושו אחיכם אשר אמרו
בלבם לאיות שונאיכם מנדיכם מן העולם יעלו חרם בידם לו יהיה ונראה בשמחתכם שגם אחיכם
כרת עמי בשמחתכם והם לבדם יבושו ע"ד ותרגו לויבתי ותכסה בושה ולפי זה דבר ה' הוא לעמן
שמי יכבד ה' אפילו שאוזלת יד זכיות ישראל למען שמי לעשה:

קול שאון מעיר כו' עיין רש"י ז"ל וכן הראב"ע ז"ל והר"ק ז"ל ומהרי"ה ז"ל קול מעיר כאילו
קול נעקה מן העיר ומן האדמה נוקים אלו מן האדמה והנעקה היא מעיר ירושלם קול
דמי הרוגיה הנני קול נעקה על שדרפו היכל ה' והנ' קול ה' ממה שדברו כזבים בכנות הנביות
וכמו שביאר דניאל אזי הויה בחדון מן קל מלוה רברבת' כי קרבה ממלכה חזי הויה די קטילת
חיותה והובד בשמה ויהיבת ליקידת אשה שביאר בזה שמפני קול הדברים שהיה הל' מדברת
בנכות כאלהיות יהיה מרבנה ע"כ: למניה כלעיר לו לאויבי"ו ולע"ד שפי' הוא
שאלה ותשובה והכוונה כמ"ש במדרש גבי כי קול נהי נשמע מציון וכי יש אבנים בוכות ויש עצים
בוכים שאמר כי קול נהי נשמע מציון אלא אר"י ממי שמעתה שכינתו בציון זה לע"ל שאמר קול
שאון ונעקה ישמע מעיר הקדש זו ציון כדאר"ע ז"ל וכן נם כן קול נהי ויללה ישמע מהיכל
ואל תתמה לי' וכי יש אבנים בוכות וכו' לו יש קול לעיר ולהיכל שאמרתי לך קול שאון מעיר קול
מהיכל אל יקשה בעינך דבר זה אלא שמענה ואתה דע לך כי הקול הזה הוא קול ה' המשרה
שכינתו בציון כאדי ישראל לשלם גמול לאויביו ע"כ:

בטרם תחיל ילדה וגו' ב"ר עד שלא כולל משעבד הראשון נולד גולל אחרון הר"ל ודיד יהודה
מלת אחיו ע"כ: שהגואל אחרון נולד מיהודה ואמר כלתו קודם המשעבד ראשון
של מצרים וזהו בטרם תחיל בצרה ילדה המושיע ולא זו בלבד אלא בטרם יבוא חבל לה מהמשעבד
ראשון נולד הגואל מהצרות אחרונות שעליהם אמר לשון תחיל באו מן שבכח כפל תחיל ויבוא חבל
לשון חו"ל שהפסוק אמר כדבריהם עד שלא נולד משעבד ראשון נולד גואל אחרון ועיין רש"י ז"ל
וכן הרא"בע ז"ל וכן הרד"ק ז"ל והרחיב וכת"י הפסוקי' על קבון בלוות ומהרי"ה ז"ל פי' הפסוקי'
על התחיה שמבלי הכנות טבעיות תהיה התחיה וזהו משל החיל והחבל שפתאי יחיו ויקומו בלבוש'
ובקומתם ולכן היתה התחיה הגדולה מי שמע כזאת וגו' ובילר מי שמע כזאת בתומרו היחל
ארץ ביום אחד שבל הארץ היולדת אותם שיולדים מהקברי' אמר בלשון נקבה מי שמע כזאת ובילר
מי ראה כאלה בלשון רבים הם ילד גוי פעם אחת והוא רמז אל הגולדים הקמי' בתחיה יחד ואומרו
כי חלה גם ילדה וגו' סרסהו כאילו אמר כי גם חלה וילדה ציון את בניה כמו שאר האומות והענין
שיקומו בתחיה ר"ל בני ישראל הנקראים בלשון בניה שלציון והנה פי' הדבר הזה בשיולפי שבה
הם הדברים מתיחסים אל תשועתה ולפי שהיתה תחית המתים פנה קשה לבייר' בדעת הוצרך
להביא עליה טענה באומרו האני אשביר וגו' שאינו מלשון משבר אלא לשון שבר על שבר ילמ'
האני אשביר את ישראל בשברון הגלות בשברו בגלותם ובשמרם את תורתי שבלו ארות רבות
ושבר על שבר ולא אוליד ולא אחיה אותם בעת התשועה והגאולה בלתת מן הראוי הוא שיזכו בה
ואם אני המוליד את אדם הראשון מעפר האדמה וכל בריות בראתים אלא דבר איך אהיה עליר
ובלתי יכול להחיות את המתים והוא אמר אם אני המוליד ועצרתי אמר אלהיך וכת"י הפסוק כפי
תלותיו עם היות שציון בפירושו לקבון בלוות כמו שפי' יקשה מאד לו' כי חלה גם ילדה יתכן שהפסוק
יאמר שגם בני ציון היקרים יחיו וכי מימרא בעי שיחיו מהר ציון ובלשון גם ילדה ציון וגו':

ולע"ד לדקדק שהנני כהוביים מכחישים זה את זה הראשון הוא אומרו בטרם תחיל ילד' משמע
בלי חבלים ובלי חיל ופסוק השני הוא אומר כי חלה גם ילדה ואפשר לו' שהפסוק
אומרים אלא חלה ילדה ציון את בניה בחיל וחבלי יולדה אלא אמר בהרף עין כולם נקבצו בחו לה ולזה אמר
מי שמע כזאת שאמרתי לה בלי חבלים וחיל ולזה אמר כזאת בלשון יחיד ולזה אמר מי שמע שאפי'
לשמע הזון לא נשמע כדבר הזה לא זאת בלבד אלא מי ראה כאלה השתי חלוקות שאזכור לך הלא
הם היחל ארץ ביום אחד אם יולד גוי בפעם אחד וגו' כלומר לו הוצם שהיתה ליולדתן ע"י חיל וחבל
הדבר תמוה שאין מי שראה כאלה השני בחינות התמוהות האחד מצד ציון היולדת היחל ארץ ביום
אחד של חיל הספיק וגם מצד הנולדים שהם רבים אם יולד גוי פעם אחת תימה הוא כי תלומים
דאינו ואל הרוב ו' בכרם אחד לו ס' בכרם ח' במצרים שמעמ ר' עקיבה דרש אשה אחת ילדה ו'
מאות אלף בכרם אחד זו אמו של משה שקול משה ככל ישראל ולזה אמר מי ראה כאלה היחל ארץ
גו' אם יולד גוי פעם כי לו הוצם שתאמר כי חלה ציון בחיליה וחבליה ביום אחד להוליד בניה אלא
הוא שלא נראה כמהו אעפ"י שנשמע בישראל במצרים כאמור וז"ש כי חלה גם ילדה וגו' כי חלה
היא כנגד תחיית היחל ארץ ביום אחד וכנגד התחיה הבאית אל אם יולד גוי וגו' אחר גם ילדה
ציון את בניה כולם הולידם בעת אחת ועתה"כו בהצעה הבזכרת בפסוק בטרם תחיל כו'
שאפי' חבל וחיל אחד לא בא לה ילדה שאי הפלא וכמו כמוהל ומכופל: עוד אפשר שהכתוב יעד על
ציון שבטרם תחיל ילדה בלי חבל ועתה בפסוק השני מספר גודל הנס שלא היה בעולם כמוהו עד
שנה' כן חידע לציון כמו שחידע לפלוני וז"ש מי שמע כזאת לא זאת אלא אפי' כזאת בכח הדמיון
משמע אפי' ביולא בו ומי ראה כאלה היחל ארץ ביום אחד אם יולד גוי פעם אחת ילדה ו'
מאות אלף

אחר אחד בתוך · אחר הברכה הגדולה המיוחדת שהוא בתוך הגן הולכים גופם ומעשיהם מביערים שם בזנות · והכתוב אחד והקרי אחת כלומר יהיה מעין לו ברכה · כי מעין לשון זכר וברכה לשון נקבה · ויש מפרשים אחר אחת האשרות בתוך הגן · והנה אין עתה עובדי אשרה אולי יש במקצת הארץ : אוכלי בשר החזיר · השקץ והעכבר · אלו הפרשיים שהם אוכלים השקץ והעכבר : יחדיו · והפרשיים יסופו אז במלחמת גוג ומגוג כי שתי מלכיות אלה גוברות בעולם בשעה ההיא · והיא מלכות רביעית במרחות דניאל ושתיהם נחשבות למלכות אחת לפי שלא שלטה אחת לבדה בעולם · והמפרשים הכשוק כל ישראל אינו נכון כי אינו ענין הפרשה אלה על העתיד בימי גוג ומגוג ואין עת ישראל אוכלי בשר החזיר ושובדי אשרה · ו"ת דמזדמני' ודמתכן לגיני וגומ' : והנכי מעשיהם · לגכי אהיה עם מעשיהם ומחשבותיהם של אלה העמים: המתקדשים · אמר הענת הבא' לקבץ את כל הגויים · כלומר אני הסבב שיבאו כל העמי' עם גוג ומגוג כדי שיראו את כבודי מאבד בהם כמו שאמר בנבוא' יחזקאל ונחתי חמים בלחייך · והוצאתי אותך · ואמר והעלתיך והביאותיך ואמר יעלו דברי על לבבך וחשב' מחשבה רעה כמו שאמר הנה ומחשבותיהם · ואמר בנבואתיהם זכריה והספתי את כל העמים אל ירושלם · נראה כי האל יסבב ויתן בלבבם לפיכך אמר הנה ואנכי מעשיהם ומחשבותיהם . ואמר בזה על העת · כלומר העת ההיא העתידה · וכן אמר בנבואת זכריה יום בא לה' · וכאמרו בחסדו' עת הנה בזה ונהיתה שנה' בזה העניין בנבואת יחזקאל : ושמתי בהם אות · זהו שאמר בנבואת זכריה ועינינו המקנה בחוריה והוא האות שיעשה האל · והלא שלכו בגויים יהיו עדות על המעשה הגדול שעשה האל בתחנה גוג ומגוג · וכן ושמתי מהם פליטי אל הגויים הוא שם' שם והיה כל הנוחר מכל הגויים הבאים על ירושלם ועלו מדי שנה בשנה וגו' · כי הא' יותירי' להגיד כבודו בגויים שלא באו לירושלם והם חיים רחוקים מירושלם שלא שמעו · והלה הפלטים ובעלי האות ילכו בכל ההרגות להגיד · ואומר מושכי

אחר אחד בתוך אכלי בשר החזיר והשקץ והעכבר יחדו יספו נאם־ יהוה: ואנכי מעשיהם ומחשבתיהם באה לקבץ את־כל־הגוים והלשנות ובאו וראו את־כבודי: ושמתי בהם אות ושלחתי מהם פליטים אל־הגוים תרשיש פול ולוד משכי קשת תובל ויון האיים הרחקים אשר לא־שמעו את־שמעי ולא־ראו את־כבודי והגידו את־כבודי בגוים: והביאו את־כל־אחיכם מכל־ הגוים מנחה ליהוה בסוסים וברכב ובצבים ובפרדים ובכרכרות על הר קדשי ירושלם אמר יהוה כאשר יביאו בני ישראל את־ המנחה בכלי טהור בית יהוה: וגם־מהם אקח לכהנים ללוים אמר יהוה: כי כאשר השמים החדשים והארץ החדשה אשר אני עשה עמדים לפני נאם־יהוה כן יעמד זרעכם ושמכם: והיה מדי־חדש בחדשו ומדי שבת בשבתו יבוא כל

סיעא בהר סיעא אכלי בשר חזירא ושיקצא ועכברא כחדא יסופון אמר יי: וקדמי גלן עובדיהון ועישתוגיהון עתידנא לכנשא ית כל עממיא אומיא ולישניא ויתון ויחזון ית יקרי: ואישוי בהון אתא ואשלח מנהון משיזבין לבני עממיא למדינת ימא פולאי ולודאי דנגדין ומחן בקשתא למדינת תובל ויון נגותא ארחיקא דלא שמעו ית שמע גבורתי ולא חזו ית יקרי וחוון ית יקרי בעממיא: וייתון ית כל אחיכון מכל עממיא קורבנא קדם יי בסוסון וברתיכין וברחלין ובכורנון ובכרכרן ובתושבחן על טורא דקודשי לירושלם אמר יי כמה דייתון בני ישראל ית קורבנא במנא דכי לבית מקדשא דיי: ואף מנהון איקריב למהוי כהניא ולויא אמר יי: ארי כמה דשמיא חדתין וארעא חדתא דאנא עביד קיימין קדמי אמר יי כן יתקיים זרעכון ושומכון: והי מן יומי ירח בירח ובזמן שבא בשבא ייתון כל

אל הגוים ה' וסימ' ושמתי בהם אות · ויבא אל הגוים · בהגלותי אותם · אל הגוים השוללים אותכם דזכריה · שפוך חמתך דתהלות : והביאו ר' וסימ' נמסר בסדר ויקרא : בכלי י"ח בלייש' וסימ' ויבאו האנשים על הנשים · וכל כלי פתיח אשר · לא יהיה כלי גבר · ויקח מקלו בידו · והבית כהבנותו · בשלום הבשר · אך לא יעשה בית יי' · כ' כו · ומוציא כלי למעשהו · ואביאו את כל אחיכם · שאגן מואב מנעוריו · ונשחת הכלי אשר הוא עושה · אכלני הממני נכוכר נצר · ואתה קח לך חטין · ויקרא כאזני קול גדול · והנה ששה אנשים · לא יערכנה זהב · יש זהב ורב פנינים · וכלי יוצר ייצר חרש תכין חמדה דכוותא במ"א כלי וסי' ויהי לחזקיהו עושר וכבוד הרבה · וכל תורת כהנים מן ויצאו משה ואלעזר הכהן ער סוף סיפרא דכוותא כלי וכלי וכל תריסר ותהלות דכוות' כלי וכלי בס"ב הפורטים על פי הנבל · ולו הבין כלי מות · ונמסר גם בסדר ויקהל :

רשי

אחר אחד · כמה שתירגם יונתן סיעה בחר סיעה מתקדשים ומטהרים לעבוד סיעה אחר שנחרה חבירתה את עבודתה : בתוך · באחצע הגיסה וכן היה דרכם להעמידה : ואנכי מעשיה' ומחשבותיהם באה וגו' · ואנכי מה עלי לעשות מעשיהם ומחשבותיה' באה אלי והיא תוקיקי לקבץ את כל העמים ולהודיע שמעשיהם הבל ומחשבותם שהם חושבין למען שמי יכבד יי' יבינו שהוא שקר והיכן הוא אותו קיבוץ הוא בחסדי שביבת וכריה והספתי את כל העמים אל ירושלם : ורלו את כבודי · בהלחתי בהם בחכמת המק בשרו ועיניו ולשונו : ושמתי בהם אות וגומר · פליטי' יגלו מן המלחמה ואני אשלחם כדי לילך לבשר לאיים הרחוקי' את כבודי אשר ראו במלחמה ולא באותם פליטים אשים אחת מן האותות שבידוגו חבריהם בהם כדי להודיע לרחוקים בתנפה זו נגפו הגוגים על ירושלם: בכבים · הם ענלות מסוקסות במחילות ואהל ודומה לו שם ענלות נב : ובכרכרות · ובשיר מסחקים ומכרכרים כמו וחוד מכרכר טרי'פיר בלע"ז תגנ' פירשו לשון כבש כמו שלחו כר מושל ארץ : כאשר יביאו · מנחה בכלי טהור לבנון כן יביאו את אחיכם למנחת רצון : עם מהם אקח לכהנים ללוים · מן העמים המביאים אותם ומן המובאים אקח כהנים ולוים שמשומעים עתה בעתים מתחת אוכלן ולפני גלויים הכהנים והלוים שבהם ואחרור אותן מתוכן ויהיו משמשים לפני: אמר יי' היכן אמר הנסתרות ליי' אלהינו כך מפור בחגדת תלים : תולעתם

אבן עזרא

אחר אחת · אשרה אחת וכתב אחר והנה הוא עץ כי כל אשרה עץ ועשה בתוך שהיו מובבים את האשרה מפה ומפה והנה הוא כתוך לו בתוך הגן · והוכלי בשר החזיר שפעם שהן יקדשו ונופם אלא פומאה : ואנכי · כמעט על יי' ועל מעשיו · באה · אחשר מלת עם והעם כאשר יחשבו שיוסלו עלי לא תבא עת לקבץ כל הגויים סביב ירושלם ; ורלו את כבודי · שלעשה בהן דין עד שיראו כבודי לכל העולם זה מלחמת גוג ומגוג : ושמתי · זה האות לגלגלי בחסרון ע"ן והאות חדוש שלא נראה בתוכו · ומעט פלטים שיעותו רובם כאשר הוא מפורש בספר יחזקאל ובספר זכריה : והביאו · לכבוד יי' שיפחדו : ברכב · ברזל : בצבים · הם הענלות שם ענלות נב : ובכרכרות · כמו שלחו כר והוא מין ככבד מהגמל והאלה כפולה : כאשר היו מביאים ישראל את המנחה שלא תתגאל : וגם אלה שיבואו אקח להיות כהנים לפני ולוים : כי · החדשים · פירשתיו : עומדים לפני · שלא יבלו כקדמונים ומעט לפני בעבור כי הסם עיקר כל עמידה : כן יעמד זרעכם ושמכם · שלא יחתה לו שמכם שלא יחתה כמו זרעכם והמעט כפול וכמוהו כעת יאמר ליעקב ולישראל : והיה מדי · קרוב מעט כל עת שיהיה החדש וכמוהו מדי עברו וחדש בחדשו כמו לבד יום ביומו והמעט כל יום ויום בעתו ומזה הכתוב למדו הקדמונים ז"ל שמשמש דשעים בגיהנם י"ב חדש ומעט מדי שנה · ומעט מדי שבת בשבתו בפרק ז' שבתות : ויבאו

עלים ושוחבי מים כי מגדולי העמי' יהיו עובדים הכהני' : כי כאשר השמי' החדשים · קראם חדשים כי הם עומדי' בחדושם ולא יבלו כמו שהיו בינו' שנבראו כן הם היום · וכן יהיו · וכן הארץ עומדת בחדושה לא תבלה אלא שתולדותיה בלים · וכן אחר שלמה דור הולך ודור בא והארץ לעולם עומדת · ופירוש לפני כי אני שבת קיומם ועמידתם : ופירוש אשר אני עושה · שאני מעמידם בחדושם · וכן יעמד זרעכם ושמכם · שלא תחשבו אתם שתהיה ביתיכם הגאולה שמא זרעכם יגלו מארצם ויאבד שתשבו אלו העמי' שבאו עם גוג ומגוג להלחם על ירושל' שחשבו להגלות את ישראל ולאבד שם · לפיכך אמר כי כאשר לא יהיה כמו שהם חשבו כי לעולם יעמוד זרעכם בשמכם שמי' והארץ : והיה מדי חדש בחדשו · כמו מחדש לחדש · ומלת די מורה על התמדת הדבר בלא הפסק · וזכר שני זמני הקרובי' לקרובים והרחוקי' לרחוקים כמו תשנה לשנה לא יותר לפי רחוק הארצות וקרבתם לירושלם : וכל

מנחה גדולה

ואנכי מעשיהם וגו' הנה ים ב' סוגים באומו' מ' כל הקדושים אשר שמעו את שמעו ית' והנה אלה רוצים היגדו את ישראל ויש בהם מעוברים אשר לא הגדו ויש סוג ב' והם הרחוקי' אשר שמעו את שמעו ית' ולא ראו את כבודו זכל הפוב והאות אין בהם מי שהגיד את ישראל כלל · והנה הדבר ית' להשגיח בכבשים לתת לאיש כדרכיו וע"כ את כל הגוי' וכל הלשונו' יקבץ לשלם לעשות הנעה כרעתם ולהוציאם אשר לא הגדו את ישראל ישלם סוב · והנה ידוע כי כאשר פעלת זמחסדו' של טובה של ישראל מעשים ומעשים אורות קיימים בקדושה לעומת מעשיהם הרעי' הנדשמי' בטומאה כך כמולת ומחשבות הרעים של אומות העל"ם כל יפסל מעשים לכריות' לשלם להם גמולם ואותם המעשים והמחשבות של אותם הכתוב כלם כה' כוסדו יחד לשים בלב כל

והביאו את כל אחיכם הגם הל"ק ע"פ פי' בפנין זה פי' נלה וכוא זה שמחאו אלם ישראל עם פיותינו מעוברים אנה ואנה ואין לנו נתם יפסנו לא יקלה לנו בעו סקרם לבהיב ניפי פירה אשר נקטו ונגותלו מן הכבוש ולא מלאוהו ונגותלו מן הכבוש אבל אנו עם פיותינו בתכלית הפיוור ואתן לא נודע קנו עם כל והביאו הגוים את ישראל פנחה: וגם עכם אקח מלוי מאותם בני הגויים אקח לכהנים ולוים עם פיות שאין בידם כתב יחסם אמנם אמר אם כבולם ונתן עם ואמר כי כאשר הנפים בחדשים ידגה אקח אותם עם פיותם אמתם בנזכרים לפי הנשם שהשפים קיימים כן בני ישראל קיימים וגם שמותם ונודע לפניו אי בוא כהן ולוי זה לפתו וגם אני בלתי עשם ואמנם כאשר יוסף אלנו בתיר קוטיה תעפיל נגד מאמר ואותן לא אעשה כלה וכיה אתקדשם בחופרת כל היום נכבל ואמנם בתר' בניאה בחיות אם כן אחר שזאת הקדשם בזוכת והרמיה הביאת אותם לארץ הגויים וכמו כל זה אחל בפילוסוף שהם קיימים כן יקרא לבי וזה כי נאחד הנעשי כתלמים בלעדי בלעדי לפני לעד כן יפעלו זרעכם ואמנם: זמיה פרי חדש בחדשו הקים אלהים לעבוד לבני שבניהם פעמים על המידות זה כי ביום בשביעי שבת חם כי בחותו יום נגדה דנוני יום אחרת בלבנה יעיד שאינה שלמה אין תפיד וזה עדו' על דבור בשמשה כמו שביות בלבל בשעם מוכרח על התנופה היופית אחר תשפל כבות יתנרן מנאחר השמים מספרים כבוד אל ומם ליום ינים אומר ולילה' יבופר בנוכו גם אנד בשמים ותנופותיכן כשבעי' וכן אין ארקיע והוא שפכריחם אל התנופה הפוכרת בפנים הימים וזה יום ליום מ"כ ומ יעיד שפנחתי בשלמות אלהכתו חם בשלמות שנפה :

אורים ותומים

אחר אחת · אשרה אחת וכתב אחר והנה הוא עץ כי כל אשרה עץ ועשה בתוך שהיו מובבים את האשרה מפה ומפה והנה הוא כתוך לו בתוך הגן · והוכלי בשר החזיר שפעם שהן יקדשו ונופם אלא פומאה : ואנכי · כמעט על יי' ועל מעשיו · באה · תחשר מלת עם והעם כאשר יחשבו שיוסלו עלי לא תבא עת לקבץ כל הגויים סביב ירושלם ; ורלו את כבודי · שלעשה בהן דין עד שיראו כבודי לכל העולם זה מלחמת גוג ומגוג : ושמתי · זה האות לגלגלי בחסרון ע"ן והאות חדוש שלא נראה בתוכו · ומעט פלטים שיעותו רובם כאשר הוא מפורש בספר יחזקאל ובספר זכריה : והביאו · לכבוד יי' שיפחדו : ברכב · ברזל : בצבים · הם הענלות שם ענלות נב : ובכרכרות · כמו שלחו כר והוא מין ככבד מהגמל והאלה כפולה : כאשר היו מביאים ישראל את המנחה שלא תתגאל : וגם אלה שיבואו אקח להיות כהנים לפני ולוים : כי · החדשים · פירשתיו : עומדים לפני · שלא יבלו כקדמונים ומעט לפני בעבור כי הסם עיקר כל עמידה : כן יעמד זרעכם ושמכם · שלא יחתה לו שמכם שלא יחתה כמו זרעכם והמעט כפול וכמוהו כעת יאמר ליעקב ולישראל : והיה מדי · קרוב מעט כל עת שיהיה החדש וכמוהו מדי עברו וחדש בחדשו כמו לבד יום ביומו והמעט כל יום ויום בעתו ומזה הכתוב למדו הקדמונים ז"ל שמשמש דשעים בגיהנם י"ב חדש ומעט מדי שנה · ומעט מדי שבת בשבתו

אורים ותומים

שלא חלם ואין שלוש לה ולעמיה ולזה הקב"ה מוטה אל ה שהיא גם היא תעה שלומה אים בעבד
רעהו זהו אומרו מוטה הליה דייקא מיכה ובה תתקן עלמה בשלוש ותקף ומיד הקב"ה יסלח
לה ממרוס אתנגה וסחרה יהיה לה' שהיה כבוד הגויים כלי ליחוד ושיכיב זהו אומרו כנחל שוטף
מי הנחל שטוף הגויים גדולות כמו כן ישטוף כבוד הגויים ויכיחו אותו על דהפי עם קדם בני
ישראל והקב"ה ימחול להם על כל מה שעשו וידיכם כתיניק המלה שמה שעבר עבר זהו ויקחם
על לד תנשאו אדמה אתכם כיונק זהו ויקחם ועל לד תנשאו על אותו אל ימין תנשאו ולא תזכיר
לכם לד שמאל ומה שהוכרחתם והשתחויתם אותם הברכים תשעשעו כי הנני בורא אתכם בריה
חדשה בתוקן שעל לד הימין תנשאו והיה לכם כשירות רלים עד כאן:

כאיש אשר אמו וגו' עיין הרל"ק ז"ל והרא"ש ז"ל ולעו"דן אמרתם לריך להגיד הראשון שיהיה
הוא גם הזה מרגיש בצרה אחי כדי שתקבל נחתו זהו אומרו כאיש אשר אמו תנחמנו
ולא בזה כי למי שמת לו אביו אם ינחמהו מי שאינו מרגיש במיתתו הבן ההוא לה יקבל תנחומין
אבל אמו אם היא תנחמנו בגם היא מרגשת הצער במיתת בעלה אז בנה מתנחם ומקבל תנחומין
אבו כן אנכי אנחמכם שאני מרגיש בצרתן של ישראל שלא' עמו אנכי בצרה ועוד זאת השעה לכם
שהאם המנחמת אינה מנחמת בהחורת הלבידה עלמה הבל הקב"ה מנחם אתכם בהחזר הלבידה
עלמה שהיא ירושלם זהו אומרו ובירושלי' תנוחמו בבנינה עכ"ל: ולע"דן שלפי שירושלם של מטה
נחמתו בגוף וירושלם של מעלה היא אמנו בבחינת הנשמה לזה אמר הש"ת אני בעצמי אנחם
אתכם כלא הת בן ירלה ועוד אנחם אתכם כאיש אשר אמו תנחמנו כן אנכי אנחמכם ולא תפסידו
היא שאני וירושלם מנחמים שהיא ב"ב אמנם ותנחמכם זהו אומרו ובירושלם תנוחמו שהיא אמכם
כלאמר בלופן שתהיו מנוחמים מלא שלא אני הביכם ואתנחומי אמכם הנוחמו במשוה אם כן
יהיו תנחומותיכם כפלות לו יאמר אם ראה תראו שאחרתי בפסיק הקודם לזה הנני נוטה אליה
כנהר שלום דמשמע אל ירושלם הנני נוטה אליה שלום ולא אליכם ח"ו אינו אמר שאינו רוצ' לנטות
אליכם שלום אלא אדרבא מגודל אהבתי שאשורה בכסרציתי לנטות אליה שלום רב שכשהבוא היא
לנחם לכם כבר היא מוספעת ומנוחמת ממני בלופן שהיו מתנחמי' ממני וממנה ז"ש כאיש אשר
אמו לבד תנחמנו כן אנחמכם בכלל הנחמה שנחמתי אותה ואילך הדבר לזה משיב ובירושלם
תנוחמו כשירושלם אמכם תנחם אתכם בכלל אותה הנחמה אנחם אתכם. או יאמר בשנדקדק
בפסוק אומרו כאיש אשר אמו תנחמנו ולא אמר כבן אשר אמו וגו' למה נקט כאיש רלה בזה לו'
כאשר יעות איש ויכיח בנו אחרינו בר בוגשין שכבר נעש' איש ורלוי והבון לחופה אמו אשר משלחתו
בדברים מנחמת אותו ואומרת לו שבשבב שביו עם אבותיו ומאחר שהגיח בן ממלא מקומו לא יאמר
עליו שמת רק שבשב מאחר שמת' איש בא בלגשים ומעתה תהיה במקום לדיך קניך בלופן שאותו
הבן מתפיים ומתרלה לקבל הנחומין שאמו נחמה אותו בדברים יקרי הערך ככה אנכי אנחמכם
שלא הנרמו ממנו ולא כי אנכי חי וקיים ואינו דומה המשל מכל מקום לאהבתכם לא כי אני
אנחמכם אנלא מקום לאמכם זאת ירושלם שתנוחמו בה ז"ש ובירושלם תנוחמו עוד מעלה
אמה וגדולה שבירושלם החריבה והשוממה היא בעצמה תחזור לאיתנה ולכבודה הראשון שלא
שסרתי אותה ואת אביה הקב"ה מרבין בפוך אביה שלעפ"י שהם זקנות אותם הבנים ירבים
הב"ה בפוך כשם שמרבין אבן הפיהם וזאלתו וסביבו תיק מרגליות רבי הערך ככה ירושלם זהו
אומרו ובירושלם הזקנה אתם הנוחמו שראו הראו את שלה והגדולה כי אף עם היותה זקנ' אבבדנה
ואבלנה זהו אומרו עת להשליך אבנים השליך משמיט ועת כנוס אבנים מלאמר שאותם אבנים
שתשכנה בראש כל חולות הם בעצמם ראויות לכל כבוד זהו אומרו ובירושלם תנוחמו ולא נרא'
לפרש שתיבת ירושלם תנוחמו אמה שתראה שירושלם מתמלאת מישראל שיבואו לה מארבע ארץ
ובזה תתנחמו לראות בנחמת ציון עיר אלהינו מלאה וכו':

וראיתם ושם לבבכם ועצמותיכם כדשא תפרחנה וגו' עד יד ה' את עבדיו ונודע את אויביו
עיין רש"י ז"ל והרל"ק ז"ל. ולע"דן אמר ושם לבבכם ולא אמר לבבכם ראה בזה
לו' שאדם מורכב בשני יצרין והמלאכי' ביצר אחד ולעתיד כשיבא משיח צדקינו וינב' עיר תפארתינו
ירושלם ויסיר את לב האבן מבשרנו ולא יסור לנו רק לב אחד לאבינו שבשמים כמלאכי השרת זהו
אומרו ושם לבבכם אותו הלב טהור ולא"ש ואמת בלא עתו להתעלם בלהבים לא כן הילר
הרע שימחה אותו ועצמותיכם לעפ"י שהסיר את לב האבן שהיא ל"ה מ"מ ועצמותיכם כדשא
תפרחנה מעט מעט ולא אמר ועצמיכם לשון זכר ומנו כן יפריחו רק תפרחנה שהתיש כחן כנקבה
ולכן דבר בלשון נקבה ואמר ונודעה יד ה' את עבדיו ראה בזה לו' שכל העם יתנבאו וזהו יד ה' כמו
היתה עלי יד ה' שהוא נבואה יחול על כל עבדיו ויהיו נקראים בלשון עבדיו על דרך כי אם גלה
סודו אל עבדיו הנביאים זהו פי' יד ה' אמנם הינת יד ה' לאויבים אפרשנה כמו יד ה' הויה שהוא
לשון מכה ז"ש ונודעה יד ה' את עבדיו דווקא מלשון חזון ונבואות לא כן לאויבים היד הנזכרת
תהיה לזעם ונברה זהו אומרו ונזעם את אויביו לו יאמר ראיתי' ושם לבבכם שלעפ"י שורתיה' ואתם
הנביים מזיו השכינה לא ירא לבם כמו שאירע לשני בני אהרן שזמו עיניהם מזיו השכינה וימותו ולא
כן אתם עמדי שראיתם בחיכו לראות בנועם זיו הדרי ותל"ז ושם לבבכם ישיש אף רגן ולא מבעיא
הנפש אלא אף עצמותיכם' העצמות עם הגידין כדשא תפרחנה כשיבוא על הדשא טל ושעירי מטר
יפריחו ככה עצמותיכם כנו' כדשא תפרחנה ותדעו כאמנה שאני אמיתי ואמיתי מחלתי ואני ארפא
כדאמ"ל שאם הגדולה הזאת אמיתי ואמיתי בלי ספק שמחתי ואני ארפא אם כן פשיטא מה בא ללמדנו
עד שלאמרו חז"ל מחלתי ואני ארפא כשם שהולכים פסחים לו פוריים ככה יבאו ואחר כך ארפאם
כדי שלא יאמרו אלו הם אחרים זהו אומרו ונודעה יד ה' את עבדיו ראה לו' שאותה יד ה' שהיתה
בעה"ז בדותן מומים פסח לו עור ככה יבאו לעתיד לבא ולאמה עושה הקב"ה כך כדי שכל רואיהם
יכירום כי הם זרע ברך ה' ועוד לנקום נקמתם מאת האויבים שעשה נקמה בר' עקיבא ואביריו
זהו לו' ונזעם את אויביו לנעוים בהם ולנקום נקמתם כמ"ש בכתוב ונקתי דמם לא נקיתי ואמתי
יהיה זה כאשר הי' יושב בציון:

כי הנה ה' באש וגו' עיין רש"י ז"ל והרל"ק ז"ל. ולע"דן שהכתוב הזה מיעד שהש"ת
בעצמו ובכבודו יבא באש הדין וכסופ' מרכבותיו ולא ע"י שלוחיו כמו שעשה במצרים שכתוב
ישלח בם חרון אפו עברה וזעם וצרה וכו' לז"ל שלא כשיבוא הלא כדי לעשות בהם נקמה והוא ה'
מן המשחיתים לז הש"ת בחמה עזה ישיב את אפו מלשולחו שלא ילך המשחית הנו' להשחית ז"ש
להשיב בחמה אפו להשיבו לא לשובתם אלא לפי שהוא יתברך בעצמו הוא חכן לנקום נקמת' מהם
וזהו כי הנה ה' באש יבא וכסופה מרכבותיו לנקו' מהם ומה עושה הש"ת שולח אחר הלא המשחית
להשיבו בחמה גדולה ובגערתו שיגער בלא על הליכתו לשרלו מעם בלבבי אם כי כיונתו לנקום
נקמתו מהם בעצמו ובכבודו והש"ת בחכמה גדולה יבא לשפוט את הגויים באש כי יודע האלהים
שבא יבאו מכחשי התורה לקטרג על ישראל לפני הקב"ה ואומרים לפניו רבש"ע אלו שופכי דמים
ואלו שופכי דמים אלו עובדי ע"ז ואלו עובדי ע"ז אלו מבלי עריות ואלו וכו' מפני מה אלו
יורדים לגיהנם ואלו יורדים לג"ע לו' אם כן תרד כל אומה ולשון עמה כי כל העמי' ילכו
איש בשם אלהיו ואנחנו וכו' ח"ר ראובן אלמלא מקרא כתוב אי איפשר לאומרו שנא' כי באש ה'
נשפט שופט אין כתיב כאן אלא נשפט הוא שהבע"ה לו' גם כי אלך בגיא צלמות וכו' אשר לזה בא
האלהים באש כדי שיקטרגו למה ירדנו לבדם ולא ישראל כי הם גם הם ראוי' להורידם לגיהנם
ולדונם באש ומשיב להם הקב"ה אם כן שלפי דבריכם משוא פנים יש בדבר ח"כ גם אני מחייב
לידון באש על המשוא פני שעשיתי ח"כ תרד כל אומה לומה ושלהיה עמה וגם אני בעצמי ובכבודי
ארד עם אומתי ישראל וז"ש כי הנה ה' באש יבא וכסופה מרכבותיו זה עשה בחכמתו הגדולה
כדי להשיב בחמה אפו ולגער בם בלהבי אש שתרד כל אומה ואלהיה עמה וזהו אומרו כי באש ה'
נשפט כב יכול הוא בעצמו נשפט כדי להגיל אומתו ישראל להגין בעדם מהאש לא כן שאם מעיקר'
ילינם בחרב ולא באש לכן היתה כל הארץ מלאה חללים ובכללם עם ה' ולאן מרעיתו זהו אומרו
ובחרבו אלו היה דן אותם ובחרבו היה את כל בשר שהם ח"ה ובכלל רבים חללי ה' הם הם מישראל
זהו לו' ורבו חללי ה' שהיו נופלים בחרב לזה נתחלפה כדי שיקטרגו וגו' ידינם להם
ולישראל באש והוא ילאם מלשו של גהינם כמ"ש גם כי אלך בגיא צלמות לא אירע רע כי אתה
עמדי וגו' ואמר עוד שהקב"ה יעשה שחרב איש את אחיו אהיה ומלבד מה שיכו איש את אחיו
בחרבם הקב"ה יפקוד עליהם אש וגפרית מלמעלה לשורפו זהו אומרו כי באש ה' נשפט נשפט
עמהם לשרף' מלבד שובחרבו את כל בשר איש בחרב אחיו ואל הנותרים יפטשה' באש ונזכר
ולא ירלו כל העם שרבו חללי ה' יהיו רבים יותר ויותר מאותם שנפלו איש בחרב אחיו זהו אומרו
ורבו יהרבו חללי ה' לו' יאמר כי באש ה' נשפט מיום שנהרגו הצדיקים והחסידים כרבי עקיבה
ואחריו מהם הרוגים ומהם שרופים על קדושת שמו מאותו היום עד יום ביאת משיחנו הש"ת באש
נשפט אם בוערה בחרבו על מה שעשו לצדיקים ולנביאי מעשה בלופן שבב יכול לבו בחרבו באש ה'
נשפט ידי לפרוע להם מלה כנגד מלה כמו שעשו לעם מרעיתו ולאן ידי ככה ה' יעלים להם
כפעלם להוציא חרבו מתערה ולנקום מהם חרב נוקמת נקם ברית זהו ובחרבו את כל בשר מלה
כנגד מלה יען שרבו חללי ה' שהרבו הלומות חללים מאותם שהיו קדושים זהו חללי ה' ליה ציא

ה' את חרבו מתערה להנקם מהם כנזכר זאת ועוד שלפי בלותו הבת יהיו רבים נופלי' על קדוש'
שמו זהו אומרו ורבו חללי ה' עם קדושה ה' ירבו חללי ה' כדי להודיע לכל הלומות שלם לאהב את
ישראל הוא לפי שהם מקדשים שמו בעולם לע"כ שמניח עליה' מה שמביא להבת הקב"ה תקיעה
בלבם לו יהודי לו לכלוב זהו אומרו ורבו ובמעלה גדולה חללי ה' במהרה בימינו לאמן:

המתקדשים והמטהרים וגו' עיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל והרל"ק ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל
והרחיב שהמתקדשים והמטהרי' לאמר על הישמעאלים שהם מרחי' ברחיצת'
בהם קדושים וטהורים וחינם ובכל הגנות הובעים בית הפילה' להתפלל וז"ש אל הגנות אחר אחת
והו' בתוך מסובבה מהגנות ועל החומה ההמרת הם' לוכלי בשר החזיר והשקץ והעכבר ועליה' יחדיו
אמר יחדיו יסיכו נאם ה' והיה' בשרטים שעבה לבן כספי שכתב אחר אחר שלאמר תלמר על
הזולתיות ומאמנו וירח והנ' ליל אחר נאחז בסנך בקרניו שהם שתי גזרות הלחת ויר' והנ' ליל נגדה
אחת בעלמה והגדה הבנית היא אחר נאחז בסנך בקרניו שאחר פרלהו רלה עוד שהיה נאחז
בקרניו והרלות כן שמו געיה במלת אחר וכן אחר אחת בתוך כלומר שהיה שמעאלים אחר שהם
מתקדשים ומתטהרים הם מעכפי' עלמם אחר אחת ר"ל אחר אונה אחת והוא הקרי והכתיב להל
ר"ל אח' קדם אחד זכר שכעם ים מו בתוך מעמדם קדשה אחד ופעם קדם אחד ע"כ:

ולע"דן לפי שיש מתקדשים מרחיס עלמם קדושים ומתקדשים בהתנגב בפריסות ובטבר, והוא
בלאתה מהיסוד אל הגנות להתבודד שם בגנות בקדושת' ובטהרת' אחר אחת מהגנו'
אשר בתוך ולא בגנה אשר בלדדים לפי שלא יהיה בה התבודדות מהעובדי דרכים אמנ' הם הולכי'
אחר אחת מיוחדת בתוך שהר הגנות והיל בינה מוכנת להתבודדות מבני אדם והכה תלבי' קדושת'
וטהרתם להיותם אוכלי בשר החזיר והשקץ והעכבר אשר הם בחרו להם ההתבודדות לגנוב דעת
הבריות להראות עלמם קדושי' וטהורים ומתבודדים אמנם בעת בא פורענותם לא יהיו אלא יחדיו
יסופו כדי שיראו אלו בשבר' של אלו ויבושו ויספו ויתמו יחדיו לא כל אחד לבדו ולזה אמר שלע"פי
שהיו מתבודדים במקום נסתר לא נעלמו מעשיהם מעיני אלא ואנכי מעשיהם ומחשבותיה' באה
לפני לקבץ וגו' כדי שיראו פורענותם ואכנדה בהם:

ואנכי מעשיה' עיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל והרל"ק ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל והרחיב שיה' זה בבא
על מצרים ויכו בה מכת חרב ואבנן ומח"כ יתקבצו עליהם הישמעאלים לירושלם שם
יעשה ה' נקמה בהוביב כנו' בנבואה יחזקאל ותגדלתי והתקדשתי וז"ש כלון ורחו את כבודי ע"כ:
ולע"דן לדקדק שה"לל מעשיה' ומחשבותיה' בלו בלשון רבים על זה נלחקו המפרשי' לו' שמשרה
מלת עת כלומר בלה עת לקבץ וגו' ונראה שהגיד רוע מעשיה' והמחשבות רעות מתייחסות אל
המעשים עד שאפי' אחת מהם אשר בלה לפני מחייבה לקבץ הגוי' כי היא מספקת להביא עליה'
כל הפורענות וז"ש בלה לקבץ את כל הגויים וגו' כל שכן בהצטרף כל מעשיה' ומחשבותיה' יחדיו:

ושמתי בהם אות וגו' עיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל והרל"ק ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל ושמתי בהם
אות שהם אות' המומים עיניה' תמקנה בחוריה' כזכר בזכריה מוסכי קשת הטו"ר' רקקים
תובל ויונגלאטי' הה ויון היונים ע"כ: ולע"דן לפרש ושמתי בהם אות לטובה ומופת כדי
שיהיו מהם פלטים ואשלח' אל הגויים והפלטים הנו' פי' הכתוב שיהיו מאלי הרשים פול ולוד מושכי
קשת ותובל ויון כל אלה נקבצו עם גוג ומגוג כי הם האיים הרחוקים אשר מעולם לא שמעו את
שמעי ולא ראו את כבודי מלו ומקדש שהרי נקבצו עתה על ה' ועל משיחו ועתה שראו את כבודו
כנו' בפסוק הקודם לקבץ את כל הגויים והלשונות וראו את כבודי הפלטים מהם שיהיו הולכי' לירים
בגויים והגידו את כבודי בגויים ובזה נתיישבה קושיית הרל"ק שכיון שגוג ומגוג נשיא משך ותובל
ועמו יבא למלחמה על ירושלם מ"כ איך אמר שהפלטים יגידו להם ונדחקו לבאלרי' בחרבם מדלת
העם ויהיה קשה לדבריו מ"כ איפה למה לא יעשה הש"ת בהם פלטים והם בעלמם יגידו
לבשרים מהם בארצ' כי אמנו דבריהם יותר אלא ולדי מה שפי' הוא הנכון שאמת שהפלטים הם
מתרשים פול ולוד מושכי קשת תובל ויון והם האיים הרחוקי' אשר לא שמעו את שמעי שהרי
מלאם לבם לבא להלא' אמי כמו שבאו ולא ראו את כבודי אשר לעומת זה יאות לתרשים פול ולוד
מושכי קשת אשר לא שמעו את שמעי ולא ראו את כבודי אשר עתה שראוהו בבם אות ומופת אשר
עשיתי עמה' להותיר פלטים מהמגפה הגדולה ההיה כנו' הם ילכו להגיד כבודי והיה אפשר לפרש
מ"ש האיים הרחוקי' שהו' פי' לא"ש פלטים ל הגוי' שהפלטים יהיו תרשים ופול ולוד מושכי קשת
תובל ויון ואלה הגוי' שילכו הם האיים הרחוקי' אשר לא שמעו את שמעי כלל לא לרעה ולא לטובה
שהרי נקבצו עלי במלחמת הזאת והגידו את כבודי בגוי' המגידי' תרשים פול ולוד עליה' אמר והגידו
את וגו'. והראשון עיקר: ולע"דן את כל אחיכם ספרי ובנים אין לבנים אלא מטוכסאות
שלא יהיו מחוסרים כלו'. רבי או' אין לבנים אלא מחופין כמו פנקסאות מחופין זכן שם עבלות
לב ע"כ: ועיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל והרל"ק ז"ל וכן מהרי"ח ז"ל:

ולע"דן מ"ש והביאו את כל אחיכם על הפליטים שאמר בהם ושלחתי מהם פליטי' וגו' שיעשו
בשליחות' ב' ענינים הא' להגיד כבוד הבית בגוי' והשני שיביאו הפליטי' הנו' את כל
אחיכ' מכל הגוי' ולשון מכל הגוי' מוכיח כדברי שהפליטי' הם המביאי' את אחיכ':

וגם מהם אקח לכהנים ולויים וגו' עיין רש"י ז"ל והרא"בע ז"ל והרל"ק ז"ל ומהרי"ח ז"ל מהם מלות'
שיביאו אקח לכהנים ולויים שהם מתפחת כהונה ולויה ונשכח זכרם והיו מוחזקי' בישראל
והם אשר יביאו מנחה ויהיה בדור זה ברוח הקדש ע"כ: ולע"דן שלמדרש הנו' ל"ק שבי' לל
וגם מהם אקח ליישראלים וכהני' ולויים כיון שעל הגויים המביאים אקח אלא ודאי מהישראלים
המובאים לא אמר שגם מהם אקח לכהנים ולויים: ולמדר' ז"ל שהוליע שיקח לכהנים ולויים ואין ל"ל
ליישראלים כי בכלל מאתים מנה:

כי כאשר השמים וגו' ב"ר ר' יהודה בשם ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי אמ' שמים חדשים
וארץ חדשה אין כתיב כאן אלא החדשים אפי' שמים וארץ העתידים להבראות בשבר הש
ברואים משמש ימי בראשית הה"ד בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ שמי שעלו במחשב'
ואת הארץ שעלתה במחשבה: והכוונה שבאומרו השמי' האלה. עוד הוקשה לו יתור תיבת בן
שהרי הקיים בא"ש כי כאשר ומה צורך להקישן עוד בתיבת כן. לז"ל ה"ק שלהיות בריאת שמי'
וארץ לבבודן של ישראל הנומדים לפניו מעתה מהוייב שיהיה כן זרעכ' ושמכם מ"ן כמו שהזכיר
ומה שמים וגו' ולפי זה עומדים לפני חוזר אל ישראל שהשלמים כאחד מלבה המרוס יחשבו אף הם
עומדים לפני ית' ככתוב בנדיק יהושע הכהן הגדול ונתתי לך מהלכים בין העומדי' האלה ז"ש
כי כאשר השמים והארץ הם בחזק' כיום הבראי' כאילו הם חדשי' זה לבבודן של ישראל שעל ישראל
אמר עומדי' לפני ובעבורם השמי' חדשים והארץ חדש' כלו' עומדת בחדוש' ולהיות הקיש זה בכת
ק"ו ולא הקש לבד לכך הוסיף תיבה כן על הקש כי כאשר לו' כן יעמד זרעכם בהכרח מלאמר שהם
היו סיבת בריאת שמי' וארץ לבבודן ומובן ג"כ שהקישן לשמים וארץ כי די להקישן לאחד מהם
אלא לפי שישראל הם היו סיבת בריאת השמי' וארץ כמ"ש בראשית ברא אלהים את השמי' ואת
הארץ בשביל ישראל שנקראו ראשית מ"כ מחוייב שהסיבה תעמוד קיימת ג"כ מה"ו. ועוד הה"ל
כדהו"ל הקודם. למנס ר' יהושע בן קרחה תקן כל הדקדוקי' הנזכרים בלופן יותר נאות והוא
שאילו זמו הנמצאי' היו בני האדם קיימי' בחיים והארץ מתחלפת אמנם הייונות גרמו בהכרח כמו
שאמר אל תהרי כן אלא ארץ הולכת וכו' לפי שמו מעשיה' שיהה עליהם שרו של עולו' שיהיה דור
הולך ודור בא והארץ לעולם עומדת שבזה מובן מ"ש כי כאשר השמי' החדשים והארץ שאני עושה
לעתיד שיהיו מתחדשי' ונעמד אין הדבר כן אלא עומדים לפני תמיד לפי שמו מעשיה' גרמו כן
ולעתיד כן יהיה זרעכם ושמכ' שיהיה זרעכ' עומד לעול' והשמי' והארץ הולכי' והחיים בשוב העולי'
לאחינו הראשון על הלופן שבראו הש"ת. ועיין הרא"בע ז"ל והרל"ק ומהרי"ח ז"ל לפי שיאמרו ישראל
אם כשוב לגלות עוד אחר הגאולה העתידה מ"כ מה הועלת בגאולות הלא לזה בא היעוד הזה לו'
כי כאשר השמי' וגו' כי הקש"ו שהקדמה פלוסופית היא כי כל הענ' נפסד ונודק היא מאד בדברי'

הטבעיים

ישעיה סו — רדק — קמה

וכל בשר · ר"ל כל בני אדם ואפילו שאר העמי' · וכן ויברך כל בשר את שם קדשו · והנה ראינו בנבואות זכריה כי כל הגוים' הבאים אל ירושל' יעלו מדי שנה בשנה להשתחות למלך ה' צבאות ולחוג את חג הסכות · ונעשה בחג הסכות כי מלחמת גוג ומגוג תהיה באותה הזמן : ויצאו וראו · אותם הגויים שיבאו להשתחוות מהדש לחדש ומשבת לשבת יצאו חוץ מירושלים לעמק יהושפט לראות בפגרי מחנה גוג ומגוג שפשעו בא"ל וחשבו לעשות כנגדי להגלות ישראל מארצ' · וזה יהיה קרוב לזמן התשפ"ו · ואף על פי שיקברוס בית ישראל כמו שכתוב וקברוס בית ישראל למען טהר את הארץ שבעה חדשי' אפשר כי באותם שבעה חדשי' ירצו מספר הרשעים ההם : כי תולעת' לא תמו' · והאש לא תכבה · והאש תהיה לאות בהם · וכן התולעת תהיה גם כן לאות שלא תמות מפני האש : והיו דראון לכל בשר · לאות' לכל בשר להשתחות לפני · וכשיצאו וראו בהם מעשי הגוג' להם וראו פגריה' מלאים תולעים אוכלי' אותם והאש הבוער בהם יעלה באשם באש' ויהי' מאוס להם ויצאו אחר שראו מספרם לא יוכלו לעמו' שם שעה מרוב הסרחון · ומלת דראון ענין מאוס · וכן לדראון עולם · ועקר מלת דראון היא תולעת מלשון רבותי' ז"ל הדרא והכונה שבתבואה כשרץ מפני שאין בהם לחה · ויש מפרשים שיה הוא יום הדין לפושעי ישראל ויצאו הצדיקים חוץ לירושלים בגיא בן הנום ושם יראו בפושעים זה המעשים · ויש מפרשים שזה יהיה אחר תחית המתים ויקיצו גם כן הרשעים ויהיו אחר שיקיצו לדראון עולם כמו שכתוב בדניאל · והאריס אמרו כי ואשם לא תכבה · רמז לנשמה בהפרדה מעל גויתה אם לא היתה זוכה לעלות אל מלכי האל העליון אל גלגלי האש : ותולעתם לא תמות · אמר על הגוף שהרי אחר בפגרי האנשים · והנכון בעיני מה שפירשנו · וי"ת ויפקון ויחזון בפגרי גברייא וגו' ;

רשי

תולעתם · רמה האוכלת את בשרם : ואשם · בגיהנם : **דראון** · לשון בזיון ויונתן תירגם כמין שתי תיבות די ראיה על דיימרון לדיקיא מיסת חזינא :

אבן עזרא

ויצאו · סביב ירושלים כי שם תופת ומזה הכתוב למדו כל החכמים שיהיה יום הדין בירושלים ורבי' אמרו כי ואש לא תכבה רמז לנשמה בהפרדה מעל גוויתה אם לא היתה זוכה לעלות אל מלאכי האל אשר אל גלגל האש והקלמוני אמרו כי זה אחר תחיית המתי' ורמייתם שאמר לדניאל כל הרשעים אחר שיקיצו שיהיו לדראון עולם והכל אמת אמרו ומלת לדראון כמו בדוף ויש אומרי שהם שתי מלות ויפרשו ראון מגזרת הוי מורלה ונגאלה ומלת לדראון עולם יכחישם :

מנחה גדולה

והיה מדי חדש וגו' · יבוא כל בשר שהם הרחוקי' ושיעים הקרובי' אשר לא הילכו את ישראל להשתחות ובאלהים יצאו ולקחו את הכת אשר הילכו את ישראל הם הרשעים כי תולעתם בנוף לא ימות כי בכל חדש ילקחו אות' ברשיה ר' ונגלה עיניהם לראות פשעם בגשם לא תכבה וש"ת איך כאשר יצאו בכל חדש ילקחו אותם במציאו אחד שלא נתאבלו ביני ובינו והלא כלבים וחיות יאכלו אותם לז"א והיו דראון לכל בשר אפי' לחיות וכלבים שלא יוכלו יגשו בהם ויכיחום ועל פי דרכו אחר כי ישראל שהם צדיקים לא יריחו ריח רע כי לא יצאו מלפניו ית' וזהו ויצאו וראו וגו' אך ישראל לא יצאו כי אם יהיו תמיד עומדים לפני כי יראת דבקים בה' :

תקיס

אורים ותומים

ויצאו וראו בפגרי וגו' הבלתי מתחיים ופושעי ישראל בגופן מתרי בראש הענה שנשמתן נשרפת ונ"פן כלה ואל זה אמ' בגיף כי תולעתם לא תמות · ואל הנפש אמר ואשם לא תכבה · מוראנה כם נדול בהאש תכנל בגופם מחמת הפשע בהיו' התולעת בו ולא תמות התולעת מחמת האש :

תס

חזק ונתחזק

סליק ספר ישעיה

כלי פז

כל בשר להשתחות לפני אמר יהוה : ויצאו וראו בפגרי האנשים הפשעים בי כי תולעתם לא תמות ואשם לא תכבה והיו דראון לכל בשר : והיה מדי חדש בחדשו ושבת בשבתו יבוא כל בשר להשתחות לפני אמר יהוה : ויפקון ויחזון בפגרי גבריא דמרדו במימרי ארי נשמתהון לא ימותון ואישתהון לא היטפי ויהון מתרנין רשיעיא בגיהנם עד דיימרון עליהון צדיקיא מיסת חזינא :

סכום פסוקי דסיפרא אלף ומאתים ותשעה וחמשה וסימן אר"צה וחציו כי אם שם אדיר ה' לנו :

לא תכבה ו' וסי' נמסר בסדר צו ולעיל בסיפרא דא סימן ל"ד · לכל בשר ז' וסימן נמסר בסדר קרח :

כל בשר · ר"ל כל בני אדם ואפילו שאר העמי' · וכן ויברך כל בשר את שם קדשו · והנה ראינו בנבואות זכריה כי כל הגוים' הבאים אל ירושל' יעלו מדי שנה בשנה להשתחות למלך ה' צבאות ולחוג את חג הסכות · ונעשה בחג הסכות כי מלחמת גוג ומגוג תהיה באותה הזמן : ויצאו וראו · אותם הגויים שיבאו להשתחות מהדש לחדש ומשבת לשבת יצאו חוץ מירושלים לעמק יהושפט לראות בפגרי מחנה גוג ומגוג שפשעו בא"ל וחשבו לעשות כנגדי להגלות ישראל מארצ' · וזה יהיה קרוב לזמן התשפ"ו · ואף על פי שיקברוס בית ישראל כמו שכתוב וקברוס בית ישראל למען טהר את הארץ שבעה חדשי' אפשר כי באותם שבעה חדשי' ירצו מספר הרשעים ההם : כי תולעת' לא תמו' · והאש לא תכבה · והאש תהיה לאות בהם · וכן התולעת תהיה גם כן לאות שלא תמות מפני האש : והיו דראון לכל בשר · לאות' לכל בשר להשתחות לפני · וכשיצאו וראו בהם מעשי הגוג' להם וראו פגריה' מלאים תולעים אוכלי' אותם והאש הבוער בהם יעלה באשם באש' ויהי' מאוס להם ויצאו אחר שראו מספרם לא יוכלו לעמו' שם שעה מרוב הסרחון · ומלת דראון ענין מאוס · וכן לדראון עולם · ועקר מלת דראון היא תולעת מלשון רבותי' ז"ל הדרא והכונה שבתבואה כשרץ מפני שאין בהם לחה · ויש מפרשים שזה הוא יום הדין לפושעי ישראל ויצאו הצדיקים חוץ לירושלים בגיא בן הנום ושם יראו בפושעים זה המעשים · ויש מפרשים שזה יהיה אחר תחית המתים ויקיצו גם כן הרשעים ויהיו אחר שיקיצו לדראון עולם כמו שכתוב בדניאל · והאריס אמרו כי ואשם לא תכבה · רמז לנשמה בהפרדה מעל גויתה אם לא היתה זוכה לעלות אל מלכי האל העליון אל גלגלי האש : ותולעתם לא תמות · אמר על הגוף שהרי אחר בפגרי האנשים · והנכון בעיני מה שפירשנו · וי"ת ויפקון ויחזון בפגרי גבריא וגו' ;

כל בשר · ר"ל כל בני אדם ואפילו שאר העמי' · וכן ויברך כל בשר את שם קדשו · והנה ראינו בנבואות זכריה כי כל הגוים' הבאים אל ירושל' יעלו מדי שנה בשנה להשתחות למלך ה' צבאות ולחוג את חג הסכות · ונעשה בחג הסכות כי מלחמת גוג ומגוג תהיה באותה הזמן : ויצאו וראו · אותם הגויים שיבאו להשתחות מהדש לחדש ומשבת לשבת יצאו חוץ מירושלים לעמק יהושפט לראות בפגרי מחנה גוג ומגוג שפשעו בא"ל וחשבו לעשות כנגדי להגלות ישראל מארצ' · וזה יהיה קרוב לזמן התשפ"ו · ואף על פי שיקברוס בית ישראל כמו שכתוב וקברוס בית ישראל למען טהר את הארץ שבעה חדשי' אפשר כי באותם שבעה חדשי' ירצו מספר הרשעים ההם : כי תולעת' לא תמו' · והאש לא תכבה · והאש תהיה לאות בהם · וכן התולעת תהיה גם כן לאות שלא תמות מפני האש : והיו דראון לכל בשר · לאות' לכל בשר להשתחות לפני · וכשיצאו וראו בהם מעשי הגוג' להם וראו פגריה' מלאים תולעים אוכלי' אותם והאש הבוער בהם יעלה באשם באש' ויהי' מאוס להם ויצאו אחר שראו מספרם לא יוכלו לעמו' שם שעה מרוב הסרחון · ומלת דראון ענין מאוס · וכן לדראון עולם · ועקר מלת דראון היא תולעת מלשון רבותי' ז"ל הדרא והכונה שבתבואה כשרץ מפני שאין בהם לחה · ויש מפרשים שזה הוא יום הדין לפושעי ישראל ויצאו הצדיקים חוץ לירושלים בגיא בן הנום ושם יראו בפושעים זה המעשים · ויש מפרשים שזה יהיה אחר תחית המתים ויקיצו גם כן הרשעים ויהיו אחר שיקיצו לדראון עולם כמו שכתוב בדניאל · והאריס אמרו כי ואשם לא תכבה · רמז לנשמה בהפרדה מעל גויתה אם לא היתה זוכה לעלות אל מלכי האל העליון אל גלגלי האש : ותולעתם לא תמות · אמר על הגוף שהרי אחר בפגרי האנשים · והנכון בעיני מה שפירשנו · וי"ת ויפקון ויחזון בפגרי גבריא וגו' ;

ויצאו · ורהו וגו' עירובין הר"ל הרשעים הפי' על פתחה של גיהנם אינם הוזרי' שפשעו בי לא נאמר אלא הפושעים בי שפושעין והולכין לעולם אינו ואמר ר"ל פושעי ישראל אין גיהנם שולטת בהם ק"ו ממזבח האדב ומה מזבח האדב שאין עליו אלא כעובי דינר והב עומד כמה אמות ואין אור שולטת בו פושעי ישראל שמלאים מצות כרימון עא"כו לא קשיא הא בפושעי ישראל הא בשאר פושעים עכ"ל והנה הבנת מ"ש. שפושעים הפי' על פתחה של גיהנם יוצן בא' מב' פנים הא' כמ"ש בכלי המדה שהב"ה נותן בלב' קוסי עורף שיהיו פושעים ועומדי' הפי' על פתחה של גיהנם כדי שלא יכמרו רחמי העולם הרוחי' אותם עליהם ויקרהו תגר על מדותיו יתברך שיאמרו קצן בלב רחמיו המקום עתה ברלותם קוסי ערפם כולם ילדיקו דין שמים והכן הפני' אומר אני כי בהיות האדם בעולם הזה נוטה אחרי הרע בבחינתו ומשך שילפתו הרחות ערכם הפי' הרחי מותם שיהיו נוטים אל מה שנטו בחייה' ואפילו שנשתלק' מהם הבחירה הרגל שהורגלו בחייהם נעשה להם טבע שני ולזה הפי' על פתחה של גיהנם שהם רוחים העונש אינם שנים ומה שני פני' הנו' יובן זה בא"ה הפושעים בו ית' כמשקנת המאמר הזה שאמרו לא קשיא הא בפושעי ישראל הא בפושעי א"ה והנה אמרו חז"ל שלעתיד כל אומה ואומה והלהי עובדין על גיהנם והב"ה נותן בהם כח ורוח כדי שיטעו בהם עובדיהם לחשוב שיש בהם ממש והם עוברין על גיהנם וטופלין בו וישראל מתירחים והב"ה מבטיחן כי הבוא במו הם לא תבוה וז"ש ורשעים הפי' על פתחה של גיהנם אינם חוורין וגו' על הע"ח כאומר כי בישראל אפילו בפושעים אין אור של גיהנם שולטת בהם לפי שלא נעשה הפשע טבע בהם שהרי היו עוסקין מצוו' וקורין בתורה · עוד לחז"ל ואשם לא תכבה תניא ר"א אומר שברא הב"ה ביום שני בשבת אין לה כניה עולמות שנא' ויצאו וראו וגו' ואשם לא תכבה · עוד לחז"ל פושעי ישראל בגופן יורדי לגיהנם וניחונין בו י"ב חדש בגופן כלה ונשמתן נשרפת ורוח מפזרתן ונעשין אפר תחת רגלי הצדיקים שנאמר ועשתם' רשעי' כי יהיו אפר תחת כפות רגליכ' פושעי ישראל מלן ניהנו קרקפתא דלה מנת תפילין ע"כ שאה המאמר לפי פשוטו הולך על ר"ל שאמר למעלה שפושעי ישראל אין אור של גיהנם שולטת בהם ומ"ש ונילונין בו לא בהם של גיהנם שהרי אין אור של גיהנם שולטת בהם אלא נילונין בו בעונשין זולתו שהב"ה דן אותם שם ויצטערו גם כן מהלם של גיהנם ומשמתם נשרפת יהיה בהם קדוש השולט בנשמה לא לוכלה ורוח טהרה מפזרתה ולתיקונם יהיו אפר תחת כפות הצדיקים ית' ויתי' המתקן עולמו תניא רמ"ה במדה שאדם מודד בה מודדין לו א"ל ר"י וכי אפר לו' כן אדם נותן מלא עומסו לעני בעה"ז והב"ה ניתן לו מלא עומסו בע"הב היכא מותיב להו והא כתיב ובמים בודה הכן א"ל ואתה מי אומר כן ליזהו מרוב' מדה טובה לו מדת כורענות קוי אומר מדה טובה מרובה במדת פורענות הוא אומר ולרובות הסמים נפתמת במדה טובה הוא אומ' ויצו פתח' ממעל והלחי סמים פתח ובמדת פורענות הוא אומר ויצאו וראו וגו' ואשם לא תכבה והלא אדם מושיב אצבעו באש בעה"ז מיד הוא נכוה אלא כשם שהב"ה ניתן כח לרשעים לקבל פורענו' כך נותן כח לצדיקים לקבל טובת זש"ה מתי לביה ולרהה פני אלהים אמרו ישראל רב"ש עב אימתי אתה מחזיר לנו את הכבוד שהיינו עולי' בשלש רגלי' ורואים את השכינה א"ל הב"ה בני בעה"ז הייתם עולי' בשנה שלש פעמי' כשיגיע הקץ אתם עתידים להיות עולי' כם בכל אחד ואחד שנא' יהיה מדי חדש בחדשו וגו' ולמדנו ממנו שמ"ש בכל מקום במדה שאדם מודד בה מודדין לו שאין הכונה לבד בכוון הפרעון כי אם ג"כ בכוון המדה ממש שאדם המדה מודד לעני מלא עומסו ה"נה מודד לו מלא עומסו והוא מה שכר שלא יכלו רעיי לולי הכח שניתן ה' יתברך בנשמה לא היה יכולה לקבל כן · ועיין רש"י ז"ל ורה"בע ז"ל וכן ה"רדק ז"ל : ולע"דן שאמר והיה מדי חדש נומר אמר פילו משם מלכי ה' בהשתחוייתם ויצאו וראו וכו' ובפגרי האנשים הפושעים להודיע שהשתחויה קודמת כי יפהת לשמה לשם לשמה ותהבת הפי"ת ולא יתחוו על הנזק שהורחק מהם על ידי עבודת הש"ית שזכו שלא להיות דראון לכל בשר לפני ה' ושמה יצאו וראו בפגרי האנשים ויסתו לאמרם ליהיה הפושעים ולא אמר אשר פשעו לו' שאפילו שפשעו תקנה יש להם אם חזרו בתשובה אמרה אמר הפושעים בי ר"ל הפושעי' במדרש שמתו בלי תשובה כלל בהם יהיו נאמר ואמר תולעת' אשר"ל כי מכח מעשיהם הרעים הם הגורמי התולעת וסיבתו · וזהו תולעת' שלהי' היא וכן ואשם שהם בוערים במעשיהם הרעי' אם והוא אשם ולא הרשם תולעת' מבחוצ' שלכלים אות' ואשם מבחוצ' שבוערי' בהם אלא מבחוצ' שהם סיבת' כלומר כי אות' ההבער' שמתלבש האדם לעבו' העבור' ממנו אבו של גיהנם והמקרר עצמו מהעבירה ויוסב ובטל הבישול הזה מיש קרים על בשר עשיה בעולם הזה ובעולם הבא :

אמר משה פרנקפורט בגמרי ספר ישעיה בישע יה יתברך מצאתי ואתי לידי לקוטי שושנים מגינת המלך הגאון מוהר"ר יעקב בי"ר ואמרתי להציגו לפני המעיין למען יהנה מריחו הטהור ועל הטוב יזכר שמו:

כי כה יהיה בקרב הארץ ירצה כי כן שלא יפחר בקרב הארץ בתוך העמים אלא ה' מעיר וסביס ממשפחה כמוקף זית וכו' אל תחשוב שיהבדו ויבטלו במעוטם ההרבה המה ישלו קולם ירומו בגאון ה' יגהלו יר' כמו שיגהלו ישראל בגאון ה' מן הים כמ"ש אשירה לה':

והיה ביום ההוא יפקוד ה' על צבא וגומר ואמר העפ"י שידוע שהש"ית מסגיח במלאכים והמלאכים בשמי' ומן השמים להרן שהספיתו ית' ע"י המצעי אמר ביום ההוא יפקוד ה' ויספיע על צבא המרום במרום ולא ע"י מלאך ועל מלכי האדמה באדמה:

ואוספו אספה וגומר לא אמר אל בור לו' כמו האסיר בתוך הבור אלא על בור יאוספו ולא יומסון וסוגרו על מסגר ומרוב ימים יפקדו יר' מן הרוב ימים שגרמו הם שיסבו בגלו' יפקדו ויענשו:

וחפרה הלבנה וגו' יר' שחפרה יותר מן הבושה ולכן בלבנה שהיא יותר חשוכה מן הכוכבים למה שהמוגה שיש לה הוא מצד השמש ובהעדר השמש תגלה חרפתה הבל השמש לא יהיה לו חרפה למה שאורו ישאר נאסף בתוכו הבל בושה המה שלא יוכל להאיר לאחרים:

ה' אלהי אתה ארוממך וגומר יר' שאתה בקרא אלוה עלי שלא בקרא שמו על שום ככב או אומ' כי אם על ישראל כמו אלהי אברהם וכו' ולא ה' אלהי אתה:

עצות מרחוק אמונת אומן יר' לפי שאמר שביום ההוא וחפרה הלבנה וגומר לכבוד ישראל ועתה אמר עצות מרחוק ירצה שהעלה שביתה רחוקה שהיא נעשה אדם בעלמנו עתה ירצו שהאמת הוא ואמונה באמונת כי היית מעוז לדל יר' כי בנתינת ארה לאויב היית מעוז לדל עתה ירצו שאמת הוא וכו':

ישועות ישית' ידל' עזר שהיה לנו עוז עתה בלא עיר ישועות ישית הוא חומות וחיל:

פתחו שעריס יער סמוך וגומר היער והיערה היותר סמוכה לא"י היו ישראל כמ"ש ואתם הדבקים בה' וגומר וז"ש היער סמוך תמיד שלוש לפי שהם סמוכים וגם כן ראוי שתאור שלוש במה שהם עושים שבועתים תמיד בך וז"ש כי בך בטוח:

אורח לצדיק וגו' יר' לצדיקו של עולם ופי' כן האורח והדרך לילך הצדיק הוא המשרים אם כן כיון שהוא אמת ישר מעגל לצדיק תפלס ותישר אותו:

אף אורח וגומר כמו שהוא אורח לילך הצדיק הוא המשרים כן אורח משפטיך שהן העצות שקיבוך שאתה תכה אלינו ולשמך ולזכרך תאות נפש:

נפשי אויתיך וגומר יר' רוצה אתה לראות מה שאני מתאוה שהוא יכול להיות כיון שאני מתאוה אותו שנפשי בלילה אויתיך לפי שזה אתה למדת אותו כאשר יורו משפטיך לארץ במעמד הר סיני שירדת לתת התורה אם כן לדק למדו כל יושבי תבל:

פחדו בציון וגומר הנה הרשעים פחדו עתה בבא סנחריב שהיו יודעים שבזן שום צדיק בדור הוא מגין באדם לאמנם עתה שאין שום צדיק מי יגור לנו אש אוכלה ירצה מי יגור עלינו מרעת העה"ז שבעולם הבא אם יודעים שכל אחד יפרע חטאו וז"ש מוקדי עולם יר' עולם השפל:

הולך צדקות וגומר ירצה כי מי שהיה הולך בצדקות ודובר מישרים שהיה צדיק ומבן בעדמו כי היה נפטר מן העולם ומכפר עלינו הנה כבר הוא בזה העולם:

כי הוא מרומים וגומר ירצה שהוא בהנה מזון השכינה והוא כבר תחת כסא הכבוד לחמו נתן יר' שהוא בהנה מזון השכינה הנאה שאינה פוסקת:

את עם נתון וגומר יר' הנה אתה רוצה לראות בעיניך החסרון שעושה הצדיק ואינך רואה רשעך ומתקנו וז"ש לת עם נתון לא תראה יר' איך רוצה עותך לשתתקן עותך:

מכתב לחזקיהו וגומר אני אמרתי בדמי ימי וגומר מה שיש לי לדאג ע"מ שהייתי מתעצב לא על המות כיון שמוכרח הוא שלמות מה לי היום מה לי למחר אבל הדאגה היא שאלה בשערי שאול פוקדתי ואין לי זכות עם הצדיקים בג"ע דהיינו ארץ החיים לא אביט אדם עוד הוא אדם הראשון העומד בשערי ג"ע כמו שכתוב בזוהר עם יושבי חלד היינו בעלי תשובה שמלו עצמם מן העבירה:

דורי וגומר יר' הייתי בטול' הזה דהיינו דירת ערלי גם נסע מני כאשר כתבו בעלי התבונה שיש ככב בשמים מותן החיים וקולנו וזה תלוי כפי המערכת ועוד אמרו שלש יגמור על האדם חייס ארוכים אם יבא אותו הככב אל מקום הכרת או לא או אל מקום הנשרף גם בזה יפסקו אם גוי כזה יפסקו חיי האדם ולזה אומר דורי כוכב קולב מזוני ועוזרני נסע מלדי נותן ונגלה כפי מקום הכרת או נטיית הככב אל מקום הנשרף וז"ש באהל רעי' ר"ל באל הרועה אותי כפי אהלו שהיא השמים דכתיב ויתחתם כאהל לשבת ונעמו כפי גזרת אהל רועי קפדתי כאורג חיי לפי שיש ג' דברים הגורמים הפסק חיי האדם א' בהשליח הלחות ערבי והב' בהולך לחות נכרי גוברת ומעבבת החום טבעי כמו שכתבו הרופאי' ולא קפדתי כאורג חיי מדלה יבצעני כלו' כמו שהאורג לא יאריג באפס תקוה וגם מדלה תבבור' הלחות יבצעני ואין לי לדאג כי קויתי ויחלתי שמיום עד לילה תשלימני כלומר במעט זמן תשלימני ביום לך ימולת לשדל המערכות ולאדם כנשר נעורי:

שויתי וגומר אף אם יהיה הלחות נכרי כל כך לחם עלי כמו הארי שמתהלת הלילה עד הבקר יתבר עצמותי גם קויתי שמיום עד לילה תשלימני

תושלבע